

szóláre napóra; cadran/ceas solar; Sonnenuhr. 1756: Bástyába ... baróka" accomodatiojára való szék egy, és egy kőből való Solára | Solára való manus egy [Déva; Ks 92 I. 32. — "Értsd: paróka]. 1768: Réz Crucifixus I. Perspectiva I Sollare I [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

szólás 1. beszélés, beszéd; vorbire; Sprechen, Reden, Rede. 1583: mikor Kaskeoteo Agoston az Aszont a gonoszul. való zolasaert meg feddette volna ig zolot ... az Aszony^a [Kv; TJK IV/1. 194. — "Folyt. köv.]. 1748: az Vagner István hejtelen való szollasáért Becsületet Czehünkben, hogy azért való büntetése differalodik az következő Czeh Gyulesre [Kv; ÖCJk]. 1761: El is végzém, hogy megtartóztassam az én ajkaimat a szólástól [Nyír. 200 Bánffí Farkas álma].

Szk: ~i tehet. 1657: szegény Bornemisza Pál igen beteges, erőtelen vala; phtisibéli nyavalya már elhatalmazott vala rajta, hurutolt erősen, és az szólást is alig teheté [KemÖn. 258–9].

2. megszólalás; vorbã, vorbire; Rede, Gespräch, Sprechen. 1671: Latta(m) csudalatos comediat, alakokkal melylyet jádztattak, és azoknak tánczát hallotta(m) morgásokat, szólásokat [PatN 50a]. 1710: Mivel Lakatos Laszlone Aszszonyom sujos Betegh vala ... hagia ilyen keppen rend szerent, az maga jó akarattyal és nyelvenek epseges szollassal [Kv; KvRLt VII. 12].

3. kimondás/éjtés; pronuntare; Aussprache, Artikulation. 1710 k.: A rothadt tisztátalan beszédek szólása, hallása, olvasásában mint gyönyörködtem, azokban másoknak nemcsak társa, hanem sokszor nagy megbotránkoztató vezére és kalauza voltam [Blm. 1010].

4. megnyilatkozás/szólalás; vorbire; Äußerung. 1634: Ha peniglen az A(cto)mak az Neheznek tecenek, ha az Inak Procuratorinak facultast enged az zolasra sine prejudicio prioris deliberationis az Z. Zek nem ellenzj [SzJk 43].

5. beszédképeség; facultatea de a vorbi; Sprechen, Sprechvermögen. 1710 k.: nagy ajándéka Istennek az emberben az írás, a szólás és a számlálás [BÖn. 451].

6. kb. szó; cuvînt; Sprechfähigkeit, Wort. **Szk:** ~át ejti. 1804: Aranyas Széki, Csáka Kováts Ádám 30. esztendeos ... Czigány ... mikor beszél ... ejti szollását katzago-formálag [DLt nyomt. kl].

7. ékesen ~ ékesszólás; elocvență, retorică; Redekunst, Beredsamkeit. 1743: Vajha édes Ngos Ur(am) a' Cicero ikesen szollásával Vagy pedig az Orpheus köveket fákat demülcéáló persvasiójával birhatnék [A.csemáton Hsz; ApLt id. Cserei János Apór Józsefhez].

8. vkihez intézett szavak; cuvinte adresate cuiva; an jmdn gerichtete Worte. 1583: My Eleottunk, wgymint Arbiterek Eleot Egy feleol az wytezleo Almadj Gaspar zawaj, mas feleol Orros Kelemen palothkaj, Az my Theorekede-sunkre es keozikbe walo zolasunkra leowenek Illyen Igye-nessegre es Bykesegre, Hogy az Mynemee perék keozteok leottek volna Ez May Napiglan ... tellyesseggel le zalitot-tak [M.palatka K; JHbK IX. 21].

9. közbenjárás; interventie; Fürsprache, Intervention. 1670: Egyébaránt is látja Nagyságod, az török ellen nem mint hogy fegyverrel segítették volna Nagyságodat, sőt mikor intercessionak helye lőtt volna is, csak az éretünk való szollás is elmullatták [TML V, 133 Teleki Mihály a fejhez].

10. hozzászólás; exprimarea părerii; Bemerkung; Äußerung. 1664: az praesidiumok refractariuskodván, Kegyel-

mednek el kelletik jőni, akkor Kegyelmednek ahoz semmi szólása nem leszen [TML III, 305 Teleki Mihály Stepán Ferenczhez]. 1667: Az mi illeti az Thököly uram s Kegyel-med közt való barátságot s jó akaratot, arról Kegyelmednek sokat imom nem szükség s ne is felettéb törődjék rajta, mert csak az közönséges dolgok félenek tartunk már mi afféle hát megé való szollást [TML IV, 100 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

11. szóbeszéd; vorbe; Rede, Gerede. 1710 k.: Az ilyen szólásnak formáját: „gubernátor vagyok etc.” amint kegyel-med nékem elmondá, ne kövesse őkegyelme [BÖn. 937]. 1767: Szollást hallattuk, hogy tilalomba akarnák tartani a heverő marháktól az ökör tilalmast de Soha meg nem tartat-tott [Burjánosbuda; JHbK LVI/5. 28].

12. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: egy-mást ~ megszólás; vorbire de rău, birfire; (gegenseitig) üble Nachreden. 1678: Bizony Bátyám uram csak sóhajtsá-sal, egymást szollással, okvetéssel nem lesz vége a dolgok-nak [TML VIII, 265 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez] * káromkodó ~ káromkodás; injuratură; Verfluchung(en). 1771: Szabo Ferkőne ilyen karomkodo szollasát hallám: Hát ilyen Házban vagyon Hadnagy Uram Baszam attá Te-remtette [Dés; DLT 321. 39 Lad. Mak (26) ns vall.].

13. kb. megállapítás; constatare, remarcă, reflectie; Fest-stellung, Aussage. 1662: (Jeremiás próféta siralmaiban) fontos és a lélekbe sebesen s mélyen beható gnómákkal, fontos szollásokból álló beszédekkel, igen-igen keservesen megsiratja a közönséges lelki-testi nagy romlást, és azt erő-sen ki ábrázsa s felezi [SKr 687].

14. kérdés; întrebare; Frage, Fragestellung. **Szk:** ~ára felel. 1674: Linczigh János ... kedden délután tőlünk s vi-lágtól elvevén magát, annak utána senkinek is nem felelt szólására [Kv; KvE LJ 193].

szólásbéli szavak/beszédbeli; in vorbire; gesprochen, in der Rede, mündlich. 1786: Egyszer sem hallottam Tör-venytelen szollás vagy tselekedetbéli magok viseleteket^a [Torockó; TLev 4/13. 56. — "A torockóiaknak].

szólású szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: vékony ~ vékony hangan beszélő; care vorbește cu glas subțire; dünnstimmig. 1764: A' Leany közep rend Staturaju hymló helyyes, orrában szollo nyunyógó (!) vekony szolla-su Szebeni kék rása szoknyája [Torda; SzúvLt].

szolcos-csésze ? mártásos-, szószoscésze; sosieră; Sau-ceschale. 1821: szoltzas Csesze Tátzáival edgyütt [Backa-madaras MT; CsS]. 1835: Szoltzos Tséjsze ajjastól [Mező-nagycsán TA; LLt].

szoldát (zsoldos) katona; soldat; Soldat, Söldner. 1688: Montekukuli eo Nsaga Regimentjébol valo Soldatok, hos-tatbol valo hazamat kerternet Eoreg Leveles kapumot hor-tak pusztítottak el [Kv; UII].

szolemni, szolennis 1. ünnepélyes; solemn; solenn, feierlich. 1656: ő nagyságához lengyel, svéczia és kozák követek igen solemni legatioval jöttek [ETA I, 161 NSz]. 1672: Szepesi uram azzal mene be, ha acceptálja császár, mindjárt solemni követek mennek be [TML VI, 412–13 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1711: a török császár ... gondolván, hogy a német császár a cárnak confederátusa, mindjárt solemni legátiót küld Bécsben [CsH 468–9].

2. szokott, szokásos; obisnuit; gewohnt, üblich. 1700: 22 July A' B. Cehnek solennis gyűlése leue(n) ne(m) comparealt Valter Janos Ur(am) a' mellynek büntettesse f. I [Kv; ACJk]. 1770: Solennis gyűlése léven bets Chehünk(ne)k az mikoronis fel állván Eötvös János ur(am) ... Iffiu Eöves (!) János Deák képiiben hogy az bets Ché adná ki ezen Iffiunak az remeket ... ki atta ... az remeket [Kv; ÖCJk].

3. közönséges; comun, obisnuit; gewöhnlich. 1807: ezen ... helyet mi előttünk magok birtokokban foglalák, és onnan bennünköt mind az Falunak egész Hitességit 's általunk az egész falut Solemnis protestatio mellett el tiltának [LLt Czitzo Márton, Gornyik, Dénes Mihály, Székely István, Groza Bokor és Zari Nyikita hitések vall.].

szolemnitás, szolennitás 1. ünnepség, ünnepély; solemnitae; Solennität, Feier(lichkeit). 1697: Ez nap jött(t) az császár az Boldogságos Szűz képéhez, volt nagy solem(ni)-tás, az cardinal^a celebrált [AIN 147. — *Kolonics Lipót bíboros]. 1745: az J ... a Kolosvári Szász Papnétől egy párta övett el kérvén bizonyos Solennitás végben vitele alkalmazosságára, azon párta övet Kolosvári Civis és Fiscalis Arany válto Ujhelyi Gábor Vr(na)k malitiose 30. forintonk el adta [Torda; TJkT II. 97].

Szk: ~t csinál. 1705: Ma ismét a szászok az académia részéről csinálának solemnitast az auditoriumban [WIN I, 480].

2. ünnepélyesség; solemnitae, ceremonial; Feierlichkeit, Solennität. 1635: Holt meg az nagyságos Mikó Ferenc, fejedelemnek fő tanácsa, székely úr, Gyulafehérvárat az magá házánál ... Temették ugyan gyulafehérvári templomba nagy solennitással, az fejedelem akaratóból [Kv; KvE 167]. 1653: (Bethlen Gábor) Eltemették pedig die 10 januarii a gyula-fejérvári templomba nagy solemnitással [ETA I, 142 NSz]. 1662: Allia Samuel ... die 19-a Maii, Bonyhán nagy solennitással temettetett vala | a bánya bíró is tanácsbéli társaival ... az okon vitettek vala el, hogy a fejedelemválasztás annál nagyobb solennitással s ezen város suffrágiumból, választásából is legyen [SKr 194, 666]. 1671: Az mi az követségi dolgot illeti, tegnap mulék két hete, hogy az császárnál audientiánk volt s az adót bé adtuk, holott igen nagy solennitással láttanak s acceptáltak [TML V, 659–60 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1704: Beérkezvén a francia követ, nagy solennitással expiciáltak, és én a város neve alatt a Közép-kapunál salutálom [KvE 244 VBGy]. 1705: Ma reggel is egy muskotélyost és egy lovas németet, akik elszöktek vol és visszahozták őket, az ő módok szerint való szokott solemnitással a fára felfüggesztének ide a piacra [WIN I, 470]. 1771: Josephus Maria comes ab Auersperg ... 25-ta Aprilis nemcsak gubernii praesensnek, hanem gubernátornak nagy solennitással instellatott Szebenben [RettE 251]. 1817 k.: Itten ma elkezdődött a' Partialis ... igen nagy solemnitással mentvéghez (!) a' Quindena [Héderfája KK; IB. Veress István lt. ev.]. 1834: Az Ország gyűlésre ... Regius Commissariusnak ide megérkezve levő Fenséges Estei Hertzeg Estei Ferdinánd ... nagy Solemnitással Zászloval a Városon lévő minden Czehokkal a mi Czéhunk tagjai is ki állottunk illő tisztelettel tisztelkedtünk [Kv; ACLev. 12].

3. menyegzői ünnepély; nuntia; Festlichkeit, Hochzeitsfest. 1625: Eo felge paranchyolua(n) ket száz sarga kordouany deli czismát csináltatunk ugyan azon solennitasra^a az gyalogok(na)k ... f 150 /- [Kv; Szám. 16/XXVII. 8. — Etsd: Menyegzőre]. 1657: Expediála azért újokban az el-

jedzett fejedelemasszony^a aláhozására az pactumok szerint ... felküldvén azokról^b való diplomát is azon követektől; azok pedig valának: Rákóczi György, az öregbik, ki fejedelem képét repraesentálta az solennitásban, és mind az jura-mentumot deponálta, s mind az matrimoniumnak külső árnyékát véghezvitte az fejedelemasszonnyal ágyra kevé ideig ülésekkel [KemÖn. 58. — *Brandenburgi Katalin. ^aA fejedelemasszonnyak hozományban juttatott várakról].

Szk: külső ~. 1796: Dosa Ádám ur ... Bernád Ersébettel való öszve kelések külső Solemnitására meg hívja [Lukafva MT; DLev. 4. XL/A] * lakodalmi ~ a. menyegzői ünnepély. 1662: a méltóságos üdösbik fejedelemasszony Lorántffy Zsuzsanna Pocsajházájánál ... illendő lakadalmi solennitással adta vala haza néhai boldog emlékeztű Bornemisza Pál hajadon leányát Bornemisza Anna kisasszonyt, néhai nagy emlékeztű apanagyfalvi Apafi György kisebbik fiának, Apafi Mihálynak [SKr 331]. 1731: Tiszteletes Kamarasi László Urunk(na)k Lakadalmi Solennitására ... Csatánbul az Tktes Nemes Tanácsot illető 14. Karácson Tjukját, Amelle meg megannyi Tyukot szerezzen Csatáni Ispán Atyánkfia [Dés; Jk 425b]. 1760: Ditsősegesen országlo Felséges Aszszonyunk maga kedves első szülöttje Felséges Josephus Benedictus Ertz Hertzeg közelitő Lakadalmi Solemnitassának vigasztalását ... terjeszteni kívánván az actu detencioiban lévő Rabok el botsáttása iránt ... kegielmessen méltotzatott parantsolni [DLt 151. 321 a gub. Nsz-ből]. 1812: Bereczki Sándor a' Tektes Ajtai Josef Ur kossisa, Dioszegi Máriával a' T. Ajtai László Ur Szolgálójával; a' Lakadalmi Solemnitás előtt elsőbe reconciliálván, minthogy már előre egyűvé fertek volt [Gyalu K; RAK 23]. — b. menyegzői vendégsereg. 1744: hallottuk ... akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol hogy az egész Lakadalmi Solemnitas előtt ... Czifra Szabo Jánosnak Posteritasát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá [Zilah; TKI G. Zoványi (70) ref. pap vall] * menyegzői ~. 1679: Menyeghzo solemnitásra csinalt, fehér, zöld, veres ... terpentinas festekes viaszbol, külömb külömb fele állatok, s — ágak formájara, folium ezüstel arannyal valo cifratok (!) ugyan felesen [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 106]. 1760: adjiciálom ... mi formában celebrálták a lakadalmi, vagy menyegzői solemnitásokat [RettE 98].

4. gyászünnepség; funeralii, ceremonie de inmortintare; Trauerfeier, Trauerzeremonie. 1774: egy egész nap nyóltz Jobbágy Aszszony Ember rostáltanak buzát, mely buzátis ... vittének az Anyossa temetése Solemnitassára [Szentdemeter U; LLt Vall. 69].

Szk: ~t celebrál. 1691: Die 16. Februarii ... megindulván ... Fogarasbúl idevözült vrunk ő nagysága testével, celebráltunk szomorú solemnitást [II AMN 328] * halotti ~. 1704: Vala halotti solemnitata s Kornis Zsigmond uram kis hathetős fiacskájának, Ladislaus Ludovicusnak, kit is szép tisztességgel az urak jelenlétében kisírenk ki a temetőbe [WIN I, 223–4]. 1758: a következendő 1751. esztendőben 21-ma Januarii meghala a szegény feleségem ... Kit is harmadnap mulva tisztességes halotti solemnitással a templomba téttem [RettE 70] * temetési ~. 1741: mindennémű számyas, és számyatlan majorság Házi és berés Eszközök, szekerek, s minden idei termés ... az Temetési Solemnitásnak véghez meneteleig, maragdyanak helyb(en) [Kv; WassLt]. 1759: In anno 1758 holt meg amaz nagy hírnévű méltóságos gr. nagykárolyi Károlyi Ferenc, generális és tekintetes nemes Szatmár vármegyének főispánja ... az temetési pompa Károlyban celebrátatott ... a temetési so-

lemnitást írásba téven valami tudatlan, hitvány ember, én is ide beírom el nem mulattam [RettE 88].

Sz. 1770: nemesember nélkül csak olyan az afféle solemnitás, mint a sokadalom ember nélkül [RettE 227. — "Értsd: gyászúnnepe"].

5. tiszteletadás; cinstire; Ehrenbezeugung. Szk: *mezei* ~. 1657: az svéd generál Torstenson személye szerént mellette lévő nagy emberekkel és az egész lovas haddal excipiála bennünket igen szép mezei solemnitással és lövésekkel [KemÖn. 276].

6. alakszerűség, alakiség; formá; Formalitát. Szk: *belső* ~. 1804: Ami azért illeti ... a Testamentumot ki fogást tettek a más két Testvérek ... belső és külső Solemnitására nézve a külsőre nézve azon okból hogy az azt Subscribált személyek ... nem volnának Vármegyei Birtokosok ... annál inkább belső Solemnitására ... a mennyiben ... a Testáns kövendi Krisztina distingtiot nem téven három gyermekei között meg maradó vagyont, egyenesen, és igazságon kívánta fel osztatni [Marossztime AF; Dob-Lev. IV/874. 2b]. 1826: azon esketés mind belső mind külső Solemnitására nézve a fel fedezett okokból bizonyító erővel nem bírván cassáltassék [Ne; i.h. V/1114. 10a]. 1828: (A) certificationak mind belső mind külső solemnitásai törvénytelnek [Ne; i.h. V/1129. 2b]. 1829: én a Felperes Testvéreknek sok részbe sértegető írásaik Szerint nem Simplex Dotalista özvegy vagyok hanem ... mind belső mind külső Solemnitására nézve Törvényes Testamentum Szerint Férjemnek olyan Testamentaria Özvegye vagyok, a millyen csak lehet a Hazában egy Nemes Özvegy [Ne; i.h. V/1155] * *külső* ~ → *belső* ~.

szolemnizáltak hitelesítették, megerősítették; a fi autentificat; autorisiert/beglaubigt werden. 1852: (A conscriptio) Ványai Teleki László, és Zilahai Tarnos Mihály Királyi Táblai akkori Cancellisták által vitétet véghez, és ezeknek alá írással solemnisaltatott [TSb 1].

szolga 1. slugá, servitor; Diener, Bediente. 1540: az Ballysy Symmond zolgay ... engemeth meg thartoztattak wala [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Telegdyhez]. 1550: ók gyermek korokban az keresztes nyar kor ott laktak az Cyllan walkayak^a szolgay voltak [MNy XXIV, 357. — "M. valkó (K).]. 1568: Michael chaplar, iur(atus) fassus est ... mikor a frathai Gergely zolgai ethket wyznek uult az vroknak, az bornemiza zolgayt latta hogy darabfakkal vzik uolt az fraytay Gergely zolgaiait ... Bornemiza Janos penig vtanuok megyen wolt az zolgaknak [Kv; Tjk III/1. 140]. 1588: az itt valo Cigan Vaidanakis hogy az Cigan Vaida zolgait meg vendegelte attam f. 1 [Kv; Szám. I/IV. 25]. 1594: hwsz forintoth fizette Zabo Fabia(n)nak irettek asz Zolgakirt [Dés; DLt 246]. 1597: talaltatnak oly emberek, akik eomagok az kenierben sem ethnek megkis két harom zolgat tarthanak [Kv; Tjk I/1. 294–5]. 1614: Nagj Thamas az Laksagjrol Jeott szolga [Madéfa Cs; BethU 462]. 1625: az Malom Mesternek ... Hogy az Mester zolgaszol Grendelfat keresni ment az erdőre adtam nekik borra husra ... d 50 [Kv; Szám. 16/XXXII. 10]. 1638: Az mikor az Predikator Ura(m) szolgaját megh uerek s megh foztak en azt nem tudom [Mv; MvLt 291. 133b]. 1677: A' Mely Szolgáknak, hadakozásnak, vagy az had meg-hirdetésének ideje alat telnek-el esztendejek, Urokat akarattok ellen el ne hagyhasák, mind az had le-szállásáig [AC 196]. 1697: mikorb(an) szolgaja voltam Peter Deak uram(na)k, Pater kászoni jóue

oda s ott hala [Szentgyörgy Cs; CsJk 8 Sükösd Janos (23) pp vall.]. 1705: (A szász legényt) erősen megpalcázták, azután ide^a a királybíróhoz hozták, mivelhogy ezelőtt is idevaló szolga volt [WIN I, 419. — "Sv-ra]. 1736: ma sok báro vagyon Erdélyben, az kik magoknak is egy-két hintót alig tudnak tartani; nem hogy hintóra s aranyos kadrá fizetnének, hanem két három rongyos szolgálával alig kosznának [MetTr 318]. 1740: 'A szolgák ... és sellérek pedig, hogj sertés húst árulja(na)k 's árulhassan(a)k meg nem engettetik; hanem csak jó Varostartó becsülletes atyáknkfianak [Dés; Jk 542a] | Incseniér Leikmanjnak Szebenből Csikban menvén magának és szolgálainak Hust, ételt, kenjert ... acavitát ... vettünk [Kvh; HSzjP]. 1827: csikjenőfalvi huszár Antal József ókegyelme a szolgáját, huszár Ágoston Tamás iffiú legény ókegyelmét megtanálta, hogy a csúriből tiszta búzát orozolván, és ötöt viallatni kezdette [Jenő-fva Cs; RSzF 265].

Szk: *asztali* ~. 1736: Megvolt némely uraknak tiz, sőt némelyiknek húsz asztali szolgálai is; azoknak nagy ezüst s három negyedfél ejtese ezüst pohárból adtak asztalnál inynyok [MetTr 361] * *elélvő* ~. 1736: gróf Apor István ... a mellette való elélvő szolgálainak negyven-ötven egész negyvenes hordó borokat elajándékozott [MetTr 318–9] * *első* ~. 1618: emlékezem csak arra, azmint Nagyságodon az első szolgámtól írott levelembe attingáltam vala" [BTN² 167. — "Folyt. a részl.] * *esztendő* (szegődött) ~. 1629: Ennekem ez el mult negy esztendekben szolgam sem volt ki esztendeos zegoedott Zolga leott volna [Kv; Tjk 5]. 1671: Hogy ez hazának mostani és léjendő első rendeit, Tanácsit tisztviselőit, kiket az Ország ő Nagyságával edgyütt érdemesnek itél, Tisztekbén, állapottokban, hivatalyokban a' kik meg-akarnak maradni, ő Naga meg-ártya, ide nem értvén Esztendő és Conventios szolgák állapatyát [CC 15–6] * *fegyveres* ~. 1712: Also Köhéri jóságomat ... Baranyai Mihály Vr(am) fegyveres szolgálival és jobbagyaival ... hatalmasul ... el foglalta [Kál MT; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1730: Tudgya é a' Tanu hogy ezen Törvényes el foglalás után azon jóságott kik foglalták, foglaltatták potentia mediante fegyveres szolgákkal hajdukkal vissza ...? [Doboka; TKI vk] * *fizetési* ~. 1840: megtörténhetne hogy a kikött (!) nyoltz Esztendőök eltelése előtt a' költsón² elhalhatna, és akkor a költsónado az által, hogy a pénz lerovatalára kezében adott, Jok gondviselésére Tisztet vagy fizetési Szolgát kéntelenitteme nagy kárával fogadni [Al-sósztmihályfva TA; Bosla Kövendi Kovács János, a szék bírāja kezével] * *főbbik* ~. 1673: Adtam az Tömösvari Passa követjinek ki lovat hozott ajandekon ... Az füvebbik szolgája(na)k Tal. 8. Az több szolgainak Tal. 30 [Uti] * *fő-fő* ~. 1595: Hozak Biro Wraimnak hirrel ... hogy az Püspök jöne Papa köüete: Iőuenekis elől. 1. Romai urfi, és az követnek fő fő szolgálai 10. loal (!) | 12 Eytel borth attam az Aztalra, és főfő Legenyinek szolgainak kuczisoknak és Inasoknak ... d. 72 A fő fő szolgálainak 1. kenyeret [Kv; Szám. 6/XVIIa. 176, 179 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * *kántoros* ~. 1582: Anno D(omi)ni 1582. 8. January. Keowetkezik az Kantoros Zolgáknak fizettesek^a [Kv; i.h. 3/V. Lederer Mihály sp kezével. — "Köv. a nevek fels.] * *kenyerevő* ~. 1589: az mikor az volt az Irtas kit bezel akkor ennekem az A kenier eweo zolgam volt fizettem nekj az mit ennekem(m) ott segitet [Szentkirály U; UszT] * *konvenciós* ~ → *esztendő* (szegődött) ~. — *köteles* ~. 1573: Anna azzony Nehay zakan Imrehne hity vtan Azt vallia hogy ... gergel deakne ... Mond az vranak ... Istwan deakot Ideztem Be,

hogi azt hallia az eo vra Mond hogi Azt en Nem Mywelem ... Mert en keoteles zolgaia vagion" [Kv; TJK III/3. 153. — "Ellrás vagyok h.j. 1677: Valamely köteles Szolga alkuvása szerint való idejét jámborul el nem tölti, és bolcsu véten Urát elhadgya, ha nem Nemes ember, úgy annál inkább, de ha Nemes-is ... valakinek földén vagy keze alatt fel-találtatik, kéressék-fel [AC 195] * *lovas* ~ 1621: Gaspar Janos kwlduen be Magyar orzagbol Egi veres poztoual boritot Eoregh megh rakot zekeret ... mely Zeker mellet volt Negy Loas Zolgaia es három darabant [Kv; Szám. 15b/XI. 31]. 1705: Keresztési uram az Acton uram consensussából két lovas szolgáját elküldötte a militiával, de más senki nem küldött [WIN I, 60a]. 1736: Az lovas szolgák az hintó előtt jártak, az lovász hátul az vezeték paripát vezette [MetTr 370] * *prebendás* ~ 1736: (A lakodalomban) az vendégeknek bizonyos szolgálai mentenek az prebenda-osztó gazdához, és annak számban adták, hogy az ő uroknak az szárlásán hány prebendás szolgálai vadnak s hány lova [MetTr 385] * *szegődetlen* ~ 1592: Vegheztek eo kgmek hogy valamely zolga vagy zolgalo 15 Napigh Matol fogwa el Ne(m) zegheodik, Ereős Adot vegyenek rayta ... Az Ado zedeo vraimis Az zolgak Altal ighen megh Circaltassak az illie(n) zegoedetle(n) zolgakat zolgaloikat [Kv; TanJk I/1. 206] * *szegődött* ~ 1570: Kerekes gal ... valla, hogy varga tamas Kadar petermenel lakoth es Kadar ferenchnel, de ő nem tudya zegődött Zolga volthe auagy nem, de mykor Kadar ferench testamentomoth tött akkor ő testamentomoth volt [Kv; TJK III/2. 124a]. 1643: Veöttem kdnek leweleth, melybeöl Daniel neweo Czigany felleöl ir kgd hogi az varosi beöntetö mester vagi hoher szegheödeöt zolgaia leuén ighen megh lopta volna [Sófva BN; BesztL 32 Petrus Gaway Andras Vegh beszt-i bíröhoz] * *trombitás* ~ 1759: Tudgyae, hallottae a tanu ki volt az a Kis Asszony a ki az Apor Joseph Ur Trombitás szolgálai közöl egyiket ... az Ab-lakon Gusajosba bé járatta magához [Altörja Hsz; HszjP] * *uratlan* ~ 1578: wegeztek eo kgmek aztis hogy a mely ridge es lezegego legennyek vannak az varosö(n) kik senkit nem zolgálnak, vgimint zekeres legenyek mives legenyek es egiebb effele vrtalan zolgak ... mindenneke(n) az eo lteletek zere(n)t ky mit erdemel adot végiének [Kv; TanJk V/3. 167b] * *varbéli* ~ 1632: Kepiro Istua(n) varbéli Zolga N. 3. [Fog.; UC 14/38. 115] * *várhoz való* ~ 1640: Az Kis Galacziak hasonlokeppen semmi adoual nem tartoznak. Varhoz ualo zolgakis, úgy mint, komiués, acs, halasz, szchoromaros etc. similiter [UF I, 687].

Sz. nem kellene a -nak az uránál okosabbnak lenni. 1676: a magyar atyafiai nekem oly dolgot ímak, a kit Kegyelmetek irt volna oda ki ... Immár Kegyelmetek írta-e oda ki, nem-e, én nem tudom. Nem kellene a szolgának az uránál okosabbnak lenni [TML VII, 139 Teleki Mihály In-czédi Mátyáshoz és Pernyeszy Sigmondhoz].

2. kb. (mezőgazdasági) béres, cseléd; argat; Knecht, einer vom Gesinde, Diener, Gutsarbeiter. 1550: w az köröste koron walkon lokot es walkaj ember szolgaya wolt, otth az Cyllan örözöth barmot [Szentkirály/Damos K; MNY XXIV, 358 „Martinus peczők de Zent kyrai” jb vall.]. 1590: ez Niarban aratnak vala az Pribek Gergely Zolgaia es annak felesége [Szu; Uszt]. 1600: Monda Peter vram(m) azt mint lato(m) az mint az estue el hagywk az kazalast, mostis vgy wago(n), walamith chenálnak az en zolgaim [i.h. 15/40 Kys Bodo Gergely, Zenth kiraly pp vall.]. 1722: Proventus Pastoris ... Nötelen legeny a kinek vetese wgyon s-nem szolga ad Buzat Gel. 2. [Körtvélyfája MT;

GörgJk 121]. 1759: én is 4 esztendeig szolga Léven pus-kásnitt^a irítottam (!) azt a helyet [Ditró Cs; LLt. — "Ti. Pus-kás Tamásnál]. 1797: En láttam szemeimmal hogy ... által kergette a' Rápolti Josef szolgája a' Költze Sigmondék marhájakot a' Vantora Balas helyire [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Kis György Éva Hajadon Leány vall.]. 1803: egy eiczaka az Kerekes Marjan szolgaja 6 ökröt maga eleibe vén el hajtotta a' Remetei határra [F.köhér MT; Born. G. XIX. 3 ifjabb Kósza Gavrill (30) vall.].

Szk: *cédulás* ~ 1681: Markus Ferencz György István Péter György István Márton Vad Mihály, cédulás bányász Ezek cédulás béresek lévén, efféle cédulás szolgák meddig szoktak szolgálni és a béresek fizetése mennyi legyen, oda fel meg irtam [CsVh 101] * *fugitívus* ~ 1671: ha kiknek ő kegyelmek közöl a' Nemességgel, valami causajok occurralna, a' megirt casusokban penig inarbitrio Actorum légyen, ha Táblán nem, vagy also forumon prosequallya perit: Ide nem értvén a' fugitívus jobbágyok és szolgák dolgát [CC 50] * *uradalmi* ~ 1850: K. Jenei Uradalmi szolgák [Szamosjenő SzD; TGsz 35].

3. (? kisegítő/napszámos) munkás; slugá, muncitor (plátit cu ziu); Tagelöhner, Aushelfer, norm. bediensteter. 1638: egy Balas Deak nevű szolgája ... az kohnál egy követ fel vón [Torockó; Thor. XVII/1 Petrus Szako (!) (40) jb vall.]. 1671: Anno 1677 die 5 Aprilis indulván meg az három a praenotato die usque ad 22 Maii, úgy mint hét egész hetekre Endes Miklós uram az háromhoz való szolgáknak egészben meg fizete ... E szerént kel kezdeni az d(ominus) successomak az szolgák fizetésit a die 24 May [CsVh 55]. 1747: (Ezt a legényt) jo idején azért fogadám hogy tudod hogy osztan Karacson felé igen szűk a szolga [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1756 k.: A Bányászok szolgája senki kérelmére a' Permester hire nélkül sub poena flor. 8. toties quoties ixigendum a' Tokból vízet eresztetni ne mérészelljen [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1805: az szolgák alopattyában tapasztaltat az is hogy a kik a Bányási Tarsasághoz nem tartozandok az Verős Gazdák szolgajokat Nagyob fizetést igriven el csalják ennel fogva a ki olyias talaltotnek 24 forintokig büntetessen meg is az el Csalt szolga előbbeni Gazdájának visza adattassek [Torockó; TLv. 7/12].

Szk: *fizetett* ~ 1677: Eördög Péter Eördög István bányászok, fizetett szolgák [CsVh 56]. 1713/1730: kellett volna Csatani Ispan Vramnak az dolgoztatásnak rendirül demonstratiot hitelesen tenni, minthogy fizetett szolga volt, kit nem Cselekedvén köteleessége ellen esett [Dés; Jk. 395b] * *há-mori* ~ 1677: Vagyon ... vas futató ... kemencze, melyhez vagyon két bokor fűvő alá való futató hely; ennek fűvő hajtó kupás vízi kerekít az felső kemenczéhez vitték, mert a mely ott volt, az há-mori szolgák is azt mint mondják, el romlot [i.h. 53] * *nyári dolgos* ~ 1589: A haz szükségere es egiebb külömb külömb fele Nyári dolgos zolgakra keolt el cub. 137 [Kv; Szám. 4/XI. Aggm. 4] * *pénteki* ~ 1711: Pénteki szolgák kik es hanyán Legyenek es kike, kgnek Uram tudtara lehet, az N. Szek engedet volt benemerita (!) Personak(na)k állapotjokhoz kepest Szolgat, de azok is az adozasbol nem immunisok hanem felire Contribualnak es Urokkal edgyütt a N. Szek szolgaltatjában faradoznak [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Csz és Ksz tisztei és rendei] * *szombati* ~ 1714: méltos vram^a az mi falunkon csak szombati szolga az jóvában, az ki jobban szolgálhatna, vagyon nyolcz s jobbágy pedig huszonegy, az kik segélhetnék az szegény falut postasággal [Kozmás Cs; SzO VII, 200. —

*Gr. Kálnoki Ádám csiki főkapitány]. 1767: én akorban Szombati Szolgajok voltam László Gábor és Adam uramék (!) [Szentimre Cs; Hr 5/37 Gergely László (54) pp vall.]. 1772: az én edes Apám nehai Oláh Inre Szabad Székely ... Szombati Szolgája s Lovos Legenye is volt a' Lázár Fami-liának [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152].

4. bojtár, pásztorsegéd; sluga pásztorului; Hirtenknabe, junger Knecht. 1731: az miolta azon két kancza lo el szala-dott mindenüt kerestetem De még nem akadhatának rá, so-holt az ménes Pásztor akkor epen maga volt az ménesnél mivel az szolgaja fekűt [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1794: a kerdezett Szolga kentelen volt ... Mostani pakulár-jától Czirla Vonujnak Gunyáját és egyéb nalla lévő tulaj-don portékáit kikérni [Bethlensztrmikiós KK; BK. Szászvöl-gyi ir. Ávrám Toma (34) vall.]. 1805: a pásztor ... Haza is küldötte szolgáját a hazajött marháknak kihajtására: de a szolga ... az hazaszakadott marhákat ki nem hajította [F. rákos U; RSzF 219]. 1865: Miután Tarcsai hodájos szolgája csak Nov. 1-ig 1864 szolgált ... drágán kellett fogadni más szolgát helyette [Kv; RLt O. 2 ifjú Pataki József lev.].

Szk: számadatlan ~. 1556: ffolti ffarkasnak wolt egh zolgaya Zekel Bertalom az En attymffyanak ffolty ffarkas-nak szam adatlan zolgaya wolt [BesztLt 6 Andr. Kendj a beszt-i biróhoz és a hites polgárokhoz] | Zekel bertalan ... Zam adatlan zolga wolt ... mikort az orszag lippa allat vala teob elest vitetet negy zaz forintara elesnel, kiben egy penzt elew nem adott [Folt H; i.h. 8]. 1697: Citaltata en altamal Maroczy Andrasne Boldogh Kata Azony ... Suki Benedek-ne Kozarvari Barbara Azont ... Bonys Mihali nev w Magiar Sukon lako biraia által Colosvarmegiebeli Elseő törvinies szekre az brevis szerint ... szamadatlan szegődött szolgai-nak Moldovay Stephánnak ... meg nem adás saert [SLt O. 15] * számadó ~. 1593: Kalmanchehi Jstuan deak, Colosu-ari vallia ... tudom hagi Chanadi Janos zolgaia vala pek Matiasnak, de annak vtanna ne(m) ertetem hagi zamado zolgaia leot volna [Kv; Tjk V/1. 442]. 1677: A' Számadó Szolgák ha a' kezességnek meritumát fel-érhető jóságú és residentiáj emberek nem lévén, másoknak nevek és kötele-ségek alatt* ... Uroktol kérette senek-fel, és prosequaltas-sanak [AC 196. — "Értsd: vannak]. 1710 k.: Tiltom is a gyermekemtől, soha publicanus, soha számadó szolga ne legyen [BÖn. 505]. 1805: tudgyaé hallottaé hogy Gliga Mi-hailla az Uraság Juhai mellett szám adó Szolga Léven Ju-hat, Bárányt, Ketskét, adott volna el? [T; Born. G. XVI/14 vk].

5. örök ~ örökös jobbág; iobag pe vecie; Fronbauer, Lehensmann. 1584: az orebyk fjamath ew Nnak atham es orqk zolgawol komendaltam [Komlód K; WLt Petrichevich Kozma nyil.].

6. a városi/vármegyei hatóságnak alárendelt szolgálte-vő személy; om de serviciu la oraş/la judeţ; Amtsdienner, Büttel, Amtsbote, Gerichtsdienner. 1577: Megh ertettek ... az ado zedeo vram kewansagat hogy eo kegmeknek adna-nak zolgat kikkal az eo tyztebbe elo mehetenek keryk azert eo kegmek Byro vramat hagi az zolgakat megh rostal-wa(n) megh valogatwa(n) az waras penze(n) tarchion oly zolgakat kik ... az varasnak hwen zorgalmatoson lozano(n) es lo emberseggel zolgalyanak [Kv; Tjk V/3. 141a]. 1586: Sitwey Mathias Es Iffiu Janos az varos Theomleoczenek hiteos zolgaia [Kv; Tjk IV/1. 591]. 1589: Azon napon kolt Loazokra zolgakra Cypo Keny d. 34 ... Az Loazokra es az egieb Zolgakra kolt 14 eytel ... d. 42 [Kv; Szám. 4/Vl. 34–7 Stenzely András kezével]. 1590: 3 Januáry Byro paran-

chiolatiabol hogy az Zaz" vraincknak Cedolat hordoztattam atta(m) zolganak errette f. — d. 10 [Kv; i.h. 4/XX. 2 Hooz Lőrinc sp kezével. — "Olv.: száz]. 1823–1830: (A város-szolgák) mint a felsőbbség szolgái, amit nekik parancsol-nak, tartoznak teljesíteni [FogE 277].

Szk: adón járó ~. 1585: Az Adon Jaro Zolgának futo-sasokert hogy a' Sellereknek fel kereseseben zorgalmato-sok voltanak, Attanak f. 10/40 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8] * esküdt ~. 1600: Barassay Mathyas varos eskeott zolgaya [Kv; Tjk VI/1. 515] * hiteles ~. 1699: Eés, az, mikor az munkához fognak az Aczok ... continue edgy bizonyos em-bere, vagy jo hyteles szolgája, mi(n)t edgy gazda heljet, mindenkor itt légyen, es serennyen vigyázzon [Kv; BLt 7] * hites ~. 1585: Zekely Marton hwteos zolga wallia" [Kv; Tjk IV/1. 480. — "Köv. a vall.] * kamarai ~. 1843: meg ne próbálja senki, hogy vagy a kamarai, vagy vármegyei szolgáknak, kik a tisztek parancsolatját teljesítik, ellene szegüljön [VKp 120] * legitimus ~. 1682: Nemes Des va-roznak Suho Marton nevű Legitimus szolgajat mind(en) igaz ok nélkül az Varos közönseges Uczajan le nyomva(n) hasara ült, tepte szagatta, fojtogatta [Dés; Jk] * rendőri ~. 1847: a' Rendőr igazgatóságtól ki adott két Rendőri szolgál-va l ... rendetlenkedő legényeket (: Fuschereket :) felke-restük és alább feljegyzendő Műszereket confiscálván, ozo-kat Czéhmaster Kállai Úrhoz bevittük [Kv; ACLev.] | Több fuserkelnél lévő Rendeten legények első idézésre egy sz(ol-ga)bírónak 5 Rf Két rendőri szolgának 2 Rf 30 xr [Kv; ACSzám. 17] * robotaság alatt lévő ~. 1850: a királyi adó ... a Ns Város robotaság alatt lévő szolgaira — személyen-ként 18 xrokra határozottat [Dés; DLt 550] * szegődött ~. 1590: teczet varassul eo kegmeknek hogy ennek vtanna zegedet zolga legien egy, kinek lt a warasson zalagya leg-ie(n) [Kv; Tjk I/1. 134] * toronybeli ~. 1589: Thorombeli Zolgak fizetese [Kv; Szám. 4/X. 86] * törvényszéki ~. 1859: halt meg Racz Sándor Cs. kir. ker. törvényszéki szol-ga 43 éves korában máj rothadásban [Dés; RHAK 104] * vármegyei ~ → kamarai ~ * város (hites) ~ja. 1557: az waros Zolgayatul megh Jzentem wala hogy ennekem nem atak [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70 „Apaffy lazlo nagyfa-lwrwl" a beszt-i városi tanácshoz]. 1591: Magdalna Mar-kos Benedeknek varos hiteos zolgajanak felesége vallia" [Kv; Tjk V/1. 96. — "Köv. a vall.]. 1603: Andras Deak va-roshwteos zolgaya Zemet biro ... vallia" [Kv; Tjk VI/1. 706b. — "Köv. a vall.]. 1763: Nagy Gergely a Város szol-gája és egy Horváth András nevű Rab segítségekkel fogták el [Mv; Told. 16/51].

7. céhszolga; slujbaş/functionar al breslei; Zunftdiener. 1806: Ezen a napon Megh hűtlőlvén Jenei János Nemes Czéh szolgájának [Dés; DFaz.].

8. fej-i/királyi/vajdai szolgáltevé személy; slujbaş/slui-itor al domnitorului/al regelui/al voievodului; Gefolgsmann/ Dienstmann des Königs/Fürsten, Hofmann. 1551: Keg-tek barathy Daczo Mate, Thorma Janos porkolabok, és feenkynt az tewb jambor zolgai ew N-nak [Fog.; LevT I, 77]. 1558: ha valamely zolgaya ew felsegenek walakyth megh wer ah wagy egyeb hathalmath thezen ... zabad leg-ien megh fogny az Byronnak az ollyan hatalmash Ther-wenyre [Kv; TanJk V/1. 48]. 1596: kiralne Azzoni zolgaia Horwat Georgi [Kv; Szám. 6/XXIX. 17 Bachi Tamas sp kezével]. 1597: Czako Balint vitte 2 Loan postan Tordara az hauseli Mihali Vaida zolgaiait f — d 50 [Kv; i.h. 7/XII. 73 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1621: Gubernator V. eo ma-ga meg izenue(n) B. Vramnak hogy az Vajda zolgajnak tiz-

tessegesen gazdalkottassan ... attam nekjk^a | Jutta Fonodi Janos Kyrallj Vrnuk eo fels: Zolgaja, hozuan valamj fogolj Franczjakat ... attam nekjk^b [Kv; i.h. 15b/IX. 59, 69. — ^a "Köv. a fels.]. 1654: Havasalföldi Máté vajda meghala ezen tavaszon, és más vajdát tevének császár akarattjából; egy szolgáját — a ki Sorbán Ráduly vajda fia volt [ETA I, 158 NSz]. 1662: Görgey Jónak, fejedelem régi meghitt szolgájának ... Újhelyben a barátok klastromához nem messze lévén háza [SKr 227]. 1668: Bereznai nevű szolgáját küldte a fejedelemasszony^a Bánfi uramhoz [TML IV, 367 Nalácz István Teleki Mihályhoz. — ^a Báthori Zsófia]. 1677: Urak, Fő, és Nemes rendek, valakik fizetet szolgálai^a Fejedelmeknek, ha szintén személyekben jelen léznek-is^a hadi expeditiókban, de a' kiknek mennyi lora vagyon fizetések, azon fellyül ha annyira való jóságok vagyon, ki-ről egyéb iránt szolgálásán kívül tartozot volna egy lovaszt, azon fellyül való lovassal tartozzék fel-ülni, mustálni, és a' hadi expeditiót continualni [AC 93]. 1710: Thökölly ... mint meghitt szolgájára, úgy bízá mind a várat, mind a feleségit [CsH 203. — "1687-ben Absolon Dávidra].

Szk: *belső* ~. 1657: Tekintetes és Nemzetes Teleki Mihály uramnak, az mi kegyelmes urunk, Méltóságos Rákóczi György urunk postamesterének, egyik belső szolgájának, nekem kedves öcsémuramnak adassék^a [TML I, 105 Kapi György Teleki Mihályhoz. — "Cimzésben]. 1662: Az havasalföldi Minnye vajdát ... maga belső szolgája által, Harsányi Jakab által megszédíteni s magához vonni kezdette vala [SKr 511] * *cimeres* ~. 1662: Az fejedelemnek Székely-hidról cimeres szolgálai, Erdélyből a bántól, Barcsai Akostól, ki most az országban locumtenensül, helytartóul volna, jö-vén-menvén, hogy már a tatár chám minden erejével csak elborítandó volna a szegény országot, híret bizonyosan hozzák vala [SKr 429] * *királyi* ~. 1829: En^a ... Kirallji szolga lévén akkor jöttem haza [Mezőkölpény MT; TSb 48. — "Gazda József (43) armalista ns] * *nagy* ~. 1663: Kegyelmed, Uram, nagy szolga, igen bizodalmason kérem Kegyelmedet^a [TML II. 464 Gillyány Gergely Teleki Mihályhoz. — "Köv. a kérés] * *udvari* ~. 1613: Jőuenek my Eleönkben egy feleöl az Vitezleő paraznay Janos Vram, Vrnuk, w felsige uduary fizetet szolgálai más feleöl pedig- len finta marion Gialuban lako Colos megienek vice Ispania [Kv; JHb rtlen]. 1677: némely Vármegyéknek és Szék-eknek Fő Tisztei Udvari Szolgák lévén, gyakrabban a' Fejedelmek mellett kellettük mulatniok [AC 175]. 1701: maga példájával minden jóra akarja visszahozni az udvari szolgál-^a [CsH 463].

9. a hazát szolgáló személy; slujitor al patriei; dem Vaterland Dienener. 1678: számot adok magamról. Bizony nem voltam én hazámnak káros fia s szolgája [TML VIII, 4 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz].

10. vkinek, hú szolgája/embere; om/persoană de încredere; ein treuer Diener, Anhänger. 1618: Bethlen Gábort jól ismerjük mi, hogy az hatalmas császárnak igaz szolgája volt eddig | Az hatalmas császárnak ... most vagyon Erdélybe igaz tökéletes szolgája, Bethlen Gábor [BTN² 133. 138].

11. vminek kiszolgálója; slugă; bezahlter Knecht von etw. Söldling, im Lohn der/des ... stehend(e). 1675: mondják ... hogy az ausztriai háznak fizetett szolgája volna^a [TML VII, 21 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz. — "Bánfi Dienes].

12. ő; paznic; Wächter. Szk: *fogházbeli* ~ börtönőr. 1595: Az második Fokházbeli szolganak Was Györgynekis fizettem ... Attam az fizetesnek meg Jobbitasara penzt. 1. köbel búzára tt f 2 d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 233 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1602: Veres Georgine Ilona azzony az fogházbely zolga felesége [Kv; TJK VI/1. 615] * *kapun álló* ~ kapuőr. 1605: Vagion sok panazolkodas hogy zeoleomywesek vinczelerek zeoleo paztorok, es egyeb illeten emberek az zeoleot hordanak, Tetczet azert hogy az kapun valo zolgak afflekteol vegyek el az zeoleot [Kv; TJK VI/1. 529].

13. az Isten/egyház szolgálatában levő személy; slujitor lui Dumnezeu, slujitorul bisericii; Diener des Gottes; Kirchendiener. 1636: bár mindent meg tselekedtem volna-is, vagy tselekedhetém-is, ugyan tsak azt kellene mondanom; haszontalan szolga vagyok [ÖGrAj. 4 I. Rákóczi György sk aláírásával a kv-i ref. egyháznak juttatott példányban]. 1662: Elvette az Úr szemei elől az Izraelt, amint szólott vala mind az ő szolgálainak a prófétáknak általok [SKr 707]. 1733: Concludáltuk hogj Refformata Ecclesiank Pajjai s több Ecclesiánk szolgai eő kglmek fizetésekkert az Mester uram(na)k Didactrumajért eddig el vőtt s ez utannis el vejendő Zállagokert admoneáltatvá(n) ad Octavum az zalagnak uraj, hogy ha intra octavum ki nem váltják Zállag-jokat Egjházfi Atyánkfiai facultáltatnak el adatni mindenik Zállogat [Dés; Jk 439a].

Szk: *egyházi* ~. 1555?/: mykonor az en Jstenem meg ke-re lelkemeth az en testemboly teok illyen testamentomoth, ez Jambor wytezleo Nemes szymely (!) előth, es Jambor heghazy szolgank Előth ... [Zsuk (melyik?) K; SLt A. 33] * *Isten -ja*. 1662: Melly vég helynek meg-romlását elől nem is kevés portentumok, jövendőt jedző dolgok vőtték vala, mellyek között ... nem utolsó vala a lakosoknak magok között való szakadozások ... az Isten szolgálai és jámbor, istenes emberek ellen való áskálódások, árulkodások s azoknak üldözési [SKr 628] * *Jézus Krisztusnak/Urnuk Jézus -ja*. 1636: Az Iesus Christusnak haszontalan szolgálai, s Nagyságodnak méltatlan Lelki Pásztorai. Geleji Katona Istvan Erdelyi Orthodoxus Püspök [ÖGrAj.]. 1740: Mi mostan a Bodoki^a Nemes Rta Ecclesiában majorkodo Urunk Jesus szolgálai, jo lelkiismeretünk alatt attestalunk ... Sz: Györgyi M: Mihály Bodoki Rtus Praedikator És Gido-falvi Orbán György Bodoki R. S. Mester [Ks 22. XXla. — "Hsz].

14. szolgadiák; elev (sárac) care, în schimbul serviciilor prestate, este admis gratuit la un colegiu reformat; eine Art vom Mendikant; dienstbarer Schüler. 1799: A Szolgáknak, vagy úgy nevezett Mendicansoknak vagy már Tehetetlen akár Idegen, akár Városi nevendék Gyermeknek Segítetté-sekre állandó fundusul testalok 300 az az Háromszáz M Forintokat [Kv; KvRLt IV. 32/15 Zérczi Anna végr.]. 1823–1830: Az úrfi mellett szolga volt Elek Ferenc nevű három-széki gyermek, az úrfival hozták meg Enyedről, vele egy leckében is volt | Elek úrfi^a pedig még tapasztalatlan ifjú lévén, nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgája lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kíséresse | Bécsben volt egy Bikfalvi Falka Sámuel nevű székely ifjú, aki itthon Erdélyben az úrfiak mellett szolga volt, s tanulatott is [FogE 117, 144, 171. — "Gr. Bethlen Elek].

Szk: *felhordó* ~. 1823–1830: Fekete Miklós egy kupás lábossal való ételt fogadott három máriáson egy hónapra, azt ettük én, Fekete Miklós és Sándor Mihály, mégis a

felhordó szolgának is kellett valamit hagyni, és így tizenhét krajcárba került egynek egy hónapig az ebédje [FogE 103].

15. a tanárt segítő (szolga)diák; elev (din grupul elevilor sāraci) ataşat pe lîngă un profesor, pentru servicii personale; Hilfskraft des Lehrers. 1823–1830: Minden szerdán — szombaton délután két órákor kellett tanítani az éneket. Tehát én a kamarába az énekeskönyvből lekottáztam, a szolgám a táblát bevitte a classisba | Faházak lévén a classisok, a szolgák tapasztották, meszelték a kollégium meszeiből [FogE 104, 124. — "Mv-t 1794 kör.].

16. inas(féle); (un fel de) servitor, valet; Lehrling. 1700: Samuel Deák Typographiához való szolga [Kv; Szám. 40/II. 75]. 1734: a Collegiumban is különös Házok volt az említett Urfiak(na)k* ... tudom azt hógj Pedagogusok volt az Urfiak(na)k Cir(citer) négy öt szolgájak [Kv; TKI Steph. Pataki (48) vall. — "Gr. Teleki Sámuelnek, Barcsai Jánosnak]. 1823–1830: mindaddig, míg az úrfimmal újra nem egyeztünk, mind Zejk Jánossal ettem, a szolgájó hordván fel az ételt, úgyis Zejk a Bethlen Imre szolgájának semmi hasznát nem vette csak hogy ebédén szolgált neki is az asztalnál, de különben akinek különös szolgája nincsen, a közönséges szolgálok szokták véghezvinni az asztalnál való szolgálatot [FogE 209–10].

Szk: *úti ~*. 1823–1830: mindenik tudja, hogy az úrfi úti szolgájának konvencionáltattam [i.h. 156].

17. birt. szrag-gal főleg levélzáró formulában; cu suffix posesiv, mai ales în formula de încheiere a scrisorii; haupts. als Briefabschlußformel, mit Postsuffix: vkinek hive; sluga dumneavoastră; Ihr ergebener Diener ..., Ihr ... 1667: Kegyelmed szolgája Vesselényi Pál mp [TML IV, 1 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1670: Kegyelmed szolgája, sógora B. Dienes mp [TML IV, 1, 240 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1709: Edes kedves komam Uram ... Kd szolgája komaja maradok Nagy Leórincz m.pr. [Bábalma KK; Berz. 17. XII]. 1812: vagyak a jo akarója Szalgaj(a) Szilágyi Ádám mp [Sárd AF; KmULev. 3].

Szk: *alázatos -ja*. 1584: yrtham Komlodo(n) okthobernek 22 napya(n) 1584 feleség zegyny regy alazathos zolgaya Pethrythjeuyth Kozma mp [Komlód K; WLT]. 1780: A Devai Bulgarokkot minden magok jussokban meg hagyni, s tartani kíványuk ... Alázatos szolgája Devai Bulgar Comitatus [Déva; Ks 75. VIIIb. 112]. 1839: ezen Summát el várva minél hamarab — Vagyok a' Kedves Tkts uraknak alázatos Szalgájok Hajdu Károly [Szu; Pf] * *háladó -ja*. 1614: enis igyekezem azon hogi telljes etemben, halado szolgaia legiek kegtnek, ezbelj io titemjniert [Ks 1 Koris Zsigmond lev.] * *igaz -ja*. 1675: Én az mint voltam, úgy leszek, vagyok Kegyelmed igaz szolgája [TML VII, 3 Teleki Mihály Béli Pálhoz]. 1710: igaz iambor jügyező (!) szorgalmatos szolgája voltam Uram kegyélmeknek [Somoljo Cs; ApL2 2 Farkas István Apor Péterhez] * *igyekező -ja* → *igaz -ja* * *jámbor -ja* → *igaz -ja* * *jóakaró -ja*. 1663: ha mi hírei lesznek, tudósítson és engem mindenkor tartson előbbi confidens jóakaró szolgájának [TML II, 477 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez] * *kész -ja*. 1663: kész szolgája Teleki Mihály [i.h. ua. ua-hoz]. 1800: Eszve gyült Verős Kovátsi Társaságunk az bőltsebben lejendő intézését és ennek szorossan lejendő meg tartása iránt téjendő Comissiojait midőn egész bizodalommal Várom vagyunk ... engedelmes kész szolgai a Verős Kovátsi Társaság [Torockó; TLév. 9/31] * *konfidens -ja* → *jóakaró -ja* * *köteles -ja*. 1665: Én egyébiránt maradok az Ke-

gyelmed köteles szolgája ... Palásti György mp [TML I, 39 Palásti György Teleki Mihályhoz]. 1671: Köteles s igaz szolgája Kegyelmednek [TML V, 473 Keczer Menyhért ua-hoz]. 1717: Maradok Nsadtak Kötöles kész szolgája Praeceptor m pr [Ussz; ApL2 2] * *(leg)kisebbik -ja*. 1663: Nacziagtok alázatos meltatlan legh küssebbik szolgája Cse-rej Farkas m. pr. [Utl]. 1711: az Ur elő kglmé küssebbik igaz szolgája Katho Mihály [Impérva Cs; BCs] * *meghitt -ja*. 1665: Én Kegyelmed meghitt szolgája maradok, az míg élek [TML III, 438 Gillányi Gergely Teleki Mihályhoz] * *meltatlan -ja*. 1663: nekem meltatlan szolgájának kegyelmesen írott levelét 7. ejusdem alázatos engedelmes-séggel vettem [TML II, 466 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1697: maradván Miltoságos Ur(am) Kglmed(ne)k alázatos meltatlan szolgája Kúmvies Gergely mp [Szilágy-cseh; BK] * *obligátus -ja*. 1733: maradok constanter Jó Ur(amna)k kedves Sógor Ur(amna)k igaz obligátus szolgája Sógora Maxay Dávid mpra [Szengyel TA; SLt 8. K. 6] * *szorgalmatos -ja* → *igaz -ja* * *tökéletes -ja*. 1670: Én mindenkor Kegyelmednek igaz, tökéletes jóakaró szolgája maradok Kászoni Márton m.p [TML V, 124 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

18. *átv* slugá; Diener, Knecht. Sz. a *bűnnék -ja a halál*. 1705: az én edes szép kisleányom, Katica ... ártatlan lelket életének kétesztendő és hathónapi korában ... teremő Is-tenének kezébe adá, kinek is halálának oka a mi bűneink, mert a bűnnék szolgája az halál [WIN I, 562].

◊ Szn. 1591: Zolga Andras [Kv; Szám. 5/I. 77]. 1606: Lukas Zolga de Okland (60) lib. [UsszT 20/113]. 1614: Szolga Lukach pp [Okland U; BethU 108] | Szolga Balint, Santa Ferenczne sellére [Szacsva Hsz; i.h. 228] | Jlyes al(i)a(s) Zolga Janos jb [Mogyoros Hsz; i.h. 229]. 1696: Szolga Annok [SzJk 398]. 1724: Elizabetha Szolga cons. Nob. Pauli Bús | Sophia Szolga relicta N: quonda(m) Simeonis Bincze [Ne; DobLev. I/106. 5a, 6a]. 1762: Szolga Mihály zs [Cege SzD; WassLt]. 1781: Szolga Mihály Zs [Ádamos KK; Pk 7]. 1808: Városlalvi Szolga Mihály [Rücs MT; IB]. 1823: Szolga Dániel. Szolga Imbre inas [Kv; CsCJk I. 76b–277b]. 1828: F.Sinfalvi Szolga Sándor ... Nemes Aranyos Szék Hutes Assessora [Asz; Borb. I]. 1835: Armalistak Esküdttye Szolga István [Asz; i.h. II].

szolgaadás a felkért/visszaigényelt jobbágyszolga viszszaadása; restituirea/înapoieria iobagilor, slugilor; Rückgabe eines geforderten Fronbauers, Lehensmannes. 1592: Egy Missilis, Meliben Vrnk resoluata az Articulusnak Sullios ertelmet á Jobbagi kereók feleol hogi az kereó fel, keresse es mutassa meg, Az Biro zolga adassal tartozik [Kv; Dió-sylnd. 62].

szolgabeli szolgára jellemző; care este caracteristic slugilor; Charakteristik des Dieners. 1683: Nagod hozzámd diligalt meltosagos Com(m)issiojait nagy Szolgabeli engedel-mességgel vöttem [Brassó; KJ. G. Draudt a fej-hez].

szolgabér munkabér, fizetés; leafă plătită slugilor; Arbeitslohn, Dienstlohn. 1616: Colosuarat Iako Rögör Marton Relictaia ... az Colossj Soo Kamorarol valo Esztendőnkent fizeteseket, mind az Praedicatoroknak mind penig egyeb otvvalo Akna fiainak mellyet meg ez Incatta birtta, meg nem atta és nem Conte(n)alta tellyesegessen őket rolla, sem soval sem az mi kész penszek jart volna. Mellyet most is ez Incatta ados volna, es szolga ber leven ezen Colossj

Actorok ez Incattam az törvény által meg adatnj keüanyak [Kv; RDL I. 100].

szolgabíró 1. a nemesi vármegye hatalmának képviselője egy-egy járás területén (főleg igazságszolgáltatási, eljárásügyi ügyekben); judele nobililor; Stuhlrichter (im Komitats-system). 1568: My Bartakowyth Janos Zamosfalwarol, Gyrotty Janos Zoporwl, Zathmary Balas vice ispan es Ispan gaspar Zenthkiralrol, Zolgabiro es Janos Deak Coloswar-mege Notariussa [M. valkó K; KP]. 1569: felsiged paran-czoy My Nekunk, Czazna waarmegye bely Ispanoknak es zolga byraknak hog az Wytezlő tot myhálnak az my nemw dolgay volnanok hog azt my megh Ertenéok [BálLt 78]. 1594: Ez el múlt Eyel ölteke vala meg az Apahidj lobba-gyinkat: Zamosfalúan, az Gyilkosokra vittek az zolga Bi-rakat [Kv; Szám. 6/III. 13]. 1597: Biro vra(m) akaratyabol, pereltte(m) egi hagimasy Jobagierrt, Chyaki Jstwan Tzytar-toyawal, wittem keoz herw byzonsagokatt, es Zolga Birakat keoltette(m) azokra p(er) f — d 92 [Kv; i.h. 7/VIII. 24 Altzner Georgy reg. Steffen Lűsten kezével]. 1677: Hada-kozásnak idején ... A' Szolga-Birákbán ... a' Fő Tisztek, a' Vármegye, Ország és Fejedelmek szolgálattýára hon hagyhatnak. De a' Vice Ispán mellet mind Erdélyben a' Vi-haghatnak. s' mind a' Partiumban a' Szolga-Birák közzül-is jelen legyenek a' Hadban, illendőképpen, pro arbitrio Comitum [AC 117]. 1687: Nagtak kgdtek jo akaro szolgai Örög Szóts Janas hűtes Asse(sso)r mp: Iff Szóts Janos Fogarasi eő Naga Felső törvényes szeki(nek) szolgabiraja mria [Szád.]. 1700: Mikola László uram, Kis Karatson nevű Job-bágya által le téven Sallariumát az Burjános Budai Szolga-bironak, tiltatta szolgabiroval az Diakokat hogy el ne fog-lialák Joszágát [Burjánosóbuda; JHbK VII. 38]. 1798: egy versen Sz. Biro Uram ki jött volt ide, hogy meg tekintvén a kereset alá vett helyet a Felek közt el igazítsa a Contraver-siát, de Nyikulaj nem engedvén ezen Contraversiában, hogy szolgabiro Ur(am) belé ereszkedgyék, Sallarizálta Sz Biro Uramot, és innen Iritzán Ignátot el tiltotta [Nagykris-tofc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1800: bizat-tassék ezen dolog(na)k ki-hirdetése ... a' Dulo-Com-missariusokra (: így nevezi a' Székely a' Szolga Birákat :) [Márkod MT; IB. Gombási István lev. — "Temetési rend. ellenőrzése ügyében írt lev.]. 1830: A Csernátóni Zámblér Ferentz mpa Nemes Torda Vár(me)gye M. Bogáti Járása Szolga Birája [Nagyikland TA; TLt Közig. ir.]. 1847: Csak hírből hallottam, hogy Varga Katalin a vármegyei tekinte-tes tisztt urakról, úgymint főbíró, alispány, szolgabíró és no-tarius urakról sok kisebbítő szavakat mondott volna [VKp 267].

Szk: ~ hívni. 1591: 11 May ... Ferenczy Andrast kwlte Byro Vram Budara zolga byro hiny attam neky f — d 12 1/2 Az zolga bironak kwlttem, miyuelhogy keet dologra le-zen hiuatallia attam neky f — d 24 [Kv; Szám. 5/X. 17] * hites ~ esküdt, esküdt tett szolgabíró. 1569: Nag pal Rathony Czazna waar Megyenek hwtős zolga byraya [BálLt 78]. 1586: My Borbely Gyeorgy Menyei es Zilagyzegy farkas vgyan Zilagyzegy Keozep Zolnok varmegyenek hwteos zolga Biray [Nagydoba Sz; Borb. I]. 1691: Fejér Vár-me-gyében Fogarasban lako Tibodi Márton, az Fogarasi felső Nemes Törvényes széknak edgyk hűtős szolgabiraja [i.h. II]. 1701: Makaj Mihaly Belső Zolnok vármegye hites szolgabirája [Dés; DLt 484] * ordinárius ~ rendszerint/rendes szolgabíró. 1728: Karasznai Borbely Mihály Nemes Kraszna V(á)r(me)gyének edgyik Ordinar(ius) és Hűtes

Szolgabirája m pr [Kraszna; WassLt]. 1789: n(e)m(e)s Kü-küllő Vármegye ordinárius szolga Birája Tekintes Szent Miklosi Adám Ur [Kük.; GyL hiv.] * processuális ~ járás-i/járásbeli szolgabíró. 1782: Processualis szolga Biro Vram, és adjunctus Regius Társa Tktes Palatkai László Vr(am) jelen léteken s általlak meg betsültetvén a' kárr ... á mellyet a' Marhákkal le étettek ... Tizen két Székér Szé-nára Valo [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 31 Vakár Andrej (28) zs vall.]. 1821: a Tekintetes Exponens Ur ... a' processualis Szolga Biro Ur jelen léteben a Falusi öregebb Embereket a Hely színire ki vitette, és ki jártottatta ... és azon le kaszált fű az Exponens Urnak iteltetett és járatottat [Apahida K; RLt O. 2 Tyikos Vasilika (70) vall.].

2. (rendszerint vármegyei alárendeltségű) városban a vármegyei szolgabíró teendőit ellátó tisztségviselő; pretor; in einer gewöhnlich Komitatsabhängigen Stadt die Funk-tion eines Stuhlrichters versehender Amtsträger. 1693: Mi-csoda jussal küldött Hadnagy Uram es a' N. Tanács szolga-birakat Bls Praedikatorunk, s Professorunk házaira, nem lé-vénn eő Kglmeknek semmi jurisdictioja a' mi Ecclesiasti-cusinknak sem házán, sem személylénn [Kv; SRE 9]. 1847: Kászoni András ... a Kortsomába meg részgedvén (!), és ottan minden igaz oknélkül, Szolga Biránkat Kapi-tányt és az egész Hivatalbélieket rutul le motskolta [Kv; ACLev.].

Szk: hites ~ (városi) esküdt, esküdt tett szolgabíró. 1654: Mi Fogaras varossanak es Districtussanak hűtős szolgabirá-ja H. Jstvan Deak* es Balogh Janos [Fog.; Szád. — "Stepha-nus Literatus Judex Nobis(lis) Fog(harasiensis) aláírásával]. 1667: Mi Fejér Vármegyében Nagy Enyeden lako Szeoczi Georgy Deak es Hunyadi Ferencz, mind ketten Nemes sze-mellyek, Nemes Nagy Enyed varossának hűtős Szolga bi-ray [Kv; RDL I. 148g]. 1688: Vadkerti János Nemes Co-losvár városá(na)k egyik hűtős Szolga Biraja [Kv; Ks 11. XLVI]. 1723: Botskai Samuel N: N: Enyed Várossa Törv-nyes székinék edgyik hűtes szolgabirája mpr. [Ne; DobLev. 1/104] * városi ~/város -ja. 1726: En ithon nem voltam mikor az Majorombol Egy Pápista embert Hadnagy Uram az Város szolgabirája által ki hajtott [Ne; Ks 92]. 1794: Városi Szolga Biro Korponai Samuel Vram [Ne; DobLev. IV/728. 1b]. 1840: Dósa István ruth Városi szolgabiro [Dés; DLt 36/1841].

szolgabírói szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion-en: ~ fórum szolgabírói ítélszék; for de judecată de la pretură; stuhlrichterliches Tribunal. 1826: Az alperes pász-tor ... az 1820-ba Székely Ferencnek mérges tájogba el-döglött ökrét például hozza emlékezetben, amelynek megfi-tetésére se a falu, se a tekintetes szolgabírói fórumon a pásztorok nem ítéltettek [F.rákos U; RSzF 223] * ~ hivatal szolgabírói, szolgabírói tisztség; preturá, serviciul/fun-cția pretorului; Amt des/eines Stuhlrichters. 1765: Nem tu-dom mikor állott Bérességre Borsai vramhoz azon Legény, de ... az Apja ... tsak azért adta szolgálni, hogy ebben a sok háborgó időben katonának ne vigyék ... Borsai vram ... Szolga Biroi hivatalt viselvén meg oltalmazhattya [Szépenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 35].

szolgabírói szolgabírói hivatal/tisztség; preturá, serviciul/fun-cția pretorului; Amt eines Stuhlrichters, Stuhl-richterschaft. 1765: Regius Perceptor vram ... mint potens ember újra meg nehezeltvén reám, hitvány hivatalocskám-ban meg ronthat, példa az Balás falvi Processusban szolga

Biroságom hivatalyabol ki vettetésem [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. 1773: megérhetette volna ökegyelme a szolgabíróssággal és postamesterséggel [RettE 316].

Szk: ~ot visel. 1758: (Ernye Gergelynének) a gyermekei egyen kívül, ki is szolgabírósságot viselt, alávaló emberek mind a két sexuson [RettE 57].

2. a szolgabírói hivatal/tisztségviselés ideje; timpul cât este în funcție un pretor; Amtsdauer der Stuhlrichterschaft. 1609: en eleget jartam ide Borzasra Harangláb Ferenczel Szolgabíroságban [Borzás KK; Kp III. 46 Szeőkefalvi Nemes Pal (40) vall.]. 1749: Szolga Biroságában ... sokszor oknelkülis rántott elő némelyeket s jól meg vont [AF; Told. 3]. 1767/1782: hallottam Néhai Grávu Sigmund Vr(am)tol száma nélkül emlegetni, hogy ökemét illető Jobbágys volnának ... sőt még Szolgabíroságában úgy Patrocinálta mint maga embereit [M.bénye KK; BfR Lázár conscr. Balog Vonya (70) jb vall. — *A Petrik-ek]. 1779: Pap Lupuj és Fiai mindenkör igaz nemesi szabadság el emberek voltak még Armálisakatis láttam olvásván Dombi László Uram szolgabíroságában azt mondotta hogy jó igazsága vagyon [Girólt SzD; GyL. Koczsa Mihály (60) ns vall.].

szolgabíróági szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ hivatal szolgabírói tisztség; pretură, serviciul/funcția pretorului; stuhlrichterliches Amt, Amt des/eines Stuhlrichters. 1733: sohais semmitis ezen Nemes Varosnak meg nem szolgáltanak, mostis actu szolgabíróági hivatalb(an) foglalatások [Dés; Jk].

szolgabíróskodik szolgabíróként működik; a funcționa ca pretor; tätig sein als Stuhlrichter. 1747/1752: Az mig szolgabíroskodám sokszor voltam együtt mind Conversatióban, mind pedig egybeült néhai Grof Csáki Imreh Ur Tisztjeivel [Dés; JHbK XXIX/34].

szolgácska 1. kics szolga; slugă, sluguță; kleiner Diener, Dienerchen. 1596: Orozhegy Zaz Pal zabaditattia egy zolgachkaianak nalla ualo lakasath [Uszt 12/93]. 1631: im egi kis szolgácska(m) vagion ugi mond s mindgiart ki hajtatom vele az mezeőre [Mv; MvLt 290. 232b. — *Az ökröket]. 1778: egy kis szolgatskáját is tudom [KLev.]. 1806: Nosa Luka Szolgatskájais az Erdőn volt [i.h.].

2. udv levélzáradékban; în formula de încheiere a scrisorii; Schlußformel in Briefen: vkinek híve; sluga dumneavoastră; Ihr/dein kleiner Diener, ihr Diener klein. 1740: maradok G(róf) U(ramna)k alazatos szegény szolgatskaja Mohaj Moses mpr [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

szolga felkérés szolga-visszaigénylés/követelés; revendicare slugilor; Forderung auf Rückerstattung eines Bediensteten. 1677: Gyűlések alatt való Táblán indifferenter ezek a Causak revidealtathatnak; ugymint: Publicatiók, és minden helyekből való Transmissiók, Jobbágys és Szolga felkérések, és az Articulusokban specificált némely Casusok [AC 187].

szolga fiú szolgadiák; elev (sărac) care, în schimbul serviciilor prestate, este admis gratuit la un colegiu reformat; etwa: Mendikant, zu Dienstleistungen verpflichteter Schüler. 1854: tanítónk ... feddő hangon figyelmeztetett, hogy a szolga fiú" a mi kevés időt kötelessége megenged tanulásra s nem ledérségre fordítja; mi pedig drága időnket ellesbeljük [ÚjFE 100. — *Kőrösi Csoma Sándor].

szolgai 1. kb. cselédi; de slugă/servitor; in Stande eines Dieners, Diener-, dienerlich, dienerisch, knechtisch. 1769: a nyavalyás Bálint" tizenhatsz esztendeje ... Tutorságban, nem pedig szolgai állapotban vagyon, mivelhogy nem Szolgalatra való [Ne; DobLev. II/408. 6a Nobilis Civis Segesdi (72) vall. — *Az elhalt Dobolyi Daniel fia].

2. szolgálattevői, tisztségviselői; de funcționar/slujbă; dienstlich, amtlich. Szk: ~ hivatal. 1747: eő Kglme szolgai hivatalyáb(an) foglalatokodott akkor valami privátumb(an), azt eo Kglme jól tselekedte [Torda; TJKT III. 132]. 1769: En Medve István Uramnál itten Mező Madarason" szolgai hivatalt viseltem [BK. — *MT] * ~ kötelesség. 1657: Noha pedig látom vala az állapotomnak félelmes voltát, és búcsúszom is vala, hogy megválhatnám szolgai kötelességemtől, de abban repugnál vala [KemOn. 306]. 1673: Kérem alázatosan Nagyságodat, hitessel el magával kegyelmesen, ez írásra Nagyságod java s Nagyságodhoz való igaz szolgai kötelességem vitt [TML VI, 530 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

3. megalázkodó, engedelmeskodó; umil, smerit; unterwürfig, gehorsam, servil. 1659: én bizony nem szeretem István deák uramat, mivel igen az öcsém szolgálji természetéhez szokott [TML I, 365 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

4. szolgadiáki; de servitor; etwa. mendikantlich. Szk: ~ fizetés. 1823–1830: a konvenció szerint való tíz forint hónapi fizetést, sőt ha hónaponként 100 forint lett volna is, ki nem vettem volna szégyenletemben, mint szolgai fizetést, akármire jutottam volna [FogE 200] * ~ forma. 1823–1830: háborított az a gondolat, hogy már én szolgai formában lévén, az akadémián a deákok velem társalkodni is unni fogják [i.h. 144] * ~ komitatus. 1734: az Urfiak ... a Collegiumban voltak, aszt tudom hōgi tisztességes Grofi asztaluk volt, és tisztességes szolgai Comitatussal voltak az említett Urfiak [Kv; TKI Fr. Bányai (35) civis vall.].

5. udv szolgára jellemző; care este caracteristic slugilor; Ihr ergebener (Diener). 1664: Az Kegyelmed Fogarashól expedált levelit, mind az méltóságos fejedelem ő nagysága levelivel együtt szolgai alázatossággal vöttem [TML III, 23 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

szolgakanca ? igás/igavonó kanca; iapă de ham; Stute als Arbeits-/Zugtier. 1790: Inventar(ium) szer(int) percipált egy barna peji Mag Lovat ... Egy Szürke Szolga Kanztát [Msz; Told. 9].

szolgakard ? egyszerű, disztelen kard; sabie simplă, fără ornamente; Mannschaftssäbel, gemeiner Säbel. 1755: egy Aranyas drága köves és egy más ezüstös kardgya és valami két szolga kardgya marat vala eő Exc(e)ll(entia)janak [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1756: Zomántos, és pléhes viseltes szolga kard, hasonló szíjával egjütt 1 [Nagyrapólt H; JHb XXXV/35. 26]. 1765: Szolga kard Tarsalyostol [Torda; Pk 2].

szolgaképpen szolgaként; ca/in calitate de slugă; als Diener/Knecht. 1786: in anno 1785-ben újesztendő napjától fogva Szent Antal napjáig az csiktaplocai Gedő István primipilus fia, József, szolgaképpen lakott tisztelt Petki familia cselédinél, taplocai Incze Mátyásnál [Taploca Cs; RSzF 165]. 1800: Anno 1800 alfálvi Lőrincz Menyhárd gyalog katonát megfogadván szolgaképpen conventióra csikjenő-

falvi Imre Gergely gyalog katona személy — holmi contraversiájok történt egymás között [Jenőfva Cs; i.h. 167].

szolgái 1. jobbágyi/szabadosi/zselléri/mesterségbeli szolgáltatást teljesít; a presta (diferite) munci ca iobag/iobag eliberat/jeler/meserias; jmdm als Handwerker dienen, Freisasse für/bei jmdm (als ...) arbeiten/dienen, fronen. 1570: Vayda Demyen ... vallya ... Janos kenez ... találkozik Balinth Thywadarra (!), Mond neký Jgh zolgals Te hogy az Boron Jzol, Thywadar azt mongya Bezzegh zolgalk [Kv; TJK III/2. 12–3]. 1571: Chyany Ferencz ez okat aggya az contradictionnak Gheöchy Jakabnak és hazanak azert contradicallata(m), hogy Gheöchy Jakobot ... az en Eleim tartotak Neweltek fel az en Eleymeth zolgalta, soha falw keozot ne(m) zolgalt [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. 1609: gyermekegem oltatolfogva tudom hogi mjndeltigh keöver Boldisamet zolga zabo Gergelinek az Attia [Maksa Hsz; HSzJP Ambrosius Bitai de Besenyö de Sede Sepsi, Colonus vall.]. 1614: Feye keoteott Damokos Andras Hady mentsegert zolgalt Bernald Janos(nak) 16 f. mydeon azt le tezy megh zabadul Sandor Janos a' felseo Mattys (!) Janosnak zolgalt de ne(m) tudgyuk ha keotte magat [Vacsárcsi Cs; BethU 455]. 1636: Jeöueeny olahok kik paztorsagon laknak, es egyebet ne(m) zolgálnak hane(m) minden ez-tendeöre egy baranyos Juhott es egy saytot fizetnek [Oroszhegy U; JHb Inv.]. 1664: Szantason, vetesen, aratason, kaszalason es hordason kívül harmadik hetben zolgálnak, de az ujonnan jut mintyának az harmadik hetben csak ket nap zolgálnak [A.porumbák F; UF II, 290]. 1677: Hogy ha valakinek Jobbágya, Urának manumissioja nélkül extrabál Armalist magának, annak semmi ereje ne légyen ... ha penig valakit zolgálnak, és az az Ura felele felöle, hogy törvényre elő állattya, annak adassék kezéhez [AC 79]. 1680: a sellérek csak két napot zolgálnak egy hétben; erről penig az Muntjan selljerek(ne)k Asz(onyun)ktul ő nagatul annuentiajok is vagion, hogy az mint Lorantfi Susanna Feiedelem Asszoni idejeb(en) zolgaltak, mostis az szerint zolgalljanak [A.porumbák F; ÁLt Urb. 49]. 1725: a későbbi csiki romlás után ... Bajszág László és fia Farkas ... Endes Anna asszonyt zolgálták [Szentkirály Cs; SándorO 269]. 1750 k.: teljes lehetetlen két Urat zolgálnunk mert mi majd többet zolgálnunk Horvát Uramnak mint az Urnak mivel minden aratását kaszálását és szőlő munkáját Velünk Viteti Végben és az Ur dolga hátra marad [Igenpataka AF; TKI az igenpataki jb-ok panaszlev.]. 1772: Az Jobbágyok mind eddig Hetenként, azaz minden Hétben Három Napot szoktak zolgálni magok Erejeken kiktől ki tölt, akiktől pedig nem lehetett Czimbarában is tartoznak, avagy gyalog szerbe amint az Szükség hozza magával. Nem Különbén a Sellérek is magok Erejeken, avagy máskéntis két Napot szoktak zolgálni ... Az Hurubások pedig egy napot zolgálnok egy Hétben [Szászzenes K; BethlenKt Mikes conscr.]. XIX sz. eleje: ollyon Szűk Kost idején teljes lehetetlen Szolgálnam el pusztulak marhástól egyűt [Zágon Hsz; Hr]. 1847: Ki számítása Az Gótzai öszves napszám tartozás(nak) ... Ökrös szolgái 624 ... Tenyeres szolgái 312 ... é jelen Évben a' Falusi Bíró az Udvartól lévén adva, a' Helység attól fog zolgálni minden Házról egy gyalog napot [Góc SzD; WassLt].

Szk: aratással ~. 1613: (A jb-ok) Mikor Diodra mentek ekével, hárman fogtak egyben ... A' Sellerek ... marhával ne(m) zolgaltak; hane(m) kaszálással, aratással, szőlőmiveléssel [Preszáka AF; Incz. V. 25a] * asztalossággal ~.

1750: Dévai Fazakas Peter ... valamikor kívánnya aká<?> Kömivességgel, akár Asztalossággal, akár bárdolással híven igazán szolgályon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.] * bányához/bányán/bányára ~. 1680: György Ferencz az bányához szolgált új tudom [CsVh 72 St. Tamás de Szent Domo-kos (65) pp vall.] | Christoph Balás ... az bányán szolgált [i.h. 75 Benedictus Bott de Dánfalva (40) vall.] | tudom hogi Gergely Imre az bányára szolgált ... aszt is tudom, hogy Barla Péternek is az attya az csiki bányához szolgált volt [i.h. 78 Joan Georgy (?) Jenőfalvi (80) pp vall.] * bárdal ~. 1731: Rotár Jonáskot ... jól ismértém, ki is mint hogy jó farago Mester ember volt, mindenkor mikor kívántatott Bárdal szolgált, mint más Jobbágyokból álló (igy!) Mester Emberek [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jb vall.] * bárdolással ~ → asztalossággal ~ * csizmadia-mesterséggel/művével ~. 1647: keöte arra magat Czizmazia Moyses hogy csizmazia Mijével eöremest szolgallya [HSzj csizmadia-mű al.]. 1681: Csizmadia Peter ... Csizmadia mesterseggel szolgalt [VhU 11–2] * dobossággal ~. 1681: Csuta Miklos ... Viszár luon ... Ettől az elöt Dobossággal, Madaraszsággal szolgaltak [Vh; VhU 23–4. — "A teletől] * egészmarhás erővel ~. 1784: az Jobbágyok, és az Sellérek egész vagy fél marhás erővel, úgy gyalog szerben is, hány napot zolgálnak [Udvarfva MT; Told. 42] * fahozzásban ~. 1572: mostan az kenteljk vidikiek Jtt wy wamral fa hozasba zolgálnak [Szúv; BesztLt 3608 Thorma Janos wywarj wduarbiro a beszt-i főbiróhoz] * faragással ~. 1680: László István és az attya László Gergely faragással zolgáltak az hámorra [CsVh 85 Nicolaus Márton de Vacsárcsi (36) pp vall.] * fazekasművével/fazekasságával ~. 1640: Johos Janos ... Ez Zilahrol jeot Fazakas Miesel akar zolgálnj [Daróc K; GyU 51]. 1652: Juhos Janos ... Fazakassagaul szolgalt [uo.; GyU 115] * fazéksinálással ~. 1591 k.: Fazekas Lukaczi ... zalla a Georgj vram hazaban oda zolgalt mind fazek s kemence chinalással Jde az varhoz semmit nem zolgalt [Uszt] * fejszéjével ~. 1694: Servitia. Ezek a' mint fatealljak Eökörről soha sem zolgáltak (nak); hanem gyalog szerb(en), kaszával, sarlóval, kapával, es telben fejszékkel [Láz AF; BfR Néhaj ifj. Bálpataki János urb. — "A jb-ok] * félmarhás erővel ~ → egészmarhás erővel ~ * a fiskus nevezetén ~. 1742: azon ház helyjen elsőben ertem valamellj oltjanokat meg szállani, és valami hurubát csinálni rajta mint valami Sellerek a Fiscus nevezeten szolgálni [Bányabükk TA; JHb III/16] * fűrésze ~. 1680: Tanko Mihályt is tudom, hogi az fűrésze szolgált [Göröcsfva Cs; CsVh 84 Blasius Tenkely (70) pp vall.] * gyalogszerben ~ → fejszéjével ~ * gyertyamártásával ~. 1640: R(elicta) Varga Lukatsne ... Gyertyamartasauul szolgalt [Fog.; UC 14/48. 3] * hámorai fűrészhöz/hámoron/hámorra ~. 1609: tudom(h) hogi Mihály Barrabas hamorra zolgalt uala [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Fich Balint (49) ns vall.]. 1680: tudgyuk hogy Gál András és Christoph Balás az hámoron szolgáltak [Dánfva Cs; CsVh 75 Petrus Farkas de Dánfalva (60), Andr. Bőjte (80) vall.] | Aszt is tudom, hogi Kovács András hámorai fűrészhöz szolgált [Göröcsfva Cs; i.h. 83 Joan. Balás de Göröcsfalva (38) pp vall.] * háztól ~. 1681: Rác Mihály ... Jövevény; most Nalaczon drabantokodik; az házról zolgálni tartozik [Hátszeg H; VhU 131–2] * jobbágyi hivattal/szolgálatl ~. 1665: Esküszöm ... Hogy ... eiletem fogytaigh eö kime't maradekimal edgyüt ... Jobagyi Szolgálotomal szolgalom, mint eö kime't eöörökös Jobbágya [Réce F; Szád. — "Bojer Sigmondot]. 1753: Tyrilla Gábrilais ... ami Szüleinkel egy

urat szolgált Jobbággi hivatallal [Demeterpataka AF; Told. 3] * *jobbágyképpen/jobbágyzámban/jobbágyyszerben/jobbágyul* ~. 1597: Lomperti giurka Matthe nevű Jobbágia ... ha uram (?) fevlderuly es neue aloly ely budosnek, es eo kegelmet eoreok Jobbaguly nem akarna zolgalny tehatt mingiarast ugian ezen leuely ereievely hozzaioik^a niulhaszo(n) Teoreok Gabor Vram [Dob.; WLt. — *A kezesek-hez]. 1617: Tudo(m) azt hogy az Kozmasi Pap Jstua(n), Becz Palne Azoniotom szolgala Jobagy szamba(n) [BLt 3 Demeter Thamas de Tusnad szeretszegh (50) ns vall.]. 1620: Zenper Marton czynala hazat rajta^a es Jobbagiul szolgált belöle mind holtaiig [Szásznyíres SzD; Ks. — *A telken]. 1666: az Vrratt ... Jobbagy szerbe szolgalt [LLt Fasc. 84]. 1683: Hallottam hogy Győzős András jobbágy képpen szolgált Rethi István Déák uramat [Borb. I Joan. Dombi nob. de Ikafalva (50) vall.]. 1700: Guja nevű Czigán ... jobbágy képpen szolgált elő kglmet [Csolnakos H; Szer. Petrus Csonokosi (46) ns vall.]. 1716: Azt tudom hogy Damokos Ferencz uramni jobbágy szerbe szolgáltok vala Apáddal egjut [HSzrp Tompa Ferencz (50) pp vall.]. 1783: Bocska Gligor ... ide Fodorházára által telepedvén mind holtáiglan Jobbágy képpen Szolgált ... elő nagysága Mlgs Praedecessorait [M.fodorháza K; Eszt-Mk] * *kádár-művével/kádársággal* ~. 1647: Nagy Mihály kádár művével szolgált [Tusón K; EMLt]. 1652: Kádár Mihály ... Kádár miveuel szolgalt [Gyalu K; GyU 116–7]. 1654: Fazekas Andras a kádár ... kádarsággal szolgalt. Tisz Uy hordot csinál Anunatim Azon küvöl minden időbe ezen kuantatik [Hétúr KK; Ks Bánffy Anna urb.] * *kalákában/kalákát* ~. 1656/1681: Havasalföldi Paduran Peter ... Ha havasalföldi ember volt, es jövevényj, fizessen nyolcz forint Taxat esztendőt által es Klakat szolgált(n) 6 napot [Vh; VhU 441]. 1820/1875: a falusi Biro helyet a ki szolgálatot nem tesz a Biro földes urának minden gazda ember egy nyári napot szolgá kalákába vagy pedig minden időbe ezen napzenakat 20. 20 xrokkal minden gazda megváltja [Zsobok K; WassLt] * *kapával* ~ → *fejszéjével* ~ * *kásacsinálással* ~. 1652: Pots Mihály ... Eddig^a olajswtseuel kasa czinalasual szolgált [Szászlóna K; GyU 123] * *kaszálással* ~. 1639: Aratással s kasallal Eormeneshez tartoznak szolgálni, mig Eormenes ide biratik [UF I, 672] * *kaszával* ~ → *fejszéjével* ~ * *kemencecsinálással* ~ → *fazékcsinálással* ~ * *kerekességével* ~. 1658: Lenart Márthon ... Kerekességgel szolgált [Zilah; EM XLIII, 305] * *kocsissággal* ~. 1667: Giroti Torma Peter Ura(ma)t szolgált ez az Koczis Marto(n) koczissagaval [Sajósztrandás SzD; Borm. XL. 18 Horvat Palne al(ia)s Acz Indali Ana Aszony (37) ns vall.] * *kovácsággal* ~. 1680: Tudom aszt is Ferencz Péter kovácsággal az hámorra szolgált ... Dioszegi Thamásnak az attya Dioszegi István az hámorra szolgált kovácsággal [Vacsárcsi Cs; CsVh 85 Nicolaus Márton de Vacsárcsi (36) pp vall.] * *kőművesmesterséggel/kőművességgel* ~. 1681: Kőműves Jánosne ... Az Ura Kőműves Mesterséggel szolgált [VhU 7–8]. 1750: Dévai Fazakas Peter ... valamikor kívánnya aká< r> Kőművességgel, akár Asztalosággal, akár bárdolással hiven igazán szolgált [Déva; Ks 107 Vegyes ir.] * *kupássággal* ~. 1652: Kupas alias Rusza Dan kupássággal szolgált [Görgényoroszfalu MT; EMLt] * *madarászággal* ~ → *dobossággal* ~ * *marhájával* ~. 1708 k.: ha mikor egy kis üdönk volna is az Nemet imide amoda hajt bennünket ... minde(n) heten hajtják ökrömet szekercmet ollyankor mindenkor magam(na)k kell el menne(m) mert külömb(en) oda vesz hitvan marham ... en nem biros-

kodhatom, hane(m) ... marhaimmal szolglok [Harangláb KK; SLt AK. 36 Hoszszu Demeter P. Horváth Miklóshoz] * *mesterségével* ~. 1688: Dragumir Bogdan al(ia)s Ceremonia (!)^a ... elő Ngok poroncsolatjátból tartozik Udvarhoz menni, es ott mestersegivel szolgálni [F.ucsá F; ÁLt 30. — *Valamivel alább már csak Drágomir Ceremonia alakban említik]. 1716: A Faragoimat hogi a Falu kalákáb(a) külgje, meg ne engedgie, rajtam kívül senkinek ... a kik penig mester emberek találtnak a jóság(b)an mesterségekkel szolgált(na)k a kalaká(n) kívül [Szászkerked K; LLt]. 1802: minekutánna ... Ilyés György a' Tzejbol fel szabadul egyenesen tartozik az elő Nagyságok Udvarában menni, es mesterségével elő Nagyságokat illendő fizetésért hiven szolgálni [Ne; Incz. XII. 1a] * *molnári hivatalban/molnársággal* ~. 1682: Gesesi Molnar Miklos a mikor kelletet molnarsagal, a mikor kelletet Jobagy kepen szolgált Petki Janos Ur(a)t [Marosszattana MT; Bált]. 1719: Tamás Peter is, adá és köteleze magát és Fiait ... örökös Jobbágyul melly(ne)k Contestálására mi előttünk erős hüttel meg esküvék, hogy ... azon molnári hivatalba(n) melly(e) az Ur elő kglme Constituata igaz hűséggel szolgált [Császári SzD; WassLt] * *művével* ~. 1640: Zeocz Lengiel Janos ... Jeoueuey de Mjeuel szolgalt [Km; GyU 47]. 1652: Lakatos Istvan ... Miveuel szolgalt [Gyalu K; GyU 54] * *nyerges-mesterséggel* ~. 1659/1681: V. Hunjadi varosomb(an) idegeny helyről telepedet nyerges szimult ... mindenemű egyéb tereh viselestől eximalom ... tartozzanak nyerges mestersegekkel szolgálni; mind maga, es maradeki [Vh; VhU 232] * *olajsütésével* ~ → *kásacsinálásával* ~ * *ökrörel* ~. 1638 k: Nagi Mihali keoreosfwj gialuhoz ualo volt eoekerrel szolgalt [Szászfenes K; GyU 33]. 1694: Servitia: Ezek^a a' mint fatealljakk ökörrrel soha sem szolgált(na)k; hanem gialog szerb(en), kaszával, sarlóval, kapával, és tél(b)en fejszejekek [Láz AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb. — *A jb-ok]. 1787: öt Hetet külen külen mindenik m(a)gok erejeken ökörrrel szolgálnak [Majos MT; Told. 35]. 1814: Pop Silip nevű zsellér ... Szolgált hetenként 2 napakat ökörrrel fél erővel a' maga kenyerén [Septér K; BetLt] * *ökörrrel, szekérrrel* ~. 1759: egy Sellér ökörrével, szekerrével két nap heján három hetet szolgált [Ludas TA; TKI]. 1803: egy igen emberséges Molnár András nevezett embert kaptam, ki is magát arra kötelezi, hogy N(agy)ság)godat négy ökörrrel, Szekérral hűvégesen szolgáltja [M.lapád AF; BLt 9 Várad Mihály tt lev.] * *örökösen* ~. 1608: ez a Matthias, al(ia)s Kouach Jmreh ... mingiarast Zamosfalua-ra kedlődzik, feleségeul, minden marhaiaial egietemben, es az teőb Jobbagiual edgiwt Eőreőkeoseon szolgalt [Kv; JHb] * *paraszti szolgálattal* ~. 1676/1681: Nyerges Janos ... paraszti szolgálattal szolgaltan, mesterségéhez képest hogy harom nyeret kívanon rajta, nem difficultalhatty [VhU 443 Thókolyi Imre vál.] * *robotával* ~. 1774: Ezen Faluban vagyan egy vas mivél Jobbágy Czigány, mellette levő Segítő atyafiaival, kikis mikor kívántatik vasmivekkel, s egyéb robotátvalis szokták Szolgálni az Udvar, a mi kép(p)en a szükség hoz(z)a [Mocs K; KS Conscr 73] * *sarlóval* ~ → *fejszéjével* ~ * *sütésével* ~. 1638 k: Barta Martonne swtseuel szolgalt [Km; GyU 29] * *szabadosi állapot/szabadossággal/szabadosul* ~. 1676/1681: az Feleségem után Törvény szerint ítéltetet Szent Királyon^a Egy fundusnak harmad része Várség Jus szerint, mely öröksegről a memoria hominu(m) az boldogh emlékezteti Urakat szabadosul szolgaltak [Vh; VhU 467. — *H]. 1681: Molnár Istok, Miholczának mostoha fia ... Istok Lovas sza-

badossággal szolgál [VhU 11–2]. 1688: Comsa Csungul ... Szkorai Mátyás Szabados házáb(an) lakik. Szabadosi állapot szolgál [Szarata F; Ált Urb. 19]. 1731: Timocsi Györgyiczka Attyával együtt ... a sokszor említett Fejedelmet szabadoságokkal szolgálták, de hogy Jobbágyságok voltak és vagy Sellenérek bizonyosan nem tudom [Katona K; Born. XL. 79 Kertész Györgye (54) zs. vall.] * *szabadoságával* ~. 1691: Szabo Simon fia ... Haranglábi vr(am) elő kgmtől szolgált szabadoságával [Harangláb KK; Ks 39. XIV. 1] * *szőlőműveléssel* ~ → *aratással* ~ * *szűcmesterséggel* ~. 1681: Piczigo Szűcs Peter ... Ez Karamsebesi Jövevény szűcs mesterséggel szolgált a várhoz [VhU 19–20] * *tenyérrel* ~. 1820: akik Zsellér névvel neveztetődünk Szolgalunk hetenként tenyérrelis két napot [Jegye K; KmÜ Lev. 2]. 1840: mű ökrösök semmivel egyébbel nem tartozunk, hanem a' hányan vagyunk külön külön a' magunk erőnkön nyolcz nyolcz napot szántani a' gyalogosok pedig hetenként két két napot tenyérrel szolgálnak és egyéb asszonyi munkát is tenni [A. esküllő K; RLt O. 2]. 1850: Ádám Vasziné ... 6 hetet szolgált tenyérrel [Gyéréssztkirály TA; DE 5] * *timármesterséggel/timárságával* ~. 1640: Opra Tegela. Deficiált edgy jövevény Tabah Mihali lakik hazában timarságával szolgál az Varhoz [Mardzsina F; UF 1, 726]. 1673: Hunyadon lako Cserkesz Peter valaszsa. Szolgallyon Timar Mesterséggel [VhU 448 Thökölyi Imre vál.] * *urat* ~. 1773: A parasztság oly szarvat emelt magának, hogy teljességgel elhitette magával, hogy ök tovább urat nem szolgálnak, hanem a' mely földön laknak, övék lesz [RettE 305]. 1782: Régi usus volt köztünk, hogy a Helységünk^a Birája Urat nem szolgált, sem Taxát, sem Dézmát semmine-mű Javaiából nem adott [Thor. XXV. — "Torockó"] * *vargamesterséggel/vargasággal* ~. 1680: Gál Ferencz vargasággal szolgált s adót két ökrét István Deáknak, hogy kibocsátotta [CsVh 77]. 1681: Varnicz Mihály ... Varga mesterseggel szolgált; bört tartozik készíteni [VhU 7–8] * *a várhoz/várra* ~. 1606: Veres Jmreh tudom hogi az Jobbágyságnak Jdejen velwnk egiwt zolgal vala az várra [UszT 20/113 Matheus Bereczk de okland (60) ppix vall.]. 1615: eleitől fogva ott Keővár vidékin, inkább minden faluban afféle megnesmesített Boerok, kiket vaidáknak is hinak voltak ... régi királyoktól és fejedelmektől vagyon szabadoságokról privilegiumok; attul elválva, hogy a' várhoz lovok hátán szolgálnak s fejedelem szolgáinak mondják magokat [Gyf; Veress, Doc. IX, 62 a fej. Dóczy Endre kapitányhoz]. 1661: (A szelniceiek) csak ahhoz bíznak, hogy az várhoz szolgálnak s fejedelem szolgáinak mondják magokat [TML II, 118 Veér Judit Teleki Mihályhoz] * *vasművel* ~ → *robotával* ~ * *zsellérképpen/zsellérül* ~. 1671: Tarcza falui Mihályának ... egy Fodor Balásné nevű osztozó attyafia ennek előtte tizennyolcz esztendővel manumittálván egy akkor Pálfalván, s mostan Korondon lakó Beke Georgy nevű ös örökös közös jobbágyságot, azon Beke Georgy mostanis más Szolgal Sellerül [Gyf; Törzs. fej.]. 1731: ezen Rotár Togyernek ... Fiai ... velem együtt egy ideig Jobbágysággal szolgálták a' nehait ifiu Apaífi Mihályné Fejedelem Aszszont, de az után mi okból, s ki segedelméből kezdettenek 'Sellerképpen szolgálni [Katona K; Born. XL. 79 Balog Juon (56) zs. vall.]. 1732: Sztójka Demeter ... Vdarfalváról szálván ide egy darabig sellérképpen szolgált, már 4 Esztendőktől fogva kezessé alá vetetett, és Jobb(ágy) képpen szolgál [Buzamező SzD; Ks 17/LXXX. 14]. 2. szolgaként (alkalmazottként/béresként/cselédként) dolgozik vkinek; a lucra ca slugă (ca angajat, ca argat, ca ser-

vitor) la cineva; in jmds Dienste(n) (als Angestellter/Knecht/Tagelöhner) stehen. 1569: Ezen kerem k.d.et, hogy kmed ezeket az személyeket agian ez leuel úiueo emberym kezebe, hogy az eo fogadasok zerynt az en vram haza myuehez állyanak helyekre ... valamyre zolgalnak, nem maradok adosa nekik [Nagysajó BN; BesztLt 56 — Horwatt Lukach Nagy Sayoj tist tarto Dombj Gergely beszt-i bírőhoz]. 1570: Kerekes Gal hithy zerent vallya hogy Besterchen zolgalta Az Klob Jakab leanyanak Az Borbara azzonnak vrat [Kv; TJK III/2. 134]. 1571: Az feo emberek vag' lo feyek zolgay keozzeol az kyk zegeodwe es fizetesertt zolgallyak Vrokat, chyak azok kerewillyek el a rawast [SzO III, 325]. 1592: Az miolta Tot Mihalt esmeri tudgia bizonyial hogy mind az Deesi es Chichoy Molnokba lakot, es az mely Mestert zolgalit mikor az megh holt annak az felesagit vgy veotte el [Kozárvár SzD/Dés; DLt 235]. 1614: Feje keoteott ... Bogda(n) Mihaly Incze Balastol Penzt kert volt maga eoreoksegyre az vta(n) oda foglala szabad zekel volna de Incze Balas(na)k szolgál [Borsova Cs; Beth U 467–8]. 1688: luon Szilka ... Gyakrabb(an) az D(omi)nus Provisor mellett szolgált [F.porumbák F; Ált Urb. 11]. 1694: az el mult esztendőben Luczai Janos Ur(am) beressének töt ... jamborul szolgaltom, fizetesemben még hat forintom, czondoram, Kuczmao oda vagion meg nem fizetet ő kglme [Törzs. Moldovai Karacson majoshegyi jb a fej-hez]. 1759: Popa Juon ... az ő Béresse, mais ötet szolgáltalla [Ludas TA; TKI Báts Vasile (50) jb. vall.]. 1765: Rusz Gligorás, az Arankuti Unitus Popánál szolgáltán gyanuban esett vala [Aranykút K; Ks]. 1771: a míg Tit Zilahi István Uramnál szolgáltam ... sem Vasámapon sem egyéb Inepen nem volt mihent kellett akármire is mindgyárt azt mondotta hogy, no fogdd bé a Lovat, s bé kellett fogni [Dés; DLt 321 G. Jenei (30) ns. vall.]. 1773: keress magadnak lovászmestert, mert tovább nem szolgáltak [RettE 301. — "Mondja a lovászmester Bánffí Györgynek]. 1855: A jobbágy fiukból beszoktatott cseléd halálig szolgáltja földes urat [Újfé 181].

Szk: ~ni áll. 1740: Szőmyű ... hogi Kglđ ... Hazas fiat ... Njegovánnak, az én hirem s engedelmem nélkül, Dombon szolgálni állani meg entette [Gernyeszeg MT; TKhf Teleki Sándor lev.] * *béresképpen* ~. 1680: Kovács Istvánt is tudjuk hogi béresképpen szolgált ide az csiki hámorhoz [Szenttamás Cs; CsVh 71] * *fizetésért* ~. 1754: Bara alias Komán Sztán ... Malomfalván^a Laktában ... a' néhai Bartsai Sigmund ur udvarában fizetésért major lett volt, a' tehenekre, Bihalokra, tyukokra viselt gondot fizetésért szolgált az udvart [TSb 26. — "MT"] * *pakulárságával* ~. 1730: Mikhazan^a Commoralo, egy Moldvan alias Pakulár Péter nevű ola ember ... pakulárságával ezen Kőszvényesi^b embereket szolgált, juhoknak, es azok(na)k gyűlytemnyeben Karok ését, mely karok irant ... azon karosok Contentumat vettek [Berz. 12. 92/107. — "MT. ^bKőszvényesen (MT) lakó] * *vincellérségen* ~. 1600: Ersek Balinth ... vallia ... vagyon huzonnegy eztendeje hogy az Istwan vrr hazahoz zolgalta(m) Vincelersegen [Kv; TJK VI/1. 435].

Sz. 1823–1830: Ezt könnyű volt általlátni, hogy gyermeki gondolat, mert egy urat is bajos szolgálni, hát még hármat [FogE 216].

3. cselédlányként/asszonyként szolgált; a munci în familia cuiva ca slujnică/servitoare; (bei) jmdm als Magd dienen, als Dienstbارة arbeiten. 1570: Borbel Demeterne Jloná, hithy zerent vallya, hogy ew Nala zolgaít az lean [Kv; TJK III/2. 87]. 1573: Ersebet Zabo Martonne zolgalioia Azt vallia hogy Eo tawali Eztendeobe zolgaít Borbel Balintmal

mykor az felesége Beteg volt [Kv; Tjk III/3. 114]. 1629: Az mikor el menne Simonfine ... monda szegény akkor hogi el megie(n) szolgálni, mert el nem alhatta az Uranak nagy gonduisletlensegett [Mv; MvLt 290. 187b]. 1655: Mikor en Brassoban Szolgálok uala ... akkor ott az Brassay piaczon megh isméréim Kalmár Balintott hogy mint egy Czigany ugy wl uala, s vgyan arultis holmit [LLt Kérchy (!) Andrasne Szent Miklosi Elizabeth (30) ns vall.]. 1736: aszt halatam hogy beszéleték az Falub(an), hogy az utrumb(an) forgo személyt ott viselődött volna meg a hol szolgált [Szentegyed SzD; TKI Máthe István (65) zs vall. — "Duka Ersook]. 1772: amely házánál szolgált Désen a Léány, Borbély Gábor Uram gyakorlat meg parasznította a Gazda Aszonyát [Dés; DLt 321. 71a Sig. Dants (48) ns vall.]. 1814: Az Fejér héttől fogva, miolta szolgáлом igen jól esmérém [LLt Csáky-per 131 L. 38 Duma Sziméon Leánya Domnitta (17) vall.]. 1845: Székely Aniko ... Azt meg esmeri ... hogy nálom az irt időben és alatt szolgált [Dés; DLt 591].

Szk: ~ni áll. 1721: en magom be mentem Vásárhelyre, beszelettem, Enyedj aszanyomal, de aszt mongya hogy el betegesedet nem ara valo, nemis al szolgálnj [Ks 96 Biró György lev.] * *dajkasággal* ~. 1570: Ilona Zas Jmrehne, Azt vallya hogy ew daykasagal Zolgalt fazakas Symonnal [Kv; Tjk III/2. 142].

4. inasi/mesterlegényi szolgálatot teljesít (vmely mester-nél); a sluji/munci ca ucenic/calfă de meseriaş la un meşter/meseriaş; als Lehrling/Knappe dienen. 1561: Valamel ewtűs legen ... az ky az Cehbe be akar allanj kewteles legen az mesterek kozzwl űalamellyet egy egesz eztendeig heti berert zolgálni Az melly legen vrat el akarya hadni ket hetel eleb tartozzek vranak akarattyat meg' ielentheni Az vtannis Bwchw hetet ket hetet zolgálnj hog' az miet az mellyet fel fogattanak űuolt el wegezsek Senki penig' eg' mesteris effele legent ky ez warosba eg' Mestertol mas mesterhez akar zolgálni menni meg' ne mereslyen addigy fogadni a mig' megny nem erti az wratol my okon es my modon ualt el [Kv; ÓCART]. 1583: Ha ualamely Jnas aprod eztendei ket teölti iámborul Semmikeppen meg ne(m) haza<sod>hatik, es Mesterre nem lezen, Az migh egy Jambor meste<rt> fizeterset ket esztendeig nem szolgál [Kv; MészCLev.]. 1653: Akkor én Kolozsváron lakom vala, szabólegény voltam, vén Palástos Istvánt szolgáltam [NSz]. 1703: az Betsületes Ceh imponált ilyen büntetést néki, hogy az Céh Atyám kezdve minden Betsületes mester embert szolgáltalyon két két hetig rendre valamég oda jut a hova céllya vagyon az Remekert valo szolgálatra [Kv; AsztCjk 53. — "Szabo Györgynek]. 1752: Mely mester Ember alattam, más mester Ember Műhelyből egy mester Legényt, az Ché Atya hire nélküli zolgálni hiná annak poenája flor: 200 [Kv; KCJK 17b]. 1830: Duplán Josef Uram az Chzé Engedelméből be Szegőttette Esztendőre Suller Jánost Szabadulo Levélrt Zolgálni Esztendeig meljre az Istnem (!) Seélje [Kv; i.h. 113].

Szk: *aprodul* ~. 1561: (A legény) ha nem mester fia negy egesz esztendeig tartozik szolgálni Aprodul [Kv; ÓCART]. * *inasszámban* ~. 1734: öt Esztendeig Inas Számban Szolgáltam [Petek U; Hr 2/24] * *legényszámban/legényül* ~. 1583: Mikoron penig három esztendő múlva az eo aprod esztendeiet ki teöltuen legeniul akama szolgálni, Eó maga' gazdat es Mestert maganak ne valaszthasson [Kv; MészCLev. — "A felszabadult inas]. 1624: ez a' Desi Janos Kouachy legenj szamb(an) szolgált [Kv; DLt 354] * *re-*

mekesztendő ~. 1808: A mely betsületes Legén a Czéhba akar állani az tartozik a Czéhok rend tartása szerint Remek esztendő betsületesen szolgálni [Kv; KCJK 21a].

5. a fejedelemnek/királynak/főembernek/úrnak szolgái; a sluji la un domnitor/rege/demnitar/dorn; im Dienst eines Fürsten/Königs/Großen stehen. 1542: Az thewk vramnak ennek elotteis zolthunk, ennek vtannais zolwnk hywen, igazán jamborulis zolgálni akarwnk Nnak es Ngod hazanak, ok azt thwgiak, hogh ... my sem nekyk sem egyebeknek pokol peldat nem akarwnk adnia, hanem vgh zolgálnia, mint jamborok [Fog.; LevT I, 20 Oláh Balas es Motmoky Lajos lev.]. 1566: sokan bennünk uirünk hullasanal es sokan halalunknal is zolgaltunk felsegednek [SzO II, 186]. 1581: Jamborwl es Igazan zolgtam felsegedet, Azzon keppe(n) felsegednek közözzwlunk ky menesse vtannis az my meg holt kegielmes vrunkat mind addig mig Birtam [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály foly.]. 1616: Zolgalta Bordas Peter Lazar Janost elteigh, az maradvajatt az Mihálj vajda ky Jeovetelygh [Madéfv Cs; BálLt 61]. 1659: Azt is mondja Magyar uram, hogy ha az vár másé leszen, vagy sok változások leszenek, erre nézve mondja ő kegyelme, hogy mind jószágodból s mind pedig kárt vállalsz, ha ő nagyságát szolgálod [TML I, 376 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1664: mind az fejedelemnek ő nagyságának és másoknak is kész affectióját látom ő felségéhez ... valamint eddig, úgy ezután is minden alkalmatossággal szolgálni, kedveskedni igyekeznek [TML III, 91 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. 1676: en megh emlékezővén Szakos Györgynek minden kori alhatatos hűségéről, mellyet elsőben boldogh emlékeztető Atyám Uramnak eo Nganak diczeretesen megh tartott ... s az oltatul fogvast mestersége szerint diczeretesen es hűségesen szolgált [Vh; VhU 340 Thököly Imre ad.].

Szk: *csatlósságával* ~. 1664/1681: varga Andras Csatlóságával sok esztendők alatt minden sok változassim(ban) szolgáln, felessege penigh iffjusagatul fogva ... minden rea bizot dolgaiban igassagossa(n) szolgáln ... Annak-okaért ... varasamb(an)" ... az ... Alszegh uczaiban levő ház ... adom es kötem nekik két száz magyar forint summában [Vh; VhU 229–30. — "Vh-on] * *a fejedelemnek/fejedelmet* ~. 1605: Ez az zegeny varas penigh nem olyan, ky ereyewel valamelly feyedelem ereyet élelmenetelehen megh késlellye ... hane(m) chak wdeo zerezt Jstenteol adatot feyedelmeknek, engedelmissen zolgal [Kv; TanJk I/1. 504]. 1684: egj Járás nevű Darabant ... ho pénzért szolgált az Fejedelmet de örökséget micsoda jussal birta ne(m) tudgiuk [Sárd AF; Incz. V. 57b] * *kapun* ~ örökdi. 1666/1681: Feleken lako Muntyan Sztanczul Supplicatiojara valo valasz. Ezutanis Szolgalj kapumon, ugy mint eddigh szolgtalt mikor rended vagyon [Vh; VhU 445 Zolyomi Miklós vál.] * *királyát* ~ja. 1766 u.: Szánto Elek Ur ... 1758ba az akkori Burgussal valo kemény Hadakozás alatt ... mint Kaplár ... hivségesen szolgált a királyát [DobLev. III/3. 639] * *lova hátán* ~. 1664: Opra Pulcza, és Radully Pulcza ... boéri szabadsággal eltek, s lovak hatan is szolgáltak [UF II, 279]. 1680: Bóérones Jeszka Mattjásné al(i-a)s Many Kenduliaszeamé, az mint az Urbariumakból ki tetszik producalta volt Lorántfi Sussánna Fejedelem Asz(zony) levelét mellyből ki tetszik hogy ... maga Many Kendulecz in persona lova hátán szolgalljon [F.porumbák F; ALt Urb. 57] * *lovastul* ~. 1643: Daniel neué Czigany ... az Varosi beönteteeo mester Vagi hoher ... azt mondta hogi ... Apafi Gergely Vramot eó louastol szolgalta, es en-

ghemis ha veszem szolgálna [Sófva BN; BesztLt Petrus Gavay Andr. Vegh besz-i bíróhoz] * *paripáján* ~. 1632: ha Kozma Istvan haza akar szaláni abba az Jozsagha es helybe Paripayan szolgalia az houa szughegh leszen Sigmond Palt ugy mint hadba a houa kellettik [Lemhény Hsz; BLt] * *udvarban* ~. 1701: Santa Tivadart ... én vittem el is sok reménkedesere innét Nagy Czégben, azolta mind ot szolgal az udvarban [Vizszilvá SzD; WassLt].

6. a hazának/országnak/nemzetnek szolgál; a sluji patria/ țara/națiunea; dem Vaterland/der Nation dienen. 1598: eo kmekek ennek vtanna valo eodeokbennis, mind Zynthen, amy (!) Jstenben el niugott Attyaink minemee zorgalmatoson es zeretettel az zegeny hazanknak zolgaltnak, eo kmekek zolgaltnak [Kv; TanJk I/1. 326]. 1607: Azt penigh minde-neknek felette czuudalliu, hogy kmekekkel ualaki fegiuer-rel es haddal ualo meneswnkett ell hitette, es hogy az haza zabadsaga ellen, (: kinek fel allatasaban az mi kegi(él)mes wduezwtl Vrnk mellett ualo ielen letwnkkel mw zolgal-tunk legh teobbet ... :) az Orzagh romlasara mw inditottunk uolna es uinnénk innét nagy hadat [Lompért Sz; Törzs. „Petrus P. Aluinczi Concionator aulae suae Serenitatis”, „Paulus Eörwindi” és „Simon Pechy suae Serenitatis Testamentarius” lev.]. 1636: Én is Ngodot s az országot akarom több rendemen levő hadban szolgáló emberekkel szolgálnom együtt mind fiaimmal [LLT Ditrá Balykó Balázs kérése a fej-hez]. 1669: En Boer Sigmond ... Esküszöm azert az Elő Istenre ... hogy az mint egieb minden dolgókba(n), ugy azon Portan lévő minden ream bizatando, es azon hivatalt illető dolgokban ... az Nemes Orszagnakis igazan szolgálok [Gyf; Törzs. Boer Zsigmond kapikiha eskü-leve.] | Kegyelmetek úgy higgye azt, hogy az mi kegyelmes urunk ő nagysága, valamint én megmondottam Kegyelmeteknek, valamint lehet, bizony vérével is kész vallásának, nemzetének szolgálni [TML IV, 499 Teleki Mihály a magyarországi urakhoz]. 1671: Hogy Nagyságod a' haza szolgálattára bizonyos számú jo Puskásokrol providel, ebbéli cselekedet-is Nagodnak több haza javára nézendő dolgokkal edgyüvé számlálván aláztatossan meg-szolgállyuk, approballyuk-is hogy Nagyságod két százat Nobilitathasson a' Fiscalis jóságokból, ugy hogy maradékjok-is, a' Fejedelemnek és hazának azon állapotban szolgállyanak [CC 85-6]. 1675: mostani üdőben bizony mindenképpen kell szolgálni ennek a nemzetnek [TML VII, 101 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1677: a' mely Katonák a' Mihály Vajda megverésekor mint tyrannus és illegitimus Fejedelem mellől elállottak, azoknak személyekbe(n) akkori igirtetet Nemesi praerogativájok mostan-is helyben hagyattat ... mivel az Országnak oly utolsó veszedelmében forgo állapottjában szolgáltak [AC 202]. 1704: (A) tanúk ... vallották mindnyájan, hogy ... mind a Diploma, mind más hasznos dolgokban sokat szolgált, mind a császárnak, mind az országnak [WIN I, 172. — „Bethlen Miklós”. 1822: a' Hazámat tisztesség Conditiók mellett akarnám szolgálni [Zilah; Borb. II Décsy György ns nyil.].

Sz: 1669: Az szegény Dávid deák uram ... fél, amaz közönséges mondás ne teljék be rajta: a ki Erdélynek szolgál, senkinek sem [TML IV, 448 Székely László Teleki Mihályhoz].

7. hadi/katonai szolgálatot teljesít; a servi (in armatā), a duce viață de oști, a face armata; Militärdienst leisten, dienen. 1591: Az Bekes hadabanniss feyedelem feolderul zolgaltam Nem kgderul [UszT]. 1599: az hadakozasnak ldeien mindönüue Arrol^a Zolgaltam, mind Hauas elue mind

teomósuar Alla [i.h. 14/33. — „Ti. örökségről”. 1602: Az feöldek mjert ehez jarok voltak el szantotta en pedig arrúl zolgaltam az orzagh otmara [i.h. 16/71]. 1662/1681: mikor kivantatik ... el jöni tartozzanak”. Változó állapotokban, haborusagokban kivált képen Obsidiokor, hivségesen szolgálni mind addiglan — míg vége lenne a haborusognak ... Varamban minden második heten rend szerint szolgálylyon, mikor mostani s következendő Udvarbiraim s Porkolabim paranczollyak, kiktől legyen minden üdőben dependentiaja [Vh; VhU 33. — „A puskások”. 1671: Hadi Expeditiok alatt, a' holdoltsági Nemesség-is, vagy viritim fel ülylyön, vagy a' Véghelyekben bé-menvén, ot szolgálylyon [CC 258]. 1782: az édes apám ... Csáki Lászlót a Kurutzok Generalissát szolgált [JHbK VIII/18 Ruszán Togyér (84) salamoni (SzD) jb vall.]. 1822: Kibédi Gergelyfi Beniaminnak hivatatom, az Nemes Maros Széki, Kibédi Nemes Ember vagyok, az Anglus Király nevét viselő Huszár Regementbe, mint Kadét szolgálván, ugy quietaltam, hogy ha Absittom meg jö, töstént a Székely Huszár Regementbe autalliroztassam [K; KLev.].

Szk: *fegyveresen/fegyverrel* ~. 1666/1681: örökös östül marat Erdőhati Jobbagyim ... lovak hatan ha mikor kivantatik gyalogis jo készüllettel fegyverese(n) puskakkal, Zöld köntösben hiven Tökéletesen szolgállyanak [Vh; VhU 331]. 1710: (Az arnótok) arra obligálták magokat, hogy magok személyekben fegyverrel szolgálják a német császárt [CsH 215] * *gyalog* ~. 1666/1681: örökös östül marat Erdőhati Jobbagyim ... lovok hatan ha mikor kivantatik gyalogis jo készüllettel fegyverese(n) puskakkal, Zöld köntösben hiven Tökéletesen szolgállyanak [Vh; VhU 331]. 1705: az egész campanian tavaly az az Gesdorf dragon regimentje mind gyalog szolgáltanak muskotelýus formában [WIN I, 632] * *hadakozásban/hadban* ~. 1571: Wannak zeginisig miat es az hadakozas myatt sok zeginy lofew attiank fiay ... kiket kyvännank hogy az eo regy lofeosegekben valo allapatba jeoienek es az teobbyvel egyutt hadakozasban zolgallyanak [SzO II, 327 A székely nemzet az ogy-hez]. 1609: azt tudom hogy uarga görgi az fia Bech palnet zolgalta az hadba mind adigi mi (!) el ueze [Szentygyörgy Cs; BLt Fich (!) Balint (49) ns vall.]. 1632: Kayczia Mihali ... az hadba nem zolgalto akarattia zerentt alla ki az zazlo aloi [BLt 3 Fr. Mihali de Kozmas (70) pp vall.]. * *kopjával* ~. 1633: Az Malom penigh Boersagh heljen uagion, miuel mys Boerok uagiunk, Noha kopiaual nem szolgalunk [F.venice F; Szád. Patru (!) Daykul (80) vall.]. 1673/1681: Hadi expeditiokor kopiaual szolgaltam az Nemes Varmegyét [Vh; VhU 461] * *lófősegre* ~. 1587 u.: Raita keónieriluén Emberemeth fel yltettem az Attia helyen az enne(n) keölchegeven vgj witemm az hadba ... Eszeknek vtanna szolgallatall es Ado adastol walo megh mentessemerth sem lófősegre nem Zolgal. Adót nem adott [UszT] * *lova hátán* ~ → *fegyveresen* ~ * *lóval* ~. 1673: azon két Székely két Személynek adatot, ugy hogy ket Lovat es ket Szablyaval solgallyanak tölle [Vh; VhU 350] * *puskával* ~ → *fegyveresen* ~ * *szablyával* ~ → *lóval* ~ * *zászló alá/alatt* ~. 1635: tü zaszlo ala akar<to>ke szolgálni, vagj Beldi Kelement szolgalliatok [Szacsva Hsz; BLt] | Tudom aztis hogy az holl Lörcincz Peter lakik azt az attianak Fazakas Lörcincznek az Zabad Zekelek attak uala az Zabadsaghkor, hogy az Zaszlo alatt Szolgaljon azrol az helyrol [BLt 3 Fynna Demeter Sz György (60) ppix vall.]. 1636: monda Markosfalui Ur(am) ... Balo Georgynek ez egynek szabadsagot adok szolgallio(n) szaszlo alatt de az teobbit jobba-

giomnak tartom [Usz; KaLt Apor István lev.] * *zöldkölösben* ~ → *fegyveresen* ~.

8. közmunká(lat)ban részt vesz; a participa la munci obștești; gemeinnützigte Arbeit leisten. 1570: Az Boltos Kalmarok eleot kyk arwlak es nem fizetnek sem szolgálnak ... Ennek elote valo Ideobenis vegeztek volt azokrwl ... hogy eo k. Byro vra(m) Mwtasson Masth (?) helt Nekyk [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1589/XVII. sz. eleje: Az mikoron ez Varos az eo hataraban epittetik minden keömiuesek tartozzanak oda menni, es serenien iol es huien, ugi mint hazaioknak az mwiben szolgálni [Kv; KömCArt. 15]. 1735: Igen nagy ruináb(an) lévén a Rosahegy alatt valo városunk malma Gáttya ... Concludaltuk, hogy ... az Marhas Emberek harmadnap alatt egy, egy jo szekeér Tövissét, vitessenek, és Vigienek, A Gyalog szeresek penig egy egy napot ot szolgálni tartoznak [Dés; Jk 455a].

Szk: *a falu közé* ~. 1727: Az mely ember Biro bottya alatt vagyon es falu közü nem szolgál minden esztendőben tiz polturával tartozik az Falunak [Kisborosnyó Hsz; Szék-Ft 37]. 1774: Fazakas Kosztán ... a falu közü semmit sem szolgál se postalkadik [Omlásalja/Bethlen SzD; Ks 68. 49. 41].

9. szolgadiákoskodik; a sluji (pe cineva) ca servitor; als Mendikant Dienste verrichten. 1850: nemes Baranyai Ferentz ... Nagy Lakon Birtoklo T. Dobolyi Balint urnál több rendbe szolgált, Kolégyombá mind legénnye [DobLev. V/1281 Sarkadi Josef helység jegyzője vall.].

10. milyen tisztséget visel/tisztséggel/szolgálattal szolgál; a indeplini o anumită funcție; sein Amt versehen, seinen dienstlichen Pflichten nachkommen. 1570: Az Gergel deak adossaga feleol ... eo k. Byro vra(m) es az Thanaez Thwgyak ... Myre zolgaht, Az kyre zolgaht eo k. Alkwdyanak meg vele [Kv; TanJk V/3. 15a]. 1579: az tyzt vyssleok ... kedwetlenséggel zolgalnak [Kv; i.h. V/3. 204a]. 1586: Miért hogy az hid kapw belj Tyzedes Benedek nem Zolgaht ez holnapban, az eo fizetese meg maradot [Kv; Szám. 3/XXIV. 3]. 1629: az Zeky Aknan szolgálván Juhos Janos maglassagnak tisztiben harmad fel esztendeig minden esztendeore 40. forintot tuduan es minden hetre d 50 tt: f. 160 [Kv; Tjk VII/3. 202]. 1664/1681: Adtam ... azon sokszor Specificalt hazat ... Varadi Lakatos Thamasnak Feleségenek Mihucza Ersebet Aszonyinak ... ily Conditionalt, hogy ... valameddigh en szolgálatyát kívánom ezen Porkolabosagnak Tisztiben ... hűségesen igazan szolgál [Vh; VhU 292–300 Váryomi Miklós ad. lev.]. 1669/1726 k.: Ha valaki pedig város közönséges szolgálatyától magát vonogatná és szolgálni nem akarna ... A' Hadnagyság fel nem vételért f 100// Assessoráság fel nem vételért f. 6 büntetessenek [Dés; Jk 2–3]. 1733: eo kglmeis" obligalta magát, hogy ... a szegény város(n)ak hiven szolgál [Dés; Jk 441a. — "Balványos Varallyai Simon István procurator]. 1822: Kibédi Gergelyfi Benjáminnak hivatatom, az Nemes Maros széki, Kibédi Nemes Embere vagyok ... Katonáskodásom előtt szolgáltam Nemes Hunyad Vármegyébe, mint Stationalis Notarius, és a' Tyrozáskor Szolga Biro képibe, quietálásomtol fogva pedig mint Arendator Szutsákba Oeconomuskodtam [K; KLev.].

Szk: *a királyi táblán* ~. 1823–1830: Keservesen panaszkolta ... az ország ajánlotta a királynak, hogy adjon nekie hosszas szolgálataért pensiót, de az udvartól az a válasz jött, hogy aki a királyi táblán szolgál, annak nem kell pensió, mert a csak olyan, mint a machina [FogE 146. — "Id. Bethlen Pál] * *prefektusságában* ~ *vkít*. 1778: Etzken Mo-

ses ... ideki volt Praefectusságában is sokáig szolgált ... Dálnoki Miklos Péter Vram ó Kegyelemét [Kisbuda BN; BLev.] * *publikum mellett* ~. 1780: Buzog indulatom volt és vagyon a' publicumhoz: e' nékem sokat ártott: de indulatomat, a' mig publicum mellett szolgálok, el nem vészi [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.] * *a vármegyét* ~ja. 1722: folytathassam ... a Ns Vár(me)gie dolgait maga rendiben, ne kellessék eddig Conservalt kevés becsülete(m-ne)k jacturajával Szolgálnom a Ns Vár(me)gjét [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1773: mondja Somai Sándor uram: „Addig s addig mesterkedék Ketheli uram, hogy csak megkapá a viceispánságot.” Melyre monda Keczei Sándor: „Megérdemlette, mert régen szolgált a vármegyét” [RettE 315–6] * *a várost* ~ja. 1573 k.: Emlokozhetyk ty Ktok, az En Ennek elothe valo, hyw Zolgalatomrol my(n)t zolgalatal zolgaltam az Eghez varast [Kv; Tjk III/3. 226b].

11. papként szolgál; a funcționa ca preot; als Diener des Gottes das geistliche Amt ausüben/weiterführen, als Priester dienen. 1647: Popa Sztojka. Ezis paraszt funduson lakik egy jpiával eggyütt, negy esztendeje hogy pappá lőtt az jppja szolgált ... Az apja szolgályn maga ne (?) paposkodjek (Az említett papok) Sebesben jarnak szolgálni mivel ott ninczenek papok [UF I, 833, 837]. 1676: valamely kettős házias ember külön nem akar fizetni 'a p(re)dikator es a' mester ne tartozzek az ilyenek(ne)k szolgálni, akar halotytya essék, el ne temesse ne harangozzon neis enekellye(n) a' mester [SzJk 128]. 1710/1767: az Unitaria Ecclesia ... Papjai, Déaki ... nékem igen sokat szolgáltak. Szamosfalván laktombanis Vasámaponként praedikállani gyalog le fáradtak [Kv; Ks 14. XLIIlb]. 1751: A papok már imhol vadnak Király tenédek szolgálnak [Hétfalu Br; EM LI, 125 bethl. ját.]. 1793/1794: Popa Samuel M Bagoi Unitus Pap ó kegyelme kéri ... Minthogy M Bagoban, Tsombordon, és M Lapádon három Eklésiákban szolgál, tehát az hivatalnak könnyebb el győzésére, és gyermekek tanítására adassék egy Kántori ház [M.bagó AF; DobLev. IV/379. 9b].

Szk: *Isten oltárán* ~. 1766: En Nemes Kézdi Székben Albisi Pántzel Istvan ki is mostan Kolos Vármegyeben Mera nevű Rf Ecclesiában Fungens Pap vagyok ... ma is Isten oltárán hűségesen szolgálni igyekezem [BLev.] * *közte/vki közé* ~. 1650: Az Sz. Annai^a és Benefalvi^b Uraimék protestálnak mi előttünk Visitatorok előtt ... hogy a' mely esztendőnkint valo hét napi mu(n)kát az Udvarfalvi^c ecclához jo akarattyokbol igitenek, valameddig az Udvarfalvi Praedikator ó Kglmek közé szolgál, addig praestálják ... de külömb(en) ha másunna(n) Praedikator kezdene közikb(e) szolgálni, nem tartoznak praestálni [MMatr. 429. — "MT]. 1658: Papjok ezeknek nincsen falujokban, hanem az Pojána Marulyi pap, Popa Dragumer szolgál köszteok [UF II, 192] * *szentmisét* ~ misézik. 1733/1813: Négy Száz forintot össze gyűjtven ... annak Interesseiből halálom után három forintokat az szegényeknek adjanak, a' többiért pedig Lelkem után Szent Miséket szolgálynak [Kv; SLt XLII. 6. 25].

12. templomi munkát/teendőket végez; a presta diferite munci pentru biserică; Kirchendienst ausüben. 1640: Csilagh Lukacs haza, attyatul marat paraszt fundus, annak eleötte itt Schola mester leuen, miuel mostis templumhoz szolgál, sem adot nem ad, sem egyeb paraszti administratiot nem teszen [Sárkány F; UF I, 698]. 1659/1687 u.: Dálnoki János ki ennek előtte Schola mesterséget viselvé(n) sok esztendőktől fogva, attya is Praedikátor volt ... adá ma-

gát a Sámsoni^a Eccla keze alá jobbagyul ... és szolgál templomhoz [Mv; MMatr 382. — *MT]. 1727/1790: az Utrumban specificált Gyermány nevű Ember az Utrumban forgo Templomhoz tartazando Csegelyre csinált egy Hurubát, osztán Templom őrizőnek tévék az oláhok, ugy szolgál az oláhok templomához [Ádamos KK; MvLt 8 Kovás Mihály (68) jb vall.].

13. hívóként él/viselkedik; a trăi în credință, a fi credincios; zu Gott halten, Gott dienen, gläubig sein. Szk: *Istennek/Istent* ~(*ja*). 1569: wrasagod ligien kegielmes Jrgalmas az en fyaymna, merth tudom hogy witkezthenek mind Jsten ellen s mind kethek Ellen ... naponkint keoneoreognek az wr Istennek hogy meg zabadiczia eokeotht mert ... eokis felik zolgalljak az Jstenth [BesztLt 104 G. Bartor (!) a beszt-i bírőhoz]. 1653: igaz legy, se rest ne legy s mindek felet az Istent hiven szolgál s meg segít ő felsege [Só-fva BN; Ks. 41. E. 31]. 1670: az Isten Nagyságod könyör-gésit meghallgatta még eddig, tovább is azon jó Istent szolgálván Nagyságod, bizony megáldja Nagyságodat [TML V, 114 Teleki Mihály a fej-hez] | nem kell félni keresztény embernek soha oly igen félni az őrdögöt, hogy tőle való féltében ne szolgáljon az Istennek [TML V, 373–4 Bethlen János Bánfi Dieneshez és Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: a paradicsonban ... Ádám s Éva ... gyönyörűségben élt volna, de Istent nem szolgált volna, mert nem is tudta volna, mint kell szolgálni [BÖn. 479]. 1730: Mihálcz Ferencz Uramis igire ... Maga imádságiban is Miko Judith Asszonyrol ugy Praedeceszirol is Istent Szolgálni el nem felejtkezik [Somlyó Cs; Borb. II]. 1765: az az ember, ki Istent szolgál-ni nem akarja, az vallástalan ember [HSzjP].

14. az őrdög szolgálatában áll; a sluji diavolul; dem Teufel dienen. 1710 k.: a szegény elkárhozottak köszönjenek mindent magoknak és akinek szolgáltak, az őrdögnek [BÖn. 482].

Sz. 1674: Úgy látom, ebnek eb barátja; az ki őrdögnek szolgál, kinnal fizet [TML VI, 579 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: Bethlen Miklóst megöleti a generál ... mert örökké olyan németes volt. Aki őrdögnek szolgál, kinnal fizet [WIN I, 186].

15. iskolamesterként működik; a functiona ca învățator; als Schulmeister wirken. 1751: My Nemes Somlyai Reforma Ecclesia Elöl járói és Curatori adgyuk tudokra min-deneknek ... Hogy ennek előtte cir 30. esztendőkkal ez N(e)m(e)s Somlyai Refomata Ecclesiab(an) Belső hivatal-b(an) az az Oskola Mesteri szolgálatb(an) szolgált Nehai Botzoni (!) alias Kotza Gergelly négy esztendőkig [Borb. II].

16. a temetéskor adódó teendőkből kivieszi a részét; a efectua diferite servicii la înmormintare; bei Beerdigung übliche Dienste leisten. 1677: Harangozás dolgából, a' test-nek tisztteges kérésért, a' szokot taxát meg-adván, ha afféle ceremoniakat meg-kivánnak a' keservesek, szolgálni tartozzanak [AC 138].

17. megszolgál vkinek; a se revansa, a fi recunoscător cuiva; einen Gegendienst erweisen. 1571: Kerem Kedet hogy czinaltasson ... vagy harom ezer Lecz szeget ... en erte kwidenek myngiarast, Jsmegh az mybe az en szolgál-atom megk kelletik K. minden kor szolgálok [Kővár Szt; BesztLt 3541 Clemens Jspan Praefectus arcis Keo et Lucas Horwatt Szwcz Gaspar beszt-i főbíróhoz]. 1678: Az itt való várbeli dispositió iránt ő ngok hozzám mutatott kegyelme-ségeket nagy alázatossággal köszönöm, Kldg jó akaratját is teljes tehetségemmel igyekezem szolgálni [TML VIII, 128 Teleki Mihály Nalaczi Istvánhoz].

18. rászolgál; a merita ceva; verdienen, jmdm zustehen/gebühen. 1594: Az zaz kett Drabantnak Egh hora walo fi-zetese kire zolgaltak f. 333 Balogdy farkasnak hadnaghsa-gara f 20 [Kv; Szám. 6/V. 7].

19. udv levélkezdő/záró formulában; în formula de înce-pere a unei scrisori; Anfangs-/Abschlussformel in Briefen: szolgálatát ajánlja vkinek; a oferi serviciile cuiva; seine Dienste anbieten(d). 1542: azerth my the k. zolgalwnk mynth kegyelmes wrwnknak, paranchollyon the k ... Daczo Mathe es Olah Balas^a [Fog; LevT I, 19. — *Maylath Ga-borhoz, Fog. vára uához]. 1660: Szolgálók és Istentől sok jókat kívánok, édes Sógorom, Kegyelmednek [TML I, 532 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1661: Kegyelmednek szer-etettel szolgáló atyjafia szolgál Kegyelmednek [TML II, 96–7 Bornemisza Anna ua-hoz]. 1664: Szolgálók Kegyel-mednek, édes Apám uram [TML III, 32 Teleki Mihály Ká-szonyi Mártonhoz]. 1678: Mint kedves Komam Uram(na)k ajánlom kld(ne)k böcsülettél való szolgálatomat ... Kld-(ne)k böcsülettél szolgáló Komia szolgál még ell [Küküllő-vár; WassLt Bánfi Ágnes Vas Jánoshoz. — Csak az aláírás sk].

Szk: *kötelesen* ~. 1670: Mint kedves bízott uramnak, kö-telesen szolgálók stb. [TML V, 84 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1696: Bizodalmas kedves Peregrinus jo Uram-(na)k, régi igaz Affictum(!) szerint, kötelesen szolgálók kld(ne)k [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz].

20. vkít/vmit segít, támogat; a ajuta/sprijini pe cineva/ceva; jmdm unterstützen, jmdm dienen. 1555: iol tugia azt k hogy en K mind eltig zolgaltam ez vtanys zolgalk, meg la-tia k, hogy az meniet ez tenne ez vtanis tehat zolgalk ha isten meg tart [Gyalu K; BesztLt 5]. 1571: Knek Jsmet ha myben En megk kellethem hasonlatos dologban Ereomest zolgalk Knek mint Jo Zomzyd wraymna [Szűv; i.h. 3519]. 1591: Franciscus Orban de Lengeljfalwa Nobilis vallja: Az dologban ezt tudom hogy Kereztur varosanak zolgaltam vala valami keuesset [UszT]. 1618: de novo az Nagyságod dolgairól legyenek oly plenarius instructus, hogy az en vékony erőm és állapotomhoz képest tudhassak Nagyságodnak és Nagyságod szép országának szolgálni [BTN 104, BTN² 107]. 1658: szolgálj szegény Sz.-Andrási Györgyné asszonyomnak, mert annak nincs egyéb gyámola az Istennél ... bizony az Isten is megáld ha az árvának szol-gálsz igyefogyott állapotjában [TML I, 160 Teleki Jánosné Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1672: jussanak Ke-gyelmednek eszében ... az Kegyelmed gyakor es erős hittel fogadási ... nem nekünk, hanem Istenének s nemzetének és Erdély országának is szolgál az, az ki ezen ügynék szolgál [TML VI, 283 Keczer Menyhért ua-hoz]. 1710: En Nagi Győri Horváth Györgi esküszöm az elő l(ste)nre ... hogi Soha kuruczá nem Lésezek ... és az mely böcsületes embe-rek érettem kezesek Lesznek, az kezeségbe belé nem ha-giom, hanem holtig azon böcsületes emberek(ne)k szolgál-ni ügiekezem [Cszs; Borb. II. — Átirásban: SzO VII, 151]. 1772: Isten ugj segéljével beszülette előttem Kindje To-dor hogi néki pénzt igirt Groff Kun István Ur, s adottis azért, hogi szolgáljon abban, hogi ... Királyfalvi Malma meg maradhassan [Ádamos KK; Jhb LXVII/2. 341]. 1803: én nem vagyok Kereskedő hogi Barátaimnak adományt szolgállyak, hanem tsupán Barátságért [Széplak KK; Ks 94 Vegyes lev.]. 1814: reméljük, hogy illy fundamentomos, és részekre igen hasznos leveleket kaphatván kezeke bennün-ket jo szívvel ki elégténének^a, de mi hajlandobbak lévén Nsgod aránt, ez által is meg akartuk bizonyítani hogy örö-

mőstebb kívánunk ebben Nsagodnak szolgálni [Dés; Borb. I. — "Az örökösök].

Szk: egymásnak ~nak. 1633: az kezekett mind az kett felnek be vönök azo(n) hogi ez uta(n) se eggik se masik ne veszekedgjek hane(m) mint attiafiak ugi lassak egymast, es szolgalianak egymasnak inkab, hogi nem mint veszekedne-nek [Mv; MvLt 290. 138b] * **a közjónak ~.** 1784: az Birák, és Polgárok Erdő osztáskor, az közkölségnek fel vetésekor; Rectificatiokor és más illetén alkalmatosságokkal az köz költségen élnek ... azért vészik, az Birosággal öszve kötött accidentiakat, hogi az ilyen alkalmatosságokban a köz Jonak ingyen szolgálynak [Torockó; TLv. 2/6. 2b] * **vérével ~.** 1660: ha miben tudok, elhidyge Kegyelmed, véremmel is szolgálok Kegyelmednek [TML I, 540 Teleki Mihály Veér Krisztinához]. 1661: Asszonyoméék felől írhatom, egészségben vannak s bizony véremmel is szolgálnék, ha tudnék, de itt keveset segíthetek [TML II, 135–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Sz. 1753: azt beszéllették az emberek, hogy Josika Imre vr, a Mostoháknak Bétsben annyit sem szolgált, mint egy légy [Máda H; JHb LXXI/3. 272–3].

21. magát ~ja maga hasznára van; a sluji propriul interes; den eigenen Vorteilen bedenken. 1618: ilyen ardua causában Nagyságodnak ne fogatkozzam meg az Nagyságod szolgálatajában, nem magamat szolgálom véle, hanem Nagyságodat [BTN² 173].

22. kedvez; a favoriza, a fi favorabil; dienlich/günstig sein, jm begünstigen. 1653: Szebenből kicsatázik vala a fejedelem hada, mikor közel érzi vala valamelyik hadát, s igen szolgál vala pedig a csata a szebenieknek leginkább, mindaddig valamig benn lőn Szebenben [ETA I, 105 NSz].

Szk: a szerencse ~. 1668: Hogy szolgálatommal nem kereseték, Kegyelmeddel bizonyítok, valék rajta, Kegyelmed is eleget biztata, de az szerencse nem szolgálja [TML IV, 382 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1782: Generális gr. Teleki Sámuel is megholt ... Ez az gróf szegény állapottal lévén itthon, katonává lett volt s jól szolgált a szerencse [RettE 419] * **a törvény ~ vkinek.** 1560: benedek vram ... mykor latta volna hogy az terueny Jsztmet my nekwnk szolgál ... Zebeben vitte vala ottis nekunk Jtyltek vala [Kv; SLt 6. — "A házat]. 1606: en az leuellel el me(n)te(m) az en zuatosomra ... azt monda az teoruenybe hogy teorueny zent ra kellett volna hinom kiben az teorueny neki iolis zolgala [UszT 20/271].

23. az idő (nem) ~ (hozzá/nek) az időjárás (nem) kedvez neki; timpul/vremea (nu) este favorabil pentru ceva; das Wetter ist ihm (nicht) dienlich/günstig. 1574: Az zenafwnnek meg Bochatasat eo K. varoswl nem Akaryak mostan, Myert hogi Immar az aratas Ely keozelget Az Ideois Nem zolgál hozzá [Kv; TanJk V/3. 105a]. 1589: Attanak Restantia arpat a' Zam Veouó Vraim Cub. 6 ... Vettettem vala el benne cub. 6 de az wdeo ne(m) zolgalua(n) nekie leot esmet cub 6 rayta [Kv; Szám. 4/XI. 6]. 1623: Mehez kerteget igen Jokot czenaltasso(n) ha teobet ne(m) 10 helyen lehet ... ad minus 10 kerttb(en) 7 az vagy 8000 kosar mehet Ideő zolgalua(n) neky tarthtatnak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1793: Holnap szandekozunk a' Falu végén valo lábat aratni, ha az Idő szolgál [Hada Sz; JF 36 LevK 299]. 1824: A' szőlőnknek fele még nints ki hajtva, denique a' héten ki hajtatom ha az üdő szolgál [Veresegyháza AF; Told. 7].

24. érvényesül; a se impune; zur Geltung kommen. 1629: bizony ha a teorueny szolgál, bizony fel akaztatlak

[Mv; MvLt 290. 162b]. 1639: Czeri Andrasne ... monda ot eleöttünk hogi teoruenniel huiatom az szép aszont ... ha az Varos szolgajat megh kaphatom, de bizoni ha az teorueni szolgál, bizony ki czapatom [Mv; i.h. 291. 209a].

25. közbenjár vkinél; a interveni, a face un demers în favoarea cuiva; sich für jmdn einsetzen, vermitteln. 1664: Kérem Kegyelmedet, az én pénzem dolgából szolgáljon mind Béli uramnál, mind pedig Alsó Jánosnál, meg szolgálok Kegyelmednek [TML III, 123 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

26. vmire válik; a rezulta, a apărea ca o consecință logică; zu etw. gereichen/dienen. **Szk: becsültségére ~.** 1668: Néha, mikor én is fejedelmek kedvességében voltam, szabadon megmondhatták volna felőlem is, és most is Kegyelmeden kívül is más oly meghitt emberre is értheti igazán ember. Ez ilyen az én értelmem szerint az meghitt embereknek nem bestelenségire szolgál az Aszon(n)akis, ugy Gyermekneikis [Ks 96 Kornis István feleségéhez] * **becsületére ~.** 1658: ha kapitáné asszonyomat látom, elme-gyen én is elmegyek, de annak elmennék, nem szolgálna becsületterre nekem is nekid is [TML I, 252 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1695: a molnárok Őrleni nem akartanak, valamig nekik az emberek meg nem sacczolnak ... Malom Biro Uram(na)k becsületire nem szolgál, ha az Ecclesia meg tudja hogy afféle abusos mégis nem orvosoltatott [Kv; SRE 41]. 1724: az marha dögi iránt ... azt írja az Generalis, hogy ha megis szot az emberek nem fogadnak, ki atta már az ordert az militianak, hogy az embereket addig verjek, az mig el unyak, bizony ugy hiszem V. Tiszt Uram(na)k sem szolgál böcsületire [Nyújtód Hsz; ApL 2 Apor Péter feleségéhez] * **hasznára ~.** 1811: Jó volna ... Hogy minden Gyermeket Böltsék nevelnének, Adatnának által Filozofusoknak, E' bizony szolgálna nagy hasznára soknak [ÁRÉ 82] * **jávará ~ vminek.** 1653: a törökös urak ... azt mivelik a mi az országunk nagyobb jávará szolgál jövendőben" [ETA I, 58 NSz]. 1662: Valljon inkább egész Magyarországnak s a kereszténységnek is (ha azon helynek lakosi evangéliumi igaz vallásokért, a gonosz világ előtt gyűlölségesek volnának is) annak" megoltalmazása nem jávará szolgál vala-e? [SKr 620. — "Várad várát]. 1710 k.: a meghagyott ágaknak, gyümölcsnek és magának a törzsöknek is jávará szolgál [Blm. 989. — "A nyesegetés] * **kárára/prejudíciumára ~ vkinek.** 1739: (A fenti) dolog Mlgos Fő-lspány Urunk ő Ngá(na)k is praejudiciumára Szolgál, s közönségesen az Vice Tisztek(ne)k becsületek detractiojára [H; Ks 99]. 1772: ha ezek meg nem orvosoltatnak, mind az Also Detreheni Mlgs Possesoratusnak. mind a' Falunak igen Nagj pr(ae)judiciumára s kárára szolgálnak [A.detrethem TA; Born. IX. 47]. 1824: ha az ottan lévő több zsellé-reinknek ezen ember odatepedése valami elszenvedhetetlen kárára lenne és szolgálna, tehát azon esetben azon ember köteles légyen 8-ad napok alatt a nemes communitás megjelenteni sérelmét [Jenőfva Cs; RSzF 111] * **lelke üdvösségére ~.** 1670: Bizonytal írom, ez világot, magamat is meguntam. Úgy kell lenni, mint Isten akarta, akarja; csak szolgáljon lelke üdvösségére [TML V, 102 Teleki Mihály Veér Judithhoz] * **szíve öröme ~.** 1780: szívem öröme szolgál az nekem ... hogy TP Szatmári Uram a Nemes Ifjakat különösn feljártatya és az Valásra tanitya és tégedet is

fel jártat ... édes kedves Fiam [Nsz; Borb. II Bethlen Krisztina lev.] * *tisztességére ~ vkinek*. 1657: ha valamit akarsz cselekedni, hogy magadnak tisztességedre szolgáljon, hogy Kemény Boldisár uram akarátja nélkül semmit ne cselekedjél [TML 1, 44 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

27. kb. helyettesít; a *inlocui*; als *etw. dienen*, *etw. ersetzen*. 1809: a végre küldöm ezen záratékba való Cártableánkat hogy amíg az originális quiaetantia meg kerülne ... szolgáljon, meg találvan pedig asztot Meltosztatik vissza küldeni [M.bikal K; BetLt 2].

28. vmire való/alkalmas/használható; a *servi la ...*; für *etw. dienen* geeignet, anwendbar. 1773: ösvény szolgált, vagy tartatatt a Templom gyakarlására [Mezőberked K; LLt]. 1795: (Az) Ecclá erdeinek ... egy része ... szolgál a Papnak, Kaplannak, Kántornak, Organistának ... tűzelésekre [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 7a]. 1796: Ez az eleve való meg határozás Sinor mérték gyanánt Szolgálván a következőkre ... nem praetendalhattya ... azon Summa meg fordittását [Kv; Ks 74. 56. 55]. 1810: (egy) régi hitván nagy kapu mely inkább csak kerített gyanánt szolgál [Dob.; Ks 76 Conscr. 21]. 1822: itten a Berkeszi^a Distraccionál hagyatott ujj Bollétakról Hiteles Jegyzés vitessen végben, mely Legitimatío gyanánt fog Szolgálni [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmond aprósó-áruól biztos ut. — "Sáros-magyarberkesz Szt]. 1823: Tartozik ... Hidunk Ládáinak hijjanosságtát is ki potolni, s arra egy Jégtörő Uj Gerendát alkalmaztatni az ez előtt álló két régi Hid Lábok első orát pedig ujjonnan fel emelni, hogy azok Jég ronto Bakok helylyett szolgállyanak [Dés; DLt]. 1823–1830: Frankfurtban ordinaire postaszekérre vagy delizsánszra (Diligence) ültem, mely egy fedeles nagy szekér, deszkából kétfelől kijáró ajtaja, mely ablak helyett is szolgál [FogE 253]. 1826: az Allperes Özeveg Néhai Férjé által ... sok féle képpen nagy mértékbe meg terhelt össi fekvő Joknak a terhek alól apardonként lehető fell szabadittásokra a vidualis intertentio excoisiojalt meg maradando birtoknak jóvedelme fundusul szolgállyon [Ne; DobLev. V/1114. 11b].

29. vmennyi időre használható; a *putea fi* folosit o anunitá perioadă; (für einer bestimmten Zeit) reichen/dienen. 1841: (Az erdők) égyütt véve 8 évre szolgálnak és így 30 esztendőök le folyta alatt ezen erdőket a vágás meg kerülte, a mikor ujjabban a fennebbi Rendel folytatodhatik [Nyárádsztanna MT; EHA].

30. ad, átad; a *da/preda*; abgeben, überlassen. 1818: száz forint marad Margit sokadalmáig, s akkor becsületesen az elmaradt 100 forintot is a nemes commonitás kezében fogja szolgálni^a, a fenn írt falunak [Jenőfva Cs; RSzF 132. — ^aA két berszány].

31. szolgált; a *da*; dienen, liefern, geben. Szk: *okot* ~. 1843: A Méltóságos kerdeztetű Grof vr ezen meg küssebbitetésére tamodattására semi okot nem szolgáltam [Moston MT; TSb 49].

32. vmire vonatkozik; a *se* referi la ceva; sich beziehen, gelten. 1592: ezen Index meg h mutattia, az ky Jegezet Numeros lewel mellik Ladara zolgal [Kv; DiósyInd 14].

33. *vhová/vmibe/vmire* ~ *vhová* vezet/irányul; a *duce la ...*; führen, gerichtet sein. 1597: Hames Schneider ... wallia ... mint egy kis tocha mindenkor vgi allot ot az viz, de hogy az Teolcheres Leorincz wdwarara chiatorma zolgalt volna en azt soha ne(m) lattam | Keómyes Ambrus ... wallia ... amely ereeze a kútnak wala annak az chepegeze zolgalt az chiatormara [Kv; TJK VI/1. 79–80]. 1694: Vagion itt a Sebes Vizén, két bokor kovekre forgó, alól csapo malom

... Vagion itt a kő pad, melljre szolgál, egy fa grádits [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1699: öt szép faragot kő lábakon allo szép parkanyoson faragot kövek-re czifra bokály mázu tűzelő kemenczeje fel rakva ... ezeknek kúrtetek az also házakból fel nyulo kemenybe szolgál(nak) [Szentdemeter U; LLt]. 1745: vagion egy ... ujj Tornáztotska ... erről a külső Reccussura szolgál egy kis Folyosótska hasonló épületű ... Melly kis Folyasotskárol a kerítésre szolgál le egy kis paraszt uj fagrádits [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1748: A Házak(nak) kéményi nincsenek, hanem kementzéből a kúrtők tsak a hijjaban Szolgálnak Szekelessen [Nyárádsztbenedek MT; i.h. 79]. 1755: (A) Majorház ... boronákra sokféle fákbold parasztoson építettett, melynek fűste Cserény alatt a pitvarba szolgál [Ludesd H; BK. Naláczí-conscr. sub nr. 1020]. 1757: Kementzéje Zöld mázas kályhákbold rakatavta agyagbold ... melynek köből való kúrtője a ház Falán keresztül szolgál a konyhára [Budatelke KK; LLt Fasc. 129]. 1757/1758: ezen Stompnak az Valuja a mint láczik a Jerugáb(a) szolgál [Abrudbánya; Szer. Botár Jancsi (67) vall.]. 1761: (A kemence) kerekded vas kúrtője szolgál a nagy kéményben [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 501].

34. *vhová/vmire* ~ (ablak, ajtó, kapu) *vhová* nyílik; (despre ferestre, uși, porți) a *da/a se deschide spre ...*; (Fenster, Tür) geht auf, öffnet sich/dienst nach/gegen/auf ... A. 1676: Ezen konyharol szolgál az külső Várta, egy vas rostélyos ablak, hozzá való onban foglalt egy táblájú üveg ablakával edgyütt. Az belső Várrais szolgál hat nyílásu egy üveg ablak [Fog; UF II, 724]. 1756: Az 3dik Ablak mely nap keletre szolgál vagion Ablak Tábla nélkül Deszkával be szegezve [Branyicska H; JHb LXX/2. 20]. 1757: a Cseléd, vagy is Sütő Ház ... Harom Keresztes ablak helylyei Napkeletről Nyugutrol, és Eszakrol szolgálnak az Udvarra [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. 1821: Ezen Házbold Szolgál egy ablak az utzára [Koronka MT; Told.].

B. 1676: Szolgál itt mindgiart az belső Vár kapujára dezakabol erősen megh padlott vas czapos, vas abranczas tenge lyű emelczős fel vono kapu [Fog; UF II, 770]. 1694: Vagion egy deszka Rekesz-haz ... Haz hejára is ennek szolgál ... vas sarkokon pantokon forgo, retezes, retez fejes tabla forma Ajtótska [Borberék AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. 1715: egy rozsz ajto ... szolgál egy nagy fa gerendás deszka padlassu Házra [Szentlászó TA; JHbK III/5]. 1756: Nyílik egy Ajto a Pincze Torkában mely is jo Bojt hajtás alat lévén also része menedékessen szolgál a Pinczében [Branyicska H; JHb LXX/2. 14]. 1858: A nagy bálházba szolgál egy ... két felé nyílo nagy ajto ... vas rig-livel, bévéssett zárjával [Mv; TSb 39].

35. *vhová/vmire* ~ (víz) *vhová* folyik; (apa) *curge la/spre ...*; (Wasser) läuft/fließt. 1618: Tudom aszt hogy az migh Bradi Janos elt, az Veres Patak Vize az eő Stompiaayra szolgalt [Abrudbánya; Törzs. Demetrius Bota in poss. Keörpenies (50) jé vall.]. 1676: A malom mellett levő ... toban szolgál az viz az malom patakakól innen penigh szolgál az viz az malomra alól az földben egy fenék czapos czatorman [Sárkány F; UF II, 758–9]. 1681: az kisebbik hámor, avagy kovácsoló házra és az vas forrasztó kohra és verőre, az vas futató kemenczére szolgáló s járó viznek gátyából más felől szintén úgy szolgál az víz, mintha ezeknek egy gátyok volna ... [CsVh 96].

36. befed; a *acoperi*; (be)decken. 1736: ezen fojosora nem ér és Szolgál a nagy épület fedele hanem fedetlenül áll [Mikefva KK; Conscr. XIII/1. 152].

37. kiterjed; a se întinde; sich erstrecken. 1772: a' Kú-köllő árka keskenyebb, Martyai nagjok, foljása tekervényesebb ... mely szerint olyan ki terjedése nem lehetvén a' viznek, fel dugulása sokkal meszszebb szolgál [Ádamos KK; JHb LXVII/294].

38. ráirányul; a se indrepta ...; gerichtet sein. 1657: az palánkról alá nem is szolgál vala már az lövés reánk [KemÖn. 270–1]. 1662: A vár külső kapuja és Bethlen-bánya között a külső várban amelly egy sor földházak volnának, mellyekben a viceporkolábok és némelly gyalog hadnagyok is lakni szoktak vala, azokra a Szent Péter hegyéről a lövések nagyon reájok szolgálván, benne meg nem maradhatnak vala [SKr 601].

39. fűj vmerre; a bade într-o anumită direcție; bläst in eine bestimmte Richtung. 1644: Tul az Vdwar feleől Egh vala Jmmar mint egj Aztalné helie(n) ... az zalma, mert az Zelis Arra zolgal vala [Mv; MvLt 291. 432a].

40. vmihez ~ vmihez tartozik; a se ține de ceva; zu etw. gehören/dienen. 1726: Az én edes kedvem kereső Feleségemnek hajgom ... az Borsai udvarház helyet, minden külső belső appertinentiakkal oeconomiaival, marhákkal az más Falukban lévő Portiokkal valamellyek az én életemben ahoz az Házhöz és oeconomiahoz szolgáltatnak mind az szerint [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.].

41. vmihez ~ vmihez illeszkedik/kapcsolódik; a se angrena; an oder zu etw. passen/sich fügen. 1694: Va(gyo)n ebb(en) az puszta palotában ... Szuszek, ezer veka Gabonanal több fer el benne, az fedele parkanyozot retez főben szolgálnak [Kővár Szt; JHb Inv.].

42. szk-ban; în construcție; in Wortkonstruktionen: akadályul ~ akadályoz vmit; a împiedica ceva; ein Hindernis bilden/darstellen. 1821: az ollyan közönséges Tiszt kitsapongásai, aki a köz administratio folyásában alkalmatlan akadályul szolgál ... abban a Hivataltól leendő felüggesztéssel is megzaboláztassék [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával] * akarat ~ akarata megvalósul; a se realiza voința cuiva; sein Wille macht sich geltend. 1657: noha ők előbb próbálták vala, hogy az várost nyakunkban gyújthatnák, de nem szolgálá akaratjuk [KemÖn. 198] * alkalmatosság ~ alkalom kínálkozik; a se oferi prilejul de a face ceva; eine/die Gelegenheit bietet sich. 1823–1830: már meghatározottam volt magamban, hogy ennyire szolgálván az alkalmatosság, ha ideadják a leányt, csak elveszem [FogE 298].

szolgálándó vezetendő, vivendő; care duce la ...; zu führen, für etw. bestimmt. 1610: Az also Stompra szolgálándo Arok es Gatolasnak penigh hasonfelett supportallia [Ab-rudbánya; Berz. 17].

szolgálás szolgálattetés; efectuare de serviciu; Dienst-(leistung), Dienen. 1794: Ez előtt való napokban alázatos Instántiánkot nyújtottuk vala Nagyságtok(na)k eleibe az köztünk lévő Armalistának velünk nem szolgálása iránt ... H Almási Lakosok úgy mint Primpilusi és Colonus Rendek [Szu; Borb. II].

szolgálat 1. szolgai (alkalmazotti/béresi/cselédi) szolgálatlétel/tevés; executarea/efectuarea unor munci (în calitate de angajat/argat/slugă); Dienst (eines Angestellten/Dieners/Knechts). 1573: ez az kys Myhal keres vala en raytam Zolgalatyaert f 12 ... kywel hogy en tartozta(m) volna nekye, es Nemynemw ruhazatokatys [Kv; Tjk III/3. 62]. 1582: 20

feb: Attam Byro vram hagiásabol az firideosnek zolgalatyaban f 6 [Kv; Szám. 3/VIII. 39]. 1591: Thudom hogy Berze Mathe ada egy Jstallott zolgalattiaba(n) Andrasnak [UszT]. 1595: Vas Gergelnek az vasarbirónak ... Egez ez-tendeőt altal keorniwlle(m) valo zolgalattiaert ... attam neki egy Nadrag poztora f 3 [Kv; Szám. 6/XVI. 26]. 1600 k.: Fel peres Elekes Peter Kobatfaluy Berze Mathene szolgália p(ro)curatora Bogarfaluy Mihaly vgian Bogarfaluy ... En nekem Ez al peres Ados harmadfel Ezteendeig valo zolgalathomba, kylench forintal, Es Egy keőbeől búzaual valo vetessel, Egy zekeuel, Egy harisnyauul, Egy Siueggel egy sarual [UszT 15/69]. 1621: Attam az kouacznak ez Ezten-dei zolgalattiaira f 13 [Kv; Szám. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb szám.]. 1677: A' Váradí Kovácsok úgy industriálkod-gyanak, hogy a' Vár és Város az ő munkájok miat meg ne fogyatkozzék, mesterség szerint valo zolgalattyokban [AC 248]. 1703: Anno 1703 Die 18 Januar(ii) Por Thamas(na)k attam egy szürke Zeket az ötte zolgalattyáb(an) [Usz; Sf]. 1764: nekem igen keves hasznam az Tavai szolgálta-tamban egjib hanem az bestelensig rangjaság [Kóród KK; Ks CII. 18]. 1791: Fogadtam meg Szakáts Josefet MSz Györgyi magam melé Sütőnek és Egyéb meg kívántato zolgalatra [IB. Korda Susánna lev.]. 1795: Szolgalatomat miként tellyesitettem bizonyitya el adott Gabonának bé szállittasa [Elekes AF; BK]. 1823–1830: Csakugyan elgyő-zi a szolgáló a sok deák zolgalatját, mert ha ételt viszen, azt dőlben a főzőktől rendre felszedi, és ötnék-hatnak egy-szeribe hazaviszi [FogE 226].

Szk: ~ban ad. 1830: Felejtárnak adta zolgalatba* [Dés; DLt 965. — *Egy fiút] * ~ban/~ra lakik vhol. 1596: Az hül eo kegme azt mo(n)dgya zolgalatra laktam volna otto-gio(n) zolgalatomat megis fizettek volna, En soha zolga-latba ott ne(m) laktam [UszT 11/78]. 1781: zolgalatban lakván az fia ... kitélvén esztendeje zolgalatjának pénzbe-rit, 6 sustákat és egy kucsmáját az inctus eltartotta [Taploca Cs; RSzF 123] * ~ra offerálja magát. 1751: Kováts János Uram ... offeralya magát a zolgalatra, de még Ferentziné aszszonyornál idej kinem tölt [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] * béresi ~. 1774: három Ezen-deig csak hét Béres volt ... az nyoltzadik helyiben minden Heten Jobbagyot hajtottanak Beresi Szolgalatra Jobbágy Szerben [Mocs K; Ks Conscr. 27] * ispotálybeli ~. 1815: az Hohenzollern Regement Reserva Escadronjánál való Is-potallybéli zolgalatra még alkalmasnak találatott paten-tialis Invalidus Köz ember Krizbay Márton [TVLt rtlen] * temetési ~. 1816: A Postáknak a' Temetési Szolgalátjokért a' Quietantia szerint 50 Rf [Kv; Born. IV/41].

2. zolgalati bér/fizetés/járandóság; salariu/leafă pentru muncile efectuate; Gehalt, Lohn. 1568: Joannes Kenez de felek Jur(atus) fassus e(st), Ez tudom hogy mikor Sayoth (!) ket fele oztok, akkor azt monda, Kalmar Janos, ved ky te demien, az the zolgalatodat [Kv; Tjk III/1. 183]. 1584: Pal Brekner vallia halala előtt fel ezteendeig zolgalat(m) Veres Tamast, Es mikor meg holt volna, Az feleséget otta(n) Bar-at Istwa(n) viwe hozza ... mikor Barat Istwanhoz Men-te(m) es kerte(m) zolgalatomat, Az Istwa(n) Vr Anniahoz es Veres Peterheöz Igazitot [Kv; Tjk IV/1. 380]. 1599: A(ctor) Zabo Ferencz Sikei Lo feő ... p(ro)ponit ... Az en battia(m) Zabo Pal ... weőtt wolt zolgalattiaual egy gyer-mek lowat negyed feőre kellőt egy kek Zeőrwth [UszT 15/188].

3. úrbéri szolgálattétel; prestarea unor munci în folosul moșierului; Frondienst, (urbariale) Dienstleistung. 1575:

Supicaltanak az Azzonnepek kyknek vrok az Bekes fwto hada myat meg holtanak, kyk feleol eo K. varoszw l g vezgetek, hogi zabadsagok legien Mind adobol zolgalatbol, addeglan myglen Eozwegsegen elnek es az meg holt vrok Newet viselik [Kv; TanJk V/3. 127a]. 1614: Zent egyhazas olahfalú es Kopolnas olahfalú. Priuilegiumos heliek, meliet exhibealnak ... eszer fwresz dezkaual tartoznak Egieb szolgaltatiok ninch [UszLt VI/56. 97]. 1655: hallottam azt is magatol Balintol mondotta enneke(m) hogy eo Lazar Istuan V(ram) lobbagia s lattamis mikor oda jart az szolgaltatra hol hagyma plantalni S hol mire keuantatot [LLt; Kér- czyo (!) Benedek Szent Miklossi (40) ns vall.]. 1677: A' Maros Széki Székely Darabantok Görgény Várához valo szolgálatol eximáltattak [AC 239] | elsőbben hagyá fel csik széken Taploczan lako Jobbagyát Szabo Petert fiaual Szabo J(a)nossal egygüt; minden külső belső öröksegeuel, erdeuel, es hozza tartozando pertinentiaual, a Csiki Kalastrom szolgaltatara [Csikszereda; CsÁlt 27. I/29]. 1681: Az Lovas szabadosok közöttül nemellyek ... Taxa pinzt fizetnek; kiknek terminussuk ez: hogy mindenkor azo(n) esztendőbe(n) megh eső Sz: Györgi es Szent Mihaly napján plenaria satisfactiot tégyenek fogiatkozás nélkül; (mely Taxa fizetve által minden nemű szolgálatul immunisok lesznek :) [VhU 199]. 1717: Az Várhoz meny szolgaltatunk expensaink voltanak ez előttű ödök alatt ... Az után is mind eddig elé az ot valo szekereink tartása meg ne(m) szűnt, gjakron három, s négi és az hirekhez kepest néha Tizenkettő is, föld, ág, homp, buza és liszt hordani, A mellé dolgozni 50. 60: s némelykor több embereink is ajandékon [JNyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1756: Szolgálatyok ezen Heteseknek annuatim 7 hét kaszával Sorloval Ekével Székérrel és a mivel, s mire kivántatnak [Branyicska H; JHb LXX/2. 58-9]. 1760: Lippitorok ... Ezeknek szolgálatyok nem egyéb hanem Leveleket hordoznak az hová kívántatik [Báld K; BLt]. 1772: A Jobbagyoknak, és Selléreknek Szolgálatyakra [Szászfenek K; BethKi Mikes conscr.]. 1774: Emberek Taxájából, és Szolgálat Redimatiojából, ugy Karátsan adójából ... Hajokról, Révekről Hidak vámaiból mi gyűltetett Pálinka Főző Házakból, Fogadokból s kortomákról, Sokadalmakból Sing vámból Erdőkön lévő Maklásból ... mennyi jöhetett bé? [Ks gub. vk]. 1809: Cselédek számba vévén sőt birtokokot ki puhatolván, ha valamelyik birtokához illő szolgálatot eddig el titkolta volna is azott a helyes szolgálatra szorítsa [Hsz; Mk IX/109-hez]. 1824: Szolgálaty gyalag szerbe minden heten 1. nap az Udvar kenyerén [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscri. 126].

Szk: ~ alá tesz. 1782/1799: Sok özvegyek, 's más egyéb szegények ... minden rabotától ennek előtt mentek lévén, most már ... Praefectus Dési Uram azokat Számban vévén, tsak ugyan szolgálat alá tette, ugy hogy ki ki tehetsége szerint szolgálatat tartozik az Udvarhoz ki Taxaval, ki pedig kézi munkával [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 371] * ~ba/~ra hajt. 1635: hol marhaczkamot hajtották el, hol penighen magamot haytanak szolgálatra [Gysz; LLt]. 1758: Milolta Udvari biro Gyirászin Volnya a Jobbagyakat egyarant hajtattae az szolgálatban vagy valakinek kedvezet vagy valakit az Jobagyak közül az maga hasznára fordította (!) vagy kit eröltet az rend kívüli valo szolgálatul boszusagbol nevezte meg a Tanu ... ? [Fejér m.; TKI 19/42 vk] * ~ba/~ra jár. 1637: Algye Popa. Ez Jasi faluba(n) jar szolgálatra, de Boer öröksege itt leue(n) itt lakik [Szevesztrén F; UC 107]. 1804: jartak szolgálatba, nevezetesen pedig a' Vad kertbe [Szilágyosmlyó; EHA] * ~ot (meg)tesz. 1760:

Gálfolvi Ur(am) ... soha a telekeket nem birta és a meg nevezett Jobbagyokis ... azon telekekről szolgálatot nem tettek eo kglk(ne)k [Mikeszsáza KK; DobLev. I/313]. 1814: Krisztorán Gyermán nevű Zsellér ... Szolgál hetenként 2 napokat Tenyerrel gyalog szerbe maga kenyérén, mostan pedig Hajtoságával teszi-meg azon szolgálatyát a Dézma mint hogy hajto el-engedtetik [Septér K; BettLt]. 1856: Zsellérem ... házából erőszakkal az mult év Tavaszszán egy szegény magyart kivetett, holott az néki az szolgálatot betsülettel meg Tette [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403] * ~ot presztál. 1632: Adaiokat szolgálatiokatt, Dezma adasokatt ... az szerent prestaliak, mint az több apro faluk, fogaras földlen [Mondra F; UC 14/38. 42]. 1681: Ezen madarasiaknak régi, s boldog emlékezetű fejedelmektől confertaltott, s mostani kegyelmes urunktól is confirmáltott szép privilégiumok vagyon, ezért mindenik az eo mestersége szerint az háromhoz és máshuvá tartozó szolgálatot praestállja [CsVh 99] * ~ra kiáll. 1723: egy jo nyerget 78, hetven nyölcz penzen vönk de harmad napján csak ki kellett állanunk a szolgálatra [Hodák MT; VGy. Basta Nonuczné Mária (30) jb vall.] * ~ra redeál. 1699: Levén ... Lukács Ist(ván) es Peterék(ne)k egy el bujdosott Biro Balas nevű jobbagyok ... az szolgálatra nem akart sem(m)ikeppen redealni hanem az buidosásra adta magat [Szentmihály Cs; Borb. II] * bácsi ~ot tesz. 1796: a' 3dik Szám alatt lévő Antiqua Session lako: az Uraságnak Bátsi Szolgálatot ... az 1so Szám alatt lévő Nova Session lako Colonus pedig Határ pásztorságával, tészik Szolgálatyokat [Mezőmehes TA; WassLt] * belső ~ot tesz. 1843: A' Deresztke körül lévő porondos Helyet, hogy elsőbben mikor fogták fel, nem tudom, mert ... udvari belső szolgálatot tettem, ott nem bolyogtam [Bodola Hsz; BLt Ambarus Ferencz (26) szolgaember vall.] * éjjeli-nappali ~. 1772: A' ... Férfi és Fejér Cselédeknek bizonyos Summátka pénzt adott ... a' végre, hogy azoknak éjjeli Nappali hív szolgálatyok valamennyiben meg jutalmaztassék [Drág K; Tsb 21] * hétszámi ~. 1813: Rosz időbenis elégszer hajtották a Szolgáló Embereket gabonával Brassoig, és hétfalug, de mindenkor az hétszámi Szolgálatyokba vétetődött [Killyén Hsz; MvRKLev.] * jobbagyi ~ → zselléri ~ * kalákás ~. 1682: Klakas szolgálat napja Nro 376 [Vh; VhU 689] * külső ~. 1666/1681: Igy értvén ... Sztojka Istvan es Felesegehez ... valo joakaratomat az praespecificalt hazanak is Uri joakaratomul megh nemessítet ... Semmi nevel nevezendő külső avagy paraszti szolgálatul, postalkodas, dézma es kilenczed adasra eröltetni ... megh ne merészellyek [VhU 361 Zolyomi Miklós ad.lev.] * mindennapi ~. 1676/1681: Markus Mihaly nevű örökös emberem, tanalva(n) megh engemet ... hogy Alszege Uczaba(n) ... lévő hazat a mindennapi szolgálatul Immunitálnam ... azon specificalt házát Markus Mihalynek a mende(n)napj paraszt szolgálatul ki vővén esztendőnként ... Het forint Taxat fizessen es Het napi klakazast es dézma-adást ... praestallyon megh engedtem [Vh; VhU 261] * ökrös ~. 1824: A Dobra Videki Krajnik Ur mind Robot ugy az ökrös szolgálat Restantiakból pénzt incassálván a Perceptoratusnak bé administálta ... 314 flr. 2 xr [Déva; Ks 106. 99] * (örökös) jobbagyi ~(ot presztál). 1724: Pajkos Juon es Pajkos Vaszil edes Attyok Pajkos Máté ... örökös jobbagyi szolgálatul tartozo jobbagyi löttenek volna, ha voltak kiket s minemű szolgálatul szolgáltanak, mioltátul fogva és meddig [Kiskájon SzD; BK vk]. 1780: committalt ö Felsege arrolis, hogy a mely Jobbagyok Földes Urak(na)k parantsolatyot nem fogadgyak es a Job-

bagyi szolgálatot nem akarják praestálni, a Tiszt Urak palczazzal és tömleczesszel adigalyak [Bözdödfalu U; Pf]. 1782: egész Életünkben Földes Urainknak Jobbágyi Szolgálatunkat, kik Rabotával, kik Taxa fizetésekkel engedelmesen praestaltuk, s praestaltjuk [Torockó; Thor. XX/4] * *paraszti ~tal szolgálat/tartozik*. 1618: Konya Mihály ... Paraszti szolgálatat tartozik [VhU 7-8]. 1664: Popa Mány ... az örökségtől dézma adással, és egyéb mindenféle adozással tartozik migh falu papja leszen, az utan paraszti szolgálatat s maradékiis [UF II, 279]. 1676/1681: Nyerges János ... paraszti szolgálatat szolgálgan, mesterségéhez képest hogy harom nyeret kivanok rajta, nem difficultalhaty-tya [Vh; VhU 443 Thökölyi Imre vál.] * *robotabeli/robotai/robotális/robotás ~*. 1769/1778: egy eke mellé két Személynek kellett állani, s ... egy egy ostoros Fitzkót fogadván magunk mellé, az melly ostoros fitzkó Napi Szolgálaty, más napi robotás Szolgálatban nem imputáltatott [Bagos Sz; BfN DDD/4]. 1811: Serbenázt Pétre közlakos, Vöve és alkuvá ki Mlgos Báro Bornemisza Leopold Ur eö Nsgátol ... Lisztelő Négy kerekű Malmát, hogy az hetenként tartozó Robotá béli Szolgálatyán el engetődyék [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 5]. 1820: az addig folyt hét szám(m)al vagy is robotai szolgálatat nem volt megelégedve ... az addig két ökörrrel délig volt szántás béli rabott helyett [Barátos Hsz; BLT 11]. 1835: A Szolgalo embereknek, a nevezett rész Jóságokb(an) mi a rendes rabotalis szolgálatyok ökörrrel ...? [K; BetL 1]. 1839: Törökbuza nyil Földet adtam ki a' következendő Sz György naptul fogva Esztendőig Robototalis 52 ötvenket napi Tenyerrrel valo Szolgálatra napjára mikor szolgálatba léssen elelmire adván 3 Czipot [Törzs. Dési taxalisták 15] * *szakasztott ~*. 1765: A' Jobbágyak(na)k és 'Sellek(ne)k szakasztott Szolgálatyok vagyan é? [Vingárd AF; MúzRadák]. 1803: Seller Ujj paraszt Ujjfalván Nikula ... nints bizonyos szakasztott szolgálaty [Elekes AF; DobLev. IV/862. 22b]. 1827: A Colonusak egyenként Esztendőtt által szakasztott szolgálatba vagy hetenként hány napi szolgálatot szoktak praestálni 's mifele egyébb Daciákat tartoznak adni? [Dob.; WassLt Conscr. 5] * *szakványbéli ~*. 1751: Servitium^a. Ezeknek^b ab antiquo szakvány béli szolgálatyok volt Nyári négy hét praestálása [Borkút SzD; SzentkZs Conscr. 35a. — "A jbké. "A felsorolt jbk-oknak] * *téli ~*. 1847: Ezen két Zsellér ezen Taxa pénzt fizetik a' Téli szolgálatért [Szentgothárd SzD; WassLt] * *udvarbéli/udvari ~*. 1626: ... s mikor lova nem lenne eö kegelme is vdvarebéli zolgálatat ... zolgaltassa [HSzj *paraszti-szolgálat* al.]. 1777: Udvari szolgálatba gyapotot fontam [Bözdödfalu U; Pf] | A Biro Jánk Nikula két Házos fiát ... az Udvari Szolgálatat 14. Esztendő alatt immunitálja [H; Ks 111 Vegyes ir.] * *uradalmi ~*. 1847: azon rendeltést tettem, hogy a főkörmányi rendelti tartalma ellenére többé egy embert se rendeljen uradalmi szolgálatra^a [VKp 174. — "A dominális bíró] * *uraság ~a*. 1769/1778: midőn Fejér Cselédeink etsellettenek, rostáltanak, vagy Kendert tínáltanak, olynankor minket férjfiakat Uraság szolgálatyára nem hajtottanak [Nagyfalu/Bagos Sz; BfN DDD/4]. 1786: már tovább lehetetlen viselni az Urság terhes szolgálatyát [Torockó; TLv. 4/13. 43] * *urbárialis ~*. 1777/1780: A mi ... az Urbárialis szolgálatot ... illeti ... a szerint vagyon a dolog, valamint fellebb a Méltóságos Groff Haller János Ur eö Nagysága Nyiljába fel vagyon tétetve [Somkút SzD; JHbK LII/3. 252] * *úrbéri ~*. 1845: azonn Zsellér telkét ... Haszonbérbe ... igéré, annyival is inkább mivel többeknek meg kínálása után is abba Urbéri

szolgálatra embert semmiképpen nem kaphat ott [Pagocsa MT; TSb 37]. 1847: az úrbéri szolgálatra nézve Varga Katalin a templom előtt az embereknek azt mondotta, hogy Offenbányára szolgálatra ne menjenek, a fűrészmalomhoz deszkáknak alkalmas tőkéket ne vágjanak, nyerekedés és eladás végett az uradalom számára ölfákat ne vágjanak, s tartsák magokat a szolgálatra nézve a privilegiomba kitett szolgálathoz [VKp 289] * *úri ~(ot tesz)*. 1825: Földös Uram is az eddig birt Örökségemet töllem el vette, és az Etsémnek Vutka Lukának adta, ezt magam sem contravertálm, mivel érzem azt, hogi elégtelen vagjok az Uri szolgálatra [TLt Közig. ir. 1470 Vutka Ilia Stypu a tisztséghez]. 1847: Esztendőnként Tejdő Uri Szolgálat [Dés; DLt 6] | szolgálatra nézve is füleivel hallotta a tanú, amíg Varga Katalin fel kívánta kiséteni az embereket, hogy egyáltalában semminemű úri szolgálatot ne tégyenek, mivel ők mind bányászok és nem tartoznak semmi szolgálatot tenni [VKp 186] * *vármegyei ~*. 1803: Instálunk alázatosan a Méltóságos Királyi Administrationak^a meoltzassék nekünk egy hiteles és Authenticum Instrumant (!) es Bizonyítottárral adni hogy a Kebelebéli Bányászok milyen immunitasba vagynak a Vármegyei Terhektől és mit praestálnak, Ut csinálásra, Fa és natura hordásra és egyébb Vármegyei szolgálatokra applicáltatnak vagy nem [Torockó; TLv. 15/9. — "Vh-i bányaigazgatásnak] * *vár ~a*. 1602: fodor marton ... hogi a war zolgálatiatol es egieb zolgálatat adotol ohassa magat wgi kezdde oda altal a gerebeknj zolgálnj, lowa hatan hogi mencziel [Uszt 17/39 Sigmond mihajne Ersebet Zent Abranj (50) vall.] * *zselléri ~*. 1772: a melly örökséget Néhai Gerendi László Ur adott volt selléri szolgálatra aszt Posteritássa colálta ugyan, de a szolgálatot ... nem p(rae)stált [Nagyak AF; DobLev. II/441. 2a]. 1778: A Rétek felől pedig oly parantsolatot adott ki ő Nsga ... hogy a' ... nagi rétet ha a' Falusiak meg nem tisztítanak, és a fákat, s bokrokat abbol ki nem irtanak, ő Nsga maga fogná velünk Jobbágyi és Selléri szolgálatunk által írótvánnyá tenni [Bányabükk TA; BLt 11 Moldován Ignát (60) zs vall.].

4. cselédkedés, szolgáltósodás; ocupatie/indeleticire de slujnică; Anstellung/Verhältnis als Dienstbote/Knecht/Diener. 1570: Kathalin zolgalo Thamasne Azt vallyia hogy halotta Ada(m) kadarnetwl azt Mongia volt neky hogy az Adam kadame fl. 20 hagiott volna neky testamentomaba Jo zolgaltayaert [Kv; Tjk III/2. 198]. 1588: Esmegh fizettem egy Zolgalo leaniomnak, Ersebeth neveonek, az elmúlt ezteudej Zolgaltatiaban f. 7 Maradot Restantiara fizetetlen f. 4, az eleobbjel eztendeonek zolgaltatiaban [Kv; Szám. 4/V. 40 Gr. Veber kezével]. 1615/1628: Tymár Werner Georgy vram ... tartozot ... Az szolgálonak Angalitnak szolgálatiaba(n) ... f. 15 [Kv; RDL I. 96c]. 1627: Bekesi Varga Gaspar vram ... Az szolgalo leannak ados szolgálatiaba f. 8 d. 24 [Kv; RDL I. 135]. 1820: a nevezett Jobbágy Aszszony a szolgálatra lehetettlennek declaralvan, mivel ebbéli tehetetlensége, és az őt héti esztendőként valo rendes szolgálatyának el mulatása két esztendőnek le folyásátul fogva, miolta birtokomra szállott előtemis constal [Nagyak AF; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével]. 1824: 2-ik Vallo Provida Bordás Jánosné ... 34. Esztendő ... vall ... szolgálatyia ideje alatt kapta vala élő bitangját [A.csermáton Hsz; HSzjP]. 1840: Kereskedő Kapitány Kristóff Ur ... 'Su sánna Léányunkat ... erőszakosan meg tartotta Szolgálatyának ... azzal biztatta, hogy ha igazságosan szolgálja és Catholizálni fog, tehát bizonyosan el veszi feleségül magának

és ezen Csábitto szokkal annyira el tudta hódítani Léányunkat, hogy mi Szülékül nem vehettük rá hogy ottani Szolgálatyáról le mondván haza jöjjön lakni [Dés; DLt 1268].

Szk: ~ot tesz. 1799: a' Léány ott tett é valami Szolgálatot vagy nem ... és onnan Attya nogatásából jött é el, vagy mi modon? [Mv; MvLev. Vall. 1 vk] * szolgáloi ~. 1772: hallottam ... a leg közelebb mult Nyáron szolgálói szolgálátot tévő szolgálotolisi ... hogy* [Dés; DLt 921. 84a. — *Köv. a részl.].

5. cselédkedésért/szolgálóskodásért járó fizetség; salariu pentru muncile efectuate ca/in calitate de servitoare; Dienstbotenlohn, Löhnung des/eines/der Dienstboten, Magdlohn. 1570: Ilona Somogy Andrasne ezt vallyia, hogy Eotet Zolgallyia volt Kowach Kalara ... Nagy penteken Zabo Balinthez hazához Ment volt Zolgalatya kerny [Kv; Tjk III/2. 57]. 1592: Paysos Andras vallia. Tudom hogi orsolia zolgalattiat kerí vala zabo Mihaltol [Kv; Tjk V/1. 263]. 1600: Lukach Janosni mente(m) wala, azonba oda ied Gyeörgyffi Balintneis, zolgalattiat kezdé kerni Lukach Janostol (!) [UiszT 15/38 Balint Peterne Orsolia azzoni nemes zemely vall.].

6. szolgálói állás/munka; slujbă, muncă de slujbă; eine Stelle für einen Diener. 1591: Kewöttkezyk, Molnar Istua(na)nak Az Por Terőnek fizetesse Molnar Istuan allott az zolgalotra p(rima) die Aprilis Adam Meg elseben az hoh pentz (!) f 4 [Kv; Szám. 5/1. 53–5]. 1829: Földvári Ignázt itt azt is mondotta: hogy Szamos Ujvár felé vevén uttyát, ha szolgálatot kap ott marad [Kv; DLt 9]. 1831: Rabságamból mihelyst ki szabadultam tanult kotsisi Mesterségemet nem folytattam, de ha az Isten innen ki szabadit szolgálatot keresek [Dés; DLt 332. 23].

Szk: ~ba áll. 1849: helybéli orvos Tenixdorf Antal umal főzői szolgálatba állottam [Kv; Végr. Vall. 14] * vmilyen ~ban forog. 1762: Szabó György ... örökké kereskedett, örökké egy 's más szolgálatokban forgott [RettE 138].

7. céhbeli szolgálat; efectuaarea unor servicii în folosul breslei; Zunftdienst, Dienst/Arbeit in der Zunft. 1560: Az Ewtues mesterek thornyarol abba ualo zolgalatrol [Kv; ÓCART. 30]. 1655/1754 k.: Ha valamely Ifju Legény vagy ház-as-ember Czéhünkban bé akar állani, kívántatik ... tartozzék a' Czének minden engedelem nélkül le tenni flor 16 ... Azon kívül valamennyi hetet el-neglizál az esztendeig valo szolgálatyában, a' héti bére szerént büntesse a' B. Czéh | Amely Ifju Legény penig esztendeig valo szolgálatyát ki-töltene-is, de mester Remek tsinálásának előtte meg mátkásodnék, tartozzék büntetésben adni flor 3 [Kv; ACJk 15]. 1666: Böcstelen Apa* az az mely egi ejtel bort megh nem erdemel szolgálatyára [Kv; SzCLev. — *Főcéhmester]. 1692: Anno 1692 die 12 Augusti követte fel Lőrinczi Boldisár a Remekért valo szolgálatot, a Ceh igazságaért adott // 24 [Kv; ACJk 13]. 1713: Farkas György Ur(am) ... alkuvék meg az B: Cehvel mind az Esztendeig valo szolgálatért mind a Remek meg nem tsinálásért [Kv; i.h. 78]. 1718: Varga Aszt: Marton Mester ... kívánságá(na)k fundamentuma az, hogy mivel ennekelőtte ugyan az Remekért esztendeig valo szolgálatyát fel követte volt de minthogy már meg mátkásodott ne kényszerítettnek arra hogy azon esztendőit egészen el töltene inkább fizetne érte [Kv; i.h. 101]. 1768: Ötves István Deák ... kéz be adással obligálá magát a Blts Czéhnek hűseges Szolgálatyára és a Czéhban eszerint bé vétetődött [Kv; ÓCJk]. 1841: A dékánnak pedig kötelessége az, hogy mikor a dolog kívántatik, réquiráltatván tartozzék rend szerént való ifjakat sirt ázni, virasztani

fenn szolgálni és egyéb szolgálatra, ahová kívántatik előállítani [Dés; DFaz. 38].

Szk: ifjúmesteri ~. 1672: Mivel hogy Reyner Márton Ur(am) eo Kge Iffiu mesteri ordob(an) leven ha eo Kge az nemes Tanaczi Assessori ordob(an) meltoztatott, aval megh szabadulhate az Iffiu Mesteri szolgálat és tereh viselés aloll ... a mely beczwlletes Iffiu mester ... a beczwlletes Tanaczi rendb(en) meltoztatik, absolvaltassek ezutanis az Iffiu mesteri szolgálatnak mind(en) terhéteol [Kv; ÓCJk].

8. a haza/fejedelem v. más uralkodó érdekében való szolgálat; servicii făcute în folosul patriei/principelui/domnitorului, slujirea patriei/principelui/domnitorului; Dienst fürs Vaterland/für den Fürsten. 1552/1567: az Jozag nem chyak eowe hanem batthae és eocheye ostanlanok vagywnk ... eok most ew felsege zolgalatyaaban vadnak Mwnkachyban [Pókafva AF; JHb XXVI/33]. 1589/1592: meg kellet volna it Bonczida(n) eskenny, De miert hogy kyalry eo felsege zolgalatyaaban kellett wolt lenni was Geörginek, az napot eo felsege halasztotta wolt haladek lewele által ez may napra [Bonczida K; WassLt]. 1612/1723: Patko Menyhárt Vram ... az helynek Jó Patronusa Constantzinápolyba méne az ország szolgálatyára [HbEk]. 1655: 1655-k esztendőben tevék esmég bíróvá kiskarácson napján Kovács Ferencz uramat ő kigyelmét, kinek adjon Isten erőt hazánknak szolgálatyára és igazgatására [ETA I, 158 NSz]. 1662: Azmint te mondod, hogy hatalmas császár országában való méltóságos úr vagy, és jöttél őhatalmassága szolgálatyára [SKr 644]. 1664: Kegyelmedet Istenért kérem, az németekkel mentől jobban lehet, úgy alkudjék, kíváltkippen császár ő felsege szolgálatyában [TML III, 17 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1669: Az úr Isten Kegyelmedet igaz magyar-ságáért áldja meg s éltesse tovább is Istenének s nemzetének hasznos szolgálatyára sokáig [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1723: Gr. Kornis Zsigmond gubernátor Csik, Gyergyó és Kászon-székeknek. Tudatja, hogy ő fsege szolgálatyá miatt csak később fog bemenni „a savanyó vízre” [Korond U; SzO VII, 313]. 1763: gyermeksé-gemtől fogva ő Felsegéhez és édes Hazához minden Circumstantiákban szolgálatomat hűséggel gyakorlottam [Nsz; Told. 33/22.]. 1807: az Isten ... Királyomhoz valo hiv Szolgálatom fel áldozásánál fogva, modot nyújtott énné-kem becsületesen élnem [Kv; Incz. XII. 3a br. Josinczi Jó-zsef lev.].

Sz. 1665: Kegyelmed czéduláját most hat óra tájban vö-tem. Igazán szelek módjára jár; mindazáltal az ki gyors az király szolgálatyában, az uralkodik [TML III, 509–10 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

9. hadi/katonai szolgálat; serviciu militar; Militärdienst, Kriegsdienst, Dienst im Felde. 1657: Az veimári herceg ... hadában kevés marada az pestistől, azok Slésián által hazá-jokban bocsáttatának, némelyek fejedelem szolgálatyában is maradának [KemÖn. 78]. 1677: A' Székelység közzül kik Fejedelmeknek, vagy másoknak szolgálatyára adgyák ma-gokat, hon való közönséges tereh viselésétől immunisok ne legyének [AC 241]. 1703: Táborozunk ... magunk Terhes költségünkön, melljet Tovább nem is gőzöhet(n)k; égi fel-lől ez az szolgáltatt más felől az Portiózas s Szebenb(en) Elés szállítatás levén rajtnok [Fog.; Ut!] | A tanácsot enge-dtelenséggel vádolván Vass György substitutus kapitány, megfogattatik a hadnagy negyedmagával, és vitétik Fehér-várra, gyanakodván, hogy retek a császár szolgálatyában [Kv; KvE 241–2 VBGy]. 1727: (Egy katoná) Fejedelem If-fiabb Rákotzi György szolgálatyából Csonka kézzel el-sza-

badult [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Inv. 95]. 1814: (Czimbalmos Albert gyalogkatona) mind falu közi, s mind az Öfelsége szolgálataira az mire elégséges és kitelhető, az maga rátája szerint mindenkben szorgalmatoskodni ügyezik eléllani [Szárhegy Cs; RSzF 139].

Szk: ~ot tesz. 1752: Bulzeszk Togyer a' kurutz világkor velem együtt egy tizedben tőt szolgálatot [Bulzest H; Ks 101] * király/királyi ~(a). 1769: a' Király és Haza szolgálattában lévén többire, s honn a' miatt nem lakhatván Koronkában ... az enyémből sokat occupált [Mv; Told. 19/45]. 1781: együtt szolgáltáke a királyi szolgálatot a ... Lineára? [Komolló Hsz; HSzJP]. 1806: Királyi szolgálatban azaz háboruban való menetelre ki vettétvén, ottan szükség nem lévén rája vissza bocsátatott [A. csemáton Hsz; i.h.].

10. főember/úr melletti szolgálat; slujbă/serviciu pe lângă un aristocrat/un domn; Dienst bei einem Vorstand/bei einer hohen Herrschaft. 1661: Matyók ha bejött veled, édesem, nem kívántatik ott szolgálatja, küldd hozzám, jűjön Buza felé [TML II, 3 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1705: ma vötték eszkebe, hogy egy irhóci legény, Bethlen Miklósné asszonyom elbocsátván maga szolgálatjából ... elszökött [WIN I, 393]. 1710: az austriai udvar ... alattomban egy német jágert nagy fizetéssel fogadtanak volna meg, aki Zrínyi Miklós szolgálatjára kötelezvé magát, mind keresett alkalmatosságot, hogy valahol vadászatban meglőhesse [CsH 74 — 1666-os eseményre von.]. 1732: I(ste)n(e)k sz. rendeléséből Tisz. Püspök Bonyhai György Uram kívánván mellette való szolgálatomat, és enis magamat arra kötelezvé pro anno 1732, Tisztemben be állottam 6ta Januarii [ArJk 27]. 1748: bizonyos esztendőktől fogva az en kegyelmes Vram(na)k szolgálatában üdörmöt folytattam [Szentdemeter U; Ks 83 Ambrus Gergely gondv. lev.]. 1779: (Székely Ferentz) önként való jo akarattýból hadgyta el néhai idősb Báro Kemény Sigmundné Groff Bethlen Agnes Aszszony eő Nagysága szolgálatýát [Nagysajó BN; KS. Blasius Thott de Angyalos (79) ref. pap vall.]. 1794: Fogadtam meg Mihály falvi Nemes Moja Györgyöt Három Egész Esztendeig minden meg kívántato szolgálatra [Szi-lágycséh; IB. Korda Susanna lev.]. 1798: Fogadtam meg Mlgs Groff Principalisné Aszszonyom Mlgs Groff Betlen Samuelne aszszony Számára esztendeig Frajnak, Radnotfai N(e)m(e)s Albert Josef Uramnak az Léányát Albert Márist akinek is esztendeig való hivseges Szolgálatjáért ígertem készpénzt f. h. 8* [Banyica K; IB. Gombos István kezével. — "Folyt. a fels.]. 1820: gyakran hallom olytátén vágyodásokat, hogy mentől hamarabb lehetnének Báro Jósika János Ur ő Excellentiájának Szolgálatýába [Várfva TA; JHb 48 id. Pálffy Tamás (57) ns armalista vall.].

Szk: inasi ~. 1758: Igen nagy és súlyos, s nem aetasomhoz való szolgálatom volt; mert nem volt elég tálainak, tányérainak felmosása mindennap kétszer, hanem asztal körül is minden inasi szolgálatot végben kellett vinnem [RettE 62. — "Bánffy Farkas házánál] * (vki) ~ára aplikálja magát. 1764: mely Szekeret is Károlyi Uram ... Mlgs Groff Bethlen Gergely Ur eő Ngától impetrált volt a mint hogy ada ápicálta is magát szolgálatra [Nagysajó BN; KS]. 1776: A férje ... Bánffy Zsigmond úrfi szolgálatjára aplicálta volt magát [RettE 370].

11. közmunká(lat)ban való részvétel; participare la mun-cile obștești; Teilnahme an öffentlichen Arbeiten, Arbeitsdienst. 1585: Ha melj tizedes az eorizest el halgattia es az eő tizede alat való keosseget ... az eorizetre es egieb keőzönseges Akarminemeő Zólgalatra el nem Vetne, tegaz az

Tizedest húzon eot penzel bewntessek [Kv; KvLt Vegyes III. 16]. 1706: Mélt(ósá)g(o)s Generalis Rabbutin eő Excelentiájá, à város kőfalának ... réparatioját nékünk imponálta ... de mivel már, ugjan el állottunk à mindennapi szolgálatban; alázatosan instálunk ezen is hogj segitessünk másunnét is ez munkában [Kv; KvLt I/193 Kv városa Bánffy György gubernátorhoz]. 1738: Mint hogj a mostani terhes állapothoz képest felette sok loval való postálkodás kívántatik ... kevés lovas atyánkfiak már tellyességgel ezen postálkodást nem supportálhattýák, eőnéhányak(na)k lovai ezen súllyos szolgálat miatt el is veszvén | A Tktes Nms V(ár)me)gye, minden Naturalékról, konyhára kívántató Fa Administratiórol ... tégjen jó Dispozitioikat ... 'A Fors pontok, és egjéb Contingáló szolgálatok 's Gravaminakból pedig ... magunkat nem subtrahálhattýuk [Dés; Jk 490, 507c]. 1742: minden szolgálatok, és praestatiók mellyek közönsegesen tangáltak Nemes 3szeket, sine controversia három részre repartialtattnak vala [Hsz; ApLt 4]. 1762: parancsolt a gubernium, hogy mindenütt a vagus s szolgálatot s portó-fizetést kerülő hitvány emberek elfogattassanak [RettE 131].

Szk: közönseges ~(ot presztál). 1585: Az Zekeresekre leőt panazolkodas hogj sem Akkor mikor hon Wadnak, sem penigh akor mikor Varas zolgaltatiaba kewldetnenek, Nem akamanak az keozeonseges zolgalatra menny [Kv; PolgK 16]. 1623: Az Desi Birak, es eskwt Polgar Vraim adak ertesemre panaszolkodo supplicatioiok által Jelentue(n) hogj az Varosnak minde(n) Nemw keőzēonseges szolgaltatiatul magatokat megh uonuan, hidak es utak ciz-nalasara semmikeppen ne(m) akamatok contribualni [DLt Bethlen István gub. rend.]. 1671: Fel teszik eő kgik, hogj kwlseő emberek bírua(n) Desen, eőreőksegheket, feles haszon ueőeo helyyekel masunnan elik, hasznatt veszik; Azonba(n) semmi nemw keőzēonseghes Contributiott, szolgaltott, az varos szwkseghire, nem praestálnak [Dés; Borb. egy-i bizottság jel.]. 1784: (A taxás házak) közönseges szolgaltatra ma nem Contribual(na)k [Torockó; TLv. 4/9. 19a]. 1819: ha valamellyik a Mesterek közül ... a kö-zönseges Szólgálatnak terhét hordozni nem kívánna ... né-kie sem(m)i szín, és praetextus alatt Mészárlani Szabad ne légyen [Kv; MészCLEv].

12. tisztségviselés, szolgálati munka; slujbă, serviciu, funcție; Bekleidung eines Amtes, Dienstleistung, Dienst, Funktion. 1560: Jozagot eo Zolgalattiaual leolt ... ky ... wolt volna Ennek eleotte Az meg holt wyzaknaj ferencze [Ebesfva; Ks 101]. 1599: Megh ertettek eo kgmek David lekel Jspotalj mester Vram tiztibol való buchyzasat; De myerthogy nilwan vagion eo kgmek eleott az eo Jambor hyw zorgalmatosagal valo zolgalattya Megis inthky eo kgmek hogj az tiztiben valo zolg~alat~tíának es tiztinek ne renuncialion [Kv; TanJk I/1. 332–3]. 1603: Ha mellyik Saffar penig vakmerősegből holnapot valasztva(n) maganak úgy akar költenj az olly(a)n Registrumat az Zam-vevő Wraim be ne vegye(n)ek hogj meg tapasztalogyek minde-nik Saffarnak naponke(n)t valo szolgaltattya és költsége [Kv; i.h. I/1. 449]. 1677: végeztetett, hogj valamely Uri, Nemes és Vitézlő emberek, ez hazában meg-akamak telepedni ... mihelt vagy jámbor szolgálatyok, pénzcek, ház-aságok által, vagy egyéb tisztességes szabados utakon jósza-got és örökséget szerezhettek, mindgyárt a' közeleb követ-kezendő Ország Gyűlésén a' Fejedelmeknél a' Ország Sta-tusínál illendő submisssioval igyekeztek impetrálni, hogj a' Hazának fiai és Statusi közé magokat incorporálthassák

[AC 113–4/1]. 1735: eo Keglmek Instantiajak ... kivalt Nehai edes Attyoknak Varos körül Veghez Vitt sereny forgolodások és fardhatatlan szolgálattak (igy!), s az edgyik Instansnak remelhető hű kedves szolgálattais fen forogván ... kivanságokat a Nemes Tanáts meg adta [Ne; DobLev. I/161]. 1736: Az leány apja penig, elmenvén az násznépe, akkor harmadnapon az gazdákat vendéglette meg, tudniillik az lakadalomban valókat, s azokat mind megajándékozta, köntösnek való angliai posztóval, arannyal, tallérral, musztal, paripával kit kit az maga hivatalja s szolgálattájához képest [MetTr 392]. 1779: Sigmond Bátyád az Innepekre Szent Benedekre ki fordult házatok meg tekintésére, megint be megyen Vásharhelyre szolgálattya mellé [Ks 28. VII Daniel Zsófia fiához, nem sk]. 1790: Az Depuralando Summanak hátra maradt residuitassatis a' Nemes Captalanak nem azért nem tettem le, hogi lé tételiben morosus kívántom volna lenni, hanem azért haladt, hogi az én szoros szolgálatom ... nem engedte, hogi akkor mindenkori mehessek, a' mikor akartam volna [Radnót KK; DobLev. III/678 Csato Mihály lev.]. 1821: az olyan közönséges Tiszt kitsapongásai, aki a köz administratio folyásában alkalmatlan akadályul szolgál vagyis akinek további a szolgálattban való maradása a Föld népe meg károsíttatásával lenne egyben köttetve, abban a Hivatalától leendő fel függesztéssel is megbabóáztassék [Szászrégen; Tl Praes. ir. 65/1827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

Sz. 1803: Napot le mentérről kell meg dítse, szolgálattomat pedig effectumápol [Széplak KK; Ks 94 Vegyes lev.].

13. egyházi/papi szolgálat; functia/activitatea de preot; kirchlicher Dienst. 1592: Pewspeók vramnak az Scholabely szolgálattait fizettek meg az f. 100 [Kv; Szám. 5/XI. 7]. 1595: 15 February ... Adot Zöcz Balint Wram az Qúarta Búzabol D. Georgius Enyedinus Püspök W(ram)nak szolgálattara 16. köbel Búzat l p(er) f 2 d 10 [Kv; i.h. 6/XVII. 120 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1646: Kocsardi Istvan pap vramnak szolgálattában attunk Nyerges Georgy vram(m) által fl. 10 [Mv; MvLt AAlI 6]. 1697: Tiszt: Divini Pal Atyankfiat ... Ecclesiának ... küldvén Academiában, l(ste)nni ő klmét boldogul haza hozván ... az Colosvari Refor. Szász Ecclesiában való szolgálatra adaskek hivatal, és azon szolgálattban ő klmé allitassék [Kv; SRE 50]. 1704: Pater Györgyfi Peter ... mig ... alkalmas Leszen az Zolgalatra megyeben is ne böstelenitsek imide amoda [Szárhegy Cs; LLt 71/32. — Kiss András kijegyzése]. 1714: A külső Templom ... annyira meg épülvén hogi az l(ste)ni Sz: Szolgalat itt el kezdődhetnék ... addig mig harmadik Papot hozhattak ... Sz: Szolgalatra ... rendeltetett, Collegium(na)k mostani erdemes Contrascibája Viski Pál [Kv; SRE 123]. 1737: némelyek Rationista Uramék között, kik t.i. már az Eccla Szolgalattjából ki-állottanak, még eddig Ratiojokat be nem adtak az Exactoriára [Kv; SRE 164]. 1796: Tegnapi Napon T. Esperest Uram, mind a Papot, mind a Mestert Cselekedetekre nézve szolgálattok folytattástól felfüggesztette, és már ma a' Templom be zároltatva, sem papunk sem Mesterünk nincsen [Récse Sz; KCs 1265].

Szk: egyházi ~. 1662: A jószágos és egyházhelyi nemesek közül négy értelmes becsületes személy, az városbírák s polgárok közül is négy, az katonaság közül is négy személy választott vala. Kik a városnak minden közönséges javára nézendő dolgaiban: egyházi szolgálatt, templom, iskola ... meghatározott móddal forgó törvények kiszolgáltatására is kötelesek hittel valának [SKr 420]. 1676/1681:

V Hunyadi Praedikator Pérczi Jstvan Ur(am) Supplicatiojara valo valasz. Tekintetbe vővén egy hazi Szolgalattat ő kgl(ne)k, megh paranczolta(m) hogi ... három három köből ala valo szanto földet ... ő kglme élteigh megh bantodas nélkül birhassa (igy!) [VhU Thökölyi Imre vál.] * *lelkészi* ~. 1866: ha a 'mí Anya-Könyveink' rovatai nem foglalják is magokban, mind azokat mellyek a' tabori lelkészek Anya könyveik' számára előszabvá, a' katonaság körül tett lelkészi szolgálattokat, azok szerént kell bétölteni és ... a' Katonai Hatoságnak ... békülden [Gyalu K; Rak 113] * *papi* ~ (ot tesz/visel). 1751: vadnak ... olyan Jobbgyi, kik popizáltottván magokat ... papi szolgálattot tesznek [O.lápos SzD; BfN]. 1776: Tisz. Deáki Pál vram, ki edig ab A(n)no 1767 ... az egész Papi szolgálattot mint káplán T. Soos vram helyet viselte ... actualis Papságra tételett [Kv; SRE 232. — Soos Ferentz]. 1846: Papi szent szolgálattunk bérének egy nem legkisebb részét teszi a' Quarta. — ezen intézkedésnek a' Zab és Alakor termékek quartázására is kiterjesztését kérni szükségek kényszeritenek [Dés; DLt 941]. 1866: ezentul a' katonaság körül tett papi szolgálattokrol, a' Bizonyitványok ... állitassanak ki [Gyalu K; Rak 113].

14. egyházi szertartás; serviciu religios/divin, slujbă; Ritual, kirchlicher Dienst, Ritus, dient als Priester. 1658: Papjaiknak jo magok viselesekrol, tanitassokrol s tudományokrol jól testálnak, csak hogi szolgálattokat ezekis razczul peragaljak gyakrabban [UF II, 197]. 1809: Harangozonak olyan individum kívántatik ... a ki nem tsak a Rhitus Szerént valo Szolgalattot tudgya, hanem a gyermekeket a Rhitus szerént tanittani tudgya [Szu; UszLt ComGub. 1643].

Szk: ~ot végbevisz. 1658: Papjoknak erkölcsiérol, s tanitásáraol jo commendatiot téssnek, csak hogi ezis razczul viszi gyakorta a' szolgálattot végben [UF II, 197] * *egyházi* ~. 1573: Azonnis keryk eo k. Byro vramat hogi Jzenyenn plebanos vramnak, Eo kegne legien gongya Rea az predicatorok Tartasara, Ne fogiatkozzek meg Az Egyhazy zolgalat az Templomokba [Kv; TanJk V/3. 73a] * *isteni* ~ (ot tesz/véghezvisz). 1653: a templomban körül esmét rekeszek vagy kápolnák s oltárok vagnak, a hol isteni szolgálatt naponként tesznek [ETA I, 120 NSz]. 1722: Egi emberről öszve veszvén ... Pap Péter vr(am); az Praeszkuráinkat közzel hat hét mulva Penyészessen hoztuk ki az Templomból l(ste)nni szolgálattot ne(m) tött reá [Kecsed SzD; TL]. 1736: Sem Fogaras városában sem districtusában szabad nem vala az catholicus papoknak legkisebb isteni szolgálattot is véghezvinni [MetTr 441]. 1817: az utrizatusnak soha nem volt, s most sinten olyan Terhes Nyavallyája, mely Nyavallyában magán kívül légyen, mert az olyan Nyavallyában Sinlödökön a' Pap Isteni Szolgalattot Szokott tenni [Déva; Ks 116 Vegyesir. id. Petrucz Adám (50) col. vall.] * *szentmise* ~a. XVIII. sz. v.: A' Szt Mise szolgálattayhoz tartozandok(na)k ki keresésére obszervallyak az Exmissus Commissariusok: I mó Hogy minden faluban az Vnitarius és Reformatus Atyafiak Egyhazfiat 's a' Népek Vennyeit eskessék meg és Hűtők után kérdezzék meg ha az Ecclesiának vagy pedig külön es szemellyeknelis tudnaké lattanaké lenni régi Szt edényeket [Borb. I] * *templombeli* ~. 1570: Az peter pap dolga feleol lgh vegezett ew. kegezt hogi Theole Az Templumbelj zolgalatra Beh nem akaryak venny [Kv; TanJk V/3. 3b].

15. egyházi szolgálat; slujba de paracliser; Mesnerdienst, Kirchendienschaft, Mesnerei. 1584: V(ni)j(er)sal(is) Su(mm)a Efficit f 467/73 ... Ez Summabol tudnak ky

Az Zamwewo Vraim ebben az 1584 eztendeoben a' ket Egyhazfiaknak, Brejber Lazlonak es Igiarto Simmonnak zolgalattikokra ... éeket mindenkeppen Zolgalattikokrol es mindenekreol meg elegitwen Marad in Summa f. 450/0 [Kv; Szám. 3/XV. 22]. 1592: megh tekintwe(n) Hunyadi Demeternek iambor zolgalattiat sok Wdeoteol fogwa(n) mind az scholaban smind az Ecclesiaban valo sok Jo Mun-kaiat ... valamj kepes zerent valo Honorariumot zakazza-nak az Mostanj dezmbol [Kv; TanJk I/1. 200].

Szk: *sekretyési* ~. 1832: én ... Láng Mátyás segrestyési Egyházi Szolgálatoknak pontos folytatásokra ... ki választátn [Dés; DLt 91].

16. iskolamesteri szolgálat; munka/activitatea de dascăl; Schulmeisteramt. 1582: Az Eskola Mesternek az Tawaly zolgalattiyara mellyet ennekem Cedulaba be attak" f. 45 [Kv; Szám. 3/V. 56b Lederer Mihály sp kezével. — "Az adószedők]. 1587: zodie Noemb: fiztettem meg ez esztendeig valo zolgalattiat az Scola Mestemek f. 100/- [Kv; i.h. 3/XXX. 35 Seres István sp kezével].

17. az Isten iránti tisztelet/szeretet; cinstire/slăvire a Dumnezeului; Verehrung/Liebe Gottes. Szk: *isteni* ~. 1649: Az Gegesi" filialis Eccla, mivel sok öreg emberek vadnak közöttök, kik a Mater eccláb(a) Sz. Simonra ... ne(m) mehetnek, kívánván az I(ste)ni szolgálatb(an), tiszteletb(en) jobba(n) és gyakrabban, szorgalmatosban forgodhassanak, engedtsésk meg nékiek hogy magoknak külön Praedikátort tartsanak [MMatr 172. — "MT]. 1678/1683: edes Giermekim ... ha azt akarjátok, hogy regi io emlekezetű előtők dicziretes neveknek, megh mocskoloioik ne legietek ... az Isteni szolgálatban szorgalmatosok legietek [Ks Kornis Gáspár kezével].

18. vkinek/vminek segítése, támogatása; sprijinirea cui-va/a ceva; Unterstützung, Hilfeleistung. 1571: Az myben kteknék Az en szolgalmot kelletyk, keteknek nagyob dologban wykekezem megh zolgalny" [Cge SzD; BesztL 3582. — "A fogalmazás ilyen zavaros]. 1660: Édes Bátyám uram, most kívántatnék az Kegyelmed szolgálatja az szegény uram dolgában [TML I, 547 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1661: Bánfi Dénesné asszonyom ő kegyelme szolgálatjára ide jöttem [TML II, 26 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1663/1695: Mihalecz Mihály Uram Thuri Ferencz Uram(na)k nem mostoha, hanem edes Atyához illendő jo-akarattal, Szolgálatl, melette valo faratscagal es oltalomal volt [Hsz; Borb. I.]. 1672: Az kisdedet is Isten ő felsége ... atyjának, anyjának, nemzetségének s emberséges embereknek örömkre s szolgálatjokra sok esztendőig éltesse [TML VI, 118 Bornemissza Anna Teleki Mihályhoz]. 1700: kikitis Isten élteszen es segillye (!) Cehünk szolgálatjára kévannyuk [Kv; ACJk 33]. 1702: 1702 után Nemzetes Sandor Mihály Ur(am) Szilágyi Bagosi akkori lakos maga költségén öntetet harmadik kis harangot ... c(on)férally az Ecclesia szolgálatjára [Bagos Sz; SzVJk 48] | Anno 1704 die 1 Januariu adta Isten őfelsége ez világra kis fiacskámát, kinek neve Gábor, kit Isten őfelsége élteszen a maga dicsőségére, maga lelke üdvösségére, eklézsiának szolgálatára [KvE 221 GM]. 1764: Nekem pedig fáratságot minthogy Bátyám Uram semminemű dolgaiban nem kívánnya, én is bizony magamat Bátyám Uram szolgálatjára nem obrudálom [Középlak K; BfR]. 1780: hasznas szolgálatyakkat a Tekintetes Vraknak meg szolgálni el nem mutalám [Buzaháza MT; Pf].

Szk: *~ára lehet vkinek*. 1820: műk semmivelis szolgálatyokra nem lehetünk [Ádamos KK; Pk 3] * *~át mutatja vki-*

hez. 1622: Tetey Boldisar Vram ... ep elmeuel lewen teon illien vallast ... Iarmi Miklos Vra(m), ez ideigh sok kwleomb fele io akarattiat, zolgalattiat mutatta volna Tetey Boldisar Vramhoz [Kük.; DobLev. I/4] * *~át veszi*. 1700: sok esztendőknék el folyása alatt sok rendbeli jo akarattját es nagy kárára, romlására tzelőzo dolgaiban sok uttal hasznos szolgálatyát vette [Tarcsafva U; Pf].

19. *vmilyen ~ot tesz vmilyen munkát végez*; a efectua o anumită muncă; Arbeit verrichten. 1811: Hanem hámba fogni őt' igen jó lészen, Arra termett 's hasznos szolgálatot tézen [ÁrE 46].

20. hasznosítás; valorificare, folosire; Bedienung, Benutzung. 1795: (A) régi közös Malom dugására vagyis Gáttya szolgálatjára a Dombai határba fel épült ugyan Négy Kővű Lisztelő Különös Malmis" [Ádamos KK; JHb XIX/48. — "Gr. Mikes Istvánnak].

21. *udv többnyire levélbeli formában; de regulá in formule de politețe ale scrisorilor*; Meist Höflichkeitsformel in Briefen: szolgálatkészség; serviciile ...; Anerbieten des Dienste, Dienstfertigkeit. 1552: Kegelmes nagssagos vrunk wrwke vallo zolgalottunknak ayallassanak vtanna. Ez ellwth vallo lewellwnkbe meg irtuk valla nag. ... hogh az haz dolga miben volth [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához]. 1557: ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalatthyath deh ne(m) panaz keppen, Ees ygeryek ennek wthanna walo Zolgalathonkoth [Kv; TanJk V/1. 19]. 1566: meg emlekezuin felseged az my keues szolgálatunkrul [SzO II, 186]. 1576: órókke valo hywseges Zolgalatwnknak Ayanlása wtan Jelentywk [Jobbágyfa MT; BáLlt 78]. 1662: Mi még, Istennek hála, túrhető egészségben élünk az Kegyelmetek szolgálatjára [TML II, 268 Ebe-ny István Teleki Mihályhoz]. 1704: Azután az itilőmester engemet félrehíván, magát eképpen declarálá és kére, hogy az úrnak szavával ezeket referáljam, úgymint alázatos szolgálatját [WIN I, 137].

Szk: *~át ajánlja*. 1551: Ewrewkke walo zolgalatonkat ayanlok keg- nek, mynt wytezlew wrainknak [Fog; LevT I, 77 Daczo Mate, Thorma Janos porkolabok G. Permezit, Fr. Sennyey, Val. Magyar címzetekhez]. 1560: Keszenetemnek vtanna szolghalomat ajánlom tő kegyelmeiteknek mint bizott szomszed vrainnak [Nagyfalu SzD; BesztL 32 Tisztelőndó vramnak Myko balas szűcs Ghaspamak Beszterczey Bironak, mind az ő tanaczual egyetemben]. 1577: Nagisagos kegielmes wrunk corőkre walo hwseges szolgalatunkot Aianliuk nagisagodnak mint kegielmes urunknak es feiedelmwnknak [UszT] * *~át írja*. 1542: Az Istennek wthanna es az ew nag kegielmeseges engedelmebol elthyg walo zolgalathomot irwm kegielmednek mynth kegielmes vramnak [Fog; LevT I, 16 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Pozsony m. ispánjához és Fog. vára urához] * *~át izeni*. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram thy k: ... zolgalat-tyokat yzenek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Teleg-dyhez]. 1671: Nagyságodnak Kontos uram főkulcsér alázatos szolgálatját izente [Veress, Doc. XI, 133 Máté deák I. Apafi Mihályhoz laşiból] * *~át küldi*. 1663: Bethlen uram-ék küldték Kegyelmednek szolgálatyokat [TML II, 624 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz] * *~át mondja*. 1583: Orsolia Theoreok Martonne ... valia ... monda enneke(m)" balas kowachne ... Menny el vere(m) Ilona Ke(n)di lanos-hoz mond zolgalatomat eo kegyelmenek [Kv; TjK I/1. 155. — "A szóban forgó leányrak]. 1614: Monda ismét Ka-muti uram: Ha odajuttok, mondd sok szolgálatomat az ha-

talmas császármak [BTN⁶ 65] * ~*át veszi*. 1558: kewneyo-rewggyenek ew felesenek⁶, hogy az warosrol wegye el haragyaith el (így!) Wegye hywseges zolgalatonkoth [Kv; TanJk V/1. 47. — "A királynénak] * ~*al ajánlja magát*. 1596: mj ... vgi attünk leuelet w keglmenek ne(m) hogi megh busytanok, de Inkab szolgalatal Ajanliuk magunkat w keglmenek [Szovát K; JHbK XVII/31] * *köteles ~át ajánlja*. 1665: Ajánlom Kegyelmednek köteles szolgálatomat [TML III, 536 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz]. 1671: Az levél író ajánlja Kegyelmednek köteles szolgálatját s mindenkor az Kegyelmed kész szolgálja [TML V, 557 Nálázi István Teleki Mihályhoz] * *offerálja magát ~ra*. 1751: Kováts János Uram ... offerallja magát a szolgálatra, de még Ferentziné aszszonyomnál idej kinem tölt [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

Ha. 1746: Szolgálottya [Buza SzD; LLt]. 1758: szolgálotjakkal [Aranyosrákos; TA; Borb. II Ioan Filep (56) vall.] | Szolgálottal [uo. v. Várfa TA; i.h. Agilis Fr. Kis (56) vall.]. 1778: szolgálotomot [Sövényfa KK; MbK]. 1785: szolgálot [M.bikal K; KLev.]. 1801: szolgálotra [Koronka MT; Told. 10]. 1806: szolgálot, szolgálotot [Dés; DFaz] | szolgálottyában [M.sáros KK; DLev. 4/XXXVIII].

szolgálat(a)beli szolgálat(té)beli; (pentru prestare) de serviciu; dienstlich, Dienst-. **Szk:** ~ *bér*. 1772: Felesége ... panaszkodott hogy az Ura szolgálatyabéli bérének nem veheti hasznát mert Török Josefne vesztegeti [Dés; DLT 321. 78b–79a St. Sárosi (46) ns vall.]. 1818: Györgye Duma az Testvére Anutza Duma nevében panaszol Stéfán Csorkára Bizonyos Jovai és szolgálatbeli bére el tartásért [Petrilla H; JF 38 Prot. 9] * ~ *fizetés*. 1759/1772: Málde Sztraty ... maga szolgálatya beli fizetéseis Tiz forintya oda maradt Mosa vramhoz (!) [Mánya SzD; DobLev. II/435. 36 Krisán Gavriila (42) zs vall.]. * ~ *interes* munkával ledolgozandó kamat. 1852: Panasztoltam bizonyos az embe-
reknél künn levő adosságaimeért, ebben anyi lépés tétetett, mi szerént a' falus bíró által meg intettek, néhány tett leg alább szolgálatbeli interest, más sem interest nem tett sem nem fizetett [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.]. * ~ *kötelesség*. 1812: Ezen ... Szolgáló emberek ... minden szolgálatbeli kötelességeket és Datájokat, a' nevezet modon váltották meg [Csicsogyörgyfa SzD; Ks 76. 92] * ~ *restancia*. 1781: engedetlen Jobbágy embereim ... magokat nem jobbitották s szolgálatbeli restantiajokat szállítani nem igyekeztek [BetLt 6].

szolgálatbérbeli szolgálat(té)lért járó bérbeli; care re-
nea cuiva pentru serviciile sale drept plată (în natură); Dienstlohn bezüglich. 1810: A Mlgs Groff Teleki Mihály Ur, és Mlgs Exponensek rész Jóságok a volt hátar osztály-
kor együtt Szaggattattanak ki egy bizonyos részre, Táblák-
ban, mind az majorság mind pedig a Szolgálat bérbeli Föl-
dekre nézve [Varsolc Sz; Ks 76 Conscri. 336].

szolgálati szolgálat(té)li, szolgálatbeli; de serviciu; dienstlich. **Szk:** ~ *idő*. 1874: Letelvén a volt kurátor Babos Jozsef törvényes 3 évi szolgálati ideje ujj választás tüzetett ki [Burjánosóbuda; RAK 19] * ~ *teher*. 1847: Vádoltatik to-
vábbá valló, hogy a múlt 1844 évben bécsi útjából Bu-
cumba jövet a három közönségre oly rendelés mellett rótt ki 400 ezüst rénes forintokat, hogy aki illetőségét be nem
fizetné, az olyat a szolgálati terhek hordozása alá fogja állí-
tani [VKp 172].

szolgálatintéres munkával ledolgozandó kamat; dobíndá
care se achită prin muncă; abzarbeitende Zinsen. 1852: (A
cigányok) vettek gabonát napszámokra s őszve elegyedett a
szolgálat Interest egyéb Tartozással [Nagylak AF; DobLev.
V/1375 Dobolyi Bálint nyil.].

szolgálatlan szolgálat nélkül; fără slujbă/serviciu; unge-
dient. 1691: Jöve mű előnkbe egy ... Eperjesi Nagy
Geörgy neü iffiu legeny, ki is jelentvén, hogy ő ez ország-
ban idegen fi levén es az Országnak vegezése szerent, sen-
kit is hereh módon es szolgálatlan nem hadnak élnj; Azert
mű előttünk ... obligala magat örökös jobbágyságra ...
Tekintetes Nemzetes Uzoni Beldi Kelemen vr(amna)k
[Szárhegy Cs; BLt 4].

szolgálatocska szolgálat(té)lecske; serviciile modeste
(aduse cuiva de cineva); ganz kleiner Dienst. 1668: kicsin
sok rendbeli szolgálatocskaímmak, ha sokat nem is, mindaz-
által talám valami kis effectumát érezhették is mind ő nagy-
ságok s mind az szegény haza [TML IV, 341 Baló László
Teleki Mihályhoz].

szolgálatoskodás cselédeskedés; timpul în care cineva
lucrează ca slujnică/servitoare; etwa. Dienstbodenzeit,
Dienstzeit als Magd. 1820: Gán Juonné azért haragszik,
hogy az Iffiu Bároné ottani Szolgálatoskodasákor holmi lo-
pogatásért meg verte [Várfa TA; JHb 48 Biro Sigmond
(49) hűtes assz. vall.].

szolgálat(té)l 1. úrdolga; robotă; Frondienst, Dienstlei-
stung. 1786: En soha sem hallattam hogy az Thorockzai
Lakosak az Meltosagos Urasagat, azoknak Tiszteit szidál-
mazták volna, vagy az Szolgálat tetelben opponáltak volna
magukat [Torockó; TLev 4/13. 19–20]. 1812: Majoros ...
kötelessége, és szolgálat tétele abban ál, hogy Az Uraság
számára Majorságokat szaporitson, tartson, azoknak jo gond-
ját viselje, ugy a' kertbe veteményeket termesszen [Szászfe-
nes K; Ks 76 Conscri. 22]. 1843: Ezen taxafizetés és szolgá-
lat(té)l min alapul, vagyon-é az irt colonusoknak a szolgálat-
ra nézve valami egyezmények a kamarával [VKp 130].

Szk: ~*el tartozik*. 1847: De megkérdezve a tekintetes al-
ispány urat ezen rendelet iránt, minekutána azt mondotta,
hogy igaz ugyan, hogy a felséges királyi főkörmányszéktől
jött rendelet, de a szolgálat(té)llel mégis tartozunk, s azt te-
gyük is meg a királyi ficsussali perünk elhatároztaig [VKp
196] * ~*re erőltet*. 1847: Nékem pedig mint dominális bi-
rónak azt mondotta, hogy több szolgálat(té)ltre ne erőltés-
sem az embereket, mint amennyiről a felséges királyi kor-
mány rendelkezett [VKp 245] * ~*re erőltetik*. 1843: azon
emberek, akiknek marhájok nincs, de négy szekér szénán
feljül termőhelyek van, a fenn irt taxán feljül arra a szolgá-
lat(té)ltre erőltetnek, amelyet az ökrösök tesznek [VKp 127]
* *hetenkénti* ~. 1839: Hetenkénti szolgálat tetel Extrac-
tussa ... 3 napos² 2 ... Hammásztak [Libánfva MT; Bor-
G. XXIVb. — "Hetenként három napot szolgáló jö-ok].

2. közszolgálatvégezés; activitate desfășurată în serviciu
public; Leistung gemeinnütziger Arbeit. 1738: Nékünk ...
arról, hogj acceptáltatni fognak minden hejes Administratu-
mink 's szolgálat tetelink, arról sub authentia adjon Assecu-
ratiot a Tktes Nms V(ár)(me)gje [Dés; Jk 507b].

szolgálatú szolgálat(té)lű; de serviciu; etwa. für eine
bestimmte Dienstleistung. 1677: Sohul ez birodalomban,

mások injuriájával, tiz, tizenkét napos, két s' három hetes szolgálatsu szabadságra senki embereket ne gyűjtsön [AC 227].

szolgaleány cselédleány, szolgáló; slujnică, servitoare; Dienstmagd, Magd. 1596: kwlđettem wala Rea zolga leaniomott ... teob segedimvel egyetembe(n) egy keorteowely famra, az al peres erre Rea uęgyazwa(n) Rea tamadwa(n) szolgamra fayawal palchayawal [UszT 11/5]. 1604: Andrasfalwi molnos ferenczi zabadittata az Zolga leánianak ualo gozdalkodasat Zent Annaj Peter tilalma ellen [i.h. 18/150].

szolgaleányka cselédleányka, szolgálócska; slujnicuță, junge Magd, Dienstmädchen. 1599: el kyldem egy zolga leankamoth hogy rakia el onna(n) rulla chak zepen es hozza el rekezthessem be marhamoth [UszT 14/41].

szolgaleány béreslegény, szolgálattelvő legény; slugă, argat (neinsurat); junger Knecht, Bursche. 1643: En az vesezedelem eleőt Laktam 12 Eztendeigh magyar nadason. Szolga Legeni volta(m). [Vista K; RLt I Szabo Mihali (80) vall.]. 1677: A mely tavalyi Csanadi kerülöt a kiskereki szolga legények meg öltek tartozasnak azokat a gyilkosokat ... megfogatni [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1687: Vida Ilona Asszony maga is adott nem kicsiny alkalmatosságot Férfjének* tölle valo el idegenülésére, holmi szolga legény-nyel valo suspitioval [SzJk 221. — "Tani Mihály"nak]. 1730: A Pipazok ... ha Gazda Emberek kik házokan kívül pipáznának egy egy forinttal büntetessenek A szolga Legények kemennyen meg palczasztassanak [Dés; Jk 407a]. 1790: Árkosi Veres Pál providus szegény árva szolgaleány ... exponálja az hitesek előtt, hogy ezen folyó esztendőben 1-a Januáriustól fogva egészen júliusig híven és igazán szolgálta árkosi gyalog katona Solymosi Mihály ökegyelmét [Árkos Hsz; RSzF 166]. 1807 k.: Szekelly Martan, az Attyának minden dolgait és parantsolattját úgy vitte végben minden panasz nélkül mind egy Szolga Legény [Sinfva TA; Borb. II]. 1865: szolga legény Kozma Garmai György 16 éves ... Nagy Katival paráználkodott [M.bikal K; Rak 257].

Szk: ~ *korában*. 1832: Hát mikor 1831 bé November-be(n) a' Két Aranyos vize között valo Hellyen Felső Sinfalva részére a Tanu meg hiteltetett megvallattatott, Vallottaé azt, hogy Szolga Legénykorába a' Felső Sinfalviak ... Marhait bé hajtottak meg büntettek volna [Asz; Borb. II vk].

szolgálat 1. szolgálatot teszget; a lucra din cînd în cînd ca slugă; so, einige Dienste leisten, ein und wieder arbeiten. 1668: ök osztan el mentenek ... Berendre hogh osztan anyra nőtenek ott szolgalgattanak szíllel, annyra hogh marhara kóptanak [A.hagymás Szd; Ks S. XXXIII. 4]. 1745: (Balás Márknak) két fia maradt, az edjik ... Oláh Páskulnak hivattyta magát; ott* lako Pogány Jstván vramnál szolgálat [Apáca Sz; WLt. — "Margittán (B)". 1760: Halmágyi Péter ... Fogarasbol Halmágyra jött ... onnan pedig ki felé Buzás Botsárd felé ki vetődött s ottan (: a mint értetem :) szolgálatott [Krizba B; BrLt VI. 33 Providus Petrus Szántó (62) Steuner vall. — Binder Pál kijegyzése]. 1778: (Kotora Thodor) ... Kis Gyermekek korában hajdon vetődöt volna a mi Falúnknak, s közöttünk a regieknél Szolgálatot mind adig míg fel nevedek [F.orbó AF; BK sub nr. 908 Bogdán Triff (62) jb vall.] Tudam enis ... Hatze-

gán Angyel ... szolgálatat azan Aszszonyánál [O.tordos AF; BK ad 465 Moldován Mitre (76) zs vall.].

2. (úrbéri) szolgálatot teljesítget; a presta robotă din cînd în cînd; einige Frondienste tun, etwas fronen. 1643: egy Nagj Banyai legent, ki mar sok időtől fogua Jobbagink kezdőt szolgálatot klauzul (!) melleje veue(n) az hauason megh indultak Topanfalua fele [Torockó; Thor. XVI/2a].

szolgálhatás 1. cselédkedési, szolgálóskodási lehetőség; posibilitatea de a fi angajată ca slujnică/servitoare; Dienst-möglichkeiten, Möglichkeiten des Dienens als Knecht. 1849: Krizsán Mária ... kért hogy Kolozsvárt szolgálhatásra neki valami módot eszközölnék, én utasítottam ötet Kolozsvárt a Biásini vendéglőbe, mint nagy cselédszerző piacra | a' nő szolitotta fel Kelemen Bénit arra hogy Kolosvart szolgálhatásra valami módot eszközölne [Kv; Végr. Vall. 2-3, 28].

2. szolgálati lehetőség; posibilitatea de a sluji pe cineva; Dienstmöglichkeiten. 1664: Az én ő felségéhez való köteles-ségemet, akárki mint itéljen, de megtartom szentül, de efféle írásokkal, félek, mind én, mind más el ne rekesztessék az szolgálhatástul [TML III, 89 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz].

szolgálható 1. használható; utilizabil, care poate fi utilizat; benützbar, dienlich, brauchbar. 1761: Vagyon egy om-ló félben lévő sas és rakó fáiban meg tágult igen kevés ide-ig szolgálható Gabonás ház [Szászvezsöd NK; JHbK LXVIII/1. 209]. 1807: ván ... felig negy Sorral masut ötél fonni kezdet s felbe maradt kert mely ha gondviseles lesz rea s el végződik még fédik Szolgálható lesz jo dárab ideig [Dés; BetLt 6 Uj Falvi Nagy Ferencz kezével].

2. működőképes; care poate fi folosit, care se află în stare de funcționare; dienstfähig, brauchbar. 1761: Még szolgálható Eke minden szerszámaival Nro 1 [Szászvezsöd NK; JHb XXIII/31. 23]. 1825: A kerék ... otska fél viseltet de tsak ugion ép állapotbann lévő Szolgálható [Százazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 35] | egy fellyül Csapo ket kövű Lisztelő Malmotska ... külső részei közül a Sílepek mellyek-kenn a Viz a kerekre jök és még több ideig Szolgálhatok [Papoc Hsz; i.h. 189]. 1846: A Malom mellett 3 Csatornák öntik a vizet a kerekbe, mellyek ugyan még szolgálhatok, de viseltetek [Bács K; KmULEv. 2].

szolgáló igavonó ló; cal de ham; Zugpferd. 1755: Párpái, Gyermekek, és Szolga Lovaiis valának itten az említett Nehai Úr eő Exc(e)ll(entia)jának [Germeszeg MT; TGsz 35].

szolgáló 1. *mn* 1. úrbéri szolgálatot tevő/végző; care slujește pe cineva într-o anumită calitate; frond, dienend. 1625: Zetelaka(n) lako marto(n) Giorgi urunk es felesége tarhazahoz zolgalo rend [UszT 93a]. 1637: Ez felől meg hirt kett Ezer harom szaz es hatuan Eótt jobbagy szam kő-zött uadnak; külömb külömb fele hiuatalban szolgáluk ugy mint: Birak N: 48. Kómiuesek N:5. Fazakosok N: 1 ... Zakats N. 8 ... Zkutarok N: 3 Batsok N. 6. Juhasz N: 15. Menes pasztor N: 2 [Fog; UC 14/42. 161]. 1667: Dan Koson-giermeksegetül fogua ide adot jobbagy eő Nagok szamara, mind jde Porumbaki uduarhazanal zolgalo [UF II, 342]. 1687: Tavasszal kerteket Lázokat, Retekek Tiszító irtogato ... hét számra szolgáló Szegény Jobbágyok [Máramossziget; Törzs.]. 1706: Vagyon ezen Joszághoz Szolgáló jobbagy nro 36. kik közzül a Marhások Nyárb(an)

Marhájokon haro(m) nap. Telben két nap szolgáltak; Az gyalog zseresek penig Nyárban) ött nap, téb(en) két nap dolgoztak [Hsz; i.h. Rákóczi-inv.]. 1731: Nehai Üdvezült Idősb Bánffy Sigmond és Pál Urak eö kmeek engedelmebből az Keresztési ház tartott Csonakott ... csak azért hogy az Kereszties házbeli Udvari nép vagy Cseléd és az oda szolgáló Jobbágyok járassanak rajta [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1781: A' Kis Almási Erdők(ne)k a Stompokhoz és az ezekhez Szolgáló emberek(ne)k elkerülhetetlen haszonvételekre esztendőnként valo usussa ... praetendáltatik in FRh. 40 [Kisalmás H; JhB XXXII/22]. 1792: az ö Ngisága Jozzagib(an) a Paraszt üles hellyel szolgáló emberekkel rakva vadnak [Szászkerk H; LLt 67/1843]. 1800: A' Dézma körül szolgáló személyeknek ... A' Dézmáláskor lo portziara 8 véka [Kv; KvRLt X. 45]. 1802: Itt ugyanis lévén egy arra rendeltetett erdőgazda és a mellett szolgáló gornyíkok, senkinek a város közönséges erdeiben prédálni módjok s alkalmatosságok nincsen [ErdO. II, 790 Abrudbánya városának a főkörmányszékhez fölterjesztett jelentése erdeinek kezeléséről].

Szk: ~ *falu*. 1708: Az szolgáló Faluktól ... az Eles buzat, vaját vago marhakat alkoholmasint meg atták [Fog.; KJ Fogarasi János lev.] * ~ *gazdajobbágy*. 1783: Léven két szolgáló gazda Jobbágyok ... tehát ezek is Nyil Vonás szerint osztottak [Zoltán Hsz; Borb. II] * ~ *kolonus*. 1826: Nagyságodnak aláztos szolgáló Colonussai közönségesen Gyalakutánn [Gyalakuta MT; GyL] * ~ *nép*. 1585: Barbely Janos ezt valia hogy látot sokat k y oda mezaros marton hoz (!) be ment, mint zolgalo nepek [Kv; Tjk IV/1. 491] * ~ *szellerné*. 1814: Groff Lázár László Ur ... Budatelki szolgáló 'Sellernéje [Csáky-per 131. L. 38] * *ácssággal* ~ 1681: Szűcs mesterseggel szolgáló 1 Csizmadia mesterseggel szolgáló 1 Fazekas mesterseggel szolgáló 2 Ácsosággal szolgáló 10 [VhU 216] * *bányához* ~ 1681: Mikor a' Bányak arataskor megh szoktak állani, azon bányához szolgáló jobbágy (: jószág) : tartozik a Hunyadi Majorsagh buzat arati, s beis hordani [VhU 64] * *csizmadia-mesterseggel* ~ ~ *ácssággal* ~ * *fazekasmesterseggel* ~ ~ *ácssággal* ~ * *gyalog* ~ *jobbágy*. 1681: Marhas jobbágy Pers. 6 Gyalogh szolgáló jobbágy Pers. 8 [VhU 76] * *hámorhoz/hámorra* ~ (*rend*). 1681: hámorhoz szolgáló rendek tartoznak annuatim egy egy tökével [CsVh 108]. 1703: Tekintetes nemzetes csik szent mihályi Sándor János uram eö kegyelme, Csik, Gyergió és Kászon székeknek vice kapitánya és az eö felsége csiki vas hámorának mostani inspectora hivattván bennünket azon hámorra a végre hogy az hámort és az hámorai eszközöket, hámorra szolgáló személyekkel együtt inventálnók [i.h. 117] * *marhával* ~ *jobbágy*. 1681: Mivel a Jozságbeli emberek egi nyihány karbul es rendből állanak (: ugi mint Lovas szabadosokból, Gyalogh szabadosokból, marhával szolgáló jobbágyokból es jövevenj Sellekéből) : szükséges mind azok(na)k szolgálattjok distingváltassék [VhU 199] * (*ökrös*) ~ *ember*. 1740: mikor a szegény Szolgáló emberek hozzája mentenek, bajokat enaralván, hogy igazította el ügyes dolgokat? [BSz; Ks 54. 72 vk]. 1826: meg szegényített reá fogások az is, mintha Néhai Ferjének 5 ökrös szolgáló emberek valaha lettenek volna [Ne; DobLev. V/114. 9b]. 1829: a Szöllők hátra lévő Mettése, s ell fedése ezen osztályos köz massában lévő szolgáló emberek segítségével essék [Nagyak AF; i.h. V/1150]. 1845: a Borsai Szolgáló Emberek közül kettő szolgával Ökörrel hetenként két két napot ... a Tenyeresek viszont hetenként két két napot [BetLl 1] * (*ökrös*) ~ *job-*

bágy. 1673: Haczőgön lako Süveges Zaharia Suplicatiojara valo valasz ... az szolgáló Jobbágyra nagyob szükségem vagyon, mint az Taxasra [VhU 443]. 1681: Az ökrös, vagi szolgáló Jobbágyi minden héten három napot tartozik szolgálni [Hátszeg H; VhU 151]. 1755: ere az épületre Sok kő és Téglá kívántatik s nincsen ki hargian mert ökrös szolgáló Jobbágyi nincsen több hanem Sz: Margitán vagjan hat Jobbágyi ... ezek el nem gjözik [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. 1774: Volté fogyotkozás a Termésben, ha igen melyik Jozságban ... a Tisztek Gondviselenségek miánn é, vagy elemben azért hogy elég Szolgáló Jobbágy nem volt? [Mocs K; S vk] * *szűcsmesterseggel* ~ ~ *ácssággal* ~ * *várhoz* ~ *cigánypuskás darabont/szegényember*. 1662: (A szóban forgó) ökrök is pedig mind az várhoz szolgáló szegény embereké [TML I, 326 Teleki Mihály Kemény Zsigmondhoz]. 1761: Hétbükön lakó Gramma alias Serbenutz Simion a Görgényi Várhoz szolgáló puskás darabont [DobLev. II/327. 1a. — "MT"]. 1785: Várhoz szolgáló Czigányok: Vén Ötves János Négy fiával János, András, Josi, és Györgyel mind Házások [Szu; Ks 73. 55].

2. szolgáló/alkalmazotti munkát végző; care lucrează la cineva în calitate de slugă; als Knecht dienend/arbeitend, als Magd/Dienstbote dienend. 1585: Neb Janos vallia Latam hogy ... valamy zolgalo emberek kwldenek Altal Mezaros Martonnehoz eg zolgalut giolcho [Kv; Tjk IV/1. 492]. 1843: Karacson Juvon Tit Varo Moses Umál szolgáló birtoktalan [Bágyon TA; KLev.].

Szk: ~ *varróasszony*. 1675: Beszterczen ... adta(m) az Varro Aszszonyanak fl 1 ... az Kato szolgáló Varro Aszszonak flo: 4 de: 46 [Beszt.; Törzs].

3. lelkesízi/papi szolgálatot tevő; care își îndeplinește funcția de preot; als geistlicher dienend/tätig. 1649: Vagyo(n) egy gyümölcsös kert a' Bongordban ... a templom feleöl. Ez hagyatott volt a' Bán nemzetsegeöl ... az it lako avagy ide szolgáló Papok számára testamentomban(n) [Sze száma SzD; Szjk 185]. 1794: Tiszteletes Esperest Intze Mihály Uram ... mint ezen Ekleisia leg régibb és valamig ereje engedte hiven és serényen szolgáló Lelki Pásztorának, méltó jussa lehet hogy restantiái a' mennyiben lehet mások előtt depuráltassanak [Kv; SRE 308].

4. vmilyen tisztséget viselő; care ocupă un anumit post; ein Amt bekleidend. 1816: oláh János ... Tordán a' királyi Sö aknák mellett szolgáló Huthman [Torda; KvAKt 363].

5. szolgálatot vki mellett teljesítő; care prestează serviciu pe lângă cineva; einen Dienst (bei jmdm) erfüllen/leisten. 1698: nehai Tek. Nemz. Kalnaki Mihály Ur(am) özvegye, Tekint(e)tes Nemz(ete)s Ebeni Judith Asszony, en előttem egy-néhányszor tött ígérteit, mellette szolgáló Majlat Marton es maradeki manumissioja fellől [Kv; SLt Al. 30 Szathmár Némethi Samuel prof. nyil.].

6. fegyveres/hadi szolgálatra szegődött; care slujește cu arma într-un anumit loc; zu Waffendienst verdingt, mich als Leibwache verdungen. 1591: Daroczi Boldisame Margit azzoni ... vallia ... Az birak oda iutuan el veuek az legenteöl az czakant, noha váltig menti vala magát hogi eo zolgalo ember volna, es zabad volna neki fegiuert viselni [Kv; Tjk V/1. 89].

Szk: ~ *rend*. 1647: Hal penzt, roka beört, ezüst penzt, konyhara valo marhat es egyeb elest, egy szoval falubeli szedeo veuött az zolgalo rendnek az első punctum szczent nem tartoznak praestalni [Fog.; UF I, 829–30]. 1683: az szolgáló rendek fegyverb(en) jo vigyázásb(an) legyenek,

léczezo (!), csavargó, pogánt látnak megh fogaik Chám eleib(e) vigyék [Prázsmár Br; KJ Miss.] * *fegyverrel* ~. 1758: Ezen Zeőczy Máté volt a szamosújvári praesidiumhoz akkori időben fegyverekkel szolgáló, háromszáz számból álló drabantságnak főhadnagya [RetE 55] * *hadban* ~. 1636: Én is Ngodot s az országot akarom több rendemen levő hadban szolgáló emberekkel szolgálnom együtt mind fiimmal [LLt Ditrai Balykó Balázs kérése a fej-hez]. 1677: Ab Anno 1623. a' mely hadban szolgáló Székelyek Vármegekre vagy Városokra mentenek lakni, senki meg ne mérészellye tartani, hanem viszsza bocsátassanak, ha valami egyéb törvény szerint való akadályok, és igazításra való dolgok nincsen [AC 155]. 1700: Az Szekely Lő fő, és hadban szolgáló szabad emberek [Uslt IX. 77. 4 gub.] * *örben* ~. 1680: tudgyuk aszt, hogy Máthé Balás, Becze Márton, Kuti János, Pál János az örben szolgáló személyek voltak [CsVh 81 Blasius Tatár de Szépvíz (40), Petrus Becze ppix vall.].

7. cselédeskedő, szolgálóskodó; care este angajată undeva ca slujnică/servitoare; (sich) als Magd/Dienstbote verdingen, Dienste verrichten. 1570: Zekeres Gergelne Margith ezt vallya ... az Borbara New lean ... Az vtan hogi ki Ment volna kerdy' az zolgalo Azzonembert ha Rokona volna [Kv; Tjk III/2. 89. — "Brassai János]. 1586: 25 Jul Jfiv Bathorj Jstuannek visnek dinnieket: hoztak varadrol, Zolgalo Andrasne harom louan vontatiak tordaig attam) 3. lora — /75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 56]. 1600: Dorothea consors Christophori zaz Coloswarini fassa este ... en Zolgalo azony ember voltam Kadar Janosnal [Kv; Tjk VI/1. 462].

8. kiszolgáló, pincérkedő; care servește consumatorii într-un local de consum; bedienend, als Kellner dienend. 1823–1830: Itt ha az ember a tractirba megyen s leül egy asztal mellé, eleiben teszen a Kellner (így hívják az asztalnál szolgáló legényeket), ez a Kellner tányért s egyéb evőszerszámokat elé teszen, azután németül elhabor egy rakás ételnek neveit, hogy azok közül melyiket parancsolja az ember [FogE 169].

9. céhben működő/szolgáltatást tevő; care prestează diferite servicii în breaslă; zunftmäßige Arbeit/Dienste verrichtend. Szk: ~ *legényi* szolgáltatástevő mesterlegényi. 1810: (Január 15-én) Orbán György felváltolván az egész kemence munkákat a nemes vármegye házánál lévő minden munkát ... a nemes céh a szolgáló-legényi hivatalától menté teszi [Dés; DFaz. 35] * ~ *mester*. 1684: Mikor az öreg mestereberek el akarnak menni, tartozik az szolgáló mester házához késerméi; ha pedig el nem akarná tisztit ebben az szolgáló mester követni, elmarad érette [Dés; DFaz. 11–2]. 1757: Midőn valaki közöttünk a kis céhmester és szolgáló mester pohárt köszön el, tartozzék kiki közzülök deponálni fl. h. 6, egy veder bort, három fazék ennivalót, egy felsárpecenyt, kenyeret és gyertyát, amint az idő s alkalmatosság kívánja; úgy két muzsikást, ha az céhnek kedve s ideje léssen a mulatságra [Dés; i.h. 19] * ~ *mesteri*. 1780 k.: Nemes Céhonknak (!) szolgáló mestere esküszöm: Az igaz Istenre, ki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, égy bizony örök Isten engem úgy segítjen, hogy az én szolgáló mesterei (!) tisztemben híven igazán eljárók [Dés; i.h. 29–30] * ~ *mesterség*. 1672: a' Szolgáló Mesterseg(ne)k el köszőneseb(en) pedig tartozzek az elköszőnd ket tál etekkel egy pecsenyével, egy veder borral, azon kívül a, maga joakarattya a' mire viszi [Dés; Jk].

10. céhbeli (beköszőndő) lakomára von.; referitor la masa oferită de cel care este primit în breaslă; beim Festmahl den

jeweiligen Zunftmeister betreffend. Szk: ~ *mesterség pohara*. 1672: A' Czehben Szolgáló Mester tartozzek a' Szolgáló mesterseget viselni; ha Szintin mas Mester Ember allanais be utanna. Esztendeit pedig eltöltven tartozzek a' Czehnek rendi szerint a Szolgáló Mesterseg(ne)k Poharat el köszőnni az utanna valo Mesterre [Dés; Jk].

11. udv levélbeli formulában; în formule de politețe ale scrisorilor; dienstbare Höflichkeitsformel in Briefen: szolgáltatást felajánló, szolgálatkész; care își oferă serviciile cuiva; bereitwillig, sein Dienst anbieten. 1658: Kegyelmednek tiszta szívvel szolgáló nénje [TML I, 169 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1661: Kegyelmed engedelmességgel szolgáló felesége, míg él [TML II, 41–42 Veér Judit uahoz]. 1667: Bizony dolog, lámánk nagy volt, nem Dátost vagy az száz aranyat, hanem az egész országba való nagy becsstelenséget fájlaiván, hogy ha egyszeri kegyelmességeket ő nagyságok vissza vonják csekély de ő nagyságoknak igaz hű szolgáló házunktól [TML IV, 155 Bethlen Miklós uahoz].

12. vhol/vmerre nyíló (ablak, ajtó, kapu); (fereastră, ușă, poartă) care dă/se deschide spre ...; (Fenster, Tür) geht auf etw. 1656: Ezen haznak 2 eoregh ablaka faragott keő melljekes 2 fele szolgáló mindenik az bastiara [Fog; UF II, 120]. 1676: (A két ablakot) deszkával czinálták be, két főlyűl szolgáló uveges tabláján kívül [Fog; UF II, 730–1]. 1680: Az eleb inventalt Csüres kertre szolgáló kapu ellenéb(en) vagjon belül ... egi öreg kereszt formara csinált Csüörök [A.porumbák F; Ált Inv. 31]. 1694: Jnnét is vissza térven ... a' pincze felett való házak pitvarara szolgáló Ajtoig [Borberek AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János kúria-lefr.]. 1756: Ezen Pinczének ... vagjon a Veteményes kertben szolgáló Vilagosito Ablakja [Branyicska H; JHb LXX/2. 14]. 1812: a' több Házában szolgáló Ajtokot mind bé zárattá [Héderfája KK; IB. Magyarai János (19) grófi kertészlegény vall.].

13. vhová/vmerre vezető/vivő; care duce la ...; führt/geht nach ... 1654: Az mely falukról Havasalföldre szolgáló eősvények vannak, azokban plajassokot ... drabantokot ... állasson [UF II, 92. — "A kapitány]. 1676: vagyon az varnak eszak felől való oldala felől ... az jstallok fele szolgáló gyalogh hidacska [Fog; UF II, 737]. 1703: a Rosa hegy alatt levő nagy malomra szolgáló utzáknak meg csinálására rendeltük ... [Dés; EHA]. 1731: az Udvarház s az Halasto között volt az Határnak also fordulojarol a Marosra szolgáló közönséges Csorda és szekér uttya [Told. 2 vk]. 1782: azon viz ... az gáton feljül a lisztelő Dévai Malmokra Szolgáló árkokot annyira bé iszopolta ... hogy ... annyi vizet azon régi árok el nem Szenved [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1818: a' Sztrigy folyó vize árka az Ország uttyától elkezdve, Szatsal felé Szolgáló Sebhádedes helynél (: vulgo la jernge :) [Szacsal H; Born. Vegyes II/43 Aposzta Gyátka (60) vall.]. 1844: A' Gyümlőtsős allen aloll a' most említett setáló hely két oldalába a' keresztül szolgáló hoszszu álléig találtanak [Mv; Tsb 37. — "Köv. a fels.].

14. vmerre elhelyezkedő/nyúló; care este situat pe ...; auf/nach ... gehend/verlaufend. 1761: az Udvar Dêre szolgáló oldalának napkelet vagyis Kapu felől való végén ... vagyon hat ökörre épített ... Istáló [Szászvezsőd NK; JHBK LXVIII/1. 197].

15. vmire (rá)folyó; care curge la/pe ...; speisend, (zu-)fließend. 1681: az kisebbik hámor, avagy kovácsoló házra és az vas forrasztó kohra és verőre, az vas futató kemenczére szolgáló s járó víznek gáttýából más felől szintén úgy

szolgál az víz, mintha ezeknek egy gáttok volna [CsVh 96].

16. vhová/vmihez/vmi helyett való; care servește pentru ... für etw. bestimmt, zu etw. gehörend/dienend. 1632: Az fál kezdőtt egy kiwul fwteő zeöld mazas kemencze, mind két hazra szolgál [UF I, 164]. 1680: Majorhaz ... vagyon fából fel rott tűz helyen egy Sutő kemencze azon fellyul vagyon ezen hazokhoz szolgáló egy jo tapaszos fa kemény [A.porumbák F; ALt Inv. 28–9]. 1756: Ágy Firhanglához szolgáló kereszti vas egy [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-leír.]. 1802: Egy ajtó eleiben szolgáló Zöld selymes olosz fál [Mv; TGsz 52]. 1813: küsded székek Koporso alá szolgálók [Kük.; UnVjk]. 1840: a' gabonástól a' zöldséges pinteig hasonlólag kertelés helyett szolgáló kórákás jó állapotban [HSzj zöldséges-pince al.].

17. vmihez tartozó; care ține/apartine de ceva; zu etw. gehörend. 1740: Az megirt gyalai nemes udvarházhoz szolgáló jóság vagyon tíz bíróság alatt [MNY XXXVIII, 368. — Köv. a fels.].

18. vmire ~ vmit előmozdító/segitő; care ajută la ...; dienlich, zu etw., zu etw. (dienend, geeignet, gehörend) fördernd. 1676/1681: Magam^a után ... minde(ne)k előtte Praefectus Vramtól fűghjön es halgasso(n)^b es szavát mindekben(en) űgi meg fogadgya, az en szűkegemre, jomra méltosagomra szolgáló minden dolgokb(an) [Vh; VhU 664. — Gr. Thökölyi Imre. ^aA porkoláb]. 1765: a francia király egész országában ... egyéb néki hasznára szolgáló dolgokat azon asszony által végbevitt [RettE 190]. 1777: az Urak is ... öszve Szedvén defensiojokra Szolgáló Leveleket olly készülettel légyenek hogy a' Celebrálendo osztályban mértáló Deliberatumot nyerhessenek [Hsz; BLev.]. 1802: Szereda hellj! Szasz Székben lévő Nagj Apold nevezetű Fáluban veletlen tűz által meg karosítatot 37 Tselédes Gazdak Segitésekre szolgáló Alaminálkodásra Hataroztatott üdö ... a lma 7temberi (!) a jelen való 1802-dik Esztendő Feb-ruariusának utolsó napjaig [Énlaka U; Borb. II Gálfalvi Pál esp. kezével]. 1815: a' marhának ezen Hazából Magyar Országra léendő kihajtatása a' közhaszonra szolgáló kereskedésnek nagy előmenetelére vagyon [Kv; DLt 361 gub-i nyomt. rend.].

19. vmilyen célra való; care este folosit la ...; zweckdienlich für/zu etw. dienend. 1789: Szükséges ... a Banyaszágra oly reflexioval lenni, hogy az a végre Szolgáló Tereh hordozó Lovak s ökrök azoktól^a mente tétessenek [Kv; TLev. 7/8. — ^aA forspontozástól]. 1800: az szőlő tejein lévő gypű helyet szolgáló Cziheres le van vágva [Adámos KK; JHb XX/19]. 1831: I a' Gyértya Mangurlásra szolgáló mongurlo Asztal [Mv; MvLev.]. 1836: Az oldal szobába ... egy speisnak szolgáló pohárszék [Budatelke K; Born. F. lh].

II. fn 1. cseléd/asszony, háztartási alkalmazott; slujnica, servitoare; Dienstmagd, Dienstbote. 1568: Vrsula R(elic)ta Joannis Bornemiza iur(ata) fassa est, hogy gergel hya volt otele ez vallo szolgálóat, hogy mondana meg hogy Andras Katho lopta el az Mezelo ehyeteth [Kv; TJK III/1. 233]. 1597: Cathalin Zappanos Peter szolgálója ... wallia^a [Kv; TJK V/1. 86. — ^aKöv. a vall.]. 1600: Hogy Janos <Gereb> az hazat oda atta Oswat Matthiasnak, en eo szolgálója wolta(m) [UszT 15/181 Kochis Andrasne Katalin Bethle(n)falui vall.]. 1610: sito Gergely menedekre foga es allata elő egy zolgalmot Daud Kata neüit (!) ... hogi eo atol uőtte a kender inget [i.h. 44a]. 1694: Latták világoso(n) hogi Balog Mihály lator szolgálóját Mentéjével be takarta

a' mente alatt azo(n) szolgálóival jadgyszott [SzJk 286]. 1697: En szolgálólok leuen Peter Deak urameknak mikor hon nem volt Peter Deak uram, Aszszanyom, Liszet, vaját, Hájat, szalonnát, Sert, vett magához, úgy ment el hazüll [Kotormány Cs; CsJk 12 Jmreh Istvánné Katalin (19) vall.]. 1704: Ugyan má jött újólag a hír, hogy a segessváriak valamennyi magyar és székely szolgálólok lött volna ... mind megöltének volna, circiter négyszázat, ily okért, hogy ha a kurucok meghódoltatják a várost, a szászok rejtekit ki ne mondhasák a kurucoknak [WIN I, 91]. 1710 k.: Szállásunk, asztalunk az atyám házánaál vala egy Nyitrai Pál nevű öreg legény gondviselése alatt, szakács volt, szolgáló s minden [BÖN 546]. 1744: Szolgálónak fizetése Hung f. 5. egy fekete condra, egy kő rása előruha, kender ing aljastól egy. egy kender fersing egy uj pár csizma, maga csizma számára egy fejeles karacsonig [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1775: az szolgáló a Ládából a szoknyát ki vette, azzal az ágyba el butt [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1827: En^a az Expensens Aszszonyt Néhai Férje életében ... szolgáltam mint Szolgálólok [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 22. — ^aKoltsár Penzi Gáll Mártonné (24) zs vall.]. 1849: A Csep-let Török Buzát az arendásne szolgálótol Cselédestől hordotta [Héjjasfva NK; CsZ].

Szk: első ~. 1613: Mikoron az első zolgalo megh neheszüle hazadnal, azokaert tegedet en el hagialak [KJ] * *β*-zö ~. 1830: főző szolgálónak fel pénz 25 xr [Kv; Pk 5]. 1855: köz hirben forgott, hogy Szászfalvi Miklos Anna, a Tekintetes Kispál Károly urfi főző szolgálója Uzoni Kitsi Mihály ifju legénytől ... terühbe esett volna [Uzon Hsz; Kp V. 404 Toth András (22) vall.] * *harmadideji* ~. 1781: Harmad ideji szolgálónak Fenyedi Kováts Boritzanak, Egy Ing, Egy Rokolya Kender vászon, Egy Ing aly szősz vászon [Fenyéd U; Ks 65/43] * *kisebb* ~. 1715: Szegőttem meg kisebb szolgáló(na)k Tordai Balog Kis Annát igittem néki egy rása mentét belletlen [Kv; EMLt Kmita Jánosné jk]. 1840: kisebb szolgáló egy hang sints [Kv; Pk 7] * *konvenció* ~. 1735: tartott ... Teleki Pál ur(ám), Teleki Samuel és Bartsai János uramék mellett egy Conventios főző Aszszonyt, és egy Conventios szolgálótol a Kolosvári szállások(on) [Kendilóna SzD; TKI Jos. Cseh de Akna (40) ns vall.] * *számtartó* ~. 1599: Teglas Jakabne Agotha azzony ... vallja ... Abban az eztendeoben meny bwza keolt legyen az Vdwarhaznal azt en bizoniara nem twdom, mert arra valo Zamtarto Zolgalo nem voltam [Kv; TJK VI/1. 288] * *szegődött* ~. 1689: ennek előtte két esztendőekkel szegődött szolgálója voltam Mihály Deák Ur(amna)k az Udvarában [Kopácsel F; BK. Vlād Muntyán Leánya Alixa (18) zs vall.] * *udvari* ~. 1837: Az udvari szolgáló Markotán Irinának egy poszto mejre valóért börel bérelt sinorozva adtam 4 Rf 3 xr [Budatelke K; Born. F. lh Biró Mózes tt kezével].

2. cseléd, béres; slugă, argat; Knecht, Diener. 1621: Riddegh Legenieket es hewerő zolgalokat, sokat ertenek imit amot lenni es henielnj, kik senkit nem szolgálwa(n) itt az varoson vgj elnek, mint az harek (!) az meheken [Kv; Tan-Jk. II/1. 327]. 1711: Találtunk egy böcsületés ember giermekit is szolgálónak [Mindszent Cs; Born. XXXIX. 50 Cziko Ferencz Kászoni János főkir. bíróhoz].

3. *vall* az Isten szolgálója; supus umil al divinității; Diener Gottes. 1699: Terentő (!) Istenem ... enyi és sok rendbéli sujos, és ugyan bokros nyavajaim között enyre meg aldottad szegény beteges szolgálodot [Meggyesfva MT; BálLt 93].

4. *udv* főleg levélbeli formulában; mai ales in formule de politete ale scrisorilor; Höflichkeitsform, haupts. in Briefen: szolgálatát felajánló/szolgálattkész személy; persoană care își oferă serviciile cuiva; seine Dienste anbietende Person, ergebenster Diener. 1663: Feleségem is Nagyságod hozzá, méltatlan szolgálójához, mutatott kegyelmességét alázatos engedelmisséggel vette [TML II, 629 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1672: Kegyelmednek engedelmisséggel való szolgálója míg él [TML VI, 186 Veér Judit uához]. 1723: Méltóságos Gubernator Uram, s Méltóságos Erdelyi Regium Gubernium nékem Isten után való nagy jó Uraim s Pátronusim ... Nagyságtok alázatos Árva szolgálója Fekete Ersebeth [MbK 163]. 1736: Méltóságos Groff uram Levelit ... becsületet vettem ... Méltó(ságos) Groff uramnak becsülettel való szolgálója Groff Esterházi Kata [Csesztve (!) AF; Ks 99]. 1799: Mlgos Groffné Aszszany Nadságodnak Leg alázatosab szegény Szolgálója Árva Getse Anna néhai Kis Daniel özvegye [Déva; Ks 75. VIIIb. 130]. 1814: vagyok egész bizadalammal Edes Bartalis Ur Köteles Szolgálója Fekete Klára [Apanagyfalu SzD; THf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János inspektozhoz].

szolgálócska 1. szolgálóleányka; slujnicuță; Mägdchen, Mägdlein. 1629: Baczi Gyeorgynel Iako egy Zolgalocziká mondot volt ... reaja ualamit [Kv; Tjk VII/3. 117]. 1761: A' Gyermekek dolga arant ... az Edes anya ugyan semmit nem kívánván az egy Gyermekek mellett levő kis szolgálócskának fizetésén kívül [Kv; SRE 196]. 1785: egy szolgálócskának is bére értetődik [Dés; DLT].

2. *udv* levélzáradékban; in formulă de încheiere a unei scrisori; vertraute Möglichkeitsformel in Briefen. 1712: Nságtok(na)k s kglmeteknek, Szomorú árvaság(an) megheseredett alázatos Szolgálócskái Árva Bealis Boricza, Annis, és Jutka [ApLt 2]. 1739: Az kis Árváskam Exc(ellent)iad engedelmes Szolgálócskaja Leanyi alázatossággal köszönteti Exc(ellent)iadot [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldisár lev.].

szolgálól alkalmazotti; de slugă/angajat; Diener-, eines Dieners/Knechts, des Dieners/Dienstbote. Szk: ~ *hivatal*. 1795: 10-dik Vallo. Bodoki Deák László Gy. k. mintegy 61. Eszt. — így felel. Kontza Pap Uramnál akkori Bodoki Ref. Papnál szolgálói hivatalban lakott [Bodok Hsz; HSzjP] * ~ *szolgálat*. 1772: hallottam ... a leg közelebb mult Nyáron szolgálói szolgálatot tévő szolgálótólis ... hogy" [Dés; DLT 321. 84a. — "Köv. a rész.].

szolgálóleány 1. cseléd(lány), háztartási alkalmazott; slujnică, servitoare; Dienstmädchen, Magd. 1568: Jöth az bodog Gabriel zolgaló leánya hozam es azt monta hogy meg hal ehel, kert kenyeret tplem penztys kert kolcyon [Kv; Tjk III/1. 208]. 1574: Anna Lwkach deakne Latta hogy az Zabo gaspar Zolgaló leania Mind estwe holwal Ment az horgos Balint hazához Mert az baromal bant [Kv; Tjk III/3. 398]. 1595: Az Darabos Iános zolgaló Leannyinak mosasokert, seprősekerth, futasasokerth, Attam ... d 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 180 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Angalit Weiduer Janos zolgaló leannya ... vallya" [Kv; Tjk VI/1. 330b. — "Köv. a vall.]. 1600: Nagy czeorteokeon veottam az szolgáló leannak Martanak egy sarut d 50 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Igyárto Simon isp.m. kezével]. 1658: féltem Kemény Annist, hogy reá ragad az him-

lő, mivel az őcsém szolgálóleánya himlőssödék itt meg [TML I, 170 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1746: Ezen irt szolgáló leány ... s. v. kikkel közösködöt s paráználkodot hol, micsoda helyeken és micsoda időtáj(an) [Páros H; KvAKt 419 vk]. 1854: Nagy Zsuzsánna ... szolgálóleánynak természetes apától kereszteltem Ilkát [Dés; RKAK 420]. 1863: Násztászia szolgáló leányomnak, ha engemet hívségesen halálomig szolgál kifizettetni rendelek háromszáz forintot [Kv; Végr.].

Szk: *első* ~. 1582: Margaretha Zekely ... fassa est. Tudom azt hog Az elseo zolgaló leanyat Catalint Nireo Kalman el hazasita [Kv; Tjk IV/1. 39] * *nagy* ~. 1589: Eotweos Balasne Anna Azonj Deesen Lakoza ... vallya ... latam egi Nagi zolgaloleant hogi az agy melleol allapodek fel az puczokba [Dés; DLT 226].

2. *vall* Isten szolgálója; supus umil al divinității; Dienerin Gottes. 1708: Tekintetes Nemzetes Haller Judit Aszszony, mikoron az nagy hatalmu Bölts Isten az bünert ő Kigyelmére bünös szolgáló leányára sullyos kezeit bocsátotta volna, hirtelenséggel való váratlan nyavalyát bocsátván ... ő Kigyelmére [Fintaháza MT; MMatr. 61–2]. 1710 k.: Ne engedj, én Istenem, teljességgel elromlanunk, vagy elménkben vagy hűtünkben, vallásunkban vagy testünkben, mint jára ezen városban nemreng fogságban egy kereszttyén szolgálóleányod [Blm. 1014].

szolgálóleányka szolgálóleányocska; slujnicuță; Dienstmädchen. 1583: Nag kialtással ki futa Biro Mihal felesége; es monda hogy Az vra az eo Zolgaló leankayat Eolebe Zorította volt, es gonossagra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; Tjk IV/1. 141].

szolgálópohár kb. céhbéli lakomára v. annak váltásádjára von.; referitor la masa festivă oferită de cineva la intrarea sa în breaslă; etw. Ehrenbecher beim Zunftmahl. 1841: Minden egy szolgáló pohárból, ha idegen abból flor. 2, ha mesterember gyermeke, abból egyet [Dés; DFaz. 38]. — Vö. a *köszönőpohár* címszóval.

szolgálóság cselédkedés, szolgálóskodás; ocupație/îndeletnicire de slujnică; dienen, Dienstverhältnis, Dienstzeit, Posten/Tätigkeit als Dienstbote. 1733: Fogadtam meg Kis András Ersokat Szolgálóságra kinek is Esztendeig való fizetése leszen ... Edgj vászon fekete ferső ing Edgj Gyolcz ing alljastol edgj Kender vaszon ing alljastol [Marossztkirály AF; Told. 49]. 1842: (A gyermeknek) idő előtti el szülését semmi egyéb nem okozhatta mint az, hogy én ... szolgálóságom ideje alatt két versen el estem [Dés; DLT 85. 11 Jóné Mária (19) usz-i karácsonfalvi vall.].

szolgálóskodik cselédeskedik; a fi slujnică/servitoare; dienen, als Diener/Knecht/Magd beschäftigt sein. 1740: Bógja Vaszilj ... Csűr Biró lévén, az Egjebet nem szolgál minthogy az Felesége is az Udvarban szolgálóskodik, p(rae)bendájais az Udvarból jár [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 20].

szolgált I. *mn* szolgálatot teljesített; care a lucrat (undeva) într-o anumită calitate; gedient. 1831: a nallad 2 hetig szolgált Gal Pista fizetesiért miért tartoztatad el? [Dés; DLT 332. 23]. 1845: itten több mestereknél szolgált legent Szász Fenesi Land Meistereknél fél Czéhba állási díj fizetése mellett ezennel fel vészi" [Kv; ACLv. 12. — "A céh].

II. *fn* szolgálatot végzett személy; persoană care a lucrat (unde)va într-o anumită calitate; Diener. 1823–1830: A professzorok és más univerzitásnál szolgáltak özvegyei s gyermekei míg majorennisek lesznek, a férjek vagy apjuk főréma alatt vagynak [FogE 233].

szolgálat 1. úrbéri szolgálatot végeztet; a pune pe cineva să efectueze diferite prestații; frönen lassen, Dienste verrichten lassen. 1623: az Jozagh Zolgalatasb(an) ilyen Rendet Tarchion, Az Egez Jozagott ozza három rezre igen igazan, kiket Zantasson, Aratasso(n), kazalasso(n) keueresen küüül Zolgalatasson vgy hogy az Egez Jozagnak harmadik Rezze vagy keuantattnék kelleny az Varb(an) vagy nem de mindenkor be menyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1636: Laszár (!) Istvan ... erőszakkal szolgáltattott mindeideig [LLt Ditrái Balykó Balázs kérése a fej-hez]. 1640: Szolgalattyok allapattyaban szabot rendet nem tarthatni, miuel az var mellet laknak, es mikor az miben az idő alkoholmatossaga es a' szüksegh keuannya az szolgálatott es administrtatiot, ottan ottan ökett kellettik hertelen elő allatni es uelek szolgálatni [Fog; UC 14/48. 13]. 1648: Ugy szolgálnak az mint szolgalattattyak, az előt három hetben mondgyak hogy szolgalattatták, most Kerczhez szolgálnak az szükseghhez kepest [Porumbák F; UF I, 855]. 1680: Tudgyuk azt is, hogy Rancz Balás az bányára szolgal vala, de az fiát még eddig nem szolgalattatták [Rákos Cs; CsVh 82]. 1732: Mikor a Sombori határon oeconomizáltatta(na)k az Vrak ezeket odais szolgalattatták ekével, kaszával, s sarloval [Dál K/ Szentjakab SzD; Tsb 51]. 1759: (Gr. Teleki Ádám gondviselője) A' Jozságbéli Embereket miként tractálta, hogj szolgalattotta ... ? [Ludas TA; TKI vk]. 1770: Udvárbiro Uram ö kgylme az Aszszony Excellentiya parancsolátyán kívül is egész nyáron szolgalattott [Szélszeg Sz; BK]. 1782/1799: Dési Praefectus Uram ... új Normára akar venni bennünket, 's a szerent akar szolgalattatni [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 355]. 1801: Valóhogy az oltató fogva vason szolgalattatja az el fogato a maga Udvarában ezen Nyavalylyás katonánét ... ? [Erdősztyörgy MT; WH vk]. 1820: mais szolgalattatnak, a Kolosvári épüldő Lycæum Számára meszet vinni, de mindenkor a menetel, és jóvetel tsak feltudatik a Rendes Uri szolgalatba [Bogártelke K; KmULev. 2].

Szk: *jobbágyképpen/jobbágyul/mint a jobbágyot* ~(*ja*). 1563: En Zeki pal Adom emlekezetre Mindennek akinek illik hogy thotte(m) ilyen vegezesth ... hogy helyembe (!) allato(m) kerestel balintott vagy Jobbagiol vagy zabadosol Akarya zolgalatni Swki Istuan [Kv; SLt G. 5 Zeki Pál és Suki István egyezségvele Kerestel Bálint szolgalattatása ügyében]. 1636: nagy igasságomat semmivé akamák tenni és erőszak alatt, jobbágyképpen szolgalattatni [LLt Ditrái Balykó Balázs kérése a fej-hez]. 1764: Az alattvalók annyira nyomorgattatnak, hogy nem subsistálhatnak, mások feltaxázzák s nemkülönb mint a jobbágyot szolgalattatják [RetE 166. — "A papok]. 1782: minekutanna pedig Jobbágyképpen kezdetékk szolgalattatni annak utánna kezdete mondani" hogy nem Jobbágy [Dob.; Eszt-Mk. — "Fattyu Tódor] * *magának/magát* ~(*ja*). 1606: meg ertöttem az Actornak raitam walo kereset-tit> az hul azt mongia hogj az meg neuzet ezendöben es nap tauath <ra m>entem volna Jobagira nemelljket ... Jozagba kj hantam volna es lgi erőszakal magamnak Zolgalattattam volna [UszT 20/162]. 1759: Nem tudgyuk hogy Szabo István Uram többet birt volna Motson benn ... egy ház helyen kívül míg ... házat nem építettén Sellért fogadott réa 's szolgalattatta rolla ma-

gát [Mocs K; JHbK XLVII/1] * *szabadosan/szabadosul* ~. 1563: En Zeki pal Adom emlekezetre Mindennek akinek illik hogy thotte(m) ilyen vegezesth ... hogy helyembe (!) allato(m) kerestel balintott vagy Jobbagiol vagy zabadosol Akarya zolgalatni Swki Istuan [Zeki Pál és Suki István egyezségvele Kerestel Bálint szolgalattatása ügyében]. 1637: Boyerok ... Ztantsul ... paraszt uolt Balas Deak kezdette szabadosul zolgalatni [Marzsina F; UC 14/42. 81–2]. 1803: a Toplitza ... Birtokosok ... Embereiket azon helylyekről szolgalattatták. taxálták szabadoson? [Gysz; Born. XVC vk] * *szolgalattal* ~. 1654/1681: ha penigh idő jártába(n) az Eöttse" más örökségre külön szallana, rea vigyazvan akkori Gondviselőim hozzája illendő szolgalattal külön szolgalatassak [VhU 470–1. — "Nyerges Tamboras Miho-ké]. 1734: Tudgyae a Tanu nyilván és bizonyoson hogy az Mlgös Gróff ur Szeki Teleki Samuel Uram ö Nga Jobbagyit Nehai Mlgs G. Szeki Teleki Pál uram ... minemű Szolgalattal Szolgalattatta maga Szolgalattatyában erőszakaszam (!)? [Kóvárhosszúfalú Szt; TKhf vk] * *udvari* ~. 1782/1799: Simon Andorné, a' ... Groff Urnak Jobbágy Aszszonya, szegény Aszszony lévén, két gyermeket koldulni járat, mégis Udvar szolgalattatná véle, de mit, és mennyinyi részen nem tudom [Torockó; TLev. 3/16 Transm. 344].

2. közmunkát végeztet; a pune pe cineva să presteze muncă obligatorie (în folosul comunității/cuiva); zu öffentlicher Arbeit verrichten lassen. 1590 k.: Pereoseok eskuttek uoltatok az uaros(n)ak mind zege(n)nek bodognak hogy egy arant zolgalattattotok az elő erdemek zerent kiki mit bir de ... tu Hüteotek ellen az Varosiak keozul az Vrnk Jobbagi keozul zabadosot tartottatok nem zolgalattatatok az Varos keozu [Szu; UszT]. 1602: Zarka Thomas ... vallia ... ez Farkas Mihaly vy vchaban lakek ... egy nehanizor Zolgalattam varos zamara lowawal es Zekerewel [Kv; Tjk VI/1. 622]. 1664: Az commendáns peng az mint ezt az ide hódoló falukat szolgalattatta, adóztatta ... az számtartót, ki az commendánsnak magyar deákja volt, megesküttetem, hogy mondja meg, hogy az commendáns mint szolgalattatta Székelyhidhoz való falukat, városakat? | két császár végháza közt lévén ez véghegy, minemő bajos behódoltnai az falukat, városokat, ide adóztatni, szolgalattatni, ahhoz több katonakell ez egynehány katonánál ide [TML III, 77, 107 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1759: Tisztartó Vram ... mind a' Berés mind a' Jobbágy szekerekkel vekturázattott holmiket a' maga Jozságbában Májában, az én szekereket is két versben három hétig és három nap szolgalattotta [Ludas TA; TKI Mokányi Ojne (70)jb vall.].

3. szolgai/alkalmazotti munkát végeztet; a pune pe cineva să efectueze diferite munci de slugă/de angajat; mit jmdm einen Knechtdienst verrichten lassen. 1731: Az Lovászokat, Kancza Mestert, és nyergelő szolgalat rendb(en) végye, és kit kit az maga hivatása szerent szolgalatasson [JF lovászmesteri ut.].

4. vki szolgálatát igénybe veszi; a recurge la serviciile cuiva; jmds Dienste in Anspruch nehmen. 1663: Kérem alázatosan Nagyságodat, nekem méltóztassék parancsolni, hadd dicsekedhessem, hogy Nagyságtok velem is szolgaltat [TML II, 474 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

5. ~ *vkinek* segít, támogat vkit; a ajuta/sprijini pe cineva; jmdm Hilfe leisten, mit Hilfe dienen. 1653: Isten még az idővel is szolgalattott az vajdának, nagy rettenetes zápor- eső, dörgés villám(l)ás volt, az esőt az szél mind az kozákra fűtta, nem is löhetett, mint kellett volna [RákCsLev. 459 Rákóczi György anyjához]. 1670: Csak azt bánom, hogy

minden rossz embernek szolgáltatsz velem. Koma, s semmi hasznokat nem vehetem [TML V, 60 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

6. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *exekuciō* ~ végrehajtást fogantatott; a pune in aplicare o executare silită; eine Exekution vornehmen, pfänden. 1677: kik a' más párton lakók közül, az Erdélyi Ditioban Jozságot bírnak, és abból Potentiat patrlnak, a' Vármegye Tisztei előtt tartozzanak Törvényt állani, és azon Tisztek Törvényt és Executiót is azon Jozságból, fervatis de jure fervandis, szolgáltati [AC 176] * *igazságát* ~ *ja vminek/igazságot* ~ igazságot tesz; a face dreptate; jmdm Gerechtigkeits widerfahren lassen. 1561: Vizzontak az Ceh mesterek is meg igt Rendeléseknek igazságot mindennek eg' arant szolgáltatassak [Kv; ÖCART.]. 1710: mivel hatalmas császár köntösihez ragaszkodtanak egyszer, továbbra is constanter amellett maradjanak, mert minden bizonnyal hatalmas császár az ő igyeket megtekinti s igazságot szolgált [CsH 142. — 1679-re von. felj.]. 1772: Tit Hadnagy Uram Köllő Péter Uram ... néki igazságot nem szolgált, de úgy tudgya meg hogy a Directorra fel adgya [Dés; DLt 321. 82a]. 1827: az Isten telen gonosz Cselekedetű Gergely Borbei Irmre aztat híresztelte, hogy itt ő nékie igazságot nem Szolgáltattván ... Bétsben mégyen a hol nékie is igazat téznek [Nagylak AF; DobLev. V/1125] * *kauzát/okot* ~ okot ad; a da cuiva motiv să ...; Grund geben zu etw. 1655: Galambfalvi Ferencz kívana melle viszsza adattatni Kalmandi Annat, de az J-instala hogy semmikeppen nem menne mostanában csak simpliciter, mivel sok okokot szolgáltatot volna elmenetele után a ttle való el idegenedésre [SzJk 75]. 1705: ő^a assecurálja, hogy a kurucok kárt nem tesznek, hacsak a generál causát nem szolgáltat reá, a hadakozásra [WIN I, 459. — "Forgách]. 1714: sem(m)j tovább való veszekedésekre Törvénykezésre, költsére s fáradságra, s bestelenségre, egymásnak okott nem Szolgáltatnak [Nsz; JHb XLV gub.]. 1807: ha említett N. Székely Mihálljnak Szándéka voltis testalni mind azonaltal ... írásban nem tette, nem tette pedig azért, hogy legkisseb okotis a Novizsa Alperes Fiu, vagy pedig annak körülletta való Cselekedéi arra nem szolgáltat [Aranyosrákos TA; Borb. II] * *módot* ~ lehetőséget ad/teremt; a da posibilitate; Gelegenheit/Möglichkeit bieten. 1811: Itt vedd jól eszedbe Isten böltsességét ... Hogy szolgáltat módot a' felsőbb Rendeknek, Hogy jélit mutassák jó téteményeknek [ÁrÉ 19] * *példát* ~ példát ad/mutat; a da exemplu; Beispiel liefern, mit Beispiel dienen. 1662: minémük voltak a királyok, olyan a nép. Ez bokros nagy vétkekre és Istennek azok ellen szörnyű haragjára, valóban fontos példákat szolgált nekünk amaz első Jeroboám önnönmagában [SKr 705] * *törvényt* ~ törvényt tesz; a aplica legea cu privire la ...; ein Gesetz bringen/schaffen. 1565: mykor Jmer Kemen yanosne Azonyom es Kemen Lorench wram torwent akartak volna kozotok^a zolgaltatny my elotwnk Jowenek Jlyen egenessegre es Beke-segre^b [Gyerőmonostor K; KCs I. 49. — "A Barta és Benche nemzet között. "Köv. a rész]. 1607: az Nagos Alia Farkasne azzoniomat Banffy Margit azzont ... Niolczad napra ok adasa az Nagd tablaiaira, Nagd eleyben Euocalok, es mey mondok hogy ... az ielen leweo felnek Nagd teör-vynt zolgaltatt [Kisfalud MT; Ks NN. 25]. 1671: Csik Széknek volt ilyen megbántódása, hogy a' Csiki hámo-ron, harminczadokon, és örökön lévő Gondviselő, nem akamának a' vitézlő Rendnek törvényt szolgáltatni [CC 39].

7. ad; a da; geben, liefern, spenden. 1590: Bachy Peter es Velten Kirschner Q(ua)rtasok ... amely bor, buza, 1589 esztendeobe termet, es a Q(ua)rtara Jutoth Jghaz irast tegienek, es ighaz Zamadast Zolgartassanak Jeowendeoben [Kv; Szám. 4/XXIII. 1]. 1622: annak^a jeövedelmeczejeben semmit ide nem szolgáltatának [Dés; KGy. — "A révnek]. 1677: A' Tisztek-is pénzre elégedendő élest szolgáltatassanak mindenüvé [AC 266]. 1742: a kenyerunket ... jól lehet nyomoru modon, de mégis szolgáltatatt [Kv; AggmL C. 12]. 1781: Kötelesek légyenek Fiu Testvéreink a' Per kifolytatására elegendő Költséget szolgáltatni [Told. 27]. 1847: Nevezze meg név szerént rendre a tanú, kik voltak azok, kik néki^a szállást adtak és eledelt szolgáltatatt? [VKp 209 vk. — "Varga Katalinnak].

Szk: *kezebe/kezehez/kézhez* ~. 1572: az falwuak felekuek ... Adaiath eo kegelme Byro vra(m) kezebe Zolgartassak [Kv; TanJk V/3. 59a]. 1627: az mit Testamentum Epulitire az praedictoroknak (!) az ket lspotalibely szegenieknek es az Scolabely deakoknak azokatt mind Egi penzig az derek Jokbol, kinek kinek kezekhez szolgáltatatt [Kv; RDL I. 134]. 1725: ha a dolog arra menne, hogy Jenei György ezen kötött örökségeket kényszerítettnek el adni ... a mivel az örökség többen el adodnak, tartozzék a Creditor a superfluitást ... jo lelki ismerettel keziben szolgáltatni [DobLev. I/116]. 1828: (A) harmintz Veder Bort ... és 15 véka vetni való mag buzát ... a' kívánt idejében tartozzam kezhez szolgáltotni [M.zsombor K; Somb. II].

8. kb. adminisztrált, gondot viseltet vmire; a pune pe cineva să aibă grijă de ceva; etwa: jmdm um etw. kümmern lassen. 1655: Meg parantsoltuk vala ennek előtteis, Betlen Ősi jozagodat úgy szolgáltatnad, hogy az Török uraknak sokszori panaszsával s Jenei Végházunk építéseinben való hatra maradassalis ne pusztulna el [IB. X/2. a fej. Bethlen Domokoshoz].

9. biztosít, nyújt; a asigura/acorda; leisten, sichern. 1662: (A) több vizek között való erősségeknek megvételiben nagy reménységet látatik vala szolgáltatni az igen kemény tél [SKr 208]. 1807: a város a gátok kötésiben ... elegendő Materialét, szekeret, és Segítséget szolgáltatson [Kv; KmULev. 3 gub.]. 1811: A' menyí Templomjok van az Oláhoknak, Tudjuk hogy festett Kép a' Disze azoknak, Leg több jövedelmet pedig a' Festőknek Szolgált a' képe a' Szent György Püspöknek [ÁrÉ 8]. 1820: a' Kötelendi Kir. Provisoratus nem idegen, sőt kész és hathatós igyekezettel iparkodik a' mindjárt érdeklött Gátak meg tsináltatására kívántato arányos Segedelmezést ... szolgáltatni [K; SLt évr. hiv.].

Szk: *(Isten) alkalmaztságot* ~ vmire. 1617: im(m)ar az tauasznak ideie el iöt es mind meszőkón hegieken ualo ma-iorkodasok altal embernek fel esztendeobeli életére alkalmaztságot szolgált [Ks 21 fej.]. 1678: Az tovább való dolgokról is, Isten alkalmaztságot szolgáltatván, Ngodat alázatosan tudósítanom el nem mulatom [TML VIII, 227 Teleki Mihály a fej-hez]. 1765: Elégge evertaltatik tehát a Deliberatum második Fundamentuma is mely azt tartya, hogy Murvai a veszekedésre semmi alkalmaztságot nem szolgáltatott volna [Torda; TJkt V. 255]. 1823–1830: aki reggel hol ült, nem tudta, hogy este hol tanálja helyét, s annál fogva e nagy vetélkedésre^a szolgáltatott alkalmaztságot [FogE 123. — "1793–1795 táján a mv-i ref. kollégiumban a diákok közti tanulmányi versengés az ülőhelybeli sorrendért] * *(Isten) erő, egészsége, talentumot* ~ vmire.

1760: Áldást is mondunk ... Tisz Intze Mihály vramra ... és kívánjuk, hogy az vr Isten ő kegyelmét, sokáig szerentesen éltesse, e' Sz. Hivatalban, és annak hasznos folytatására szolgáltatasson ennekutánna is ő kegyelmének erőt, egységét, és minden meg kívántato Talentumokat [Kv; SRE 193] * *Isten jó időt ~ 1737: Tettzett ... hogj mind idejebenn is vethessünk; mind, mig l(ste)n jó időt szolgáltattak* [Dés; Jk 483].

10. beszállított; a predā; einliefern, abgeben. 1577: Az Ew haznos Industriaya es gondwilese zerent ... meg lewen fizetese zemelyere ... abbol az my ezektewl meg marad yde az feyerwary házhoz szolgáltatasson az my zykseges Myndeneketh [Ks Báthory Kristóf lev.]. 1613: rendeltük ktek közben fő eles haitonak az my húuünket Feiervary Zombor Janost ... hogj az regi mod és szokas szerent az minemű eseket kegtkre fel vett ... Jo ernyös szekerekre rakassa, és ... taborünkba szolgáltatassa [Kv; PLPr 63 fej.]. 1671: En Rosnyai Lőrincz^a semmi állapotbéli kereskedő rendeket nem háborgatok ... Annak fölőtte az mi az harminczad pénz jó, gyűl, czedula pénz ... Borra valo pénz tökéletes(n), igazán szolgáltatatom [Törösvár F; BfR. — "Törösvári harmincados]. 1746: Inspector vr(am) eő Klme praesentiaj(a)b(an) be esketetet Kis Munczeli Mihocz nevű Jobágy mind Puskas(na)k mind pedig ot valo Gornik(na)k Ugy ha an(n)uatom az Udvar Számára vagy. 4. roka bört, vagy pedig egy medve bört Szolgáltatt, az Gornikok hetenként való Szolgáltatától im(m)unis leszen [H; Ks LXII/20]. 1751: Tudom hogj, hol többet, hol kevesebbet rendetlenül Szolgáltatt, mert ősszig nihánkor körmire ég a' gyertya [Marossztkirály MT; Told. 29].

11. celebrált; a face/tine; zelebrieren/begehen lassen. 1662: az néhai felséges V. Fridericusnak, hajdani csehek királyának, Rhénus palatinusának (!) és impériumbéli egyik electornak egy hajdon szép leányát, Henrietta palatinát ... a fejedelemasszony^a ... megkérte és ... szolgáltatott vala nagy solennitással való pompás lakodalmat^b [SKR 310. — "Lorántffy Zsuzsanna fia, Rákóczi Zsigmond részére. ^bSárospatakon].

Szk: misét ~ misét mondat. 1705: misét is ma szolgáltatának a lelkeért^a [WIN I, 456. — "A Medgyesen elesett Kercz kapitány lelkeért]. 1710 k.: az őrmény püspök^a ... valóságos és apertus romanocatholicus püspök volt, Bécsben a császár capellájában is szolgáltatót misét [BÖn. 882. — "Oxendius Vezirescus]. 1719: Orbaj széki hilibi Vitajos Mihály ... valamig élni fognak minden esztendőben tartoznak leg aláb egy egy misét szolgáltatni [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1730: Mihálcz Ferencz Uram is igiré Mikó Judith Asz(szonyna)k ... hogj Annuatim Miko Judit Asz(szonny) hólta Után, lelkeinek üdvességéért, ha kívántatnék ugy boldog emlékezetű Praedeceszióért az Négy Kántoron Négy Misét Szolgáltatt [Somlyó Cs; i.h. II].

szolgáltatás 1. (úrbéri) szolgáltatlévés/végzés; prestajie iobágescā; Fronleistung, Urbaraldienst. 1571: sok fele való szolgáltatás miat Imide amoda zekel feolden keőrl való szolgáltatás miatt ... el puzulttanak [SzO II, 328–9]. 1679: A Jozsagh szolgáltatasa(na)k modgya specificálva lévén az Urbariumban aszt eő kglme á szerint kövesse el [Vh; VhU 673–4]. 1698: Bujdostanak ... el az sulyos portiozás, és sok Quártélyozás miá, ne(m) Urok s Gondviselőjők szolgáltatások miá [Disznajó MT; LL Fasc. 71]. 1742: Jobbagyok szolgáltatásának módjáról [Pókafva AF; JF XXV/58]. 1753: A terhes szolgáltatás mián kezek s birodalmok alól

hányan szöktek ell ... ? [H; Ks 72 vk]. 1763: hideg télnek idején minden fele való szolgáltatás ... kutak, jég vermek ásatás (!), fagyos földbenn való karoztatás, kerteltetés ... és meg szűnés nélkül való építés [Hsz; UszLt 16]. 1783: az emberek ... a Nagy Szolgáltatás ... miat ... el szegényettek volt s marhájakból kipusztultanak [Buza SzD; Csáky-per 110. L. 17].

2. alkalmazás, érvényesítés; aplicare; Anwendung, Durchsetzung. 1570: Az Reginek Modya es Rendthartasa zerenth visellyek eo K. Az Theorwennek zolgalthatasat, hogj Neh Legien az kolosuary zeknek patthwaros Neue [Kv; TanJk V/3. 8a–b]. 1585: Emlekezeth Biro vram Az theorweny feleől chinalt Articulusokrol deliberatiokrolis, es tudakozny Akar ha Azzal elliené a' theorvennek szolgáltatassan vagy az eleobelj rendtartással [Kv; i.h. V/1. 5]. 1588: Kalman ... vetkes voltat tagadgia, es az Birakat mind theorwenytetlekel egie(te)mbe taxallia vadollia, es tellies meltatlansagnak Magyarazza ... a Biraknak minden theorwenybely szolgáltatásokat Ereoznaknak hatalomnak zamallia [Kv; i.h. 90]. 1677: Ez fellyeb meg-irt Inhibitorol pedig végeztetét ez-is; hogj a' mely peres Táblán jelen vagon ... Törvény szolgáltatásakor ... az olyan Inhibitióval ne élhessen [AC 178–9].

3. végrehajtás; executie, executare; Pfändung. 1677: Tisztek igaz Executiok szolgáltatásában sub amissione officiorum el-járlanak [AC 270].

4. kézbe ~ átadás; predare; Aushändigung, Ausfolgung. 1847: Varga Katalinnak elfogattatása aránt tudom, hogj hozzám Kerpenyesre rendelés jött ... s azon rendeletbe a Varga Katalin elfogattatásán s vármegyei kézbe szolgáltatásán kívül még az is meg volt írva, hogj amég a három helységeknek az úrbéri szolgálat iránt indult perek felsőbb helyen eldől, addig tegyék a mostani rendes szolgálatot [VKp 260].

szolgáltatathat 1. (úrbéri) szolgálatot tétethet/végeztethet; a putea pune pe cineva să presteze muncă obligatorie; fronen können, zu Frondienst verhalten. 1627: ha Zegedi Mihali Swkosd Mihali vram földéről el men(n)e elő kege ellen mindennemw Nevezetes helyen hozza nyulhasson es vizza vihesse földere, es birhassa zolgalttathassa eletejgh [Kisgörgény MT; Ks]. 1637: Nötelen legeni, haza tüzeis Nincczien kiről szolgáltatthattam volna [Kovácsna Hsz; HSzjP].

2. ~ja magát kiszolgáltatathatja magát vkivel; a se putea folosi (de cineva) pentru servicii personale; kann sich bedienen lassen. 1843: (Ha cselédnek) ollyat kapnál kivel szolgáltatathatod magadot, tsak tartsd meg — ügyelni kell réá, mig bővebben is ki nem Tanulod mi féle szerzet [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmond öccséhez, Bálinthoz].

3. törvényt ~ törvényt tétethet, törvénykezhethet; a putea da o sentință; Recht sprechen können. 1579: Myerthogy kyalayne Azzony ... Jdeyeben wgya(n) megh wolt paranchoylwa, hogj az mely Jozagok az megh holt kendy ferenche wolthanak arrol az tabla teorwe(n)t ne(m) zolgalttathat [SLt Z. 2 fej.].

4. okot ~ okot adhat; a putea da cuiva motiv să ...; Grund/Anlaß für etw. geben. 1782: Boldog Isten honnet érdemlettem ő Ngától ezt a Nagy haragot, Mivel tudomra ő Ngának egy Zab Szem erő Kárt sem tettem, annális inkább, most a határ fel predálásba okot sem szolgáltatthattam [Told. 3a 1780–1789 VI Demeter Balázs (52) néhai gr. Tolalagi László örökösei koronkai (MT) gondv-nek vall.].

szolgáltatik 1. beszolgáltatik; a fi predat; geliefert werden. 1662: a fejedelemnek Szendrőn kívül a Tiszán innen is az erősség kezében, s azok éléssel megtakarva lévén, s azon kívül is mind Erdélyből, s mind Kálló, Szatmár, Várad, Debrecen vidékirul s az egész hajdúvárosokrul s török földéről naponként annyi élés szolgáltatnék, hogy ha eszendeig ott lenne is helyben, semmi fogyatkozása nem lehetne [SKr 252].

2. (ki)fizettetik; a fi plätit; (aus)bezahlt werden. 1673/1681: Hunyadi Biro Ratz Peter valaszsa. Az régi Urbariomat, rosszul olvasta, mert az Vásár Vám az Várban szolgáltatott [WhU 449 Thökölyi Imre vál.].

Szk: kezébe ~ vkinek. 1662: látná az vezér, az országra vetett nagy summa még is odavolna, az kulcsos városokrul, szász székekrul honnét mennyi szolgáltatnék kezébe, idején felvetvén s limitálván, hogy még azon summa ezer tallérok mindenünnen kezébe nem szolgáltatnának, addig az országbul ki nem menne [SKr 665].

3. (törvény, igazság) tétetik; a se face dreptate; Gerechtigkeite widerfahren lassen, Gerechtigkeite ausüben. 1677: igazság egyaránt szolgáltatassék ... személy válogatás nélkül | Potentiat pátrálván e' birodalombéli jóságokból a' más pártó(n) lakók, Törvény és executio azon jóságokból szolgáltatassék etiam cum brachio Regali [AC 187–8, 271].

4. (végrehajtás) foganatosítatik; a fi applicat (executarea); eine Pfändung vornehmen lassen. 1677: Potentiat pátrálván e' birodalombéli jóságokból a' más pártó(n) lakók, Törvény és executio azon jóságokból szolgáltatassék etiam cum brachio Regali [AC 271].

5. (meg)teremtődik; a fi creat; geschaffen werden. 1710: De a német császár részéről is szolgáltaték egy kis alkalmatossá a török insurrectiójára [CsH 161].

szolgáltatódik teremtdődik; adódik; a se ivi; geschaffen/geboten werden. **Szk:** alkalmatossá ~ vmire. 1823: az 1816dik esztendőben meg határozta vala a' Társaság^a, hogi a kovácsoknak, az adig volt egj vasért valo 3 xr fizetések mellett, minden művből valo egy vas discretio el töröltésék, mivel az által tsak alkalmatosság szolgáltatodik a vas lopásra [Torockó; TLev. 9/47. — ^aA Verős Kovátsi Társaság].

szolgáltatattat teremtetett; a da; bieten/schaffen lassen. **Szk:** okot ~ vmire. 1678: magunknak nyujtsunk-e arra valami alkalmatosságot, vagy maga Kglđ magától cselekszik és szolgáltatatt okot az tractára [TML VIII, 368 a fej. Teleki Mihályhoz].

szolgáltatattatik szolgálat tétetetik; a fi supus/obligat la ceva; zu Diensten gehalten werden. 1605: mind adot, örüzet és zolgalatot tezen Azonkeppen az Sütő hazok is im-(m)unisok ne legyen(n)ek, hanem mind örüzetre, mind penig egyeb szolgálatra hirdetessenek és szolgáltatassanak [Kv; TanJk I/1. 507].

szolgamundér szolgakabát; haină pentru slugi; Dienerrock, Gewand/Rock eines Dieners. 1752: egy Viselt Szolga Mundér [Esz. gr. Pelkiné lelt.].

szolgaarend szolgák/szolgálattevők csoportja (rétege), szolganép; slujitorime; Dienerschaft, Gesinde. 1571: Ez varoson ... vadnak sok zolga Renden valo legyenek is zolgalok [Kv; TanJk V/3. 41a]. 1589/XVII. sz. eleje: Az hite-

teő mester penigh az ki az eő felebarattia mellől az szolga rendet hozza hiteti, eőt forintal bwntettessek [Kv; Köm-CArt. II. 20]. 1590: Amy penyg az zegeodendeo Zolgáknak leanyok dolgat Neszy Az városnak Elebely vegeszese maragyon megh, hogy Effele zolga Rendnek szabadsagok myatt az gonossag ne euekegyek [Kv; TanJk I/1. 121]. 1592: Kolch tartokon az Saccz Adoban, es egieb Rendbeliekenis, a' Zolga rendeken kyweol veottek f. 49/50 [Kv; Szám. 5/XI. 6–7]. 1619: Startzer ... Az szolgámtól egyáltaljában azt izené, hogy nem jöhet, mert mihelt bėjött Korlát uram, azmennyén ők voltak, mind szolgarend, mind egyéb rend egybeesküdtek, hogy ők mivélünk nem beszélnek [BTN² 384]. 1647: Az Fogaras feöldi jobbagyokból alo szolgáknak, vgy mint kocsisoknak, lovaszoknak, felaitaroknak, peczereknek, agarhordozoknak, szakacsoknak, trombitasoknak, madaraszoknak, es egyéb rendeknek alapottok feől eleitol fogva sok akadálj leven az Fogharas feöldi Tizteknek, eő Ngatis pediglen szüntelen busitvan supplikalasokkal, mind azon szolga renden levők, mind pedig az falukbeli szegenysegh [Fog.; UF I, 828–9]. 1704: Ugyan ma jártatta el a generál a városon minden gazdát ... hogy hat hónapig megérje minden cselédestül az éléssel, amelyben mind az urak, de kiváltképpen a szolgarend úgy megütöközt, hogy félő, hogy mind férfi s mind másféle rendek aprónként el ne szökjenek, bennünket ide ne hadgyanak [WIn I, 107]. 1726: valakik effele helyeken dohányozni Comperiattnak, a Gazda emberek toties quoties f. 1 bwntettesse-nek, a szolga rendek egj egj máriással vagy pálczával [Dés; Jk].

szolgaság 1. szolgasors, szolgai állapot/státusz; slugárie, condiție de slugă; dienender Stand, Knechtschaft, Leibeigenstand. 1583: az Mynemeo Compositioia, arros Kelemennek, Az megh holt Almayd Andrassal wolt az zolgasagh feolel, kytul Jiileo Mester wram Leweletis Adot wrunk pechyety Alat, Melly dologba az warmegen Teorwynis leot, Azt minden Czikkeliben, mind az ket feel megh obseruallia [M.palatka K; JHbK IX. 21]. 1659: Kövér Gábormak, hogy már az ország előtt volna valami baja, de szolgaságával elmulatja, noha még talám hivatalja nincsen, mindazáltal úgy hallom, sollicitálja [TML I, 417 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1671: soha ő Naga az Ország-nak semmi rendeit Reversalis adásra, és kételen szolgaságra ne kényszerítse, sőt emlékezetbe se hozza [CC 23]. 1677: Az idegen Uratlan és lézzegő embereknek meg-fogásokrol, Szolgaságra, vagy Jobbágyságra örökösképpen valo kényszerítettésekről a' Generalis Articulusokban világos irás vagon [AC 232]. 1823–1830: Itt mindenféle kötelességről lemondottam, a szolgaságról semmit is tudni nem akartam [FogE 156].

Szk: szombati ~. 1683: semmi némű respectusra Szombati szolgaság(na)k szine alatt magát senkys ne absentálja, mert egy áttalyab(an) magok se(m) gondolnák meg mi követi az olyanokat [UszLt IX. 76. 19 fej.] * udvarbéli ~. 1671: Ha kik Kövár védéki Fiscalis jóságot birnak, és onnét afféle Fiscalis jobbágyságot, magok ős jóságokba(n) szállítottanak vag' telepitettek ... az olyanok ... viszzá szállitsanak ... excipialtván ha kik udvarbéli szolgaságra, vagy molnárságra ... hozattanak [CC 81–2].

2. kb. ügyintézőség; funcție, slujbă; Verwaltung, Schaffnerdienst. **Szk:** számadó ~. 1682: Vilagos lévén azért Nehai Berki Istvánnak számadó szolgaságha s az iránt valo kötelességhe az Dna praetendenshez, ha az Atyafiak eo

kglmek Berki Istvan ur(am) jovaib(an) participalni akarnak adgia(na)k számot annak rendi s — mödgia szerint a Dna praetendens(ne)k [Kv; RDL I. 161].

3. fejedelmi udvarbeli szolgálattevői tisztség; slujbá/funcție îndeplinită în curtea unui domnitor; Amt eines fürstlichen Würdenträgers, Hofdienst. 1662: a fejedelem udvari szolgására kötelezte vala^a, nagy fizetése járván esztendőnkint a tárházbul [SKr 215. — "Kapronczai Györgyöt"].

4. elnyomatás, rabiga; robie, asuprire; Knechtschaft. Szk: ~ba lenyűgöztetik. 1848: Az eddigi fejlemények után itélve az oláh mőczok kísérletét kétségtelenül napfényre derül az: mikép a gaz camarilla működése oda van irányozva, hogy előbb a magyar nemzet a szolgaságba lenyűgöztessek [RevRTr III, 201 Gaál őrnagy Vörös Antal kormánybiztoshoz].

szolgáskodik szolgál; a fi slugă, a slugări/sluj; dienend, im Dienst stehen. 1780: Néhai Sztánts Opránál szolgáskodvan hallottam ... mondani [Bukuresd H; Ks 111 Veyes ir.].

szolgaszamba szolgálai minőségben, szolgaként; în calitate de slugă; als Diener/Knecht. 1604: Per hoc bizonitsa megh az A. hogy volth masfel hetigh az taborban eo nalla, onna(n) zeokett el, ki az eo marasztassara maratt volth ott, zolga zamba [UszT 20/130].

szolgatanuló szolgálatot tevő ref. kollégiumi tanuló; elev de serviciu la un colegiu reformat; dienender Zögling. 1870 k./1914: V. és VI. osztályos nagyobb szolgatanulók, kik naponként cipőt kaptak s ezért az officialisták mellett (contra, senior, thekarius) szolgálatot tettek ... és a kisebb szolgákra csoportonként felügyeltek a „köz munkáknál” [MvÉrt. 27 neuter al.].

szolgtárs szolgálattevő társ; coleg de slugă; Dienstgenosse. 1598: Velten Bidner ... fassus est ... ez Merte(n) Albert ... mas zolga tarsalt egi czondorat lopot wala [Kv; Tjk V/1. 142]. 1629: Balogh Istvan az porozlo p(ro)testala azon hogy miuel Weres Georgyne az eo leankajanak az ujat az aitoval el cziptette es meg mankitotta (!) noha most Weres Gyeorgy zolga tarsi leue(n) erette nem molestallya suo tempore mind az altal nem negligallya [Kv; Tjk VII/3. 175]. 1676/1681: Az hol az Egygyesség vago(n) a Szolga tarsok között, ott az Urnakis hasznossabban szokott dolga folyini [Vh; VhU 662]. 1679/1681: Ő kglme réghi és hiteles szolgam lévén, mindeneket addigh töllem meg tapasztalt hűsége szerint czelekedgyék ha kikben (: hozza hasonló szolga tarsaib(an)) magok viselese irant mi fogiatkozast tapasztal, arrol öket megh szolciza [Vh; VhU 667]. 1710 k.: itt mű, a tanács mindnyájan, kegyelmednek^a szolgtársai vagyunk, nem szolgálai [BÖn. 963. — "A gubernátornak].

szolgavigil kapuőr; portar; Torschließer. 1870 k./1914: A szolga-vigil forgatta a nagy kulcsot, emelte le a keresztvasat^a, a deákvigil írta fel az óra jelzésével a bejövöket, és az erről vezetett jegyzéket reggel beadta a kontrának [MvÉrt. 20 kapuzárás al. — "A kapuról].

szolgazsellér zsellérszolga; slugă din rândul jelerilor; Beisasse. 1864: Lovász Márton ... Szolga zsellér [Kalotaszékírály/Zentelke K; RAK 55].

szólít 1. hív; a chema; rufen, ansprechen, anreden, anrufen. 1567: Thowaba: k: Jzenye megh Nekwnk ha Eothwes Antal es Peter Nech megh bekwltek Peter deakkal, awagy mynt wadnak benne semyt nem twdonk, merth Jth Jghen zolychak Napotys wettwnk benne Immaron annyra wagoon hogy rea kel zolnunk [Gyf; BesztLt 81 Thomas Krechner és Lucas Pystaky a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. 1593: Eleozer kertem azt teolle ha megh kwlte porkolab vramnak az laotborth Monda hogy megh nem kwlte à leant zolita s mondá hogy hozzon egy kwpa bortt fel had kwlgie(m) megh az lato bortt porkolabnak [UszT]. 1597: Tummes (?) Wendler ... vallia ... zolitanak engemet az Lato Mester vram hogy lassa(m) michoda húst arol Paztor Istwan [Kv; Tjk VI/1. 6]. 1614: Hunyadon letwnkbennis egyczyr ketelkedue(n) abban hogy az megh holt feiedele(m) melleye fekwennek Dengheleghine Azzoniomnak Zolita Vyhely Marton monduan, Syes, Syes Keörtuelyesi Vram Jeőzte mitt mutatok [Szb; VLT 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall.]. 1644: Chizar Andrasne zolita geőreogh Thamasnet hogy Jezte te czifra egi keueset [Mv; MvLT 291. 430b]. 1751: Hamar hívd bé a Papokot régi tudos Doktorokot Kit hol találsz mindeneket Szollits hozzám nagy elméket [Hétfalu Br; EM LI, 125 bethl. ját.]. 1752: mikoron ki költ a fördőből ... engemet szolított hogy fel öltöztessen [Altörja Hsz; HSzJP Margareta Romány (20) vall.]. 1792: Péter ki vett egy kereket az An(n)ya Szekeréből, ... együtt vonakodtak rajta, mely keréknek az Anya egy fejszét vévén haragjában kétt fenteit eli vagta, így is elvitte magához ezt is nagy vonakodások közt a Gornikott Szöllitván az Uczáról, az Anyát meg akarta kötni [F. lapugy H; Ks XLVIII/7 Popovits Peter alias Bubla gör. kel. pap vall.]. 1805: Asztalos Ferenc reggel eleget várta, hogy szolítsa a meddő pászor is a maga csordáját [F. rákos Cs; RSzF 219–20]. 1823–1830: (Gr. Bethlen Pál) Akárkit látott az udvaron, azt magához szólította, azt mindenként kikérdezte, úgy hogy az ember unta még az ajtókon is kilépni [FogE 152]. 1847: (Varga Katalin) a templom előtt egy magasabban felemelt sírhalomra felállván, maga körül szólította a templomból kijövő népet [VKp 196].

Szk: félen ~ félrehív. 1650: mikor ... az szentegy hazbol ki iővtnk ualla maga szoczj giorgi engemet felen szolita, s azt monda lukaczy vram adasd uisza vtv's Jakabneual az vnonk teiet touab, mind eo s mind mv ne pironkogiunk [Szentlélek U; UszT 8/64. 37a]

2. megszólít; a se adresa cuiva; ansprechen, anreden. 1601: Brassaj Peter ... vallya ... az sebes darabant ot az janos vram kapuyaban hankodik vala Janos vram zolittya vala, de az darabant nem fogadgya vala hanem chakaniat forgatta [Kv; T Jk VI/1. 546].

3. hogyan megszólít, vminek címez; a se adresa cuiva cu/fofosind un anumit termen; (als etw.) anreden, titulieren, benennen. 1811: Meg-van a' Dékányság! mely olyan nagy öröm, Hogy én a' fejemet más mind azon töröm: Muftinak szólítsam, vagy pedig Lámának? [ARÉ 112]. 1823–1830: Hogy én abban az udvarban laktam, sokszor mentem ezen asszonyhoz, s minthogy a vejét Tkts urnak hívták, én is őt tekintetes asszonynak szólítottam. De nagyon hidegen fogadott | Egyszer tapasztalván, hogy az udvariak Ilgos, Ngos asszonynak hívják, én is úgy kezdettem szólítani, és azután igen kedves embere lettem [FogE 148]. 1848: miota a' burenbum főnököm lett, velem is csak amugy patkázik, 's képzeljen merényt, mind Pákei Uramnak szólít, még a' tks czímet is sajnálja tőlem [Kv; Pk 7].

4. nevén nevez; a rosti numele cuiva; (beim Namen) nenen. 1653: Én magam is hallottam portán a Bocskai nevét, és sem a Rákóczi Sigmund nevét, hogy szollították, sem a Báthori Gábor nevét, maga az 1614-k esztendőben vala már a dolog [ETA I, 101 NSz].

5. felkér, megkér vkit vmire; a ruga pe cineva sã facã ceva; auffordern. 1585: Sophia Gergely kowachne vallia ... Enys zolitam vala Az Drabantot hogy Ne hyon senkit vizza, s be Mennie(n) [Kv; TjK IV/1. 524].

6. vmilyen munkára hív, felszólít; a chema pe cineva sã participe la o muncã; aufrufen, auffordern. 1606: Mikor Osuat Janos oda az keörtuelj ala jutott legh eleózer eó zolitotta be az eó nepét Zederjesi Janost s az teobbit s az Azzonj nepet vgy zolitotta neki (!), noza zedgietek, mégh ne(m) zallott volt le Jmreh Lukacz hogy zedetnj kezdette s zettek az keortuelt [UszT 20/203 Britannús Jmreh de Kis Kede pp vall.]. 1840: a fák ószve hordása nem ugy eset a hogy az emberek Bosla Urammal edgyeztek mert vagy kető háram betsületes volt de többi tsak fel válrol beszéllet mikor szollítottam a fák ószve hordása iránt [Várfva TA; Bosla].

7. rákiált; a striga la cineva; anfahren, anschreien. 1584: Az leany ... ki mene hogy az Rut melieztes vizet ki Eösse ... hallam hogy mongia vala a' leany hwy ki, czo ky, be leowe Nagy ledwe, S monda, Azoniom lay Nem tudom my vala Az Ablak Alat, addeg zolita(m) hogy fel Alla, mert hozzais haigalek [Kv; TjK IV/1. 246–7].

8. feddőlég rászól vkire; a face cuiva observãtie pentru ceva; zurechtweisen, anfahren. 1600: Az Elied sorkarais mente(m) az baro(m) vtan, de enge(m) senki nem zolita erette. Wolte immar hasitot hatara Orozhegynek Farkaskatol, azth immar ne(m) tudo(m) [UszT 15/112 Lukach Janos, Zetelaki, Zabad Zekely (25) vall.]. 1629: Az Azzonj Horuath Jstuan(n)e az Aytob(an) allapek zolita az Varga fiat hogy mierz Cselekezi az az hazoko(n) toluaiul | eleghszer feddettem (!) az leanyra hogy mindenkor ertue ke-seóigh mind kün volt ot virkeltek az tüznel szollítottam hogy egessek az forgachyomat [Kv; TjK VII/3. 82, 148]. 1653: Mentül inkább szollítottuk rola, annál inkább szidalmazta Meszaros Petert [KemLev. 1394 Mich. Feoldesi ns (30) vall. Debreczeni Nyerges Jánosnak Mészáros Péter közelebről meghalt viceispán ellen Mich. Szent Geörgy Völgy de Nagy Enyed kezeírásában]. 1666: Nagy Mihaly zolita oket, hogy az Ur buziait ne tikozioliak [Szentgyörgy MT; BáilLt 55].

9. idéz, hívát; a chema/invita pe cineva sã se prezinte undeva; zitieren, rufen, zuführen. 1583: ha mi igassaga wolnais minden melleol el maradot es az mit Raytunk keres az is ra ter, miert ket missilis mellet zollit | (e)bbeól warok teor(veny)t kegmetektől, myert hogy ket parancholat mellet zollit ezen eggi dologert [Hsz; BáilLt 80]. 1589: Kinosi Gal Peter zolitotta patakfalj Deak Petert | Capitany Vram szollította Istvan Kovacziott Vduarhelit mieljhogy melatlan Panaszt teott feidelemnek [UszT]. 1593: Christina Azoni Alak Tamásne vallia: ... Az masik Azzoni, az ki el zeokeot, tudom hogy georgi zolitotta gonossagaert, de az mind Anniostol rea tamadot, es Igen vertek Georgeot [Kv; TjK V/1. 354]. 1596: Andrasfalua medio triu(m) Zent Abranfaluat zolitottak, Ahogy erdejeket tiltottak volth meggh hogy ne ellyek [UszT 12/110]. 1648/1687 k.: A' Somosdi megye béli Vraimék szollították vala előnkbe a Csokai Vraimekot ugy mint megye feleket a Praedikátor házánál valo Csúrmek építése felől [MMatr. 87]. 1662: Szeoke Gergeline

... szollította ... az kovacziot [HSzj kovács al.]. 1692: inkább szollítottam kapu szamokat ha ugjan jo alais^s, hogi mert ugjan tsak valamit egieb adozo rendek nem supportalhatnak, ne(m) esik tsak az varmegie nyakaban, s, ne(m) nezik ők tanul, hane(m) edjvt velvkn supportallyak az terhet [Szókefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével. — *Ti. a százsz nációnak].

Szk: divizio mellé ~. 1747: Illyen okon kellett nekem az Jctusokat Divisio mellé szollitanom, hogi t.i. Néhai Férjemmel Bőjte Nagj Samuellel appropialta(m) volt edgi Joszagot ... a' Kolosvari uttzáb(an) ... subdividaltatni in duas aequales partes kívánom [Torda; TjKt III. 124] * hadba ~. 1606: Tudom mikor molduaba mennek wala keseben azkor Zöke lörincz megyen vala az hadba Zolitta engemet es monda ezért Zolittalak hogy Jm lukacziot Kwl-deöm vala az hadba ha el megyen az eőreöksebbe bele valom, ha penig nem alkatunk meg egy kertem vagion es azt adom nekj eő penig azt monda hogy eő nem megien [UszT 20/310 Benedictus Sattha (!) de löuethe pp vall.] * okadásra ~. 1600: Az eőnne(n) tilalma alatt rah menth es ki foghlalta kezünkbeól a' megh neűezett feöldünk 1592 ezten-deőben pünkest nap taúatt per pote(n)tiám, az eő magha tilalmara, Az eő magha tilalmara es Annak ok adasara kellett nekünk zolitanunk, de litis inter medio foglaltak ky kezünkbeól ... az el foglalaserth az maior potentia(n) Vagio(n) eő kegme [UszT 15/77]. 1606: az el múlt 1599 ezten-deőben Eőszel meggh borozdoló teóruin modgia zerint, kilench borozdakal, minket soha senki az ok adasara nem zolitott, mert senkjnek sem(m)i keőze ahoz ne(m) wolt, s azert nem keu antok ok adasunkat [i.h. 18/12] * törvénybe/törvényre ~. 1593: Jngemet meg kúruasztak volna, es en Az zott el halgattam veztegette(m) volna ... Leorinch georgeott teoruenhez zolitottam ... Az teoruenj heljen hagia tiztesseget [Szentgyházassóláhfalu U; UszT]. 1748: Illyen okon kellett az Jt Törvényben szollitanom, hogi tudni illik azon Joszág a' mellyen most lakik ... Item egyéb minden bonumai ... eng(em)et illetnek [Torda; TjKt III. 211]. 1760: Az sérelmes fél az más felet Falus Bíró által hét pénz le tétele mellett Törvényre szollitván, ha ad triduum el nem készül, el tiltya 15da napig, és akkor elő álván corán Judice, et Juratis Pagensibus Törvények lészen, kik az Törvényt bizonyos italért mondják ki [Novoly K; BLt]. 1809: Törvénybe szólítá gyergyószárhegyi Szabó Mátyás gyalog katona ud actor ugyan gyergyószárhegyi Barabás Balázs huszár katona őkegyelmit ut inctus [Szárhely Cs; RSzF 285]. 1826: Anno 1826 die 23 January falu ítélőszéke tartatik falusbíró Márok János előlülése alatt; amidőn is felperes Székelly Anna törvénybe szólítja molnár Csiki Andrást [Frákos U; i.h. 257].

10. Isten magához ~ vkit meghal; a muri/deceda; Gott hat ihn/sie zu sich berufen. 1741: Zágoni Ferentzemet Isten magához szollitván ... Temettettem akor pönteken [AJK 44]. 1777: minekutánna Kedves Feleségemet ... Hites Társul el vettem, velle mindenkor példás edgyes életet élttem ... velle való edgyes házassági életembe azakan kívül, kiket Isten magához szollított még ket mostan elő fiu magzatokkal meg áldott [Cintos AF; KGy].

Ha. 1649/XIX. sz. eleje: szollítani [Nyírádsztlászló MT; Sár.].

szólítás 1. idézés; chemare în fața instanței; Ladung, Zitation, Aufforderung. 1604: Mjert pedigh mindenekből mi(n)d eoreksebbeól marhabúl kj fizettük es az el vezetett

dolgoth meg haborította az fel peres, erette az meltatlan zolitanak terhen, Affelett patuaro(n) vagy(n) [UszT 18/7]. 1642: Notarius Vramtol hallottam hogy megh szolittotta volt Apaffine Aszzoni(om) Gereoffi Janos vramat az Het szaz forint adossagert, Leuatis Iratot volt Apaffine Aszzoni(om), de ismet ki vonatta. Eszebe veue(n) az prokatora hogy Citatio nélkül leöt az szolitas [Harangláb KK; Ks 39. XVI. 3].

2. vkinek vmilyen címzése, megszólítása; termenul cu care cineva se adresează cuiva; Anrede, Titulierung. 1823–1830: Ezzel az udvarral ismeretes volt az apám, mert a gróf Bethlen Sámuel atyja udvarában szabóskodott volt, úgyhogy ez a gróf az apámat mindvégig józsinak szólította, az apám pedig ezt a gróft már idős korában is úrfinak. Erről a szólítás módjáról jut egy történet eszembe [FogE 99].

szoliter I. *mn* egy gyémántköves/gyémántkövel díszített; cu un singur diamant; einen Solitär fassend. **Szk:** ~ (*briliánt*)gyűrű. 1814: Egy soliter régi modi gyűrű hegyes gyémántal Rf 35 [Kv; Born. IV. 41]. 1818/1826: Két Soliteur ... Két Gyöngyös Gyűrű [KvAKt Mss hung. 27]. 1840 k.: egy Solitor Brilliant Gyűrű [BetLt 3]. 1857: egy soliter gyűrű [Kv; ACJk],

II. *fn* egyetlen, egyedülálló gyémántkő; solitar, diamant montat singur la o bijuterie; Solitär. 1810: Egy közep nagyságu brilliános rósa gyűrű, körül kereken, mint 8. gyémántokból, és a' közepen egy nagy magános gyémántból (Solitaireból) álló [Dés; DLt 368].

szólítgat ismételt megszólít; a cere cuiva în repetate rânduri să îndeplinească ceva; mehrmals/wiederholt fragen, mit Fragen angehen. 1849: az utóbbi vásárlások árai iránt ... Korbuly ... Krizsán Máriát szólíttgatta [Kv; Végr. Vall. 86].

szólítódik figyelmeztetik; a fi avertizat; angesprochen/angerufen werden. 1597: az Nemess wrameknak walo fessetiss Mellet Orczatlanwl az iol Tartass felet egy Nihanian megh kiwananak (!) az kiknek nem fisedtem azok szolítottak hogy mit chinalnanak de wk aszal semmit nem gondoltak mert wk heaban Nem Jarhatnak othon dolgokat hadtak el Eredtwnk, Minden Melfeoldre megh kiwantak az d 12 [Kv; Szám. 7/XIV. 27 Masass Tamás sp kezével].

szólítottat 1. törvény elé idéz; a chema în fața instanței; vorladen, zitieren. 1592: Kaidichyfolui Fabian Benedek vt A(ctor) zolittattia azo(n) Kajdichfoluan lako molnar Peterth, zamlallias hogi ennek előtte valo ezendeőkben volt peri velle, mely Causanal az vice zekre bóchattattak volt, most Absens molnar Peter az J(nctus) [UszT]. 1598: Thordatfalui Dyos Janosne Cathalin Aszony zolittattia Tarchafalua(n) lako Orban Peter [i.h. 12/116]. 1606: Abranfalua zolittattia Thelekfaluat Mjuelhogy iúhokot haitottak be az Heazo olalabeli feöldreol [Telekfva U; EHA]. 1607: Fanchaly Kando Ferench zolittattia az Zent Kiraly Kowachj Antalt ... de Kouachj Antal sem jeott sem kwdett [UszT 19/24]. 1666: A' mikeppen Arkosi Eghiaz fiak Barabas Jacob es Szabo Thamas Falu kepiben szolittatak Serester Lukacznat Angalitot egi Templombeli Asszonyember allo helyi felöl [Arkos HSz; HSzjP]. 1681: Causa Szamos Uyvar Nimethiensis. Biro Janos szolittattya feleségét Török Borkatt [SzJk 155].

Szk: oltalmazásra ~. 1796: mivel ... ezen keresetben, az Evictionnak terhe Nagodat illeti, azért ... Ngadat az említett széken téjendő oltalmazásra szolittattya ... Tessék Ngod-

nak meg jelenni, és az oltalmat magára venni [T; JHb XXVIII. 56] * *törvényre* ~. 1695: Ca(us)a Malomiensis Gellért Mihaly szolittattya Törvenyre Csiki Laszlonét Szekely Catát ilyen oko(n) hogy a feleségét loponak kialtotta [SzJk 293].

2. felszólít; a soma, a pune cuiva în vedere (cu forme legale) să execute ceva; auffordern (zur Zahlung). 1712: a mű földes Uraink minket obligáltak hogy állitsuk bizonyos Mészárosokat, à kik à Várost fogyasztkozás nélkül husal el tartsák mindenkor, miis ezt magunk kárával érezvén addig akartuk orvosolni és szolittattuk ő kglket ennek meg erőssítésére ... Miis azért ezen dolgot jóvallyuk, s leis iratuk ... szokott Városunk petsétivel confirmálván [Torockó; Tlev. 13/1]. 1776: ekkoron is, igaz hogy ő Nagyságát ... Simon luon, és András érdeme szerint nem betsüllették, illetlenül szolittatták [Szentgyörgy MT; MkG 36. 5/4].

szólítottatik felhív, odarendel; a fi chemat la un anumit loc; aufgefördert werden. 1847: Kérelmes a' bé panasztolt Virág Lászlót és Nővérét ... le motskolván, s ... a Maga és Nővére sértett betsülletére nézve számadásra szolittattván a' kezébe tartott páltzával Virág Lászlót úgy artzba ütötte, hogy artzát azonnal Vérbe borította el [Kv; DLt 530a gub.].

Szk: *törvénybe* ~. 1821: ha netalántám a közönséges osztatlan helyek aránt per támadna is, azt a commonitásnak kelletik oltalmazni, és az ilyenekért privátus possessor úr soha is törvénybe nem szólítottatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSZF 142].

szollicitáció 1. szorgalmazás, sürgetés; sollicitare, cerere stăruitoare; Betreiben, Urgenz, Sollicitation. 1687: az Rabokat ... Udvarbíró Ur(am) ... ki viteti ...; Az előtt egy Drabant jár vellek, az sűrű szöllőb(en) de az Drabantok sollicita(ti)ójára, azt Capitány ur(am) eö kglme meg orvosolta, le engedte; hane(m) most Rab Pásztor van, az kiséri az Rabokat, mind szöllőb(en) mind kertb(en) egj bottal [Cseh Sz; GramTr VIII. Kukré János Strás Mester (50) vall.]. 1809: Könyörgő Levelemre tett végső Resolusionak sollicitatioja, és el hozása véget elkelletvén mennem Kolosvára ... Hf 24 [Szu; ComGub.].

2. elintézendő ügy, kérés; problemă de rezolvat, cerere; zu betreibende Rechtsache/Bitte, Antrag. 1657: Másik dolgom ilyen is volt: Vala egy Vay Péter, Szabolcs vármegyei, kinek én igen barátja voltam, étekgőgő vala, ez elkerédzék vélem, lévén némünémű sollicitatioja császárnál [KemÖn. 117]. 1667: Legkiváltképpen való sollicitatioja, kegyelmes Asszonyom, urának tisztességes földben való takarítása, melyben is, az mint Nagyságodnak egy levelében láttam, igerte kegyelmességét ő nagyságához még Fejérvárat [TML IV, 17 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

szollicitál 1. kér, kérelem, igényel; a sollicita; ansuchen, beantragen, erbitten, sollicitieren. 1637: az my Torotzko varosi Jobbagink, h<a>tarinkban, eleitől fogva az vas Banyat mivelven ... talaltanak valami fekete onas keőre is, a ki valamenny ezüsteotis tartana es annak maghok fel zabadulasaval valo miveleset sollicitaltak maghok(na)k, az my kegl(mes)s urunktol fejedelmünktoel [Thor. 1/26]. 1655: Szegény Udriste uram fia felől oly hírt hintegettek már itt, hogy vajdaságot akarna sollicitálni [RákDiplő. 270 Petrus Budai II. Rákóczi Györgyhöz]. 1665: Monostori Janos Ur(am) sollicitalvan ujobb(an) mesterremekjet az B. Ceh-teol, ki adatott eo Kegenek [Kv; ACJk]. 1671: Egyébíránt

én az mint hogy nem is remélhetek semmi új gratiát ő nagyságoktól, úgy nem is sollicitálok semmit [TML V, 462 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Ország törvénye szerint convinctatokat és arestatatokat foglyoknak, vagy Proscriptusoknak felszabadulásokban a' Keresztýén Országokon; és Fejedelmeken kívül valo Nemzeteket ha kik sollicitálnak, Ország s' Fejedelmek hires s' consensusa nélkül; ... hasonló poenában incurrályanak, melyben a' convictusok voltak [AC 82]. 1680: Junius 4 A lengyel király követe jött hozzám a Rákóczi György adósságát sollicitálni [AMN 220]. 1683: Latzko Istvanne Kis Gergely Anna Uratol valo szabadittatását sollicitálya, mert igen sanyaran tartotta [SzJk 200]. 1716: az Nemes Var(me)gjét Sollicitálya, az oculátorak ki bocsátása felől [Kük; MbK 120]. 1765: midőn seriest sollicitalta, azt felette, igen ifiu a Causám, noha Extraserialis vala [Gy; Eszt-Mk Vall.]. 1783: az Inclytum Oloszianum Gyalog Regementben Katonáskodo Akosfalvi Titt. Szilágyi Sándor ő klme ... Néhai édes Attyának per extensum minden fēle Mobiliái iránt ... a Nemes Marus széki Tks Cont. Táblán pert indított vala ... meg edgyezvén ... azok aránt indított perlekedésről örökösön és meg hihatatlantul le monda ... azt ez után ... Nem Urgeállyá Nem Sollicitálya sőt meg sem is bolygattya soha sem maga sem Successori [Mezőbánd MT; MbK XI. 69]. 1807: a Mlsgs Báro Ur valakit plenipotentiázion, mert az én gondolatom oda jár, hogy én egy Divisiót Sollicitálya, melynel fogva osztodgyék fel a Praedium, hogy ki ki tudgya mi legyen az övé [Kv; Incz. XII. 4a br. Josinczi József lev.].

2. sürget; a urgenta; drängen, urgieren, betreiben. 1581: Az gruz Peter lewelet is eo kegmeck lassack megh, es ha el leot Az terminus, sollicitallyak az fizetesre eo kegmeck By-ro vram tanachyawal [Kv; TanJk V/3. 240a]. 1590: Az my Nezy Az Scholához valo segitseget mellyet az Nemesseghnek feye meghis Ighirt ... Azokat az vrrakat eo kgmek keonyegressel sollicitalliak, Akiket itilnek lo Akaro Patronusinknak lenny, Az orzagot penigh suplicatiok Altal minde-nekreöl lelyek megh [i.h. V/1. 140]. 1597: Aaszsoniwnk w felsige it litiben weszet wolt el faszakass petermek Egy few alia Mind hiashtwl ... w kegelmeket Tanachwl igen Sollicitalta w kegelmek megh hagiak hogy fizessek Eredte Neki f 1 — [Kv; Szám. 7/XIV. 61 Masass Tamás sp kezével] | Bornemizba Benedek hity wta(n) exhibuit suam passio-ne(m) sub hoc tenore ... Zekeli Andras nekem ados wolt ... holta wta(n) Zakal B(ene)dek zamot vete welem ... enis penigh mindenkor chiak Zakal B(ene)deket sollicitalta(m) erette [Kv; TJk V/1. 123]. 1599: Ezennis kerik eo kegmet biro vramatt hogy mostan ott alat leleben, eo kgme ne difficultallia az ott valo zallasunk az Zakach lános es Tolketeo Peter haza feleollis megh talalny azonkeppen az vasarlasok megh fizetese feleollis, Vrrukatt eo fel(se)get megh talalny es keoniorgese altal sollicitalny [i.h. V/1. 342. — "Gyulafehérvárt]. 1605: vyabb legatus superienciat Generalis Vrramtol Gyulaffytol ky vyollag sollicitat az keolchicon penz keres feleol [Kv; TanJk V/1. 519]. 1614: Balasfy Balint U(ram) certificatio altal ertue(n) hogy Hatuanj Jstúan dolgalt sollicitallyak. Keri Bjrak U(rai)mat, hogy defferallyak a dolgot, Az meg hadnagy Jstua(n) Attyafianakis ertesekre lehetne ez igyekezet [Ks 110]. 1618: Mikor a tractatus kezdetek, Kamuthi uram sollicitálja vala, hogy tenne választ az adóról [BTN 92. — "A főkövet. A pasa]. 1653: oda menék sollicitalom vala az pénzért Ozdi Thamást [Gyf; CartTr II Baló László udvari íródeák kezével]. 1667: Annak utánna Lengyel országból megh jüvén Rakoczi György

Barcsai Akos lön az Fejedelem, en általam sollicitálta megh adását azon Szűcs nevű falunak az Asszony eo Nga [TGSz 51]. 1671: Hogy mindennekkel a' jó Szomszédságot, és szép békességet, minden tehetségével oltalmazza és meg-tartya, és senki ellen semminémű hadat offensive nem indít, ha méltó okot réjá nem adnak; Es ha szintén adnának-is az egész Ország Statusi meg-edgyezett consensussokból tseleskeszi, a' Portat-is arról valo annuentiáért, nem Sollicitálya, Ország engedelme nélkül [CC 7]. 1749: A Magistratusnak sok rendbéli determinatioi volta(na)k a' Mészárosokhoz az hus árulás dolgában signanter ... mikoron Kolosvaratt de-valvalodik az fontya(na)k árra ... ittenis az hus ártát ahoz accomodálya; De nagy kárával tapaształya a' Magis(tratus) ... hogy két három holnap mulva accomodálya a' hus árulást ... Ellenben pedig valamikoron a' hus árra elevaltatik Kolosvaratt más nap vagj leg feljeb harmad napján mindgiárt sollicitallyak a' Mag(ist)(r)atus előtt itt hus elevatiojat [Torda; TJkT III. 152]. 1752: maga Lendvai Ur(am) appellalta Táblára, már eo kegylme tsak halgat Seriesbe iratni maga appellatas Causaját nem Sollicitallya, nemis csuda. quonda(m) beati possidentes, ha eo kegylme nem Sollicitallya nekünk kéne Sollicitalni [Backamadaras MT; Ks 83 Fr. Árkosi lev.].

szollicitálás 1. kérelmezés, kérés; cerere; Ansuchen, Antrag, Betreibung. 1662: Az török rabnak sollicitálása felől későn talált meg Bánfi uram, mert márt asszonyunk ő nagysága Torma János uramnak conferálta [TML II, 257 Kémény Simon Teleki Mihályhoz]. 1664: Az fővezérhez menendő Nagyságod országot követinek határ sollicitálás felől való instructio adásból ez tetszése az urnak ő nagyságának [TML III, 308 Teleki Mihály a fej-hez]. 1672: En is Selymeczit felküldtem az jószágim sollicitálására, gondolván, talám most lépnek valamire [TML VI, 381 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1676: Látjuk Vesselényi uram mit írjon az hópénz sollicitálásáról [TML VII, 142]. 1776: Miglen ezen ujjabb mátkaság dólga és Dispensationak Sollicitálása Kóródon tractáltatnék ... volt e azon tracta tudtára ... Groff Lázár János Urffi ő Nganak? [Ns; GyL hiv.].

2. sürgetés, szorgalmazás; urgentare; Betreibung, Urgieren. 1617: Melj dolognak sollicitálására Azzonio(m) eo Naga Cancellarius vra(m)hoz eo Nagahoz expedialvan, Eo Naga ... Jus Regiummal irt Noua Donatiokat ... megh kvlde [Ks G. 25]. 1619: Nem tudom csak mely nap is az nagy sollicitálás miatt az vezérnek szalán csausza monda ezen szóval: Szegény erdély kapitihá, mindennap itt vagyon, mégis csak egy szál rózsáját is nem szagolhatjuk meg! [BTN² 191].

szollicitálhat kérhet; a putea cere/solicita; beantragen/urgieren können. 1679: Urunknak refusió nem ígirtett, nem is sollicitálhatni, azt mondja [TML VIII, 519 Bethlen Farkas lev.].

Szk: törvényt ~. 1781: Azért méltó praetensióm volt; én penig szolga lévén nem sollicitálhattam törvényt rá, hogy megítéltessék, hanem ez gazdát illetett és ennyi időtől fogva való erőltetésre el kellett volna láttatni [Árkos Hsz; RSzF 272].

szollicitáló szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ levél levélbeli felkérés; scrisoare care conține o cere-re/solicitare; Bittschreiben, Antrag. 1690: a' közelebb el mult Fejérvári Gyűlles alkalmatosságával, második Profes-

sorrt sollicitalo Level ment volt a' Deakok neve alatt boldog emlekezett Tiszteletes Püspök Ur(am)hoz [Kv; KvRLt X. A. 5].

szollicitálódhatik kérhet vkitől vmit; a putea cere ceva de la cineva; etw. von jmdm erbitten können, erbitbar sein. 1718: Az itt való Pék fortelyoskodik mivel jo elegesetske a Buzánk ne(m) igen akarja bé venni, hihető valami vehiculumat kívánna, afféle nélkül látom mi Semmiben sem sollicitalodhatunk, szükséges(ne)k ha ismerné kgd valamivel Complacealnunk kéne, másként eppe(n) Confundalodunk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

szollicitálódik vmiért/vmi mellett szorgoskodik, buzgólkodik; a stăruî pentru ceva; für etw. betriebsam/sollizitant sein. 1678: remélem, hogy az hajdúk és közel való vármegyék egynehányat közülök magamhoz hivatván, kettőnek s háromnak az eleiben meg mutatván, fel ülnek, már is Bar-kóczy maga sollicitálódik, kinek is emberét tegnap bocsátám el [TML VIII, 127 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz]. 1704: A deliberatumot is aszerint írták. Azért némelyek ugyan bosszankodtanak, hogy intentumok nem sollicitálódott, de nem tehettenek róla [WIN I, 147]. 1750: ez nem regen lett arvizek alkalmatosagaval, ha totis vicibus az Néh: Mgos Grofne Aszonyom azon nem sollicitalodott volna, hogy igen terhes és bajos gat kötessel a Marost nem impedálta volna ... csak egy aradással mind el mosva mind az udvarházokat mind pedig a Falut [Kimpurj H; BK. 144 Pulya Joan. (35) ns vall.].

szollicitáltat 1. kérelmeztet; a sollicita prin cineva; ansuchen/beantragen lassen. 1663: Az fejedelemasszony is fizetésemet eltartja, látom, látván az oda be való dolgot. Egy arra való úti levelet is sollicitáltatna [TML II, 446 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz].

2. sürgettet; a urgenta prin cineva; drängen, urgieren/betreiben lassen. 1659: Örömetst tallért adnának két forintért, aranyat négyet, de én el nem veszem, hanem, mivel megadásának holnapról való elhaladása az az asszonyoknak, ő kegyelmének nagy kárára lenne, inkább magaméból megadom, hiszem azután is megkérhetjük, ha megadásával ugyan halogatnak, melyet én ugyan mindennap sollicitáltatok Szőlősi urammal [TML I, 404 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1679: Az magyarországi dolgot eleget sollicitáltattam, meg tudja mondani Kassai, de csak hozzá sem szólnak oly módon semmi dolgunkhoz, még válasz nem jű, azt pedig bizony sokan várják [TML VIII, 563 Székely László ua-hoz Konstantinápolyból].

szollicitáltatik szorgalmaztatik; a fi urgentat; gedrängt werden. 1712: Instálának azért ő kglmek mind az egész Városon Iako Mészárosok képében, hogy engedgyük az ő kglmek szabad akarattára az ő kglmek mesterségek(ne)k gyakorlását, mert a Nemes Ország limitatioja szerént nem nyúznának, inkább másnak engednék a Mészároskodást ... Mű azért ezen dologra nem magunktól indítatván, hanem ő kglmektől sollicitáltatván, az Nemes Ország deliberatuma ellen nem reluctáltunk, hanem azt jóvá hadtuk [Torockó; TLev. 13/1].

szollicitátor igénylő, kérelmező, háborgató, sürgető; sollicitant, sollicitator; Bitt-/Antragsteller, Betreiber. 1727: Az Lápos vidéki Inscriptio jászágira, mit superaddálna az

Familia, hogi más idegenek belé ne ályanak mint hogi sokan vadnak az Impetitorok, sollicitátorok [H; JHb XLII].

sollicitudo nyugtalanság, gond; nelineşte, îngrijorare; Bedrängnis, Beunruhigung. 1619: Noha, Kegyelmes uram, ide fel immár irtam volt Nagyságodnak az perzsiai állapattól, de látván Nagyságodnak arról való sollicitudóját, ha mivel amplificálhatom, mégis Nagyságodnak akarnék bőven ími felőle | Ennyi nagy búsulásomban, melancholiám-ban, sollicitudóban Nagyságodnak sokat nem írhatok, kiváltképpen tudván azt, hogy az én kegyelmes uramnak való hosszú és bő írásom Nagyságod előtt eltitkolva nem lesz [BTN² 227, 245].

2. aggodalom; grijă, îngrijorare; Sorge. 1737: Mint hogy Constal az szek előtt az Actornak sokszori sollicitudoja arra nevez jollehet most keszen nintsen ad futuram differaltatik Causaja, ugy mind az altal hogy akkor ha nem prosequallya Causajat finalis absolutioja léssen az Inctusnak [Torda; TJKt I. 126].

sollicitus gondoskodó, szorgalmatos; săritor, care intervine grabnic într-o acţiune; fürsorglich, betriebsam. 1761: Melgos B: Imbre Ur meg nekemis parantsalt hogi Mara Janosnak, az Daniel Urfi Birajanak el fogottattás(an) sollicitus legiek [Branyicska H; JHb XXXV/45. 18].

szollicituskodik 1. aggodalmaskodik, nyugtalankodik; a se nelineşti/îngrijora; besorgt sein. 1681: Még az Grundis el nem érkezett, bizony én is az költség után valóban sollicituskodom, és ha csak mit kaphatok is, kegyelmednek részt benne, noha Panajott uram azt mondja, bizonyny ad Logofet ur 30 tallért [TMÁO VI, 127 Csáki László Paskó Kristófnak Konstantinápolyból]. 1708: Azt irta Kgd is ennekem Tuváb ne sollicituuskodgjam arantok, hanem cessallyak mert más modgiat keresi ktek azo(n) dolog orvosoltásának azolta abban maradt [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1711: Tavasznak való földeket sém ugaroltathatok vra(m) élegendőt (!) mert Csikból nem jően (!) élegendő akár ... én vra(m) bizonj éleget sollicituskodom hogi azt is megh untam imar [Ksz; BCs]. 1734: Az Tolvajos hírek iránt sollicituskodván, minemű tudositásom jot V: Ispán Györffi Ur-tól Azokat in originalibus al(azato)ss(a)n includaltom [Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

2. foglalatoskodik, szorgalmazkodik; a se strădui/sîrgui; betriebsam/tätig sein, walten. 1672: Az A(ctor)nak Fodor Janosnak dolga p(ro)curatoriban való megh fogiatkozas-a miatt, hogi ... ne periclitlodgyék differaltatik, miglen fogadot procu(rato)ra haza jövend, ez alat sollicituskodgiék magha is haza hivatattá(s)ba(n); akkor az szék provide-al dolgáról [Kv; TJK XI/1. 176]. 1733: Az mostani Szebeni Mgos excelsus Regium Gubernium Gyülesere Varosunk iges, bajos dolgai fogtatása vegett expedialvá(n) Notarius Dobolyi Márton Atyánkfiat eo kglmét s eo kglmére biztuk hogy ... mindenütt szorgalmatoson sollicituskodjek a Városnak sublevatioja iránt [Dés, Jk 441a]. 1749: egy Banatusi ember az erdőhátsagon ... meg fosztatván, midőn maga kára keresésében Sollicituskodott volna, nyilvánosságá tétetődött Csorogár László ... által vighez vitt meg fosztattatása [Kismuncsel H; Ks 112. Vegyes ir.]. 1755: Samuel Urffi tanittatás körül Sollicituskodtam [Mezőkölpény MT; TGsz 51 Petrus Léczfalvi (31) praceptor vall.]. 1763: minék ellőte Natsád Parantsalt volna én bizany az előtt már abban Sollicituskattam [Köröd KK; Ks Miss I. Szarka József tt

kezével]. 1770: egy Inquisitoriat, és Citatoriát valamely Kóródi Jóbbágjok(nak) meg veretéséről Küldök, méltotasság az Ur abbanis Solicituskodni, hogj hóvá hamarabb assumaltatnék [uo.; Adalbertus Bíró prov. lev.].

3. erősködik; a insista; insisteren, beteuern, daran bestehen. 1705: A cigány itt a királybírónál solicituskodván a felesége dolgában, egnéhányan beszéllettek véle, aki is azt mondotta, hogy ott volt, amikor Forgách a táborról kiment a sáncból [WIN I, 572].

szóló I. mn 1. vmire, vkire vonatkozó; care se referă la ceva/cineva; sich auf ... beziehend, etw. über jmdn/etw. ... 1598: B: <wram w> kegelme kwite az harminczadosokhoz az harminczadnrwl zolo priuilegiumnak presentalasara Georg deakot, az lowass legint [Kv; Szám. 7/XVIII. 118 Masass Tamás sp kezével]. 1672: Értjük, hogy az vármegekre szóló commissioikat még Kegyelmed Bányára való élésnek szállításának tiltása felől meg nem küldözte [TML VI, 408 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1783: a citalt Constitutionak az ezen dologrol szollo első punctuma mostanis helyb(en) hagyattván, vigoraltott, es az, az ellen vetők hogy meg büntetessenek approballya [Torockó; TLev. 10/3. — "A város közönséges gyűlése". 1794/1795: Károlyi vári Kereskedő Kopatz Mártonnak, és Antalnak költsönöző hatvan Császári Aranyakrol Szollo Contractus [M.igen AF; DobLev. IV/777. 36]. 1795: A Kosesdi Posta Háznál ... A Stafetákról szóló Protocollum, melyben 127 Staffetának Taxájából, tsak 15 tanálatik meg fizettetmek lenni; á többi restál [Kosesd H; Ks 78. XVII. 13]. 1807: (Földet) zálogosított ... ezt ... 2 rendbeli vérektől meg örökösitette, és arrol szollo Contractusok tartása szerint pénzt superaddálván mely 2. Köblös Föld marad azon örökösités mellett Köntzei Gáborné aszony(na)k [Hsz; Kp IV. 306]. 1811: Az Török Háború alkalmatosságával ajánlott életről szóló kötelező levelek és nyugtatványok [SztLt Publico Politicorum 85/337]. 1827: Várfalvi Pálffy Evától örökesen vásárolt föld végről szollo levél [Asz; Borb. I]. 1832: Novátzki Sándor Hivatala viseleséről szollo Testimonium [Mv; RLt]. 1844: M: Boros Batsardi Tott Jakabb Márton proprietassarol szollo inquisitori relatoria [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. 1846: A Kolosi sóó hivataillal kötött soo árultatás béli jogrol szollo Contractus in Copiis [Szászkered K; LLt]. 1889: Egyik fejezete a közleményeknek az erdélyi magyarságról szóló három cikk [PLev. 149 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

2. vkihez intézett, vkinek írt (levél) (értelmező jelzőként is); (scrisoare) care este adresată cuiva (și ca apozitie); für jmdn (bestimmt), an jmdn gerichtet (auch mit appositionellem Attribut). A. 1621: paranchiol Gubernator vra(m) hogi me(n)test B. V. kinek kinek szolo leuelet mingiarast el kwlgie [Kv; Szám. 15b/XI. 236]. 1661: Petki uram levelét értem, hogy felszakasztottad, de másszor, édes Feleségem, ne szakaszd fel az nekem szollo levelet, mert nem illik, megszólank érette [TML II, 178 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1662: A fővezér önagysága levele érkezvén hozzám nagyságodnak szóló levéllel, én is itt nem késleltettem [SKR 645]. 1677: Az Országának szollo leveleket, a Fejedelmek az Országgal communicállyák [AC 39]. 1705: Ezeken kívül még volt más levél is nékem concredálva Rabutin generálnak szóló [WIN I, 616]. 1717: az Enjedi Vram(na)k szollo levelet mehent érkezett mingiárt bé vitte a Bíró azon Csőtörtökön Enjedre és atta az Posta Mester kezében [Búzásbocsárd AF; BfR Lörinczi László lev.]. 1790: A Szóló

Bírák kötölősségek ezis hogy a meg nevezett két Szóló Hegyekre, azoknak Gyepűire, Kapuira, Pásztoraira s, azokrol szollo minden Törvényyre, Hitek szerént gondot tartanak [Karácsonfva MT; Told. 76].

B. 1621: 31. Aug ... Jeoue Maros Vyuarbol. G. eo N. feo zolgaia Makaj Janos sok leueleket hozuan(n) oda fel zolokat [Kv; Szám. 15b/IX. 88. — "Ti. a Felső-Magyarországon levő fej-hez szólókat]. 1663: Azomban leveletem, kit Kegyelmednek kezében küldtem vala, ő nagyságának szólót, melyiket küldte volt meg Kegyelmed? azt-e, az kiben az párok voltak? [TML V, 625 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1672: Im most is Gyulai Ferencz micsoda levelet küldött urunknak szólót, érsek levelét is, Kászoniét, Kegyelmednek az páriát megküldtem, mivel az originalékat urunknak küldtem, hogy beadják [TML VI, 146 ua. Bánfi Dieneshez] | Holmi leveleket hoztak Kegyelmednek szollókat, melyeket ezen levelemben includálván Kegyelmednek elküldtem [TML VI, 192 Székely László Teleki Mihályhoz].

3. vhová, vmilyen helységbe címzett, küldött; care este adresat(ă), trimis(ă) undeva, într-o anumită localitate; nach ... adressiert/gesendet. 1662: Midőn ezt elvégeztük volna, munkálódunk azoknak expeditiojukban, az Bécsben szólót másnap expediáltuk, úgy mint vasárnap, az Erdélyben szólót hétfűn [TML II, 276 Kemény Simon Teleki Mihályhoz] | Két hete, hogy az itt való commendans valami leveleket küldött volt ki Kővárban, hogy Szakmárra vigyék. Kővárból nem Szakmárra, hanem csak Medgyesre vitték; onnat most az Bánfi uram szolgálai behozták az Szakmárra szóló leveleket, az melyen bizony igen megconturbálódott az commendans, nem tudja, mi az oka [TML II, 400-1 Ebeni István ua-hoz]. 1671: Örményesre szóló leveleimet kérem küldje által [TML V, 574 Bánfi Dienes ua-hoz].

4. vmeddig érvényes (okmány, irat); (document, act) care este valabil pînă la o anumită dată; bis ... geltend/gültig. 1618: Ada ki Pattko Janos Vr(am) Vrunk eo Nga Nagyobik Cancellariajan lako eskut Notarius es Scriba egy Nundinalis Lewelet, kett sokadalomra sonalot, minden eszte(n) deobe(n) es minde(n) heti vasarnapi uasarra szolot p(ro) f. 13 d. [Borb. I].

5. hangot adó/hallat; care sună (într-un anumit fel); tönd, schallend. 1683 k.: Wagyo(n) két harang, az nagybubik kettőztetve szollo az kisbubik harmaztatva ha akariak vonatni kettőztetveis [Bagos Sz; SzVJk 51] | Vagyon egy harmaztatva Szollo harangh, mellet vőttenek ... Flor Nro 25 [Dészáza Sz; i.h. 135].

II. fn mondanivaló; ceva de spus/zis; Aussage, Wort zu etw., etwas zu sagen. 1670: Kegyelmed írja meg az bányaiaknak, akamak-e az mi assistentiákkal élni, avagy nem, mert egyébaránt noha nekünk nem sok szollonk volna az ő dolgokhoz, mivel minket egyszer sem requiráltak, de szánjuk igaz religionknak periclitálását s ahoz képest kényszerít bennünket keresztényi kötelességünk [TML V, 332 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1698: én kett utalis törvény tevőket Gyütttettem rea, de sem eczer sem maszor az Atyafiak, vagy igaz verek ne(m) Comparáltak, melyre nézve az törvény tévők is dilaltak megis eő klme ökör alatt borjut keres, egy szoval eő kl(mene)k ehez sem(m)i szolloja ne(m) volna, ha az nagy Attyafitalansag ne(m) volna eő klgmeben [Cege SzD; WassLt Vas György nyil. Illyes Gábor szb kezével].

szólogat feddeget; a dojeni/mustra de mai multe ori; zu-rechtweisen, schalten. 1749: Közepső Pálffy István uram

maga rosz köz kerti miat hogi szollogattam, az üstekemet meg fogta vala, — huz vala bé az löjtöre, — ütöttis az öklivel [Tarcasfva U; Pf].

szólószerk szószék; amvon; Kanzel. 1837: (A) Püspöki Levelet ... Szent Tanítás után, a' Szoloz Székből olvassa fel [Vaja MT; HbEk].

szóltat 1. (vki által) be/kijelent vmit; a declara ceva (prin cineva); sagen lassen, kundgehen. 1606: Farchady Veres Balasne ugimint felperes kereste teóruin zerint Hoggiaban lako Bedeő mihalj uramot ugimint Alperest, az elmúlt wdeőkben az Racz íaraskori marhaja el uitelert Melj ket fél keőzt ualo dolgot bizonsagha boczatuan az teóruiny: Biznitottak, Es megh ualliak az bizonsagok, Első rend uenj Zerint akkoris akarta keresnj, de Zoltatott az Alperes azon hogi maradigon hatra es ha eleit nem ueheti megh elegehiti mindenekről [UstT 20/11].

2. beszéltet; a pune pe cineva să vorbească; zur Rede stellen, zur Rede/Sprache bringen. 1693: Szekely Istua(n) ... azt mondotta neki, hogi halgasson ne szoltasson vele, mert olliat mondok hogi mint eltigh megh banod [Mv; MvLt 291. 183b].

3. üzentet; a trimite (cuiva) un mesaj; eine Nachricht zukommen lassen, sagen lassen, Bescheid sagen. 1670: Szent Páliné asszonyom commendál egy öreg asszonyt, ki Bethlen Ferenczné asszonyom vagy Haller Györgyné asszonyom öreg asszonya volt, az Jutka anyja, az ki Bánfi Dienné asszonyom faraja volt. Már lássad édesem, ha kell-e neki szóltatni [TML V, 94–5 Teleki Mihály Veér Judithoz].

szolúció vissza/megfizetés, teljesítés; achitare; Ab-/Bezahlung, Erfüllung. 1654: Kis Mihaly az indebitanak solutiojaert szorongattatvan pacificatoria igere magat, hogy felesége Szasz Katával együtt az Actorokat meg engeszteli, es minden keppen velek veget ér [SzJk 72].

szolup 1. muff; manşon; Art Taftmare. 1788: Fejér ánglia posztó viseltes kítsin köppeneg ... Fekete töltött szolup viseltes Tafota [Mv; Tsb 47].

2. karmantyú; manşon; Muff. 1790: Egy nagy hoszu fekete nyári Szolup tafotából [A.jára K; BLt 12].

szolvál 1. ki/megfizet; a achita/plăti; solvieren, eine Schuld abzahlen. 1800: Erre nézve installom Te(kintetes) urat Nemes indulattyára, hogy Consideralván az én Sorsomat, minél hamarább, ha valami Superdifficultások lennének tégye meg, mert kész vagyok Solválni [Perecsen Sz; IB].

2. megold, tisztáz; a rezolva/clarifica; lösen, bereinigen. 1693: Exactor Uraimek ő kglmek a' Tiszt Consistorium eleiben adván Bihari István Uram Quártassága felől való ratioját az iránt valo difficultásokkal edgyüt, ugyan akkor liquidaltattak volt sok difficultások, melyek szerént ő kglme adosságais világos napfényre jött volt az T. Ecclesia előtt ... mindazonáltal ... nem solválta ő kglme a' difficultásokat plenariē [Kv; SRE 17]. 1765: en irás nélkül á mit tudtam, ugy replicaltam s solvaltam á ki adot difficultasokat [Csobotfva Cs; Ks Miss Csíkcsofotfvi Bartalis János (81) vall.].

3. felold; a dezlega; (sich) rechtfertigen/entlasten. 1647: Az Actor excipial egj testis ellen Szabo Catha ellen hogi Impura persona volna es nem stalhatna vallasa. Az Incta

protestala hogi eő nem impura persona mert legitime ő férhez ment, es elebbi suspiciobol magat solualta [SzJk 66].

4. megszüntet; a desființa; aufheben, beenden. 1657: hát máris Bornemisza Pál, az mint megüdvendőltém vala az megegyezéskor, igen megbontakozott egészszéggel van; megmondám azért az dolgot, és intimálám, hogy az obsidiót solválná, mert ha ott éri az ellenség, minden munitiójokat elnyeri, magokat felteri, mert nincsenek oly erővel, mellyel resistálhassanak az ellenségnek [KemÖn. 251–2]. 1707: megyen az hadakkal generalis Pekri uram, solválván az szebeni bloquadt [SzZs 324].

szolválódás megtartás; respectare; verhalten. 1662: Rákóczi fejedelemmel az itilőmester^a által lött békesség concludáltatván, ottan ad diem 26. Februarii Beszterce városába gyűlés hirdetteték, mellyen a Rákóczi fejedelemmel lött contractus confirmáltatván, az assecutoria megadaték, és amint Barcsai Ákos az eleibe íratott conditiókra megesküdtetett vala, az ország részéről való hűség praestálásáról írott hiteles formájában, azon békesség punctumi salválódására illyen clausula, rekesztvény adatott vala^b [SKr 478. — "Lázár György. ^bKöv. a záradék].

szolválódik megoldódik, tisztázódik; a se clarifica; geklärt/bereinigt werden, sich klären. 1827: A Berendi Fogadosnak valami pálinkáját Confiscalta volt el Daniel, már most nékem által jött az inventariumba bé irva nints, addig amég, az egymáshoz valo praetensio(jo)k, nem szovalodott nem akarta Daniel bé irattni [Berend K; IB. Flora Ignatz Hildalmási tt kezével].

szolváltatás feloldozás; dezlegare; Entschuldigung, Rechtfertigung. 1663: Nem kétlem, én is mint ember, nem vétetem volna Nagyságtoknak, noha bizony nagyobb része kételenségből esett, de hiszem az Istennek igralma is az legnagyobb bűnösöknek solváltatásában tetszik meg [TML II, 454 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

szolváltatik 1. oldódhatik; a se dizolva; (auf)gelöst werden. 1558 k.: az elso 3 soth tord meg gienge porra es felíwl os rea az wno teieth es keuerd Jol ozue es az vtan ted egy sima kore egy hideg pincheben, es tegy az lueg ala egy luegeth, hogy solualtassek az lueghben [Nsz; MKsz 1896. 283–4].

2. megszüntetetik; a fi încetat; aufgehoben/beendet werden. 1662: Krakko obsideáltatása solváltatik [SKr 351].

szomak ivóedény; vas de/pentru băut; Art Trinkgefäß. Szk: ezüstös-aranyos ~. 1581: Sibrik Györgynek hagyok egy ezüstös aranyas zomakot egy párducz bőrt az viselő szablyámot, és egy veres lasnakot [SzO IV, 76].

szombat 1. símbatá; Samstag. 1537: Az Zegynyekre walo keolchyegh ... Hetfoere Zeredara es Zombatra Saytott adattam nekik Tezen mynden hetre d. 30 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 22 Zabo György sp kezével]. 1593: eo kegmé pinetekre vagi zombatra giwiche be eo kegmeket [Kv; TanJk I/1. 209]. 1652: Vagyon az Nadas viszen egy malomis ... Ennek az vamja szombattul, vetsernye harangtul fogva vasmam mig' az reggelj p<re>dikatzio meg' lenne addig' annak az felseo keőnek az vamja az Pap<na>k jar [Türe K; GyU 97]. 1662: Én, Uram, talán csűtörtőkgik itt várom Macskásiékat, ha júnek is, ha nem is, szombatra, Isten ve-

lem lévén, Szathmárra bemegyek [TML I, 349 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1681: Az Malom Proventusabul az itt lako Magiar p(rae)dicator(na)k Sabbathale jár; Ennek terminusa: Szombat vecsernyejétől fogva, vasárnap vecsernye üdoigh vala [Hátszeg H; VhU 604]. 1811: ma Szonbot Léven jó rák Levest készítetem és jo orosz rátótát [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

Szn. 1614: Zombat Gergely [Szentmárton MT; BethU 59]. 1687: Szombat Gergely. Szombat János(na)k [Szentmárton Cs; BáLl 50]. 1759: Szombat Peter (30) [Nyomát MT; EHA]. 1791: Szombat Márton mp [Torockó; TLv. 5/7].

Hn. 1749: az Szombat Völgyi Erdőből [Fejérd K; Szentk. Tyivoran Mikula (40) zs vall.]. 1751: a Szombat kuttjabol ki folyo árok [Harasztkerék MT; MMatr. 118].

Szk: ~ra virradólag. 1597: Chizar Ferenczne Anna azony ... wallia ... zombatra virradolagh Zeoch Andrasis eleb allot [Kv; TJK V/1. 105] * az elmúlt ~ig. 1777: azon utrizált Ház kijé légyen ... azt láttam s tudom hogy ... az el mult Szombatig Tit. Also Péter Uram parantsolt s Disponált belőlle [Mezőpagocsa MT; BK. Vonuj Szevaji (50) zs vall.] * jövendő/jövő ~ra. 1585: Ez leowendoezombatra tulajdon chak az teorweny feoleol lrt, Articulusoknak el oluastatasara Biro vram() Giwche Be a' Varost [Kv; TanJk I/1. 8]. 1598: eo kgme biro vram, az leoweo zombatra gyeotesse eo zse esmet az varost [Kv; i.h. VI. 313]. 1796: (Az erdőt) jövő Szombathra egy hét bizonyason ki fogjuk jártotni [Vaja MT; Ks 101 Balla Imre lev.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: szombati; de simbătă; samstägig, Samstag. 1561: Mydon az zwkseg mwattatya az mestherek zombatnap gwllyenek egbe [Kv; ÓCart.]. 1586: Anna Jller Andrasne vallia, Egy zombat Nap a' toronyba esmeg behozak orsoliat a' tanach hazbol [Kv; TJK IV/1. 591]. 1621: Azert hogi ittis mind az keössseg Jowa eleő menie(n), mind penigh az meszaros vram Cehek megh ne niomattassek, es az ldegennek Szombat Nap ne legien szabad ide hüst be hozny, es itt arülnj [Kv; TanJk I/1. 332]. 1697: se szekerele, se lovon se gyalogszer senki Szombath napo(n) mely most vasarnap (igy!) es valami oly robotos munkat mivelni ne mereszellyen [Dés; Jk]. 1756: az egyik jo sertesemet a nyári nagy Boldog Asz(ony) nap tájban egy Szombat napon meg ütötték [Bukuresd H; Ks 62/4]. 1759: a' közelebb mult Hólnapba egy Szombat Napon ... jötenek volt ki a' Falu közönséges Földeit osztott Commissarius Urak [Árpástó SzD; BK. Füldrán Márkuj (44) és J. Szász (35) zs vall.]. 1816: egy Szombat nap jó reggel ... ide Désre bé-jöttem volna [Dés; DLt 22].

3. ~on szombati napon; simbătă, într-o zi de simbătă; am Samstag, samstags. 1562: Onnét szombaton reggel elindulának a derék táborra, mert a derék táborok a Kis- Küküllő mellett vala Holdvilágnál [ETA I, 19 BS]. 1573: Zambaton pinkeost vtan, Zeoch Georgy azt Mongolia Biro vram Eleot hogi hon Nem leot volna Byzonsaga [Kv; TJK III/3. 200a]. 1675: En, Uram, ide szombaton estvére érkeztem, mivel nagy sárok vadnak, az szolgálaim alól igen elállottak volt a lovak [TML VII, 13 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1681: Az Malom p(ro)ventusabol az itt valo praedicator(na)k Sabbathale jár, terminusa ez: Szombaton vecsernyekor kezdődik, s vasarnap ugyan az üdő tájban vegeződik [Hátszeg H; VhU 149]. 1734: Annak szokott idejéb(en) a régi szokás szerint, a Bibliai olvasást s annak magyarázását ugj a Soltaroktolis, hogy eő kglmek^a vighez vigjek meg ki-

vánnyuk egy héten kétczer Tavasztol fogva Öszig ... Vásárnapokon ugj mint szeredán, és szombaton nem kellene olvasni [Dés; Jk 555b. — *A két dési ref pap]. 1742: Vgy beszéllének egymás között, hogy ma két nap számot tsinálunk, azért Szombaton gyűljünk egy(en) 's irassunk Contractust [Torockó; Bosla. Morék János (36) jb vall.]. 1781: Szambatan az Batzka Madarasi Malamban egy keves Gabanat örelni Vittem [Koronka MT; Told. 10]. 1827: Item Czegébe ... Esztendőnként kettzer szokot Vásár esni ugymint az Olahak fejér hetébe Szombaton; és a Magyarok pünkösztök harmad napján [Cege SzD; WassLt conscr.].

Szk: az elmúlt ~. 1584: Potincza Azony Pal Bwzeme, Es Eua Crestel Gichne Ez el mult Zombaton ... Menenk az Boltba(n) Olaios Georgnehoz [Kv; TJK IV/1. 372]. 1768: az elmult Szombatan három fiatal Cserefát ... hozott Házahaz [Csapó KK; Berz. 3. C. 7] * jövendő ~. 1605: biro Vram ez Jeowendeo Zombaton gyttesse be az Varost es consultalkodgya(na)k feoleol [Kv; TanJk I/1. 510] * kis-karácsony-nap után való ~. 1566: keolt ez lewel az my warosunkba Meggiesbe kys karachon nap vtan walo zombaton [SzO II, 212 fej.] * a közelebbi ~. 1843: A közelebbi szombaton hallottam valamit az erdővetésnek a pojéniek által lett megakadályoztatásáról [VKp 99] * a közelebbi mult ~. 1752: most a közelebb mult Szombaton Zilarul jövin ... Boda Miháj ő kigjelmivel, és ő kegjelme mondotta én nekem [Diósd Sz; WLt Juhos Pál (57) ns vall.]. 1775: dolgoztanak a Tiszt urak Hetfőtől fogva egészen a' közelebb mult Szombaton paraszt Ebéd tájigh [Mezőbánd MT; WassLt Tiszo Makaria (55) jb ub vall.] * mult ~. 1664: En ez mult szombaton is megindultam vala, de az vizeknek nagy áradása és a jegeknek megindulása miatt el nem jöheték akkor [TML III, 54 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] * szent Anna asszony-nap előtt való ~. 1567: szent Annasson Nap ellot vallo sombato(n) fyeztem Istvan urammak ... fz [Kv; Szám. 1/XIII. 81] * üszögös szent Péter-nap előtt való ~. 1593: anno domini 1593 Wzeges szent Peter nap elet valo szombaton [Usz; BáLl 72].

4. vmi ~ján vmely ünnepet/eseményt megelőző napon; in ajunul/preziua unei sărbători/unui eveniment; Vortag eines Feiertags: Vigil. Szk: bőjti sokadalom ~ján. 1724: az Kezdi Vasarhelyi Bőjti sokadalom szombattyán, az midőn az említett városn szalmaban tüzes tetemenyek szinten lobadolog tanaltattanak volt külön külön helyeken, akkor lama esven az varosban [Kanta Hsz; HSzJP] * húsvét ~ján. 1770: A szegény Szilvási Ádám Patában húsvét szombattyán meghala [RettE 233] * innep ~ján. 1764: a Tábla is az Innep szombattyán oszlik el [Mv; Told. 5. — *VI. 3-án] * karácsony ~ján. 1724: Most Karátsony Szombattyán Pekri Uramhoz mentem [Királyfva KK; BK. Fekés (?) Házi Péterné (25) ns vall.] * pünköszt ~ján. 1823–1830: Ezen 1798-ik esztendőben március háromról frott levelét Göttingből éppen pünköszt szombattyán vettem Bethlen Eleknek [FogE 285].

szombatfalvi a Szombatfalva (F v. U) tn -i képzős szárm; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szombatfalva/Simbăteni; mit Ableitungssuffix -i suffigierter gebildete Form des ON Szombatfalva. 1. Szombatfalváról származó; care este originar din Szombatfalva; aus Szombatfalva stammend, aus/von/in Szombatfalva | Szombatfalván lakó; care locuiește în Szombatfalva; in/von Szombatfalva. 1592: Az en Anyam zombattfalwy Barrabas Antalne Magdolna Aszony [UszT]. 1600: Ezt mw az mw hwtnwk

zerent Irattuk, kik fogot birak wagiunk benne, Tudni Illik Leörinczi Peter Szombatfalwi, es Imreh János Cziekertfalwi [UszT 15/8].

Szn. 1505: Gregorium Zombathfalwai [Barabás, SzO 220]. 1590: Szombat faly Mathe [UszT]. 1591 k.: Zombatfalui Benedek [i.h.]. 1597: Zombatfalui Fanchalj Ferench [i.h. 12/115]. 1606: Zombatfalúaj Zeőleős Balasne Anna [i.h. 20/87] | Zombatfalj Janos [i.h. 20/293]. 1614: Szombatfalúj Janos [Szombatfva U; BethU 135]. 1673: szombatfalui pal [MbK]. 1689: Szombatfalvi Borbála. Barbar a Seombatfalvi [Dés; Jk]. 1692: Borbara Szombáth falvi quondam, Johannis Szilagyí alias Adorján relicta vidua [Dés; Jk].

2. Szombatfalvához tartozó; care aparține de Szombatfalva; zu Szombatfalva gehörend, szombatfalvaer. 1600: az mostani molmoth tudo(m) hogy Telegdi Mihály chenaltatta, de en ne(m) tudom howa walo hatar, Zombatfaluiue wagy warosse [UszT 15/263 Nicolaus Jakob Primipilus Farca diensis (60) vall.]. 1642: Szombathfalui határon leuő negy darab földekben vettem cubulus ... 197 [UF I, 815]. 1697: Ugian zombatfalui hatharon Kús Vaydafalua feleől az Thabor nevű földben buza vetes vagion cubulorum ... 20 [Fog.; UF I, 841–2]. 1714: Az Szombatfalvi határban Somos nevű helyen (sz) [Lengyelfva U; EHA].

szombati 1. szombatra eső; de sîmbătă; samstäig. 1819: halála előtt való szombati napon gazdám elküldet Rákosi Uramnak házához oly végett hogy kristélyozzam meg [Kv; Pk 2].

2. szombaton tartott; care a fost ținut într-o zi de sîmbătă; am/an einem Samstag, samstäig. 1782/1799: eleitől fogva ususban volt közöttünk hogy Szombati Vásárookra Szalonát, Fadgyut ... Sertés hust, darabjában bé hozzanak a' külsők, s fontalis adhasák [Torockó; TLev. 5/16 Transs. 356].

3. szombaton végzett; care a fost făcut/efectuat sîmbătă; am Samstag verrichtet, samstäig. 1782/1799: Báro Thorotzkai Gáspár és Josef Urak meg neheztelvén, a' Mészárosokra, hogy ő Nagyságok hírek nélkül árendálták meg Praefectus Urtól a Mészárszéket, azt ő Nagyságok meg fordítottán eltiltottak a' Mészárosokat a Nyuszástól, 's azolta már magok nyuzatnak. a Bedelei külső Mészárosokot is látom hogy be járnak Szombati Nyuzásra | az idegeneket* ... Szombati nyuzásra ... be nem eresztették [Torockó; TLev. 5/16 Transs. 353, 379. — *A mészárosokat v. tímárokat].

4. szombaton kapandó; care se primește sîmbătă; am Samstag/samtags zu erhalten. 1869: az urbéreseknek szombati fájok járt melly fa hullás és elérett veszendő fákból szolgáltatott ki [Csőb U; Told. 21].

5. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *jövedelem* szombati járandóság, sabbatálé; plată în natură care se primește sîmbăta; samstäigliche Bezüge, Samtagsgehalt. 1681: Ezen malomból provenialando minden féle proventus az Ur számára administralatik; (: szombati jövedelem itt senki számára nem observáltatik :) [Plop H; VhU 607]. — L. a jel-re a *jövedelem* címszó 5. jel-ének ugyane szk-hoz fűzött megjegyzést * ~ *szék* szombatonként ülésező várkapitányi bíróság; scaun de judecată ținut sîmbăta de comandantul cetății; am Samstag gehaltete Sitzung vom Richteramt. 1677: ez előtti Kapitányok idejében-is, Jenőben a' költs alatt, a' Város kerítésén belől eset potentiák, diffamatok, és egyéb aprólékos dolgok, a' Vár Szombati székin agitaltatik ... a' Kapitányoknak authoritása in vigore maradván, és a' kerítésen belől, akarmely rendtől történt dol-

gokat, Szombati Széken decidáltassanak [AC 226–7] * ~ *szolga* ? szombati kiségitő/napszamos munkás; slugă/zilier care lucrează (numai) sîmbăta în gospodăria cuiva; Tagelöhner, der am Samstag dient. 1710: Az Ur elő kylminék szegény szolgálai alázatosan könyörgünk metoztassak az Ur nyari sok nyukhatatlansaginkrol es dolgainkrol még emlékezni, mivel minden Contributionak felit még két adnunk, mind mas köszonseges Nemes Emberek(ne)k szombati szolgálai, holot más szezekbő a szám adó es gondviselő szolgálak sem(m)it ne(m) Contribualnak [Kászónújfalú Cs; BCs]. 1718: Szabo Mihály belső jóságát ... elő Kglmek(ne)k Szombati Szolgája lévén abban az időben elő K(egyelme)k parancsolattyából foglaltam el [Szentmihály Cs; Borb. II. — "Néhai Sándor Mihálynak és feleségének, Mikó Juditnak]. 1738: a szolgáló fél igen kevés falunkban, mert szombati szolga vagyon nro 15, kik is immunisok minden extraordinariákbl és szolgálatoktól, az előbbeni időkbén pedig csak fő renden lévő uraiméknak volt szombati szolgálók és vicze tisztséget viselő vrainéknak [SzO VII, 392] * ~ *szolgaság* szombati szolgálatétel/végzés; muncă prestată în ficcare sîmbătă în gospodăria cuiva; Samtagsfron. 1683: meg lássák pedig a' Tiszték hozzánk tartozó igaz kötelességek alatt, hogy semmi némű respectusra Szombati szolgaság(na)k színe alatt magát senkys ne absentállya [UszLt X. 76. 19 fej.] * ~ *vám* szombaton szedett vám; uium/vamă de sîmbătă; samtagsmaut, samtags einhebene Mautgebühr. 1676/XVIII. sz. eleje: Vagyon a' Szilagy vizen ... két kövő malom ... melynek szombathi vámját adtam, és rendelem szabad akaratom szerint, Ecclesia számára, ugi mint Pénteken estve, nap nyugotkor kezdetvén, szombaton estve nap nyugotkor végződén [Monó Sz; SzVJk 201]. 1688/1782: ha az Eccla a' ... Széna réten szabados passust enged az örölök(ne)k, tehát ... Mikola László Uram a' Szombati Vámat in perpetuum az Ecclának engedi és conferralja [Szamosfva K; JHbK XXVIII. 36]. 1712: Kúron András a Selyei malmanak Szo(m)bat Vámját (Iste)nhez való gi indulattyából adta a Selyei Reformata Eccla templomának építésére, mind addig mig a malmot I(ste)n meg tartya [Selye MT; MMatr. 217]. 1736: Az Szombati vámot Pénteken Éj felel fogva ... minden féléből ... külön veszen az Udvar számára igaz hűti szerent [HSzj szombati-vám al.]. 1760: a Szombati vám mai napigis kijár [Mákófva K; KHn 232]. 1765: a Pater Eo Atyasága és Miklos István kik a' Szombati Vám(na)k Perceptorai voltak világossan affmályak hogy nem többet hanem Monár részen kivől 58 vékát percipialtak [Kóród KK; Ks 18. Cl. 5]. 1796: minden fundamentum nélkül mérézlik a' praetendens Torotzkaiak, a' Szombati Wámhoz való Törvényes Víz magoknak vendicalni [Mv; TLev. 5/16 Transs. 51] * ~ *vásári proventusocsa* szombati vásári bevételecske/jövedelmecske; venit/beneficiu modest obținut la ținutul de sîmbătă; das Einkommen, das samtags zur Messezeit erhalten wird. 1782/1799: (Városunk) Szombati Vásári proventusokait eleitől fogva ... helységünk birái Szedték be, 's a' Városnak ottan ottan következett szükségire költötték [Torockó; TLev. 3/16 Transs. 348].

szombatlás a szombatos vallás követése; sárbátorirea sîmbetei/sabatului; judaisierendes Einhalten des Samtags. 1653: Szabó Gáspár azon esztendőben meghala, maradának négy fia ... kikre reá marada a szombatlás. El is nem hagyák ... más tragoediák is telék el ezeknek az atyafiaknak mikoron imának 1595-k esztendőben, jóllehet nem a szom-

batolás miatt vala az, hanem más csúfos és stupidus dolog vala a mit indítottak vala akkor [ETA I, 30 NSz].

szombatos I. mn 1. ~ *vallás* sectă (religioasă) care sârbătorește/ține simbăta în locul duminicii; Sabbatariersecte, sabbatistischer Glaube. 1663: Megírá'm oda fel az arianus vallás miképpen szakada kétfele', és mint csirázék a szombatos vallás belőlle [ETA I, 34 NSz].

2. a szombatos vallást követő; care sârbătorește/ține simbăta în locul duminicii; sabbatistisch. 1600: Ma, pénteken égettük meg Vásárhelyen a piacon, a nyilvános pellengérnél a szombatos eretnekek istenkáromló műveit" [Mv; BTN² 449. — "Piskolti Fábricius Balázs felj. 1600 május 6-ról].

Szn. 1652: Szombatos Mihály [Szászlóna K; GyU 123].

II. fn a szombatos vallás híve; adept al sectei (religioase) care sârbătorește/ține simbăta în locul duminicii; Sabbatarier, Sabbatist (Anhänger einer Sekta, die den Samstag streng erhält). 1653: Itt Vásárhelyt is nagy fészket vert vala az arianus vallás is; de osztán a mint oda feljebb mondám, abban meg nem maradván, szombatosokká lettek vala. Ezek voltak fő követői: Borsos Tamás bátyám ... és Szabó Gáspár sógorunk ... többek is voltak | És mikor immár az országból kiment volna, tehát ez alatt itt Vásárhelyt a kik szombatosok és arianusok voltak egymással elhitették azt, hogy Szinán bassa megveri ezúttal Havasalföldében a Sigmond fejedelmet, s onnat bejövén, Erdélyt csak elfoglalja [ETA I, 29, 30 NSz]. 1662: Szombatosok convictiójok, kolosvári káromkodó ötvös megköveztetik, Péchi Simon, Orbán Ferenc conversiójok, Gyulai Ferenc promótiója, evangélicusoknak a kolosvári tanácsba bévitetésök [SKr 192 tartalomjelző fejezetcímbe].

szombatosság szombatos vallás; sectă (religioasă) care sârbătorește/ține simbăta în locul duminicii; Sabbatarier-tum. 1773: Ezen ... Jozságok az néhai Groff Komis Margit Aszony kezéről úgy hallottam, hogy magának az Aszon-(a)k Szombatossága mián mentenek volna az akkori Boldog emlékezetű Fejedelem kezére Urán(a)k Rhedei Jánosnak halála után [Ks 32. XXXII özv. gr. Toldi Ádámné Teleki Krisztina (71) vall.].

szombatszék szombatónként ülésező/tárgyaló bíróság; scaun de judecată ținut simbăta; samstäglich tagendes Gericht. 1592 u.: tilalmat toette(m) ez Jk ellen ... mely tilalomnak okadasara az olahffalwj bíró Jakoczy Georgy Jde bocziatot Capitany vram eleyben az szombat szekre, az tilalomnak ezzel adom okat [UszT].

szombattörés a szombati munkaszünet megszegése; ne-respectarea simbetei ca zi de sârbătore; Verletzen der Samstagsruhe. 1662: Másodszor még olly bűnökbenis, melyeket kegyes előttünk eleink alkalmasszerént irgattak ... a sok szombattörés, Istenhez és az ő igéjéhez s annak hirdetőjéhez, ennek felette egész az egyházi szolgálathoz és az isteni tiszteletnek mindenféle eszközeihez való nagy idegenkedések — [SKr 713].

szomjan 1. szomjasan, szomjazva; insetat; durstig, dürend. **Szk:** éhen (és) ~. 1702: Házából sokszor el kellett Ura kegyétlensége miá menni és mások pinczejében ... ház héjjá(n) éhen szomjon lappangani [SzJk 338]. 1816 u.: tehenei, Juhai, sertéssei, a hosszas meg rekesztés éhen szomjan tartás miat meg vetettek [KLev.]. 1818: ött Napo-

kig éhen szomjan tartotta [A.szovát K; i.h.] | három napp, és három éjjel éhen, és szomjan tartotta [M.fráta K; i.h.] * élen~. 1783: a' borjúkat három napon tartotta étlen szomjan Morár Ilia, vgy hogj ingadozta(na)k akkor amidőn el bocsátotta [Dob.; Mk].

2. szomjúság miatt; din cauza setei; vor Durst. 1773: téli és nyári száraz időben oly vízbéli megszorulások vagyón, hogy marhájok is majd szomjon meghalnak [Vaslab Cs; LLt].

szomjazás sete, insetare; Durst. 1619: És ha mivel az én vékony állapotom szerént avertálhattam volna, sem éjemet, sem napomat, sem költségemet, egészségemet, szomjazásomat nem néztem volna, kit noha Markó vajda uram honn lakott, de láthatta meneteletem, jöveletemet, vendégségemet [BTN² 196].

szomjú I. mn 1. szomjas, italt kedvelő; insetat, amator de băutură; durstig. **Szn.** 1636: Szomjuh Mihály hutős Polgar [DLT 396]. 1728: Szomju Mihály [Dés; DLT].

2. ? vízhiányos; fără apă, secat; wasserarm. **Hn.** 1864: Szomju völgy [M.fenes K; EHA].

II. fn szomjúság; sete; Durst. **Szk:** ~val meghal szomjan, szomjazva meghal. 1596: az zegeny Andras ... betegh vala s meg hal vala zomjúuál [UszT 11/47]. 1630 k.: iőt vala az en hazamhoz Bőr vejne s kereczek be mert immar ejel vala s monda hogy szinte megh hol szomjuhal [Mv; MvLt 290. 45a].

szomjúhoz, szomjúhozik 1. szomjazik; a-i fi sete; dursten, Durst haben. 1702–1764: Az Csalard viz ugj ötlík Tantatus Elejibe hogy szomjuhozze [Torockó; MNy IV, 234]. 1809: a' pásztorok ... a' Márhákot napestvéig meg nem itatták, 's haza nyáron által estvéként igen szomjuhozva bósatták [F.rákos U; Falujk 41 Sebe János pap-not-kezelvel].

2. árv áhitozik/vágyik vmire; a fi ahtiat/dornic de ceva; düsten, es düstet jmdn nach etw. 1604: valamj bizonyos helyen zokot regy rendtartassunk zere(n)t p(rae)dicalhatna-(na)k es halgathatnak az Isten Igeyet minthogy az koeseghis felette igen zomyuhozza [Kv; TanJk I/1. 492]. 1657: mind Bethlen Gábor, s mind Rákóczi György fejedelmek idejében igen szomjúhozzák vala az magyar nemzetnek Szabadságát és magyar nemből állatandó királyságát [KemÖn. 100]. 1662: Mely hadakozó nép az ő megnevezett álnok mesterségekkel gonoszban lévén és egyébképpen is prédát szomjúhozván ... magyar községek ellen engesztelhetetlenül dühösködött és kegyetlenkedett [SKr 101]. 1741: Sipos István ... a Bátyát kezdi pirongatni ilyen formán Bátyám Uram miért hogy Kgd egy tűznél hál, ezzel a Gyilkossal, a ki úton út félen mind az én véretem Szomjuhozza 's nékem halálos ellenségem [Szilágycseh; IB III. 106/16 G. Balint (28)jb vall.].

szomjúhozó árv kívánó; doritor, dornic de ceva; düstend. 1660: Azért édes kedves Bátyám uram, alkalmaztassa úgy Kegyelmed magát, mint keresztény igaz magyar, most lévén ideje, hogy mind hazájának, mind az egész kereszténységnek szolgáljon ... azokon, az kik méltatlan veszedelmének szomjúhozói voltak ... bosszút állhasson [TML I, 568 Teleki Mihály Kende Gáborhoz].

szomjúság sete; Durst, Durstgefüh. 1597: Mod Janos Coloswary eskewt Zaz ember vallya ... az Aiton ky lepik

hall valamely chiattanast az haz taya(n) de ne(m) tudgia my-re velny, hane(m) mikor zomyúsagat el oltotta volna esmet be ment es le fekewt [Kv; TJK VI/1. 15]. 1662: méltóságos helyeken nőtem, nevedektem, forgottam, éhséget, szomjúságot nem láttam s nem kóstoltam [SKr 164]. 1759/XIX sz. eleje: (a) Források ... annyira el száradnak, fogynak, hogy olykor az Marhájok-is a Szomjúság miatt el-vesznek és száradnak [Dál K; Told. 12. 124]. 1763: a' többi se láttak (!) egy darabig a' nagy ejség (!) szomjúság és az nagy hévség miatt [Udvarfva MT; Told. 44. 15]. 1768: az Falusi Pásztor a Csordát a Falunkba bé hajtván ... admoniáltatta a Gazdákat hogy ki ki itassa meg Marháját mert ha a Szomjúságnak miatta bajak betegülések annyival inkább meghalások Történik ő oka ne légjen [Kissármás K; RLt O. 4]. 1778: Három fertály tiszta, vagy efféle árpával főtt vízzel egy fertály ketske, vagy tehén tejet egybeelegyítve, hasznos jó ital; de ez is erősen hideg ne legyen, és egyikből is egyszer igen sokat meg innya nem jó; jobb a' szomjúság óltására gyakran innya [Mátyus, ConsSan.]. 1832: a nagy meleg étlenség, és szomnyúság miatt a bészart házba sokan rosszul is lettek [Ne; KCsl 6]. 1847: teljes reménységgel várva az őfelsége magos kegyelmét, kész voltam hideget, meleget, éhséget, szomjúságot érettek kiállni [VKp 155 Varga Katalin sk].

szomjúztat szomjan tart; a nu da apā de būut; (ver)dursten lassen. 1818: (A marhákat) ehezteni és szomnyuztatja [M.frátaK; KLev.].

szomor '?' Szn. 1614: Szomor Istwan jő [Bölon Hsz; BethU 196].

szomorán bánatosan, szomorúan; trist, cu tristețe; traurig, bekümmert. 1709: szomorán értettem, hogy az conflus differatitot [SzZs 267]. 1729: Kapronczaj István Uram Özveggye ... Árvaságra jutott állapotját de inkább abbol emegált adosságát ... szomorán említte [Lóna TA; JHb XXVIII/31]. 1730: Szomorán értettem, a' Mlgs vmak mind vri Mlgs udvari Cselédinek betegeskedését ... ittinnis azon nyavalya annyira el hatalmazott, hogy csak nem egész Városi Embereink Cselédestől abban fetrengenek [Kv; Ks 99 Boros György lev.]. 1763: itt az Várhegyi Udvarban beszéllete szomorán [Udvarfva MT; Told. 44. 15]. 1771: aszt szomorán irhatom, hogy az jó szomszéd Aszonyomat Szilvársól el veszttem az mult hettfün meg hala [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsanna lev.]. 1775: szomorán értettem Ngd nékem illy sullyos betegségébenis iratni nem sajnálott [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78]. 1784: Közön-séges hírből igen szomorán értyük, hogy már el végeztetett volna Nemes székünknek más szekkel és vármegyével öszve foglalása [UszLt 25]. 1817: Szomorán olvasom Nagyságod Leveléből azt is, hogy a G. Commandotól a F. Guberniumhoz a mi pénzünk iránt való válosz még le nem jött holott már fel küldésének el mult Hét Hete [Zsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.]. 1847: a' Doctort már az ijedségből ki usudva, de nagyon szomorán találtam [Kv; Pk 7].

Vö. a szomorán címszóval.

szomordoki a Szomordok (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szomordok/Sumurducu; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szomordok: 1. Szomordokon lakó; din/care locuiește

în Szomordok; in/von Szomordok, Szomordoker. 1792: a Szomordaki oláhoknak fertályanként adat [Méra K; Aggm-Lt. C. 108].

2. Szomordokhoz tartozó; care ține/apartine de Szomordok; Szomordoker, von/bei Szomordok gehörend. 1847: szomszédi ... nap nyugatrol a kajántoi és szomordoki erdők [Méra K; EHA].

szomorgat szomorítgat, búsítgat; a tot întrista pe cineva; bekümmern, traurig stimmen. 1765: Csipkés Anna Aszszony ideje töltött, erőtelen ... sok időtől fogva terhes özvegységet viselt ... Aszszony ember lévén, magánál erősebb Iffiabb embereket nem tarthat ... Székely Elek ... eo kgylmétől ne várjon s interentioja végett ne szomorgassa [Torda; Pk 2]. 1773: első feleségemtől, Aczél Salométól való fiam, Zsigmond, meg nem elégedvén azzal, hogy velem egyszer in anno 1770 megosztozott, annak utána ismét reámjövén, a leányom, Salome, első uráról, Eperjesi Ferencről maradtott fűzkúti jószágocskáját kezére adta éppen csak azért, hogy szünjék meg tőlem, s ne szomorgasson [RettE 316]. 1775: az Attyátis szomorgatván, és keserűséggel illetvén, Attya mellett nem futott, nem fáradott, Javait nem szaporította [Vadad MT; VK]. 1781/1785: hallottam néhai Détéi István Uramtól ezt mondani, hogy ne szomorgassák a Jozság fel osztásával mert vgyantsak üdő töltött Ember lévén hová hamaréb mind reájok marad [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 175 Rusz Prekup (60) zs vall.].

szomorít búsít; a întrista/mihni; traurig machen/stimmen, bekümmern. 1644: megh nem tudom imia szerelmes Atiamfia minemű kereser szíuel uagikó tüled ualo taule letelem miat, azis szomoret tuduan menni szok busulasid legiened (!) adigh edes lelkem migh Isten haza hoz [Gyf; LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erősbethez] | borka ... az maga Attyai ket reszet edes anniatol ki nem veotte volt neis akarua(n) azzal szomorítani [Kv; RDL I. 107]. 1661: Nem tudok mit írni, édesem, mert sietek, csak az lelkedre kérlek, ne búsulj, engem is avval ne szomoríts [TML II, 160 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1671: az az ember nem kíván neked rosszat s engemet is ne szomoríts, mert bizony megölsz búval [TML V, 472 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1678: az ellenkező felek soha el nem hihető igireti és álnok practicájok, tőlünk vezértől kívánó rendkívül való nagy summa igen igen rettetgetnek és szomorítanak [TML VIII, 146 Betlen Farkas ua-hoz]. 1693: Lelkünk fájdalmával érezzük, s egyszersmind szegénylőnk is, hogy Kolosvári Unitarius Uraimek jollehet velünk edgyüt azon egy nyomoruság(na)k és szorongattatásnak hajójáb(an) eveznek, megis bennünket ő klmek szomorítani és méltatlan s helytelen vadakkal ... Gubernator Urunk előtt vádolni és terhelni nem altallották mind követek, mind penig levelek által [Kv; SRE 14-5]. 1710: Nem a mostani időhöz való az öngyásága propositioja, ne is szomorítson öngyásága bennünket afféle kedvetlen dolgokkal [CsH 233]. 1742: inkább commune patrociniotumot igyekeztek a' Melts Vr tselekünni, mint azon Székétis in hoc passu szomorítani [ApLt 4 gr. Haller János aláírásával]. 1810: A ... Klmed Testvére Tolvaj Mária, az ötlet illetelt Egerbegyi s Kertsedi egész Rátáját, mind belsőt mind külsőt minden háborgatás nélkül Klmed kezénél hagyta, és azoknak ki vétellekkel kegyelmedett Soha nem szomorította [Egerbegy TA; Tolvaj lev.]. 1811: Ki meg-vét másokat, ő-is meg-vetessék: A' ki más szomorít, ő szomoríttassék [ÁrE 95].

szomoríthat búsíthat; a putea întrista; bekümmern können. 1710 k.: azt fogja a dolgokat nem tudó maradék vagy világ mondani, hogy talán Erdélyben leglatrabb ember én voltam, hogy annyit szenvedtem ... ki úgy fog itilni és szólni, felette igen megcsalja magát s másokat is ... de a maradékimot szomoríthatja, sőt talán károsíthatják [BÖn. 406].

szomorítható búsítható; care poate avea efect întristător; bekümmernbar. 1710 k.: Mely gyönyörűség^a e világi dolgait ha egészen el nem felejtetné is, de azoknak szomorítható erejét elveszi, elnyeli [BÖn. 465. — "Az üdvösségre való bemenetel].

szomorító búsító; întristător; bekümmern. 1678: Kérlek, hogy ha csak leveled által is, fenyegezd meg az engem szomorító fertelmest [TML VIII, 108 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1697: Vég Gergelly Uram, hazos társát Sóvágó Kata Aszszonyt gyakarta, rut Istent szomorító szitkokkal szidalmazta rutította [SzJk 303]. 1853: Lelkem — csak isten tudja mi unalmas és szomorító nekem e' méla bus magány, hol meg ember szo is alig hallható a' gyermekek bódító lármájától [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

szomoríttatik búsíttatik; a fi întristat/mîhni; bekümmert werden. 1679: Kérem azért Kegyelmedet, ne szomorítsasam mégis tovább, mert én is csak ember vagyok ... én inkább mindenekben szolgálók [TML VIII, 495 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1811: Ki meg-vét másokat, ő-is meg-vettessék: A' ki mászt szomorított, ő szomoríttassék [ArÉ 95].

szomorkodás bánkódás; întristare, mîhni; Betrübtheit, Kümmernis. 1672: Kegyelmed casussán való szomorkodásomat s búslásomat mi haszna ímóm? látták, kik körülöttem voltak [TML VI, 390 Baló László Teleki Mihályhoz].

szomorkodik árv is búslakodik; a se întrista/mîhni; betrübt/traurig sein. 1667: Az végek állapotján bizony én is igen szorgalmatoskodom és szomorkodom [TML IV, 49 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1672: azon majd inkább szomorkodom, hogy mű minden eszközöket ma is mind elvesztglünk [TML VI, 36 Bethlen Miklós ua-hoz]. 1710: Semmi promótiója nem adaték^a, a császár udvarában, noha az egész Magyarországon sem jószágra, sem familiára csak egy is vele nem érkeznek, melyen sokat szomorkodott [CsH 328. — "II. Rákóczi Ferencnek]. 1776: Azt láttam, hogy a' melly napon meg eskették Groff Kornis Anna Kis Aszszont B Henterrel az én Groffom aztot megtudván, oly igen busult, szomorkodott, és sirt, hogy ilyen Keserűséget az Attya halálakor-is nem tapasztaltam [Kóród KK; GyL. Fridericus Nóvák (21) kamerdiner vall.] [Azt tudom, s látam, hogy felette Szomorkodott, Kesergett, Sirt a' Groffné egész éztaka [GyL. Adalbertus Biro sículus ex Csik Kartzfalva nunc in Pago Csokfalva^a residens vall. — "MT]. 1787: Midőn ... szegény Qvartejamra meg érkezém, meg láttam Mártont, melyen meg ütközém és nem tudám örvenyek é vagy szomorkogyam [Kackó SzD; Kp 27 Újfalvi Samuel Máthéné Újfalvi Krisztinához]. 1806: Papp Demeter jól iván buvában szomorkodott kárán [A.várca Sz; BfR 130/1 Vljajka Zaharia (28) col. vall.]. 1811: Te-is szegény Som-fa, melyet ma ültettem, Ne szomorkodj, hogy sok ágad le-mettzettem [ArÉ 54].

Sz. 1703: Nekem most Istennek hálá testem meg vekany egesség(en) nyugszik, de mint az társától meg fogtatott Gerlicze galamb egyedül nyög és szomorkodik, így énnem-kemis egyes egyedül lévén Szivem bánkodik [Ne; MvRK-Lev. Alvinczi Mihály lev.].

szomorlás olvasztott nemesfém; topitură de metal prețios; abgeschiedenes Silber, geschmolzenes Gold/Silber. 1676: Adott ... Egy buza virágos köszöntőt, egy sima fém ezüst kalánt, egyéb dirib darab kapczt, gombot és hol mi egyéb törődék ezüstöt és egy darab szomorlasba(n) való ezüstötis [Kv; RDL I. 155a].

szomorló (agyagból készült) edény az olvasztott nemesfém hűtésére; vas (de lut) folosit la răcirea topituri de metal prețios; Schneidepfanne. 1575 k.: tizen keth girath es egy uncia tezen keth lototh es Mikoron latatnek Meg emeztetny az az az porban semmy nem lattatneek Es ved ky es qsd egy fodból chinalt zomorloban és lezen ullian ezust Minemonth en te nekede attam [Nsz; MKsz 1896].

szomorlóvas nemesfém-olvasztó eszköz; instrument folosit la topirea metalului prețios; Schmelzeisen, beim Abschneiden benütztes Werkzeug. 1622: Egy keozep zereb Ank tt. f — d. 35. Két szomorlo uas egik nagib az masiknal tt f — d. 24 [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eötues Mihály ötvös műszereinek hagy.].

szomorú I. *mn* 1. bánatos, bús; trist, întristat; traurig. 1610: Eoluessy Gergely deakne Balogh Orsolia Azony ... ezt referallia ... egiszer Margit azony, Budaj Mihaly deakne ... nagy Zontiolodwa Jeowe eleo es mo(n)da(m) neky, miert vagi illien Zomorw ... mo(n)da nem tudo(m) mit erzek, de oly Nagy buual vagio(n) az ziuem [Dés; DLt 321]. 1662: Aki csauz ... csak nagy szomorú bánatos orcával kísérteték vissza a városba Az micink is, akiknek lovok maradtatott volna, a kapitánnyal együtt az török sereg között nagy bánattal, szomorú szívvel megdelgelvén [SKr 186, 625]. 1663: Az te vilagtal(a)n) szomorú edes anyad Nagy Sára [Polyán Hsz; BálLt 1]. 1667: Kegyelmed nekem szomorusággal teljes írt levelét ezen órában hozák meg, melyet bizony szomorú szívvel olvastam [TML IV, 38 Naláci István Teleki Mihályhoz]. 1669: Szomorú lélekkel és megkeseredett szívvel kelleték Kegyelmednek írom [TML IV, 430 Bánffy Zsigmond ua-hoz]. 1825: az Ur az Exponens Aszonynak szomorú Özvegységét nem kíványa könnyebbiteni, ha nem inkább terhelni [Ne; DobLev. V/1088. 2a]. 1831: De a' lakodalom napján nagyon szomorú volt — nem is akart sem enni, sem inni [Angyalos Hsz; HSz]P Pap Tamásné Sára Máris Bessenyi Prov. (40) vall.]. 1836: látom két kedves Gyermekeimet Jönni bé Házamhoz meg szontyoladott szomorú ábrázat vonások között [Ne; DobLev. V/1276 Dobolyi Sigmund lev.].

2. elkeserítő/szomorító; întristător, trist; traurig, betrübt. 1661: elegh szomorú pelda Varad állapotia [KJ]. 1662: a szegény hazának illy boldogtalan állapoti közben ugyanezen 1652-ikben éri más szomorú és nagykaros állapot is [SKr 314]. 1667: inkább kívánjuk vala mindnyájan vig örömben ez pusztá háznál is személyében látnunk Kegyelmedet, mintsem ily szomorú állapotban való létit értenünk [TML IV, 33 Tökölly István Teleki Mihályhoz Krakóból]. 1670: ez Szomorú Igyben keserves példammal könyörgök igen Alázatosan [Told. 1a]. 1673: az naponkent

valo szomorú siralmas állapotokból sajdíthatik vala, Hogy ha azon föld (: az mint megh lön :) Török keziben esik [Szentpál KK; Ks 90]. 1718: ezert kellett néke(m) most legkiváltképe(n) Ur(am) kgdet busitannam, külömben bizony mostanis kgd Szomorú Statussaban nem busitattam volna [KJ. Rétyi Péter lev.]. 1728: az Ur Groff Uramotis ilyen szomorú állapotjában dízguszalni nem akartam [ApLt I Apor József gr. Kálnoki Borbálához]. 1764: Jöven Veneral Consistoriumunk Elibe Nzetes Hadadi István Honestus Civisünk és Feleségének Nzetes Andrasi Máriának Hazassagbelli igen terhes ... Causájok ... Istennek indításából az egymástól való el szakadásnak szomorú Consequen-tiajat ... meg fontolván ... együtt való lakozásra condes-cendalanak [Kv; SRE 209]. 1824: 1824ről készült keserves történetem le írása, meljet késő maradékom akár melyik légyen ... olvasság vgy mint szomorú Esetet, mely Kedves Boldog Emlékeztű K: Dobolyi Sándor el Halálozásával rajtam és Édes Anyám Szántó Rósián esett [Nagylak AF; DobLev. V/1094 id. Dobolyi Zsigmond felj.].

3. fájdalmas; dureros, trist; traurig, bitter. 1629: előttem viselvén ... hogy jó az testi életben s állapotban senkinek örökké való megmaradását nem remélni, hanem minden-nek az szomorú halált meg kell kóstolni ... (akartam) ... szabadoson disponálni testamentarie [BTN² 419]. 1662: A gróf ifjú Bethlen István szomorú halála [SKr 145 tartalom-jelző fejezetcímbe]. 1677: October 11. Hétfőn Isten ő fel-sége igaz ítéletiből szegény édes leánykámnak, Apafi Szu-szannának szomorú és véletlen halálával megszorította | az egész esztendő sok bajoskodással és Isten látogatásának szomorú érzésével tölünk eltölt [AMN 216]. 1682: minnyá-jan emberi nemzetül az halandóság alá vagyunk vettette, s ez árnyék világba való ki mulásunk(na)k s egymástól való megh válásunknak a szomorú halál által kelleitk lenni [Kv; RDL I. 168]. 1700: jelente ... Gyerőffi Borbára Aszony eő Nga Hogy idvezült édes Vra ... Groff Ratotthi Gyulaffi Laszlo Vram eő Nga szomorú halála alkalmatosságával mi-nemű súlyos, es nagy Summa adosság pinznek fizetese szallott legyen rea [Kv; Ks 90]. 1747: Rázmán Samuelné Kis Borbára Aszszony ... maradván szomorú Árvaságra három gyermekeivel [Kv; Pk 6]. 1854: nekünk jutott a szo-morú hivatás, hogy ölelő karjaink közt haldokolni lássuk a' jó anyát, a' drága szép hazát [ÚjFE 3]. 1856: Szomorú hirt kell imom levelembé, de mit tegyek, hisz ha el titkolom akkor ki tudja mi rosz következne [Szkr; Pf Serester Sán-dor egyenruhás lev.].

4. tragikus; tragic; tragisch, verhängnisvoll, fatal. 1671: Excipialván mindazáltal ezen Articulusunk alól azokat az Ember öléseket, mellyeket az el-múlt szomorú változások-ban s' Fejedelmek sok egyenetlenkedésekben történtek [CC 54]. 1710: Így vesznék el a nagy dicsőséges vitéz ma-gyar fejedelmi urak ... a közönséges jót forgatván, gyaláza-tosson hóhér keze által öltetettnek meg, és szomorú példá-beszédben marada emlékezetek az egész világ előtt e mai napig. Ilyen szomorú vége lön a császár ellen való táma-dásnak [CsH 91]. 1739: szomorú és véletlen actusok volt az Nagy Táboron lévőeknek vgy mint Mascherovzan Orsova fele ala, Landorfejeváron jockskával alab, egy erdőn keresz-tül akarván menni (: őt, hat Regimentet ugyan előre küldöt-tek explorálni :) az explorátorokat az fák melől harmincz ezerig valo jancsár puská szokat excipialtak [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1766: Idára is^a el bósáttatik rendes hivatalja szerint a Szengyeli levita ha aszt valami szomorú Casus nem akadályoztatja Sz. György napig [GörgJk 203. — *K].

1818: A fen le irt ... Excessusokból 's erőszakokból kő-nyen képzelhető Dolog az illy moddal fel lázasztot nép Szomorú következtű tettekre is nem tsak ki léphetik ha-nem hogy kiis lépik tsaknem bizonyos [Zágon Hsz; Szentk. br. Szentkereszty Zsigmond generális nyil.].

5. gyászos; funest, trist; trauervoll, traurig. 1707: A(nn)o 1707 Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyházfiú, midőn futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtozi pas-susra, azoknak kezekbe esett [Uzon Hsz; SzO VII, 126]. 1720: Tiszt. Tudós boldog emlékeztű Püspök Soo Ferencz Vram ő kglme az mostani Szomorú esztendőben ... az elők közűl ki mulván ... ezen defectust kivanván a V. Consis-torium resarcialni [Kv; SRE 135]. 1727: Árva és szomorú Eözveggy állapotomb(an) kényszeríttem Nsgtok(na)k Kgl-metek(ne)k illy szomorú példa nélkül rajtam történt injuri-altatasamat alázatosan detegálnom [Ne; DobLev. I/129]. 1744: Im Trojanak ... Minden kőfalait a' sebes Tűz langja Be fogta szomorú veszedelem árja [Uzs; Pf]. 1779: Igen szomorú Újságul irhatom hogy ... Küküllővárt ... az Áltán le szakadván ... a' Sántzba négyen bé estenek, a két ifjabb veszedelem nélkül vagon, Groff Bethlen Miklósnéhoz pe-dig semmi remény nintsen [Bolya NK; IB. gr. Toldi Zsig-mond ismeretlen nőrokonhoz]. 1865: Bogártelke Község-nek lakoi f. ho 9re szomorú reggelre viradtak fel. Gonosz ember által támasztott tűz 30 házat mellék épületeivel ham-vasztott el [Gyalu K; RAK 100].

6. borús; innorat, noros; freudlos, trüb. 1807: Egy kevés-ség az éjtzaka meg fagyott és egy kevés hois esett, egész nap szomorú hives idő volt [Dés; KMN 87. 269].

II. *fn* kesergő személy; om trist; Betrübte(r), Beküm-merter(r), trauriger Mensch. 1758: A szomorúkkal szomorú voltam s minthogy én is igen sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam, mert különben is igen szánakodó voltam [RettE 79]. 1811: Oh leg-főbb Böltses-ség! ... Engedj vigasztalást a' szomorúaknak: Engedj sege-delmet a' nyomorultaknak [ARÉ 20].

szomorúan 1. bánatosan, búsan; trist, cu tristeje; betrübt, traurigen Sinnes, mit Trübnis. 1630: Azt Thott Balas szomorúan es Syruais hallotta [Szentmárton Cs; BálLt 48]. 1657: az fejedelemasszony személyében fundált practicára nézve, mindazáltal felette szomorúan és gyakor megirsá-tással békével járam meg ez utamat is Isten kegyelméből [KemÖn 105–6]. 1662: Szomorúan értem bizony Kegyel-med betegeskedését [TML I, 342 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1666: Szomorúan érti ő nagysága azt az vesze-keést, nem régen menvén ki az pogány az országból, ki-nek is prédálása megszűnvn, intestinum bellum támadott helyében [TML III, 559 Nalácz István ua-hoz]. 1670: Szomorúan értem azonban Kegyelmednek mind magának, mind kedves gyermekének betegeskedését [TML V, 390 Bethlen Farkas ua-hoz]. 1671: Felette szomorua(n) értettük volt, hogy eő klgmek, noha mindnyaja(n) az igaz Reforma-ta religio(n) levő Ecclesiak(na)k lelki pasztori volnának, mind az által eo kglmek Episcopalis es Presbyterialis neve-zetek alat egymástul szakadást csinálva(n) az együgyű hal-gatók(na)k nagy botránkozására, a' mit az edgyik p(re)di-kal a másik refutallya [SzJk 116]. 1718: Istennek kgd Há-zán bokros látogatását Feleséggemmel edgült ige(n) szo-morúan értettük [KJ. Rétyi Péter lev.].

2. elkeseredetten; amárit, mihnit; erbittert, mit Bitternis. 1656 k.: Nám Masok is örülnek az Nagod kglmes jo titinek, ne maradjgiok énis kglmes Uram csak ilyen szomorúan

[Ks 42. C. 9. Cseffey László suppl.]. 1657: az fejedelemnek jüvetelit értvén, menék eleiben Hunyadra, kivel szemben lévén, szomorúan panaszképpen mondá: Bezzeg, jó öcsém, hamar elállál mellőlem s elhagylál ily nagy nyavalyámban [KemÖn 97]. 1659: édes Sógor uram, elég szomorúan értettem ... én legnagyobb áruló volnék és Rákóczy urunkat én indítottam volna az bejövésre [TML I, 437 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1697: Szomoruvá(n) ertyük mind egy mind mas felől, tűz miatt valo szertelen karosodast [Dés; Jk]. 1704: Az asszony szomorúan értvén a követtséget, izente, hogy nem tudja az okát, hogy büntetődjék ökegyelme Toroczkai István uramért [WIN I, 107]. 1854: Gyakran szomorúan gondoltam: mennyi minden megy feledésbe ... melyek a történet közfolyamára hatással voltak és lesznek [ÚjFE 4].

3. kedvetlenül; indispus, íntristat; mit trauriger Miene, lustlos. 1747: Szivem ... jo kedvel es frissen legyen (!) szomoruan ne tanállyalak [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1807: egész nap ettem ittam, játszottam egy betűt sem tanultam, estve szomorúan haza kellett jönnem [Dés; KMN 369].

szomorúfűzfa Salix babylonica; salcie pletoasă/plingătoare; Trauerweide. 1810: a' Sirom körül akárhol légyen is az szomoru fűz fákat ültessenek [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. 1822: A Szomoru Fűzfáknál kanapé Fejér 2 darab [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

szomorúház halottas ház; casă mortuară; Leichenhaus. 1814: (A) szomoru Háznál még 2 Gyermekek lévén halálos forma betegek [Györgyfa K; RAK 122]. 1829: (Megholt) László Márton száraz betegségbe(n) NB. predikáltam a' Szomoru Háznál az Udvaron [uo.; RAK 130].

szomorújelentés gyászjelentés; necrolog; Traueranzeige. 1842: A' Szomoru jelentés iroinak [Dés; ÚjFE 3].

szomorúság bánat; tristete, mihnire; Traurigkeit, Kummer. 1610: nagy zomorusagat mikor latta volna Torma Wram kerdette Mihály deakot miért bankodik, es ez zerint megh bezellelte maga Torma Vra(m)nak mint kapta a' feleséget Kun Peterel [DLT 321]. 1662: Ezek után ismét újabb kár és szomorúság tanála az szegény hazát ... ifjú Bethlen István megbetegesedvén ... az élők közül elköltözött vala, életének mintegy 28. esztendejében ... az országnak is nem kicsiny kárt, fejedelemnek szomorúságot ... hozott vala [SKr 147–8]. 1666: october 11 Hatodfél órákor estve holt meg a szegény fiam⁸ mirigyen hirtelen, nékem és feleségemnek holtunkig való szomorúságunkra [AMN 92. — "Apafi Gergely]. 1723: En eleget kalandozék hol örömr, hol szomorúságra. Istennek hala az Gyeresi, Thordai, saardi szőlőkök jól talaltam [ApL 1 Apor Péter feleségéhez]. 1737: 1737 Szent Mihály Havának 15 napján viradólag sok szomorúságink között adott az Ur Isten égj Fiu magzatot⁸, kitis kereszteltettem az előtt csak harmad nappal boldogul ki mult Néhai T. és b(olod) emlékezetű nagj Attyának T. Bonyhai Simon Györgj uram(na)k nevére Györgjnek [ArK 42 Zagoni Aranka György születési bejegyzése. — "Széken (SzD)]. 1740: In Anno 1740 Die 4ta Mensis Aprilis, Nemes Városunk Erdemes Hadnagya Nztes Dobolyi Márton kedves Atyánkfia ö kglme mindnyájunk(na)k nagj szomorúságunkra, 'e boldogtalan életet, b(ol)dog étellel felváltván ... [Dés; Jk 533a]. 1776: hogy Mlgs Groff Lázár János Urffi-

ról vólt valami ijjezgető beszédje, abból intéztem hogy elmenetele után ... ujjabb Nagyobb Szomorúságát tapasztaltam a' M. Groffnének és Annikó Kis Asszony ö Nganak [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.]. 1824: a Mennyei Felség ... adott vala nékem egy olj Fiját K: Dobolyi Sándort ... ki minden szomorúságomat örömr, minden rossz kedvettem Jo kedvel válthatta fel [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1a id. Dobolyi Zsigmond felj.].

szomság '??' 1617/1628: az Kis hagon az Maros mellett tudok egy darab szomsagott mellet Mihály Antal bir vala, most penigh Czibi Ferencz birja [Ditró Cs; LLt Fasc. 69].

szomszéd I. fn 1. vki mellett v. közelében lakó személy/család; vecin; Nachbar, Anrainer. 1567: ty kteek Segyn Somszydy kjkessy biro Janus es az teob Eskotteek⁸ [M.ékes SzD; BesztLt 86. — A beszt-i bírőhoz és tanácsához. — "Köv. a fels.]. 1572: Mostanis Ennek vtannais thy kmtek. Baratia es Jo zomzedgya akarok lenny [Kövár Szt; i.h. 3659 Cristaphorus Hagmas de Beregzo comes kezével]. 1584: mentwnk Zabedrah⁸ ... es ot Jelen leue(n) hatarosok es zomzedok ... Es ... witezleó Zelemery Petert ... Zabedban es hataraba leuó réz Jozagokba(n) bele vittvk es bele lktattuk [BálLt 80. — "Szabéd (MT)]. 1597: Az Achy legelnieknek hogy az zomzid hiazatian egi darabot foldoztak kit my az allasokal le teortunk volt fizete(m) d 12 [Kv; Szám. 7/XIII. 8]. 1634: Hallam hogy az szomszedom hazanal, Pop Simonnit nagy szay tamada eczakanak ideje(n) [Mv; MvLt 291. 30a]. 1668: Azttis tugiuk hogi az mű Zomzidunkban lakanak [Cszs; CsÁLt F. 27. I/30 Csobod Marton Ujfalvi (30) pp vall.]. 1677: Mikor Istuan egykor jove az apa(m)hoz s monda szomszed, en ezt az haz heljet el ado(m) [Mákó K; Born. II. 17. Bóros Marton (45) jb vall.]. 1687: látván szeginj jo Akaro szomszedunk hogi már lsten az eő Vegső oráját el hozta, tön mi előttünk, illjen testamentumot [Ne; DobLev. I/30]. 1711: En tűz tevő Szomszedgya vagyok Batonaj (?) Janosnak de en semmit jamborsaganal nem tudok [Szentdomokos Cs; Born. XXXIX. 50]. 1766: az városokon elég Fundus vagyon, olylyan az melyben szekérrel bé járnai nem lehet, a' Szomszédok mindazáltal azon defectust nem tartoznak ki potolnai, és a' magokén bé járot engedni [Torda; TJkt V. 310]. 1804: En Pap János(na)k éppen Szomszéggya vagyok ... hogy ... valakinek gabonáját el praedaltatta volna soha nem hallottam [Pálfa U; Pf Jakab Gergely (48) szabad székey vall.]. 1853: A kérdett Madarasi Adámnét és háza népét mint szomszédakat jól esmérem [Dés; DLT 502. 3].

Szk: felső ~. 1741/1758: Jonás Pálnak ... Stompat építeni, és csináltottni meg engedünk (!) ... vgy mind azon által, hogy a felső ... szomszédok Stompjainak ne praecjudicallyon és ne árcon [Abrudbánya; Szer.]. 1760: eő Ngá felső szomszédgyával ugj mint a' Tisztelendő Pater Franciscanusokkal haborgóvén ... Törvényesen meg láttatta azon Nobilitaris Fundussának ... határát [Mv; Told. 15/44] * **közelebb való** ~. 1805: az Dálnoki Felső mezőbeli földünköt el adová tevők ... Ezen földünkkel meg kinalok Dálnoki Gal Peter uramat mint közeleb való szomszédot meg is vásárlá [Albis Hsz; BLev] * **töbéli** ~. 1667: Ez Nemes Colosvary Tanacz parantczollattjabol es Nagy Szeőcz Mihály Vra(m) akarattjabol kj menenk Bekas patakba(n) ... ugyan ö kiglnek karainak megh Oculalasara es eligazitasara, mellyett mond hogy az eő kiglime teőbely szomszédgya ugj mint Monostory Istua(n) Vra(m) czelekedett uolna [Kv;

RDL I. 148]. 1705: Ezen örökséget ... meg vásárolván ... Boros István ur(am) mint Töbéli szomszéd, az meg irt Aszszonyis minden jussát kivéven belőle szabados Dominiumb(an) hagyá ... Boros István urat [Déva; Ks 92. I. 21] * *tösgyökerez* ~. 1584: Myerthogy az Bizonsagok homaliosok, es feokeppen egy oculatus testis vagion chak ... Azert ... heted magawal teos giwkeres Zomzediwal Jamborokal ... bizonichia meg Artatlansagat [Kv; Tjk IV/1. 270].

2. *~ja asszony* szomszédasszony; vecinā; Nachbarin. 1570: Orsolya Alcz Imrehne ... aztis Twgya hoga egy kort az kerthben megen volt, Es az Zomzedia azzonnak olos Andrasnak zolt hogy három penzt aggyon neky [Kv; Tjk III/2. 50]. 1574: Kadar Markosne Aztis vallia hoga leot volt eohozza Borbel Janosne, kerte arra hoga zomzedia Azzonyal Menne Eottwes orbanhoz Es kernek az keosentywt hoga ky adna kezetwl | Borbara Kadar Antalne ... vallia hoga ... Mond az zomzedia Azzony hoga am egi Margit New Azzon lakyz zomzedasagunkba [Kv; Tjk III/3. 322a, 362]. 1603: Relicta Circumspecti Joannis Kowachy Borbara ... vallia: Jeott wala en hozzam az zomzedom Azzony Mathe Deakne es mikor ki keserem ... hallek valamý Jaygatast [Kv; Tjk VI/1. 674].

3. címzésben; in adreare; Titulatur: Lieber (Herr) Nachbar, u.dgl. 1557: Ez lewel adascek az en byzot wraymnak bestercey byronak es eskwteknak az zaz emberel egetemben myt (!) byzot wraymnak es zomzydynnak kezýben [Somkerék SzD; BesztLt 32 „Erdely Myklos somkereky zolnok warmeegy yspan” kezével].

4. vkinek a lakása mellett/közelében levő ház/telek; casā vecinā; Anrainerschaft, Nachbarhaus. 1761: Muntyán Kresun ... Tavalý itt(en) Zalaknán Roff Sándornál Pakularoskodván szomszedban lakott [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.]. 1766: az Anjam házánál valami lármát halván magam vgyan a' szomszedbe által szaladék [Szilágyceh; BfR 104/2 Steph. Betsi (25) zs vall.]. 1782: Tudom hogy volt Réz, on, fa edénnyé, méser főző üstje, 's minden Házi Portékája ... ugi hoga Semmiért a Szomszedba nem ment Házbeli portékát kérni [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1836: A Pavai Joseph Haza felet* adom ki ... Sz. Gjörgy naptól fogva Esztendeig 35 Rfor Taxa mellett nyíllak nélkül Pavai Mihály(na)k ... Egi Tüz és a' Szomszedból harapozo Tüz nem lesz hibajok; a' magok tuzitól esendő karrol felelni tartoznak [Dés; Törzs. Dési taxalisták 5. — *Értsd: a Pavai Joseph-féle házat].

Szk: *~ba nem szorul*. 1782: Özvegý Basa Istvánné Aszszanyam ... Nagi Kereskedő Gazda Aszszony volt, Semmiért a mi Ház Szükségire valo volt Szomszedban nem szorult [Mv; DLev. 4. XXXVI] * *felső* ~. 1823–1830: A felső szomszedban lakott egy Kis Szabó Péter nevű szabó mesterember [FogE 85].

5. határos/szomszédos terület(rész); teren învecinat; angrenzender/benachbarter Grund. 1627: napkelet feleol szomszidgia Magiari Balint szeoleie, nap nyugat feleol Czianadi Jstuan szeoleie [Kv; RDL I. 133]. 1637/1639: Monostor kapu eleott Egy vetemenyes kertt, melynek szomszidgia Egy felol Kadar Mihalne kertj [Kv; RDL I. 111]. 1679/1741: Kenenfi István Pusztá ház helye ... egy felől szomszidgia egy Tóó [Nagylak AF; DobLev. 1/27a]. 1718: Az Tohati út mellet a Forrason felől ... szomszidgiaj ... napnyugotrol a Too (k) [Sülelmed Sz; EHA]. 1731: Jakab Imre pusztá Ház helye, melynek edgy felől valo szomszidgia Pantzél János pusztá Haz helye mas felől Tamás Mate pusztája [Gelence Hsz; BCs]. 1760: egi darab

szántó föld nap nyugot felől szomszédja a sajto patak árka ... nap kelet felől Nagi Enjed városa bokros odala [Ne; DobLev. II/308]. 1793: Szomszédi délről az Erdő Csinádra járó ősvény [Erdőszengyel MT; EHA]. 1822: szomszédok ... NNyugatrol a' ... Groff Eszterházi János ur Nyíres Erdeje [Gyerővásárhely K; KHn 156]. 1842: az Egrestőbe egy Török búzás tanorok körül vagyon 200 fűz fa ... szomszédjai Keletről a' Lutz patakja ... Eszakrol az Egres patakja [Vajdasztiván MT; HG. gr. Kemény Sámuel hagy.]. 1851: A' Kender nyilba (sz) ... Szomszédai ... Egy felől ... a Kopár nyil, 's a' Toroklat [Kérő SzD; EHA].

Ha. 1567: Zomzydonkot [Kisszöllös KK; RkAk 344]. 1629: szomszidgia [Kv; MúzRadák]. 1648: szomszidgia [Doboka; Mk III. XXXVIII. 999]. 1687: szomszidgia [Bádok K; BrÁLt]. 1701: szomszidgia [Cege SzD; WassLi]. 1803: szomszéd [O.szilvás AF; MkG]. 1819: szomszédba [Kv; Pk 2].

II. mn 1. személyre, lakosra, közösségre von.; referitor la persoane, locuitori, comunități; (Personen, Bewohner, Gemeinschaften betr.) benachbart, nachbarlich. 1585: Magdolna Magyar Andrasne vallia, lghen zepen kery vala Az lffiwto! Az kar vallot zegeny ember az syweget Monda Thekes Imreh takach Kelemennek, lo zomzed vram te volnal tizedes, Ne engedne! illie(n) hatalmaskodasz a' zabad vczaban [Kv; Tjk IV/1. 475]. 1614: Báthori Gábor mind Sorbán vajdával, s mind az több szomszéd fejedelmekkel hogy egybeveszett es veszekedett, nem az hatalmas császár hűsége mellett cselekedte [BTN² 73]. 1661: az török ... mirajtunk fogja elkezdzeni az keresztnység veszedelmére feltölt szándékját, hogy minekutána Erdélyt elegendő néppel megölteti, bátorságosan es közelebből háborgathassa az szomszéd keresztny nemzeteket [Kemplr. 343–4]. 1671: Apór Lázár ... a' Kézdi-Vásárhelyieket Lemhényi erdőről, és több szomszéd Falubéliekéről ab antiqua szabadosan es békességesen birván, minden impedimentum nélkül, nem supersedeál hanem mint az előtt ugy most-is háborgatná, igaz úttýokban persequalná [CC 41–2]. 1767: Ha valamely bányának hertelen romlása következnek, az abb(an) dolgozó bányászok, a' szomszéd bányászok(na)k meg mutatván, hirekkel és ha tettzik jelenlétekb(en)is az ilyen romlást Ejtzakais fel építhetik [Torockó; TLev. 7/1]. 1773: a' Szomszéd Falubéliek igen bé jöttek az Esztánai határba s Nagy káromra van [A.jára TA; Ks Miss. I Henter István aláírásával]. 1775/1802: Trifán Kozma ... ha világosan lattatikis fatéální, de ugyancsak szamszéd falubeli mint egy 30-ig valo fatenseknek fassiojak hitele, egy Tanunak fassioja által nem minualltathatik [BSz; JHb LXVII/3. 110]. 1814: oda jött Pavai Samuelné Asszonyom, mint régi volt szomszéd lakos ... az ő Kegyelme Szavának mi engedvén, utositása és ki mutatása után után (igy!) vettük fel a' métát [Dés; Ks 79. 29. 797]. 1826: Ezen Oculatio terminussát a' f.e. és holnap l Ikére határozván, kötelességévé tésszem az instans közönségnek, hogy az ezen patak ductussába interessatus szomszéd Gyalakuti közönség ezen terminusrol tudositás [Msz; GyL].

2. szomszédos vármegyében lakó (birtokos); locuitor (posesor) în comitatul învecinat; in einem Nachbarkomitat wohnend (begütert). 1557: Kwzwnetemeth es magam Ayanlassath mynth Jo Zomzed Wramnak az egez Tanachyal egyetembe mynth Tyztelendw uraymnak es Attyamffyaynak (!) [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70 Apaffy Laszlo a beszti-bíróhoz]. 1568: ebol keg:tektül io walast warok mind byzodalmas es io szomszéd vraitmül es atam fyaýtul

[Erked K; i.h. 38 Petrus Bozassy de Erked G. Thymar beszti-bíróhoz]. 1569: Azirt kirink k: mint bizot szomszid Vrainkat hog k: Igassagaban ligen Mellette mies eniben vag? Meg Naginbanis szolgajn akarunk mint bizot szomszid vrainknak [Sajó BN; i.h. 105 Joan. deak vicecomes a beszti-bíróhoz]. 1571: Kdet Enys kerem mynt Byzotth Jo zomzyd wramat hogy kdys Lenne wgyan azon Akarathal hog? ne perlenen Maradna háatra az keozeoteok walo Theorwynkezys [Szűv; i.h. 3519 Petrus Zentmyhalyfalwy praefect(us) arcis Nonę Casp. Zewch a beszti-bíróhoz]. 1642: Jo akaro somsed Uram kgmetek búczulletes attyafiait ide kulduen, az hausaok felől ualo leueleket is ertuen latuan mind beszélgettünk eo kgmekkel [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszti-bíróhoz].

3. házra, iskolára, egyházra von.; referitor la case, școli, biserici; (Häuser, Schulen, Kirchen betw.): benachbart, daneben stehend, anstoßend. 1573: Mennenk az Ghereb hazához es ott venneok be az wallast ... ne legyen Egygy zalason hanem chyak Bathor az zomzed hazual chyak kwl legyen [Sófva kör. BN; RLt O. 5]. 1705: Ugyan ma alkudtam meg a kömívessel, mivelhog az szomszéd házat is összevágjuk [WIN I, 521]. 1827: A Gyermekek tanításáért egy Szomszéd oskola tanito fizetéséhez hasonlilag adnak [Visa K; SzConscr.]. 1863: minden Egyházban, helyben fog tartodni a vizsgáló szék. Előre nem lehet tudni, hogy mikor, melyik Egyház vizsgálódik, a' szomszéd Egyházból tudósított minden Egyház [Gyalu K; RAK 84]. 1867: A félbeszakadt vizsgálat megindul ... Bikkra érkezend Mart. 4kén. Ha azonban a körülmények a menetrend megváltoztatását igénylik, e változás a szomszéd egyháznak tudtára fog adatni [M.bikal K; RAK 162 esp. kl].

4. helyre, területre, birtokra von.; referitor la locuri, teritorii, posesiuni; (ein Flurstück, Gut, Gebiet betw.): angrenzend, Nachbar-. 1597: Myerthogy egieb iol rendelt zomzed varosokban az sokadalomnak bizonyos es el határozot modgia es rendy vagon, ew kegmekis azoknak peldait követwen igiekeztenek azon hogi az itwalo sokadalomnak is el rendeleseben az varosnak es az keossegnekn haznat keowessek [Kv; TanJk I/1. 298]. 1649: Devai Varunkhoz tartozo Ribiczorj nevű falubeli szegeny Jobbagink ... szomszéd falujokkal hatarak veget nem alkhav(n) megh; emberseges emberekkel hatart tartattak ... kglmessen parancziolylyuk hűség(e)k(ne)k, az Ország Erdővenye szerent, s az igassagh szerent határ járt levelekben megh irt modot s hatarokat szomszéd falujokkal megh tartassa [Ks 93. 23. 2 fej.]. 1676: Minek okaért kglmessen es seriő parancsollyuk hűsegtelnek, sem azon mostan ki jűtt idegen kereskedőket, sem másokat ha kik ennekutánna jönnének is ki az szomszéd országokból s hűségtek városá(an) mennenek onnet szekekben eőket ki ne bocssássa, hog ott járjanak, az hol es mint akarjak [BesztLt 45 a fej. a beszti-bíróhoz]. 1677: A' Partiumban penig mostan, a' szomszéd birodalmnak respectusára nézve, a' Patronusoknak szabadságokra engedtetik Oláh Jobbagyokon való dézma meg-vétel, avagy meg-engedés, mig ... külömb végezés nem rendeltetik [AC 75-6/2]. 1725: mind ket Erdők; mind régi, mind uj és most csinált Keresztekkel mind két felől a' más szomszéd Erdőktől meg vadnak különböztetve [Gergelyfája AF; JHb XXVII/4]. 1740: a szomszéd Székek és vár(me)gyék vecturainkat fel nem váltván ... ha nem remediáltattik az illyen dolog ezis el pusztittya ezt a vár(me)gyét, mivel nekünk per se fel kell váltanunk a Bánátusbélieket | Mind eő Hertzegségéhez, mind pedig Mlgos Guberniumhoz ... alázatos In-

stantiánk által ... a szomszéd Provinciákbol ezen V(á)r-(me)gyében az gabonának bé hozathatása véget recurráltunk vala [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1785: Mal-mak itten Városunkban, ugy az Szomszéd Helyiségekben is elégedendők vadnak [Torockó; TLev. 6/1. 12a]. 1799 k.: (Az) erdő pasztorak ... az Erdőket igen ritkán járták, nem tsuda azért hogy a szamszid helységek és a falusiak áltolis ottan ottan meg tsonkázottak [Kv; AggmLt C. 114]. 1800: Az Szomszéd Földes Vraságok által el foglalt Erdők iránt Communitásunk(na)k sok Tagjai már Törvény uttyában vadnak [Torockó; TLev. 9/31]. 1806: Mivel az ide való legelő sem alább való s veszedelmesebb a méjtellyre nézt a' szomszéd határoknál, ollyan vigyázással légyen a' számoló Bács, hogy ha a' szomszéd nyájak menten maradván a, méjtellytől, itt megromlának (!), elhullanának, a' kárt tartozik a' számadó megfizetni [F.rákos U; Falujk 18 Sebe János pap-not. kezével].

szomszédasszony vecinā; Nachbarin. 1568: Anna Consors demetri nagy Jur(ata) fassa e(st) ... az palastot az zonzed azon (!) hozta oda, az kynek az vranak neue myhal, es az azyonnak Ilona [Kv; TJK III/1. 153]. 1573: Zithwey Gergel Azt vallia hogi Ment volt Thakacz Andrasához Kis gaspar leania Es Mond neky hogi megis azt Mondode Zomzed azzony hogi En lachota(m) volna [Kv; TJK III/3. 116]. 1633: monda Kouacz Georgine edes szomszed Azzoni nem tudom mi leolte az en Leaniomat de az Inan foly le az ver [Mv; MvLt 290. 132b]. 1670: magam is irigylet, hog annyira hordozták az én szomszéd asszonyimot [TML V, 79 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. 1771: aszt szomorúan irhatom, hogy az jo szomszéd Asszonyomat Szilvársol el veszttem az mult hettfün meg hala [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsanna lev.]. 1798: Mindenikünk<ne>k igen közel valo szomszed Aszszanya [Ádámos KK; JHb XIX/58]. 1820: tudgya ked Szomszéd Aszszany, mennyi baja volt Josikának s Boriskának velem [Aranyosrákos TA; JF 48 Kováts Anna Budai Péterné (46) vall.]. 1839: rosszul vagyak szomszéd aszszany [Dés; DLt 20].

Ha. 1796: Szamszéd Aszszanyomat [Kv; AggmLt B. 15].

szomszédbeli szomszéd-ságbeli; din vecini; Nachbarlich, benachbart. 1744: egy ide valo szomszédbeli ember ... feleségével és menyecske Leányával hozzánk jöven ... kérdi [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

szomszédi szomszéd-; de vecini; Nachbar-, Nachbarlich. 1838: meg edgyezvén ... Dobai Sigmond Urall az iránt hoggy ... szomszédi Jussát nekem tellesleg cedállya [M.or-bó AF; DobLev. V/1179].

szomszédol 1. határol; a se invicina/márgini; benachbart sein, angrenzen, anliegen(d sein). 1806: Ezt a Táblát szomszedollya ugyan a' Gardu Czárini [Aranyosivánfa TA; EHA]. 1807: Vagyon ez a' Dési Kő fogadó a' Gatyá szár utza n. Sikátorban ... szomszédolja ... a Szamos felől való végit pedig a Szamos Hidja és a' Fogadó között lévő kis üress hely [Dés; EHA]. 1852: a maras fojamatya szomszédolja a Gödrögbe az erdőn (k) [Magyaró MT; EHA].

2. birtokhatárt kijelöl; a inserma hotarul unei proprietăți; (Flurgrenzen) vermarken. 1806: a' mely kaszálo Tanorok az ő Nagyságok részekre Szomszédolva le iratik, Tudom hoggy ... ő Nga néhai Mlgs Férjének ... Kaszálo Tanorokja

volt [Erdősztygyörgy MT; WH]. 1808: (A föld) az itten közlött Határ osztály Protocolluma 220 lapján 35 szám alatt szomszédolva találattik [F; DobLev. IV/916]. 1818: szomszédalva vagyon [Mészko TA; KW].

szomszéd(o)lás birtokhatár-kijelölés; insemnarea/marca-rece hotarelor; Vermarkung (der Flurgrenze(n)). 1824: a Kérdett Kastéj ... szomszédalása a régi Conscriptio és az 1784-ki osztáj szerént meg vagyon [Szentbenedek SzD; Ks 79].

Szk: *nyilbéli* ~. 1810: Ezen Szomszédolás nem a' Conscriptio, hanem az vjjabbi meg vizsgálásnál fogva a' dolog valósága Szerént vagyon ki írva, és mivel afféle változások ... elő fordulnak, mindenütt a' Nyilbéli Szomszédoláshoz kell ragaszkodni [Kv; Ks 89].

szomszédolt határolt (birtok); (posesiune) cu hotarele marcate; vermarkt. 1795: Strennus Rácz Máté O Sinkai Limiteanus Katona ... azon ... Elekesi portziocskáját, melyet hajdon a Szükségben a Falu adott volt el Nagy Attyának ... Most ... Rácz Máté el adta ki nevezett és szomszédolt apertinentiával egygyüt ... Szántó Sándor Urnak [Asszonynepe AF; DobLev. IV/747. 1]. 1799: A' szomszédolt Fundus ... Popa Sztántás nevezetű Oláh Paptól szállott néhai itt volt Oskola mester Vintzi György vramra [Csekelaka AF; KCsl 2]. 1801: hallattam hogy a kérdésb(en) meg nevezett és szomszédolt szántó földet Zalogb(an) bírják az Exponensek [Szentimre MT; BalLev.] | ezen ... szomszédolt hat hold szántó földnek alkalom szerint való árrát le szállittá 90 ~ kilentzen Mforintokra [Ne; DobLev. IV/846. 1b]. 1816/1855 k.: azon Zsellér Telek ... tettzetesebb lévén, kívánta Ó Nagysága a fenn szomszédolt Colonialis Telkével való meg tserelését [Harasztos TA; HG. gr. Béli lev.]. 1828: Kardos János Szamszédtság s Atyafiság Jussánis magához vévé a mingyárt Szamszédolt Földöt egygyezés Szerént [Asz; Borb. I]. 1829: A' Felperes jelen valo keresetét abban adja elő, hogy az Alperes a' Felperesnek a' M Bándi Határon a' Perbe idéző Levélbe szomszédolt azon Szántó földöt ... hatalmasul fel szántotta ... 's a' Törökbuzát azon Esztendőbe le is szedette [Mv; DobLev. V/1152]. 1830: (A) szomszédolt Erdőt Ts Bartok Ádámné Dobolyi Klára, mint a' kinek birtokába történt potenciákból eredett a' Per ... zálogul ugyan: De tizenkét egymás után folyó esztendőig ki válthatatlanul bírja 's használhassa [Szentbenedek AF; i.h. V/1162]. 1843: Ezen szomszédolt Curialis Telken az utzárul bé menve nyillik bé egy el senyvelt Fenyő Fa detzka két felé nyillo Kapu [Borsa K; BetL 1].

Ha. 1820: szomszédalt [Kissáros KK; DLev. 2. XIIA/1a]. 1861: Szamszédalt [Görgénykakucs MT; VH].

szomszédoltatik határoltatik; a se învecina; vermarkt werden. 1806: a' melly kaszálo Tanorok az ő Nagyságok részekre Szomszédolva le iratik ... pusztán hevert mint afféle fővenyes, és porongys helyly ... a' régi Küküllő folyamattyatol fogva a' miképpen a Conscriptioiban Szomszédoltatik [Erdősztygyörgy MT; WH] | a' Szántó földnek Táblája szomszédoltatik a' Gyálu Csiresélujjal [Aranyosivánfva TA; EHA]. 1842/1844: az ugy nevezett Dálnaki kertbe (: más néven Szunyog Szegbe :) lévő ... örökös-Dálnaki jussan álló Föld ... mely föld 1815től fogva 1821ig három rend béli ... Imokok által ... őszveiratott ... így Dálnaki al-so kert mely nap keletről a szomos (!) vize, és a Város nyilai, Délről az árkan tul a rétek ... Eszakrol a régi Szomos árka (: mely most füzes :) szomszédoltatik [Dés; EHA].

szomszédos I. mn vmi mellett levő, határos; învecinat, care se învecinează cu ceva; benachbart, Nachbar-. 1574: Vajda Andras Azt vallja hogy harmad zomzedos volt Igaro Gergy Zeoleyewel | Katalin Takach Andrasne ... vallia ... mykor takach Istwan birta az Neb Janos Zeoleyet Zabardon Iart azon alas fel Zomzedos volt eo veleik [Kv; TJK III/3. 337. 361b]. 1680: Vagion egi haz belső Közep uczaban, kinek egi felől Lakatos Balint haza, mas felől penigh Tasnadi Balint hazai szomszedosok [Kv; RDL I. 145]. 1792: eő Ex-laja az Adámosi Allodialis Erdejében 8ad nap múlva a maga hijjanosságát s differentiáját Torvényesen ki fogja jártotatni a hól az Urral szomszédos léssen [Adámos KK; JHb XIX/35]. 1806: Szent Benedeki^a Határon az Urral a többek között az edgyütt valo Osztálnál fogva két helyen szomszédos Szántó földgyei metait az Ur meg nem tartván, az Ur ezzel az Exponens Urat meg kívánnyia tetemesen károsítani [DobLev. IV/899. 1a. — *AF]. 1817: (Uzon) sokadalmas és vásáros helyly és más több aprobb commercialis helyekkel szomszédos [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318] | Természetes, hogy emtorok nem lehetnek, tsak vgyan ha valaki meg vészi mind az Szomszédos mind az Véség jus fen tartását [Ne; DobLev. V/1009. 2a]. 1819: a' kertye én vélem szamszédas vala [Kv; Pk 2]. 1851: a' Ragadobali (föld) szomszédos az enyémmel [Héjasfva NK; Pf]. 1864: Bongort a' szomszédos zász Helység Petelétől cseréltett [M.péterlaka MT; Pesty, MgHnt XLIX, 203a].

II. fn 1. szomszéd; vecin; Nachbar, Anrainer. 1601: Erthy varosul eo kgmek biro vramtol Korogynak megh vetelet ... iteltek eo kgmek hogy az Jspanok viselyenek gondott rea: Myert penig hogy sok feoleol infestaliak az zomzedosok ha myben az Jspan Vraim eo kgmeket tanachyl megh találaiak ... legyenek minden segitseggel nekik [Kv; TanJk I/1. 386]. 1602: Lonay Menihart ... vallia, hogy Teleky Istwan kerte ... Annak vthanna hogy el pusztula ... vgy arulta el masnak engemetis noha zomzedos voltam nem kenalt megh el Adasakoron [Kv; TJK VI/1. 592]. 1668: Tudodé ... ha az kolcseriak, vgi más vellek szomszedosok ki micsoda hatalmaságot, vagy foglalást tött volna határokon, vagi mostannis tenne Hagimás Láposiaknak? [Hagymáslápos Szt; JHbK XIII/18].

2. vmivel határos terület; teren învecinat cu ceva; ... ist/sind benachbart/anliegend. 1606: az zegh Czyere melynek Zomzedosa Balintfalva feleol aiol az mezeo [Nyárádszlásló MT; EHA]. 1641: egy feolde ... egy felől szomszedgia az Aarok mas felől Kis Jeremias földé harmad felől az Orszagh uta szomszedosok [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19].

szomszédosít (ki)határol; a avea ca hotar, a fi/a se afla în vecinătatea a ceva; vermarken. 1800: ezek ... Conscriptio-ból bőven és szomszédosítva környül állásosan ki tettzenek [Mv; TSb 24]. 1805: az egyik földemet hosszsan az ut szomszédosítottja, s az ottan elé s hátra jéro Lovak Csitkok és marhák az utból ki csapongván gabonámat az ut melljékin el tapottják és el károsítottják [Kv; Pk 2].

szomszédosító határoló; învecinat, care se învecinează cu ceva; vermarkend. 1806: az én kertemet hosszszában szomszédosító Hellyetske ... Kotyavetyén el nem adattatott [Kv; Pk 3].

szomszédosított birtokhatárba helyezett, birtokhatárolt; care se învecinează cu ceva; vermarkt. 1793: ki mentem a'

kérdésben szomszédosított földbe [Mezőbánd MT; MbK XII. 98]. 1795: Ezen Szomszédosított Hellyen ma vagyan és olly veszsős erdő [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S]. 1798: 3. Szomszédosított szép szalas tserefás tilalmas Erdejet 4. itten szomszédosított igen szép szalas tserefás Erdejet [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1800: hogy pedig a' szomszédosított szőlő gyeplőjéhez valami jussak lehetne Lezák Andrá és Makai Istvánnak azt tellyességgel nem tudjuk [uo.; JHb XX/19]. 1801: a kérdésben Szomszédosított Szegény szerbeli Föld Zalagba valott lenni [Szentimre MT; Bal-Lev.]. 1817: a most szomszédosított Föld a középén kette rovattatván, egész hasonfele része Makkai Miklosnak örökös birodalma ala ment [Udvarfva MT; Told. 42]. 1841: (A) szomszédosított Felső Peterdi Colonialis Teleknek az Alperes Báro birtokában Zalog czim alatt léte ... elesmertett [T; Bosla]. 1847: a' fenn szomszédosított szőlő [Mv; DE 3]. 1862: Az máj napon viszont Superlévált ... Kardos Sámuel ... a bént irt es szomszédosított rétre 80 azaz Nyoltzvan X' ... osztrák értékben ... mitis ezennel bizonyított Sinfolván [Asz; Borb. I. — "Krajcár].

szomszédosíttatik határoltatik; a se învecina, a fi vecin cu ceva; vermarkt werden. 1842: Vagyon egy belső Telek a' Falu derekában, mely szomszédosíttatik Napkeletről az egyházi nemes Asztalos Ádám lako Telke által [Szászrégen; DE 2].

szomszédoskodik határosként érintkezik; a se învecina; Nachbarschaft pflegen. 1790: Kőműves Gergely Uram-(na)k ... Sessioja ... Délről szomszédoskodik az Erdő Kutra járó közönséges Város uczájával [Désákna SzD; Hr 1/33].

szomszédoslag (határos) szomszédként; ca vecini de proprietăți; nachbarlich. 1749: Tudjuk ... hogy ... Gál Juonnak az Háza után és az Bruma Házhelye után az Bodolaj Határon mind az két Mezőben az szánto es kaszáló örökségeket szomszédoslag birtak, ugi hogy ahol Gál Juonnak Mikes rész Jobbágnak szánto vagy kaszáló öröksége volt és vagion ott mellette Brumának Béli rész Jobbágnak volt szomszédgyában, és mostis mindenik Határban szomszédoslag birattanak az Földek ezen Specificalt ket Sessiók után [Bodola Hsz; BLt 7 Székely Istok (40) jb val].

szomszédosodik határolódik; a se învecina; angrenzen. 1790: (a) Báldi föld ... egy láb földibe ... ő Nagyságának szomszédosodik [Báld MT; BLt].

szomszédos határol; a avea ca hotar; abgrenzen, als benachbart vermarken. 1791/1796 k.: a Telket szomszédoszák nap keletről az ország uttya, Nap nyugotrol a Falu közönséges uttzája [Kilyén Hsz; MvRKLev.].

szomszédtság 1. szomszédi viszony; vecinătate; Nachbarschaft. 1569: mostis meg Erdemlettem uolna Azt En hogy meg talaltatot volna ty. k. Egy leweleuel meg lattatak volna hogy ha valakinek My karth twttek volna Az En Zolgaime, Marhayokbwl mindent meg Elegittem volna, Ezzel Nem kellett volna ev felseget bantanotok De ez vtan meg lattya k. hogy byzony Enis ezen ezen fele zomzedsaghoz tartom magamat [In Arce Hwniad; BesztLt 5 Christophorus Hagimas de Berego Gr. Daum beszti bírőhoz]. 1570:

mosztan es lrt vra(m) Tordarül ... hyzeom byzonal hog vram es Igeo(n) Jo Newet (!) veszy kegeltül Jsmet ha my szomszedsagbol Tw kegelték Jde my hozank Byzyk mynde(n) Jo szomszedsagat [Bethlen SzD; i.h. 115]. 1571: Az Wram kowachianak wala walamy pery Moldoway wayda előth egy Attyaffia halala felöl, Jw wolt Az wton Az nazo diak az kegték Jobbagy. Jgaz wtaban Megh fogtak, es harbogattak kyth My Jwendőben Az Jamboroknak wyzontak walo zomzedsagat Megh fzyetünk [Szeszárma SzD; i.h. 3522 Fr. Lippainus Caspar(us) Zwch beszti iudex regius-hoz]. 1619: Csafer bék ... magát mind az szomszedsaghoz s mind az szegénséghez jól viselte, s ezután is annál jobban igyekeznek viselni, ha Nagyságod ... szolnoki békségre promoveálnak [BTN² 252-3]. 1638/1647: az kötes szerent ... az mint az eo kgl(m)e iob Attya ... kötet volt az Job Attjammal Cheffei Janossal ... mely dologra vit azon szübeli igassagos io akaratom de latom hogy sem az Attyafiúsagrol, sem io akarattal valo szomszedsagrol eo kgl(m)e nem gondolkodik [Noszoly SzD; WassLt]. 1672: én mindekkell megtartom az ő felsége hiveivel az szomszedsagot Kegyelmeteken kívül ... Az mire Kegyelmeteknek szükségre vagyon, azt bevinni, eladni megengedik, az én emberremnek vásárolni nem szabad: micsoda szomszedság ez? [TML VI, 38 Teleki Mihály a nagybányaiakhoz]. 1807: Szomszedság és Barátság tekintetéből örömet leszen most az egyszer, sött más versenis Segítséggel a V Közönség a Nagy gát igazításában ha requiraltatik [Kv; KmU-Lev. 3].

Szk: jó ~. 1559: az en kgmes vramnak elecsander vajdanak kgmetek, Jo Baratás (!) es Jó Zomsetsagat vagyon, En is w Naganak megh eskwttem [Retteg SzD; BesztLt 27]. 1677: A' két Oláh országgal-is a' jo Szomszedsagot megöltalmazza" [AC 21. — "Báthory Gábor]. 1765: Maros-szentkirályon A Pap és Mester Háza körül valo köz kertnek nem létele miatt izetlenségis következen, imponáltatik, hogy a feltetessék, mint hogy a jó kert a jó szomszedságnak nagy eszköze [MVJK II/4. 423] * jó ~ot visel. 1662: Máramarosban az egy Visk városánál többet avagy ugyancsak a sietség miatt, avagy hogy a huszti jó szomszedsagot viselné előtte, nem is égetvén, prédált marhájokat, lovakat, szekereket, kolyészajokat együtt is, másutt is hagyogatták vala [SKr 367] * keresztény ~. 1657: Ebben az szükségben az lengyeleknek keresztény szomszedsagokat igen megtapasztalók [KemÖn. 173].

2. szomszédi állapot; vecinătate; Nachbarschaft. Szk: ~ jussán. 1784: énis tsak szomszedság jussán küldöttem embereimet hogy arassanak Nádat [Arany H; JHb XXXI/51. 44]. 1823: mind mostanái békességesen bírtuk kevés Jóságotkánkat, még nem az erősakos Rátszkövi István ... szomszedság Jussán egy az Gérebenessi Akasztófalán lévő Földembe belé állatt meg szántotta [Nagyak AF; DobLev. V/1076]. 1828: Kardos János Szomszedság, s Atyafiság Jussán is magához vévé a mingyárt Szamszidalt Földöt, egygyezes Szerent 33. az az harmintz három R forintakba [Asz; Borb. I].

3. szomszéd birtok/föld; proprietăți învecinate; Nachbar-gut. 1574: Hushagyo vasarnapon ... Zabo Palth abba" be wythwk statualtuk <me>ly statutioba zomzedsagok Es határosok voltanak Myndzentreöl <Ho>zzw Porwyl Kenez Polgariwal volth (igy!) [M.gáld AF; KemCs 41. — "A pusztá ház helybe]. 1615: Az ket szamos keozot vagion Egi maior kert, melinek egi feleöl az Battia Werner Marton Maiores, Mas feleöl az Cziaszar Mihali giwmeöltseos kerte

szomszedsagok [Kv; RDL I. 96c]. 1784: Vagyon egy Kender Föld egyfelől ... Kis Flore nevű Jobbágya Szántó Földgye, más felől pedig a' patak folytamatya szomszedsagai között [Burjánosbuda; JHbK LX/18. 43]. 1833: (van egy föld) egy felől Bágyi, más felől Szilágyi rész szomszedságak között [Csekelaka AF; KCsI 16]. 1837: ezen gyűlés alkalmatosságával meghatározott ... micsoda helyen, vagyis kiknek szomszedságaik között aszaltattak meg [Jenőfa Cs; RSZF 119]. 1844: ki, mikor, micsoda szomszedságokban kaszálgtató? [Kv; KmULev. I vk].

4. szomszéd ház; casá vecinā; Nachbarhaus. 1596: Leot ... Vr. 450 bor, tuttuk azt hattodfel hordora, hordaiat a' mint az zomzidsagban hozattattak ... tezen f 4 d 12 [Kv; Szám. 7/II. 43]. 1615/1628: Vagion egy Ház Hyd ucbaban az Kapu(n) beleol ualo szegeleten, melinek egy feleől az Feycz Janos Aruaj házok szomszedsagok, es más feleol az város [Kv; RDL I. 96c]. 1633: egik legeni kardot ra(n)ta es az gazdahoz vaga de az gazda kj futa az hazboll es toluait kezde kjaltani ... az vargakis kj jöuenek az szomszedsagboll, es kezdek mo(n)dany mit toluaiakodunk [MvLt 290. 176a].

5. szomszéd hely, terület; loc, terituriu în vecinătate/limitrof; angrenzender/benachbarter Ort/Grund. 1619: Azmég az legények odajárának, addig onnat az szomszedságból emberseges törökök jövének közinkbe, azkik minket is igazítanak vala el, hogy részeg az az török s ne veszekedjünk véle [BTN² 284]. 1642: it az somszedsagban sellel görögeny, s vezc Saio es erdelyen asszonjom ioszaga taian, mind spirituális secularis (!) personak it találkoznak [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbiróhoz]. 1662: a nyomorult országnak újjában való büntetésére a budai vezér Sejdí Ahmed passa csak a szomszedságban, Tömösvárral, elegendő kész hadakkal hagyatnék [SKR 455].

6. ~ában (közvetlen) közelében, mellette; în (imediata) vecinătate; in der (nächsten) Nachbarschaft. 1573: Kolosy peter ... vallia, hogy vagion hat Ezteendei Mikor az Ilona Azzonj Molnar Mattet az hazba Bochatta volt hogy az keozt fely chinalna, Mert eo zomzedsagaba vagion az haz [Kv; Tjk III/3. 273]. 1588: Ahol Az factum eset Az Rethnek tizta Reth newe melynek nap kelet feleől zomzedsagaban vagyon Banchya Mathyas Reth [Somlyó Sz; WLt]. 1629: Azmely házam itt Marosvásárhelyt Marosszékbén az piacon vagyon, Nagy Szabó Péter es Szabó Dávidné Kalára asszony házak szomszedságában még az én atyámra is, Borsos Sebestyénre ösítől maradtott volt [BTN² 420]. 1633: Vagion ... három fertali szeőleő Schuller Jstvan ... es ... Müsniaj Balint ... Szeőleőjeők szomszedsagaban [Kv; RDL I. 112]. 1656: 3 részre osztot 3 Auas utjjara iduo nagy föld, 25 eke iarasas Damokos Miklos es Kuna Janos földieinek szomszedsagaban [Csobotfva Cs; CsÁlt F. 28]. 1677: Kezennél marada négy fundusok közzül az Nehai Sztán Popicza, Salamon Durecskul es Rád Kurcsul Jobbágyok Szomszedságokban lévő fundusom régi Boérságom hiteles Relatoriamból [Szád.]. 1731: Az also falu vegen Fodor Janos szomszedságában az Dombon ülték az eoreg emberek [Borzás KK; Ks 83]. 1750/1797: Bizonyoson tudjuk hogy a' Mihályék(na)k vagyon egy kis Telketekéjek, a' Tyukodiek Telkek es a' Falu sikátora szomszedságib(an) [Vervölgy Sz; Borb. II Nemejs Balog Demeter (74) vall.]. 1768: Mtsoda Curialis, es Udvarház helye ... ki Szomszedságai-ban, mekkora quantitasu szakasztatt ki? [T; Ks 8. XXI. 36 vk]. 1801: A Járában a Mlgs Groff Bethlen Laszlóné aszszany ó nga Sellér Hazaban az Ex(pone)ns aszszony ó nga

udvara es vgyan a' Mlgs Groff Bethlen Laszlóné aszszony ó nga Sellér Haza Szomszedsagokban [A.jára TA; BLt 12 Kis Sárasi Szent Királyi Ferentz hütös ass. nyil.]. 1814: az ugy hivottatni szokot Mátyus Erdeje nap keletről az Anya Szék pataka ... Szomszedságában [Szováta MT; EHA]. 1830: Tenkeszegben egy felől a' Templom Felé menő út ... szomszedságában lévő Curialis házánál [Szentimre Cs; EHA].

7. szomszédok; vecinii, vecinătatea; Nachbarn. 1570: Seuerinus Brozer Azt valia hogy Mykor az Borsay Petert meg fogattak volna az zomzedsagol zeolew Eorzeny Monta hogy egedwl Nem birna [Kv; Tjk III/2. 108]. 1584: meg kenaltak az Mattias Mihaly germeokett, es mind az teob atiafiakat zomzedsagokatis, de meg nem veotték hanem attak huz forintot Buda Janosnak [DLt 213-4 Temesvári János kezével]. 1586: Balatffy Sigmund vram ... az zomzedsagott ellenzette hogy ne horgyanak gaztt ez peres feoldre [Csapó NK; JHb XX/48. 6]. 1597: Veres Marthon ... wallia ... Feorkeol Mihaly ennekem zomzedom wala ... annal gonozzab ember az egezz zomzedsagba(n) nem volt [Kv; Tjk V/1. 107-8]. 1647: Vagion egy darab Tilalmas Erdejek, Epittesre valo de ereo szakkalis az szomszedsag rea megyen, puztittiak vesztegetik [Teremiúfalu KK; BK 48/16]. 1702: (Férje) Kegyetlenül verte rongálta egy fő verés hagyományért egy főzet murekert ugy el kinzatta hogy csudájára állottanak ki a' szomszedsági [SzJk 338]. 1710: egy segesvári szöcs vadbörök vételire ment vala Gyergyóban, s mihelt hazamene Segesvárra, maga elsőben, azután minden házánépe s a szomszedsági is meghalának" [CsH 432. — "Pestisben]. 1766: a' Szomszedság jussa nem engedi azt, hogy edgyiknek Marhája, Tyukja, Ludgyai, Réczéi a' másnak incommodallyanak, eleg pelda vagyon a distingvált Vdvarokon veszekedő szomszédokrol [Torda; TjkT V. 320]. 1807: sok rosz verekedőző tselekedeteiről az egezz Szomszedságokban is esmeretes [M.fenes K; KLev.]. 1834: a Tiszt ... meg részegedett ... harmad napig mint a' meg sértett oroszlanly ugy kiabálta, hogy a szomszedsag meg ejtzaka se tudott tölle nyugodni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

8. ~ot ad kb. szomszédi vendégséget tart; a da petrecere pentru vecini; die Nachbarschaft bewirten. 1587: Esmeg mikorontan az Zomzedsagott attam keolteott(em) f. 2 [Kv; Szám. 3/XXVI. 70 Suweges Gergely isp. m. kezével].

szomszédságbeli I. mn 1. szomszédos; învecinat; nachbarschaftlich, benachbart. 1645: Beodeóni szomszedsagbéli hatar igazito eőregh ember [Mezősztjakab TA; Told. 27]. 1662: az szerencse jól kezdvén magát mutogatni az haza igazgatásában, az szomszedságbéli lengyel- és két oláhországbéliekkel es végbéli török tisztviselőkkel jó szomszedságot visel vala | A szomszedságbéli vármegyék ... a szomszéd háza falának égését semminek tartván ... az ő nagy romlásokat ... megvetették vala [SKR 142, 619]. 1772: az eő Excellenciaja Malma ... a szomszedság béli több Malmoknál víz mérték szerint alább fekszik [Kük.; JHb LXVII. 252].

2. szomszedságra vonatkozó; care se referă la vecinătate; die Nachbarschaft betr., die nächste Nähe betr. 1671: nemellyek(ne)k Urok el raboltattva(n) ... egjeb versegekett nem mondhattva(n) hozzajok ... azon eőreöksegek(ne)k, jo akaroja volna, Ura: vagy azt, vagy szomszedsagbéli just, praetenalnak (igy!) ... praetextusokal biryak [Borb. I]. 1672: elsőben írjon az szathmári commandansnak, a szom-

szédságbeli egyességet tartsa meg és intse meg az alatta valókat [TML VI, 6 a fej. Teleki Mihályhoz].

II. /n/ szomszéd; vecin; Nachbar. 1681: egyezzenek meg, hogy mennél hamarab jartassak ki" a környül valo falubelielkel hittel es a szomszedsagbeliellkel [Koronka MT; EHA. — "A földet]. 1772: a mint bé mentenek volna a szomszedság béliek latagatasara az iuába találták hogy akkor huzta fel a nadragát [Dés; DLt 321. 69b–70a Fr. Lutz (32) ns vall.].

szomszédsági szomszédi; de vecini; nachbarlich. 1819: mint hogy mind két feleknek a' Feleségeik háborán éltek és veszekedtek mindenik az ezutáni szomszédsági jo életre ajánlván magát az edig valo hibájak el engedtetett [H; JF 36 Prot 26].

szomszédságítató közösségi itató; adăpătoare comună; gemeinschaftliche Tränke. 1774: igaz azis, hogy az előtt sohas ország uttya nem volt, hanem csak szomszédság itató és malom járo Sikátor volt [A.jára TA; BLt 12].

szomszédságos barátságos, békességes; prietenos, paşnic; gut nachbarlich, freundschaftlich, friedfertig. 1677: Beszterczén felllyl az hol a' Doma Vize a' Besztercze Vízében szakad, mely az Erdelyi és Moldovai határt separalyly, melyben valamely részt hogy el-foglaltak volna a' Moldovai Oláhok, jelentetik; szomszédságos requisitoria, ha a' Vajda azt a' határt fel nem szabadittya ... az Ország és a' Fejedelem semmiképpen meg ne engedgyek [AC 169]. 1784: a Grofne ... Ávrámot először ugyan tsak szomszédságoson oda küldött missilis levele által repetálta, mely szomszédságos Repetitiojára fel nem adván kentelenített ... Legitime exmissus Cancellisták által Repetitorium Mandatummal ... fel keretni [Fejér m.; BK 465]. 1841: Matskási Pál Ur a' viszányos tárgynak Szomszédságos elenyesztésére hivatalosan megtalálattván — méltoztatott ... ugyan azon Ispánt a' határszéli viszányának el enyésztsére fel szollitát [Km; KmULev. 3].

szomszédságosan barátságosan, békességesen; în pace/prietenie; freundschaftlich. 1784: a Grofne ... Ávrámot először ugyan tsak szomszédságoson oda küldött missilis levele által repetálta [Fejér m.; BK 465]. 1788: a Tikos teriben a Poklostelki határ széllel terminálodo szánto földét ... adá ... Somai Gergelyné Kolosvári Susánna Aszszonyom (na)k ... örökös Cserében ... hogy szomszédságoson eddigis birattott [M.köblös SzD; RLt]. 1790: talán lehetett volna más mod, mely szerént vagy szomszédságoson, vagy arra rendelt Törvényes uton es igazságoson a dolgot minden kar tétel nélkül el igazithattak volna [Coptelke SzD; Ks 33. IV. 12 Szentpali Laszlo lev.]. 1792: mig Torotzkai Ur disponált a jóság(ab)an addig szomszédságoson egygyezhettünk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1795: bátorokdtunk az Tettes Urhoz szomszédságoson recurrálni e véget; számos Esztendőknél el folyásától fogva vagynak adósságaink Felső Lapugyon es Sztregonján [Dobra H; Ks XLVIII/10a]. 1797: ők együt ... pálinkát itának és szomszédságoson jo indulattal mulattanak [Kosesd H; Ks 115. Vegyes ir.].

szomszédságú szomszédú, szomszédos; în vecinat, vecin, limitrof; Nachbar. 1677: A' Kereskedő rendek penig, ha a' határos es békességes szomszédságú helyekre es Országok-

ra mennek, előttők járo Tisztviselőjőktől vegyenek hiteles Testimonialisokat, és azokat a' Harminczadokon praesenáltván, mehessenek és jöhessenek [AC 87–8].

szomszédságul szomszédként; ca vecin; zur Nachbar-schaft. 1573: Deak Mathe ... vallia, hogy eo hon sem volt Mykor az gyulaladas (!) eset, de Kowach Istwan egynehanzor Monta volna daroczynak hogy otth ne twzeltesse(n), Mert eccer eo Magatis es Mind zomzedsagul el veztye eoket [Kv; Tjk III/3. 191]. 1598: Gwlay Miklosne Margit Azzony ... wallya ... Annak vtanna menenk Batyamhoz Kos-sa Mikloshoz. vgimi(n)t Gazdat haza kesereok zomzedsagul [Kv; Tjk VI/1. 162].

szomszédul szomszédként; ca vecin; als Nachbar(n). 1732: e mellet van szomszedul a Csipkes erdeje [Mezdsámsond MT; EHA].

sonál 1. szól, tájékoztat; a suna; lautet, besagt. 1592: vgj sonalt az lewel hogy ez Bako Istua(n)nak az eleieis lofeiek voltanak volna s eo is volt volna, de nemi nemw bizonios okokbw eset volna ell teolle [UszT]. 1606: azt sonalia az nonu(m) hogi az tizt az Assessorokal egjut egj bizonios napot praefigalion. ugi celebraltassek uiobbj teorueny [i.h. 20/326 Cristanu(m) Benedek Notariu(m) sedis Bardoczj vall.]. 1621: Gubernator vrunk eo Nga parancsiolatiatis meg olvastatva(n), mint sonallio(n) ertik [Kv; TanJk II/1. 324]. 1670: az a donatio régi s arról sonál, az melyet én az fővezértől megnyertem volt [TML V, 89 Naláczli István Teleki Mihályhoz]. 1703/1780: a mely földeket Borberekli Gáspár ur(am) meg szánt és bé vét ő kegyelme portiozza, minthogy az articululusis vgj Sonál a mezei örökségről, aki Colállya azis portiozza [Marossztkirály AF; DobLev. I/58]. 1712: Minthogy az J eo Nga Procuratoratul Citalt Articularis locus nem illjen színű dologrul sonál ... tartsák magokat az Fellyeb meg irt Deliberatumhoz [Torda; JHb LIV]. 1734: a Testamentumis vgj Sonál hogi ha leg közelebb valo vér találkozik, az réhabéálhassa", azért akki meg vészi vgj vegje meg hogi ha az említett Leányok Nemes Emberekhez mennének Ferjhez akarmely vevőt kivethessenek belőlle [Dés; Jk 144a. — "A házat]. 1736: akkori osztóásunk vgj sonált hogi ki ki hová valo volt ahoz az nyilhoz maradgyon [Ks 99 Kemény Ádám lev.]. 1746: az kérdésben forgo Jobbágyok az Inquisitio helljére Comparealtak az Petsétre; de hűtöt nem mondottanak és ambátor mi az utrumokot még el nem olvastuk volt, de sine dubio tutták ők mikről Sonálnak [IB. Petrus Butyka de Csomafája Com. Dobocensis vicejudium (31) vall.]. 1784: Az is íratik benne, hogy kilyéni lakosoknak sonál az adósság [Árkos Hsz; RSzf 288].

2. vkire vonatkozik; a se referi la cineva; bezieht sich auf jmdn, betrifft jmdn. 1643: Szilvason es Szükereken eo kgek mint szinten saiatliokban Veres Istvan Ura(m)mal egygyüt vgj lakhassanak, de az csak magokra eo kgekre es nem posteritasokra sonal [Doboka; JHb III/70].

sonáló szóló; care se referă (la ceva); beziehend, betreffend. 1768: azon Major helyly ... Vass György Uram relatioja es arról Sonalo acquisitionalisok szerint is ... Néhai jo emlékezetű Köblös János Ur(am) által acquiraltott ... egyezének meg egy más közt 300 ~ háromszáz Mforintokban [Ne; DobLev. II/402].

szónok előadó; vorbitor, orator; Redner. 1896: A kisleptomban lesz a gyűlés, s az ünnepi szónok Kuun gr. lesz [PLev. 182 Petelei István Jakab Ödönhoz].

szónoki szék szószék; amvon; Rednerbühne. 1836: a kerülő levélbe mellékelte orvosi ovó és segítő rendszabályokat a legközelebbi vasárnap a szónoki székből a népnek ki kell hirdetni ... — őket annak meg tartására nogatni s ösztönözni [Nagykapus K; RAK 13 esp-i kl].

szónoklat prédikálás; predicā; Rede. 1843: Varga Katalin ... Praeluka Bugyestyilor nevű erdőhelyre kiment, és ott a Mákavé Moyszi szónoklata alatt az erdőmagvetés ellen ... állhatatosan és kemény hangon tiltakozott [VKp 122]. 1861: A' Partialiskor tartando szónoklatra ki mondatik Sztánai Pap T. Vintze Ferentz ur [Gyalu; RAK 62 esp-i kl]. 1879: Mind halogatjuk ... a Madarasra való kirándulást ... Azt hiszem, a jövő héten ... ki fogunk ünnepélyesen vonulni ... Czako is — s tán a pap akit Czako József halhatlanított „remek szónoklatáért” a te esküvőd alkalmából [PLev. 57 Petelei István Jakab Ödönhoz].

szónokol prédikál; a predica, a rosti o predicā; Reden/eine Rede halten. 1861: A' Dél utáni órán szónokolni fog: Székely udvarhelyi Pap T. Batzoni Adám Máté VIII. 12. 23, 27-ik vers [Gyalu K; RAK 60 esp-i kl].

szónokszer szószék; amvon; Sprech-/Rednerbühne, Rednerpult, Kanzel. 1847: Nevezetes még a régi Husziták temploma — Theinkirche — melyben a' papi szónokszer mellett van a nagyíró csillagász Tycho de Brade emléke [Méhes 6. — "Prágában].

szontyolodik elszorodik, lehangelődik; a se íntrista/míhni; bekümmert sein/werden. 1610: az malom feleol nagy Zontiolodwa Jeoue eleo [DLT 321]. 1668: Kende uram is itt vala; tegnap mene el, valóban szontyolódva, noha én disponáltam [TML IV, 291 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

szónusz szk-ban; ín constructií; in Wortkonstruktionen: ~ ad megszólal/kondul; a scoate/produce sunete; ertőnen, einen Ton geben. 1710: oly rendkívülvaló földingás lőn Erdélyben ... melyhez hasonló régtől fogva nem hallatott ... hogy a toronyban levő harangok magoktól sönust adtanak [CsH 160].

szónyi whány szóból álló; de cîteva cuvinte; von ... Worten. 1889: kérem, írjon nekem ha 40–50 sort is, egy kicsi epizódot, amire élenkebben visszaemlékezik a szabadságharcból. Nem „dolgozatot” kérek, de egy tíz szónyi történetcskét [PLev. 151 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

szop, szopik 1. (csecsemő) anyatejjel táplálkozik; a sugē; saugen. die Mutterbrust nehmen, trinken. 1573: Orsolya Markos Benedekne ... vallya ... Azonba haza Megie(n) ez vallo, giermekét ne(m) talallya hon, ky teer esmet hazabol, tahat katho (!) az giermekel eleol talallya, Azuta(n) az giermek Ne(m) Akart zopny [Kv; TJK III/3. 86d]. 1638: En az mikor oda menek Cizmadia Istuannehoz ... s latam hogj ot fetreng az feoldéon az giermek, feier tajektot tur vala, s el törlem az szajarol; az az giermek nemis szopot egi czeptetis; hanem egi hetigh az mígh ele mind vonagot (!) inkab [Mv; MvLt 291. 121b]. 1647: monda Gagia Gaspar ... nem felek

en attol az kj cziak egy anyat szopot, es egy Anya szwlte ez uilagra [Kv; TJK VIII/4. 210]. 1704: Az estve nehezkedett el a szegény kis Katica leányom, midőn már két héttől fogva az hurut igen erősen fogta volna, annyira, hogy ami tejet szoptott, ki kellett a hurut erőltetése mia hánni [WIN 1, 101]. 1710: egészségem soha nem volt, amint most is nincsen, mert amint az anyámtól hallottam, egy rossz kurva asszony lévén a dajkám, kinek dolgát az atyámék nem tudták, annak tisztátalan tejit szoptam majd esztendeig [CsH 138]. 1851: a' kistsi Tití ... most már hála Istennek helyre állott, vig játékos, és igen kedves Motyó, szopni valója is van [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: egy tejet ~ kivél. 1657: dajkám mindazáltal leány volt ... de talán inkább leányasszony ... mert fia volt, s teje volt bővön ... fiát is, kivél egy tejet szoptam ... kétszer hallától mentettem meg [KemOn. 36].

2. (állat) anyatejjel táplálkozik; a sugē; (von Muttertier) trinken, Muttermilch saugen. 1629: az ket Cziko ... az Anniat, az Fazakas Marton kanczaját szopiaak vala [Mv; MvLt 290. 165b]. 1680: Tehen barnok Száma ... Ez idei bornyuk(na)k szama azert nem felel meg, az fejős tehének szamanak; mert egyik fejős Tehennek bornyuja meg halván, idegen bornyu szopta [A-porumbák F; ÁLT 37 Inv.]. 1687: Fejős Tehenek (: kiknek Tejét csak a Bornyak szopjak :) nro 14 [Fog.; Utl]. 1729: már miért, és mi okon azon Tehen meg erkölcsösödven magát fejni meg nem engedte, ugj a Bornyát szopni [Dés; Jk]. 1813: a' Bornyú valóságosan dühödött volt, és dühödten az annya Tögyit szopta, leg alább nyálazta [Dés; DLT 329].

Sz. 1710 k.: Kérdé aztán a gubernátor a tanácsban: Mit kell Macskásival cselekedni? Én mondom: A borjút az anyához haza kell bocsátani szopni [BÖN. 976].

3. átv nem a(z) (kis)ujjából ~ja nem kitalálja; nu născoceste/inventează ceva; nicht aus den Fingern gesogen haben. 1653 k.: Ezt* én nem a kisujjamból szopom, hanem a magok régibb és mostani írásokba szemmel látom és olvasom [ETA 1, 27 NSz. — "Az angliai vallási megoszlásra von. tájékoztatást]. 1661: Én ezt nem az ujjamból szoptam, hanem böcsületes embertől adatott [TML II, 116 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

4. átv 1602: Zep Miklosne Magdalna azzony ... vallja ... Damakos Mathyasnetolis hallottam hogy mondotam Neky myert nem Adgya Baka Ferencznek leanyat, vgy monta hogy nem adgya Az kurwas kurwa fianak valamégh Czybere Gergelinewel egy mast zopyak nyalyak es eggyeot latorkodnak [Kv; TJK VI/1. 564]. 1737: Komlosi Samuel ... Bányai Katatt tsokolta, szopta, edesgette szolgálói fizetesin fejl való discretiot felesen adott [Kv; TJK XV/13. 9]. 1793: mind a' hárman ittasok lévén ... egymást szopván, nyálván, csokolgatván [Dés; DLT az 1799. évi iratok közt].

szopás (anyatejjel) való táplálkozás; supt, sugere; Saugen/Trinken an der Brust. 1671: Az kis Kató is sokat keresi Kegyelmedet az ebédő házban; az szopást is el hagyja, ha kérdem tőle, hol apó, úgy fut az ebédő házban; azt mondja, hogy nem találja Kegyelmedet, nincs apa [TML V, 449 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

szóper törvénykezés, szóbeli per; judecată, soluție dată unui litigiu; mündlicher Prozeß. 1858: Ha fizetesi rathat pontoson meg nem tartanám az esetben a terminus után tíz napot elvárva, ha ez alatt is a rátát ki nem fizetném, a tulajdonos Grof Ur vagy örökössei jogosítva légyenek a termi-

nus eltelte után fizetetlen lévő haszonbéri részletet ... hatos kamatjával legrövidebb szoper utján felhajtani [Kendilóna SzD; TKhf 15].

szophat, szophatik 1. (csecsemő) anyatejjel táplálkozhat; a putea suge; saugen können. 1662: Az mi leányunk igen jó, csakhogy nem sokat szophatik [TML II, 234 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1705: Az mi kis fiunk is tegnap rosszul volt, nem szophatott, kin igen meg is ijedtünk volt. Mindazáltal Istennek kegyelméből ma este osztán jobban volt, szopot is eleget [WIN I, 536].

2. (állat) anyatejjel táplálkozhat; a putea suge; (von Mutterter) trinken/saugen können. 1629: mi dologh Marton Ura(m) hogj keőteőtted az Czikot, s monda, hogj mind ki szopia az Anniabol az tejet s nem szophatik töle az kissebik cziko [Mv; MvLt 290. 166a].

3. kiszív; a suge; aussaugen. 1680 k./1715: Csuprodatt ugy forrald, hogy ki futni ne hadd, Velős kontzod sirját, mert ugy szophadd, nyalhadd [Rosnyai, HorTurc. 181].

szopható szopó; care suge (cu nesat); (etwas) stillbar, gut zu stillen, Säugling. 1662: Én nem is tudom, kihez ütött, mert ez a gyermek oly nagy szopható, hogy ugyan mód nélkül vagyon [TML II, 242 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1760: Die 14 mensis Maii minekutána lett volna ezelőtt mostani kedves feleségemnek Kandó Máriának négy gyermekei velem, adott Isten egy fiacskát ... Nagy, épkezláb gyermek és felette sokat szopható [RettE 107].

szopiál 1. (pert) letesz/leszállít/abbahagy/megszüntet; a stinge/sista (o acțiune/un proces); (Prozeß) niederschlagen, einstellen. 1593: Eotweos Andras ... vadoltatik hogy Criminalis caussakat zarwas bwneokert Indítottak volna elle, de eo az vetkeket compositio Altal sopialta volna fedte volna be, de az bwn vgia(n) fen Allana az eo zemelien [Kv; TanJk I/1. 211]. 1652: Bako Suska Aszszony ... minden perit es perbeli (rae) tensiojait Bako Ersebet Aszszony es successori ellen örökösön le hadgya engede es in perpetuum sopiala [Kelemenelte MT; Ks 13. XVII. 5]. 1733: inkább kívánván az Contrahens felek eő Kglmek azon Causat per compositionem Sopialni, mind Sem a' Törvénynek tovább való bizontalan kimenetele után Várazozni [Csanád AF; JHb XXVII/6].

2. megszüntet/eltöröl; a anula/stinge; aufgeben, unterlassen. 1671: Ezer hatszáz hatvan négy esztendőben Szász Nation lévő Atyámfiaihoz accedálván Nágod consensusa is ő kegyelmek alázatos instantiajokra, az Peculium nevezetett sopialtuk és tollaltuk vólt, mostan-is azon nevezetett ujjobban ő kegyelmek instantiajokra tollalunk és sopialunk [CC 51–2]. 1672: Én azt tudtam, már az elébbi jó szokás leszen meg az Kegyelmetek várossában is, szathmári commendáns Strasoldo uram már az egész dolgot sopiálván nekem írt levelében, de az még azon motusok forgának is fenn, az én emberemet Szathmárra bebocsátották [TML VI, 38 Teleki Mihály a nagybányaiakhoz]. 1710: B: Che(ne)k választott B: szamvevői Szekelly János es Kövendi Uramék producalak az B. Che(ne)k Che Mestereitől exigált minden fele perceptumokrol expensakrol meljek eo kglmek idejek alatt követtkeztek Ratiojokat Che Mester Uramek(na)k, mely szám vetelben noha sok difficultasok estek ... az mely difficultasokat az B. Che totalit(er) sopiált [Kv; ACJk 74]. 1814: a' midőn meg gondoltuk azt, hogyha Nagyságodnak hajlandóságát tapasztalhatnok ekkora kárunknak ki

potlására örömöstebb kívánnok Nagyságoddal per placida sopialni a' dolgot mint Nagyságodat perrel fárasztani [Dés; Borb. I].

3. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *notát* ~ hitlenségi pert érdemel vmiért; a merita proces de infidelitate pentru ceva; sich das Hochverrats schuldig machen. 1809: Az Panaszoltott Procurator Vrrol amaz ideibe meg fogom bizonyítani aztis, hogy az Fellgs Fejedelmünk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztója egy Szoval Notát Sopiálván az ügy, meg kívánom azért addigis mig arról a rendelés meg érkezék Procuratorságba suspendaltassék felette terhes lévén a vád [Szu; UszLt ComGub. 1655höz].

szipiálás lecsendesítés, elsimítás, eligazítás; potolire, aplanare; Beilegung, (friedliches) Ausgleich, Bereinigung. 1657: Másodszor vala egy Balog Ferenc nevű, Hunyad vármegyei, Bethlen Gábornak egy inasa, ki még élteben corumpáltatván, holta után declaratus pápistává lón, s egykor szállásomra jüvén, állhatatlanságát reprehendálván ... kevésbé mulék, pallossal fejét el nem sújtám, kiszaladván az is, az az catholicus uraknak igen vádolt. Ez két dolgoknak szipiálását nehezen cselekedhetém [KemÖn. 111–2]. 1691: folyamodván ... Sz. Pali Ferencz Uramhoz hogy eő kglme az Nemes Ország az Meltoságs Consiliu(m) Stat(us) eő Nghok s eő Kglmek Deliberatumok által vinne véghez aszt, hogj azon Gyulai Mihályne Csongradi Anna ellen valo praetensioinak es Controversiainak Szipiálására bizanyos szemelyeket ugjmint az Fejer Vár megyei Tiszteket exmittallya(na)k [Vizakna AF; Törzs. Váradi Daniel kezével]. 1695: eo kglmek között movealtattott Controversiak szipiálás(an) munkálodván, eo kglmek között lett ilylyen complanatiojok, mellyek rend szerént így következznek [Cege SzD; WassLt]. 1713: midőn az korcsomálás felett, az nagy Rápolti és Aranyi Possessorok eő Ngok, és eő kglmek között disceptatio s egyenetlenség következett volna, annak Szipiálására, és articulaliter valo el igazítására ... eő Nga admonealtatván egész Compossessorit ... a Tiszteket ... ki hozattya [H; JHb XXXI/5]. 1756: ujjabban ki méntünk ... abban lévő difficultasnak szipiálására [Kv; Ks 11. XLVI].

szipiálatlan rendezetlen/elintézetlen; nesolutionat; unerledigt, offen (geblieben). 1788: Nékem is részünkről nagy dolgom maradtott vala Szipiálatlan ... már holnap holnap után szélyel hogy nézhessek Oeconomiam körül tudom Nsdnak is hátra maradásával nem lészen [Kisillye MT; IB. Rosnyai János lev.].

szipiálhat megszüntethet; a putea sista/inceta; kann beigelegt werden. 1757/1758: Az én itiletem sz(e)r(én)t igen könnyen Sopialhatnak Tkts Harsanyi Ur(am) Jonas Pál Urammal ezen controversiát [Abrudbánya; Szer. Henczel György (34) vall.].

szipiálódik 1. megnyugszik; a se împăca (cu ceva); sich beruhigen. 1576: Anna Jacobi Eros sic fuisset loquenta Hadd el cha (!) ne Sopialodial ilylen erossen bizony meg latod hogy ha Annal az Magiarorzag azonnal lezen az the marhad El nem weez ha ne(m) meg lezen [Kv; Tjk 120].

2. megszűnik; a înceta; aufhören, ein Ende nehmen, zu Ende kommen. 1672: Így ők szegények azt gondolják, nem akarjuk segíteni (noha én úgy hiszem, az az dolog szipiálódik); ki tudja mit gondolnak [TML VI, 207 Teleki Mihály

Katona Mihályhoz]. 1704: újabban arestáltatott Pekriné asszonyom, hozzája tartozóival egyben, melyben is leszen mindaddig, míg nem sopiálódik a difficultas [WIN I, 108]. 1710: Die 13 July solennis Bé Gyűlése lévén az B: Céh-(ne)k mind ez fellyül ki vont dolgok Sopialodvan az fenn meg irt büntetést Bagyonu János Ur(am) meg attá fl: 1 [Kv; ACJk 77]. 1719: A Szőlőben valo kevés difficultas pediglen sopiálodot kevés potlással, mivel sokkal keskenyeb mint az több rész, az Somlailot ki váltott Szőlőnek felével, mely(ne)k az felét tartozik eő kgl(m)e Domokos Uram(na)k cedalni [Noszoly SzD; BfN VI. 225/24]. 1721: az Ecclesia és Collegium között levő controverziák ... sopialodván maradt ad publicam cassam fl. 1136 ~ ezer száz harmincz hat [Kv; SRE 141]. 1734: kerem reszemről is aláztatson Ngd(aj)t méltotassék maga Mgos auctoritassát in loci debitis interponalni hogy mind az Controversia Sopialodgyék, mind pedig az jo Paterünk had maradhasson még [Kilyén Hsz; ApLt 1 Székely Elek Apor Péterhez]. 1769: Szép kenjerű Sz. Mártonb(an) ... az falunak az edgjk forduloja Controversiáb(an) maradtott volt ... azon fordulora ... ki mēnve(n); mindenűt fel rudolvá(n), borozdáról borozdára mindenűt egienlővé tévé(n), jóvát s rosztát ... Ugi hogi edginek Sem lőtt panasza mindenek Sopialodtanak [Szépenyerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 16]. 1775: jó Relatoriánkot sajditván magais az praetens, a' Causat in pendentii félben hagyta, 's mostanig circiter 22 Esztendőktől fogván nem háborgatott, s ha talám azt mondotta volna ... Kováts Márton ő Kegyelme, hogy Néhai Mlgs L. B. Thorotzkai György Ur eo Nga az alatt meg halálozván, az osztozás nálunk találta, confirmálta, melyet nagy onusnak le tétele nélkül nem lehetett azután refricálni; az éppen nem igaz; mert az után, hogi ezen Causa sopiálodott, élt a' praet(itulált) Ur talám hat esztendeig is [Torockó; Bosla].

3. elrendeződik, megoldódik, elintéződik; a se soluționa; beilegele/verlédit werden. 1653: mikor gyűlésből megh jótünk volna Fejervárol Sopialodván vádloink dolgha az mi kglmes Ur(unk) előtt, akkor monda Rázmány István hogy ... az pénzzel por aranyat vőttek volna ketten [Kv; CartTr II Ozdi Tamás kézzel]. 1671: az ezer forint adosság dolga sopialodot [Kv; TJK VIII/11. 41].

sopiálátat véget vettet/eligazított; a pune capăt, a soluționa; schlichten, beilegen, zu einem Ende bringen. 1665: Minemű egyenetlenség légyen böcsületes híveink Kapi György és Kun István uramék között az hunyadvármegyei főispánságnak dolgából, elhittük, Kegyelmednél is nyilván vagyon, melyet akarván fejedelmi hivatalunk szerint sopiálátmi, azon dolognak eligazítására rendeltük [TML III, 522-3 a fej. Teleki Mihályhoz. — "Köv. a rend.]. 1784: Törvénytelen, és Calumniosa a' Querulansok(na)k procedurajok, mert elsobben Malmunk(na)k gatatskáját potentiose el vágták, tollalták s annak utánna kívánnák a' differentiát Sopialottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

sopiálathatik megszüntethetik; a se putea înceta; beilegele werden kann. 1729: mineklőtte azon Controversia valóságos reambulatio által végképpen sopiálathatott volna szegény Itélő-Mester Sándor Gergely Vram, és a Nemes székely Natio részéről denomináltatott Commissarius idvezült Kereszturi Mihály Vram, eő kglmek medio tempore decedálván ... méltotassék ... más Commissariusokat denominálni [Kv; Ks 7. XV. 15]. 1796: ha hol ne talán ily-

lyetén metalis differentiaák adtak volna elő magakot azokis a jövőendőbeli következhető, kedvetlen Consequentiának el távoztathatásokra, nézve Sopialtathassanak [Kük; JHb XX/34].

sopiálátik 1. megszüntetik; a se înceta; beilegele/beendet werden. 1677: mivel az egyenetlenség köztők máigis tellyességgel nem sopiálátot; hogy annak hátra maradt részének el-igazítására, a' Fejedelemtől bizonyos Commissariusok rendeltessenek, kik előtt a' köztők ennyi időtől fogván fen forgo egyenetlenségnek vége szakadgyon, végeztetett [AC 248-9]. 1736: Mivel az I. ő kglme in 1733 dje 18a Julii extradált Exhibitája, nem emlékezik arról, hogy Potentiára ne kereshtének az A. ő kglmek az It, hanem azon Exhibitájával doceál tsak arról, hogy az akkori Diffamatio sopiálátot volt, azért ezen Potentia iránt valo Causájokb(an) procedálhatnak az Ak [Dés; Jk 196b]. 1752: Annak okáért hogy az eddig lőtt, s ez után is következhető Controversiak Sopialtassanak az árok helyet ... adá által örök állandóképpen ... Benedek János Ur(am) ... Petki Klára Kiss Aszszony eő Ng(a)nak [Csobotfva Cs; Ks 65. 44. 13]. 1776: jobbnak itilne a' Tábla ha más Dnlis Biro Constituáltmék és annak utanna Censuraztatnék, és tsendesebben a' dolog sopiáltmék [Körösbánya H; Ks 74. VII. 140 1/2]. 1784: látván a' Kováts Familia hogy ... régi őss Malom helyünkre épült Malmunkat ... nem turbálhatták ... azt Instálják Memorialissokb(an), hogy azon Inquisitorriából Sopialtassék a' differentia, azaz: a' mi őss régi Malom helyünkre épült Malmunk tollaltassék, a' Kováts Familia uj Malma Stabiliáltassék [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

2. eligazítottik; a soluționa; geschlichtet werden. 1738: a' mi azért azon Sz: Léleki Templumnak adattatott volna onnan Viszszá vétetni illetlen volna, és nem is lehet ... most is jóvalom, hogi oda bé sopiáltassék edgymás között az eddig valo differentia [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. 1779: ebben is az ebéli Difficultás ekeppen Sopialtátik, hogy tudniillik elsőbennis ... mindenik részre külön külön 70idest hetven Magyar forint és Nyolczvan Pénz esvén ... Melyből elsőbenis Defalcalodat Tit. Sombori László részéről, a Viduánál itilletett 22 idest huszonkét Magyar Forint Dos [M.köblös SzD; RLt].

sopiálátot megszüntetett; sistat, încetat; beilegele, beendet. 1671: a' Colosvárat lévő Praesidiariusok, elébbeni sopiálátot törvénytelen ususra célozván, ujjobban-is hatalmasul reá hajtották volt ménesseket, melyről valo panaszszát halván Mikola Sigmund Atyánkfiának ... végeztük, hogy meg-irt Mikola Sigmund Atyánkfia ... semmi jóságában és javaiban meg ne kárositassék senkitől törvény nélkül [CC 92] | ha valami oly dologh eset volna is töllem, az vele(m) concordalt, magha sopialta azon dologot, per hoc mint ollya(n) sopiálátot dologot az A(ctor)t ne(m) urgealhatták, annalis inkább, hogy nemis destinaltattak az Directorok, hogy privatus emberek között valo dolgokat igazgassa(na)k, hane(m) publicus malefactorok elle(n), és miserabilis personak mellet hogy insurgállya(na)k [Kv; TJK XI/1. 125].

szopó 1. szopós (gyermek); (copil) sugaci, sugar; ein Säugling sein, (noch) gestillt werden. 1654: Niagos Pintie fia I. Jancsi szopo [Mezőrúcs MT; Ks Bánffy Anna urb.].

2. szopós (állat); sugaci, sugar; von Muttertier ernährt, saugend. Szk: ~ *bárány*. 1682: Ez idei szopo barany nr 25

[Fog.; UtI] * ~ *bivalyborjú*. 1690: Ez idei szopo Biallj Bomju [Fog.; UtI] * ~ *borjú*. 1750: Adot ... keze alá ... edgi Szopo bornyut [Mezőzáh TA; Told. 22]. 1761: Emolumenta Törtsvariensia XIV^{to}. A Szopo borjukból redundalo Proventus áll abban, hogy Majusban Porkolább Uraimék connumerálván a Borjukat, a szerént egy borju után másfél fertály vaj [Töröcsvár Br; BrAlt Conscri. Dom. Törtsvár 112]. 1842: Idei szopo borjak 2 darab [O.kercisóra F; TSb 51] * ~ *csikó*. 1807: egy sötét szürke, idei szopó tsitko került [Dés; DLt 391 nyomt. kl]. 1827: Anya Kantzák és szopo Csitkai ... Tüzes ... Pej kantz Eladott [Csapó KK; RLt 1]. 1849: Szopo Csikkok Istáloja ... Ráts, és Zablo válluval [Bányabükk TA; Mkg] * ~ *malac*. 1594: az Rez alliai vidékbeli tizen negi faluban ... Pasitt disznóhis minden tizből eggett eggett adnak ... tiz alat penigh minden disznót kett kett penzel ualtnak megh az zopo malaczott egy penzell [UC 113/5. 57]. 1797: Nagy Erne sertés 4 Edgyik alat Négy szopo Malatz, edgyik még Maladzo [Körtvélyfája MT; LLt]. 1867: Küldöttek ... 1. szopo malatzat [Bányabükk TA; KCsl 3] * ~ *olló*. 1773: Fejős Kecse 2 Szopó olló 3 [Jobbágyfva MT; BálLt 71] * ~ *ökörborjú*. 1777: ki mulván e világbol Marcsinán Gábor ... maradott ... két tehene ... egyiknek egy kis szopo ökör bonya [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXV] * ~ *ünd bivalyborjú*. XIX. sz. *eleje*: Szopo Ünd Bival Borju edgy ... Meddö Bival Tehe-nek Kilentz [Majos MT; Told. 35] * ~ *ündörborjú*. 1811: Pá-keinek egy elő hasu Tehene 1 ez alatt szopo ünd bonya [Ádamos KK; Pk 5] * *anyát ~ báránka*. 1750: küldöttem bé ... Annyát szopo két Kis Báránkát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.] * *anyát ~ tinó*. 1760: azan Ket tinok ... Kisebike egész Nyáran anyát Szopo Tino Volt s fejték az Annyát, hanem ... osztan azan Tinot az Anya el rugta [Vadad MT; KW].

szópódás szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *nyalódás*: nyalva-falva csókolódás; sárutári/pupáturi indelungate; Knutscherei, Schnäbele. 1786: hamissak bizony az Aszszony Emberek mert addig szopják nyajják a Férfiakot az míg valamire vesz ... én nékem legküssebb tisztátalan tarsalkodásom se<m> volt ő Kegjelmivel Sem szopodasom nyalodasom [Tarcsafva U; Pf].

szópókancsócska kis csecses/szívókás kancsó; cāniṭa cu gurgui; Krüglein mit Tülle. 1678: Die 15 July Eperjesi által vásároltatván az Uj Keresztenyekűl vinci edenyeket ez szerent: ... Szopo kancsócska két har(om) har(om) penzen egyet egyet facit f — //2 [UtI].

szópókás csecses/szívókás; cu gurgui; mit Mundstück/ Ausgußschwanze. Szk: ~ *üvegkancsó*. 1679: Szopokas üvegkancsó nro. 2 [Uzdiszt Péter K; TL 29 Bajomi János inv.].

szopornyica takonykór; rápciugă, morvă; malleus humidus; Staupe. 1722: ha valóságos szapornicza lész(e)n), épp(en) el kel veszniek*, de én inkább csak foljo keh(ne)k gondolom [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev. — *A lovaknak]. 1850: Lovaink ... Barom-orvosi felügyelet alatt vannak, és köztük a' szopornyitza még eddig ki sem ütött [Szűv.; DLt 470].

szopornyicás takonykóros; rápciugos, morvos; an Staupe erkrankt. 1685: Gyermek Lovak ... 5. verce ... 6dikis verce. NB. Szaporniczásnak mondták Sántais [UtI]. 1689:

Szaporniczás béna Mén ló [Radnót KK; UtI]. 1699/XVIII. sz.: Szapornyitzás rühös, fekélyes Marháknak Sohult az Falu határán nem szabad jámi, ha pedig szánzándékkal az Biró meg izentetése után itt jartatná, üsék meg [Uzon Hsz; Kp I/92]. 1774: a Véczkén lévő Jobbágy Czigánynak Dudinak tiz forinton attak egy szopornitzás Lovat [Vécke U; LLt Vall. 202]. 1822: én szopornyitzás vagiok, anjádna k karja fáj [Kv; Pk 7]. 1842: azon Lovat Szoporniczásnak esmerete volna [Dés; DLt 662]. 1846: Gábor uram nemcsak hogy nyult a szopornyicás lóhoz, hanem ujjával vájta ki annak orrából a' genyt [Wlt 20/160 Wesselényi Miklós leveleskönyve].

szópós szopó; sugaci, sugar; saugend, (noch) gesäugt. Szk: ~ *borjú*. 1738: vehessen ... Hadnagi atyánk fia ő kglme, egy kövér szópós Bornyut [Dés; Jk 492a]. 1740: Méltóságos Gróff Fő Ispán Úr ő Nga számára, hogi Hadnagi atyánk fia egy szép szópós bornyúval, új Esztendei aján-dékban kedveskedhessék facultáltatik [Dés; Jk 526b]. 1814: Rugott Borju 2 ... Szopos idei Borju ... 15 [Varsolc Sz; Bom. IV. 41]. 1816: Bihalok ... Nagy Bika 1 ... Vén Jármas a társa meg döglött 1 ... Szopos borju üsző 9 [Szamosfva K; Bom. III. 33] | rugott Borju 2 ... Szopos idei borju 13 [Varsolc Sz; Bom. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscri.].

◊ *Szn. 1602*: Szopos Gergely löfő Szopos Péter löfő [Szentkirály Cs; SzO V, 233]. 1614: Szopos Imre Szopos Janos [Szu; BethU 187]. 1680: Joannes Szopos de Csik Szent Thamas [CsVh 79]. 1758: Havadtői* Szopos István [MMatr. 145. — *MT]. 1820: Szopos József ökegyelminek [Jenőfva Cs; RSzf 257].

Erre von. I. TESz. *szópik* al.; RCsnSz. *szopos*.

◊ *Hn. XVIII. sz. v.*: Szopos teteiin [Menaság Cs; EHA]. 1798/1812: Szopos Rétben (k) [Buzaháza MT; EHA].

szoptat a alápta; säugen, stillen. 1582: Gialaj Molnar Jstua(n) leania Anna Azzony ezt mo(n)gia ... szilagy Mihál ... haza ióue riszegen ... az cöneön maga gyermekehez ugi rüga az labatál, hogi az kw fal tarta meg' ... azomban az dayka kezde szoptatni, es arra futamodek az gyermek daykara, es aztis untig uere [Kv; Tjk IV/1. 60a]. 1677: Julius ... 15. Hivatta volt fel Asz(onyun)k Feleségemet szoptatni, Dajkája beteg lévén [PatN 13b]. 1710: Tanuljon azért minden apa, anya, ne sajnálja maga szoptatni gyermekit [CsH 138]. 1764: kezdvén szoptatni az akkor született Kiseded Arvátskát [Pókafva AF; Kath.]. 1766: A kis Kati leányom-mal felette nagy bajunk volt, nem volt kinek szoptatni, csak az Isten tudja mennyit nyomorgottunk szegénnyel [RettE 206]. 1773: azon Dajka Katso Sára ... az ártatlan Kis gyermeket tsak nem éhel halásra itt is hagyta, kiis sokat siránkozott miatta, kit is osztán a' Leányomnak kellett szoptatnia [Bere MT; BetLt 7 Catharina Boros vidua St. Kosa (60) vall.]. 1847: Hallgatóimtól annyit hallottam, hogy Varga Katalin nékiek azt mondotta, hogy ő urunk öfelségének dajkája lett volna, s ő szoptatta volna urunk öfelségét, s nékije aranycsillaga is lenne [VKp 269].

szoptatás aláptare; Stillen, Säugen. 1809: Bálint János hólnapos fia az anya szoptatás közbe rajta el gyököntvén és meg nyomván meg fulat [Damos K; RAK 100].

szoptathat a putea alápta; stillen können. 1662: az mint íram Kegyelmednek, teje az dajkának igen kevés vagyon

... magamnak is elapadt az tejem, hogy nem szoptathattam, mert úgy voltam, hogy csak akkor jutott eszemben, hogy gyermekem vagyok, mikor rivását hallottam [TML II, 235 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

szoptató szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *dajka* anya helyett gyermekszoptató asszony; doică; stillende Mutter/Amme; Säugerin. 1621: Az Szoptato Daikának többet ne adjának f 10/- [Kv; TanJk II/1. 314]. 1773: Wass Ferentz Ur(am) kit fogadatt meg szoptato Dajkának, kis Fiatskaja melle? [Msz; BetLt 7].

szoptató szoptató; care alăptea; stillend. 1731: ő kglme az udvarb(an) vitetvén az a hír tamadot az Falub(an) hogy dajkának vitetett bé ő kglme, mert akkor szoptató [Szelistye H; Bm. XXXIX. 16].

szór 1. beszór; a împraștia; streuen. 1730: Az Petki Csűben vetni valo tiszta buzát szorta(na)k Cűb 21/1. Item rosolt buzát Cub. 10/1 ... Vetni valo buzát szortak a két Csűbe Cub 23/1 Masodik szakasztast Cub 3/2 [TKI 7b Petki Nagy család szám.].

2. (gabonát) szelel, szeleléssel tisztít; a vintura (cereale); schwingen, sichten. 1729: 14. Marty Petken Szortanak buzát Cub 51 met 3 ... 22 Aprilis Szortanak rosott buzát Cub 12 met. 1 [TKI 6a Petki Nagy család szám.]. 1770: egi asztagnak a szemét akkor kezdeték szorni míg fel szórták fel rostalták [Esztyén SzD; Told. 29]. 1792: akkor szorásnak idején megfogadá Gothár András Zölde Antalt maga helyett szorni [HSzj szórás al.].

3. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *ágyúgolyóbisokát* ~ ágyúgolyókkal lövöldöz; a trage cu tunuri; mit Kanonen beschießen, mit Kanonenkugeln herum-schießen. 1662: nem hogy tiszték, kötelességek szerint, vagy hogy illendő okokkal való kemény választ, vagy hogy csak választ sem tévén levelére, követségbe a vezér népe eleibe csak mentül sürűbb ágyúgolyóbisokat küldenek, a szórának vala [SKr 435] * *sürű lövést* ~ sürűn lövöldöz; a trage serii de lovituri; herumschießen. 1662: Gyilkosi pe-dig, Nadányi, Szilasi állítván ... egy templomocskának lévén egy folyosós tornáocskája ... abba szalasztották vala, ahová mind ablakokon be és a folyosón sürű lövést szórván reájok, és ők is, míg poruk, golyóbisok tarta | Nánásra amelly hadak szállítatnak vala, azokat onnan megfutamatván ... egyenest a derék ármáda sáncára sietének Rakomazhoz. Mellyből ... tarackokkal, muskétákkal sürű lövést szórának eleibe [SKr 90–1, 139].

4. *átv* (szitkot) szór; a arunca/revărsa (înjurii); mit Schimpfworten überhäufen. 1758: Haragomban sokszor káromkodtam. Teremtettével ugyan életemben sem szitkozottam valami tíz vagy tizenkettőnél többet, de egyéb mindenfélét bővön szortam [RettE 81]. 1783: külömb külömb meg tizfráztatott iszonyu adta s teremtetie szüntelen a' szájában, mellyeket minden tartozkodás és félelem nélkül sürű záporosó módjára szor [Torda; KW].

szórakozás figyelmetlenség, szórakozottság; neantentie, lipsă de atenție, distracție; Zerstretheit. 1846: Tegnap későn feküvén le szokásom ellen hét óra körül ebredtem föl 's ritkán valék életemben olly ostoba ... mert a' mire csak rátettem kezemet az bizonyoson eltévedt, 's a' mit csináltam az mindig fonákuł ütött ki. Ezen szórakozásom vagy kábultságom miatt olly indulatba jövök, hogy öklömmel szü-

netlen ütöttem koponyámat, de még sem akart kiémedni [KZsN 157].

szórás 1. (gabona) szelelése, szeleléssel tisztítása; vinturare, vinturati; Windsichtung. 1595: Az ki kewes Buza thawaly az zamadas vtan maradot ket vial chipeltettem, Az kezery zorasbol iútót az zegenyek zamara tezen vniuersal(i-te)r cub: 30 1/2 [Kv; Szám. 6/XIII. 9]. 1632: Ezen Cziwrben egi nagy rakas szoratlan Ros Cub melliet mostan cze-peluen es szoraszat megh nem varhatua(n), ugy hattuk el ... hogj mihelt el vegezük az hatra maradot rosnak czipleset, fel szoriat [A.porumbák F; UC 14/38. 190]. 1711: a buzát ket asztagba raktak volt ... annak cseplest, es vegső szorását 16 Marty vegzők ... egyszer szorattam, es az első szorásbol vitte(m) bé Cub. 10 második szorásbol mi lészen nem tudom [Impérfa U; BCs]. 1812: második szorásan ismét adott [Mezőmadaras MT; MRLt]. 1827: lett ... tsak azon asztagbéli szorásbol T. Buza az első jukrol ... 8 véka 6 kupa ... a második jukrol külön rozsasabb Buza 27 véka [M.köblös SzD; BetLt 3].

2. záporozás; serie neinteruptă (de săgetături); Hageln von Pfeilen. 1657: De mind ez időök alatt hallottál volna itt hajakat borzasztó ... rettenetes Alla, Alla kiáltásokat, láttál volna sürű zápor módjára való nyilaknak reánk szorását, éj-jeli-nappali nyugtalanzkodtatást [Kemlr. 317–8].

szórat 1. (gabonát) szeleltet, szeleléssel tisztított; a dispune să fie vinturate (cereale); sichten lassen. 1600: Zabott ithon egy uttal zorattam Cub: 11 v. 3 [Kv; Szám. 9/XII. 72 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1711: (a búza) cseplest, es vegső szorását 16 Marty vegzők ... egyszer szorattam, es az első szorásbol vitte(m) bé Cub. 10 [Impérfa U; BCs]. 1724: En magam által megyek holnap Torjá-ra^a, s onnet Sz: Lelekre^a, de en lehet nem szoratok, hanem ha leszen az gabonás házban az ebed vekat ki adatom ket hetre [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez. — ^a Hsz]. 1726: most Cseplenek erőssen Karacsonig nem is Szoratok [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1832: Mikor szorattni akar^a ... felméret, de nem ütteti a Vékát félig vagy meg félignél is jobban hogy az által magának minden száz vékából tíz és tizenkét vékat sparoljan; hanem a vékát egészen el ütteti [Csapó KK; Berz. 20. — ^a Gabonát]. 1834: eddig a Zabot tsepletettem marmost szoratom [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez].

2. *sürű lövést* ~ vki nyakába tüzet zúdított vkire; a dispune să tragă serii de lovituri asupra ...; jmdn mit Schüssen/Kugeln bedecken lassen. 1662: De a Gaudi a gyalogot jöni siettetvén s valahány könnyű lövészerszámokat is nagy hamar hozatván ... a jancárságnak nagy sürű lövést kezdé szóratni a nyakába, kiben azonnal nagy sok kár esni kezdvén ... megfutamtak vala [SKr 412].

szóratás (gabona) szeleltetése, szeleléssel való tisztítása; vinturare; Windsichtung. 1695: Mint hogy eddégis sok kára es scrupulussa volt az Ecclesiának a' szoratóskor valo szakasztásban, mindenkoron ugyan de kivált képpen az szűk es draga üdőben, és sok abusosokis deprehendáltak a' körül, annak okáért a mi Ecclesiánk részére jutni szokot, minden buza és leguminai szakasztás az Ecclesia bolt-tyában jöjön be [Kv; SRE 34–5].

szóratik szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *sürű lövés* ~ sürűn lövetik; a fi supus unui tir de artilerie;

ein Geschoßhagel fällt auf jmdn. 1662: Ali passa másnap ... érkezvén, hogy valamíg az idő bealkonyodnék, a várból rájok három bástyáról rettenetes sűrű s szakadatlan lövés szóratnék, az erdő megett Vásárhely felé felkerülni, nagy távolról kényszerítették vala [SKr 590].

szóratlan szeleléssel/szórással nem tisztított (gabona); care nu a fost trecut prin vînturătoare; ungesichtet, ungeschwungen. 1632: Ezen Cziwrben egi nagy rakas szóratlan Ros Cub [A.porumbák F; UC 14/38. 190]. 1667: megh olvasam lón 430 kalongja mellynek az szeme Cub 103. buza utolly volt cub. 3. azt hanjattam az szóratlan búza köze [Bonyha KK; UtI]. 1679: Vagyo(n) ez Csűrben: ... Vetni való, szóratlan, veres szőrös buza, két rakással [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 131]. 1683: Az Csűr földin Szóratlan Buza lehet Circiter Cub. 20 // Az Csűr földin Szóratlan Arpa lehet circiter Cub 10 // [Radnót KK; UtI]. 1776: Vagyon két rakás szóratlan buza [Szurduk SzD; JHbK XXXI/4. 4].

szordidus fukar, fősvény; avar; geizig, schmutzig. 1657: Igen sordidus ember is vala ... Ferenczi [KemÖn. 116].

szordít nógat, siettet; a îndemna/îmboldi; antreiben, anregen. 1619: En is megbízván magunkat, szordítám az legényeket, mondek: Fogjátok meg az bestye kurvát, vigyük mi magunk az pasának! [BTN² 284].

szordul (meg)futamodik, futásnak indul; a pomi în grabă; flüchten. 1597: Az Bizonsagok ... meg eskwnnek es hytök zerynth Azt wallak ... egy kor hogy twzett teonek Az olahok Ez Az ola fichyor el Jndula Az twzteol es Jgyene-seon oda Jeowe Az fához ... es hogy ezebe weon mynket el fwtamodek: es vgyon myndjarast myes Zordulank, es meg fogok [UszT 12/67].

szorgalmas 1. serény, iparkodó; silitor, sírguincios, harnic; eifrig, fleißig. 1843: tudja, én mily ügyes, jó, szorgalmas, csinos, szép barna — termes — fiatal, fizetéses, előmeneteles sat fitzko vagyok [Kv; Pk 7].

2. ~abb gond nagyobb gond; grijā mai mare; größere Sorge. 1735: gjakran szabattott az Urfi számára ... Teleki Pálné Asszonyom inget lábra-valot szep bullya vászonbol, mindenfele fejér edjetmássára olly gondja volt az említett Mlgos Asszony(na)k hogi ha maga Gyermeke lett volna is szorgalmasabb gondgja nem lehetett volna [Kendilóna SzD; TKI].

szorgalmasan buzgalommal, igyekezettel; cu rîvnă/zel; mit großem Eifer. 1758: a falut mind utánkint, mind küljel is ... egész éjjel szorgalmason strasalják [HSzj tized al.]. 1813: (Az) ítéletre bébótsátott pert a' tegnapi napon Napon (!), magam, Szószollommal, és a mostani Archivariussal ... a' Nms V(ár)Megye Archivumában szorgalmason olly tzállt kerestem, hogy már valahára elő-vétetni instáljam, de mégis az említett pernek nyomában nem akadtam [Ne; DobLev. V/960].

szorgalmaskodik szorgalmasan tevékenykedik, szorgalmatoskodik; a se strădui/sîrgui; eifrig, tätig sein. 1896: Maga egypár napra visszahozta nekem azokat a kedves napokat, mikor magukkal loptuk a napokat, úgy cselekedve, mintha nagyon szorgalmaskodtunk volna [PLev. 188 Petelei István Gyulai Farkashoz].

szorgalmaskodtat tette ösztönöz/serkent; a îndemna (la acțiune); aneifern. 1666: az mi rosszabb, az atyám betegeskedése bizony felette igen szorgalmaskodtat. Tudja Kegyel-med jól ... némely aquisitumira mint vágynak, tiszteit már is mint osztották vagy osztják [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

szorgalmatlan hanyag, lusta; negligient, lenes; nachlässig, nicht eifrig. 1578: Vagio(n) penigh nagy panaz az was-sar birakra hogy tyztebbe ige(n) zorgalmatlanak, semmy rendtartast az wegezes zerenet elo nem wyznek [Kv; TanJk V/3. 171a].

szorgalmatos 1. szorgalmas; sírguincios, sírguitar, silitor, harnic; eifrig, fleißig. 1604: Az útt czynalokat ó kk valoba(n) meg intettek. Igrikis magokat hogy szorgalmatos-sbak leznek [Kv; TanJk I/1. 477]. 1636: Szent Ersebeten^a la-ko, az Tekintetes, es Nagos Pechy Simon Vram, vgmint A. perlette Maros zeki derek Zeken Bandon Maros szeken la-ko, az zorgalmatos Zekel Mihalt, nemw nemw velle valo compositionak. violalasaert [KCsl 133. —^aU]. 1662: Haller Gábor ... Jenőben kinn lakván ... hogy jó fundáló, szorgalmatos építettő volna ... majd minden kikeleten, tavaszon, nyáron egy-egy külső reguláris bástyáját a várnak megépíteti vala [SKr 319]. 1695: a' dologhoz értő Istenfélő jó Lelki ismeretű Szorgalmatos Quártást válaszszon edgyet az Ecclesia, a' kinek ... minden nével nevezendő be jövő és jöhető bonumoknak perceptiojára Szorgalmatos gongya legyen [Kv; SRE 33]. 1823: az öreg Gazda Asszony is szorgalmatos tsak hogy mint öreg Asszony Simbes [Mv; Told. 7]. 1832: De azt betsületemre, és Lelkemre mondom — hogy nem hiszem, hogy egyenesebb igazabb, és szorgalmatosabb Lélekkel vihesse^a mint en [Torda; BfR I. Demény János udvari tt lev. —^a A gazdaság vezetését].

Szk: vki ~ gondját viseli vminek/gondot visel vmire/visel-tet vmiben. 1571: Az Erdeoknek Eorzeset penigh ferenchy Antal vramra hagyak hogy eo k. zorgalmatos gongiat visel-ye [Kv; TanJk V/3. 35b]. 1579: Keryk ... Byro vramat Tanachyawal hogy erre az vasar dologba vgyan zorgalmatos gondot vysseltesse(n) Az wasar birakkal hogy ez ltvalo zengensegnek effele gondwyseletlenség miat karwallassa ne legie(n) [Kv; i.h. V/3. 194a]. 1634: Conventioia az Dallai Maiomenak ... egyetmásra visellyen szorgalmatos gondot az Puykakra, Ludakra, Tyukokra, Kappanokra [Gyf; UtI] * vki ~ vmiben. 1572: az harom tegla vetew kyk az vrwnk ew Nagysaga penzet fel vetek meg maragyanak es az tegla cynalasba zorgalmatosok legenek [Csicsókeresztúr SzD; BesztLt 3697 Thorma Jannos Vyuary Vdwar byro sk lev. Dawn gergely Bezterchey few Byrohoz]. 1642: az szantásban vttetesen szorgalmatos volt Zilagy Thamas [Gyalu K; GyU 80]. 1697: a' czirkalasban es vigyazasban oly szorgalmatosok es vigyazok legyenek [Dés; Jk]. 1775/1781: szokott teremni ... árpa, alakor, de minthogy nem sokat vettetnek efféléket, nem is igen voltam szorgalmatos azok iránt való tudakozodásban [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351].

2. szorgalommal végzett/való; fűcüt cu sírguintă/strădănie; mit Fleiß gemacht. 1736: (A) Terminura a Pársok conparealván ... lett illyen amabilis compositio, szorgalmatos intézések contemplatiók, mensuratiók, és per consequens Nyil vonások által lett subdivisio [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 17]. 1738: 'A Csatáinkra pedig légjen szorgalmatos Inspectio, hogi ki ne bocsassanak az hordás alatt [Dés; Jk 502a]. 1774: kérem ... kedves Bátyám Urat (!)

mindenütt való Jóságotskáimba Pereimnek mind mostaniaknak mind ezután lehetők(ne)k szorgalmatos folytatásokat kezére venni [Kozárvár SzD; Told. 22]. 1796: Az oskola Mester is szorgalmatos tanításról meg ditsértetik [SVJk 174]. 1811: Szorgalmatos igyekezettel gyűjtött Vagyonkám mi által pusztult el az is tudva vagyon [Dés; DLt 154].

Szk: ~ *vigyázás*. 1598: az Tiztwiseleoket intik ew kegek hogy ekedigh walo gondwiselesektoel megh ne zewnnye-nek, hane(m) zorgalmatos vigiazasok legie(n) hiwatallio-kban mind addigh mgle(n) ew kegmek az wyaban walo valasztashoz hozza erkezhethnek [Kv; TanJk I/1. 307]. 1676: Az szorgalmatos vigyázást mindazáltal mi itt úgy meg hagytuk s oly rendben disponáltuk, hogy úgy hiszem, semmi kedve szándékában az jó asszonyoknak nem telik, mivel mindennemű rendeket úgy el idegenítettek volt itt magoktól, hogy ide ezek soha sem várnák [TML VII, 229 Sárosi János és Inczédi Sigmund Teleki Mihályhoz].

szorgalmatosabban szorgalmasabban, gondosabban; mai sírguincios/sírguitor; eifriger, fleißiger, mehr beflissen, mit mehr Fleiß. 1693: Az Asszonyi allatis kötölezi magát arra, hogy ennek utánna úis tisztib(en) dolgában jobban és szorgalmatosabban(n) el jár mint annak előtte [SzJk 274]. 1736: Hadnagy Atyánkfia ő kglme a Ret kerülőit vagi adigállya hogi a Rét őrizéséhez szorgalmatosabb(an) lássanak, és a kártévő marhákat bé-hajtsák; ha pedig tisztetekben és hivataliokb(an) szorgalmatosabban el-nem jarnak tehát Hadnagy Atyánkfia ő kglme hozassa bé őket a Malé-pasz-torságok mellől is és veresse kalodab(a); mivel hogi fizeté-seket fel-vették és szolgálni nem akarnak [Dés; Jk 464b]. 1803: A' Majorság Szöllők ... nagyobbára pusztulo félben vagynak, kevés részét pedig Tit. Vass Antal Ur szorgalma-tosabban dolgoztatván, ez jobbatska [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.].

szorgalmatosan 1. szorgalmasan, gondosan; sírguincios, sírguitor; beflissen, fleißig, eifrig. 1573: Biro vram Mindia-rast ... kyal Biro vrammal Mennyen ely Minden Wlwtas-agnelkwl és az feiedelmet Engeztellie és zallicha Az mynt eo k. Joban Twgiak, eo k. haggion kepebely Embert ky zor-galmatoson celekediek ez dologban [Kv; TanJk V/3. 92b]. 1577: Miert hogy penigh ertyk eo kegmek az wdeonek ha-boru voltat. keryk eo kegmek varasul Byro vramat hogy az kapuknak wygyazasara Rendellye el az vraitat, hogy az kapuk szorgalmatosan eoryztessenek megh [Kv; i.h. V/3. 142a]. 1638: Az Urak oly Szorgalmatosan miveltetik az ba-nyat hogy cziak alig elhetünk el miatta [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Bartha (35) jb vall.]. 1664: mi el mene(n)k ... hogi az kiket mi előlben (!) hivata ... Kis Jeney Nad Ud-vary Janos Ur(am) az Nemes Doboka varmegie Fu biraja pecczettivel ... szorgalmatosan meg Eskütnők és hüttük utan valo vallasokot Leratoriab(an) megh imok [Noszoly SzD; WassLt]. 1677: Hadakozásnak idején Nemes embereknek házaira, majorjira, Pap és Schola házakra a' hadak ne szállitassanak, sub poena ducentorum florenorum; egyébiránt is Istenes és Haza javára és szabadságára nézendő, és álla-potokhoz alkalmaztatot Edictumok adattassanak-ki, szor-galmatosan observáltassanak-is [AC 221]. 1728: Az ké-menyeket, kürtöket szorgalmatosan jartassa el Hadnagy Atyá(n)kfia [Dés; Jk 372]. 1764: a' melly Törökbuza Föl-deket fel fogtak, azokat szorgalmatosan magok hasznokért is tisztítták [Koronka MT; EHA]. 1778: Irjon édes Őcsém Uram szorgalmatosan az Asszony ő Nganak mennél gyak-

rabban, mert ha nem veheti Őcsém Uram Levelét, nagyon törődik, busull és panaszkodik [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. 1791: az Oeconomianak folyásáról majd sem-(m)it se irhatok, egyebet annál, hogy minden gazdát illető dolgok körül szorgalmatosan igyekezzünk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1863: Az oskola tanitok szorgalmatosan tanítsanak. Minden oskola mester naplot vigyen. A' kör lel-készek az oskolákat szorgalmatosan vizsgálják ... az oskola mesterek naploját vizsgálják meg, és a naplot minden meg je-lenések alkalmával írják alá [Gyalu K; RAK 81 esp. kl].

Szk: ~ *vigyáz*. 1642: Itt ne<m> volt maiorsag marha azt ne<m> tudgyak: de az mely 55 eoreg dízok itt voltak, arra szorgalmatosan vigjazott [Szászfenes K; GyU 92] * *vki vi-seljen ~ gondot vmire*. 1601: Az fontoknak igaz voltanak vigyazasara az ket vasarbirak viselienek zorgalmatosan gondot [Kv; TanJk I/1. 383].

2. pontosan; exact, präzis; genau. 1603: Kerywk eo keget mint tizteletes vrunkat Birankat, zorgalmatosan megh tuda-kozwan az neweket megh tudwan, minden zemely valogat-as nelkwl Ez jeowendeo gywlesre eo kegek elejeben Irwa fel kewannyak [Kv; TanJk I/1. 445]. 1657: Visitatiojokban jo lelkismerettel valagotas nelkul szorgalmatosan meg vis-galyák, és ugyan megis examinallják az papokat, mennyi-re valo tudomanyok legyen az Jsten Könyveböl, Mi Atyan-kot, Az Apostoli Crédot, Tiz Parancsolatot, Az Sacramen-tumoknak, és egyhaz fenyteteknek rendesit olahul el tudgyake mondani, az hit agozatokat avagy csak catholicé tudgyák, és értéke? [UF II, 182 Lórántffy Zsuzsanna ut.]. 1662: A fejedelem ... Jeszenő vára megszálltatását magá-ban elrendelvén, a várnak állapotját szorgalmatosan kezdi értekezni, hogy noha sítusát a helynek maga is jól tudná, de midőn azt látta, épülettel azután nagyon megerősített voltna [SKr 239]. 1787: a' Notariusokis ... kötelesek min-den Héten a' házakat rendre venni, és az említett változaso-kat szorgalmatosan fel jegyezni [Torockó; TLev. 3/2. 4b].

3. aprólékosan; amănunțit, detaliat; eingehend, eifrig. 1754: melly Tanukat bizonyság tételül ... elénkben allatott azokat elsőbbenis erős hittel meg eskütvén ... szorgalmato-son meg kerdezvén hűtők utan valo tögt (igy!) vallás tétele-ket irtuk meg [Jakabfva Cs; BCs].

4. sűrűn, gyakran; adesea, adeseori, des; häufig. 1835: Hónap kezdete körül töllem szorgalmatosan kérdi: Mikor lesz prima? [Zsibó Sz; WLT].

szorgalmatosképpen következetesen, rendszeresen; con-sevcent, systematic; eifrig, beharrlich. 1671: Noha mind éj-jel s' mind nappal az őrizések hogy mindenütt meg-legye-nek sub poena flor. 12 toties quoties negligálnák, exigendo-rum decernaltuk volt, mindazonáltal hogy a' nappali őrizé-sek olly szorgalmatosképpen és büntetés alatt meg-kíván-tassanak, szükségesnek nem itéltük: Végeztük azért hogy ez részben az Articulus tollaltassék, és hol az nappali őrzést nem continuallyák-is poenaja ne legyen [CC 86].

szorgalmatoskodás szorgoskodás, iparkodás, serényke-dés; sírguintja, hámicie, rívná, silintja; Eifer, Beflissenheit. 1662: Ezek ekképpen a szegény hazánk s nemzetünk ve-szedelmére elkészítettvén, a respublica minden szorgalma-toskodásával, mesterkedésével azt vívén végbe, hogy az dá-niai királyt svékus ellen felindítván, országára ellenségül hozhassa, és azáltal kedve ellen is a svékust Lengyelország-bul a fejedelem mellől kivonhassa | Haller Gábor tanácsa, az 100. 000 tallér ... Azon summa megszerzésében szorgal-

matoskodások, írások" [SKr 358, 566. — "Tartalomjelző fejezetcímbe]. 1710 k.: A szörnyű tanulás, és az Isten háza és közönséges jó miatt való buzgó szorgalmatoskodás betegségét száraz betegségbe [BÖn. 555]. 1717: En Ittől Mester Uram s Dobai Uram kegyelmek előtt protestalok, háládotlonkodván ő kglmek mind eddiglen való szorgalmatoskodásomért látom mind magok(na)k s mind az én gyermekimnek evidens károkat akorják inkább nevelni, mintsem távoztatni [Nagyrapolt H; JHb XLVII/18]. 1762: köszönm az Szász Deák Manumissiojában való Szorgalmatoskodását [Szentpál KK; Ks 96 gr. Haller Gábor lev.].

szorgalmatoskodik szorgoskodik, iparkodik; a se sírgui/strádui; sich beeifern/befleißigen. 1655/1754 k.: Ha valamely Ifju az Asztalos mesterséget akarja meg tanulni ... az Ura hire nélkül sohová se mennyen hanem otthon maradván rajzolásban szorgalmatoskodgyék a' maga hasznáért [Kv; ACJk 31]. 1657: Úgy vagyon, az kik közönséges tatárok kezénél vadnak ... azoknak is szegényeknek nagy akadályt csinálnak, megtiltván, hogy valamíg az mi sancunk végben nem megyen ... addég senki meg ne szabadulhasson, melyért is őnagyságoknak és őkegyelmeknek szükséges szorgalmatoskodni [Kemlr. 324]. 1662: A vicekapitánnyal azért a város gondviselői igen-igen szorgalmatoskodnak vala, miképpen a várba népet gyűjthetnének [SKr 573]. 1668: mindgyarast szorgalmatoskodtam abban mint tudhasak job moddal az aránt való Ngod keglmes parancsolattja szerint cselekedni [KJ. Székely Moyses portai követ a fejhez Drinápolyból]. 1687: kész penzen való el adásban szorgalmatoskodgyál [Beszt.; ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez]. 1703: az hátra lévő pénznek fel sedeseben pengi vgy szorgalmatoskadgyék, hogy ha hamar meg nem lészen ... Meltgos Generalis Vr(am) kegyelmekre magokra küldi az Executiot [UszLt IX. 77. 72 gub.]. 1752: Mostan Ugaroltatason, kaszálatason, Gyűjtetesen, Szőlők leveletetésén, Török Búzák kapáltatásán szorgalmatoskodom [Mocs K; Ks 83 Martinus Tihanyi lev.]. 1754: Fodor Miklos ... szabadulasa felől ... szorgalmatoskodott volna [Msz; Told. 43/63]. 1807: a tizenkét Kraitzáros akkori Monetáknak járása meg Szűnik ezen okból akinek aféle pénze volna váltóna fel ... az aránt ne Szorgalmataskadgu(n)k Mert tud maga' egy olyan Regius Perceptort ... hogy az minden pénz, és jutalom nélkül Bánko Czédulálkkal Örömet fel váltja [Torockó; TLt Bir. ir. Torockói jb-ok perei földesuraikkal. — "Mlgos Thorotzkai Sándor Ur"]].

szorgalmatosság szorgalom, szorgosság, igyekezet; sírguintá, stráduintá, silintá; Eifer, Fleiß. 1570: zorgalmatossal Minden Rendbely Embertwl kemelethen fely zedyek az Eleby vonasokat [Kv; TanJk V/3. 18a]. 1572: eo k. azt kewannyak hogy az Mester az germekeket az Eoregh deakok keozbye osza tanitasra, Es megha gia eo nekyk hogi zorgalmatossaggal tanichak eoket [Kv; i.h. V/3. 57b]. 1602: varosul intyk eo kglmek mind az Sattcz restantia Ado zedeo Vraimat hogy zorgalmatossagall Zedgyek az restantiat [Kv; i. h. I/1. 410]. 1662: Az Aranyas-bástya törésén pedig a rájuk csatázástól hol nyilakkal, s hol jancsár-puskákkal való belövéstől nem szűnnek vala, mindkét bástyák alján is pedig újobban ásattatni, vájattatni kezdettek vala, és így a nagy erős és számos ellenség dolgában s szándékában csak nagy szorgalmatossággal előmenni akadályoztatás nélkül láttatik vala [SKr 612]. 1664: Az élő Istenért,

Uram, igyekezzék Kegyelmetek elsőbe minden szorgalmatossággal az szegény haza és nemzet megmaradására való hasznos és idővséges dolgokat megszerezni [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1769: a' Militaris Quartély Házakat és Épületeket minden szorgalmatossággal úgy készíttesse Kglé és reparaltassa ... hogy ad 15tüm ... 8br(is) készen légienek [UszLt XIII. 97]. 1836: az el pusztított Házat az Alperes ruházta fel, s szorgalmatossága által Esztendőnként tette jobb állapotra [Ne; DobLev. V/1213. 1b].

Szk: ~ra serkent. 1817: mint hogy együtt vadtak, ne hogy mind a ketten el negligáljátok magatokat, sőt magad igyekezeted, Szorgalmatossagad, s jo példád által, serkentsd az őtsedet is az igyekezetre, szorgalmatosságra [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz] * ~ra serkentget. 1776: keze alatt lévő Tiszteket a szorgalmatosságra serkentsse, és őztönözze [Mv; Berz. 20] * világi ~. 1775: Egyéb világi szorgalmatosságotokra is igen nagy elméje volt. Mindenféle mesterembereket szerzett s azokkal különböző-különbféle mesterségeket gyakoroltatott [RettE 347. — "br. Wesselényi Istvánénak].

Sz. 1811: A szükség szüli a' szorgalmatosságot ... Mi hajtja prédára Erdőkből a' Farkast? ... Nem egyéb, a' szükség: mert hogy ne ehezzen, Szükség hogy magának élelmet szerezzen [ArE 21].

szorgalmatoztat sürgettet, siettet; a gräbi/zori; betreiben. 1699: A fele ravasz betegsegek(ne)k bekét hagy; hane(m) szorgalmatosa(n) Ura otha(n) ne(m) leteb(en) kiváltkepen, mind külső s mind belső mu(n)kasimhoz ki tekint, és azokat a munkab(an) szorgalmatoztatja [SzJk 315].

szorgalmaz sürget; a urgenta; betreiben, sich beeifern. 1662: Melly levelek a Szatmár és Tokaj alatt hagyott kapitányoknak kezekbe küldetvén, magok is azok mellett tudósítatnak vala, minémű mozdító okokkal kellene azon váraknak megadatásokat szorgalmazni [SKr 213]. 1679: Azonban az Gróf uram utóbbi levelében megírt quartélyokról való leveleket és parancsolatokat szorgalmazza s menél hamarabb meg is küldeni igyekezzék [TML VIII, 553 Teleki Mihály Ruszka Andrásához]. 1849: egy nyak arany lántz és egy arany gyűrű ... árát ... az illető mester ember Szorgalmazván ... ki is fizette [Kv; Végr. Vall. 56].

szorgalmazás sürgetés; urgente; Betreiben, Betreibung, Befleißigung, Drängen. 1675: az quartélyokról az váradi pasát is megtaláltuk és noha az pasa sűrűn való szorgalmazásunkra az quartélyokat ... megígírté, mindazáltal oly véggel, hogy csak magának ... azon jóakartjáért ötszáz tallérokkal, nem condenscndálván alább semmiképpen, kedveskednénk [TML VII, 96 Vesselényi Pál, Kende Gábor és Kubinyi László Teleki Mihályhoz].

szorgalmatztat sürgettet, siettet; a urgenta; betreiben, urgieren. 1552: vegezek my Eleottunk, hog' meeg az Kelemen pap Elne. az Tho keolchegere Barchay Gyerg' kelemen papot. Nem zorgolmaztatna, sem kezeritene. hanem ha az Ew akaratyabol akarna meg fizethny [Mezőszengyel TA; BfR II]. 1573: Elseobe eo k. meg Ertettek biro vram Bezedebéol hogi az fegyedelem zorgalmatztatya az Summayert [Kv; TanJk V/3. 72b]. 1584: Petrus Gruz ... fassus est ... Az meg holt Zekel Iános hidwczay Zorgalmatztat vala engem, hog a' veó legent eleó Allassam, Enys zorgal-

maztatom Nyreó Kalma(n)t hog eleo Allassa [Kv; TJK IV/1. 34–35] | az ydowthöl fogva szorgalmazthatham weselej wramath byzonjos walaz thethele [Kömlöd K; WLT Petrichewich Kozma kezével]. 1659: ott való gondviselőmet mégis szorgalmaztassa, ha valami pénznek szerét tehetik, ő kegyelme mennél hamarabb hozza be [TML I, 430 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1662: Ekképpen búcsú adatván nekik, ők mindazáltal is eloszolni nem akartak, fizetéseket ugyan szorgalmaztatják vala [SKr 334]. 1676/1681: a várban mindenkor, apro és öreg Lampasok legh alab a Czejk házban légyen szazig valo ... csak idejen légye(n) gondviselés reá ... Az Udvar birot s Praefectus Vr(amat) szorgalmaztassa felölle [Vh; VhU 666].

szorgalmaztatás sürgettetés; urgentare; Betreibung. 1609: Vendegei liuen az Safara szorgalmaztatására veotte(m) ... Egi 6 fontos Retket f — d 24 [Kv; Szám. 126/V. 347. — *A fej-nek]. 1662: Nadányi Mihályt, ítélőmestert azért segítség szorgalmaztatásáért nagy hamar a havasalyi Minnye vajdához küldötték vala [SKr 498]. 1670: az estve juta Somlyóból az hír, Diószegre küldvén ki tizenkét katonát az somlyai kapitány az urunk adajának szorgalmaztatására [TML V, 19 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1702–1764: Sok dolgok az kunjargoknak megh engetetnek az ő szorgalmaztatások (!) miatt [Torockó; MNy IV, 233].

szorgalmaztatik sürgettetik, siettetik; a fi urgentat; be-
trieben werden, auf etw. gedrängt werden. 1605: ha myre szorgalmaztatnakis ide Appellallianak mindenekel, mellet ha lehettesges personaliter referallianak, ha az nem engettetik tehett Lewelek által rescirballiak [Kv; TanJk I/1. 513]. 1662: Hasonlóképpen kállai kapitány is a kállai haddal, Szabolcs vármegyei hajdúsággal, Barkóczy Istvánnal, valami szabad legényekkel, hogy azon város lakosítól segítségkekre és városok oltalmára nagyon szorgalmaztatának, szinte Szoboszlóhoz szállottak vala [SKr 536].

szorgalmaztató sürgettető; de urgentare; Betreiber. 1662: Az fejedelem szorgalmaztató írására, hogy mindjárt éjjel-nappal Husztba sietne, a fejedelemasszonyt az úrasznonyokkal, kik Aranyasmedgyesről Szatmárra, onnét Husztra mentek vala [SKr 655].

szorgalom 1. igyekezet, törekvés; străduință, strădanie; Eifer, Fleiß. 1844: a szőkefalvi Papot ... keresztsuri Déák-ságába jámbor és jo tanulónak esmértem, de azon tul sem tanulási szorgalmát, sem erköltsi állását nem kísérhetem [Bözöd U; Pf Arkosi Mihály esp. lev.]. 1847: (Az) ellenőri erdő Biztosok ... A minden Szorgalom és Igyekezet dacára, meg történhető kártevőket ... kötelesek meg büntetni pénzbe, de nem Borba, a mi egészebe eltöröltetik, a büntetés díj mennyen a Birák kezére [Torockó; TLev. 10/9].

2. iparkodás; hámicie; Eifer, Bestreben. 1840: szorgalma által szerzett egy Tinotskát [Dés; DLt 1297]. 1864: Alol nevemet saját kezűleg aláírt Somogyi János ... hogy fáradságosan és szorgalommal gyűjtötgetett vagyonunk felett cizvodások ne történjenek ... végrendelkezésem következőben teszem meg [Kv; Vég.]

Szk: ~mal van. 1844: Tiszteletes Barabás Mihály Uram ... szántásban, vetésben, Gabonáknak bé takarításában, és épitésekben valóságos szorgalommal volt [Banyica K; BfR 117/1 Lad. Dorgo (49) ns val.].

szorgat 1. biztat; a îndemna; aneifern. 1606: Tudom azt hogj ... Pal myhalj megh fogta uala az Kadar andras haiat. Kadar Andras szorgattya uala az eo maga felesége hogj wsd wsd s Jgen uery uala az azzony Pal myhalytt [UszT 20/189 Nagy Ferench Vagasi Veres Drabantt val.]. 1810: Pogin Nyikulaj ... ennek előtte három nappal ingerlett, szorgatott az el jövetelre [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

2. sürget, siettet; a urgenta; drängen, urgieren. 1717: A szolga biro éjjel ide jövén, engemet elő hivatot a kézések iránt ... Kerdettem hogj miert szorgattya tsak az Aszszonyert valo kezeseke [Borosbocsárd AF; BfR Sigmond János kezével]. 1722: az Ház adajáról Ngtok ne feletkezek az mikor mod lészen benne mert engem szorgatnak érette [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1769: Keményen porontsollyuk a Falus Birák(na)k, Perceptorok(na)k és Esküttek(ne)k, hogj az Adonak fel hajtsát minden haladék nélkül ugy szorgassák hogj külömben Kemény Executiot fognak szenvedni s el sem kerülük magok a Birák Perceptorok, és Esküttek [UszLt XIII. 97]. 1795: kevés időtelés után viszont szorgatta hogj küldenők el [KLev. 7]. 1799: Az Orgona tsinalot nem tsak én szorgattam ... hanem az Ifju Grof ur ő nsga maga is két versb(en) is fordulván által eleget no-gatta ... én a menyib(en) tsak lehet serkentgetem [Szászcsávás KK; IB. Szász István ref. pap kezével]. 1814: Az Hajtás Fula Iliátis tsak azért verte, le Agyolta, és Vérit ki Ontotta, hogj Udvari parantsolatt mellett Szorgatta hogj az Udvarban jöjjön fel, az el fogot Tyroval edgyütt [Sóakna MT; Born. G. IX. 6 Zuga Zaharika (30) val.].

3. vkihez ~ ráuszit; a afiga împotriva cuiva; auf jmdn hetzen. 1599: monda hogj vagio(n) nekőd fanciálban, menj Arra chiepelj ... szolgálait feleséget hoiszam kezde szorgatnj alligh szálladhaték el ellőttök Jsten őrije meg töl-lők mas Attyankfiay Altal hogj megh nem öllenek [UszT 14/32. — *Búzád].

szorgos 1. sürgős, sietős; urgent, grabnic, present; drin-gend. 1585: Bakos Andrasne vallia hogj elegh ember lart oda, mert zorgos varrasa vagion mindenkor [Kv; TJK IV/1. 494]. 1590: 18 Nowembriis Kowach ferenchet fogattam megh hogj az Malom zorgos vala hogj Buzat es Lyzteot hordgion [Kv; Szám. 4/XIII. 9 gr. Wass malomreg.]. 1596: olyan zorgos dolgok idejen ... vette el teölle' [UszT 11/32. — *Az ökröket]. 1662: Melly szorgos siető levelek megvitelében minémü akadékozas tanálkozott vala, annak sem mulaszthatom el megjelentését [SKr 559]. 1673/1681: Hunyadon lako Many Peter valaszsa. Udvari Szabom lévén mar ez utan nem lészen szorgos szolgaltatya [Vh; VhU 449 Thököly Imre válasza]. 1677: el-veszet marhájaknak nyomtat penig bé-követhetik a' károsok, kik a' széliben laknak az Oláh Országokra-is; csak fraudulenter azzal ne éllenyek, és ne abutallyanak, s' ha a' dolog nem oly szorgos, a' Tiszteknék is hirt tegyenek felöle [AC 155–6]. 1722: Nemis affligal engem semmi egyéb ugy mint az ő szorgos Csépel-tetés, ne(m) akar az átkozott Gazdag Jobbágya részbén jö-ni hogj csepejjem [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1737: Mint hogj Nms Városunk Rósahegy alatt lévő Malma ... nagj káros ruináb(an) vagion, minekokaért, hogj ... mig a szorgo-sabb mezei dolog ideje elkövetkezzék, addig restauráltat-hatnék [Dés; Jk 481b–482a]. 1769: Érkezvén a Mls K. Gu-bernium(na)k szorgos és kemény poroncsolati ... poron-csolatlik, hogj kiki Minden igyekezetit arra vesse, hogj a földi Almát ... szaporicsa, ültesse [UszLt XIII/97]. 1807 k.: Mikor azan Testamentum tetetett ... Szorgas egyebb külö-

nős dolgunk is lévén, hanem csak jedzesben tettük a napot Esztendő és a miket Testált [Sinfva TA; Borb. II]. 1823–1830: Sokszor az úrfi egy vagy más városra egy-egy kis utazást tett, én mindenkor nem mehettem vele, mert nekem a tanulás szorgos volt, gondolván, hogy ha hazajövek, se tanító, se könyv nem lesz [FogE 229].

Szk: ~ idő. 1763: Páljános Simon exponallya ... hogy olly szorgos időben injuria praetendae Hf. 12 [Bikfva Hsz; HSzjP] * ~ nyári munka. 1791: most lévén egyszer a leg szorgosabb nyári munka annyi dolog tévő Embereket károsnak tartott el szakasztani [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével].

2. figyelmet/vigyzást követelő; care necesită mare grijă, atenție; aufmerksam. 1766: A' Falunak igen szorgos gondja légyen arra, hogy a' kezünkbe engedtetett Erdőt, Senki ne vagja, ne pusztítsa, ne hordgya ... ne irtogassa [Torockó/Gyertyános TA; Bosla]. 1841: ott akkor, kezen közön meg ügyelve az elé mutatt (!) szőrt, csak úgy találtuk, hogy a bizony — nem lehetett a tsiko farkából; hanem a serénynyéből. — Egyéb szőrt, vagy vérességet a juh körül a köveken, minden szorgos ügyeletünk mellett se láhattunk, észre nem vehettünk [Dés; DLt 1541. 10b].

3. kb. forgalmas; frequentat; stark besucht. 1598: Dánmen (?) Péter ... vallyia Ennallam vala Akkoron korchjoma es felette igen Zorgos vala [Kv; Tjk V/1. 243].

4. tolongó, törtető; care se înghesuie; drängelnd. 1601: Borbely Martonne Magdalna azzonny ... ewel teobbti* ... az darabantok vgy zolnak vala egy masnak, No tarts majd ky Niomunk az azzony emberekben mert oda Jeowenek es ky Niomanak egy nehany azzoniokat magha Nem vala zinten Akkor zorgos [Kv; Tjk VI/1. 531. — *Előbbi vallomását].

szorgosan sürgősen; urgent; dringend, eilig. 1785: a beteg maga tselédgyét Szorgasan hivatván, kívánta áltol metetelemet [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1829: Egykor leg Betegb Álapotyában az Harmintzados Ur Éféli után hivatá velem szorgoson Nemes Konya Ferentz Urat [Nagyborosnyó Hsz; HSzjP Kováts Klára vall.].

szorgosság 1. tülekedés, tolongás; înghesuială, îmbulzeală; Drängelei. 1593: Frusina, Eottues Jmrehne vallia. Az Baniat Azzoni zekere mellet latam hoga az zorgossagba egi Azzoni niult vala elé, de en ne(m) ismerhetem kichoda [Kv; Tjk V/1. 431]. 1595: Húst penig az szorgasag miat varoset nem adhatanak, vettemek kez penzen [Kv; Szám. 6/XXVla. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. dulakodás; încâierare; Handgemenge. 1599: Trausner Ianos Takacz ... vallyia: En valem Czaplara Bernard Wramnak ... Az veresbelj katona, ot vetekedj vala az darabantokkal az pitúarban ... Azomba(n) ki úgrattak az katonatt, s mind addeg hogy ot kin verettek, de en az szorgossagba(n) ... Nem vöttem eszembe(n) ha az katonaknal volte szablya [Kv; Tjk VI/1. 330b].

szorgostat sürgettet, siettet; a urgenta/gräbi; drängen/drängen auf/etw., zu etw., betreiben, antreiben. 1658/1800: Mind az által gyakrabban azokon szokta boszuját állani, az kik az hartzoknak bizonytalan ostablaján koczkáztatvan életeket, ugyan ingerlik s szorgostatják, azt az el távozhatatlan kaszást [Gyf; BLt]. 1672: Édes Bátyám uram, az mi restancia van hátra, Hedri uramnak is íratam, mindjárt szedesse fel, s Kegyelmed is ott lévén, szorgostassa vele [TML VI, 269 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

szorgoztat siettet, sürgettet; a gräbi/urgenta; drängen, urgieren. 1657: Azonban reá ére az Magyarorszában metelinek kívánsága, mert alattomban mind szorgoztatva Csáki [KemÖn. 140]. 1662: sűrű lövések is kezdenek halatni, mellyből eszünkbe vévén hitetlenségeket, és az ifjabb szultánt szorgoztatván, hitekre emlékeztetvén, velem együtt lovakra ragadozánk és sietve megyünk a chám sátorához [SKr 379]. 1665: Az határ járó török csak re infecta többivel elment, nem is oculálta jól meg az határokat. Az adót szorgoztatják, az elmúlt héten is Bánfi Dienes uramnak egy faluját elrabolták [TML III, 442 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. 1672: Édes Bátyám uram, az dézmás nem tőm mint írta az udvarbírónak, de nem jól írta, mert én az másik processusból, az kit Kapnik Bányára rendelttem, abból írtam, vetni adjon Katonában; de azért is mást adok. De édes Bátyám uram, magam emberét küldem oda, az ki szorgosztassa s vitesse ki, azonban bizony Kemenicz oda lévén ... az többiben is valóban kívántatik [TML VI, 290 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

szorgoztató sürgető; de urgentare; urgierend, pressant. 1678: Hatal(ma)s Császáruk és fő vezér uramék szorgoztató Levelek, most érkezvén újjalag egy Kapucsi Passa által a' Fényes Portáról! [WassLt fej. — *Köv. a lev. tartalma].

szorgoztattatik sürgettetik; a fi urgentat; gedrängt werden, miert sein. 1657: Választott fejedelem, Rédej Ferencz uram ő nagysága, nóha vagon, mindazonáltal elébbeni urunk ő nagysága dolga is szorgoztattatik az portán. Isten tudós benne, melyiknek állapotja leszen maradó [TML I, 82 Haller Gábor Teleki Mihályhoz].

szorít 1. erősen fog/tart; a stränge; drücken, pressen, zwängen. 1585: Filep Georgy vallia ... Mint vagy Mihály uram, kezét foga Mihálynak, es az keez fogas keozben az Inas penz lewen markaban, penzt vgmint kilenczigh zorita Mihály Markaban [Kv; Tjk IV/1. 532–4]. 1632: latta hoga az laba közze szorította volt Giörgi Deak az Azzont es ugi Cziokoltak egi mast [Kv; MvLt 290. 95b átírásban].

Szk: kezét ~ kezét fog. 1879: Odafenn a királyi tábla előtt szép napfényes utcasoron szorítottunk volna kezét, ha nem esett volna az eső. De esett, így csak esernyő alatt szorítottunk [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhoz] * magához ~ vkit. 1869: Kupáné őt mindjárt megragadván, úgy magához szorította, hogy semmit nem láthatott, de hallotta, hogy mellette valaki kisuhan [M.bikal K; Rak 274].

2. rászorít; a stränge (in jurul a ceva); (drauf)klemmen. 1816: a' Főköltője madzagát Timárné az Exp(one)ns Aszony Nyakára szorítván annál fogva fojlodott [Dés; DLt 99].

3. szűkít/keskenyít; a strímta/îngusta; verengern, einengen. 1588: Myert hogy sok panaz leő erreolis hogy sokan coreoksegeeket Seowenyeket gypwyeket kiliebet vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak [Kv; TanJk I/1. 66]. 1670: Azomban az magyarországi futott nép is sokasodik, ki is mind pascuatioval s mind egyéb élekedéssel szorítja ez szűk helyet [TML V, 246 Újhelyi Pál Teleki Mihályhoz]. 1769: Nem csak az Mélgis Exponens Ur részire fel fogott helyek miatt szorittattatik meg a' Nyárádtói Marhák Legelő helye, Sőt a' mások által fel fogott helyek szoritták inkább az határokat [Lukafva MT; SLt XL VIII. 15].

4. ráterel; a face să curgă într-o anumită direcție; (ge)merksam, zwangweise) (um)lenken ein, einer anderen Lauf

drängen. 1584: Ertettek eo kgmek Az Bek Ianos vram pazzatis, hogy B(ene)dek Deak az eo Chwreós kerthi eleót Nagy teoltest chinált ... Es ekeppen az vizet a' foliamot az Bek Ianos kertere zorította volna [Kv; TanJk V/3. 285a]. 1590/1593: Az Zaa most azúltá zorította ide Christoff vram hogi zent Benedekre szállott [Szásznyires SzD; Ks]. 1732: A Malom vagy on ... a Szamos ár kara építve, mely árokra zorították a derék Szamos vizit [Nagyiklód SzD; EHA]. 1826 k.: ezen Kelemen telki patakot egy cseppig el szenvedhetetlen kárunkra, pusztulásunkra Határunkba zorítani akarják* [Gyalakuta MT; Gyl. — *A Kelemen telkik].

5. be/odasorít vho; a inghesui (inr-un loc); hineinzwängen. 1568: az gyermekek az okroketh Meg indítottak Es meg ne(m) tarthattak, hane(m) az gyermeket az sarampoba zorítottak, es meg holt [Kv; Tjk III/1. 143 Marton s(ervi)tor Valentini Sala et, Iacobus, filius simonis mezsersmyth vall.]. 1653: Mikor Fejérvárnál menne, talál 150 gyalog németet — Sze bentől bódorgottak vala oda felé — azokat Fejérvárba zorítja, és a sok néppel reá hága és levágja Nagy Albert öket [ETA I, 83 NSz]. 1660: édes Komám uram, beszéllene ő nagyságával; bizony maga is elvész, mi is, ha más utat fel nem keres, mert ha úgy nem volna maga, mégis valamit tehetne, de ha várban zorítja ... oda leszünk [TML I, 527 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: a hegyen túl a kurucokat vigyázatlan ságban találván a generál, Torockzai uramat mintegy harmadfélezer emberrel, ott öket erősen megverte, a tónak zorítván öket | az Olton elhánnyván az hidat a székelység, hogy a német által ne mehes sen, és maga túl az Olton táborba szállott, kit is a német megkerülvén, másutt általmenvén az Olton olyan helyre zorított, hogy egyfelől a nagy havas lévén, másfelől az Olt, harmadik felől az német [WIN I, 216, 289–90]. 1710: A gyalogokat a víznek zoríták a németek, ott veszenék hétézeren [CsH 406–7]. 1759: A prussus ... Len székhez hétézeren a muszkákra, kik is ott voltak, gylországra is beküldött a muszkákra, kik is ott voltak, kik közül egy herceget el is fogtak és sok saxokat, a svekust Strassaldiába zorították [RettE 82]. Egszser a pruss király öccsét, Henricust, olyan helyre zorították volt, hogy se ide, se tova nem mehetett [i.h. 390]. 1841: A Kolos Monostori Cantoralis Háznak ... Inventáriuma ... tanátlatik ... Tölgyfa ajtó Feleken kőfal közé zorítva egy levél ajtó ... rajta egy kis bé huzo vas foga [KmU-Lv. 2].

6. vmit vmihez hozzáfog/erősít; a stränge/prinde de ceva; etw. zu etw. pressen/festigen. 1591: Az Jspyttaly Molna mellet valo palorah Keett Torozkoy wassbol Chinaltato(m) kapsot kywel az Jarmot az Czewekhoz zoryttotak [Kv; Szám. 5/I. 35]. 1827: Más béres szekér ... egy zorító lántz, mely a' lajtorját a' nyujtohoz zorította [F.zsuk S; SLT Vegyes perir.].

7. sarkantyúba ~ vágatára fog; a da pinteni; dem Pferd die Sporen gehen. 1778: salkantyuba zorítottam a lovámot s egy hid fa bé törék alatta [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14].

8. kényszerít, kötelez; a constränge/obliga (pe cineva la ceva); zwingen etw. zu tun. 1588: eo kgmek varosul az keossegh lowat akariak inkab keowetnj, hogy sem Mint az hentelereket az Meszarosok Jowara haznara keotel be visse lny, es chak 3mad Naponkent valo vaghatasra zorítany [Kv; TanJk I/1. 85]. 1677: a' közeleb valo vérek, ezek után a' vicinusok ammonealtatván, ha azok meg nem akarnák venni, az után lehessen szabados az adás és vétel, a' távul

lévőknek-is ... olyan cautiok ne legyenek, hogy hirtelen valo időre zorítván, vagy oly féle pénznek, és egyéb marhának adására ... erőltessék a' mineműnek szerét nem tetheték [AC 154]. 1699: én idegennyre vagiok Donath Mihaljnak de Soha lelkem rá nem vitt volna, hogi olj conditokra szoritsam, oltalmazsonis Isten csak gondolatlatol is oljan dolognak [Tövis AF; BálLt 1]. 1704: Azért dexcellentia minket arra ne zorits on, ne légyen delegatum iudicium, vagy ius ligatum, mely sub anathemate meg vagy on tiltva, melyet őfelsége is mitőlünk még eddig nem kívánt [WIN I, 136]. 1760: a' Consistorium zorító ... Kurtány vramat, ezen reversalisra [Kv; SRE 195]. 1780: míg Nat ságtak a Jussal való fel fogást egészen el határozni addig az fel szabadított három Gazdákatis Commissionaliter méltóztassanak az Articulus hoz zorítani [Torockó; TLev. 9/16]. 1793: kentelenitettek eo Nságok az irt Ns v(arme)gye Tisztii által panaszo k(na)k valóságát s a nevezett hidnak orvoslando hibáját ocultatni s annak effectualása (!) Titeket a Contractus szerint adurgealtatni s zorítani [Adámos KK; JHb XIX/46]. 1796: a mely Vallokat ... előnkbe allitatt ... erősen meg eskettük ezen alabb irt kérdésekre hűtők után zorítottak [Ms; MbK 106]. 1805: vegezésun ket Birák ő Klmek az illendőség néll élesebb pennával jelentvén Ngdnak, az által ... Ngdat ellenünk indulatba hozták, melly néll fogva Ngd bennunket a' Constitutio 2dik része(ne)k 7dik 8dik és 15dik Articulusainak szoross meg tartására meltoztatik zorítani [Torockó; TLev. 9/38]. 1814: Körösi Pált a' panaszonak valo tó sténti meg fizetésre zorította [Körösbánya H; Ks 111 Vegyes ir.].

Szk: szolgálatra ~. 1842: Ezen pontok közül, akár melyik ellen is ha hibáznánk hatalmában hagygyuk a Tulajdonos Földes Aszszonyunk(na)k az Arendat meg szüntetni, s münket szolgálatra zorítani [Sárd KK; WassLt].

9. sürget, siettet; a urgente; drängen, betreiben. 1880: Úgy mondják ... hogy valami peren ügyében futkázózik, ahol zorítja nagy on* [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz. — *Czakó Józsi].

10. mértékre ~ kb. vmiből mértéket szab; a táia (un material) dupá mäsura indicatá; zuschneiden. 1805: mostan pedig midő az napszamos is Banyaszko dik és minden per get Vaskó gyanant ad el Mertekre zorítani az Agos vasokat lehetetlen zorítani (!) [Torockó, TLev. 9/38].

11. (el)halaszt; a amina; auf die lange Bank schieben, zu lang verschieben. 1586: senky zamadasat Karachon Estire Ne zoricha, Mert ennek Vtanna vgia(n) Voxal el vegezwen ezt Akariak eo kgmek minde(n) Wdeoben megh tartany, hogy Karachon eleot harmad Nappal Minden zam vetel el veghezeoggyek [Kv; TanJk I/1. 38].

12. ráfog; a (i se) atribui/reproşa (cuiva ceva); jmdm etw. in die Schuhe schieben. 1619: most is nagyságodnak könyörgök, ilyen rettenetes nagy dolgokat nagyságod ne zoríts on az én fejemre, holott én ezekben sem végezni, sem ígmi nem tudok [BTN² 211].

Ha. 1733: zorította [M.köblös SzD; Becski]. XIX. sz. eleje: zorítani [Malomfva U; Ben.]. 1816: zorítaná [Szentháromság MT; UnVJk 118].

szorítás 1. korlátozás, beszorítás; ingrädire, limitare; Einzwängung. 1786: ha az Thorockzai Lakosak az Bányaszás gtol es Vass mivelestol ... el rekesztettnek (!), itten á Város nem Subsistálhatna s meg sem elhetne sovány és keskény Határ köz i valo zorítása mián [Torockó; TLev. 4/13. 14].

2. (meg)erősítés; íntárire; Befestigung, Festbindung. 1864: a Batárhoz a két első Féder klogni meg nádalása ... és a hátulso megnádalás Szorítása [Kv; TGsz 37].

szorítgat ölelget; a stringe în brațe (în semn de afecțiune), a tot îmbrățișa; abdrücken, umarmen. 1772: Aszszonyom, Jol mondá kend hogy Takás Mihály Férfiakkal szorítot omsmankodni, mert engem az Eczaka oda feketet maga mellé és meg ölelvén engemet szorítgatván magához reszketni kezdett a nagy kívánságba, de én ijtettem vala odahagyám s el futattam [Dés; DLt 321. 81a].

szoríthat 1. odanyomhat/szoríthat; a putea înghesui de ceva; hindrücken können. 1584: mingiarast ezen feyerbely háromzor chapa Istwa(n) deakhoz de mind el vgrik vala eleotte ... mikor az Balasy Lazlo falanak zorithata ez feyerbely vgy vga el a kezét [Kv; TJK IV/1. 312].

2. összébb húzhat/szoríthat; näher/enger schieben/ziehen können, läßt sich enger ziehen. 1823–1830: Az igaz, hogy mind a kettő igen hátra való hely volt ... már mások elfoglalták volt az elsőbb helyeket, de csakugyan megkérvén ezeket a professzorokat, Planck az harmadik, Staudlin a második székbe ültetett, mert a professzorok az üléseket szoríthatják, amint akarják [FogE 211].

3. beletömöríthet; a putea formula concis; sich einzwängen lassen. 1772: Minemű okokból pronunciatatott ... ezen ... Deliberatum magában bővebben s jobban fel tanálatnak, és a Tekintetes Nemes Continua Tabla előtis sokkal jobban tudva van, mintsem mi az allegalt négy punctumokba hasagatva szoríthatnok, és magiarázhatnok [Külk; JHB LXVII/233].

4. megszoríthat; a putea încolți/înghesui; drücken können. 1662: Szoríthatnák benn az országban azt a nagy prédával, rabbal annyira megrakodott ellenséget [SKr 661].

szorítkozhatik hagyatkozhatik; a se putea limita la ceva; sich auf etw. beschränken lassen, sich mit etw. abfinden. 1843: talán célszerű lenne, ha a királyi erdősz tiszttség tekintettel lenne az erdő művelésében az aránt, hogy, amennyire lehet, az erdővetést és plántálást azon helyeken gyakorolja, melyek ... a legelés előtt tilalmasak. Vagy ha erre nem szorítkozhatik, az ilyes szabad legelésű erdőkben béplántált foltokat, azok, akiknek marháik ottan legelnek, az illető tiszt elintézése szerint sánccal és haszontalan ágbogal kerítettnek bé [VKp 124].

szorító 1. *mn* vmit odaerősítő/összefogó; cu care este prins/fixat ceva; (be)festigend, drückend. 1827: Más szekér ... négy a' párnát a' tengelyhez szorító kapots ... egy Bretsinár" a' hátulso Tengejen lévő lajtorját le szorító retesz [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — "Uabban az összeírásban más szekerek leírásában még kétszer].

Szk: ~ (srófos) *vasabroncs*. 1792: Szorító Vos abrants koltsával és Lántzával együtt [EMLt Conscr.]. 1797: Szorító strofos vas abrants kettő, édgycik lántzos, másik kapcsas [M.igen AF; DobLev. IV/777. 21]. 1833: Egy szorító vas abrants, koltsával [Katona K; Ks 73. 55] * ~ *vassróf*. 1789: A' Pintze ajtó előtt egy Mosár törő Tőke, rajta való 's belé szegzett szorító Vas Sroffal [Mv; ConscrAp. 16].

II. fn 1. szorítócsavar; şurub de stringere; Fixierschraube, Zwingen-/Druckschraube. 1594: veottem egy Apro wassat. Chinaltak Apro zoritokat belole — vaktak f — d 8 [Kv; Szám. 6/VII. 4]. 1598: az uarialia malomra ualo

kolcegy ... uottem egy apro uasat d 10 Zoritot uagdalt belole [Kv; Szám. 7/XVI. 118].

2. satu; meghinã; Schraubstock. 1816: Négy pár asztalosnak valo Szoritto [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

3. szorítópánt; panglică de strîns ceva; Befestigungsband, Klemmband, (hier:) Sturmband. 1704: Ma vöttem ismét egy viselőkalapot harmadfél forinton, pantlikát is reája és szorítót [WIN I, 93].

szorítókályha vmiféle kályha- v. kemencecsempé; un fel de cahlä; etwa Festigungskachel. 1694: Paraszt zoritto Kálha 30 Mazas Szorito kalyha [LLt fasc. 76. C].

szorítókarika leszorító karika; inel de stringere; Klemmring. 1813: Pofa Vasak szoritto karikával együtt [Hsz; HSzj gangos al.].

szorítókarikájú szorítókarikával ellátott; prevázut cu inel de stringere; mit Klemmring. 1818: Egy ujjadon ujj vasazatlan Fako Szekér, három jo szoritto karikájú heverő kérekl [Kv; Born. IV. 41].

szorítólájbí fűző; corset; festanliegendes Mieder. 1846: Egy szoritto leibli [Mv; MvLt].

Szk: *halhéjas* ~. 1829: kap ... Egy szoritto hal héjas Lájbelt Rf 2 [Nagyak AF/Ne; DobLev. V/1150].

szorítólánc lekötő/szorító szekérlánc; lanț cu care se leagă loitrele de inima carului; Festbindekette. 1827: Más bérés szekér ... egy szoritto lántz, mely a' lajtorját a' nyujtohoz szorította [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

szorítópánt összefogó/megerősítő vaspánt; bandă de fixare; Klemmband, Preßband. 1852: Az első viz kerék a szorító pántok helyett, négy helyen, külön két srofos, mutters kapcsokkal van ellátva [KmUlev. 2 malomlelt.].

szorítás szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *mente* öves/derékszorítás mente; mintean cu cordon; eng gegürtete Pelzjacke. 1634: Az Balinttfi Christoph vram ket nagjób fianak hagiom az kek perpeta, mallal berlet szorittos mentemet [WassLt 73/1 Cegei Vass János test.] * ~ *tűzelő-kemence* vmilyen csempés fűtőkemence; sobă (de încălzit) construită dintr-un anumit fel de cahle; Art bewahrter Heizofen. 1737: az Aszszony Házában ... téglából rakott tűzhelly fundamentumra fűtőősn fényes veress kájhából laposs rud vasra rakott szorittos csipkés és gombos tűzello kementze [Széplak KK; CU Petricevich-Horváth Boldizsár conscr.].

szorítószeg pántszeg, vaspántot lefogó szeg; cui pentru benzi metalice; Bandnagel verbandt. 1598: Az Alpret Molnához valo keolchieg ... veottem 1. apro vasat chinaltattam zorito zeget beleolle d. 10 [Kv; Szám. 7/XVI. 107]. 1599: czinaltattam az malomhoz Szorito szegeket [Kv; Szám. 8/XII. 1 J. Chanadj mb kezével]. 1681: szorító szeg nro 50 [CsVh 92].

szorítószíjacska lábbeli szíjacska; curelușă pentru încălțăminte; (etwa:) Schnürriemen. 1729: Az árvák számára valo három szorito szíjacsakák(ér)t d 9 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1].

szorított 1. odafogott/erősített; prins/fixat de ceva; an-gepreßt, festgeklemt. 1731: Gr. Bánffy Dénes udvarházához, kétféle nyíló, erős tölgyfa-hevederes, fenyűdeszkából való az kapuzábé aljában vas karikákkal szorított csapokon, feljül pedig vaskávák között forgó, az út felől virágosan metszett kapun bementünk [Szászcsanád AF; ETF 108. 7].

2. szorosan berakott; aşezat/pus (undeva) foarte strîns; zusammengepresst/-gedrängt. 1693: sakb(an) szorított portekaimat lovakra ragadván és el akarván vinni [Dés; Jk].

szorítóvas vaspánt; bandă de fixare; Spanneisen, Eisenband, Bandeisen. 1621: vedtömm ... Az szorító vashoz egy sing Torockkaj vasat p(ro) d 32 [Kv; Szám. 15b/V. 7 ma-lomszám.]. 1852: az első zsilipl lappants' tölgy hevedjéről, a' szorító vas hiányzik [KMuLev. 2].

szorított rátereltet; a face să curgă într-o anumită direc-ție; (z.B. Strömung:) leiten, fließen lassen. 1586: Felette ighen kerik Biro vramat hogy holot most Az Keomywesek hon vadnak, Eo kgme vesse Rea mingyarast vagjak ky Az fált, chinaltasson Rostelios Liukat eo kgme, Es mindenke-pen az Viz foliast es Allast zorittassa teoltesselis az liukra [Kv; TanJk I/1. 37].

szoríttatás kényszerítetés; constringere; Zwang, Nöti-gung. 1825: Sajnálani fogom ugyan ezen utolsó lépés té-tele szoríttatásomat, de aszt ne nekem tulajdonítsa, hanem magának, és a kéntelenségnek [Hadrév TA; KCsl 5].

szoríttathatik 1. szűkíthetetik; a putea fi limitat; läßt sich geschmälert/eingeengt werden, kann eingeengt wer-den. 1786: a Curia nem szoríttathatik tsak hallomásból 19. öltre, mert az Vdvaran kívül a Veteményes kert-is ide tarto-zott [Nagyak AF; DobLev. III/607. 13].

2. kényszeríthetetik, köteleztethetik; a putea fi constrîns/obligat; läßt sich zwingen, kann gezwungen/verpflichtet werden. 1813: A' Felperes Cautio praestálására nem Szoríttathatik [Dés; DLt 162]. 1815: a' marhák által tétetett, és meg betsült kárnak az hajto pénzen kívül léendő meg fize-tésére tsak akkor szoríttathatván a' Marhák Tulajdonossai a' midőn tilalmas helyen történik meg a' le étetésből valo kár [DLt 361 nyomt. gub. rend.]. 1840: A' Szent Mihály-falvi Szőlőheez ... tartoznak ... két szekér tövisset vinni. — egyéb praestatiokra ... nem szoríttathatván [Torockó; Bos-la]. 1852: Mi a' tökepénz tartozást illeti — én annak jelen-leg kifizetésére nem szoríttathatom [Nagyak AF; DobLev. V/1330]. 1862: Tamási Anna ... sem atyai sem anyai rész kiadására ne szoríttathassék [Kv; Végr.].

szoríttatik 1. szoros/szűk helyre/területre kényszerítte-tik; a fi înghesuit într-un spațiu restrîns; zusammenge-drängt/verengt werden. 1662: Az ellenségnek előjárója kö-zelítvén ... úgy a Marosnak szoríttatának, hogy nagy része a Marosba ugratván, odaboríttatának | Barcsay Ákos Gör-génybe szoríttatik [SKr 411, 639. — "Tartalomjelző feje-zetcémben]. 1809: A kenyeresek ... Pad helyek az Vertán Botya hát megé szoríttasanak árulás céljából [Hsz; HSzj mézes al.] | A Gyümölcs Árulok az Utak széllyeinél és is-mét amot való árulásoktól szoríttassanak a Timár Szin nap-keleti oldala mellé végig [Hsz; i.h. timár-szin al.].

2. korlátozzatik; a fi limitat; eingeschränkt/begrenzt wer-den. 1662: De ellenben elvette volt az Úristen eszeket a micinknek, hogy semmit készülteknek s kijövelekeknek

módjáról nem gondoskodnának, könnyű lehetvén általlátni, hogy a kijövetel mind csak azért szoríttatott volna olly rövid időre, hogy inkább mindeneket ott maraszthatnák [SKr 624]. 1785: a Biro és Birák authoritassa a büntetésb(en) fe-ltöbb kevése szoríttatik [Torockó; TLev. 11/4. 1b]. 1801: az Onnal való kereskedés ... keskenyebb határok közbe szoríttaták (!) [DLt nyomt. kl].

3. kényszerítetik, köteleztetik; a fi constrîns/obligat (la ceva); verpflichtet werden. 1769: az inasszegődségben ... nem többel, hanem 3 azaz három forint kész pénz, egy tál éték, egy pecsenye, egy kenyér és egy veder borral tartozik az inasságra szegődő, melyet méltán controvertálni láttatott az actor avagy csak azért is, hogy iteratis vicibus a nemes céh több nemes céhok effélékről sonalo usus praxissokhoz observálni szoríttattak, magok articulussaikhoz ragasztott régi arbitrativa sessionak deliberatuma által [Dés; DFaz. 25]. 1780 u.: igen édes keves szánto, kaszálo földeket né-künk sem elégségeseket birván, Zabot nemis vetvén mint más Bányászok Havasi helyeken ... hadd adhassuk fizet-hessünk, 's többre ne szoríttassuk' [Torockó; TLev. 14/2. — "Az adófizetésen kívül]. 1789: (A) Vas Bányászok ... Vár-(me)gye által az Hidnak igazítására szoríttatnak jollehet ök az Aranyos Vizen közonséges haszonra magok költségek-ből tsináltanak Legyen Hídat s azt jo állapotban tartanak [Kv; i.h. 7/8]. 1805: Certificatus Csato Mihály vissza felel-ve, most is meg kívánnya, hogy a praetendens, ha külöm-ben nem akama, lételet által is a Tr<a>nsmissio közöltési-re és elé adatására szoríttassék [Mv; DobLev. IV/893 1b tábl.]. 1812: Ezeknél fogva edgy Betűig refusalva lévén ezen egész meritumot tárgyazo Helytelen kifogás, meg kívánnya a Felperes Ur, hogy ez cum animadversione meritumra rejci-altassék, és az allperesek egyenesebb Feleletre szoríttassonok [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16]. 1856: kértém hogy több alldialis helyeimet ingen (!) Bitongoloktól (igy!), vagy Birtokom alá adassék alldodiumom, vagy szolgálatra pénz árenda fizetésre szoríttassanak, az ő Felsége kegyelmes rendelete nyomán [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

Szk: békességhez ~. 1757: Virágos nevezetű Bányász Czimbórák ... vizeket ugyan Banyanokban bortsátottak hogi törvény szerént Convincaltassanak, es ha azan Békességhez szoríttotvánis nem akarnak allani es banyajokbéli vizeket Istallyakon kárunk nélkül nem akarják hordozni s jártotni Banyajok tórkátol fogva fenéig tilolomb(an) légyen [To-rockó; Bosla] * **hitre ~.** 1807: Hitre szoríttatván a' Szolga, hite után a' Szék előtt az vallotta, hogy a' Sákot ő Székelly Istvánút vitte el, a' melly be a' buzát lopta [F.rákos U; Fa-lujk 23 Sebe János pap-not. kezével] * **osztályra ~.** 1791: Nsgod és Mlgos Beleznai 'Su'sánna Aszszony nehai Mlgs B. Josika Daniel özvegye ... az Exponens Grofné Aszszony eo Nsga ellen Actionalis Libellust adtanak volt a' tsak nem régiben el-enyészett Kolosvári Kerületbeli Tablára a' vé-gett, hogy eo Nsga Biroi hatalom által az osztályra szoríttassék [Kv; JHb XLIV/4] * **reszponzióra ~.** 1815: a Feje-rik pere a Sedriara Apellalodott, és már responsiora szoríttatunk [M.köblös Szd; RLt O. 1 Rettegi Miklós kezével] * **számadás alá ~.** 1787: az Birák az Erdők iránt ki adott Felsőges Rendelésekhez szorítták az Embereket ... külöm-ben ha valamely helység ellen az iránt az Officiolatushoz panasz találna jönni, a Birák kemény számadás alá fognak szoríttatni [Torockó; TLev. 3/2. 2a].

szoríttatott 1. beszoríttatott; prins la strîmtoare, înghe-suit; eingezwängt, eingedrängt. 1657: midőn az nagyszom-

bati város mellett lévő templumban szorítottatott németekre indulnánk éjjel ... alig maradék, el nem lövének muskétával, mellettem lévő katona lován esék [KemOn. 41].

2. kisebbittetett; care a fost micșorat; vermindert, verkleinert, herabgesetzt. 1786: ezen Just fenn hagyom és tartom, hogy ne legyen késő ... mostan elő nem fordult 's adott Documentumokkal azon excisio ellen meg mutatnom nékem ... hogy azon bizonyos ői számokra szorítottatott helynél nagyobb extensioju legyen azon Curia [Nagylak AF; DobLev. II/607. 11].

3. kényszerítetett; care a fost constrins ...; niedergedrückt, unterworfen. 1771: megismervén eő kigyelmek ez mulando, s változás alá szorítottatott Világnak ottan ottan forgando sorsát, tevének mi előttünk illetén emlékeztetett mind ketten [Kv; REKlt VII. 24 Fajk András és felesége végr.].

szóró (gabona)szórásra/tisztításra használt; care este folosit la vînturată/vînturare; Sichter. 1849: A' Csűrbe vala két nagy rosta, az egyik választo, a másik szoro — a' szoronak két rostája van, — egyike Török Buzának, — másika szalmás Gabának használtatik [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

szorocsáltatik idéztetik; a fi chemat în judecată; vor Gericht stellen. 1742: Jól esmértem Veres Samuelt ... Tudom aztis hogi az Apódi határon két vagi hány embert feles pénzt látván nállok megölt ... Én nem tudom Törvényre Szorotsáltatotte vagi nem, de tudom ... hogi a' Fis' minden Jóságát el foglalta [Kisenyed AF; JHb Opra Oltyán (70) jb vall. — "Feltehetően: Fiscus].

szóródik terjed; a se răspîndi; sich ausbreiten, verbreiten werden. 1619: Ez ugyan rettenetes dolog, azmint itt szóródik az panasz, ha mi oly indulat lehetne ezekbe is; az rettenetes sok nyilvánvaló cselekedetnek panasza obruálja ezeken füleket [BTN² 252].

szórólapat 1. gabona szórására/tisztítására használt lapát; lopatá de vînturat (cereale); Sichterschaukel, Warfschaukel. 1590: Veottem Az hazhoz 2 Zoro lapatot f. — d. 6 [Kv; Szám. 4/XVII. 11]. 1594: A Kraznai Maior haznal ... Az Gabonas hazban vagion hordo No. 5 ... Zoro lapat vagion No. 2 [Kraszna Sz; UC 78/7]. 1656: Kender mágh metr nro: 6 es ket szoro lapát [Doboka; Mk Inv. 4]. 1674: Vagion benne^a két szoro lapat [A.porumbák F; UF II, 609. — "A csűrben]. 1688: Egy uj szoro lapat. Item egy fel kéz szoro lapat [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. 1761: Szoro lapát Nro 1 Buza mérő nagy Kalán Nro 1 [Spring AF; JHb XXIII/31. 38]. 1780: Szoro lapát 12 [Bethlen SzD; BK]. 1810: két szoro lapátok [Hsz; HSzj sulyok al.]. 1819: egy uj Szoro Lapát [Baca SzD; TSb 6].

Szk: *félkéz* ~. 1688: Egy uj szoro lapat. Item egy fel kéz szoro lapat [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6].

2. hóhányó lapát; lopatá folosítá la curățirea zăpezii; Schneeschaukel. 1596: Ket zoro lapatot ho hanny vettünk p(ro) f — d 10 [Kv; Szám. 7/II. 17].

3. csatornatisztításra használt lapát; lopatá folosítá la curățirea jgheaurilor; Schlammschaukel. 1601: Die 15 Marty. Veottem egy zoro lapatot az kis templomon valo chyatormakhoz d 5 [Kv; Szám. 9/XV. 7].

szórómalom gabonatisztító eszköz; un fel de vînturătoare; Windsichter, Fegemühle. 1839: visszajövet hozzanak

egy szoro Malmat, és egy Kolbász forgato hat felé választo rostát | ha el hozták a Szoro Malmat, Máltoztassék ugyan jól csináltatni, hogy fujja ki jól a polyvát [Órajaboldogfva H; Kf].

szorongás félelem, szorongó érzés; temere, frică, strîngere de inimă; Beklemmung, Angst. 1653: Megszéledénk mi is, de azoknak a kengyelfutójak vonogatták: ki az ő hegyes törököt, ki az én kengyelemből és az ő kengyelekből az én hegyes törömet — oly nagy vala a szorongás | Soha a keresztyén királynak, vagy fejedelemnek, de csak egy nagyságos úrnak is a belső szolgálai szótatlan (!) nem tűrték volna azt a szorongást [ETA I, 134, 135]. 1845: Miolta az 1811ben egész állodal munknak nagy szorongást okozott pappiros pénzbeli becsvesztés (devalvatio) megesett [A.gerend TA; DE 2].

szorongat 1. (meg)szorítgat; a strînge (tare); fest in der Hand halten, zu sich drücken/presen. 1589: En penigh hogi oth rakogtatok vala az zatyorba eggiemast az aztalnal csak megh ragada kezde zorongatni, kapni minden fele [Dés; DLt 226]. 1630: monda(m) neki hogi tala(m) szorongattad vagi miczoda, hogi illien kek az giermek de arra azt monda hogi eő bizony nem szorongatta hanem ugia(n) halua let [Mv; MvLt 290. 192b]. 1686: házamb(an) bé menvé(n) ... Feleségheemet az ági előtt valo székhez nyomván szorongatta és tsak nem erőszakot is teve rayta [Kv; Tjk XIII/1. 311]. 1794: az Exponens Asszonyt miképpen taszigalta, mihez tsapta miképpen szorongatta, kujakolta és tapodta? [Eresztevény Hsz; HSzjP]. 1823: Csemátoni Samuél ... el jöt a házamhoz, szorongatni és rosza kényszergetni kezdet [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Sütő Parasztyiva (40) házas asszony vall.].

2. fogdos; a tot pipăi; befümmeln, betasten. 1772: a' csak olyan ember, hogy még a Ferfiakat is meg szokta ráspolyozni ... Sarkadi Uram ... hasonló képpen tapasztalta azt a gonosztságot, ő kémét is szintugy kezdé vala ágyába szorongatni s nyomogatni [Dés; DLt 321. 81a Visong Franciska cons. Nob. Georgii Vyda (35) vall. — "Takáts Mihály].

3. sanyargat; a strînge cu vehemență; maltrătieren. 1765: az Görög ... esmét bé jöven az Házban Fiaszol edgyüt az Kolcsárban akadának, ugy kezdék fojtogatni, hogy ha az Malom Mester nem let volna, megis fojtatták volna, mivel hogy Fiaszol edgyüt rutul szorongatták [Marosbogát TA; Mk V/V. 97 Halmagy Mihály (35) jb vall.].

4. szűk helyre bezsúfol/szorít; a înghesui/îngrămădi (într-un spațiu restrîns); vollstopfen, überfüllen, einpressen. 1786: károsnak gondoltam az igen ifju gyenge báránnyokat szorongotni; már most számba vévén (: mely az ide zárt Specificatiobol meg tettzik :) mit méltóztassanak Nsgtok a Juhokrol továbbá parantsolni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. sarkantyúztat; a da pînteni; spornen. 1769: Popa Nucz kapujánál látta(m) Tyu Györgyöt, hogy szorongotta Lovát, hogy a Popa Danila kapuján által szöktössen [Bukuresd H; Ks].

6. kényszerget; a constrînge; zwingen, auf jmdn Druck ausüben. 1582: Petrus Gruz ... fassus est ... Az meg holt Zekel lanos hidwczay Zorgalmaztat vala engem, hog a' veó legent eleó allassam, Enys zorgalmaztatom Nyreó Kal-ma(n)t hog eleo Allassa ... Engemet megis Az Attiafiak Igen Zorongatnak hog eleo Allassam a' veo legent [Kv; Tjk IV/1. 34–5]. 1591: az meni sok megh fizethetetlen

adosságy ... Thakacz Andrasnak wolnanak ... Ez Nagy Adossagnak meg fizetessere, az eo szegíni voltak szerint semmikeppen Elegek nem wolnanak, mely adosságot az arúakat az megh fizetesért naponként szorongatnak [Déva; JHb 53f]. 1669: Ali Pasa az Eöt száz Ezer Tallerert az szeginy országot szorongatván ... az szeginy Atyám Ur(am) Praefectussa ... adot volt ki két szaz ednehánj Tallerokat [Ks 101 Kornis Gáspár a fej-hez]. 1757: a Bethlen Josef Vr részín való Sudgja curiosusabb ember lévén ... Popa (: alias Flemind :) Vaszylyt a taxáért szorongatta, s a Groff Bethlen László Vr résziről penig senki sem urgealta [F.borgó BN; BK. Popa Leontye (50) Popa Graeci Ritus unit(us) vall.]. 1787: nagyon erősítik hittel hogy ők^a a sádkokból egy fontikát se vettekki, azért méltotassék Nságod jól vegire menetelni hogy mi? és menyí volt benne? és hogy mi hijjok volt? mi szorongotni fogjuk hogy meg fizessék s a büntetést se kerülík el [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — "A folti (H) emberek]. 1790: az a parantsolat adodot ki, hogy a Nemesség egybe gyűljön a jövő Hétfűn fegyveresen, hogy Loger formát tartsanak, mert sok tolvaj támodott a Havasokon már itt az Udvari szolgálatis szorongatják ezen Logerezisre akik arra alkalmasok lésznek [uo.; BK. ua.]. 1791: övis masokkal is dolgozván benne ötlet is szorongatták a penzért [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1816: kérem igen Szívesen méltotassék megfizettetni, mert az egy nagy Alkalmatlanság, hogy Cselédemet miatta szorongassák [Kv; DobLev. V/993. 2b N. Sz. Szigeti György lev.]. 1818: az Unokám ... erőszakoson pénz adásra szorongatott [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321/1818 Palikai Anna fiához]. 1823–1830: De bezzeg azután volt még sok bajom, mert mindenfelől szorongattak a sok adósságért, s nem volt honnan fizetni [FogE 269].

7. nyomorgat; a chinui; bedrängen. 1604: eoket mosta(n) sok kweleomb kweleomb fele zwksegek kenzergetnek es zorongatnak [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXIX. 3]. 1657: És ugyan alá is fordult onnat feljűl hadával, de az éhség szorongatta őket erőssen, s a mellett a félelem is [ETA I, 162 NSz].

8. kinoz, gyötör; a chinui; quälen. 1801: felette nyughatatlan voltam oldalaslág halván, hogy a forra hideg mellett angina is szorongatot [Berve AF; GyK].

szorongatás 1. szorítás; stringere; Pressung, Bedrückung. 1574: Catalin azzony Molnos Mihálne Azt vallia hogy ... Mazas peterne Eohozzaya Ment volt ky az hostatba hwl lakik ... az karyan Inget fely Twrte latta hogi kekes volt, de eo Nem latta kytwl Es Mint leot, wtes vagi zorongatas volt [Kv; TJK III/3. 392].

2. nyomorgatás; chinuire; Schröpfen, drückende Forderung. 1765: oly nagy szorongatása volt a falunknak az Executorok által, s annyi költsége hogy majd el kellett a falunknak pusztulni vertek, kötöztek, s mtsokoltak bennünket az Executor katonák ... az falunak sok expensái semmibe nem imputálttának [Ompoica AF; Eszt-Mk].

3. kényszergetés; constringere; Pression, Nötigung. 1809: sok szorongatás után Noda Mátét megeskették, és ugy vallotta ki [F.rákos U; Falujk 43 Sebe János pap-not. kezével].

4. aggodalom; îngrijorare, strângere de inimă; Bedrückung, Kümmernis. 1662: már a tatár chám minden crejével csak elborítandó volna a szegény országot, hírét bizonyosan hozzák vala. Ezek között a fejedelemnek elméjében nem kevésse való szorongatás vala [SKr 429]. 1670: Szánja meg

az Isten szegényeknek ily nagy s gyalázatos romlásokat Kesorúljétek meg, Uram, az nagy Istenért ily nagy szorongatásunkat s ha lehet, segítsen az méltóságos fejedelem s Kegyelmetek is valamiben, vagy egy, vagy másképpen [TML V, 259 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ban lévén/van. 1662: Az muszkákkal s kozákokkal is most békesség nem lévén, állapotjok igen nagy szorongatásban vala [SKr 344]. 1704: 27 Octobris. Teleki Mihály és Radvánszki János érkeznek Kajántóhoz, és készülnek a vár megvétele. Kimegyünk hozzájuk tractára ... nagy szorongatásban lévén, mit cselekedjünk két veszedelem közt. Rabutin is fenyeget [KvE 243 VBGy].

szorongató 1. kinzó, gyötör; chinuitor; quälend, (be)drückend. 1658: Nem akarván azért Testamentaria dispositionot Oly testem szorongato Napra és Orara hadno(m), Melyben Oly Betegsegnek faydalmi mya megh akadályos-tassam dispositiomba(n) [Mv; NSz végr.].

Szk: ~éhség. 1733: Szorongató éhségunktől s mint Szegény emberek, egyéb el kerülhetetlen igyes bajos Szükségunktől is viseltetvén ... kértünk ... Görgény Sz. Imrei Csizsár Sámuel Uram ő Kglmetől négy Magy(ar) foréntokat [Görgény MT; Born. G. II. 24].

2. kényszerítő; stringent; zwingend, dringend. **Szk:** ~szükség. 1699: nehai Borosjenei Zöldi Istvánne, Nemzetes Tokai Anna Assz(ony) ez mostani siralmas es terhes üdöb(en) sok szorongato szükségűl viseltetvén ... Nemzetes Bolgarffalvi Sebesi Beniamin Ur(amm)al tön illjen örökös es meghihatalan alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII/3]. 1720: Fő Curatorunk T. Püspök Soós Ferentz uram boldog kimulása után a szorongato szükség mindazonáltal ezt kívánván a mi kevesen Isten bennünket meg hadjot Consistoriumot gyűjtetvén ... T. Kurtán Joseph Uram eddig valo Quartalyi hivatalátul betsűllettel bucsuzvan ... ő kglme helyjét constituolok Quartas(na)k T. Szőlősi Gabor Uramat [Kv; SRE 134]. 1843: Mire én az emberekhez menvén, egy hosszú beszédet tarték, mutogatván, mily szorongató szükségé lenne az uradalomnak erdőre, mely az erdőplántálást nélkülözhetlenné teszi [VKp 79–80].

3. kétségbeesett, zaklatott; desperat, deznädájduit; ver-zweifelt, desperat. 1667: kérvén azon, édes Sógor uram ... ez szorongató állapotomban tekintsen Istenre ... s méltotassék szegény uramnak szabadulásában mostan is az mi kegyelmes urunk és asszonyunk ő nagyságok előtt törekedni [TML IV, 146 Boldai Kata Teleki Mihályhoz].

szorongattatás 1. kényszerítés, kényszergetés; constringere; Zwang. 1743: Sok és külömb külömb féle példa nélkül való szorongattatásokkal injurialtatasokkal illettem s kesergettettem volna [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 93]. 1753: leven nagj szorongattatasunk az Felseges kiraljne Aszonjunk quantumanak megh megh (!) fizetese irant ... foljmadtunk Toroczkon lako Bartok Andras Uramhoz, hogj ő kegjelme ebből az szorult állapotunkból megh segítene Isten után [Gyertyános TA/Torockó; Bosla].

2. szorongató érzés, szorongatás; îngrijorare; Beklemmung, Beklommenheit. 1693: Lelkünk fajdalmával érezzük, s egyszersmind szégyenlyűkis, hogy Kolosvári Unitarius Uraimek, jollehet velünk edgyut azon egy nyomorúság(na)k és szorongattatásnak kapujáb(an) eveznek, megis bennünket ő kimek azonosítani, és méltatlan s helytelen vaddal ... vádolni [Kv; SRE 14–5]. 1696: én ennek az nyomorult hely(ne)k szorongattatását, njomoruságát ... sokszor

meg irtam ... de sohunna(n) semmi könnyebítése nem volt [Marosillye H; BK. Bethlen Gergely ir. Fogarassz Pap Miklós lev.]. 1742: Enyedi Janos uramis Felessegevel megh tekintven illy nagy szükségét es szorongattatást illy nagy szükségben ada mi előttünk Paratis Pecuniis 7 Magyar farrintak* [Ne; DobLev. 1/199. — "Bizonyos föld zálogjakként]. 1784: kívánom ... a mostani szorongattatásokban, hogy külgyen az Isten segedelmet a Ngotk Házab(a) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Sz. 1727: A tűz által próbáltatik és frissül meg az arany, ugy az ember szorongattatások által [Hagymásbodon K; ApLt 2 Henter Elek Apor Péteréhez].

3. kétségbeesés; deznádejde; Verzweiflung. 1662: Ezeket pedig annak okáért akartuk közönségesen kibocsátani, hogy ... király Urunk öfelsége a mi nyavalyánkat meggondolja, és megértvén igaz ügyünket, fájdalmainkat, szorongatásainkat, ne csudálja öfelsége, hogy magunk oltalmáért religiónk és törvényink mentségéért feltámadtunk légyen [SKr 117].

4. szorítás; presiune; dringende Sache, urgente Causa. 1691: Az igen szoros causakban, az időnek szorongattatásához képest, authorállya a sz: Partialis T: Esperest Uramat, hogy ötöd hatod magával hozzá nyulhasson és el igazithassa [SzlK 245].

szorongattatik 1. zaklattatik; a fi presat/constríns; be-drängt werden. 1662: Barcsai Ákos pedig még is táborokban tartatik és a summákért nagyon szorongattatik vala [SKr 635]. 1749: Trauzner Sigmund uram ... levalt volt ... kölcsön Aranyakat, Melyert Jozságát akarják ... el foglalni több Creditoroktól is szorongattatik [Lőrincfva MT; DobLev. 1/228]. 1786: többire minden Taxasok szorongattatnak, az kik adóssá maradtanak* [Torockó; TLev. 4/13. 28. — "A taxával]. 1800: Anno p(rae)terito 1793 ... felettéb szorongattattam a Contributiom meg fizetéséért, nem volt semmi fel található remedium, mely által boldogulásomat láthattam volna [Mv; MvLev. Bán György kezével]. 1823–1830: Elég az, hogy én az adósságok miatt szorongattatván, megegyeztem a sógorommal ... hogy az Ebháton lévő jószágot ... interesfizetés mellett vegyük ki s tartsunk korcsmát benne [FogE 286].

2. kinoztatik, gyötörtetik; a fi chinuit; Pein/Qual leiden. 1653: az Niavaliaktól Istennek hala nem szorongottatom [Kercsed TA; Borb.].

szorongattatja magát kényszerítetteti magát; a lása/admitede sa fie constríns; sich gezwungen sehen/fühlen. 1662: De ha a porta maga alattvalóitól magát így szorongattatni nem fogná szenvedni, a fejedelem a hazának következendő kárát ... nagyon mutogatja vala [SKr 407].

szórórosta gabonaszeleltető/tisztító rosta; ciur folosit la vinturatul cerealelor; Wurflichter. 1839: Ezeken a Szekereken instálam Méltozta(ssana)k nekem egy Uj Kolbász Rostát, es egy szoro Rostát küldeni [Óraljaboldogfva H; Kf].

szoros 1. mn 1. feszes; strímt; straff, eng. 1657: valami ott való asszonyok, nem tudván az magyar formát ... oly szoros gatyát csinálnak, alig ülhettem lóra benne, de csak meg kellett lenni [KemOn. 43]. 1736: az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az keziig sipos ránczos szoros újja volt [MetTr 341].

2. ~ szájú szűk szájú (edény); (vas) cu gura strímtă; eng-máulig. 1648: Taulay tehen vay egy szoros szaju fazekben ur. nro. 1 [Porumbák F; UF 1, 890]. 1679: Eghet bornak való, szoros szaju, lapos üveghe egkik el törött nro. 3 | Vajnak való, szoros szaju, fületlen paraszt Kanta Korso nro 27 | Olaj tarto szoros szaju fazék nro 1 | Vajnak való szoros szaju Fazek nro 2. Olvasztot hájnak való szoros szaju korso nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. 29, 35, 59, 60 Bajomi János inv.].

3. kemény; tare; prall, hart. 1770: az Bedő Zsigmond házán kívül az tehéncsorda között ... megtanáltam*, a tögyit megtapogattam, ha nem feszes vagy szoros, minthogy fejletlen ment volt ki [M.hermány U; RSzF 210. — "A tehenet].

4. keskeny, szűk (hely); strímt; eng, schmal. 1588: sok panaz leő erreolis hogy sokan coreoksegeket Seowenyeket gypwyeket kilieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorosokat zorittiak [Kv; TanJk 1/1. 66]. 1619: szoros helyen az tatár hámat és egy előljáró pasát stratagemával megvert az kazul [BTN² 246]. 1638: az pallo veőlgiene! az szoros szakadásos ütht felett [Mihályfva NK; JHb XXII/32]. 1642: Az maiorsagbeli marhának igen roz helyek volt: tudgyak hogy mind menest diznot tehen barmot, egy kis szoros saros vduaroczkaba szorítottak be [Gyalu K; GyU 81]. 1662: inkább akartak embereknek, mintsem Istennek engedni és a hatalmasokkal s többekkel a veszedelemre vivő tágas úton járn, mintsem a világ előtt tekintet nélkül levő kevesekkel a szoros kapun menni az életre [SKr 714]. 1673: Kls Aszonyom az mely hitván majoromot Epite(m) ige(n) sáros szoros hely [Fog.; Törzs. Cserey János kezével]. 1681: azon örökség ... vicinussa egyik felől a' falu patakja, más felől azon patakra járó szoross ösvény [Szentanna MT; BalLev.]. 1712: egy szoros Vámos Ösvény Gyergyóból Molduvára [LLt Fasc. 67]. 1732: A Papi Parochia vegib(en) levő szilvas helyet ... meg cserelven az Ecclia, mivel a Parochia szoros volt, amplificalodott immar jo darabbal [Lisznyó Hsz; SVJk]. 1760: A Falu határa ki vevén a' Havasokatt igen Szoros, és Sovány [Hesdát TA; BLt]. 1795: a szoross helyekenn, gátokonn s Hidaknál való nem szabadulhatások miatt a vizeknek ki tojulásai ... sok károkat okoztanak [Ádámos KK; JHb XIX/48].

Hn. 1646: az Szörös niomasb(an) (sz) [Szentivánlaborfva Hsz]. 1676: szoros pataknál [Gyalu K]. 1696: Közepső hatarb(an) Szoros nyomas nevu helyib(en) [Kilyén Hsz]. 1699: Szoros Völgy előtt (sz) [Egeres K; KHn 190]. 1740: Szoros Völgyben (sz) [Inaktelke K] | A Petri szoros végben (sz) | A Soboki Szoros végben (k) [Sztána K]. 1744: Szoros ut nyakán (sz) [Rava U]. 1772: A szoros utnál neví helyben (sz) [M.gyerőmonostor K]. 1773: A Szoros patak tetein (k) | A Szoros pataka fejiben (sz) | A Szoros patak Lokán (sz) [Gyszm]. 1775: A Szoros ut neví helyben (k) [Homoródszpéter U]. 1821: Tehén szoross patak tövin (k) [Makfva MT]. 1826: A Szórós szegben [Datk NK].

5. szorongatott, aggasztó; ingrijorátor, alarmant; bedrűkend. 1658: Az ott kin való állapotok felől semmit is nem érthetek; kérem azért Kegyelmedet, ne nehezteljen azokról is tudósítani valóságosan, ne csatlakozzam meg ilyen szoros állapotokban [TML 1, 243–4 Haller Gábor Teleki Mihályhoz]. 1662: Azonban ez a nép eleitől fogva a szabad élethez szokván ... illy szoros, spitzes állapotban, a közönségesbe lévén kire támaszkodni, az akármint vihetné is végbe, nagyobbban most a maga privátumát tartja vala [SKr 580–1]. 1671: Ennek felette mely nagy szegénységre és egyébiránt is szoros állapotra jutott légyen szegénységünk

az egész Universitason, bő beszéddel Kegyelmed előtt dec-láránunk nem szükséges, magánál nyilván lehet Kegyel-mednél [TML V, 545 a nsz -i tanács Teleki Mihályhoz]. 1679: minthogy keservesen érzem mostani bestelen szoros állapotomat, melyhez születésemről fogva nem szoktam volt, ihon fíjamhoz való küldözésem tilalmas ... azt mond-hatom titkos rabságban vagyok [TML VIII, 411 Lónyai Anna ua-hoz]. 1718: a maga marháit is a Szoros kéttelenség mián el kellett hadnia [Gyergyó; LLt Fasc. 69]. 1735: Zabolaj Istvan Atyankfia ... ordert adgjon, hogj amellyik strasán mit fognának eszre venni, mingjart a Piaczra fusson az értelmesebb közzüllők, és ha a dolog olyan szoros fogna lenni, a Piaczrol mingjart edgik menynyen a Torony alá a Harangot felen verje [Dés; Jk 456a].

Szk: ~ *életre jut*. 1662: Jobb volna hát Nagyságodnak jó idején vagy eligazítani, vagy tisztességesen bennünket in-nét kivinni, elbocsátani, mint sem olykor vagy gyalázatos szoros életre jutnunk, vagy kitelenség alatt kimennünk [TML II, 405 Teleki Mihály Lónyai Annához].

6. szorongató; urgent; dringlich, dringend. 1657: Oly szolgálmat vesztettem ma el, hogy nem lehetett volna oly nagy és szoros igybéli s annyi számú hadam, melyben, mint egyik kezemre, úgy egyik szárnyát hadaimnak akármely harcon reábízni nem merészlettem volna [KemÖn. 79]. 1711: Levelünk által kellett Ur(am) klgmedet busitanunk megy nyomorodot terhes alapotunk felől Az kit kel szen-vedtünk az szoros stationak miatta, az kik Ur(am) klgmed előtt nyilvan vadnak hogy micsoda szolgálatot kel végyben vintünk [Born. XXXIX. 50 Csíkszereda városa Kászoni Já-nos főkirálybíróhoz].

7. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *idő/vminek ~ ideje* sürgető munkák időszaka; perioada munci-lor urgente; höchste Zeit. 1662: az népnek a várban való es-klüdtetése, pecséttel való bocsáttatása egyedül csak a princi-pális curátorra hagyatott volt. Melly dolog hogy olly szoros időben s annyi nép között nagy munka volna [SKr 579-80]. 1671: Egyébiránt is, Uram, jobb ennek most lenni mind urunkra s mireánk nézve is, mert tela praemissa stb. mintsem szorosabb időben [TML V, 565 Bánfi Dienes Te-leki Mihályhoz]. 1684: az mostani fen forgó állapotokis úgy kívánván mind ilyen szoros takarodo időbenis szűgsé-gesnek itiltük hogy az nemes országnak Generalis Gyűlést p(ro)mulgaltatnánk [UslzL IX. 76. 19 a fej. lev.]. 1731: az őrslesnek szoros idejen [Nyárádlőrincfva MT; Berz. 15. XXXIII/1].

8. zord; aspru, greu; streng, rauh. 1721: it most á napok-ban szüntelen havaza s most szorosab telbe vagiu(n)k mint eddig [O.csesztve AF; Ks 96 Agoston György lev.].

9. nagyon közel, bensőséges; foarte apropiat, intim; engst, eng, nächst. 1705: Azután pedig beszélé Keresztési uram, hogy őkegyelme micsoda becstelenségben van, min-denek előtt azt tudván, hogy az úrral igen szoros confiden-tiával van, és a pápisták Heller uramhoz gyűlnek, a kálvi-nisták Bethlen Sámuel uramhoz [WIN I, 571]. 1710 k.: E világi életben mely szoros őszveköttetése, barátsága legyen a testnek a lélekkel, azt az ember ki nem mondhatja [BÖn. 467]. 1750: Kocsis Dani ... szoros társalkodást tartott Si-mon Boritzával [Székelykál MT; Berz. 12. 92/61]. 1796: Kitől mongya magát azon Személy meg Szeplősítettnek lenni azzal volt é szoros barátsága, volt é le ereszkedése azon Személyhez annak a kire val? [Déva; Ks 107 vk].

10. elfoglalt, zsúfolt; aglomerat, încârcat; gedrängt, knapp. 1759: nem lévén e szoross szombati napann üdöm

arra, hogy punctualiter meg felellyek, halasztván azt [TL. Zágoni Aranka György ref. esp. gr. Teleki Ádámhoz].

11. szigorú; sever; streng. 1670: Úgy hiszem, mások csak nézni fogják az én ő nagyságok s haza dolgában való tapotásomat s nyughatatlanságomat, melyekben ... bizony alább hagyhatnék, ha szoros kötelességemről nem gondol-kodnám [TML V, 375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. 1681: ez dispositio^a eleitől fogva, szoros paranczolat alatt volt; azért ez utanis abban tartatik megh, mivel eléggé meg-probált dologh [VhU 63. — ^a "A szénmennység meghatáro-zása"]. 1698: Minden passusokra menjen szoros parancsolat: az plajások és gornyikok úgy vigyázzanak, hogy ha az ide-gen országba szökö emberek afluigálnak és meg nem fog-ják: az possessoroknak abból következtet kárát ők fizetik meg [Gyf; SzO VII, 20 egy-i végzés]. 1711: Az el mult na-pokban Szoros Instructiom s obligatiom Szerént perlustrál-vas Nemes Csik Gyergyó és Kászón Székeket, az közönsé-ges Contributio és tereh Viselés iránt minemű difficultasok találtattak azon Székekben akartam Vr(am) Kglnek az in-clusában al(á)z(a)t(o)ss(a)n representálni [Réty Hsz; Born. XXXIX. 52 Antos István kezével]. 1722: Ugy itilem ha más Requentia ne(m) supervenial a sok boros Gazdák miatt kevés lucrum lesz az korszomákról, de ha szoross Status-ban vétetődik a Proventusis jobbacsán lenne s gyűlne [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1762: Serbán nevű Jobbhágy Kotsissa ... el feletkeztén ... ezen Nemes Hazank(na)k a Potentiakról irt szoros Törvényről ... Mera ett absoluta Potentia mediante meg átomta, halálra verte, taglotta, tes-tétt kékítetté, karját el rontotta [Msz; Ks 67. 48. 31]. 1768: azon Articulusnak szoross observatiojától, és tenorától ed-gyik se recedálhasson s abban dictált paenat a' Czéh se re-laxálhassa [Kv; ACJK]. 1787: az effele változásokat ... mi-hent történnek, tartoznak a' Birák szoros számadás alatt a' Notariusoknak fel adni [Torockó; Tlev. 3/2. 4b]. 1819: Minden Mester Ember Szoros kötelességének tartsa ... Ká-ronkodás, szitkozodást, verekedést, paráznságot, tolvajsá-got ... magától el távoztatni [Kv; MészCLev.]. 1834: Meg-visgálván és szoross Biroi figyelem s megfontolás alá vé-vén a' Törvényes Derék Szék^a ... mind két részről felhozott okokat, Erösségeket és Bizonyitto Irásokat ... ezekben té-szi meg a maga Határozását [Borb. I. — ^a "Asz törvényszéke"]. 1849: Nem a kötelesség — hanem a becsület jozon érzése következtésül szollittom még mostan föl magát, s emlékez-tetni kívánom ... szoros kötlevele 3ik pontja alatti kötelezé-sére [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wizy Lajos Dobolyi Bá-linthez].

Szk: ~ *büntetés*. 1746: Vass János nevű idegen jövevény ismérleten ember ... immediaté a' Városlol el mennyen ... Külömben Cassáltatván mostan mitigált Deliberatuma szoross büntetése lészen az mostani Productumok(na)k szoross exigentiaja sz(e)r(in)t [Torda; TJkT III. 110-1] * ~ *deten-cio*. 1736: szoros Detentio(an) tartassék az Incta mig az Exequálás^a véghez megyen [Dés; Jk 220a. — ^a "A testi bün-tetés és kicsapatás végrehajtása"] * ~ *fogház*. 1809: Hogy ... négy Lovakot ... el loptunk, azért ... az Nemes Fiu Bar-dotz Széki Tekintetes Törvényes Szék minket a Szamos Uj-vári Várban kit (!) Szorossabb fogházban kenyéren és Vizen tiz esztendőig lejendő rabságra, esztendőnként mind a Négy Angárián 25-25 kemény páltza ütéseknek el Szenve-désekre condemnált: Ezen terhes Itéletet az Nemes Udvar-hely Széki Tekintetes Derék Szék Appellatio Uttyan annyiban meg könnyebbitette ugyan, a mennyiben a Szorossab fogházak helyett, az közepes fogházat rendelte; és az 10

esztendő három esztendőkre le hozta [UszLt ComGub. 1668–9] * ~ *örizet*. 1660: Csolnakkosi oda menetele előtt az passusnak szoros őrizeti szolgálk kijövetelit nem engedte [TML I, 564 Rhédey Ferencz Teleki Mihályhoz]. 1793: azon erdőskét ... Szoros őrizet alatt ... tartottuk [Kakasd MT; DE 2. XIII. 16] * ~ *rabság*. 1705: Hogy a moly is mind megessi rajtok a köntöst, oly szörnyűségben vagyon a szoros rabságban [WIN I, 541] * ~ *rend*. 1835: Lőfi ki lépett onnan* s benne néha nagy ítányosságra való hajlekonyosság is lévén — ő csak kéz s szoros rend alatt használható [Wlt Kelemen Benjámin lev. — *A gazdasági gondviselői hivatalból] * ~ *tilalom*. 1732: Ezek az erdők mindeütt Szoros tilalom alatt tartatnak mind eddig, s' tartat(na)k maig is [Nagyida K; EHA]. 1784: az Utrizált Erdő mint egy kilentz vagy tiz Esztendőktől fogva tartatik ... Szoros tilalom alatt, s attól fogva az nevezett ket Udvaron kívül Senki más nem usúltta [Kosztess H; BK 310 Kretsun Iszratoy (30) jv vall.]. 1860: Ezen erdő megkimérendő, és szoros tilalom alatt tartandó közelsége és könnyen szállíthatása tekintetéből [Székelyszállás U; EHA] * ~ *vigvázás/vigvázat*. 1704: azt izenté, hogy meg sem memé a generálnak említeni, mert megmondotta, hogy szoros vigvázat alatt legyenek, sőt ha valamely ember közülök elsőzők és megkaphatják, felkaróztatja [WIN I, 307–8. — *Acton]. 1710: a tábor is híven a Teleki biztatásának, az eddig való szoros vigvázást elhagyván, a sok sonyorúság után levetkeznek s bátran kezdenek alunni [CsH 188]. 1767: Nehai Doctor Pakti Samuel Vram posteritástit feles Arany és Ezüst, ugy drága kövek és jó féle Gyöngyökből álnak tsalárdsággal ki forgatták valami Aszszony ember és két Léanyi ... azért ... ezen kerőlő Levelben comitaltatik, hogy szoros vigvázás lévén erantok, ha valahol meg fordulnának, szoros fogáságra vitetné(ne)k [Szancsal KK; Mk. Jos. Mezey jur. assz. kezével]. 1782: Fattyu Todor ... mindenkor ugy tartatott mint Jobbágy egyenlőleg több Testvéreivel, hanem az uraság rája oly különös és szoros vigvázást nem tett [Sólyomkó K; EsztMk].

12. ~ *bor* vmilyen borféle; un anumit soi de vin; (eine Beschaffenheit von) Wein, starkes Wein. 1704: Ma hivata Teleki József uram az kisleánya keresztelése alkalmatosságará ... Bora is pedig jó, szoros téli bora volt, akiben semmi változás nem volt, aki igen ritka most Szebenben [WIN I, 243].

◊ Sz: ~ *a kapca* '??' 1670: Ez órában jött az úrfi*, úgy látom, Uram, oda ki szoros az kapca [TML V, 276 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — *Wesselényi Pál]. 1672: Az németet, írják, sietve felhivnák Bécsben, mert oda fel is szoros volna az kapca [TML VI, 409 uaz ua-hoz] * ~ *rámára húzatik* kétdőre vonatik, megszorítatik. 1838: így egyezvén meg titdon együtt, hogy midőn szoros rámará húzatnak ugy feleljenek, hogy ne tetessek ki az hogy tőlle vetet volna a' Lovakat [KLev. 10].

II. *fn* 1. keskeny út/utca/köz; ulicioară îngustă; Gasse, Passage. 1568: Breda (!) R(elic)ta Ambrosy Keres iur(ata) fassa e(st), Jol túgya hogy az chyatorna oth alloth, de eo azt ne(m) túgya ky tartotta az chyatomayait aztys túgia hogy az kys szoros oth volt [Kv; Tjk 216]. 1573: Hendrik Myhal es chineek Balint azt valliak ... egywt lattak azt hogy az Twz erkezet az Kakas Andras Zeowenye megh gyvlatot oth hwl az zoros vagion, es azonnal az Hennigeis ... Mely zeoweniek ha ollian keozel ne(m) loettek volna egmashoz hogi le vohatak volna tala(m) az twz annera nem Ment volna [Kv; Tjk III/3. 187]. 1583: hallotta(m) ezt Igiarto Georg fe-

leől hogy azt monta volna, hogi ha az Zorosan talalna Igiarto Janosnet tahat az Sarban kewerne [Kv; Tjk IV/1. 137]. 1590: ieo vala Bodo Marton ... az zorossan, Magyar Vcza feleol Rezeg úala Bodo Marton es el esek az Zorosba [Kv; Tjk V/1. 45 Ambrus Seres Marton zolgaia vall.]. 1766: ezen második Colonialis Sessioja ... Dél felől való Vicinussa a' Nyárádra le járo Falu közönséges itato szorossa vagy is uttzája [Nyárádtő MT; SLT XLVIII. 16]. 1797: a' mellette oldaloslag menő falu szorossa sikátora [Pujon SzD; WassLt Conscr. 485]. 1836: Az irt uton alol és fejlű ugy a' szorossan alol a' nagy árok felbontatásával együtt egy darab ujjonnan való felfogás [Vámosgálfva KK; Ks 78. 21. 14. Conscr.].

2. szűk völgy; vale îngustă; Engpaß, Paß, hohle Gasse. 1662: De a mieink azokra is nagy sebbel sietvén, hogy a lesben levő jancsársághoz és lövészszárnokhoz ... nagy bizodalnok volna, ottan nagyon a szorossra tartani s a mieinket a lesre vinni igyekeznek vala [SKr 411–12]. 1724: regi Szabo részen lévő malom helyen alol való szoros [Türe K; Told. 21]. 1811: Azt-is beszéltette, hogy Máramarosba, Mikor megölettek ezek a' szorossba, Az ide való Gróf egyik tisztartója Ki volt a' Tatárok' egyik pusztítója, Valami Fő Rangu Tatának Kardjával Ditselkedett, 's ide elhozta magával [ÁrE 18–9].

3. *nyak* ~ *a* a kerek bástyát a várfalhoz kötő keskeny folyosó; coridor îngust la bastion; schmaler Gang zwischen Turm (Bastion, Bastei) und Festungsmauer. 1662: ha pedig a várat ugyan rájok vini kezdtek volna, míg csak a nyak szorossat kibontották s annál inkább rájok bemehettek, a belől való emberkedés, lövés miatt ahhoz mennyi károkkal juthattak volna, aki Almás várának állapotját tudja, megtiltheti [SKr 443].

◊ Hn. 1663: a' Várbeli Ház, a' Kis Szoross mellett [Mv; MvH]. 1674: az Nyaradra Jaro szoross [Ákosfva MT]. 1691: az patakra menő Varos Szoross [Ne; DobLev. 1/34]. 1693: Az Pap házánál lemenő Szoross mellett (sz) [Siményfva U]. 1695: az Kis Küküllőre járo szoross [Désfva KK; Pk 7]. 1701: Az Szaraz patak(an) az szorossan fellyül (k) [Páncélcseh SzD]. 1705: a lippai szorossban [WIN I, 431]. 1722: az szoross melj ki megien az mezőre pad fele [Bözöd U]. 1727: Köszörtő szoross [Melegszamos K]. 1732: Varczágas utczai alsó szoross mellett [Ne]. 1742: a' Kandia Szorossában (sző) [Tasnád Sz]. 1744: az Diszno szorossánál [Csőb U]. 1754: a Török pataka szorossában (sz, k) [Borsajfalu K; BHN 55]. 1788: A Galamb szurdukai szorossban (sz) [Páncélcseh SzD]. 1816: A' Szőlő Szorossan nevű helyett [Nyárádgálfva MT]. 1836: az ugy nevezet Dimeény Szorossáig [Etéd U]. 1845: Katso Szorossában [uo.]. 1864: Csomafáji határon Szoross nevezetű heljen a Rébbe (k) [Csomafáji K; BHN 63].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

szorosabban 1. erősebben; mai strîns/puternic; enger, fester. 1818: hazankot ... kedves Gyermekneinknek őszve párosodása még szorosabban egybe kaptsolta [Ádamos KK; Pk 3].

2. szigorúbban; mai sever; strenger. 1701: ezen parancsolatinkat minél nagjobra terjedet s terjed ez az gonosz, annál szorosabban vegje effectumba(n), különben az Tisztek negligentiája vagj lágsága miatt, nem léssen semmi effectuma parancsolatunknak [UszLt IX. 77. 30 gub.]. 1731: Hus látok(na)k valasztattanak s rendelteteneikis ... Szűcs János, és Kovács Pál Atyánkfiái, eő klgmek ez után

szorossabb(an) inspiciallyanak a Meszárosokra s husokra mint sem eddig inspicialtanak eő kgl(me)k előtt valo Huslő Atyánkfiak [Dés; Jk 408a].

szorosan 1. nagyon erősen; strins/puternic; eng, fest. 1662: Rákóczi György ... az új fejedelem^a és kezébe bocsátani tartozott volna^b, de azt soha nem cselekedte, hanem inkább azokat mind magának megtartotta, reájok írogatván, leteendő hitelekéről megellenzván, szorosan magához kapcsolni igyekezte volna [SKr 402. — ^aApafi Mihály. ^bA végváratat]. 1670: Isten úgy áldjon, Uram, meg, én soha tovább conventioval ő nagyságoknak ilyen szorosan mint eddig, magamat nem kötelezem [TML V, 375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. 1703: akik azon kívül is lovat tartottak, azok mehettek el; ezeknek kapitányának rendeltetett Hatházi Gergely, aki ennek előtte való kuruc világban kurucok kapitánya volt. Ez igen szorosan kívánta a felülést, mivel ennek előtte néhány napokkal, hetekkel sok marháját hajtották el [Kv; Kve 280 Szf]. 1796: Dosa Adám umak ... Bernád Ersébeth szorosan el kötelezett Mátkája lett volna [Lukafva MT; DLev. 4. XLa]. 1820: Dregánné ... Kovács Máris ... úgy szolla a^a Feleségemhez: Ugyan járék (!) a Báronéval én néki pénzt vittem fel, s, hogy mind fel nem vittem a^a mennyit kívánt, szorosan fogott még Vaskalánt vetttem a^a kezébe s inasostol edgyütt meg akart verni [Várfva TA; JHb F. 48 Budai Péter (42) fogadós vall.].

2. pontosan, kellően, alaposan; exact, riguros; genau. 1737: az olyan örökös Rétek szorossann Circumscribáltasának ... meg-merettetvén hogj hány Rudosok légenek, és osztánn, ugj Circumscribáltavánn, ugj Continuáltassék az osztás mellett [Dés; Jk 480]. 1750: Proba Szedés alkalmazosságával egész gyűlése lévén Becsületes Nemes Czéhüknnek, mellj alkalmazossággal is az Probákat szorosan meg vizsgálván és helyesen találtattanak [Kv; ÖCJk]. 1758: el mentünk ... Rákosra Nemes Fülep Istvan ur(am) házához, az holotis az mej fatenseket az D(omi)n(u)s Exp(ot)ne)nek ... mi előnkben allitattának elsőbenis erős hittel meg eskettük Utrumunkban lévő Keresekre szorosan meg examináltuk [Asz; Borb. II]. 1785: idegen országokba menni szándékozó Szigeti Mihály nevezetű tanítványunk a mai napon közönséges helyen a közöttünk taníttatni szokott tudományokból szorosan megpróbáltatván, mindeddigelé szorgalmasan folytatott tanulásának dicséretre méltó jeleit mutatta [FogE 338]. 1804: minek utánna ... a Felek edgyik a másik ellen az osztály plánumára nézve hosz(s)zas őszve felelkezéseiket meg tettek, 's mi azon allegatiokat Bizonyítasokat bé adott ok Leveleket szorosan meg vizgáltuk volna, ezen fenn forgo osztályra nézve ... kiis mondtottuk ezen Itéletett [Marosszitimre AF; DobLev. IV/874. la]. 1806: (Simon Aront) Fogadtam is meg ... minden Erdeire Vigyázo, és azokrol Szorossan is Számoldolni tartozo Erdő Pasztornak s udvari Hajtásnak [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1831: ha szorosan kéncn betsülni ... tehát minden Lélek Sérelem nélkül lehetne betsülni ... 30 öre [Szentlászló TA; LLt]. 1840: ezen esetet szorosan és körülmenyesen ki nyomozni, 's eredményéről ezen Tisztséget vélekedésesen tudósítani el ne mulassa [Kv; KLev.].

Szk: ~ *ki/megkérdéz*. 1764: a mely Vallokat ... mi előnkben hivatott azokat erőss Hittel meg esketvén, az előnkben adatott Utrum(na)k punctumaira szorosan megkerdeztük s Hitek utann tett Feleleteket ez ide alabb való mod szerint meg írtuk [Bögöz U; IB]. 1799: a^a mely vallokat előnkben állittatott ... mi azokat elsőbenis erőss hittel

meg-eskettük, annak utánna pedig az inserált kérdések szerént szorosan meg-kérdeztük és igaz hitek után tett Vallo-másaikat Nsgodnak és az uraknak meg-írtuk [Makfva MT; DLev. 5]. 1819: (A) Ribitorsoraikat meghűtöltettem, 's Hü-tők letétele utánna szorossann ki kérdeztem, hogy a^a bé-panaszlott ... volt é a^a Falunak valami Kárára? avagy nem? [Körösbánya H; Ks 119e]. 1841: mindenkit szorossann ki kérdeztem a^a Tolvajok hol létéről [Bereck Hsz; HSzjP].

3. szigorúan; strict, sever; streng, strikt, rigoros. 1694: Protestálnak ujjolag a^a Csith Sz. Ivani megyebéli emberek a^a Malomfalviak ellen, hogy mivel a^a malomfalviak a Praedikátor szolgálattjának harmad részét meg kívánnák szorossan(n), azért a^a Praedikátor számára való ... munká(na)k építésnek rendibenis igazsága szerént harmadossannak kívánnák lenni malomfalvi Uraimékat [Csitsztiván MT; MMatr. 331]. 1718: Chehis imponala Horanczki(na)k szorossan(n) hogj már hatra maratt kevés idejét igen tisztessegesse(n) folytassa es veggeze el szabadulasaig [Kv; ACJk 108]. 1723: a Karacsonfalvi lakosok(na)k marhajok azon ... helyben be szaladván, a Kakasdi lakosok szorossan(n) be szokták hajtani, megis büntetni [Told. 76]. 1731: az Almafák, Körtvélyfák ez utánna szorossan tilalmasban tartassanak [Dés; Jk 407a]. 1790: szorossan parantsoltatik [Drassó AF; TSb 24]. 1794: a^a Papok mind öltözetbe mind magok viselekbe az illendőséget szorossan meg tartás Papi tisztesseges öltözetbe jarjanak [M.bikal K; RAK 5]. 1835: miolta a^a ... Báro Ur ő Nagysága kezdett gazdászkodni, az olta a^a restantias nem véteődik oly szorossan [WLt]. 1836: Szorossan rea kell szorítani a Halászt hogy ... Csikot fogján [Csapó KK; Berz. 21]. 1866: ezentul a^a katonaság körül tett papi szolgálatokrol, a^a Bizonyítványok a^a kiküldött mintákhoz szorossan ragaszkodva állittassanak ki [Gyalu K; RAK 113].

Szk: ~ *kötelezi magát*. 1852: Minden természetmýnekek a^a tulajdonos Urat illető részét, meg előzőleg e nemes Városba oda hordani bé magok erejökön, hová a^a tulajdonos ur kívánja ... magokat szorosan kötelezik [Ne; DobLev. V/1345] * ~ *köteleztetik*. 1809: a^a puska por arulo arra szorossan köteleztetvén hogy mind a puska pomak mind a golyobis selét, vagy Önnak ... mennyiségéről pontos jegyző könyvet vigyen [UszLt ComGub. 1697]. 1835: minden fele helyeket ... a magok igaz jo Metajokba ... meg tartani s senki által valami particulat azokból elfoglaltatni meg nem engedni igen szorossan köteleztetik az Arendator Ötsem [Sófva BN; Somb. II] * ~ *megtilt*. 1741: azon erdőt szorossan megtiltotta [Görgy MT]. 1819: a Legények között minden fele nyerekedő játékok különösen a Kártya, kugli s több a felek szorossan meg tiltassanak [Kv; MészCLEv.] * ~ *tartja magát vmihez*. 1693: Quartas Uraimék ... magokat szorossan ahoz az instructiohoz tarsák és a^a szerént annak idejében számadássalis tartozzanak [Kv; SRE 12] * ~ *tilalmazó*. 1812: Az allperesek legg kissebset se gondolván ... e Hazának a Hatalmaskodasokat Szorossan tilalmazo Törvényneivel ... a Fellperes Urnok ... egy őss örökös, allodialis Szánto Földjét ... erő, hatalammal meg szántottak [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16] * ~ *tilalmaztatik*. 1795/1798: Szorossan tilalmaztatnak, minden egyházi rendieink hogy más vallásos levő rabokhoz és betegekhez, hivatlan, térítés végett menni ne mérészelylyenek [HBÉk].

4. közel; aproape, strins; (dicht) gedrängt, dicht. 1732: (a) fákat kell hordatni ... a kert mellé jo szorossan [Dés; Jk]. 1770: Joszágotskájokban ... igen szorossan voltanak [Szentanna MT; BIR 90/23].

5. zsúfoltan; inghesuit; haufenweise, gedrängt. 1705: Azt mondotta, hogy már a városban benn volnának a kurucok, és szorosan volnának benne | Az első asztalnál német több nem ült, hanem maga a gróf Seau és Acton. Mi ültünk bé szorosan tizenötön [WIN I, 441, 522].

6. feszesen, mereven; teapän, rigid; gefesselt. 1729: Meg köztöztetve oly szorossan hevert a földön három oraig [Sövényfva KK; TSb 51].

szorosbeli vmely szorosban történt; din strímtoare; im Paß geschehen. 1662: Aradnak felégettetése és az egész lippai szorosbeli harc minden körülműllő dolgaival, kime-netelével [SKr 409 tartalomjelző fejezetcímbe].

szorosocska keskenyecske, szűkecske; ingust, strimt; kleiner/enger Paß, Päßchen. 1760: Jollehet szorossotska az Falunak hatara mindaz által adaequate suffical az Incolak Marhájoknak pascuatiojara [Csehtelke K; BLt]. 1766: Ha a' Fundus szorossotskais, tsak addig kell terjeszkedni kinek kinek, amig határa engedi [Torda; TJKt V. 321].

szorosság 1. keskenység; ingustime; Enge, Schmalheit. 1770: A' Nyárad árknak szorosságait meg-széleszteni [Cserefva MT; Told. 9]. 1780: Az inctus pásztor menti magát az utcának szorosságával, és hogy a marháknak egy része előre magánosan vette volna arra útját, s nem kénszerítésből hajtottak oda, hanem magokra [Taploca Cs; RSzF 214].

2. kicsinység; micime; Kleinheit. 1677: mivel látvan azan házak(na)k mind Udvarak(na)k soroságát, maskepenis az Marhatartásra alkalmatlan voltatt ... Ada eö kglme ... Salanki Jan(os) Ur(am)n(a)k ... in paratis 27 ... ki ve-ven az ... megh vett házból minden eö kglmekett illethető Jövendöbeli Jussakat [Ne; DobLev. I/25].

3. rövidség; scurtime; Kürze. 1676: Melly Juramentumat urgealva(n) az Tutrix, hol Arkosi Vr(am) jelen nem léte miatt, hol az Causansok(na)k bőv volta, s hol penig az üdö-nek szorossága miatt ne(m) praestaltatta, noha urgealta gyakorta, es protestaltis, de ugyan félb(en) maradt [KV; RDL I. 155a].

4. zsúfoltág; inghesualia; Gedrängtheit. 1597: Warga Georg az Jspany hoszt az waross Joszagabwl ... igen Rosz Apro Cyrkeket Mely (!) meg holt Mingiarast az zorossag-ban az kosarban [KV; Szám. 7/XIV. 2 Masass Tamás sp ke-zével]. 1784: Vadnak igen szamoson helységünk(en), kik ketten hárman azon egy haz helyen lakván nagy szorossag-b(an) és nem tagas Joszagb(an) ... külső appertinentiat majd semmit nem birnak, megis ... kinek kinek a Taxat rea vetik s' meg veszik [Torockó; TLev. 4/9. 13a].

5. szorult helyzet; strímtoare; Bedrängnis. 1657: hogyha tágitást az ellenség nem tött volna rajtunk az árokig üzvé, oda kellett volna vesznem ... Ezen szorosságban eszembe jutott, hogy netalán Isten azért akar megbüntetni, mivel ... megcsúfoltam Ibrányi Mihályt lova elragadásáról [KemÖn. 204].

6. szigorúság; severitate; Streng. 1745: olljat à ki édes Attja ellen kezit fel emelvén még taszigálta, taszigaltatta, és à földre le verte, meg kívánom, hogy à Törvénynek szoros-sága szerint az Attjának meg taszigalásért ... és meg veré-siért keze vágattassék el [Torda; TJKt II. 37].

szortás 1. mn nyilas, nyílföldet/teleket használó; care a primit în folosință o parcelă (prin tragere la sorți) la împăr-

țirea unui teren agricol; mit Pfeilschuß einem Boden auf-teilend/losziehend. 1762: Milgos Groff Kornis Ferentz ur ő Nsga Buzamezei" Nyilas házhelyeken lako sellerei ugy mint^b ... ezen Tizen hét személyek minyajan ... Groff ... Kornis Ferentz ur, ő Nsga Buzamezei Joszágában lako sor-tás^c sellerei ... Földes uriai kegyes engedelméből Annuatim egy egy Arany taxára engedtek, vagyis bortsáttattak [Ks 14. XLII. 18. — "SzD. "Köv. 17 román zsellér nevének fels. "A szó szertás-nak is olvasható].

II. fn nyilas/nyílföldet használó zsellér/jobbágy; jeler/iobag care a primit în folosință o parcelă (prin tragere la sorți) la împărțirea unui teren agricol; losziehender Bauer. 1770: Egy ide valo Lekenczei Jobbágy asszony lakik Rad-noton 4. fiával együt a fia az udvarban szolgálatot tésznek, magának itten háza és sortássa van ha az Vr poroncsol irán-ta ... által csalatom és meg kezesitem eöket [Marosleken-ce TA; Ks 47. 67. 29].

szortyog szipog; a smiorcăi; schnarren, schnaufen. 1847: náthások vagyunk ... egymástól kaptuk el ... végül most magam^a méltoztatok prűszkölni, szortyogni, és kiregni, igen változatos szép hangokon [KV; Pk 7. — "Pákei Lajos].

szorul 1. be/odaszorul; a se prinde (strîns) între ceva; eingeklemmt werden, sich festklemmen, stecken bleiben. 1573: Lodner Istwan az Borba eo neky Melyere esset volt, latta azomba hogi fely rohantak egymásra es peter az ajto-hoz zorwlt de ne(m) twgia Mint leott dolgok egymással [KV; TJK III/3. 202]. 1640: az kisház ablakába szorult ez az asszony ... mondá az asszony, hogy az katonátul nem nyughatott otthon ... s az katona bosszúságában reávetette az reteszt, s ő az ablakon akart osztán bími s úgy szorult volt oda [Mv; MvLt 291. 212a–215b átirásban].

2. beszorítódik; a fi situat între ...; eingeklemmt/inge-zwängt werden/sein. 1776: a nagi Gát véginél lévő három szegeletes egj kis földeket, melly ottan vagjon az holott az hidon által menő utt két felé válik és az egjigik Balavására rá másika pedig Kelementekkére mégjen és ezen két utt közé szorul [Kiskend KK; BLt 11].

3. vki/vmi benn/odareked; a rămîne închis undeva; nicht herauskönnen, festgeklemmt sein. 1585: Immar az Lezze-geő legeniek az Maiorok kezoet valo hazakba zorultanak volna, es ot Rezegeskednenek Eyel, es kialtoznanak [KV; TanJk I/1. 10]. 1614: Innet a harcról elszaladván Báthori András fejedelem, minthogy az székely főembereknek fele-sége, pénzék Udvarhelyre szorult volt, mindazok látni és az fejedelmet is tanácslották arra, hogy arra menjenek, és ők Moldovára oly úton viszik által az székelységen, hogy bátorsággal elmehetnek [BTN² 48]. 1657: noha már közel voltak az városhoz, egy templomhoz zorultanak, melynek kökerítése vala, ott oltalmazták magokat [KemÖn. 39]. 1659: Bartsai egynéhány úrral, főemberekkel, mintegy ti-zenkét száz törökkel Szebenben szorult [TML I, 464 Teleki Mihály Pekri Zsófiához]. 1660/1799: Barcsai András ... Fogaras várába szorulván valami kevés hadakkal, sok ka-tonát lövöldöztetett el alatta, míg kivehették belőle [Mv; EM XVIII. 455]. 1662: Innen a chám Kolosvár felé tarta, Enyed városát is felégetvén, melynek hogy a kastélyában a templom mellé feles nép szorult volna, azok a pogányság eltakarodása alatt nem kevésé sürgettettek vala [SKr 440]. 1678: Az vitéztlő rend az várbán szorulván, megijedvén, hetfűn az várnak feladásáról kezdettek az benválók tractálni [TML VIII, 222 Teleki Mihály a fej-hez]. 1710: Elsőben a

híres erős Rinszföld városát obsideálák, kibén egy francia generál sok ezer praesidiummal s négyszáz öreg lövész-számokkal szorult vala, s valóban lőtetett is ki a várból a császár hadaira [CsH 422]. 1753: a' Rakotziana Revolutio-ban Brassoban szorultam ... azért Szaporodot volt meg az Interest annyi Summára [EszT-Mk Cserei Mihály kezével]. 1783: rendelést tennék örömről azon Contractusak(na)k ki szolgáltatásokban is, de nehéz helyre szorulván véletlenül, míg magom le nem megyek, addig hozzájak másak nem nyulhatnak [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz].

Szk: belé ~. 1614: Básta ... méne Beszterce alá, melyet erősen lőtte és ostromoltata, de meg nem vehete, mert igen sok nemesség is szorult vala belé [BTN² 52].

4. külön ~ félrehúzódik; a se trage deoparte; beiseite treten, wegtreten/-gehen. 1619: Igen nagy kedvesen látván Szekender pasa, nagy sok tréfálódás után, csak külön szorulánk hármán Szólfikárral és kezdé kérdezni igen serio [BTN² 181].

5. vki háta mögé ~ háttérbe kerül; a ajunge pe planul al doilea; von jmdm verdrängt werden, ins Hintertreffen geraten. 1664: Kegyelmed azért, édes Sógor uram, legyen patiens ... s ne is féljen oly igen, mert nem szorol más háta megé, és még az mint maga is kívánja, koporsója leszen Erdély [TML III, 338–9 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz].

6. nehéz helyzetbe jut/kerül; a ajunge într-o situație grea; es wird (einem) schlimm ergehen. 1703: A békesség és segítség hire igen megcsókónék, mi pedig napról napra mind inkább-inkább szorulunk [WIN I, 520].

7. vkire/vmire (rá)kényszerül; a avea nevoie de cineva/ceva; jmds/etw. bedürfen, auf jmdn/etw. angewinnen sein. A. 1629: mi is immár feleségestül vénségre és erőtlenségre jutván, magunkat is nem hadtuk egyéb res mobilisek nélkül, nem tudván, Isten meddig éltet, és gyermekeinkre nem akarunk szorulni [BTN² 422]. 1657: Az említett Kassai István énnékem nem vala jóakaróm, mindazáltal az említett occasióban reám szorulván, sokat reménkedett, kérjem haza az fejedelemtől [KemÖn. 257]. 1719: Ket béresre szorultam azt is az édjikét csak rontja az hidég [Tövis AF; ApLt 2 Molnár Márton Apor Péterhez].

B. 1586: lattiak hogy minden fele baromnak arra a' veolgre kel zorulnia [Kv; TanJk I/1. 27]. 1594: en ezt Ura(m) feletteb nem Solicitalna(m) mert telliesseggel arra nem szorultam volna: de Uram az halall minniaiunknak keoz [KvLt 21/59 Nyakazó János Barlabásy Lénárthoz]. 1619: Balassi uramnak is írtam, hogy idején elküldjenek az szállást keresni, mert bizony az erdélyi házhoz szorulnak [BTN² 283]. 1662: bizony itt is már pénzes búzára szorultam, az sok obsidio arra juttatott [TML I, 376 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. 1708: Ebb(en) az Esztendőb(en) ma szorultunk volt a' Ton valo Malomra [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1729: M: Gubernator Ur(am) eő Ex(ce)lle(n)tiája most nagy örömben vagyon hogy az Fija Küküllő Vár-tájja Fő Ispannya lön, már ma holnap Isten kglmebol gyermek Fő Ispanyokra szorol az ország [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1759: meg ez ideig Semmi Consolationi nem lévén kételenítetttem volt Albisi Ns Bod Andras Uram házához szorulni [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4b Albisi Bartók Mihályné a királybíróhoz]. 1785: Kik azok, a' kik Olaháhok (!) által ... meg pusztítatván, alamisnára szorultak méltóbb okon, nagyobb's kiszebb gradus(an)? [Nsz; TL. Málnási László ref. fő-konz-i pap gr. Teleki Józsefhez]. 1823–1830: Ezen Öxczel-

lája nagyon bosszankodott, azt mondván, hogy nem is szorult a király fizetésére, mert a proportione többje vagyon, mind a királynak az ő szükségéhez képest [FogE 146].

8. magára ~ rámarad; a rămîne ceva pe seama cuiva; jm zufallen. 1671: Volna, édes Uram, mitennem, csak az gyomrom nem jó; most pedig igen magamra szorult az dajkaság; még nincs dajka [TML V, 449 Vér Judit Teleki Mihályhoz].

9. szűkössé válik; a se împuțina; dürrftig(er) werden. 1675: a vitézlők quartélya dolgárul is ... követség által izentünk alázatosan kegyelmes urunknak ő nagyságának és Kegyelmednek is, mindazáltal napról napra mind inkább szorulván s fogyatkozván az quartélyok, azonban az vitézlő rend és quartélyok lakosi is szüntelen panaszkodván nagy fogyatkozásukról; annyira jutottak, hogy már ezen túl lehetetlen csak meddig is azon helyekben maradhasanak [TML VII, 95–6 Vesselényi Pál, Kende Gábor és Kubinyi László Teleki Mihályhoz].

10. szűkül, kisebbedik; a se îngusta; enger/knapper werden, sich verenge(r)n. 1657: En is mellesleg véle azon völgyen ellenkezdelve megyek vala, de harcot próbálni nem vala bátorságos ... menvén azért ideig ekképpen, de az völgy szorulni kezdván, az hely kénytelenségből megharcolásra kényszerít vala [KemÖn. 244–5]. 1767: a mely házat építettett, annak egy ágossát kalákátette, mely miatt az utza szorult, és a szegeleten lévén a sikatorban járo szekerek-(ne)k azon ház által nagy alkalmatlanság okoztatott [Korinka MT; Told. 19/29].

11. terelődik; a fi deviat; fließen, seinen Lauf ändern. 1592/1593: Latom hogy mostan zent Benedek fele zorult az viz folyas [Árpástó SzD; Ks].

12. sürgőssé válik; a deveni urgent; drängen, dringend werden. 1843: A' gazdaság folytatására nézve az az égy alázatos instantiám vagyon, hogy engedje meg Nagyságod mikor szorul a dolog, segíthessek kalákával, mert sokszor jól fogna de már fogott is [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

13. (el)marad/halasztódik; a fi aminat; sich aufschieben. 1699: Ezen épületeket penigh minel jobban erősebben, szebben, és Tisztessegessebben, úgy ügyekezzenek el kezíteni, es sietnj az munkával, hogy az hydeg őszre ne szorulljo(n) az munka [Kv; BLt 7].

◇ Sz. köz é ~ ?' 1661: Arrúl nem tehetünk, ha Rédai uram ide nem jő; de gondolja talám ő kegyelme, tágasabb az mező. Mi is azon búsulunk, kő köz é szorultunk [TML II, 146 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

szorulás 1. szűkölködés, nyomorúság; (stare de) sărăcie; Notstand, drückende Not. 1658: nyomorult alapotmban imar rettenetesseg ilyen nyomorult szorulásra hogy jussak [Beszt.; Ks 90 Cseffey László lev.]. 1672: D. Georg. Varsahelyi debeo Tall. dim. ... in initio novianni l(ste)n algya meg el engedte látván szorulásunkot [PatN 3a]. 1676: Colosvár varosa az szorulásnak Jdején vettenek el (!) Sarkany Jstvantol ket száz eőven forintokat [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1699: Az Várban is vagion fél ház azt birják ketten Péter és Ferencz fiaim: mind azáltal szűkösg(ne)k szorulás(na)k idején az töb az én Agiekimbol Származot édes Gyermekeimtis tartoznak bér nélkül mind az also házakban mind az Várbéli házban befogadni, és magok(na)k s jövök-nak szállást adni [Mv; MbK 89]. 1704: Ugyan ma adák meg a Serédi István uram levelét Kolozsvárról, akiben írja, hogy három hónapig sem ehettenek egyszer tehénhúst,

olyan szorulásban voltak | Ugyan odafel Vorum kapitánnyal is beszélék ... hogy micsoda szorulásban voltak, kivált szegény Bánffi Farkas uram annyira volt, hogy egy szegény kisleánykáját akarván eltemettetni, azt sem vihette volna véghez, hanem őtöle kéretett 15 forintot [WIN I, 264, 270]. 1710 k.: Ekkor volt a mű legnagyobb szorulásunk, már a vén asszonynak voltam adós ötven tallérral [BÖn. 578]. 1753: Bartok András Uramat ... mit hogj nagy szorulásunk lévén kételenítettünk ő kegjelmet megh kenalni az fen megh irt Erdőhez tartazvan megh egy darabacska, az melljetis ... attunk ő kegjelmenek ... husz vonas forintakban [Torockó; Bosla]. 1796: szűk termés lévén az is ... mindnyájunknak is nagy szorulást okozott [Ilencfva MT; DLt 3. XXXV. 4].

2. szorult, nehéz helyzet; situație grea, situație stînjiitoare (datorită lipsei de bani); Notlage, Zwangslage. 1629: az belső várban való házam is igen jó alkalmas-sággal vagyon építve, jó pincéi, jó szobái, jó nyári háza, szükséghegyel, azahogy szükségnek, szorulásnak idején egy főember tisztességesen elfér benne [BTN² 421]. 1661: az lélekismeret nem veszi reá, hogy ilyen szorulásban elhagyjon bennünket [TML II, 135 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1670: Itok ... Nadudvari Janos vr(am) Inassa vala Besztércze(n) az szorulasba(n) [Szűv; Born. XL. 9 Nagy Miklos Desi Szabo Ferenczen (20) jb vall.]. 1721: adnanak eo klmek egj jo jármos ökröt az eo klmet illető részert mivel igen nagy nyomoruságában ... kételen arra ket kezit vetni, sot kéretys eo klmeket hogy mint atyafiak, váltsák mágokhoz^a, mert masnakis az ki edgj ökröt ad érette kételen el kellett adni ha most eo klmek ilyen szorulásában hozzájuk nem vályák [Csegez TA; Borb. I. — "A kertbeli részt]. 1736: Bartok András ... kere műtőlünk egj darabb gaz erdőt, kihez kepest az Falunakis leven szűksege, vagy szorulasa az ado irant [Gyertyános TA; Bosla].

3. beszorulás; ráminere înăuntru (într-o localitate); Eingeschlossenheit, Umschlossenheit. 1662: ez haborusagos ideőben ellensegh eleőt ualó futasba(n) ez varosba^a ualo szorulasban, penzeuel tartot, s taplalt Papay Imreh vra(m) [Dés/Besz.; RLt O. 5. — "Besztércén]. 1707/1747: En Széki Teleki László ... ez mostani haboruságos nehez időkb- en ide Sezenben valo szorulasunk alkalmasossággal igen meg szűkülven kértem és leváltam kölcsön Borberekí Etsedi Peter Uramtól ő kgltlől ... 700 Magyar forintokat [Nsz; Incz. VIII. 11a].

4. zsúfoltság; înghesuială; Gedränge, Wegverstopfung. 1865: utat engedvén ... Város Csordájának Szorulás nélkül való bé járására ... hogy commodé ihassanak, és a' Szamos mellett délléltethessenek [Kv; MészCLev.].

5. székrekedés; constipație; Verstopfung, Stuhlverstopfung. 1666: Az gyermekén is az szorulás volt, csak szintén most szabadult meg [TML III, 556 Naláczí István Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Stranguriát egyszer érzettem, egy kis égett bor, szorulást egyszer egy csap kúrálta [BÖn. 528]. 1733: arra kell vigyázni hogy az laxálás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet reménlem hogy az ott künn maradt Syrupus forma laxativummal, borköves le-vesekkel, és mindennapi szekeren valo kísétálással praecaevalhatni [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.]. 1736: az kin szorulás vagy kólika volt, német asztalhoz mentenek és vajas étket ettenek, és megindult az hasok [MetTr 291]. 1871: 24 órától fogva nagy szorulásom állott be [Doboka; BetLt 4 Hodor Károly lev.].

szorulat szükség; lipsă (de bani), strîmtoare; Not. 1736: a Falunakis leven szűksege, vagy szorulata az ado irant [Gyertyános TA/Torockó; Bosla].

szorulhat odarekedhet, beszorulhat; a putea rămîne înăuntru (într-o localitate); eingeschlossen/festgehaltet sein können. 1710: azt az erős hitet azután egymehány ízben, sokan kételenségből, némelyek penig, kik elkerülhetik s várakban szorulhatnak vala, jóakaratiokból megszegék, hol a német császár hűségire, hol a Rákócziéra diversis vicibus megesküvének [CsH 367].

szorult 1. odarekedt, beszorult; care a rămas închis într-un anumit loc; eingeschlossen werden. 1657: az fejedelem is az derék Morva vizén hidat kötötte által, és általköltöz- vén obsideál az sáncban szorult német armádáját császár- nak [KemÖn. 45]. 1662: az álnok ... nemzetség^a minden mesterségét arra fordítá, hogy azon várban szorult sok né- pet kezére mint keríthetné [SKr 442. — "A tatárság]. 1704: a Medgyesre szorult németet ... ott akarják rekeszteni [Kv; KvE 285 SzF]. 1710: A várakban szorult urak, főrendek penig pusztá házakhoz kimenének, de semmit házoknál nem találának, mert a kurucok mind elpraedálák [CsH 365].

2. ~ állapot nehéz/megszorult helyzet; situație grea; Notlage. 1753: foljamadtunk Toroczkon lako Bartok Andras Uramhoz, hogj ő kegjelme ebből az szorult állapotunkból megh segitenne lsten után [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1772: az Ur meltoztatot vala parantsolni hogj Bogátra ... menyek ... hogj ha az Mélgis Urnak; nem láttam volna szorult állapotát ... bizony egy nyomot sem mentem volna [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1785: az inctus ... így felel: conditionate vásárlotta a szántóföldeket, tudni- illik ... hogj kilenc esztendeig se maga az venditor, se egyik vér attyafia is ki ne válthassa, minthogy az eladáskor törvényesen megkénáltatta volt vele, s egyik is szorult álla- potjában meg nem vette [Árkos Hsz; RSzF 252]. 1804: Az tizes nem engedi, mint falu osztását tovább bími <...> Erre felele László József actor őkegyelme, kiki a magáét szorult állapotjában eladhatja [Szárhegy Cs; RSzF 129].

3. rákényszerült; strîmtoare, care se află într-o situație dificilă; gezwungen, genötigt. 1756: a' szorult emberek ké- telenek voltak a' Kovátsok akarattya szerént fizettni, és az után mint egy uzusban ment [Torockó; TLev. 9/9. 1].

szorultság 1. nehéz/szorult helyzet; situație grea, strîmtoare; Eingeschlossenheit, Klemme. 1731: nem kétlyük Ngd is mostani kevés patientiaját addig, mig jobbal^a p(ro)- videalhatunk nem fogja szegény helységünk(ne)k szorult- ságára nézve difficultalni [Kv; ApLt I a városi tanács Apor Péterhez. — "Ti. szállással]. 1737: látván ezenn szűkségét^a s meg-szorult állapotját a Nms Városnak Ntzes Bónis Já- nos atyánkfia ő kglme, igére ... 30. ~ harmintz M. forinto- kat, tali Conditione, hogj egjéb interest nem kívánván(n) engedné meg a Nms Város egj hordó Casualiter el-fojt külső boran(a)k residuitassát ki kortsomároltatni, mellyet a Nms Város is lévén specialis szorultsága meg-engede [Dés; Jk 484a. — "A malomgát építési költségének hiányát]. 1797: Apor Umál vagyon most a Spirchenbüchler, mert a Magyaroi Havasan Medvére volt velle ... ebben az szorult- ságomban a tudva lévő adósságban tizenhét aranyakban ac- ceptaltatni offeralom [Gógánváralja KK; Ks 94 Vegyes ir.]. 1807: Ha valami Szorultságból a meg határozott 10. Esz-

tendő alatt az Emptor Ur a most Zalogban vett Jozságot el akamá adni, addig másnak ne adhassa míg a Vendor Urat meg Nem kínálja véle [Ispánlaka AF; DobLev. IV/906].

2. szükség, kényszer; necesitate, nevoie; Not, Enge, Schmalheit. 1806: A mostani által járo Hidas ... vagyion akkora Nagyságu, hogy Szorultságbol egy Szekeret kett ök-rött bele lehet állittani [M.régen MT; Born. XVI. 165] | Az előtt volt által járo Pallo helyett keszített, Hidas tsak akkora hogy szorulttságbol Lo hatos embertis visznek által rajta, de többnyire gyalog embereket hordoznak [Szászrégen MT; Born. XVI. 76 Kiss György (50) nyil.].

3. zsúfoltság, inghesuialá; Zusammengedrängtheit, Gedränge. 1783: Mi pedig elég nagy szorultsággal leszünk azon az nyomoru szálláson [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.].

szósz mártás; sos; Sauce. **Szk:** ~nak való csésze. 1793: 4 csutorkás szélü zosznak való csésze [TL. Conscr.]. 1833: Egy fedeles fejer szosznak való Csésze [Nagylozna SzD; Llt Csáky-per 386. L. 50].

szószátyár bőbeszédű, fecsegő, locsogó; flecar, limbut, guraliv; geschwätzig. 1820: Bása György egy Szo szátyár Ember, a' többi pedig ... vagy Kurvák vagy Tolvajok [Várfa TA; JHb F. 48 Biro Sigmond (49) hűtes assz. vall.].

szószátyárság fecsegés, locsogás; flecärealä, limbutie; Schwatzhafitheit, Geschwätz. 1721: Mind a két fél beadot L(ite)rale instrumentumokbol Semmi meritale ne(m) fordulván, és az egész dolog többire csak szó szátyárság, ez melyből származot az mocsokis [Kv; Tjk XV/3. 60]. 1739: Emleget valamely haszontalan Szó szátyárságot [Dés; Jk]. 1820: Basáról^a azt mondhatom, hogy ő éppen Curatorságomban Szószátyárságáért a' Templomba(n) a' Püspök jelen létébe a' Papot és az Ecclesiát meg követte [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Biro Gábor (69) hűtes assz. vall. — "Bása György udvari borbélyról].

szószedet diákny ismeretlen idegen szavakat és jelentéseket tartalmazó füzet; vocabular, caiet de cuvinte; Vokabular, Wortverzeichnis. 1870 k./1914: Resolutio: szószedet. A latin, görög, németnyelvű és lefordításra ... feladott szövegben előforduló s az illető tanuló által még nem ösmert szavakat szótár, dictionarium ... segítségével kikeresvén, azoknak 2-3 jellemzőbb magyar jelentését egy e célra készült füzetbe sorjába irtak [MvÉrt. 40].

szószék amvon; Kanzel, Prädigerstuhl. 1871: Kimeszeltetett belől, kívül a templom, a szószék felibe a korona feltegetett [Burjánosbuda; Rak 117].

szószólatlan szó/figyelmeztetés nélkül; fära a zice o vorbă; ungewarnt. 1756: az Incitus másokkal edgyütt otan lévén minden szo szólatlan nem tsak resistalt ... hanem nagy bottal fejemet ... be törte [Illyefva Hsz; HSzjP].

szószóló I. *mn* vki érdekében/ügyében szóló/közbenjáró; care vorbeste în numele cuiva; für jmdn sprechend, ein Wort einlegend. 1733: Mint hogy az Marhás Emberek nem győzik a Fü, es Fa hordastis, azért a gyalog szeresekre repartialtassék a tűzifa administratioja melyet repartiallyanak N. Irsaj Istva(n), Szo szollo Batosi Szabo Istva(n), és Notarius Dobolyi Uram Atyánkfiak eö kgimek [Dés; Jk 438a].

1738: A Magazinalis 60. Véka búzát és 60. Véka Zabot ma repartiállyak Assessor Dobolyi Márton, Pap Ferencz és két Szó szólló Atyánkfiak [Dés; Jk 501b]. 1824: Szoszollo T. Szolga Janos Urral a' Napokban értekezödvén: úgy láttyuk, hogy a' Balogianus Succesorak némelly szükségképpen meg kívántató levelek héjjával vagyunk [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz]. 1847: Varga Katalinnál a megnevezett helységek bajaiban készült kérelemleveleket láttam, s úgy tudom, hogy azokat hol Abrudbányán lakó szószóló tekintetes Ferentzi Dávid úr, hol nagyenyedi szószóló tekintetes Vida úr irták meg [VKp 291].

II. *fn* 1. vki érdekében szóló/közbenjáró személy, ügyvéd; persoană care vorbeste/intervine în numele cuiva, avocat; Fürsprecher. 1585: Lengielffalwi Domonkos Peter lofew (: vallja :) Mikor Mihál deak Palfalwat iktata, az kor en uoltam szoszoloia Mihál deaknak [UszT]. 1605: Mikor ez ket fél keozt valo szo vala, akkor ... Nagj Andras ... enge(m) kert vala szoszoloül [UszT 19/5]. 1699: Johannes Szekelyhidi és Sigismundus Horváth szó szóllók [Dés; Jk]. 1700: A' praescribalt B. szoszollok pro A(nn)o 1700 hivatalyokba(n) confirmalttának [Dés; Jk 302a]. 1722: Külső Prókátort Törvényes dolgok(na)k eligazítására az Ecclesiákban senki bé ne vigyen, hanem magok közzül légyen kinek kinek Prókátora s Szoszóllója [HbEk]. 1727: Martinus Kibedi szo szollo Paulus Kovács szo szollo [Dés; Jk]. 1737: meg-haraguván ... erőss hittel meg-eskütt, hogj többé a N(e)m(e)s Városnak se szó szóllója, se bolondja nem leszsz [Dés; Jk]. 1792: A Procurátornak ki szo szolloja volt a Derék Széken Causája ki folytatásában Hf 5 [Msz; MbK XII. 86 Executiós költségjegyzék]. 1799: A Felperesek(ne)k szoszolloja Máté László [DobLev. IV/820]. 1806: A' Felperes Törvényes Szoszolloja Czirjek Joseff [BLV. 11 Perjk]. 1826: Hibázott Szoszollom abban, hogy midőn az A alatti Admonitoriaban foglalt praetensiojokat a Felpereseknek látta arra pontonként miért nem fedezte fel a Felperesek ellen tett ki fogásában özvegyi sokképpen lett meg terheltetéssem [Ne; DobLev. V/1114. 3b]. 1843: Ez Sipos Pál urat fogadta volt meg a három faluk szószóllójának, kinek sok versben sok pénzrt adtunk ... De mivel ezen biztosunk és szószóllónk nem jártak a falu dolgában jól el ... úgy vették fel a faluk Varga Katalint, aki magára vállalta, hogy a faluk dolgában igazán eljár [VKp 102-3].

2. szóvivő; persoană care vorbeste în numele cuiva; Wortführer. 1827: Öszve eskettem Ferjedi Kalo János özvegy Embert Györgyfalvi Nagy Katával magát meg esettnek vallott és Eklésiát is követett ... személlyel; ... a' völegény szoszolloja által még a' kézfogáskor olj ki nyilatkozatást tévén: hogy ha terhes lezendene is el veszi [Györgyfa K; Rak 102].

szószólói ügyvédi, prókatori; de avocat; fürsprecherisch, anwältlich. 1737: meg-haraguván ... erőss hittel meg-eskütt, hogj többé a N(e)m(e)s Városnak se szó szóllója, se bolondja nem leszsz, és leis ült ... kevés idő múlva felkölt, és azonn szószóllói Officiumb(an) fungált [Dés; Jk]. 1805: ezen ellenvetés a' Szoszolloi meg hívás mellett a' Per derekára vetettett [Ne; DobLev. IV/887. 2b]. 1819/1831: Pekri Ferentz Recognitionalissa, mely szerént Hunyadi Ferentznek Szoszolloi hivataláért a' Kolosvári határon lévő egy darabb helyi celdatitak 1739. d. 10a Apr. [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1834: a' panaszos Levélbe ejtett azon Szoszolloi hiba ... kiszebb teréhvel megigazítani ... határoztatik [Asz; i.h. I]. 1842: hiába törekedik pa-

naszlo Hadnagy Atyánkfjának igazságos kérelmét ... Szoszoloi el fatsarásokkal bé lárvázni [Dés; DLT 1452].

Szk: ~ *kar* ügyvédi kamara. 1844: A Szoszoloi kar ... kéri a levelek párba jártatását meg határozatni [Uzsl XI. 85/1. 87].

szószoscsésze szósznak való csésze; sosierä; Saucekännchen. 1830: Soltzas csésze Tálástól [LLt]. 1835: Szoltzos Tséjsze ajjastól [Mezőnagysán TA; LLt]. 1836: Két zultoz Csésze tálástól [Majos MT; Told. 35]. 1845: Két Sooszos csésze [Kv; MkG Conscr.]. 1848: Hoszuko fehér Csésze szutzos 4 ... Hoszuko sültés tál 4 [Szászkerd K; LLt]. 1849: Szoszos tsesze tálaival 2 [Somkerék SzD; Ks 73. 55]. 1857: Szoszos csésze aljával [Bodola Hsz; BLt].

szószostál vas în care se serveşte sosul (la masă); Sauciere. **Szk:** *görgényi* ~. 1830: egy Görgényi Soltzos Tál — Tángyéróstól [Told. 19].

szótag silabă; Silbe. 1824: gyakran egy szotagat többször is ki ejt [DLt nyomt. kl].

szótalan hallgatag; tacitum, tăcut din fire; wortlos. 1829: Gyalai ... Pálkás vagy Sztán Gyurka ... barattságtalan, jozan korában szótalan, alamuszta, és mord tekintetű [DLt 758 nyomt. kl].

szótár vocabular; Wörterbuch. 1798: két Planumot jegyzek fel, melly rég a fejembe kovájog. 1° Egy könyvszerrel készíthető Magyar Szótár. — 2° és Egy Nemzetünk Méltóságához illendő módon készíthető M. Szótár — elkészítése rendit és módját [MNY XLVI, 155–6 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz]. 1870 k./1914: Resolutio: szószedet. A latin, görög, németnyelvű és lefordításra ... feladott szövegben előforduló s az illető tanuló által még nem ösmert szavakat szótár, dictionarium ... segítségével kikeresvén, azoknak 2–3 jellemzőbb magyar jelentését egy e célra készült füzetbe sorjába irtak [MvÉrt. 40].

szótelki a Szótelke (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szótelke/Sárate; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szótelke: Szótelke lakosa; locuitor din Szótelke/Sárate; Szótelkisch, aus/in/von Szótelke. 1847: Moraiak ... Szótelkiek A. Tökiek [Doboka; BetLt 3].

szótétlen szó nélkül; färrä a zice o vorbă; wortlos. 1710 k.: az ördög a kevélységet önti a lelkébe, a nyálánkságot szótétlen csak a szemére, szájára bizza [BÖn. 473].

szotyó '??' **Hn.** 1848/1852: Szotyó nevű helyen (sz) [Nyikómalomfva U; EHA].

szotyog 1. potyog; a cădea succesiv (bucată după bucată); schwabbelt/plätschert (herunter). 1823: Csemátoni Samuel Uram ... egy el hagyatott kutba belé esett ... a kit mihelyest kihuztak úgy el futot, hogy a kutból réá ragadot iszop ugyan szogyogot rolla [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) vall.].

2. ~va egyenként; unul câte unul; klumpen-/patzenweise. 1803: ennek utánna Szatyogva többenis jönnének oda a' Lakadalmos Háztól [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1].

szotyor 1. szatyor

szotyori a Szotyor (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szotyor/Coseni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szotyor: 1. Szotyoron lakó; care locuieşte în Szotyor; Szotyorer, aus/in/von Szotyor. **Szn.** 1695: Szotyori Kűseb Nagy Peter [Hsz; LLt].

2. Szotyorról származó; care este originar din Szotyor; Szotyorer. 1809: Doctor Szotyori vette Curája alá" [Zilah; BfR 62/11 dr. Zoványi Imre lev. — "A gyermekét].

3. Szotyorhoz tartozó; care aparţine de Szotyor; Szotyorer, zu Szotyor gehörend. **Hn.** 1791: a Szotyori határ szelljen (sz) [Uzon Hsz; EHA].

szóval tehát; deci, prin urmare; also, nun, mit einem Wort. 1843: az ottan volt Lent, Törökbuzát, kölest — mily eszközökkel, és mi módon károsítottak el — szóval becsülje meg a' Tanu az elkárosított Terméseket, 's mondja meg hogy azok kész pénzben mit értek volna? [Bodola Hsz; BLt 12].

szóváltás vita; schimb de cuvinte, altercaţie; Wortwechsel, Wortstreit. 1843: akkoron egy más közt szó váltás lévén [DLt 586]. 1861: fel szolítottam a' Márkosfalvi embereket a fizetésre, azok ... ez uttal hosszas szóváltások után is semmit nem fizettek [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

Szk: *éles* ~. 1853: Sok helyen^a éles Szóváltásra is találtam Kérdék mit keresek? talám a' Szlusbát akarom viszsza állítani? mibe maga a' Grofné sem boldogul, mert eleget szivta már véreket [Szilágycseh; BfN Szipolly Elek lev. — ^aA környező falukban].

szóvátal a Szováta tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szováta/Sovata; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szováta: Szováta lakosa; locuitor din Szováta; Szovátaer, Bewohner von Szováta. 1837: Szovátaikot [Szováta; Kelm].

szovatós 1. szavatós

szóvivő szócső; portavoce; Sprachrohr, Wortführer. 1864 k.: szóvivő (tubus) [Mihálcfa AF; HG].

szózat 1. hangozó szó, vociferare; lautstarkes Gerede/Reden, laute Worte. 1572: Sophia Zabo Janosne az Kapa Antal labas hazaba lako, Azt vallyia hogi Egi Estwe Niolcz ora vitan ... hal az kapwn kywl Zozatot [Kv; TJK III/3. 39]. 1573: Pocz Janos Azt vallia hogi haza fele Megen volt ... Latta hogi ellenbe ballagnak volt Zabo gergi es chisar Janos, Azomba hallot zozatot de az Erberet ne(m) latta ky zol [Kv; TJK III/3. 209]. 1594: Helfer Eotweos Andras vallia ... az melj estwe seotetben esek a' leghenyen a' Seb Azkor Nem hallotta(m) semmj zozatot kj Balassy Gergelteol hogy azt monta volna hogy wsd wsd, sem haza nepe-teol [Kv; TJK V/1. 462]. 1762: sok szozatok után eszve menének, és RácZ János leveté Istok Ferenczet [Bereck Hsz; HSzjP Biro Péter Csomortáni (24) pp vall.]. 1768: hamar nap nyugot után valami gyengén Talvajt kiálto szot halván vigyáztam mindenfelé, merre hallatnek azon szozatot [Katona K; Born. XL. 81 Darabant György (50) jőb vall.].

Szk: lármás ~. 1827: Házombol ki menvén az Udvarra ... a' Ketzán Jákob Háza felé, nagy lármás szozatott hallottam [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Marinka Ilia (32) vall.].

2. szavazat; vot; Wahlstimme, Votum. 1837: ezután a' Megye Birák a' Tiszt. Paptól, Pátronusoktól és Presbyteriumtól Candidáltassanak, kik közzül a' Megye-gyűlésibe Szozatok többségénél fogva meg választott személlyt a' Tiszt. Pap eskesse fel [Nyárádszibenedek MT; HbEk].

Szk: választási ~. 1844: a Szozatok bé Szedésire már ki nevezve volt bizottmány ezen két hivatalokra is a választási Szozatokat még ma bé vévén, jelentésit a holnap i ülesre tegye meg [Usz; UszLt XI. 85/1. 105].

3. irod. figyelmeztető/intő költői megnyilatkozás; megszajápel poetic adresat populului; Aufruf, Proklamation. 1870 k./1914: A Szozatot^a legelőször 1846-ban Molnár János kitűnő fuvolista jurátus ... tanította be 4 szolamra a poetikának s a vizsgán nagy meglepetést okozott az előjáróságnak [MvÉrt. 16. — "Vörösmarty Mihály költeményét].

szozatolás szavazás; votare; Wahl, Wahlen, Abstimmung. 1841: A' Nms Ekkla 22k Januarii 1841 meg-határozta, Szozatolás által hogy a' kik ezen a' napon bé nem adták a' Töke pénzt, tehát tartoznak egy-egy véka tsós török buzát Szt Mihály napkor adni [HbEk].

szozattöbbség szavazattöbbség; majoritate de voturi; Stimmenmehrheit. 1844: Elnök Királyi Biro Atyánkfia a végbe vitt választás nyomán Szozat többséget nyert 9. Dulokot ... az ülés színén Járásonként el rendezi [UszLt XI. 85/1. 104].

szözűgás híresztelés; zvon; Gerede. 1741: egy vagy két Esztendőktől fogva halok szo zugást hogy a' meg irt személyek Grohotol szármoztanak ide [Bukuresd H; Ks 8. XXI. 12]. 1754: hallottam olj szo zugást hogj Csipo Farkasné mondotta volna hogj az Vrat szidta hogj meg akarta ver ni rutul [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11].

sző¹ a tése; weben. 1570: Anna Coniunx Johannis Ban, Jure fassa est, hogy v neky Adot ez Bornemiza Janosne Adot volt wtedfel chyó Aranyat Ez elmult farsang farkaba kybeol Zeot hat Arany parthat wneky [Kv; Tjk III/2. 102c]. 1635: maga szöve Vaina Mihaline, az ontokott en fontam [HSzj ontok al.]. 1678: En szöttem mikor hallam az kialtozast [Hidvég Hsz; HSzjP Szakal Martonné Keresztes Anna Szekeli Ferencz Ur(am) Jobbagja felesége (24) vall.]. 1683: Veres duffla aranyos Tercella arannyal Ezüstel szöve [Utl]. XVIII. sz. eleje: Az Seregbéli Nemetek(ne)k az ki az Regimentben vagyon semmi dolgot sem fűsülni sem szőni az Mester Ember ne adjon, az ki azt pedig meg nem tartona büntetesség meg harom forintig [Kv; PosztCART. II]. 1732: az megirt Szövő házba Szőnek [Köröd KK; Ks 12. I]. 1760: Sakokn(a)k valot is mind negy nyüstöst felesen szőttenek [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. 1775: Borsai Nagy István Uram ki Százaz Patakon lakik ... felesége ... a Jobbagy Aszszonyoknak is sző és fon tisztetskéért, szallonnátskáért, turotskáért [Peselnek Hsz; HSzjP]. 1783: mikor szűtt volna azonon Fraj ... bé ment az Aszszony ő Nsgához [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.]. 1809: Feleségeik ... a' szolgáló Embereknek ... szűnnek 10 singet [Csicsogyörgyfva SzD; Ks 76/56. 80 Conscr.]. 1836: Szőjen egy abroszt mely a mustra keszke-

nyő formájára fog lenni; t. i. olyan nagy cseppek, vagyis kerek Babok mint egy egy krajtár ennek bordűrje léssen Basarosa [IB. gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szőlő ut.]. 1852: A' Gyümöltős kertben lako ... téssen 35. napszámot fonní szőnni 's egyéb kalákákat [Nagyalak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

Szk: magosan ~. 1849: az Agyakhoz 2 házi szőtt surgyé kék és közönségesen fonallal magoson szöve [Széplak KK; SLt 147] * *patyolat* ~ni való. 1757: Két pár nyüstök patyolat szőni valok [Jobbagyfva MT; BálLt 71] * *tarkásan* ~. 1695: körül tarkason, az közepi penigh veressen szöve [Dés; Jk] * *veresen* ~ ~ *tarkásan* ~.

sző² l. szőke

szőcs, szűcs blāner, cojocar; Kürschner. 1568: St(ep)h(a)-nus Kowacz iur(atus) fass(us) est ... latta hogy az darabantok zalast kernek az szőchtől [Kv; Tjk III/1. 225]. 1585: 23. Aug. Sombory Lazlo vramnak kwltwnk kömywest, Aztalost, Zöchyöt Somborra [Kv; Szám. 3/XXII. 14]. 1618: Kétt rosz ollú Zeocznek valo tt. f. — d. 12 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck sp kezével]. 1626: Miutatol fogua Marko Vajdane Aszoniomis birja szőczöt az utajs az eo Naga szamara percypialtak az Vamjait [Egreshely SzD; WassLt Egires Horcz Demien (60) jb vall.]. 1658: Szőc vraméék zász-lója alá rendelők az eötvös kalandos vraméket s oda hallgattak [Mv; SzO VI, 217]. 1672: Komám uram, hogy mind vargát, szűcsöt be fogad Kegelymetek; elhiszem, ennek is vagy varga vagy szűcs volt az apja Debreczenben [TML VI, 299 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1679: Egy el szőkött Illyés nevű szűcz egyet mása^a [Uzdiszpéter K; TL 83 Bajomi János inv. — "Köv. a fels.]. 1681: Aszszony Háza ... Vagyo(n) ezen házban: ... Csá vált vidra bőr, melylyek(ne)k egyikét mint hogj az moly igen vesztegette, most a' szűcsnél vagyo(n) [Vh; VhU 537–8] | Az Gidofalvi Szőcsnek attam csinálni Egy Ködmönre valo öreg bőrt [HSzj hasi-bárány al.]. 1727: Ezen Mentének bélése mindenek(en) accomodaltatik, a szőcs munkájával edgűt a Sepró szín Mente belléséhez Flor. 6 Den. 18 [K; TKI]. 1768: ki szalada Házától a' Szöts Fejér Süvegben [Mezőmadaras MT; BK. Kalányos Miklós (30) jb vall.]. 1804: hogj pedig a Városi Határon legelő Marhákot Berbétet, Juhot, Bárányt a Mészárosok, szőtsők Idegenek(ne)k lábán el adják és ez által a piatzot jo husbol meg szűkítsék, a Városnak 's publicumnak nagy kárára meg engedni nem lehet [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1823–1830: Az méltóságos Domokos Sámuel úrnak, Küküllő vármegye főbíró-jának s József császár ideje alatt sedria praeseseének lett volt keze 200 forintig egy Szathmári Mihály nevű szűcsért [FogE 81–2]. 1860–1861: a nyúl szintén bővön van, bőrést szőcsök, kalaposok, kereskedők jó áron szedik bé [Benkő, Mszlsm. 11].

Szn. 1453: Allexius Zewch [Kv; TT 1882. 538]. 1460: Zeech [Csánki V, 318]. 1473: Zetsh i.h. 1484: Johannes Scyucz [Dés; DLt 63]. 1529: Benedictus Zwch [Dés; DLt]. 1548: Zwch Lenart [Somkerék SzD; BesztLt 64]. 1554: Zewch Paal [Kv; Szám. 1/IV. 3]. 1557: Zewth Balas [Kv; Dica V, 11]. 1564: Zeots antal [Kv; i.h. X, 46]. 1567: Zőcz Fabyan [Kv; Tjk III/1. 95]. 1568: Georgius szőch [Kv; Tjk III/1. 233]. 1569: Zeotz Kozmane [Kv; Dica XIII, 201]. 1570: Caspar Zwch [Sajó BN; BesztLt 50]. 1572: Szőcz Mihalj [Dés; DLt 182]. 1574: Zeoch gërg [Kv; Tjk III/3. 357b]. 1579: Zwch myhal [Dés; DLt 203]. 1582: Zwch

myhall [Kv; Szám. 3/VIII. 16]. 1587: Szeochi Marton [Kv; Szám. 3/XXX. 51 Seres István sp kezével]. 1589: Zuchy Istua(n) [Kv; i.h. 4/VI. 17 Stenzely Andreas sp kezével]. 1595: Zöcz Gaspar [Kv; Szám. 6/XVII. 185 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Mattheus Zeöch Semienfaluiensis (s) [UszT 15/33]. 1602: Szöcs Péter lófő [Lécfa Hsz; SzO V, 185]. 1605: Zöcz gjörgine [UszT 20/135]. 1617: Zwcz Marton [Mv; MvLt 291. 26a]. 1618: Szeocz Georgy [Mv; DLt 340]. 1630: Szöczi Jmre [Kv; Szám. 18b/IV. 50]. 1634: Zúczy Jstvanne | Zoczy Pal [Mv; MvLt 291. 20a]. 1668: Szücz Janos [Dés; Ks 9. XXXIII]. 1673: Szücz János [SzJk 122]. 1685: Szöcs Mihalne [Kv; Dica XXX. 14]. 1690: Szöcs Annok [Dés; Jk]. 1699: Chatarina Szücs consors [Dés; Jk]. 1714: Szücs Janos [Kv; SRE 423]. 1720: Posztocsinalo Zecs Györgj [Kv; Dica V. 14]. 1733: Szöcs János [Hszj szöcs al.]. 1739: Szücs Janos [Dés; Jk 516a]. 1741: Szüts Nagy György [Kv; Dica II. 52b]. 1751: Halász Szöcs Minya [Kv; CsCJk III. 209a]. 1758: Szüts Nyikuláj [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 30]. 1779: Szöts István [Mezőbánd MT; MbK X. 54]. 1782: Szücs Juon [JHb XXXI. 21. 5]. 1813: Szöts Albert [Györgyfa K; RAK 121]. 1825: Szöts János [Szentgerice MT; CsS].

Hn. 1594: Az Zeochyeik Torniak [Kv; Szám. 6/I. 12]. 1637: Az Nagy Patak mellet alias Szeöczy Szegh [Fog; MNyTK 132. 48] | Beriuy retnek alias Szeöczyszeghnek hinak [UF I, 426].

Szk: -nek való kasza. 1685 e.: Szász sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánál vadnak ... Szöcsnek való kasza Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. 18–9] * *lengyel* ~. 1670: Az lengyel Szöcznek attam hat heti penzt f 1/80 [Utl] * *magyar* ~. 1839: Nagy Simon ... Nemes Magyarországi N. Károlyi születésű ... mestersége magyar szöts [DLt 584 nyomt. kl] * *örmény* ~. 1702: Rabutin generális ő excelentiája regimentjéből ... egy katona erősen megvagdalt egy örmény szöcsöt [Gyszm; SzO VII, 110 a gyergyaiak panasza] * *udvari* ~. 1691: Bihari Gergely Udvari Szöcsűnk Conventioja ... Fél mál Roka béllése Esztendőre [Utl].

Sz. 1667: Egy ebbel jobb az szöcs az vargánál [TML IV, 192 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

szöcscéh breasla blănarilor; Kürschnerzunft. 1606: 5 July Holt megh Balogdi Farkas ... Az szeöczy céhűel temtettem el, fizette(m) az Cehnek f 3 [Kv; Szám. 12a/I. 32]. 1675: az szöcs Czéh társaságába, kívánczozva(n) Csür Mihály a be állásra, mellyet l(st)enness(e)n discutiálva(n) ő klmek, ne(m) ítelték Csür Mihált paráznának ... azért mélt(n)a be vétetődhetik [Kv; TJK XII/1. 23]. 1738: a Szöts Czéh vagy az Principalis lctus ... praemoniatatnak, hogy aféle enormis büntetéseket evitallyanak [Torda; TJKt I. 172]. 1747: A szöts Czéh ... azt p(rae)ntendallya, hogj el akarta volna tagadni azon 4 vagy 10 böörköt [uo.; i.h. III. 170]. 1787: A Fiunak ... Miskának a szöts czéhban lett bé szegődötéséért ... Hf 3 Dr. 60 [Mv; MvLev. 10 Nagy György hagy.]. 1831: Isten Segedelmé által Vándorol Esztendeimet eltöltöttem és már annakis egészsz Esztendeje mult Sz Pál napkor amiolta haza jöttem, mostan pedig az N(eme)s Szöts Czéhnek Articulusa tartásánál fogva Remek esztendőmetis töltöm és a tzel felé igyekezem, amellyet költség eltölteni véghez nem vihetek [Dés; DLt 451]. 1845: A Szöts és Fazakas Czéből jöt be 2 ft [Dés; KvNJ 31].

szöcs-céhalista szücs-céhtag; breslaş care face parte din breasla blănarilor; Mitglied der Kürschnerzunft. 1847: a Déés ns városi Szöts Céhalistak [Szúv.; DLt 1236].

szöcsgereblye szücs fésűszerű eszköz; uncaltă asemănătoare cu pieptenele folosită de blănari; Kürschnerkamm/-rechen, Streichkamm. 1618: Egj Zeocz Greblie börhöz valo tt. f. — d. 8 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck sp kezével].

szöcskasza szücs-szabókés; coasa cojocarului; Schneidermesser (für Rauchwaren). 1787: Egy régi szöts kasza székestől Dr 20 [Mv; MvLev. 7 Nagy György hagy.].

szöcslegény szücssegéd; calfă de blănar/cojocar; Kürschnergeselle. 1600: Fenessy János ... vallya ... ez zeochy legent en ingyen se esmerem [Kv; TJK VI/1. 421]. 1627: Tudom azt bizonioson, mert akkor Vernes Janos Vrammal laktam Thordan Szöczi legennie uoltam [Kv; RDL I. 17 „Paulus Kis alias Szeöczi, filius prouidi Andree Kis” fejelelem jobbaga „in possessione Bogath”. — *T.]. 1672: Szöcs Legény Jánosnak hiják [TML VI, 7 Naláci István Teleki Mihályhoz]. 1806: leg kisebb hir vagy zene bona nem történt volna azon részben) hogy talám az szöts legény fekütt volna ottan, hanem osztán annál fogva bellegettek ittis-amattis hogy a szöts legény lett volna [Dés; DLt 250 az 1808. évi iratok közt]. 1852: Szöts legény Darvai Antalnak Remek darablásra bocsájtam kérésére Czéhunktol kapot válasza megváltoztathatása aránt tett folyamodás [Dés; DLt 1312].

szöcslegénység szücssegédség; starea/calitatea de calfă de blănar/cojocar; die Gesellschaft der Kürschnerzunft. 1667: Anno 1667 esztendőben die 12 Februarii. Az becstületes szöcscéhnek céhapjok és céhmasteri elött ... szabadtottam fel az én fiamot az szöcslegénységre, Jancsit, mely szöcslegénységnek hivataljában az Úr öfelsége áldja meg és segilje, hogy tisztességes életet élhessen [Kv; KvE 201 LJ. — *Köv. a nevek fels.].

szöcsmester blănar, cojocar; Kürschnermeister. 1589: Azért twenkteokis Zeöchy Mesteroknak es kywalkeppe(n) mindenteoknak It az my Erdely orzagunkba(n) lakozoknak ez Jelen walo lewelnwnket latoknak [Kv; MészCLev.]. 1859: halt meg Beregszászi Mihály orgona nyomó (: szöcs mester :) 80 éves korában aszokban [Dés; RHAK 101]. 1860: halt meg idősb Kovács Mózes szöcsmester ... 64 éves korában májkeményedésben [Dés; i.h. 119].

Szk: ifjú ~. 1654: a szabó és szöcs ifju mestereknek, az kik az sirt ásták, adtam ételére italokra fl 1 „ 40 [Kv; EM XLVII, 136].

szöcsmesterember szücsmester; blănar, cojocar; Kürschnermeister. 1729: Szöts mester ember vit valami böreket az patakra meg mosni [F.árpás F; TKI BB. XIII/15 Ónya Móra (30) vall.]. 1760: Fronius György Szöcs Mester ember [Ne; DobLev. II/306. 1a]. 1812: Léven adossa ... Nagy Elek Ur Kolosvári betsületes Polgár és Szöts Mester ember Balás István eő Klmének [Palatka K; RLt O. 2. 8].

szöcsmesterlegény szücssegéd; calfă de blănar/cojocar; Kürschnergeselle. 1806: az egészsz történt dologbol tsak annyit hallottam szöts mester Legény Juhász István nevez-

tűtől az melljéről híresztelt volt hogy Kerekes Máriskoval hált volna [Dés; DLt 250/1808 Szabó Ersébet (34) korcsmárosné vall.].

szőcsmesterség blănărie; cojocărie; Kürschnergewerbe, Kürschnerrei. 1676/1681: megh tekintvén ... V Hunyad Városomban lako Fényes alias Piczigor Peternek eddigh hozzam megh mutatot engedelmes es hűséges ... szolgáltyat ... es elteigh Szűts mesterségevel engemet, es ... posteritasimat szolgáljni ... Azért ... azon hazba(n) az melyben ő most lakik ... megh tartatva(n), egyeb paraszti szolgálatra ne erőltessék [Vh; VhU 329–30 Thököly Imre ad. lev.]. 1681: Muntyan Stanczul ... Ez Haczogo(n)^a Szűcs mesterseget tanul [Szentkirály H; VhU 88. — *Hátszeg (H)].

szőcsmunka muncă efectuată de cojocar; Kürschnerarbeit. 1809: a Groff kaputtyának feje Nyullal valo bélése a Szőts Munkával edgyütt 17 Rf | A Groff kalpogjának Szabo Munkája 2 Rf. ehhez a Szőts Munka 2 Rf. [Kv; TKhf]. 1843: Számolat ... Balás József által készített szőts munkákról ... Natságos Aszony Számára három Boát ... 37 Rf. 30 xr ... Egy Medve bőr Damizal bélével posztóval bé Szegve 10 Rf [Kv; Ujf.].

szőcsmű 1. szőcsmunka; munca efectuată de cojocar; Kürschnerwerk. 1570: Segeswary peter ... vallya hogy Ez ely mwlt kykelleowary zokadalomnak eleotte, Ew azkor feyerdy Balintnal Mywel volt Zeoch Mywet [Kv; Tjk III/2. 114]. 1647: Szeocz Sandor szőcsmiével szolgál [Uzdisztpéter K; EMLt]. 1689: mert en szőcs miemmel szolgáltam ööt [Bh; ua.].

2. szőcsmesterség; meseria de blănar/cojocar; Kürschnerrei. 1632: egi hazu(n)kat attá volt Pal Pap szasz forinto(n), Mikor Szeőcz Ismaelt Kolosuarrá az Szeőcz mire szerzette, abbol az penzből keölteöt [Mv; MvLt 290. 66a]. 1670: Anno 1670 die 28 Januarii irattam be az céh könyvébe az kisebbik fiamot, Ferköt, ha az szőcsművet meg akarja tanulni [Kv; KvE 201 LJ].

szőcs-műhelyasztal szűcs-munkapad; masă de blănar/cojocar; Kürschnertisch, Arbeitsbank des Kürschners. 1787: Egy roz szőts Műhely asztal Dr. 10 [Mv; MvLev. 7 Nagy György hagy.].

szőcsné a szűcs felesége; soția blănarului/cojocarului; Kürschnerin. 1568: Dorotyia georgy baka iur(ata) fassa est ... mond neky myt perletek, hogy ne(m) bekeltek meg, es azt monta Kodory Gasparne, En ne(m) bekelem mert a minapys a burianboly Jeouenek ky, az szőchne Jacobal | St(e)p(h)h(a)nus Kowacz iur(atus) fass(us) est ... Ezth hallotta(m) osuat Jstüantol, hogy azt monta hogy o hasan is latta a szőchneken Bornemiza Jacoboth, Ezth halota(m) Mastol, hogy mo(n)ta volna az szőchne hogy, bezeg a Jakabe Job a tiednel [Kv; Tjk III/1. 223, 225]. 1791: a szőtsnenek 2 — [Cserei Heléna jk 44a].

szőcsölő szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ kaza hűsölő kés/vas; cuțit pentru descărnarea pieilor, cuțit de șervit-descărnat; Entfleischmesser. 1589: Valami Dirib darab roka beor f l d 50 Ket hyttwa(n) zoeocheoleo kaza [Kv; KvLt Inv. I/2. 41]. — A jel-le I. Frecskay 48.

szőgelet 1. szőgelet

szőhet a putea țese; weben können. 1836: azt gondolom hogy azon 137 darab Kenderfonalbol mely 84. font — azért hogy őtt abrosznak és 42. asztal keskenyök(ne)k a' méjékit v. felvetőit ki vállasztja, mégis őtt rend bélt Szőhetünk a' megmaradott kenderfonalbol [IB. gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

szőkdős ugrál; a sălta/sări; hüpfen, (hier:) auseinanderlaufen. 1753: a mint kergette volna Domokos Péter ur(am) ki vont kardal azon ökrök mellett levő Béresek mind az Küküllőb(e) szőkdestek [Balavásár KK; Ks 15. LXXVII. 17]. 1771: az ökrök mind szőkdese jövin az edgyike ... meg szőkven magát ... le eset [Mezőmadaras MT; BK. Musta Jánosné Nasztaszja (40) zs vall.].

szőke 1. szalmasárga színű (bajusz, haj, szakáll); (despre păr, mustață, barbă) blond; blond. 1629: latam az gyermeper ... ez szinte olyan szőke mint az legeny [Kv; Tjk 24]. 1641: hallottam Kentelkin loko Tot András szaiabol ... az ket fekete zokmanios egibe menenek mit beziltek nem tudom, de az zeőke zokmanios batrab vot ugj mint Kouaczi Miklos [Kentelke SzD; Bfr Szekelj Gyeörgj (34) jb vall.]. 1769: Gyermán Togyer ... a Bajuszsza szépen Serkedezik szőke bajuszsza, a haja mint az oláh Országi Oláhok(na)k kereken körül van nyirve [Uzslt XIII. 97]. 1846: Nagy István ... szőke kipödrött bajuszu, hosszuko sáppadt ábrázatu [Kv; DLt 1200 nyomt. kl].

Szn. 1349: Jacobus germanus Zeuke [K; Urb. II. 71 Nicolaus dictus Vos comes de Kolus bizonságlev. Nicolaus filius Pauli hospes de Fele ökörlopó ügyében]. XV. sz. e. f.: Item Stephano Toti famulo meo equum dictum kys zew [Márkusfva Hsz; Mny XXV, 312]. 1453: Iadislauus Zewke. Zewke Estvan [Kv; TT 1882, 536]. 1554: Zewke Marthonne [Kv; Szám. 1/IV. 29]. 1572: Zeoke Janos [M. valkó K; KP]. 1594: Zeóké Pal [M. frata K; Told. 27]. 1602: Szőke Miklós [Komolló Hsz; SzO V, 202]. 1606: Zőke lőrincze [Uzslt 20/309]. 1609: Szőkke Menyharth [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1614: Zeőke Kereztes jb [Lemhény Hsz; BethU 340]. 1637: Balogh Szeő Mihaly [Mv; MvLt 291. 98a]. 1658: Szőke Ferencz ... Zsellér [Zilah; EM XLIII, 301]. 1735: Catharina Jakabffii cons. Stephani Zabolaj al(ia)s Szőke [Dés; Jk]. 1752: Szőke Ersok [Kv; RKAK 4]. 1775: Szőke Kis Anna [Kv; KvRLt 2]. 1812: Szőke István [Héderfaja KK; IB]. 1821: Szőjke Maria [Néma SzD; CsV]. 1863: Szőke György Csizmadia [Dés; RHAK 149].

Szk: ~ hajú. 1829: Füssy Samuel ... szőke haju, bajuszu, és pofaszörü [DLt 722 nyomt. kl]. 1840: Mészáros András ... szőke haju, bajuszszu és pofaszörü [DLt 404 ua.]. 1848: Elekes Pál ... szőke haju, hasonló színű kicsi bajuszu és pofaszakállu [DLt ua.].

2. világos/fehér (arcú); blond, cu ten de culoare deschisă; fahl hell. 1747: Pap Mihály ... ábrázattában szőke ... jegyes állú ember vala [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

Szk: ~ ábrázatu. 1747: az katonáknak ... Az másika pedig egy szőke ábrázatu sárga bajuszu veres süvegü [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb]. 1791: szőke inkább mint barna hosszukó ábrázatu [Dés; DLt nyomt. kl]. 1803: Vonya Parászka nevezetű Rab Aszszony ... mint edgy 25 v. 26 Esztendő ... szőke ábrázatu [Torda; DLt]. 1812: Simion István ... szőke ábrázatu, sárgallo haju [Dés; DLt 654 nyomt. kl] * ~ személyü. 1771: csak elvette, mivel noha szőke, feje személyü volt, de csak el lehet mondani, hogy Erdélyben szebb asszony nem volt nála [RettE 258. —

*Wesselényi Ferenc]. 1777: Vaszília szakasztott olyan szőke személylyű, és magos teste állásu Ember valamijén ... Filep Antal Uram volt [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28].

3. lencsinű, fákó világossárga (állat); (despre animale) bálan, plávan; fah(gelb), falb. 1589: Gabos Mihali jobbajától Thobis Matiasztól, veottem harom eokreot fejedelem zamara f. 14/— Eggik, veres holdos: A másik zőke, Az harmadik holdos [Kv; Szám. 4/X. 39]. 1625: 12 Eokreók ... szeoreokeo(n) voltanak szeokek, barnak, belczek Reőteők szeoke keselyek [UszT 107a]. 1626: ket Tulkot ada Gal annanak egik zőke másik barna [Szentháromság MT; Berz. 8. 72. 12]. 1627: Tauli eokeor boru vagon Nro 18 egj alacz, egj reot vagon keozteok, az teobbi szeokek [Mezőrűcs MT; BLt]. 1641: 1 szeőke kutka tehen [Tompaháza AF; BálLt 40]. 1692: Majorságh Tehén Barmok Száma 1. Öregh Tehen szeőke fenn-álló szaruu. bellyeges ... 5. Öregh Tehen. Barna Csonka szaruu. bélyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 21]. 1711: Enis tartottam hat hétig két Tulykot, egyik Szőke a másik kék [Ditró Cs; Wlt Emericus Korpos (50) pp vall.]. 1813: A Tehén kised szeőke, a' nyakán kés szőrű tsáko szaruu [HSzj csákószaruu al.].

Án. 1787: az Más Rendbeli Beres ökrök közül ... az hojszas az Rigo, az Csábeli Szőke [Názánfva MT; Berz. 4. 30. 15]. 1790: Szőke (tehen) [Ludvég K; CsS]. 1801: Daru és Szőke (ökörpár) [Gernyeszeg MT; CU]. 1821: Szőke (fejérőkr) [Mezőmehes TA; HG. Mara lev.]. 1834: Szőke (ökörtulok) [Mezőkapus TA; Berz. 20]. 1845: Szőke (ökr) [Dés; KvHJ 3].

Szk: ~ babos. 1627: Tauli wneo boru vagon Nro 14 mind szeokek, cziak egj szeoke babos [Mezőrűcs MT; BLt]. * ~ borjú. 1833: Csekelaki Kaluser Nyikulaj adott el ... 1 szeőke bornyut Rf 17 xr 30 [Torda; TLt Köz. ir. 797]. * ~ disznó. 1682: egy Kővér Eme szeőke vagy fejr Disznó [Dés; Jk]. * ~ koca. 1765: Nagy keotza [MNY XXXVI, 198]. * ~ marha. 1652: Nagy Miklos ... Sukon az Szeőke marhak<na>k paztora [M.kályán K; GyU 139]. * ~ ökr. 1630: lattam azt hogy az marhat altal hajtak az Uizen hogy egj konia szeőke eőkeor el futamodek [Mv; MvLt 290. 213b]. 1645: Ui Thordaban lako Dali Peter mint A. talalua(n) megh it az menes cziordaban egy szeoke eokret [Kv; Tjk VIII/4. 32]. 1752: Egy Szőke Csako szaruu ökr ... Egy Szőke Bogár szaruu ökr [Dob.; TL Inv. 42]. 1829: 1. Szőke ökr [Dés; DLT 233]. * ~ paripa. 1712: egy jo Szőke paripa [Kövesd NK; Berz. 11. 88. 2]. * ~ sertés. 1728: azon szőke sertéseket azon az erdőn jártatták [Maládé Sz; BfN]. * ~ sörényű. 1757: Egi 8 es(ten)dös szeg Sárga, Szőke szorenyu (!) kantza pej paripa Csikojával [Mezőpagocsa MT; Berz. 3. 1. 9]. * ~ szőrű. 1622: egy zeoke zeorw eoregh Bykat ... Eylebe hoznanak [HSzj bika al.]. 1651: ada ... Egh borjuzo Tehenet egy konya szeoke seorut [Csikfva MT; BálLt 49]. 1742: Idei Tinotska ... szőke szőrű [Kisborsz SzD; TL Inv. 42]. 1815: Az előtők járo két Tézlás ökröknek egyike ... a' hojszás szőke szőrű [DLT 481 nyomt. kl]. * ~ tehén. 1587: Az Tehen Barom keozwl az kyk el holtak ... holt megh 1. zeoke Tehen [Kv; Szám. 3/XXXIV. 26 Zabo György sp kezével]. 1656: jutot ket borjuzo tehen elő hasu és edj szeőke tehen [HSzj fejős-tehen al.]. 1808: Tordai Mónar János adott egy Szőke tehenet Sz. Mariai Sztánts Von(na)k 49 vf [TLt Köz. ir. rtlen vásári jk]. * ~ tinó. 1651: Egi Szőke Tehenet két szeőke tinoual egüt hozot ne<kem Barla> Miklos Tordáról [Rákos TA; Borb. I Rakoson lako Varga Jstua(n) Veres Dra<bant> (38) vall.] * ~ tulok. 1632: Zeoke alacz tulok ... no. 1 [Fog;

RákGlr. 453]. 1823: Virág és Jámbor 2 eszt. Szőke Tulkok [Mezőmehes TA; HG. Mara lev.]. 1833: adott el ... 2 szőke Tulkat [TLt Köz. ir. 797]. * ~ üdő. 1620: neki hagjom az karika szaruu szőke üdőt is [HSzj üdő al.]. 1687: Szőke Ünő [Utl]. * ~ üdőtinó. 1836: Szőke üdő Tino (2) [Borsa K; CU].

4. világos színű (kelme, ruha); (despre stofe, haine) de culoare deschisă; hell, drapp, sandfarbig. Szk: ~ bagaziás (mente). 1677: Van egy viola szín fáilandis dolmányis tizen négy ezüst gombok az uiiá(n). Egy hozzá hasonló színű menteis zőke bagazias, mellyek aestimaltattak az Divisoroktól ad f. 20// [Kv; RDL I. 155b]. * ~ felsőruha. 1589: Egy zewke felső ruha zeold pozto Alatta [KvLt I/2. 66 Vegyes ir.] * ~ posztó. 1832: 101 Sing Szőke Posztó ... 277 Rf 20 xr [Kv; Born. 6. la].

◊ Hn. 1572: Zokebe(n) (r) [Bh; KHn 6]. 1632/1664: Az Szőke rét végében (k) [Koronka MT; EHA]. 1667: az Szőke malban (k) [Kercsed TA; EHA]. 1719: a' szőke fű nevű helyben (e) [Kövend TA; EHA]. 1737: a Sző (!) hegyin (sz) [Magyarókerke K; KHn 91]. A Szőke(en) (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. 1760: Szőke földin kül (sz) [Mikháza MT; EHA]. 1767: In Loco Szőkekeve (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. 1768: Szőke pad (e) [Gyalu K; EHA]. 1785: A Szőke kövire rugo (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. 1786: Az alsó Szőkében (sz) [Bh; KHn 19]. 1805: a Sző megétt (sz) [Magyarókerke K; KHn 92]. 1806: a' Sző-hegyen (sz) [uo.; KHn 93]. 1813: Az Harmadik Forduloban, mely Szőke Földi Fordulonak nevezetik [Nyárszó K; KHn 123]. 1841: a Szőke Kövínél (sző) [Borosbenedek AF; EHA]. 1891: Szőhegye [Magyarókerke K; KHn 95]. Szőkeföld [Nyárszó K; KHn 125].

szőkebarna világosbarna, barnás színű; de culoare cafe-nie-gálbuie; hellbraun. 1656: Vagio(n) egy szőke barna bika, most megyen ötöd fűre [Doboka; Mk Inv. 12].

szőkécske kissé szőke; cam blond/blondin; (ziemlich) blond, falb. 1813: Rákosi Hodra Danilla ... szőkécske [DLT 890 nyomt. kl].

szőkedékes pörsenéses, pattanásos; cu bubulie; mit Wimmerln berát. 1841: Felszegi László ... ábrázattya barna szőkedékes [Dés; DLT 594].

szőkefalvi a Szőkefalva (KK) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szőkefalva/Seuca; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Szőkefalva. 1. Szőkefalván lakó; care locuiește în Szőkefalva; Szőkefaluer, aus/in/von Szőkefalva. 1775: egy idegen ismeretlen Czigántól, egy szőke falvi betsületes ember ... most halgatom (!), hogy Tyéj Istvánnak hinák, egy lovat alkudozott volt s megis alkuttak volt már ketten aránta [Mv; Ks 65. 44. 13].

2. Szőkefalván levő; din Szőkefalva; in/von Szőkefalva. 1836: a' Garad-fenekben ... a' Szőkefalvi Plebania által biratott egy darab szántó [Csüdötélke KK; Ks 78. 21. 27 Conscr.].

3. Szőkefalvához tartozó; care aparține de Szőkefalva; Szőkefalvaer, von Szőkefalva. 1760: A szőkefalvi* határban ... a' bolha mián semmi sem termet [Ks 71. 52 Szám. — *KK].

szőkekesely '?' 1591: En kerdem mi chiodas volt az cöcor mo(n)dak hogy Seoke kessel volt [UszT]. 1598: az

előtt keresett az Actor ... egy boryas tehenet es egy harmadfy yneó tehenet ... mellyeknek egkike feketet tarcha, masik zeoke kesely volt [i.h. 13/6]. 1625: 12 Eokreók ... szeoreokeo(n) voltak szeokek, barnak, belczek Reőteők szeoke keselyek [i.h. 107a].

Szk: ~ szőrű. 1598: eő ... wite vagy witete kőuetóm wram az Kēd Zekit, egy boriuſ Tehenet es egy harmad fwinnōt tehenet egik Fekete Tarcza az masik zőke keselj zőrwiek [Uszt 13/1].

szőkellő I. mn 1. szk-ban; in constructii; in Wortonstruktionen: ~ stomp vizikerekű érc/kőzúzó malom; steam (cu roată de apă); Stampfmühle. 1675: Uayda Janos ... adgjon ... Veres Patakba(n) egy Szeőkeőlleő Stompot, az Stomphoz Ualo Retnek harmadat [Abrudbánya; Törzs. Joan. Patzko sen. (85) vall.].

2. táncot kedvelő, táncos; jucăuş, câruiă îi place să danseze; tanzlustig, tänzelnd, hopsend. Szn. 1652: Nagy Ferencze Szeőkeőlleő Annok Annor(um) 45 [Kv; TJK IX/1. 22].

II. fn vizikerék; roată de apă; Wasserrad. 1617: az meli Stomp kett szőkőllőre hatt hatt Nyilra volna fel epitue oda fel Verespatakon, az is ket fele ozlatik Sors szerent egik szőkőllő egdiké (!) az masik a masike [Abrudbánya; Törzs. — "AF]. 1754/1758: a mult esztendőknben confertalt a Nms Szék itten ... Jonás Pál Uramnak egy Stompnak valo helyyet, es igen kisd a szőkőllője, kinekis requisitiojára edgyeztem meg ő k(e)gy(e)lmével negyven idest 40 Vonás forintak(an) [uo.; Szer. Floka Peter nyil.].

Hn. 1722: az Pap Szőkőllejenél egy Kűs Rétetske (sz) [Váralmás K; KHN 311].

szőkepiros vöröses; roşcat; rotblond. 1807: Borsai Lászlónak ... az ábrázattya fokadékos, egyébb aránt szőke piros [DLt 607 nyomt. kl]. 1814: Ilie Sztán ... kitsin sárga bajuszszú, szőke piros pofotyos, és kevésé himlő-hellyes ábrázatu [DLt 519 ua.].

szőkés 1. ugrás; sãriturã, salt; Sprung. 1811: Mint a' meg-félemlett Nyul az Agár előtt, Ha láttya, hogy hozzá az agár közél jött, Hol félre, hol elé intézi szőkésit [ArE 92. — "A lő].

2. vízbeugrás; sãriturã în apă; Sprung ins Wasser. 1829: Ez előtt két Esztendővel az Uszo Oskola 2130 Rf. V. C.-val el készítettet ugyan annyira hogy a' közönséges tanulásra elég alkalmas volt, de hogy nagyobb Szőkésekre ... uszásra és (!) lehessen használni ... Rezsán Lajos Ur ... szerzet egybe ... 1460 Rf-kat [Kv; BLt 12 a kv-i dologház nyomt. szám.].

3. esés, lejtés; cãdere; Fallhöhe, Wassersprung, Sprung. 1770: Kun Istvan eő Nga ... Silipje allyát ugy annyira bé Sãnczolta, hogy a viz fenekét tsak nem egyenlőve tette a Silippel holott ez előtt mindenkor az Silipen alol az viznek nagy szőkése volt, amint subinferáltatott az Comateusok által, és ez okozta tsak nem szüntelen valo állását a két also kerekeknek [Kük.; JHb LXVII/17-8]. 1771: Eő Excellen-tiája ezen ... Malma Vízének, az also Silipről fél ember magosságnyi (!) Ugroja, és szőkése volt [Dombó KK; JHb XX/26. 4]. 1772: Hogi pedig a' Király fálvi malomnak fel építése után ezen Malomra a' Viz böv mértékben fel tojult légyen, abbol tudom, hogy ez előtt ezen Malom Silipjének farka alább volt, mintsem most van, mégis a' Víznek rolla le jo nagi szőkése volt [Adámos KK; JHb LXVII/2. 325].

4. engedély nélküli/titkos távozás; fugã, evadare; Fahnenflucht. 1644: kurtányt már csak Munkácsra is 30 fogtak be, valóban megadták az szőkésnek az árát [RákCsLev. 229 Rákóczi György feleségéhez Kassáról]. 1668: Im, minemű dolog esett egy Dalmadi István nevű szentei hadnagy Érsekujvárra való szőkésével s minemű levelet irt volt az az érsekujvári passának, annak is párját beküldtem Kegyel-mednek [TML IV, 303 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1705: most egyszer igen elkezdeték a szőkést a németek. Kiket visszahoznak, kik pedig elmennek békével [WIN I, 469].

Szk: ~re hiteget. 1769: a Popák a kősséget intsék és Fenítsék, az El szőkéstől meg értetvén vellek jól hogy ... el szőkni, vagy mást a szőkésre hitegetni szőkietni mely veszedelmes és vétkes dolog [Uszt XIII. 97].

szőkésárga világosszőke; blond deschis; semmelblond. 1747: Pap Mihály ... ábrázattyaiban fejérszeg, Szőke Sárga bajuszsa vagyon, természetben közép rendű [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. — Vö. a sárgaszőke címszóval.

szőkeszeg világosbarna, barnás; brun deschis; brünett, hellbraun. 1747: Luka Jónucz két kék béli katonát ide hozza ... egyik fekete bajuszu barnaszeg ábrázatu, az másik pediglen szőke szeg ábrázatu: sárga bajuszu ember vala [Alparét Sz; Ks 27. XVIIb].

szőkészürke világosszürke; de culoare cenuşie deschisã; licht-/hellgrau. 1769: Egy kis szőke szürke kancza esztendos barna kancza csitkájával 2 [Kóród KK; Ks 20. X].

szőketarcza világostarka; de culoare bãlãtã deschisã; grauscheckig. 1647: Leorincz Thamas ... magaeua Totte az három eokreot Mellicke illien szorúek az egik szeoke Tarcza, Az masik egy konia Reot [EMLt] | az ökrök ily szőrwiek az eggyik Szőke tarcza az masik Piros rőt [Kv; TJK VIII/4. 240].

szőkevény I. fn el/megszőkött személy; evadat, fugar; Flüchtling. 1816: Sziát! és a' Báro Kemeny Károly Ur eő nsaga kuptáját a' Benignum Examennel edgyöt külgye bé a' Ttes Ur^o Tordára: 's írja meg, hogy a' Kir. Guberniumnak az ilyen Szőkevények iránt jött Rendelése szerént bányanak Velek, és prosequalyák őket a' szerént [Gyéres-sztkirály TA; TLt 1215 Mezei János kezével. — "A szolgálot. "Pénteki László szb]. 1826: egy szőkevény is ... a' Határ Széleken által ne lépják [DLt 1208 nyomt. kl]. 1827: Szőkővények [KmULev. 7]. 1832: Nem vagyok én Szőkővény van Jozsagam és ki elegiteti magát [Mocs K; BelLt 1 Henter Farkas Vajna Istvánhoz].

II. mn szőkött; fugar, evadat; geflüchtet. 1740: ha valaki, valahol, akár Városan, akár mezőn találna akárki; ollyas bódorgó szőkevény embereket ... megfogják, fogassák, arestállyák [Dés; Jk 539a]. 1783: Bocskai Gligor ... az uraságnak Szőkevény Jobbágya lévén Szamosfalváról reducal-tott ide Fodorházára [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1803: szőkővény személy [Torda; DLt]. 1826: Szathmár Várme-gyének Bikszád Helységébéli Maroszán, Szpatár, és Bordás Juon nevek alatt kborlo Szőkevény Fő Tolvaj ... gatyába és fűrtös Máramorosi Gubába jár [DLt 1038 nyomt. kl]. 1845: a szőkővény gazda aszszony. a' szőkővény cseléd [DLt 591]. 1854: A kaczkói lelkes semmi áron nem akará a szőkevény párt meghűtőlni [Újf. 30].

szökök 1. ugrik; a sári; springen. 1597: Grúz Istwanne Orsolya vallia. Hallottam az leany zayabol hogi Marton deak Globicz Mihálnak akarya adny, de hogi sem mint hozza menne inkab mennel melieb kútot ez varoson talalna abba zeoknek [Kv; TJK VI/1. 54]. 1625: Jm az bestie kurvafi fattiaj addig kergettek az Demeter Ferenczj Giermek louat hogi az Karoba szeókeótt [UszT 92c]. 1630: hallotta(m) az meniecketeöl hogi kialt vala mikor az Urahoz be akartak vinni hogi nem megien hanem inkab az vizben szökök inkab (így!), hogi semmint be mennien [Mv; MvLt 290. 220a]. 1669: Husvet innepiben első es második napian előmben szököt [Páké Hsz; HSzjP]. 1760: Murvai Andrásné recordal fassioja után es fateállya hogi ... az kortsomárasné sokaknak nyakokb(a) szökött s meg tsokolgatta [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1771: Kisb Katso Ferentz Uram inassátol hallattam ... ő valami Lovakot hajtván s kergetvén ... az edjik a másik(na)k határa szökött [Berekesztúr MT; BetLt 7 Nic. Sükösd (14) vall.]. 1786: azzal a Bíró menvén a Pajta felé hogi Marhát kössen Tot Mihály eleiben szökék és meg kapá mellyben [Hidvég MT; LLt Király János (40) taxás vall.]. 1790: Az 3dfü Kantza Csikok közül egy a' karoba szoket és meg döglett [Msz; Told. 9].

Sz. 1662: Az csak az dolog, hogy Kegyelmetek igen egyetértsen és az követ urat minden becsülettel illesse; bizony szökök fakó is rövid nap [TML II, 254–5 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

2. ugrál, ugrádozik; a face salturi repetate; (herum)-springen/-hupfen. 1625: Varga Mathene Orsolya bezedy J(urata) f(assa est) ... Lattam aztis hogi addigh szökött czibdeste Inezie Istuanne oklandj Mihalt hogi be Rekezeokdenek az hazba(n) Hegedws Janosnit es oda be voltak [UszT 89].

3. rámegey/szökök/támad vkire; a se repezi asupra cuiva; auf jmdm springen, bespringen. 1756: bé mentem az házban melegedni az hol Balog Uram mulatot azonnal Balog Uram fel emelt kézzel nekem szököt karomkodván hogi meg verjen [Kővármettel Szt; TKI]. 1819: az aszszony egy hasáb fát ragadván hozzám igyekezett szököni, hogi meg üssen [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1847: feleletemért Varga Katalin annyira felingerült, hogy rögtön nekem szökre megjbe ragadott, s megkötöztetni parancsolt [VKp 279].

Szk: *hajába ~ vkinek*. 1801: szolla az Exponens Kortomáros a Bérés Bironak Miokan tsinász itt a fogadoba annyi lármát ... ezen szokért a Bérés Biro Zakaria az Exponens Kortomáros hajába szököt Minden ok nélkül, ezeket is edgy mástol ... én magam választattam el [Kajántó K; Fisc-Lt] * *üstöbbe ~*. 1811: Jertek most Férjfiak! kik az Aszszonyokon Fennyen uralkodni kívántok ez okon: Mivel ők gyengébbek, 's a' tü erőtlőknek Viszsa verésére üstöbbe nem szökönek [ÁrÉ 129].

4. pattan; a sári; auf-/hochspringen, schnellen. 1599: Makraj Peteréöl hallotta(m) mo(n)dotta Zenttelek(n) hogi ha rah bohattak volna megh eölte volna Benedekfy Christophot, de azert ugy hagította volt melybe a' chakannal hogi ez melyireöl az keó pince oldalara zeokett volth [UszT 13/109].

5. esik (gát vize); (despre ape îndiguite) a cădea; fällt, stürzt (Wasser). 1772: természet szerint mentől nagyobb a' Gát a' Víz annál Nagyobbat szökök; következőképpen sebbesedik [Désfva KK; JHb XX/27. 20] | mentől nagyobb szökök a' Víz, annál inkább sebbesedik [Küküllővár KK; JHb XX/27. 25].

6. keletkezik; a apărea; erfaßt/befällt etw./jmdn. 1809: Mihály György(ne)k és Feleségének Mihok Borinak Léányok Ilona meg halt 8 napra születése után Szederjes pokolvar szökövén a feje lágyán [Nagykapus K; RAK 11]. 1810: ns Bagaméri György (32) hirtelen holt meg egy pokolvar szökövén a kezén és Nyakán [Gyalu K; RAK 147]. 1816: Temettettek Török István Léány Rosália ... 6 hetűs pokol var szökött volt az Ujjára [uo.; RAK 155].

7. titokban távozik; a fugi (pe ascuns) dintr-un loc (pentru a scăpa de ceva); fliehen, flüchten | tiltott helyre megy; a fugi (pe ascuns) la un loc interzis; fliehen, durchgehen, sich absetzen. 1568: Mattyas Lazlo kenez, iur(atu)s fassus e(st), Ezt tudom hogy pasco demetemek az attya, orh, es tolwary volt, es az Coloswary Torombol zöküe zaladoth ky [Kv; TJK III/1. 180]. 1584: Orsolia Rudolph Georgné vallia, Mikoron fiamat ... meg hazasította(m) volna ... Eiel ej felykor hallek Zot, es hat Zabo Cato: Meg riazta(m) hogi my larasban volna, es azt monda hogi leania zeokeót volna es azt keresne [Kv; TJK IV/1. 218]. 1604: ha ualaha ualamy wdeo iartaba ... Erdeős Janos zeökue(n) el menne ... az menj marhaya most Erdeős Janosnak uagion tartozzek megj fizetni [Dob.; Ks 42. E]. 1632: az anyám beszéltette, hogy az az Répás Tamás igen jámbor, emberseges ember volt, s ez az asszony hitetlenül hagyta volt el. Szököve ment el tőle [Mv; MvLt 290. 94b–98b]. 1680: Dumitru Szabo al(ia)s Puskás Hauassalföldibe szökött oda valo lévén semmi öröksége itt nem volt [F.porumbák F; KvLt Urb. 56]. 1717: az Utrubman Specificalt Szemellyek Szakaturarol nem szököve mentek el, hanem a nagj Tereh viseles miatt meg maradasnak okaert az egész Szakaturaj Lakasokkal edgjütt, pro tempore recipialtak volt magokat N: Belső Szolnok var(ме)geben Csomafalvara [Szakatura SzD; TL. G. Marian (59) jb vall.]. 1724: Csanáditól hallottam, h(ogy) ötlet Etsedivel el küldötte Seges-várra Pekri Ur(am) és a Gubermator neve alatt irt levelet, a folnagy fel is kerestette a Leánt, és ők el hozták, Pekri uram dugva tartotta, és h(ogy) gyenge lévén, n(em) álhatta a Leány a dolgot, hane(m) Ludvégihez szökött [Szentkirály MT; BK. Debreceni István (58) ns vall.]. 1760: Vaszília ... Szoltsvára szöket vólt [Runk TA; Ks 89 Vall. 7]. 1767/1781: itt Kis Fenesen lako Bogyáék eredetekre nézve Nagy Aranyosi Örökös Fiscalis Jobbágyok el vetemedések(ne)k pedig, és ide valo telepedések(ne)k olyan híret hallottam, hogy Juh Dézmálás idején egy Bogyá László Nevű Nagy Aranyosi Fiscalis Jobbágy, három Fiaival, és az Juhaival az Havasokan el bujván egy Gyeregetor utánnak ment, kitis meg ölén, mind a négyen ide Szöketnek Kis Fenesre [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 114–5]. 1781: innen Mákobol^a Magyarországra szökött egy Kováts Ferentz nevezetű ... Jobbágy [Hr. — ^aK].

8. szökten ~ folyton szökök; a fugi mereu de undeva; auf der Flucht sein, fliehen. 1710: A had azonban csak szökött haza, elunván a sok haszontalan tekerést és megirtóztván Teleki Mihály practicájától [CsH 195]. 1739: egy néhány Falu egészen pusztán maradt a V(ár)me)gyéb(en) s a Többi is utánna menyén, nem álhatták a szegény emberek tovább, hanem szökten szökönek 's az erdőre állanak [H; Ks 99].

szökö 1. titokban távozik; care fugе (pe ascuns) dintr-un loc (pentru a scăpa de ceva); flüchtig, geflohen. 1698: Minden passusokra menjen szoros parancsolat: az plajások és gornyikok úgy vigyázzanak, hogy ha az idegen országban

szökő emberek aufugiálnak és meg nem fogják: az posses-soroknak abból következett kárát ők fizetik meg [SzO VII, 20 egy-i végzés]. 1701: ha valamely más országban szökő ember akár Tiszt, akár más az kinek incumbálna, rajta érme vagj érhetné, és fel akasztással példát nem csinálna, az olyan kedvező Tiszt vagj akár kiis maga büntetődjék azon emberért [UszLt IX. 77/30 gub.].

2. ~ útjában szökéskor/szökés közben; în timp ce fugea (pe ascuns) dintr-un loc (pentru a scăpa de ceva); auf der Flucht, auf dem Fluchtung. 1734: két jó jármás ökreit ... azon éjjel vagj más nap az említett Jobbagy szökő útjában hagyta te nálod [Mezőzáh MT; Told. 28]. 1767: Kodra Op-ra nevű ... Jobbagya látta volna ... Pap Miklost egy némű nemű estve ... a Falu határán keresztül utazni ... mind azon által ki kalauzolta említett Pap Miklost azon szökő utyá-b(an) nem tudom [Dupapiatre H; TL. Jován Juon (40) jb vall.].

3. táncot kedvelő, táncos; căruia îi place să danseze, jucăuş; tanzlustig. Szn. 1556: Zewkő marthone [Kv; Szám. 1/IV. 162].

szökőcskölő '?' Hn. 1714: Szökőcskölő hegyen belől (sz) [Székelylengyelva U; EHA].

szökődi szökésre hajlamos; care este dispus să fugă (pe ascuns) dintr-un loc (pentru a scăpa de ceva); zu fliehen geneigt. 1801: ha ez a Sidóné meg Szabaditamék ez egybe el szöknek ... mert az Urához hasanlo Szökődi és Csalárd [Torda; KW].

szökőkút fűntinā arteziānā; Springbrunnen. 1786: Szökő kuthoz valo tsap 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1812: (A) Groff ur ... Svábok által ... Csapogatókat készített, Kerteket plánirozott, szökő kutakat tsináltatott [Héderfája KK; IB. Osváth Ferentz (48) jb vall.]. 1826: Az ezen Udvarhoz tartozó kertbéli Szökő kút Sharpirunjok (!) apro építmények és kő metzszéssel ... 2096 Rfor 43 xr [Cege SzD; WassLt Jk 13]. 1837: a' piatzi szökő kuttal [Mv; MvHn]. 1862: Szentgyörgy uttzai szökő kut [Mv; i.h.].

szökött el/megszökött; care a fugit, fugar; geflohen, geflüchtet. 1574: Borbel Demeter Azt vallia hogi ... Zekel Mate ... eleg karba esset myatta azis az zeoket zolga myat volt [Kv; TJK III/3. 342]. 1595: Wrünk ő fge harom hadnagya Tizedese szöket legennyeket kergettek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 56 ifj. Helta Gáspár sp kezével]. 1653: bíró uramék ... legottan felhírdeték a bástyákba a czéhokat és egyéb rendet is; és a taraczkkal hármat lövének, hogy a vidék felrezenjen, és ertse hogy valami új dolog vagyon a városban, és hogy őni tudja magát a miben lehet a szökött katonáktól [ETA I, 144–5 NSz. — "1633-beli Mv-lyel kapcsolatos eseményre von.]. 1654: Szeke ember. Simon Mihaly haszas [Mezőrűcs MT; Ks Bánffy Anna urb.]. 1705: ma megküldé a rác kapitány az úr szökött lovását, Petit, melyet is a vártára küldénk arestomba [WIN I, 571]. 1748: El-tető Ur(am) a szökött 'Sellérek(ne)k Törökbuzáját hordogatta magához [Szentegyed SzD; WassLt Marcsinán Juonnyel (38) zs vall.]. 1758: megkévánom hogi az Ik ... szökött szolgám fel nem adásáért in poenam homagiale mjudicaliter incurrallyanak [Torda; TJKt III. 275]. 1772: Minde-nik Joszágbol Fugitivus, vagj szökött Jobbagyok vadnak é, kik azok, hány Fiai vadnak, azokotis kik birják, ez előtt mennyi údövel szöktének el ...? [Szászfenes K; BK vk].

1793: (A Sorbánok) a Jobbagyság elől szöktének volna ki Gentsre, de ottis réája tanálván a Néhai Báro öttet el fogat-ván mint szökött Jobbagyt Kémerre hozta, és ottan meg telepítette [Kerestelek Sz; TKhf 13/34 Rác Simon (80) zs vall.].

Szn. 1614: Zeókeott Lukacz zs [Lemhény Hsz; BetU 341].

szökőzár kb. rugós zár, csapózár; zăvor cu arc/resort; Schnappschloß. 1732: (A kápolna) ajtaja ... zárodik jo erős borított szökő zárral [Kv; Ks 40 XXVIIIc]. — Vö. a *csapózár*, *-záras*, *-zárú* címszavakkal.

szöktet 1. ugrat; a face să sară; springen lassen, schellen. 1593: enne(n) maga(m) eókremetis vertek ... Az keó ziklakra zeóktettek mind meneslouákat es tehen barmokoth [UszT 13/72]. 1667: egj men lovmot az karoba szeóktette [HSzj ménló al.]. 1729: A Birót hogj meg verték kétszer is láttam, és hogj egyszer a Küküllőb(en) is szöktették volt [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1760: mondá a Török luga Gli-gor(na)k miért szöktetnél engemet a vizb(e) hiszem én nem vagiok Sztrigoj [Mezőrűcs K; Ks]. 1771: Ugy hallott(am) az után az ki háló inasoktól beszélleni hogj ... a' Varga Ferentz ökgime Gyermek Lovát az árokba szöktették [Bereke-resztúr MT; BetLt 7 Math. Kováts (33) vall.].

2. (lovat) ugratva megy vhova; a merge (undeva) săltîndu-şi calul; (mit dem Pferd) in/auf ... sprengen. 1831: én ... szöktettem Lovammal a' Kis Egető mellett lévő Gyertyános szélibe, hogj a' Gujással ... beszélhessek [Dés; DLt 332. 9].

3. elszöktet; a răpi; entführen. Szk: *feleséget* ~. 1823–1830: Feleséget is szöktetve s erőszakkal nem akarok venni [FogE 292].

szöktető I. mn elszöktető; răpitor, care răpeşte pe cineva; entführende ... Szn. 1627: Szeókteteő Balasne col. [Karácsonfva MT; UszLt IV. 50. 137] | Szeókteteo Peter szasz, Eos iobbagy heljben [SzO IV, 793].

Hn. 1765/1801: Kurva szöktető oldalát a Rugonfalvi Határig fel mérvén [Timafva U; EHA].

II. fn szökésben segítő személy; persoană care ajută pe cineva să fugă (pe ascuns) dintr-un loc; Fluchthelfer, Helfer in der Flucht. 1769: senki ő Felsege országából külső országokra ki menni ne mérészellyen, sem mást ki szöktetni avagy ki tsalni ne bátorokodgyék ... ezek(ne)k elől jároir, Szöktetői, Csalogatói elsőbben el esztendeig, másodsor 10 esztendeig való tömlecze és közönseges munkára büntetnek [UszLt XIII. 97].

szőlő, **szőlő** 1. strugure, boabe/ciorchine de strugure; Weintraube, Traube, Weinrebe, Rebe. 1568: Petrus fwszsy Michael erszengyartho ... fassi sunt ... Cinekne (!) az leaniawal Egyeçth, harom forintoth wonek fel palochytol, illyen modal hogj ez elöttis, adoth volt nekyk Egy Egy hordo borth, es ez penzt az vitan az szölő keueresere ada hogj Mindenik, szasz szasz veder Mustoth tolchyon, Mert az ky borokat adoth volt az ok (!) kissebek voltak szaszszasz, es hogj adig se az szölöt se a mustba el ne adhassanak mig-ne(m) ötet meg elegitik [Kv; TJK III/1. 229]. 1577: szolobúl es idey hasznabúl galachy bernald es galacz anna azony tiz tiz uidret az utan hogj meg szedik az szoloth (így!) legen az uthan enym [Galac BN; Wlt]. 1580: Zeódeonek bor hordonak es niomonak senky Zolet ne aggio(n) ha-

ne(m) el vegiek Idege(n) zedoteol Borhordotol es Niomotul Az kapuk Alat [Kv; TanJk V/3. 230b]. 1590: veotúnt Zechy Kozmanetol Zeoleot Keortúelt, három napon ebédre es vachiorara ... f. 1 d. 28 [Kv; Szám. 4/XXI. 48 Kis István sp kezével]. 1600: Szaz Crestely ... semmith nem thwd vallany, merth ithon sem volt hanem chyak az egesek az vtoliara Jutot zeolejebeol hoza [Kv; Tjk VI/1. 451]. 1632: Azt sem tudom kenaltal megh Veres Martont Zabo Istua(n) az szeleöuel avagi ne(m) [Mv; MvLt 290. 69a]. 1645: az A uilagossan comproballya hogy az ell lopot szeleöonek szallast adott Soos Istua(n) [Tötör SzD; Ks 42. C. 31. — *Később: Tötör]. 1677: Az takaradasson Kglmes Asszonyom, az menyire lehejt rajta vagjunk; de majd minden nap, ártalmas Zaporok s jég essők számozna, tegnap Hoszsuzaszo fele verte el az szőlőket s buzakat [Balázsva; Utl]. 1684: Szedtük meg az Alsó-mált ... Sok kar volt az szőlőben, mivel felénél több rohadott volt el, ki miatt minden hegyekbeli málok szőlőjének mustjában sok nyú volt [Torda; SzZs 256]. 1710: ősszel szőlőt s barackot hozván Béli Pál számára, nekünk is küldött benne ... meg is téptem vala a hűgomot, mert igen mohón eszi vala a szőlőt s nekem keveset hagyott. A szegény úr meglátván a maga ablakáról, újból küldte egynehány gerezd szőlőt [CsH 127–8]. 1723: itt bizony meg nem erik az szőlő, az este ugyan valogatva hoztak volt nekem, s megis savanyo vala [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. 1742: a mig a szüret bé jött a szőlő ki fogyott a hegyből [Kv; AgmLt 12]. 1753: bort, kivált a jóvából ezen az földön nem sokat isznak, nagyobbára háromszori hó harmat a szőlőköt mind le fósztá [Szászváros; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1775: (A) szőlőket ... meg dézmaltuk, s nemis contraveniálnak az Dézmálás ellen [Topaszkirály K; JHbK LVII/21. 10]. 1790: mind végig a Szedetlen és hátra maradt Szöllőt, mig meg szedődhetik, a Kártol őrzni és oltalmazni köteleztetik [Nyáradkarácsonyfa KK; Told. 76]. 1824: Küldek ... 1 Kasár Szöllöt, Krumpit 3, vékát [Háporton AF; Kath.]. 1847: Az említett pészgőhöz használható 3 szőlő a Lámpor, Vékonyhéju, és Madárszőlő [KCsI 13 Kemény Dénes kezével]. 1851: a' szőlőből várua várt dolgot volt, de azonnal rá esett az egész Család, aproja nagyja, és felét mind elfogyasztá egy pár percz alatt [Kv; Pk 7]. — L. az *aszú-, boros-, fejér-, király-, kövér-, malozsa-, romonya, veresszőlő* címszókat is.

Szk: *kincses* ~. 1681: Kincses szőlő ... NB. az mint modgiak ezen szőlőnek az faja száraz údöb(en) nem nő megh, kevessetis terem [Vh; VhU 585] * *öreg* ~. 1587: Mondolat hordottanak 12 fontot az arra f. 2/40 Eoreg szeoleot 14 fontot az arra f. 1/40 [Kv; Szám. 3/XXX. 39 Seres István sp kezével] * *(veres) kecskecsesű* ~. 1585: Veres kecchyke chyechzyhw zöllöt hozattam Nyrd Kalmanetol elegyes zöllövel d. 20. Az byro adot vgyan kecchyke chyechzyh zöllöt 7 gerezedt. d. 10 [Kv; i.h. 3/XXII. 66]. 1597: Kerekes palnetol Veres kechkiechiechieo zeoleot f — d 5 [Kv; i.h. 7/XII. 105 Filstich Lőrinc sp kezével] * *veres kecskeszemű* ~. 1595: 19. Octob(ri)s ... Ajandekban küldöt Biro Wram ö fgenek ... Weres keccke zemö zelöt p(er) d 28 [Kv; i.h. 6/XXVII. 150 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. szőlőtő(ke); vitā de vie, butuc de vitā de vie; Weinstock, Reb(en)stock, Traubenstock. 1573: Bonchokne es Eothues gérigne Azt valliak hogi ... aztis hallotak pecinetwl Monta hogi ha kalachsiteone es Istwan deakne Nem taplaltak volna Be sem takarhatta volna zeoleyt [Kv; Tjk

III/3. 206]. 1587: Az zeoleonek venike Zedesse. 19 die octobri voltanak kerülbe Venike zedeok 7. fizettem 1 p(ro) 6 d. Tezen d. 42 [Kv; Szám. 3/XXVI. 23]. 1600: 4 Novemb(r)is Az szeleöött kezdettem Mecczetni es pantot feyteni, ket mecczeonek ... d 24 Kilencz pant feyteonek d 24 [Kv; i.h. 9/XII. 88 Ígyárto Simon isp.m. kezével]. 1667: uagyoy(n) huszon Nyolcz auagy harmincz Esztendeje hogy az Szöllöt czerelte kitt ugy akar birnia az mint akkor talalta [Kv; RDL I. 148f]. 1681: Mint hogy eze(n) szőlők ighen el sovanjodtak, kellene Úy ért földel mindenik tövet megh burítani vagi földelni [Vh; VhU 586]. 1694: Mind ezek penig a' szőlők eddig valo jó művekb(en) meg vadnak: karozasok, hajtások, kapáltatások dőlgből [Borberek AF; BfR]. 1716: a szőlőköt írja Ngod, hogy bár ki kapáltatuk volna, bizony ha arra valo üdöb lét volna, ki is kapáltata(m) volna [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1728: jollehet a' Szőlő jo mivélésben van de a karoja közöslég seleytes [Pk 7]. 1752: ugy rontotta volt a hideg a' szőlők jövéseit, hogy az koronkai hegyekben egy jövésnél többet épét nem talált a bíró [Backamadaras MT; Told. 37. 44]. 1763: Az Kenderes Kertek végében az fennebb valo esztendőkben fogtanak fel némelly ide valo M. Régeni* Emberek egy darab heljet és Szöllővel bé ültették, meljet Ünöm Hegynek neveztenek, azért mert némelyek elsöben belé ünták az építést [TKhf 50/I. 372. — *MT]. 1782: tiz tö Szöllőért, meljet az el ado tartozottis az akkori alkalom szerént el ültetni, fizettek ... egy egy Szeker fát [Dombó KK; JHb XIX/22. 20]. 1792: Azon szőlöt ... én és több emberei az Úrnak leveleztük ki ... ezen Levelezés után ... Bardocz Adám Úr ... kiis daraszoltatta harmadszor azon szőlöt [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4b]. 1801: en Tantsra* még érkezvén majd, meg halék Csudamb(an) hogy az szőlőb Levelezetlen, az Törökbuza kapálatlan [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — *K]. 1839: Bölkény* ... Gyalagassai a Görgényi szőlőt metzik fedik [Görgény MT; Borm. XXIVb. — *MT]. 1857: a' káptalani szőlőt Sz György nap után én vettem ki a' földből [Nagyalak AF; DobLev. VI/1409 Bartok Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

Szk: *~nek a kapáltatása*. 1781: a szőlőnek ... a' kapáltatása mintegy egyszeri formában kapálnak találatott lenni az elébeni oculatiokor [Ne; DobLev. III/559. 1a] * *~karóztatása*. 1684: Aprilis 18. Kezdettem az martalji szőlő karóztatásához és hajtásához; volt két hajto s egy karózó, Istók [SzZs 263] * *~nek meghajtása*. 1587: Az Zeoleonek megh Haitasa. veottem elseoben haitani valo wezzeott p(ro) f. 2 d. 68. 12 die aprilli fizettem kerülbe 62 haitonak 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 4. d. 96 [Kv; Szám. 3/XXVI. 21 Suweges Gergely isp.m. kezével] * *~(nek) (meg)kapálása*. 1587: Az Zeoleonek megh kapallasa. 25 die aprilli fizettem 60 kapasnak 1 p(er) 12 d. Tezen f. 7 d 20 [Kv; i.h. 3/XXVI. 21 ua.]. 1670: Hogy az szeoleonek kapálása az jo údeon hamaréb mennyen véghez nádoltattam 4 uy kapát, adtam teoleok f — d 32 [Kv; SzCLev.]. 1751: A Szőlők kapálása még Canicula után ment véghez a' gyomláással edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 29] * *~nek megkarózsása*. 1587: Az Zeoleonek megh karoszasa. 4 die Janüary veottem 200 kárott 100 p(ro) 12 d. Tezen f. 2 d. 40 [Kv; Szám. 3/XXVI. 21 Suweges Gergely isp.m. kezével] * *~nek (meg)kötése*. 1587: Az Zeoleonek megh keoteoszesek. 12 die Jöly voltanak keoteozeok 50. fizettem 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 4 d. — Az Zeoleonek Masodik keoteoszesese. 31 Jöly voltanak esmegh keoteozeok 25. fizettem 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 2 d. — ... Az Zeoleonek harmadik keoteoszesese. 5 die Septem-

bri (!) voltak keoteozok 27 fizettem 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 2 d. 16 [Kv; i.h. 3/XXVI. 22 ua.] * *~nek (meg)levelezése*. 1587: Az Zeolónék megh Leűeleszése. 13 die Jűny volta-nak lewelezeok 59 fizettem 1 p(ro) 8. Tezen f. 4 d. 72 [Kv; i.h. 3/XXVI. 21 ua.]. 1684: Julius 5 ... végezték el az alsó máli szőlőknek levelezését [SzZs 266] * *~(nek) termése*. 1752: ezen szőlők(ne)k termésé (!) ... két esztendőben olly bőv volt, hogy egész két hetekigis mindenik esztendőben meg erte szedni és Koronkába ál(ta)l takarítani [Backamadaras MT; Told. 37/44]. 1809: A Szőlőnek nevezetes munkája a bé vagyás* (!) vagy is a második kapálás és kötözése a Csonkázással a Kapots Levél honyaj tisztítással együtt, mely ha illendő módon nem fogtatatik árt a Szőlő Termésének [KS Szilágysági Girókúti és kövesdi tisztek instr. — "Elírás vágás h.?" * *bortermő* ~. 1772: Ez jo Bor termő Szőlő, tsak hogy ritkán vadnak a Szőlő Tők benne, mely szerént a termés is vékony [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. * *kertbeli/kerti* ~. 1716/1764: En nem ugy zalogossittam* hogy magamnak azzal valami Just csinállyak azon kerti szőlőkben(en) hanem hogy pusztulásra ne jussanak [Ne; DobLev. II/352. — "A szőlőt]. 1761: (A szőlő) szomszédjai, egy köz Bokor, más felől a' kerti szőlők [Ne; i.h. II/317. 10a]. 1817: A kertbeli szőlőt éppen végezik a' karózással [Héderfája KK; IB. Veress István tt kezével]. 1834: A' kerti szőlő megszedésekor Anyám teméntelen vendéget hívott [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.]. O Hn. 1754: A' Kerti Szőlőbenn (k) [Erdőcsinád MT] * *kurta* ~. 1767: Igen ritka s kurta szőlő [Mezőbodon MT; Torma] * *lapos* ~. 1756: a' Lapos Szőlő ... ritkásabb a' Terrenuma nagyobb [Célna AF; Tgsz 42] * *veres romonya* ~. 1585: Towaba veottem vala hat Theó zeoleot veres Romoniatos ... Vnch Istwannak Ada(m) hogy zeoleómba wltesse De hat az eo zeoleyebe ewltette, es ahowa monta hogy wltette, most mind feyer zeoleó kiraly zeoleo wagion Azokon a' theókeón, es Nincs veres Romonya zeoleom [Kv; TJK IV/1. 391].

3. szőlő(skert); vie; Weingarten, Weinberg. 1565: aztys Ertem, hogy az en fyamath ott meg hazasítottak, es az Immar az en marhammolt ootzonny akar, keeth hold Zeoleoth akar meg tartany, Neeegy hordo Borth, es Zanto feoldeth [Kv; BesztLt 5 Konth Janos a lekenceiekhez]. 1573: Orsolia Sos Ianosne vallia hofi Eo az zeoleo arwba Nem volt, hane(m) akkor Iwtot haza hofi az penzt olwassak wolt, Mykor megh olwastak volna, Mond Benedek Szarka Istwannak En az zeoleohez Nem ertek, De altalan fogwa En megh Meretem az zeolet [Kv; TJK III/3. 80]. 1595: Somlyaj Bathori Istuánné Bőr szekeret ... Az Ispan titkon az Szelo (!) alat vitte Thordarül szintten altal Wyűarig [Kv; Szám. 6/XVIIa. 60 ifj. Heltai Gáspár sz kezével]. 1606: Az Hasongarti es Kayanto utbeli zölők Vincelerenek Mihálj Bironak, az vincelersegre fizettem penzt f d 75 [Kv; i.h. 12a/I. 48]. 1619: Zabo Mihály ... ez lngo hasz edközbelj marhakbol ne(m) kiuna semmj harmadot hane(m) chyak az haszbol es az haaz meget valo zeoleóbeől melj zeoleóbeől az eleottis Zabo Mihálj vram kj intizte volt [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck kezével]. 1649/1687 k.: A' megye intercessiojára az olly(n) özvegy aszszonyok a' kiknek sem vo no marhájak nintse(n), sem ökör hajto fiok vélek nem lakik, mind az által magok saját örökségekb(en) laknak, deliberaltuk hogy ha vetések és szőlejek leszen adgyanak a Praedikátor(na)k és Schola mesterem fél bért mind mustbol, Zabbul és garas pénzbul [Somosd MT; MMatr. 87]. 1670: szegődte(m) megh ... vincelerseghre Bartok Istvan-

nal hogy az kaczkai szőlőmnek minden nemű munkainak gondgyat viseli ... mely szőlőmhoz valo latasert Bartok Istva(n)nak igirtem enis fizetesire es etelere buzat 18 vekat [Dés; Ks 41. C. 10]. 1698: a B. kereszturi szőlő hegyen lévő Berzenczei Marton Ur(am) szőlője mint ment volt regen kezéhez, es mikeppen ment ki kezéből [Berekeresztúr MT; Berz. 1]. 1701: (A) Szőlő adatik a Panyiti Praedicator keze műve alá hogy az Ur asztalát tartsa borral, a' falu-is egy művét adgya meg [Szilágypanit; SzVJK 76]. 1713: ada és ajandekoza ő Ng(na)k örökösön két darab Szőlőköt, melylyekis most pusztajaban hevernek az Vj Thordai hataron az Mezes Mál nevű Szőlő hegyben [Torda; JHb XV/11]. 1722 k.: Minden Szőlős ember, a kinek leg alabb tiz veder Mustya terem ad edgy veder Mustot ... a kinek semmi sem terem, vagy Szőleje nincsen ad Dnr 8 [Görgénysztimre MT; GörgJk 105]. 1730: Thodoran Fiának Andrisnok conferálok ... Dobron nevű hegyben ... egy hasáb szőlőt ... tiz magyar Forintokban [Déva; Ks 100]. 1742: sok szőlők többől kivagattanak nemely resze pedig az mivelletlenesge miá parraga maradot ... Sok Szőlők mivelletlen marrattanak mint hofi az meltosagos Ur szőlőjenek is nemely részt mivelletlen parlagban tanaltuk [Bh; Told. 25]. 1778: mikoron ezen darabotska erdő helyly a szőlőhezh foglaltatott, akkor haszontalan tsepsz bokrokbol, es nagy nyeső fákból allott [Koronka MT; Told. 79]. 1793: Valamely Gazdának szőlője Vagyon, ad a Nagy Vederrel két Véka Buzát [Lompért Sz; SzVJK 179]. 1806: a' Szőlőket is a' Tkts Professor Urék számára miveltem különösen [M.sáros KK; DLev. 4]. 1822: azt instálom, hogy azon Szőlő még két esztendeig hagyassék nállom; én vettem ki a pusztából, ezutanis meg miveltetem betsülett [Kv; Pk 4]. 1837: A Szőlőket Joszágot gyarapittani és azokban ha nevezetes mélioratiokot tenne ... az Árvák vagy azoknak Tutorok betsü szerént valo árát meg fordítani tartoznak [Nagylak AF; DobLev. V/1219].

Hn. 1590: az Szőlő Berczin [Jobbágyfa MT; BálIt 89]. 1608: Talpas n. szőlő [Nagypetri K; KHn 304]. 1646: ur szelleő szűgeteb(en) [Jenő SzD; THn 30]. 1649: vagion egy szőlő melliet középső szőlőnek hinak [Retteg SzD]. 1658: az Kórtvély Aj szőlője [M.köblös SzD]. 1670: Gődör Szőlő (sző) [Benedekfva Sz; MNyTK 132. 117]. 1672: Az Teme-tő máli szőlő [Alvinc AF]. 1677: Pupos szőlő (sző) [Somlyó Sz]. 1689/1782: Tekenő Szőlő | tekenős Szőlő [Szentgerice MT]. 1693: a' Sikkató szőlő felől (sz) [M.sáros KK]. 1699: Az Makkos Szőlő előtt (sz) [Hétur KK] | Szőlő göd-rib(en) (sz) [Rava U]. XVIII. sz. eleje: Szőlő Sorkán (sz) [Szentgyörgy Cs]. 1706: az Redes szőlők felől [Ne]. 1716: Az Szőlő Padgyan (sz) [Csekélaka AF]. 1717: Az Közös füle szőlő, Az Különes füle szőlő [Tasnád Sz]. 1727: a' Sok szőlők nevű Szőlő hegyben [Pókafva AF] | Hegyes Dombi Szőlőmb(en) [Kv]. 1730: a' Lengyel avagy Szőlő patakán [Tordaszilászó TA]. 1737: a' horgas Szőlőre megyen véggel (sz) [Egrestő KK]. 1740: Hives szőlő vocatum (sz) [Krakkó AF]. 1743: Keringő Szőlőben (sz) [Balavásár KK]. 1757: Vagyon egy Szellő nevű negyed fel Mégye minden esztendőben tilálmás szena Csináló Havassa [Csomortán Cs]. 1771/1817: a' Veres Kő szőlő Gyepűje [Bősd U]. 1775: a' Magyarok szőlője között (sző) [Buzs SzD]. 1783: Maal Szőlő [Perecsen Sz]. 1796: a' Nagy Kópár Szőlő [Póka MT]. 1804: A' Sajtos Szőlő (sző) [Mező-vere-segyháza SzD]. 1860 k.: Szőlők (k, sző) szőlő pataka (sz) [Marosújvár AF]. 1865: Ravaszmal szőlő [Zilah]. 1891: Gyakorszőlő [M.bikal K; KHn 72]. 1909: Szellő domb [M.macsás K; BHN 146].

Szk: ~ *alá*. 1604: Tudom azt hogy mi welwnk be fogata az Zeker Eleybe hat ökreot hordott Tönk rea wgi menenk az Zölő ala az borat Zekerestől be winők [UszT 18/138 danka marton keresztwrfalw lib. vall.]. 1655: Tudom hogy egyszer az szőlő alá jöve Sós Márton, kiálta bennünköt, hogy segetennök megh fogni az Oláhokat megh fizetne tölle [Kv; CartTr II Joan. Széki vall.]. 1844: Ezen Felső Bereknek mostani Szamos felöllyi bütöje képezetett a' mint tisztan láttzik oly formán, hogy a' Szamos vize hol ide, hol amoda veszi folyását, aprándanként magát a' Fenesi határhoz és a' Monostori Szőlők alá huzván, a' helyt el hagyta [Szászfenek K; KmULev. 1 Lörintz János (63) col. vall.] * ~ *alatt*. 1587: Az Zeoleó Alat egy kis puzta kjn diofak wadnak [Szélkerék/M.palatka K; JHbK IX. 23]. 1595: Mierthogi leot panazolkodas varosul eo kegmekek elejbe, hagi az zeoleok alatt valo vtak giakorta megh zoktanak vezni ... Azert minden ember zeoleje mellet valo vtakat tisztan tarcha be ne teolche [Kv; TanJk I/1. 254]. 1742: Vettettem az Szőlő alatt valo labnak also Szélljiben, mellyett gyeptől Szegettem fel Cub 22 Metr. 1/2 [Szászkerék K; LLt]. 1764: midőn Biro Todornak a Tehene meg bornyuzott volna a Felesége a poklát vette és vitte a szőlő alatt lévő forrásban belé vetette de mi végre nem tudom [Kóród KK; Ks 19/1. 6] O Hn. 1579: az lwgeth zölő allath [Dés]. 1641: Az Monay szőlőat alatt [Ardó Sz; GyK X. 30/8]. 1658/XVIII. sz. eleje: az Ketskés Szőlő alatt (sz) [Désfva KK]. 1687: A Som szőlő alatt [uo.]. 1713: Az Szakadály Szőlő alatt [Vaja MT]. 1727: a Szarkamaly Szőlő alatt (sz) [Balavásár KK]. 1776: Káposzta szőlő alatt (sz) [Szászcsávás KK]. 1781: A' Mosolygo szőlő alatt [M.királyfva KK]. 1829: A pusztá vagy mótárs Szőlő alatt (sz) [Csekelaka AF] * ~ *alja*. 1574: Amner Ambrus Azt vallia hagi ... latta hagi zabodon lartanak alafel az zeoleo alliaban valo Mesgien senky Nem zolt rola volte zabad vagy ne(m) eo Nem twgia [Kv; Tjk III/3. 361b]. 1683: az eo Kglmek szőlőjök(en) es szőlőjek allya-b(an) kárt tött [Dés; Jk]. 1786: Prokurator Gál Sigmond eo Kglmeis az instáns Birájával ... a szőlő allyában meg allapodtak [Berekeresztúr MT; BetLt 6]. 1793: Szántó Sándor Ur szőlőjének allyában fogtának fel" szántó földből egy darab szőlőt [Ne; DobLev. IV/717. — "O.aszszonynépén (AF)]. 1804: Portsalmi Ur(am) valami Sertéseket a Szőlő ajából a kutyákkal kergettetett [Dés; DLt 82/1810] O Hn. XIX sz. eleje: A Szakal szárasztó szőlő allyán (sz) [Backamadaras MT] * ~ *feje*. 1772: hirit se hallottam az uj Szőlő fejinél lévő kis nyíl földnek [Márkod MT; Berz. 15. XXXVII. 6] O Hn. 1746: A Nagj hegy Szőlő fejin (sz) [Hagymásbodon MT] * ~ *felett*. 1698: A Rosa Hegy tetőn, maga Szőleje felett Horvat Sigmond, mera et absoluta sua autoritassalob egy darab földet elfoglalva(n) ... vegeztük hogy ket Tized rea menven, vagattassek le [Dés; Jk 268b]. 1781: A szőlő felett valo pusztákat én meg jártom becsülletes emberekkel [Eszény SzD; Told. 6]. 1844: If: Dobai Joseff retractatioja a Rétes hegyben lévő szőlő felett [Ne/ Nagylak AF; DobLev. V/1249] * ~ *hegyese*. 1577: az zeoleo hegyesse felcol hasitot hatart ne(m) tud az ket falu keozot, hane(m) keozwl eltek [Mv; BálLt 79] * ~ *lábja*. 1673: Almas Istva(n) intra tertiu(m) bizonyica meg azt hogy az eo szeőleje labjáb(an) az mustot ketteivel adtak ... az uta(n) abszolvalodik [Kv; Tjk VIII/11. 321]. 1699: egy darab Szőlő ... allya ötödfele az második lábja hatodfele, az harmadik ... nyolczad fél ... ől [Domáld KK; LLt]. 1732: A Szőlő lábajára menyen végele ... kaszalo [Erdőszengyel/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1750: az Szőlő Labján valo Nagj Sajtonak

az Sroff háza [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4] O Hn. 1597: Az Regal zeüleők Labiaba (sz) [Sárd AF]. 1755: a Szőlő lábájában (sz) [Burjánosóba K; BHN 49]. 1797: A Szőlő labján (k, gyű) [Bordos U] * ~ *teteje*. 1619: Ennek az Radák Uram reszire jutott Szőlő(ne)k az teteje(n) va-(gyo)n ket Diofa [Dombó KK; BethLt VI. 225/23]. 1732: Az Felső Bellaheggen Kozárvári RácZ Uraimek szőlejek tetejen kívül oldalaslag Kozarvar felől levő darabocska erdő es Gaz [Dés; EHA]. 1778: gróf Toldalagi Pál Ur eo Nga a maga szőllejének tetejéhez foglalt egy darab szőllejének tetejéhez foglalt egy darab erdőt, mellyet ki irtotván nemű nemű részit már Gyűmöltsél beis ültetette eo Nga [Koronka MT; EHA]. 1818: a' Tsorgo kövi hegyb(en) lévő ... szőlő tetején erdő hely név alatt bokros szakadásos hely [M.köb-lös SzD; DHn 49]. 1860: a magyaros Szabó István szőlője tetején kezdve a' liget árkaig 3 évtől fogva tilalmazott jó bokros erdő [Szentdemeter U; EHA] O Hn. 1780: A Sűket Szőlő Tetejin (sz) [Harasztkerék MT] * ~ *vége*. 1565: Joannes barbel, de gyalw, iurat(us) fass(us) e(st), hogy az mely zölqth En zabo gorgnek attam, nem attam vele az földet aký az zölq vegybe vagyon, hanem vgy atta hogy aról az földröl zabo gorg el vige az Saytot az q földere, annak az zolonek a vegybe a kyt en neky attam [Kv; Tjk III/1. 204]. 1574: chirhes Balk es Kerekes pal Azt Mongiak hogy ... Az wltetést es homlitást Mellyet Borbel lanos mywell az eo zeoleye vegeben, zabadon meg Mywelhetette [Kv; Tjk III/3. 36a]. 1688: az Fodor Marton szőleje vegin valo kaput az Keczelej Ur(am) czeledi ki nytottak [Mészko TA; Borb. I Ursza Janos (38) jb vall.]. 1725: a Dios szőlő végiben edjnehanyon foglaltak, magamis foglaltam volt szőlőnek valo helyet de ki tudtak belőlle [Szentegyed SzD; WassLt Puskás Luka (40) jb vall.]. 1746: A Szőlő végéb(en) lévő verő fény ... fel méretvén, hosszassága ... huszankét kötel es tizen három ől [Mezőbodon TA; JHb XI/294] O Hn. 1715: A Csonkás szőlő végiben [Koronka MT]. 1751/1818: Az Urak szőlője veginél [Kisfalud MT]. 1795/1800: a' Tér Szőlő végiben (sző) [Harasztkerék MT] * *allodialis* ~ 1736: vagyon egy darab allodialis Szőlő ... ki kapaltatya harmintz ember [Noszoly SzD; CU XIII/1. 8]. 1761: A Sellér ezen Mltgs rész Allodialis szőlőjének harmad reszit minden Esztendőben ki mivel [Pókafva AF; JHbK LXVIII/1. 720]. 1781: vagion egy darab Allodialis szőlője a' Bántza nevezetű helyben ... ennek az aija egy darab helyt meg suhadott és ritkás [Kelemenelke MT; Told. 18]. XVIII. sz. v.: Kákóván az allod(iális) szőlő tavaj 120. az előtt cir(citer) 130 vedret termet [GyL. N. Solymosi Kontz József kezével]. 1803: Allodialis Szőlőjéti tudok ... a Farkas nevű hegyben [Márkod MT; BetLt 5 Th. Kovats (63) ns vall.]. 1815: Allodialis Szőlők ... A' bora Savanyutska, de jó iható [Bálványosvárja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 849] * *céh* ~ *je*. 1657: Vottünk karott az Ceh szőlőjéhez [Kv; SzCLev.]. 1665: Vottünk 2 kéve szalmát az Céh szeolejéhez f — d. 24 [Kv; i.h.] * *civilis* ~ 1757: Civilis Szőlőjek Szomszédságokb(an) [DLev. 5] * *dézmás* ~ 1683 k.: Wagyon egy Dézmás Szőlőis ... kinek szomszéd-gya nap keletről azon szőlőnek Pallagia [Szilágyásmon; SzVJk 166] * *épített* ~ 1793: bezzeg a ked épített szőlője Buzdan^a Sirattyá kedet, gyamlálatlan, kapálatlan [Drassó AF; GyL. gr. Lázár János lev. — "AF] * *(fel)fogott* ~ 1734: regi Szőlő vagyon edgy darab, fogatt szőlő három darab [Péterlaka MT; KGy]. 1816: régi fel fogott s el hagyatott szőlő [Szentimre MT; BalLev.] * *homlokos* ~ 1732: vagion edj láb homlokos 's vapás szőlő ... melly az

új szőlővel edjütt (: ha meg épül :) terem közönségesen rajta ... Um Vini 1000 [Szentjakab SzD; Told. 11/67] * *kerek* ~. 1651: egy öreg kerek szőlő [Désakna; EHA] O Hn. 1650: Kerek szeoleo [M.fenes K] * *kolonikális* ~. 1816: Colonialis Szőlője Vagyon a' Nagy Hegyen egy Pászma [Varsolc Sz; Born. XXXIX. 24/19] * *kvártás* ~. 1693: Az közép hers(n) a' Vargák szőlője szomszédságába(n) három tsetert kvartás szőlő [Ne; DobLev. 1/37]. 1777: jelenté ... Csiki Anna az irt Néhai idősb Brassai János Özevegye mi nekünk hogy lévén ő Kglmének ... egy Csőtört de igen pusztás miveletlen Quartás szőlője [Ne; i.h. II/492] * *örökös* ~. 1736: En ... Sz. Benedeki Idősb Décsei István Protestalok solemmiter, és ellent mondok ... az martallya nevű szőlő hegyben lévő ő örökös szőlőmben ha kik mit, mennyit akár mikor és akármí Uton módon el kapaltak, foglaltak és apprehendáltak ... fen meg irt szőlőmbeli el foglalt, és apprehendalt reszeket senki ne építse, ne birja [Tordai; TJKt I. 125]. 1803: Szántó Sándor Ur örökös Szőlője [O.asszonyépe AF; DobLev. IV/862. 29b] * *papok* -je. 1735/1760: jutat ... Groff Bethlen Vrfiak(na)k papak szőlője mellett ... egy új Sessio [Elekes AF; i.h. I/160-7] * *previcinált* ~. 1777: ezen Praevicinált szőlőt tsak ez moston fogyo félben valo Esztendőben apprialván (!) ... az arrol költ Contractualis szerént Nihai Brassai János vra(m) el maradtott özvegyetől [Ne; i.h. II/491] * *puszta* ~. 1592: Veres Lenart vallia ... Eo maganak penig oli puzta zeoleje vagion, hagi komlonal, teouisnel, gaznal, egieb semmi ninc benne [Kv; TJK V/1. 304]. 1602: puszta szeoleioék itth az Sandor hegien uolth [Szentháromság MT; EHA]. 1674: egy puszta szőlő ugyan maga szőlője mellett [Ákosfva KK; VH]. 1690: Czicz hegie nevű helyben lévő puszta ... Szőlő ... Ali Bassa idejétől fogva mind pusztán áll [Dés; Hr 3/27]. 1778: két hasabocská puszta szőlő vagyon [M.köblös SzD; Becski IV]. 1822: A ... Varga Ragaskodoba van egy Puszta Szőlő, a' mely egy el van pusztulva, hogy nem is láttzik rajta hogy ott Szőlő volt [Marosjára MT; EHA] O Hn. 1578/XVII sz. köz.: Az Pusztá Z>eőleób(en) [Kide K; Bñ 85]. 1651: az puszta szőlő allat (ke) [Kórispatak U]. 1682: a Puszta Szőlön fellylül (e) [Szászgálc BN]. 1694: A puszta szőlő (sz) [Toldalag MT]. 1757: A Puszta Szőlő oldalban (sz) [Ádamos KK]. 1793 k.: Puszta Szőlőbe [Gógán KK]. 1799: Puszta Szőlőben (sz) [Fiátva U] * *pusztás* ~. 1702: Léven ... egy hód pusztás szeolóm [Pk 7]. 1711: egy hód pusztás szőlőjét elsőben megh Jarvan és okulalva(n) ... estimaltuk negyven magyar forintokra [Km; JHb VII/89]. 1735: két darabatzka Pustás Szőlő [Pókafva AF; Kath.]. 1740: kéntelenítették ... két darab pusztás szőlőjőket áruiban ereszteti [Kóródszmtáron KK; Ks 13. XVII. 15]. 1762: lévén it ... egy darab pusztás szőlőjek az Új szőlő nevű helyben [Nyárádszbenedek MT] * *utrizált* ~. 1775: Az Utrizált szőlőt ... el szőkőtt Jobbágya allyáb(an) lévő győmöltössével edgyütt tinalta volt Erdőből [Kettősmész Sz; JHbK LIV/2. 7]. 1789: az utrizált szőlő el omlott volt, és azutan maga építette meg első feleségével [Asszonyépe AF; DobLev. III/657. 1b Mich. Csegeji (65) ns vall.] * *vápas* ~ → *homlokos* ~ * *vargák* -je → *kvártás* ~ * *város* -je. 1586: az peter ... az város zeoleyet larta lopta zanzandekkal kborlotta [Kv; TJK IV/1. 568]. 1654: Az Varas szoleie mustiahoz köttemm égi altalagot, d 18 [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. 1741: 'A Nemes Város Szőlője, a' Jobbágyok Vincellérsége miatt, a' mint tapasztallia a' Nms Város, nem épül; sőt romlik, és szinte

elis pusztul [Dés; Jk 553a] * *vhány ember kapalatnyi* ~. 1797: egy ember kapalatnyi Szőlőn hány veder Bor szokott termeni ...? [Doboka; WassLt Conscr. 13] * *vhány ember kaszálatu* ~. 1736: öt ember kaszálatu szőlő [Várhely MT; EMLt] * *zsidói* ~. 1673: fogattam uolt az szegennyek siday szöleyehez egy balas Istuan Neuü ünchezelt [Kv; Szám. 34/LII. 7].

Sz. 1662: Ésaías is így jövendölt ellenek: Országok pusztaságra jut, várositok felegettetnek tűzzel, a Sion leánya úgy marad, mint a megszedett szőlőben a kunyhó [SKr 708].

4. *tengeri* ~ ribizli, ribiszke; coacăză; Johannesbeere, Ribisel. 1585: wötte(m) ... 2 font figet es Tengerj Zólot ... d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. 30a Gellien Imre sp kezével]. 1587: Tengeri szeoleot es mondat hoztak — /40 [Kv; i.h. 3/XXX. 25 Seres István sp kezével]. 1588: 13 July ... Louas Istwan ... wytte az feyedelem madarat Tengerj zeoleot es Naranchiot feyedelemnek [Kv; i.h. 4/III. 55 Leonardus Reiner kezével]. 1591: 4 January ... Tengery zeoleott az halhoz [Kv; i.h. 5/X. 5]. 1596: Masodik tai etek vad hus d 10 fekete lewel Almat hagimat d 12 ... Tengeri zeoleot d 7 [Kv; i.h. 6/XXIX. 62 Bachi Tamás sp kezével]. 1599: Kaspar Wasswander. Hozot Bechy Marhat ... 1 Fertaly Masa tengery zeolett — /16 [Kv; i.h. 8/XIV. 12]. 1782: Tengeri avagy veres szőlő [Kisesküllő K; SL].

Ha. 1616: zeőleye [Kv; RDL I. 101 Andr. Junck kezével]. 1645: szőlőyt [Apahida K; Told. 26]. 1677: szőlője [Vaja MT; VH]. 1688: szőlőy [MNY XXXVIII. 383]. 1703: szőlőjeket . szőlőjen . szőlőjehez [Dés; Jk]. 1726: Szőlőjek [Kv; Ref.egyh.lt VII. 20a]. 1728: szőlőyt [Told. 24]. 1756: szőlőköt [CsS]. 1758: Szőlőjében [Szőkefva KK; Ks 72. 54]. 1773: szőlője [Backamadaras MT; Hr 1/19]. 1802: Szőlőjek [Aranyosrákos TA; Borb.]

A címző forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

szőlőáj szőlősvölgy/szakadék; vale cu plantajii (masive) de viță de vie; Weintal. Hn. 1773: a' Szőlő ájban (sz) [Gyalu K; EHA] | Szőlő áj oldalában (sz) [uo.; EHA]. 1774: Szőlő ajra le Nyulo veggel (sz) [uo.; EHA].

szőlőaszalóláb szárító-láb; stativ de uscarea strugurilor; Ständer eines Traubentrockners. 1756: egy szőlő aszaló Láb, melyré hoszsu rudak a' nevezett sükségre nézve szegezetttek [Ks 92. I. 32 dévai kúria-leír.].

szőlőbeli 1. szőlőbeli; din/de vie; im Weingarten befindlich/liegend, von Weingarten, den Weinberg betreffend u.dgl. 1679: Sasvarosi Samuel ... engede azan szőlőbeli reszett egész(sz)en ... D^r. Lakatos Bálint Urameknak es az eo kglmes posteritassak(na)k örökösön [Ne; DobLev. 1/28. — "Fennebb: Dabally; értsd: Dobolyi]. 1773: Nemes Zemplén Vármegeyében Bodrok Keresztur Városában ... Lévo pusztás Curia, és parlagságra jutott Szőlőbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... Nemzetes Nyári Intzédi György Ura(m)mal azon ... Joszag iránt, Léptünk illyen alkalomra, és megegyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 15a]. 1796: Ha a káros következtől nem csak hanem a valóságos Kártételtől vgy félve a' Communitas ... ugy a' Szőlőbeli Házakat, Kajibakat, azokba egész nyáron, Öszön, és Tavaszon valo lakásokat nem kellene meg szenvedni [Kv; KvLt III/3. 362-3]. 1798: A Kájáni Szőlőbeli kalongyacska Szénát ... el adtam [H; Ks 108. 44-5 Vegyes ir.].

Hn. 1754: A Szőlőbeli pusztá (k) [Erdőcsinád MT; EHA]. 1825: aol felől a Pusztá Szőlőbeli szakadások [Csekelaka AF; EHA].

Szk: ~ *pandár*. 1806: Az Arany Szőlőbeli pundárnak 2 Honapra per 2 véka* (búza) [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir. — *Búza]. 1807: A Nagyoklosi szőlőbeli Pondarnak 2 Véka buza [uo.; Ks 98] * ~ *termés*. 1839: A szőlőbeli Termés szépen mutatkozik [Bodola Hsz; BLt II. 12].

2. szőlőbirtokra von.; referitor la proprietate de vie; den Weinbesitz betr., weingemeindlich. 1753: Bonchiday Gergel, Baniay Eothwes Ianos, Eothwes Antal ... valliak hogi, Az Mynemw ados lewelet adot az Zemelyesiteo* pechy Matiasnenak az zeolőbeli Adossag feleol Twgiak hogi Igazan vagion Irwa Noha pecet Ninch rayta [Kv; Tjk III/3. 125. — *Steph. Zemelyesiteo]. 1832: szőlőmbéli zálogszágról tett önkéntes kötelező ajánlasmról en is ki adtam ezen Contractualis Levelemet [Szamosújlak Sz; Végr.].

3. szőlőbeli termésből készített; care a fost făcut din recolta (proprie) de struguri; aus eigenem Weingarten. **Szk:** ~ *szinbor*. 1780: Hangas Szőlőbeli Szin bor [M.királyfva KK; EHA]. 1819: 818ba termett új szőlőbeli szin bor ... 816 ba termett sajtolásból [Baca SzD; TSb 6].

szőlőbíró hegybíró/mester; supraveghetorul paznicilor de vie; Bergrichter. 1790: A Szőlő Bíró és Esküttek úgy vizsgálják és tsináltassák meg a hibás Gyepüket hogy azok igazán minden kedvezés nélkül és nem boszszuból legyenek kivált ha meg rotat(na)k a Birságlásra | Valamikor a Szőlő Bíró a' Szőlők állapattya iránt valamely időre hagyást, vagy Gyűlést botsát, azt rendre egyik Háztól a' másikhöz hírré tenni vagy el mondani tartoznak | A Szőlő Bíró és Eskütt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel leendő Kötelezések nem a Mezőn a' kár holottis hanem valamely Szőlős Gazdának Házánál az hol illendőbb lészen ott mennyen végben | A mikor a Szőlős Gazdák akar mi némű Birságot el költeni egyben Gyűlnek, minden Ember ekkor jelen légyen, és ha a Birság <3> m forinton fellyül valo lészen az azon felyül valo része a közönséges Szűkségre meg hagyattassék, mely szerint azon meg maradott rész a Szőlő Bíró kezében menvén arról (!) számolni tartozik [Karácsonfva MT; Told. 76].

szőlőbírótság szőlőbírói hivatal/tisztség; funcția de supraveghetorul al paznicilor de vie; Amt/Funktion eines Bergrichters. 1790: A Szőlő Bírótság vagy Eskütttség Esztendeig viseltessék, mely következzék Házalat szerént [Karácsonfva MT; Told. 76].

szőlőbíró-választás hegybíró/mester-választás; alegerea supraveghetorului al paznicilor de vie; Wahl des Bergrichters. 1790: A Szőlő Bíró és Eskütt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel leendő kötelezések nem a Mezőn a' kár holottis hanem valamely Szőlős Gazdának Házánál ... mennyen végben [Karácsonfva MT; Told. 76].

szőlőbor szőlőből készített bor; vin (de struguri); Wein, Traubenwein. **Szk:** *aszú* ~ 1837: Eczetes aszszu szőlő bor 5 veder [Szentbenedek SzD; Ks 88. 29] * *muskotály óaszú* ~ 1832: Muskotály ó Asszu Szőlő bor egy két kupás Czilinderbe [Sáromberke MT; TSb 26] * *szásznyiresi aszú* ~ 1837: A Sz: Benedeki Pintzebe etetességre hajlando Szásznyiresi aszszu Szőlő bor [Szentbenedek SzD; Ks 88. 29].

szőlőcsemete fiatal szőlő; altoi de viță; Weinsetzling. 1817: A Daru Hegynek az alját szőlő, és fáln nagy szilvafa tsemetékkel bé ültettetem [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

szőlőcske 1. szőlőcseske; vișioară; kleiner Weingarten. 1583: Barbara hozzw Georgne vallia ... vagion eg kis Darab Zeoleochkem [Kv; Tjk IV/1. 179]. 1593: Nemety Jstua(n) vallia, Zayabol hallotta(m) Kosa Mihaltol (!) ezt, Am az en Margitomnak eeg zeoleochket Attam [Kv; Tjk V/1. 419]. 1641: uagion eg kis Szőlőcske [Inó Sz; GyK X. 30/8]. 1703: Egi kis darabaczka szőlőcske [Ádámos KK; Pk 7]. 1728: egy Kis szőlőcske vagion Cir 40 „ vagy 50 „ veder bort termő ... Kelementelke felé [Balavásár KK; Ks 13. XV]. 1746: jutottanak vagy 5 darab aproság szőlőtskei [Buza SzD; LLt Fasc. 177]. 1749: vettük pénzen ... az Dési Lakatos Péter háza félét ... az felette valo egy hasáb szőlőtskével kilenczven két Forinton [Ne; DobLev. 1/234]. 1763: vagion ... egy szőlőcske [Felső SzD; Torma]. 1767: volt mint egy fél-holdné Szőlőtskéje [Nyárádszibenedek MT; Told. 37]. 1774: 20 Többől álló szőlőtske [T; EMLt Conscr.]. 1817: két rongyos szőlőtskéje a miveletség (!) mián 20 vedret sem terem [M.igen AF; KmULev. 3]. 1822: Egi kis darabotska szőlőtske [Kv; Pk 7].

Szk: *fecskefarkú* ~ 1759: egy kis Fecske Farku szőlőcske [Backamadaras MT; JHB B. 2] * *puszta* ~ 1625: hituk az ket huteos feoldmreot Zenfner Matias es Cati Mihalt felseo Lombra, egy puzta zeoleoccke zalua(n) a Varosra, hogy meg estimalliak [Kv; Szám. 16/XXXIII. 23]. 1667: az lputalihoz tartozo egy fertalnj kis darab pusztá szőlőcziket ... töredtem es uöttem fel giepűből magam számomra [Kv; RDL I. 31].

2. szőlőtőkéske; butuc de viță de vie; kleiner Weinstock. 1818: Kötölős leszen az Arendator Ur ... az Hataron levő erdőmet úgy Conservalni hogy abban semi tetemes kár ne essék ottan lévő Kevés szőlőtskemnek karozására appe-lacionalok (!) az erdő tisztításabol anyit a menyit az emberim jó Lelekkel meg esmernek [Nagyak AF; DobLev. V/1016].

szőlődaraszolás szőlőkapálás; săpatul viei; Weinhausen. Hauerarbeit. 1759: az egész falu Sz Rontás vett volt 4 Szekér Szénat ki az Utrizalt vdvtartól es alkadtanak volt meg erette 12 M forintokkal es mais ados velle a falu, es vegeztek volt erette minden forint után egy egy napi számot Interessére szőlő ... daraszlást [Szentrontás MT; Sár.]. 1780: a Szaszoknak szőlő doroszklaskor [O.kocsárd KK; Berz. 8. 72]. 1795: A Szőlő Leveletzskor (!) es dorosz-laskor penzes dolgozok(na)k [Koronka MT; Told. 41/20].

szőlődaraszoló szőlőkapás; săpător la vie; Weinbauer, Hauer, Hacker. 1749: 106. szőlő Daraszlokra erogáltam 318 [Kiskend KK; Ks 70. 51. Szám.]. 1774: A' Szőlő Daraszloknak adtam 1^a [Berekeresztúr MT; Berz. 17a. LXXIII. 42. — *Ti. véka törökbúzá].

szőlőegres éretlen szőlő; aguridă; unreife Trauben. 1669: Vagyon ezen pinczeben tizenharom hordo bor. Egy desaban szőlő egres [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

szőlőérés a szőlőérés időszaka; perioada coacerii strugurilor; Weinlese(zeit), Lesezeit für Wein. 1574: Katalin Thakach Andrasne Azt vallia ... az Margit New Azzonember

... az gywmeolch es zeleo Ereskor Mindennap estwe ... cheberrel zatiortal Tely zeolet gywmeolcet hozot valahonnat [Kv; TJK III/3. 362b]. 1591: zeoleo erezteol fogwa mind az hideg lelte az giermeket, de azutan, ki kezdet be-leolle tiztulni [Kv; TJK V/1. 55 Kerekes Istwan vall.].

szőlőesküdttség hegyközségi esküdti tisztség; jurat al podgorenilor; Amt des Bergrates. 1790: A Szőlő Birosag vagy Esküdttség Esztendeig viseltessék, mely következzék Házalat szerint [Karácsonfva MT; Told. 76].

szőlőesküdt-választás hegyközségi esküdt választása; alegere de jurat al podgorenilor; Wahl das Bergrats. 1790: A Szőlő Biro és Esküdt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel léjendő kötelezések nem a Mezőn a'kár holottis hanem valamely Szőlős Gazdának Házánál ... mennyen végben [Karácsonfva MT; Told. 76].

szőlőfa I. *fn* szőlőtőke; butuc de viță de vie; Weinstock, Rebstock. 1683: feles márhak(na)k egyszeri maszori rend kül valo járasok miatt lótt karokat vettünk eszszűnk(en) ... nyomokkal ... sok szőlő fakatis rontva(n) ki [Radnót KK; UtI]. 1694: Latam aszt hogy az tavaszal Moso Marton az hazatol vün ki az szolejeb(en) Egy nagy tereh szőlő fat [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. 1786: ezen ... Szőlők földet elsőbben néhai Pungratz György ur ő Nga fogta irtotta vágta ki Nagy erdőből s be is gyepültette s ültet(tet)te is volt Szőlőkakkal [Berekeresztúr MT; BálLt 6]. 1800: a Tövisből és egyébb a' Föld mivélését gátoló bokrokkal ki irtván, és azt szőlőfákkal be ültetvén [O. Péterlaka AF; EHA].

Szk: *bortermő* ~. 1797: bé menvén a Veteményes kertbe, melynek bal-felől valo során vagyon négy Veteménynek valo tábla, melyeknek oldalai rész szerint ... bor termő szőlő fákkal vagnak (!) spallirba véve [Ajton K; CU IX. 2/12b].

II. mn szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~*fűrész* szőlőtőke száraz ágának vágására használt fűrész; ferăstrău folosit la tăierea/indepărtarea uscăturilor de pe butucul viței de vie; Rebensäge. 1830: 2 Szőlő fa fűrészert adatat Besztertzén 2 Rfr. 30 xr [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg].

szőlőfaj szőlőfajta; soi de struguri; Traubensorte, Rebsorte. 1852: Éppen tegnap valék a' Bodor Pál kertjében, 's rendeltém meg magam és Miklos számára 100 darab igen fűin szőlő fajt, 2-3 éves frantzia muskotály, — nagy része frantzia muskotály [Kv; Pk 7].

szőlőfar szőlős hátulsó része; partea din spate a viei; Endteil eines Weinbergs. Hn. 1673/XIX sz. *eleje*: A Szőlő Foron (sz) [Mezőbánd MT; EHA]. 1779: A Szőlő faron (sz) [uo.; EHA].

szőlőfark szőlős vége; capătul viei; Endteil eines Weinbergs. Hn. 1754: az Szőlő Farkon (sz) [Harasztkerék MT; EHA].

szőlőfedés szőlőföldelés/takarás; îngropatul viilor/viței de vie; Bedecken des Rebstücker. 1590: Az zeölő fedeskor hozattam 4 kpat ket Jobbaggial fl. 1' [Kv; Szám. 4/XIX. 15-6. — *Fels-ből kiemelve].

szőlőfedő szőlőföldelő/takaró napszámos; ziler angajat la îngropatul viței de vie; Tagelohn zum Bedecken des Reb-

stöckes. 1658: Szőlő fűdeo, 16. Dolgosoknak ... N. 320' [Borberek AF; WassLt 8. 35. — *Cipő].

szőlőfő szőlős eleje; începutul viei; Haupt/Kopf der Rebe. Hn. 1643/1770 k.: Szőlőfő [Szentgothárd SzD]. 1679: Az szőlő főn [Vadasd MT; Told. 41]. 1723 k.: A' Csere végben Uj Szőlő főn egy darab fark erdő [Hagymásbodon MT]. 1733: az Szőlő Fün (e) [Göcs MT]. 1737/1792: Szőlőfő [Ördögösfüzes SzD]. 1754: A Szőlő főnél (sz) [Karácsonfva MT]. 1758: A Szőlő főnn (k) [Sztána K] | A Szőlő főn (sz) [Inaktelke K]. 1761/1818: A Szőlőfőn (sz) [Kisfalud MT]. 1772: a Szőlőfőn (sz) [Búrjánosbuda; BHn 50]. 1773: A' Szőlő főn (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. 1780: A Götsi Szőlő Főn [Harasztkerék MT]. 1789: a' Szőlő főn [Kide K; BHn 95]. 1793: A' Szőlő főn (sz) [Szamosfva K]. 1798: Szőlő főnn (sz) [Méra K]. XIX. sz. *eleje*: a Nyaras szőlő fűn (sz) [Vadasd MT].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

szőlőföld vie; (ein) Stück Weingarten, Grundstück für Weinbau. 1619/1687 k.: (A) szőlő földért mást adtak úgy hogy a régi ősvénye(n) szabad legye(n) akar kinekis járnai kár tétel nélkül [Nyárádszbenedek MT; MMatr 94]. 1648: az Kapus oldalon levedő Szőlő főldet ... sok wdeoktvl fogua az Kowáchicocz Familia ... birta [K; BálLt 82]. 1674: fele annak az kis szőlőfőnek juta Tamási István uramnak egy darab pusztá szolýo Föld [Akosfva MT; VH]. 1692: ez megh irt Szőlő földnek bőczüssi [Kövend TA; KW]. 1710: (A) szőlő földnek el adasához képest, Egri Szöcs Gáspár vr(am), Evictiótis vallala magára, es successorira, utriusq(ue) sexus in et pro Zlot 24 [Ne; DobLev. V69]. 1753: azon szőlő földének hasonfele örökös, és oljan mint ősről marart ... az benne épített szőlőt szabadosan testalhata eo Nga [Harasztos TA; Ks 14. XLIIb]. 1771: egy darabb pusztá, bororos, szőlő földnek valo hely [Szentgerice MT; EHA]. 1789: Léven ... Ketskés György Andras és foljfalvi Aszalos Mártonnének eo kegelymek(ne)k, együtt ... Egy Darab Szőlő Földök ... Melj szőlő Földet ... adának Balog Sándor Uramnak Örökösön Cseréb(e) [Szentimre MT; BálLev.].

Szk: *pusztá* ~. 1688: Az Külső szőlő hegiben ... egy pusztá szőlő föld, az Lengyel országi veszedelemtől fogva pusztan ál az másokeval edgyütt [Szentgerice MT; EHA]. 1790: a' kinek ... miveletlen Szőlő Fölgye találtatik a Szőlő Biro admoneáltassék ... hogy Pusztá Szőlő Fölgyét miveletlen ne tartsa [Karácsonfva MT; Told. 76] O Hn. 1670: egy kitsin pusztá szőlő föld [Vaja MT; EHA]. 1674: egy darab Pusztá szolýo (!) Föld [Akosfva MT; EHA] * *pusztás* ~. 1756: Libertinus Régeni Kis György Uram ... már most Tit. Vásárhellyi Kata Aszszonynak adá zalogban a' Nagy Enyedi Határon a' Vég Héršan hazul felül pedig a ... Reformata Ecclesia pusztás szőlő földét rajta levő egy nehany gyümöls fatskáival egygyütt [Ne; DobLev. I/271. 1a] * *utrizált* ~. 1762: ezen utrizált szőlő földis ... Darabas Miklosek szomszédságiban ... vagyon, Melyetis egy szegény Erdélyi ember árkont volt fel [Perecsen Sz; IB IV. 76 St. Kulcsár (64) jb vall.].

szőlőgerezd szőlőfűrt (kisebb része); ciorchine de struguri; Traube. Szk: ~ *modjára*. 1756: A Háznak felső része ... vagion jo Bojt (!) hajtás alat melynek közepette vagion kerekdeden Párkányozott Spatiu(m), négy szegeletinel Szőlő Gerezd modjára formált Virágok [Branyicska H; JHb LXX/2. 19-20].

szőlőgerezdes 1. szőlőfűrtmintás/díszítésű; cu modele de ciorchine de struguri; (kleine) Traube, Traubenmuster. 1697: aprobe Szőlő gerzdes (!) fejr ezüst Pohár [KGy]. 1699: Egy szőlőgerezdes kül belől aranyos fedelű labas pohar, nyom 2 girát 3 nehezéket [Kv; KvRLt X. A. 43b].

2. ~forma szőlőfűrt alakú; în formă de ciorchine de struguri; XVIII sz. eleje: Egy Szőlő Gerezdes forma leuelinel ezüsből formalt Aranyos Mosdocska [Berz. 17. XII].

szőlőgyepű szőlőkerítés; gardul de la vie; Hecke/Hag des Weingartens. 1570: egy Zanto ember az vyzreol haytia volt eokreyt, Az egyk az Zeole gepwre Menth volt De semmy kart nem Theot [Kv; TJK III/2. 48]. 1618: Ha Kortomaz Georgi Egiedwl hitel megh mond raita, hogi az Elseo es Also szeoleo Giepw uolna az Baluani Ferencz Giepwie hittel | Kortomaz Georgi ... az bizonsag mellet maganakis kere az teorwint hogi ugi uolna az mint eo mondotta az szeölő giepwnek allapatia [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. 1630: latta(m) hogi egi lo vagion megh keötue az szeölő giöpünel ... egi holt lois fekszik ott [Mv; MvLt 290. 209a]. 1715: Fogarasi Samuel ur(am) ... az ... Possessorokkal, és falusi lakosokkal ... jo correspondentiat tartson ... szőlőgyepük erigálásában ... meg edgiezik [Mezőbánd MT; MbK 117]. 1790: ha ... a' Szőlő Gyepű kerülésben első Admonitio. után a 2 k kerülésben is Gyepűje, akárkinékis résben találattik, ekkor büntetődik negy pénzig [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1800: hogy pedig a szomszédaitott szőlő gyepűjéhez valami jussak lehetne Lezák András és Makai Istvánnak azt tellyességgel nem tudgyuk [Adámos KK; JHb XX/19]. 1807: erdeiben Szőlő gyepűben minémű károkat tettenek, fel nyessett fiatalait vágták le tekervén pusztították [DE 3. XXXV. 13]. 1859: Az Arburás nevű szőlő Gyepűvel körül kerítve [Péterlaka AF; EHA].

Hn. 1721: A Szőlő Gyepű alatt (sz) [Dányán KK; EHA]. 1732: A szőlő gyepű mellet (sz) [Sárvásár K; KHn 131]. 1755: felyül a Szőlő Gyepű [Gógán KK; EHA]. 1786: a' Szőlő gyepűig [Mezőbánd MT; TSb 51]. 1804: a Dellőn a Szőlő gyepű mellett (sz) [Dés; EHA]. 1832/1834: A' Szőlő gyepű mellett (sz) [Hidvég Hsz; EHA].

szőlőgyomláló I. mn szőlőgyomirtó; care plivește în vie; jätend im Weingarten. 1792: Ugi hallottam hogi az Exponens Vrat és Aszonyt szőlő gyomláló dolgoaikkal együtt a' magok Pök hegibeli szőlőjelekből Bardocz Lajos Vram harmad magával ... ki hánytá volna [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Herepán Petru (32) zs vall.].

II. fn szőlőgyomirtó munkás/napszámos; muncitor/ziler care plivește în vie; jätende(r) Hauer. 1792: azon szőlőgyomlálókkel jelen volt a' Bardocz Adám Úr Birájais [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Paulus Kis (32) paroches ref. vall.].

szőlőhajtás 1. szőlőkarikázás; legarea lăstarilor (în viti-cultură), cercuire; Aufblinden der Triebe. 1763: a szőlő hajtászh nem fagattam mivel it majd minden harmadnap Havaz [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.].

2. ~kor szőlőkarikázás idején; la vremea cercuirii; zur Zeit der Hefte. 1788: az Szőlő hajtáskor éppen esztendeje mult [DLt]. 1852: Szőlő hajtáskor lesz egy éve [DLt 747].

szőlőhasábkaró hasogatott szőlőkaró; araci (despicați) de vie; Winzerpfahl, Reb-/Weinpfahl. 1771: A Szőlő Ha-

sáb karokat Csináltattam, a Vinceler ki kározza [Eszmény SzD; Told. 5a].

szőlő-hasábocskakaró hasogatott szőlőkarócska; araci (despicați) de vie; kleiner Rebpfahl, Rebpfähchen. 1804: Portsahalmi Ur is egy Szőlő hasabotska karoval oda nyargalván, a Sertéseket űtni kezdette [Dés; DLt 82/1810]. 1810: egy Szőlő hasabotska karo [Dés; DLt 82].

szőlőhegy szőlővel beültetett hegy/domb; podgorie, vie; Weinberg, Rebenhügel. 1591 k.: az zegyn varosunkis zeoleo hegyenek Nagiob (!) es haznosb vize el vezet [Dés; DLt 233]. 1592: Sigmund lewele: Dichyri az waros hiwsegeth Ad illien zabadsagot, hogy akar mely hataron leweo zeoleo hegiekreől, feőlđ beert, s kilencedet ne vehessenek [Kv; DiósyInd. 26–7]. 1600: Hogy az chatorna kutot az zeoleo hegybe chinaltak, attam segitsegwl d 12 [Kv; Szám. 9/X. 30]. 1644: Mas Nap reöggel(is) oda kuldenek ... az zeölő heogibeöl ... el Vittek [Mv; MvLt 291. 427a]. 1667: a' Bekas Pataki szeölő hegyen leuő szőlőmre az D(omi)nus Incus ... ennek az hazanak reghibe vőtt szokása és Töwrye ellen rea ment [Kv; RDL I. 148c]. 1751: Vándorék ... szánt szándékkal tilalmas kaszálo füveket mindenféle gabonákat, szőlő hegyeket pr(ae)dáltatnak étetnek [Balázstelke KK; IB. Mich. Ramplér (60) jb vall.]. 1757: A Folthi határon egy néhány helyeken lehetne jo nagy friss Szőlő hegyeket epiteni [Folt H; BK ad nro 144]. 1790: Ezen Szőlő hegyekben Idegenek(ne)k Szőlőt birmia a Verus Haereseken kívül Szabad nem lészen [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1821: A' Szőlő hegyekben e'következendőket ujjiattata [Celna AF; Ks 79. 24]. 1831: fel mentem Vaass (!) Mihályhoz s mondám neki ... gyere mennyünk és ... járjuk meg a' Szőlő-hegyet [Dés; DLt 332. 6]. 1851: Ezen szőlő hegy végében ... pityóka ván ültetve [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

Hn. 1444: Zewlewhghpataka [Gyerővásárhely K; KHn 150 Csánki V, 359]. 1628/1778: az Szőlő hegyen valo puszt Szőlő [Vajdasztivány MT]. 1688: Puszt Szőlő hegy [Oroszfája K] | Az Külső szőlő hegyben ... egi puszt szőlő föld [Szentgerice MT]. 1733: Szőlőhegyi [Doboka; DHn 11]. 1731: A Szőlő hegyi mezejében [Hilib H] | A Szőlő hegyi alatt a lábán (sz) [Gelence Hsz]. 1736: a' Szőlő hegy [Marossárpatak MT]. 1762: A Nagy Szőlő hegy fejen (sz) [Hagymásbodon MT]. 1765: a Nagy Szőlő hegy felé [Harasztkerék MT]. 1767: a' Két szőlő hegy között [Nyárádsztbenedek MT]. 1776: A Bosa vagyis Puszt Szőlő hegybe lévő terennak két végeib(en) [M.köblös SzD; RLt]. 1787: a' Szőlő Hegy alatt (sz) [Désakna]. 1797: a' Szőlő Hegynek északos oldalába (sz) [Ajton K] | Szőlő hegyben (sz) [Körispatak U]. 1830: A' Szőlő hegyben (sz) [Feketelak SzD]. 1839: puszt Szőlő hegy (sz) [Szentdemeter U].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: bortermő ~. 1662: a Sebes-Körös szép folyó vize ... a várat délről balra, a gyönyörűséges jó bortermő szőlő-hegyeket pedig éjszokról, jobbra hagyván, a várost ketté szakasztja [SKr 416].

szőlőhegyecske kis szőlőhegy; podgorie/vie mică; Rebenhügel, kleiner Weinberg. 1794: vagyon egy Szőlő hegyecske vagy is darabotska Szőlő [Marosjára MT; Pf].

szőlőhegymál szőlőhegyoldal; coasta podgoriei; Hang des Weinberges. 1676: az Közép Herza nevű szőlő hegy

malban [Ne; DobLev. I. 23]. 1679: Mészáros Bálintné Asz-(sz)anyom ... add el ... a Forkospatocbéli szőlő hegy málban ... edes Atjárul réa szállatt két darabbul állo egy hold szőlőjétt örök árann [Ne; i.h. I/28]. 1716: Hadnagy Uram ... ki vivén ... az Vég hersa nevű szőlő hegy málb(an) ... lévő Néhai Károlyi Szöcs Mártonné szőlőjének in fl. H. 10/93 penze(kb(en) valo el foglalására, el mentünk, és azon (!) szőlőtt assignáltuk az Hadnogi Uram eő Kglme kezéb(e) [Ne; i.h. II/342. 3].

Hn. 1679: Forkospatocbéli szőlő hegy málban [Ne; EHA]. 1724: az Körtvély fa szőlő hegy málban [Ne; EHA]. 1725: Körtvélyfa nevű szőlő hegy málban ... pusztá három hasáb quartás szőlő [Ne; Incz. VIII. 21a].

szőlőhegytető a szőlőhegy legmagasabb része; vírfül podgoriei; (etwa.): Weinberghöhe. 1662: Kik a parancsolat szerint mentül felesebb néppel kimenvén, a Várad és Bihar között levő hágó-avagy szőlőhegytetőn megállván a sereggel, a vezér levele Ispán Istvántul néhánymagával küldetett vala alá az égető török, tatár, kurtány tisztviselőkhöz [SKr 548–9].

szőlőhely szőlős, szőlőföld; vie; Feld für Rebenpflanzung/Wein. 1635: Az meli zölő heliet es wstől maradott feőldel cserelt Kouaczj Jakab [Andrásfa MT; Bállt 48]. 1659: Czicz hegyen egy regtől fogvast el pusztult szőlő hely ... sűrű tövis bokrokkal igen el tölt volt [Dés; EHA]. 1726: Várad András Uram is azon Nemes darab Szőlő helyet által adgya es transferálya Major Péter Uramnak [Déva; Ks 73. IV. 56a]. 1767: a Pusztá szőlőbe vagy két darab pusztá szőlő helye [Nagyernye MT; EHA]. 1797: valaki által fel fogott szőlő helyeket, vagy málás kerteket, melyekről tsupán tsak Dézmát adnának, nem tudunk, 's nintsenek is [Ajton K; CU IX/21. 43b]. 1800: találtak ... Szőlő helyeket [Mv; TSb 24]. 1824: Az el pusztult Szőlő hejkek meg vannak most is a' magok régi állópattyakba [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 86]. 1843: Egy kis régi szőlő hely őszve árkoztatva kaszállonak használtatik [Borsa K; BetLt 1]. 1859: Kőtelezi magát ... hogy a' gondviselése alá adott Szőlő helyeket minden évben a' maga idejében meg fogja mivelní [Mv; DE 3].

Hn. 1709: az Ravasz mál nevű szőlő helyben (sző) [Zilah; EHA]. 1713: Egy kűs szőlő hely [Dellőpáti SzD; EHA]. 1795: Szőlő hely (k) [Maroskoppánd AF; EHA]. 1867: Szőlő hely (k) [uo.; EHA].

Szk: pusztá ~. 1625: az az puzta szeoleő hely ne(m) jge(n) Nagy vala [UstZ 49a].

szőlőhelyecske szőlősdcske, szőlőföldecske; viižoarā, vie mică; kleiner Weinberg. 1703: Az Falu felett egy darab szőlő helyecske [F.ők SzD; RLt].

Szk: pusztá ~. 1745: egy pusztá Szőlő helyecske [Hoszsztelke AF; Kath.].

szőlőhordó szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ bot puttony; pritoacă; Weinbutte, Butte. 1570: Kerek Myklos, Ezt vallyá ... az ew Anya hazához ... vytek volt egy Bochkat egy zeoleo hordot (!) Bothot es egy Ladat [Kv; Tjk III/2. 97]. 1629: Cziebrekbeől szeőleő hordo botbol, es Egieb dib dabbol penzre tudua(n) mindenesteol teszen t f. — d. 70 [Kv; RDL I. 131]. 1697: Innet az belső pinczére nyilik edj erős reteszes ajtó. Ezen belől ... Szőlő hordo bott nro 2* [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5.

— *Fels-ből kiemelve]. 1717: A kadárlo szín melyb(en) talattak ezek ... 3 szőlő hordo bot* [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5. — *Ua.]. 1753: Két vas abrantsos karikás szőlő hordo botok [Záh AF; Told. 18] * ~ puttony pritoacă; Weinbutte, Butte. 1696: Szőlő Hordo putton nó 2 [Bethlen SzD; BK]. 1756: Szőlő hordó putton 2 [Piskinc H; JHb XXXV. 35. 37].

szőlőhordozó szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ bot puttony, cseber; pritoacă/ciubăr; Weinbutte. 1692: A' Gabonas haz hyan talaltattott ... Szőlő hordozoh Bot [Mezőbodon TA; BK 3].

szőlőíz szőlőlekvár; marmeladă de struguri; Traubenmarmelade, Traubenmus. 1850: Egy és fél veder szőlő íz [Algyógy H; Born. F. II].

szőlőjövés szőlőhajtás; lăstar de viță; Rebentrieb. 1864: még maig is vagynak szőlő jövések [M.nádas K; KHn 226].

szőlőkapáló szőlőkapálásra való; de/pentru săpat via; Hauer-, zum Behacken. Szk: ~ kapa. 1758: Szőlő kapáló hitván őszve romladozott kapa 3 [Déva; Ks 76. IX. 8].

szőlőkapás I. mn szőlőkapáló; care sapă în vie; Hauer-, Winzer-. 1614: Kanthor Mihály szőlő kapas Colosuár örökseges Ember [Kv; Tjk VII/2. 141]. 1675: enis mint szegény munkás és szőlő kapás Ember ... midőn rettenetes Tolvaj kiáltást hallotta(m) volna, kertemből ki ki mente(m) [Kv; Tjk XII/1. 101].

II. fn szőlőkapáló napszámos; zilier care sapă în vie; Weinbauer, Hauer, Winzer. 1638 k.: Ez pusztá hazban ... lakik egy ideghen Szeoleo kapas [Km; GyU 30]. 1683: A' szőlő kapasok(na)k rendeltünk adatni per djem d. 12 [Dés; JK].

szőlőkapu szőlőskapu; poarta viei; Wein(berg)tor. Hn. 1764: a Gerengi szőlő Kapunál (sző) [Csávás KK; EHA].

szőlőkaró araci de vie; Rebpfahl, Weinpahl, Rebenstecken. 1579: Az zőleo karoknak meg wetele felől így wegeztek eo keg [Kv; TanJk V/3. 183b]. 1589: meg Kialtassa három helyen hog az Zeolő Karot es az Sendelnek hozzóságat Az Karo 5 singre az Sendelt 1 singre es fel fertalra atta(m) Nekye eo maga Jargalasatol Kialtassatol f. — d. 24 [Kv; Szám. 4/VI. 144 Stenzely András sp kezével]. 1620: mind az Zeőleő karokat, mind penigh az Sindelieket sokkal reőuidgiebben czinalliak, hogj nem mint ennek eleőtte [Kv; TanJk II/1. 295]. 1681: Az szőlők szükségere is, minden eghesz telek után, per nro 300 szőlő karot csinálni ... tartoznak [VhU 200]. 1693: A Sasfak, a Tengelyek, Eke Gerendelyek, es egyeb épületek valo fenyő fak Szőlő karok, es egyebek olyanok oszollyanak ket fele [Ne; DobLev. I/38. 12]. 1710: Ott engemet egy szőlőkaróval úgy hanyitanak, hogy a bal orcámon, csak kevésel a szememen alól akada meg a karó, az Isten őrzötte meg a szememet [CsH 295]. 1754: az Nyirmezeieknek Szőlő karot Sem szabadott vagjni az utrizalt helyjen hanemha az Gyertyanosiak meg engették [Gyertyános TA; Thor. 21/18]. 1795: részint tűzfás kert és szőlő karoknak, és kertelő veszőnek valo [M.bükös AF; EHA]. 1805: el vitetett Groff Nemesné ő Nagysága ... Szőlő karott, a mit hallottam, talám 800 Karott [Sza-

mosfva K; BLt 12 Szabó János (45) grófi kocsis vall.). 1854: Szőlő Karo — 475 darab horgas [Sárd KK; WassLt].

Szk: ~nak való fa. 1776: Tanáltam ... eő Nagyságak egyben falyo Erdeje között orozva Le vágott és egy rakásban rakatt 100 Gömbölyű szőlő karoknak való fát [A. kápolna KK; BK. Dikuj Szávu (30) jb sitár vall.] * hasogatott ~. 1843: hasagatot szőlő karokat [Dés; DLt 490].

szőlőkarózás 1. (szőlőhöz) karóverés; arácit; Pfählen (der Reben). 1731: az Szőlő karozást el végesztek [Büzás-besenyő KK; Ks 99].

2. ~kor szőlőkarózás idején; timpul arácitului; beim Pfählen. 1754: a Majorház(an) épített Tanorok gypűjinek el hanyása ezen esztendőb(en) Szőlő karozáskor volt [Gál-fva KK; Ks 66. 44. 17a].

szőlőkarózásvas szőlőkarót verő vaseszköz; uncaltă de fier cu care se bat aracii; Pfähleisen, Rebensteckisen. 1737: Egi Szőlő karózá vas [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

szőlőkert szőlőkert; vie (ingrădită); Weingarten. 1662: Az egész dandárság a vár előtt való piacot kétfelől s az egész péntekhelyi derék utcát a kö-kapuig kétfelől beállván és ellepven, azon kívül pedig a lovashadnak seregenként mindenütt két sorjába állattatván, az vezér Szejdi passa sátoráig, melly ... az útfélen és váradi külső szőlőkertek alatt levő szántóföldeken felvonattatva vala [SKr 623]. 1818: a' Szőlő Kert, vagy Gypű [Sztána K; CU].

Hn. 1837: A' Szőlő kert nevű helyen való ut [Kelemen-telke MT; EHA].

szőlőkertcsináló szőlőkerítést készítő; persoană care face gardul; Weingartenumzäuner. 1844: Szőlő kert csáló ember 23 [Born. F. IIlb].

szőlőkikötés szőlőkötözés; legatul/legarea viței de vie; Aufbinden der Triebe. 1823: ezen Két Hegybe meg kivantato szőlő kikötésre és Kapállásra ... Háromszáz nap számos [Pipe KK; Told. 31].

szőlőkötés szőlőkötözés; legatul/legarea viței de vie; Aufbinden der Triebe. 1756: Szőlő kötésre az berzokájából^a vagj is aprojából költ 2 [Kiskend KK; Ks 71. 52. Szám. — "A kenderéből]. 1757: Kender ... Szőlő kötésre az aprajabol ment fel ... 5 Kalon(gya) [uo.; Ks 71. 52]. 1793: Az Málé keveréshez az Szőlő kötéshez is az héten hozzá fogtunk [Hadad Sz; JF 36. 272 Vintze István lev.].

szőlőkötő I. mn szőlőkötésre használt; care este folosit la legatul viței de vie; für Triebaufbinden, Binde-, Weinbinde-. Szk: ~ hárs. 1765: Kötelesek Az Gyalog szeresek ... ezen munkára^a Jövéskor egy egy penetényi szőlő kötő hársot hozni [Nagyfalu Sz; BfN. — "Törökbuza-kapálás-ra] * ~ kóka. 1763: Panaszt téven Báro Bomemissza Ignatz Ur eő Excllja ... akarván tölle vásárolni az I. eőke-gjelme valami szőlő kötő kákát ... a piacon megverte, rongálta [Torda; TJKt V. 171] * ~ vessző. 1774: Széna hol, mennyi termet hány kaszally, hány Szakas, hány Szekér, ölit hogy adták el, mi jöt belőlle, item Szalmából, Nadból, Hársból mi Proventus, vgy Szőlő-kötő vesszőből ha kévéneként el adták ...? [KS gub-i vk]. 1852: A' Berec Pásztor ... Télbe mennyi karo vágás esik az Berekebe szolgalaton fejlű Tartozik vagnéi 10. kéve szőlő vesszőt

szedni [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

II. *fn* szőlőkötő napszámos; ziler care lucrează la legatul viței de vie; Tagelöhner für Triebaufbinden. 1774: A Szőlő kötőknek 1 1/2 véka [Berz. LXXIII/42. 17a].

szőlőkötőző I. mn szőlőkötözésre használt; care este folosit la legatul viței de vie; Reben aufbindend, Binder-. Szk: ~ vessző. 1722: Az Szőlő kötőző vesszőket edgy öreg Béres szánon el küldett(em) Porumbákig [Fog.; KJ Rétyi Péter lev.].

II. *fn* szőlőkötőző napszámos; ziler care lucrează la legatul viței de vie; Rebenaufbinder. 1845: 18 pénzes szőlő kötőzőnek per 20 xr egynek [Dés; KvNJ 33].

szőlőkőz szőlő-térköz; distanță între rânduri de viță de vie; Abstand zwischen Weinzeilen/-reihen. 1573: Racz ferench Siluassy Imre ... talaltak ... az teob veret^a penig az Zeolē kézbe de ne(m) az tehenes Myklos feolden [Kv; TJK III/3. 148. — "A disznónak].

szőlőkút szőlőbeli kút; fntină din vie; Brunnen im Weingarten. Hn. 1732: az Szőlőkutnál levő Erdő [Türe K; Told. 21].

szőlőláb szőlőföld hátsó vége; capătul de jos al parcelei de vie; Hinterende des Weingartens. 1797: Kaszalo ... A Szőlő labján gyümölcsösöl edgyüt [Pf].

szőlőlevél 1. frunză de viță (de vie); Reben/Weinblatt. 1704: Ma jöve Golesco uram egy szolgája ... és ... egy tonnában szép szőlőt küldött az maga szőlejefélét. Minden szőlőgerezdet külön-külön kötvén bé hársal szőlőlevélbe, s követte az urat levelében, hogy eddig az odavaló országnak gyümölcséből nem küldhetett [WIN I, 254-5].

2. szőlőbirtokot bizonyító irat; act de proprietate asupra viei; Besitzerurkunde für einen Weinberg. 1701: Deliberal-tatot volt, hogy Nemes Mihaly Szekely Mihalyntul vót szőlő Levelet ... producally elo(n)kben [Dés; Jk 325a].

3. szőlőlevéldísz; ornament în formă de frunză de viță (de vie); Rebenblatt (als Ornament). 1860: Hat kávés find-sia szőlő levéllel [Kv; Végr.].

szőlőleveledzés, szőlőlevelezés szőlőlevél/hajtás ritkítása; răirea frunzelor (la viță de vie); Auszupfen, Geizen von Rebentrieben/Weinblättern. 1690: eddigis végben kellett volna menni, mind a humilitásnak mind a szőlő levelezésének [Örményes TA; BesztLt 202 Csepregi T. Samuel a beszt-i főbíróhoz].

szőlőlevelező szőlőlevelet/hajtást ritkító munkás; muncitor care lucrează la răirea frunzelor (la viță de vie); Re-bengeizer. 1690: A Szőlő levelezők a Contractus szerint ... legyenek it vasámap estve [Örményes TA; BesztLt 202 Csepregi T. Samuel a beszt-i főbíróhoz].

szőlőlópo care fură struguri; Traubendieb. 1780 k.: Also Szováthi Kekesan Dumitru nevű Legény ... Szőlő Lopo tolvajokal ... egy néhány gerezdet el lopot [Kv; SLt XL Henter János Suki Jánoshoz].

szőlőlugas futószőlő; boltă/umbrar de viță; Weinlaube. 1637: Azon kertben vagy on egy kereszt formara plantalt

szeleőb lugos [Fog.; UF 1, 422]. 1685 e.: Ezen kertben vadnak külömb külömb fele vetemenyek, és nem régen ültetett fák, s Szőlő Lugas is az ház körül [Borberek AF; MVRK-Lev. 12 Urb.]. 1729: a táblák mesgyéin, némely helyt, szép szőlő lugosok ... vad(nak) [Buza SzD; Jhbk V/2].

szőlőmál (déli) hegyoldali szőlő; vie pe coasta podgoriei; (südliche) Seite des Weinbergs, Weinberghang. 1719: lévén ... két holdocsa szántó földgye az Nagy rétes Névű szőlő Mátra fel járó lábban [Ne; DobLev. I/97]. 1725: az Körtvélyfa nevű szőlő málban lévő lévő (!) három csőtört szőlő [Ne; Incz. VIII. 23a]. 1729: Farkas Patak meleg oldal szőlő Málb(an) ... két hold quartas szőlő [DobLev. I/146]. 1739: (A) Nagy Rédes szőlő Málban lévő Szőlő | Gerepen nevű szőlő Málban ... fél hold quartas szőlőjek [Ne; i.h. I/174, 176]. 1760: ab oriente az Körtvélyfás nevű szőlő Málban menő ut [Ne; EHA].

Hn. 1694: Szőlőmáj pataka mellett (sz) [Pálos NK]. 1695: az szolo Maly patakjáb(an) (sz) [uo.]. 1713: Szőlőmál (e) [Bányabükk TA]. 1715: Az Szőlőmályban az rövid föld (sz) [Pálos NK]. 1721: az Szőlő maj nevű helyben (sz) [uo.]. 1747: A Szőlő Máj terib(en) [Kolozsborja]. 1778: Verőfény szőlő málb(an) [Bágyon TA; EHA]. 1798: A Szőlő Málban (e) [Aranyosrákos TA] | a szőlő málánál (sz) [Korond U]. 1826: A' Szőlő Májánál (sz) [M. valkó K] | a szőlő Málban (sz) [Korond U]. 1841: Szőlő Málón (sz) [Korond U]. 1850 k.: a Szőlő málba (e) [Aranyosrákos TA].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

szőlőmérés szőlőterület felmérése; măsurarea terenurilor plantate cu viță; Vermessung eines Weinbergs. 1585: Joannes Scholcz Beszterczey Grűsz Istwa(n) zabo legénye ... kwlde engemet Zabo Iános Zabo Georgyhoz hog' Monostorra leölyeön az zeoleo Merny ... En zabo Georgnek meg monda(m), De azt monda Arra hogy Ninch moggya mert oth Nem ertenek az zeoleo Mereshöz [Kv; TJK IV/1. 436].

szőlőmérő I. mn szőlőmérésre használt; care se folosește la măsurarea terenurilor plantate cu viță; Meß-, Vermessungs-. Szk: ~ *rud*. 1718: A' szőlő ... négy rud a' szőlő mérő rud szerént [Mezőmadaras MT; MMatr. 376].

II. fn szőlőt felmérő (hivatalos) személy; măsurător de terenuri plantate cu viță; Stange/Latte zur Weinbergvermessung, Meßstab, Wein(berg)vermesser. 1599: Minthogy zeoleo mereoknek ez varoson mindenkoron ketteonek kellett lenny ... hogi ha valamellik natiobol zeoleo mereoh nem volna, tehát eo kgme biro Vram tanachyawal egyetemben arra elegendeo embert valazon [Kv; TanJk I/1. 335]. 1601: Zeoleomereoket valasztottanak eo kgmek varosul az ket Nemzetbeol [Kv; TanJk I/1. 383]. 1611: Ezen kuul vadnak zeoleok es zantfoeldek mellic beczultesse-nek meg az zeoleo mereokel [Kv; RDL I. 90]. 1627: Wagon felso lombon egi fertalj szóló az meliet estimáltak az szoleo merók f. 14 [Kv; RDL I. 131]. 1671: Foroghwan eo kgmek eleót, bizonios emberek panaszkodasabol az Szeleő merők dolga [Kv; TanJk II/1. 332].

Szn. 1583: Zeoleomereó Marthon [Kv; TJK IV/1. 180]. Szk: *hites* ~. 1602: Kadar Gergely es Ramfft (!) Marton az Varosnak hewteos zeoleo mereoy [Kv; TJK VI/1. 590]. 1614: az mely szeoloket mikor az vdeo kj nilik az huteős szeleő mereokkal meg kel bechultetnj [Kv; RDL I. 95]. 1667: Oly ... ez Nemes Varostol Valasztott hütős Szeő-

leő Merők es Oculatorok ... kj menenk Bekas Patakba(n) [Kv; RDL I. 148].

szőlőmetsző I. mn szőlőmetszésre való/használt; care este folosit la tăierea viței de vie; zum Rebschneiden, Rebenschneide. Szk: ~ *kacor* szőlőmetsző görbe kés. 1787: Három szőlő metző kotzar [Mv; MvLev.] | nyoltz avatag szőlő metző kotzar Dr. 16 [Mv; i.h. Nagy György hagy. 8].

II. fn szőlőmetsző munkás; muncitor care lucrează la tăierea viței de vie; Rebenschneider. 1774: A Szőlő Metzőknek ... 1 véka [Berz. LXXIII. 42. 17a].

szőlőmezsgye szőlőhatár jelölő barázda; răzor/hat care marchează hotarul între două loturi de vie; Anriss des Weinbergs. 1634: megh futamodék Varga Andras ala ay szolő mesden es enis utanna [Mv; MvLt 291. 30a].

szőlőmunka szőlőművelés; muncă efectuată în vie; Weinbau, Arbeit im Weinberg. 1666: Anno 1666 die 12 Novembris fizettem meg Almos Györgynének sarcadáját f. 17 d. 50, id est tizenhét forintot és ötven pénzt. Szolgált le róla f. 4, id est négy forintot szőlő munkájával [Kv; KvE 201 LJ]. 1676/1681: á számtarto ... magais ki tekintse(n) kivalkeppen szőlő munkanak s vetesnek idejen ... á szűren ... jelen légye(n) [Vh; VhU 657]. 1690: a Szőlő levelezők ... hamar által esnek most a Szőlő munkán semmi termése nem lévén [Örményes TA; BesztLt 202 Csepregi T. Samuel a beszt-i főbíróhoz]. 1700: Usora. Van ki adva itt Pokaban fl: hung: Nro 75 melyekre a Falu tartozik 75 embert adni a szőlő munkára [Póka MT; Ks 9. XXXVIII]. 1732: A meg irt adossagnak interesse Esztendő által minden forintra edgy napi dolog, ki kaszával, ki sarloval, ki pedig szőlő munkával, a ki mikippen tartozik [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1759: szőlő munkával Interezek (!) ... minden forint után egy egy napot dolgoztak [Szentrontás MT; Sár.]. 1782: Én Pal Péter özvegye ... vallom, hogi Bágyonba szőlő munkára Tavaj háromszor vetettek [Torockó; Thor. XX/5. 30]. 1792: Városunkb(an) a Kézi Mesterségek ... tsak akkor miveltehetnek ... a midőn a Föld mivelést Szőlő munka és a tetemes Vectura engedhetik [Zilah; Borb. II követi ut.]. 1811: Mint a' boros szőlő munkán fáradozni, 'S E' rövid életet a' Borral földözni [ArÉ 78-9]. 1844: talám jo lenne Török buzátis veretni le, mig a' Szőlő munka is nem lepne meg [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

szőlőmunkás szőlőnap számos; ziler care lucrează în vie; Tagelöhner, Arbeiter im Weinberg. 1699: 26. Juny ... minthogy az nap most leg hosszab; vegeztük ... hogy a' szőlő Munkasok diurnuma ekkeppe(n) legye(n): Leveledzőnek diurnuma // 9 Kapasnak // 12 homlitonak // 15 [Dés; Jk 286a]. 1756: A' Mlgs Ur eo Ngának, Lekentzen ötven, Dipsén kilentzen szőlő munkás usurási vadnak | Lekentzen a' Mlgs Ur eo Ngának ötven szőlő munkás usurása vagyan [Galac BN; WH. Kelemen alias Székely István (35) j b és Lukás Anna (60) j b vall.]. 1767: ki mentem arra, szőlő munkásaim s dolgoisaim lévén nekem is azon szőlőmben [Ne; DobLev. II/377. 4b].

szőlőmű szőlőmunka/művelés; muncă efectuată în vie; Weinbau, Weinkultur. 1580: Az zolő mybe, es zólók Myweltetessebe ... Az keőssegre sok kwlomb kwlomb fele karwallas esset [Kv; TanJk V/9. 214]. 1586: Amikorön ...

egyben gywlnek az zamweweo vram, Akor az zeoleokra laro hidak es paloknak megh Epitesse feleollis talallianak olj modot, hogy az zeoleomywkort epwletlensegh miat fogiatkozás Ne legien [Kv; i.h. I/1. 25]. 1654: Attam szőlő mű feyeben Kucsis giorgynek f l [Kv; ACJK 63b]. 1663: Futás, bódulás gyakorta vagyon ... ki Szilágyra, ki Erdélybe megyen ... ki Bányára szőlő műre [TML II, 576 Teleki Mihály Lónyai Annához].

szőlőművelés szőlőmegmunkálás; cultura vitei de vie; Weinbau, Weinkultur. 1621: Az karok dolgatt, es az Szakmanban valo Szeőleő mwhvelest assumalva(n), eő kglmek eleőbbj vezegeseket heljben hattak | eő kglmek Mostanis azokat az limitatiokat ... az szeőleő művelésben ... obseruálnj es observaltatnj akarjak [Kv; TanJk II/1. 310, 328]. 1756: Ami a szőlő mivelest ... illeti az szőlő mind eddig mostis megh mivelve leszen [Lőrincfva MT; Kp III. 135]. 1793: az Úr, és az Aszszony ... azon 1792dik Esztendőben Tavasz táján, szőlő mivelés kezdete alkalmatosságával ... azon szőlőket el Foglalták [Ne; DobLev. IV/717]. 1820: A' gyalog Szeres Marhátnal Emberek ... be jámak Kolosvárra napszámra, ahol a ... Szőlő művelés pénzes napszámokkal tractáltatik [Jegenye K; KmÜLev. 2]. 1851: az szőlő mivelés a' Törőgbuza mivéléssel egybe útközük [Nagyak AF; DobLev. V/1322]. 1878: Abrahám Gergelynek Szőlő mivelésért téli karo pásztorság eőből ki ütődik Be-kőjé 2 fr | a kiadásból ki ütődik 5 Fr [Etéd U; Nkf].

szőlőműveltetés szőlő-megmunkáltatás; cultivarea vitei de vie; Förderung des Weinbaues. 1596: eo kegmek wyoba(n) walaztottak hat bizonios zemelieket, a kiknek megh hattak ew kegmek hogy mind zeoleo myeltetesre, zantasa es aratasra Gondot viseliene [Kv; TanJk I/1. 278]. 1601: Zamot akaruan vetnj Kerekes Balintal az zwleo Miveltetes dolga feleol hogy houa es mit dispensalt volna [Kv; Szám. 9/XV. 22 Jer. Nekl sp kezével]. 1672: Gyerőfi hazudott eből, mint az kutya. En bizony soha semmi formában kezéből ki nem vöttem, hanem az egy szőlő miveltetést; hattam ... maga kire bízta [TML VI, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1700: Következik az Szőlőműeltetésre ... és egyeb diversakra valo Erogatiom [Kv; Szám. 40/I. 23].

szőlőműves I. fn szőlőmunkás/napszamos; muncitor/ziler care lucrează în vie; Weinbau-arbeiter/-tagelöhner. 1568: Laur(entius) Flystych ... fass(us) e(st), Tudo(n) hogy Zabo balint, Ket zölomiesel Joth vala hoza(m) [Kv; Tjk III/1. 198]. 1571: Az zeoleo Mywesekis egi Napy berryel egy hetenis az korchoman hewer az zabad kost Mellalet, Vezegest azt eo k. varoswl hogy Byro vram kyalattasa megh hogy senky Ezentwl seh zeoleo Mywesnek seh Boro (!) Iwonak Enny Neh Adyon [Kv; Tjk V/3. 41b]. 1593: Kappa Mester ... zeoleomives [Kv; Szám. 5/XVI. 8]. 1599: az Szeőleomieseknek ... teobbet fizettek p(er) d 8 [Kv; Szám. 8/XIII. 70 Szabó András sp kezével]. 1604: Az Zeoleo Miüeseknek fizetesek feleol az Tawaly eztendeobely ... vezegest helyen hattak | Amely vinczelér penigh az vezeges ellen hitetne az miüeseket ... az kalikkaban (!) tettessek hasonlo keppen egyeb rendbely paraszt embereketis kik awal kerkednenek az Zeoleo mywesek eleot [Kv; TanJk I/1. 469]. 1605: Az zeoleo mywesek dolgaiban obseruallak eo kgk Tanachyul az ennek eleotte valo vezegeseket [Kv; i.h. I/1. 529]. 1614: Kerekes György szőlő Műves [Kv; Tjk

VII/2. 142]. 1673: az eő kglme magha szeőleő mivessi által szolitva(n) engemet egi kis tabakot kerve(n) teőllők vgy mente(m) [Kv; Tjk VIII/11. 319].

II. mn szőlőművelő; care lucrează în vie; im Weinberg arbeitend, im Weinbau tätig. 1621: Gub. eo Naga innet el menue(n) hagianak it ket borjus Tehenet borjustol ... hattam egi bizonios zeoleomies Emberel szamos Vyuarra, attam nekj munkajaba(n) f — /37 1/2 [Kv; Szám. 15b/IX. 76]. 1728: rész szőlőjek(ne)k aestimatiojára Exmittaltatnak ... Szőlőmives Nagi János es Nagi István Atyánkfiái eő kglmek [Dés; Jk 380a].

szőlőnyak 'Hn. 1646: Az Szeoleo Nyakba (sz) [Mezőkirályfva K; EHA].

szőlőnyíl sorshúzással osztályrészl jutott szőlőföld-darab; parcelă de vie (obținută prin tragere la sorti); (mit Pfeilschuß) ausgeloste Weinbergparzelle. 1740: az Vtrumban Specificált Szánto földeket ... mind Kováts György szántotta ... a Szőlő Nyilatis ő miente [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13].

szőlőnyilacska sorshúzással kiosztott kis darab szőlőföld; parcelă (mică) de vie (obținută prin tragere la sorti); ausgeloste kleine Weinbergparzelle. 1767: egy Kis darabotska Szőlő Nyilatska [Buza SzD; LLt].

szőlőnyomó szőlőpréselő; care este folosit la storsul strugurilor; zum Weinpressen. Szk: ~ kád. 1756: Avatag Szőlő nyomó kád 3 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 28] * ~ zsák. 1681: Szőlő nyomo Sák Nro 1 [Vh; VhU 562]. 1768: Szőlő Nyomo Zsák 1 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb].

szőlőoldal szőlővel beültetett hegy/domboldal; cvastă de deal plantată cu viță de vie; mit Wein bepflanzter Berghang. 1671: az kis Horsonjban (!) az szőlő oldalon az Giulaj Hatar szelben (sz) [Kolozsorsa; BHn 109]. 1748: Temetkező helye ... a mellette lévő Nagy Kopár Szőlő oldal [Koronka MT; EHA]. 1750: a' Fel-hegy nevű Szőlő oldala megett maradott még egy darabotska tsegelyes Tziher [Koronka MT; EHA]. 1770: az Körtvély kapuji szőlő oldalon Anygom ki-hágott [Nagyercse MT; Told. 3a].

Hn. XV/II sz. v.: az pusztá szőlő oldal [Nagyiklód SzD; EHA]. 1737: Pusztá Szőlő oldalan (sz) [Dámos K; KHn 44]. 1767: A Szőlő oldalan (sz) [Buza SzD; EHA]. 1788: Szőlő oldal nevű szakadozot ... reszszem [Tarcsafva U; EHA]. 1891: Pusztaszőlő oldal [Jákótelke K; KHn 40].

szőlőosztás szőlőbirtok/föld-osztás; împărțirea viei; Auseinandersetzung unter den Weinbergbesitzern, Aufteilung des/eines Weinbesitzes. 1585: Zilassy Mihaly vallia ... Grusz Jstua(n) suga Zabo Georgnek, oztan kerde(m) myert sugh, Monda Zabo Georg en azt hize(m) hogy az zeoleo osztásra Monda Zabo esmeg, Nem Jo volna illienkor hinya hane(m) az eleot valo Estwe [Kv; Tjk IV/1. 436].

szőlőörizés pázirea viei; Weinhten. 1621: az Fenesi hegien valo zeoleo Eorizesteol mely az plebaniahoz valo volt. atta(m) az pazoroknak, husra es pazor berben f — 166 [Kv; Szám. 15b/IX. 220].

szőlőörökség szőlőbirtokbeli örökség; vie obținută prin moștenire; geerbter Weinbesitz, Weinerbschaft. 1573: az

minden chedulara exhibitat írjon [Kv; TanJk V/1. 418]. 1622: Salarium pastoris. Minden hazas ember ad az pastornak ket kett kalongia buzat ... zólós ember egy egy veder mustot, kinek zóleje nincz tiz penzt [Fellak SzD; SzJk 11]. 1735: Szilai (!) János nevű Jobbágyon ... jo facultásu ember, és vagyon három fia ... marhás, szőlős, jó maga tehető emberek [Vajdakamarás K; WassLt Bethlen József aláírásával].

Szn. 1591: Zeoleos Gaspar [Kv; Tjk V/1. 109]. 1597: zeoleos balas [UstZ 12/60 Jakab Mihály lengyelfaluj vall.]. 1607: Caspar Zeoleos de Kadiczfalu [i.h. 20/149]. 1614: Szeoleos Lukachne lib. Szeoleos Gyeorgy zs [Szombatfva U; BethU 135]. 1621: Borbely Palne Szeölös Orsolia azoni (45) [DLt 343].

3. szőlősgazdák egyesülésének nevében; in denumirea asociatiei proprietarilor de vie; als Fachbezeichnung einer Winzergenossenschaft, Weinbauer-. 1825: az előbb Szomszédolt Szőlő ... a' Nemes Szőlős Társaság által el betsültetett ... azon illy formalog el betsültetett Szőlő Helyt Klmednek az elbetsüllés Summájáig birtokába adattatott [Kercsd TA; Borb.]. 1836: a Kővendi nemes Szőlős Társaság [Borb.].

II. fn szőlő; vie; Weinberg, Weingarten, Wein-/Rebstöcke. 1767: A Vintzellér az szőlőt ki karózta felesen ki is hajtott benne [Eszmény SzD; Told. 29].

Hn. 1725: Az Szőlősben (sz) [Kolozs]. 1759: Szőlös [Nyárádszitimre MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adatai az EHA-ból valók.

szőlősgazda szőlővel bíró gazda; proprietar de vie; Weinbauer. 1702: az Desy Szőlös Gazdák [Dés; Jk 332b]. 1768: azon bokros helynek élésétől ... senkitt ő Nga a' szőlös gazdák közül el nem tiltott [Koronka MT; Told. 34]. 1781: a' Gutti Kristina Aszszony által a' fenn forgó helyre építettmi szándékozott Háznak meg maradása, az ott lévő szőlös Gazdák(na)k ... Nyilvánosság nagy Kárára lett volna [Perecsen Sz; IB. Val. Máthé (60) j.b. vall.]. 1790: A Szőlő Biro és Eskütt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel lejtendő kötelezések nem a Mezőn a'kár holottis hanem valamelly Szőlős Gazdának Házánál az hol illendőbb lészen ott mennyen végben | a' kár mely Gyűlése légyen a Szőlős Gazdák(na)k a Szőlő Birák rendre Szölongassák meg a Szőlős Gazdákat, és ha kik jelen lenni nem találtnak az ilyeneken a 12 pénz Birság observáltassák | A mely Háznál a Szőlős Gazdák(na)k, mikor Gyűlése vagy Törvény folyása lészen, akkor ... Házban ne pipázzanak, minden a maga rendén ülljön, és senki Törvény allatt, Süvegitt fejében né tartsa Gyermekek és Aszszony Ember a Törvényben ne légyen ezen meg írt Birságnak ... Exequutorai a Szőlős Gazdák légyenek [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1795: ezen Falu 200. gazda embermél többől áll, kik mind szőlős gazdák [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 7a].

szőlőshegy szőlőhegy; podgoric; Weinberg. 1829: Szőlős hegy aljábali föld [Kissolymos?; Márkos lev. — "Melyik?].

szőlőskád szőlőtároló kád; cadă folosită la culesul strugurilor/viei; Rebegefaß. 1619: egy alkalmas Zeölös kaad melj az erész alat volt az haasz megét [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck sp. kezével]. 1625: Kad vagyon No. 4. melylyek nyomó es szeoleos kadak [Kv; RDL I. 126]. 1634:

Egy Zeoleos Kad, Egy hordo, egy Altalag [Kv; RDL I. 105]. 1837: Négy Szőlős kádok [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

szőlőske kis szőlős; viișoară; kleiner Weingarten. **Hn.** Szőlőske [Vaja MT; HbEk].

szőlőskert vie ingradită; Weingarten. 1573: vallia aztis Rach ferench ... az tehenes Myklos zeoles kertenek Aitaiait giakorta talalta Nythwa ... zeowenies (!) penig chiak alachon volt hoga akarmy barom kényyen altal zeokhetet rayta [Kv; Tjk III/3. 148]. 1574: Nagy Jacob az zéles kertbe zeokellet volna Be es otth lesnek ... kerdettek hoga ... Myert Budostatok az Zasok (!) keozetis ha Igaz Emberek vattok [Kv; Tjk III/3. 350. — "Olv.: Szászok]. 1587: Az mely zyromnak walo fewz, az zeoleos kertbe volt attam azt az kadamak Egy forintert [Kv; Szám. 3/XXXIV. 15 Szabó György isp.m. kezével]. 1600: Az Zeoleos kertnek Seowenienek epitesetol Mint hoga ... a' mit egiszer epitettnk, Jgen hamar esmett el püzitottak, vyolagh kellett megh chinnaltatnom ... f 2 d 90 [Kv; Szám. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp.m. kezével]. 1633: io szeölös kerteis vala Zabo Balasnak [Mv; MvLt 291. 133a]. 1662: Innen die 30. Augusti Debrecenbe bekisértek vala, a vezér ... népe közül egyet is ott benn megszállani nem engedvén, hanem egész táborostól a szőlős kertek közé és Tóóc mellé kimenvén, ott szállott vala meg [SKr 626]. 1686: Istva(n) Geréb Ur(am) ... maga szájjával vallá hogy eo kglme ... Bethlen falvan' ... a' szőlős kertb(en) ezer Tallért Talált [Dánfva Cs; BK. — "U]. 1694: egy jo darabocska Szőlős Kert, jo darabocskan va(gyo)n Szőleje [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1756: a Veteményes, Virágos és Szőlős kert ... Udvar ház felől valo része teres lévén vagyon a Virágos és veteményes helye, ezeken belől menedékes lévén vagyon szőlő Tökkel bé ültetve [Branyicska H; JHb LXX/2. 30]. 1761: Branyitskai Szőlős Kertben termet majorsag bor sajtolással együtt [uo.; JHb XXXV/39. 25]. 1844: Bolya Onu zseller 's (!) szőlős kertenek betsű levele 1796 [Ne/Nagylak AF; DobLev. VI/1249].

Hn. 1741: a Hunyadra menő uton felyül egy darab gyümölcsös Szőlős kertnek hivatik [Nyárszó K; KHn 122]. 1758: A Szőlős kert felett (sz) [uo.; EHA].

szőlőszedés szüretelés; culesul strugurilor/viei; Weinlese. 1647: Thodora ez Eősszel 1646 Esztendőb(en) szőlő szedes tajb(an) bujdosek el az nagy Deőgh halalban [Ónok SzD; Ks 42. D. 23].

szőlőszedő szőlőt szedő munkás/napszámos; muncitor/ziler care lucrează la culesul strugurilor; Weinleser, Weinleserin. 1606: szeölő Paztorok(na)k, Szeölő zedőknek kenieret attam ki, mellic Regestumomban fel uadnak Jrua [Kv; Szám. 12a/I. 15].

szőlőszeg szőlős vmelyik vége; capătul viei; Ecke/Ende des Weinbergs. **Hn.** 1760: a' Szőlő szegnél (sz) [Székelycsóka MT; EHA].

szőlőszem boabă de strugure; Weinbeere. 1619: Konstantinápolyban láttam ... hogy az szőlőszembe szinte úgy megtermett az az fereg, mint nálunk az almában, körtvélyben, szilvában, azaz olyan férges volt az szőlő szeme [BTN² 317].

szőlőszín szőlőszínű; de culoarea boabelor de struguri; trauben-/weinfarbig. 1628/1635: *Matériak: ... Kett Vegh mohar, eggik narancz sijn, masik zolo zin* [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béli Kelemen inv. — "Fels-ből kiemelve].

szőlőszomszéd szőlőbeli szomszéd; proprietarul viei învecinate; Besitzer des benachbarten Weinberges. 1667: oly lstenelen gonosz szeoleo szomszéd az á Szeots Mihály, hogy gonoszszab nem lehet szeoleo szomszédnak annál [Kv; RDL I. 148e Kb. Stephanus Cassai alias Csizmadia jur. centum vir Colosvariensis (37) vall.].

szőlőszűrő kb. szőlőlé-szűrésre használt; de strecurat mustul; Traubensaftseihe, für Seihen von Traubensaft. Szk: ~ *farosta*. 1764: Szőlő Szűrőfa rosta [Esztyén SzD; Told. 29].

szőlőtábla felparcellázott szőlőföld része; parcelă de vie; Parzelle des/eines Weingarten. 1826: A' Motsi Rakottás-beli Szőlő Táblát [Mócs K; EHA].

szőlőtermő viticol; für Weinbau geeignet, Weinbringend. 1781: a földesurnak vagy az ilyen különös rendelkezésekre rendeltetett circularis tisztviselőknak engedelmek nélkül és az erdők közepében lévő szőlőtermő helyen kívül senkinek is a berkekben házat vagy kalyibát építeni szabad nem lé-szen [Erdő II, 457 II. József erdőrendtartásából]. 1836: szőlő-termőföldjek igen kevés vagyon [Dés; DLt 731].

szőlőtető szőlőhegy/domb teteje; vírfül podgoriei; Rücken eines Weinbergs. Hn. 1687: A Ketskés szőlőtetőre jároban (sz) [Désfva KK; EHA]. 1717: Szőlőtető [Kük; DobLev. I/108]. 1744: A Szőlő tetőnis [Szentdemeter U; EHA]. 1768: A Pusztá szőlő tetőn [Gyalu K; EHA]. 1773: A Szőlőtetőn (sz) [Medväs AF; EHA]. 1785/1818: a' Szőlő tetőn (sz) [Názánfva MT; EHA].

szőlőtő szőlőtőke, tőszőlő; butuc de viță de vie; Weinstocke. 1570: Nyrew Ambrus ... Azt is Latta hogy mykor Marthon az zeolebe Mywelt, es hogy az Mas zeoleyebeől hordoth zeolew teoket oda wgy epítette mynt Eoweth [Kv; TJK III/2. 90]. 1592: Orsolia, Bodor Mihaline vallia ... Mikor latni az zeoleo teo melle mentwnk volna, az laba nioma is ott vala az zeoleo teo mellet [Kv; TJK V/1. 305]. 1647: Az Istallo fara mellett vagion egy kilencz Tablabol allo Lugosos, vetemenyes kert, melyben szep szeoleo teok, es ke-ues gywmeolcz fais vagion [Nagyteremi KK; BK 48/16]. 1667: monda Csiepregi Ur(am) (küllyeb lévően egy néhány szeoleo teo) ezt bizony küllyeb rakták, de bé deoltogeté osztán eo kglme [Kv; RDL I/1483 Nob. foemina Catharina Relicta Vidua quondam Nob. Michaelis Egeresi Colosvariensis (67) vall.]. 1702: imit amot volt tsak szőlő tő benne [Dés; KGy]. 1756: A Vetemenyesnek belso része az oldalos vagyis menedékes helye a Marus, vagi Dél felől vagion szőlővel bé ültetve Termő es Terméketlen szőlő Tőn talál-tattak in summa 3210. melyet ... 30 kapás egy nap ki ka-pálhat [Branyicska H; JHb LXX/2. 32]. 1777: Miis azért el-sőbbben is a Szőlő tövek mineműségét ritka vagy sűrűségét vévén számban az allyán mintegy két vagy három Kis Paszmányira közép renden valo tö szőlőkkel ... találtunk hatvan tö szőlőket [Ne; DobLev. II/491]. 1794: egy szőlő tö mellé le kutzaradatt [MNY XXXVIII, 208]. 1822: (A) Szőlőt ... a' miveletlenség által el pusztulni hagyták, a

Szöllő Tők el romlottak ... azolta nagy munkával ... Tőveit takarította, sok sarju Szöllőket fel-bocsátott [Kv; Pk 4]. 1835: A' benne találtott Szöllő tők fel számláltatván, ta-láltattak 19750 Szöllőtők [M.gombás AF; TL 49]. 1846: köteles lészen ... az üres pusztá helyeket szöllő tökkel ké-sajafákkal bé építeni [DE 3].

Hn. 1793: A' Szőlő töbe [Torboszló MT; MMatr. 456].

szőlőtőke szőlőtő; butuc de viță de vie; Weinstock, Reb-stock. 1681: Az szőlő földelni valo hasznos jó új földet igi csinállyák: oldalab(an), allyaban ... mind gyepestől nagi hosszu kazal földeket hannak őszve jo magassan; harom vagi négi esztendőre alkalmasint őszve érik ... mikor már ez jól megh ért, az ki nyitott szőlő tökere egy igi jo kosaral, vagi teknőczkével töltenek, es az utan ugi kapállyák be [Vh; VhU 586]. 1742/1760: a' Szakadás tetején ... tanál-tunk szőlő tökéket, és rothatt karókat [Szentegedy SzD; WassLt]. 1750: Néhai M. Josika Maria, mind pedig édes Léánya ... penzen vett szőlő tökekkel azon irtásokat bé ül-tették, es azon modon szaparították és amplealtak ezen ide-valo Folti majorság szőlőket [Folt H; BK sub nro 144].

szőlőtrébely törköly; boștină, tescovină; Treber, Weintre-ster. 1672: Vagyon egy gyalog sayto szeoleo trébelyhez valo [Kv; SzCLEv.]. 1816: Szőlő-Trébej [Déva H; Ks 102].

szőlőültetés plantarea viței de vie; Weinpflanzung. 1662: Az álnok practicus nemzetség sáncán kívül egy jó hajításnyi földön ... sötét éjszakákon nagy sok apró verme-ket, mintegy szőlőültetésre valókat, ásván, s virradva ... a mieinket felingerelvén, míg észrevéetnék stratagémájok, csalárdságok, rájok kezdvén nyargalni, a lovak lábai a ver-mebe térdig avagy szárközépig beesvén és a rajtok ülők mind lovastul a földhöz üttetvén ... nyakaztatnak avagy a sáncul is megölöldöztetnek vala [SKr 327].

szőlővenyige (levágott) szőlővessző; coardă de viță; Weinrebe. 1776: Kimpián Vasília nevű Vinczellérje ... Hasáb Karokat, és szőlő Venikét Lopván, az Elete körül Tőviss, és Venike kertet Csinált vellek [Bethlensztmiklós KK; BKG]. 1794: egy néhány Szőlő venike azon ... Dio fára fel futattok (!) volt [Szászkerked K; LLt Csáky-per 227. L. 28]. 1841: Szőlő uenikét gyűjtötte őszve 27 Nap szám [Pókafva AF; Born. II].

szőlővessző coardă de viță; Pflanzrebe. 1648: eő azokot az szeölő uezszeölőket, melyet szeoloieben talalta(na)k het veremb(en) nem mas szeölőjebeől metelte, es meteltte, hane(m) saiat az magaeob [Kv; TJK VIII/4. 311]. 1744: egy szőlőhegyet a ménnykő megütött, mely minden rajta való fákkal és szőlővesszőkkel egyetemben megégett [RettÉ 328]. 1840: Radnotfája ... Gyalagassai szőlő vesszőt vágat [Born. XXIVb].

szőlőzsenkelés szőlőhomlitás/bújtatás; marcotare; Absenkung/legung. 1772: Tavalý Szőlő Zsenkelésre adtam vót hitelb(en) a' Somkut Patakiak(na)k Metr. 38 [Hagy-máslápos Szt; JHbT 14].

szömörces szemölcs; neg, negal; Warze. 1824: a' jobb Pofáján egy kis szömörts láttzatik [DLt 69 nyomt. kl].

szőmöröcsök kucsmagomba, süveggomba, szentgyörgygomba; Phallus esculentus v. Phallus impudicus; zbirciog; Morchel. 1593: weottem ... tiukmoniat zomeorczekokeoz f — d 2. 2. kolbzt f — d 4 2 maiust f — d 2 [Kv; Szám. 5/XXI. 133]. 1625: borjuhust zomeorczekokeol peters(e-liem) Veres hagi(ma) [Kv; i.h. 16/XXXV. 167].

szőmpöly (földbe vert) tartóclőp; stīlp de sustinere; Stempel, Pfahl. 1852: Egy kilencz szőmpölyökön álló asztalágab szükséges felső fáival edjűtt [Backamadaras MT; CsS].

Vö. a *stempely*, *stőmpöly* címszóval.

szőnyeg 1. padlóra/lépcsőre teríthető berendezési tárgy; covor; Teppich. 1562: Az rwhakrwl walo ozlas, Egy zederes Kamoka Nesth swba ... keth zőnyeg, Egy wy Egy o [KP]. 1570: Harangozo Cristannus, Ezt vallya ... azt Monta Segeswary Damakos hogy Tegye chyak az zeonegh ala az Testamentum lewelet, es haggya oth [Kv; TJK III/2. 130]. 1586: Az Perceptionak tellyes Summaia teot f 2055 ... Restal Nala Egy poghan penz Egy panth. Ket zwniegh [Kv; Szám. 3/XXIV. 67]. 1589: Az kis templumba valo ladanak kiben a zūnieget tarttiak chynaltatunk egy kolchytat ... d. 15 [Kv; i.h. 4/IX. 23]. 1591: Zwniegh io es hitwan III [Kv; AggmL A. 53]. 1594: Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Kopot hituan zeōniegh vagion No. 2 [Somlyó Sz; UC 78. 7/30]. 1604: Tudom hogy Kowacz Antal wram elöt weue el az Zōniegöt [UstT 18/167 nagy matenē Ersebet azony Kecziaty vall.]. 1622: Istok ... tartozik fordítani ... Sophia Azzonak az zwnieghöz f. 1 d. 66 [Kv; RDL I. 119]. 1625: Vrnk zeonegeot hozva(n) haro(m) zekeren attam mellette leueo kuczisoknak hust lib: 6 [Kv; Szám. 16/XXXV. 70]. 1692 e.: Vagyon ... egy tarka veresses szőnyög [Mezőbodon MT; MMatr. 315]. 1695: Conferalt edgy új tisztességes 18 magyar forinton vött új szőnyөгet [Dés; Jk]. 1701: az szőnyөгök iránt valo Tudositásatt Kglđ(ne)k meg szolgálom én ugjan halvá(n) Kglđ(ne)k el ado szőnyөгeiket kültem volt edgy szolgálmat (!) meg nízisire, de mivel más Ember Szemire nehezen vásárolhat az Ember, mind akara(m) azoltais be menni, vagi kglđ jo akarattyából, az szőnyөгök uta(n) utánna küldenü ... ne neheztelye kézben adni had láthassam meg bizony semmi kár nem liszzen benne [Császári SzD; Ks 96 ifj. Czgei Vass György Kemény Katához]. 1737: Az mely Szőnyөгek által hordattak az új szállásra ... az Reteses Ládáb(an) vagion 9 [Brassó; ApL 5 Apor Péter inv.].

Szk: ~ *tartani való rekesz*. 1676: Vagion az pitvarban fa labokon álló fa tarto hely, azon fölylül szőnyөгh tartani valo egy paroszt deszkás rekesz [Fog.; UF II, 727] * *barát-szin* ~. 1673: Egy barát szin oszlopos szőnyөг [Fog.; UtI] * *cifra* ~. 1832: Egy Czifra Szűnnyeg [LLt] * *csepegetett* ~. 1644/1759: a' két Arva számára jutot egy fejer Csepegetet szőnyөг, pro florinis Hét [Ne; DobLev. III/651. 4b] * *csillagos* ~. 1728: Egy regi csillagos szőnyөг [Kisborosnyó Hsz; SVJK] * *csókás* ~. 1635: Egy fejer Czyokas szőnyөгgy f. — d. — [Kv; RDL I. 107]. 1664: Két Csokas Szűnnyegh [Beszt.; SL] * *fejer* ~. 1588: Egy fejer o visselt Zeonegh. Mas feyer Zeonegh visseltlyeb [Kv; KvLt I/2. 14 Inv.] * *fejértarkás apró* ~. 1751: viznek M. Sz. Királyról¹ Bolyában² Deván Szőnyөгet nro 2. Deván Szőnyөгet kettőt tzedulas fejer tarkás apró szőnyөгet nro 2. kettőt [Told. 19. — AF. NK] * *(fél)viselt(es)* ~. 1714: Egy viseltes szőnyөг [Kv; Pk 6]. 1775: Fél viseltes szőnyөг 1 Viseltes Fes-

tékes Szőnyөг 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152 gr. Lázár Gábor udvarának összeírása] * *festékes* ~ → *(fél)viselt* ~ * *hajszin* ~. 1673: Egy haj szin oszlopos szőnyөг [Fog.; UtI] * *kisdéd* ~. 1687 k.: Egy küsdéd szőnyөгtől f — // 18 [MvRK 6 Vect.]. 1688: Egy küsdéd szőnyөгtől f — // 24 [BfR Vect.] * *lengyelországi* ~. 1723: Két Lengyel országi tarka szőrből való szőnyөгek [Koronka MT; Told. 29/2] * *oszlopos* ~. 1673: Egy barát szin oszlopos szőnyөг | Egy haj szin oszlopos szőnyөг [Fog.; UtI] * *őreg* ~. 1595: Egi eoregh veres zeonegh viselt. Egi fejer eoregh zeonegh [Zsombor K; SL reg.]. 1602: Egi Eorég szwnjeg [Marosjára MT; Berz. LXV/9]. 1764: Négy szőnyөг, egyik nagy őreg Szőnyөг, más kettő közönséges [Székelykál MT; Berz. 6. 54. L. 2] * *perszai* ~. 1666: Szőnyөг legyen 12, ki hosszú asztalra való, ki földre, ki falra való, mind persiai szőnyөг és két nagy ágyra való kecce [TML III, 595 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *(szedésses) gypottas (tarka)* ~. 1710: Vagyon egy szedésses gypottas szőnyөг [Nagyernye MT; MMatr. 281]. 1720 u.: Gyiresine Isténhez valo indulattjabol adot egy gypottos tarka szőnyөгet [uo.; i.h. 281] * *tarkás lengyel* ~. 1643 u./1770 k.: Vagyon két szőnyөг gyékény formára szőtt viseltes tarkas Lengyel szőnyөг: a másik tarkás székely szőnyөг [Virágosberek SzD; SzConscr.] * *tarkás székely* ~ → *tarkás lengyel* ~ * *tirólisi* ~. 1828: Egy Tirólisi szőnyөг [DLT 118 nyomt. kl] * *tótok féle* ~. 1807: Egy hitvány Totok féle Szőnyөг [Körtvélyfája MT; LLt] * *török* ~. 1793: Török szőnyөгek N 27 kisebbek s nagyobbak padimentomra ... valok [Kv; TL Conscr.]. 1797: Egy Török Szőnyөг [Koronka MT; Told. 34] * *varrott* ~. 1816: Varatt Szőnyөг ... 42 Rft [Kv; Bom. IV. 41] * *veres* ~ → *őreg* ~ * *(virágos) portai* ~. 1683 k.: Ezek' mind el veszték a Tatár mia mikor az Ecclesiát fel verte az egy Portai szőnyөгon kívül [Menyő K; SzVJK 132. — A klenodiumok]. 1699: Duffla Viragos portai szőnyөг viseltes Nro. 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1728: Egi viseltes portai szőnyөг [Réty Hsz; SVJK].

2. (dísz)takaró/terítő; scaortā infloratā, chilim; (gestickte) Decke, Tischdecke, Kelim. 1643/1687 k.: Gál Ferencz Uram Istenes indulattyából adot a p(rae)dikáló székre edgy szep szőnyөг [Szentistván MT; MMatr. 180b]. 1654: Adott ide a Makfalvi Templomb(an) levő asztalra edgy Kelint vagy Szőnyөгnek mondgyuk [Makfa MT; MMatr. 188]. 1692 e.: Maros Váshrhelyt lako Kolosvári Daniel Déák Vr(am) adott a Bodoni Templombeli praedikáló székre egy tisztességes Szőnyөгet [Mezőbodon MT; MMatr. 315]. 1694: Egy zöld kerek Asztal Ur vacsorajahoz valo, azonis Szőnyөг van terítve, Gyalult fenyő Deszkakbol csinalt Ferfiak(na)k es Asz(szo)ny emberek(ne)k valo Könöyöklő székek nro 49 [Kóvár Szt; JhB Inv.]. 1732: az Ebédli palotába ... találtunk három viaszszos vászonnal bé borítottat asztalt, az edgyiken Szőnyөгien vagion, edgy almariumot kilimmel bé fedve [Kóród KK; Ks 12. II gr. Komis Zsigmond udvarházának leír.]. 1736: Az asztalon tisztességes szőnyөг volt, az asztal eleiben is az földre szőnyөгet terítettettek, az pap eléállott ... és az pap ott megesketé őket [MeTr 376-7]. 1797: Egy fenyő fa Kerek asztal rajta lévő avatag szőnyөгgel [Náznánfa MT; Berz. 4. 22. N. 22].

Szk: *asztali/asztalra való* ~. 1683: Kek Asztalra valo árnyek varassal varrott szőnyөг [UtI]. 1737: Egy Asztalra valo Szőnyөг melyis Köröskörül rojtas [Mv; Ref. egyh. It]. 1742: Egy Asztali közönséges Szűnnyeg [Kisasküllő K; Somb.]. 1860: 1 asztalra való szőnyөг [Kv; Vég.]. * *csil-*

lagos ~. 1788: Egy elegyes szövésű, tarka, csillagos szőnyeg, a templombeli asztalon [Szind TA; NNyv III, 60] *dupla* ~. 1683 k.: dupla Szőnyeg az Praedikallo szekken [Desháza Sz; SzVjk 136]. 1713/1770 k.: Az öreg Orbánné adott egy dupla szőnyeget a Cathedra [Sajószendrész SzD; Conscr. 46] * *elegyes szövésű* ~ → *csillagos* ~ * *fejéres török* ~. 1687 k.: Kováts Péter Ur(am) adott ... a praedikallo szekre egy Török Veress Szőnyőget az Ur asztalára is egy fejéres Török Szőnyőget A(n)no 1655 [Mezősámsond MT; MMatr. 380] * *fekete* ~. 1647: Vagion benne három pad szek; Egy paraszt Aztal; raita egy fekete szeonyeg [Drassó AF; BK 48. 16. — "Egy festett mennyezetű házban] * *feketén meghabozott* ~. 1694: Az Templomban (n) va(gyo)n egy zölden festet Catedra, arra terítve egy feketen meg habozott Szőnyeg [Kővár Szt; JHb Inv.] *nyeregre való török* ~. 1802: Egy Nyeregre való Török szőnyeg aranyos szövésű [Ne; DobLev. IV/858. 3b]. 1806: Edgy nyeregre való Török szőnyeg arany szövésű [Ne; i.h. IV/897. 1b árva Szántó Sándor lelt.] * *öreg veres* ~. 1585: Az Nagy templumban vagion az Aztalon eg' Eoregh veres Zwniegh 1 [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szt. Mihály templom inv.] * *stráfos* ~. 1835: Egy gesztenye szín Festékű — 4 bikfa lábú felyül stráfos Szőnyeggel bévont kisedé deszka Asztal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * *székely* ~. 1789: Vagyon egy kús veresses, zöldes, fejéres, virágos, már meg szakadozott székely szőnyeg Ur Asztalra való [Abosfva U; EMLt] * *szkófiummal szőtt portai* ~. 1736: Hosszu szín volt az gyalui var előtt csinálva ... külön volt csinálva az Majestas helye ... egy asztal volt benne, az szkófiummal szőtt portai szőnyeggel bé volt terítve [MetTr 394] * *tarka* ~ → *csillagos* ~ * *törökországi/török* ~. 1722 k.: vagyon egy Török országi szőnyeg praedikallo Székre való, egy selem szőnyeg Asztalra való ... egy kendő Eneklő szekre való [Abafája MT; GörgJk]; 1842: Egy Török Szőnyeg, mely mindég az Ur asztalán Ál [Szucsák K; RAK 66]. *török tarka* ~. 1696: Adot az Ur asztalára egy Török tarka Szőnyeget N. Zilahi Szűcs Bálintné. Varga Ersebet aszszony [Kémer Sz; SzVjk 62] * *török vereses* ~ → *fejéres török* ~ * *úr asztalára való* ~. 1767 e./1770 k.: Szász Mihályné Aszszonyom collatiojából az Ur Asztalára való szőnyeg [A.zsovát K; SzConscr.] * *veres szekérbe való* ~. 1648: Ket veres Szeker(b)e) való Szőnieg Nr 2 [Mk 5 Kapi Krisztina kel.] * *viselt* ~. 1585: Az Nagy templumban vagion az Aztalon eg' Eoregh veres Zwniegh 1 ... vagion otta(n) vissett zwniegh, hitwan darabokkal egietembe Nro. 11 A Kis templumba az Aztalon vagyon ... Viselt zewnieg, Zakadozottal Eozwe 4 [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szt. Mihály templom inv.]. 1647: egyk Aztalon egy viselt szwnyegh [Drassó AF; BK 48/16].

3. *ágyborító* ~ ágytakaró; cuvertură de pat; Bettdecke. 1732: Egy Ágy borító Török tarka szőnyeg [Kv; Ks 3 Kornis Zsigmond lelt.].

4. *falvédő, fali kárpit; carpetă, covor de pus pe perete; Wandteppich, Wandvorhang*. 1705: Azt is beszéli, hogy amint bé van vonva az ház szőnyegekkel, akiben fogva van, mondotta az úr, hogy: Hiszen káros azt a szőnyeget itt éte-tik a mollyal [WIN I, 542. — "Bethlen Miklós].

Szk: *babos* ~. 1637/1639: 1 Feier babos szeonyegh, viselt, az második ablak(na)k az oldalara vagion fel szegezue aestimaltuk f. 3 d. — [Kv; RDL I. 111] * *csókás* ~. 1647: Egy io Czokas szwnyegh az falon No 1./ — [Drassó AF; BK 48/16] * *(falra való) székely* ~. 1646: Egi falra való, Aztal kornyúl való egi vegh szekely szonyegh [M.bükkös

AF; KCsl 2]. 1724: az Nagy Palotára ... öt darab falra való szakadazot szőnyegek, melyek közül egy hitva(n) Székely szőnyogh [Koronka MT; Told. 27] * *falra való (veres)* ~. 1560: Egy farra való zeonyegh [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1594: Az Nagi Palotaban. Falra ualo orehg weres Zeöniegh hitua(n) uagio(n) No. 2 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22]. 1699: Eöreg falra való Szőnyeg volt nro 3 [LLt 28. C]. 1844: Egy falra való szőnyeg [TSb 12].

5. *átv ~re kerül napirendre/teretkre kerül; a aduce/veni pe tapet; aufs Tapet kommen*. 1844: Partialis Junius 3-án fog tartani ... Az Ürességbe jött Fő notáriusi Hivatal mikénti be tölthetése érdekes tárgya fog ekkor szőnyegre kerülni [Nagykapus K; RAK 20 esp-i kl].

szőnyegecske kicsi asztalterítő; antimis; kleine Tischdecke, Milieu. 1733: Ur Asztalára való Seljem materiából csinált edgy szőnyegecske [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1752: Egy Ur Asztalához való Sellyem Materiából csinált Szőnyegetske [Nsz; Told. 2].

szőnyeges 1. szőnyeggel bevont; acoperit cu covoare; mit Teppich(en) belegt. 1736: (A temetésen) mind fekete posztóval bévont székeken ültenek, igen ritkán voltak azok szőnyegesek [MetTr 406–7].

2. szőnyegtartásra használt; în care se păstrează covoare; für Teppiche, Teppich-. Szk: ~ *láda*. 1674: Az szőnyeges ládában vagyon, egy Megy szín Skárlát szőnyegh [Beszt.; WassLt. — "Folyt. a fels]. 1688: Szőnyeges Lada [Beszt.; Ks 5 Misc. 27]. 1753: Egy nagy Szőnyöges Lada [Marossztkirály AF; Told. 18].

3. szőnyegszállításra használt; care este încercat cu covoare; für/zu Beförderung von Teppich(en). Szk: ~ *szekér*. 1650: Aszszonyunk eő Naga szőnyeges szekeret Viszik Szamos Vyuarigh ... Az Hat lotol ... Attam f 2 d. 25 [Kv; Szám. 26/V. 292].

szőnyegfüggesztő fali kárpit/szőnyegtartó; de care se atîrnă carpetă/covorul de pus pe perete; Karnische, Vorhanghalter, Vorhangleiste. Szk: ~ *pártázat*. 1656: Az falon fén körös környül, szünjegh fügezteő festett partazatt 11 darabból allo | Az falra szegezve szünegh fügesteő 3 darab fejer partozatt | Ezen hazban fén az falban szegezett 3 darab szünjegh fügezteő partazatt [Fog.; UF II, 131, 164, 165].

szőnyeghím szőnyegdíszítés/minta; model de covor; Verzierungen des Teppiches. 1746: A Predikáló Székre és éneklő Pulpitusra maga költségen p(ro)curalt igen szép szőr materiát Szőnyeg himbe szöttet Dánér Miklos Ur(am) [Sep-simagyáros Hsz; HVJk].

szőnyegtakaró cuvertură de pat; Überwurf, Zierdecke. 1849: 1 szőnyeg takaro [DLt].

szőnyegtartó szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *láda* láda în care se păstrează covoare; Teppichkiste, Kiste für Teppiche. 1621: Lakatos Benedek ... az Zwneog tarto Ladához egi Zart kolchostol [Kv; Szám. 15b/IV. 11. — "Tollban maradt: *chinált*] * ~ *ráma* fali kárpit/szőnyegtartó keret; ramă de care se atîrnă carpetă/covorul de pus pe perete; Rahmen für Wandvorhänge, Vorhangrahmen. 1676: Ezen palotában vadnak az falon szőnyogh tarto rámak 14 [Fog.; UF II, 732].

szőr 1. állat szőre; pár (de animale); Haar (von Tieren), Roßhaar. 1550: Mosta(n) ... csak keretnek az birotol ko-wetneknek volt hog meg loltek az w soren változt Marha-iokat mellire ille(n) sowl illette wket hog meg rwolta es meg sidogatta wket [BesztLt]. 1584: Fodor Alber vallia, ket penzen veottem vala egy darab tafolat es ez zemetbiro-ne Annia Eowenek foga hogy az eo vnokaié (!) hogy megh Nem Adam Neky igen meg feniegete, es egy leankamnak a' zemenek Nialualiaia león, Es Nagy Rutsagot zeört es egieb rutsagot Nialtanak vontanak ky zemebeól [Kv; TJK IV/1. 247]. 1625: melj marhának szeőreők egik fekete bama, az masik veres reőt [UstT 25]. 1672: Hamar árulja Kegyelmed az rókabűrt; továbbra leszen kedves, mivel még most apró az szőre [TML VI, 351 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. eleje: A kancza fajra á jo mely tem-pore coitús bal félre meg nézi á Lovat, mert az olyan mind Szőre, temetire virtusságára á Mén lohoz fajzik [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1712: az Török lovatt is beküldött(em) volna eddegh de rettenetesen ki fukadozott <az> Testi mint az rosta olyan az bőre merő vér ... egészen kopik az szőre [Ohába F; ApLt 2 Lukács János Apor Péteréhez]. 1722: az Rűhes kancais gyugyul csak az szőr nem akar nőni rajta [Szentpál K; TKI Mihály Deák Szénás Miklóshoz]. 1754: (Az) ökrökis a bé állandó s következő Tavasszal kel-nek hatad fűvékre, de szőreket és szarvakat meg nevezni és le iratni nem tudom [Gernyeszeg MT; TGsz 2]. 1822: (Az ökömek) a' farka szőre rövides [DLt 181 nyomt. kl]. 1849: Jegy nélküli sötét pej ripa szőre elegy fehérrel, különösen a homlokán [HSzj sötétepej al.].

Szk: ~ lábú. 1669: Kérem bizodalmason Kegyelmedet, az szür lábú fakó török ló felől ne írjon addig Csáki uram-nak, míg Matóczi uram által küldött levelemet el nem veszi [TML IV, 624 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz] * ~éről ismer. 1768: Mi bizonyoson ismertük azon Nagy Szürke Kántáz ... ismertük a' Füle kajlaságáról, Szőriről, testi al-lásáról, és Fortelljáról [Páké Hsz; SzentGy Jos. Szörtsei lev.]. * ~éről regisztrál. 1682: A. 1682 Diebus 9bris Re-gistraltuk a ménest es a gyermek lovakat szőrókrül, mely Regisztrálás így következik [Uti fejedelmi ménés, h. n. de kétségtelenül Balázsfva] * ~t vált. 1711: Mihálc Mihály Ur(am) adott volt ... Olah Todomak ad usum két számú vono ökrököt ennek előtte valo esztendőben, melljek noha szőrt váltottanak említett Olá Todor kezé alatt, mindazonál-tal említett Mihálc Mihály U(ra)m azokatis kezenel hagiá, migh eo kglme kezénél akarja hadni [Borb. I] * sárgálló ~. 1805: Barna pej ... az Ora körül sárgálló Szörök vannak [DLt nyomt. kl] * szürkés ~be vetkező. 1842: egy jo barna hasított fülű kancza szürkés szőrbé vetkező és csillagos szapos sikoval [KLev. 9] * téli ~. 1811: Már ekkor kez-dik a' téli szőrt elvetni* [ARé 146. — "A csitkók].

Sz: ajándék marhának nem kell ~ét nézni. 1822: ajándék marhának ... nem kel szőrit nézni [Nagyeküllő K; RLt O. I Marosán Togya (60) vall.]. * a farkas csak ~ét akarta változtatni, természetét s bőrét nem. 1657: megirván azért néki, hogy noha az fejedelem megholt, de életben van suc-cessor fejedelemfia és az ország, annak okáért azoknak tes-zek relatiót, és continuáltassék az elindított tracta; de imé tehát az maga nevezeti és természet szerént az farkas csak szőrit akarta változtatni, természetit s bőrit nem, válaszom olyan jüve: hogy minden tractatusok csak maradjanak ab-ban, deálkül ezen szókkal iratván Mortuo principe sepelian-tur tractata omnia negotia; melyből megtetszék hitetlensé-gé, és csak az idő után jár, nem keresztény állhatatossága

[KemÖn. 301–2] * farkas bőrét, de ~ét, párducz torkos-ságát nem változtatja. 1676: Farkas bőrét, de szőré, pár-ducz torkosságát nem változtatja [TML VII, 204 Nalácsi István és Székely László Teleki Mihályhoz] * ha nincs ~e, van bőre. 1852: ha nints szőre, van Bőre, kettő közül vá-laszszák a' mit Tettzik, akár viszzá költözzenek, akár Fi-zessenek* ... az hogy nints mivel fizessenek tsak fogás [Nagylak AF; DobLev. V/1375 Dobolyi Bálint lev. — "Az adós cigányok] * ismerik az ebet ~iről. 1678: Esmérik itt is az ebet szőrirül, meg is mutatta abból is, hogy ide Ke-gyelmed leveleit meg nem küldötte; elhiszem az németnek kedveskedett vele [TML VIII, 367 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

2. ~én a. nyereg nélkül; pe pár/páru calului, fără şa, pe deşelete; ohne Sattel. 1638: ez az Csiszar Ferenc fia hajad-on füel csak szőren egy lovon erebssen niargal uala [Mv; MvLt 291. 137a]. 1710 k.: felvonának, szőrin egy ló hátára felültetének ... könnyen kétezer forintot érő jóvaimot el-praedálák [CsH 369]. 1776: Hihető meg szentette (!), s ész-re vette volt a' most irt Csizi Hadnagy azonban hogy Mlgs Gróff Lázár János Urffí ő Nga Legénnyit futtatta én után-nam, azért őis nagy Sebensenn tsak Szőrin Loháton, egy Katonáját utánnam küldé [Koród KK; GyL. G. Vizi kántor (30) vall.]. 1785: mikor be szűrkült az idő jól látta ... Nyeg-gon Blagát egy Lovat tsak Szőrin a Berken keresztül Sz Mihály felé menni [M.nagyzsombor K; KLev. Podár Koszt (50) jb vall.]. — b. szőre szőren/után; după culoarea pă-rului; der Farbe nach. 1602: mezaros Mihaly ... ket bi-zonissagal megh bizonyitja az eo marhainak sayat voltat, Accedálúan azis hogy minek eleotte zemewel nem latta az marhakat igyenesen zeorin megh newezgette coket az het birak vram es notarius eleot [Kv; TJK VI/1. 609]. 1610: az mondo(m) az celekedetert az maior potentian az uagi feien uagio(n) es az en marhamot cum existimatione meg keua-no(m) Restitualny, es az haz Valtagatis, tamaszco(m) az kegdték teóruenyere, Jtelie Vagi feyen, az uagi az Eyeli nagj Hatalmo(n). Tudomant Teszek ha megh kel neuesz-nem az ket eökrebeótt szeőren ne legien kesőő megh neuesznem ha teorueni itely [UstT 16a]. 1705: Mindezek után osztán Buzába menék, és ott találám az úr velem lévő szolgáját és a ménest is, melyet az Rákóczi uram consiliu-ma egy más labanc juaresiből (!) congeráltanak volt. Holott is öket számba vévén és szőrin felíratván, meg is bélyegez-tetém öket [WIN I, 658]. 1728: az ital közben azon Bajami ember szőrin, es formáján, ki beszéllette micsodasok a Tul-kok [Bethlensztmiklós KK; BK. Telegucza Flora (36) jb vall.]. 1751: A' marhakot Szőrin láttam énis osztottam fel Harkányi Miklos Sombori Andras uramék között eo kgl-mek el hajták akkor magok részeket mennyiből allo marhát nem tudom [Torda; CsS]. — c. hiánytalanul; teafăr, nevătă-mat; Haar für Haar. 1600: Ezert euocaltuk az Alperest fa-lustol kegmed Zeki eleibe, hogy ... walamire walo indulat-bol ieöttenek innet az Zekelysighrol Feier war megyei Pa-losra, ott marhankat eözze keritettek, s el hoztak hatalma-sul, nioicz Zaz Juhainkat, melyben haro(m) zaz mostis oda wagyó(n), Azokat zwirin megh kewanniuik, es minde(n) za-porodasiwal es haznaiwal, affelet beöcheöiwal [UstT 15/ 53]. 1606: Nagj giörgi ... az el vit eökreöt zőren tartozik meg adnj [i.h. 20/317]. 1650: Sarkozy Janos Uram ... vagj az el bujdosot Jobbagiokat vagj az eldult marhakat szőrin eleő allatja, vagj ha az alat az marhakba(n) el veszne, vagj megh halna; azok helyebennis valamit megh böczültek volt hasonlot allat helyben [Sófva BN; Ks 41. B]. 1671: Az

pasztorok ... tartoznak az Anak marháit szőrin restitálni, vagy á mit ért volna arról contentálni hit szerént megh mondva(n) az A. várca Sz; Ks 27. XVII]. 1759: Docz Peter el veszett ökrét Tapánfalván ... Kirilánál találta meg. és ötöt az oda való Ispánj el fogattatván, feje díjján való változásával, a káros(na)k kölcsége s fáracsága meg fordításával, és a marháknak szőrin való viszá adásával szabadult meg [Bulzest H; Ks 101]. — d. aprólékosan, pontosan; cu exactitate, in amănunt; haargenau, haarklein. 1618: az mikét zwrin fell találhattunk azokat az iele(n) valo Inuentariumba(n) be írtuk [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével]. 1663: ha mi jovai ez Rab exponensnek találatmanak Szőrin (!) valaholott Szekib(en), adassa meg, vagy ha azokat el tekozlottak volna azok, comperta rei veritate, arrarol veleket tegyen satisfactiot [UszLt IX/75. 50 Apafi Mihály kezével]. 1676: Fa szerszámokbanis lévén része f 10 // az Relictanak, ... mellyek hagyattak ugya(n) maga kezénél, illy conditionál hogy suo tempore ha szőrin administralhattya bene alioquin az tíz forinttal tartozik [Kv; RDL I. 155a]. 1706: Az mi nezi az helyb(en) el tetetett jok(na)k dolgat mint illyen villongo üdöb(en), hogy arra igazit az írás, hogy itt nincsenek! ... holott ennek ez volna igaz rendi az illyen számvevők(ne)k mindeneket szőrin kellene megh latni, elsőb(en) szőrin elő adni, de az mint ez mostani szomorú üdö nem engedte és változo alkalmatosság ez adta tudnunk hogy csak (!) így is l(ste)n kegyelméből procedalhassunk [Kv; Pk 6. — "Az elosztandó ingóságok]. — e. szőrin-lában, nyomtalanul; fährá urmá; spurlos. 1670: Úgy hallatik, bizonyosan nem tudjuk, de igen sűrűn kezdék beszélni, hogy Barkóczi István is, az minthogy felment volt, csak igen szőrin szaladott volna, de bizonyosan még nem tudjuk [TML V, 411 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

3. gyapjú, gyapjúfonal; líná, fire de líná; Wolle. 1637: az ebedleő palotában ... az falon vagyon hat, szeörbeől szeört, varrott képes karpit [Fog.; UF I, 407]. 1652: Egy szőrből vagy gyapjúból szőtt szőnyegis az predikallo szeken [Borász Sz; SzVjk 48]. 1667: Egj fekete szőrel csilagoson varrat vankos hai 25 dénárt ér [Kv; LLt]. 1681: Szőrből tarkas(n) szűt szunyogh halo jó Nro I [Vh; VhU 540]. 1698: Hat hitvános sák ki szőrből ki vászonból való [MNY XXXVIII, 134]. 1736: Azonban még az fő aszszonyokban is sokan nem csizmát viselének, hanem amaz ránczos veres sarut szász módon; tálben szőrből botosok volt, az kit az csizmára vagy sarúra húztak, hogy az lábok meg ne fázzon [MetTr 342]. 1752: meg vöttem ... Négy tsomo veres szőrt, ugj két tsomot zöldebb öveknek [WLt Vesselényi István feleségéhez]. 1797: Gabonás sak szőr négy, kenderből három [M.igen AF; DobLev. IV/777. 13]. 1819: egy pár retzés csupu páma haj ... más két totos csupu páma haj ... egy fekete Szőrel varrot darab derekaly Csup [Kv; Pk 3]. 1832: megkaptuk a kaptzáját a mely szőr volt és egy krajtázt [Kv; KLev. 8]. 1842: Ablakba könyöklő párnák csillagos szőr égj — sima három [Dés; Újf. Újfalvi György hagy.].

Szk: bécsi tarka ~. 1711: tettem le ... négy Német forintát ... téli és nyári endivia magra ... becsi tarka szőreiret öt nemet forintot [Nagyalmás K; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

4. szőr/gyapjuszövet; řesătură/stofă de pár/línă; Wollstoff. 1562/1564: Biro Vram es az polgar Vraim marattanak adossa gergel Obelnek harom vegh fekete zwerth kyt az ó felsege algywyhoz adoth ket forintal es vtűen penzel [Kv; Szám. 1/X. 65]. 1583: veottem eg veg zewrt Takach Istwa(n)tul f. 2 d. 56 [Kv; Szám. 3/IX. 13]. 1584: 12 Augusty Zywr Takachy georgnek zapany wczaban attünk 4 weg Zywr Neky f. 8 d. 95 [Kv; Szám. 3/XV. 19]. 1594: Kraznan restal chiapo Peternel es chiapo Thamasnal ket vegh zvmek adot Giapyw No 97 ... Restal ket vegh zűmek adot Giapiw No 98 [Somlyó Cs; UC 78/7. 11]. 1595: vetűnk egi Vegh zwrt p(ro) f 4. — [Kv; Szám. 6/XIII. 43]. 1598: 19 Die xbris ... Latwan az sok zegeni meztelen ruhatalan Embereknek nyomorult eleteket, vettűnk azok zamaraz az Ides Vrajmnak akarattialbol Hanns Swlcztol meg egi weg zwrt fl. 8 [Kv; Szám. 8/XVI. 24]. 1609: Az kett Tali-gas Lonak az múlt Tellen voete(m) egi oh Cherget es egy zűrke zűrbel chinalt lasnakot voette(m) az kett lohoz f 1 d 20 [Kv; Szám. 12b/IV. 49]. 1630: Bácsi Péter vitet Magyar Országba Nro. 140 Végh szwrt tt f 8 d 40 [Kv; Szám. 18b/IV. 34]. 1662: annak a sok báránybőrökkel, ködmönökkel, vég szűrökkel töltött stratagémának, hadi practicanak ... semmi úsusa, haszna az elintéztetett végre nem lehetett vala [SKr 600]. 1668: Egy Hordo szűrtől kiben vago(n) veg. no 800 f 6 // 00 [BfN Vect.].

Szk: brassai ~. 1683 k.: Egy végh Brassaj szűrtől f — // 20 Egy Végh szebenyi szűrtől f — // 15 [MvRKLev. 8 Vect.]. 1688: Egy Végh Brassay szűrtől f — // 20 Egy Végh szebeni szűrtől f — // 15 [i.h.] * szebeni ~ to brassai ~.

5. állati bőr; piele de animale; Fell. 1731/1734: eő a' lová(na)k a Szőrit a' Bárbully Szubulyesz Bördélyá(na)k a' kertin a' mint által szőktették, a' szőrit látta [Ribice H; Ks 78. 22/1].

6. prém, blană; Pelz. 1710 k.: A király a selyembogar gánéjával, tengeri csiga vérével, nyuszt szőrrrel, juh gyapjával kevélykedik [BÖn. 509–10].

7. emberi szőr/hajzat; pőr; menschliches Haar, Haarswuchs. 1570: Margit Kadar Balintme, Chyellye (!) Zan peterne Soos Mathene Margith azzon, hytek zerent valyak hogy Mykor hallottak volna hogy fazakas Jmre az feleséget megh verte volna Mentenk volt oda lathny ... Minden teste vgy volt Minth egy kek pozto, hogy az wyat Leh Nem Tehette az testen hwl ep volt volna Megh az zeore zalatis Mind ky zaggata wolt [Kv; Tjk III/2. 110]. 1771: Azt el mondhatom igaz hitem után mondani (igy!) Peter Anutza felől hogy ő a Bövoléshez Bajoláshoz Boszorkánysághoz igen jól ért ez okból hogy midőn ... a fiamnak a Lába ugy meg dagadot hogy a Lábra valóját alig vehette réá azután pedig szőrt két szálat vet ki a Testiből Újságokként ezt meg értvén Csobai Samuel ő Klme en velem edgyütt az Anucza házához el menvén ezt mondá Anutzának Csobai Uram No Anutza meg etted az Bölkenyi Komám(na)k a fiát, meg gyógyítsd mert ha nem, meg égetlek borso szalmában ezen szavai után Csobai Uram(na)k tsak hamar a fiam labai daganattya meg szűnt [Dés; DLt 321. 29 Joan. Bölkenyi alias Horvat (55) ns vall.]. 1789: Péter Czár hajadon fövel vala, és Soha Sem látott vólt ilyen Szőrből készült mesterséges nagy épületet; azt gondolta azért erről, hogy ez egy ruha neme, mellyel a' fő bé-takartatik a' hideg ellen, az az, hajbunda, vagy haj-ko'sók [Andrád, An. I, 114].

8. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~en-szálán előad épen előadhat; a putea prezenta nevătămat;

haargenau/bis aufs kleinste vorweisen. 1752/1785: (A) Kegyelmel kezére deveniált Bonumokat olyan Sedulő, és Curiose pro Curállya, és administrályja, hogy azokban Semmi tsonkulás, vagy deterioratio annakidejében ne tanál-tassék, hanem mindeneket Szőrin szálán ... elő adhasson [Szentbenedek AF; DobLev III/596. 267] * *lábán-én kiad-
dat* élő állatot adat; a dispune să fie date animale vii; leben-
(es Tier) ausfolgen. 1687: Az Vendég Sovagoknak fize-
tésekben is lábán Szőrin adatat ki kamara Ispán Uram ő
kglme az Aknai szolgálkakkal együt aféle Birság apro csulya-
bulya két haszontalan ökreket in f. 5/5 [Sziget Mm; Törzs].

9. '7' 1785: Keszui Olah Pappnak egy pusztá ház után
valo Pallagnak el adtam a szőrit [TSb 6].

◊ Hn. 1731: A' Szőr Máálban (sz) [Somlyó Sz; EHA].
1738: A' Szőr Omlásba (sz) [Toldalag MT; EHA]. 1756: A
szőr Kutnál a' Két malom között (k) [Farnas K; KHn 287].
1804: a' Szőrmálban (sző) [Szilágyosomlyó Sz; EHA].
1807: a' Szőr alatt a Csohon [Kalotadámos K; KHn 45].
1826: a' Szőr nélkül valo Erdőhely [Csomafája K; BHn.
61]. 1891: Szőrkút [M.kapus K; KHn. 165].

◊ Sz: a pénznek ~e nincsen. 1753: Valjon az Ujfalvi és
Ujlaki portiókot maga tulajdon pénzével szerzetté a'
Testans Mlgs ur, vagj edes Attjarol maradt pénz? ... A'
pénznek szőre nintsen; nem tutta azt senki ugj mint maga,
mitsoda pénzel vette, maga penigh maga keresmenyenek
mondgya a' pénznek szőre nintsen, nem lehet azt könnyen
megh ismerni meljik honnan jött [Harasztos TA; Ks 14.
XLIIIb] * *a pénzt ~én nem lehet megismerni*. 1792: de
más az hogj a penzt szőrin nem lehet megismerni, és midőn
a nem docealtatik hogy hova investialodott a praetendalt
penz, tehát ma praetendalni sem lehet [Ne; DobLev. IV/
701] * *szeme ~ét megszedi*. 1675: Némely nap érkezék
urunknak egy Hajdú János nevű szolgálja az havasalföldi
vajdától Grigoraskótól, kit ő nagyságok az boérok mellett
hogj intercedáljon, a végre küldtek volt be; de igen kevés
fogantja lött, mert csak megmondta, hogy el nem bocsátja
addig, valamig szemek szőrit meg nem szedi, mert azelőtt
is úk voltak okai az ő bujdosásának [TML VI, 198 Székely
László Teleki Mihályhoz].

szőr-ágytakaró cuvertură de pat din lână; Volldecke,
wollene Bettdeckel. 1849 k.: Egy zöld szőr ágy Takaro 10
ft [DobLev. V/1280].

szőr-általvető desagă din lână; wollener Ranzen, Fellei-
sen. 1628: Egy zeór altal vetőben ualami leuelek [Gyalu
K/Kv; JHbK XII/44. 11]. 1681: Fejervarra ... Egy sőr atal-
vető [Utl]. 1745: tanáltom egy Szőr Altal vetőtt [Vályebrád
H; Ks 111. Vegyes ir.]. 1839: Egy szőr és két vászany ál-
talvető [Kv; Ks 73. 55].

szőr-asztalfedél szőr/gyapjú-asztalterítő; față de masă
din lână; wollene Tischdecke. 1627: Egy szeőr Asztal fedel
aestimaltuk f. — d. 40 [Kv; RDL I. 133].

szőratlac 1. atlaszszelyemfajta; un fel de atlas de mătase;
Woll-/Atlasbrokat, Wollatlas. 1711: 2 Vég szőr Atlacz ...
13/— [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1788/1791: G. Kornis Ist-
ván ur eő Nga vásárlásai ... 2 1/4 sing szőr atlatzat Mf. 2.
30 [Mv; Ks 73. 55].

Szk: *violaszín ~*. 1682/1687: az szoknia ualla uolt Uiolla
szin szőr Atlacz [Fog; Borb. II Rákosi Anna kel.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem
Gebrauch: szőratlaszból készült; făcut din atlas de mătase;
brokaten, seidenstoffig. Szk: ~ *matrac*. 1681: Veres szőr
atlacz őregh matracz Nro 1 [Vh; VhU 540] * ~ *munli*.
1693: Edgy pegymetes szőr atlacz muntlj flo 10 // — [Ne;
DobLev. I/37].

szőrbársony 1. catifea de lână; Wollsamit, Rasch. 1710:
Két székre való viselt (!) szőrbárson [DanielAd. 88]. 1766:
Ződ meczett szőr Bársonnjal bórított bagaziaval bé vont ujj
szek nro 10 [Déva; Ks 76. IX. 12]. 1813: 8 3/8 Sing szőr
bársony [Told. 74].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem
Gebrauch: szőrbársonyból készült; făcut din catifea de lână;
aus Vollsamt, aus Rasch. Szk: ~ *kanapé*. 1788: Veres mett-
zett szőr bársony kanapé ... Flor. 20 [Mv; TSb 47] * ~ *láj-
bi*. 1797: Egy veres Szőr bársony Lájbi [M.igen AF; Dob-
Lev. IV/777. 12].

szőrbokrétás szőrbokrétával díszített; (prevăzut) cu po-
doabe în formă de buchet de flori confecționate din păr; mit
einem Wollstrauß/Roßhaarbüschel (geschmückt). Szk: ~
hám. 1732: erőss hintó szin ... találunk ... egj pár Szához
valo veress szőr bokrétás hámat [Kóród KK; Ks 12. I].

szőrcujtár gyapjúból készült nyeregtakaró; valtrap, ciol-
tar făcut din păr/lână; wollene Satteldecke. 1665: Szűr czuj-
tárta Tall. 7 [Utl].

Vö. a csótár címszóval.

szőrcsapó gyapjűványoló; piuar pentru împîslirea țesă-
turilor; Walker. 1594: Varhoz valo zabados zwr chiapo
[Kraszna Sz; UC 113/5. 17]. 1698: Kolosvári Kapa György
Szűr csapo Plenipotentiarius(a)k vallá Deesi Ungvari
Ferencz Uramat Deesi Szabo Albert ellen [Dés; Jk 267a].

Szn. 1690: Szűr csapo Mihály [Kv; Dic. 1690. VI. 69].

szőrcsemet teveszőr posztó; postav de păr de cămilă;
Tuch aus Kamelhaar. 1711: 2 Vég Szőr Csömőjet ... 14
// — [ApLt 5 Apor Péter inv.]

szőrelegyedés folt; pată albă de păr (pe fruntea unui
animal); Fleck/Haarfleck (an der Stirn eines Tieres). 1843:
A szegény öreg Cróck egy év és három napra, egy szép pi-
ros pejj kanca csikót ellett Persiváltol — semmi egyéb jegy
nincsen benne, csak a' homlokán néhány fejeér szőr elegye-
dés [Zsibó; WLT Nagy Lázár lev.].

szőr-előruha gyapjúból készült kötény; șort de lână;
Wollschürze, Wollkittel. 1742: Két szőr elő ruha [Kisbor-
szó SzD; TL 42 Kifor-cs.lelt.]. 1749: Az Inctus ... edgy sá-
kot lopott ilyen portortékkal (!) ... edgy szőr elő ruha
melly portekakatis lopott lako Pro(vi)dus Andreka György
és Felesége Dotye hazoktol lakat alol, a' mint ezen károsok
in Figura judicii réais eskütte(ne)k [Torda; TJkT III. 267].
1800: Egy fekete szőr előruha [Kézdiikóvár Hsz; HSzjP].

szőretlen szőr nélküli; fără păr; unbehaart, haarlos.
1807: Báts Vonuly ... oláhos magossatska kívül szőretlen
bőr zsiros süvegbe ... járt [DLt 494 nyomt. kl].

szőrféreg 1. a ló szőré/testét tisztító féreg; strongil;
Haarlinge. 1773: a Ménes is amint hallottam Szőr féreg mi-

án és egyéb nyavallyáb(an) mind el hullottak [Szárhégy Cs; LLt 72/1971].

2. szitokszóként; ca vorbă/cuvînt de ocară; (als Schimpfwort gebraucht). 1573: Angalit Zabackay filepne azt vallia hogi eo semmy zidalmot Nem hallot katotwl agostonra, hallotta hogi zapolodik volt lilemodon (!), Im azt keoltettek hogi az en fiam mynden penzert tyzet vezen azert myt az hazra keoltet, de Zeor fereg ragia meg Nelwet ky az keoltette, De senkit Nem Newezet | Istwan nehaj vaida Imre fia, Azt vallia, hogi Nem hallotta soha hogi sem Agoston, sem Kato sem Eyel sem Nappal egimast Zydalmaztak volna, sem zeorferget sem fene vadat nem hallot [Kv; Tjk III/3. 86].

szőrférges szőrféregtől beteg; bolnav de strongiloză; von Haarlingen erkrankt. 1767: az közelebb Mult Télen két Nyomorék Kantza itt Korodon meg döglött, mellynek égjike Erős kehes, a' másika el Nyomorodott Szőr-férges volt, ugj égi Bival is döglött meg, de ennek is a' Bival Bika a' Lábát el rontotta, és a' miatt mind sinlett, nem pedig az éhség miá döglöttének meg [Köröd KK; Ks 19/I. 8].

szőrfirhang szőr/gyapjúfüggöny; perdea de pár/lină; Wollvorhang. 1753: Az Ablakon és à Bibliothecan egy egy pár zöld Szőr Forhang [Nsz; Told. 18].

szőrfoltos szőrrel foltozott; peticit cu păr; mit Haar(faden) geflickt. 1812: Egy szőr fótos gyakor szita xr 12 [Mv; MvLev. 5 Szürtei J. hagy.].

szőrfonal fire de lină; Wollgarn, Faden/Garn von Wolle. 1736: Nyoltz Gornollya szőr fonal [Várhegy MT; CU]. 1777: midön ... profugus Haderán Alexa Házához mentünk volna ... Más Lepedőben tétettünk ... ket darab szőr fonalt [A.detrehem TA; DobLev. III/1. 1a]. 1815: 1 Gombolyag szőr fonal [Nyárádszibenedek MT; Told. 50]. 1829: Szőr fonal készült 6 font 24 Loth [BLt 12]. 1849 k.: 11 Sing fel vetett szőr fonal vékony Rf 10 gyapju fonal szőr néműeknek Rf 10 [DobLev. V/1280].

szőr-főkötő scufie/boneta de lină; Wollhaube, Leinenhaube. 1668: Kilencz feier szőrfő kötő [Mk 11 Kapi György inv.]. 1702: Három Szőr főkötő kis kontjra valo [Marossolymos MT; Told. 22].

szőrfuszekli szőr/gyapjúharisnya/zokni; ciorap de lină; Wollsocken. 1829: Szőr Fuszekli 1 pár 1 Rf, 15 xr [BLt 12 Kv-i dologház számad.].

szőrfű hegyi legelőkön növő pázsitfű; Nardus stricta; țapoșică; Narbe. 1864: Nyir kaszálo egyenes tér nagyobb részén igen rosz szőrfűvet termő [Kilyénfa Cs; GyHn 46].

Hn. 1652: Szőrfű neű helyben (k) [Tarcsafva U; EHA]. 1653: szőrfűben (k) [uo.; EHA]. 1685: Szőr fűben (sz) [uo.; EHA]. 1799: Szőrfű nevezetű heljségben (k) [uo.; EHA]. 1860 k.: Szőrfű (k, sz) [Etéd U; EHA].

szőrgomb nasture din păr; Haarknopf, Knopf aus Haar/Robhaar. 1684: Csizmadia Janos hozott ... két Kötés szőrgombot [Uti]. 1736: Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztének, az mentéjek bérlése fekete báránybőr volt, fekete szőrsinor körülette, fekete szőrgomb, az övök vagy fekete szőrsinor vagy fekete posztószély, fekete nes-tes stüeg durva posztóból [MetTr 405].

szőrgomolya szőr/gyapjúfonal-gombolyag; ghem de lînă; Wollknäuel. 1810: Fejér szőr gomolya őtt, őtt fontni [Jedd MT; LLt].

szőr-gyapjúfonal fire de lînă; Wollgarn. 1744: fejér Szőr gyapju fonal gombolyék [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

szőrgyolcs pinză groasă (din păr); Wollgewebe. 1730 k./1770 k.: Tekintetes Hegyesi Mihályné Aszsz(ony)om Cserényi Kriska Aszszony Istenes indulatjából conferált és adott a' Sárovari Eklának az Urnak asztalára való abroszt, melly két szély közben a' szélyek(ne)k egybe foglalója tsipke azonképen körös körmyül is lévén búja vászon, avagy házoknál szőtt szőr gyólt [Sajósárvár SzD; SzJk Conscr.].

szőrharisnya cioareci, pantaloni țărănești din dimie (împodobiti cu găitane); Wollstrumphose. 1679: Egy el szőköt, Illyés nevű szűcz egyet mása ... gyermek(ne)k való szakadozott szőr harisnya nro 1 [Uzdisztpéter K; TL 82-3 Bajomi János inv.]. 1723: Bandula Gercsa ... penz fizetese flr hung 7 ... két Szokmány, 1 Szőr harisnya, 1 kucsma, ket ing, 2 labravaló [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1732: edgy edgy Szokmány, 1-1 szőr harisnya s 1-1 ruha harisnya [Nagyiklód/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1742: Szegőtem lovásznak Molnár Praekup fiát Gávriillát Karácsonig fizetek e szer(int) Egj posztos szokmányt, egy pár szőr és egy par vászon harisnyát [M.köblös SzD; RLt 18]. 1769: Gyermán Togyer ... a kutsmajais Czondra posztoból vagon tsinalva, Fejér szőr bő hoszszu harisnyája [UszLt XIII/97]. 1785: 4 Májasos czondra nro 1 ... új szőr harisnya 2 pár [Drassó AF; TSb 24]. 1796: én itt adtam ki néki a két ingét két Lábra valo jár, két pár szőr harisnyát [Baca SzD; TSb 24].

szőrhoeder chingă dintr-o anumită țesătură de păr; Haargurt, Gurt aus Roßhaar. 1599: Nierges János. Vizen. Caroliban. 60 zekermiett —/60 ... Zekely Zeor Heuederek ... —/15 [Kv; Szám. 8/XIV. 3. harmincadjegyzék]. 1681: Csigas Lovakhoz valo Szakadozott, semmire kellő hámok, s szőr hevederek ... mint hogi nem jok, nem is specificaltattak [Vh; VhU 553].

szőriszák szőr/gyapjú-általvető; desagă de lînă; Wollranzen, Felleisen. 1595: Szaniszló Tamástól küldtem most egy szőr iszákot [SzO V, 160].

szőrkalap szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: magyar ~ magyaros szabású, szőrből készült kalap; pălărie de păr după modă ungurească; Filzhut. 1823: Egy magyar szőr kalap [Nsz; DobLev V/1080. 2a Demény György hagy. — *Szagattott vonallal aláhúzza és utána írva: Kalpog].

szőr-kamillotmente teveször-mente; mantie de camelot; „Mente” (Husarenpelz) aus Kamelhaar. 1763: Egy rendbeli szőr materia nyári köntös, szőr kamillot mente dolmány poszto nadrág selyem készülettel [Hsz; Ks 23. XXI/b].

szőrkamuka szőrdamaszt; damasc de lînă; Haardamast. 1630: Ballos János. Hozot Beczibeől ... 2. véghez szőrkamukát p(ro) f 12 d — tt f — d 36 [Kv; Szám. 18b/IV. 46]. 1739: Zöld szőr kamuka [Szászkerked K; LLt Fasc. 96 — *Ti. paplan].

szőrkanavász 1. (un fel de) canavață; eine Art Kanevas von Baumwolle Leinwand oder Leinen. 1700 k.: Temovai Pap Miklos viszen Fejtöt tizenöt okát, Két Kötés Papirossat ... három oka kávét egy végh Szőr Kanaváztot, egy végh Zöld Remek posztot [Szászváros H; RLt St. Lengyelfalvi kezével]. 1739: Zöld szőr kamuka^a az közepe az körül valoja pedig veress szőr kanavác [Szászkerked K; LLt Fasc. 96 — "Ti. paplan]. 1816: Öt darab veresses Szőr kanaváz [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: szőrkanavászból készült; fűcút din canavață; aus Leinen oder Leinwand gemachte. Szk: ~ palást. 1687: Egy viseltes szőr kanavác fekete palástot [Déva H; Szer.].

szőrkapca obială de postav; Fußlappen (aus Leinwand). 1632: ez el mult nagi karacson estin küde ötte volt oda hozzam Zabo Ferenczne Aszoniom azt az Annokott; jo reggel, megh en magam fél sem keöltem vala, seöpröirt s en eszemben sem vettem hogi az kemencze mele öl el uitte volt az kapczamat, de csak egy szür kapca vala [Mv; MvLt 290. 94a]. 1770: 1 Pár fehér szőr kapca [Berz. 7. 69. 1]. 1777: midőn ... profugus Haderán Alexa Házához mentünk volna ... Más Lepadőben tétettünk az Agyból ... egy pár fehér szőr kaptzát [A.detrehem TA; DobLev. III/1. 1a].

szőrkárpit carpetă de lână; (gewebter) Vorhang, Wandteppich. 1629: Ket szeor karpit tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 132]. 1637: kepes szeor karpitok uadnak az falain [UF I. 407]. 1638: Az asztal keörlü egj szeor karpit [A.porumbák F; UF I. 657]. 1690: Kús Kamara ... ros szor karpit nro 2 [BK 10 Kentelki inv.].

Szk: *székely* ~. 1704: Egy rongyos fekete szőr Székely Kárpit [Kv; WassLt Vass Dániel portékái között].

szőrkeszkenő szőr/gyapjúkendő; náframă de lână; Tüchelchen/klinerer Tüchlein aus Wolle. 1820: Szőr Keszkenő [Felőr BN; DobEsm.].

szőrkesztyű mánusi de lână; Wollhandschuh(e). 1839: Szőr Kestyű 3 pár Rf. 36 xr [BLt 12 kv-i dologház szám.].

szőr-kiosztogatás gyapjúsövet/posztó adományozása; donatie de materiale de lână/postav; Austeilung von Wollstoff, Stoffspenden. 1589: Az zegeniek Zwr ky osztogattasra e keppen kewetkezik kynec mit attanak Zilay Gergelnek attünk zürt 6 Singet [Kv; Szám. 4/IX. 24]. 1598: Zwr ki osztogatas. Thorday Janosnak zegennek attunk 7 singet. Ket zaz es ket Magyar deak gyermeknek attunk 20 singet [Kv; i.h. 7/XVI. 51].

szőrköntös haină de deasupra; Schutzmantel/Umhang (aus Leinwand). 1573: Kadas Mathias Azt vallia hogi tawaly Ezendeobe vizkerezte mykor gergel deak Zebenbe Ment volna zokadalomra, valaky zowabol Indultat volt arra hogi vyzza leoién, egy Nap estwe leot az eo hazához es Eotet ky zolitotta, tahat vagion az zolgaia zwr keontesebe [Kv; TJK III/3. 155]. 1587: Az zegeny eze fogyatkozot lakatos Miert hogy feleo hogy twz Myat kart thegie(n) egez varosnak wegeztek eo kegmek valam y zwr kontessel Rhazzak megh es wssenek wassat a labara legien az foghaznal es az warasseból etelere visseltesse<n> gondot Biro vra(m) [Kv; TanJk I/1. 56]. 1815: azon emberek, kik az beteg Marha körül Szorgalmatoskodnak, az Egészséges Mar-

hai között is kéntelenek járnai, és Szőr köntöseikkel az Mergget transplantállyák, Mellynek Meg gátlása végett Szükségesnek látom, hogy Homorodon egy Ospotálly az beteg Marháknak, Mást pedig reconvalescenseknek Számára állittassék ... Kaller György mp. Circularis Orvos" [Algyógy H; JHb Jósika János főisp. ir. 263 — "Zoltán Károly lev.].

szőrkötél frínghie din fire animale; Strick, Seil (aus Roßhaar). 1695: Vasarlottatta(m) ... Czövekes kötelett kender nro 24 ... Szőr kötelet nyűgöt f 2/10 [Szentmargita SzD; TKI 74b Petki Nagy cs. számad. szám.].

szőrkötény şorț/catrință de lână; Leinwandschürze. 1847: Solomon Zófia (!) ... viselt ... fekete szőr kötényt katrinczát [DLt 406 nyomt. kl].

szőrkötő szőrkötény; şorț de lână; Schurz, Schürze aus Leinwand. 1742: 19na Febr. Fogadtam az oláhok Karácsonyáig Fűzesi Máriát léssen fizetése e szer(int): Egj czifra ködmön, egj szála ferső ing, egj Szála és egj szösz ing allyastol egy fűre valo gyoics akár három márjás egy szőr kötő egj pár uj csizma, bocskor helyett egj pár fejelés csizma [M.köblös SzD; RLt Rettégi István DiarOec. 17].

szőrkrispin szőr/gyapjú-köpenyfajta; un fel de mantie mai scurtă din lână; Art Radmantel, eine Art von Wollmantel. 1850 k.: egy kávé szín szőr krispin megyszin bélléssel, uj [Kv; Pk 12].

szőrlájbli szőr/gyapjúmellény; laibăr/vestă de postav; Wollweste, Tuchleibchen. 1768: Ujj szőr Lájbli 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Szk: *barátszin* ~. 1790: Barat Szin szőr Lájbli moj ette Nro 1 [Sv; Ks].

szőrlapedő cearșaf din pinză groasă; Leintuch, Laken/Tuch aus Wollzeug. 1777: midőn ... profugus Haderán Alexa Házához mentünk volna ... Más Lepadőben tétettünk ... egy szőr Lapedőt [A.detrehem TA; DobLev. III/1. 1a].

szőr-málhatakaró szőr/gyapjú-poggyásztakaró; pocladă de lână; Packdecke, Gepäckkotzen, Deckblahe. 1759: szállitasson el ... Egy tarka szőr málha takarot [Sárd AF; TSb 51].

szőrmatéria 1. szőrkelme/anyag; material/stofă/tesătura din păr; Wollstoff, Wollzeug. 1630: Czianđj Antal vram Hozatot Beczibeöl ... 4 vegh szeor materiát p(ro) f. 24 d — tt f — d 72 [Kv; Szám. 18b/IV. 42–3]. 1726: Egj kék kalamajka szőr materiából álló élő (!) ruha egj sor aran y csipkével es galandal [Kv; Pk 6]. 1746: A Predikálló Székre és éneklő Pulpitusra maga költségén p(ro)curalt igen szép szőr materiát Szőnyeg himbe szőtött Dánér Miklos Ur(am) [Magyaros Hsz; SVJk]. 1759: Már most dolmányt, övet éppen nem viselnek, hanem télben-nyárbán mentét s leiblit vagy melyrevalót, melyet különb-különbféle módon szoktak viselni, némelyek paszumánttal, némelyek a nélkül, némelyek selyem, némelyek szőr-matériából csináltatják [RettE 89]. 1768: Posoni váll szor materia fekete 2 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1791: Uj Jáponika, veress, sárga és fekete tsigos (!) szőr matériából olly színű flanel beléssel [DLt nyomt. kl].

Szk: fekete ~. 1786: Az Udvezült ur ő Exjtól maradt egy Házban viselni szokott Bundátskát ... elvittem magamnak ...; a' moly nagyon megvesztegette a' materiáját, mely különböztet valami hitván fekete szőr materia, a' Bérleése pedig elég jó Róka málból áll [TL] * fényes ~. 1788: Fekete sima fényes Szőr materia vagy Tamisz 3 darabb 31. sing [Mv; TSb 47] * *sima* ~ → *fényes* ~ * *tarka* ~. 1629: Kalmar Marha iutot ... Tarka szeor materia veres uezseős [Kv; RDL I. 132]. 1752: Bői Győrfi Josefne Jánosi Kristina Aszzyony ... Conferalt s vött a Praedikallo székre egy tarka szőr materiát, mely mostis rajta van [Bó MT; MMatr. 265]. 1763: Egy tarka szőr materiából való Jáponika [Hsz; Ks 23. XXIIb] * *virágos* ~. XVIII. sz. eleje.: Harom sing ticzin virágos szőr materia [LLt Litt C]. 1753: Conferalt Májai Ferencz Szabo Mária Aszszony az Ur asztalara a Bői^a Refr. Eklésiban egy asztalra valót, melynek a közepe veres virágos karton, körül egy tenyérnyi kék virágos szőr materia [DobLev. V/265. — "MT"]. 1766: Egy Zöld nyomtatott virágos szőr materiából rosás dufla Sárga pántlikából készített Superlát [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.].

2. jelzői haszn-ban; cu functie atributivă; in attributivem Gebrauch: szőrananyagból készült; fűcut din material din pár; wollen, aus/von Wollzeug. **Szk:** ~ *amazon* szőr/gyapjú-lomaglóruha. 1789: vettem kezemhez ... Egy dupla Szőr materia hamu Szint (!) amazont [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. * ~ *bunda*. 1789: vettem kezemhez ... Egy szőr materia bundát [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1. Torma Éva kel.]. 1798: Volt egy Balha színű fél viselésnél több, szőr Materia Roka torokkal premezett s Málal bérlett aszszanj ember Bunda mojtette mellj el adatott 18 Rforintokon [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. * ~ *dolmány*. 1788: Egy vad galamb szín Szőr matéria Dolmány képinés készülettel [Mv; TSb 47] * ~ *firhang* szőr/gyapjúfüggöny. 1789: Az Ablakon belül vas rudon függő két fele huzo Zöld szőr Materia Firhang Rft 3 [Mv; Conscr. Ap. 5] * ~ *kaput* szőr felsőkabát. 1790: Egy fejr szőr Materia kaput Hf 7 Dr 50 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4]. * ~ *köntös*. 1816: Fekete szőr matéria köntös 6 Rf [Kv; Bm. IV. 41] * ~ *melleváló* szőr/gyapjúmellény. 1733: Edgy fekete szőr materia Nestel prémezett, elegj belegj berlessel berlett ujjos mellyre való [Marossztkirály AF; Told. 2] * ~ *nyáriköntös*. 1763: Egy rendbeli szőr materia nyári köntös, szőr kamillót mente dolmány poszto nadrág selyem készülettel [Hsz; Ks 23. XXIIb] * ~ *spallér* fali szőr/gyapjúkárpit. 1759: szállittasson el ... Egy darab viseltes falra való Spallert ... Egy falra való igen nagy és szép tarka szőr materia Spallert [Sárd AF; TSb 51] * (*viola* szín) ~ *szoknya*. 1734: Egy viseltes veres szőr materia szoknya virágos elő ruhástól, körülötte keskeny ezüst Csűpke s Galand [Kv; Pk 6]. 1788: Fekete habos szőr matéria viseltes Szoknya [Mv; TSb 47]. 1793: egy viola szín szőr materia szoknya, Lejbel és Kaput hozza áztél gombokkal [TL Conscr.].

szőrmente mantie de postav; pelzverbrämte Tuchjacke, bes. für Reiter, „Mente”. 1600: András, az eoregh Legent fogatta(m) megh esztendeigh f 22 d — Kett Jnghbe, kett gattyaba, Egy szeor mentebe, Egi karasia Nadragba eg' süvegbe | Martont az fellaytart fogatta megh David vram' kész penzbe f 7 d — Egy szwr Mentebe egy kedmeonbe. Egy kiszncfer Nadragba. Kett Jng kett gattiaba [Kv; Szám. 9/XII. 61 Igyártó Simon isp. m. kezével. — "Nyreó David, az előbbi isp. m.]

szőrmíves szőrből különböző tárgyakat/viseleti darabokat készítő kézműves; meseriaş/meşteşugar care face diferite obiecte din păr; Galanteriewarenmacher. 1627: Az szőrmívesekről, kik lasnakot, harisnyát, gubát, pokróczot csinálnak [Gyf; EOE VIII, 471 árszabályzatban].

szőrmű posztókészítő műhely; atelier pentru fabricarea postavurilor; Tuchweberei. 1629: ugj attá el az zeőleott hogj ualami eletett foghion maganak ualami zwr miatt akara indítani [Kv; TJK VII/3. 68].

szőrnadrág pantalon de postav; wollene Hose, Stoffhose. 1850: Egy koczkás, fejéres birka szövötű szőr nadrág [Mv; DE 2].

szőrnemű szőrkelmeféle; un fel de ţesătură din păr; Wollware, Wollzeug. 1849 k.: 11 Sing fel vetett szőr fonal vékony Rf 10 gyapju fonal szőr némeűeknek Rf 10 [DobLev. V/1280].

szőrnevelő szőrmővesztő; care ajută la creşterea părului; Haarwuchsmittel. 1722: az Rúhes kanca is gyugyul csak az szőr nem akar nőni rajta Tolnai Ur(am) az mondota szőr nevelő orvosagot csinál [Szentpál K; TKI Mihály Deák Szénás Miklóshoz].

szőr-nyakkeszkenő nyakra való szőr/gyapjúkendő, sál; şal de lină; wollene Halsbinde/Schal. 1840: Visel ... világoskék 's virágokkal petyegetett szoknyát ... setét koczkás szőr nyakkeszkenőt [DLT 702 nyomt. ki].

szőr-nyárimente mantie de vară; kurze Tuchjacke („Mente”) für den Sommer. 1760: Edgy Veres szőr Bibor nyári mente [Mv; TGsz 2].

szőrnyen 1. nagyon, igencsak; foarte (tare); sehr, überaus, ungemein. 1597: Chizar ferencz ... wallia. Mikoron egikoron gazdam azzonnyal egygyewt voltam volna ebede(n) az veres Pal hazanal, az zolgaló hoza az etket az asztalra en mondek neki, te leany amint az farod s az hasad al tenallad giermek vagion ... ebed vtan hat az Azzonnepek kette(n) ele fogtak mäd egi oraigh mind firtattak de zeor-nye(n) eskewt hogi ninchen semmi gongia [Kv; TJK VI/1. 82]. 1609: Vrunck Kohnjajara Vacziar(ara) ... attam ... Zalonnat Niolcz fontot ... Veres fokhagimat, peterszeljmet, Zeormjen morgottak malaczer, veottem esmeg harmat ... d 84 [Kv; Szám. 12b/IV. 190]. 1619: Az jancsár aga maga személye szerént szőrnön cifrán felöltözött jancsársággal ... ezek mellett szőrnüy népek sokasága [BTN² 268]. 1635: Engemet szernyen megh eskute az kathona Turi Ferenczy ... hogy senkinek ne(m) mondo(m) [Mv; MvLt 291. 56b]. 1678: Az pestis itt benn szőrnyen uralkodik, kivált Mezőségen és Szamos mellett [TML VIII, 237 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1705: Szőrnyen megszőkült és drágodott minden [WIN I, 549]. 1804: A Csűmek edgyik farát el bontván meg kellett fordítatnom, egészen ki fedettem a Létzei szőrnyen romlottak lévén a magam erdőből meg létezetttem ... ujj szalmával egészen megis fedtettem jó móddal [Ádamos KK; Pk 5]. 1894: Zsuzsika hitványul van. ... Mikor elvettem feleségül, tulajdonképpen egy szőrnyen terjedelmes familiát vettem el, akikért Zsuzsika állandóan aggodalmaskodik [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödön-höz].

2. erősen; tare; schrecklich, stark, ungeheuerlich, immens. 1619: Ők szörnyőn affmálják, hogy hiszem jól ismerjük személyek, nevek szerént őket [BTN² 252]. 1710: Teleki Mihály megértvén, mint bánik Carafa a magyarokkal, és Erdélyben bé akar jöni, szörnyen elijed, és ha lesz vala hová, elébb is állott volna Erdélyből [CsH 207]. 1710 k.: Hamar felgyógyulék, de ottan csakhamar minden testem megrühesedék szörnyen, mintha kásával hintették volna meg, nagy viszketéssel; borbély egynéhány hétig gyógyított, minden ember himlő-maradványnak mondotta [BÖn. 524].

3. kegyetlenül; nemilos; grausam, entsetzend. 1579: Wegeztek ezis eo kegmek myert hog az portore (!) molnat zernyw(n) pwztettottak el ... Byro vram eo kegme tudakozzek rayta Annak gongia wyssesleset kyre biztak volt, és ky miat esset legie(n) Az puztetassa [Kv; TanJk V/3. 188b]. 1597: Chato Ambrúse Sophia wallia. Lattam nagi giakora hagi Kis Imreh retteneteskeppe(n) kemelletlenül verte giermekit, mert zememmel rea vezte(m) hagi mind az két fiat zeomnyen megh keoteozte hatra keoteotte az kezeket chiúpa mezitele(n) vetkezette őket az Inokatis megh keoteotte, hassal fektette az feoldre, keozikbe(n) allot, chipke bokort keoteot eoze azzal werte mind farattigh | Reodi Wurga Martonne wallia Lattam nagi giakorta minthogi Kis Imrehnek zinte teo zomzedgia wagiok, hagi az két fiat agashoz keoteozte chiúpa mezitelen chipke bokorral zeomnyen werte taglotta eoket el annyra hagi az ver vgia(n) megh allapodot alattok [Kv; TJk VI/1. 39, 41]. 1618: Hozták ezt is Perzsia felől, hogy az fővezér bément az derekában Perzsiának, országot pusztít — ront szörnyőn: az perzsiai hadak imideamoda elállottak előttök csoport hadakkal. Az hír csak eddig hallatik [BTN² 117]. 1657: mellik kezdette elsoben az uezekedest nem tudom, hanem egi kor az palcza harsogast kezdem hallani, oda tekintek, latam hagi Dobos Georgi uer szörnyen Janka Mikloszhoz [Berz. 12. 92. 127]. 1705: A Teleki József uram bérésének a feleségét, kit a minap szörnyen megkínóztatnak vala, a tegnap újabban elvitték és szörnyen megkínózták [WIN I, 458]. 1772: A Battyát és vágo Legényt szörnyen meg verte Gazmér György ... s őt a Vago Legénytől Lóval is rutul megtapodta [Dés; DLT 321. 64b Mich. Szavai (48) ns vall.].

4. rettenetesen, félelmetesen; ingrozitor; entsetzlich, schrecklich, schmerzlich. 1619: Felséged, az Istenért kegyelmesen megbocsásson, mit tudtam eddig rajtok veni ilyen rettenetes nagy véletlen dologban. Ezek is csak magok is elcsudálkoztak rajta, micsoda nagy dolog találta őket. És azmég csak egymással conferálnak is az dolog felől, szörnyebben jó újabban-újabban az nagy reménytelen és véletlen dolog eleikbe [BTN² 360].

5. súlyosan; cumplit, groaznic; schwerstens, unbändig. 1670: Szörnyőn uralkodik Kegyelmeden, édes Komán uram, az a hitván nyavalya [TML V, 83 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1705: a lovak is szörnyen betegedének [WIN I, 621].

6. csúnyán, durván; aspru, dur; scheußlich. 1771: Székéné Kis János Ersoktol hallottam a Piaczon hogy Gázmér György a maga édes Apját és édes Battyát meg verte, és szörnyen retentézte (!) akkor [Dés; DLT 321. 47a]. 1772: Tit Zilahi István és Jakots peter Uraméktolis hallottam elégszer hogy szörnyen Teremtették [Dés; DLT 321. 83b Catalina Nagy cons. Nob. Stephani Gyarmathi alias Kováts Senioris (50) vall.].

7. dühösen; furios, cu furie; böse, wütend. 1663: az török ... ez vidékre is fenyegetőzik szörnyen és izenget reájok,

hódoljanak, mert elrabolja őket [TML II, 648–9 Teleki Mihály a fej-hez]. 1668: Egy rossz jancsár aga lévén kajmekám Váradban, szörnyen fenyegetőzik, hogy merem Sebesvárát építeni? [TML IV, 286 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1676: Szörnyen kifokattak már, hogy erővel vették el az horvátoktól ezen embert [TML VIII, 292 Vesselenyi Pál ua-hoz].

8. ijesztően; infričovator, inspáimántator; furchterregend. 1662: Győri Jakab ... meghagyá: hogy valakinek puskája vagyon, azt minden ember elkészítse, és mihelyen ő dobót üttetvén, seregestől megsivalkodik, ők is akkor mentől szörnyebben lehet doboltassanak, sivalkodjanak [SKr 177]. 1729: Kinnjáb(an) szörmjén kiáltot jajgatot, és el hudozta magát [Sövényfva KK; Tsb 51].

9. mohón; cu lácomie; mañlos, unbändig. 1688: Volt rettenetes bajom az németekkel, mivel az m(agazini) commissariusok az borok felé sem jöttek, nem volt semmi dependentiájok az magyar commissariusoktól; az próföntmesterek, furierok, köznémek kóstolták, itták szörnyen [SzZs 515].

10. ?? 1661: Tudósítson Kegyelmed, ha megfeleséged-e Kegyelmed? nem-e? Szeptán Ferenczre is akadtam vala; csapja szörnyen a csikot, de ismerjük [TML II, 31 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

szörnyít 1. rémit, borzaszt, ijeszt; a ingrozi/infričov; entsetzen, schrecken. 1618: Az vezér csak könnyűszerrel vagyon mezei harchoz, és minthogy utána indult az kazul pasának, szörnyítik ezek, hogy iszonyú nagy haddal vagyon most ez az vezér Perzsiára [BTN² 126]. 1619: Az szegény tudatlan emberek szörnyítik, hogy harmadannyi-mennyi ember veszett Perzsiában [BTN² 222]. 1769: Elsőben is szörnyíti és elő számlálhatatlannak írja Ngod az ő Nga Törvénytelenégeit [Mv; Told. 19/45].

2. rémesnek/szörnyűnek állít/képez; a afirma că ceva este ingrozitor; erschreckend finden. 1619: Data occasione módót kerestem abba, hogy bő colloquiumom volt őnagyságával az vezérrel felőle, sőt sok egyéb rendbéli törökökkel; az olaszok szörnyítik, az törökök semminek tartják [BTN² 241].

szörnyű 1. mn 1. nagyon nagy, óriási; foarte mare, uriaș; schrecklich (groß/stark), ungeheuer, enorm. 1614: Ilyen szörnyű veszedelemmel vevék ismét meg az székelyek az ő szabadságokat [BTN² 48]. 1705: A kuruc rabok szörnyű éhségben vannak, mert csak valami kölest sütnék nekik, azt sem örlik jól meg, sem meg nem szítálják, csak úgy kínlódnak rajta hitvánások [WIN I, 416]. 1710: A császár még akkor Bécsben vala, látván a tatár égetését, praedálását, mindnyáján azt gondolák, hogy az armáda elveszett, azért a városban és a császár udvarában szörnyű bódulás vala [CsH 167–8]. 1739: A Szegénységet a' Szörnyű Inség és a Marha dógi, melyly mais grassál, majd minden vono marhájából exhaurálta [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1780: Itten a ho harmat szörnyű kárt tött kivált a szökökben" [Baca SzD; Tsb 24. — "Elírás szökökben h.]. 1807: szörnyű nagy szükségem vagyon réá [Abrudbánya; Pk 7].

hn. 1578/XVII. sz. közepe: Az Zeörnüü liuk előtt (k) [Kide K; Bhn. 86]. 1642: Szernyő kő hata meget (k) [Farkaslaka U; EHA]. 1754: A' Szörnyű lyúk előtt lévő Ecclesia erdeley alatt [Kide K; Bhn. 91].

2. magas, meredek; ínalt, abrupt; Schroff. 1614: Ez az Nikápoly szinte az Duna-parton vagyon; az vára vagyon

egy igen nagy erős oldalon, kösziklán. Az városa vagyon egy része alatta egy igen rút gödörben ocsmány helyen, egy része mellette nagy szörnyű oldalon [BTN² 67]. 1662: a fejedelem is ... fejevári székebe, a vezér is Budára felmentek vala. Bethlen István pedig Lippáról Jenőre s Belényesre, onnan Feketetóra a rettenetes hegyekre, s a körös-környű a szörnyű hegyek között Szilágyon által, csuda, amely nagy sietve ment vala Ecsedbe, noha már minden dolog hittel erősítettet, békességes járhatásáról fejedelemtől úti levele is küldetett volna [SKr 191]. 1763: szörnyű tsere fákat (: fel akadozván rájuk :) vagdaltak, és gazoltak le [Zágon Hsz; SzentkZs Nic. Vajna (36) ns kezével].

3. iszonyatos; groaznic; gräblich. 1705: azelőtt is nyomorult föld volt a Szilágyiság, s most egészben elromlott, akin annyi szörnyű had fordult meg mindkét felől [WIN I, 596].

4. rettenetes; ingrozitor; schrecklich, entsetzlich. 1573: Catalin Azzon Igarito Istwanne, Azt vallia, hogi ... mykor Megh hallota volna hogi testamentumot tenne Keresturj Megen oda, Mond neký Jo peter vram az eleo Istenert kerlek ... Mond vgy Megh vagi zep vagy zeomýw az Mynt volt az dologh [Kv; TJK III/3. 64–5]. 1662: Az porta rettenetes haraggal értvén a fejedelemnek ellene való cselekedettét, mind kapikihának, postának a fővezér miatt elég füstöt lőtt volna, a fejedelem ellen is, szörnyű, amint fulminálnak, mennydörgő módon fenyegetődnék vala | Értsük meg már ez véteknek is nagy és rettenetes voltát s az Isten szörnyű haragját az ellen [SKr 355, 710]. 1710 k.: Hamburgtól az ordinaria posta-kolyeszán a levelekkel együtt kételen éjjel-nappal mentem ... lehetetlen volt csak mi keveset is alunni rajta csendesesen, mert úgy ütötte az ember a lajtorjába a fejét, hogy szörnyű [BÖn. 595–6]. 1763: az Ilok minden ok nélkül ... az mostani el mult sokadalom Napja alkalmatosságával bottal verték, rongálták, vérben kepültek szörnyű káromlásokkal káromalván mindeneket [Torda; TJKt V. 174]. 1771: En a szörnyő káromkodok közzül ezeket tudom a kik Ördög, Disznó, Lángzos Kutya Teremtettével szoktak káromkodni [Dés; DLT 327. 5a Al. Huszár (30) vall.]. 1776: Szörnyű és keresztény fűleknek irtoztató vádat tett ellenem ez az én Zsigmond nem fiam, hanem proditorom és perseutorom, Bécsben egy Enyedi István nevű agensnek azt adván fel, hogy én a pápista vallást mocskoltam [RettE 363–4]. 1791: Martyin Szelevesztru ... a' más kettővel egyetemben szörnyű fenyegetődzésekkel illetvén a ... fogadot, azt mondták neki hogy ... halálra kinozzák; látván ezek(ne)k is insultusokat a' fogados parantsolatlyából elfogtuk [Galyó Sz; JHb I/23].

5. félelmet keltő, borzasztó; infricosător, groaznic; erschreckend, greulich. 1619: Az öreg hajók, kiket nyertek, őt vala, melyeket nagy triumfussal hozának bé iszonyú szörnyű lövéssel 7 die Decembris [BTN² 378]. 1622: Augustusban kezdeték igen szörnyű hertelen való pestis [Kv; KvE 155 SB]. 1662: a szörnyű lövéssel olly károkat tesznek vala nekik, hogy minden sok munkával épített, mindkétfelől való erős sáncokat úgy öszverontának, hogy négy vagy öt éjszakákon is ... újjobban felépíteni és helybeállatni alig tudhamák [SKr 595].

6. fárasztó, kimerítő; obositor, istovitor; erschöpfend. 1710 k.: A szörnyű tanulás, és az Isten háza és közönséges jó miatt való buzgó szorgalmazkodás betegíté száraz betegségbe" [BÖn. 555. — "Apáczai Csere Jánost]. 1711: mind ezek felet keservebe nek Latczki Ur(am) minekünk az ki mondhatatlan Szernyű Postalkodas az melyet kel veg-

ben vinünk, úgy anyira hogy minden nap hol hatt s hol nolcz Lovaink larnak ki Postara Com(m)endans Ur(am) eő Nsga Parancsolatyara [Bom. XXXIX. 50 Csíkszereda városa Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1796: a Szörnyű, és nehéz Munka mellet Meg Rongyosodtunk volt vízben hoban, és alkalmatlan údókben [Déva; Ks 75. VIIIb. 146].

7. kegyetlen; crunt, inuman; grausam. 1619: Kegyelmes urunk szabadított meg az szörnyű tirannizmusból [BTN² 224]. 1657: Ezek miatt Uram, a' Te rettenetes búsulásodban megvonszod kegyelmedet mitőlünk, szabad indulatunkra bocsátottál ... egyéb nemzeteknek peniglen példájával ez utálatos pogány nemzeteknek kezekben szörnyű rab-ságra juttatál és adál [Kemlr. 332]. 1662: A próféták közül melyiket nem kergették a ti atyáitok? Megölték azokat, akik hirdették amaz igaznak eljöveteleit, kinek ti most árulói és gyilkosai voltatok. Úgyannyira bele is zabálódtanak volt ők aztán e szörnyű kegyetlenségekbe, hogy ugyan nem is volt már lehetséges, hogy próféta Jerusálemen kívül indult volna el, mint idvezítőnk mondá. Értsük magától is üdvözítőnkül e szörnyű dolgot s ezért Istennek rettenetes haragját [SKr 709]. 1705: A németek igen készülnek, hogy kimenjenek, de hová és mi formán, még nem tudhatjuk, csak látjuk a szörnyű égetést környül mindennap [WIN I, 572]. 1710: Onnan a hadak kioszolván Örményesre, Boncidára, Bánffy Dénes jószágiban szörnyű praedálást cselekesznek, a drága úri, fejedelmi köntösöket egymás kezében összezaggatván, az ezüst tálakot, nem tudván a paraszthad, mire való, egybeolvasztván s golyóbisokot öntvén belőle [CsH 117]. 1817: tsak távulról Siratta kiki szörnyű pusztulását [Torda; RkAk 363. sz].

Szk: ~ halállal (meg)hal. 1597: Borbely Gaspar ... valy-lyá: Az mely Eyel Borbely Petert meg foktak vala az Asz-szonnyal ... Az Daikais azt izente, el jöjen meg egyszer, ha szörnyű halállal kel halmi is [Kv; TJK V/1. 128]. 1801: a hajos ... vgy ütött az Exp(one)ns ... emberéhez, hogy ha a kezében lévő ruddal ellent nem vetett volna, bizonyosan szörnyű halállal meg holt volna [Ne; DobLev. IV/841. 1b]. * ~ halált hal/szenved. 1590: Hogyaj Janos ... megis izente ti nektek, hogy az gylkost el ne bochassatok, hozza lassatok. Miért ezeket el vezteglettitek az gylkost így el hattatok szabadulni, mely zegeni Azzoni allatt ilyen zornio halalt zenvedett Artatlanul [UszT]. 1596: Vtannok indülek az eókreknak, s monda(m) hogy, bizonyj el yzem, vtanna(m) ieóúe nagj Peter, Jeótebe kj ragada az eggik rakonchat, s hogy az eóket el teritem uala eleimbe alla, s monda ally el, merth ugj hagitlak hogy zernyw halált holz en el hagiam ozton, nem akara(m) magam nyaúaliaba ejteny [i.h. 11/34]. 1630: hallotta(m) az szegeny meniecczetül, hogj panaszkodot mi nekünk, hogj eő uele az Ura nem keresztienj mondom (így!), hanem meztelen vetkezeti, s ugj veztegete mind aloi feliül, hogj azt tudgia neha hogj mindgjarast szeómiú halalt hal [Mv; MvLt 290. 224b].

8. elviselhetetlen; insupportabil, cumplit; fürchterlich, unerträglich. 1662: Palatinus a kassaiknak s Róthy Orbánnak még Szerencsrül s Regécbul is beírván, emlékezteti vala a koronához és koronás királyoknak tartozó hűségére s nagy sok rátiókkal, okokkal tanácsolja vala nekik, a várost hogy megadnák, eddig való cselekedetektől amnistiót, feledékenységbe való bocsátatást ígervén, de ha vég nélkül meg nem adnák, hogy magok lennének szörnyű kínokkal való veszedelmeknek okai, nagyon fenyegeti vala őket [SKr 229]. 1704: Ugyan ma négy óraker az úr kis József nevű fiacskája életének háromheti korában szörnyű kínjai és nya-

valyatörési után halhatatlan lelkét teremtő Istenének megad [WIN I, 108–9]. 1705: Akkor pedig harmadnap múlva kicsoda szörnyű szívfogás és nagy nyavalya jött volt rea, amint maga is mondott volna [WIN I, 542]. 1711: A feleségem is nemsokára olyan hirtelen és szörnyű nyavalyában esék, hogy kezei és lábai megszugorodván, szava elállott, mint a holt, úgy feküdt, semmi reménség nem volt élete felől, azt is a brassai doctor gyógyítá fel, noha azolta mai napig sincsen olyan egészsége, mint azelőtt volt, talám nem is leszen soha [CsH 477]. 1815: Tegnap előtt estve olyan környűl allások között volt a Feleségem hogy tsak egy óráig való eleteis bizonytalan volt lélegzete meg rövidült, és mint egy magán kívül látottat lenni sörnyű kinok között, annál fogva jo szerént nemis tudtam hogy vagyak, mostan úgy látszik hogy könnyebben van, de bézonyos az hogy sókaig nem viszi [Asszonynepe AF; DobLev. V/975 Borberekai Josef Dobolyi Sigmondhoz].

9. förtelmes, utálatos; oribil, ingrozitor; greulich, ungeheuerlich. 1620 k.: Igen szava meghihető főúri emberektől hallottam, kik Egiptusban laktak, hogy oly csudálatos jó innya való vízből az Nyílus, mintha megmézelték volna. Ugyanis ez széles világon soha semmi vízbe nem lakik amaz szörnyű-izsonyi crocodilus sárkány, hanem csak az Nyílusban | Kik ezt mondják felőle, hogy az régi nagy város<=> akár Memfist, akár Ninivét az Isten tetekkel, palaszok férgekkel pusztította volt el, és most is annyi az tetű és palaszok fereg ott az város helyén, hogy sem ember, sem barom, semmiféle állat ott az város helyét az szörnyű férgektől meg nem lakhatja [BTN² 414].

10. ijesztő; infricoșător, înspăimântător; schauderhaft, schrecklich. 1662: Azon éjszaka illyenképpen való meg-szállások után mindenfelől rettenetes Allah, Allah kiáltások alatt az egész jancsárság a Bethlen-bástya alá délfelől Vadkert utcára beútván, azok szörnyű hajborzasztó kiáltások után az várra majd egy óra alatt szörnyű lövést tettek vala [SKr 591]. 1705: maga is mondotta volt, mikor egyszer Zilahi uramat hozzá béerezették volt, hogy az ördögnek kicsoda szörnyű kisírtetit bocsátotta volt Isten rea [WIN I, 542].

11. rettenetes (ember); om ingrozitor/înfrîorător; schrecklich. 1774: Nem régeben vett volt el Salánki Mózes, de csak valami két hétig élték együtt. Most vettem el amaz szörnyű, magánál nagyobb híru-nevű Kereső László [RettE 336].

Szn: 1699: Szernyű Tamás kutyánál (sz) [Egeres K; KHn 190].

12. időjárásra von.; referitor la vreme; schauderhaft, gräßlich, ungeheuer. 1619: oly igen nagy szörnyű hó lőtt volt ez télen Ázsiába, kire semmi ember nem emlékezik [BTN² 241]. 1657: Ez Szomolyánban az vendégség alatt rajtam ikt trefa esék, hogy igen jó egy bokor vidra kesztyűmet ellopák, mivel az fejedelem körül forgódván, letöttem vala az házban; oly szörnyű hidegben valóban rosszul esék [KemOn. 49]. 1770: Ultima Junii szörnyű jégeső volt [RettE 239]. 1774: Szörnyű árvizek voltak, úgyhogy a folyóvizek mellett lévő réteket eliszapolták [i.h. 341]. 1809: A Tegnap a szörnyű eső miatt nem küldhettem Embert itt erősen esett majd estig [Marosjára MT; Berz. 11/75].

II. *hsz-szerűen* nagyon, rendkívül; extrem de ...; schrecklich, fürchterlich, arg. 1571: az zeginy keosseg is vgy annyra meg predaltatott hogy vagion testek es lelkek kiknek fohazkodassok az hatalmas Istenhez fel hatott, feleo hogy az vristen zemyeo vezedelmes ostarat ne bochassa or-

zagunkra [SzO II, 323]. 1710: Szörnyű írtóztató executió mene véghez az egész országban, mert nagy portiót vetettek fel a milítia számára, s a Rákóczi átkozott rézpénze miatt minden jóféle monéta kikölt vala Erdélyből [CsH 396]. 1736 u.: Akkor is ott voltam mikor somlyai házánál megholt; csak fehér csipkés bulya vászon ingben, lábravalóban nyujtották ki, mivel átok alatt úgy hagyta volt, úgy is tették koporsóban, de azon éjszaka hogy megholt, s ki nyujtótatták, szörnyű hideg idő lévén, akkor is a ház ablakát mind levették, s egészen megfagyott a teste, úgy tették azután a koporsóban [MetTrCs 479. — *Mikes Kelemen mh. 1686]. 1773: A limitanea milítia vicecolonellusa, Enzenberg, szörnyű költséges útakat csináltatott a militarizáltatott helységekkel, melyért úgy megharagudott a császár, hogy nem ment rajtok, hanem mellettek [RettE 301]. 1776: Meghala szegény Török András is ... sokáig nem láttam Erdélyben ... Azután ismét bekerülvén Erdélybe, a szegény Barcsai János mellé akadtott volt, ki is s zörnyű nyughatatlan, levis elméjű ember lévén, katona et quidem vicecolonellusságot vadászott, s arra nézve ezt a Törököt felküldötte Bécsbe nagy költséggel, hogy már szerezzen nekie vicecolonellusságot [i.h. 370–1]. 1778: De emellett a nagy bő bor, búza bővsége mellett szörnyű szűk a pénz, úgyhogy egy járombavaló ökröt láttam venni öt forinton, egy bornyus tehenet haton, egy juh a Mezőségben négy sustákon megyen [i.h. 393]. 1780: A marha szörnyű olcsó, de olcsón sem veszi senki is a pénznek szűk volta miá [i.h. 412]. 1797: A Fejér Szilvát most a mult héten kezdetűk Szedni a Czigányokkal, de felesen és Apro is lévén szörnyű Szaporátlan a Szedése 120 vekat szedettem fel | (A) Borsot bé hozván és el Csépettven lett belőle 2 veka és egy kupa az is szörnyű al atson és férges [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1814: mutatott a Groff ... Török buzát Szernyű régít, olylyant, mellyet boldog időben egy jó Gazda a' Sertessinek se adott volna [Banyica K; BFr 117/1 Andr. Csatt (58) ns vall.]. 1816: szörnyű büdös volt, hogy a' miatt elromolván az én egészégem is sokáig sindettem [Szzy; HSzj ifj. Keresztes Sámuel gy.kat. felesége, Szóts Mária (20) vall.].

Szk: ~ nagy. 1619: 22 Novembris. Homonnai György az lengyelekkel megveré az Rákóczi György hadát, holott mind maga jószágában, mind pedig egyebűt szörnyű nagy kárt tött mind égetéssel, mid pedig vérontással; ő maga ismét visszament Lengyelországba jó nyereséggel [Kv; KvE 150 SB]. 1774: 18-va Octobris béjőve Bécsből Bruckenthal Sámuel is szörnyű nagy pompával, de nagyobb auctoritással [RettE 334]. 1790: Bizonyoson tapasztalván az árkosi communitás, hogy az árkosi Bakó János huszár ökrei ily drága magon vetett ősz vetéseinken szánszándékkal járnának sok időtől fogva; mely szörnyű nagy kártételeiért a bírák és hitések ex communi consensu felköltek és sok éjtzakákat azoknak felkeresésére eltöltöttek [Árkos HSz; RSzF 153–4]. 1841 u.: itt még Szörnyű nagy a ho, még a verőfényekből Sem ment el [Görgény MT; Bom. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

szörnyűg szörből font béklyó; piedică (pentru caii care pasc) făcută din păr/frînghie; Fessel aus Roßhaar. 1768: Lonak való viseltes ször nyűg 2 [Marossztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1827: egy rossz Zab Rosta egy jo kefe és jo Vakaró — négy jo Ször nyűgök [Koronka MT; Told. 34]. 1841: a lovak ... tsak egy rossz ször nyűggel valónak egybe kötve [Dés; DLt 466].

szőrnyűképpen 1. kegyetlenül, szörnyen; in mod cumplu/ingrozitor; fürchterlich, schauerhaft, grauenhaft. 1597: Constal az biznassagokból hogi Kis Imreh az conneñd vérért giernmeket nem keresztieny modon hane(m) izonyu zeornyewkeppen castigalta taglotta giakorlatossaggal, kit nem illet volna chelekedny, mert mas modonnis castigalhatta volna Atiai modon ... ki laczik az biznassagokból hogi az giernmeknek az Attia verese miat leöt halala [Kv; Tjk VI/1. 42]. 1603: Ez sok rendbéli hadak oly igen szörnyön megrották-pusztíták az szegény Erdélyt, égeték-dúlák-foszták, kiváltképpen az tatár szörnyűképpen megrablá, hogi az miatt oly nagy drágaság lön az országba, hogi az városokon kívül majd negyedrésze éhhel meghala szegény Erdély országa népeinek [BTN² 54]. 1702: ilyen meg njomoritott állapotunkban légyen segítséggel kegyelmes Csaszárunk gyámoltalan hiveinek hogi világ Példájára szörnyű képpen el ne pusztitassanak bennunket méltatlan, és minden törvény nélkül [Torockó; TLev. 4/3. 3a]. 1710: Másnap a várost szörnyűképpen bombáztatja, a francia generál tovább nem állhatja, fel kelle adni a várost, s a király amit megengede, csak azt vivé el onnan [CsH 327].

2. nagyon, erősen; foarte tare; ungeheuerlich, schrecklicherwise, gräßlich, heillos. 1662: Ahonnét a mi édes hazánknak, Magyarországnak polgártársai és népei ennyi és ilyen szörnyű bosszúság tételével és szorongatásával a külső nemzeteknek a nyírt papságnak ingerléséből terhelte, nyavalyásul gyötörtetvén és szaggattatván, amiképpen, hogi vére hullásával szokta vala szabadságát keresni, ugyanazon ilyen szörnyűképpen megszegettetvén és földre tapodtatván, kényszerített állatni és oltalmazni [SKr 102]. 1710: Mikor Tohán felé mennénk, hát már a tatárok meggyújtották a falut, s szörnyűképpen ég [CsH 224]. 1760: szoktak volt örömondókat is előre küldeni, kik is a násznagy szavával a gazdát köszöntötték, kiket is az házba, vagy szinbe bevivén szörnyűképpen igyekeztek megrészégetni [RettE 99]. 1775: Minekelőtte a gutta megütötte volna Bánffy Györgynét, szörnyűképpen kurvázta Rhédei Mihályt, Szilvásinét és Daniel Gábort [i.h. 358]. 1777: A feleségem hétfőn Újfaluból odamenvén, már beteg volt és szörnyűképpen ragaszkodott hozzá, úgyhogy addig el nem válhatott tőle, míg azt nem mondotta és ígérte, hogy Kolozsvárra megyen, de péntekre visszamegyen és elhozza Advigához és Miklóshoz Köblőre [i.h. 376].

3. hangosan; (sz voce) tare; furchterregend (laut). 1774: Juon meg állott az Ura Földén, és ott Szörnyűképpen kezdte a Tolvajt kiáltani [Bábahalma KK; Ks 19. VII].

4. szörnyen szenvedve; suferind îngrozitor; unter Höllenqualen. 1710: Daniel Gábor is, szép dali, jóra menendő ifjú legény, adjutántja lévén Pekrinek, s bizván ahhoz, a golyóbis meg nem járja, Fogaras alá mene ellenkezni éppen a külső kapuig, ott egy ágyúgolyóissal úgy lövék, minden teste egybenszakadoza, s szörnyűképpen meghala nyavalyás a kapu előtt [CsH 375–6].

szörnyűleg nagyon erősen; foarte puternic; erbärmlich, erschreckend. 1760: Egy jó háromszendős gyermeklovamat Kendben behajtván, a másik szolgámat, aki szakácsom is volt egyszersmind, utánaküldvén, amint a gyermeklovat meg akarta fogni urkot vetett a nyakába, s hirtelen a földhöz ütven magát szörnyűleg, megdöglött [RettE 110].

szörnyülködés (el)szörnyedés; îngrozire, groază, spaimă; Entsetzen. 1643: szörnyülködissel [Dés; DLt 408].

szörnyűség 1. különlegesség, furcsaság; ciudăţenie, extravaganta; Abartigkeit. 1619: Isten böcsülheti meg annak az perzsák ajándékának az szörnyűségét! [BTN² 279].

2. iszonyú, embertelen állapot; stare groaznică/inumană; Greuel, Entsetzen. 1600: Fogott (!) eo kgmek eleolt az zamtalan sok futottsagnak es kuldusoknak nagy zeornyeosegek, es ochyman deogletes voltokat latwan ... megh hatlak eo kgmek az Egyhaz fiaknak, es Ispotalymester vrameknak ... minth investigalyak megh az kuldusokat [Kv; TanJk I/1. 362]. 1705: Hogy a moly is mind megeszi rajtok a köntöst, oly szörnyűségben vagyon a szoros rabságban [WIN I, 541].

3. keménység, zordság; asprime; Härte, Strenge. Szk: *télnék* ~e. 1619: Az türkezek állapotja, Kegyelmes uram, mégis csak azomba vagyon? bizony még az új morhákkal el nem érkeztek az télnék szörnyűsége miatt, bizony megfigygye Nagyságod, hogy most soha szerét nem tehetjük [BTN² 248].

4. megdöbbentő eset; fap/lucru îngrozitor; Entsetzlichkeit. 1710 k.: Acton aznap mindjárt izene a generálisnak, ki is mindjárt hivata Acton által engemet és Haller uratam együtt, és mindenikünket, de kiváltképpen engem úgy elpi-rongata, hogi szörnyűség; miért költünk hamis hirt, elhiszi azért, hogi úgy kívánnók [BÖN. 968].

szörnyűséges rettenetes; îngrozitor, groaznic; entsetzlich, grauenvoll. 1704: Holnap, akik közülünk azt érik, megválnak, mint lesz kimenetele, kit többnyire a statusok szívek rettegve várnak és szörnyűséges napnak tartanak [WIN I, 131].

szörnyüst itá (din sfiori paralele); Schaft aus (RoB)haar. 1744: Ször nyöst 3 [Branyicska H; JHb 103/151 Jósika László conscr.] | ször nyüst két pár [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

szőrös 1. szőrös külsejű, bozontos; páros, acoperit cu (mult) păr; behaart, (lang)haarig, struppig. 1570: Latam hogi Eotweos Balint kapuiath egy zewreos legeney egy falwal igen vere, az Jnast s az leant futwa zalazta be! [Kv; Tjk VI/1. 2. — "Bodor Istuan]. 1600: Molnar Janosne Kis Sophi azzony vallya ... az Zeoros fogoly ember el vete az chiuprot be futamek az kapw keozse es vgy ragada dardath azonban az kapw keozseott vgy kezdte gyakdosny es chyattogasis kezdte lenny [Kv; Tjk VI/1. 455]. 1771: Marton Peternét nevezték Mikesnének, Molnár Mihályt Búszkének, Böl-kényit szőrösnek és akár holot jártanak Marton Péterre Molnár Mihályné ilyenképpen szolittják meg egymást, mikor ösze találkoznak hol járál te Búszke hát te Mikesné [Dés; DLt 321. 16a].

Szn. 1559: Georgius Zeurews. Andreas Zewrews [Kv; TanJk VI/1. 59]. 1590: Zeorös Andras [Kv; Szám. 4/XX. 2 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1592/1594: Zeóreos Jacob [Kv; RDL I. 63]. 1595: Zörös Mattyas [Kv; Szám. 6/XVIIa. 138 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596: Stephanus Zeóreos alias Zabo Colosiensis Sartor Húngarus [Kv; PolgK 84]. 1611: Szörös Mátyás [Kv; KvE 143–4 SB]. 1614: Szeoreos Boldisar jib [Kadicfsva U; BethU 134]. 1616: Zeoreos Georgi [Kerlés SzD; KCs IV/91]. 1620: Zóres Andras [Algyógy H; Kv RDL I. 109]. 1649: Szeóreos Andras [Kv; Tjk VIII/4. 409]. 1655: Szörös Peter [Kv; CartTr II]. 1669 k./1682: Szörös Birthalan [Mezőbánd MT; MMatr. 366]. 1674: Szörös Andras [Kv; Tjk XI/1. 333]. — Némely csn

esetében 'szűrszabó, szűrtakács' jel-sel is számolhatni (l. RCsSz. 1028).

2. szőrös felületű; páros, acoperit cu păr; behaart. Szk: ~ *bocskor*. 1696: Mind az gyártot s mind az szőrös Bocskorok arulasaban lattunk nagy Dragasagot [Dés; Jk]. 1731: Mind a Mehşáros, mind az Varga Czeh ... kívánván, hogi az külső idegen szőrös bocskorosok Inhibealtassa(na)k, mivel az magok Cehék sufficial(na)k szőrös bocskort eleget árulni [Dés; Jk 418a]. 1828: Magok a' Mészárosok is a' képzeltető kis nyereségeit sajnálván a' Timároktól egjnéhány személyn kívül, nem tsak a' magok által vágatt Marhák bőrt vágják ki szőres Botskornak hanem a' más Mészárosokét is elfoglalják a' Timárok elől, és minthogy Thorotzkon egy néhány oláh Pásztoron és szolán kívül más szőres Bocskort nem visel a Vidéki idegen oláhok(na)k adjak el, de ezeket ... sem lehet a' Piatzon kész Pénzen való szőrös botskor vásárlástól el tiltani [Torockó; TLev. 13/3]. 1852: Sokadalmi Tarifa az 1852ik évre ... Minden pár szőrös bocskor 1/2 xr [TSb 51] * ~ *bocskor árulás*. 1762: az szőrös botskor árulással praevericalok ellen manutenealtatnak az Instansok, s az szőrös botskornak ezen Városban Országos sokadalom Napjan kívül a' modo in proterum árulása penitus interdicalt [Torda; TJKT V. 81]. 1765: a N(e)mes Mag(is)ra)tus nem szenvedhetvén a sok panaszt, s' a Czehbeliek szán szándékos excessussakat, s' consideralván, az helységnak miattok az talp, és botskor vételében levő felettébb való karosittatását, hogi a botskor bőrt az szegénység bővebben, és jutalmason vehesse, s' ebben a helység szükségét ne lássan, a' szőrös bocskor árulás közenségesen minden rendbeli embernek fel szabadittatik [Torda; TJKT V. 269] * ~ *bocskorbőr*. 1740: Noha, ez előtt meg engettetett vala Mészáros és Hentes atyánkfiai-nak, a' szőrös marha bőr bocskort, Cum exclusione extra-neorum árulni; de; mint hogi azzalis abutáltanak, pro hic et nunc, a' külsőknak, és akárkinek, szőrös bocskor bőrt árulni szabad lészen [Dés; Jk 541b] * ~ *bőr*. 1791: egy szőrös bőrral bevont tobakos Pixis [DLT nyomt. kl]. 1832: Négy pár Botskornak való szőrös bőr [Sáromerke MT; TSb 26] * ~ *bőrbocskor*. 1803: a' ... Kötsli lábbon Gyermekésgemtől fogva Örökké értem a' Gyitraiaknak egj Strása házokat, mint a' Toplitzai és Gyitrai határ szélén, mely-lyen osztán keresztül sem a' Gyitraiakat erre felé, sem er-ről másokat Gyitro felé olylankor, a' mikor marha dőge volt Marhával v. Marha szőrös bőr botskorral nem bortsá-tották: tudom hogy Sokszor Diszno bőr botskorral jártunk egymáshoz keresztül [Toplica; Born. XVc. 1/35 Mol-duván Szimjuon (30) col. vall.] * ~ *bőrláda*. 1651: Edgy Szekerre való Szőrös boőr Lada [WassLt Wass Judit kel.]. 1744: Edgy hoszszukó kerek szőrös bőr Láda [Szentdeme-ter U; LLt Fasc. 67] * ~ *bőrmellény*. 1845: Dregusch Hilla ... viselt fejr báránybőr sapkát, gyapju bobót, sző-rös bőr mellényt, fejr gyapju nadrágot 's bocskort [DLT 735 nyomt. kl] * ~ *fersing*. 1817: Egy Veress kék Csikos Szőrös Fersing Rfl. 6 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3] * ~ *kecskebőr*. 1669: Szőrös kecske bőrk no. 29 [Fog; UF II, 454] * ~ *marhabőrbocskor* → ~ *bocskorbőr* * ~ *mugil-pohár*. 1637: Egy szeoreos Mugil Pohar belől Aranyos nyom p. 25 f. 8. d 25 [Kv; RDL I. 24] * ~ *oláh babó*. 1808: Felső Pormubáki ... Gyitzu Pap János ... visel szőrös Oláh bubot, vagy szárikát [DLT 171. nyomt.]. * ~ *szárika* → ~ *oláh babó* * ~ *tehénbőr*. 1647: Szeoreos Tehen beor No. 17 [Drassó AF; BK 48/16].

3. gabonára, gyümölcsre von.; despre plante, fructe; Früchte betreffend: grannig, borstig. Szk: ~ *búza*. 1740: Ezen Csűr körül vagion egj kis csomo asztag mellyb(en) ... van Majorság piros szőrös buza gelin(arum) nro 40 [Al-gyógy H; Ks 89. 62]. 1765: Adott el ... Enyeden Fejer kok-laszos, vagy Szőrös búzát [Told. 21] * ~ *egres*. 1797: 11 bokor Szőrös egres 11. Bokor veres Szőlő fák [Körispatak U; Pf] * ~ *tavaszbúza*. 1820: Fel Méretettvén a Gabona Találtatott e szerént ... Tavaszbuza szőrös 27 véka [Mező-sályi TA; RLT].

◇ Hn. 1646: Szőrös niomasb(an) (sz) [Szentivánlaborfva Hsz; EHA]. 1759: Szőrös domb [Kutyfva AF; EHA]. 1822/1823: Szőrös Vápáb(an) [Dés; EHA].

szőrösen kikészítetlenül; în stare brută/naturală/netăbă-cită; roh, haarig, (noch) nicht zugerichtet, ungeberbt. 1828: a' Hellységünkbeli Arendátor Meszáros Társaság a' Nagyságokkal a' Meszár Széki Arendálásáról kötött Contractussa 12dik Pontya Titulussa alatt azt kiáltatta ki: hogi senki, sem Idegen, sem Hazafi ollyan Bőrököt mely-lyek nem a' mi Thorotzkai Piatzunkan kivágatott Szarvas Marhákról valok bocskornak vagy egjéb szükségekre való el árulás végett, sem Cseresen ki készítve, sem nyersen szőrösen bé hozni ne mérészeljen Confiscatio büntetése alatt [Torockó; TLev. 13/3. — "A br. és gr. Thoroczka-i familia tagjaival].

szőrősféreg szőrféreg; strongil; Haarwurm, Haarling. 1736: Constál, hogy másokkal, fizetésért, fejr mázat, egér követ és szőrös férget Férje elvesztésére másokkal is kerestetett [Dés; Jk. — "A férj-étetéssel gyanúsított fele-ség].

Vö. a *szőrféreg* címszóval.

szőrösség szőr(zet); pár; Behaarung, Haar. 1811: Nem lankad, sőt mentől tovább a' menése Tüzesebb, nem botlik, bátor a' lépése; Körmeinek Tányér forma az állása Mikor lépik hangzik azok' tsattanás; Farka vastag, 's tövig tömött szőrössége Diszes, 's ha Krupa áll, földet seper vége [ÁRÉ 158. — "Gr. Bethlen János véleménye a ménesebe való jó lórlól].

szőröstől-bőröstől mindenestül; cu totul; mit Haut und Haar. 1746: (Akinék) itt a Városon meg döglök marhája, azt tarto<zik> Szőröstől, bőröstől eltemetni, és mésszel beón-teni ... tartozzanak pedig az útta Kapitányok minden<e-ke> perlustralni, registrarlni, hány beteg és hány döglött [Torda; TJKT III. 47]. 1756: azon kezes lova oda veszt szőröstől bőröstől [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX. 16].

szőröv ? 1675: Mindazáltal Kegyelmed írása szerént az emberek nem egy szőrövek s ki tudja, ha innen biztatások leszen, legalább Kegyelmed ellen ezek az pápisták [TML VII, 128 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

szőröz szőrrel megtölt, beszőröz; a umple cu păr; mit Haar gefüllt. 1823–1830: A molyette farkasbőr bundát is otthagytam, mert csinosabbacska köntösöm lévén, azt nem akartam szőrözni vele [FogE 173].

szőr-pantallonnadrág pantalon de postav; lange schwarze Stoffhose. 1850 k.: 1 fekete poszto pantallonnadrág 1 fekete szőr nyári pantallonnadrág [Pk 2].

szőrpántlika panglică de păr; Bandel aus Roßhaar/Haaren. 1813: 1 1/2 Sing szőr bánd(lika) [Told. 74].

szőrpányvaskötél pányvaként használt kötél; pripon, funie/odgon cu care se leagă animalele la păscut; Leine (für Tiere, auf die Weide). 1787: egy darab szőrpányvás kötél Dr. 6 [Mv; MvLev. Csiszár György hagyatéka I. 4].

szőrpaplan szőrrel töltött paplan; plapumă umplută cu păr; mit Wolle (od. Roßhaar) gefüllte Bettdecke. 1817: Egy hitván szőr paplan 40 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

szőrpárnaszák húsá/sac pentru lenjerie de pat din material/tesătură din păr; Polsterüberzug aus Wollgewebe. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Vagion zeór pama saak No. 1 [Somlyó Sz; UC Fasc. 78. No. 7/22. 33–4].

szőrpárta cunună făcută din păr (și purtată de fete pe frunte); geflochtenes Stirmband. 1615: Vagion fekete zseor parta Nro VII: 10. f — d. 20 [Kv; RDL I. 96b].

szőrpaszomántos szőrpaszománttal díszített; împodobit cu pasmant de păr; mit Posament geziert. 1793: egy bagasiás Lora valo takaro Szebeni 2 szer ványolt posztobol, szőr, poszomantos ujj [TL Conscr.].

szőrpertli (keskeny) szőrszalag/pántlika; panglică (îngustă) din păr; Band (schmale geflochtene Streifen/Schnur). 1848 k.: Egy vég szőr pertli 1 f 15 [Kv; Pk 6].

szőrpokróc pătura de păr; Kotzen, wollene Decke. 1598: Weress Paltwl wodtenek kegelmek 2 lowat hamostwl Nér-gestwl 3 hewedderel. 2 pokroc sz rayta. az eggik zeor pokroc wolt az Masik Sebesy pokroc wolt ... f 38 d — [Kv; Szám. 7/XVIII. 41 Masass Tamás sp kezével]. 1612: Egy szőr pokrotz sebessj pokrotzol bellet [Kv; PLPr 68]. 1628: Szőr Pokroc Nro. 8 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. 1642: Kis Tholdalaghi szamara ezek iuttak ... Egy zeór pokroc [Koronka MT; Told. 26]. 1665: Szőr pokrocra Tal. 5 [Utl]. 1688: Száz szőr pokrocztol f 3/00 [BfR Vect.].

szőrponyva polog din păr; Plache aus Wollzeug, Sacktuch, Leinentuch. 1682: Sákok(na)k valo szőr ponyva uln. 158 [Fog; Utl].

szőrposztó postav de lînă; Wollstoff/Filzstoff (für Bauernröcke). 1843: egy Székérről sok Szűr posztokat loptak le melyet alig bírhattak ki a' Sos vizen haza felé jöveletekkel [Bágyon TA; KLev. 7].

szőrpém szörme; blană; Pelzverbräunung. 1627: 9. veg zseór prem eggiet p(er) d. 80 teszen f. 7 d. 80 [Kv; RDL I. 134]. 1628: Egy keues Zeór Prem [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3]. 1754: Két Burgus süveg szőr prémmel hányatott ... Egy Prussus szőr prémmel premzett Cimerman Süveg [Nsz; Told. 19].

Szk: tündöklő ~. 1630: Fenesi Marton. Hozot lengiel orszagbol ... 10. fel vegh twndeokleó zseor premet ... tt f — d 45 [Kv; Szám. 18b/IV. 59–60].

szőrpémes szörmeszegélyes; szörmével szegett; cu tivitură/garnitură de blană; umsäumt mit Pelz, pelzgerändert.

1621: Baniay Peter ... matol foguan abbol^a minde(n) Jussat es kezit beleölle ki veuen ... Egy fodor Jghler Seliem prem-(m)el hantot palastert, Egy Fodor Jgler zeor premes zoknia-ert, es Egy Saruert, engede es ada eoreokeos keppen Varga Janosnak es maradekinak bimia [Kv; RDL I. 115. — ^aA kertből és földből]. 1678: Anno die 2da Januari Szegöttem egy Szolga<leant> Catat Szekely Istvan leanyat. Igitünk egy Szőr praemes palastot^a [Kv; ACLev. — ^aFolyt. a fels.].

szőrrosta szőrből készült rosta/szita; sită de păr; Roßhaarsieb. 1838: A Szitáló malomba ... Szőr rosta 4 [Km; KmUlev. 2].

szőrruha rochie de păr; Wollkleid. 1650: Anno 1650 die 29 May szegöttem egy szolgatol Rakoson lako dohos Istvan leanyanyat (!) Katat, Egy Baraszlay szoknyaba egy szőr ruhaba, Karacsonig [Kv; ACJk 61b]. 1736: 2. Jan. ... fogadtam meg öregbik szolgálom(na)k Szóts Ersokot, ki-nek is fizetése lészen e' szerint: 1. Zöld mente a' Landis posztóból tisztességesen rokával prémezve, uj bársony bőrel bérelve. Sejem Gombal Sinorral, szarkalábbal. 2. Kender vászon fersing. Rajta a váll, Rása ruha mindenik lótos (!)^a perémmel, Szőr ruha. 3. Három májasos öv. ugjan olyan pártá. Két ing ajsztól az édgjik gjólts, karátsomban vj cizma [ACJk 33. — ^aAlkalmassint tollvétség tótos helyett].

Szk: ünneplő ~. 1869: igérvén ... egy inneplő szőrruhát [Mv; Lok.].

szőrsál šal de păr; Wollschal, Tuchschal. 1816: Szőr Sál keszkenyő ... 14 Rf [Kv; Born. IV. 41].

szőrsalavári 1. szőr/gyapjúnadrag; šalvari de păr; lederne/wollene Pluderhose. XVIII. sz. eleje: Vettem ... Két láb-ravaló(na)k való gjóltsat 8. singet — Singit hét, hét poltrán. Egi nyakra valot magam(na)k polt. 18 ... Egi szőr salavárit már(jás) 4 [Kutyfva TA; Törzs].

2. szőr/gyapjúharisnya; ciurapi de păr/lînă; Leder-/Wollstrumpf. 1742: Bolgar Szegben Lakos Simon Pál Vram ... Külgyön Kglđ nekem ... egy pár Szőr Salavárit [ApLt 2 Apor Péterm lev.].

szőrsapka sapcă de păr; Filzmütze, Tuchmütze. 1829: Veres és Fekete szőr Sapka 15 Darab 30 Rf [BLt 12 kv-i dologház szám.].

szőrselyem 1. szőrből készült selyem/selyemszál; mătase/fir de mătase din păr; Seidengarn, Woll-/Zwimseide; Seidenflor, Flor; Stickerei. 1711: 13 Lott Szőr selyem ... 9/36 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1723: Egy deszkáskára tekert Sárga szőr selyem [Koronka MT; Told. 29/2]. 1732: 2. Viola szín Szőr Virágos Selyemből való Vánkos, karmaszin bőr az allyak [Kv; Ks 26]. 1734: Fejér recze fatyalbol csinált felső főköd keskeny Szőr Selyemmel csipkéből csinált tarejaval edgyüt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.]. 1735: Patyalat Előruha, Szőr Selyemből kötött recze ket rend benne [Sv; Hr]. 1739: egészsz ágyra valo szőr selyemel kötött recze [Szászkered KK; LLt Fasc. 96]. 1747: L. B. Gyalakuti Lázár János Vr ő Naga, kedves élete Párja ... Groff Széki Teleki Kata Asszony ő Nga ... Conférála egy Szép, Szőr-Selyemmel varrott Abroszt, emlékeztét tégye 'a Jehova állandóvá [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 145].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: szőrselyemből készült; fűcüt din mătase din pár; seiden-, seidengestickt. Szk: ~ *kötés* szőrselyem díszítés. 1715: Edgy virágos fátyol első rúha szőr selyem kötés környüle [LLt Fasc. 148] * ~ *nyakszorító* szőrselyem sálfele. 1788: Egy Nyulos s egy nyulotlan fejr szőr selyem nyok szorító, s egy nyulos fejr aranyos, egy nyulotlan fejr kötés nyok szorító [Mv; TSb 47] * ~ *rece* szőrselyem csipke. 1674: Vagyon egy elő Ruhaban valo szőr selyem Recze három rendel tiszta fejéren varva ... Vagyon egy abrosz közé-piben valo szőr selyem recze azis sárgával varrott, Ezeket magam varatta(m) az gyermek számára [Beszt.; WassLt] * ~ *recefodor* szőrselyem csipkefodor. 1683: Szőr Selyem recze fodor s edgy darab réczze (!) forma [Utl].

szőrslafrok szőr/gyapjú-háziruha; halat de pár/líná; (wollener/warmer) Schlafrock. 1849: Egy jo szőr Schlafrock [Dés; DLt].

szőrsodrás sodrott szőr/gyapjúfonal; fire răsucite de pár/líná; Zwimung, Zwirn, Wollfaden. 1775: 1. Csomó kék Szőr Sodrás x 3 [Déva; Ks 76. IX. 18. 1/4].

szőrsztrimpfli szőr/gyapjúharisnya; ciorap de pár/líná; Strickstrumpf (aus Wolle). 1697: Egy pár gyapott fejr Strimpfli Egy pár tarka szőr Strimpfli [Beszt.; KGy]. 1823–1830: Itt* a fejérnépek tiszta fekete s hitvány posztóköntösben járnak, s fejeken egy kihegyeződő hosszú fekete sapkák, melynek hegye hátulfelől lefityeg, derekakon fekete kurta rékli, vagy ujjas, ennek ujjá mint a fodorháj, ráncos és felkonkorodott, ezen alól szár közepéig érő fekete posztószoknyájok, osztán fekete szőrsztrimpflijek; bőr-, vagy sokaknak merő fapapucskok [Fekete szőrsztrimpfli l Rhf. 30 xr i.h. FogE 247, 259. — *A németországi Kassalben].

szőrsujtás snur/şiret din/de pár; Verschnürung, Zierschnur. 1765: A Mélgos Aszszony porontsolattyából tsináltattam Déván 154 sing szőrtást Singit a Dr l 1/2 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

Szk: *bécsi sárga* ~. 1757: Berkeszi be menván Kolosvárra Latzko számára Bétsi sárga szőr Sujtásra adtam xr 17 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 115a] * *tarka* ~. 1788: Tizenhárom darabba tarka szőr sujtás 1032 sing [Mv; TSb 47].

szőrszál szk-ban; in constructiui; in Wortkonstruktionen: ~on *függő kard* Damoklész kardja; sabia lui Damocles; das Schwert des Damokles. 1838: rettentő így látni feje felett a' Szőrszálon függő Kardot és még Sem Segíteni [Hadad Sz; Borb. II. Árva Kendeffi Rakhel lev.] * ~on *marad átv* kicsi/csak egy hajszál hija; era cît pe-aci să ..., puțin a lipsit să nu ...; auf das Haar hängendes Schwert. 1763: 12-ma Junii voltam Kolozsvárott, vágattam eret magamon Gyulai Borbély Ferencsel, de csak egy szőrszálon maradték, hogy meg nem halék [RettE 152].

szőrszálhasagató 1. akadékoskodó, kicsinyes; chițibușar; haarspalterisch. 1710 k.: ok nélkül, igen méltatlan azzal vádoltak, szőrszálhasagató, capriciosus ... nevet adtak [BÖn. 495]. 1804: szőrszál hasagato hamisságot szerető ember [Ádámos KK; Pk 5].

2. 1710 k.: mennyit gyűlölköztek, veszekedtek énvélem afelett az emberek csúfság és gyűlölségből, az én nevem

szőrszálhasagató ... ötödik kerék kereső volt előtők, de te tudod, Isten! [Bím. 1016].

szőrszálnyi elenyészően kevés, apró; foarte puțin; minimal, kein Fünkchen. 1758: Udvar István nevű Jobbágynak és ... Felesége(ne)k ... semminémű, tsak egy szőrszálni lopásokatis, tolvajlásokat ... Soha sem egyszer, sem másszor nem láttuk, nem tudjuk, 's nemis hallottuk [Bethlenszt-miklós KK; BK] | az Udvar István Léányának tsak egy szőr szálni reszeis a' Malacznak meg kötésében nem volt [uo.; BK. Farkas Juana cons. providi Vintilla Petre (32) vall.].

szőrszél szőrszegély; tiv/tivitură de pár; Borte, gestickter Besatz. 1623: Egi vankos hej fekethe szeör szel raita f. — d. 38 [Kv; RDL I. 121]. 1637/1639: 1. Teoreok uaszon Eott rend Fekete szeor szellel valo derekalj csup - - f. — d. 50 [Kv; RDL I. 111].

szőrszita sită de pár; (Roß)haarsieb. 1630: Eniedj Zabo Jstuanne Viszen magiar orszagba ... 4 Litra Selyembeol Czinalt sinort gombot tt f — d 60 ... Szeör szitat p(ro) f 6 d tt f — d 18 [Kv; Szám. 18b/IV. 47]. 1797: Sűrű Szőr szita kettő, és egy ritka [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15]. 1812: Egy szőr fótos gyakor szita xr 12 [Mv; MvLev. 5 Szürtei J. hagy.].

szőrszoknya fustă de pár; vollenes Frauenrock, Tuchrock. 1791: egy fekete szőr szoknya [Déva; Ks 79. XXVI. 8].

szőrszőnyeg 1. covor de pár; gewebter Teppich. 1674: utolszor vadnak ket közönseges szőr szőnyegek [Somlyóújlak Sz; SzVJk 63]. 1697: Az Borberek Ház ... az Uttza felől valo gerendás Kő házban(an) ... vadnak Hoszszu veres Szőr szőnyeg nro 2 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. 1821: Egy viseltes háznál szőtt szőr Szőnyeg [Backamadaras MT; CsS]. 1849 k.: Kotzkás szőr szőnyegek kasz-tenen és kis asztalon [DobLev. V/1280].

2. szőrtakaró/terítő; cuvertură de pár; (kleine) Tuchdecke, Decke/Milien aus Tuch. 1849 k.: Kotzkás szőr szőnyegek kasztenen és kis asztalon [DobLev. V/1280].

Szk: *ágyra való* ~. 1837: Hitvány ágyra valo Szőr Szőnyeg [Várfva TA; Borb.] * *asztalra való* ~. 1802: Egy Asztalra valo tarka szőr szőnyeg [Ne; DobLev. IV/858. 4a] * *asztaltakaró* ~. 1824: Egy Asztal takaro Szőr szőnyeg [Fugad AF; HG. Mara lev.] * *erdélyi* ~. 1683: Az Predikallo széken egy szőr Erdelyi szőnyegh [Menyő Sz; SzVJk 132] * *prédikáló székre való* ~. 1682: Predikallo szekre valo Sőr szőnyeg [Bósháza Sz; i.h. 99].

szőrszövet szörkelme, řesătură de pár; Tuch, Wollstoff, Stoff. Szk: ~ *boríték*. 1862: egy mahonifa kanapé rongyos kék szőr szövet borítékkal [Kv; Pk 2].

szőrszövetű szőrszövettel borított; care este îmbrăcat cu stofă din pár; mit Stoff/Tuch überzogen. Szk: ~ *divány*. 1850 k.: Egy megyszines sárgával feketével szőtt szőr szövetű diván [Pk 2].

szőrszövő szörkelme-készítésre való; care este folosit pentru confecționarea řesăturilor din fibre de origine animală; Webe-, zum Weben geeignet, web-. Szk: ~ *osztovátta*. 1740: Az malom kővek iránt instálók Mlgos G(róf) Ur(am-

na)k ne legyen feledékeny ha vagy ket rudvasat küldhetne ... igen jó volna, mivel sok apróság vasmiből álo Szűk<segek> adgják elő magokat, mint az szőr szővő osztovatta s kerekék körül való vasból álo munka es az Fesük(ne)k való vas fogok [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

szőrtakács gyapjúfonálból szövetet készítő mester; meseria/smeštesugar care face țesături din fire de lână; Weber, Tuchweber. 1585: 20 Marty vettunk Merten Betschner zwrtakachtol ket wegh zwrt melynek az arra f 4 d — [Kv; Szám. 3/XIX. 30].

szőrtarisznya traistă de păr; Tuchranzen, Ranzen/Brot-sack aus Tuch. 1679: hitván szőr Tarisznya nro 5 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 71].

Szk: öreg ~. 1687 k.: száz Eöreg szőr Tarisnyától f —// 40 1/2 [MvRK Vect. 8]. 1688: Száz Apro Tarisnyától f —//37 1/2 ... Száz Eöreg szőr Tarisnyától f —// 49 1/2 [BfR i.h.].

szőrtőrlő hörpöl, kortyolgat; a sorbi, a bea (bäuturi alco-olice) trágind în gură puțin câte puțin; einige Trünken nehmen, pippen, kleine Schlücke machen. 1839: Zseniis addig szőrtőrlő, hogy formaliter forgott a' ház előtte [Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

szőrű 1. vmilyen szőrű (állat); (animal) cu un anumit fel de păr; (...) haarig, -behaart, mit ... Haar. 1572: nehay Somogy Andrasne Martha, Azt vallyia hogy az Kis boldyazarnetwl Bekennetwl hallotta azt bezelly volt az Thakachne nykor Igen beteges vala hywatot hozza hogy be kezkened-omien Eolteztesse(m) ... Menek hozza tahat az twz helien wl gereznaiaba es három Machkafiak esnek vala e leote az twz helien de Nem Monta My zeorwek voltak, sem Bozorkanak Nem Monta [Kv; Tjk III/3. 43]. 1593: Buzai Antal vallia: Lattam hogy egi lo az vczan jart ala es fel ... de en zeorereol sem emlekezem mi zeorw volt [Kv; Tjk V/1. 313]. 1598: Eotwes Antal Coloswary ... vallyia ... ker-de(m) hogy mi zeorew volt megh monda hogy fekete, hold-dés, kurta dizno volt [Kv; Tjk V/1. 175]. 1647: az ökrök ily szőrwiek az egykik Szőke tarcza az másik Piros rőt [Kv; Tjk VIII/4. 240]. 1736: Az urak lovai akármí szőrűek vol-tanak, de ha az lovok farkai fejérek voltak, azt berzseny-nyel szépen veresen megfestették, gyakrabban azt, mikor az istállóban voltak, felkötötték, mint most némelyek az haj-ot, zacskóban tartották, mikor az úr valahová ment, kivált paripán, azt kioldozták, hogy az ló farka szép fodrosan áll-jon [MetTr 363]. 1780: Batrinai Bogya lánosnak és lácob Györgynek ilyen szőrű Lo marhai veszte el [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII. 5]. 1805: Egy vén kimustrált szálós, mots-kos szőrű ... paripa [DLT nyomt. kl]. 1852: az egyiket hogy mi féle szőrű és jegyű lo volt nem tudom — hanem a' más piros pely paripa [Dés; DLT 1066].

Szk: **almás-sötétszürke** ~. 1791: 10 esztendő Almás se-tét szürke szőrű, az első jobb és hátulsó bal lábán holt tetem vagon és kevéssé kehes egyébként apro lépésű ló [HSzj **almás-sötétszürke** al.] * **barna** ~. 1632: Mas feleöl har-madfw gyermek louak barna szeöw szabasuak N. 8 [Fog; UF I, 177]. 1747: egy jó erőss izmos barna szőrű ló ... hit-ván járt ló volt [A.hagymás SzD; Ks 27. XVII. b]. 1784: 1784 die 8-va Augusti, midőn 4 lovamat a ménes után haj-tottam volna fel, a falun felyül, a csordajáró úton, az edgyik a négy közül, barna szőrű, hátramaradván a többtől, sebe-sen ment a többi után [Árkos Hsz; RSzf 278]. 1815: A' két

nagyobb ökröknek egyike ... hoszás barna szőrű [DLT 481 nyomt. kl] * **barnafekete** ~. 1792: Csinos nevezetű barna fekete szőrű Maglo [Szászbanyica K; CU] * **barnafeketés** ~. 1792: Kis Fekete nevezetű barna feketés szőrű Maglo [uo.; CU] * **barnás** ~. 1803: Barnás szőrű Lo, melynek Hátulso Ballába a Sikloja alatt fejéres [HSzj **barna** al.] * **darubarnás** ~. 1747: Tudgya ... az Tanu aszt, Hogy ... Nemes Pap Peter és Pap Vanka ... Szathmari Boros Istvannak két Tulok ökreit, egyik Setet barna Szőrű kajlás fenálló Szarvu, másik világosab kék szőrű, vekony fen álló kajlás szarvu, Ugyan Szathmari Molnar Istvannak ... két ökreit, egyiket Daru barnas szőrűt, fen álló Szarvut a masikat bar-nab Szőrűt butas Szarvut ugyan az Szathmari hegybeli paj-takból éczakanak idejen el Loptak volna? [KSz; Ks 27. XVII] * **deres** ~. 1637: loptak el deres szorú Herelt lova-mott töb lovakkal eggyüt [HSzj **deres** al.] 1711: Söver Ist-vánnak adott vala ... egi Deres szőrű kanczát [Szárhegy Cs; WLT Michael Söver (70) bj vall] * **fakóforma** ~. 1771: egyik Cigány(na)k szürke szőrű lova, a másiknak fakó for-ma szőrű vagon [Mv; DLev. 3. XXXIII. 10] * **fejer** ~. 1711: Tudom hogy Szárhegyi Sajko Miklosnál volt egi Fe-jér Szőrű kancza ...; mikeppen költ hozza nem tudom [Gyszm; WLT Fr. Nagi (30) pp vall.]. 1763: két esztendos Fejer szőrű Ünös Tino [HSzjP]. 1810: Egy Oláh Országi fejer szőrű malatzos göje Sertés [DLT 696 nyomt. kl] * **fe-kete** ~. 1758: egy ölves nyaku fekete szőrű millora bárányát ki vetette potentiose, el becsültette [Firtosmartonos U; Pf]. 1792: Pvrtsi nevezetű tisztá Fekete szőrű Metzet Vadaszlo [Szászbanyica K; CU]. 1836: G. Várolyla^a nevezetű helységében bizonyos Köz Lakosok kezén tanáltattak 2 ezen or-gazdák által is lopottaknak nyilatkoztatott fekete szőrű pari-pa Lovak [Dicsősztmárton KK; TLT Közig. ir. 912 megyei hiv. ir. — "Gogánváralja KK] * **feketebabos** ~. 1807: Egy 5 Esztendő, fejer elejű, feketés foltos hátul, fekete babos szőrű, mén Ló Csikó [DLT 856 nyomt. kl] * **hermelin** ~. 1813: A' fel-fogott Kantza hermelin szőrű ... hodos hom-loku [DLT 48 nyomt. kl] * **holdas** ~. 1639: loptak el egi pely holdos szorú lovamott [HSzj **verespej-holdas** al.] * **kék** ~. 1770: Minemű perlekedése levén ifjabb Pető János-né asszonyomnak, itten Magyar Hermányban lakónak, ugyan a magyarhermányi tehéncsorda pásztornal, Oláh Já-nossal számadás dolgából, egy kék és barna szőrű tehén dolgáról [M.hermány U; RSzf 207] * **kékellő** ~. 1806: ké-kellő szőrű Tulak [DLT 348 nyomt. kl]. 1808: Egy kékelő szőrű Tehén [DLT 361 ua.] **kékes** ~. 1813: A tehén kisedd szőke a nyakán kékes szőrű tsáko szarvu [HSzj **csákószar-vú** al.] * **kékesszürke** ~. 1843: vékony kékes szürke szőrű Tulkai [KvLt 14.cs] * **kesely** ~. 1627: Meddw tehen va-gion Nro 9 Hete szeoke, egjigik barna, az másik kesely szeorw [Mezőrűcs MT; BLT] * **kormos** ~. 1741: (Az ök-rök) a mennyire distingválhatmi ketteje Szürke szőrű ketteje Rőt avagy Veres forma szőrű edjike Barna edjike kormós szőrű forma [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 7]. * **rőt/veresforma** ~ → **kormos** ~ forma * **sárga** ~. 1711: Tu-dom hogy egi Kús András nevű kurucz Salvagardia, adott vala Ujfálvi Kozma Thamásnak, egi nestes süvegért, egi Sárga Szőrű ökröt [Gyszm; WLT Joan. Andras (35) ns vall.]. 1769: Sárga szőrű ket esztendő Ünő tino [HSzj **sár-ga** al.] * **sárgapej-forma** ~. 1761: Sárga Pej forma szőrű olyan forma farka serennje egy kevéssé számár oru forma * Török Menlotol valo bellyeges [Branyicska H; Jhb XXXV/39. 15. — "Kanca] * **sárgatarka** ~. 1748: Öreg gö-lye Sárga tarka szőrűek 5 [Aranykút K; Ks 23. XXIIb] *

seregélyszürke ~. 1736: T. Biró Ur(am) kezére mint fel fogott marhát modo legitimo adván Mlgos Bánffi Dénes Vrfi Tisztartaja egy seregély szürke szőré harmad füre meno Gyermelovakcskát ... mind hárman ... fateallják hogy a praedecaralt Gyermekeio tulajdon Márton Birtalan igaz marhája [Kv; TJk XV/12. 40] * *sötéibarna* ~ → *darubarnás* ~ * *sötétes szőke* ~. 1811: egy bitang üsző Tino setétes szőke szőré [DLt 525 nyomt. kl] * *sötétepej* ~. 1610: eg' louamot setet pey szeórit (!) keotttettem uala ki az fyre mochar newy heljbe ... Vr nap tauatt, es onna(n) nappal az keotelet nywgit ... a' heljen hagiua(n) el Vínek Valamj gonoszúl eleó emberek [UszT 23]. 1807: Egy üdős, setét pej szőré Kantza, két tsomo van az háta gerénnyén, nyerges hátu | kisedet sűtét (!) pej szőré (!) ... Ló [DLt 391, 856 nyomt. kl] * *sötétszürke* ~. 1806: Egy 2 esztendőös heréletlen vagy fordítatlan sötét szürke szőré Tsiko [DLt 348 ua.] * *szezsárga* ~. 1815: azon Szeg Sárga Szőré Lovát tudakoltam; hogy el-adnáé és mi lenne az alsó ára [Dés; DLt] * *szürke* ~. 1622: egy zwrke zeorw eoreg Bikat Haromzek veghzese zerent az Tataroknak rendeltetven [HSzj szürke al.]. 1771: egyik Cigány(na)k szürke szőré lóva, a másiknak fakó forma szűré vagyon [Mv; DLev. 3. XXXIII. 10]. 1843: A nemes Város Tizenkét Ökrei közzül ... a két első, vagy Tézlások a Fitzko, és Csendes fatsart Szarvuak Szürke szőré idős, de jó erőbe, jó husba használható állapotba lévő ép ökrök [DLt 622 nyomt. kl] * *vasderesforma* ~. 1806: Azon Paripa Csiko ... Szürke, vagy-is inkább, vasderes forma szőré [DLt 298 ua.] * *vércseszürke* ~. 1684: Vercse szürke szőré Kancza lo vagyon nő 2. [Utl] * *veres* ~. 1806: az Pap Tehene ... Veres Szőré s kajla Szarvu volt [KLev. 10] * *vereskormos* ~. 1773: az edgyik ökre meg szakadt ... az uton edgyik ökre vért vizellett, nevezetesen edgy Veress Kormos szőré ökr [Hesdát TA; JHb II/3] * *verhenyös* ~. 1830: egy idei barna verhenyös szőré jól termett Kantza-Tsikója [DLt 668 nyomt. kl].

2. vmilyen fajta/féle (legény); de un anumit fel de (flăcău); ... geartet von ... Art, ... beschaffen. 1755: B. Balintot ide hozá a Tatár, mikor asztalnál vagyon, nem nagy gyönyörűség, kivált az ilyen szőré szegény Légénynek, mint énis attam ülni, mivel anyit kutyálkodig (!) hogy a kazagom már mind egybe romlott, s a nyelvem is majd ki sebesedik, hogy nem merek a kaczagásb(an) erumpálni, de az Mlgos Groffnékot sem enged a guttával meg ütetni [Nsz; Ks 96 Báló Antal lev.].

szórvászon szőrből készített ponyva; pínz/polog de pár; Leinwand aus Tuch, Tuchleinwand. 1724: Buza szárasztó szőré vászon, vagy ponyva három [Koronka MT; Told. 29/12].

szőrzacsó pungă de pár; Tuchbeutel, Beute/Säckchen aus Tuch. 1838: A Szítalo malomba ... Szítalo szőré Zatsko három [Km; KmUlev. 2].

szőrzásák sac de pár; Wollsack. 1628: A Legh belseő tárházban ... Egy szeór szagba (!) bors fel veka [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1]. 1647: ket szeór sakban vagion Buza Cub. Min. No. 1. It(em) Egy kadban, es Eot szeor sákban vagion keőles Cub. Min. No. 6 [Megykerék AF; BK 48/16]. 1674: Jo szőré sakok nr. 19 [A.porumbák F; UF II, 603]. 1681: Szőré sák Nro 6 [Vh; VhU 514]. 1687: 6. Szőré sákok csinálására erog(áltam) jűh gyapjut ... nrő 10 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1724: Szőré sák tizenfégy [Koronka MT;

Told. 27]. 1729: az Gabonás ház Tornáczába(n) ... Szőré Sak nro 29 [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1756: Visesztes szőrzásák 3 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1740: Jó szőré 'Sák 9 [Gyéréssztkirály TA; Ks 89. 7].

szőrzsinór szőrből font/sodrott zsinór; snur fäcut din pár; Haarschnur, (wollene) Schnur. 1627: valamj hitua(n) szeór sinor f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 134]. 1630: Soos Lörincz viszen magiar országba ... Sze or sinort p(ro) f 3. d. tt f — d 9. 14 vegh selyem sinort ... masfel litrából keoteot tt f — d 23 [Kv; Szám. 18b/IV. 40]. 1640: valami felemas szeor sinorok mind eggyütt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 117b]. 1678: vasarlott Szőré sinort es gombot f 4/ [Utl 19]. 1684: Csizmadi Janos hozott Négy Kötés szőré sinort [Utl]. 1687 k.: Az szőré sinort, es Gombokot, forint számra kel, harmincadolni [MvRK Vect. 4]. 1688: A szőré sinort, es Gombokot, forint számra kel, harmincadolni [BFR Vect.]. 1736: A keservek mentől durvább fekete posztóban öltöztének, az mentéjek bérlése fekete báránbőr volt, fekete szőrzsinor körölette ... az övök vagy fekete szőrsinor vagy fekete posztószély [MetTr 405]. 1788: Hat tsomo veres szőré sinor [Mv; TSb 47]. 1798: 226 Sing lapos es gömbölyeg szőré sinor 1 Rhf 27 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137]. 1823–1830: Sokan a paszománt helyett aranyborítást s körölette sújtást tettek, az inasoknak selyem- vagy szőrzsinor volt, körölette hasonló színű sújtással kihányva [FogE 63].

szőrzsinór-darab bucată de snur (fäcut) din pár; Knäuel von Schnurstückchen, Schnurstück, Schnurendel. 1790: Egy ruha Zatskoba, holmi Zöld, fekete, kék, tarka, Sárga, veres, selyem es szőré Sinor darabok [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 3].

szőrzsinór-öv cordon in formă de snur; geflochtener Gürtel. 1778: adtam altal ... veres Szőré Sinor övet [Agárd MT; Told. 8].

szőrsz csepű, kóc; cilti; Hede, Werg | másodrendű kender/lenfonal; fir de cînep/in de calitate inferioară; Flachs. 1635: az lennek az szőrszit megh nem fontak [KJ]. 1657: Engemet Petre Telmant ket fiammal edgyütt nyilvan fogot lopotnak s azt mondotta az Ratz Gabriel nevű Görög, hogy ő az En hazomnal hálván Hararjat (!) megh metzettük volna, hol mi Dibdabbal szősszel meg töltwén megh be varrattuk volna. es igy ott kart allott volna [Nagydenk H; BK 1143]. 1722: Ezen Nállam által pénz egy fertáljos csiporb(an) volt, de az sem volt teli, hanem szősszel; es bojtörjannal töltöttem meg hogy az Eger hozzá ne terjen [Borzás SzD; Ks 5. X. 28]. 1733: Len Hehel 1 Szőrsznek Valo edgy pár Gereben [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1763: Az Szőrsz, es Csepű nem volt az Bőszörményi Hászhiáján (!), hanem az Szabo Pálén [Torda; TJkT V. 156]. 1772: akár kenderéből, akár szőrszéből mikor a' Jobb(ágy) es Zsellér aszonyokra ki osztóttak, hol egy, hol legfellyebb két fontat a' meg fontatásra, azzal tartoznak, ha pedig az Aszonyokkal vásznakat szűtetni akarnak mind(en) napi szövés egy napi dologb(an) Imputáltatott [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscri. 82]. 1819: az also harmadik fiában szősszel ötet Kender vászon 4 1/2 sing ... Kender vászon szősszel ötve ujra 38 1/2 sing csepű vaszonon (!) 70 ... sing [Baca SzD; TL 6]. 1854: 1 Kalongya megh Héhel Kender, es annak Szesze, s Csepűje [Sárd KK; WassLt].

◊ Szn. 1713: Szőrsz Mihályne [DLt 493].

szőszabrosz fajta de masă (făcută) din pînă de cîlți; Tischsuch aus Hedeleinen. 1633: Egi szeosz Ábrosz viselt. — f. — d. 40 [Kv; RDL I. 103].

Szk: kékes ~. 1697 k.: Medgyesfalvi Templom Eszközei ... Egy kékes szősz abrosz [Meggyesfalva MT; MMatr. 74. — "Fels-ből kiemelve] * kékes vesszős ~. 1623: Egi kekes veszeos szeosz Abrosz Jo f. — d. 32 [Kv; RDL I. 121] * rózsás ~. 1615: Egi zeöz feyr rosas abroz f — d. 60 [Kv; RDL I. 97 Junck Andr. sp kezével] * sáhos ~. 1651: Negj vy zeöz sahos Abrozok [Kv; RDL I. 88] * veres vesszős ~. 1625: Egy temerdeks szálú veres veszeos szeosz abrosz meg lengetegült f. — % 16 [Kv; RDL I. 126].

szőszcsepű kóc, csepű; cîlți; Hede, Werg. 1699: Szősz Csepű ket kitannji Nro 4 [O.csesztre AF; Gyulafi László inv.]. — Vö. a *csepűszősz* címszóval.

szőszcsepű-vászon szőtt vászon; pînă de cîlți; Hedeleinen. 1760: szöttetünk kender vásznat singet 250 szősz vásznat singet 107. szősz Csűpű vásznat singet 100 [Szőkefalva KK; Ks 71. 32 Szám.].

szősz-előruha szőszvászonból készült kötény; sorjű fűcut din pînă de cîlți; Schürze aus Hedeleinen. 1651: Egi szeosz uy eleő ruha [Kv; RDL I. 28].

szőszfonal fir din cîlți (de cînepă/in); Hedegarn, Wergarn. 1586: 5 falka fonal wolt ebbol szöttet 24 sing waszn 20 sing dűrwa wazonj 2 falka Zoz fonal [Kv; Szám. 6/IV. 47]. 1589: Hett falka zeosz fonal [KvLt I/2. 67]. 1623: Egi Jo Eoregh Chergebeol Jutott f. — d. 50. Kender jutot szosz kilencz feő f. — d. 50. Egi falka szeosz fonal f. — /2. Lenzal vagio(n) nro 40 feő f. — d. 25 [Kv; RDL I. 122]. 1678: Szősz fonal ket sakb(an) Libr. 86 [Fog.; Ks 90]. 1849: Az Udvar ház hijján Vagyon 61 % Hatvan egy darab szála és szősz fonal meg szapulva [Somkerék SzD; Ks 73/55].

szőszfonal-darab szőszfonal-gombolyag; ghem (de fire) de cîlți; Hedegarnknäuel, Knäuel/Wickel Hedegarn. 1717: Szősz fonal darab nro 34 [Abafája MT; JHBK XXXIV/20. 2]. 1735: huszonharom darab fonal. harmincz két szősz fonal darab [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb].

szőszgatya szőszvászonból készült gatyá; izmene din pînă de cîlți; hedene Unterhose, Gatyé aus Hedeleinwand. 1813: midön tehát, a Pajtában kereskednénk valami gazban takarva meg találtuk az Utrizált Szősz Pendelyt és Gagyát [KLev. 9].

szőszheveder szőszből szőtt gurt; chingă (din țesătură) de cîlți; hedener Gurt. 1756: valami keskeny vastak szősz heveder tábori ágyra, vagy székré való egy tőrésben [Déva; Ks 92. I. 32].

szőszing szőszvászonból készített ing; cămașă din pînă de cîlți; Hemd aus Hedeleinwand. 1742: 19na Febr. Fogadtam az oláhok Karácsonyáig Fűzesi Máriát lészen fizetése e szer(int): Egi cizfa ködmön, egi szála felső ing, egi Szála és egi szősz ing allyastol [M.köblös SzD; RLt 17. — "Folyt. a fels.].

szőszkendő ştergar de cîlți; Tüchlein aus Hedeleinwand. 1611: Negj zeöz kendeő kez keneők kek vezeösen zeöt [Kv; RDL I. 88].

Szk: kékes ~. 1596: Harom kekes zeoz kendeo [Kv; RDL I. 65] * veres vesszős ~. 1637: egy Veres Vesszős szőöz kendeo f — d. 25 [Kv; RDL I. 24].

szősz-lábravaló szőszvászonból készített alsónadrág; izmene/indispensabili din pînă de cîlți; hedene Unterhose, Beinkleid aus Hedeleinen. 1785: Szősz lábravaló 2 [Drassó AF; TL 24].

szőszlepedő cearşaf din pînă de cîlți; Bett-/Leintuch aus Hedeleinwand, Hedelaken. 1589: Egy temerdeks zeoz lepedeo [KvLt Vegyes I/2. 36]. 1625: Egy szeosz lepedeo f. — % 32 [Kv; RDL I. 126]. 1627: Egi kett szel szosz Lepedő f. — d. 16 [Kv; RDL I. 131]. 1629: Egy harom szel szeosz lepedeo tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 146]. 1650: egi kender lepedeo, egi szeöz lepedeo [Újszékely U; UszT 8/64. 71b]. 1651: Kett lenghetegh szeosz lepedeo [Kv; RDL I. 28].

szőszpátya a szálkender után maradó szőszcsomó; mănunchi de cîlți; Wergbausch. 1783: szősz Pátya 25. gusujjal (!) [M.bikal K; MLev.].

Vö. a *pátyszősz* címszóval.

szőszpendely szőszből szőtt alsósoknya; poală din pînă de cîlți; hedener Unterrock. 1813: midön tehát, a Pajtában kereskednénk valami gazban takarva meg találtuk az Utrizált Szősz Pendelyt és Gagyát [KLev. 9].

szőszszál-lepedő szőszvászon-lepedő; cearşaf din pînă de cîlți; hedenes Leintuch. 1810: 6. also szősz szál lepedő [Mv; DLev. 2. XIX].

szőszszál-vászon szőszvászon; pînă țesută din cîlți; Hedeleinwand. 1768: Szősz Szál vászon más türedékben 21 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

szőszvászon pînă țesută din cîlți; Hedeleinwand. 1589: Harom hitwan derekal tok temerdeks Zeosz vazon temerdeks. 27. singh [Kv; Vegyes ir. I/2. 36]. 1627: Eger Balint fiamnak Lukachnak, feyr ruh'azatból az my Jutott. Elsoben szősz uazonj Jutott 12 sing ... f — d. 60 [Kv; RDL I. 131]. 1636: Egi kek czupa derekaly hay szeosz vaszon az allya. f. — d. 32 [Kv; RDL I. 109]. 1669: Kender es szősz Vaszon jo temerdeks 8 Vegh Sing No 481 [Fog.; UtI]. 1723: szősz vászon ötven nyoltz sing [Koronka MT; Told. 29/2]. 1726: Szősz vászon ulnae 409 [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. 1760: szöttetünk ... szősz vásznat singet 107 [Szőkefalva KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1762: láttam ... egy nagy türedék szősz vásznat [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. 1829: Nyoltz sákoknak, és a Berke Gyapjunak egy nagy sáknak fel szabadott ... 83 sing szősz Vászón [Pókálaka AF; Born. F. la Bod László tt szám.]. 1834: Aszalmányos Zsatskoknak ment 8 sing szősz vászon [Hosszúaszó KK; i.h., ua.]. 1837: Sertés pásztornak a szősz vászonyból két rend béli változora adtam 15 sing [Budatelke K; Born. F. lh Biró Mózes tt szám.].

szőszvászon-abrosz fajta de masă din pînă de cîlți; hedenes Tischsuch, hedenes Altartuch. 1681: Templom beli Asztalra valo, felső boritek, szősz vászon abrosz Nro 1 [VH 541].

szőszvászon-derékaljhaj szőszvászon-derékaljhuza; fața saltelei cu pene din pînă de cîlți; Überzug einer Unter-

betts aus Hedeleinen. 1655: Egy kékes szeősz vaszon derekaly hay — f — d. 50. Mas kekes szeősz vaszon derekaly hay — f. — d. 75 [Kv; RDL I. 29].

szőszvászon-kecele ? 1627: Egi szősz uaszonj kecele f. - d. 40 [Kv; RDL I. 131].

szőszvászon-kendő štergar din pînă de cîlji; hedenes Tuch. 1812: Kekes Szősz Vászón Kendő xr 20 [Mv; Mv-Lev. Szürtei József hagy. 9].

szőtet szövet; a pune pe cineva să țese ceva; weben lassen. 1658: Az mely Vasznokat az mostani felesége(m) szőtetet, azok maradgya(n)ak mind az feleségeme [Mv; MvLev. Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1678: Ebből kel Szőtetni felebből Abroszt ... Az Lengyel takács meg mirigyesedvén az elmúlt 1677 esztendőben szőtetni kiadott fonal közül regett volt nala Len szősz fonal Libr. 86 mellyet most megmértevén az sok hanyodasban találtatott gombolyakban Libr. 39. és fel vetveis tiz sing kész sima vaszon [Utl. — *Kenderfonalból]. 1686: Szőtetett ... Edgy veg Kender Vasznót [Utl]. 1718: ha kenderem volna szőtetnek [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1753: 18 gjapjuból szőtettem fejr posztot döröczkölvé 28 1/2 sing [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1797: A Czondra posztott 40 Singet Harisnyát 30 Pokroczt 20 Singet most Szőtetem úgy mint mind együtt kilenczven Singet [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1823: A' Szál Szőszből szőtessen tangyer törölt abrontsosan [Mv; TGsz].

szőtetés szövetés; țesere; Webenlassen. 1735: Tavalyi szőtetéstől maradt nyolcz gombolyaag fonal [Királyhalma KK; Ks 23. XXIb].

szőtetett szövetett; care a fost țesut; zu weben bestellt, gewebt. 1803: égy Bors himes, két végeire nézve veres fejtővel szőtetett Kendő [Küküllőszéplak KK; UnVJk 235].

szőtetik szövetik; a fi țesut; gewebt werden/sein. 1829: Egy Tutzat Asztalnémű szőtetvén a' Dolgozo Házón kívül azért fizetődött 8 Rf 45 xr [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.].

szőtt szövött; țesut; gewebt, gewirkt. 1576: Wagion egy galler feyr Selyemel Aranyal zeoth Jgen zep zal wonassos A fodra [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. 1589: Egy Len lepedeo Hat len kendeo veres fonallal zeot [Kv; KvLt Inv. 1/2. 36]. 1610: Egi Teőreők selljemel zeótt vankos haj [Kv; RDL I. 6]. 1628: Egi uegh kamoka hjmmel zwtt kender vazon [Bodola Hsz; BLt]. 1643 u./1770 k.: Vagyon két szőnyeg gyékény formára szőtt viseltes tarkas Lengyel szőnyeg: a másik tarkás székelly szőnyeg [Virágosberek SzD; SzConscr.]. 1664: Agy fűtül valo kékkal szűt vaszon nro 1 [Dés; Hr 2/23]. 1714 k.: Havadtői Kis György az eneklő sekre Havadtőre adot egy két fejtővel szőt kendőt [MMatr. 144. — *MT]. 1736: Az Gubernátor-né első nap hajszin bárson szoknyában ... más nap tiszta arany fonalból szőtt szoknyában [MetTr. 398. — *Gr. Bánffy Györgyné gr. Bethlen Klára]. 1742: Egy bűdöskő szín forma czűstelt aranyal szőtt szoknya [Ne; Told. 19]. 1823: Egy Duczett vékony szőtt Strimpfli pár [LLt Csáky-per 601 L. 1]. 1855: küld Feleségem Mimi Hugomnak a Jo nődnek egy Székely szőt téli keszkenyöt és egy véka

köles kását [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz].

Szk: *aljában* ~. 1683: Baraczk virag szín allyab(an) szőt szoknya eloruhasztul vallastul [Utl]. 1692: Egy ég szín alyyába szőt arany virágokkal valo szoknya [Bilak BN; JHbK L/36]. 1755: Más Tenger szín Allyaban szőt szoknya Egy rend Arany Paszament az Allyán [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19 Kovács Ágnes kel.] * *csipkésen* ~ *aljú*. 1705: Edgy Zöld Sáhos aranyas materia tsipkésen szűtt allyu szoknya elő ruhasztul vallostul [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt.] * *régi formán* ~. 1674: Egy Régi formán szőt tászli szkofiom aranyból [Beszt.; WassLt] * *táblasan* ~. 1706: Egy tetsin tablason sőtt aranyos ezűstös mely fűző (!) [LLt Fasc. 108].

szőtte vki által szőt; care a fost țesut de ...; gewebt (von/durch jmdn). 1682/1687: Attam ket Eőregh Uj Derekalt, mindenik(ne)k Kender Uaszonból ualot Tokiai uoltak, az Haiai pedigh giapottal szőtt Kender uaszonból ualok uoltak, Az eggiknek Ueres es Kek Fejtőuel uarott az Csupya, az masiknak pedigh Ueres fejtőuel Takacs szőtte az Csupya, himekre szőtt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1816: Takáts szőtte kotzkás len gyólt dufla Abrosz [Szentgerice MT; UnVJk]. 1829/1830: Egy Takáts szőtte abrasz Rf. 2 [Zabola Hsz/M.régen MT; TL]. 1839: takáts szőtte rokoja egy rend 4 fr [Szászalu Hsz; HszjP].

szőttes I. *fn* szövött anyag; țesătură; hausgewebtes Tuch, Hausgewebtes, Homespun. Szk: *brassai* ~ Brassóban szőt gyapjúkelme-fajta. 1849: Hét sing brassai szőttes [Dés; DLt].

II. *mn* szőt; țesut; gewebtes. Szk: ~ *himes abrosz*. 1821: Vagyon egy rojtos kanafátz két szőttes himes, s egy viselő abrosz 20 Rfl [Kvh; HszjP] * ~ *firhang*. 1849: A Szobának két ablakaiba három táblátka el van hasadva ... Az Egyik ablakon van égy szőttes forhang, két rudjaival édgütt [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *gyapot*. 1850 k.: égy végben 16 sing fersingnek valo kékes szőttes gyapattal [Pk 2] * ~ *párnahéj*. 1778: adtam altal ... Szőtös páma hajot egyet [Agárd MT; Told. 8] * ~ *(ruha)*. 1838: tizenkét ruhák, égy Selyem a' többi patyolat, karton, és szötes [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] * ~ *szőnyeg*. 1833: Egy jo nagy, Diofából valo, ki huzo ebédlő Asztal, rajta lévő tarka Szőttes Szőnyegével [Katona K; Ks 73. 55 Kornis János lelt.] * ~ *zabolai ing* zabolai (Hsz) népviselethez tartozó ruhadarab. XVIII sz. *eleje*: Más szőttes fél viseltes zabolai ing 34 (dén.) [Pk 6] * *brassai* ~ *köntös*. 1840: Brassai Szötes köntös [Dés; DLt 1248].

szővéndek I. szővétnék

szővés I. țesut, țesere; Weben, Gewebe, Webe, Stickerei. 1657: Kegyelmedet ezen is kérem, hogy Kegyelmed vigyázzon reá azokra az gomb szarakra, az kiknek már szővést az sidó gombkötőre bizta [TML I, 100 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1679: Szővéshez valo vetelő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59]. 1701: Valamellyik Mester Posztóját a szővésbe, avagy Düröczköllőbe, avagy az Rámán el vesztegetné ... a ki váltásának a Posztóért adgyon edgy forintot az Czéhnek [PosztCart. 12]. 1772: ha ... az Aszonyokkal vásznat szőtteni akartak mind(en) napi szővés egy napi dologb(an) Imputáltatott [Bálványosvárálja SzD; Ks 101 Conscr. 82].

2. disztó beszövés; imbinare într-o țesătură fire de altă culoare, întrețesere; eingewebte/gestickte Verzierung. 1658: Mas kebreös kebrulj Veres szebües Est d 40* [Kv; KJ. — *Fels-ból kiemelve]. 1714: Kék Selyem Előkötő, alul aranyos Szövés f. h. 8 | Persiai öltezett, ezüst fonal szövessel* [AH 2, 22. — *Fels-ból kiemelve]. 1816: Egy Francia kotzkás zöld, veres és kékes szövessel virágozott keszkenő [Izló MT; UNVJK 178]. 1842: A' Semesnyei* ... Telkemet ... adtam által Robottalis Szolgálatra Ungur vagy Koptyil Lupnak ... 15 Sing Szövés ... a datiaaknak (!) tellyesíttesekre [Dés; Törzs. — *A Semesnyén (SzD) lévő].

szövéses 1. szőtt; țesut; gewebt. 1747: egy Szövéses dekalay csup [Kv; PK 6].

2. vmilyen szövésű; cu o anumită țesătură; (z.B. rot) gewebt/gestickt, von ... Webart. XVIII. sz. eleje: Egy veres szövéses vaszon kendő [Kv; LLt Fasc. 71].

szövésű cu o anumită țesătură; ... gewebt/gestickt. Szk: elegyes ~. 1788: Egy elegyes szövésű, tarka, csillagos szőnyeg, a templombeli asztalon [Szind TA; NNy III, 60] *fonalas ~. 1681: Regi viselts rojtos habos aranyos fonalas szuvesű czafrag [Utl].

szövet țesătură, stofă; Stoff, Tuch, (gewebtes) Zeug/Ware. 1840: Fain juh gyapju portékák: u. m. posztó, szövet, kasimir, és merinó, juh gyapju és teveször minden némű matériák [DLt 938 nyomt. kl].

Szk: brassói ~. 1842: Brassói szövet, veres fejű csikos fersing [DLt 1019 nyomt. kl] *celnai ~. 1788: Czelnai* s Sorostélyi* szövetünkről bővön s világosan irtam vala Ngd-hoz még Czelnán mulatásom alkalmatosságával [Kercsesőra H; TL. Málnási László ref. főkonz. pap Teleki Józsefhez. — *Celna, Sorostély (AF)] *sorostélyi ~. *celnai ~.

szövetkezik (közös célra/együttműködésre) összefog; a se asocia (cu cineva); sich vereinbaren/verbinden, sich zusammenschließen. 1843: Tudom egyaránt azt is, hogy régebben idősebb Farkas Sándor és Simonka urakkal is szövetkeztek ezen helységek, s tanakodtak együtt a faluk peres dolgában [VKp 110].

szövetlen meg nem szőtt; care nu a fost folosit la țesut; ungewebt. 1768: 60 Singre való Szövetlen kender fonal [Szentgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1848: Meg vetett fonal szövetlen száz négy singre való 50 rft [Görgényszimre MT; Born. G. XXIVd].

szövetnek 1. fáklya; torță, faclă; Fackel. A. 1590: Attam Cardinal Aztalara feo Borth 48 eytell tt f. 2 d. 88 ... Geortyat p(ro) f — d. 35. Zeuonetket p(ro) f. — d. 16 [Kv; Szám. 10/XXI. 1 Kis István sp kezével]. 1714: Szövetnek és Viasz Fogtya 51 lb 21., 42 [Kv; KvRLt Apafi Mihály Lelt. Szb. Fog. 58].

B. 1592: Haza keserni eő kemeket, ket zeowendek keölt f 0 d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 123 Eppel Péter sp kezével]. 1594: Az hohemak Istrangra zeoue(n)dekre Gerttiara Mondro peter kenzasara attam f — 143 [Kv; i.h. 6/VI. 4]. 1655: Mikor Gergely Palt, s — Mihály Deákot megh kintzotak, hozotom ... Szwveondeket 2 p [Kv; i.h. 28b/II. 138]. 1704: Előtte* szövendeket vittének, mellette kétfelől két gyertyát és benne is egy gyertyát tartott a leány, akivel benne ült [WIN I, 266. — *Pekriné előt]. 1720: egy Szu-

rokból álló Szövendek [Kőröspatak Hsz; EMLt]. 1736: (A temetésen) hat feketében való ifiú az test mellett hat szevendeket tartottanak, az fejinél és lábánál nagy gyertyák égtenek [MetTr 408].

2. gyertya; luminare; Kerze | fáklya; făclie; Fackel. A. 1590: Byro vram paranchiolattabol veottem 5 zeouetneket | Esmeg vgian Cancellariosnak Zalaszara kertenek. Egy Zeouetneket f. — d. 9 [Kv; i.h. 4/XX. 4, 33 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1593: 50 zowetneket weottem ... f 4 d 16 [Kv; i.h. 5/XXI. 35]. 1595: Kupas Antalnetol veotte(m) 31 Zeowetneket [Kv; i.h. 6/XVI. 39]. 1610: Az Vmak harom Söuetnieket vetettem pro f. 1 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1685: Egy sákban töredezett szövétnek [Gyf; Utl]. 1687: Nemzetes Recsei Boér Sigmond Fogarasi Vice Kapitány hívünk, adminisztrált szekerekhez való szükségre, száz szövetneket nro 100 // mellyről praesentium Testimonio qviettálljuk [Szád. Bormemisza Anna fej. asszony vall.].

B. 1585: 9 Zowendeket wottem az Ado zedo vramtol ... d. 63 [Kv; Szám. 3/XVIII. 35b Gellien Imre sp kezével]. 1587: hozattattam vala szeowendekeket Kayha Mesterhez vrunk talaj eleiben [Kv; i.h. 3/XXX. 39 Seres István sp kezével]. 1589: Urunk zamara veottem niolc zeouendekeket, biro vram akaratiabol d. 64 [Kv; i.h. 4/X. 45]. 1594: 1. zöuendekeket is kellet oda adnom, mert igen setet vala [Kv; i.h. 6/III. 9]. 1595: Az i Zamueüő Wraimnak és Notariús Wramnak ... külttem 9 zöuendekeket ... d. 81 [Kv; i.h. 6/XXVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1649: Vetett B: V: Eő kigme Brassay Mahtjastol Nro. 29. Szöuendekeket [Kv; i.h. 26/VI. 435]. 1702: el hoztak az szövendeket kést és lámpást [Ks 96 Komis István feleségéhez].

C. 1591: 4 die Jüly wagtak Negye az keett Legentt ... a' kinzastül ... fyzete(m) ... Az Parazloknak f 1 d 0. Zewendeket keettot f — d 18 [Kv; i.h. 5/I. 28]. 1597: Mikoron Pal deakot az wywary zamtartot az Kis Templümban az boltba temetek, vetünk 2 zewendeket [Kv; Szám. 7/III. 36]. 1598: Mikor Rauka Peternet az kis templümbel boltba temettek, vettünk 2 Zewendeket p(er) f — /24 [Kv; i.h. 7/XVI. 46].

3. gyertyatartó; sfeșnic; Kerzenhalter. Szk: aranyos ~. 1674: Vagyon az lada feneken ... ket arannyos szövendek [Beszt.; WassLt].

szövétnekes fáklyás; care poartă/duce făclii; Fackel(n)-tragend. 1736: az szövétnekes ifiak az ajtó felé kezdettenek nagy hamarsággal, csaknem futva menni [MetTr 388].

szövétnekgyertya gyertyafajta; un fel de luminare; Leuchtkerze. 1589: 12 December vottem Az Zamweoueo vram Akaratyabol az Tanachy hazhoz 8 Zouendek Geortiatat [Kv; Szám. 4/IV. 66 Stenzely András sp kezével].

szövétnekhordozó fáklyavivő; purtător de făclii; Fackelträger. 1736: az vőfély jó éjszakát vett az uj házassoktól, és az noszolyókisasszonyunk kezit fogván ... az szevendék hordozók előtte menván, az lakadalmos helyre visszament [MetTr 388].

szövetség 1. együttműködés, egyezség; alianță; Bündnis, Allianz. 1662: mindazáltal Erdélynek török császárral való frigye, szövetsége enyett, romlása nem volt, hanem inkább épületi, gyarapodása | Melly porta ellen való conföderatió, szövetség Rudolfus császárnak valóban nagy használatára is lett vala | Magyarországnak Erdélyországgal való régi

confoederációja, szövetsége is ... továbbá Váradnak elvisezéséből ... következendő nagy kar ... azt kívánnák, hogy igenis meg kellene segíteniek | Isten után mindenkiben önagsága gondviseléséhez ragaszkodván, valamint önagsága a beszercei gyűlésben kelt confoederáció, szövetség mellett a haza megmaradására elkövetetne, követné el | Ali passa intő levele az országhoz. Utóbbi szövetséghez ragaszkodik [SKr 80, 83, 627, 649, 671].

Szk: titkos ~. 1710: Másként hacsak árnyéka vagy álma volt is annak az említett titkos nagy szövetségnek, az Isten, aki a vádlókat már megítélte, ítiljen bár meg engemet is az örök halállal [BÖn. 676].

2. kapcsolat, viszony; legatúra, relatie; Vereinbarung, Verbindung, Bindung. 1672: Kegyelmed peniglen tudósítson igaz atyafiságos szövetségünk szerint minden dolgokról; bizony eltemetve léssen [TML VI, 163 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. **1752:** én soha sem Láttam ... Tisztarto uramnak a meg irt Koltsárnéval valo tsak Leg kisseb gonoszagra szándékozó szövetségét és annál inkább hogy véle fajtalankodott és paráználkodott volna [Gárdánfa Sz; BK].

Szk: házasságbeli/házassági ~. 1711: eő Kgle hitét, kötelességét és házasságbeli szövetségét félben hagyván ... Már circiter tizen öt vagy tizenhat esztendeje mi ölta el hagyott, az időtől fogva nyolczor fogtattam [Dés; Jk 359b-60]. **1771:** Vagion Eő Felsége szabadon tettzéséből immár eddig elé 33. Esztendeje, miolta ketten a' Házassági Szövetség által égben kötöttettünk [Kv; KvRLt VII. 24 Fajk András és felesége végr.]. **1847:** Ezelőtt mintegy 9–10 évvel, midőn férjemmel még házassági szövetségben élttem, kenderrel szoktam vala kereskedni születésem helyéről, Halmágyról, némely brassai köteleverő mesteremberekkel [VKp 164–5] * **titkos ~. 1796:** a' Felesége annya Bátytyának Léányaval titkos szövetséget tartot az az a' Léányt jobban élte, mint a' Feleségét [Bács K; RKA]. **1809:** kényszerítették annak hirtelére és mások előtt valo vallomásra is, hogy Gazdag Mária ... különös és titkos Szövetségben élne [DLt 146] * **törvényes ~. 1812:** Arrais emlékezem most mint edj kilentz esztendeje mikor Varro Gyuri a' mostani Feleségéhez, akkoron pedig a Groffné Frajjához kapotgott, tiltotta a' Groff a Léánnyal titkos szövetségét és társalkodását hogy gyalázat ne kövesse, ajánlván inkább a' rendes és Törvényes szövetséget [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) grófi tt vall.].

3. egyezés, megállapodás; inuoiál, inlelegere; Vereinbarung, Abkommen. 1560: oltalmul hagyja ... Ghermekinek es Azzoniomnak felessegenek ... Mester Vramat Veseleny Myklost Kerwen ewtet arra Emlékeznek meg az keozottek valo vegezeseol es Zeowethsegreol [Fog; SLt S. 10]. **1587:** Mely Zövetseget es vegezest hog ha valamelik fel meg merne zegni mingiarast patwaron es az földnek elmaradasan giözetessen [Kvh; HSzjp]. **1662:** Melly gyűlésen hog az evangélicus státus a sok egyházak foglaltatása evangéliumi vallásnak a diplomák, békességről lett kötések, szövetségek, az 17 conditiók és az országnak sok rendbéli végezte ellen való üldöztetése miatt igen-igen bántódott elmével ... volna ... a gyűléshez hozzá sem foghattak vala [SKr 672–3]. **1776:** nem voltak, akarói, sött inkább minden ügyekezettel el rontói & M. B. Henterrel való Szövetségnek [Kóród KK; GyL 120].

4. Istennek a hívőkkel fenntartott kegyelmi viszonya; legámit; Bund. 1662: És hozok tiellenetek fegyvert, melly bosszút álljon rajtatok az én Szövetségemnek felbontásáért

[SKr 698]. **1710 k.:** A te szövetséged olyan változhatatlan, hogy ha a napnak, holdnak járása és az éjszakának, nappalnak forgása megváltoznak is, de a te frigyed soha meg nem változik ... hú az Isten, aki magát meg nem tagadhatja [Blm. 102].

szövetséges szövetségi viszonyban levő ország; aliat; Verbündeter, Bundesgenosse, Allierte(r). 1809: Meg lévén már a Békesség Frantzia Országgal és annak Szövetségeseivel (: Confederatussaival :) kötvé szükség, hogy az ezen Tartományban Sajto alá bocsátando Ujságok ... olly kitételekkel ... Készítettessenek ... mellyek ... a mostani környüállások folyamatjával ellenkező ... kepzeleteket ne foglaljanak [UszLt ComGub. 1670].

szövevény bonyolult helyzet, bonyodalom; situatie complicatá, incurcátura; Gefleckt, Gespinst, Verwicklung, Wirrwarr. Szk: ~be hozat. 1803: eszerént szomszédosított Erdő Nyiljok ... őrizet s Tílalom alatt fel nevelkedvén annak ... Határa az erdők sűrűsége mián homályba jöven ... az ... Exponensek erdojek között valo igaz régi Törvényes Határ olly szövevényb(e) hozatatt [Ádámos KK; JHb XIX/63] * **~be jön. 1823–1830:** Elégge bántam, hogy ilyen szövevénybe jöttem akaratomon kívül, mert én azon vidéken esmeretlen lévén, tudtomon kívül vittem [FogE 158].

szövevényes I. mn bozotos, burjánzó; abundant; (wild) wuchend, undurchdringlich. 1700: engedünk egy szövevényes gatz kiirtani es colálni [Dés; Jk 303, 319b]. **1754:** ezen controversiab(an) forgo irotványt értem szövényes (!) Bokros Bereknek [Csernek SzD; JHb XXXVII/4]. **1773:** volt a' Maroson tul ... a' Holt Maras avagy vulgo Keresztesi Berke szomszedságab(an) a' Borberekiek(ne)k egy Füz, Jegenyé, Nyárfából, gyűrű és magyaro veszsözkből álo sűrű nagy szövevényes Erdeje [Szászújfvá/Marosszékirály AF; DobLev. IV/447. 17].

II. fn bozotos/burjános hely; desis; Gestrüpp, dichter/unwegsamer Busch. 1762: Tudgyuk ... hogy a'-melly Utrumban denotalt Hellyet Dogán Todor sok Tövissek, és Bokros szövevényesből ki irtott, az a' ... eő Nsága Erdejihez tartozo szélly volt [Cege SzD; WassLt].

szövvő I. mn szövessel foglalkozó; care țese, care se ocupă cu meșteșugul țesutului; webend, Web-. 1783: Az egész Joszágb(an) Majorság és Dézma Kendert, az örökségeken lévő Aszszonjok szokták meg fonni és meg szőni ... A szövést, avagy rendre szőnek az Aszszony emberek, vagy pénzét fizeti a Joszá a szövvő Aszszony embert [Branyicska H; JHb XXX/28].

Szn. 1590: Zeoweo Mihaly B 4 [Kajántó K; GyU 15]. **1612:** Szeowe Orsolia. Szeoue Orsolia [Kv; PLPr 13]. **1640:** Szövvő Kata [Mv; MvLt 291. 233a–251a].

2. szövésre használt; care este folosit la țesut; zum Weben geeignet/dienend, webbar. Szk: ~ osztovata. 1685 e.: Szövvő osztovata cu(m) requis(itio) Nro 1 [Borberek AF; MvRKLv. Urb. 15]. **1757:** Öt szövvő osztovaták [Jobbágyfva MT; BálLt 71] * **kendervásznat ~ osztovata. 1831:** Egy kender vásznat szövvő Asztovata [Körtvélyfája MT; LLt].

II. fn 1. szövés, szövőmunka; țesut; Weben, Verweben-des. 1660: Osztouata harom, ketteyn szeoueó uagyon [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117]. **1736:** Asszonyom szövvődhöz, fonódhoz láss, Mert nem illet asszonyt országgubemálás

[MetTr 440. Apafi Mihályné Bornemisza Annáról szóló gúnyirat]. 1804: a sok szövő a nyakokon lévén nem hagyhatták [Adámos KK; Pk 5].

2. szövő személy; tesátor; Weber. 1756: mind fono kalákái, szövői akár mineműn dolgoztak is ... Gróff Kálnoki Borbára Aszony konyhájáról éltek [Altörja Hsz; HSzjp St. Jakabos (45) vall.].

szövőborda a szövőszék része; spatā (de tesut); Webkamm, Ladenkamm. 1848: Szövőborda tizenöt 2 rft. 30 xr [Görgénysztimre MT; Born. XXIVd. — "Fels-ből kiemelve].

szövődik a se tesse; gewebt werden. 1836: a' buza kalasos abrosznak, és a' tört veszsöznek már a' keszkenyői megvadnak és így mint hogy minden abroszhoz 14 keszkenyő Szövődik — tehát egy végbe fog vetni 42 keszkenyőt [BMűz. — "Gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló utasításából kiemelve].

szövődött care a fost tesut; gewebt. 1849: az 1848ban szövődött Vászrok [Széplak KK; SLT 17].

szövőget alkotgat; a se crea ceva încetul cu încetul; spinen, ausbrüten. 1849: gyere le a nyárára ... Van itt külön szobád. Csend. Hátha szövőgetsz még egy Argirust [PLev. 169 Petelei István Jakab Ödönhoz].

szövőház szövőde; tesatorie; Weberei. 1732: az megirt Szövő házba Szőnek, de az más három házban majorságot tartak [Köröd KK; Ks 12. I].

szövőmasina szövőgép; război (de tesut); Webstuhl. 1840: Egy Guba tsináláshoz szövő massina [DLT 1039].

szövőműszer szövőszerszám; unealtă folosită la tesut; Werkzeug zum Weben. 1798: egy kisded láda, melyben a' szövő Műszer állott ... „48 [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].

szövős szövő; care tesse; Weber. Szn. 1648: Szeőveős Andras [Kv; TJK VIII/4. 299].

szövött szőtt; (care a fost) tesut; gewebt, gestickt. 1714: Aszsonyi ember zöld Brodad Szoknya, aranyos Viragokkal szövet f. h. 50 | Szoknya aranyos Viragokkal szövet f. h. 75 | külömb külömbfele formara szövet Asztali Keszkenők(ne)k valo Vaszon, darab No. 55 [AH 1–2, 9]. 1752: egy fekete Arannyal Szövött keszkenyő [Eszt.; gr. Petkiné lett.].

szövővetélő szövőszék-alkatrész; suveică; Web(er)schiffchen. 1640: szövő vetélő nro 10 [Szentdemeter U; LLT Fasc. 67].

szpaglan '?' 1677: Az jancsiknak ... nem szokták az szűgyére csinálni, hanem csak az két oldalára s az farára, tudakozza meg, Uram, Kegyelmed bár akármely ahoz értő embert; hanem szpaglan czafragnak hívják ... Az olyan szűgyet is betakarja, de az nagy rendek nem igen viselik [TML VII, 395 Székely László Teleki Mihályhoz. — "L. a ?jancsig címszót is].

szpáhi török lovaskatona; spahiu; Spahi. 1619: megmondom, hogy az hatalmas császár ulufejét sem bék, sem szpái-

ak, azok az végbeliek meg nem érdemlik; nem vitéz emberek [BTN² 189]. 1645: Gyulai Ibrehany iszphahia birja, az hol csak két ház vagyon. Császár adaja és iszphahié négy forint, és négy itcze vaj volt, most nyolcz forintot veszen és nyolcz itcze vajat [EOE XIV, 469–70]. 1668: Az mellette levő szpahiát kicsinben maradt, hogy meg nem ölte Zólyomi az minapiban [TML IV, 360 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. 1672: az mely fizetése peng az váradi passának szokott jámi Bihar-vármegyéből és faluk is számára vannak, azokat osszák az vitézlő rend közé, szpahiának és egyéb rendeknek azok helyett az faluk helyett, az melyet az öt vármegyéből tülek el vesznek [TML VI, 182 Szilvási Bálint ua-hoz Drinápolyból].

Szn. 1610: vitezleo Szphahia Demeter Desen lako [DLT 320].

szpászli ékszerféleség; un fel de bijuterie; Art Schmuck mit Edelsteinen. 1768: Tizenöt Gyemántból álló és harminckét Rubintból álló ezüstben Foglalt szpászli. Ugyan az Szpászlihoz valo egy pár Fülben valo ... Ugyan azonn Szpászlihoz való és tartazó tizennégy boglárakból álló ezüstben foglalt Gyémántos és Rubintas homlok pártá [LLT Fasc. 109].

szpatár fejedelmi fegyverhordozó/fegyverek, országos (fő)kapitány; spatar; fürstlicher Waffenträger, Art Kreis-/Landeshauptmann. 1599: Boczattuk varostokban uduari zolgankatt Poztelink Dunatt² es Todor Szpatart [Gyf; Hurm. XII, 496 Mihály vajda a besz-ti biróhoz. — "Elírás lenne *Damiat* h.']. 1630: Az oláh országból tavasszal Mihály Kuczufán és Dimitro Filias Haczokra futottak, mostan Gorgan Iszpatar és Kraljova bánja Arszlán és Péter második viztiar (!) fölverték az ország adaját [Veress, Doc. IX, 313 Zulfikar effendi Bethlen Istvánhoz]. 1651: kézirat ad az szpatár ő Kegyelme fiának, kitől Isten oltalmazzon, hogy ha az Kegyelmed leányának hamarabb történnék halála, azt az megvőtt jószágát az szpatár ő Kegyelme fia vissza vehesse ... de ha a szpatár ő Kegyelme fiának hamarabb történnék halála, az az jószág az ő atyjafiai illeti, nem az leány atyjafiai [Veress, Doc. X, 233 Matei Basarab Szalánczi István özvegyéhez] | Máté vajda követit tegnap expedálók, kik 110 emberrel, 171 lóval voltak. Szokoli volt az fő, vele spotár fia, sok boér fiak, kapitányok. Az potár (!) fia Szaláncziné asszonyom akarja elvenni [RákCsLev. 438 a fej. öccséhez]. 1653: most ujjolag küldettük esmet kegyelmedhez bojerunkatt Ionasko Szpatart [Hurm. XVIII, 1243]. 1656: Konstantin vajdával ő kegyelmével az jó egyességben megmaradunk ... A szélre elküldötte volt ő kegyelme szpatárát [Jászvásár; RákDiplő 394 Georgius Stephanus moldvai vajda II. Rákóczi Györgyhoz]. 1662: érkezék Havasalföldéből. Pan Spotár ország-generalisának egy szolgája postán Péter Deák uramhoz [Brassó; Veress, Doc. XI, 9 Cserei Farkas a fej-hez] | én már a' szpatárt tudostottam is ... ennyire való jó szomszédságát is ajánlván a' Vajda ő Nagysága azon szpatár ő Kegyelme által [Veress, Doc. XI, 12 Fischer András ua-hoz]. 1672: Azonban az Szpotar felől is mit írjon, azon párból Kegyelmed megértheti [TML VII, 229 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1676: az elmúlt napokban hivattuk volt be nagy hirtelenséggel Mihály Spátar öcsémet holmi házunk szükségére való beszélgetésünknek okáért [TMAO VII, 583 Kantakuzén a fej-hez]. 1681: Mihály szpatar küldte fako paripa [Uti].

Án. 1655 k.: Szpotár (lő) [MGtSz II, 53 II. Rákóczi György ménes-összeir.].

szplendor pompa; splendoare; Prunk, Pomp, Glanz. 1710: Bánffy Dénes azalatt naponként nagyobb-nagyobb splendorral kezdé a maga udvarát nevelni [CsH 112].

Szk: *külső* ~. 1710: minden apa ... úgy prospiciáljon gyermekire, kivált amíg éretlenek, hogy a pápista conversációtól eltiltsa jó idején, mert könnyen azok a külső splendorok elámithatják az együgyű elmét [CsH 140–1] * *világi* ~. 1796: Bernád Ersebeth Aszszonyt ... maga Házánál úgy táplálta a' világi Splendoron kívül mind hitese Feleségét [Lukafva MT; DLev. 4. XL. A].

szpoliál megfoszt; a spolia/deposeda; berauben, enteignen. 1784: én azt gondolom, hogy a királynak olyanok kéne lenni, mint a jó paterfamiliasnak, aki a maga cselédjét nem hogy holmijokból spoliálni kívánná, hanem őket napenként táplálni és conserválni igyekszik [RettE 425].

szpoliomas szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ per rablásért/fosztogatásért indított kereset; acțiune în justiție în urma unui jaf; Strafprozeß wegen Plünderung. 1845: A Regeni Szászok Spoliomos pert indítottak a Tuta-jokért ... a Spoliomos per rövidebb folyamatu [Görgény MT; Born. F. VII Csiki Sámuel lev.].

szpurkát mocskos, piszkos; spurcat, murdar; schmutzig, dreckig. 1838: két nagy nagyobb két kisebb jó Szpurkát cseber [M.bogáta SzD; BetLt 2]. 1851: két szpurkát cseber egy kis teknő [uo.; i.h. 2].

Hn. 1850: Ugy nevezett Szpurkát tobeli kaszálo [Ara-yosegerbegy TA; EHA].

sztánai a Sztána (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sztána/Stana; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sztána: 1. Sztánán levő; din/care se află în Sztána; in Sztána befindlich. 1604: ualami Jussa eo neky az eo Annya vta(n) ... leott uolna: az Eztanay Jozagban ... azokatt Thamas faluy lazlo my előtwnk sponte ä nichillat (!) es azon Jozagbol ... minden igasagatt belolle ky wötte [Gyalu K; Ks 90]. 1819: az esztánai sesiot Ha Nsgd fel tsereli Grof Eszter Házinéval vistába ... vagy 20 esztendöre ugy én előre le tészek Nsgdnak a mikor a Contraktuss meg iratodik 1000 ezer Rfirtot válto tzedulában tiz esztendöre [Kv; GyL. Székely István lev. — *K].

2. Sztánához tartozó; care ține de Sztána; von Sztána, zum Sztána gehörend. 1773: a' Szomszéd Falubéliek igen bé jöttek az Esztánai határba [A.jára TA; Ks I. Henter István aláírásával].

Hn. 1795/1807: a Bükkfarban az Esztenai Határszéleiben (sz) [Kispetri K; EHA].

3. Sztánán lakó; care locuiește la Sztána; aus/in/von Sztána, Sztánaer. 1789: Ezen ökör meg döglése alkalmatosságával ielen voltak következő Sztánai lakosok ... Lung Gabriela és olá Aleksia [Sztána K; Somb. I].

sztároszta várnagy/kapitány; staroste; Starost, Burghauptmann, Kapitän. 1657: az sztaroszta adván maga is alkalmatosságot, tractáltam vele, és úgy végeztem, hogy lövőszerszámunkban tizet és egy mozsárpattantyút az városon kívül az táborhelyünkön hagynánk [Kemlr. 315]. 1662: a sztaroszta adván is alkalmatosságot reá, tractáltam vele és úgy végeztem, hogy lövőszerszámunkban tizet és egy mozsárpattantyút a városon kívül a táborhelyünkön hagynánk [SKr 376]. 1682: akamánk nagyságodnak értékre adni, mi-

vel az elmúlt napokban küldvén Brassai városában egy mi boérunkat, Gine nevű sztarosztát, valami ezüsttel ... visszatérvén onnét ... és átaljűvén az tömessi harminczadon, az ott való rationistát nem tudjuk micsoda ember légyen, kalodában tétette és megverte [TMÁO VI, 204 az oláh vajda a fej-hez].

szterp meddő juh; oaie stearpă, sterpătură; Geltschaf. 1684: Dézmáltam meg az juhokat. Jutott két bárányos juh, két plicatorám, három szterpem, egy kos, egy kecske [SzZs 253].

szterpecsun szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *báránybőr* meddő bárány bőr; piele de oaie stearpă; Fell des Geltschaf(e)s. 1745: Sterpetsun fejr bárány bőr nro 15. Ugan Sterpetsun fekete bőrök nro 3 [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *bőr* 'meddő juh bőre' → ~ *báránybőr*.

sztipulált írásban/szerződésben rögzített; stipulat (in contract); stipuliert. 1827: A' Stipulált arendae summának felét az esztendők elein, a' más felét pedig az esztendő végén mindenkor pontosan bé fizetni az Curator Urnak köteles leszen az Arendator Ur [Ne; DobLev. V/1128. 2a].

sztolna tárna; stolnă; Stollen. 1756 k.: Minthogy sok Bányák vagynak, és találatnak olyanok, a' mellyekben a' Vizek állása miatt nem dolgozhatnak, a vizet is ki nem borsáthatják, az illetén Bányák alá pedig, más idegen Bányász sok költséggel, és munka tétellel Stolnát viszen, mellyel a' vizet ki borsáttya, ez illyen, a' mennyire a' viz allatt, és a' Felső Társaság nem dolgozhatott, addig tulajdoníthat maga Bányájának fel felé határ közt, azon aloll övé lévén az határ, ugy mindazonáltal hogy 'a Felső(k)ne)k Bányáját el ne ejtse [Born. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.].

sztolnás támás; cu stolnă; Stollen führend, mit Stollen angelegt. 1757: Vadnak porond Bányák, de ezekis eredeteket vészik a' regularis Stolnas Bányákból, Mineralis hegyekből mert midőn nagy esők, viz áradások vadnak, gyakran meg esik, hogy a' Bányákból ki adott, s még Stompak haz el nem hajtott Minerát a' viz lehajtya, és osztán in plano az Arany a' porond közt meg ülepedik [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

sztolnik (vajdai/udvari) étkefogó mester/asztalnok; stolnic; Truchseß am Hofe des Woiwoden. 1569: Radul Ztolnik apud eundem Omlássy reliquit ... Az Zokoly Ztolniknak egy arany györbe, apró demant vagyon benne, piseta 2 1/2 pro fl. 6 [Nsz; Veress, Doc. I, 280–1 Kemény István Kük-i főispán reg.]. 1641: Ó nagysága is Vasziliu vajda fő követét Grama stolnikot bocsátotta urunkhoz követségén, hogy az esküvést megerősítse [TMÁO III, 79]. 1656: Szent-Tamási sztolnikunk ott az khánál mint kapitkihánk lévén ... minket tudósítattanak volna [RákDiplő 372 Georgius Stephanus moldvai vajda II. Rákóczi Györgyhöz]. 1657: Stamati sztolnikunkat tegnapelőtt bocsátottuk volt hozzájuk, néműnemű dolgainkkal [i.h. 587–8 ua. ua-hoz]. 1676: egynehány boer rövid napok alatt Nagyságodhoz jönek, nevezet szerint: Urszáki visztelnik, Kontos sztolnik, Prodan, Stanislav az lengyel deák, magam is ezeknek követője, ultimusa leszek [Jászvásár; Veress, Doc. XI, 169 Máté

deák a fej-hez]. 1677: megh hit hívünk nemzetes Nakul Sztolnik ... ezt a dolgott igazicsa ell [Hurm. XV/II, 1367 Antonic Ruset moldvai vajda Beszt-hez]. 1682: nagyságodnak tisztességes és kedves írását atyánkfijának Jordaki sztolnik uramnak bejüvetelivel ... vettük [TMAO VI, 205 Šerban Cantacuzino havaselvei vajda a fej-hez].

sztremojna parlag (föld); strāmoinā, pīrloagā; Brache, Brachfeld. 1826: Pe Gyál lévő sován sztremojna, melynek szomszédgyai fejül Babos János ... alol Babos Antal szántó Folgeik; ezen sztremojnak hosza 13 1/2 öll A Csonkásb(an) lévő sztremojna, nem igen derék Szup Pedurá Popi égy darabotska sztremojna [Doboka; Mk III, XVIII].

sztrenga l. sztronga

sztrigoi kísértet; strigoi, stafie; Gespenst. 1760: mondá a Török luga Gligor(na)k miért szóktetnél engemet a vizb(e) hiszem én nem vagiok Sztrigoi [Mezőrűcs MT; Ks].

sztrigyi a Sztrigyszentgyörgy (H) tn előtagjának -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sztrigyszentgyörgy/Streisîng Georgiu; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sztrigyszentgyörgy: Sztrigyról származó; care este originar din Sztrigy; Sztrigyer, aus Sztrigy stammend. Szn. 1544: Iztrigi Myhalnak | Istrigy Symon [Galac BN/Szászszombor SzD; MNy XXXVI, 52]. 1550: eztrigj Myhalnak [Berend K; BfR VI. 28/2]. 1554: Ego Egregius Michael Eztrigy de Manyk [IB]. 1555: Az Nemes Eztrygy Myhaly [Berend K; BfR VI. 28/2].

sztringa l. sztronga

sztringál szorít, vmire kényszerít; a constrînge; zwingen, stringieren. 1670: minketis az Contractus többé ne strîngállyon, ebben! jussunk fen maradvan [JHb XLVII/13 fej. — "Az elfoglalt jóságban való].

sztrinzli "?" 1827: Sztrinzlihez való Czigány zabola 3 [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.].

sztronga, sztrunga 1. átv is juhkarám; strungă, țarc pentru oi; Hürde, Pferch. A. 1546: aranyon es gernyezeken sam szerynt wagyon tyz hyan keet zaz Joh ezekkel Banfy Bernaldnak agyanak keet sazat az mynt az estrangara mygen az Joh [Radnót KK; MNy XXXIX, 155 Bánfi Bernát és Erdélyi Farkas osztozkodása].

B. 1774: Ez* derék ember volt, sok jó dolgot vitt végbe a római anyaszentegyházban. Ezeket a henye barátokat esztrengára hajtotta volna, ha élt volna [RettE 340. — "XIV. Kelemen pápa].

C. 1573: Be hag az Stringaba az pastor es ky vet egy Barant, Janos kenez akarya volt Esmet vyzza venny ... De Nem engette az pastor [Kv; TJK III/3. 103]. 1742: (Az egyezés) olljan formában vólt kéz be adással hogy az Istalljosok ne rekeszssek sztringáb(an) az Gargyasiakot, ezekis ne mennyenek feléjük [Torockó; Bosla. Tamás Albert (39) j b vall.]. 1808: ezen helyen ... volt az esztana, az Sztringa pedig az esztenán hátul Eszakfelől a ... Nagy bikfa tőkénel [Zágon Hsz; SzentkZs Beder Sándor (59) barátosi gy.kat. vall.].

D. 1566: Ztronga ovium apud ipsos non fuit in usu, nec est [Sándorfva U; Maksay, Urb. 622]. 1566 k.: Muneraria

... Ztronga si sunt oves [Kisjéder*; Makkai, SzDPuszt. 65. — "Eltűnt falu Jéder (Szt) környékén]. 1700: Stronga ezen szent miklósy jóságban szinte vgy observáltatik mint munkácsy jóságban [Maksay, Urb. 567].

E. 1744: az meg nevezet okol helyet ... Kornis Ferencz Uram ő Nsga birta, esztenát és aklytot vagj sztrungát tartván rajta a juhái(na)k | az Porgolát mellet ... az mellj szénát az meg nevezett sztina helyen ő Nsga csináltatott volt, és a Sztrunganak vagy is juhok aklyia közepire takarított, és gyűjtetet volt ... meg gyujtatta [Szentmargita SzD; Ks 17/ LXXXIV. 27]. 1756: Balog Ur(am) incuriaja miat egy eczaka 55 tsak akkor ellet Gyenge báránycák vesztenek el azért hogy eő kigyelme aklot s Sztrungat nem tsínáltat [Butyásza Szt; TKI 5 román j b vall.]. 1763: Mikor sztrungát tsínaltanakis ... hoztanak két szekér veszszt ezen Erdőből [Gambuc AF; BK. Varga Szimion (23) j b vall.]. 1773: a Gróff ... tsak a Meddő Juhait Legetette edj Esztendőben a Magyar és Oláh Letai Hatarokon Lévén a sztrungája [O.léta TA; JHb II. 3]. 1856: Duma Vasziia pakulár tartozik ... hogy a keze alá adott juh nyáját jól őrzi, gondozza ... a sajátot csinálja és a strungát változtatja [Torockó; Bosla].

Hn. 1700/XVIII. sz.: a Széna mezőben az Sztrungánál (sz) [M.felek U; EHA]. 1744: Sztringa kutnal (k) [M.zsákod U; EHA].

2. juhkarám után fizetett adó; dare percepută pe strungi; Hürdensteuer, (Abgabe nach einer Hürde). 1648: Possessio Szuszko ... Census. Szent Géörgy adoia, mellet sztronganak hinak: szokasok szerint az kenezek adnak f. 10 d. 25 [Maksay, Urb. 524]. 1700: Tertius processus superior Verckovinensis. Zavadka ... Eoszi tavaszi vetes dezma, pasit tized, vaj dezma, stronga ebben a verchovinai processuban szinten így observáltatik, mint munkatsi vagy also processusokban [Maksay, Urb. 586].

sztrongaadó karámadó; dare percepută pe strungi; Hürdensteuer. 1648: Possessio Hollubina ... Census. Szent Géörgy napban az kenezek tartoznak sztronga adoival f. 35 d. 85 [Maksay, Urb. 527].

sztrongabárány adóba beszoigáltatott bárány; dare în natură constînd în miel; Lamm als Hürdensteuer. 1594: Zenth Georgi napban az kinek barannia vagion, ha tiz vagionis eggiett foghnak ki keözzeöleók az varhoz, ha zaz vagionis vgian chiak eggiehti foghnak ezt eők sztrenga Barannak hyak [Györtelek Sz; UC 113/5. 45–6]. 1640: Seot ha czak egy Joha volnais tartozik az Ztronga barannjal de penzel valtia megh [Hévszamos K; GyU 60]. 1652: Semmifele Gabonabol Dezmaual nem tartoznak ... hanem szaz Juhbol ... Vagy fejeős vagy egyebbeöl ki telik szaz ... ket Fejeős Baranyost, es ket meddeöt kel adni Ztrenga barant ezeken kivwl [Hidegszamos K; GyU 114]. 1727: a kinek felessebb juha vagyon egy sztringa báránnyal tartozik [Nagykapus K; GyU 295] | egy sereg juhbol, a melly az szamat superalja sztringa báránnyal tartozik [Hévszamos K; GyU 343]. 1737: Arendat ok soha nem fizetnek, a melly Ember(ne)k pu(eni)g negyvenbe, s ötvenbe kitelik a juha, az olyannak egy egy sztrunga bárányt is szoktanak adni, de a kinek juhok negyvenen alol vagyon, az olyannok sztrunga bárányt nem adnak [Hidegszamos K; GyU 402].

sztrongapénz karámadó; dare percepută pe strungi; Hürdenabgabe/-zehent. 1648: Possessio Patpolocz ... Census.

Szent György napban az kenezek sztróngapenz adnak f. 10 d. 25 | Possessio Rozgilla. Cens. Szent György adaiban sztronga pezel tartozik per f. 4 | Possessio Rabonicha ... Cens. Szent György napban sztronga penzt tartoznak adnj f. 10. d. 25 | Possessio lallsua ... Cens. A keniz Szent Györgj napra sztronga penzt ad f. 10 d. 25 | Possessio Pallona ... Media pars ... A kenisségh Szent György napra sztronga penzt f. 10 d. 25 | Felső Vereczke ... Cens. Szent Györgj napra ez a' kenességh sztronga penzt fizet f. 15 [Maksay, Urb. 530, 533, 534, 537, 546, 550].

sztróngás a juhkarám őrzője, juhásztor; strungás; Wächter der Hürde, Hürdenhirt. 1700: Rea vigyazzanak penig a sztróngások, hogy elégséges es jo marhát vegyenek el, mert mas képpen az eő károk lészen ... Sztróngás accidentiaja. A jobbágy semmivel nem tartozik, a kenesz penig a kinek juha vagon, egy báránnyál tartozik, azon kívül tizenhat hat = 16 16 pénz el, s. 16 ... azon sztróngásnak, vagy van juha, vagy nincs, tizenhat hat = 16 16 pénz el tartoznak, szinte ugy, mint a munkatsi jóságban [Maksay, Urb. 567–8].

sztróngasajt adóba beszolgáltatott sajt; dare in naturā constind in cas; Käse als Abgabe nach der Hürde. 1597: Strunga Sait [Kv; KvLt VIII. 3/2 Vegyes ir.].

sztrubnyica ágyúfajta; un fel de tun; Art Haubitze. 1514: tria ingenta videlicet hoffynca, taracz et sztrubnyca cum omnibus attinenciis et necessitatibus ad diem Dominicum ita ... mittere et dirigere delectis [Szászsebes AF; MRReb. MDXIV, 134].

sztrunga l. sztronga

sztrú l. üsztürü

sztpár méhés; stupa; pršácar; Imker, Bienenzüchter. 1773: Groff Hallerkői Haller Pál Ur ő Excelentiaja Jobb(ágyai) Szántó Mihály és Pakála Szimjuon ... az ő Excelentiaja M. Bogati szőlő hegyben sok kárt tévő Méhészsze bizonyos számú jühai s bárányiaért az ... szőlőben szüntelen kárt tévő ... kezességet valólának ... tartozzanak elő allítani^a ha elé nem alíthatanak (!) minden azon kártévő Sztparon praetendalo kárt tartozzanak meg fizetni [Maros-bogát TA; Mk. — ^aMarhát]. 1825: midőn lettem volna N(eme)s Fogaras vidékében Sz Kertzesorán akkoron jelenék meg előttem ... Grof Szeki Mlgos Teleki László Ur Mlgos Successorai Méhészsze Moysza Sztpár, a' Ki is önkéntesen azt vallá előttem, hogy a' mult 1821ik esztendőben az Udvari méhek 16. az az tizenhat rajt eresztettek [Sztrézsakercisora F; IB. Rátz Joseff Fogaras vidék hűtése].

sztpatura gát, tömés; dig, zágaz, stávilár; Damm, Wehr. 1763: mentünk ... a Mlgs Exponens Ur Malma(na)k Gattyához, és ottan Titt. Rutkai János Uram a' Gátot meg jegyezvén mondotta minékünk itt vágjátok el, miis ... a meg jedzett helyen ketté vágtuk a' sztpaturát, és a' Vízét meg cresztettük | midőn az Exponens Ur Malmának Gattyát ketté vágták ... Senator Hutter Jákob Uram elől indulván, a' Magistratus részén lévő Biro Házához öszve gyúlt sokaságnak azt mondatta, gyertek rontsuk el a' sztpaturát [Szecsel Sz; JHb 2 román jb vall.].

Hn. 1846: a Sztpaturánál az árkan tul (k) [Kiskesküllő K; EHA]. XIX sz. köz.: Az Ugy nevezett Sztpaturánál [Bádok K; BHn 32].

szubárendál 1. haszonbérbe ad; a da in subarendā; verpachten, in Afterpacht geben. 1848: az ezennel ki bérlett alkalmatosságot subarendálni, másnak használatába adni ... nem álland szabadságomban [Kv; KmULev. 2]. 1850: A' kibérlett legelőt subarendálni tellyességgel nem lészen szabad [Km; i.h.].

2. haszonbérbe vesz; a lua in subarendā; pachten, in Afterpacht nehmen. 1847: Ezen beszéde által^a nékem is Varga Katalin kárt okozott, mivel én a mi helységünkbeni korcsomárlást subarendáltam volt Abrudbányán lakó már néhai Szakáts úrtól 60 ezüst rénes forintokba [VKp 226. — ^aTi. megtiltotta az embereknek, hogy fizessenek].

szubárendálhat haszonbérbe adhat; a putea da in subarendā; verpachtbar. 1846: A sokszor említett malmokkali gazdálkodást az Uradalmi Nagy Méltosságu Adminisztrátor Ur ő Excellentiája engedelmé nélkül senkinek sem subarendálhatom, s ha subarendálnámis, efelett keletkezhető egyezményem az Uradalmat leg kevesebbé sem kötelezendő [Kv; KmULev. 2].

szubárendátor haszonbérő; subarendas; Pächter. 1839: Mendre Ignázt 73 Esztendő ... Mlgs K. Fiscus Er Kávási subarendatora, Görög Egygesült vallású [Borb. II Veress Lajos megyei esküdt közli.].

szubditus alattvaló; supus; Untertan. 1617: Miűel feiedelmi Tisztwnk s hiűatalunk szerint Subditűsünk közzwl legh kissebetis igassagaban megh akarűnk oltalmazni ... Boer Janostis ... kiűalikeppen Boyer Peter ellen ez mi kgmes feiedelmi protection ala veűen: Hadgiuk es parancziolliukis Serio ez leűelwnk lattűan ... Boyer Janostis minden Neűel Neűezendeo Eőreőkseginék elebbi regy Szabad vsűssaba(n), Saiat Joűainak Dominu(m)aba(n) megh haborgatni es megh bantani Ne engedgie Semmikeppen ... Sőt inkab; elebbi Imműnitassiban ... minden modon megh oltalmazza Kg(te)k [Fog.; Szád. fej.]. 1670: Nem árt, Kegyelmed cathgorice írja meg neki, ha mi jót végez akar vinni az ő felsége subditussnak oltalmokra ... ne imperiose legyen, hanem per bonam correspondentiam s precario, különben bizony lecsapják az sógorokat [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1705: szükséges, hogy mind a megholt boldog emlékezetű császárt hozzájok, úgy mint subditusokhoz illendő gyászruhákkal meggyászolják, mind pedig a felséges József császárt valóságos királyoknak és császároknak agnoscalják [WIN I, 450].

szubdividál 1. feloszt; a subdiviza/subimpártj; (weiter) aufteilen, unterteilen, einteilen. 1721: Mi aláb Subscribalt Szemellyek ... Nemes Belső Szolnok Va(rme)gyeben Kecssetben Confluáltunk a Végre Hogy emlitet Csegezi Judith Aszszonytul réánk devenialt mobile es immobile örökös es acquiralt jokat Subdividaltuk [RLI]. 1728: Néhai Járm Anna Aszszony sine semine deficalván, a Több Testvér Atyafiak eő kgimek ... in A(nn)p(rae)terito 1697-ben edgjmás között Atyafiságoson megh edgiezven, Subdividaltak ... Néhai Járm Anna Aszszonyról jure Successionis et Sangvinit(at)is devenialt N(e)m(e)s Marus szék(b)en Eger szegen lévő örökségit és Jobbágyit [M.deilő TA; IB.

VI. 225/14]. 1738: az árátis" sok részre kellet subdivideálnunk [Torda; TJKt I. 169. — "A pusztá telekét]. 1744: A Sepsi Fel Dobolyi benn valo Juszt, Mellyek még indivise voltak Czinkus szerint subdivideálák e szerint" [Feldoboly Hsz; DobLev. I/211. — "Köv. a részl.]. 1751: Léven pedig az Nyilakon fellyül három kos bárány, négy felé subdivideálni nem lehetet [Nsz; JHbK XXIV/13]. 1767: Az itt valo Portiotskát ... egy más között realiter subdivideáltak [Pókakeresztúr MT; LLt Fasc. 129]. 1775: Sertések és Majorság között, a' mi szükséges nem lészen a' háznál, a' két Leány Ötséim magok között Atyafiságosan aequaliter subdivideálják [Örményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Jánosné Boér Borbála végr.]. 1801: Geometra ő kegyelme-is ... az M. N. 'Sombori Com(m)une Terrenumok(na)k fel mérését és fel osztását magára vállaló ... magát arra nem kötelezi, hogy a részeket között valo részeket Subdividealya [M.-zsombor K; Somb. II].

2. megoszt; a împărți; (mit jmdm) teilen. 1747: Az Anyai ős Just nem tartozom míg élek fiaimmal subdivideálni [Torda; TJKt III. 125].

szubdivideálendő felosztandó; care urmează să fie divizat/împărțit (în mai multe părți); (weiter) aufzuteilend, unterzuteilen. 1743/1789: eő Nagysága ... az Épületeknek Mivoltában Notabiliter meg károsodott ... kívánás, hogy ezen mostan subdivideálendo Bonumokból bonificaltassanak [Kv; JHb VI/35]. 1770/1771: A kiknek szállójok nagyon ... a' Forrai subdivideálendo határban, azon szálló maradjon azon mostani Possessor részében egészen [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b]. 1778: a mostan Subdivideálendo Aloldymból competalo része ... ő Kgylmének mennyen ki, középpen a Viduának [Szentbenedek AF; i.h. III/513. 3a].

szubdivideálás felosztás; subdivizare, subîmpărțire; Aufteilung, Unterteilung. 1716: azon Buza erdő között levén vetve, és ne(m) égi lábba(n) va(n), hanem diribban darabba(n) Gaz között, a mellyet is ne(m) remelhetünk ugj el. osztani hogj mind a két részre egy áránt eshessek subdivideálása [Pestes SzD; Ks 95]. 1721: Lugassi Joseph Uram Kéré minket azan hogj ... mennénk el ... a Gergelyfái" Teritoriumra valami indivisa Erdők(ne)k ... Baro Josika Imre es Köleseri Samuel eő Ngok s eő kigjelmek között ket felé valo Subdivideálására [JHb XXVII/1. — "AF].

szubdivideálhat feloszthat; a putea subdiviza/subîmpărți; (weiter) aufteilen können. 1693: Az Adosságokot mivel se leveleköl se a Diariumból most ki nem tanulhattuk, nem subdivideálhattuk [Ne; DobLev. I/38. 6b]. 1694: Az felső avagy Báld felől valo fordulat ... az két Vas György Uramék magok közt ne(m) subdivideálhatván, most utolszor ki emnévén ... juta iffiabik Vas György ur(amna)k [Mezőménhes K; WassLt]. 1731: kegyelmed azon Curia appertinentiái körül erigált kerteteket vonassa le az occupált szántó földeket ... Gyűmölcsös, es vetemenyes kerteteket, szőlőket, Halas Tot ... az Familiának rémítettálya, azokat az Familia ... igasságosan hadd subdivideálhassa [Fejér m.; JHb XXIX/13]. 1741: azon Puzdina nevezetű Teritoriumot ... nem subdivideálhattak, hanem hadtak es halasztottak mentől közőbb meg eshető alkalmas Terminusra [Veresegyháza AF; DobLev. I/124]. 1770/1771: A Popáknak, vagis Ekklának ... a' Sz. Benedeki határ felől lévő Gropa hagyatott ... azonkívül a' mi maradt ... hagyatott a' Falu kezénél, ea conditione, hogy állyon továbbra valo dispositiojok alatt a'

Tit. Possessor Uraknak, ha mikor ugy fog tettzeni viszsza vehessék, és egymás között subdivideálhassák [Fejér m.; DobLev. II/428. 15b].

szubdivideálódik felosztódik; a se împărți; (weiter) aufgeteilt werden, läßt sich unterteilen. 1733: azon Pokafalvi Portioja ... Subdivideálat Foszto Sigmond, Détsei István Trauzner Samuel és Belényesi Ferencz Uraimek között [Pókafva AF; JHb XXV/53].

szubdivideált felosztott; subdivizat, care a fost subîmpărțit; (weiter) aufgeteilt, unterteilt. 1721: (A) sokszor memoralt M. Urak eő Ngok s eő kiglmek Gergelyfái" Teritoriuman Subdivideált két Darabból álló Erdejek a Felyeb meg irt mod szerint ekképpen Subdivideáltotván ... mi arról költ ezen Testimonialis Levelünkent Adjuk [JHb XXVII/1. — "AF]. 1761: ő Ngának a' Szebenben subdivideált Joszágoris a második Nyil jutott [Branyicska H; JHb XXXV/45. 10]. 1765: a Faluban Kőkösben, mind Határaib(an) szántó Földek és Kaszálo rétek Subdivideáltak [Hsz; Kp I. 225 Jos. Jakóts (43) miles lim. ped. vall.].

szubdivideáltatás felosztatás; subdivizare, subîmpărțire; Aufteilen/lassen. 1736: azon Boldutzi" határban is az melly völgyek ... most nem subdivideáltathatvan, subdivideáltatások immediate az jövő őszre marad [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 21. — "Mezőcsán határába olvadt be].

szubdivideáltathatik felosztathatik; a putea fi subdivizat; läßt sich auf-/unterteilen. 1736: azon Boldutzi" határban is az melly völgyek ... most nem subdivideáltathatvan, subdivideáltatások immediate az jövő őszre marad [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 21. — "Mezőcsán határába olvadt be]. 1751: A Menesből is nyoltz darab jutván ... meg is döglöt belőlők, actu hány számból álló legyen nem tudhatván iten nem subdivideáltathatot [Nsz; JHbK XXIV/13].

szubdivideáltatik felosztatik; a fi subdivizat; aufgeteilt werden, zerfallen. 1701: Tagadhatatlan dolog, hogy midőn ... Göcs Sára Asszony es ... Göcs Kata Suki Pálné Asszonyom ő kglmek közt Atyai Joszágek azon adhibealt Becsültes Emberek által subdivideáltotot volna, tehát ekkor suki Pálné Asszonyom felettéb meg bántodott, és igen károsan esett volna az ő kglme részéről azon Divisio [Kv; SLt FG. 55]. 1711: Ezeken kívül az Néhay Mihálcz Miklós Uram jussán, tam paterno, Quám materno et jure adquisito, falun, mezőn, erdőn, réten, mind Fejér Vármegyéb(en), és Kézdi székben lévő bonumi, az Mihálcz Miklós Ur(am) meg hagyatott özvegye, és két Agon lévő meg irt kilencz Gyermekey között aequaliter Subdivideáltassanak, az Adóság Similiter [A.torja Hsz; Borb. I]. 1720/1792: ha azon földért valaki azon sámk csinálását örökösön magára vállalná szabadoson el-adhassa akárkinek, ha hogy el nem adhattya, az Divisioig curállya, és akkor azon Földis mind sár csinálással együtt ad coequalitates subdivideáltassék az Joszágekkel [Albis Hsz; BLev. 31–2]. 1735: Ammi a szőlő szántó ... kaszálo földeket illeti, már egiczer subdivideáltatott (igy!), és ki ki tarcsa magát ahoz [Dés; Jk 153a]. 1745: minek előtte az joszágek fel hasogatásához fogtak volna az meg nevezet Mltgos vrak, mindenféle Lábas marhákat ugyanint ökrököt, tehenekeket, ménesekeket, gyermek lovakot sv Sertéseket ... három egyenlő részekre subdivideáltat(a)k, és azokból az ... Mltgs Asszony a szerint participalt, mint

edgyik a Mltgos vrak közül [Mezőújfalú K; JHbK XLVI/44 Joan. Simon de Désfva vall.]. 1752: Szimok Mihály Expo-nállya, hogy az mely örökségen lakik, Mandra Balint orták-jával felit birja, az más felit pedig Rátz Petru, és Szabo Mihály, régenten fel lévén osztva, a' mint mások birták eők is apprehendálván bimi kevésnyyák, de Rátz Petru ezzel nem elégedvén ujjab osztozást kíván, az földeket, kaszálókat darabolatni akarja, mely szerint Instál, hogy a' mint ennek előtte subdvidualtatván birták, ennek utanna is birhassák [Radulest H; Ks LXII/23]. 1760: Néhai jó emlékezetű edes Atyánk decessussán mi fiak maradván minden némű mobi-lek és im(m)obilékb(an) említett edes Anyákkal egyetem-b(en) mint testamentum nélkül meg holt Ns ember(ne)k bon-umib(an), kihez képest hogy azon Bonumok ... mi között-ünk hárman ... aequaliter subdviduáltassa(na)k alázatosan meg kíványuk [Oroszfalu Hsz; BLEv.]. 1791: a kőrispataki határon lévő commune terrenumok ... a possessorokkal együtt juxta antiquas sessiones subdviduáltattak [Kőrispatak U; EHA]. 1797: ha néhai Tekintetes Demeterfalvi Nagy Sándor Ur el Maradat Özvegye ... Kováts Agnes Aszony reménség kívül a mostani birtakában livő kedves férje Ver-sege Jussán Váltot Jozságból ki tétettétnék ... az mostani egész Jozság két felé osztatván annak fele újra az két Árva testvérek között subdviduáltassék [Mezőbánd MT; MbK 109]. — L. még RSZF 233.

szubdivízió felosztás; divizare, împărțire; Unterteilung, Einteilung. 1735: Az Artigeliak(na)k Subdivisioja lett á szerént ... a' kisebb mosár ágyú, és egy más féle kised rendű közül 6 vasas Taigával edgyütt ugj a szakallasok ko-zúl hat ... Gr. Kornis Ferencz Ur ő Ng(na)k cedált, id est ket kerekas ágyú közül a' kisebbik [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1741: 'A mi az Rét subdivisioját illeti. Aztis, hogy subdviduáltassák, cselekkettük azért, hogy, láttuk, a' sok jövényeyek(ne)k szenafü nemlételeket; attunkis, kinek hol, a' sors szerint jutott [Dés; Jk 548a]. 1745: úgy p(rae)pa-rallya az I. pars magát, hogy akkoris az actiomban Specifi-calt Jozságot cum appertinentiis Subdivisiora kívánom [Torda; TJKt II. 75]. 1771: a' Tit. Somlyai részen lévő Possessor Urak, mint Actor(ok) a' Lugosi részen való Pos-sessor Urakat ... a' már proximé elapso Anno inchoált, s folytatott Forrai határ subdivisiojának continuatiojára mint lket admonéaltatták volt [Fejér m.; DobLev. II/428. 17b]. 1780/1784: a másaknál zálagban lévő Toldalagi rész-Jozsá-gaknak Subdivisioja [Koronka Mt; Told. 29]. 1795: in pro-cinctu lévén a Subdivisio, mig nem consummalodik, Sem egy sem pedig más Pos(ses)sor ... Semmi szín és praetex-tus alatt foglalásokat, és a Faluban vagy Határában való alteratiokat tenni ne mérészeljen [Adámos KK; JHb XX/18]. 1801: A' M Bandi^a Refor. Ns Ekklának a' Commune Terrenum subdivisiojakor adattatott Cannonica Portio, a' Subdivisorol költ Instrumentumbol 1801be ... Seriesequanto improtocolaltatott^b [MMatr. 368. — 'Mt. ^bKöv. a földék fels.]. 1816: Mind ezen ... tizen négy Ta-nuk ... hitelesen disztiguálják, melyek légyenek a' ... subdivisio alá jöhető Terrenumok [Létka SzD; EHA]. 1827: az Erdő-Szent-Györgyi Commune Terrenumok Subdivisiojára ki rendeltetvén [Erdősztygyörgy MT/Mv; TSb 51].

Szk; artikulás ~. 1803: köteleztetett Ő Excellya a' Motsi Articularis Subdivisio alkalmatosságával ... a' köz osztattlanbol juttatando Részt a' maga tulajdon részétől meg különböztetni, és különössön ki szakosztatni [Kv;

JHb VI/21] * *ekvális* ~. 1694: eo kgl(me)k^a ... kötelezek magokat és successorokat eze(n) Méhesi határ(na)k aequa-lis subdivisiojára [WassLt. — 'A Wass-család tagjai].

szubdukál kivon; a scădea; abziehen. 1624: melj szala-gokatt Stenchel Janosne Aszoniamtol el kerettue(n) kit meg bechulleottu(n)k teszen Egi sumaba(n) f. 130 ldest (!) szaz harmincz forintott, d. 4. Az miben volt szalagba(n) tudnj Illik az f. 98 es d. 91 azt subducalua(n), marad ozlasra f. 31 d. 11 [Kv; RDL I. 123]. 1625: Az exitusbol subducalua(n) az perceptiot keolteot teobbet f 240 [Kv; Szám. 16/XXX. 39]. 1654: Sub ducalua(n) az ket szasz kilenczuen nyolcz forintot ... marat megh Divisiora tiz forint d 90 [Kv; RDL I. 142]. 1682: Mely Erogatit subducalvan az perceptumbol marad az solvendum igazan f 644 d. 59 [Kv; RDL I. 161].

szubeál vállal; a accepta; annehmen, auf sich nehmen, sich verpflichten. 1604: Myerthogy az Nyawaliak vgyan nem Zwnt(ene)k megh ... hanem howa towab inkább ger-jetten geryed (igy!), es varosunkra teorekedeo ellenségek tamatton tamadnak ... annak okaert megh olwastatwan, en-nek eleotte valo keserwes állapotinkban valo vegezeseinket az vigiazatok feleol melyeket eo kgmek mostannis mint io rendel valo vegezeseket confirmaltanak, es engedelmesse-gel subealny akaryak eo kgmek [Kv; TanJk I/I. 485]. 1792: vállalánk kezességet Báboni Bodis Mártonért ... hogy vala-mikor a' Mltsgs Vdvar Provisoratussa parantsolni Méltot-atik Törvényre Sistaljuk ... Mellyet ha nem effectualhat-nánk Vinculumot Subealjuk és fejenként Satis facialunk a' Törvénynek [Nagyalmás K; Somb. I.].

szubeálás elvállalás; acceptare; Annehmen. 1661: elebbi Feiedelem Bartsai Akos Vr(am) nemw nemw idegen indu-lattal uiseltetue(n), fiunkat Kemeny Simont azo(n) feő Ka-pitansaghnak Tiztiteől priualua(n), imponalta uolt annak subealását Tekentetes Nemzetes Betlen Janos Uram(na)k [UszLt IX. 75. 35 Kemény János fej. rend.].

subinferál állít, bizonyít; a afirma/sustine; vorbringen, darlegen, behaupten, inserieren. 1726: Ördögökkel valo tár-salkodásatis subinferállyák az fatensek, hogy szemekkel látták az Lüdérczet házához bé menni^a [Dés; Jk. — 'A bo-szorkánysággal gyanúsítottak]. 1732: midőn a Ne(m)es Város Korcsomája fojt, akkoris maga házánál in praejudici-um Oppidi áll Korcsomát tartott Csak egygyis nem subinfe-rallja hogy áll bort arultam volna [Dés; Jk]. 1736: Delibera-tum. Jollehet bizonyos számu elegséges fatensek ... Subin-ferállyák az lntusnak lsten ellen valo irtoztato Káromko-dását Attazását, Teremtettezesét ... mint hogy több és eleb-bi ilyen vétké most nem patial, ez egjzer illyen Karomko-dásért keményen meg palczasztassék [Dés; Jk II. 129a] | a Litigans Felek(ne)k exhibitájok Subinferallja azt: hogy Kaptalant is hozta(na)k ezen Controversias helynek dirimá-lására ennek előtte Circiter 40 esztendőekkel [K; SLt F. 40]. 1739: öt hat Fatensek is világosan subinferállyák ... titko-son, paráznság alatt ... pénzék(ne)k sebekből való ki-ko-torászásokat [Dés; Jk]. 1745: két fatense Mólnár Tódor-(na)k is subinferallja; hogy ők ez jelen valo fejszét és nem mást láttak Mólnár Tódor által zálagban adni [Torda; TJKt II. 50]. 1761: Tegnap napon fatealtotvan ... az Utrizalt Ud-varban ... Mora Janost ő subinferala hogy 4 Esztendei pro-ventus Mélgos Baro Josika Imbre es Daniel Urak köszt mind egy arant osztat [Branyicska H; JHb XXXV/45. 9]. 1762:

Csak egy ocularis Fatens nintsen, a' ki az J ellen leg kisebb realitatis subinferalna [Torda; TJkT V. 95]. 1763: az actionalt két ökreken küvül több lopasamatis kívánnya subinferalni, melyet per absolutum tagadok [uo.; i.h. V. 175]. 1764: a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... az, háromszor meg eskettetvén a két felek részéről, mi nemű difformitasokot subinferal, az Inquisitoriabol constal ergő látni valo, hogy beszédin nem lehet fundálni [uo.; i.h. V. 203] | az I ... mindenkor ő vele barátságoson nyájaskodott; semmi hibáját, avagy fogvatkozását nem subinferálják a fatensek [GörgJk 197]. 1775/1802: a Nagy Kristolczy ... Tanuk subinferálják, hogy ezen Nyikita Pojánája Nagy Kristolczhoz valo légyen, és hogy annak usussában a Bezdédiek turbáltattak s pacifice nemis bírhatták egy Esztendőbenis [BSz; JHb LXVII/3. 123]. 1780: Hogy ha pedig a Méltóságos A. Vr részről exhibeált Inquisitoriakbeli Fatensek Fassioi Curiose meg fontoltatnak többet ponderálnak mint Sem az I. Vr Inquisitoriájában lévő Fatensek Fassioi, mert ezek azt subinferálják, hogy tudják hogi a Mlgős Plebanus Vr többet bir, tudományoknak okát nem mondják [BSz; JHbK LIV/25. 18].

szubinferálhat feltárhat, bizonyíthat; a putea dezvălui/dovedi; dar-/klarlegen, aufdecken (können), den Beweis erbringen. 1764: tsak suspiciokra senkit agraválni nem lehet, nem lévén itten tsak egy bizonyos fatens is ő ellenek, a' ki a Casust vilagoson subinferalhatna [Torda; TJkT V. 204].

szubinferáló feltáró, bizonyító; prin care se dezvăluie/se dovedește; beweisend, darstellend. 1740: Mely gonosz paráznaságot subinferáló cselekedetiért, botránkoztató életéért, a' Tktes Nms Tanács ... jó, és atyai intésének Sarban tapodásáért, íteltetett, hogi a Piaczon Vásári Nap, a Pelen-gér(en) Hóhér által, keményen, meg csapattassék az I. Lakatos Mária, és Nms Dés Várossáról 's határárolis, in perpetuum extermináltassék [Dés; Jk 343].

szubinferáltatik 1. állittatik, bizonyíttatik; a fi afirmat/dovedit; festgestellt/erschlossen. 1755: Subinferáltatik az Incta Pars Relatoriájában, hogy eő az Attyától indivisus lévén, holtig tartotta, tisztességesen el temette, Pománakot érette tett [Ribicsóra H; Ks LXII/7]. 1765: Eléggé ki tetzik az A Aszszonyn(a)k részére bé adott Relatoriabol erőszakos törvénytelen ferjhez menése az I. ferjfihoz; mert nem szerette sem haza vittetése előtt, sem az után az I. Ferjét, sőt nyilvánságosan subinferaltatik h(ogy) nem tsak fenyegette az Attya, hanem ugyan meg is verte [GörgJk 198]. 1770: Kun István Ur eő Nga Malma, és Gáttya igen magas Léven ennek előtte a vizet fel tojta a mely mián porondból nagy halmakat, és az eő Exllya Silipje allyát vgy annyira bé Sancierolta, hogy a viz fenekét tsak nem egyenlőre tette a Silippel holott az előtt mindenkor az Silipen alol az viznek nagy szökése volt, amint subinferáltattott az Cometaneusok által [Kük.; JHb LXVII/17–8].

Szk: hittel ~. 1765: hittel Sub Inferáltatik hogy az Vámat titkon hites kötelessége ellen masok(na)k attá Signanter egy Zágori Szásznek két véka palyinkáért [Kóród KK; Ks 18/CI. 5].

2. kiderül, feltárul; a ieși la iveală, a se dezveli; aufgedeckt/festgestellt werden. 1738: Az Actor Tisza György Uram Inquisitoriájából nyilvánságos tolvajsága nem subinferáltatik, hanem tsak ennyib(en) látatik vetekis hogy minnekutánna vőtte eszébe(a) a ... Tulok(na)k, nem Tordai, hanem idegen helyről valo lételit, mindgyárt kell vala Had-

nagy Vr(am)nak híre tenni [Torda; TJkT I. 175. — "Az alperesnek]. 1739: Három oculatus Testisek Fassiojokból Constálván Néhai Gombkötő Mihály Özvegyének Kibédi Máriának sokféle Nemzetekből valo Férfiakkal egy ágiban hálása, fekvése; és hasáról valo le-szállásais egy örménynek. Gravis Circumstantiák is felesen, mind az irtózásig subinferáltatván, Világos paráznaságáról ... Deliberáltattott [Dés; Jk 301. — "Köv. az ítélet]. 1741: azis subinferaltatik egy Fatensnek Fassiojaból hogy Tót Ferencz eczakanak idejen a sűtő háznak ablakara jöven ott ketten őszve sugtanak bugtanak [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI].

3. feltűntetetik; a fi mentionat; vorgetragen/angeführt werden. 1806: ki-világosodik, hogy az Alperes ... Tanui soha nem vallottak úgy amint ottan subinferaltatik vallomások [Dés; DLt 250. — "Az esketések egybevetéséből].

?szubinferiál '?' 1757: Az I(nctus)k ugjan tsak ezen ... Deliberatumn(a)k sem tartóztatatsnak nem engedelmesskedenek erőszakoson el menenek az A(ctor)k törvény eleib(e) adák hogi mit tselekedjenek vellek az szék adjudicala hogi törvény szerént kialtassanak meg, az A(ctor)k legitime modo meg kiáltották kiáltatások után az A(ctor)k az felljebb el mondott Actiojok(na)k Sub in heriálának (!) [Torockó; Bosla].

szubintelligáltatik beleértődik/számítódik; a fi inclus; miteingerechnet werden, mitzählen. 1702: A zab és széna quantumab(an) pedig, vgy érte kegyeltek, hogi ez jelen valo Octoberi holnapi subintelligaltatik, hogi erreis a mi fog disponaltatni p(rae)stallya kegyeltek [Uslzt IX. 77. 55 gub.]. 1722: Ige(n) akarom hogy mik ne(m) subintelligaltunk a Sendelj és Deszka praestatiojaban [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

szubjaceál 1. alatta marad vkinek; a rămine mai prejos decât cineva; jmdm unterlegen sein, sich jmdn unterwerfen. 1710: Bethlen Miklóssal penig kívált három dolog miatt veszekedtenek, noha különben is Bethlen Miklós maga nagyzó ember lévén, Apor István is nem akarván subjaceálni neki, nehezen férhettenek egy zsákban [CsH 298].

2. alárendeli/veti' magát vminek; a se supune unui lucru; sich ... unterwerfen sein, ... sich unterziehen. 1635: ha ez utannis hazasságbeli kötelességem elle(n), tisztatalan életre paráznasagra adnám magamat ... ellenem mint ollian vetekben eleő ember elle(n) ... procedalhassanak igaz teörüeny szerint; Es en per hoc, az Orszagh teörvenje szerint erdemlet poenanak subjacealni tartozzam [Gerend TA; KCsl IV/129]. 1671: Történt olyan dolog-is hogy némelly Nemes Embernek lovát el-lopván, az nyomát Egyházi rend Praedikátor házához nyomozták honnat a' Lator el-szaladván, javait a' káros Embernek még Tiszt kérésére-is ki nem adta volna, Praetendalván azt hogy semmiben neki a külső Tiszt nem prescribál ... az illyen Casusokban az Edgyházi rendek-is az Ország Törvényes Processusinak subjaceállynak [CC 1–2]. 1675: az realitast követem, szeretem, annak is subjaceálok, másképen is ha gondolkozom, úgy is Boleml Sirákkal megtapasztalt megbántódásim vinnének arra [TML VII, 25 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

3. vmilyen törvény alá esik; a cădea sub incidenta unei legi; (einem Gesetz) unterliegen. 1677: Az idegen Uratlan és lézzegő embereknek meg-fogásokrol, Szolgaságra, vagy Jobbágyságra örököskeppen valo kényszerítetésekről a' Ge-

neralis Articulusokban világos írás vagy: mellyeknek nem observáloi subjeceálnak az Articularis poenának [AC 232].

szubjekt személy; persoană; Person, Subjekt. 1789: Kristof nevű Subjectnak Conv(entio) szerint Rf 34. Xr: 30 [Mv; ConscrAp. 94].

szubjektum személy; persoană; Person, Subjekt. 1809: Az Concurrentialis Cassara nézve meg kívántato, és haladék nélkült véghez vitetendő Conscriptora ki rendeltettem vala de az Katonaság mellől meg nem lehetvén mozdulnom más subjectumot ezen Munkának végben vitelére ... méltotasson ki nevezni [Szkr; UszLt ComGub. 162].

szubjiciál ?hozzájárul; a contribui; beitragen. 1678: mellyekis nagyobb erősségere ... Tisz. D. Csehi Mihály Uram subjiciált [Szilágycseh; SzVJK 126].

szubjiciált kifejtett; relatat, prezentat, exprimat; dargelegt, erörtert. 1775/1802: (Az) exhibealt Inquisitoriabeli Salamoni és Gorboi ket Fatenseknek Fassioit ezen Subjiciált Raciok nagyon hitelessé lattatnak tenni [BSz; JHb LXVII/3. 127].

szubjiciáltatik vminek alávetetik; a fi supus la ceva; unterzogen/unterworfen werden. 1670: az Aszony ... captivaltatott, és tortúrával való ijesztés ala subycialtatott [Kv; TanJk II/1. 721].

szubjugálhat leigázhat; a putea subjugă; unterwerfen können. 1710: most volna jó alkalmatossága a császárnak, hogy a némettől az egész Magyarországot elvehesse, sőt Bécsét és Austriát is meghódíttatván, onnan a több kereszténységet is subjugálhatja és az egész Európát elfoglalhatja [CsH 161].

szubjungál csatol; a anexa; beischließen, beifügen. 1618: Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy egy kicsin articulus kelleit ehhez subjungálnom; ez az Nagyságod bölcs ítéleti, mit cselekszik Nagyságod ebből, azmint mondják amaz sententiát, hogy: Melius est prevenire quam preveniri [BTN² 110]. 1619: Uram, mégis akamám ezt az kicsin verset subjungálni, minthogy minden nap újabb újabb actáink találunk [BTN² 226. — "Köv. a vers].

szubkvártasság kvártaszedő helyettesi tisztség; funcție de locțiitor al colectorului de dijmă; Amt eines Viceeinnehmers von Viertelzehent. 1753: mivel már egynehány esztendőnk alatt tsak a' Nemes Magyar Natio viselte a' Quartasi Hivatalt, ezután azon Quartasi Hivatallal a' Nemes Szász Natio-is illendőképen consoláltassék ... A' Sub-Quartasság ... marad Tek. Senator Ujhelyi Samuel Uramon ő Kglmén [Kv; SRE 189].

szubleváció támogatás, segítés; sprijin, ajutor; Unterstützung. 1722: eő Felsege ... parancsollyá, hogy effele excessivus Usorások meg zaboláztassa(na)k és az eő Flge Kglmes akarattya a' Szegenység Sublevatiojával végben menyeny [Ks 18/XCIII gub.]. 1748: Uri ígért jó akaratjából csekély Igenpatakia Házomnak Subleva(tio)jára, ígerte vala az Úr vagy három Szász helységbeli Dézmának impetra(tio)-

jában való assistentiaját, mostanis kérem az Ur engemet Sub Leváljon [TKI gr. Teleki Ádám lev. — "AF].

szublevál 1. (meg)segít, támogat; a sprijini/ajuta; unterstützen, Hilfe leisten. 1587: Ha mikor oly bizonyos zwkseget^a esmerik eo kgmek, Akor veghere Menwen bizonyosan az zwksegeknek, Nem Akariak vadnj ennek vthannais, Amywel lehet subleualni Akariak es segiteny az zwksegehoz kepest eő kgmet [Kv; TanJk I/1. 50. — "A püspöknék]. 1619: micsoda differentia vagyon az kereszttyén fejedelmek között s ezek között, minden jó ítéletű ember meggondolhatja; hiszem azért kereszttyén fejedelem, hogy vagyon conscientiája, és studio nem igyekezik egy szegény erőtlén országot is rabságba ejteni, hanem inkább subleválja [BTN² 214]. 1626/1681: (A szabadosokat) mind(en) szabados kereskedesekb(en) ez mostani k(e)g(ye)lmes exempcionk szerint elni engedgyék, minden nemű Causajokb(an) őket ... hűsegtek az mi oltalmunk alatt sublevallja es oltalmazza is [Vh; VhU 227 fej.]. 1657: most azt az epitest az B. Ceh szübevallya harmintz forintokkal [Kv; ÖCJk 4]. 1671: Máramarosban-is bizonyos helyeken tartozzanak Posta lovakat tartani, mellyeknek tartásában az ott való öt Várost sublevallja az egész Vármegye | (A váradyjai és a fogarasi hidat) a' kik eddig építették, épületre való fákkal-is sublevalták emberbéli segédséggel edgyütt, ez úttán-is azok építsék [CC 32, 35]. 1718: Kivánnak a Hid Mesterek két ezer Szeker Veszszőt és ezer szekér Tövissét ... ha az adjacens Szekér ne(m) subleválnak ez az el alélt helyység véghez ne(m) viszi [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1719: az anticipando quantumot Kgltek holnapokra fel ne ossza mert abban nem az az intentioja a Gubernium(na)k hogi bizonyos holnapokra osztassék, hanem hogi a Szegénység(ne)k kedvezven assignáltassék ugyan, de ha mindenünnen fel nem kelheme edgyik helység a másikat sublevállja [Ks 83 gub.].

Szk: **költséggel** ~. 1676: Mivel pedig(n) az Al-Gyogy Vidéki jóságok ige(n) egybe elegyedve vannak, mind adigis migle(n) nem distingválodnak, igerik az Atyafiakis köz akarattal, farászággal, az vélek Közös Keresetekb(en) tehetségek szerint Költségekkeli subleválni a' Dotalista Aszont, és egyenlő költségekkel oltalmazni is ő Kglm(é) [Sv; Törzs].

2. felvesz (pénzt); a ridica/încasa; beheben, einnehmen. 1681: Baja Mihály Bája Janos ... örökös jobbágiok ... nagy Bajoni Janos Commoralasakor sublevaltak Taxát f 6 Klakazastis 12 nap [VhU 27–8].

3. enyhít, csökkent; a atenua; mindern, mildern. 1710: vegeztetek hogi ... igiretekre emlekeztessenek Leuelünk által, hogi a Professor ide való collocatátását admatúrallyak, és az it való Ministerium fogyatkozását is ha miben lehet igiretek szerint sublevallyak [Kv; SRE 113].

szubleválhatja magát segíthet magát; a se putea ajuta; für etw. Erleichterung finden/suchen, sich Abhilfe schaffen. 1701: attanak volt ... Biro Samuel Uram(na)k száz Magiar forintokért bizonyos szántó földet, széna füvet és Erdőt az Falu^a közönséghes helyeibul; hogi az akkori el kerülhetetlen súlyos Portiozásnak terhétől ... azzal az pénzzel magokat subleválhatnak, és telly<e>sséghesenn végső pusztulásra ne jutnának [DobLev. I/55. — "Nagylak AF]. 1763: Nms Kis Várdai L. Samuel eo kgime ... jelenté mi előttünk hogi ... sem a királyi Adonak megadására sem p(édig) maga és Házának interteneallására nem lévén annyi tehetsége, hogy azokb(an) magát subleválhatná, erre nézve kentelenitetett

... egy hold Torokbuza folde (így!) ... abalienálni [Ne; i.h. II/341].

szubleváltatás megsegíttetés; *acordare de ajutor, ajutare*; Erleichterung, Mäßigung. 1723: végeztetett, hogy téli quartélyából 1a lony ki mozduljon a lovas Militia Buzára, Libáncsra, és a' Vas Kapuhoz szálylyon ... remélvén ez által a Szegénységnek nemű nemű Subleváltatását [Ks 18. XCIII gub.]. 1728: Szegény Varosunk nagy Tereh viséléset declarálván subleváltatását kell ő Ngok^a előtt szegény varosunk(na)k alazatos Jnstantiánk által munkálodni [Dés; Jk 378b–379a. — *Kornis Zsigmond gubernátor és munkatársai].

szubleváltatik megsegíttetik; a fi ajutat; Hilfe/Erleichterung bekommen, unterstützt werden. 1717: A Kézdí Varsarhelyi lakasok alazatos instantiajok által találtak meg bennünket sok terheltetéseket és erejek felet a gazdalkadásra való erőltetéseket, és hogy ha nem Subleváltatnak tellyeséggel el kellessek pusztulnjok repraesentáltak [ApLt 1 a Gub. Hsz-hez].

szubminisztrál ad; a da; geben, liefern, ausfolgen, zuteilen, zuweisen. 1784: az Biro, és számadó Polgárok ... Qui-entantia mellett is csak azoknak subministrallyanak holmikeket, az kik vagy Királyi szolgálatban vadnak, vagy az Tékentetes Tábla, és az Tiszt Urak parantsolatlyaknak tely-lyesítésében járnak, és fázadoznak [Torockó; TLev. 2/6. 2]. 1808: (A) Sasfátul kezdve az ujj Határban téjendő Köz Kerttyét Pakei Jánosnak tulajdon magam költségemen jo moddal helyre-tétetem rövid időn, és adok hozzá két ujj Sasfákatis, egyébb hozzá tartozo matérialekat pedig maga Pakei János fog subministrálni [Kv; Pk 3].

szubminisztrálendő adandó; care se va da, care urmează să fie dat; auszufolgend, zu gebend, zu liefernd. 1756: ezen héti munkákon két nap, magok kenyerek mellett, négy nap Udvarból subministrálendo czipo mellet munkálodni kötelesek [Radulést H/Déva; Ks 101].

szubminisztrálhat teljesíthet; a indeplini; (ab)leisten/erfüllen. 1740: az elébbi dispositio szerint is alig hiszem competentiáját subministrálhatta volna maga Quártélyosainak ezen meg romlott V(á)r(me)gye, annál inkább duplicáltván az Quartély per absolutum nintsen reménség meg maradhatása felől [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

szubminisztráltatik adatik; a fi dat; werden gegeben/gespendet. 1756: a fennebb Specificált dologtévő heteken, két nap magok kenyerek mellett, négy nap az Udvarból, vagy krájnikususból czipajok Subministráltatik [Mihályesd H/Déva; Ks 101].

szubmisszió alázatosság; umilință; Submission, Unterwürfigkeit. 1662: Az kassai bíró pedig, Keviczky János, az egész tanácssal és a váras lakosinak fő-fő rendivel die 12. Martii jó reggel illendő becsülettel és submisszióval, engedelmességgel kijövéen a fejedelem látogatására és köszöntésére, a fejedelem is nagy kegyelmesen fogadta s látta vala őket [SKr 213]. 1710: Bemenék, praesentálám a madarakot^a a supplicatiót nagy submisszióval kezihez adám | A francia commendáns ... minekutána a confoederátusok egynehány ostromot tettenek volna, és többen ötezer fran-

ciánál az ostromon elestének volna, annyira megijedt, hogy több ostromot nem mervén megvárni, nagy submisszióval accordálni kezdte Eugéniussal [CsH 159, 451. — *Az apja kiszabadulása érdekében ajándékba vitt császármarakat].

szubmittál 1. alárendel/vet; a subordona; unterordnen, unterstellen. 1687: az Soo Varadi^a felső határban Sáros Patak közti nevű helyben építtetének volt fel egy más erejével egy két köjű kása törőjű Malmot ... és ... egymást magoknak törvény csinálások alá így Submittáltak [Sóváradi Bíró lev. — *MT]. 1778: ezen ... Divisionnak végben vitelére megy bírálának és arbitrálnak minkett olly formán: hogy mind azoknak, a mikb(en) ... egy más között mű előttünk atyafiságosan meg egyezhetnek, mind pedig azoknak, a melyekben egy más között meg nem egyezhetvén Judici-umunknak Submittálni fogják, úgy a mint mű determinálni fogjuk consentialnak, meg állói léznek [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b].

2. előterjeszt; a prezenta/expune; unterbreiten, präsentieren. 1739: Praetendallya az Actor hogy ... bizonyos számu pénze gonoszul el vesztet volna, mely iránt litigálodván, az Actor ea Pars submittálta, hogy az Incta Pars tertio se jumento mentse magát hogy az A pénzét el nem lopta, és sem híre sem tanáttsa nintsen el vesztéséb(en) [Torda; TJKT I. 158–9]. 1763: a Mlságos Guberniumnak ... elsőbbeni szabadsagunkbann való restitultatásunk aránt Instántiát adtunk oly moddal, hogyh Felseges Aszszonyunk eleiben Submittálnak elő Excellentiájok a mint hogyh ugyh értettük, submittáltákis [Hsz; UszLt 16]. 1776: vettük a' Tks Urak^a ... küldett Commissioját, melynek tenora ez volt, hogy egész Communitásunk bé gyűlvén Bánya, Kohó s verő mívelben néhány időktől fogva interveniált difficultasok felől Consiliumot tartson, és a' dissidens feleknek opinioit Argumentis et votis írásban tévén úgy a' dolgozó Czigányok s szolgák fizetésit meghatározván rendel submittalnak [Torockó; TLev. 7/5. — *Pávai Ferenc gr. Kornis Zsigmond insp-nak]. 1789: A Parantsolatokat ... a proc. Tisztek az arról ki adott Norma szerént currentáltatták, s az Currentatióról költ adestumot béis szedte magához a' szolga Bíró, de azokat a' Rendelés szerént a Fő Bírónak nem Submittálta [Csehétfva U; UszLt XIII. 97]. 1791: (A) Számadások pedig ... mostan fungens Perceptor Titt Pataki Mihály Urat illetvén, intimáltatik hogy a' mely Esztendőkről számadásai még nem revideáltattak, azokat submittálta [Kv; SRE 277]. 1803: (A) Betsülletes Czéhnek Számadása ... Visgálás alá submittalva nem volt [Kv; FésCJk 22]. 1810 k.: A Felperes rövideden Duplicál pontonként és Submittálta is [Dés; DLt 82].

3. ~ja magát a. aláveti magát vminek/vkinek; a se supune la ceva/cuiva; sich jmdm/einer Sache unterwerfen/fügen. 1625/1752: az Törvének tettett hogj eo Keglmének submittálni kell magokot^a az Jobbágságra [Csikszereda; LLt. — *A jb-oknak]. 1632: Vram submittaluan magamat annak hogi ualamikor kd hozza erkezik es terminust praefigal értelmes emberek itiletire kez uagiok az kuztunk ualo difficultassoknak el igazitassat tamasztani [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. 1637: tartozzék Csizmadja Istva(n) az Desi Birak előtt Teörvent allani, es mindenben magat az Teörvennek submittalni [Dés; DLt 398]. 1704: (Sárosi János) azt mondá, hogy ő az ő urával nem perel, hanem annak kegyelmessége alá submittálja egészben magát [WIN I, 174]. 1710: Csak az egy Kornis Gáspár ... soha nem submittálá magát Telekinek | Teleki Mihály neheztelevén, hogy

... már Barcsai Mihálynak kellene szubmittálni magát: alattomban Bethlen Gergellyel és a több urakkal ligát csinálva Barcsai Mihály ellen [CsH 152, 177]. 1745: Elébbeni irasomban feltettem volt azt, hogy illy szoross divisionak magamat nem Submittalom [Torda; TJkT II. 10]. — b. megadja magát; a se preda; sich ergeben, sich gefangen geben. 1748: midőn a' szőlő(ne)k gazdája északá(na)k idején reájok akadott, és az lt kezib(en) lévő puskájával elsőben megdőlven meg ragadta volna, akkoronis az I. semmiképpen magát nem szubmittálta, hanem haláloskeppen a' Gazda ellen tusakodott [BSz; JHb LXVII/3. 198].

szubmittálhatja magát alávetetheti magát vminek; a se putea supune la ceva; sich unterwerfen können. 1745: Illy szoross Divisio alá nem Submittalhatom magamat [Torda; TJkT II. 10].

szubmittált előterjesztett; prezentat; unterbreitet, präsentiert. 1794: (A) Commissiottól bé adatván, a' még Ratiojokat nem szubmittált, és tökéletesen nem absolváltatott Rationisták nevei, végeztetett: hogy az elsőbbek a' Méltóságos Inspect. Curator Urak nevével törvényesen admonealtassanak [Kv; SRE 317].

szubmittáltatik 1. átadatik; a fi predat; übergeben werden. 1811: A Valyebradi localis Krajnik(na)k fine incassati(onis Submittaltatván egy Regestrum ... Transponált a Cassába f 40 x. 45 [Déva; Ks 102].

2. előterjesztetik, benyújtatik; a fi prezentat/inaintat; unterbreitet/vorgelegt werden. 1785: Ezen Constutio ... nem keltekünk a' Teks Táblának hova hamarébb Submittaltatik [Torokó; TLev. 9/22]. 1791: az Ajtoni Biro által bé adott Számadásoknak meg vizsgáltságok alkalmatosságával fel tett és ki adott Difficultásokra, még mind ez ideig is felelet nem adatott az annakutánna következett Esztendőkre pedig egészen 1786nak végéig számadások nem szubmittáltattak [Kv; SRE 276]. 1806: a' jövő Perioduson a' Margitai peris szubmittáltatni fog, mellynek ki menetele ... Nagyságodra nézve mint évictorra, igen terhes [Mv; Ks Thuroczy Károly lev.].

szubnektál csatol; a anexa; beischließen, beifügen. 1653/1655: Nyilván vagyon kglndél Csepreghi Uram(na)k velem valo contractusa ... én az eő kglme Contractusát fel nem bontom ... hanem (!) annuált egyébként az dolognak, kglnd(ne)k ne legyen nehéz ez czedulám alá resolutioját subnectálni [Kv; CartTr II. 876 Ozdi Tamás lev.]. 1801: in Copiis subnectálom azon Repartitionak extractussát, mellyet az Delegata Comissio a M. N. Sombori Commune Terrenumoknak fel osztásában ... velem a már fel mértékből ki dolgozott [M.nagyzsombor K; Somb. I].

szubodorál sz-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ja a sáfrányillatot (meg)érzi/szimatolja a veszélyt; a presimti periculul; (eine) Gefahr wittern. 1745: Szarka Jóseff subodorálván az sáfrány illatot, titkon kezdet lappangani, s hol legyen, vagy merre mént, azt nem tudhatni [Nsz; Ks 101 Haller János lev. Nsz-ból].

szubofficiális hivatalsegéd; om de serviciu (într-un serviciu public); Suboffizial, Adjunkt, Amtsgehilfe. 1722: job marádgyan ott az extractus, mint sem az Diaetan prostituttassam ... csak az subofficiális(na)k az Computusban erro-ra [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

szubolfaciál előrelát; a prevedea; vorhersehen. 1738: A Nms Vniversitas, nagj jóvendőbeli kávtát Subolfacialván, a Nms Város Malma Gáttán(a)k el-romlásáb(an) solemniter Protestál [Dés; Jk 503b].

szubolfaciálhat előreláthat; a putea prevedea; vorhersehen können. 1744: Hogy minden tumultus Köpeczen vette origoját, világos abbolis hogy á miolta tumultualodni kezdetek a Seditio(n)ak Authorai ... Cursus által 6 vagy 7 versb(en) bizonyos Expressusok minden Faluból convocaltattak ad consultandum, es ollyan clandestinē tartottak Conventiculumokot, hogy a Tistek semmit abb(an) nem subolfaciálhattak [Hsz; INyR].

szubordináció alárendelés, függelem; subordonare, dependentia; Subordination. 1826: subordinationat nem esmérő [Dés; DLt 495].

szubordinál 1. utasít; a da dispoziție, a dispune; anweisen, instruieren, bescheiden. 1584: Ha ky penigh az Chiaplarok keozzewl ... az bor wiueoket egyyeunetis, masunnetis el hitetneie, eggiknek borat alazwan, masiknak penigh dichirűen ... Tehagh Egy forintal bewntessék ... Azonkeppen a Borgazdakis akik illien hitetoe zemellieket subordinálnanak ezen bewntetes alatt legienek [Kv; KvLt III/12 Vegyes ir.]. 1657: Császkai György ... megjelenté, hogy szálláson is jól vigyáznék, mert okvetetlen kerten által véletlenül orozva hogy meglövöldözzenek, arra subordinálnak valami drabontokat | Valstein római császár generálisá vala ... már maga is az császár és minden rendek rettegik vala autoritását, mely miatt ... az alatta lévő officerekben subordinálnak s megöleték [KernÖn. 148, 263]. 1671: Dániel István uram udvaroskodása és ott való beszéde, úgy hiszem, tanácsbúl lött és az bátyja subordinálta, az végre is lött az postamester előtt való olyan beszéde [TML V, 555 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1705: Azt is mondják, hogy a magyarok után spíókat rendeltének volna s kiváltképpen hogy kiknek-kiknek a gazdájokat subordinálták volna, hogy hallgatózzanak az magyarok után [WIN I, 501].

2. alárendel; a subordona; unterordnen. 1652: Mind ezeket az inteseket es punctumok (!) subordináltuk á ki adatot Complationak, hogy mindenkbe(n) gubernaltassak az itt való Ecc(esi)a annak tenora zerint [Kv; KvRLt X. A. 1].

szubordinált utasított; care a primit dispoziție (de la cineva); bestellt, subaltern, subordiniert. 1657: Az fejedelemszony hogy már kedvesen látván, vacsorán asztalánál volt, estve szállására küldvén megkötöttették ... valami subordinált emberek által ... marcongották, s megkötözvén az Oltban vetették [KernÖn. 136].

szubordináltatik alárendeltetik; a fi subordonat; jmdm untergeordnet werden. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember ... az el mult télen az ott inqvaritizált Militia mellett Stationális Com(m)issarius(na)k subordináltatott volt [Vh; Ks 83].

szubordinátus alárendelt személy; subordonat, subaltern; untergeordnet, subaltern. 1717: Szükség, hogy a Jozságbeli mindenféle marhas Subordinatusokat ... Valakik(ne)k Vono Marhájok vagyon, meg változtassa [Sárd KK; Utl]. 1746: hogy az idegenek uraság hire nélkül az határt ne éljék, szükség krajnyik uramnak oly vigyázással mind magának, s mind

penig subordinatússinak lenni, hogy sine conventione az erdőt ne colálja [Déva; Erdő II, 35]. 1757: Udvar Biro Uram vigyázása Subordinatúsát úgy manuducállya hogy ... A rongy öszve szedés, és ketske láb nem lételek mián a' papiros Csinálás meg ne Csökkenyék hibázzék [uo.; Ks 92. I. 23].

szuboriálható keletkezhető; care se poate produce; zu erwartend, zu gewärtigend, zu entstehend. 1736: Nms Tordai Lőcsei Samuel urt vallyák Plenipotentiarussok(na)k Néhai Feleségétől Nagy Ersebettől való gyermeki, Maria Szabo Laszlo Felesége, és Kisanna hajadon Léány néhai Nagy attjokrol és Nagy annjokrol édes Annjok decessussán reagjok devenialando bonumok iránt suboríalható causájok-b(an) [Torda; TJKt I. 108].

szuboriálódik keletkezik; a se forma; erwachsen, entstehen. 1724: a Doboka Varmegyei Gyekei határ(na)k méti concurálván a Kolos Varmegyei Légéni határral, mely két határ közöttis nem keves inconvenientiák, és egjéb difficultasok is Suboriálodtak [Ks 7. XV gub.]. 1734: ha az vidua fideliter az Anak controversioja nélkül az A edes annyáról allo es de p(rae)senti az kezenél lévő mobile bonumit ele adgya bñt quidem, alioquin ha az Anak dubietassa suboriálódik juramento mediante tartozik az vidua elé adni [Torda; TJKt I. 31]. 1737: mint hogi az A. a Nms Cszmadia Czéhnek egjikk legitimus tagja vólt eddig, tehát a mi Controversia az Ik és az A között suboriálódottak, Nms Czéhnek (ne)k Constitutioi szerént, kell vala prümum et ante o(m)nia, ott el-igazodni | ennek utánna, tűz suboriálódván ... minden Gazda Emberek és Cseledek a suboriálódott tűzet impediálható eszközökkel, edényekkel siessenek menni a tűz óltásra [Dés; Jk 250b, 474a]. 1778: Suboríalodatt vala Difficultas a két Condividens Leány Testvérek között el-söbbenis; a ... Szt Benedeken Kovásznai Kováts Tamásné Trauzner Ersébeth Aszszony által ki váltott rész Jozság iránt [Szentbenedek AF; DobLev. III/313. 1b].

szuboriálódott keletkezett; care s-a produs; erwachsen, entstanden. 1737: tűz suboríalódván ... minden Gazda Emberek és Cseledek a suboríalódott tűzet impediálható eszközökkel, edényekkel siessenek menni a tűz óltásra [Dés; Jk 474a].

szuboriált keletkezett; care s-a produs; erwachsen, entstanden. 1724: Minémű Commissiojait vettem a Méltóságos Gubernium(na)k a ... Gyekéi és ... Légéni egyben folyo Határok(na)k Méti felett Suboriált Controversiák(na)k réviziojáról ex acclusa Commissionis Copia Nsgtok Kglmetek bővebben meg láthatya, és által értheti [Kelemenelke MT/K; Ks 66].

szubornáció felbérelés; angajare (a unei persoane pentru o faptă necinstită); Dingen. 1653: Hallottam, hogy a subor-natioi ő^a tette volt meg, hogy ötet^b megöljék, de nem tudom bizonyoson — nem mondom [ETA I, 115 NSz. — "Bethlen Gábor. ^bBáthori Gábort].

szubreparciál leoszt; a împărți (în părți mai mici); unterteilen. 1709: Az eő Felsége Militiaja számára kívántato Bor pénznek potlására bizonyos summa Ezer forintokat keltetvén repartíálnunk; ezen summából háromlott Kolosvár várossára Rf. 100. vevén azért Co(mm)issionkat minden késedelem nélkül eze(n) 100 Rénens forintokat kgték igaz-

ságosan subrepartíallja, ugj hogi az hova és kinek poran-csoltatik ad(mini)stratioja, fajgotkozás nélkül ad(mini)stral-hassa [Nsz; KvLt I. 197b].

szubreparciáltatik leosztatik; a fi împărți (în părți mai mici); unterteilt werden. 1738: Pro Variis Oppidi Necessitatibus, signanter 20-szat Postálkodásra, 10-et pedig Inter-veniensnek(ne)k erogáltatni szokot Expensakra, Melly 50. Rhenensek in summa mind Nemes Dés Várossára subrepar-tíaltassan(a)k Nztes Váradí György, Bónis János és Notari-us Böszörményi András atyánkfiai ő kglmek által [Dés; Jk 493b]. 1755: ennek előtte egy néhány Esztendővel a Falusi-ak közönségess meg egyázekből (!) ... az Falusiak öröksé-gek egyik a másikkhoz fel rudaltatván aproportionaltattak, és a terh viselésis a szerént subrepartíaltatott [F.lapugy H; Ks 62/11].

szubrepartíció leosztás; împărțire (în părți mai mici); Aufteilung, Repartition. 1718: jollehet subrépartitioink meg vadnak az falukra de pénzt is az Militia Tiszteitől kellett mutualnunk, ugj kerültük az Executiót, de mar onnan is ki fogitunk [Somlyó Cs; Ks].

szubrigli tolózár; zavor, ivár; Schubriegel. 1810: vagyon a' gabonás, melynek vagyon fenyő deszkából való, vas fejes szegekkel merőbe meg vert, két felé nyílo, vas sarkokon forgo, faiu borított zárral és kolcsál zárlo, derék ujj ajtoja also, és Felső suprilikkal [Doboka; Ks 76 Conscr. 29].

szubszekválhat utánamehet; a putea urma pe cineva; jmdm folgen, nachgehen. 1670: Ugy is kellene Kegyelmed-nek bocsátani", másnap subsequálhatna mindjárt [TML V, 365 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — "Ti. útjára, a Rottel emberét].

szubszekvált vmi után következett; care a urmat după ce-va; nach einer Sache folgend/gefolgt. 1749: in Anno p(rae)-terito 1725 ... Néhai Mlgs Groff Széki Teleki Pál Ur Nemes Kővár vidéki Szakatura nevű Faluból el szökött ... Providus Buzura Farkas alias Marosán Ursz nevű örökös Jobbágját, törvényesen ... akkori Vajdaszegi Popáktól repetáltatta: repetáltatván ... Buzura Farkasnak minden Vajdaszegen* találta-tott Attyafiai fel adták ... Buzura Farkast pedig ... a repeti-tiora kézbe(e) nem adták ... A repetitiot subsequált fel nem adás után is ... Buzura Farkas, a meg nevezett Popak mel-lett meddig lappangot? [TKI. — "TA]. 1763: Boros Miska ... mind addig, mig az dolognak nehézségéről nem intették, elébbeni recognitioját nem revocalta, a' midőn pedig revocal-ta már késő volt, erősebis a spontanea fassio, mint a subse-qualt reclamatio [Torda; TJKt V. 756].

szubszekváltat küldet; a trimite (pe cineva); schicken lassen. 1691: Veterani general Havasalföldiben Sovire, Szent Crois vicecolonellusa commendoja alatt expediált bé ezer lovast, utánna subsequaltatta Pace uramat 1000, ezer lovassal [II AMN 327].

szubszidionális szk-ban; în construcții; in Wortkonstruk-tionen: ~ pénz segélyadó; subsidium, ajutor bănesc; Subsidi-um, Hilfspgelder. 1621: Teczet eő kglmeknek hogi az Or-szagh Giwles napia Nem meszsza, addigh, megh veghez megien warakodni kel vgj itelliwk hogi netala(n) akkor va-lami subsideionalis penztis imponálnak reank | Annakokajert

hoj Biro vram eo kglme mindenfele iobbadon el erkezhsek ... es az reank imponalt subsidionalis penztis zalithasak, vetettek eo kglme adot egj vonasra f l [Kv; TanJk II/1. 316–7, 333].

szubszidium 1. (meg)segítés; ajutorare; Unterstützung, Beihilfe. 1766: oda jöve a Földvári Ferenc tisztartója, Gyöngyösi Ferenc, s azt mondá, hogy egy commissiója jött a guberniumból vagy a generálistól, Hadiktól, melyben kéri Földvári Ferencről azt az ötezer forintot ... mely Kun Istvánéról, a napájáról, szállott reá, hogy a limitanea militia subsidiumára adja által [RettE 196].

2. segély; subsidium, ajutor (bănesc); Unterstützung, Hilfe, Geldhilfe. 1579: Az Regeny Peter suplicatioat meg ertette eo kegmek keryk eo kegmeket Byro vramat tanachiawal hogy a mint ez elöt valo eztendeobe az subsidiumot meg Attak neky Azonkeppe(n) ez ydeon is aggya meg eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 186b]. 1580: Akarwan azert effele zwelkedesre tyztek zerent gondot vysseln, vegeztek hogy a subsidium es segitseg ekeppe(n) legie(n) meg [Kv; i.h. V/3. 207b]. 1581: Az Espotaly Mesternek subsidiuma felöl kit aggion Az Also Espotalyba, vegeztek eo kegmek voxot kerdwe(n) hogy sarczot ne vessenek az felseo Espotaly mesterre hane(m) Az eo igerety zerent aggion Az Also Espotalj mesternek a' Zegenyek taplalasara Mind bort mind bwzat zalonnat vyat saytot es egiebet [Kv; i.h. V/3. 237a–b]. 1582: Filistich Leorincznek attanak Subsidiumara, Segitsegere f. 10 [Kv; Szám. 3/V1. 9 Diósy Gergely not. kezével]. 1592: Zolottanak eo kegmek az tanachbeli vram subsidiuma feolel [Kv; TanJk I/1. 174]. 1793: Vice Ispány Hatfaludi Ferentz Ur Levele. Még ez előtt joval Natsád parantsolatját tisztelettel vettem vala az iránt hogy a Subsidiumnak Repartitioját Natsádnak elküldeném [Bósháza Sz; JF 36. 163]. 1846: a Prussussal vagy Burkussal volt háborus időkbén belli subsidiumot vett és adott [Illyefva Hsz; HSzJP].

Szk: búzabeli ~. 1664: ha mi kevés búzabeli és vagy egy szalonnabeli subsidiumokat mutatnák ő kegyelmek jóakaró szolgájkhoz ... Isten is megáldandá ertette ő kegyelmeket [TML III, 130 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] * **szalonnabeli ~** → **búzabeli ~** * **terhebb ~.** 1837: Minden terhebb subsidiumokat, nem külömben eshető folyamatban lehető hadi adokat s háromlandható háborui költségeket a Szepesianum Jóság el zálogosította Nyomdokossai vagy a' Familiia tartozik vinni [Dés; BetLt 5].

3. pótlás; completeare; Ergänzung. 1591 k.: Az bellica expeditioiban az gyalognak allatasabul ... ad Numeru(m) 25 hatta vala s Annak felette Subsidiumotis ket ket forintot hora, hogy eo Naga mostannis ha kywantatik Azon kegyelmessigel chelekeduin Ne onerallion [Dés; DLt 233].

4. tartozás; datorie; Schuld. 1799: Groff Teleki Imre Ur a Krakкаи Jóságért kétszer fizette meg a subsidiumat, mely szerint az egyiket vissza adni tartazunk [Ne; DobLev. IV/815 Vajna Antal Szántó Sándorhoz].

szubszidiумocska segélyecske; ajutor mai mic; kleine Geldhilfe. 1605: Bocsatottuk Pettky János uramat, tanácsunkot is kegyelmek között valo generalisunkot, azonképpen Zuhay Gáspár uramat, magyarországi főhívünket ... hogy az mely kevés subsidiumocskákat és ajándékot kegyelmek maga szabad akarajából most először minkünk ígért, azt kegyelmek között felszedessék és ... kezünkhez szogáltassék (!) az rendelés szerint [Barabás, SzO 355 fej.].

szubszisztál 1. időzik vhol; a sta mai mult timp într-un loc; (ver)weilen. 1661: (Az ellenség) Huszt körül mennyire való kárt tehetett legyen és útját melyen dirigálta s hol subsistáljon, ezek még bizonytalanok, de csálhatatlanul vagy vissza megyen Erdélyre egészen, avagy rész szerént, vagy Székelyhidat obsidálja, vagy Szatmárt [TML II, 156 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1670: Maga peng Kegyelmed az határszélyben Kolczernál és Buzintánál subsistáljanak, vagy Hagymás-Láposnál [TML V, 285 Teleki Mihály Pelei Ferenchez]. 1671: Hogy oly készülettel legyenek, hogy mihelyen második ordinantiójok jü, Erdélyre jöhessenek és az míg ott subsistálhatnak, subsistáljanak, égensenek és mindent elkövessenek [TML V, 521 ua. Székely Lászlóhoz]. — "A németek]. 1673: Moldovából semmi újabb hír nem jött, hanem Nemes János uram írja, hogy Kaplan vissza szállott s az vezérrel megegyezett; az lengyel peng Huttinnál subsistálna [TML VI, 541 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1678: Emlékezetében lehet Kgdnek, nekünk az expressissime meg van parancsolva az portáru, sem franczia, sem más lengyel, vagy idegen hadaknak subsistálni meg ne engedjük az erdélyi birodalomban [TML VIII, 250 a fej. ua-hoz]. 1699/1700: a' mikor ... a külső országokra ki, vagy bé felé indultak, mindenkor az Armadának ott^o kellett Subsistálni, hól négy, hól öt hetekig [BK. Folti Bálint testvérehez Bécsből. — "Öfelsége hadai. "A levélíró birtokain]. 1706: Mi Károlyban nem mervén subsistálni, megyünk Olcsvára, onnan csakhamar felindulunk Selmecbányára [Kv; KvE 247 VBGy]. 1788: a' mostani Szállásom Szében igen alkalmatlan az erős téli napokon való abba(n) mulatásra ... hidegek a' szobák; vén ember(ne)k bajos azok b(an) most Subsistálni [Kercsesóra F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

2. marad; a rămîne; bleiben, fortbestehen. 1672: Parancsolja mind a mi kegyelmes urunk ő nagysága s mind Kegyelmed, hogy subsistáljunk valamely helyben [TML VII, 544 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1741: hallottam Boka Bumbujtol, hogy néki lehetetlen it Subsistálni mert már majd mindeniből ki pusztul [M. fráta K; BLt I Szóts Stefán (40) zs vall.].

3. létezik, fennáll; a subzista/dăinui; bestehen, Existen/ Subsistenz haben. 1721: ilyen formában ennek az Ország-nak subsistálni lehetetlen [Gyf; Ks 95].

4. törődik vmivel, ügyet vmi; a se ocupa/interesa de ceva; sich um etw. kümmern. 1677: A' Legitima Executio minden helyeken peragáltassanak; annak violens turbatori a' Decretumnak tartása szerint szorgalmatosan meg-bűntetessenek, azt impediatio Mandatumok ne expeditassanak, és az illegitimum Mandatumok nem obstatván az Executorok ne-is subsistállyanak azokra [AC 198].

5. felhagy vmivel, abbahagy vmit; a se lăsa de ceva, a renunța la ceva; unterlassen, aufgeben. 1677: A magyar atyafiak prédálják s pusztítják az Szilágyot s ez vidéket. Én elejekben írtam volt, subsistáljanak, de nem fogadták [TML VII, 446 Teleki Mihály Béli Pálhoz].

szubszisztálhat 1. időzhet; a sta/rămîne mai mult timp într-un loc; weilen können, sich aufhalten können. 1671: oly készülettel legyenek, hogy mihelyen második ordinantiójok jü, Erdélyre jöhessenek és az míg ott subsistálhatnak, subsistáljanak [TML V, 521 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. 1677: Az ott benn lévő mostan fogadott hadakról is ... disponálni kell ... mert itt sokáig nem subsistálhatnak [TML VII, 407 ua. a tanácsurakhoz]. 1678: Ezek kegyel-

mes Uram oly helyre, az hol bátran ne subsistálhassanak, nem is mennek [TML VIII, 253 ua. a fej-hez]. 1704: a generál parancsolt, hogy a Toroczkaik azmely házbán vannak, készítsék úgy el, hogy subsistálhassanak benne [WIN I, 289]. 1705: Ma jelenté az Úr, hogy Gyulai István uram a Havasalföldből levelet írt volna és elbúcsúzott volna az úr szolgájától, megírván, hogy viseltesse gondját az úr lovainak és embereinek, mert ő nem tudja meddig subsistálhat Havasalföldében [WIN I, 396]. 1723/1770 k.: az Unitaria Religión való Papnak a' Mlgs Grof Ur ő Nga Parochialis Fundust assignaljon; mellyre építsen ő Nga egy jó Házat, Pitvarával és Kamarájával egybe, a' hol a' Pap subsistálhasson, és az Eklis is conflualhasson [Vajdakamarás K; Sz-Conscr. 143-4].

2. el/fenntarthatja magát; a se putea întreține, a-și putea procura mijloacele necesare traiului; sich (unt)erhalten, Subsistenz finden, sich ernähren. 1717: à Militia ben lévően à Hazában, és bizonyos regulált alimentatión nélkül nem subsistálhatván, Méltóságos Com(m)endans G(ene)ralis Excelentiaja parancsolattjából proponált Summából igértünk 350000 Rh f. melyekben Computáltak à Militia alimentatijára négy téli hónapokra való buza, Zab, és Széna [KvLt 1/220 gub.]. 1752: Fizetéseském irántis igen alázatosan, de telyes bizalommal instálók, ha kegyes szívére nem vészi a' Mlgos ur igen bajosan Subsistálhatok [Szentdemeter U; Ks 83]. 1764: Az alattvalók annyira nyomorgattatnak, hogy nem subsistálhatnak, mások felett taxázzák s nemkülönbön mint a' jobbágyot szolgáltatják' annyira, hogy Bihar, Csátár, Püspöki nagy roppant helységek pusztulófélben vannak [RetE 167. — "A papok]. 1776: ha verő maradnae vacantiában, a' ki jó Gazda is hogy terhes házat tarthassa a' vacantiában maradatt verőből harmincz vas tsináláson felyülis foghasson magának, így már a' verőkis vacantiában nem maradnak, a' terhes házat tartó Gazdais ki az három ágas vassal nem subsistálhatna szükség potolhattya [Torockó; TLev. 7/5]. 1783: Innet csak a kidei ment", Elek Márton. Esztendeig lakott ott, de nem subsistálhatott, mivel nem adtak egyebet másfélszáz forintnál [RetE 422. — "A csehek közé, papi munkát végezni]. 1786: ha a Thorockai Lakosok az Bányaszágtól es Vass mivelestől ... el rekesztették (!), itten a Város nem Subsistálhatna s meg sem elhetne sovány és keskeny Hátár közti való szorítása mián [Torockó; TLev. 4/13.14].

3. megmaradhat; a putea dăinui; leben können, verbleiben können/mögen. 1667: az fő porkoláb fizetésén tartuk Csuthy uramat, ha kapitány nevet adnánk is neki, mely ha azon fizetésen nem subsistálhatna, kész vagyok magaméból suppléálnom [TML IV, 20 Thököly István Teleki Mihályhoz]. 1690: Maga az Lotharingiai Herczeghis Szebent az mikor p(rae)sidealta, azt mondogta, hogy Segesvart Medgyest és több akkor nem praesidealta városokat azért nem terheli, sem praesidiummal sem quartellyal, hogy mi es Udvarunk subsistálhasson [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. 1704: Hogy a nemesek magok nemesi szabadságban megtartassanak és semmi dolgokban meg ne sértsenek, a parasztok is pedig a magok kicsiny hajlékokban és örökségekben megtartassanak és subsistálhassanak [WIN I, 197. — "A király óhajai].

4. élni; a putea subzista/trăi; Lebensunterhalt finden. 1774: Teleki Miklós úr elhagyván a katonaságot, az holott vicecolonellus volt, megházasodott vévén feleségül Gerhard Katát, akivel kapott volt ugyan 16 ezer forintot, de jószágot, ahol subsistálhatott volna, nem adtak véle | És azért

Erdélybe szorulván, az édesatyja, Teleki Sándor, élt még akkor, s sokat munkálódott mind arra bizott emberei által, mind személyében, hogy adjon az atya jószágát az hol feleségével, gyermekeivel subsistálhasson [RetE 319-20, 320].

5. vmi nélkül nem ~ vmit nem nélkülözhet; a nu se putea lipsi de ceva; etw. nicht entbehren (können). 1749: én alázatosan irhatom Nacsádnak; hogy köntös nélkül én nem Subsistálhatok [Nsz; ApLt 1 Apor László atyjához, Apor Péterhez].

6. érvényes lehet; poate să fie valabil; zu Recht bestehen, gelten. 1782: Ami nézi az 1715béli 2da Marcii költ Contractust, az sem subsistálhat, és az Anak nem prejudicálhat Actioja enerválására, mig nem az lk az ln Anno 1710 die 12dik xb(ris) költ Divisionalist Eczen András és Miklos között perágaltattott ... elő nem adják [Hsz; BLev.].

szubszisztálhatás fennmaradhatás; posibilitatea de a dăinui/exista; (Aufrecht)erhaltung, Fortbestehen. 1677: Ha Kegyelmed gondolná az hadaknak elosztását és nem subsistálhatását, Kegyelmed Kővárig continuálja útját, de tovább onnét semmiképpen ne mozduljon [TML VII, 404 a fej. Teleki Mihályhoz].

szubszisztáltatott megmaradt; care a rămas de la ...; belassen. 1705: megírtam vala Gyaluba Bogdány Zsigmond uramnak, aki a kurucoktól subszisztáltatott inspector vala, hogy jűne be Kolozsvárra, hadd beszéljek véle [WIN I, 643].

szubszisztencia 1. létfenntartás, megélhetés; întreținere; Unterhalt, Erhaltung, Subsistenz. 1704: (Apor Péter) Mostani szükségében pedig csak azt kívánná, hogy abból, akit neki testált Apor uram, valami subsistentiára való pénzt fordítana az asszony [WIN I, 311-2]. 1705: Hogy pediglen mindnyájan magok fogyatkozásit egymásnak ne panaszták volna, s kivált a téltől megijedvén, subsistentiájukról oly formában ne gondolkoztanak volna, hogy ha ugyan Isten azzal látogatna meg bennünket közönségesen, hogy itt kellene a télen is nyomorogni, elégtelen lévően itt a subsistentiája, hogy Havasalföldre a generál és Gubernium consensusából mint mehetnének által | itt valamennyi magyarság vagyon az három úron kívül, úgymint gubernátoron, Haller Istvánon és Keresztésin kívül, mindnyájan készülnék, hogy sz(ent) Márton-napig elvárják, azután pedig mind egyszersmind kéredzenek, mert tovább nem lesz subsistentiájok | mind ki kellett belőle menniek' azért, hogy az armada elérkezvén ne találjon élelét és subsistentiát magának [WIN I, 486, 545, 558. — "Kolozsvárról az ottlakóknak]. 1747: considerálván én' mind Feleségemhez való véségét, mind pedig ezen kívül Subsistentiájára való helljének nem létét ... ígertem volna Magyarosi Beniamin U(ram)nak hogy a Curianak és Alodialis földek(ne)k felét ő kegyelmének cédálam [Asszonynepe AF; DobLev. 1/225. — "Borsai István].

2. ellátás; subzistență, hrană; Unterhalt, Versorgung. 1705: Glöckelspergné asszonyom is az asszonyhoz jött vala ... Valami emberek mondták volt ugyan, hogy Váradnál lőtt volna, de ... azóta le is érkezett volna, nem mulathatna az úton, nem lévően annyi embernek subsistentiájára való alkalmatossága [WIN I, 516]. 1717: Ifjú Szent Kereszti András Atyankfia a' Beszterczei Moldva felől való Passusnak be vágatására a' Guberniumtól küldetettvén, rendelte-

tett két Lovára Széna és Zab in natura Kegyelmetek annak-okaért ... két Lovára, szénát, és zabot a' rendes proportio szerint két holnapi Subsistentiara Besztercze Székből assignallyon [Kv; Ks 83 gub.]. 1722: a Conscriptor Vrak ... immár azt p(rae)tendallyak hogi egy helyet denominallyok: az holot is lehessen egy holnapi Subsistentiajok a purizálás-ra [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1727: Az Inquisitor Cancellista Déákok mellé ... rendeltetik Commissarius(na)k Benczenzi Rác András Uram, kiis Viaticumat vévén kezéhez ... mindenütt azan Deakokkal fog jami a Specificalt személyekhez, illendő subsistentiajokrol provideallyan [Déva; JHb XLII]. — Némelyik adat a másik jelhez is tartozhat.

szubszkribál 1. aláír; a subscribe/subsemna; unterschreiben, (unter)zeichnen. 1639: Becski Andras ... hoza elő az Relatoriát mondva(n) hogi kesz, enis subscribala(m), de hogi Bakocz Ur(am) subscribalt volna, ne(m) tudo(m) [Kiskerék AF; JHb XXVI/16]. 1643: A Vladika pópa Stefánnak is mondtam, ha reversalis alá nem irsz, Vladika nem lehetsz ... És így magokat meg gondolván mindnyájan subscribálának ... s pópa Stefán is subscribála mind a condioknak s mind a reversalisnak [Gyf; DoclstTrans. 220 Geleji Katona István I. Rákóczi Györgyhöz]. 1677: a' benemeritus haza fiainak, és Fejedelmeknek jámbor Szolgainak érdemes megjutalmaztatásokra a' Gubernatornak az egész tanácsal egyenlő tetszésekből autoritások légyen, a' Fejedelemt nevé alatt expediatván a' levelek; mely leveleket a' Fejedelem, a' Gubernator, és Cancellarius, eo absente, secretarius subscribállyon [AC 34]. 1704: Ma is felgyűlvén az ország, akik még azt a sokpecsétű proscriptiót nem subscribálták volt, azokkal subscribáltaták [WIN I, 185–6]. 1729: a' mely Levelet a' Fiscusnak kételenségből subscribálnunk kellett, azon Level erejével maga Jóságát edgikünkis el ne veszesse [Nsz; JHb XLII]. 1758: Mű kik alább Subscribálunk, adjuk ezen Levelünket arról, hogy^a [Mv; WassLt. — *Köv. a lev. szövege]. 1763: ezen Contractust akkor enis subscribálom, s mint bizonság meg petsétem [Ebesfva; Ks Baló Antal lev.]. 1770: Teleki Adám ... Regius consiliariusságot kapott volt, melynek nagyon örült. Ritkán subscribált, hogy oda ne tegye: „Felségess Asszonyunk C(onsilia)rius” [RetE 221]. 1802: A Sub Nro 10 lévő Contractusból, mely lehet az aránt győződni, hogy abb(an) a panaszo Aszszony Nagy Annyának neve subscribálva nintsen [Torda; TLT Közíg. ir. sztlán Gálffy Joseff viceispány kezével]. 1823–1830: az özvegy így subscribált: Verwittelte Majorin Plato [FogE 285]. 1829: A Testamentom már meg volt írva, és a nehai Ur, és Tkts Kontz Ur által subscribálva és petséttel [Algyógy H; BetLt 2 Kakutsi Péter (49) szb ns val.].

Szk: nevét ~ja. 1775: Mi, kik nevünket subscribáltuk, adjuk örök emlékezetül mindeneknek ... [Örményszikés AF; BetLt 6]. 1807: Mű kik ide alább neveinket Subscribáltuk ... adgyuk tudtára mindenek(ne)k ... [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. helyesl; jóváhagy; a aproba; gutheißen, „unterschreiben”. 1677: Illyen nagy derék Casusban pedig, úgy-mint ha közönséges surrectiora való parantsolat lenne, a' Gubernatorral együtt a' Tanátsnak nagyobb része subscribálja az ollyan parantsolatokat [AC 36]. 1687 k.: Gegesb(en) lako Csok Péter a' kisebbik hagyott Fenes idővén a' felső határ-b(an), egy Tökös, egy mosolygo, és egy kerek alma fát, fiatalokat Testamentumb(an), melynek a' Battyais Csok János

... ne(m) contradicál sőt inkább subscribál [Geges MT; MMatr. 174]. 1710: És mivelhogy tudom Bánffy Dénesnek minden intentióját, hogy kegyelmedet egész házával együtt el akarja veszteni, azért jelentem meg kegyelmednek: ha maga életit, gyermekeinek, feleséginek megmaradását szereti, praeveniálja a' magára következő veszedelmet, és subscribálja ezt a' ligát^a [CsH 115. — *Teleki Mihály szavai Béli Pálhoz].

3. igazol, bizonyít; a confirma; bekräftigen, bestätigen. 1785: Német Nemzetből való Eredetekre ... Citallyuk az Familiak(na)k névéket, a' Bányákban lévő Mineráknak, és egyéb Materiáknak ugymint, Ort, Értz, quartz, Katzender etc Ugy nem külömben a' kohokban verőkben lévő Műszereknek 's eszközöknek Pest, Slak Solban etc nevezeteket, melyek mais ennek az igazságnak mint egy meg annyi bizonyosságok eléggé subscribálnak [Torockó; Thor. XX/9].

4. be/feliratkozik; a se inscrie; sich unterschreiben, sich als ... eintragen. 1823–1830: elmentem a' prorektorhoz, Meiners Károlyhoz ... és ott immatriculáltatván magamat, ekkor tettem határozást tökéletesen, hogy pap leszek, és mint theologiae studiosus úgy subscribáltam | (Szentpáli Elek) Marosvásárhelyt deáknak nem subscribált volt, csak mint úrfi-praeceptor volt, úgy lakott a' kollégiumban | (Szendrei Dávidot) Csakugyan subscribálni megengedték, de úgy megszegyenletette magát, hogy Enyedre nem kívánt visszamenni [FogE 210, 286, 288].

szubszkribálandó aláíró; semnatar; Unterzeichner. 1749: Minket alab suscribalando szemeket elhiva Uzoni Kis Pal Laszlo vram ... hogy ... latnok meg az eő Kglme fűbeli kárát [Kökös Hsz; Kp 175]. 1773: Citaltata mi altalunk ide alab suscribalando személyek által ... Kúspál László Uramot pakular Janos Uzoni jobbágya által [Uzon Hsz; Kp IV. 264 Menyhárt Ferenc lev.].

szubszkribálás aláírás; subscriere, semnare; Unterschreibung. 1678: Gróf urammal aemulálkodván, elől mondas, elől járás, elől subscribálás felől [TML VIII, 204 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

szubszkribálhat aláírhat; a putea subscribe/subsemna; unterschreiben können. 1653: Ő kegyelmének kellett volna ugyan imi most, de úgy elerőtlenedett, hogy nem is subscribálhat már [TML III, 422 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

szubszkribált I. mn 1. vmit aláírt (személy); (persoană) care a semnat ceva; unterschreibend, unterzeichnend. 1729: hogi edgikünknek is a' subscribalt Szemellyek között, kára ne következessék, és az Absens Atyafiak között valamellyiknek refractariussága miá, magunk Jósága ne forogjon periculumban ... mind ezekre rendeltünk magunk között illyen Fundusokat^a [Nsz; JHb XLII. — *Köv. a részl.].

Szk: alább ~. 1721: Mi alab Subscribalt személyek ... adgyuk emlekezetul ... ez mi Patens Relatoriak(na)k rendiben^a [Asz; Borb. II. — *Köv. a részl.]. 1758: Anno 1758 Die 22da Juny mi ide alább Subscribált Rectificatorok ... Ki menvén az betsületes Kolosvári Kádár cözében bizonyoss exoriált controversiának dirimálása végett^a [Kv; KCJk 37b. — *ua.]. 1783: Mi allább Subscribált Nemes Szemellyek [Radnóti KK; BFR Várodi Simon ns kezével]. XIX sz. eleje: En ide alab subscribalt Nemes személyly ötöd-fél Esztendeig az Mlgs F. M. suki suki János Ur Udvará-

b(an) praeceptoroskodván tisztességesen és betsülettel mindeket meg fizetett az mi illet [SLt XXXVIII].

2. aláírt; care a fost semnat; unterschrieben. 1735: adam ez Subscribalt Levelemet [Pókafva AF; JHb XXVIII/63].

Szk: *maga által* ~. 1762: Mlgs Felső Magy(ar) Suki Suki János Ur ... adott vala kezünkben maga által subscribált pecsétes Carthabeánkát [Kv; SLt XXXV. 6] * *maga/saját kezével* ~. 1688: En Sz. Pali Ferenczné Recsei Bojer Sara, adom ez magam kezemmél Subscribalt pecsétes levele(m)t jövődöbéli bizonyághul [Fog.; Szád.] | adom ezen saját kezemmel subscribalt es pecsetemmel meg erőssitet levelemet [Ne; DE 2].

3. beíratkozott; care s-a înscris (la ...); inskribiert, eingetragt. 1870 k./1914: Gólya: ez volt a neve a subscribált első éves deáknak, s általában az újan érkezett osztálytársnak [MvÉrt. 14].

II. *fn* vmit alulírt személy; semnatar; Unterschriebene(r). 1802: Quietantia Száz Negyven öt Renens forintokrol ... melyeket mi alább Subscribáltak ... az Sombori fiui ág részére jutott két Tertium Excisiojáért, Conscriptiojáért, assignatiojáért ... hiba és fogyatkozás nélkül percipialtunk [M.zsombor K; Somb. II].

szubszkribáltat aláírat; a pune (pe cineva) să semneze ceva; unterschreiben lassen. 1660: Ím az több regalísokat is cancellarius uram elkészítette melyeket felküldtem Kegyelmednek, ezeket is azért az többivel együtt subscribáltassa Kegyelmed és hozza el is magával [TML I, 557–8 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1662: Az leveleken Kegyelmed subscriptiójának helye lévén, Kegyelmed jelen nem létében is látván hasznosnak lenni, neve alatt is subscribáltattam [TML II, 256 Kemény Simon ua-hoz]. 1665: Ha azért azt Nagyságod subscribáltatja, maga méltóságos titulussát is praemialtassa [TML III, 377 Teleki Mihály a fej-hez]. 1666: ez okon egy albat Subscribaltata hogy az szerint le írta az mint az testamentum volt [Csz; Bállt I]. 1678: Ezen commissiónk s ebben való inclusa parancsolatunkból való iratásunkat vévén Kld, kglssen és igen serio parancsoljuk tisztí alatt levő vármegyéinkben és districtusunkban minden rendekkel hova hamarébb sunscribáltatni és kezünkhöz sietve küldeni el ne mulassa [TML VIII, 33 a fej. ua-hoz]. 1704: Ma is felgyűlvén az ország, akik még azt a sokpecsétű proscriptiót nem subscribálták volt, azokkal subscribáltaták [WIN I, 185–6]. 1776: Mikor ... Mlgs Praepost Ur azon Reversalist az Exponens Urfi ő Ngával subscribáltatni kívánta, subscribáltat akkor, vagy gondolkodásra való haladékat kért magának? [Nsz; GyL hiv.]. 1801: ezen ujj Contractusnak párját ki vitte az Plenipotentiarius, hogy az. Principalisnéjával subscribáltassa [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár nyil.].

szubszkribáltathat aláíratathat; a putea cere cuiva să semneze ceva; kann unterschreiben lassen. 1664: Zelnice nevű faluról ez elmúlt éjél megíratta ő kegyelme az donatíot, most Almakeréken subscribáltatathatni [TML III, 8 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1665: Kegyelmed szakaszsa fel az praefectus uram levelét s az mi én nálam volt, ott leszen több, itt nincsen, nem is értem, az melyről ír, mert én nem láttam, de ha mi oly szükség leszen az levélre, hiszem reá emlékezik Kegyelmed és hamar íratath olyat s urunkkal subscribáltathat [TML III, 495 Bánfi Dienes ua-hoz].

szubszkribáltatik aláíratik; a fi semnat/subsemnat; unterschrieben werden. 1794: A' Venerabile Consistoriumtól ki rendelt exactoria Commissiotól a' Dézmálásnak jobb moddall lehető véghez vitetetésére tzeolozó Proiectum adatattván bé, es fel-olvasztatott és helyben hagyatván Subscribaltatott [Kv; SRE 317].

szubszkribens I. *fn* aláíró személy; semnatar; Unterschreibende(r), Subskribent. 1753: mint hogj a subscribens neve nimetes formájú volt én arra nem emlékezem ki subscribálta [Törzs. 6 Simon Csobok jur. ass. sedis Kézdí nyil.]. 1768: az Komorutza nevű helylyen, Domokosnak edgy Szánto Földgye lévén nállunk Zállogban, ugmint alább Subscribensnél és Testvér-Hugomnál Borsai Susánnál kibocsátottuk [Asszonynepe AF; DobLev. II/389].

II. *mn* aláíró; care semnează ceva; unterschreibend. 1843: az Inventariumon jelen volt Subscribens Város Gazda Nagy István Urnak — Transponaltuk a Tekintetes Tanácsnak fenntis érdekelt ... 485. számú Határozata tartja [Dés; DLt 622].

szubszkripció I. aláírás; semnătură; Unterschrift. 1640: Mind ketten papok it a faluban Boersagokatis praetendalliak de edgieb productioiok ninczen, hanem Thomori Pal neve alatt vias peczet es subscriptio nélkül exhibealtatot level ... meli semmire kello [Fucsa F; UF I, 810]. 1662: Az leveleken Kegyelmed subscriptiójának helye lévén, Kegyelmed jelen nem létében is látván hasznosnak lenni, neve alatt is subscribáltattam [TML II, 256 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1665: Kérem is Nagyságodat alázatossan, ha ezeknek subscriptiójokon, pecsétléseken nyugtatja meg méltóságos elméjét, úgy is ne késeltesse igen hamar kiküldeni [TML III, 377 Teleki Mihály a fej-hez]. 1704: Mindössze volt rajta 85 pecsét és subscriptio, azmellyel is micsoda kárt töttünk nekik s magunknak is mennyi hasznót, akárki megítilheti [WIN I, 180]. 1823–1830: Göttingában a decanus cenzurája és subscriptiója nélkült semmi munkát kinyomtatni nem szabad [FogE 233].

Szk: ~val *konfirmál*. 1652: Ezek(ne)k penigh nagyub bizonsaghara es erőseghere úgy mint velünk jelen leven az oda felly praenotalt böczülletes Uraink, kikkel egyöt Testamentaria dispositio szerint valo levelünk, maghunk peczetünkkel — s — subscriptionkal ... confirmaltuk [Kv; RDL I. 139]. 1757: Minekutánna e Dolog ... végben méne Miis stabili pro Rei Documento, fide nostra mediante megirtuk és kiki usualis Pecsétünkkel, és subscriptionkal Confirmaltuk [Torockó; Bosla] * ~val *korroborál*. 1726: adom ezen Testimonialisomat fide mea mediante futura pro Cautela szokott pecsetemmel, es subscriptionnal corrobóralván [Dob.; Borb. VII. 6]. 1731: Melly Dolog előttünk így lévén irtuk meg miis fide n(ost)ra mediante Kezu(n)k sub Scriptiójával es szokott pecsétünkkel Corrobóralván [Fejér m.; Borb. II]. 1748: irtuk meg miis Futura pro Cautela, Fide N(ost)ra mediánté subscriptionkal és usualis pecsétünkkel Corrobóralván [Mezőmadaras MT; IB] * ~val *megerősít*. 1712: Ez dolog melly mi előnkben az ki adatot utrumnak tenora szerint így ment végbe, erős hittel őket, az kiket előnkben Compellaltak az Nagycságod Pecsittyivel fide nostra mediante sine omne indulgentia meg eskettük és az mit vallattak igazán be írták mellyet miis Pecsétünkkel és Subscriptionkal me (!) erőssítettünk [T; Törzs.]. 1767: Mely ki határozás és földnek ki nyomása, hogy általunk, és előttünk mindenekben a' fellyebb meg irt modon ment légyen

végben, arról adjuk miis ezen bizonyság Levelünket Futuro pro Testimonio Fide N(ost)ra mediante, szokott petsétünk, és tulajdon Subscriptionkkal meg erősítvén [Nagylak AF; DobLev. II/376. 1b]. 1783: Mellj fenn irt osztajt hogy a Praet(itulált) Atyafiak előttünk és rész szerint általunk a fen irt mod szerint vitték és vitettek végb(e) ... Subscriptionkal és Petsétünkkel is meg erősít(vén) [Zoltán Hsz; Borb. II] * *maga/tulajdon keze ~ja*. 1688: A sz: Partialis Nemegeyi Mihaly Uramnak ez egyzceri cselekedetiről, részegeskedésről kardoskodasáról condonál de illyen conditionnal, hogy a Vissai^a Ecclesiat complacellalya meg kövesse, es obligallya magat maga kezének subscriptionjával, hogy ha többé e fele enormitasokba elegyitené magát a' sz: Társaságtól rejcialtassék [Szjk 223. — "Kj". 1749: Melly(ne)k meg állására mind két részről magokat a Contrahens felek kéz bé adással obligálván irtuk, meg mi is futura pro Cautela fide nostra mediante szokott petsétünkkel és tulajdon kezünk Subscriptionjával is Corroborálván [Kv; Borb. II] * *vkj ~ja alatt*. 1660: Meli dologhnan nagjub bizonysgara es erossegerere adtuk mys, az mi peczetes leuelünket subscriptionk alatt fide n(ost)ra mediante [Kv; RDL I. 145]. 1712: Melly eo kglme íránt valo Plenipotentiajáról adgjuk műis kézen fogott köz Birák ezen pecsétünk, es Subscriptionk alatt költ Testimonialis levelünket, fide nostra mediante [Hari AF; Doblev. I/75]. 1776: Láttam Gyalakuti Groff Lazar vrfii ő Nganak Subscriptionja alatt a' Conditioikat mellyeket (: a' mint az írásról ismértém :). Mlgs Praepost Ur irt vólt, de hany punctumok vóltanak, bizonyson nem emlékezem [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.]. 1831: Czako János Ur ... ezen Biztossághoz intezett Vallomása tulajdon Petséttye es Subscriptionja alatt ... ide mellékesítettik [Dés; DLt 332. 9]. — L. még AC 84; BÖn. 562; CsH 347; DFaz. 21; ETA I, 96; RettE 145; RSzF 191; TML VII, 133, 138; VIII, 408; WIN I, 166.

2. *isk. 1823–1830*: Mikor első tanulásomat folytattam, sokszor jutott eszembe, hogy ha én a subscriptióra eléállok is, de be nem vesznek, mert amit én az első classistól fogva tanultam, lehetetlen, hogy mind elmondjam, mert sokat elfelejtettem | Június 28-ik napján esett meg a subscriptio, délelőtt az írás folyt, stílus, periodus, s akitől kitelt, versírás [FogE 94, 95]. 1870 k./1914: Subscriptio: a logika classis, VI-ik osztály végzésével kiállott, deákságra előléptető szigorlat után következett ünnepélyes (curatorok, professorok s érdeklődő notabilitások jelenlétében történt) enuntiatio, nevüknek az alma mater törzs matriculájába való beírása és az előjárósággal való kézfogás [MvÉrt. 45].

szubszkripció aláírással ellátott; (prevázut) cu semnătură; Subskriptions-, Unterschriften zeigend. Szjk: ~ levél. 1678: az gyűlésből a nemességnek színét mintegy huzonhatig küldötték vala az estve hozzám követségén, instálván azon, hogy mivel az az subscriptió levelek nem ő nagysága méltósága ellen, sőt annak megerősítésére való, subscribáljam én is [TML VIII, 11 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1733: Melly dologhnan nagjub bizonysgara műis adgiuk ezen subscriptio Levelünket fide nostra mediante [Thorockó; Bosla]. 1746: Melly dologhnan nagjub bizonysgara műis adgiuk ezen kezünk alol emanalt subscriptio levelünket fide nostra mediante [uo.; i.h.] * ~ *testimoniális*. 1697: Melly dolog(na)k nagyobb erősségére és jövendőbeli bizonysgara énis irtam és adtam ez Petsétes Subscriptio Testimonialisomat ... Thoroczka P. Szabo Mihály m. pria [Kv; KvLt I/186].

szubsztálhat kitarthat; a putea stăruî în ceva; hinaus halten können. 1654: Nagy Thamas ... tartozik elsőbe(n) Deponalni Radulj passara negyven magyar forintot annak felette ezen torvenyt Suscitalhasson (!) Nagy Thamas Ur(am). ha pedig eo Kglmenek halalla tortenek maradekys szubsztálhassak absque ulla (?) Juris Remedia obsztante [Komána F; Szád.].

szubsztancia 1. vagyon, javak; avere, bunuri; Besitz, Habschaft, Sache(n), Güter. 1673: bizony két-három partipámon kívül száz pénz ára substantiám nem maradt [TML VI, 418 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1731: Vagyon ezen Molnar Háznak edgy kis kamarája, mellyben a Molnar szokta Conserválni substantiait [Kászonjakabfa Cs; BCs]. 1731/1768: mostani kevés Substantiából állandó és helyes Rendelést ... a' Gyermekeim között követhető vissza-vonásoknak és izetlenségeknek el-távoztatására nézve akarok tenni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1737: Tktes Doctor Pataki Samuel ... adván ő kglme elő, hogi Balog István, meg-ivánn számos kupa borát kortomájáról ő kglmén(e)k, és elabálván, maradt Nztas Dálnoki Dániel Atyánkfiánál holmi Substantiai ... melly substantiák(na)k aestimatiojára, és T. Doctor Pataki Samuel kedves Atyánkfia ő kglme praetensiojág valo assignáltására (!) exuittáltatnak^a [Dés; Jk 473b. — "Köv. a nevek]. 1743: Nogicza Péter ... deficiálván a mi kevés substantiája volt a Creditorok occupálták [Kersec H; Ks 81. LXII. 13] | Nehai M(é)ltóságos Groff Lazar Ferentz Vráms Besztertzen levő substantiai ... az említett Groff Ur Fiai jelen letekben hanyatassanak meg és a mik Relicta Aszszonye s Arva Leanyie azokat vigye el az Aszszony [Nsz; LLt gub.]. 1755: azon Malomel Nsgod erőszakkal és potentiose minden substantiával együtt occupalta, violenter el foglalta [H; JHb XXXV/74].

2. ?lényeg; substantia; Wesen, Substanz. 1710 k.: Az örökkévalóság, aeternitas azért nem egyéb, hanem annak az ensnek, állat, valóság, substantiának, vagy dolognak, accidensnek, amelyben vagyon és mondatik lenni, azon egy állapotban való állhatatos és változás nélkül való megállása, valósága, maradása [BÖn. 458].

szubsztanciácska javacska; bunuri neînsemnate; kleine Habe, kleines Gut. 1720: mihent annyira valo állapotban lészek hogy excurralhassak, ha semmissé maradokis, kevés jóságocskámát és egjéb Substantiácskámatis pinzé tészem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Sámuel lev.].

szubsztanciális lényegi; substantiál; substantiell, wesentlich. 1790: Gerendi Sigmoid Ur ... a Dolognak substantialis belső valósága szerintis ... legközelebb valo vérsége szerint immediatus Haerese ... azon Szantsali Jóságára még 1100 ~ ezer száz M. forintokat super levált [Radnót KK; DobLev. III/678. 1b Csato Mihály aláírásával].

szubszternál 1. elő/felterjeszt; a înainta/prezenta; vorbringen, unterbreiten. 1775/1802: (Az) exmittált Commissarius Atyankfiak magok Operatiojakot meg tévén, az arol valo munka a Pársok Procuratoraikkal communicáltattak vala végre, hogy ha ... még valami Reflexiojak lenne, ezen Törvényes Táblának Judiciumára substernálnák [BSz; JHb LXVII/3. 149].

2. vminek alávet; a supune la ceva; unterwerfen. 1829: betsültettnők meg azon Kilencz Kalongya Szénát, mellye-

ket Borsai providus Pakulár Danyilla Executio alá Substernált [K; Somb. II]. 1835: az 1622k Esztendőbéli által adásról szollo Contractus Szerént a Felső Sinfalviak(na)k gondviselésé alá, úgy engedtetett vala az Also Sinfalvi Praedia Hely hogy a Határt őrizzek, el foglalni ne engedgyék s magok se alienálják, melyre ha mindgyart kötelezték légyen is magokat, kötelezéseknek meg nem feleltek, mivel ... Also Sinfalva Határából bizonyos részeket ... Executio alá substernáltak [Asz; Borb. II].

szubszternált vminek alávetett; care a fost supus la ceva; ... unterwerfen. 1829: az nap sem a Tekts Executor Ur, sem én az executiot continuálni nem érkezvén, az egész substernalt Jozság a' Dnalis és Falusi Birák Gondviselése alá rendeltetett [Marosfelfalu MT; DE 2].

szubsztituál vki helyébe állít; a pune pe cineva în locul alteia; jmdn im Stelle eines anderen setzen, mit jmdm ersetzen, substituieren. 1623: Ha Istenteőll magara bocsattott Nyauaiak myath tiztinek meg nem felelhet vgy a' mint keuanttatnek az te' omnia Egy Jo seren Ertelmes Iffiu Embertt keressen maga mellé kit Vice Vduarbironak substitution [Szu/Fog.; BGU. — "Ante]. 1671: Ha penig annak' vacantiaja történnék mentül hamaréb a' Tanácsok edgyező ertelemből mást alkalmazot szubsztuállyon ő Naga és a' közelebb következendő Gyűlésen, az Ország-is approbállya [CC 10. — "A kincstámoki tisztségnek]. 1767: Belső Cantor Beke György Ur(na)k injungáltassék hogy magának a' Déákok közül egy jo éneklőt szubsztuállyon [Kv; SRE 223]. 1791: az eddig fungált Fő és Vice Qvártások rendes idejek el telvén a' régi rendtartás szerént szükséges volna azok(na)k helyekb(e) másokat szubsztuálni [Kv; SRE 272–3]. 1802: Minthogy én ezen fenn forgo panasznak investigatiojára, egyéb csoportos hivatalbéli foglalatosságaim miatt nem érkezem, tehát magam helyett Substitutuom, annak ... léjendő investigatiojára Processualis szolgál Biro Nagy Pál Uramat [Torockó; TLev. 10/8]. 1838: Al-Jegyző Somai Lajos aa(na)k (!) hivataláról való lemondását elfogadván helyibe ... második Al-Jegyzőnek szubsztuálta eddig volt Archivarius Tussai László aa-t [Dob.; RLt].

szubsztituáltatik 1. vki helyébe állítatik; a fi substituit; als Substitut/Stellvertreter eingesetzt werden. 1729: perdecsum duarum Personarum Consistorialium fogyatkozás lévén szubsztuáltattuk Szent Péteri István Ur(am) ... és Surki (!) Péter Ur(am) [Kv; SRE 157]. 1740: Nemes Várasunk Ordinarius Hadnagja, Nztes Dobolyi Márton atyánkfia ő kglme, betegsége miatt, az Nms Város dólgaait nem administralhatván ... addig mig Isten ő kglmének egészégét meg-adja, szubsztuáltassék Nms Várasunk Hadnagján(a)k, Nztes Makai Mihály atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 532a]. 1759: Hajkul Farkas ... midőn ide jött Tisztartoskodni, volt egy verembe 180. véka buza, melyet midőn én a' Tisztartóságbol ki vetttem, és eoklme helyembe szubsztuáltatott, ki nem vehettem, és néki számba nem adhattam [Marosludas TA; TKI Gabugyán Nyisztor (34) jb vall.]. 1794: e' mostani Centumpaterek között decedálván, másoknak kell helyekben szubsztuáltatni [Kv; SRE 303]. 1823–1830: Püspök volt ekkor Abats János, a generális nótárius, torockószentgyörgyi pap Fartzádi Gábor azelőtt kevéssel meghalozván, szubsztuáltatott Csiki János [FogE 289].

2. vmi helyébe építtetik; a fi construit in locul altor clădiri; ersetzt, ausgetauscht/substituirt werden. 1777: az ak-

kor volt házak derekasint renováltattak, meg 'sen dellyeztettek, Deszkával pádimentomoztattak, egyéb külső épületek ... el rontattak, s más kő épületek Substitualtattak azok helyébe [Dés; Ks 79. 233].

szubsztitúció helyettesítés; substitutie; Ersetzung, Substitution. 1710 k.: Az én substitutióm szeptemberrel expirálván, succedála Apor és Szász János [BÖn. 877–8]. 1817: fel vévén magam mellé Commetaneusok(na)k^a ... szurduki^b köz lakosokat ... el ment Sztánts Todor nevezetű Colonus Telke kapuja eleibe s ottan ... az érdekellett Itéleteket, a Certificatoriát ... és a maga Executori substitutioját fel olvastatván ... az Executiot sua formalitate tentalta [Torda; DobLev. IV/913. 2–3. — "Köv. a nevek fels. ^bTA].

szubsztitus helyettes; substitut, locțiitor; Stellvertreter, Substitut. 1762: Minémű ügyefogyott állapotomban légyek én Néhai Arva Özvegy Fekete Josefne, két hajadon maradt Leányimmal ... a Mlgs Gróff Fő Király Bíró Vr ő Nga Substitutssához dirigált Instantiambol ki tetszik azért azt nem illő repetálnom [Hsz; BLev.]. 1823–1830: minden jurisdictiónak két hivatalja volt: egyik officialatus, mely állott ordinarius és substitut mind viceispánokból és főbírákból, ezek mellett az írók scribáknak nevezetnek 50–50 Rhf. fizetéssel [FogE 92].

szubsztitus helyettes; substitut, locțiitor; Stellvertreter, Substitut. 1635: Szasz Regenbeöl Orzagh Balint substitutus polgar mester [VLt 17/1603]. 1677: Hasonlóképpen a' mely helyekre eleitől fogva Vármegyék és Székbeli Tisztek Círcálásra bémenni nem szoktak ... a' Kapitányok, vagy azoknak vacantiajokban egyéb substitutus Tisztek tartozának mind a' Círcálást szorgalmasan peragaltatni, s' mind penig a' Latrokat kedvezés nélkül meg-büntetni [AC 120]. 1702: Regeni Janos Ur Substitutus Ceh Apa lévén ... Istennek úgy tettzet hogy éő kegyelme közzüllünk elkiholt [Kv; ACJk 87]. 1740: Facultáltatik Substitutus Hadnagi atyánkfia ő kglme, hogy, a' melly Bornyúkat, a' quártélyos számára kelleltik venni Mészáros, vagi Hentes atyánkfiain(a)k, mint hogj egészsz illendő árrát, a' Militia meg nem adja, pótolhassa ő kglme [Dés; Jk 532a]. 1785: Mlgs Substitutus Vice Ispány Intzédi Samuel [Torockó; TLev. 10/5].

szubsztrahál levon; a scădea; subtrahieren, abziehen. 1669: Czepregi Mihály Vr(amna)k bizonyos más rendbeli adossági ... in communi faciunt f. 57/59 1/2 Ebből subtrahálva(n) Agoston Katha Asz(only) ... adosságát ... marad megis adossá az d(omi)na Relicta igaz számvetes szerint Agoston Katha Asz(onlya)k f. 8 // 71 1/2 [Kv; RDL I. 142]. 1825: elég modgya volt azt' a' fenn erdekellett keze alatt lévő ket rendbeli Fundusokból subtrahálni [Dés; DLt 1078. — "Az adosságot].

szubsztraháltatik levonatik; a fi scăzut; subtrahiert werden, in Abzug kommen. 1781: Minden verős Kováts ... a' vasat az Solutorium officiumhoz vivén meg másáltassék, és a' mint egész esztendőre másája lesz figalva a' szerént ki fizetessék, subtrahaltatván az Mlgs Uraság dézmája [Torockó; TLev. 9/20].

szubsztrátum különbözet; diferență; Differenz, Subtraktionsrest. 1825: a közötttem, és Ferus között lévő tartazás ilyen formán áll, hogy én tartazom nekie Három-

száz husz Rforintokkal, ő pedig nékem Két száz ötvennel, tehát az Substratum ... 70 — az az Hetven Rforint [Kv; Somb. II].

szubszumál 1. megvizsgál; a subsuma; zu Recht erkennen, befinden, in Betracht ziehen. 1782: a Compania Comendans úr poroncsolatjából ezen causát subsumáltuk eszerént^a [Árkos Hsz; RSzF 250. — "Köv. a részl.]. 1783: Mely megírt udvari bírójának pretensióját subsumálván a gazdák törvénye, megvizsgáltott mind a pretendensnek alegatiója, mind pedig a pásztoroknak defensiója [uo.; i.h. 215]. 1784: Melyet subsumálván, törvényesen megítéltett, hogy valakik külön házban lagnak és külön aeconomiaznak, tartoznak mindazok a határbert is különösen megfizetni [uo.; i.h. 253]. 1785: Melyet subsumálván a fórum ad primma: nem doceálható az inctus a törvényes megkénálást tempore inipignorationis, azért a conditio sem teneál, sőt annihillátatik | Melyet subsumálván a fórum, az inctus simpliciter tagadja, hogy sem egyszer, sem másszor tolvajnak nem pronuciálta [uo.; i.h. 252, 255]. 1786: Melyet subsumálván az árkosi hűtősök fóruma: világosan importálja három bizonyságok vallása, hűtök letétele után^a ... hogy mikor a cseréjek esett ... hallották a Dants István szájából ... ha belső nyavalyája vagyon s tapasztalya ezután, akármikor visszaveszi [uo.; i.h. 281. — "Köv. a nevek]. 1792: Melyre az inctusi párt kívánok az ellenem exhibeált inquisitióból ... Melyet subsumálván a fórum, párta ítéltett [uo.; i.h. 279].

2. levon; a scádea; abrechnen, abziehen. 1766: In A(nn)o 1730 Az Besztetzieiek fizetenenk Interest flo 1000 volt pedig rajtok akkor Interes 3505. még is a mint értetem ezt az bé adott 1000 forint Interest in defalcationem Summae capitalis akarnák adsummalni, non esset enim aequitati consonum valamit in defalcationem capitalis Subsummalni mind addig míg az Interest egészen nem depurálna a Debitor [Berve AF; CartTr II, 833 gr. Gyulai Ferenc aláírásával].

szubterfugiál elkerül; a ocoli, evita; (einer Sache) entgegen, sich entziehen. 1748: mivel azon Jóságot, Soha Contractusom szerint nem birtam ... á Semmiben nem urgealtattam manutentionat, hanem inkább kellett urgealnom realis és Solemnis introductionat, minthogy urgealtamis gyakor izben ... de az Inhibens ő Kglme mindenkor kívánta Subterfugiálni [Torda; TJKT III. 231]. 1770: A titulus^a az, hogy a nemesség palliuma alatt azok, akik nem nemesek, a contributionának onusát ne subterfugiálják [RettE 224. — "A mágnások, nemesek összeírására].

szubterfugiálhat kihúzhhatja magát vmi alól, vmit elkerülhet; a se putea sustrage de la ceva; sich einer Pflicht/u.dgl. entziehen (können). 1614: Somlaj Boldisar Veres drabant utó hogy az hadat subterfugiálhassa Balogh Janosnak attá magát A(nni) 3 [Kölpény MT; BethU 31].

szubterfugium kibúvó; subterfugiu; Ausflucht. 1681/XVIII. sz. m. f.: az meg állo Felek, az meg nem állo Felek ellen akármí üdőben, akármely Legitimus Executorok által, kire rekesztvén^a minden ki gondolható törvénybéli remediumokat, et Supterfugiumokat, szabados Executio Celeraltathassanak (!)^b [Szentenedek AF; DobLev. I/28a. — "Nyilvánvaló elírás ki rekesztvén h. ^bElírás Celeraltathassanak h.?).

subticeál elhallgat; a trece sub tăcere; verschweigen. 1739: Csizmadia Nagj János ... látván a' Levátáb(an) specificált személyeknek gonosz Conversatiojokat, Házából ki-rakta, elküldötte; de a' Felesége Kaszó Kata Asz-(szon)y toties, quoties, vissza hordotta, vissza bocsátotta, vélek Consentiált, ivutt, vendégeskedett, gonoszságokat subticeálta [Dés; Jk 315b Andr. Böszörményi jur. not. kezével].

subticeáltatik elhallgattatik; a fi trecut sub tăcere; verschwiegen werden. 1657: Ennek idejében^a volt amaz emlékezetes harc az Keresztes mezején, német haddal együtt Zsigmond is az erdélyi haddal jelen lévén, ki mint forgott, van írott históriája, de ez dolog subticeáltattott, kit fejedelmi és több nagyrendű embereknek hiteles relatiójokból hallottam [KemÖn. 24–5. — "1596-ban].

subtilis I. mn 1. éles elméjű; ager, perspicace, subtil; subtil, spitzfindig. 1759: (Gr. Rhédei Zsigmond) Nem volt igen subtilis ember, de jó, emberséges úriember volt szegény [RettE 84].

2. ízléses, tetszetős; fin, subtil; fein, subtil, zierlich, zart. 1772: 28 Martii volt nálam egy Dávid Mihály nevű háromszéki, szárazajtai fi, enyedi diák, ki is typographiát, sculpturát szándékozik tanulni, csak már is szép betűket sculpált fára, az alphabetumot szép öreg és subtilis cifraságú formán [RettE 272].

II. *fi* finom (vas); fier fin/de (cea mai) bună calitate; feines Eisen, Eisen mit besten Qualität. 1787: minden Verős Kovács ... a vasat a solitorium Officium Házhoz bé vivén meg masaltassek, meg másáltatván, annak árta a Vajda Hunyadi vas árrához proportionaltatván, a durva és közönséges az az: a Kasza vasaknak másája Fl. h. 9. Kilentz M. forintokkal, a subtiliseknek pedig úgy mint a szántó és két fűlű vasaknak, és a finum regel attelnakis masaja ... Fl. h. 10 Tiz Mforintokkal fizettessek ki [Torockó; TLev. 9/25].

subtillitás 1. ?vmilyen rosszallás, helytelenítés kifejevint prin care se dezaproabă ceva; Subtillitát, als Mißbilligung. 1771: Hogy a' subtillitást el kerüllyük, szükség fel oszolni a' rétnék, és a' Falunak nem maradni, s azután is meg lehet, ki ki^a a' maga Emberének közönségesnek ki adni [Fejér m.; DobLev. II/428. 11a. — "Az osztozkodó birtoikosok].

2. éleselméjűség; ístetjme, agerime; Scharfsinn. 1705: Toroczka János uram az úrnak megmondotta ... Hogy ők olyan embert nem kaphatnak, akinek olyan subtillitása volna, hogy Toroczka István uramat fascinálja és valamire vehesse [WIN I, 554].

3. apróság; lucrú de nimic, fleac; Spitzfindigkeiten. 1710 k.: Keserves dolog kívált a római, augustai, helvéciai confessiók között: valami az Isten dűcsőségére és a lélek dűvességére szükséges, abban mind megegyeznek, mégis osztán az emberi találmányokért, és ami annál is keservesebb, a protestánsok két vagy három scholai agyarkodó subtillitást mit követnek egymáson [BÖn. 432].

subtillizáció ravaszság; raffinament, viclenie; Schlaueit. 1670: Az ő írása s válasz tétele, Uram, csak subtilizatio, látom, s olasz practica [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Az subtilizatiot csudául értem, arról való gondolkozásimat elmém fel nem éri; mert az [onnan küldet] György deák uram írásából, Kegyelmed tudósításából

is értem, alig hiszem, titkoson is lehessen Szepesi uraméknak több [biztatások]^b [TML VI, 133 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez. — ^a "Kétes olvasat].

szubtirannus zsarnok, kiskirály; tiran; Tyrann, Despot. 1808: A' Köz Oláhok tartsák meg az ő Nemzeti sűnyi természeteket, a' Vármegye Tisztjeinek is ugyan, de kivált az Udvari Tisztjeinek, sőt még az elsőbb inasok(na)k is, eleikbe mentől nagyobb meg hunyáskodással lehet, úgy járuljanak, süvegeiket messzszűnnen le véne, a' földre le sűtött fővel közeliítsenek feléjük, mert az ilyen rosszsz meg hunyáskodásnak mutatása tsuda mely igen jól esik az ilyen subtyrannusok(na)k [KJ XXX. XII].

szubtrahál 1. levon; a scădea; subtrahieren abziehen. 1597: Subtrahálwa(n) az Exitust az perceptiobol maradnak adossa az Egihazfiak f 9/42 [Kv; Szám. 7/III. 43]. 1696: Ezen fl. 328/83 sumat subtrahálván az negy száz Tizenegy forint Tizen három penzből, maradna ... fl 85/30 [Mv; MbK 80. 8]. 1704: Az 1700. Esztendőbeli pénz perceptor-ságomrol midőn számot attam ... Akkor maradt vólt fenn az Restántia in genere f. 2478,25 Melly Restantiat ... bé adott Ratiomban szállítottam, cum f 1011,66 ... Ezeket Subtrahálván, marad az mostani számadásra f. 19,07 [Kv; Szám. 40/IV. 2]. 1726: subtrahál az Erogatumot az perceptumbol u. m. f. 6087,54 maradnak eő kglmék adossá f 230,46 [Kv; i.h. 54/II. 12]. 1747: Az utolsó Computusbol ... uilagoston constah hogi Fekete ötves Peter Uram(na)k praetensioi terminaltatta(na)k in hg f. 59. Ellenben(a) ' Fertaly p(rac)ten-sioja in tritico et Avena in fl. hg 48. melyet subtrahálván a' felső su(m)maból supernatalna f hg 11 [Torda; TJKt III. 115]. 1765: (A malombol) ingrediált 765 véka mellyből Suptrahálván az administrált Met. 623, marad pro liquido metretae 142 [Köröd KK; Ks 18. Cl. 5]. 1792: A mely Ans-lagos Bort vásárlott ... Subtrahálván Csepegést apadást kortsomáros fizetést tölteleket Jó nyereseg Hft 8 Dr 52 [Tövis AF; DobLev. IV/696].

2. -ja magát elszökök; a fugi (dintr-un loc); entweichen, entkommen. 1748: Groff Széki Teleki Adám uram ő Nga Ngodat Méltgs Groff ... Kornis Sigmond urat ... admone-áltatya ... és egyszersmind kéreti ... Uzdí Szent Péteről ... aurfugiált fugitivus Czigány Jobbágyit^a ... kikis de p(rac)senti a Ngod Jurisdicthoja alá Subtrahálták magokat ... Tessék Ngodnak ... ad man(us) resignáltatni, és per man(us) általis adatni [BSz; Ks 25. III. 77. — "Köv. a nevek fels.].

szubtrahálódik levonódik; a fi scăzut; in Abzug kommen. 1790: Summa flo h: 141 De. 04. Ebből Subtrahálódik az fen irt költség flo h: 116 De. 92 [Kv; Pk 6].

szubtraháltatik 1. levonatik; a fi scăzut; in Abzug kommen. 1701: a D(omi)nus Emptor es Successori s Lega-tariussi tehetségek szerint a rész portiótt és rajta lévő job-bágyokatt serio p(ro)tegallyak mellyet ultro el mulatvá(n) a D(omi)nus venditorok(na)k abból emergalando károk a Summából subtrahahaltatik (!) [JHb XXXVII/23]. 1736: Az Instans regtől fogva latitálván az ház bérrel mellyet tar-tozott volna az Városnak ad(mini)strálni, az mostan deti-neált Pásztorsági beriből azon haz bernek ki fizetésire. Sub-traháltatik fl. hg. 3 [Torda; TJKt I. 118]. 1759: Az Tavallyi veszedelmes tűz által pusztulván ell 19. számú fél, és egész a' féle Sessiók ... azoknak egy esztendőbeli Censuos Sub-

traháltatik in Rfl. 31 [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1789: Vagyon Ötves Rázer Josef Uramnál 12 Lot és egy fél Könting Ezüst, mellyből egy Kávés Kalán ... bé jött fél Lot 1/3 Könting, Melly is subtraháltatván facit Rf 12. Xr. 40 [Mv; ConscrAp. 3].

2. megvonódik, elvevődik; a fi luat de la cineva; jm etwas weggenommen/entzogen werden. 1747: a 40dik njil Benkő Ferenczné Asz(szonyom)tól azért Subtraháltatik, mivel a Curiajában fogott volt be egy annjit az ott lévő réthből ... és most abbéli részibe imputáltatott [Balavásár KK; Ks 17/LXXXII. 8].

szubveniál 1. orvosol, gyógyít; a trata/cura (un bolnav); heilen, kurieren. 1599: Tiburcy Janosne giogitotot zent Mihalyfalwan egi niomorik leant melnek niomorwsaganak sűbüenialwa(n) attünk f. 1 [Kv; Szám. 8/XVI. 32]. 1763: az l(nct)a ... maga vétékét titkolni akarván az Uranak készitet pogatsa irant, hogi nem volna egérkövel készitve, edes annyával, s más idegen legenyelis azon pogatsából etetett, kiknek hanemha orvassággal subvenialtak volna, roszt kö-vette volna [Torda; TJKt V. 180].

2. hozzájárul, támogat; a sustine/ajuta; unterstützen, beisteuern. 1745: Veven Commissioját az Tnts Magistrátusnak az ötvesek Bástyája epitesib(en) hogi Concur-rallyon Huszon negy mforintokig de mivel Becłs Cze-hünk felette enerválotot az expensara itelven magat inháb-illisnak ... Replicaja lévén az Becłts Czehnek az Tnts Tanacstol ez: ... mint hogi azon Bastya ötves Czehi nevezet visel csak tizenket mforintokkal Subveniallyon [Kv; ÓCJk].

3. segítségére jön vkinek; a veni în ajutorul cuiva; zu Hilfe kommen. 1704: Baji Mihályt ... Dobránál az Unger uram emberi elfogták és sebeket is adtanak neki. Amikor osztán több kuruc seregek is subveniálván a conflictusba, maga elabált, a levelek pedig, akik nála voltak, azok a mieinknél maradtanak [WIN I, 72].

szubveniálhat támogathat/segíthet (vkít vmivel); a putea sustine/ajuta (pe cineva cu ceva); unterstützen können/mögen. 1740: ha requiráltatik Hadnagi atyánkfia ő kglme Tktes Kászoni Sándor Uram ő kglmétől, Nád vecturávalis subveniálhat Hadnagi atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 543a].

szubvertál felforgat, érvénytelenít; a răscoli/tulbura; umstürzen. 1593: minden rendbely Ceh tarto embereknek rigi io teoruinyeket es zabadtasagokat turbalni es subuertalni akaryak [Dés; DLt 241].

szubverzál keletkezik; a se produce; entstehen. 1794: az esső, és hoo fuvás bé hat a' hijjuban, és a' Stakaturát meg vesztegetie vagy nem? ... ha tapasztaltatnék ide hátrébb lehetne a' tisztelt Proprietarius urnak, kinek leg nagyobb kára subversál benne, intimalni, hogy zsendellyel fedesse meg azon épületet [Kv; CsS].

szubverzálódik keletkezik; a se produce; entstehen. 1747: az felső malom lévő Sellérekkel edgyüt, tellyesség-gel pusztulasra kelletik jutniok, melly miá az Uraság(na)k is nagy kára Subversálodnék [Déva; Ks 92. I. 119].

szubverzans szóban forgó; care face/este obiectul discu-ției; besagt, fraglich, zur Rede stehend. 1775/1802: mindkét részről adducált Documentumak, s Procuratorak allegatioi,

meg halgatván (!) 's meg olvastatván a Subversans controversionian diremtioja, és el igazíthatása végett pro ulteriori discussione a Tekentetes Törvényes Continua Táblának általunk ezen Csekely opinio insinualtatik [BSz; JHb LXVII/9. 91].

szucsági a Szucság (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szucság/Succagu; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szucság: 1. Szucságon dolgozó; din Szucság; Arbeiter aus Szucság, Szucságer. 1725: adtam a' Szucsáki követőknek fl: hung: 10 d: 96 [Kv; Ks 15. LIII].

2. Szucságon levő; din/care se află în Szucság; in Szucság wohnend, Szucságer. 1842: selyem szövet T. Kabos Sándorné Füleki Polixéna csináltatta és adta a' Szutsáki Ev. Ref. Ekklának [Szucság K; Rak 65].

3. Szucságról származó; care este originar din Szucság; aus Szucság stammend, Szucságer. Szn. 1582: Zuchaky Iános [Kv; TJK IV/1. 51]. 1609: Zuczjagi Janos [Kv; Szám. 126/IV. 170]. 1770: Balog Zsigmondnéra, Szucsáki [Borbará]ra [RettE 245].

szucsvai a Szucsva/Suceava tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szucsva/Suceava; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szucsva/Suceava: Szucsván levő; din Suceava; aus/in/von Szucsva, Szucsvaer. 1598: Az teómlóczbe eggit akattünk my eoesze Simo Janossal, vegrhe onna(n) a' Zűchuaj teómlóczbeól vinek Zeret Vasarra, ott tartottak vason, ketten egy úason voltunk [Uoszt 13/37 Michael Jone de Cichio pp vall.].

szűette szűrágta; ros de cari; wurmstichig. 1652: Ezen haz hijján vagyon külől rekesztve bal kéz felől egy rekesz, ajtaja gyalult deszka ... Vagyon benne régi szu ötte dirib darab Asszu Tehén turo gr. 2 [Görgény MT; Törzs.]. 1656: vagjon egy rakasban hordoknak valo reghi szu ette donga [Fog.; UF II, 148]. 1665: Felső czejk haz. Vagjon ez hazban fogasokon allo szakallos, kiknek nemelykenek agjai regiek, szu ettek no. 133 juo.; UF II, 313]. 1680: Sdik szuszek, szuette ros szuszék [A.porumbák F; KvLt Inv. 20]. 1700: Szű ötte Diszno lab nro 4 [Sárkány F/Fog.; Utl]. 1744: Edgy régi szű ette Török kápaj, más hitván két paraszt nyergek [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1746: Szű ötte fenyő Létz [Borsa K; Told. 49]. 1753: Deszkazatlan szán szuette rothatt Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1766: (A) Malmot minden hozzá tartozó épületeivel és Pertinentiaival edjütt következképpen aestimaltuk ... Edj Véka szuette Denar 12 [DobLev. II/374]. 1812: Egy ros Deszka Lábu szu ette fa ágy Xr 30 [Mv; MvLev. Szűrtei József hagy. 3]. 1821: Egy hibás szuj ette dongaju szász hordo [Koronka MT; Told.]. 1822: De hiszem — már mind ketten közelebb vagyunk a Koporsohoz, mint Szű ette Böltsöinkhez, és majd majd bővön bé-érjük a' Három sing Földi Szállással, tsak adja Isten hogy oda érkezésünk tsendes lelki-esmerettel essék [Kv; IB]. 1876: az orgona alatti oszlop szűette [M.bikal K; Rak 325].

suferin(g) angol egyfontos aranypénz; suferin, soverin, sovereign, monedă englezescă de aur echivalentă ca valoare cu douăzeci de şilingi; Sovereign. 1770: egyikben mondott volna Olosz Vr lenni négy vagy ött régi arany monetáit, a' másodikban harmincz négy Sufferingit [Algyógy H; BK sub nr. 1017 Joan. Nagy (40) pastor eccl. ref. nyil.].

1795: adott ... egy szufferint (Sou-d'ors) [Szentháromság MT; Szer. 9].

suferin(g)arany angol egyfontos aranypénz; suferin, soverin, sovereign; Sovereign-Goldmünze. 1761: Duplás Sverim (!) arany 98 ... Fl. h. 1455 den. 30 [Kv; Herepei, Adattár III, 584]. 1763: Amint mondják találtak az apjánál 300 souweran vagy vulgo sufrin aranyat, mely teszen 900 belga aranyat [RettE 154. — "Egy román lány apjánál"]. 1774: Fel Szuzerin Arany | Egesz Szuzerin Arany [Szászkerked SzD; LLt Fasc. 110]. 1780: a Néhai Grof Ur eő Nga életében ... a Sebbeli erszénnye a nadrága Sebiből el vészett mellyben ... egész Suverin aranyok is voltak [BK. Beniamin Orosz de Sárd (20) ns nyil.]. 1788: A Török buza ... talám egy forintra ittis fel hág ezután, ha a Török buzát így el adhatnok; a Pálkinkát ne fél Suferin aranyon, hanem egy Császár aranyon adhatnok [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

suferin(g)dor angol egyfontos aranypénz; suferin, soverin, sovereign; Gold-Sovereign. 1789: Kész Pénz ... Arany Pénz. 2. Szuferaindorff és 2. Császár Aranyak facientes Rft 22 Xr 20 [Mv; ConscrAp. 2]. 1790: Suffrendor 1 Fel Suffrendor 1 Duplás arany 1 Simpla arany 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. 1798: Kézpénz tanáltatott ... Nro 122 Császári Aranjokban 658 Hf. 80 Dr ... Nro 5 egész Souverindor Aranyokban 80 Hf [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. 1823: Fél Suffrendorok 12 tizenkettő Rf 80 [Ns; DobLev. V/1080. 1a Demény György hagy.].

?suffiagálhat ?' 1763: Hogy el szaladott az gyuladásakor Josi, ezért is simpliciter vétkesnek nem lehet mondani, s az tűznek általa lett okoztatásá concludálni, de ha suffiagalhatnais valamit ex hac ra(ti)o(n)e olj vétkes lészen ma Miskais, mivel szintén ugj kívánta evitalni Gazdája házánál valo léti, midőn edjütt szaladának el [Torda; TJKT V. 159].

sufficiál 1. elegendő vmire; a fi suficient pentru ceva; genügen(d sein), ausreichen. 1750: a Jozság azon gátkötesre nem sufficiálván akkor más falubeliekkel hetven négy magyar forint ára fát keletelt hozatnom [Kimpurj H; BK sub nr. 144 Joh. Gulya (35) ns vall.]. 1760: Nem igen nagy extensioja lévén hatarunknak, 's az is némelly részében meg szakadozott az oldalos helyeken, nem adaequate sufficiál az Incolák, és az Possessor Urak Marhainakis pascuatiojára [Novoly K; BLt]. 1787: Minthogy ... az Árvák Fundusa ... annyi számú Árváknak intertentiojokra, a' hányan mostan vagynak, nem sufficiál, az Árvák száma reducáltasék annyira, a' mennyire a' Fundus elégséges lészen [Kv; SRE 255].

Szk: szűken ~. 1766: Szűkön is sufficiált [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96].

2. megfelel vminek; a corespunde cerințelor; entsprechen(d sein). 1725: a' Sütő ház ne(m) Sufficiálván per anniversarium süttettem megh kenyérnek Metr. 508 [Kv; Szám. 54/IV. 4].

3. képes vmire; a fi capabil de ceva; etw. vermögen, im Stande sein zu ... 1731: Mind a Mehyszáros, mind az Varga Czeh ... kívánván, hogj az külső idegen szörös bocskorosok Inhibealtassa(na)k, mivel az magok Cehék sufficiál-(na)k szörös bocskort eleget árulni [Dés; Jk 418a]. 1756: Deliberatum. Az Actor sem Kalákosát, Sem egyébb bizo-

nyit elő nem állíthatván az Inctus ellen feltett Actiojat edo-
cealni nem Sufficiál ... ha bővebben az Actor ellene nem
doceal, Actiojának az Inctus nem Succumbálhat [Bulzest
H; Ks 62/5].

szufficiálhat 1. megfelelhet vminek; a putea fi corespun-
zător; entsprechen können. 1708: Kőhalom szekis allicson
Plajást a Mardsinai Plajra ... a rend szerent valo Plajasok
ne(m) Sufficiálhat(na)k azon Plajokon [Fog.; KJ. Fogarasi
János lev.]. 1718: Hogi penig ezekre Sufficiálhasson a "Kö-
losvari Tanács ... az Expensákot" a Gubernium Supportál-
tattya az Ország Cassájából [Kv; KvLt 1/225 gub. — "A
pestises hatóintézkedések költségeit]. 1761: Jól lehet ... az
Ó Tordai Reformata edgi rész tagjai (igy!), éngemet ... Ple-
nipotentariusok(na)k Constitultanak vala, de én azonn
plenipotentianak nem sufficiálhatok, betegeskedésem, s
egjéb bizonyos Ratioimra nézve is [Torda; TJkT V. 32].

2. ellenállhat; a putea rezista; widerstehen können/ver-
mögen. 1710: És így a német császár mindenfelől megszo-
rítottatván s annyi ellenségnek nem sufficiálhatván, vagy suc-
cumbál, s a magyarországi királyságot a fejedelemnek oda
hagyja, vagy penig jó conditiókkal megbékélik [CsH 105].

szufficiens 1. elegendő, kielégítő; sufficient, de ajuns; ge-
nügend, ausreichend, suffizient. 1671: sufficienseknek, s
helyesek(ne)k iteltethetnek azon exhibiták, mint hogy az
Cau(sana)k p(ro)cessussát tangallyák egészle(n), melyből
oriatlott eze(n) Ca(us)ja [Kv; TJk XI/1. 139]. 1679: Mint
hogy az J. Tecszi Mihály documentuma nem sufficiens: tett-
zet a' Törvénynek tanu bizonsaga es Specificatioja melle
esküdgyek meg, hogy a' specificatioba(n) declaralt cziz-
makb(an) es egyebekb(en) mit es mennyit adot a' Capitalis
Summaban [Dés; Jk 298b].

2. megfelelő, alkalmas; corespunzător, potrivit; geeignet
sein. 1720: Tehettségem szerint az mib(en) sufficiens va-
gjak ügykeztem s ügykezem az dolgokat folytatni [Rusz-
kova Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz].

szufflaminál visszavon; a retracta/retrage (cele spuse);
widerrufen. 1765: az I. ... tulajdon hitese feleségét, Péter
Sárit, Péter Czigany Leányát ... magától idegenítette, s el
tsapta, s ... gonoszul más feleséget vett ... előbbi votumat
sufflaminálván [Torda; TJkT V. 278].

szufflamináltatás visszavonás; retragere, revocare;
Widerruf. 1764: Világos lévén a productis Actoriae Docu-
mentis az actionált 40. mforint Summának az I. által lett
költsönözése úgy minekutánna ... meg nem fizette volna az
I. Executioira lett Certificáltatása, consequent(er) ... az elle-
ne intentált Executio(na)k Repulsio által, általa lett suffla-
mináltatása [Torda; TJkT V. 223].

szuffokál megfojt; a sufoca; zum Ersticken bringen, er-
tränken. 1597: Júralwan Chizar Peternet mint ilyen keo-
zeonesges bekesege fel bontho zemelt iamboroknak giala-
zattya ... igyekezett meg bewntetni az teorweny vgy
hogy elseoben az nyelwet ... ky messek, azutan eo magat
mint ilyen nyilwan walo parazna zemelt sakban bútasak es
az vizbe(n) wetwe(n) bele eollyek es súffocallyak [Kv; TJk
VI/1. 76-7].

szuffragál kedvez, segít, támogat; a sprijini/sustine/aju-
ta; zu jmds Gunsten dienen, begünstigen, nützen für jmdn

stimmen, befürworten. 1590: az hatar kertet foliast az teor-
weny vgia(n) ott hagyia az Kouaczy Janos feolden az mint
az falu Jgazította mint hogy az bizonsagok az Jhez suffra-
galnak | Mielhogy az bizonsagok az Jnek Suffragálnak har-
madmagual eskedgiek megh az J. azon hogy eo Jgaz
penze(n) veotte es Jgaz marha gianant az peres diznokot
[UszT]. 1598: Noha az bizonis agoknak vallasabol valamy
aprolek suspitiok vadnak az leanihoz ... myerthogy ez
mostany keresethez kepest nem suffragal az A(ctor) semmy
bizonisagy: vgy tetczyk azen (!) az teorwennek hogy megh
eskedgyek az leany es menche magatt [Kv; TJk V/1. 273].
1671: Bihar Vidékéről minden féle Dézmák bé-szolgáltas-
sanak, a' melly Privilegiumat Rákoczi György Fejedelem-
től eziránt impetráltak, semmit-is nékik ne suffragallyon
[CC 28]. 1673/1681: Haczogon Iako Pestila Mihály Suppli-
catiojara valo valasz ... megh tekintvén mind maganak s
felesége(ne)k nyomorék, s éheltetlen voltokat, migh azon
hazban laknak ha holtokigis, az Taxa fizetéstől Immuni-
sok legyenek, de olyan okkal hogy ha azon hazat valaki-
nek el adnak, vagy penigh belőle ki költőznének, vagy ki
halnának, masnak senkinek is azon hazba(n) szallanak ezen
Immunitas ne suffragallyon [VhU 473 Thököly Imre vál.].
1677: A' Czégéres vétekben élt, és Ország Törvénye szer-
int meg-sententiázatot gonosztevőknek, a' Fejedelmek,
absq(ue) informatione Officialium gratiát ne adgyanak:
ugy-is oly usitata conditiockal, hogy a' Gratia az expositioi
szerint suffragallyon a' Casusoknak mivoltához képest [AC
129]. 1736: tsak azért mégis suffragalna nékem is" a
Communis Inquisitio, annál inkább penig, ab officio prosequen-
van, ilyen szarvas Bűnt és nevezetes vétket én ellenem az
Exceptio nem tenealhat [Bágyon TA; AszLk Jk 1/7. 225. —
Kiss András kijegyzése. — "A vádat képviselő alkirálybíró-
ról van szó]. 1774/1778: Bámúlhat minden a ki érti 's lát-
tya, a Novizánsnak illy meg mérsékelhetetlen tergiversatio-
in, hiszem ha mind ezek dato per in Concessum igazak vol-
nának is a' mint a Novizáns próbálni igyekezi ... nem Suff-
ragálnak [Msz; DE]. 1821: a kérelmes kívánságának elég
nem tétettetik — Semmit sem suffragalván a kérel-
mesnek azon állítása, hogy ő a Rectificator Commissariu-
sokat szokta quietalni [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827
gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

szuffragálhat használhat, kedvezhet; a putea să fie de
folos, a putea să fie favorabil; zu jmds Gunsten dienen, nüt-
zen (können), Vorteil von/aus etw. haben/ziehen (können).
1666/1681: Nicolaus Zolomi de Albes ... Brettye nevű Fa-
lumban Iako Bugyul Janos es Bugyul Istvan Jobbagyimhoz
lévén tekintetem ... őket szabados Nemesseggel perpetuo
megh ajándékozom ... minden az hazhoz es Telekhez tarto-
zo haszon vivő helyeivel ... minden szamunkra tartozo
adozastul eximalom ... Igy mindazonaltal, hogy Nemessi
Szabadsagok, Magam s Feleségem és maradékim ellen ne
suffragalhassa [Vh; VhU 256-7]. 1691: (Ez) ellenis Sem-
(m)ji nével nevezendő es emberi elmétől ki gondolható tör-
vénybeli Remediumok id est Inhibitio, Contradictio, Repul-
sio, Szűret, Taborozas; Aratás sem semmi üdők Fejedelem
gratiája es Urak annuentiája ne hoznalhassanak es Suffra-
galhassa(na)k [Vizakna AF; Törzs. Váradai Daniel kezével].
1745: jollehet a Törvény szerint nem olljas adosság dolga,
melly feriat suffragalhatna, mind azonál(ta) dilatio az lnak
ugy adatik, hogy az feria után comparealvan az A vala-
mennyi rend szerint való költsége fáradsága a modo in
posterum lészen [Torda; TJkT II. 90]. 1769/1802: A sem

suffragalhat az Ilnék hogy az exhibeált Conscriptioiban Bezdédhez Nagy Kristoltz felől nagy bükkös Erdők irattatának [BSz; JHb LXVII/3. 57]. 1796: az 1523béli Donatiónból nyilvánágon ki tiztik; Nemis suffragalhat az a' Torotzkaiaknak semmit, hogy az efféle Communitasoknak adattatni Szokott Privilegium Perpetuum [Mv; TLev. 5/16 Transm. 94 tábl.].

szuffrágiúm szavazat; sufragiu, vot; Stimme. 1592: Megh ertettek varosul eo kegmek biro vramtol az be giwitesnek okat az plebanos valasztas feleol, ez mellet az eghazi tanitoknak is kevasagokat es Intentiokat, hogi ammint ekedigh az plebanossagh eggiwt volt pwspeoksegl itt ez varoson, mostannis keüannak hogi megh ne valtoztattnek, hanem ha eo kegmek olliat valasztanak az plebanossagh tizti es gongia viselesere ki eo nekiekis teccenek, az Süperintendenciat sufragiumokal neki adnak [Kv; TanJk I/1. 194]. 1662: Az meglött választást s inaugurációt fiainak postán mindjárt megírta: Isten mint vezérelte volna mind a fejedelemszszony elméjét a cedálásban, s mind a státusokét a maga személyére való sufragiumokban, voxolásban [SKr 132]. 1737: Nemes Városunk Hadnagyság iránt való Suffragiumokkal, Mltgs Gubernator Ur ó Excellentiájához Szebenb(e) tettett expedíálnunk A(sse)ssor Pap Ferenc és Notarius Edes Atyáknkfiait ó keglmekeket [Dés; Jk 488b].

Szk: egyenlő ~. 1593: Jstennek gondwilesebeol mostan talaltanak volna^a ollj zermelt, kit arra az hiuatrala^b eo kegmek elegendendeo (!) Itlnek, kinek valasztasa egienleo suffragiumbol kellettnek lennj | tablara laruán, egienleo suffragiumal valasztottak Erasmus vramat az plebania tiztinek viselesire, annak moggia es rendi zerent [Kv; TanJk I/1. 207, 222. — ^aA szászok. ^bPlebánosságra].

szuffiavas (vashámor)fűjútató tartozéka; partea foalei (de la o forjã); ein Zubehör des Gebüses (im Hammerwerk). 1681: Ezen koh lyukánál edgy eöreg fűvő, minden hozzá tartozó eszközeivel és szuffia vasával [CsVh 96].

szuggerál sugalmaz; a sugera; suggerieren, bewegen wollen. 1671: kérjük, Uram, Kegyelmedet, mind tudósítani s mind per formam consilii is megmaradásunkra valót (Isten után) suggerálni Kegyelmed kegyessen méltóztassék [TML V, 548 a nagybányai tanács Teleki Mihályhoz].

szugoly l. zugoly

szuka nőtény kutya; cățea; Hündin. 1894: a tavasz faka-dozik; a kappanaim meghiztak, a tyúkok tojnak, s a kutyám tekereg szukákat hajszolva [PLev. 164 Petelei István Jakab Ödönhez].

szukcedál 1. helyébe lép; a succeda; auf jmdn, nach jm folgen, an jmds Stelle treten, jmds Nachfolger sein. 1657: Báthori István vajda lengyel királyságra vitetvén, succedált az bátyja, Kristóf, quoad titulum, mindazáltal Istvántól függött s kormányoztatott [KernÖn. 20]. 1699: Curator Uraimék után, vadnak két quantasok állittatva; kik közül az első, az Ecclesiának minden belső jövedelmét percipiallya ... A' második pedig a' Malmoknak Szükségére s jövedelmére visel gondot, úgy hogi Szám addas alatt ne légyen mind addig míg az első quartas Succedálván, perceptorra s erogatorrá nem léssen [Kv; KvRLt X. A. 9]. 1700: Szappanyos Mihály Quartas Ur(am) ideje terminálván, ó kime he-

lyében succedal Halász Andras Ur(am) [Kv; SRE 68]. 1706: Berettyei Curiánál Bonumok Inventariuma, mikor Búgyúl Daniel(ne)k succedál Kocsoba Mihály az Porkolábságban ezen Jóságbán [H; UtI]. 1711: Enis vettem ... 2 Sárka Szörű ökröt a Lázár Ferenc Ur(am) akkori Szárhegyi Gondviselőjétől Becze Mártontól 12 forinton, azon Becze Mártont ki vetvén a' Tisztartaságból, Csomafalvi Csata Mihály es Szárhegyi Gáspár Istvan Succedáltak vala [Kilyénfva Cs; WLt Emericus Kemenes (55) pp vall.]. 1738: Noha ezen quantum per absolutum, nem relaxáltathatik; mind azon által, a szegény Özvegi Instans Asz(szo)nytól ne exigáltassék; hanem deponallya, az jövendőb(en); aki az Instans Asz(szo)nyn(a)k succedál [Dés; Jk 508a]. 1791: a' belső Templombéli orgonáságra Bálint György ó kglme, helyében pedig a' külső Templomb(an) Gyulai István succedáljon [Kv; SRE 270].

2. következik; a urma imediat după altcineva, a succeda; folgen, jmds Nachfolge antreten. 1657: azután más vajda succedálván, azt is az bojérok rosszul kezdvén kormányozni ... reáküldi az háromszéki kapitán Béli Pál ürembert [KernÖn. 79]. 1678–1683: az örög Rakotj Görgi uta(n) megh halvan succedalt az Feiedelemseghben ugia(n) Rakoci Görgi, fia, az öröghiebnék [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1705: a mi jó és örök emlékezetre méltó kegyelmes urunk megholt légyen 5 Maii, kinek ugyan helyébe succedált mostani kegyelmes urunk, József király es császár [WIN I, 450]. 1710: így a Carolus V. lineája deficiálván in virili sexu, egyenesen a Ferdinándus I. lineájának kellett succedálni, melyről eleitől fogva a két linea között erős kötések es végezések voltak, hogy akármelyik linea deficiáljon, a másik linea succedáljon, es valamíg férfiág életben leszen, addig a leányág ne succedáljon | mivel a feleségitől, Máriától gyermeke nem marada, succedála holta után a királyságban Mária testvérménje, Anna, a dániai király, Fridericus IV. öccsinek felesége [CsH 314–5, 323. — ^aAz angol királynak]. 1725: Az atyám Bajság László es én jobbágyi voltunk megirt Emreh János uramnak successorinak, kik decedálván succedáltak (!) birásunkban Mostani Szentsimonon lakó Emde György ur édes anyja Török Anna aszszony [Szentsimon Cs; SándorO 268]. 1753: Nyikula ... Abrug Bányai Oláh Popa ... megh halván a' fia Succedált Stefán [Bukuredh H; Ks 72]. 1767: mivel tettett Istennek a' maga szabados szent akarata szerint a Világi Eletből ki szolítani Néhai Tiszt. Deáki Filep Sámuel Ur(ama)t ... az öklme helybe ... Tiszt. Verestoi György Vram succedáljon; kívánván ... hogy az Ur Isten ... tegye hasznossá, épületesse es gyümölcsözővé az ő kglme szolgálatját [Kv; SRE 224]. 1773: Addig nem házasodék meg gr. Székely Adám ur, hogy a Székely-jóságot, úgymint Alamort, Szederjést, Krakkót, Pöcstelket, Alsózsukot generális Kálnoki megkérté öfelségétől s meg is adta úgy, hogy ha meghal Székely Adám ur, immediate succedáljon Kálnoki Antal vagy a fia [RettE 316].

3. örököl; a succeda/moșteni; erben, ... geerbt haben, als Erbe folgen. 1569: Jztrigy Janos penegh, kj az Ew Attya Jozagaban Succedalt ... kj Akarwan az Ew Attyay Jozagabol, az Ew Annyat ... tenny, hogy ... ha mi Egyeb Jgyenettlensegek kozteok wolnanakis, Ewu (!) közteok Isten zerinth el Jgyenesitenök [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1633: Szabo Balas mint succedalt az Eoreokseghben es abban semmit nem tudok [Mv; MvLt 290. 133b/2]. 1681: Jonasko Muntya(n) ... vagyo(n) ugian Taxa levele de nem erre az örökségre; ez paraszt örökségh volt Nyegrita Petre kinek

Jonasko leányat el veven ugi succedalt ezen öröksegb(en) [Hátszeg H; VhU 133–4]. 1724: az Utrumban forgó ház Gónos Istváné volt, meg hálván Gonos István, és a' Feleségét Váro Juditot el vévén az öreg Jérémiás, ugi Succedalt Jérémiás azon házban [Ne; DobLev. 1/106. 7 Gabriel Fazekas de Medgies (64) ns vall.]. 1746: Relicta Danos Maria^a Az meg holt Uram egyetmásaban én nem Succedaltam mivel csak a tehén és S. V. egy Diszno a melyet én magammal hoztam Zesztraul kezennél vadnak [Radulest H; Ks LXII/23. — "Exponálja]. 1749: a Mikola Fiu Ag Jozságára investialodván ezen praetensio, az Incták pedig a Fiu Ag Jozságában nem Succedálnván, Incompetens Incták [K; WassLjt]. 1758: nem az Özvegy Succedal az Malamban, hanem ... Tar Gergely [Asz; Borb. I]. 1766: Néhai Báro Hugonpotné Gróff Bánffí Susánna még in A(nn)o 1728 magzat nélkül meg halálozván, az őstől maradtott Joknak negyed részében ... különönsön Néhai édes Aszszony Anyám(na)k kel vala succedálni [Berve AF; CartTr II. 829 gr. Gyulai Ferenc aláírásával]. 1773: A bátyjának is Györgynek nincs gyermeke. Még úgy lehet, hogy a bonchidai, kalotaszegi és szilágyi jöszágokban más Bánffiak succedálnak [RettE 294]. 1782: meg halálazása után ezen ... Mikola László Vmak immediatē kire szállott vala ezen Jozság, arra nem valóságosan emlékezem, de hogy rövid idő alatt ... eő Excellēntiaja Succedalt azon Jozság birodalmában, azt tudom [Ádámos KK; JhB XIX. 22. 7].

4. öröklül marad; a rāmīne ca mostenire; geerbt/vererbt werden, als Erbschaft (ent)fallen. 1606: az meddigh annak az szegnek felet Azzonion (!) birna, addegh ada Miklos Vra(m) az Gatzegbelj rezet, Anniet az menj fel erj az Azzonj rezet, birniok Janos Vrameknak, melj Gatzegbelj rez akkor redallio(n) Miklos vra(mna)k, mikor az Zaton teo epen succedal az megh Neüezet szemelielieknek [Köpec Hsz; Ks 90].

5. helyreáll; a se restabili; wiederhergestellt werden/sein. 1677: Itt az nagy emberek is hirdetik, hogy az moszkvával való békességet tractálnák és csak valami vár építésén vagy on derekasint az akadály; de az tatár hām megírta volna, hogy meg ne engedjék építeni. Azonban csak ezen is sok had takarodik; félő igen, hogy ha succedal hamar az békesség, egészen más felé ne fordítsák [TML VII, 378 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

6. sikerül, sikerrel jár; a reuși, a avea succes; gelingen, Erfolg haben. 1614: akarának factiōt csinálni Báthori Gábor ellen Kendi István és Kornis Boldizsár ... kik ugyan fő autori valának azelőtt az Báthori béhozásának, de nem succedála az dolog nekik [BTN² 57]. 1657: az magyarok ne búsuljanak bátor annak a keresztesmezei harcnak elvesztésén, mert ha succedált volna, elvégezett dolog volt, hogy mind Magyarországon, Erdélyben tíz vagy tizenkét esztendő gyermekeken feljúl való idősöket, valakik pápistákka nem lennének, mind fegyverre hányának [KemÖn. 25]. 1664: az Rákóczi Ferenczhez való expeditiōt Kegyelmed ne impedálja, se rectificálni ne igyekezze, mert az az görgényi dolgot nem segíti, ha succedal [TML III, 3 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: Amennyi had akkor Rákóczi directiōja állatt vala Erdélyben, ha mind együvé gyűjtse, s így próbál vala sik mezőben harcot a némettel ... talám jobban succedált volna dolga [CsH 362]. 1807: A tulso Malmot ... néhai ifiabb Rettegi Sigmund Ur ... épített egészen ujra fundamentumából, és meg hoszabította, hogy őt köre szaparitsa, de az ötödik kő hogy lisztelő lehessen, nem succedált [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47)

ns prov. vall.]. 1808: Nem akarván az Alperes a Deliberatumok után is a Praetendenseknek részeket ki adni kételeltettek admoneálni, melyet végben vitt Regiusnak legitimáltunk Dr 36 ... E szerént sem succedálnván a' dolog kételeltettek Executiora certificaralni ezért ismét a' Regiusnak Dr. 36 [Asz; Borb. II].

Szk: rosszul ~. 1705: Ma is a generális kiment vala és bombákat, kartácsokat hányatván próbálgattatta őket, de mind rosszul succedáltak, mert mind fel sültének inkább el, nem alatt [WIN I, 574].

7. hat; a avea efect; wirken, gewirkt haben. 1657: az patikárius eljüvén, néhány tallért fizeték neki, hogy hazudjuk azt egy nyomon, mintha beadta és jól is succedált volna^a; kiben semmi sem volt, mert én tudtam, hogy nincs olyan nyavalyám^b [KemÖn. 97. — ^aA kristély. ^bHagymáz]. 1765: Földvári Ferenc ... leánya, Sára, Toldi Ádámné, férjhez menetele után nem sok idővel az anyja nyavalyájába esett, melyet curáltatván az ura, extremum remediumot adhibeáltatott egy borbélllyal, de nem succedált, vagy inkább jól succedált, mivel megholt [RettE 181].

szukcedálándó következendő; care succedā (pe cineva); (nach)folgend. 1723: Haromszeki jöszagunkra, Inspicialt, All Torjai Mihacz Mihály Tisztessegesen idejit, abbeli hivatallyának el töltötte ... ő kglme is azon hivatallyat min-denekb(en) Serenyen jo maga viselesivel ad nostrum Contentum ... Semmi nemű Praetensiomot ebbeli hivatallya es Szolgaltatya iránt Se magam, Se ez után valo Tiszteim, azon jöszagban Succedalandó es számot vevő exactorok, ő kglmitől számot ne vegienek s ne kenyszerittek [Zabola Hsz; Borb. I].

szukcedálás következés; succedare; Nachfolge(n). 1662: Bisterfeld halála. Basirius ánglus helyébe succedálása, az fejedelmet excipialó orátioja [SKr 332 Tartalomjelző fejezetcímben].

szukcedálhat helyébe léphet; a putea succeda (pe cineva); an jmds Stelle treten können. 1700/1716: Lökös Pál ... ha ... vénsége miatt annyira meg erőtelenednék, hogy az malom körül valo onust nem supportalhatná, még életében terhet fel vállalván, az eő részéhez hozza nyulhason, es az malomban neki succedalhasson [Kibéd MT; MMatr. 192].

szukcedáló helyébe lépő; care succedā (pe cineva); (nach) jmdm folgend. 1657: Ennek^a oka az vala, mert az kemény magaviselete s engedetlensége fēlteti vala még magát is, annál inkább feleségét és öccsét az fejedelemségben succedáló fiától [KemÖn. 303. — ^aTi., hogy I. Rákóczi György nem engedte felesküdni a katonaságot fiára].

szukcedált 1. következett; care a succedat/urmat pe cineva (intra-un post); (nach) jmdm gefolgt, als jmds Nachfolger. 1710: Piccolomeni is aggraválá, de meghalván, az utána succedált német generál, a hannoverai fejedelem lágy ember lévén, a vele levő ármádának officérjei, félretévén a disciplinát, az arnótságot húzni, vonni, saccoztatni, praedálni kezdik, mivel felette pénzes gazdag emberek valának [CsH 215]. 1739: változván némelly becsületes atyánkfiai, magok Tisztekből 's hivatalyokból, Concludaltuk, hogy magok helyett succedált 's hivatalokra elő állittatott atyánkfiai kezek alá, mit és mennyit transponálnak, azokat Inven-

tályák, és adják által, Assessor Nztes Váradi Györgi Notarius és szószóló Batori Szabó István atyáncfiai ő klgmek [Dés; Jk 526a].

2. örökséghez jutott; care a obținut ceva prin moștenire; beerbt, als Erb(en) gefolgt. 1666: Kegyelmedet szeretettel kérem, emlékeztvén urunknak, irattasson az Kolos, Dobokai és Belső-Szolnoki vármegyei fő és vicze tisztnek egy patens mandatumat, hogy szegény Ebeni István közelebb való jószágiban succedált atyjafiaiit igazságos igyekben törvénytelen háborgatók ellen oltalmazzásk [TML III, 619 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

szukcedáltat adat; a face să succede/obțină ceva; zuteil werden lassen. 1619: Azért erre is azt mondja^a, hogy Isten Felségednek succedáltatván az szerencsét is, mégis interpolálja magát Ferdinandus között, Felséged s Magyarország között [BTN² 370. — ^aA vezér tihája].

szukcesszió 1. örökség; succesiune, moștenire; Erbschaft. 1605: ő kk Varossul ... egyben gyűlűe(n), nem lehettenek arra hogy most illye(n) hirtelen, azokat az akadályokat mellyek az Dyuisionak és Successionak Instructioiban talaltattak emendalllyak auagy el igazyczak [Kv; TanJk I/1. 500]. 1651: mindenemű abbali igazságokat jusokat és successioiokat ... transferalok [Mv; Berz. 5. 41. S. 3]. 1670: Vagyon itt az vármegyében egy Bocskó nevű jószág, melyet a szegény öregur valami úton módon Kordának adott volt, successiót is hagyott volt neki benne [TML V, 40–1 Teleki Mihály Nalaczi Istvánhoz]. 1710 k.: talán ezer esztendő alatt sem történt olyan példa, mint az én ... feleségem példája, hogy egy hét vagy nyolc esztendőben járó, gyámoltalan árva leánygyermek, kinek sem atyja, sem anyja, sem hazája, sem jószága, sem belső értéke, sem jövődöbe másokról reá szállandó successio vagy reménysege ... más országból ebbe a hazába béhozattassék, egy nagyrendű keresztyén atyafia házában bétettessék és ... annak lelkére köttetessék [Blm. 1020]. 1718/1781: Nehai Tekintetes Nagyságos Rátz Kristina Aszszonyinak ... az régi nagy emlékeztető Tarnok Mátskási familiából le ágazott immediata Successionak legitimus Haeressei és posteritassi [JHb LXXI/8. 482]. 1745: Nehai pavel pask Felesége Brendusa Keservesen lamentalodik hogy nehai Ura után maradván két János okör ... ötven vonós Forint adosságba ki adva ... meg is mindazaltal midőn halála után egy-néhány holnappal ujjonnan Férjhez mentem volna ... a szegény Uramnak Öccse ... nem különben tőlle maradt Gyermekeim ... a szegény Uram successiojattal Simpliciter excludalni akarnak [Ujbárest H; Ks 62/3]. 1762: a Divisio, és Successio állapottja peremtorie dirimtalassék és Végezöd-gjék [Búzásbocsárd AF; Mk]. 1789: a mely jussa és Successioja volna Apahidán Jobbágy Péter Lineaján, aztat örökösön transferálja ... Rettégi Sigmund Urnak [Kv; RLt O. 2]. 1794: a keresett Jokban Successiojak és Jussak vagjan [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ősi ~. 1802: Josika Imre Ur ő Nga ... bizonyos Részeket appropriált és a Komjátzeji Familia béli nérek s ennel fogva az Exponens Ur Össi Successiojának tetemes praejudiciumára keze és birtoka alá kerített [Torda; JHb XIII/9].

2. öröklés; moștenire; Beerbung, Erbgaug, Erbfolge, Sukzession. 1578: az meg holt emberek marhaianak successioiat es deulotioiat halasztottak a leowe gywlesre | Wegezték eztis eo kegmek hogy egy Rówyd napra az felseo tanachybol, eo kegmé biro vram, valazzon egy nehanyat, ty-

zet vagy tyzenketteot az feo es wen vram keozzw, azokkal egywt mind az mostany tecest az successio felöl mind az Regy waras Articulusst, discutiialya eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 169a, 170b]. 1589: Lattiak varosul az sok per patwart, es hozzw ideigh valo faradast a' keossegh keozzoat a' successio dolgaban [Kv; i.h. I/1. 115]. 1810: volt Polgár és Csizmadia néhai Ambrus András ő Kegyelmeről Successio uttyán a fen nevezett Eözvegyre* Szállot Ház [Kv; Borb. I. — Özv. Polatsek Józsefné Ambrus Borbárára].

3. öröklési jog; drept de moștenire, succesiune; Erbrecht. 1668: üdvözült Sulyok Vram Adamosi Curiájához tartozo Sulyok rész Joszágokhoz ... legitima et immediata successioja nem másnak, hanem egenessen eo klgmek vagjon [Szénaverős KK; JHbK XXXIV/23]. 1673: Belenyesi Szabo Istva(n) Vram) ... nem akarva(n) megh holt Feleséghe superstes Attyafainak rata portiojokat Successionk(nak) rendi szerént ki adni ... ha mégis contumaliter opponállya maghát, resistalni akarva(n) az divisionak ... Hadnagy Vram) által megh fogattassék, és az toronyba(n) be vitesék [Kv; PolgK III. 143]. 1736: a melly darabotska, Alsó Porondnak alsó végib(en) valo földet kíván, meg-adatik és engedtetik ő klgmének; de úgy hogj Successio benne nem engedtetik, hanem tsak maga Instans Atyáncfia életéig [Dés; Jk 465a]. 1748: meg kénáltattam az Incat edgy tomo pénz ... hogy ... a' Rétet énnékem mint vér(ne)k és leg(iti)mus successor(nak) remittállya, holott semmi vérség és successioja nintsen a' meg irt Réthez [Torda; TjKT III. 191–2]. 1782/1797: Kis Dobai Mihály Familia Kováts Magdaléna Successioján igaz Donataria Familia Nyirmonba, Telkek is vólt ottan [Menyő Sz; Borb. II Lad. Bányai (70) jur. ass. ns vall.]. 1828: a' Successiot a' magyar Törvény, nem az Atyafiság, hanem az osztályosság grádusánál fogva agya kinek kinek [Ne; DobLev. V/1129. 2a]. 1863: 1. A' Sz. Lászlói segéd Papság 150 f. o. évi fizetés-sel, szállás kosztal körözötték. 2. A' Bánfi Hunyadi 580 f. mind kettő successio nélkül [Gyalu K; RAK 79 esp. kl].

Szk: igaz ~. 1661: Az Nyuszalyi (!) joszagrol talaltatot ... egy level, melyből igazsz successionk(nak) derek fundame(n)toma elucescal [Sófva BN; Ks 41. K] * legális ~. 1743: eset értésére, az Protestans Asz(szony)nak eo Nsg(nak), hogj ... mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jsrosol, deveniált Joszágok, mind állók, mind ingok felesen distraháltatak, ki égj, ki más uton ... mellyis az Protestans(nak) eo Nsg(nak) Legalis successioját igen meg bántotta [JHb XLVII/24] * törvényes ~. 1760/1794: Férjem Groff Bethlen Miklós Urnak tött ... Kötése-met és Fassiomat ... revocalom, minden részeiben és czikleleiben cassalom, annullalom ... úgy hogy ... akárki által is valamely törvény-szék előtt, akarmely időben producal-tatnék, tellyességgel erőtelennek és haszontalannak tartas-sék ... semmi úton-módon gyermekeimnek jószágaimban törvényes és illendő egész Successiojokat ne akadályozhas-sa [Km; JHb XLVII/275].

4. (tisztsegbeli) utódlás; succedarea/urmarea cuiva (în funcție); Amtnachfolge, Sukzession. 1765: valamiképen én Néh. Tisz. Batzoni Intze Máté vram ő kegyelmé által, első-ben káplán-ságot, azután pedig ezen Ecclában valo actualis Papságot Consequaltam; úgy ... Tisz. Ifjabb Verestoi György vram ő kegyelme-is ... én általam^a káplán-ságot, az-után peniglen ... az actualis Papságra valo successiot is consequentialhassa [Kv; SRE 215. — ^aSoos Ferentz esp. által].

5. (uralkodói/trón)utódlás; succesiune la tron; Thronfol-gé, Sukzession. 1704: ma hagyta meg az úr az úrfiaknak,

hogy ... az felséges ausztriai háznak a spanyol korona successiójáról irt könyvét magyarra fordítsák [WIN I, 306]. 1705: reászállván fataliter Josephusra a successio, ígéri és obligálja arra magát, hogy valamire koronázatakor is voveálta magát, melyre meg is esküdt és pecsételte is mind törvények és egyéb szabadságok iránt, azokat mind observálja sancte [WIN I, 448]. 1710: (János Zsigmond) a török kedve s akarata ellen az ausztriai házhoz kötő mind magát, mind holtá után az erdélyi fejedelemség successióját, a császár megértvén a dolgokat, mindenüvé az egész Európában pántenseket bocsáta, és világos rátiókkal demonstrálá mind a francia királynak álnok practicáját s istentelen factióját, mind pedig az ausztriai háznak igazságos successióját a spanyol birodalomban [CsH 67, 314]. 1711: Jósef császár halála után ... egész Európában nagy mótusok lönek, kivált az ausztriai ház felől mindnyájan úgy gondolkoztanak, többször a császárságot nem obtineálja, mivel Jósefnek fia nem maradt, Carolus pedig messze Hispániában hadakozván a francia ellen, nem successio szerint, hanem per electionem lévén a császárság [CsH 460].

szukcesszive folytatólagosan; succesiv; sukzessiv(e). 1657: megbeszélé, hogy ő Rákóczi Zsigmondot adoptiválta volna fiának, és in casu mortis nékie legálná Munkácsot, és successive az fejedelem több fiainak is [KemÖn. 141]. 1675/1676: Az idősb Rakoczi Györgi idejében, én vj Cancellista Deákotzka lévén, a' Secretarius Szalardi János vram, adsciscala Arkosi Mihály ő kglme mellé (: ki successivē, mostani Kegyelmes Asszonyunk ő Nága Hoff Mestere lön haláláig :) [Vajasd AF; JHbK XX/21 Belenyi István (50) ns vall.]. 1761: Mivel pedig Attyok holtá után hajadonon maradt leányok successive parafernizaltatta(na)k, tehát a mik a közös jóság hasznából p(ro)curáltattak azok p(ro)ducaltassa(na)k [Hsz; BLev.].

szukcesszor I. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: I. örökös; sucesor, mostenitor; Nachfolger. 1595: Veres Peterme Successorinal vagon ket ezer forint [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1714: Néhaj Mtgs Ur Josika Gábor Ur(am) ... Successori ... élő nyelvel, hallható Szóval, declaralak előttünk, hogy ő kglmek, az Fiaik között Néhaj Apjok halálától fogva eddig fenn forgo Controversiákat amicabiliter kíványák ... revidealtatni [Nsz; JHb XLV gub.]. 1792: az Ex(po)ne)ns Asszony elsőben is az irt Néhaj Testvérekre nézve el kezdett, és Itélet(ne)k bótásátott Causát az Urakra Condescendáltatya mint Néhaj Testvérek(ne)k Szánto Drusiána Assz(ony)na)k Javainak Successoraikra [Ne; DobLev. IV/704]. 1794: (A) Bágyonianus successorok a' Köz földből, az maguk között leendő osztályra kíványák az harmad részt excindaltatni [M.bagó AF; i.h. IV/739. 6b]. 1837: én B. Josika Imre ... el határozta magamat abban, hogy adyák nekik" egy 60 — hatvan ezer Conventios Rhennens forintból allo Moringot ... és le kötem ezen Summában Lonai, Gyéresi, Szentkirályi, és Szent Mihály telki Jóságaimat ... ő addig ezen le kötött Jóságokat a successoroknak ki ne adyga, míg a meg nevezett hatvan ezer Conventios forint maringat le nem fogják fizetni [Torda; TLt Közig. ir. 438/1844 br. Jósika Imre sk kötelezése. — "A feleségének].

Szk: igaz ~. 1677: sokszor praecjudicial véreknek, és igaz Successoroknak, s' a' Fiscusnak-is, hogy némelyek jóságokat, vagy egyéb örökségeket legállyák az Ecclesiákhoz,

avagy Egyházi rendekhez [AC 13] * legitimusz ~. 1671: az verus haereseknek és legitimus successoroknak, nem kevés károkat láttuk leveleinknek Dotalisták kezeknél való maradások és idejekorán kezekből való ki nem adások miatt [CC 68]. 1676: akár holott található ingo és ingatlan iokból ... satisfactiot tétethessen Fábián Sára, vagy jövődő férje és legitimus successor [Gyf; JHb XXXI/8]. 1761: Kosztán Ignát Sohais Mtgs Gróff Kornis Sigmund vr őd Nga, vagi őd Nga két ágon lévő Posteritási s L(e)g(it)imus Successorai Földökről, és Jurisdictionok alól ... ell nem szokik [Mikeháza SzD; Ks 25. III. 71] * részes ~. 1850: az réánk, és részesseinkre nező fekvő Javakon is némű terhek lévén, azoknak is el enyészethetésekre nézve, jonak láttuk mi ... részes successorok ... a ... Bartok Adámról réánk szállott Nagy Enyedl Belső és külső fekvő Jokat egy évi haszonbérbe ki adni [Ne; DobLev. V/1298].

2. leszármazott; descendant, urmaş; Nachkomme, Descendent. 1592: Bathory Istvan lewele kibén az Magwa zakkattak Jowait é városban Coloswárnak donalta ily Conditio: Ha successora nincsen, Es ha nem testalt rolla [Kv; Diosylnd. 44]. 1593: valaki Eő kgiet: az En attiam fiay közwil aüagy successori közzwil, auagy Eő k. Giermekit törüiny Zerent haborgatna, tehatth tulajdon költséghem(m)el es faratsaghommal megh oltalmazom [Perecsen Sz; WLt]. 1621: ada ell egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony ... Coloswary Varga Peternek f. 23 ... Igerwen es obligaluan arra magokat, hogy az felül denotalt, haznak Dominiuiában birasaban, Varga Petert es Successori minden legitimus Impetitorok ellen euincalliak es megh oltalmazzak [Kv; RDL I. 116]. 1631: mikoron az Vr Isten az en halalomnak oraiatis el hozza ... hogy en utannam leueő successorim ideghen iteletben felöllem ne legyenek ... iouaimrol akarok ... illien testamentomot tenni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1 Sükösd György vgr.]. 1652: Bako Suska Asszony ... minden perit es perbeli p(rae)tensioját Bako Ersebet Asszony es successori ellen örökösön le hadgya engede es in perpetuum sopiala [Kelemenelke MT; Ks 13. XVII. 5]. 1671: Teleki Mihály Atyánkfi maga successori és legatáriusi Donatiojoknak tenorok szerent birhassák" [CC 73. — "Szelnice és Drágavilma falvakat (SzD)]. 1694: mid(ön) minyájo(n) ez(en) dologra öszve gűlekezve volnánk az denotalt idősbik Vas György ur(am) Mehisi hazanal, elsőb(en) is eo kgl(me)k mind két részről ... személy szerint minket megh biralvan és arbitralvan kezek bé adásával kötelezek magokat és successorokat eze(n) Mehisi hatar(na)k aequalis subdivisiójara [WassLt]. 1701: a D(omi)nus Emptor es Successori s Legatariussi tehetségek szerint a rész portiótt és rajta lévő jobbagyokatt serio p(ro) tegallyak mellyet ultro el mulatvá(n) a D(omi)nus venditorok(na)k abból emergalando károk a Summából subtrahaltatik (!) [JHb XXXVII/23]. 1736: Bardonban bizonyos időtől fogva zálogb(an) kezem alatt lévő Telekett cum omnibus Suis Appertinentiis és a rajta lako Sélérel együtt, ad Manus bocsátotta(m) Contractualis Levelelledyütt hogy annak vigora szerint manútenealhasza őd k(e)g(ye)lme maga és succesorai ő k(e)g(ye)lme(ne)k [Menyő Sz; Borb. II]. 1742: Mind ezen elő számlalt kaszálók ... Maxai Ferencz és Joseff Successori köszt, oszlo, és közös, edgyenlöleg (igy!) [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. 1796: ezen fen forgo Privilegium Generaliter ezeknek a' Turutzko Lakossainak, 's ezeknek Successorainak, vagy következendőinek, és egyszersmind azoknakis a' kik az ő Társasagokban iminnen, s amonnan is egyben gyűltenek, s gyűlevészek adattatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 36].

Szk: immediátus ~. 1796: Minthogy ... az el Zállogosító Szántó Mihálynak én édes fia és következőleg immediátus Successora vagyok, nem tehetem, hogy tulajdon engemet illető 's másoknál lévő részeitet mások által használtotni nézhessem [Ne; DobLev. IV/761. 1a]. 1814: ezen Trauzner Józseget ... Czinege István Urnak ... adván áltól birtokába ... bizonyos egyezés mellett. Czinege István Ura s Hitesére nézve oly reservával, hogy valla melyik az immediátus successorok közül kezéhez akarná váltani, ezt Veres Balint Urnak híres s consensussa nélkül ki ne adgya [Ne; i.h. V/965] * **jövendőbeli** ~. 1666/1681: parancsolom, mostani s jövőendőbeli Tiszteimnek, es kötelezem jövőendőbeli Successorimatis, az tülem adatot immunitasba(n) az megh irt személyeket megh tarczak, es semminemű más terh viseléssel ... őket ne banchak [Vh; VhU 316]. 1668: ez megnevezett atyai házat — úgy Sörös János és Nekkel imre uramék — sem az szegénység, sem semminemű ok nem kényszerítvén az jövőendőbeli successoroknak nyilvánvaló károokra, idegennek, nemes emberek tiszta kézpénzen: tizenegyszáz forintot eladták [Kv; KvE 208 LJ] * **mindkét ágon levő** ~. 1748: adta pedig ... Szalai Andras Uram az specificált szántó földeket örökös jussal irrevocabiliter nullum jus sibi reservandó az Titt. M. L. Báró Urnak, ugj mind két ágon lévő successorinak és Legatariussinak [Mezőmadaras MT; IB] * **örökös** ~. 1608: ha valamikor Ideo jartaban Valakj eo keglmit Moricz Janosne Azzoniomat, Vagi az eo keglme giermekit es Eoreokeos successorit, teoruinieal vagj azon keouel, akar mj modon keresné es haborgatna, tehát az ollian haborgatok ellen minden terhet gonduselesit magamra vezek [Dés; DLT 300].

Hn. 1815: a' Csikós Pál Successorak réttye a' Samarai (!) Successorak Réttye [Dés; Ks 79. 521]. 1836: A Bálint Successorok Majorja végibe [A.marosváradja AF; EHA].

3. utód; urmaş; Nachkomme, Nachfolger. 1657: Bocskai vénév eszében halálozó állapotját, testamentaria dispositiójában hadta es commendatá successorának Homonnai Bálintot [KemÖn. 26]. 1710: Magamon esett dolgokat is, amennyire eszemben jutnak az elmúltak, leirtam, hogy a kik Isten akaratjából successoraim lesznek, azokból tanuljanak | Minekutána azért a magyar királyságot Ferdinándus elkapta volna, neheztellik mind ő, mind successorai Erdélynek elszakadását | tartoznék a császár ex conscientia tamquam rex apostolicus az eretnekeket országából kiirtani és Szent István első magyar király hitre (kinek a császár successora volna) nolentes volentes megteríteni [CsH 50, 67, 95].

4. (tisztség/birtoklásbeli) utód; sucesor (intra o funcție); Amtsnachfolger. 1783: tartozzanak ... az irt Summát és törvényes Interessét ... a' fenn tisztelt T. Curator Vraknak, vagy Hivatalnak Successorainak ... meg fizetni [Kv; KvRLt VII. 32].

Szk: következő ~. 1767: midőn a nemes céhnak (!) céhmestertétel napja vala ... discuralván a nemes céh a piacon lévő színnek dolga iránt, hogy a modo adpos<se>rum azon színnek váltása legyen a következő succesoroktól három magyar forint [Dés; DFaz. 24] * **mostani** ~. 1681: minden féle perceptumokrul és erogatiokrul a d<ominus> antecessor officialis mostani successorának Endes uramnak maga pecséttye alatt költ hiteles diariumbul álló ratiocskát adott mi előttünk [CsVh 94].

II. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: 1. leszármazott; descendent; Nachkomme, Deszend. 1732: Mint hogy az Nehay Varadj Sigmondne

Csonka Borbára Aszony(na)k bizonyos adossági patealnak ... melyre nézve ha azon Debitumok(na)k exolatioja előtt A successor Vér Atyafiak arub(a) bocsátának ... Csonka Borbára Aszszony(na)k ... immobile bonumit, Tehát ... legitime p(ro)hibealtassa(na)k a meg venni akarok [Dés; Jk 428a].

2. vki után következő; care urmează după cineva (intra o demnitate); nachfolgend. 1710: Erre obligálá Andrá király mind magát, mind a több successor királyokat [CsH 206].

szukcesszus kimenetel, következmény; urmare, consecință; Ausgang (von etw.), Nachfolgende. 1638: 21 praesen(tis) nekünk irt kgd Levelet el veöttük, ertük Chyuai Uramnak oda érkezset, adgya Isten bodogh successussát eő kgelme munkaiának [KCsI a fej. Kemény Jánoshoz]. 1714: Jósika Gábor Ur(am) Successori ... pro et contra tölt allega(tio)jok s praetensiojok után, Sok adhortationkra magokba Szálván, az egymás közt továbrais fenn maradando és állandó Attyafiságn(a)k conserva(tio)jára, ugy ellenben az Atyafiak közt veszedelmes Successussal példás kárt teni Szokott veszekedések(ne)k s collisiok(na)k evitálására, condescendálta(na)k attyafiságoson, Szabad jo akarattyok szerént [JHb XLV a gub. Nsz-ből].

szukkreszcens ?fiatal; tñár; jung. 1657: Az oláhoknak légyen külön lakások, mind mestereknek succrescenseknek, és külön valo auditoriúmok, udvarok [UF II, 186].

szukkumbál 1. elcsügged; a deznádájdui/despera; ver-zagen, den Mut sinken lassen. 1619: Én csak az egy igaz-ságban bízam az egy Istenre magamat, ha mikor s hol ké-vántatik, eddig — légyen hálá az Istennek — nem succumbáltam, most sem félek attól [BTN² 372]. 1675: Kati Pétert, és feleségét admonéaltattuk, magát azért hogy felesége ellen procedallyon, feléségét azért hogy felesége mondott dif-famatio alatt ne succumbállyon, hanem magát expurgállya [Kv; Szám. 34/LVI. 9].

2. alulmarad, vesztes lesz; a fi invins/infrint; unterliegen, sachfällig werden. 1600: Myerthogy Nyreo Miklos coram dominis Judicib(us) semmhit Nem bizonított hanem succumbalt, mostannis bizonsagra ky nem mehet, hogy penigh succumbalt, es semmhit iuxta Actionem Buza Pal ellen az fogoly ellen Nem bizonított. Tetczyk az theorwennek hogy cum homaggo az fogsagbol az fogoly Buza Pal megh zabaduli(on) [Kv; TJK VI/1. 315] | Hegy Ambrus es Lazlo Mihaly, minthogy az elottis succumbaltak, motis aggraualtanak [UszT 15/28]. 1710: minekutána Béli Pál portára való menetelit Telekiék megérték, igen megjijedének rajta ... mivel tudták, hogyha discussióra kél a dolog, ők bizony succumbálnak [CsH 143]. 1746: Succumbalvan az Inctusok ezen elebbeni Deliberatum szerint, mellyet latvan novizaltanak volt, melly mellett mind ez máj napig nem procedaltanak [Torda; TJKT III. 100]. 1775: ha lattya kedves Sogor Uram, hogy in merito fogunk Succumbalni, es bővebb Inquisitio kívántatik talám jó lészen Novizalni [Kissáros KK; JHb XIX/19]. 1780: egy Tepelaga nevű ember ideszármarzásától fogva szüntelen injuriált. Ötféle causam volt ellene és mindenikben succumbált [RetE 412].

3. (csatát) vesz; a fi invins (in luptă), a succomba; unterliegen, die Schlacht verlieren. 1703: valahol Fehér vármegyében volt ezenkülv is csatájok ennek előtte vagy 3-4 hetekkel, aholott — amint mondatik — valóban succumbált a német [Kv; KvE 279 SzF].

4. beletörődik vmibe; a se resemna, a se împăca cu ceva; sich in etw. fügen. 1632: Elekesy Lazlo vram az praefigalt niolczad napra ... ra leóven, egez nap estegh it varakozva(n), Suliok Jstuan vram sem maga el nem Jeóuen sem senkit nem bocziatuan kepeben, sem Biro vramat nem Cernificaltatuan feleőlle ujabban, hanem succumbalt és halni hatta dolgat [Ó-Torda; Kp III. 65]. 1672: admonitus volt tempestive az Inctanak Vra arrol, hogj törvénytelen dolgok hallatván Felsőghe felől p(ro)sequallia, de nem czelekedte, hane(m) succumbalt s patialta [Kv; TJK XI/1. 190]. 1682: Szikszai Imre Vr(am) ... utolsó Ratiojában ... csak Liquidum Debitum vagyó(n) fl. 383//6 Ezen kívül napi fogiatkosok, Buzaban, Borban, és pénzbeli Erotatióban is, mind ezekb(en) eő kgime succumbaluan hatta magat meltos. Groff ur(am)* eő nga gratiajára [Vh; VhU 681. — "Gr. Thököly Imre]. 1745: Előbbeni írásomban feltettem vólt azt, hogj illy szoross divisionak magamat nem Submittalom, melljel nem tagadtam az Hadnagy Vr(am) ő Kglme írását de ex omni parte nem kívánok Succumbalni [Torda; TJKT II. 10].

5. aláveti magát vminek/vkinek; a se supune cuiva/de ceva; sich ... unterwerfen. 1672: Szégyen volna, Uram, ha ennyi emberséges ember Kapi uramnak, Kegyelmed írása szerint, succumbálna [TML VI, 213 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: a német császár mindenfelől megszorítván s annyi ellenségnek nem sufficiálhatván, vagy succumbál, s a magyarországi királyságot a fejedelemnek oda hagyja, vagy pedig jó conditiókkal megbékéllik, mint azelőtti fejedelmekkel [CsH 105]. 1710 k.: méltoztassék ... Koronkai János Atyankfianak demandálni, hogy helyes okból lett maga Cselekedete által Causált, büntetésnek Subcumballyon, hogy így a' fel Zendült nép le Csendesedgyék | nevezet Koronkai János Atyankfia a' büntetésnek semmiképpen nem subcumbált [Torockó; TLev. 9/14]. 1738: mikor az én Exhibitáim fel olvastattan(a)k, mostani Procurátora is ő kglmén(e)k jelen lévén, és akkor semmit is ... nem Contendáltak; hanem a T. N. Tanátsn(a)k, az én Exhibitáimra tett atyai Resolutioját, vagj Deliberatioját el-várta, és annak Succumbált [Dés; Jk 265b]. 1745: jollehet a Törvény szerint nem olljas adósság dolga, melly feriat suffragalhatna, mind azonál(ta) dilatio az Inak ugy adatik, hogy az feria után comparealvan az A valamennyi rend szerint való költsége fáradtsága á modo in posterum lészen, tehát Demeter Miklós Succumbalvan tartozzék refundálni [Torda; TJKT II. 90].

szukcumbálhat alávetethi magát vminek; a se putea supune de ceva; sich ... unterwerfen können. 1756: Deliberatum. az Actor sem Kalákossággal, Sem egyéb bizonyít elő nem allithatván az Inctus ellen feltett Actioját edocealni nem Sufficiál ... Testisek ellen való Exceptioji az Inctusnak helyesek lévén, ha bővebben az Actor ellene nem doceal, Actiojának az Inctus nem Succumbálhat [Bulzest H; Ks 62/5].

szukcumbens 1. (perben) vesztes fél; persoană care a pierdut (procesul); die unterliegende Partei. 1817: Ezenn utobbi Ítéletnek a Mlgs királlyi Táblára lehető fel vitelit tsak extra Dominium nyerhetvén meg a Succumbens ... a Felsőges kir. Fő Igazgato Tanátshoz Recursusrol protestált [Torda; DobLev. IV/913. 2].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: (perben) vesztes; care a pierdut (procesul); unterliegend sachfällig. 1784: Az Per folyás okoknak ki Me-

netelek is lévén, az iránt ugy regulaztatik az Torotzkai Forum, hogy semmi némű casusban, avagy Szin, és praetextus alatt fellyebb három forintnál ne büntetthessen. Az Appellatiót pedig semmi casusban a Succumbens félnek ne praeludalhassa [Torockó; TLev. 2/6. 4b].

szukkurál 1. segít, támogat; a ajuta/sprrijini; Sukkurs leisten, unterstützen. 1657: kiknek* succurrálni akarván, az kiket lehete, az seregekben megfordíték [Kemlr. 315. — "A hátvédnek] | Ma íratott az úr a királynak, az ministereknek Sándor urammal, ugyan énelem Kálnoki uramnak, Szentkereszti és Tarczali uraméknak, az idevaló állapotok iránt, és a succursus iránt is, hogy ha öfelsége kegyelmesen nem succurál, el kellett vesznünk [WIN 1, 75]. 1670: ha ő nagyságuk nem succurrálnak, kivált praesidiumot nem köldenek és az várbeli élésről nem provideálnak, félek alkalmatlanságtól [TML V, 37 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1672: Az magyarországiak hogy igyekeznek minden úton dolgokban succurrálni, az fővezérként nem csudálom [TML VI, 16 ua. Bánfi Dieneshez]. 1703: ugi látom édes Eőcse(m) Ur(am) hogj kgd két ezer forintnak meg adását tsak karika tsapásnak tartya mostani üdöb(en) ... holott ha szintén kk ados nem volnékis illye(n) szükségéb(en) ha volna miből bizony kk succurrálnak [Zabola Hsz; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. 1729: eő felsége ... a mostani kolosvári rector pater Fitter Adam urat pro direttore poparum graeci ritus Valachorum kegyelmesen resolválta hogy az unitus oláh papokra inspicállyon és ha mikben succursus kívántatik a Gubernium is succurrállyon [Hurm. XVII. a 1627–8 a kormányzótanács Nsz-hez]. 1732: Ezek* után valo szánto, és kaszálo örökségeket amellyek volta(na)k a Jobbagyok magok házokhoz foglalták de ha Ember szállana réajok, a Jobbagyok tartozza(na)k mind szanto, mind kaszálo földek iránt elegendendőképpen nekik succurrálni [Dál K/Szászsztjakab SzD; Tsb 51. — "A pusztá sésiók]. 1738: Procurator Nztes Simon István ő kgime ... Város dolgáb(an) mikor jő, akkor is a Principálissai tartoznak Succurrálni [Dés; Jk 499b–500a]. 1756: alázatosan remenkedem az M. Urfinak méltoztassék engemet consolalni egy néhány marjasok(na)k küldesevel ... ha most az M. Urfi nem succurál éppen el betsültetik az tehenemet az adósságért s az gyermekim éppen mazurrá maradnak [Meleg földvár SzD; SLt XXXVII Illyefalvi Janos Suky Jánoshoz].

Szk: költséggel ~. 1770: a' Szomszéd Falukis ... azon Utnak reparáltatasa Költséggel Succurrállyanak [H; Ks 111 Vegyes ir.] * **orvossággal ~.** 1734: az Feleségemet az mindennapi Hidegh ki lelte ... Dr Pápai ur(am) eő kgme succurralt Orvossággal [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.] * **prókátorsággal ~.** 1700: Mű ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi (!) István Urammal; hogy eő kgime Erdélyben mindenűt lévő keves Joszágunk iránt orialt, és orialando törvényes dolgokban Procatorságaval succurál [Gyeke K; Ks 90].

2. sikerül; a reuși; gelingen, glücken. 1687: az mint egy Tehén megh borjuzott volna, rosszszul succurrált megh borjuzni s megh holt az borjuzás alkalmatosságával [Bucsum F; MvRKLev.].

szukkurálhat 1. segíthet; a putea ajuta; Helfen können, unterstützen (können). 1667: Itt törökkel van az dolog, de Husztban híveivel ő nagyságának. Az ott való szükségre succurrálhat Kóvár lovasút [TML IV, 132 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1678: én oly dispositióval vagyok,

hogy az ő nagysága parancsolatjára ő nagyságának mindyárt succurálhatok [TML VIII, 166 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1717: most ujjalag el küldöttem edgy gyal-mocskámot Méhesre ha valamit tehetnének véle hogy So-gorkáimnak is succurálhatnék a bőjtre [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez]. 1722: csak l(ste)n tudj a fű iránt most is micsoda nagy nyomorúsággal Succurálhatunk, a rettenetes nagy Szárasság miá ezen az földön nem léssen majd Semmi fű is [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1749: Érkezett az említett Deputationak Levele, hogy ... Diurmumok el költ, és nagyon meg fogyatkoztak; kell azért, mig innen Succurálhatni Bécsben Creditumat keresni [ApLt 1 gub.]. 1781: Csetri Samuel Vram ... azért kívánván Cserét hogy külobben szükségének nem succurálhatott [Mezőbánd MT; MbK XI. 61].

2. vminek a megszüntetésére tehet vmit; a putea pune capăt unui lucru; (einer Sache) abhelfen, beseitigen. 1620: mikor ... megh arad az Nadas, el nem folihat az Arkaban hanem az partiát által hagwa(n), karos heljre wtt kj ... hogi azért eő kglmek mind ezeknek succurallhassanak, vegeztek, hogi fertalionkent Biro vram eő kglme ... vettesse kj az embereket Egi Egi nap ... mind addig az megh Jo tagaso(n) az Arkat megh czinaliak [Kv; TanJk II/1. 293]. 1747: eő vette ... uttjában esze az átalagnak csopógesit de a petsetet nem violalhatván hibajának nem Succurallhatot [Ebesfva; Ks 83 Kopacz Péter lev.].

3. megeshetik; a se putea întâmpla; kann geschehen. 1739: egi darab szanto föld ... ugi emlekezem rea ötven for(int)b(an) vagjon zalogban, az mint succurallhat Balasi Marton ur(am) fogta vetni Zalogb(a) [Ne; Incz. IX. 10a].

szukkurzus 1. segítség, támogatás; ajutor, sprijin; Sukkurs, Unterstützung. 1657: Az más két rendbéliek is igen emberül való ütközetet tevének az ő ellenekben lévő német seregekkel; de az egész ármádából lévén az succursus, azokat is megfordíták [KemÖn. 203]. 1705: Jött olyan hír, hogy a segítség, aki Erdély succursusára jűne a kurucok ellen, kikkel Glöckelsperg generál vagyon, más szintén leérkezett volna [WIN I, 467]. 1710: a nyavalvás magyarok ... Erdélyből semmi succursust nem várhatnának, mert II. Rákóczi György magát Erdélyországgal együtt lengyelországi királtságvádaszással elvesztette volna | A francia az egész bécsi obsidió alatt felette erős ármádával az Impériumban táborban vala, de succursust nem akara adni | Ez az ember látván, hogy Thököly beszorult a török földre, és reménség nincs a succursus felől ... alattomban a németekkel correspondeála | Eljöheth vala békivel a német ármáda, vagy erős városokban, lévén közel oda, recipiálhatja vala magát, míg Magyarországból succursusa jött volna, de már semminek tartják vala a törököket [CsH 70, 173, 203, 216]. 1711: kerjűk uram Kglm(e)d(e)t mutassa Kglmed ebbenis Succursus-at hogy had vecturázzák masunnit [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50]. 1762: öket* a Venerabile Consistorium külön veti Lörintz nagp. A Ferfiu penig adjon hálo egyetmást Feleségének és a gyermekek tartására-is valami succursus-sal légyen [Kv; SRE 203. — "Katona Jánost és feleségét]. 1770: Mi azt az másfél svadront eltartók kevesebben négy vagy öt esztendeig az alsó processus succursusa nélkül [RettE 231].

Szk: pénzbeli ~. 1786: Feleségem jussán, vérségim, minden pénzbeli succursusa nélkül váltattam a Sarádi Rész Nagylakán és Káptalanb(an) G. Rhédei uraktol in fl. 950 [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1a Jos. Dobolyi kezével].

2. javadalmazás; retributie; Lohn. 1721: A T. Collegium-béli B. ifjuság küldvén T. Udvarhelyi Mihály ur(am) után Professorságnak hivatalara ... most refundála két aranyokat*, de mivel eddigis más Professorok után menvén becsületes ifjak az Ecclatul succursust nem kívántak illjen kölcségekre magát nem extendálhattya [Kv; SRE 143. — "A ref egyháztanács]. 1811: egy Kolósvári Papnak ... Papi fizetésén kívül sohunna succursusa nem-is volt [REKLt 32. 811 Krizbai Deső Elek ref. pap lev.].

szulák struccotoll-fejdiszt viselő jancsár darabont; solac, arcaş pedestru care făcea parte din grupul de ienieri al corpului de gardă al sultanului; Gardejanitschar mit Straußfederbusch als Kopfschmuck. 1619: Az jancsár aga maga személye szerént szörnyön cifrán felöltözött jancsársággal, szulákokkal, csebecsiákkal, az sok külobb-külobbféle monstrumokkal, ott voltak éppen az császár kapucsi pasái, mutafarakái, szpái agák, csauszok, ezek mellett szörnyű népnek sokasága [BTN² 268].

Án. 1655 k.: Szulák [MGtSz II, 53 II. Rákóczi György ménősseir.].

szűliszt szúpor, szűette fának liszthez hasonló pora; fainá de cari; Wurmmehl (im Holz). 1672 u.: Szu liszt: Tepedó [PPGI].

szultán 1. sultan; Sultan. 1562: 1520. esztendőben szultán Szulimán a törököknek tizenkettedik császára avagy fejedelme regnál igen jó szerencsével mind az mostani ideiglen [ETA I, 12 BS]. 1614: kiméne Báthori Zsigmond az németek segítségére Eger alá az erdélyi haddal, azmely keresztýén hadat török szultán Mehmet császár igen megvere az Keresztes-mezején és Eger várát is elvevé [BTN² 45]. 1653: az erdélyi állapot is helyére állapodék a portán szintűgy, a mint régen volt Báthori Sigmund idejében, melyet ő felbontott vala. Mely békességnek formáját még régen szultán Szulimán csinált volt nagy János királlyal [ETA I, 101 NSz]. 1657–1658: Érkezem az khám sátorához; hát régen elment az szultánnal, vezérrel együtt, hogy már oltalmunknak praetextusával [Kemlr 318]. 1662: A szultánok, murzák a Szent László gyönyörűséges bányájában megferdtek vala, maga pedig a khám Mehmet Gyira emlékeztetére, a nyomorultak bányájokban feredvén, hogy azt fel se égetnék, megparancsolta vala [SKr 452]. 1674: Ide semmi egyéb hír nem érkezett, hanem Galga szultán Moldovából küldött egy murzát követségül urunkhoz [TML VI, 567 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1690: Galga szultán feles pogánysággal Somlyó felől irrupált és már Tordáig grassált [II AMN 327]. 1710: Galga szultán is látván, hogy Thököly nem jőne, amint végeztenek vala ... Gyalu felé indula [CsH 236]. 1731: Az Ui Török Sultán ... ha az Persával meg békél ... az Muszkával fog valamit kezdeni, vgi a mi Kglmes Csaszárunkis belé elegedik [Nsz; Ks 83].

Án. 1837: Sultán (fekete magló) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy.].

2. ?köntös; rochie; Festgewand. 1800: Egy atzél zöld Creditor rózsza-Szin pántlikával ki tizfározott (!) Szultán [LLt. — "Előtte és utána viganókat iktatnak be a fels-ba].

szűlyuk szűragástól keletkezett lyuk; loc ros/găurit de cari; Wurmstich (im Holz). 1755: az után hogi a borokot ánslogra Le vonták a borok(na)k is nagy erejek Léven vagi öt hordobol szu ljukakon égiszer egyik máczor más apro-

donként míg észre vettük fölt el 10 veder [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

szumptusz 1. elköltendő pénz/összeg; bani de cheltuială; Zehrgeld. 1714: Szilvasi Iános vram ... nem lévén ... elégedendő sumptussa idegenektől való reductiohoz ... azon Detrehemi portiot adá és conferálá örökösön és irrevocabiler Biro Samuel Vram(na)k, Feleségének Daniel Clára Aszszonyinak, két ágh maradékinak [Mezőőr K; Born. IX. 2 Hunyadi István tábl. íródeák kezével].

2. költség; cheltuială; Kosten. Szék: *maga* ~a. 1752: Egy keresztelő kannát reparaltatott N(eme)s Megyebiro Forró István Uram maga sumptusán [Angyalos Hsz; SVJK]. 1759/1766: Míg a' Joszág Zalogban lészen ... ha impetitori lésznek ... a' Biro Urak magok sumptussokon defendalni tartazzanak [Mv; DobLev. II/372. 2a]. 1785: I. Rákotzi György fejedelem ... nem engedte, hogy Eleinktől magok Sumptussakan erigalt Bányájukat el vehessék [Torockó; TLév. 6/1 Transm. 20b].

szunnyad 1. *átv* is csendesesen alszik; a dormita, a dormi usor; schlummern. 1658/1741: Földig le rontatál te is Banfi Hunjad Szerkenjen fel azért az ki benned szúnyod [EM XXXVI, 146]. 1710: éjszaka ... felébredtem én minden órán, de Isten csudálatosan úgy adta, mindjárt ismét elaludtam, ébredtem, szunnyadtam [BÖn. 591–2]. 1767: látván Zoljamt szunnyadozni, azt kérte ... Thodor Molnár mit szunnyadazik, melljre azt felelte Zoljami hogy nem tuda ha én szunnyadok mert három ettzaka nem aluttam [Abosfva KK; Ks 4 Molduván Sztána (40) jb providi Gligor Mihály cons. vall.] | Bentser Palné Kováts Margith Aszszonyt ugyan nem esmertem ... maga viselésit hajtották itt mindenfelé mindenütt ... örökre szunnyadot s azt mondotta hogy nagy bujja lesz mert alhatnék ... s fel is vetek volt már itt abban az időben (en) szokasul, ha valaki szunnyadni talált, tám bud lesze(n) mint Bentser Palnenak [Demeterfva MT; Ks 20. XIV. 9].

2. pihen; a se odihni; ruhen. XIX sz. m. f.: Táncoztasd meg Katiczát Ad az anya pálinkát De Zsuzsát se hadd szunnyadni Meg ke ötet forgatni [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt.].

szunnyadozik 1. szundikál; a dormita; dören, schlummern. 1635: Aranyas István szonyadozni kezdé [Mv; MvLt 291. 52b]. 1657: (Kornis Zsigmond) bontakozott egészséggel is vala ... köztünk ulte szegény elbágyadt, szunnyadozott [KemÖn. 180]. 1767: egy alkalmatossággal paraszt ebéd táján ... bé mervén az Udvarb(a) ... Zoljami Joseff ottan ... szunnyadozni kezdé, s én ... kérdém Zoljamt miért szunnyadozik, es ő azt felele hogy alhatnék mivel az ettzaka nem alutt [Abosfva KK; Ks 4 Ignát alias Morár Thodor (30) jb vall.] | látván Zoljamt szunnyadozni, azt kérte ... Thodor Molnár mit szunnyadozik, melljre azt felelte Zoljami hogy nem tuda ha én szunnyadok, mert három ettzaka nem aluttam [uo.; Ks 4 Molduván Sztána (40) jb providi Gligor Mihály cons. vall.].

2. tétlenkedik; a fi inactiv; untätig sein. 1665: A segesvári és radnóti restantia adók fölől így concludáltunk a szoros ügyhez s állapothoz képest, hogy ha a receptorok eddig szunnyadoztak, serkenjenek hozzá és a data praesentis mindenütt felszedvén jó pénzüli a receptorok, két hétre ... magok adminisztrálják Bódogfalvi Mihály atyánkfia kezében [EOE XIV, 156 egy-i végzés]. 1818: mindezekkel tsak

szunnyadoztak kormányzóink^a —elnézték a' jo kutaink romlásátis [Dés; DLT 174. — "A városi vezetők].

szúnyog *finjar*; (Stech)mücke, Gelse. 1657: Ti, úgy-mond^a, úgy jártok ... mint midőn Pellérdi uram hasa üresítésére leülvén, valamely szúnyog csipni kezdené ... de eszében vévén Pellérdi, úgy csapná tenyerével, hogy vápájában hálnának alfelének az szúnyogok [KemÖn. 22. — "Ferenc doktor]. 1710 k.: Hideg, meleg, hó, eső, szélről, egy rossz szúnyogtól, balhától nem szenved-é mindenik? [BÖn. 509]. 1761: a Gyermekek a szúnyogok miá nem nyugathat [Koronka MT; Told. 26]. 1823–1830: hogy mind strimpfliben s papusban lévén a kertben, a szúnyogok szirkálták a strimpflin keresztül lábainkat [FogE 223].

Szn. 1635: Szunnyogh Ur(am) [KJ]. 1657: Szúnyog Gáspár kövári kapitán [KemÖn. 109]. 1704: Szúnyog, a jesuvita [WIN I, 283]. 1710 k.: páter Szúnyog [BÖn. 881]. 1732: Fejertoi Szúnyog Ferencz [Dés; Jk 429b].

Án. 1638: szuniogh [Mv; MvLt 291. 163b].

Hn. 1646: Szúnyeg (!) szegében (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. 1697: az Szúnyogszeg nevű hely [uo.; EHA]. 1700/1720: Szúnyog Szegh nevű pusztája falu határán [Szúnyogszeg SzD; EHA]. 1731: Szúnyog szegi praediumon lévő Szamosi Malom [uo.; EHA]. 1762/1779: a Szúnyogban (sz) [Érkavas Sz; EHA]. 1768: Szúnyog szegnek nevezetik [Harró H; JHb XXXII/39]. 1821 k.: A Szúnyog szegben (sz) [Dés; EHA]. 1822: Szúnyogszeg [Dés; SzDMÖn. III, 217]. 1842/1844: az úgy nevezett Dálnaki kertbe (: más néven Szunnyog Szegbe :) [Dés; EHA]. 1847: a' Szúnyogszeg uttza nyugoti során (telek) [Ákos Sz; EHA].

Sz: *olyan, mint a ~ az elefánt ellen.* 1662: Barcaságra való beütéseket valami kevés székelység meggátolni, akadékozni akarván, csak olyan lött, mint a tengerbe egy kalán víz, avagy a szúnyog az elefánt ellen [SKr 437–8] * *a ~nak a bikával való küzdése hasztalan.* 1861: mi Nagyságodal nem akarunk perelni mert tudjuk hogy a' szúnyagnak a' bikával való küzdése szintén hasztalan [M. zsákos U; Told. 31] * *tart vkitől, mint az elefánt a ~tól.* 1662: micso-da okkal kellene valakinek elhinni, hogy olyan világbités, nagyhatalmú monarchának, majd mint az elefántnak a szúnyogtul, mitőlünk valamiben tartani kellene-e? [SKr 347].

szúnyogablak szúnyogháló; plasă contra finjarilor; Mükennetz. 1748: ablakokra való vékony gyoltsból csinált nyári vagy-is Szúnyog ablakot Nro 9 [Ks 8. XXVIII. 5].

szúnyogháló plasă contra finjarilor; Mükennetz. 1647: Ebbeol^a meghis nyilik mas olyan festett Aito, mas kis hazra ... Az ablaka kilencz reszben allo epp vagion ebben egy io szúnyogháló [Drassó AF; BK 16. — "A szobából]. 1681: Szörből tarkaso(n) szűt szúnyogháló jó Nro 1 | Szunnyogh veres szörből szűtt halo Nro 1 [Vh; VhU 540, 555]. 1723: adgya Isten hogy elemem fotajig Szolgalhasam meg Ngd melsotagos gracijajat s szep Szúnyok haloval való kedveskedésit [Darlac KK; ApLt 2 Apor Zsuzsánna lev.]. 1743: Egj Aran jő szúnyogháló, többire el rothatt rökünjodott [Backamadaras MT; LLt].

Szék: *ablakra való* ~. 1756: Ablakra való szúnyog háló négy darab [Ks 92. I. 32 dévai kúria-leírásban] * *ágy körül való* ~. 1753: Ágy körül való szúnyog háló edgy [Mezőzáh TA; Told. 18] * *ágyra való* ~. 1788: Ágyra való viselés Szúnyog háló [Mv; Tsb 47] * *lóra/paripára való* ~. 1747: Pripára való Szúnyog háló Nro. 1 [Szpring AF; JHb XXV]

88. 4]. 1790: Kék s 1 Fejér Czémából kötött Lora valo Szunyog Háló [Sv; Ks].

szűnyoghálóablak szűnyoghálós ablak; fereastră cu plasă contra țințarilor; Fenster mit Mückennetz. 1828: Szunyog háló ablak jo állapotba [Szentdemeter U; Told. 39].

szűnyoghálós szűnyoghálóval ellátott; cu/pentru plasă contra țințarilor; mit Mückennetz versehen. 1835: 5 szűnyoghálós Ráma [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

szűnyográm szűnyoghálós (ablak)keret; ramă (de fereastră) pentru plasă contra țințarilor; Fensterrahmen für Mückennetz. 1848 k.: T: C: Nacsás Ujfalvi Sándor Ur Részire ... Két Ablakra Spalét tábla 18 f ... Két Szunyog grám ablaközévaló (!) 1 ft [Kv; Újf. 1].

szűnyókál szundikál; a dormita/moțăi/picoti; ein Nicken machen, duseln. 1794: Barátosi János uramis egy székre le ült, és szűnyokált [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1807: olvastunk vatsoráig, de én inkább szűnyokáltam [Dés; KMN 351]. 1819: nézém egy darabig miként próbálgattya vala pipájába tüzet tenni, 's dohányozni ... tovább osztán el lágyulván szűnyokálni kezdett, mely alatt a' nyála ... folyt [Déva; Ks 126 Vegyes ir.]. 1843 k.: a szekérnek a hegyre fel jövő lassu hajthatásával szűnyokálva jövelelkekkel ... a lepedőnek kivágásával, Tíz Darab nagyobb és kissebb rendű Talpaim lopattak el [K; KLev. 10].

szupellektile értéktárgy; obiect de valoare; Wertsache. 1693: egyeb supellectilekből Mikola részt nem vett, egy uj Paplanocskát adtunk neki [Ne; DobLev. 1/38–9]. 1718/1781: Ezüst, arany, és egyeb supellectilék keresésével, egyeb lábos, szarvas Marhák rátióival ... Josika uramot az több Condisvisor atyafiak elő Kegyelme nem terhelik [JHb LXXI/3. 485]. 1792: Ezek felett a több mobiliakat és Supellectiliakat amik oszlora valok voltanak az osztozo Felek magok között két egyenlő részekre meg osztatták és kezekhez vették [Aranyosrákos TA; Borb. I].

szuperáció felesség; împărțire în/pe din două; Halbiierung. 1625: meg Tudatnek Zaman Mindeniknek Marhaia es ha vala mikor osztozasok lenne az szent allattnek ket fely, az superációia azon kepen allattnak ket fele es valamiuel Egiknek Teob Marhaia volna Most osztozodakoris anial Meg supernalna az Masiket [Szentimre Cs; UszT 172a].

szuperaddál még hozzáad/kipótól; a mai adăuga (la ...); noch dazugeben, zuschießen. 1664: Gillányi Gergely uramtól leváltunk volt ötszáz imperialis tallérokat, melyért ő kegyelmének inscribáltuk volt Fejérvármegyében levő Ompaicza nevű falut, superaddálván kegyelmességünkéből még ahoz az summához ötszáz tallért [TML III, 335 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1725: mint hogy Kerczedi István(n) Ur(am) miglen en ki váltatt(am) meg ganejozta volt egy reszt, mellyet ... ket forintra inteztek, azért ennekemis superaddalno(m) kellett az ket forintokat [Ne; DobLev. 1/11. — "A földnek]. 1735: tíz magyar forintokat ... superaddállyon az Ur elő kglme a' fellyeb specificalt hetvenket forintokhoz [Vargyas U; Ks 65. 45. 17d]. 1738: kellett volna még Superaddálni az Országnak huszonöt ezer Rhs forintot, és akkor edgyütt lévén az ország sivutt rivutt hogy ne repartiatatnék a' mint hogy Nem is repartiatatott [Dar-

lac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1739: (Egy földet) Matoltsi Samueltől váltatt ki az Balas Familia közönsegesen ... superaddaltam két vagi három izben ő K(ne)k bizonyos szamu pénzt [Ne; Incz. IX. 8a]. 1758: de mivel jobb leven a Kusztos Peterne Aszszonyom atta föld mint a kit adot Kocsis Pal ur(am) tehát Kocsis Pal ur(am) super addala őt magyar forintokat es ötven pénzeket [Albis Hsz; BLev.]. 1765: tőnek mű előttünk ... ilyen örökös meg másolhatatlan cserét és alkalmat ... egyik fél a más félnek semmit nem superaddálván [Kökös Hsz; Kp 213]. 1780: melly Summa emergált ebből, hogy az vicinált Szőlők el lévén a Kortsoma redemptiojáb(an) 8 ~ nyottz Forintokban betsülve, ezt emptor Ur elő Kegyelme le tévén, és még superaddált 27 ~ huszonhét Vonás Forintokat Venditor elő Kegyelme(ne)k [Zilah; Borb. II]. 1782: az eddig valo, 's ez után téendő kölcségeket is magunkra veszük; de azon fellyül valamit még Superaddalunk-is csak a Jozság egybe mehessen [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. 1810: mint hogy a földhez vér vagyok örökösön meg Csereltük és meg Superaddált Tit Dobolyi Sigmund Ur 15 Vfor(into)kot [Nagylak AF; DobLev. IV/929]. 1842: vagyon egy fél Szekér szénát termő Kaszálo hely, mellyet ... tizenhárom Rhforintokat superaddálva — öszvesen 27. Rhforintokban — Zállogban bir mostan Tekintetes Gyarmathi Sándor Ur [Szászregén MT; DE 2].

szuperaddálendő még hozzáadandó; care se va mai adăuga (la ...); noch dazugebend, draufgebend. 1733: az alab specificalandó superaddálendő pénzből Horvát István uram(na)k administrallyon az ür elő nga 50 ~ ötven magyar forintokat [O.lapád AF; JHb XXIX/56]. 1782: ő Nagysága ... irtt volna ... hogy részek szerint a mit Bimaks Szász Nyiresen, az arra Superaddálendő ratajokat úgy mint 1400 Rhftokat ... le tennék [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz].

szuperaddálhat még hozzáadhat; a se putea adăuga (la ...); noch dazugeben können, draufgeben können. 1767: Azt írják, hogy Magyarországon is szintén így háborgattanak a fiscalitást bíró possessorok, s akik superaddálhatnak megmaradnak, akik nem, kiveszik tőlök, s mások iszonyú nagy summákon megveszik a királytól [RettE 208].

szuperaddált még hozzáadott; care a mai fost adăugat (la ...); draufgegeben, noch dazugegeben. 1733: mihelyen az Specificalt tseré mellé Superaddált Három száz Magyar forintokat exolvállyá ... Trauzner Ferenz uram ... Rétsei Boér Samuel uramnak ... azon Jozságot mingjart remittallya ő kglmenek [Csanád AF; JHb XXVII/6].

szuperaddáltatik 1. még hozzáadatik; a mai fi adăugat (la ...); noch dazugegeben werden. 1760: ha azok^a in specie nem találtat(na)k és valamik azok által aquiráltattak, és azok mellé superaddáltattak néhai édes Atyánk industriája által in quantum p(er)venirunt in tantum participari debent praetendentes fily [Oroszfalu Hsz; BLev. — "A javak]. 1765: mikor ezen Hedri egész rész Erdő felosztott három részekre, néhai Hedri János Uramnak bonificatióban valami rész Superaddáltott [Hosszútélke AF; JHb XXVII/25. 4].

2. még ráfordítatik; a fi cheltuit în plus; noch auf-/zugewendet werden, als weiterer Aufwand dienen. 1797: A Brádi kortsomára Superaddáltott Rft 24 xr 25 [Déva; Ks 96].

szuperaddíció ráadás; completare, întregire, adăugare, adjoinare; Draufgabe. 1767: meg fogják nyerni^a, mivel ígérték a százezer forintra még annyi superadditiót [RettE 208. — "Az örmények a pert]. 1795: (A részjóságért) adattott Zalog Summa sokszori Superadditioval fel ment 3515 M forintokra 62 Pénzekre [Kv; JHb XL/8]. 1805: Nagyságod semmi superadditiorol se transactionol ne gondolkozzék, melyeknél fogva ezen fel kéretendő Jóságokat valami uton módon az igaz örökösök Praejudiciumára magánál maraszsa [Mv; Ks 92]. 1814: Makai Miklos azt Törvény szerént nem tehette volna, hogy Tutorság alatt lévő árva, és minorannis (!) Testvér ötsének Makai Mihálynak azon meg nevezett Jokból sorte Divisionis obvenialando részétis ablinenálja: Azért ... Sogorunk ... a' Nsgod édes Attyával superléválván, a' Nsgod tisztelt édes Attyával ujjabban transigált, mely azon superadditio által, a' régibb említett Makai Miklos által tett örökös vásár zálognak természetétől töltözt magára [Dés; Borb I]. 1828: mű előttünk itten Sin- (alván) az Unit(a)r(ius) Papi Házban Számat vetvén Kardas János Kardas Györgyvel az ezen Földre ő Kegyelmeének több ízben t<ett> superadditiokról lett in summa, Pénzt, Buzát, Pálinkát, mindent össze téve 9. kilentz Rf. 47 xr [Asz; Borb. I].

szuperál 1. meg/túlhalad vmit; a face, a se urca la (suma de ...); übersteigt etw. 1621: Balas Deak Gub. eo Nga paranczolatltat hozuan, hagi szaz forint ereo garast melliet ide hozot o. dutkan es barna penzen p(er) mutalnak eo kemek Tanachul az mj superalna az zaz forint ereo garast, azt zam-ban vetetne eo Naga permutiluan tezen az feli f 15 / 85 [Kv; Szám. 15b/IX. 177]. 1629: Az borok arra superallia az Adossago (!) f. 5 d. — [Kv; RDL I. 146]. 1659: (A kapucsi basa) Kezde kerdezni menyi lehet az be hozot pénz ... melyet summalvan es meg merven, az edgyetmas fragmenta ezustotis, tudhattia jól Ngk, s Kegyelmetek, hogy az negven ezer Tallert sem sokkal superallya [Borb. I konstantinápolyi követjel.]. 1665: Az adót megindították, de hiányosan, nem sokkal superálja az hatvanezer tallért, az többiben is, úgy hiszem, nem lesz fogyatkozás, mert Lipcei uram az reá hárulandó pénzt mindjárt elküldi [TML III, 540 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1674: Immár az óv arra nyergestől vgy mint az 9 forint (!) le fizetodót, megh 88 penzel superallya az 9 forintot [Törzs]. 1677: Adosságnak kereseti mely száz forintot nem superal, annál breviorb [AC 251]. 1701: ha az nagy Balasi Boldisar és Feleséghe resze töb lézen annál, melyet az Relicta részén építették refundállya az Relicta(na)k, ha penigh az Balasi Boldisar eorok-segen valo kisseb Balasi Boldisar resze superallya hasonló kepp(en) is refundáltassék az Relictanak [Kissolyos U; BL.év.]. 1708: Az Jövedelem Volt f 83/15 Es ily Superal-ván az Jövedelem az költséget cum d. 64 Eszt az B: Ceh Condonalta Ceh Mester Uraimék(na)k [Kv; ACJk 71]. 1727: A mi kevés gabonájok terem abból dézmával tartoz-na>k juhbol pedig s báránybol, méhből hasonló keppen tizeddel; váltojok 2,2 pénz, egy egy sereg juhbol, a mely az számat superallya, sztringa bárányal tartozik [Hévszamos K; GyU 343]. 1731: Szaz egy nihay forintal superallya az Perceptum az Erogatit [Búzásbesenyő KK; Ks 99 Bakó József ub lev.]. 1750: Superalvan az Erogatum az Perceptum Három forint és Hatvan négy Pénzel mellyel máig is adosok vagyunk [Kv; Szám. 16/XXV. 12]. 1760: mind az két részről eddig birt és mostanis biradalmakb(an) lévő minden szánto, és kaszálo Földek maragdyanak meg tulaj-

don magoknál az eddig valo Possessoroknál ... valaholott az Almadi rész dualitas superallya a Veress rész tertialitast mind annotaltassék a parte [Szava K; RLt O. 4]. 1780: A Götsi Szöllő Főn lévő Fialatos Erdő ... Négy Táblákra fel osztatott ... Negyedik Tábla ... egy Darabotska Fetske Farkával superallya az 50. K. öltöt [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 13]. 1789: Ha valamellyik Félől valaki hosszas perlekedés után olyan örökösön vásárolt Jozzagot, Földet, vagy akármí Birodalmot ki nyerne ... betű szerint valo árta őt száz Forintokat Superálna, tehát Casu in eo meg osztván a ki nyert Birodalomért Törvényesen ítelt Summát ... a másik Fél rectificálni tartozzék [Kük.; Kp II. 25].

2. felülmúl; a întrece; überbieten, übertreffen. 1662: Bethlen Farkas uram csak az szónak formájában különböz, de egyébiránt az dolognak valósága éppen egy ez az mi instructionk és levelünkkel és egygyel superallya, hogy felesen pecsételték meg az leveleket és instructioit [TML II, 252–3 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1667: azt mondja ő nagysága, ugyan csak beszél Kegyelmeddel, ha ide jó Kegyelmed, kivált az irván Kegyelmed ő nagyságának, hogy superálta gróf uram ajándéka az ő nagysága ajándékját [TML IV, 121 Nalácz István ua-hoz]. 1761: Nem hogy termékenyebb volna a' Veszszödi Nyil a többinél, sőt inkább termékenysége a' többi a Veszszödit Superállya [H; JHb XXXV/40. 7].

3. túllép vmit; a depăși ceva; etw. übersteigen. 1676/1681: ha mi difficultasok intervenial(na)k, azokban ha el nem igazodhatik, ércsen Vduarbiro vramtol ... ha penigh a dologh az ő kglme autoritassát superálna, talállya megh Praefectus Vramat [Vh; VhU 660. — "A számtartó]. 1753: az Instansnak sorte Divisionis minden féle mobile bonumokból része kiadattatott ... melyek p(rae)tensioját az Instansnak jovalis superallyák [Keresztúrfiszék; Sf].

4. legyőz; a învinge; bewältigen, überwinden. 1772: ha mindazon által mégis maradna fenn valami kétsége az Inclytum Judiciumnak, minthogy az allegat proba ollyon, mely minden difficultast superal ... nem csak meg itilheti ezen probat, sőt tartozikis adhibealni, az igazság ki keresésére hittel lévén köteles [Kük.; JHb LXVII/263].

5. bizonyít; a dovedi; bezeugen. 1619: Ezek^a is elveszik köntösünket, borunkat, morháinkot, megesszik-megisszák búzáinkot, abrakunkot, ezzel superálják, hogy regna nostra solo equabunt [BTN^a 215. — "A pogányok].

6. többje van vmiből; a avea mai mult din ceva; reicher/größer an etw. sein, an etw. übertreffen. 1735: Edgyes fa Székek festett, és festetlenek K: Benedeken 99. Kóródon 115, és így Kóród szuperal 16, de mivel munkásabbak és elébb valók a Sz: Benedekiek közül némelyek azon Superantia in bonificationem Kóródon marad [Kv; Ks 40. XXXVIII C].

7. ?? 1782: (Teleki Sámuel) A szép ökröket, bikákat Magyarországról szaporán becsavartatta Kővár vidékire, Hosszúfalvára, onnat pedig Sármásra szállította, de sokszor megkapták ott; demum mint erős katona s nagy grófi ember superálta [RettE 419].

szuperáltatik leküzdetik; a fi învins/biruit; überwunden werden. 1662: hogy a Báthori Zsigmond idejébéli nyomorúságos és siralmas példa nagyon fennforgana, és hogy az ország közönséges articulusa által is a gyermekfejedelem választását megtiltani akarta volna amiatt következt sok romlásokra nézve, mind az által végre minden nehézségek superáltván, meggyőztetvén, die 9-na Martii, azon gyűlés

alatt, édes atyja után következő fejedelmekké választottak [SKr 312–3].

szuperannotált feljebb megnevezett; mentionat mai inante-sus; oben genannt. 1680: Mely summa pénz superannotalt Alvinczi Andras ur(am) ... deponálais [BSz; Ks G. 32].

szuperattenció kb. felsőbb figyelmeztetés; atentionare din partea forurilor superioare; höchste/letzte Warnung/Mahnung, strengste Verwarnung. 1782: Tsudálkozással olvassa és hallja a Tábla az Instansoknak a Felsőbb Rendelésekkel vakmerő merészséggel ellenkező, és a Felsőbbektől való függésnek szüntelen folyó Törvényes Táblának, rész szerint pedig az köz Népek panasziból ... tudtára esetenek volna ... az szegény adozo népek conservatiojára vigyázni, s superattendálni fő kötelessége (így!) tartya, minket ... oly véggel, és oly parantsolattal ki bortsáttani méltoztatott volna: hogy ... Az defungált Város Biráit inde ab Anno 1780. Super Universis Perceptis, et Erogatis Ratiocináltattnok [Torockó; TLev. 4/67].

szuperattendál nagyon figyel vmire; a fi foarte atent la ceva; auf etw. streng achten. 1784: Minekutanna az Torotzkai Biráknok ... Abussussai ... az Tktes Nemes Torda V(ár)me)gyei szüntelen folyó Törvényes Táblának, rész szerint az Migos Földös Urak gyakor intimatumiból, rész szerint pedig az köz Népek panasziból ... tudtára esetenek volna ... az szegény adozo népek conservatiojára vigyázni, s superattendálni fő kötelessége (így!) tartya, minket ... oly véggel, és oly parantsolattal ki bortsáttani méltoztatott volna: hogy ... Az defungált Város Biráit inde ab Anno 1780. Super Universis Perceptis, et Erogatis Ratiocináltattnok [Torockó; TLev. 2/6].

szuperaukcionális (többletként) jóval nagyobb; cu mult mai mare (de ...); überschüssig. 1750: az Super Auctionalis Summa ... incassaltassék az Generalis Cassankba [Nsz; ApLt 3 Ioan. Dombi jun. lev.].

szuperedificium épület; clădire mare, construcție impu-nătoare; Gebäude, Bauwerk. 1681: Mind ezek a' jövevény Sellerek, mint hogi a' földes Úr réteből magok(na)k ingyen fogtak fundust, es ugi epultek rajta, azert ha szinten valaki közzülök el akamais adni örökségét, a' supraedificiummal egyebet el nem adhat [Hátszeg VhU; 125–6]. 1764: Nehai Csipkés Ferenczné Asszony es két ágon levő Gyermekei holmi acquisitumakat, és supraedificiumakat summalvan ment 80 forintakra mellyekről ... tön ilyen Dispositiot [Asz; Borb. I. — *Köv. a részl.]. 1818: ha pénz fizetődött a' Supraedificiumokért azt a' pénzt meg fizette eddig dupláson az a' nagy láb föld, melyből sok asztag rakodott és ... sok méz gyűlt a' kasban, a' miolta a' Jozság az Ötsem Uramék kezínél van [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Bartok Zsigmondhoz].

szuperedifikál ráépít; a construi pe ...; draufbauen, auf ... bauen. 1723/1770 k.: Az Unitarius Papnak Parochialis Fundust assignal ő Nga ... mellyre supraedificál ő Nga [Vajdakamarás K; SzConscr.]. 1792: Amit együtt ... Superaedificaltanak azok maradjanak annak a' kire megyen a' Jozság [Ne; DobLev. IV/700].

szuperedifikáltat felépített; a dispune să fie construit; (drauf)bauen lassen. 1756: ha mi épületet supraedificáltatna Sombori János Uram ... tehát tempore redemptionis az épületeknéki az árát ... jo folyó ezüst pénzül ... deponállyá [Zutor K; Somb. I].

szuperedifikáltatik felépítették; a fi construit; (drauf)gebaut werden. 1739: a' mostani Continuata ... mint hogi nem jól supraedificáltatott ezen Continuata Corruál, és Cassáltatik [Dés; Jk 316b].

szuperedifikátum épület; clădire mare; Gebäude, Bauwerk. 1761: ezen Curialis hely supraedificatumival Fekete Josef eő klm(ene)k jöven ratájáb(an) tartozik testvér Battyát az épületekből aestima(t)ione mediante vagy ex-contentálni vagy a supraedificatumokhoz hasonlókot in mediante csenaltatni [Hsz; BLev.]. 1790: Hogy ha a Zalagosoito Vásárhelyi Pál Ur valami Melioratiot, vagy Super-aedificatumot tenne a Zalagositott possessionaria portio-ban, tehát a tizen két esztendőknék le folyása után legitima aestimatio mellett, azokat a reluens tartozzék megfordítani, a Zalog Summaval egyetemben, külfömben addig az irt possessionaria portio ki ne váltathassék [Örményszékes AF; DobLev. III/671. 1b]. 1792: A supraedificatumra aestimaltassa(na)k és fele a praetendens Asszonye, a fele a mienk légyen [Ne; i.h. IV/701]. 1795: Tktis Dobolyi Josef Ur Major Házeit ... betsülnök meg azon telken talaltato Super aedificatumokkal és Gyümöls fákkal ugy körülette lévő kertekkel és fűz fákkal edgyűt [Ne; i.h. IV/750. 1a]. 1802: az Exponensek ... készek ... az Supraedificatumoknak, s melioratioknak árrátis (: ha lennének :) mind egy krajtzárig ki fizetni töstént [Torda; i.h. IV/857. 1a].

szuperficiális felszínes, látszatot keltő; superficial; oberflächlich. 1762: Felette nagy intestinum bellum flagrái Muszkaországban, mely következett abból, hogy a minapiban a cár és cárné között valami collisió esett a religió felett, mivel a cár csak superficialis görög vallású volt [RetE 143].

szuperfluitás többlet; surplus, excedent; Überschuß, Überfluß, Plus, Mehr. 1648: Az Superfluitast refundantia az Actrix az mint az hazat el arulta [Kv; TJK VIII/4. 310]. 1677/1768: ha azért, az holtom után maradó pénzem a két fiam, vagy maradékok részére az négy ezer forintot excedálna, tehát azon superfluitással osztozzék az Léányom is [Ne; DobLev. II/386. 4a. Somorai Lőkös Péter sk végr. — *A leány már házassága után kapott 2000 ft-ot.]. 1699: Quietantia Vizakna Várossa 1698 esztendőre valo Taxa sorváról mellynek a mostani időhez képest kellet volna lenni negyven ezer kő Soóknak ... Melljnek egy részét ... szokott Superfluitással edgyűt Percipialtom [Vizakna AF; EMLt Joh. Bogáthi só-prov. kezével]. 1725: ha a dolog arra menne, hogi Jenei Györgj ezen kötött örökségeket kényszerítettnek el adni ... a mivel az örökség többen el adodnék, tartozzék a Creditor a superfluitást ... jo lelki ismerettel keziben szolgáltatni [DobLev. I/116]. 1753: Nehai Hites Ferje a közös Causab(an) adott maga részirül 7. Marjasokat ... A mellyet Hite után Lakatos Jánosnének két fele szaksztván tétetődök fel ennek superfluitassa a két részirül Flor. Hung. 1. Dr. 36 [Kraszna Sz; Borb. II].

szuperfluum fölösleg; excedent, surplus; Überschuß, Überfluß, Plus. 1623: Ha minel Fellieb adgiak el hazat, annak az superfluumma, fel ozollion kedzeotteők, kinek kinek az eő resze szerint [RDL I. 121]. 1669: az ház leve(n) Statualtatva Tiszteletes Pal Istva(n) Ur(na)k, el adva(n) annak superfluumából ... ante omnes alios Creditores maganak Szabo Miklosnak obligatoriaja szerint száz tiz forintrol cum duplo vehessen contenta(t)iot [Kv; TanJk II/1. 437].

szuperinszkribál (zálogos jussal birtokolt) ház zálogösszeget felelmei; a mári suma de ipotecare a unei case; die Pfandsomme erhöhen. 1659/1681: én ... melto, consideratioban vévén ... Gomb kötő Istvannak ... Gombkötő mesterségevel valo jambor es hússeges szolgallatját ... Var uca nevű uczaban ... levő házat, ki annak előtte is hatvan forint summaban inscribalva, superinscribalvan szaz magyar forintal ... maganak, es ket agon levő maradékinak, Legatariussinak is adom szaz hatvan forint summaban minden hozza tartozo örökségevel [Vh; VhU 223-4. — *Nic. Zolyomi].

szuperinszkripció felirat; inscriptie; Inschrift. 1789: Pixisek, mellyek(ne)k edgyik oldala festett és Super-Inschriftok vagy(na)k rajta, fedelestől nyomnak Libr. 23 1/2 Rf 20 [Mv; ConscrAp. 33].

szuperintendencia püspökség; episcopie; Superintendur. 1592: ammint ekkedigh az plebanossagh eggiwt volt az pwspeoksegl itt ez varoson, mostannis keüannak hogi megh ne változtattmek, hanem ha eo kegmek olliát valasztananak az plebanossagh tizti es gongia viselesere ki eo nekiekis teccenek az Süperintendientat suffragiumokat neki adnak [Kv; TanJk I/1. 194]. 1759: Gáll Ferentz Szuperintendencia Jobbágya [M.borosbocsárd AF; DobLev. I/290. 5b]. 1766: (Teleki Adám) örökké jobbágyokat repetáltatott ... Ilyenek Tálásék, kiket Páncélcsehről repetált a Daniel Sándor földéről, ki is, minthogy az anyja Teleki leány volt, feladá, s most jó jobbágyi, pedig a szuperintendencia jobbágyi igazság szerént; Szimnyik Gábor jó, fias vasmíves cigány is ilyen [RettE 203].

szuperintendens püspök; episcop, superintendent; Superintend. 1628 u.: hogi az Jnak synistra informatioa az Eccl(es)ia ellen, mind penigh az eo gonossagos czielekedeti több Becziölletes Eccl(es)iastica personak eleöt es Superintendens ura(m) eleottis elucescallion czielekedtek; mind peniglen hogi az pispeok uram zikjn az Eccl(es)ia ellen ualo synistra informatioa elucescallion [SzJk 34]. 1748: Néhai Tiszt. Superintendens Deáki Jósef Uram(na)k ez Életből lett kiköltözése után Vacantiában maradván Ecclesiánkban az Ecclesiasticus Curatoratus és a Venerab. Consistoriumban lévő Praesesség: azon Curatoratusra és Praesességre denomináltaték ... Tiszt. Esperest Szatmári Sigmond Uram [Kv; SRE 181]. 1760: a' ... fel giült sereg bé vivé eléb a' Superintendensnek valo voxot ... Tiszt. T. Theol. Professor Verestói György uramra méne 36 ... ő kgyime inauguráltaték [ArJk 52].

Szk: unitarius ~. 1723/1770 k.: Minthogy Alamisna penzből építettett az Unitarius Superintendens ál(ta)l ezen Templom ex fundamento, azért refundaljon ő Nga száz Magyar Forintokat azon Superintendens Almási Mihály Uram(na)k [Vajdakamarás K; SzConscr. 144]. 1769: a miképpen a Reformata és Lutherana Valláson lévők Negyedik, harmadik és Második izen lévő Atyafiaknak eo Felsége a Jegybe Házasodást (!) bizonyos taxát Le tévén dispensalni Méltoztatik, Ugy az Unitaria Religión Lévéknekis azon moddal kegyelmesen meg engedi, tsak hogy az Unitarius superintendenstől authenticum Testimoniumot az olyanok az Atyafiság Gradussáról vegyenek [UszLt XIII. 97].

szuperior 1. főnök, vezető; superior, şef; Vorgesetzter, Chef. 1668: Beszpremi Judith Aszszony ... Kgdett ... Ko-

losvarban lévő Romano Catholica Jesuita Paterek eo kgik Academiajok Rectorat, vagi Superiorat, Tiszteletes ... Görgei Imre Uramat ... certiffaltatya [Kv; JhBk XLIII/36]. 1750 k.: Nem szabad pedig senki barátságáért semmi szín és praetextus alatt superioroknak hire nélkül ... csak egy szál fát is valakinek adni; azért krajnik urammal kötelességében jár hetenkit az erdőpásztoroktól és puskásoktól számot kérni [Déva; ÉrdO. II, 118].

2. páter ~ rendfőnök; superior, starej, egumen; Ordensvorsteher, Prior. 1704: Ugyan most este vala a páter superior az úrnál és sokáig beszélgettenek [WIN I, 275].

szuperlát 1. függöny; perdea; Vorhang, Gardine. 1638/ XVIII. sz. köz.: adatott ... ablakos Hintot a' Superláttya virágos vont arany hat Lovakkal, Szironyokkal [Fog.; Told. 27]. 1681: Egi Superlatnak valo Megi szín Tarka Materia [Beszt.; LLt]. 1698: Hetedik ladában ... Egi superlát [Köröspatak Hsz; HSzJP]. 1711: 102 Réz karika supellátra valo ... 1/02 [ApLt 5 Apór Péter inv.]. 1723: Fekete Bakatsinból tsinált superlát [Koronka MT; Told. 29/2]. 1731: A Virágos Palotara nyíló Bothba minden nemű Szőnyegekett kilíneket ... az Ur Házabeli supellatokat megh hagyván intacte ... bezárván Ajtaját három tulajdon pecsetinkell bé pecsételtük [Szentenedek SzD; Ks 15. LVII]. 1758: Egy kék Kamérlót Sárga prémmel megh hányt superlát [Nsz; TSb 21]. 1772: Mindenik Ablak előtt külön külön Zöld Ujj Rása Matériából valo Firhang, vagyis Supellát vagyon Karikaival, és vass veszezzével edgyüt [Kv; BethKt Mikes conscr.]. 1778: Nagy palota lévén, kétfelől rejtkehelyek voltanak, az hol egy ágy s egy asztalka elfért, elől pedig be volt vonva supelláttal, az hova, ha ki bément valami olyan személyel, amit akart, azt cselekedte, mert más emberek oda nem volt szabad menni [RettE 383].

Szk: ajtóra való ~. 1700: Egi Kék viseltes Ajtóra valo Superlat no 1 [Ebesfva; Utl] * **bőrös** ~. 1714: Zöld bőres Superlat aranjos Viragokkal, és figurakkal ékesített, 20 [AH] * **kék** ~. 1760: Három Divány Szőnyeg Két Kilin két viseltes kék Superlát [Mv; TGsz] * **krádl** ~. 1853: Egy vas kereszt superlát tarto, — rajta lévő krágl superlát [Mv; TSb 4] * **szőrből való** ~. 1699: Szőrből valo Supellát nro 1 [LLt 28. C] * **zöld** ~ → **bőrös** ~.

Egyes adatok esetében a 2. és 3. jel-sel is számolhatni.

2. kb. (ágy)függöny; baldachin (la pat); etwa: Bettvorhang. 1784: egy új Karton ágy Takaro Superlátostól [MbK]. 1799: Két Zöld ágy Superláttyára való Lincercajk Firhang [Mv; MvLev. 2].

3. spanyolfal, paraván; paravan; Paravent, Wandschirm. 1651: edgy ágy éléjében valo Supellat Kek, tarka Viragos Atlacz Het szelly [WassLt Wass Judit kel.]. 1719: Egy ágy körül valo olosz fal vagy superlát [TSb 26]. 1736: Nem volt akkor annyi superlát, hanem estve jól lakván, a palotában vagy nagy házbán, vagy az micsodás háza volt az gazdának be vittek egy falka szalmát, azon feleségével együtt ki ki egymás végiben viradtig jo izút aludt [MetTr 359].

Szk: aranyos ~. 1748: Szederjes Szín virágos, aranyos, ágy eleib(e) valo supellát [Ks 8. XXVIII. 5] * **olasz** ~. 1758: Ágy mellé valo Virágos fára szeggett olosz Supellát 1 [Déva; Ks 76. IX. 8] * **szederjes szín** ~ → **aranyos** ~ * **virágos** ~ → **aranyos** ~.

4. (szószék)mennyezet; baldachin (deasupra unui amvon); Baldachin. 1643/1687 k.: Felső Szabo Mihály tsinaltatott a' Praedikallo szék feliben egy superlátot [Harasztke-

rék MT; MMatr. 116]. 1752: Győrfi alias Simon Marton ... Templomot megvakoltatta meg meszeltette, és maga kölcséggel a Praedikáló szek felett szép supellatott csinaltott [Bő MT; MMatr. 265].

5. ? 1820: Egy vetkező asztalt fejrőpör superlattyáival [Nyárádszibenedek MT; Told. 19].

6. ? 1724: Egy viselt olasz fok (!) superlát [Korona MT; Told. 27].

Ha. 1709: Supelatos [WassLt Árva Matskási Ersébet inv.]. 1732: Supellat [Kv; Ks 3 Kornis Zsigmond lelt.]. 1757: supellat [Jobbágyfa MT; BálLt 71]. 1772: Supellált [Kv; BethKt Mikes conscr.].

szuperlátdeszka függőnytartófa; cornizá, vergea de lemn de care se atímá draperiile/perdelele; Gardinenstange. 1810: Supellat deszka az ágygyal edgyütt [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 23].

szuperlátnyitó függőnyhúzó; (vergea) pentru tras perdeaua; Zugleine/Zugstange (für den Vorhang). Szk: ~ *rudacska*. 1732: ezen házba találtunk ... egy ágy eleibe való szép virágos olasz falt ... egy Superlat nyito vad kecske szarvas rudacska, más egy bé csinálót a melljel superlatot ki terjesztik [Kv; Ks 40. Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

szuperlátos 1. függőnyös; cu perdele; verhängt, mit einem Vorhang/Baldachin gedeckt; mennyezetes; cu baldachin; mit Baldachin. Szk: ~ *ágyfa*. 1798: Egy Supellatos ágy fa valet 20,40 [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. 1798/1821: Egy Supellatos ágy Fa [Kv; Pk 5] * ~ (kis) ágy. 1637: Az belseo boltban ... superlatos Ágy [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. 1656: Lako hazakba(n) leuéo ágy szerzem. Az első lako hazba(n) vagyon egy festekes gyontaras, superlatos Aagy, auagy harsfá nyosolya [Doboka; Mk Inv. 1]. 1692: ugyan ezen hazban vagyon Zöld főstekü rostelyos superlátos kis Ágy no. 1 [Mezőbodon TA; BK 10 Inv.]. 1789: Egy Superlatos Ágy jo vastagatska* Vas árku sokon függő Zöld Materiával bé boritva, egy aranyos fa gomb a' tetején Rf 12 [Mv; ConscrAp. 5. — "A jó vastagcska kihúzáva]. 1810: Egy Supellátos ágy Rf 10 xr 14 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 1] * ~ *nyoszolya*. 1650: Fizetet az superlatos niuzolyaert f 3 d 25 Restal meg f. 3 [Kv; ACJK 65a]. 1652: Egy hitván superlátos virag formára festett nyoszolya [Görgény MT; Törzs.]. 1679: Gyantoro-so(n) festet, egykik rakott superlátos nyoszolya nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 46]. 1681: Aszszony Háza ... Vagyon ezen házban ... Superlatos festet nyoszolya Nro 1 [Vh; VhU 337].

2. fedett; acoperit; gedeckt, mit einem Dach bedeckt. Szk: ~ *hintó*. 1696: En Székely Koczárdi Balogh Sigmund ... vötem ... Tholdalaghi Andras Uramtoll eo kglmétől egy kis superlátos hintótt két száz huszon ött Zloton [Kv; SLt XXXVI] * ~ *székér*. 1623: Annak* kapuya es gerendazasa oly magas legyen hogy az superlatos zekerek es tarzerek be ferhessenek akadalj nelkwl [BGU 124-5. — "A székérszinnek].

3. ~ *szék* kb. (templomban fal mellé állított) magas szék; scaun înalt cu spetează (care este aşezat la perete într-o biserică); Chorstuhl, Lehnstuhl. 1715: az Bere Kereszturi* Eccla adott az B. Kereszturi Templomban az Selyei superlatos szekben egy ulés helyet leg elől magá(na)k es maradekinak ... Majai Thamas Uram(na)k [DobLev. V/230. — "MT].

szuperlátára függőnykeret; ramă/cadru de baldachin; Gardinenrahmen, Vorhangrahmen. 1737: parkanyozott fenyő ágy superlat rámmájával edgyütt nro 1 [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 7].

szuperlátartó függőnytartó; bară transversală de care se atímá perdelele/draperiile; Gardinenstange. 1853: Egy vas kereszt superlát tartó, — rajta lévő krágli superlat [Mv; TSb 4].

szuperlevál többletként felvesz; a încasa în plus; mehr beheben, als Überschub abheben. 1790: Gerendi Sigmund Ur ... a Dolognak substantialis belső valosaga szerintis ... legközelebb való vérsége szerint immediatus Haeresse ... azon Szantsali Jozságra még 1100 ~ ezer száz M. forintokat super levált [Radnót KK; DobLev III/678. 1b Csato Mihály aláírásával]. 1798: N(éhai) Donát Mihály Ur Jozságit nem hogy szaporítani kívánta volna, sőt azokat tékozolta ... és az itt való Malmát Zállogba is vetette ... Jozságaira azután a' Léányi és Donat Farkas Ur, még superleváltak penz (!) Nagy Boldisár Urto [Bürkös NK; RLt özv. Ürmösi Jánosné Papoltzi Judit (75) ns vall.]. 1802: olly Atyafiságtalan-ságra is vetemedett az Vr hogy ... még még nagyobb Summát Superleválván azon Jokra tsak azzal is meg Kivánta az Exponens Aszszonyt akadályoztatni [Kük.; Kp 60a]. 1814: Sogorunk N(em)z(e)t(e)s Betze László uram némelj atyafiak(na)k edgyet értékekből a' Nsgod édes Attyát az irt Jok(na)k rehabéalhatásáért törvénybeis fogta vala, a' mikor ... a' Nsgod édes Attyától superleválván, a' Nsgod tisztelt édes Attyával ujjabban transigált [Dés; Borb. I]. 1819: Tö-vissi Gergely ... kért és Lévál effective Palfi Danielé Orosz Sára Aszszontol Cambialis Banko pénzben 30 ~ Harmintz R. Forintakat ... a fenn irt szánto Földre Tövisi Gergely Orosz Sára Aszszontol Super levált egy véka Buzát 15 ~ tizen ött sustakba [Asz; i.h. I]. 1834: Magam szemre Superleváltam 11 tizen egy Rforintakat Valtoba meg todván a ki váltást mostatol (!) fogva ött Esztendőkig mind ketten meg egygyezőleg [Asz; i.h. I]. 1851: Ezen benn megszomszédosított réttét ... Csongvai Samuel kiváltotta 70 forintakkal ... Koppándi Juonnok átt adta — 10 forintakat meg Super levált [Asz; i.h. I]. 1858: ezen Kontrak-tusban meg Szomszédolt retre Super levált ... Kardos Samuel és nője ... 2 az az Két V. R. fo [Asz; i.h. I].

szuperlevátum többletösszeg; sumă (dată) în plus; Mehrbetrag, Plus(summe). 1816: Pálfi Sándor Ó kegyelme ... maga is Lévál ... hat Rforintokat ugyan Bánkoban s mint hogy testvéreitől 40 Esztendőkig volt által adattotva* maga is helyben hagyta, és Superlevátumával megis erőssítette [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — "A zállogba adott bir-tokrész].

szuperszedéal 1. lemond vmiről, eláll vmitől; a renunța la ceva; auf etw. verzichten. 1618: mostis ujulyan ... az mostani Bek Peteről való haz meg vetelnek ellene mon-dunk mind építéséuel. együtt. Tilttúan megis mind az Emptorokat 's mind az Venditorokat, hogy annak az haz-nak Emptioiatol el adasatol és épitesetől supersedéalyanak [Kv; PolgK 141]. 1663: Serio Poronczollyuk, admoneallya kegltek meg irt Pekrj Istvant Etsevel együtt affele potentia-riuskodastol supersedeallyan(a)k [Ebesfva KK; BálLt 58]. 1671: Noha a' Postálkodoknak, és egyéb rendbélieknek sa-czoltatások, sok rendben meg-tiltatott, de még-is a' Faluk-

ban a' Felnagyok és Birák ... per abusum bé-jött szokások szerént afféle saccoltatástól né supersedeálnak [CC 31]. 1677: (A fejedelem) ha az admonitio után ugyan nem supersedeálna a' Conditio ellen való cselekedetétől, a' Gubernator az egész Tanács tetszéséből ... mindgyárást Generalis Diaetat publicaltasson [AC 36]. 1698: adgyo(n)* Reversalist es alicson kezeszt: hogy ezentul hasonló botrankoztató cselekedeteitől supersedeal, ezen paenitentiaztatasaert pengis se titkon se nyilván bosszuz ne(m) all [Dés; Jk 274]. — "Segesvari Kepiro György]. 1704: A Nemes Széknek azért Serió intimállyuk ... publicaltassa, hogy mind Hadaink, mind egyéb akar melly renden lévő hiveink, minden Isten karomlástul s egyéb Istent, és embereket irtóztató, és éktelen szitkoltul s átkozódástul supersedeállanak [UrszL IX. 77/79]. 1705: Mostani Vámos Ketskerméti István az N. Tanácsnak sokszori admonitiojával is nem gondolva(n), I(sten): káromlásba(n) és reszegeskedésb(en) comperiáltott (: kinek is supersedealni nem akar :) most ujjolag semel pro semper admonéaltuk hogy ha többször korszomákon való reszegeskedésb(en) és I(sten)i káromlásba(n) Comperiáltatik ... az piaczon meg paczáztatik [Dés; Jk 346a]. 1730: a Hidegvizi Lakosok ... uj Malmot erigaltanak ... melynek építésenek Contradicalunk. Protestatiot erigaltunk és annak építését Legitime Inhibealtuk, eö kglmek mind azon által nem Supersedealtan(a)k [Fejér m.; JHb XXIII/46]. 1747: Szegény Székünk ... továbbá ezen Causat urgialni nem kívánnyá ... sőt ezen Causanak továbbá való folytatásától Supersedeál [Szgy; ApL 5]. 1754: A közelebb el mult Tavaszon admoneáltatt Alsoné Asz(sz)onyom ... hogy azon el foglalt Major ház helyben lévő Tanorok(na)k továbbra való haszon vételétől supersedeálljon, melly admonitiora Also Uram azt felelte, jobb hogy hasznát vegye valaki; mint sem Tövisbe ottan heverjen [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1755: el akartam adni ... a Csúrt és a Házat ... de ő nem engedte ... Enis annak okáért supersedeáltam [Albis Hsz; BLv.]. 1768: Az Gabona el adásától az Asszony supersedeálljon [Kük.; Kp III. 177]. 1792: a miket vettetett az Uris az eö Exlaja Conscriptioja mértéke szerént való földbenn azokról az Uris supersedeálljon, s mondjan le [Ádamos KK; JHb XIX/35].

2. tartózkodik vmitől; a se abjine de ceva; sich einer Sache enthalten. 1650: minek eleötte arra rendeltetett beöcziwiletse hiveink ad oculatam revisionem ki mehetnek ... supersedeálljon addigh azon Vár helye(n) való kapdosastól [Thor. XXI/5 fej.]. 1672: Mindazáltal mégis elsőben írjon az szathmári commandansnak, a szomszédságbeli egyességet tartsa meg és intse meg az alatta valókat, supersedeálljanak alkalmatlan cselekedetekről [TML VI, 6 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1763: effeléktől az I. supersedeálljon, s' senkit is, de kivalt az A(ctor)t effelekk nem morczongja, szidgja, karomollya, fenyegetse, parantsoltatik [Torda; TJkT V. 147].

3. felhagy vmivel; a renunța la ceva; etw. auflassen/aufgeben. 1702: akár mellyk Faluba(n) ... levő erdőt ne vágjak ne pusztítsák, ne egessék ... ha supersedeálnak béne, ha pengigen nem alioquin ... eö kglmek tanaltatják, tanallják fa vágasba(n), szén egetésbe(n), ha marhájok tanaltatik annelkül el lesznek magok pengi díjokon változnak [Thor. XIX/12]. 1722: a' mi Consensusunkból vagyon a' gát(na)k el vágattatása, nem is supersedealunk, mig el nem vágattuk [Sövényfva KK; MbK 137].

4. nyugton marad; a sta liniști; ruhig bleiben, stillhalten. 1663: ha Kegyelmed nem supersedeál és tovább is törvény-

telenül cselekszik, ha nem árthatok is, de bizony* sem kívánhatok [TML II, 427 Teleki Mihály Vass Jánoshoz. — "Tollban maradt: jót]. 1669: Írtam mindjárt magától Daczó urammak, supersedeálljon, mig eligazodik törvénnyel az fennforgó controversia [TML IV, 528 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1680: Isten minket ugj Segíljjen rosszul lesz az dolog ha nem supersedeal Kglmetek [Törzs.]. 1703: admoneáltata Nemzetes Farkas Péter Ur(am) ... Alvinczi Pap Imre Uramat, és eö kglme által a több ... Sztanisahoz praetendalható Atyafiakat, az kik lehetnek, hogj: supersedeallya(na)k és ne erőszakoskodgjanak [Sztanisa H; JHb XXXVII/3]. 1738: instálók alázasaton a T: Ns Tanás(na)k, Istenesen considerálván Kglmetek elébi mortificáltatásomat, imponállja Serfőző Vr(amna)k hogy supersedeálljon* [Torda; TJkT I. 170. — "A telekadás akadályozása ügyében]. 1745: Tekts Vice Kapitany Uram admoneáltais Levele által öket, hogy Supersedeálljanak, és az efféle törvenytelenségnek hadgyanak békét [F.; Ks 67. 46. 24b. — "Az alsókománai lakosokat]. 1761: (Egy öreg embertől) kerdeztem, hogy mint tudgja azon Rétnék dolgát, ki is azt felelé nekem, hogy ... a' Brállya Telekéhez birhatnák, én is azután jobban igyekeztem ki keresésében, s birásában, s az embereket onnét tiltogattam, supersedealtak voltis [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Katona György (38) zs vall.].

szuperszedéálás megszűnés; incetare; Aufhebung, Beendigung. 1746: az intentalt poena Kováts István Curátor ö Kglmén hogy exigaltassék nem adjucaltatik, mivel még eddig publice nem admonealtattak az illyen színű causának Supersedealásától, hanem most serio admonealtatik, hogy az affele Saeculare forumot illető causaktól ... meg Szűnnyenek [Torda; TJkT III. 42].

szuperszkripció aláírás; semnătură; Unterschrift. 1798: Hogy a' fen irt Contractusban Contraktalt szeméjlek a' fennebb Írt mod szerént contrahaltanak, arról én is adom ezen tulajdon kezem írásával lévő superscriptiomot, Petsettemmel is meg erősítvén Vass Mihály mpria Sinfálvi Unitarius Parochus [Asz; Borb. I].

szupersztész 1. élő; viu, este/se află în viață; lebend, Lebend(er). 1781/1785: néhai idősb Bágyoni Váro Moses Uram ... Successori mais superstesek [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 192 Jos. Szabo de Pálfalva (36) ns vall.].

2. túlélő; supraviețuitor; überlebend, Überlebende(r). 1752: Markos Makaria ... Konkollyfalvi integra possessiojából aufugialt volna ... elé vagy meg holt, ha meg holt maradtaké superstes Maradekj, ha marattak azok most hol vadnak ...? [BSz; Ks 17/LXXXIV. 25 vk].

szupersztíció tévhit, babonaság; superstitię; Aberglaube. 1657: Az pápistaságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidóságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást, és az millenárius időket hitte, s voltak szegénynek sok superstitiói [KemÖn. 57]. 1677: Noha az idvességre magánosan semmit sem használ, sőt sokakban az a' superstitio kárhazatos vétkeket nemz, halálokra, vagy holtok utánra halasztván adakozo alamisnákodásokat; e' világ szerént-is sokszor praejudicial véreknek, és igaz Successoroknak, s' a' Fiscusnak-is, hogy némelylek jóságokat, vagy egyéb örökségeket legallják az Ecclesiákhoz, avagy Egyházi rendeknek [AC 13]. 1728: fogadá, hogy Circiter három négy napok alatt meg keritti s incaptivállja többire

őket, a Pópat alig hiszem hogj eő általa meg kaphassák, mivel annak eő volt Nanásza, Superstitiojok szerint azt nem manutenealná s előbb nem állítani sacrilegium(na)k tarttya [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz].

szuperveniál 1. hamar megérkezik; a sosi repede; früh/zeitig ankommen. 1657: superveniála utánam derekasb haddal Toldalagi Mihály, s meg egyezvén Lupulra indulánk, de csak helyét tanálók [KemÖn. 186]. 1662: Hogy ha penigh medio tempore Iste(n) annyra csendesitene az allapotokott, hogy az gyüles valamely városba(n) celebráltak, ujjab leveleink által kegđ(e)t tudositani el nem mulattyuk, mely ha nem supervenial, tarcsa ez mostani írásunkhoz magátt [ÚszLt IX. 75. 44 fej.]. 1674: (A fogoly nő) ad tertium die(m) meghis detinealtassék, ha az alat ne(m) supervenial az detentor, absolvattatik a detento [Kv; TJK VIII/11. 309]. 1710: (Guti István kapitány) Fejérvára menvén elsőben a németektől keményen megveretik, ezután újabb hadakkal superveniálván, Fejérvárat meghódolattá [CsH 337]. 1710 k.: Az anyám addig mulatozott Haller Pál vejivel, superveniált Kolosvár felől a Rákóczi hada, ki-rekede, az atyámnak szörnyű bosszúságára és szomorúságára [BÖn. 563]. 1712: Az Neo Aquisitica Commissio superveniálván Bécsben, nékem kellett Familiánk közönséges jóságairol, a productiot véghez vinnem és Vidimáltatnom [JHb XLVIII]. 1722: Ugy itelem ha más Reqentia ne(m) supervenial a sok boros Gazdák miatt kevés lucrum lesz az korcsomákrol, de ha szorosb Statusban vétetődik a Proventus jobbacsán lenne s gyűlne [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. 1730: Supervenialván a következőz fatens elő hozá a keresztet [Torda; MvRKLev.]. 1747: rajta kapván az A. Lengyel Juonnét az tsirkék ablatojan s impediálni akarván hogj ne vigye el, meg tamadta az At ... az Ura Lengiel Juon supervenialván bē hurczalták az Jactus eo Kglme udvarára [uo.; TJKt III. 160]. 1749: sok károsok supervenialta(na)k kik magok portékáit nálla meg találván készek reá eskünni [uo.; i.h. III. 266. — "A fosztogatónál]. 1762: Supervenialt ... Flgs Asszonyunk ... királyi parantsolattya is [Nsz; Ks 84 gub.]. 1765: történt azis olykor, hogy superveniáltam Perceptor Uramhoz mikor vetélkedtenek Perceptor Uram Drombár Mágda Nikulával az iránt hogy több s kevessebb a pénz Perceptor Uram asserálván hogy nincs annyi mint a Paraszt affirmálta [Tövis AF; Eszt-Mk Vall. 222]. 1782: az Uram eő Naga Jobbágyai és Sellserei Super veniálván azon kaszállolob ki nyomták a ... Groff Ur kaszassit s magok le kaszálták [Mocs K; JHbK LIII]. — L. még CsH 155; KvE 280, 297; RettE 261.

2. hirtelen elered; a începe să plouă dintr-odată; (der Regen) plötzlich anfangen.. XVIII. sz. v.: mínekutánna le kaszáltuk volna, az réánk ki rudalt kaszálot eő superveniálván 14. szekér szénát desumált mi rajtunk Krányik Uram [F.lapugy H; Ks 75. VIII. 91–100].

szuperveniál odavetődött; care a ajuns (intimplător) acolo/in acel loc; (zufälligerweise irgendwohin) geraten. 1847: utamban ... egy Dánts Stefan nevű közlakosnak házához tértem vala be, holott is ... miután utamat s annak célját megtudták, az többen is superveniált bucsumi közlakosok elősorolván ... a királyi kamarával fennforgó urbanialis processusokat, arra kéreánk, miként annak vezetését vállalnám el magamra [VKp 165].

superveniencia (azonnali) odajövetel/megjelenés; veni-re/apariție (promptă); sofortiges Hinkommen. 1817 k.: Dombot^a meg jártam 's irhatom Nagyságodnak ezeket, Minnek előtte megérkeztem volna már permonvenit (!) Itéltetis hoztanak, hanem én eztet meg tudva tőstént reájok rontotam és supervenientiát jelentettem [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev. — "KK].

superventáltatik rajtaütetik, lerohantatik; a fi năvălit; überfallen/übertumpelt werden. 1662: Barcsai Ákos parancsolatja az országra, de nem insurgálhatnak, a kész hadaktól superventáltatnak [SKr 639. — Tartalomjelző fejezet-címbe].

supervizitáció felülvizsgálat; supravizită, contravizită; Überprüfung. 1869: a' mājor ... kimondotta rám a karom gyengesége miatt az untaulichot. Csak képzeld, most azért, hogy egy évig kényszerített önkéntes katona lehessek ... folyamodnom kell Szebenbe super visitatoria; mert hanem (!) rendes sorozásra elé kell állanom [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

szuplántál (el)gáncsol; a împiedica ceva; etw. vereiteln, verhindern. 1676: Nemes János uram practicál ellenem holmit; bännám, ha udvarnál valamit suplántálna [TML VII, 208 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1710: Midőn az erdélyi hazafiaiából álló nagy urak ... Teleki Mihály álnok practicáira nem vigyáznak, hanem magok között competálnak ... könnyű volt Teleki Mihálynak ... suplántálni mindeniket [CsH 60].

szuplantátor gáncsoskodó; persoană care încearcă să pună piedici la ceva; Intrigant, Kritikaster. 1735: mi részünkről pedig igen akarjuk, hogy Scrupulussa kinek kinek tollaltassék irántunk és ki tessék a' Supplantátorok(na)k hamis informatiojok [Lozsád H; Ks 99 Györfői József lev.].

szupleál 1. (ki)pótol, kiegészít; a completa/intregi; ergänzen. 1596: holot it ez varosson tize(n) egy zaz tized wá-gion, minden tizedbeol ket ket puskas walasztassek^a ... ha annak az két embernek walamy oly fogiatkozasa teortennek hogy azzal az fizetessel fel ne(m) erhetnek hane(m) az fizetest megh kellene jobitany tehat azt az fogiatkozast az Tized suppleallja [Kv; TanJk I/1. 288. — "A Bocskaitól követelt haderőbe]. 1623: Ha pedigh valamj Extra ordinarium Zwksegh occuralna ... olliankor teőbiczye annyual, az eleőtte valo Zolgalatott supplealia es azoknak akory valo zolgalatiokot tugia ky Jgazan [BGU]. 1637/1639: valamj Eőre ualo csatoczzak, es egy biczyak(na)k az fortuna Eüzst, vgj mint teoredek eüzst harom boglarral suplealtuk njom m. 1. p. 18. f. 22 [Kv; RDL I. 111.]. 1667: ha ő ke-gyelmének is úgy tetszik, az fő porkoláb fizetésén tartasuk Csuthy urat, ha kapitány nevet adnánk is neki, mely ha azon fizetésen nem subsistálhatna, kész vagyok magaméból suppleálnom [TML IV, 20 Tökölly István Teleki Mihályhoz]. 1676: ha valamelly Arvák tutorátol számot vesznek, az maga részére, mint naturalis tutor(na)k jutott jókból kell Arvák javaib(an) esett, s eő általa lett defectust supplealni? vagy másébol? [Kv; RDL I. 155a]. 1702: Lippai Samuel ú(ram) az p(rae)dicator házánál lévén ... Eledelet-is ugjan akkor az magaméból supleáltam [Abrudbánya; Bori. XXXIX/6]. 1738: az Berkeszi Szabó Marton Javaiból ... ha ... nem telnek a p(rae)tensiob(an) lévő adósság summa, te-

hát ... a' maga tulajdon Javából tartozzék az Instans Suppleálni a Praetendens részit [Dés; Jk 271a]. 1761: Bölts Consiliumotis vévén Groff Toldalagi László Ur(amna)k igen jó leszen az Ur Mediatorsága által, ha mentől Generosiusoban de expensis accordal Sogor Domokos Peter Urral, aztis Supleáljuk [Cege SzD; WassLt Wass Miklós sk lev.]. 1792: Mint hogy tisztességesen nem emaritaltattam Bundát Mentét nem csináltattanak Jozságot Marhát nem adtanak ... kívánom tisztességes Emaritatomat annyivalis inkább ki potoltatni hogy azokat férjem Suppleálta [Ne; DobLev. IV/700]. — L. még TML III, 302; WIN I, 88, 204.

2. helyreállít; a restabili; wiederherstellen. 1749: ő Excellja Udvari puskássának nyilván valo lopása előttem így tetetődött nyilvánosságá, hogy Kerseczi Duda Todernek el lopván Cyűrüből a' Buzáját, azon gonosz cselekedetiért meg békeltet Toderrel, melly Contrahalt békességet még mai napig is nem Suplealta úgy értettem [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

3. helyettesít; a suplini/inlocui (pe cineva); vertreten, repräsentieren. 1784: az ilyen rend béli Emberek^a magok privatumokban fáradozván az közönséges Tereh viselésből nem excusaltotthatnak, hanem, ha magok nem érkezhetnék, fogadgyanak mást, ki őket suppleallja [Torockó; TLev. 2/6. 3a. — "A bányászok, a verős kovácsok és a kereskedők].

szupleálás 1. (ki)pótlás, kiegészítés; completare, intregire; Ergänzung, Ersatz. 1702: Az Eccl(esi)a vetet pénzt fel az Pap fizetésének supleálására fl. 36 [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6]. 1711: Josika Imreh Ur(am) ... vegső pusztulásra jutott joszaga adoja(na)k supplealására ... Tholdi István Ur(amna)k elő kgl(ne)k adott bizonyos summa kölcsön penzt [H; JHb XXIV/3].

2. betöltés; intépplinire, implinire; Erfüllung, Verrichtung. 1739: Tiszts Baczai (!)" Mathé uram ... igen beteges állapotot lévén ... a T. Consistorium ... ada eo kglme szolgálata supleálására hivatalt káplánságra ... T. Soos János Uram(na)k [Kv; SRE 169. — "Alább helyesen: Bacsoni]. 1787: Néhai Egyházi Gyarmati Josef ő Kgyime halála által esett Vacantiának supleálása véget ... pluralitate Votum választatott Bodor Pál ő Kgyime [Kv; SRE 254].

szupleálhat 1. kipótolhat/egészíthet; a putea completa/intregi; ergänzen können. 1752: az Tabulae Assessorak fizeteseiből el maradván még kilencz szaz egynehány forint honnan Supplealhassak fundus raja nem talaltatott [Nsz; Apl 3 Jos. Apor Apor Péterhez].

2. ?helyrehozhat; a putea repara/indrepta; instandsetzen, wiederherstellen können. 1672: Kigyelmed is penig a gyűlésen nem compareálhatott, hogy dolgomnak hátra maradt részét az ország előtt supleálhatja vala [TML VL, 393 Rosnyai Dávid Teleki Mihályhoz].

szupleáltatik 1. kipótoltatik/egészítettik; a fi completat/impliniri; ergänzt werden. 1657/1667: Bontakozása törtévéen az malomnak edgyik az másikat az mellyik(ne)k elsőb(én) értére lenne tartozzék Certificálni az más félt és egyenlő munkával meg orvosolni ... az építő félnek igaz munkájának s expensájának jutalma suppleáltassék [Gyalakuta MT; Ks NN. 25]. 1703: azon zabot ... Fejérvári György Vram adassa el, és a mi defectus leszen azon zab áránban, supplealtassék az Tavalyi város közönséges költségeiből elmaradt Restantiából [Dés; Jk 340b]. 1760: minden

szántó, és kaszálo Földek maradgyanak meg tulajdon magoknál az eddig valo Possessoroknál ... valaholott az Al-madi rész dualitas superalja a Veress rész tertialitast mind annotaltassék a parte, és Suplealtassék [fel méretvén actú mind két résznek biradalmáb(an) levő minden Erdők és el pusztult Erdő helyek tehát valaholott az eddigis a Veress részről possidealt Erdő, vagy Erdőhely nem adequalná az tertialitast, hanem kevesebb lenne, tehát suplealtassék közönséges osztatlan Pados nevezetű Cseréből [Szava K; RLt O. 4].

2. megtérítettik; a fi recuperat/pláit; entschädigt werden. 1677: az Arvák javait nagy olczón el vesztegetvén, azon Tritixtol maradt jökből az Arvák kára ekképpen supplealtatott [Kv; RDL I. 155b].

3. (állás) betöltetik; a fi ocupat (postul); (Amt) besetzt werden. 1655/1754 k.: Eőreg Mester emberek observáltasának rend szerint haton Ifju fenszolgáló Mesterek négyen, ezeken kívül akármennyin légyenek mind le ülyenek és Közép Mestereknek hivattassanak. Mikor pedig az öreg Mesterek között Vacántia esik, ezekből a le-ült közép Mesterekből suppleáltassék a vacántia [Kv; ACJk 17-8].

szupplementum 1. pótlás, kiegészítés; completare, intregire; Ergänzung, Ersatz, Supplement. 1576: De myert hogy az kuty peter zanto feolde ... eoreg nagiobbis vala az Lazlo pap zanto feoldenel, annak supplementumara ada azon Lazlo pap ... Kuti peternek ... Tizen eott magiar forintoth [Uzon Hsz; Kp I]. 1662: Kétségkívül a supplementumba a fordítótul nem helyesen hozzatett szóban csatlakoztanak meg ez helyben [SKr 686]. 1669: itt maradt még pénz az kajmekán pénzén kívül 480 tallér, de az oroszlanos talléroknek supplementomára megyen egy része [TML IV, 530 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1673: Visszontagh Betlen Drusina részire jutottak iljen bonumok az supplementumra reszebenis [Marossztkirály AF; IB]. 1715: Jn Anno 1702 Erogaltanak N: Rediger György és Levai Istvan Pénz Perceptor Uraimek egyszer az Fortalitiumra fl. 300,00 ... az Nemes Ország extraordinaria költségének Supplementumára fl. 262,00 [Kv; KvLt I/213].

2. (tiszttség)betöltés; ocupare (a unei funcții); Besetzung (eines Amtes). 1729: A Ns Küküllő Vár(me)gyei Fő Ispánsági Hivatal ... vácálván, azon vacantiá(na)k Supplementumára Stylo Solito fel adatott Candidatusok közül Flgs Vrunck Groff Kornis Ferencz Göntz Ruszkai Bárot atyai kégyelmességgel declarálni méltoztattván ... parancsolván Stylo Solemni ac recepto installátatás és inauguráltatás végett [Nsz; Ks 18. XCIII gub.].

szuplikáció 1. kérés, folyamodvány; cerere stăruitoare, suplicatie; Bittgesuch. 1570: Az Zolgak supplicatoria (!) eo K. Illien valaszt Teznek [Kv; TanJk V/3. 12b]. 1587: eo kgyemk megh lellyk az zaz Vraim Nwee Alat Supplicatiowal eő Ngat [Kv; i.h. V/1. 52]. 1614/1616: konyergettenek azon az Nemes Orszagnak, hogy az feiedelemmel instalnanak az So felől, mely supplicatioiokra ilyen valasz lött, hogy sem(m)üel nem tartoznak nekik, mert nincz igassagok hozzá [Kv; RDL I. 100]. 1621: Ad Commissionem Ampl: Do(m)norum Senator(um) az Schedak es suplicatiok zerent, az mit Erogaltam rend szerent így keouetkezik [Kv; Szám. 15b/XI. 302. — "Köv. a fels.]. 1653/1681: Teleki három Alcsoknak, Györgynek, Miklosnak, Andrasnak Supplicatiokra valo valaszok [Vh; VhU 479 Zolyomi Miklós vál.]. 1663: édes Öcsém uram, a supplicationak pártját s az ország

mit végezett, Kegyelmednek kiküldöttem [TML II, 461 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1673/1681: Az Supplicans Iro deakja bar iol megh gondolna, az Supplicatioiban mitt irjon, es mint exponallya az dolgot, bar most eleb olvassa vala megh principalissanak igazságát, s külömben talalta Volna az dolgot lenni, az mint exponalta [VhU 463 Thökölyi Imre vál.]. 1677: A' szeginy Supplicansokat, kiváltképpen az erőtelenekeket, a' kiknek Supplicatiojokra most választ irattunk, s' ez után-is iratunk, sok Exceptiockal, Dilatiockal ne fárasztzák; hanem ante alias omnes Causas azokat revideallyák [AC 153]. 1677/1681: Ezen Supplicatioira valo válasz, nem azt az örököt concernallya melyben most Jonasko lakik, hanem az kit el hagyott [VhU 472]. 1700: Mind hogy az Anak mind certificatoria Relatiojába(n) error vagyon ... mind penig a Supplicatioja hujanos es csonka ... per hoc tettzet a' törvény(ne)k hogy az J. az Anak praetensioja alol absolvaltassek [Dés; Jk 303b]. 1710: Egyszer Fogarasban a szegény atyám szabadulása iránt az anyám tölem supplicációt küldte neki, hogy mivel olyan potens vala a fejedelemszony előtt, promoveálna supplicációt, egynehány császármadarakat is küldtölem neki ajándékban [CsH 159]. 1710 k.: Úgy vettem eszembe, szolgájánál volt a series, aki mikor érkezett, mint a malomban szokás, aszerént szólították, és elément a rekeszen belől; ki csak supplicatiót adott s elment, némely, ha akarta, beszéllett is ... kinek csak elvette supplicatióját, kinek csak szóval, kinek írással is felelt [BÖn. 594]. 1723: Az szegeny Aszszony az supplicatio indorsalasa szerez most farad [Ks 95 Apor Péter Kornis Istvánhoz]. 1780 k.: Arravaló nézve hogy a Te(kin)te(Ne)m(e)s Vár(me)gye az kiket Isten ő Szent Felsége meg hágy N(agysá)gtok K(egye)lmetek között, hogy bizonyos relatiót tehessen rólunk, hogy Armalista Nemes Emberek voltunk, méltóztassék ezen Supplicationkat meg halgati (!) [KSz; Borb. II].

Szk: ~ba (be)irat. 1662: a szegény megromlott nemes-ség nagy sok dolgaiban a fejedelmet megtanálni s gravaminájokat cikkelyenként supplicációba beiratván ... a fejedelemlennek beküldeni kényszerítették vala [SKr 458–9]. 1678: azon fáradozóknak, édes Komám uram, a magyarok dolgát miképen promoveálhatnám, ha volna ki által, supplicatioiban irattam az dolgokat és azon is volnék, ha privata audentiám adatnék az fővezértől [TML VIII, 378 Nalácsi István Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. * ~formán. 1603: Ha kinek ... valamj panaszolkodassa aúagy Nyauállayaia vago(n) akkor hadakozas miat, tehát az Jöüendő gyűlésre az ollyant supplicatio forman adgya be ő kk eleiben varossúl, és magyazza meg faidalmty [Kv; TanJk I/1. 451]. * ~t bead. 1572: Az my egieb Supplicatioikat kywlen zemeliek Be atak azokrolis Mas gywlessen zolnak [Kv; i.h. V/3. 57b]. 1588: 29 January ... Zakmary Eöütés Thamas adot volt be egy Supplicatiot az Tanachban hogy meg Segellyek Betegsegeben [Kv; Szám. 4/III. 5]. 1710: A fejedelem előtt is Feljérvaratt, mikor a templomból kijött, térdre estem, úgy adtam be a supplicációt, még sem lón semmi haszna Teleki Mihály miatt [CsH 152]. 1725: az en Istenemnek halakot adok hogy eő felsége meg nem kegyemezet (!) s sok gonosz akarojminak kedvet nem töltöte ... mar mind az gubernajornak mind az Szekely fő tisztekné Supplikacijot adot be hogy micsoda Nagy bajjal vadnak az csikijak [Kv; ApLt 2 Apor Zsuzsanna Apor Péterhez Kv-ról]. * ~t formál. 1580: Byro vram es Kiraly Biro vram (!) a ket ldesb vrainkal ... Mennye(n) Ala az fyejedelemheöz es ... eo kegmek Az Supplicatiot formallyak leg Jobban Amint

lehet [Kv; TanJk V/3. 225a]. * ~t ir. 1658: Meghagytam Kölcei uramnak, hogy supplicatiot is irjon urunknak felőlő [TML I, 175 Bornemisza Zsuzsanna Teleki Mihályhoz]. 1671: Az urak azt mondták: az két császármának írnék supplicatiot s az császármak, az uraknak ismét levelet [TML V, 537 Lónyai Anna ua-hoz]. 1672: Im Uram irtam supplicatiot mind az országnak s mind ő nagyságoknak [TML VI, 183 Rosnay Dávid ua-hoz Drinápolyból]. * ~t irat. 1657: édes Öcsém uram, urunknak ő nagyságának egy supplicatiót irattam; kérem Kegyelmedet, adja bé [TML I, 104 Bornemisza Susánna ua-hoz]. * alázatos ~. XVII. sz. m. f.: Baróton lako Gergely István Alázatos supplicatioia Uraságtokhoz mint Meltosagos Fő Tiszteihöz [Barót Hsz; Ut]. 1672: Az Boldogh üdőben ... volt Szent György Adaja f. 20 Szent Mihály Adajais f. 20. Ezt mind az által ugy qualificallyak hogy alázatos Supplicatiojokra üdvözült Groff Ur(am) harmincz őt forintra szállította volt le [Udvarhely Sz; Born. VI/24]. 1680 k.: Nagysagod szegény egy ügyő alázatos szolgájának az Brassai Magyar Scholából most(n) vettettetett Magyar Református Mesternek Sz. Györgyi Nagy Istvánnak alázatos supplicatioja nagysagodhoz [Ut]. 1700: Maros Váshely város a igye fogyott lakosinak alázatos supplicatioja [Mv; MvLt I/11]. * búcsúzó ~. 1661: az Kún István testamentomának az pariját és az mely levelet nekem az fejedelem Aranyos-Medgyesen adott vala és az én búcsúzó supplicatiómát ... jól bepecsételvén spanior viasszal, jó alkalmatossággal küldd el [TML II, 14 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. | Az Kegyelmed parantsolatja szerez az fejedelem levelét s az búcsúzó supplicatiót s az Kún István testamentumát elküldöttem ezen Kegyelmed levele hozó embertől [TML II, 14–5 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. * hamisan irt ~. 1627: eő Felseget hamissa(n) irt supplicatioikkal busítottak [Gyf; BálLt 40]. * kéredző ~. 1705: Innen is pedig ma a két vásárhelyi követek elszöktek és az beadott kéredző supplicatiojokat itthagyták [WIN I, 396]. * könyörgő ~. 1673: bennünket alázatos könyörgő supplicatiojok által találván megh itt Fogarasi városunkban lako ... görögök, hogi ennekölte valo üdőkben mindenkoron nékiek szabados volt akár mely helyen az itt lévő piaczon árujoknak sátozt vonni és árulni [UF II, 534]. 1714: Nagyságodhoz s az egész nemes székhöz szegény kozmásiaknak alázatos, bizodalmas könyörgő supplicatiojok [Kozmás Cs; SzO VII, 199]. * ország ~ja. 1671: Az császármak szolló ország supplicatióját a vezér beadni nem engedé ... tolmácsoltatta Panajot urammal, hogy nem jó úgymond beadnotok az császármak ... az ország supplicatióját, mert ha elolvassa s meg talál haragudni, csak előző ellőle benneteket [TML V, 659–60 Nemes János Teleki Mihályhoz].

2. isk kéregető adománygyűjtés; colectă de daruri, supplicatie/implorare pentru daruri; Gabensammlung, Spenden-sammlung. 1870 k/1914: Supplicatio: ... minden évben — különösen a magyarországi ref. és ágostai gimnáziumok — a nyári szünet idejére néhány deákot bocsátottak ki, hogy szerteszét járván ... az országban: intézetük számára adományokat gyűjtsenek ... E kéregetők neve volt suplicans [MvÉrt. 45].

szuplikációírás kérvény/kérésfogalmazás; scrierea/com-punerea unei cereri; Verfassen eines Bittgesuches/einer Bittschrift. 1670: akármint legyen is ott fen az dolog, de az atyafiaknak csak jóvallom én az ő felségének való supplicatio írást és hogy ő nagysága is irjon mellettek [TML V,

395 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1671: az Cancellaris-ták közül peniglen valakik afféle illegitimum mandatumokat tudva akár ki expositiojára-is imának ... suplicatio írás által törvénytelen dolgokban busitanák-is Nagodot, in amissione honorum et officii convinctaltassanak [CC 61].

szuplikál 1. kér, kéressel fordul vkihez/vhova; a suplica; supplizieren, ein Bittgesuch einreichen. 1585: Regestum ... az themetew kertnek^a chinaltattasrol. Annak epiletere attanak az adozedeo vrain eo kegmek ennekem Púztá Gasparnak pinzt mindenestül fogwa f. 185 ... de miwel hogy az munka sok wolt, Supplicalt a varosnak, Az varos Jobbitota megh tiz forintat az fizetést [Kv; Szám. 3/XVII. 5. 12. — ^aA Házsongárdi temetőnek]. 1586: Hermanj Giorgnek egi loua holt volt meg posta alat eo keg(ne)k Supplicalt itiltek eo kegmekok karaiert f 3 [Kv; i.h. 3/XXIV. 56]. 1589: Az keomies Wraym Supplicaltak az eo priuilegiumok meg adassa feleol [Kv; TanJk I/1. 96]. 1591: Vrunk parancholattiat ertik Varosul ... Elseobe Supplicallianak, hogy eo Nga zallicha, mind kopia vasaknak s mind egyebeknek zamath [Kv; i.h. I/1. 157]. 1639: mikor az Barczai Akos szolgálja ala attak vala az Czikor György lovat ... az Tanacznal suplica feleole hagi az eo lova az postasagh miat hala megh, az arrat keru vala eo kglmektül [Mv; MvLt 291. 184b–185a]. 1649: Mikoron vrunk ó nagysága itt városunkban volt, az mi élés felől írtunk, az cancellarista deák suppicalt, adtunk az diáknak d. 16 [Mv; EM XXI, 536]. 1681: Molnar Janos Szász Menyhárt által suppicalt, hogy az házasságra admittaltassék Szamlo Kataval, avagy Banyi Mihályneval [SzJk 158]. 1710: Nehai Benei György Uram Attyafiai Poszto csináló Marton és Kötél verő Krestellyne, suppicaltvan a Tiszteletes Ecclatt, hogj ... Benei Györgj Uram adossaganak dolgában lenne engedelemmel a Tiszteletes Eccla [Kv; SRE 115] | Csak kisdéd lévén, olyan messzünnen gyalog úgy jártam, az urakat suppicáltam, senki közülök oly becsülettel nem látott s nem szólott, mint Bethlen Farkas [CsH 151–2]. 1710 k.: A jobbágyok pedig ezalatt elküldték suppicálni a fejedelemhez, és nyertek ott éellenen erős parancsolatot, amelyben a nevek mind fel vala téve, hogy ne háborgassam őket [BÖn. 562]. 1712: marha nélkül uram rosszul eoconomizal az Ember kivált szantás vétes idejen mert nem akor szant s vett az Ember mikor akar kinek marhaja nincsen hanem sokat kel mas utan suppicalni meg sém esik jól munkája [Kászon Cs; BCs].

2. visszakér; a cere ínapoi; zurückverlangen. 1669: valami kénésőt vettek volt el Zalakna táján Belényes vidéki emberektől, kit Fejérvárat suppicáltak, de nem adta vissza asszonyunk [TML IV, 446–7 Székely László Teleki Mihályhoz].

3. kérdez; a întreba; (be)fragen, eine Frage an jmdn richten. 1710 k.: Erőli^a ... a császárt akarám suppicálni, de osztán elhagyám és halasztám [BÖn. 913. — ^aAz őt, Erdélyt és a protestánsokat ért sérelmekről].

4. vki ellen ~ lázít, úszít; a instiga/afîta; gegen jmdn hetzen. 1667: Értettem, hogy Csepregi Mihály suppicálta volna ellenem az országot, hogy én lettem volna fogságának oka [TML IV, 16 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1704: vöttem információt doctor Fogarasi uramtól az iránt a görög iránt, akit ugyan maga ökegyelme megvert volt, hogy lövöldözött az udvaron és suppicált Fogarasi uram ellen a Guberniumban [WIN I, 289]. 1710: a református urak, s kivált Bethlen Miklós, eleget protestálnak, mind a

császárnak, mind a generálnak suppicálának az oláh püspök ellen, de semmit sem obtineálhatának [CsH 303].

5. pótol; a recupera; nach-/einholen. 1841: Ha pedig méltó mentsége léjendene akkori elmaradt szolgálóját más alkalmazással az olyan ifjú suppicálni tartozzék | Ha valamely becsületes ifjú^a a szolgálat alól városunkból eltávoznék, képebelit nem hagyván vagy oda töltene és az alatt ami cummuláltatik, midőn mikor hazajönne az olyan ifjú portiójából sír ásásért dénár. 18. vírusztásért fennszolgálásért 12–12, gyermek előtt való callauzásért (!) és céhbe való szolgálatja neglectusáért dénár, 6–6 subtraháltassék, ha pedig azon fusból (!)^b ki nem telnék, azon ifjú subpicálni tartozik [DFaz. 38, 39. — ^aAz ifjú legények sirásós társaságának tagja. ^bElírás *jus* h.].

szuplikálás kérés; cerere; Bitte, Bittgesuch. 1587: az Zaz Vrain Neue alat legyen a' suppicalas, Ez, hogy Biro vra(m) tanachaual egie(te)mbe Ne talaltassék panazolokodonak, Actomnak, es theorweny teweőnekis [Kv; TanJk I/1. 52]. 1662: Azkik pedig megfogattattak vala, noha az fejedelemnek való suppicálásokkal törvényre eléggé kívánczónának, de hogy mostan a törvény számkivetésbe üzetettvén volna, vagy három hónapok alatt fogva tartatván, azután a vármegyére törekedésére elbocsáttattak vala [SKr 530].

szuplikálhat kérdezhet; a putea întreba; fragen können. 1676: igyekeztem az Kesziben való Jobbagyok felől vallatni, hogy ha kövárvidéki Rácz Janos Ur(am) méltán Suppicálhattyaé Ngtoakat felőlők vagy sem [Bonchida K; UtI].

szuplikáló kérelmező; petitioner; Bittsteller, Supplikant. 1589 k.: Tudom az ado feleol hogy igh vegezék varosul hogy ha Isten Jo valással meg hozza az feiedelemteol az suppicaloikat tehát az kik korcziomauual elnek hat azok ozton teobbt adgianak az adoban [Szu; Ust].

szuplikálódik kérelmez; a cere ceva; ansuchen, eine Bitte stellen. 1719/1724: Sziláji Sophia en hozzám Szálla és ... mongja énnékem ... hogy én annak utánna az magamé után Suppicaldogjam, inkább meg alkuszom Banhazine Aszszonyommal [Torda; JHb XIV/6. 61].

szuplikáns 1. kérelmező személy; suplicant, persoană care suplică; Bittsteller, Supplikant. 1649: Tot Andrasnak Loua halala miatt kar uallott Suppicansnak Attanak ... Harom forintott [Kv; Szám. 26/VI. 436]. 1673/1681: az Suppicans az boldogh emlekezetü Felséges Bethlen Gabor Fejedelem ket rendbeli patens levelei mellett, hogy megh tartassék, en nem ellezem (!), sőt inkább akarom [VhU 462 Thkölyi Imre vál.]. 1677: a' Kegyelmetek kívánságára annualunk ilyen okok alat. I. Hogy a' kiknek dolgok eligazodot ez ideig, maradgyon az mind abban. II. Azon kívül valo Suppicansoknak panaszszoikat mi-is el-hadgyuk, ugy hogy a' mely Jobbagyokozok eddig birtak övék legyen [AC 152]. 1679/1681: Hunyadon Iako Ratz Szabo Peter ... Az mely hazat kezéhez vót, az egy test vér Attyafia ezen Suppicansnak [Vh; VhU 450]. 1681: Következnek az Suppicansok nevek [ÁLt Urb. 13]. 1710 k.: azon házban ... a rekesszel ellenben seregel a sok suppicans [BÖn. 593–4]. 1724: végeszte a Gubernium, hogy mig á Conscriptonak állapottya terminálodik dig (!) á Suppicansok maradgyanak a régi Statusban és abban meg ne háborittassanak [Nsz; ApLt 1 gub.]. 1759: Csak nem mi nyajan a

Fatensek azt fateályák, hogy a Suplicans edes Attyát jól esmérték Falujokban feles ideig lakott [BSz; GyL hiv.]. 1807: Enyedi Suplicans 1/8 [WLT Cserei Heléna jk 99b].

2. isk az iskola számára kéregetéssel adományokat gyűjtő diák; elev care colectează daruri pentru școală; Bettelstudent als Spendensammler für (protestantische) Schulen. 1870 k./1914: minden évben — különösen a magyarországi ref. és ágostai gimnáziumok — a nyári szünidő idejére néhány deákot bocsátottak ki, hogy szerzetést járván ... az országban: intézetük számára adományokat gyűjtsenek ... E kéregetők neve volt suplicans [MvÉrt. 45–6].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: kérelmező; care adresează o suplică; gesuchstellend, supplizierend. 1673/1687: Hunyadon lako Fiat Jakab válasza. Megh tekéntvén régi mivoltához képest mostani gyámoltalanságot, ha Tiszteimet boszusággal nem illeti, holtaigh hadgyak békével, es minden szolgálat nélkül azon hazaczkaba(n) lakni de ezen immunitasom ne masnak, hanem csupan csak a Suplicans Aszonnak hasznalyon [VhU 451 Thökölyi Imre vál.]. 1714: Ezen supplicans falu^a Tusnáddal határos lévén, úgy látom az onusban is ugyanazonnal egyiránt participál, azért kgd v. tiszt uram ennek dologát Tusnáddal egyiránt promoveálja [SzO VII, 200. — "Kozmás (Cs)].

szuppedíció szolgáltatás; servicii; Dienstleistungen, Dienste. 1722: Méltóságos Generalis Commendans eö Excellenciája holnap estevde ide érkezvén itt nem fog késmi, hanem uttyát Continually, azért akartuk ... Kgtmeteket p(rae)moneálni tám de Statione Sua Excellentiae, Vectura, és egjéb szükséges kívántató mediumok(na)k Suppeditioja iránt jo dispositioval legyen [Kv; Ks 18/XCIII gub.].

szuppedítál 1. vki/vmi alkalmat nyújt vmire; a da ocazie la ceva; bieten, begünstigen, fördern. 1729: Örökös alázatos obligatiom(na)k bé mutatasára a^a mostani Sz: Adventi napok alkalmatosságot suppeditálnak [Nagylak AF; Ks 99 Samuel Bíró lev.]. 1752: ezen dologot^a ... másak kik tudták a falusiak, akár az Vdvarb(an) lako emberek közülis, a kik Consentialtak ezen malitiáb(an), modot és alkalmatosságot, ha Csak jovallás képpen is Suppeditálván rea [Algyógy H; BK. — "A betörést Olosz Ferenc házába].

2. szolgált; a da/oferi; liefern, leisten. 1721: a^a Militiának ... elegendendö vecturát Suppeditállyon [Ks 8. XCIII gub.].

3. kiegészít/pótol; a întregi/completa; ergänzen, ableisten. 1665: Talám nem ártana, ha Nagyságod nekem urunk méltóságos neve alatt egy kemény levelet íratna ... fel tévén azt a levélben, hogy urunk (ő) nagysága fizetéseknek jó részét <borból, kenyérből> suppeditálja [TML III, 527 Teleki Mihály Bornemisza Annához. — "E két szó bizonytalan olvasatú].

4. kiutal; a repartiza; zuweisen, ausfolgen. 1603: inthyk eo kgmek Ado Zedeo Vramat, hogy ... biro vramnak az mostani zwksegre suppeditalianak keolcheget | az partial Regestumokatis circallak megh kikben ha my restantiat találhatnak suppeditalyak eo kgmek az mindennapj keolcheget [Kv; TanJk I/1. 442, 462].

5. kifizet; a plăti/achita; auszahlen. 1634: Miuel azert, oda fel, az Olomucz, es Pragay Conuictusnak marattam volt ados ... kit az Jozsagunkbol ... kellett volna szegeny Batyam Vas Ferencz Urannak utannam suppeditalnj ... Azert az negy szaz Tallerig obligalom, es keoteom az ket

Conuictusnak contentalasara ... Doboka Varmegyeben leúeo Jozsaghimat [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.].

6. szerez; a procura; beschaffen, anwerben. 1758: az ... Zágóri lakosok mint hogy azon hidon valo járásokat el nem Kerülhetik ... az midőn requiráltatnak ... Udvari Tisztyei által ... Kézi munkásokat az mire Kivántatik nekikis mennjib(en) tehetségek engedi suppeditálnak suppeditáltatnak [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14].

szuppeditálás szolgáltatás; furnizare; Spende, Unterstützung, (hier:) Speisung. 1601: Az kwldusoknak valo eles suppeditalasa feleol volt eo kgmeknek varosul bezelgetesek kireol tettcet eo kgmeknek minthogy az Also Jspotalinak semmj prouentusa ninchen hogy az Quartas vram Dama-kos Mathiasnak adgya(na)k elegendendo búzat, es amellet keolchegnekeolis ne badgjak [Kv; TanJk I/1. 377].

szuppeditálhat 1. segíthet, adhat; a putea ajuta/da; liefern können. 1770: Limitaneus kapitány Kosimelli úr ... siettet, hogy a dolgosokat küldjem az ilvai hid csinálására, mivel Moldovában nagy pestis lévén, cordont akarnak felállítani, s oda egy regiment dragonos megyen, s ha hid nem lesz, éhhel hálnak meg, mivel semmit nekik nem subpeditálhatnak mikor áradás lesz a víznek [RettE 238].

2. kiutalhat; a putea repartiza; zuweisen/zahlen können. 1602: Hasonlokeppen az el mult eztendeobely Ado zedeoys legyen zorgalmatos az restantia fel zedesben, hogy az náponkent valo zewksegekre suppeditalhassanak keolchyeget [Kv; TanJk I/1. 410].

szuppeditáltat 1. szereztet; a dispune (cuiva) să procure ceva; beschaffen/anwerben können. 1758: az ... Zágóri lakosok mint hogy azon hidon valo járásokat el nem Kerülhetik ... az midőn requiráltatnak ... Udvari Tisztyei által ... Kézi munkásokat az mire Kivántatik nekikis mennjib(en) tehetségek engedi suppeditálnak suppeditáltatnak [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14].

2. kiutaltat; a dispune să fie alocat/repartizat; zuweisen, ausfolgen (lassen). 1602: Kerik eo kgmek varosul biro Vramat tanachawal egyetemben, hogy az Vthak es hydak ep-pwletyre suppeditaltasson keolchyeget [Kv; TanJk I/1. 409].

szupponál feltételez, gondol, gyanít; a presupune/crede/bănuî; voraussetzen, annehmen, unterstellen, supponieren. 1663: Bizony nem azért tartóztatták akkor is ott Ebeni uramat, hogy ott igen nagy szükség lett volna ő kegyelmére, hanem supponálták, az békesség végben menvén, az várat pusztán nem resignálhatják [TML II, 490 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1705: Haller István uramat kérték volt reá, hogy beszéljen Acton urammal és lássa meg, hun jár elbocsáttatások iránt elméje. Melyet el is követvén Haller uram az úr híre nélkül, Acton uram által tudá meg a generál, és tudta volt aztán meg az úr is, amikor ugyan általam keményen izent volt efelől a generál az uraknak, subponálván, mintha azt az úr is tudta volna és tülle keredzettenek volna [WIN I, 488]. 1710: olyan törvény van Angliában, hogy mikor a királyné szülni akar, abban a házban hét parlamentumbeli úr mindenkor ben legyen, s azoknak praesentijában szüljön a királyné, mert sokszor Angliában a királynék gyermeke neve alatt mások gyermekeit supponálták [CsH 218]. 1718: az ne(m) tudá meg mondani melljik Gyermeke holt volna meg ő kg(ne)k, de én mingiárt Suppo-

nalta(m) hogy az nagjób Léánya lehetett [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ról.]. 1722: Az ház kolcsát pedig én el küldett(em) mostan supponálván aszt, ha fog kelletni Ur(am) kg(dne)k [KJ. ua.]. 1762: az 1 ... vastagsága szűretkor el mult és ha terhes nem lett volna, miért ... éppen az actionalt üdöb(en) mult el ... nem is lehet supponálni, hogy egyéb nyavalyaja miat esett volna [Torda; TJKT V. 93]. 1763: Az Ilsok ... mint suspecta személyek, s' paráznák el fogattattak, és így supponálván felöllek az adulteriumat, mint nőtelen paráznák Városunkrol ki csapattassanak [uo.; i.h. V. 176]. 1772: Nem-is investigáltam, sem a' psetsített, sem a' Subscriptiot, ingyen sem supponálván aszt, hogy ily nagy momentum dologban ő Excellentiájok más subscriptioját és más pedsétyét tették volna azon Testamentumra [Drág K; TSb 21]. 1787: mikor megszegődtek, supponálva volt, hogy az udvarban más szolgáló leányt is fogadnak, de még e mai napig nem fogadtak [Árkos Hsz; RSzF 165-6].

szupponáltatik feltételeztetik, gyanítottatik; a fi presu-pus/bánuit; ... wird angenommen, nimmt man an. 1765: annyi verések voltak egész testin, hogy a' miatis meg kellett volna halnia ergo nem lehet simpliciter a' fejin valo sebnek adscribalni halálát, a' mint supponáltatik in Deliberatio [Torda; TJKT V. 255].

szupportál 1. (terhet) visel; a suportra (greutájile); ertragen. 1594 k.: Vagion ... ezen kivilis sok nyauailank, es bantanusik, az keoztwnk ualo Nemesseg miat, kik naponkint meg sokasoduan keozeottwnk az Nagod zegeny uarosanak immunitassat opprimalni igiekeznek ... de mind az által Communia onera suportalni semmiben nem akamaj [Dés; DLt 247]. 1652: Aduena: harmadik heb<en> szolgaltattak az eleót, de Balog Peter mind<en> 2dik heb<en> szolgaltatta: melyet suportalni semmi keppen nem akar [Szászfe-nes K; GyU 121]. 1671: Vármegeyében lévő sessionatus Nemes Atyáinkfiai között, a' hol esztendőnként a' Biroság-nak tisztit és terhét, kételenítettnek suportalni, az olyan Falukban táborozásnak idején-is efféle Birák othon marad-hatnak / végeztük azért Nagd consensussa-is ebből acced-alván: hogy az ilyen ... magok hasznát, Privatumat követő embereknél Privilegiumok cassaltassék invalidaltassék és annihiltassék, s' vonnyák és subportálják az Ország Statu-sival a' terhet, a' Székely Rend és ő Natiojával, egyéb Na-tio pedig a' maga Natiojabeliekkel [CC 35, 41]. 1681: Ka-lakazastis tartoz(na)k suportalni, a' szerint a' mint az Tiszt disponallja [Lunkány H; VhU 115]. 1746: Radulesti Ns Rác Petru Exponálja hogy Lakatos Martyn ... magát a' közönséges Terhű alól vonogattya, holott annak előtte a' Terut velünk edjűtt suportálta [Radulest H; Ks LXII/23]. 1749: ezen kitsin Széknek ... felettéb hosszszas Postálkodá-sokatt kell Supportálnia az Quartélyosok Posteriumba, Bozzár, Ojtozba, Törts Várhoz és egyéb helyekre valo Portiojok Vecturáztatása Miat [ApL 5 Miklósvárszéki asszessorok kérv.]. 1781: minden falusi lakosoknak, vala-kik a' falu servitiumát in genere suportálják ... egy-egy szekér vesszőt karóval együtt kinek-kinek tehetsége szerint kihozni megengedettet [Árkos Hsz; RSzF 113].

Szk: maga személyére ~. 1797: az alcisk<i> szentsimoni Sándor György és János ökegyelmek énnel előtte való esztendőben az nemes communitással megegyező akaratból és az nemes szék végezéséből az magok jussokra következő faluterhit, úgy mint határpásztorjágot és határkerteket ma-gok személyekre suportálnának [M. hermány U; RSzF 148]

* **terehviselés ~ni.** 1703: nemis gjözhetjük semmi kép-pe(n) annyi féle There viselés suportalni nagj költségnök-b(en) telvén eddig is az Táborozás(na)k szolgálatja [Fog; Ut].

2. (költséget) visel/áll; a suportra (cheltuieile); (Kosten) tragen. 1605: Az Nemes ember Sella adó fizetésekreol tetczet hogy obserualtassek az tawaly vegezes tudny illik hogy minden gazda oly gonduisselesel legyen affeleknek be fogadasaban es vgy alkudgyek velle hogy amely Sella adot affelekre fel vettnek tehát eo maga suportalia [Kv; TanJk I/1. 494]. 1667: ha hogy penighlen, Mihalcz Mihaly Vram-(na)k, Az teórueny megh ne(m) Engedne, hogy Eze(n) do-loghbol Curallia, Farkas Istuan vra(m), Es felesége Donat Kata Aszszony Causajat ... Czeh Anna Ellen, Mihalcz Mi-haly vram tartozzek procurator, Farkas Istua(n) vr(am) Es felesége Donat Katha Aszszony melle allatni, Es az pert Arra valo költsessel suportalni [Ikafva Hsz; Borb. II]. 1681: minden Taxás ... tartozik ... a' Falu közönséges onusat suportalni [Szentkirály H; VhU 89]. 1716: tavalyis az N. szek esgez fele adojat azon szegeny falunak el engedte, es maga suportalta [Ks 95 Apor Péter Kornis Istvánhoz]. 1743: Mattyás Philep Lamentálódik, hogy ennek előtte 14 esztendővel maga leányát ... Bulze Iszpázhoz férhez atta volna, azt az Ur Isten az elmult Nyáron ki Szollitván e világból, a' férje nem hogy maga kötelessége szerént ötlet tisztességesen el temette volna, hanem engemet arra ad-stringált, hogy a' féle költséget magam subportáljam [Vá-lyebrád H; Ks 62/22]. 1822: A' Malmakhaz meg kívánta Fagyat, es Vasat Ugy egyéb aprólékos költségeket is Maga az arendator fog (!) suportalni és procurálni [M.köblös SzD; RLt].

Szk: egyenlőképpen ~. 1808: a' Novum után tett költséget egyenlőképpen Supportállyak a két Felek [Asz; Borb. II].

3. (tisztiséget) visel; a' indeplini o (funcție); (Amt) beklei-den. 1734: Tiszt. Professor Vraimék rendelnek két betsüll. Deákokat, kik a' kántorságot suportálják ad interim [Kv; SRE 162].

szupportálás (teher/költség)viselés; suportare (a greută-tilor/cheltuieilor); Lasten-/Kostentragung. 1673: az ado-is rajta azon helyben igen nagy volna melynek suportálására elegenden tellyességgel el fogyatkozott, es el szegényedet [Ks táblai hites iródeákok]. 1700/1716: az Kükülő vízen lévő malomb(an) több b. makfalvi emberekkel edgyütt Lő-kös Pal(na)k is része lévén, azt is életéig szabadonson bír-hassa, ha az malom körül valo onus(na)k suportálására al-kalmatos lészen [Kibéd MT; MMatr. 192]. 1709: ha egy városi örökös, és Törökös Gazda minden közös köteles terheket köteles vinni, s vittis, Diak Imre a' ki jövevény nem menekedhetik a köz terheknek suportálása alól, hogy a' Tisztelt Grofné Aszony eő Ngának^a Kortsomárossa [UszLt ComGub. 1715. — "Gr. Korda Annának]. 1742/1792: azon Contractusban semmi mentio nem lévén két helyen lévő Határ sántzokrol, és két helyen lévő sár töltésekről a' száz forintbol defalcáltatik huszon öt forint az Onusok subportá-lásokért a' Contractusban introscribált Joszágra Szántoföl-dekre, és Templombeli álló helyekre, marad pure flor. Het-ven öt idest 75 [Albis Hsz; BLev. 39]. 1746: Vadnak az do-minális falukban apróság, dirib-darab nemessegek is, de vannak olyanok is, kik az Bánátusból feljövén az dominális falukban lakó személyekre házasodnak ... midőn e féle sze-mélyek az onus subportálására különben is abnoxiosok, uraság határát is ingyen nem usuálhatják [Déva; ErdO II, 35].

szupportálhat (el)viselhet; a putea suporta (ceva); ertragen können. 1671: Nem kevés terheltek lévén a' Szász Nation lévő szegénységnek, az ingyen rajtok élődők, és quartilyozók miatt, melyet semmiképpen nem supportálhatnak [CC 30]. 1711: a sok szedes vestet és Falu közü valo sok adást, és az Ur elő kglme szolgálatát, ha az Ur elő kglme még ne(m) orvosolia ne(m) subportálhatom [Impérva Cs; BCs]. 1747: Lala János Exponállya ennek előtte circiter 30. Esztendővel az Atyám Lala Barbuly nem Supportálhatván maga rész örökségének a terhét, elhivta volt maga mellé ... Lala Mátyás néű atyafiát, a kiis ide jöven Házát és egyéb Szálásait epítette azon rész örökségünken [Kismuncsel H; Ks LXII/20]. 1753/1781: a Jozságon és ezen nemes Hazán rajta lévén ama kemény és sullyos kapu szám után való adózás, melynek nehéz voltát a Jozság alig supportálhatta [Mada H; JHb LXXV/3. 276].

szupportáló (terhet) viselő; care suportă (greutățile); Lasten tragende(r). 1722: En Jstván Déák Uramek(na)k ... Hevizen ... Falu Terhit Supportáló emberét Sem Tudom, Sem lézengő Sem akasztó fától váltottat [Hévíz NK; JHbT]. 1733: Consideralván hogy az T. Boldisár János nem absoluté residentiatlan, hanem régtől fogva Varos terhet supportáló Személy, az Hataronis bizonyos Szoleje s Szántó földei lévén per hoc praemertion lévén az Controversiás Jozságban az A Harkanyi Samuel azon vásárlott Jozságból ... nem turbálhattya [Torda; TJkT I. 17]. 1737: az A ... juramentumat violálta, mikor a város terhet supportáló szegény emberek(ne)k ... borokat bé nem vette | ő Fel-sege számos Militiája itt fog meg-állapodni alázatosonn kell instálni a ... Guberniumnak, hogj ... méltotassák providálni ... hogj a feles Militia által sok, és majd minden Esztendőkb(en) nagj terheket supportáló szegény Városunk végső pusztulásra ne jusson [Dés; Jk 247a, 473a].

szupportáltat (terhet, költséget) viseltet, fedeztet; a pune pe cineva să suporte (greutățile/cheltuielile); Last(en) aufbürden, Kosten tragen lassen. 1657: akar mély publicu(m) Onust, ha kévantatassék mind az három natiobeliekkel az edigh valo usus szerint aequaliter supportaltatnak [Gyf; Törzs.]. 1718: Hogj penig ezekre Sufficiálhasson a Kolosvari Tanács ... az Expensákat a Gubernium Supportáltatya az Ország Cassájából: hogj láthassa az Város hogj kíványa az Gubernium mint Haza edgyik Membrumát, Communis Patriae Viribus Conserválni [KvLt I, 225. — *A pestises hatóintézkedések költségeit].

szupportáltatik viseltetik; a fi suportat; getragen werden. 1677: Örízésbéli gondviselés, Vármegyéken és minden helyeken, minden rendektől continuáltassék és supportáltassék sub poena flor. 12 [AC 265].

szuppozitum feltevés; supozitie, presupunere; Annahme, Supposition, Unterstellung. 1704: Kikre az asszony úgy resolvála, hogy ónagyága jó lelke szerint nem tud<ja>, hogy semmi supposituma volna az úrnak iránta egyéb, hanem minthogy még először ide deputáltatott volt közit ki nem vette az úr is belőle [WIN I, 274].

supprimál elhallgat/titkol; a suprima/tăinui; verschweigen. 1618: (Kamuti) sem az postának, Dunának egyet sem szólott, sem az levelet nekem sem küldte vissza, hanem azt suppressiván elment dolgára [BTN² 106]. 1710 k.: hozott

Paskó Teleki amotiójáról való parancsolatot a portától, de ezt suppressiválták a fejedelem mellett Telekiék [BÖn. 710].

supprimálás elhallgatás/titkolás; suprimare, tăinuire; Verschweigung. 1710 k.: azon levelet ... én bizony ma sem tudom, igazat mondott-e? nem-e? mind a levél valósága, mind suppressivása felől, mert én szegény úrnak olyan nagy nevezetes hazugságait és imposturait tudom in similibus, hogy azt az ember elcsudálná [BÖn. 918].

supprimálhat elhallgathat/titkolhat; a putea suprima/tăinui; verschweigen können. 1619: (Karakás Mehmet pasa) egy csausza által békülde, kinek serio injungálta volt, hogy tamquam ex improviso akkor érkezvén az divánba vigye bé, ne az vezérrel, hogy ne suppressiválhassák az panaszokat [BTN² 232].

supradimenszurált felmért; mäsurat; vermessen. 1787: Ezen Tiburtzi Fiscalis Supra Dimensuralt Határ ennek előtte valo időkb(en) colaltatott minden esztendőb(en) de most 3 és 4. Esztendők alatt, nagyon el hagyatott [Kajántó K; KmULev. 2].

supraspecifikált a fent említett; susmenționat, amintit mai înainte; obenerwähnt. 1661: Radak Laszlo Ura(m) ... edes Annyanakis Ombozi Judith Azonynak Potentialis levelet kezünkben adva(n) es edes anyaval egy testver Eöczeis jelen leven Attyafiai kepekben, Radak Laszlo Urammal Consentialva(n) adak öreökösön fiurul fiura Nemzetsegről Nemzetsegre az Supra specificalt haz helyet, Batsi Janos Ura(mna)k es elő kglnek mind ket agon levő maradékinak irrevocabilit(e)r [Dés; RLt O. 5].

szupulyka, szupujkó 1. karcsúan elvékonyodó; subțit; sich verjüngend. 1823–1830: a prussus huszároknak a csá-kójok is alól széles, a teteje szupujko volt [FogE 203].

2. lapos; turtit; platt, flach. 1792: a' Székelyeknél ... szupulyka orru, az az lapos orru [MNY LXIX, 283]. — A kapcsolatos kérdésekre l. Éder: i.h. 275 kk.

szúr 1. be/beleszúr; a înfige; stechen. 1739: ennek előtte circiter 10 esztendővel én hozzám bėjöve Faluvégi Mihály-né Berei Sára, hoza egy ollót s egy rostát; tőlem is kére egy ollót, az rostának az két oldalában szurá az két ollót [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Gyergyai Boldizsárné Osvát Anna (32) pixidaria vall. — *A boszorkánysággal gyanúsított asszony]. 1792: (A) Biróné ... a Földre le hajla egy veszőtskét felvéve és a kapu mellé a kertben felszurá, mondván, én ezt ide szuram és protestálok hogy az Urak^a bé ne jöjjenek [Mezőbánd MT; MbK XII. 85. — *Ti. az executorok].

2. bedug; a bága/vír; (hinein)stecken. 1736: akármely nagy ember volt az öviben hátul az hüvelyiben volt az kése, mikor asztalhoz ült, elévette az hüvelyit, kivette az kést és ett vele, azután hogy ett vele, megint az hüvelyibe betette, az háta megé az öviben szurta [MetTr 323]. XVIII. sz. v.: Minden féle virág mag hamaréb virágzik ha minek előtte el vedit, almafa agocskába Szurod, s ugy a földbe teszed [Ks Kerti Oeconomia].

3. döf; a împunge; stecken, stoßen. 1849: En öket ot találtam egy Csomoba hogy ütik verik, kéri (!) a pénzt de már el lankadt volt Cseh Ur ... onnan ki hirtolták a favágóra oda le ültették egy tókére ott ismét ütték verték szurták [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

Szk: *oldalba* ~. 1650: egy ember az fel kezeuel megh foga az vstóket az Lónak az mas keze az fekemlon vala fekozi uala az Louat főgek egy nagy palczatt hogj odalba surjam vele [Nagykede U; UszT 8/64. 68g].

4. csíp; a pişca/ustura; stechen; scharf riechen. 1808: az Oriás növésű Rósnak neve Szarvas Rós Rós anya (Secale Comutum ...) Az ilyen Rósnak szagja mételyes, az orrat szúrja midőn porrá töretik [DLt 868 nyomt. kl].

5. szemet ~ feltűnést okoz; a bate la ochi; ... sticht einem in die Augen. 1823: ezen tette sokaknak szemet szurt [Dés; DLt].

◊ **Sz. gúny ezen levelét sem -ja az ablakába** ezzel sem fog dicsekedni. 1815: Ez előtti napokban irtam vala néked Levelét, az melyre is választ, még nem kaptam; el hiszem Urffi, hogy az nem fért az fogadra; de el hiszem hogy ezen Levelemet sem szurod az ablakodban [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

szurákos '??' **Hn.** 1730: a Szurákosban egy Darab szállas makkos erdő [Tordasztlászló TA; EHA]. XVIII. sz. köz.: A' Szurákos alatt (k) [uo.; EHA]. 1791: Szurákos [uo.; EHA].

A címszó alkalmasságát a *szulákos* 'gyomos, tövises' alakváltozata

szúrás 1. dőfés; íntepare; Stich, Dolchstich. 1840: Béll Sámuel csak a szerencse mentette meg a haláltól — mert gégejétől csak egy hüvelyknyire esett a szúrás [Dés; DLt 848].

2. a dőfés helye/nyoma; íntepáturá; Stich. 1699: az Alla kapczajatis mind ket felül le hasogattak^a de ot sem látczot sem útes, sem szuras, sem pedig löves [Dés; DLt 452. — "Boncolás közben]. 1749: Dumitra ... Melye, és hasa mind eszve vólt szurdalva a köldökin alól pedig egy szurás látczot, mind egy késnek helye [Szászalmás H; Ks 101]. 1773: azon Sertésnek ... a' Horpotzán egy igen nagy szurás volt [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1825: a' meg döglött ökröt meg nézegettük, a' melynek jele horpatzánál egy nagy szurás [Kálnos Hsz; HSzjP Berde Joseff (31) gy.kat. vall.]. 1840: Nagy Mihály ... nyakán szúratott meg, s e már veszedelmesebben, mert a szurás bal felől van, — nagyobb is már nem csak a lapoczká inas husai vagynak el dagadva hanem az egész bal része karja lába [Dés; DLt 848].

szurc '??' **Hn.** 1775: A Szurtz Segi nevű helyb(en) (sz) [Homoródalmás U; EHA].

szurdalás ?szurkálás; íntepáturi, ímpunsáturi; Stecherei, Gestichel. 1800: ezen szurdalás a' Zsidoknál eleitől fogva szokásban volt és mais Azon tselekedettel élnek [DLt].

szurdék, szurdok 1. szoros, keskeny völgy; vale îngustă; Klamme, Engpaß. 1673/1682: az Gyermekek erdőnek Király erdeje vége aránt, egy gyalog ösvény megyen fel ... azonn innét Botházi határ(na)k hallottam azt az Szurdokot lenni [Keszű K; SLt Q. 12 Nagy Mihály (42) vall.].

Szn. 1554: Zurdok symon [Kv; Szám. 1/IV. 1]. 1557: Zurdok Simon [Kv; TanJk V/1. 81]. 1594: Zurdok Ghal Feierdi Ember [Kv; Szám. 6/IV. 81]. 1602: Szurdok Benedek lófő Szurdok György a nagyobb lófő Szurdok György lófő Szurdok Balás lófő Szurdok András nob. [Nagyborosnyó Hsz; SzO II, 201]. 1614: Szurdok Georgi maior pp Szurdok Janos maior pp [uo.; BethU 222] | Szurdok Janos pp Szurdok Jakab ppix Szurdok Georgi minor ppix [uo.; UszLt VI/56. 208].

Hn. 1577: az zurdok vttia [Gyeke K]. 1617/1687 k.: a Szurdokon (sz) [Kövesd MT; MMatr. 396]. 1621: Az Zaa szurdokab(an) (sz) [Borsa K; BHn 108]. 1643 u.: in Pad Szurdok (sz) [Árpástó SzD]. 1651: Gibar szurdokan (sz) [Szűkerék SzD; RLt O. 5]. 1654: Szurdokon (sz) [Magyaró MT]. 1657: Az Berek szurdokban (sz) [Fejérd K]. 1675: Szurdokban (r) [Csej MT]. 1681: Szurdok uczaban [VhU 35-6]. 1689: Szurdok-alatt (sz) [Szemerja Hsz]. 1693: Szurdokb(an) (k) [A.boldogfva U]. 1698: Szurdok előt (sz) [Buza SzD]. 1699: Szurdokban (sz) [Csöb U]. XVIII. sz. eleje: Szurdékban (!) [Fejérd K]. 1701: Az Galamb szurdokab(an) (sz) [Páncélcseh SzD]. 1712/1714: A Szurdékban (k) [Galambod MT]. 1717: a Berek Szurdékban (e) [Fejérd K]. 1727: A Középső szőlő szurdikjáb(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. 1733: A Szurdok alatt (sz) [M.cserged AF]. 1746: Szurdok nevű völgyben [Szentháromság MT]. 1753: A Szurdékban (sz) [M.lapád AF]. 1767: a mellette lévő Szurdok nevezetű Patak szomszéd(ságában) [Bádok K; BHn 25]. 1768: A Szurdokban [Gyalu K]. 1773: Benedekáj Szurdokába [uo.]. 1775: A Merke Szurdokab(an) (k) [Homoródalmás U]. 1776: A Szurdokban (sz) [Buza SzD]. 1781: Zsákodi Szurdokban ... ép állapotban lévő ... Erdő vagyon [M.zsákod U]. 1782/1798: A' Szőlő derekában a' Szurdok alatt (sz) [M.szentbenedek AF]. 1783: A Szurdokba [M.felek U]. 1785: A Szurdokon [Nyárádsztlászó MT]. 1791: A Csere végiben a Szurdok tetőn (e) [Csej MT]. 1797: Külső Szurdokba (sz) [Kőrispatak U]. 1802: Barta v. Szurdok (e) [Nagycserged KK] | Szurdék [Meggyesfva MT]. 1805: A' Muszurdokába (sz) [Fiátfva U]. 1807: Szurdék [Nyárádsztbenedek MT]. 1818: A' Szurdok Lábján Dőlő föld (sz) [Szemerja Hsz]. 1823: Szurdok (e) [Egerszeg MT]. 1825: Szurdok nevezetű Majorság Szántója [M.hermány U]. 1826: A' Szurdokba (e) [Náznánfva MT]. 1827: A' Szurdokban (sz) [Bős MT]. 1832: Szurdék nevezetű helyen [Nyárádsztbenedek MT]. 1833: A Szurdok tetején (e) [Nagyernye MT]. 1844: A' Szurdokban (sz) [M.szovát K]. 1856: Szurdok (k) [Náznánfva MT]. 1859: Szurdok (e) [Erdőcsinád MT]. 1865 k.: Falusi szurdok (e) [M.zsákod U]. 1867: nagy szurdokba (sz) [Hodos MT]. 1885: Szurdok alatt [Ördögkeresztúr K; BHn 159].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. kuckó, zug; colț, colțișor, ungher; Winkel(chen); Unterschluft, Hütte. 1591: Kis Thamasne, Angalit vallia ... Thimar Peter igi zol vala, egi Esse lelek kuruanakis nincz az en zurdokomra gongia [Kv; TJk V/1. 167]. 1751: Angyal bujjék házatokba Mit suttoztok a szurdékba [Hétfalu Br; EM LI, 122 Bethl. játékl].

szurdi-burdi kis termetű; scund, de statură mică; kleingewachsen. 1758: Maga^a is hozzám eljött volna, de a leveleimet mind elfogták, még csak egy sem ment kezébe, amint annak utána maga, minekutána már Fosztó Zsigmondhoz ment volna, mondotta, ki is egy kis szurdi-burdi, kopasz ember [RettE 73-4. — "Boér Krisztina].

szurdokbeli szurdokban levő; care se află în valea îngustă; in der Klamme befindlich/liegend. **Hn.** 1803: a' Szurdékbeli Joszagok [Mv; MvH].

szurdokfő szurdok eleje; începutul văii înguste; Mündung/Eingang der Klamme. **Hn.** 1699 k./1770 k.: Szurdokfő

(e) [Vízszilvás SzD; EHA]. 1737: Az Erső Erdő nevezetetik Szurdok Főnek mely vulgo Diszni kosármak is hivattatik [Bádok K; BHn 24]. 1758: A Szurdok füben (sz) [Zentelke K; EHA]. 1805: A Szurdok főben (sz) [uo.; KHn 141]. 1816: A Szurdok Főn [Szentháromság MT; EHA].

szurdoki a Szurdok (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Szurdok/Surduc; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Szurdok: Szurdokon lakó; care locuiește la Szurdok; Szurdoker, aus/in von Szurdok. 1729: Szurdaki jóbbágyim vóltanak [SzD; JHbB S. 80 L. Zöldi de Deés jur. ass. nyil.].

szurdoktorok szurdok nyílása/kezdeté; începutul văii înguste; Mündung der Klamm. Hn. 1764: A Szurdok torokban (sz) [Buza SzD; EHA]. 1776: Szurdok-tórokban (sz) [Sámson Sz; EHA].

szurkál csipked; a înțepa de mai multe ori; stechen, mit (ihren) Stichen belästigen. 1823–1830: hogy mind strimpfliben s papucsban lévén a kertben, a szünyogok szurkálták a strimpflin keresztül lábainkat, s keszkenőinkkel kellett innen is, túl is elcsapdosni szárainkról [FogE 223].

szurkálás döfködés; înțepare; Herumstechen. 1710 k.: Egy erdőben ... mérgemben a bicsakommal öklödöztem a ló farát, de mivel setét volt, és a palást is a nyakamban békőve volt, annak a szárnyát mind elvagdaltam a szurkálással [BÖn. 584].

szurkálófa piszkafa; vātrai; Schürhaken, Schürscheit. XIX sz. m. f.: Házasodik a lapát Veszi a szirkáló fát [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — "Tánczó].

szurkos 1. szurok tartására való; în care se păstrează smoala; für/mit Tech/Teerpech. Szk: ~ *kosár*. 1829: Szurkos Kosár maradtott volt ... 4 Darab [BLt 12 kv-i dologház szám.] * ~ *pléhpalack*. 1588: Egy Eoregh zwrkos pleh palack [Kv; KvLt 1/2. 19 Inv.].

2. szurokkal bevont/kent; acoperit/uns cu smoală topită; mit Pech besogen. 1652: Padlása fenyő gyalult szurkos gerendas deszka tapaszos [Görgény MT; Törzs].

Szk: ~ *ajtó*. 1652: Ezen hazul nyilik bolt szegelet házbán ... kétszeres onas fejő szegekkel meg vert parkányos festet szurkos vas sarkon panton forgo záros kilincses Ajtó [uo.; i.h.] * ~ *pohárszék*. 1778: Egy régi festetlen Szurkos pohár szék, vagy inkább Tangyérokar tartó helye [Csapó KK; Berz. 4. Fasc. 8. C. 18].

3. átv szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *a körme* lopós; a fi lung de/in degete; klebrige Finger haben. 1785 k.: Vargát kérék, de szurkos a körme; Fazakamból ő mindent kiszedne [EM XX, 500 Balás kódex. — "Deák gúnyénekbeli vénleány panasza] * *vki ~ keze vki* tolvaj keze; a avea mîna lungă, a fi lung de mîna/in degete; klebrige Finger haben. 1737: Világos lévén Tokai Marianak sokszori nagy lopási ... az halalt meg érdemlette volna, de ... az Törvényis életinek gratiáz, hogy pedig minden b(eccsü)l(e)t(es) ember ezután Szurkos kezítől oltalmazni tudhassa magát, az homloka gonosz lopasiért meg bélyegzetik [Kv; TJK XV/13. 46].

◊ *Szn.* 1602: Szurkos György ns [Ozdola Hsz; SzO V, 187]. 1614: Szurkos Mihály jb [Derzs U; BethU 120] | Zurkos Geörgy nb | Zurkos Mihály Zurkos Geörgi sellere [Ozs-

dola Hsz; i.h. 347, 350] | Zurkos Jstua(n) jb [Zabola Hsz; i.h. 383].

szurkosvászon szurokkal bevont vízálló vászon; pînză impermeabilă; Teertuch. 1748: Asztalra való festékes szurkos vászon Nro 1 [Nagyida K; Told. 11/95]. 1784: Egy Fenyőfából való kerek nagy asztal kereszt lábokon álló, a Fedele szurkos vászonnal bé huzva Fiokos ... Egy három darabból álló rozsz fāju Oloszfal, a Fajú szurkos vászonnal bé huzva [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. 1799: Kivono karikas agy a Legényeke szurkos Fekete vászonnal, és rásával borított [Szu; UszLt XII. 87].

szurok 1. smoalá; Teerpech, Pech. 1637: Lampasok Jelen n 12 ... Vagion Lampas szwrokal eóntot n 3 [Ebesfva; Ut]. 1667: Tizenhat 16 mértéket vettem ki közüle ... mivel cselédimnek nem is leszen mit fonni, de az többi két zsákban becsináltam, szurokkal becsepegettem s peccsételtem az kötésénél az zsákot [TML IV, 4 Veér Judit Teleki Mihályhoz. — "A lenből]. 1695: Fákat ástak az utcákon fel, melyeknek tetejékben egy-egy általagok voltak teli szurokkal, kiket meggyújtván, világosok voltak az utcák töle, mint nappal [Kv; KvE 238 VBgy. — "A belgiami Namurben]. 1718: Szurkot két Kazuppal küldött (!), Fenyő magotis viszek mikor magam meg indulok [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1720: egy Szurokból álló Szövnvendék [Sepsiköröspatak Hsz; HSzJP]. 1730: Bako Uram bé hiva az pinczéb(e) hogy megh látnok mint légyenek le petsételve az Borok és találánk kivált négy hordot petsételelt, az csöknék csak az cémáit nyomta az szurokb(a), fellyel meg szurkozván [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.]. 1744: Edgy rozsz Cseber(en) feles kászu szurok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1789: 200. Kászu Szurok Rf 3 xr 20 [Mv; ConscrAp. 7]. 1797: Husz kászu Szurok [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1819: Egy Kászu Szurak [Mv; MvLt]. 1819: ha a dolgoztató Bört, talpat, Béliést, csiszliket, Sinort, kérget fonalat, czernát, Szorkot, viaszat ... a' sorokra flettek ... egy szoval mindent a' mi a' Tön és Csirizen kívül egy csizmához meg kívántatik ad, a' csizma el készítésének idejét ... a következőkben nyújtjuk bé [Torda; TVLt szltan bírósági ir.]. 1843: Kászu szurok huszon Négy pár 48 [Km; KmULev. 2].

2. fenyőgyanta; rășină; Fichtenharz, (gemeines) Harz. 1670: asszonyunk azt mondja ... Kővár táján is lévén fenyőfák, ott is szedhetnének szurkot [TML V, 4 Naláci István Teleki Mihályhoz]. 1681: minden havastol (: ákin Esztana vagy(n): nyárban tartoz(na)k haro(m) haro(m) jó őregh Sajtot, az D(o)m(in)us Terrestris számára, adni ... Kazup fenyő Sajtot (!) ... Kazup szurkot, harmat harmat [JHb XXXII/56].

3. iskolai labdajáték felkiáltó szavaként; cuvînt strigat ca reproș unui jucător neîndemînic la prinderea mingii; Ausruf bei einem Ballspiel von Schülern. 1870 k./1914: Lapda: háromféle volt használatban ... 3. széllabda: belül feszesre felfújt disznó- vagy marhahólyaggal, kívül szíjfűzős bőrbefonással ellátott ... lapda ... Ki a kukkra ütött lapdát kifogásnál elszalasztotta, a kuria minden részéből hangzott feléje: szurok, szurok! [MvÉrt. 22].

szurokeresztő szurokolvasztó; de/pentru topit smoală; Pechschmelzgefäß. Szk: ~ *üst*. 1665: Vagion három eörög foldozat saletrom főző liukasos üst, ket kisebb szurok erestő

üst [Fog.; UF II, 312–3]. 1667: Vagyon 3 eörehg foldozott saletrom főző lyukatos üst. 2 kisebb szurok eresztő üst [Fog.; UF II, 337].

szurokgyűjtés gyantagyűjtés; extragerea rāsinii; Harzen. 1662: az ő felsége szolgálatjában kanóc és szurokgyűjtésben forgolódván, úgy fogák el őket [TML I, 356 Ébeni István Teleki Mihályhoz. — "A török fogságba esett két erdélyit].

szurony baionetá; Bajonett. 1851: Egy szurony ... Egy puská vessző [Dés; DLt].

szúrós íntepátor, care íntepă; stehend. 1811: Eper szeget a szúrós tövis közül, A' buja életben a' ki ebul őszül [ÁrÉ 32].

szúrósocska csalán; urzicā; Nessel, Brennessel. 1726: (Az ördög harapás) Levele hoszuko mint egy petyegetet, a koroja magassan nő fel, a tetein vagyon kék virágja, akkora mint egy egy poltura kerek s mint egy Szurosocska [Fog.; LLt Miss. — "Succisa pratensis].

szurrogál vki helyébe választ, vkit helyettesít; a inlocui pe cineva, a pune pe cineva în locul altuia; an jmds Stelle treten, jmdn ersetzen. 1741: Ntzs Mogyorosi Tamás Uram az Ispani Hivataltól el-butsuzván, tettsett a' Consistorium-(na)k, egyező akarattal azon Hivatalba surrogálni Ntzes Gyarmati Szabo János Uram [Kv; SRE 176]. 1765: Tóth váradyai Kornis Gábor Uram ... tavally Fő Biroságra promoveáltaták ... nem mindenkor egy Commissariust küldött a katonákkal, hanem variálta a Commissariusokat, úgy hallottam pedig hogy ingyen nem igen szokta volt a Commissariusokat surrogálni [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47]. 1777: Mihály Antal V. Notarius, és Balla János Supernumerarius Ass(ess)or ő Kegyelme ... az publicumoknak folytatása miatt az Tekéntetes Tábla mellől nem mozdulhatván ... Mlgs Fő Ispány Kálnoki Lajos Ur ... másokat exmittálni, vagy surrogálni méltoztatott [Asz; Ks 89].

szurrogáltatik vki helyébe választatik; a fi ales în locul cuiva; an jmds Stelle gewählt werden. 1757: Sas János Uram a' Harangoztató Gazdaságot le-téven, surrogáltatott az ő Kglme Officiumába Nemz. Telegdi István Uram [Kv; SRE 190].

szuszcipiál 1. létesít; a înființa; festlegen. 1664: Alkalmatosságom adatván Kegyelmedhez való írásomra, el nem mulatám, sőt ezzel előbbeni ismeretségiben juttatnom magamat, melyet Isten engedelmeiből Posonyban suscipiáltunk vala, lennének azon, hogy állandóvá s maradandóvá legyen közöttünk [TML III, 100 Székely András Teleki Mihályhoz Kassáról].

2. fogan, nemz; a concepe/zámisli/procrea; empfangen, (er)zeugen. 1745: Illyen okon prosequalem jure az Iket, hogy ők ... modo illegitimo copulativán magokat minden tartozkodás nélkül ... nyilván mint Házások úgy élnek és laknak, sőt ... gyermekeket Suscipiáltak [Torda; Tjkt II. 95–6].

szuszcipiált fogant, nemzett; conceptu, zámisli; empfangen, gezeugt. 1745: Néhai Nagy Enyedi N. Dobolyi Lakatos Bálint Néhai Feleségétől, Mészáros Sofiától Susci-

piált, és életben lévő fia, Samuel, és unakája István [Ne; DobLev. I/214]. 1762: Demonstrálni kívánván az A Vr Miklos al(ia)s Szengörgyi Susanna Aszszonynak nyilván való paráználkodását, es consequenter ex illicito concubita suscipiált gyermekének születését, producallya három rendbeli Inquisitoriajt [Torda; Tjkt V. 96]. 1768: Zabolai K. Daniel Ur(am) mint első Feleségétől Néhai Balog Susanna Aszszonytól, Suscipiált Gyermekeinek naturalis curátora és Tutora [Ne; DobLev. II/392. 1a]. 1776: Tkts Nmzts Gerendi Susanna Aszszony, mint előbbeni Férjétől néhai Tkts Nmzts Gerendi László Uramtól suscipiált Fiának Gerendi Sigmund(n)a(k) naturalis és leg(iti)ma Curatrixa [Ne; i.h. II/481. 1a]. 1780: Trauzner Judith Aszszony T: Kőkösi Dobolji Josef Vram Házás társa ... admonealtattya ... Kőkösi Dobolji Josef Vramat maga Férjet, mint előbbeni Feleségétől Gerendi Thérésiatól Suscipiált Susanna nevezetű Leanyanak naturalis e legitimus Tutorát [Nagylak AF; i.h. III/544. 1a. — "Köv. az intetés]. 1784: Tekt Bogdány Anna asz(sz)ony ... Ntzs Török Krisztina asz(sz)onyt ... mint Néhai Borberek István Uramtól V. Férjétől suscipiált gyermekeinek Naturalis Tutrixát ... én altalam legitimo Certificáltattya [Fejér m.; i.h. III/589. 1a. — "Fr. Harányi vszb kezével].

szuszék 1. gabona-/lisztartó láda, hambár; ladă mare pentru/de grîne, sîsiia; Getreidekasten. 1584: Myerthogi velt megh az Zwzekban eg nehany keobeol buza, Aztis el Adua(n) hozta be az arrath f. 11 [Kv; Szám. 3/XIV. 13]. 1589: had allana (a buza) az zw zekban (!) [Dés; DLt 226]. 1629: azt latok miniajan hogy az szúskek alol eő maga veön eleő egy kendeött, es egy lngvalat, s az szablia hwvelt [Mv; MvLt 290. 144b]. 1647: Az Gabonas haz ... Vagion benne nyolcz reszben allo Szúskek [Nagyteremi KK; BK 48. 16]. 1680: első Szuszekban vagyon Arpa Szalad Cub 3//1. Zab szalad rossal elegy Cub 10//. Masodik szuszekban mosot buza Cub 12//3 ... 5dik szuszek, suette ros szuszek ... 8dik szuszekban köz Liszt Cub 2//1 ... 15dik kised szer szuszekban vagyon asztal cziponak valo liszt Cub 1//1 [A.porumbák F; KvLt 20]. 1694: 1. fergetyui, 1. hoszszu lada, 1. jo Szuszék [Torda; Told. 11/34]. 1695: Bük deszkából álló jó szuszékok nro 3 [O.csesztve AF; LLt]. 1722: Amely Szuszék a Malomba(n) vagyon egy resze mint egy 22 vagi 23 vekas, a másik reszeis akkeppen [Lezsnek H; Szer.]. 1759: Hajkul Farkas ... az el-mult esztendőben a' kassokból a' Török búzát el-tépettettven, vékával eo kglme fel nem mérte, hanem tsak szoró lapáddal töltte sákokban, és onnét a' szuszekban [Marosludas TA; TKI Puja Thoadar (40) jé vall.]. 1776: Üres szuszik Nro 2 [Méz-sámsond MT; Berz. 17]. 1786: Ezen Háznak a végiben Kamara melyb(en) ... három szuszenk [Szopor K; MKG 36. 2 br. Alvintzi Gábor inv.]. 1819: egy Élés Kamra, melyben tanaltatik három szuszék, melyek között edgyikben vagyon 20 véka prebenda liszt [Baca SzD; TSb 6]. 1883: a hibali Szuszékba ... ment vult harminz négy véka [Etéd U; Nkf]. — L. még KvE 185; UF I, 188, 399, 406, 850, 862, 935, II, 97, 98, 153, 173, 614, 707, 708, 758.

Szk: búzának való/búzás ~. 1594: Az másik Gabonas hazban ... Buzanak való eőrehg szuszek No. 4 [Somlyó Sz; UC 78/7]. 1608: Az Masik hatulso Boltban vagio(n) Búzanak walo szúskek (!) [Kv; RDL I. 83]. 1764: Buzas Szuszek egy ... Malomba egy szúskek [Esztény SzD; Told. 25] * **fedeles** ~. 1681: Malom ház ... Vagyo(n) itt ... Vám buza tarto fedeles szúsék Nro [Bretttye H; VhU 594]. 1685

e.: menven ... az ökör istallora ... Ebben vad(na)k Fedeles szuszek Nro 2. Fedeletlen Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. 9 Urb.]. 1747: egy fedeles SzúszeK [Aranykút K; Ks 73. 55]. 1818: egy Fedeles és Fedeletlen avatag SzúszeKok [Mezőkók TA; HG. gr. Haller lev.]. * *fedeletlen* ~. 1697: Jtt az Csübr(en) ... Edj fedeletlen szuszeK [Alvinc AF; Mk 11 Alvinczi Péter inv.]. 1714: Egy nagy fedeletlen szuszek [Kv; Pk 6]. 1756: Avatag fedeletlen SzúszeK, melyben vagion 20. Juh Gyapjú [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 19]. 1760: egy Nagj SzúszeK, kettő fedeletlen szuszeK [Kissáros KK; SLt PQ. 10] * *gabonának való/gabonás/gabonartató* ~. 1706: A Gabonas szuszekban vagion ros cub 6. 1 [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. 1720: Gabonanak valo Szuszek 8 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. 1737: ben ... vadnak valami ók és ujj gabona tarto szuszeKok [Nagyiklód SzD; Told. 27]. 1801: Vagion 3rom Romlodozt Gabona tarto SzuszeKok [Vargyas U; CsS] * *háromrekeszes* ~. 1637: az malom haznak padgyan vagion három rekeszes deszkas szuszek [Fog; UF I, 420] * *kétfiókos* ~. 1681: Vagion ezen Malomb(an) ... Vám buza Tarto, őregh, fedeles, két fiokos, szuszek Lakattyával Nro 1 [Vh; VhU 574-5] * *kisded/kisdeg* ~. 1760: egy kisdeg SzúszeK [Szentdemeter U; LLt]. 1813: Egy kisded SzúszeKban kender mag ... huszonhárom véka [Veresegyháza AF; Told 18] * *korpás* ~. 1660: Egy kis korpas szuszek [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] * *középszerű* ~. 1756: Közep szerű szuszeK capit Cub 10 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 19] * *lakatos* ~. 1717: Malom ... Négy jo zaras lakatos szuszeK [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 11] * *lisztes/lisztnak való* ~. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az liztes hazban. Lyzmek ualo Zuzek wagion No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7]. XVIII. sz. e. f.: Ezt követi rendiben az élés ház, melybe vagio(n) 14 Lisztes SzúszeK [Gernyeszeg MT; TGsz 42]. 1780: Egy rosz lisztes SzúszeK [Ne; DobLev. III/546. 2a]. 1797: egy ujj Lisztes SzúszeK fedeletől [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1858: 3 lisztes szuszeK [Nagynyulas K; TGsz I.] * *nagy* ~. 1625: egy nagj Zuzek. 50. kóbol fereie [UstT 8a]. 1734: Az malom ház héján egy nagy szuszeK [Bogát NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1790: Két nagy SzúszeKot is találtam ... egyikben leg fellyül egy Szakmány rosta, szita [Mv; MvLt 8 özv. Czimbalmos Ferencné Nagj Judit hagy.]. 1820: egy nagy SzúszeK két felé rekesztve [M.lapád AF; BLt] * *ocsúrtató* ~. 1736: Utsu tarto rosz szúszeK [A.idus MT; CU] * *őreg* ~. 1589: 16 Septembris chinaltatta(m) 1 őreg szúszeKot f. 3 d. 25 [Kv; Szám. 4/XI. 23]. 1632: A gradicz vegeben alatt uagio(n) egy dezakabol czinalt őregh szuszek N 1 [A.porumbák F; UC 14/38]. 1652: Vagion Sas fakba fenyeo deszkakbol csinalt eoreg szuszekok N. 5 [Görgény MT; Törzs]. 1729: Őreg szúszeK nro 1 [Petek U; TKI. 19b Petki Nagy cs. szám] * *rekeszes* ~. 1817: Egy rekeszes nagy szuszeK [Mv; MvLev. 2] * *székely* ~. 1717: Négy középszerű székely szuszeK [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 2]. 1725: két székely szuszeK edgyik Circit. 20 vékás az másik Circit. 30 vékás [Beresztelke MT; Eszt-Mk 3 Inv.]. 1810: Egy Székely Kis SzúszeK [Jedd MT; LLt]. 1849: A Gabonásba ... Két otska székej szuszeKok [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *vámbúztató* ~ → *fiókos* ~ * *vámnak való* ~. 1656: Az malom haznak felső padlasan vagion vannak valo szuszek Nro. 2, lakattyával, kulcsával, retez fejével edgyütt [UF II, 177] * *vámartó* ~. 1648: Also Kománai második malom ... garattyával, lizteleő válujával ... vám tarto őregh szuszeKjével, vam buza benne cub. nro. 4 [UF I,

935-6]. 1674: (A malomban) Vagion ... egj vam tarto szuszeK, retezével lakattyával kulcsával együtt [A.porumbák F; UF II, 614]. 1676: Vagion negy vam tarto szuszeK edgyik őregeb retezes és lakatos, három penigh kiszeb szerű <e>gyiknek penigh fedele nincsen [UF II, 747]. 1822: A malomba volt, és el pusztult portékák árra ... Egy vám tarto szuszeK, és egy malompor tarto hordo Rf 3 xf 20 [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 3] * *város* ~. 1660: az Szent Peterb(en) az Varas szuszeKjaban [Mv; MvRLt] * *vány vékás* ~. 1700: egy kilencszáz vékás szuszeK [Beszt.; LLt Fasc. 107]. 1752: Nagy Sandor Ur(na)k, egy 24. Vékas Susek [Góc SzD; Borb. I Borsai Sándor kezével]. 1847: Egy 30 vékás ocska szuszeK [Szentgerice MT; UnVJk 8] * *záratlan* ~. 1740: Találtott egy zárotlan SzúszeKis, melyben vagynak egy kártya tele fa kalánnal [Hermány Br; ApLt 5 Apor Péterné inv.] * *záros* ~ → *lakatos* ~.

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: szuszeknyi; cam de un sisíiac; ein/zwei usw. Kasten (voll) ... 1629: Az házban egy húsvágó szék ... Egy szúszeK korpa [Szu; SzO VI, 95 Székelytámadt vár lelt.]. 1706: az Urnak egj SzúszeK Buzája [Zoltán Hsz; AkKt Mss 261].

3. vmilyen hátrányos, rossz tulajdonság kif-re; pentru a exprima o însușire negativă; in herabsetzendem Sinn für eine Eigenschaft. 1778: meg mondtam a Lovasoknak, hogj én fogadok véllek, a miben akamak, hogj az ók apro székelly Lovaik által, s által ugorgyák a nagy SzúszeK Prussus Lovakat, es le döjtik, le verik őket [Dedács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

Ha. 1620: szúszeKíró [Récse F; Szád. Stroya Morar (35) fej. jb vall.]. 1633: szúszeKkel [Kv; RDL I. 103]. 1665: SzuszeKokat [CsV]. 1687: szuszeK [Kál MT; Berz. 2. 41/95]. 1692: szúszeK [Szárhegy Cs; LLt]. 1701: szúszeK [A.csemáton Hsz; LLt]. 1736: SzúszeK [Mikefva KK; CU]. 1743: SzúszeK [Buza SzD; LLt 221]. 1744: SzúszeK [Csisó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1746: SzuszeK [Marosszékírály AF; Told. 19]. 1748: szúszeKba [Szászszekjáb SzD; Told. 11/95]. 1812: Szuszenkba [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]. 1813: szúszeK [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1816: SzuszeK [MajosMT; i.h. 47].

szuszekház gabona-/lisztátroló; hambar, magazie de cereale; Getreide-/Kornspeicher, Mehlkammer. 1694: vett volt ... B(ál)pataKine Asszon egj pusztá Fundust ... vett volt egj szuszeK helj(ne)k valo Földett is ... Talaltott rajta boronából fel rott tapasztotlan szúszeK ház(na)k eppülett, talp fákra tsinalva [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.].

szuszekhely gabona-/lisztátrolónak való hely; hambar, magazie de cereale; Grundstück/Platz für einem Kornspeicher. 1694: vett volt ... B(ál)pataKine Asszon ... egj pusztá Fundust ... vett volt egj szuszeK helj(ne)k valo Földett is [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.].

szuszekocska kis szuszeK; sisíiac mic; (kleiner) Kornkasten, Kornkästchen. 1741: szúszeKé lévén a Falunak egj szuszekotskara, melyben a kaplárnak holmi egjet mását tedgiuk [Mezősályi TA; Ks]. 1748: vólt ... buzájais két szuszekotskával, hány véka lehetett, nem tudom [Torda; Borb.]. 1799: Vagion más Szuszekotska melyben vagyon

Faszujka Metr. 9 1/2 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1831: Két Szuszinkotska 1 Rf. 50 kr [Szászfenes K; KLev. 18].

Szk: kicsiny/kisdé ~. 1791: A Vár mellett ... Vám tartó kisdé szúszeckotska Nro 1 [Nagymás K; JHbK XXIX/37]. 1811: egy kitsiny szúszeckotska fenyő fából [Mezőőr K; MkG] * *lisztartó* ~. 1798: Egy Liszt tarto Szuszekotska [Vingárd AF; KCs1. 5] * *szekevényforma* ~. 1699: edgy kisdé szekevény forma szúszeckotska négy köblös [Andrásfa U; LLt 116 Inv.] * *vámartó* ~ → *kicsiny/kisdé* ~.

szuszekos szúszeckgyártó/készítő; care face sísiace; Hersteller von Getreidekasten. **Szn.** 1757: Szuszekos Mihály-nak [Szováta MT; IB].

szuszkripció aláírás; semnătură; Unterschrift. 1727: Mely dalagnak nagjab bizansagara adgyúk miis ezen irasunkat Suscriptionkal (!) szokot petsetünkkel meg erősítvén [Szentbenedek AF; DobLev. I/129a].

Szk: ~ban van. 1658: ő nagysága tekintsen az Istenre, hogy ennyi költésünk füstben ne menjen, mivel minekünk akkor is csak annyit adtanak, a kiben azelőtt suscriptióban volt s még 500 forint volna hátra, hanem tekintvén az nagy Istenre, talán ő nagysága másnak nem adja [TML I, 149 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

szuszlá előpárlat, alszesz, első eresztésű szilvapálinka; suslá; Vorlauf, Lutter. 1832: A mi — a Néhai Pataki Joseff Uram el maradtott Marháit nézi, tudom, hogy jo négy ökre, maradtott, és egy vagi két Tehene, bizonyos kas méhei és Sertéssei, Pálinkának készülő félben lévő Szuszlája is felesen maradtott [Récekeresztúr SzD; RLt Bord Vonutz (50) vall.].

szuszog 1. lélegzik; a respira/rásuflla; atmen. 1766: látták midőn le ütötte Domokos Ferentz ... Ifjú Székelly Jánost, ki is gondolván hogy meg holt ... hallgatta, ha szuszoge [Szilágycseh; BfR 104/2 Jos. Szabo (26) jb vall.]. 1838: azt gondoltuk, hogy megis holt, mert nemis szuszogott [Dés; DLt 587/1839].

2. liheg; a gifii; keuchen, schnauben. 1635: ala joue szaszar Ferenczy, ott kezde szúzághni, monda, vid el vid el, vid el nagy bünt teot, ad az hóherők kezében [Mv; MvLt 291. 44b].

3. nagy lassan, ügyetlenül végez vmit; a face ceva foarte încet; brodeln. 1752: (A vasat) az az éhletlen Henter még nem küldötte, maga penig Kékesen szuszog [WLt Vesselenyi István fel-hez].

szuszogás lihegés; gifii; Keuchen. 1835: tántzolni 12. ora utánig tellyes lehetetlen volt a sokaság miatt ... így bajlódta egész két oraig midőn a ' sokaság meg ritkulván, bezzeg volt sifitelés, és az azt követett Szuszogás [Kv; JHb Kisdobai Bún Mihály Kállay Lehoz].

szuszoghat lélegzetet vehet; a putea rásuflla/respira; atmen können. 1768/1771: Tyiu Györgiöt ... magam találtam egy Özvegy Aszszonnyal fajtalanzkodni ... oda mentem az ablakhoz, és hallám hogy az ágy kertzeg és ... Tyiu György alig szuszoghat [Bukuresd H; Ks 114. 61]. 1811: (A ló) Kehes volt 's erőtlen, alig szuszoghatott [ÁrÉ 139].

szuszogós átv '?' 1770: Magos patkó, kurta dáma, Tizenhat esztendő máma Pésmá pixis, szuszogós váll; Mégis mint a peták úgy áll [EM XX, 498 „Kolosvári ének”].

szuszpektus 1. gyanús; suspect; suspekt, verdächtigt; A. emberre von.; referitor la persoane; Personen betr. verdächtigt. 1634: az kik suspectusok lennének, inquisitiós celebraltassék ellenek [UF I, 332 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1657: Kékedi Zsigmond ... mondá: Az sok atyafi barátok doblották ebben Zólyomit, azok biztatták; mely szavait, látám, hogy én reám is dirigálná: kire egyebet nem felheték, mert féltem vala magamat is, mert tudom vala, hogy suspectus volnék az Zólyomi dolgában [KemÖn. 161]. 1704: a generálhoz felvivén, amint hogy még szokott ember is könnyen titulálhat előtte, kivált ha riaszkodni kezd, ez is szegény confundálódván directe nem felelt, melyért suspectusnak ítélvén elvitték [WIN I, 143]. 1705: csak azért nem kaptak belé, hogy több tanúkat nem találtam reá, hanem csak az egy németet, és azért bocsátotta ki is a generál innen, hogy igen suspectus volt [WIN I, 577]. 1710 k.: Egyáltalában kegyelmed műelőttünk suspectus* [BÖn. 766. — *Teleki Mihály szavai Bethlen Miklóshoz]. 1753: hallottam hogy az emberek beszélik, hogy Grohoti Petruz Ignát lovakat lopogat es suspectus ember volna [Grohot H; Ks 40/5 Román Adám (40) jb vall.]. 1767: Lupás Todor-nak, Lupás Iliának és Luka Nutz-nak szemeimmel ugyan Semmi tolvajásigot nem láttam, mindazonáltal mi Falusiakul őket Suspectus emberek(ne)k tartjuk [Dupapiatra H; TLt Luka Úrsz (36) jb vall.] | Tudom bizonyoson hogy Lupás Todor, és Luka Nutz itt nálunk Suspectus emberek pénzért akárkitis hamar bé Kalátsolnak [uo.; TLt Atyim Onutz (50) jb vall.].

B. pénzre von.; referitor la bani; Geld betr. unsauber. 1652/1655: Én Csepregi Mihály recognoscálom ... hogy az el mult napokban vitte volt Eötvös Rázmány István Monostor Utzaj Ozdi Tamás Uramhoz két száz aranyimat, mellyekb(en) difficultássa lévén ... hanem ha magamra vallálnám annak terhét, ha valaha búslusa érkeznek azok miá ő kgl(ne)k (noha azok Suspectusok nem voltak) melyre igertem is magamat [Kv; CartTr II, 876]. 1655: ha azokban az aranyokban mi defectus lenne es Suspectusok(na)k találatnának, eő busullyon miatta evincálván Ozdi Uramat [Kv; i.h. II, 868].

C. helyre von.; referitor la locuri; Ort betr. 1739: Szabó Gergelyné Kibédi Ersébet ... Férfiakkal ... Csokolódott, suspectus hejeken, véllek titkon mulatott, úgymint pinczékb(en), Istállókb(an) minden időkor [Dés; Jk 301b].

2. kétes hírű; dubios, suspect; verrufen. 1705: Teleki Sándort a beteg gyermekéhez a generál el nem eresztette, hanem ha gyermekét arról a suspectus helyről el akarják vinni a Telekiek ... elvihetik | a cardinál replicál, ne csudálja azt, mert ha soha többször olyan helyt nem volt is, de egyszer olyan suspectus helyre megyen, akarki is suspectus leszen [WIN I, 442, 492. — *A bordélyházban].

szuszpektusság vki gyanús volta; suspiciune care planează asupra cuiva; Suspektheit. 1670: Sok dolgai felől valdoltatik Gyarmathi István ... suspettussaganak gjanuja el-tavoztatasa maga kivansaga szerint ki botsattjuk eő kejelmet hogy magat rendesen purgalhassa [SzJk 112].

szuszpendál 1. felfüggeszt; a suspenda; suspendieren, aufheben, entheben. 1629: az uta(n) azo(n) teoruent akkor suspendáltak volt Birak vraim; es azt kewanua(n) hogy az Causa ne dilatatatnek [Kv; TJk VII/3. 140]. 1670: én abban frustralódtam, hogy suspendaltad juramentumomat az remediummal, s en ahoz tartottam magamat [Kv; TanJk

II/1. 713]. 1702: Az Zethalakiak és Olahfalviak adojanak fel szedését suspendallia Kgték [UszLt IX. 77. 84 gub.].

2. elhasaszt; a amina/suspenda; verschieben. 1656: En T. eskwszeom etc hogy a leanyom harmadgya(na)k karara es fogytokzasara semmit nem czielekszem, azt igazan kiado(m) semminemw szinnel praetextussal az diuisiot nem retardalom, nem suspendalom hane(m) az uarosnak még reögzeot teörüenyre szerent akadaly nelkwl menteöl jobba(n) es hamarebb ueghez uiszem [Kv; PolgK 143]. 1657: az factorok úgy cooperáltak, hogy suspendálták az coronatiót [KemÖn. 307]. 1667: az mint apám uramnak is írtam ... fővezér vissza jövéséig suspendálnám az tractát [TML IV, 204 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1734: Nem lehetett volna a hűtöt fel adni az also Sedrianak ratio (így!) mert midőn az A appellalta transmittaltak, mely transmissiois suspendallia a Deliberatum(na)k executiojat [Torda; TJKt XXXV/35].

3. -ja elméjét függővé teszi elhatározását; a-și condiționa decizia; seine Entscheidung (von etw.) abhängig machen. 1667: ne az én censuramat kövesse Kegyelmed, hanem az urakét, s az mint megmondták magok is, igen lassan biztassa; legjobbnak ítélem, hogy az mind az levélbe is írtam, suspendálja elméjeket, míg az vezértől válasz jü újokban, addig az lstenért bele ne gázoljanak fundamentum nélkül [TML IV, 182 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

szuszpendálódik felfüggesztődik; a fi suspendat; in der Schwebe bleiben/sein. 1678: Paskó jövetelivel az egész dolgoknak csak suspendálódni kelle, mivel Zólyomi is látván az rossz alkalmatosságot, veszekedni kezdett [TML VIII, 71 Kapi György Teleki Mihályhoz].

szuszpendáltat felfüggesztet; a dispune să fie suspendat; suspendieren (lassen), die Suspendierung veranlassen. 1776: méltotassék Nsgód azon Executiót ha a törvénj meg ejező utak, s modok szerént lehetséges leszen addig Suspendaltatni, míg magam defensiojára Inquiraltatván ... Procuratorom által meg felelhetek [Sf Korondi Kedei Jánosné Lázár Klára lev.].

szuszpendáltatik 1. vmi felfüggesztetik; a fi suspendat; suspendiert/verschoben werden. 1729: az I Gyermek ágiban feküvén míg meg gjogjul Suspendaltatik az ellene valo Causa [Dés; Jk]. 1738: Néhai Imrefi Szűcs János ő kglme Özvegje Markus Judith Asz(sz)ony, mint hogi gjá-moltalan özvegjsegre jutott dolga, és maga, vagi meg-holt Ura dolgát fojtatni nem tudván, Procuratorais ithon nem lévén az Executio ugjan suspendáltatik míg Procuratora jelen lehet [Dés; Jk 494b]. 1748: Az Kekkely Marton és Vagner István Deák Kantarsagáért valo büntetese Suspendáltatott [Kv; ÖCJk] | Az Inhibitiotal Suspendaltatott ezen causanak prosecutioja [Torda; TJKt III. 229]. 1763: a szegény Monos azért, hogy valami transmissiót a szebeni szászoknak ki nem adott 300 forint alól, suspendáltatott volt is ab officio Bukkow által [RettE 150-1].

2. (állásától, tiszttségétől) felfüggesztetik; a fi suspendat (din funcție); suspendiert/amtseenthoben werden. 1780: Akár főbíró, akár viceispán, szolgabíró, ha legkisebben excedálnak is, csak egy privatus dominus terrestris a guberniumban tegyen informatiót íranta, s ha igaz lesz az informatio, immediate suspendáltatik ab officio az olyan tiszt [RettE 409]. 1809: méltán kértém hogy az Instáns Vr az

ilyen modon folytató Procuratorságtól Suspendáltassék [Szu; UszLt ComGub. 1655-höz].

3. visszatartatik; a fi reținut; zurückbehalten werden. 1739: quantumunk(na)k egy része suspendáltassék, hogy lehessen miből erogálnunk a quartélyosra, nem lévén egybűnneris semmi fundussa szegény Városunk(na)k [Dés; Jk 509a].

4. hatóságilag megszerelik; a fi stabilit din oficiu; behördlich bestimmt/festgesetzt werden. 1736: Dobolyi Márton ... ő kglme ... alkuvann meg ... két hordó Aknai^a bort, és az egigjket kiis kezdetvén kortsomároltatta ... tudatlan-ságból hogi azért Ns Városunk(na)k az Aknai Borok iránt lött Protocollatioja p(ro) nunc ne-violáltassék ... ezenn két Hordó borok közül ... árultassék ki; de árra ... Suspendáltassék [Dés; Jk 465. — "Désaknai].

szuszpenzió felfüggesztés; suspensie; Suspendierung. 1667: jovallanám mind oda ki, mind ide bé az tracta egész suspenzióját, míg ez újonnan zendült hír és gyanóság az udvar fülébe meghalna [TML IV, 204 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1704: az én suspensióm is kegyelmeitektől usque ad decisionem aulae indicáltatott a két ítélőmester által [WIN I, 167].

szuszpiciálódik gyanakodik; a avea suspiciuni/bănuieli (cu privire la ...); verdacht haben. 1704: Erre nézve ő^a megmondván a generálnak, mint urgélja^b a levelek visszadását, kire nézve suspiciálódván a generál, a leveleket elvötte, és felszaggatván úgy látták meg ezt a munkát és úgy fogták annak utána meg [WIN I, 167. — "Egy Pano nevű görög. ^bBethlen Miklós]. 1705: a commendans suspiciálódván, hogy kém volna^a, minthogy ott vannak mellette a kurucok ... Azt is mondá a commendans, hogy Kolozsvárra beküldi [WIN I, 657. — "Egy oláh pap].

szuszpició gyanú; suspiciune, bănuială; Verdacht. 1613: az Praefectusunk által, az Hunyadra rendeltetett Harmintzadosúknak Varadj Janosnak, plena autoritast engettünk: hogy ennek utánna ... az mely kereskedő Emberekhez suspicio leszen, az régi usus szerent zazlonk alat s égebűttis az hún keuantatik, Marhaiokat revidealhassa, és ha miuel többet raitok találhat, aszt diligenter mi szamunkra confiscalya [Kv; PLPr 35-6 fej.]. 1635: Miel Vice Ispan Trauzner Istva(n) Vra(m) ez Dimin Mihalt Enyede(n) Ferjeruarmegieb(en) lakot ad octaua(m) suspiciora detinealtatva(n), elegedendo keppen megh bizonyította nylua(n) valo orsagath, mivel bizonyasagokbol nylua(n) ki teczet egy nehanyzorz lonak, es egieb marhaknak el lopasa. Teczet a törüenjek hogi megh hallio(n) erette [DobLev. I/8]. 1645: á paraszt embert czikaz suspicioreis megh foghatnj [Kv; TJK VIII/4. 11]. 1646: Captivus ... diceret, allegat Ertem mine-mü dologert Captivaltaltat engemet ket loadnak karat for-gatod raitam s aztis czak suspiciora fundalod ... engemet ezert az Constitutio, Decretu(m) s orszagh articulussa szerent is nem captivalhatal uolna [Kv; TJK VIII/4. 106]. 1657: az kemény magaviselete s engedetlensége félteti vala még magát is, annál inkább feleségét és öccsét az fejedelemségben succedáló fiától, melyet cseleküdni az vitéző rend recusált, halasztván hazaérkezésemre, s annál inkább nevelték elméjében az suspiciót ellenkezőim [KemÖn. 303]. 1677: Holot még a' residentiatlan Nemes személyeket-is sok dolgokban, sőt némely casusokban nagyobb rendeket-is, arestálnak; annyival inkább az Oláh Papokat, kik-

nek or-gazdaságok, vagy egyéb czéges vétekekben való élet felől, bizonyos suspicio vagyon, a Tisztek meg-foghas-sák [AC 233]. 1730: Nemeth János Veres György házához Se othon Se másut létib(en) ne járjon, velle Semi nemű képpen ne társolkodgyik az említet Suspicionak tollálására [Szentbenedek/Szásznyíres SzD; Ks 27 /XVI] | Lengyel-or-szágnak azon széleiből áltájljöv emberek, passusokat megvizsgáljon és ha legkisebbik dolgot is esziben vészen, detentioiban tartván, afféle suspitióban lévő embert a gu-berniumnak mentől hamarabb értésére adjon [SzO VII, 347 a gub. Csz, Gysz és Ksz-hez]. 1738: az Szamos ujvári pestisbenis semi sincsen, az suspitióra el rekesztet hazakát is már fel szabadítottak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1764: Az ő kmeke* között rosszakodást okozott suspicióban levő legenyt házokhoz ne jártassák [Kv; SRE 209. — "Ti. a házastársak] | tsak suspiciokra senkit agra-val-ni nem lehet, nem lévén itten tsak egi bizonyos fatens is ő ellenek, a' ki a Casust vilagoson subinferalhatna [Torda; TJKT V. 204]. 1769: Poroncsoltatik az is keményen, hogy ha a két oláh Országból oláh Popák jönének Hazánkban Schizmaticusok, s az ide való Popákat Ecclesiájok Fundus-sárol obnudálni s azok helyében ülni akamának semmiképen a Mlgos K. Gubernium engedelmé nélkül meg ne engedgyék, annális inkább hogy az nem unitus oláh Popák, és Esperestek titkos és suspicióra méltó gyűléseket akár holot-tis tartsanak meg ne engedtessek [UszLt XIII. 97]. — L. még TML III, 35, VI, 245, VII, 244; WIN I, 142.

Szk: ~ba esik. 1614: Mely factio és irogatások miatt Bethlen Gábor is suspicióba esék Báthori Gábornál, kiért nem mere megállani, hanem meg kelle futamodni az Por-tára maga ótalmaért [BTN² 61]. 1737: Balogh Ersébeth ... maga Urán(a)k meg éttetése iránt is nagy suspiciób(an) ésvénn, Hadnagi Atyánkfia ő kglme ... Törvényre Cítáltat-ta [Dés; Jk 257b–8a] * ~ba hoz. 1667: Az mi az gróf döl-gát illeti, abban teljes lehetetlenség van, Kegyelmed ki jü-hessen már, mivel egyszer abból kimosdott, hanemha mind engemet s magát suspicióban akarna hozni [Gyalu K; TML IV, 217 Banfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1740: Delibera-tio, az A. ő kglme Contractussát, az Annus(a)k és Hó-napnak Correctioja 's maculálása nagy suspiciób(a) hozván; ha az A. ő kglme ezen Contractust exarált Regiusoktól, hiteles Testimoniumot hoz, hogi tulajdon azon Regiusok által lótt azon Correctio, és azon Esztendőb(en) exaráltatott a' Contractus, és nem mástól, úgi élhet vele [Dés; Jk 346a] * ~ba hozza magát. 1657: nagy suspicióban is hozta vala magát* ... mivel az palatinusnak emberei mentek s jüttek hozzá, kikkel secrete mit tractált légyen, ő tudta [KemÖn. 71. — "Horvát István]. 1738: az mostani Actor ellen inju-ria(na)k suspiciojáb(a) magokat ne hozzák [Torda; TJKT I. 172] * ~ból magát expurgálja/kitisztítja. 1659: Csak Ke-gyelmed az úr ő nagysága udvarát frequentálja és Kegyel-med felől való suspicióból magát ő nagysága előtt kitiszt-sa, bizony egy gonosz akarója is Kegyelmednek nem árht [TML I, 421 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1668: mente magát Brassai Andras Ur(am), hogy nem tudva adta volna azon onat* az fianak ... Brassai Andras Ur(am) ... expurgallja eo Kge magát ugy azon suspicioból [Kv; ÖCJk. — "Ezüst gyanánt] * ~ja lett vkire. 1759: Midőn ez előtt két Esztendővel a Ványolomból egy vég Czondra Posztom el veszvénn, Suspiciom lett volna ... László Péterre [Bulzst H; Ks 112 Vegyes ir.] * a ~ rajta marad. 1705: Haller István uram ... ha nem ad olyan levelet*, egyáltalja-ban a suspitio rajta maradván, ebben a mostani hivataljában

és méltóságában meg nem maradhat, tudniillik, hogy ta-nácsúr lehessen [WIN I, 568. — "Amelyben a kurucokhoz elsőkött fiát mindenéből kitagadj] * ~ támadhat. 1659: Kegyelmednek ő kegyelmekkel kiváltképpen útjokban nyil-vánvaló szembenlétele minden eddig elkerült romlásának oka és veszedelmének hálója leszen, nem is támadhatván semmiből Kegyelmedre nagyobb suspicio, mint abból [TML I, 415 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * ~t hoz magára. 1664: Istennek hála, semmi bántódása ő kegyel-mének nincsen, ki miá ő kegyelmének még mostan ki kellene mozdulnia, ezzel is magunkra, hogy nagyobb suspi-tiót ne hozzunk mind az idegen nemzetektől s mind az magunk felekezettől [TML III, 37 Katona Mihály Teleki Mihályhoz] * a ~t levelezi magáról. 1705: Melyet* ha megcselekszik a suspiciót magáról Haller István uram le-velezi, és megmutatja véle, hogy nem az ő akaratjából ment el [WIN I, 568. — "Az elsőkött fia kitagadását] * a ~t rajta tartja. 1637: Mosa Gergeli ... protestal azon hogi eő az teörüeni talasa szerent el varta Demökeőt hogi Juramentomat de ponallia (!), de miuel nem compareal s nemis jural ez uta(n) gondgia leszen rea, es az suspiciotis rajta tartia [Mv; MvLt 291. 106b] * ~t támaszt vki ellen. 1617: ha mit mondot volna is ... Radnothy Miklos, annak okais volna ... az mint responsioiban iria; seot azt magam bezedenek megh bizonyitasual akaria stabilialni, es mind eszekbeolis csak egi suspiciot akar ellenem az Teorüeni eleiben tamaztani [Kv; RDL I. 11] * ~t vesz. 1662: (A levélben) valami particulát az új clavissal írt Kegyelmed, Isten tudja, micsoda suspiciot vótt Kemény Simon uram [TML I, 379 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~t vesz magára/rá. 1704: Azt is mondá*, hogy Pekri nem akart volna odamenni, amelyért suspiciót vévén magára, a kurucok megköztözték volna és odavitték volna [WIN I, 250. — "A fejedelem]. 1705: A hügom, Bethlen Lászlóné is itt igen sok szükséggel élvén, kéredzeni akart volna ki maga jószá-gába, de itt nem is mér az ember, mert én magam vennék suspitiót rám [WIN I, 526] * ~t vonhat magára. 1638/1762: Pécsi Simon ... olly dolgokban magát nem társal-kodtattya 's elegyitti, melléért derekass és helyes Suspi-tiotis magára vonhatna [KvAKt Mss 263] * aprólék ~. 1598: Noha az bizonisagoknak vallasabol valamy aprolek suspitiok vadnak az leanihoz, accedal penigh az eo maga Nyelwe vallasais ... vgy tetczyk azen (!) az teorvennek hogy megh eskedgyek az leany es menche magat [Kv; TJK V/1. 273] * derekas ~ → ~t vonhat magára * gyanító ~ férhet utána. 1787: Ha a' Faluban valami idegen ember meg fordulna ... 's leg kisbe gyanito suspitio férhetne utánna az olyanokat immediate el fogatni, 's a' Proc. Tiszte-hez kísértetni kemény parantsolat alatt parantsoltatik [To-rockó; TLev. 3/2. 3a] * helyes ~ → ~t vonhat magára * kicsiny ~. 1676: Hallom, Uram, én is hogy vagyok hacsak kicsiny suspitióban is; de eziránt biztat igazságom s jó lel-lem is ismerete s a körülöttem valók, hogy megtisztítanak ab-ból is [TML VII, 226 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz] * lopogatásnak/tolvajságnak ~ja. 1646: Az varos directori ... p(ro) ponalwan Kovacz Mihaly es Koczkas Gergely fog-lyok ellen, hogy ... Koczkas Gergely nyilua(n) valo homi-cidiumert ... Kovacz Mihaly Toluaisagnak suspiciojaert le-ven fogwa, az varos teomleoczet violaltak es a Teomleocz tartot Megh eoltak [Kv; TJK VIII/4. 61]. 1691: egyéb illyen forma Lopogatasnak suspicioja jarulvan hozza [Dés; Jk] * nagy ~. 1585: eo magais Az leany vallia magat gilkosnak lenny de ... ez dologh chak homalyban Vagion es igen

Nagy Suspicióban Azert kenoztassek megh, es ha az Wetket megh Vallia, ez Nagy suspitiot megh világositia hath megh hallion, Ha penigh Nem vallia megh, hát a' ketsegre megh Ne eolliék hanem veryek ky [Kv; TJK IV/1. 454]. 1784: Szüntelen hirdetik, hogy ez-amaz regiment gyalog és lovas militia megyen azon <felkelőkre> de ... még eddig egy sem ment. Ez is nagy suspitio [RettE 428] * *oldalalag való* ~. 1671: Valami oldaloslug való suspiciokis lennének meljeket sponte el hajgnak [Szjk 113].

szuszpikálás gyanúsítás, gyanakodás; suspiciune, bānuială; Verdächtigung. 1618: (A levélből) Nagyságod hiszem hogy eddig való suspiciásit és énnékem kötelességem alatt való injungált írásomat bőségesen megértette [BTN² 157].

szuszpikálódik gyanakodik; a avea suspiciuni/bānuiali (cu privire la ...); argwöhnisch sein, beargwohnen. 1663: Itt' valóban vigyáznak és félnek practikátul ... Nekem, kegyelmes Uram, magam részéről elég baj (valóban is suspikálnak), nem tudhatván, magamat mint kelljen alkalmaztatnom [TML II, 649–50 Teleki Mihály a fejéhez. — *Kővárban (Szt)].

szuszpikálódik gyanakodik; a avea suspiciuni/bānuiali (cu privire la ...); argwöhnisch sein, beargwohnen. 1660: Kegyelmed azért tudósítson, mik voltak bele írva, mert suspicálódna valóban érette [TML I, 555 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — "A titkosírással írt levélbe]. 1704: a gubernátor kiizene, hogy gondolkodjanak a statusok és lásák meg, kicsoda hazudta ... azt a személyt, mint olyan megveszett membrumot, közülök kivessék. Ezt megértvén a statusok, eléggé zúgolódának, és ki egyre, ki másra suspicálódék [WIN I, 139]. 1705: a kurucok az uraknak a könyveket küldötték volt, és mindenestül fogva felvivén őket a generálhoz, suspicálódának, ha egyéb levelet nem hoztának-e az magyaroknak [WIN I, 406]. 1725: a Beretholmi Templomát fel verték volt ... nyomozván a dolgott itt Ivánfalván Suspicalodván ött emberre ... hármát meg fogottam, és az Savartélyi Tömlőtben küldtettem [Ks 99 Miske Imre lev.].

szuszpirium levegő; aer; Luft, Atemluft. 1568: De ez secretum ezben az tudomanban, hogy erre visely gondot, hogy az teglak között az garasokat vgy rakiad, hogy suspiriomot vehessen közzwlők, Mert mind az also boltban es Mind az felső boltban Nem öperalhat (!) az twz [Nsz; MKsz 1896. 354–5].

szusszan 1. lélegzik; a respira/rāsufla; atmen. 1746: az I ... Tordai Borbely György ur(ama) etzakanak idején töb társaival az o Tordai Kastélyban annak égyik bátyajaban bé huzta es ott mind addig verte mig égyet szuszszant [Torda; TJKt III. 44].

2. pukkan; a pocni; plätzen. 1844 k.: Piros. Zavaros. nem édes, galángá ... Muskotály-aszu, Kellemes üzü. tisztált valamit ... Diodi siller. Tisztácska Szuszszant a dugasz' kivevésekör [Csekelaka AF; KCSl 6. — "Ti. bor].

szusztenció ellátás, fenntartás; aprovizionare; Unterhalt. 1705: Havasalföldében erősen szedik az árpát, zabot és egyéb gabonát az bejövő armada szükségére, minthogy gondolják, hogy Erdélyből ki nem fog telni sustentiojok annyi népnek [WIN I, 585].

szusztentáció ellátás, fenntartás; aprovizionare; Unterhalt. 1596: 7 Die January attünk Jsmegeh az beteg trombitasnak sustentatioiara f — d 25 [Kv; Szám. 7/II. 18]. 1652/1677: Mivel az Iffiu Fejedelem Rákoczi Ferencz ő Naga méltóságos személye mellett a' Gubematornak, és a' Tanácsok közzül egynéhányoknak continué jelen kellett lenni, azoknak sustentatioja felől-is provideálni illendőnek ítélte [AC 38]. 1657: Az alumnusok sustentatiojok ... Az oláh papok s sustentaiojokra ezeneknek huszonöt öt pinzt s egy egy tyukot adgyanak egész Fagaras földén, hasonlóképpen a falúk is huszon öt öt pinzt adgyanak [UF II, 188]. 1662: Bócsületes Hivünköt Nemzetes Suki Ferenczet ő Kglmet bocsáttottuk ki Vármegyéjébe, avvegre hogy az mély Élést az Nemes országh Kis Selyki gyölésebe(n) az Törökök Sustentatiojokra fel vetett vala, hova hamarab fel Szedtesse, és Szállitattassa elis Marosvásárhellyre [SLt A. 50 fej.]. 1671: Az lovas szükségét is foganatosabban véghez viszik s nem is távul lévén lakások, hetenként sustentatiojokról is mind magoknak, lovoknak kevés akadályokkal provideálhatnak [TML V, 434 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1690: Kegyelmes urunk, az mostani szükséghez képest százezer számú hadak sustentatiojára negyven napig való élést vetettünk [Kereszténysziget Szb; EOE XX, 419 törvénytörvénykönyvben]. 1698: az Magazinumban sohultis az Militia sustentatiojára Buza le téve nincsen [UszL 45 gub.]. 1710: (A pápista urak) az alvinci fiscális kastélyt jószágával együtt deputálák sustentatiojára" [CsH 301. — "Az új erdélyi püspököknek, Illés Andrásnak]. 1720: mind a' quartelly tartásb(an) erhető Confusiokat, és difficultásokat evitálni mind pedig illendőképpen a' Militia Sustentatiojáról tempestivé provideálni akarván ... az mig az egész Téli Qvantum fel vettethetik ad Assignationes Commissariatus Provincialis a Militianak anticipálynak [Ks 83 gub.]. 1790: erős tilalom alatt meg tartatvan a regi jo törvényt és praxist" ...hogy így meg továbbra is mi szegény népünk ebben a megszokott Mestersege folytatásban meg maradhasson, és mind a Felseges Királyi Contributionak fizetesire, mind a Nemes Haza hasznalattyára és terheinek supportálására ... mind pedig a maga Háza és tseledgye sustentatiojára alkalmas maradhasson és lehessen [Torockó; TLev. 10/6. — "Az erdők megőrzésében]. — L. még AC 256; CsH 328; TML I, 369.

Szk: *mindennapi* ~. 1741: a Szegénység maga minden napi sustentatiojára való mediumoktolis privaltattván ehvel halásra jutott [Kármánd H; Ks 101 Zejk István lev.].

szusztentál 1. ellát; a aproviziona; unterhalten, für jmds Unterhalt sorgen. 1674: ki hozatva(n) fogságból Lőrinczi Sophiat Galambodon lako Boros Gergely feleségét, kit hitet Ura ... fogságba alattis sem etelevel, sem italaval ne(m) tartotta, sem sustentalta [Kv; TJK VIII/11. 309].

2. ~ja magát fenntartja magát; a se întreține; seinem Unterhalt bestreiten, sich erhalten. 1670: ez szemóri udvar bizony elég angariában vagyon ... ez itt való kevés jószág jövedelme igen kevés sustentálásokra, az disturbium miatt semmi ára nem lévén az sónak s jövedelme az aknának, mivel sustentáljuk magunkat [TML V, 246 Újhely Pál Teleki Mihályhoz].

szusztentálás fenntartás, ellátás; întreținere, aprovizionare; Unterhalt, Versorgung. 1670: az itt való privatumokról írhatom Kegyelmednek, hogy ez szemóri udvar bizony elég angariában vagyon; az magyarországi jószágocskát

egészen elfogták Zólyominé, Barkóciné asszonyomék s Rákóczi Ferenc uram; ez itt való kevés jószág jövedelme igen kevés sustentálásokra [TML V, 246 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz].

szusztentálódhatik eltartódhatik; a putea fi întreținut; versorgt werden können. 1693: Tetzet mind az által hogy az Relictanal maradjanak nyölcz ökrök, usq(ue) ad finalem Decisionem, hogy az Arvakis addig jobban sustentálódhassanak [Ne; DobLev. 1/38 3].

szusztentálódik eltartódik; a fi întreținut; versorgt/unterhalten werden. 1670: Linczigh Daniel Uram ... fatealá hogy ... Gaszner Szabo Istvannet ... magha házánál hogy ha magát becsülletben tartya, és békességbe(n) lakik velle, el szenvedí, és ott eleteigh el tartya, de úgy hogy az magajéból sustentálodgyék, ha megh hal elis temetteti [Kv; TanJk II/1. 768].

szusztentáltatás ellátatás; întreținere; Unterhalt. 1662: Kemény János Vécsbe száll, tractálván Barcsaival, kész bizonyos respectusokkal cedálni. Országgyűlése. Cedál Barcsai. Sustentáltatásában provisió [SKr 639 Tartalomjelző fejezetcímbe].

szuteníroz 1. fenntart; a întreține/susține; unterstützen. 1806: Groff Haller Gábor urral beszéltem ... és mondotta, hogy Ngodat Házát velem edgyet értőleg protégálni suténírozni kész [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

2. ~za magát fenntartja magát; a se întreține/susține; seinem Unterhalt bestreiten, sich versorgen. 1829: Ezen első egy pár esztendő alatt a Theatrumból bé folyó jövedelem ... capitalissá válna, melyből azután a társaság, a Theatrum magát, seggitené, soutenérozná [Kv; KvSzLt].

szutor varga; cizmar; Schuhmacher, Schuster. Szn. 1453: Andreas Sutor [TT 527]. 1457: Sutor [Csánki V, 316].

szuvat vmilyen tapasztarab; un fel de platur; Art durchränkter Wundpflaster. XVIII. sz. eleje: Az melly lonak a lapoczkája Szárad, le döjtve ér vágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni jó formában az után harapó fogóval fel kel Szedni a lapoczkája bört ... borral kel dugasztani egy kis Szuvatott, és azon dugasztot Szuvattal be kel venni a föl Szedet bört, harmad nap múlva borral a Szuvatott (!) mosd le, és megh dagadot lyukakat nyisd meg és megint erős bor eczettel fel gyurd szuvattal verd be, mind addig még megh gyógyul [JHb 17/10 lótarási ut.].

szűcs 1. szőcs

szűgy 1. ló/szarvasmarha két mellső lába közti része; piept; (von Rind/Pferd) Brust. 1609: A hamos louak zwigweok (!) mosasara adtam 1 1/2 Eytel Eczetet [Kv; Szám. 12b/V. 337]. XVIII. sz. eleje: A melly lo vagy Kancza fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyő fű gyökeret, a mellye hegyesibe annak minden részeiből egybe vonnya a rút genetséghe, és mind a Szugyin folyik ki, de negyed napra a gyökeret ki kell vonni a Szugyibul | A melly lovak a Szűgyek felé hajtva Szegik meg a nyakokat, vagdalkozni nem jo rajtok, mert nyeregbe ülve mondanak le a fejedről [JF 17/10 lótarási ut.]. 1710: (A patakak)

meredek martja volt ... a ló szűgye megütőzők belé [BÖn. 568]. 1761: Gyermek Mén Lovak vadnak e' szerént ... Déres szürke szőrű öt esztendő Metztet, a szűgyin Sümölsős Paripa Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15–6]. 1776: Lovas Emberek Lovaiknak a' szűgyőköt érte a viz | Arviznek idején a' Szent Gerlitze, Madaras, és Szent Háromság felé menő Embereknek Lovok szűgyig járt a' Kotymányos helyeken [Nyárádsztlászló MT; Sár. Nicolaus Kováts (48) vall.]. 1802: (A ló) szűgyén sümörögje van [DLt nyomt. kl] | Beteg Emberek számára, Lovak szűgye mosására, és az beteg Lovak orvoslására költ légyen 5 ~ öt Kupa Seprő és 2 1/8 ~ Két Kupa 's fél fertály Trejbej Pálinka [Lunka H; Ks 118 Vegyes ir.]. 1837: bama pej kised paripa Ló ... jobb felől való szűgyének egy kis szűrkés holdtskaja láttott [DLt nyomt. kl].

2. szűgyelő; pieptar; Brustriemen. 1809: Egy Hámnak a' Szűgyit öszve todottam ... 2 Rf [Kv; SLev. 2 Ambrus János szűgyártómester kezével]. 1815: Egy Szűgyet megparáltam a Rf 25 Xr [Kv; Pk 6]. 1843: Két hámot kireparáltam, a Szűgyibe három Sléfet bé vartam, és egy utat tettem ... egy vilás Szíjat, egy far Szíjat meg fottam [Kv; Újf Nemessányi András szűgyártó számlája].

szűgyelő a hámnak a ló szűgyébe feszülő része; pieptar; Brustriemen. 1628: Hat lora ualo fekete Nyomatot ham ... Ket kantar. ket Szwegeleő [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. 1629: Egy fék Agy, zabolastul, szwgy Eleő tt f 2 [Kv; RDL I. 132]. 1673: viseltes lora valo szerszám szűgyellőjevel edgütt ... Igen gyenge szerszám bagariara varrat szűgyellőjevel edgütt [Marossztkirály AF; BfR I Bethlen Domokos hagy-ból Bethlen István inv-ban]. 1681: Pillangos Fek agy szűgye<|>löstül Kopott aranyozott orozzojával | szeles arannyal vart Jaspisós Rubintos s türkises szeles fék agy szűgyellöstül öregh pillangos Orrozzoji fejer [Utl]. 1688: Merón Szkofiúmmal varrott Portaj Czaffrag ... Egy Szkofiúmmal gazdagon varrott veres Bársony Portai Czaffrag. Öreg Saphélyokkal gyöngyökkel rakot ezüst aranyas orrozat ... Két rendbeli Szeles ezüst aranyas fék, Szűgyellő orrozatostol [Bom. II. 18 Mikola László inv.]. 1700: Egy Zabolas lora valo fék homlokára valo rojtozással Szűgyellöstől türkises (!) orrán valójával [Hr 1/20]. 1705: Mas edgy magyar kantar szűgyelő Ebeni Istvan neve rajta [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével]. 1711: portai fék agy szűgyellőjevel orrodzojával Tarka Selyem Majcz fék emelő szár rajta. Egi majd két ujnyi szélességű veres Selyem Majczra vont aranyas Ezüst fék egy szűgyellőjevel edgütt [Told. 19]. 1717: egy rezes aranjas kantar és szűgyöllő [TSb 5]. 1732: Egy pusztá magyar nyereg ezüstös Cantár, szűgyellő, és farmatringal edgütt [Kv; Ks 16 Kornis Zsigmond lelt.]. 1744: Nyereg rajta lévő hitván Szűgyellővel hevederrel és farmatringal | Edgy pár kengyel vas szíjjastol ket hitván hozzávaló Szűgyellővel [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1759: Grohoti Petrucz Ignát egy kantár, egy Szűgyellőt és egy pár kengyel Szíjat lopván, ezen általa lopott portékák a Nyakára akasztattanak, s úgy hordoztatott fel s alá a Sokadalomban a honnét a Sógora Blesenyi Nyág Zaharia váltotta ki 12 for. [Tomnátyek H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1767: Ezüstös Kantár, Far-Matring, Szűgyellő, egy Pár Csezás Lora valo Ezüst de meg aranyazott Tsattos-Bogláros Hámok [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1768: Egy ezüst kantár, és Szűgyellő kék selyem mojszra varva [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. 1783: Nanya Makavej ... Pastyina nevű Aszontolis egy szűgyellőtt lopott

volt el a mint hallottam mellyet nálla megis tanált volna Pastyina [Farágó K; GyL. Blága Thodor (40) j b vall.]. 1808: ahoz valo Szügyellő s farmatring [HSzj kántár al.]. 1811: vittének el ... Egy új kántárt, egy szügyellőt, egy új szárnikát [DLt 629 nyomt. kl]. 1843: Egy pár szügyellő [Kv; EMLt]. — L. még MNy XX, 498, XXXVIII, 388; TML I, 31, II, 188, 240.

Szk: aranyos ~. 1598: Ayandokba attam egj aranyos zwyelleoth es feketth, ki meghertt volna fl. 100 [UszT II/2. D. 47]. * aranyos-ezüstös ~. 1598: Gerendj Marthonnak hattam ... Egj Aranyos ezwsteos zygeleot farmatringal eggwt [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] * ezüstös ~. 1611: Egv Ezwsteos zigyeled ... Egy zigieleő far matringhal [Kv; RDL I. 88]. * kapucinos ~. 1627: Iora valo aran(n)ios, ezwsteos szerszam kapuczinus szugelóie teorkeses [BLt]. * kigyóhátas ~. 1697: egy Keskeny Kigyo hatas Szügyellő [KGy]. 1726: öt viseltes kender kötőfék, edgy kigyó hátos szügyellő [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. * rostélyos ~. 1651: Egy ezüst talneruh rostelos szügiele, mas szügiele fekgiaual egjűt [Szamosfva K; Jhbk XVIII/27]. * zománcos ~. 1691: Egy ezüstös aranyos kántár zománczos szügyellővel farmatringal edgyűtt [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa].

szügyű szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *besett* ~ horpadt szügyű; cu un anumit fel de piept; mit eingefallener Brust. 1675: Nemzetes Klobusiczki Pal Ur(am) egy bama pej, be esett szügyű, fel hajlott akasztó fa bélyegű Lovát meg lelven Vy falusi Samuelnél, annak rendi szerént Nemes személyekkel reá esküvén magáévá tette [Kv; Tjk VIII/12. 59].

szűhátú szívjegyes hátú; care are pe spinare un semn în formă de inimă; mit herzförmigen Mal/Fleck auf dem Rücken. 1679: Kancza ... Fako szűrű, kesely, hodos, szű hatu | Eöreg Kancza ... Szű hatu fako, farka serenye elegyes ... Szű hatu, egér szűrű fako, elegyes serenye ... Fako, Szű hatu, elegyes farka serenye [Fog.; Utl].

szűk I. mn 1. szoros, szorító; strimt; eng. 1568: Michael wagner iurat(us) fass(us) est, Tudom hogy az en Ceh mestersegembe(n) Egy lengelnek Czynala pozto Ruhakat, de az Ruha zwk lön mert az poztoth bele ne(m) zabta es ne(m) lön Jq [Kv; Tjk III/1. 200]. 1632: Philep Marton monda a huganak Katanak, hogj Kata kurua legien az Aniad szűk a gattia [Mv; MvLt 290. 87a]. 1736: (A gombokkal televarott) ing is a könyökiig bőv volt, azon alól a keze nyeliig szűk, azt hitták síp ujjú ingnek [MetTr 342]. 1823–1830: elein az urak a nadrágiokat a csipőcsonton alól kötötték, későre hágotat fel a csipőcsontra, de már most egészen a hónaljig felment; a nadrág inkább bő, mint szűk volt [FogE 63–4. — A XVIII. sz. elején].

2. keskeny; ingust; schmal. **Szk:** ~ *szájú*. 1816: Egy Pléh, Szűk száju palatzkotska [Szentmárton Cs; UnVjk 150].

3. csekély, kis kiterjedésű; de intindere redusă; von eine geringe Fläche. 1571: nagiob rizzo az zegenysegnak felesgeol gyermekesteol ehel halok. mert zanto feoldeknek zena fyveknek Jowayt kezekbeol mind ky vettek es az varakhoz hamorhoz foglaltak ... holott eok annelkylis nagiob rizzo hawas keozben sovany es zwk feolden laknanak [SzO II, 329]. 1640: Hataroknak szűk voltarol Fogaras felől panaszolkodnak melliett eo Naga Kgmesen megh erthet ka-

pitan Uramtol [Illény F; UF I, 743] | Semmi fele Maiorsag Nem lehet teob seot mostos oly karos az meny vagion hogy maga az szegeny ember marhat ne<m> tarthat mert az hatar szwk [Km; GyU 49]. 1660: Ő kegyelme is fog beszélni az udvarbíróval az helynek mivoltáról, mindazonáltal ott, úgy gondolom, igen szűk helyt vagyon [TML I, 530 Teleki Mihály Veér Krisztinához Sárospatakról]. 1666: Urunk ő nagysága minden bizonynyal a jövő csőtörtőkön, úgy 26. praesentis megindul; ebédre Désre megyen, onnet vacsorára Pojánra, másnap ebédre Torda Vilmára, hálai Sására, avagy a két Bonyra, mivelhogy Sásának folyó vize nincsen, mezeje is szűk [TML III, 603 Udvarhelyi György Teleki Mihályhoz]. 1670: inkább javallanám az magyarországi atyafiaknak, takarodnának fel Sziget felé; jobb volna, mintsem azon az szűk helyen vonták meg magokat, mert én attól nem félttem, hogy mostanság várban kellessék szorulniok [TML V, 275 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1732: Az Korodi Hatar(na)k szűk volta miatt igen vékony a paskuatio, ha a Commetaneus faluk határára nem excurral(na)k a korodi marhák, Nyárbán telnek [Kóród KK; Ks 12. I]. 1738: Azt tudjuk, hogy kicsiny és szűk az szindi határ s kénytelenítették az falu Lugosi uraméktól bizonyos ököjáró helyet árendálni [ErdO I, 717]. 1747: Pakura nevű helyben levő malom ... régi helyéről által tétetett ... Baro Josika Laszlo Ur földé felől az tsotomaival egyűtt ... mikor nedvesek az idők azon malom gát vagy is arok szűk volta miatt ... feles kárt causál [Branyicska J; Jhb]. 1759: Bukurestyan Mihaila Postoritsa ... az Bányaszágotis ugy folytattyak hogy arendaba vesznek esztendőre Stompott az Possessoroktol, melly ... harminzt Negyven forint szokott lenni, amely arenda pénzt ritkán fizethetnek meg a Stonpal valo keresetbol mivel ottan szűk a Bányász hely [Abrud-bánya; Ks 111 Vegyes ir.]. 1770 k.: Koronkaj János ... Váracskának szűk volta miatt nem tsak ő az, aki egy fedél alatt, és egy Háza Lakik az Apjával, és különös Gazda, hanem többen sokan száma nélkülűt vadnak [Torockó; TLev. 9/15]. 1818: mostoni szűk, és alkalmatlan patkolo helye [Mv; LakCLev.]. 1828: a' Templom közepén levő Piatz most is kistsiny és szűk azt hát jobban elszoritani nem lehet, mivel ara az Úr Vatsorája vételekor a' Gyülekezetnek elmulhatatlan szüksége van [Magyarokereke K; Ref.egyh.jk]. 1831: az uttza ottan leg szűkőbb [Dés; DLt 405]. 1847: A Torotzkoi Közönség azon Elvből ki indulva hogy, minden Jövedelmező forrása csupán a Bányászatból, és Vastermesztési iparból áll, a melynek fenntarthatására edgyik ág az elkerülhetetlen Erdőség, azonban ami a Torotzkói meg szorított szűk határt nézi, abból nem hogy szénnel Sót Bányák fenn tartására Kohó és Verőbéli eszközök kipotolásárais, csak neműleg ki elegithetők [Torockó; TLev. 10/4]. 4. kevés; pufin; wenig. A. emberre von.; referitor la oameni; Leute, Personen betr. 1589: Fogattam esmeg 6 embert, Azok voltanak ot 3 nap Attam egyknek 14 d mert Jgen zywk volt az ember az dolgos f. 2 d. 52 [Kv; Szám. 4/Vl. 31 Stenzely András sp kezével]. 1594: 15. Nouemb(ri)s Wrúnknak ő fgenek vittek Magyar Orszagi Mústokat es wj borokat, Waradrol hosztak vala 25. szekkerel. Vítetttem Thordara 24 szekkerel. Maid 3 napig kellett az szekeres (!) szűk volta miat it hevemiek [Kv; i.h. 6/III. 18]. 1624: mint hogi ninczis reminsege hogi embert zallithasson reaja, ez mostani zwk ember idejen ... ez megh neuzet, egez haz helt oda eőreók arron, minden igassagat ki ueuen beleölleók Zalancz Istva(n) vrannak, es az eő kgme felesegenek Thwry azonjnak [Mihályfva NK; Jhb XXIII/6]. 1657: az

piacokon^a szinte úgy nem eszmérszett az népnek vagy azelőtt szűkebb, vagy azután bővebb volta, mint a tengernek áradása avagy apadása [KemÖn. 88. — "Konstantinápolyban]. 1667: az hű ember nagy becsületet érdemel, mert szűk [TML IV, 241 Nalaczi István Teleki Mihályhoz]. 1808: a' Betsületes Ns Czéh ... már Tavasz felé, mind eddig 'a Téből nagy költséggel majd ki tartott Legényeim, mintegy elragadozni, s különös nem is képzelt utokon módokon, s az Igazságtul jól távul járva el venni szándékozik. Valójában 'a Legény szűk voltát, az velek való rut bánás okozza [Kv; ACLev.].

B. állatra von.; referitor la animale; Tiere betr. 1601: Megh értéktek eo kgmek varoswl az mezarosoknak keoniegéseket, es panazolkodásokat mutogatvan az baromnak felette zeok es draga voltatt ... kyre valo kepest ke wanniak az hws arranak neweleset [Kv; TanJk I/1. 382]. 1657: Megindulék azért csak másodmagammal postán; de az postalovaknak szűk volta miatt el kelle hagynom Lőcse tájékán, és csak egyedül sietve continuálám az utat [KemÖn. 59]. 1672: az vago marha tavasszal Szűk es vekony ... Az Hentesek pedig olyankor magokat elvonván, csak akkor akarnak vagni mikor a' marha bő. Kőver es fagygyas [Dés; Jk].

C. élelemre/termésre von.; referitor la hrană/recoltă; Lebensmittel, Ertrag betr. 1598: az eless zwk zabasu es dragab feirwarat [Kv; Szám. 7/XVIII. 24 Masass Thamas sp kezével]. 1595: Almat vöttem ... Miért hogy ad l lűny és a taiban, szűk az Alma [Kv; i.h. 6/XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Az Vrnk Louaz Mesterenek ... adta(m) ... Eot ueka zabot melliet az piaczon ueottem zinte ez taiba zwk leuen az zab vekaikat veottem per d. 7 ... d 35 [Kv; i.h. 12b/IV. 396]. 1657: Hátul is pedig, honnan az víz mutatni láttatott securitast, lőn ily nehézség, hogy a lőele ségnek szűk volta miatt az tónak nádját metélvén le az ví tézől rend, addig-addig járták, hogy mind az magyar, mind az tatárság egynehány általjárókat találtak, kire is kellett vi gyázásunknak lenni, hogy az magyarság ne szűkjék [Kemlr. 319]. 1659: mikor a Buzának, vagy egyéb akarmi el adni hozot marhának szűk volta esik, az ő Piaczokan megh sem álnak ra külső falukbéliék el adando Marhajok kal, hane(m) az Új keresztyénekhez viszik bé, nékiek adván el minden élést [Törzs. Barcsai Ákos fej.]. 1665: Bizony még igen szűk a dinnyénk, ha hoznak, küldők untalan; el küldtem minden felé, Portusra, Balásfalvára [TML III, 488 Udvarhelyi György Teleki Mihályhoz]. 1669: itt a Mező ségen vétessek a kövári szükségre kétszáz vagy harmadfél száz köből búzát, mivel ott nem teremvén s ahoz való ő nagysága közel való házainál is szűk lévén, pénzen kell vétet ni [TML IV, 590 Teleki Mihály Nalaczi Istvánhoz]. 1711: valóság hogy a Zab szűk volt, de a pénz annál szű kebb, mert 9. pénzen felyeb itt a Zab el ném mént [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1724: Ha Havas al földiben olj szűk az kenyér, úgy hiszém, bizony meg dragodik Erdélybennis [Nyujtód Hsz; ApL 2 Apor Péter feleségéhez]. 1774: mikor a' kóst szűkebb volt szalmának atták kalongyját egy egy petákon az kastélyból [Szentdemeter U; LLI Fasc. 64 vall.]. 1805: Egerbegyen: A Tisztabuzs a s Rosbeli termést szűkebbnek valják a közép szerű termésnél [Torda; TLI Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével]. 1836: a' szűk termés be alig lehet a magjátis ki kapni [Ajton K; CU].

Szk: ~ állapot. 1599: mint hogy hallottuk hogy szwk állapotban uolt az eles Feyeruaré Biro vram eo kigylme hagyta hogy a kuczira elest szerezzwnk [Kv; Szám. 8/XIII.

36 Szabó András sp kezével] * ~ gabona ideje. 1732: Mikor Jobbágy szerben voltak a szolgálatra praebandát nem adta(na)k, hanem mikor szűk gabona ideje volt Nyári dologra édgyszer másszor [Kisilye MT; TSb 51].

D. erdőre/vízre von.; referitor la pădure/ape; Wald/Wasser betr. 1662: vagio(n) az Babilnay patako(n) ... ket kis fellyül czapo malmoczkza, boronabol fel rova, fedele szalmas, mellynek jüvedelmet az víznek szűk avagy beo volta hordozza [Bábolna SzD; Utl]. 1665/1753: Mivel az Erdő itt a' Dálnoki Határon szűk s bűtsüs is, azt fel nem osztottuk; hogy közönséges erővel inkább oltalmazhassuk [Dálnok Hsz; Told. 30]. 1744: midőn válnánk ... Torotzkó Városában a' Biróság Háznál ... obveniala discursusunkba az Haza erdejé(ne)k igen szűk volta, kévánván ehhez képést ezen malumot meg orvosolni [Torockó; TLev. 10/2]. 1761: (A) To heljen ... meg terem őt szekér széna ... ha a két rész egjre birattatnak fel lehetne ugyan dugni de a víznek szűk volta miatt Malmot nem volna miért erigalni, hanem a Viziért a Falu Kalákát adna [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 25]. 1768: már most szűk a' víz de mihelyt Essőt ad az (lste)n ismét meg indul! [Esztény SzD; Told. 5a. — "A malom].

E. pénzre von.; referitor la bani; Geld betr. 1625: Bethlen Gábor ... osztán koronás pénzt veretett, ötpénzest és aprópénzt is; és az előbbeli pénzt szintén karácsony estin elveszték, hogy olyan szűk lőn az pénz, hogy az elvetett garast másfél pénzben és egy pénzben is eleget váltottak, aprópénzt pedig négyet is, ötöt is [Kv; KvE 156 SB]. 1717: Jollehet a Haza mind a Pogánjság invasioja, mind az marha dőgi, mind mindenféle naturaléknak kevés, kiváltképpen a pénznek szűk volta ... miatt ... naturalékbéli sok consumptiot aláztatossan repraesentálván eo Felsőgenek, klgmes reflexioját es a Haza téli Quantum béli Consolatioját remellyük [Kv; KvLt I. 220 gub.]. 1763: Nms Kis Várdai L. Samuel eo klgme ... jelenité mi előttünk hogy é bajos es szűkpínz idejen, sem a királyi Adonak meg-adására sem p(edi)g maga és Házának interteneallására nem lévén annyi tehetsége, hogy azokb(an) magát subleválhatná ... kentele nitetet ... a Csere Malom felett lévő Törökbuza Láb földek b(en) ... el adni ... in et p(ro) fl 5 d 50 [Ne; DobLev. II/341]. 1778: De emellett a nagy bő bor, búza bővsége mellett szőnyű szűk a pénz, úgyhogy egy járombavaló ökröt láttam venni öt forinton, egy bornyús tehenet haton, egy juh a Mezőségen négy sustákon megyen [RettE 393].

Szk: ~ pénz(nek) idején. 1727: Instálok annakokáért a Mlgs Fő Ispány Vr(am)na)k ... méltoztassék ... meg tekinteni ... Az én Özvegyi siralmas állapotomat ... ez szűk pénznek idején az Árváim szájakból a kenyeret kivettem, és perre kellett költenem, és immár szegény árváimmal gyalázatos szegénységre jutottam [Ne; DobLev. I/129]. 1800: terhes környül állások között vagyak Szivem Barátom, 3 Fiu Gyermeket taníttatni, ruházni tisztességesen ily Szegény Legénynek a mostani szűk Pénz idején, azon kívül Házat tartani nem kevés gond [Torda; i.h. IV/833. 2a].

F. egyéb dolgokra von.; referitor la alte lucruri; Sonstiges betr. dürfing, schmal, kurz, arm. 1587: Juljusban az feredeo hazat hattak eo kegmeok: hofi meg heiaztassam miért hofi felette Jgen zwk vala az szendelj [Kv; Szám. 3/XXX. 19 Sere István sp kezével]. 1663: az üdőnek rövid volta és írásban való alkalmatlanságom miatt, (csak papirosom is szűk lévén), Kegyelmednek így felelek [TML II, 583 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1725: Az szűk papyrosrol aláztatossan követem Ngdt [Kelementelke MT; Ks K 68].

5. inséges; de restrigte; knapp. XVII. sz. v.: Az mellé az üdönek szűk volta szerent rendeltének egy egy veka buzat és ket veder bort, addegh, migh lste(n) meg szaporitnya őket úgy hogy elégedendő leszen az Dezmabol valo jövedelem [Egrespatak Sz; SzVJK 33]. 1737: Mint hogy az üdönek szűk voltára nézve felvén a terhes consequentiatol, annak anticipatiojara kellettett pro Majo az Militia számára Zabot vásároltatni Cub 34 [Torda; TJKT I. 144]. 1774: Ezen Jozság mostis olyan állapotban, és statusb(an) vagon egyéb képpen mint Néhai Groff Eszterházi Daniel Ur eő Naga idejében volt, hanem éppen az Jobbágy Ekék kevesedtenek meg az üdönek Szűk volta mián [Mocs K; Ks Conscr. 44].

Szk: ~ állapot. 1662: Paripák dolgából bizony Kegyelmednek örömet kedveskedném, de én is az itt való szűk állapotot előttem viselvén, igen eladám az paripáimat, csak valami gyermek lovaím vannak [TML I, 385 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1714/1773: Albisban az Iskola Mester házánál ... Etzken András Uram Nobilis ... Levalt volt ... hetven Magyar forintotok ... Jozságok és Szántó földek ki váltására, mivel igen Szűk és terhes álapot volt [Albis Hsz; BLev. Transm. 3]. 1786: a' kik külsőképpen jobb gazdák-nak láttatnak is, szűk állapotban lenni vélek valo Conversatiobol tapasztalom [Torockó; TLev. 4/13. 55] * ~ esztendő. 1706: N. Olasz Andras Ura(m) ez előtt való két szűk esztendőb(en) Quartasi tisztb(en) igjekezett el jámni, és az ő idejéb(en) a' T. Consistorium előtt Tisztiből butszuott is [Kv; SRE 95–6]. 1774: Ugy a' Tkts M(a)(ist)r(at)us es Electa Centum Viralis Communitas egyben gyűlésekor-is azon szűk Esztendőb(en) egyebek nem improtocolaltattak hanem tsak hogy azon Szűk Időkben-is vágatna a' Czéh elegedendő Hust [Kv; MészCLev.]. 1784: úgy látom hogy az idén minden dolgok vgy mutatják magokat, hogy szűk esztendő légyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1815: Küküllő V(ár)m(e)gyei Lunkai ... paraszt személyek ... jelenték nékem hogy Tekintetes Bartok Ádám Ur mint Földös Urak látván ezen szűk Esztendőnek mostohaságát a' Competens Törökbuza Dézmát most rajtok fel nem vévén illetén egyezésre lépet véllék [Lunka KK; DobLev. V/980. — "Köv. az egyezés]. 1835: a' szűkebb Esztendőbke szememmel láttam, hogy egy Vasarnap sem tölt ... hogy az ő Nagysága szűkütebb (!) Emberei a' Gabonát az Udvarbol ne hordottak volna [Zsibó; Wlt] * ~ időben. 1575: kery eo k. Biro vramat hogi ... eo k. Erchyek meg az Siteo hazakban valo vamlasokatis, Rendellie eo k. Minde nyket olly modon hogi az zegeneg feletteb Neh Terheltesek Ez zyw k Ideoben [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1671: sokszor mente(ne)k az it valo szegenysegh olyan forma(n), mikor a Szűk üdöben sok adosságot raktanak fel [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 125]. 1719: közeleb levő Atyámfiai az mostani Szűk es Sokakott ehel halalra jutato Szűk időben ... mellettem nem voltanak [F.csemáton Hsz; HSzjP]. 1817: el is kéne mustrálni az olytant mint a Bivalos illyen Szűk időbe nem tartanam s a Bivalokat is el adnám [Nagypacal Sz; Berz. 11. 75] * ~ szárazság idején. 1787: Vizünk itatása edgyik fordulon vagon, másik fordulon szűk szárazság idején [M.bikal. K; Somb. I].

6. takarékos; redus, szácut; gering, sparsam. 1823–1830: E' minden szűk költségem mellett is elkölt, pedig eleget is koplaltam [FogE 269. — "A jövedelmekből és kölcsönök-ből szerzett összeg].

II. fn 1. vmi(nek) ~e/-ében vmi(nek) szűkös, kevés volta/voltában; din cauza lipsei de ceva; Mangel/Not an

etw. leiden. 1672: az sónak rettenetes szűkét mondják oda-kin Magyarországra, az mint hogy el is hiszem, mert való-ban sollicitálnak, ha valami formában kikaphatnának az só-ban [TML VI, 4 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1729: Irja Szent Királji ... kevés emberekkel kel dolgoztatniak, jól proficiáltak ugys, rettenetes Gabonais volt ott az mosta-ni ember szűkiben [KJ. Rétyi Péter lev. — Almakeréről (NK)]. 1731: az Koszte familia igen meg szaporodot az földnek szűki miat bujdosot el Koszte Vesza [Nagyaryanos TA; WassLt Soldos Péter (80) jb vall.]. 1736: mikor az convictorok igen kevesen voltak, az fa szűkiért ebben az házban voltak, azt kis convictusnak hitták [MetTr 433]. 1741: Noha a' Nemes Város Concludált vala arról, hogy ezen Esztendőb(en) illyen nagy ő borok szűkib(en) és a' quártélyosnak is parancsolattya urgeálván, hogy Magyar-Országi ő bort árúttassunk, ehhez képest kezdettünk is ide-geen ő borokat árúttatni [Dés; Jk 550]. 1749: l(ste)n eő Sz: Fölsége olyan út adta hogi ez mostoni Kóst Szűki mián el éhezett marhát Késleg Sem tudná az ember hajtani ide föl rettenetös essők járnak [Szentdemeter U; Ks 83]. 1763: A menyí szena most be került ... ötven forint ki jöne Tavasza-l az ide valo széna szűkihez képest [Esztyén SzD; Told. 29]. 1814: itten a Sok eső mián nem arathatunk a kenyér szűke nagyon uralkodik nállunk [Nyárádszbenedek MT; i.h. 6 Barabás István lev.].

2. inséges idő; an de lipsuri/sărăcie; Notzeit. 1722: tu-dom ... nem régen a Szűk' után kezd adozni [Esztelnek Hsz; HSzjP Fülöp Ferencné de Csomortán (20) pp vall. — "Az 1717–1719. évi éhínség]. 1823: az akkori szűk és éh-ség mián enni valo kenyér sem volt [Dés; DLT].

szűkebben 1. elégtelenebbül; mai difi-cil/greu; von gerin-gerer Leistung, gedrosselt. 1705: (A kurucok) A malmot pedig azért égették fel, hogy az őrlés annál szűkebben lé-gyen [WIN I, 440].

2. szegényebben; mai slab; schwächer, ertragsärmer. 1805: Czikudon: Őszi Rosz (!) s Tavasbuzabéli vetések szűkebben termet a közép szerű termésnél, mivel gázos, üszögös, és lélhas, igen keveset ereszt kalangyai (!) [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével. — "TA].

3. takarékosabban; mai economicos; sparsamer, schmä-ler. 1662: Az élest soha szűkebben nem költhetjük, a mint költjük [TML II, 408 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1781 k.: az edgyik bővöbben vagy szűköbben tűzelen [Told. 27]. 1815: a Szűk idő, és Jozsága jövedelminek ... kitsiny volta talám meg tanitnyák arra, hogy vagy szűköb-ben költ vagy mást méltatlanul nem ruhaz [Mv; Berz. 21].

4. rövidebben; mai scurt/mic; kürzer. 1732: bővebben merettettek mint Sem szűkebben az orgiak [O.bogát AF; JHb XXVI/59].

szűkecske kicsi kiterjedésű; de întindere mică; rech/ziemlich klein. 1818: Kibédi lako Szűkötske Jozságát pénz által ki Szélesíthetné [Nkf]. 1820/1852: A legelő helyűnk is szűkecske [Ispánlaka AF; MkG].

szűken 1. nem elégségesen/kielégítően, szűkös; insufi-cient, care nu este suficient/de ajuns (cantitativ); spärlich, knapp, eingeschränkt. 1558 k.: azth kewannak Mind kos-seg es Mind aranyawalto, hogy Jo garattal es boyon walo Nyomással wsse meg az aranyat, de Mikeppen wthety Meg akkor az pondust, Mikor zwkőn es konyw Mertekel agiak

be Mind ewzt es Mind aranyath [Nsz; MKsz 1896. 296]. 1584: Ertik varosul Biro vramtol hogy sok zeokegeek leouenek eleo holot vrunk eo Ngais ide akarna leony, az keoltsegh penig zewkeon volna [Kv; TanJk V/3. 286b]. 1597: B wramatis w kegelmel Egy Nihanzor talaltak meg hogy zwkon Gaazdalkodnanak az konyhara [Kv; Szám. 7/XIV. 16 Masass Thamas sp kezével]. 1659: Az haza állapot miben legyenek, elhiszem, bővön van Kegyelmeteknek értésire. Megmaradásunkra való alkalmatosságok bizony szűkön találtak, azzal ellenkezők bővebben [TML I, 439 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1671: bor buza igen szűkön termet [KJ]. 1680: Bő bornak idejen ez helyb(en) Continuus Korcsoma szokott lenni, de mikor szűkön terem, hat füldes bornak a lucrumát szárazzon szokták rajtok meg venni [A.porumbák F; Ált Urb. 49]. 1705: (A havasalföldiek) kezdettenek feles disznókat hajtani ki. Elhiszem, egyebet is már eleget hoznak mindent, csak pénzünk lenne, de az igen szűkön van minálunk [WIN I, 610]. 1710: a fa is azon a mezőségen szűkön lévén, a nagy hideg időben s éhségben annyi német döglék meg, hogy egy reális szemben való harcon sem kellett volna többen elveszniük [CsH 371–2]. 1732: Ha Sellér szál a Faluban, a Falu között házat építhet magának ... de a Föld Szűkön érven szakasztanak a többiekből [Budorló K; Told. 11/70]. 1742: itt el enekelhettük azt, hogy ha kenyerünk van szűkön, kukorizának van bővön [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1749: én egy kevés diót is küldöttem ... itt(en) igen szűkön termet [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1780: Ezen a plágán sincs harmadrész embereknek mit egyenek. Két-három esztendő quantum is vagyon rajtok, marhakostyok is szűkön vagyon [RettE 413]. 1787: Vono és Csorda beli Márhánk számára szűkön vagyon Pascuumunk [M.bikal K; Somb. I]. 1798: a Táj szűkön volt [H; Ks 108. 33 Vegyes ir.]. 1817: a Tyukok közül egy kotlo költött 17. hét (!) tojásból 16. pisléneket ... enni való szűkön vagyon már pedig ha jól él ugy nőj [Héderfája KK; IB. Utó Bálint t lev.].

Sz. XVIII. sz. eleje: Az ki szűkön vét szűkön arat [Abosfva U; EMLt Abosfalvi unit. eccl. lib.].

2. mértékkel; cu másurá; mit Maß. 1596: Ezekben anny marat megh, hogi masod vttalis chak az maradek retket es chukat attuk, mert vgian nem talaltunk, zwkeon oztottuk, beoueon hazuttunk, chak hogi mazzora is maraggion [Kv; Szám. 6/XXIX. 107 Bachi Tamas sp kezével]. 1600: Matthias Beke fassus est ... ygen zewkeon attak az myt attak [Kv; Tjk VI/1. 461]. 1765: akinek esze leszen, nem veszen többet két-három mázsánál, mellyel az olyan rendű ember, mint én, alkalmasint beéri, ha szűkön költi [RettE 185. — *A sóból].

3. kevés híján, majdnem; aproape, care nu este exact de máimea/cantitatea ...; knapp, fast. 1589: Vagyon egy Camiolos Arany gywreo, Niom Masfel Araniat keowesteol szwkeon [Kv; KvLt I/2. 75 Vegyes ir.]. 1627: Egi kis ön Talachka egi fontt szukon f. — d. 25 [Kv; RDL I. 131]. 1637/1639: 1. Gjemantos Rollyos gyúrú, nyo(m) szűkön Aran: 1. ort 2. f 22 [Kv; RDL I. 111]. 1728: a' Szőlőt elsőben meg mértük s találatot szűkön fél holdnak lenni igaz mérés szerint [Kv; Pk 7]. 1819: a Fejér gyöngy fel könting hián Szűkön két Lot [Kv; Pk 3].

4. alig; abia; kaum. 1589: Gelyen Jmreh vramtol veottem fyw Zer Zamokat ... Euclis Zywkon ertek el velle [Kv; Szám. 4/VI. 11 Stenzely András sp kezével]. 1653: mind garassa, mind polturája* apro és igen rezes volt — úgy vettem eszembe hogy három lótos is szűken volt [ETA I,

140 NSz. — *A Magyarországról búzáért cserélt pénznek]. 1714: (Az árpát) az majorság megette most vám töröküzával tartom, minden nap egy vekat adatok, de szűkön érik meg véle [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1864: a' Maros újvári ... Réf. hitsorsosaink ... bányászai napszám-ból élve a' mindennapit szűkön szerezhetik meg [Gyalu K; RAK 85].

5. ritkán; rar, rareori, arareori; selten. 1652: mivel annak eleőtte közöttük Praedikator ne(m) lakott, igen szűkön halottak az l(ste)n igéjet, kívának es kérék hogy közikb(e) Pastort adnank [Borzás Sz; SzVJk 47].

6. szorosan; strímt; eng. 1786: az Szoknyáját Szűkön csinálja [Nsz; TSb 13 Bethlen Zsuzsanna lev.].

szűkesítés szegényítés; restríngere, sárácire; (Ver)minderung, Verringerung. 1808/1809: sok izbe midőn a piatzra ki mentünk szalonna vásárolni, a Fartzádiaktól kértünk egyet kettőt, de nem adták ... mivel már Pataki Uram summason mind meg alkutta; ebből tudom hogy igen felette Summás szalonnát szedett fel itt, még a piatz szűkesítésével [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

szűklít csökkent, kevesbit; a reduce, scădea; mindern, verringern. 1701: a' Soos Ur(am)* fizetésenek őregbitése, szűkítette a' köz jövedelmét [Kv; SRE 74. — *A kv-i harmadik pap]. 1809: Pataki István ... az publicumnak praejudiciumára, s' kárára kévánta az Szalonnát drágítani, s azok(na)k idegen helyekre valo ki adásával szűkíteni [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1823–1830: Eleget biztatott ő, hogy igyunk, mert a magyarok borral élnek, de én mondtam, hogy most már amíg Németországban utazunk, szűkíteni fogjuk a boritalt [FogE 206. — *Egy Tölpe nevű német].

szűkölködés nélkülözés; stare de sárácie/lipsă, nevoie; Entbehrung, Not. 1579: talaljak megh vrunkat Aggyak eleybe Az zegeny varosnak niomorult Allapattayt egy nehany eztendeoteol fogwa, mely ige(n) nagy insegbe, es zwkelkedese volt az zegenysegh mostanis mely sok zwksege vagio(n) [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1580: Akarwan azert effele zwkelkedesre tyzték zerent gondot vyssely, vegeztek hogy a subsidium es segitseg ekeppe(n) legie(n) meg [Kv; i.h V/3. 207b]. 1582: Az vtolzory Adoba fillier eseth, kit az zegeniek keozzewl Nemellieknek lathwan zwkeolkeodeseket el engettek f. 4 [Kv; Szám 3/VI. 9 Diósy Gergely not. kezével]. 1600: Az schola Mester Pal Deak, hogi megh iutot olaz orzagbol, latwan mind maganak s mind Annianak zwkeolkeodeset, Biro vram akarattibol atunk segitseglw neky fl. 2 [Kv; i.h. 9/IX. 33]. 1602: értém affele ruha* feleől zykeolkeodeset Mikes Mihalne Aszonnak ... es felette igen kere hogy neki zerezze(m) [UszT 16/21. — *Ti a szoknya]. 1620: Ezeknek vthana az Eőreősegeket fel keresuen; talaltuk hogy Vrbeőger Gergelyne az eő zwkölkedesse miat bizonyos zemelyeknek eőreők aron el atta az keozep vczaj hazat melj eő nekj elejteől zalot uolt [Kv; RDL I. 97].

szűkölködik 1. nélkülöz; a o duce greu, a trăi în lipsuri/sărăcie; Not leiden. 1583: Eothweos Demeter al(ia)s Kobak vallia, Laktam eztendeigh Eothweos Orbannal De Nem zwkeolkeodeot mind ewzt marhaia mindene volt [Kv; Tjk IV/1. 117]. 1629: szűkeolkeodeott Zuponicz Gabor es sok szantofeoldit idegenitette el [Kv; Tjk VII/3. 83]. 1681:

semmi szűkeget nem írja kgd edes Ura(m), hogy tudhatna(m) hogi mivel szűkölködik kgk [Körtvélyfája MT; BálLt 1]. 1731: az Kis Aszszonyokat ... igen Cziffrán nem tartották, neha szűkölkötte(ne)k is mint sem bővölkötte(ne)k [Marossztkirály MT; Berz. 13. III/15]. 1802: nintsen hogi mivel élylek mivel tartsom és ruházam magamat és Házom tselédeit, Aratáskor mindenkor leg inkább Szűkölködtem 's Szűkölködtem a Gabona nem létele véget [Somkerék SzD; JF 36 Bakos Gergely ref. oskolamester lev.].

Szk: *befaló kenyérben is ~. 1845:* szegények vagyunk gyermekünk van s nints miből éljünk, — 's neha bé faló kenyéren is szűkölködünk [Dés, DLt 502].

2. vmi nélkül ~ vmiben hiányt/szűkséget szenved, vminek hiján van; a duce lipsä de ceva; etw. entbehren. 1570: kertek volt Byro vramat es az Tanacyot hogi eo k. az hataroknak megh wytasara gondot viselnenek ... erthyk varoswl eo k. hogi Jgen ely Nyomultak az hatar dombok, zwkeolkednek wytasnelkwl [Kv; TanJk V/3. 18a]. 1578: Az also hora Az keozep kapw felet gondwisesel nelkwl zwkelkedy, es ninchy ky hozza latny (!) ... keryk eo kegmet Byro vramat tanachyawal hogi erre is vyssellyenek gondot [Kv; i.h. V/8. 177b]. 1586: ez olah ... eo maga bwneosse teotte magat, Azert holot a bizonsagh orzagh teorwenie zereant valo lur(amen)tumnalkwl (!) zwkeolkeodyk, Azert Az Actorok eskeggienek Rea, es az olahot Akazzak fel [Kv; TJk IV/1. 560]. 1604: ha palant nekwl Zwkelköttek hozathatnek En palantot [UszT 20/320 gal lazlo Zent Ersebeti zabad zekel vall.]. 1631: az szegeny aszszoni allatok mikor Vroktol megh fosztatuan coszuegisegben maradnak meli igen giamoltalansagra iussanak, es mely igen szwkeolkeodyenek otalom nélkül es gondwiseselnel kül [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 2 Sükös György végr.]. 1641: az soofalui Aknank ighen megh kezdett bontakozni es tisztitas nelkeul szwkeolkeodni [UszLt IX. 75. 8 fej.]. 1657: Hallottam aféle kufár hírt, hallottam hogy mindenben bőségben volnátok, csak az szép fehér kenyér nélkül szűkölködötök s meg bor felől [TML I, 50 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1660: Mindenik fel bizonsagh nélkül szwkeolkeodik [Kv; TJk VII/3. 249]. 1716: még edig itt nálunk igen kegyetlen nagy Téli idő vagyon, fa nélkül nagyon szűkölködünk [Méhes TA; ApL 2 Makkai Mihály Apor Péterhez]. 1771: valami kellett egy nagyúri asszonynak életében, mindene volt, semmi nélkül nem szűkölködött [RettE 259. — *Wesselényi Ferencnének]. 1777/1781: (A) Templomnak belső kszületi, Botozattyának le omlásával (!) le Szedettek ... azon Udvari Templom most belső kszületi nélkül Szűkölködik [Alparét SzD; JHbK LII/4. 10]. 1807: Szekelly Mihály Uram ... beszéltette, hogy többi Gyermekei tsak akkor jönek hozzája mikor valami nélkül Szűkelkednek [Sinfya TA; Borb. II Gombási Péter (26) ns vall.]. 1823–1830: Írtam Beckmann János oeconomia professorról, és hogy nekie egy székely eke modelljét ígért, mert az európai nemzetek ekéi közül majd csak e nélkül szűkölködik [FogE 217].

szűkölködő I. mn nélkülöző, hiányt szenvedő; nevoias, sárac; notleidend, dürftig. 1576: ha hwl oly Zegeny zwkelkedeo lakos zegeniek vadnak, Az quarta leowedelmbeol Taplaltassa eo k. Byro vram zegenieket Illien zwk Ideoben [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1599: Jaray Janosnenal egi zegeni Azzonnak attunk isten newbe (!) d 16 Mint eo maga is zegeny beteges zűkelkedeo Azzony allat, A massikalis banik, attunk d 14 [Kv; Szám. 8/XVI. 41]. 1600: Egi nehani

zwkelkedeo deakoknak veottwk (!) kinieret, hust, azalekot fl. 1 d. 10 [Kv; i.h. 9/IX. 28]. 1602: aggya az harmincz hét forintot Jspotalyba, Praedicatoroknak, Es egyeb zewkeolkedeo zegenyeknek az houa k(egyelme)tek gondoljja [Kv; RDL I. 73]. 1662: Pénzen adták el az igazat, a szűkölködő szegényt egy öltösarun* [SKR 708. — *A bibliai Ámos próféta idejében]. 1794: Tisz. Verestoi György Uram ... kéri ... Hogy terhes nyavalyája miatt következett szűkölködő sorsát Házának meg tekintvén fizetéséből hátra lévő Restantiáinak ... egyszeriben lejendő ki adattatása iránt Rendeles tétetessék [Kv; SRE 293–4].

Szk: *vmi nélkül ~* vmiben hiányt szenvedő. 1780: mig a Verő nélküli szűkölködő Verős kovátsok ki nem elégtettnek, senkinek 30. Vas tsináláson felyül valo szabadságot ne engedjenek [Torockósztygyörgy; TLev. 9/16].

II. fn nélkülöző személy; (om) nevoias; Notleidender, Bedürftiger. 1582: Az ado zedeok ... Zegenyeknek Niomoruultaknak es betegeknek es egieb zwkeolkeodeoknak az Adobol Engettenek ky theot ez eztendeoben f 34/61 [Kv; Szám. 3/VI. 9 Diósy Gergely not. kezével]. 1585: Zeghenyeknek Niomoruultaknak, Bennaknak, es vgmint illien Draga Wdeoben Zewkeolkeodeoknak, Egetteknek ez tellies eztendej Adozasban f 33/49 [Kv; i.h. 3/XXIII. 8]. 1702: tettzett a' T. Consistorium(na)k ... fel venni minden holnap(an) az első vasárnapot ugj, hogi egieb szűkölködőket akkor el hagyván, hirdessek ki az Ekklesia sok rendbéli szűkségeit es adakozzanak a' kő lábokon ezen jó végre tetett, záros perselyekb(en) [Kv; SRE 79]. 1770: A jövevények s szűkölködők patrónusa* megholt [RettE 222. — *Teleki Ádám]. 1840: Ezen folyó 1840dik esztendő október 18-ik, a nemes eskütség által adatott káposzta földekben szűkölködőknek* [Taploca Cs; RSzF 162. — *Köv. a nevek fels.].

Szk: *magánál ~bb. 1676/1681:* minden Ember nem avégre születik ez világra, hogi egyedül csak maganak élylen s (sten)tul adattatot Jokbul maganal szűkölködebbet ne részeltessen [Vh; VhU 266 Thökölly Imre adománylev.] * *valóságos ~. 1829:* Valóságos szűkölködőknek dolgat és élelmet adni nem pedig henylő, dolgat kerülő kudasakat* táplálni, használtattnak e' szerént, a' nemesebb Tzélra határazat kegyes adományak; az alkalmatlan koldulást tsak kevesiteni tzélja ezen joltévő Intezetnek [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám. — *Egy kéz cruzával koldusakat alakra javította].

szűkölkő ?sovány/keveset termő föld; pámínt slab/neroditor; magerer Boden. **Hn.** 1786: a Pap Szűkölkőjén (k) [Nagypacal Sz; EHA].

szűkös I. mn 1. kevés; puñin; wenig, knapp. 1570: Myert az vristen az Bornak Illyen zwkes voltat Attha Immar Egynehan eztendeotwl fogwa, Es az zeoles Embereket az zeolenek Myweltetese Igen megh fogiatthoztata ... Byro vram vallazon keth Embert hozza kik(n)ek hyreknelkwl senky ó Borth Neh kezdnessen [Kv; TanJk V/3. 5b]. 1662: az innepeken igen szűkes leszen az félé^a és igen megkívánatik [TML II, 277 Kemény Simon Teleki Mihályhoz. — *A tyúk és a tyúktojás].

2. nélkülöző, szűkösködő; nevoias, sárac; Mangel an etw. habend, dürftig. 1778: Meg tekintvén azért ezen nyomorult szűkös állapotját, eő Kegyelmei adának ... tizen öt vftokat Csiszár Borbára Aszszonynak [O.déllő TA; Dob-Lev. III/522. 1a]. 1787: (A korcsmárosnak) Porkurán nin-

tsen több restantiája mind öszve 200 forintnál, azis mind szűkös embereknél vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

II. *fn* nélkülöző, szűkösködő személy; persoonā nevoiașă; Mangel an etw. habender Mensch. 1659: édes Sógor uram, Kegyelmedet bővönsnek tudván agarakbúl, magamat pedig igen szűkösnék, kérem küldjön egy pár jó agarat [TML I, 453 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Az békességtől penig ne is fusson Kegyelmed, ha jó formában kínálják meg Kegyelmedet vele, feltevéen azt Kegyelmed, ki legyen az német, a ki mind emberbúl, mind pénzéből nem szűkös [TML VII, 395 Székely László ua-hoz]. 1717: most ujjalag el küldöttem egy gyalmozckámot Méhesre ha valamit tehetnének velle, hogy Sogorkáimnak is succurrálhatnék a bójtre, itt pedig éppen Szűkösök vagyunk friss hal dolgabol [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez]. 1778: Szeretném tudni, hogy van Öcsém Uram Lo dolgából, mert ha tudnám, hogy Öcsém Uram szűkess volna csak küldenék egy Campagni Lovat Öcsém Uram(na)k [Dédacs H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

Szk: *vki/vmi nélkül* ~. 1572: az Safar vram ... mikor penznelkwl zwkeosek volnanak, Az Byro vram Izenetyre Ne tegienek alkolmatlan es Tyztesssegh kywl valo Bozzwsgas valazt [Kv; TanJk V/3. 55a]. 1637: Hallotta(m) akkor ejel mikor ki uontak vala az legeniek az Aszont az ablakon, hogi azt monda ez az Szekely Istua(n) neki, hogi mi nélkül voltal szűkös edes Katam nem birlak penzemel [Mv; MvLt 291. 107a]. 1661: édes lelkem, bizony igen jó egészségben vagyok, csak nálad nélkül vagyok szűkös [TML II, 181 Teleki Mihály Veér Judithhoz].

III. *szk-ként; in functie de adverb; als Adverb gebraucht*: majdnem, szűkösen; (care este) aproape (de o anumită greutate); knapp. 1588: Vagyon egy thwrkeses gywro teotot Niom egy Araniat Zwkeós (!) [Kv; KvLt Inv. I/2. 13].

szükség 1. hiánya annak, ami kell; nevoie; Not, Notwendigkeit. 1577: Meg ertettek eo kegmek Byro vram zawabol az chyery Clastromba valo Mester, es pap dolgat ... Es ha zwksegh lezen az fayedelmetis eo kegme talallya meg, es a my Job azt chyelekeggie eo kegme tanachyawal, hog az istennek Tiztesse (!) elo mennye(n) [Kv; TanJk V/3. 151a]. 1599: az In causam at (tractus)nak procuratora teob akkori felelethi kezeott teott ilyen zoot, Myuel az en zegeny Vramath Radak Andrasth Kerezthuri Christoffne Azzonyom zolgaia által megh Intette, hogy Jobbagit ne haborgatna, Es az Alprethi hataron se Nyulaztatna, Miuel Vranakis gyakortha arra zwksege volna [Dés; Eszt-Mk]. 1620 k.: Ha ky maga oda az havasba kazalnj ne(m) mehetett avagi szwksege ne(m) volt reaja az rezet masnak zabad ne(m) volt el adnj, ha el atta ky vezet az havasbol [Cszs; Ks 90]. 1633: az lecezetis megh vötmem vala, de azt mo(n)da hogi had legje(n) most ninczjen szűksege rea, megh tanallia en nallam [Mv; MvLt 290. 117b]. 1648/1650: Vegeszték eo kglmek Cehwl, miuel ertik az Tegely dolgabol valo panaszkodasokat, hogy nemely vraink sokadalmas üdeoben az Teglyet ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittananak velle, hogy jeoven-deoben az Tegliet senki egy Mesteris, maga szamara egyedwl be ne vegye, mivel hogy az Ceh keonyweiben irastis talalunk rolla, hogy regentennis Ceh szamara szettek be, es egy arant osztotak fel velle, az kinek szűksege volt rea [Kv; ÖCJk]. 1679: A Jozsagh szolgáltata(na)k modgya specificálva lévén az Urbariumban aszt eo kglme á szerint kövesse el; mikor minek ideje lészen aszt vitesse végben

véllek; vigiazvan az időnek és az szükség(ne)k alkalmas-sagira [Vh; VhU 673-4]. 1708: Ami jövedelmek lesze(n) az templombol azt egimas között oszák fel. melljre mondá Pap János ur(am) nekem ne(m) sok szűksigem az ő p(rae)-szkuráiokra [Velkér H; Ks 101]. 1733: eddigis ob loci distantiam Semmib(en) Ngod(na)k szolgálai s gratificalodni nem tudtunk ... karora és támaszra menyib(en) lészen Ngodnak szüksége ... jo szivel lehetőségünk szerént igyeke-zünk complacalni [ApLt 2 Miklósvárszék Apor Péterhez]. 1741: szüksége lévén a Falunak egy szuszsekotskara, melyben a kaplárnak holmi egjet mását tedgjuk [Mezősályi TA; Ks]. 1758: valami jo gyapotra is volna szükségem, minthogj lenem az idén kevés lett, azzal potolnám fontatá-somat [Zsibó Sz; WLT Árva Daniel Polixéna lev.]. 1806: Egy Jozsagot vásárolván meg itten N Lăkon azért minden pénzemet ki kellete adnom ... most ujra más vásárom ad-ván elő magát, 100, Száz Rf. (!) vagyon szükségem [Nagy-lak AF; DobLev. IV/896 Dobolyi Zsigmond lev.]. 1895: Kérem, méltóztassék az elbeszélsem kéziratát nekem visszaküldeni. Szükségem van reá [PLev. 173 Petelei István Gyulai Pálhoz].

Szk: *a ~ hozza*. 1594: Amy nézy Az Algiuk, tarazkok, es ahoz valoknak el vontatásat, mely tereh visselesben ha a zwksegh hozna, kewantatnék Ne tala(m) Az zaz vram lo-wainak Barmainak oda Adasa, az eo kgmek kichinded reghi zabadsagok ellen [Kv; TanJk I/1. 237]. 1671: Az vá-radi pasának is megirattuk okát, miért kell bizonyos hadain-kat kiszállitattunk, más végre ne gondolja, sőt maga is le-gyen készen, hogy ha az szükség úgy fogja hozni, jöhessen mellénk [TML V, 525 a fej. Teleki Mihályhoz] * *a ~ kívánja*. 1571: En azirt k. mint vramat s barathomat arra kjre(m) az Emberrel eljitesd meg az törwinben meg Nio-mot keszeseket, mert mondo(m) Zeginiek s ninczie(n) my-vel fizetniek kjt ha .k. myvel hasonlatos baratsagall mykor az Zwksig kiwannia akarok .k. lenny [Retteg SzD; BesztLt 3514 Barius Janos Rettegi porkolab a beszt-i bíróhoz]. 1589: Eo kegme^a huiassa hozza Lwkachy deak vramat es aggyon hywatalt neky, hogy az mykor az zwksegh ky-wannya, legyen gongyva rea, az my az fizetes dolgat nezy arrais eo kegme visellyen gondott [Kv; TanJk I/1. 97. — *A bírő]. 1604: Azonkeppen ezendeot által az harangozonak es Trombitasnak Toronyban valo vigiazasra giertiat tartoz-nak Venny, az harangozonak penigh holt awagi kowach Zenetis amenyere az Zwksegh kewannia [Kv; RDL I. 77] * *a ~ mutatja*. 1561: Mydön az zwksegy mwttatya az mestherek zombatnap gwllyenek egbe [Kv; ÖCART]. 1567: Ennekem vrunkttwl Ew felsegettlw Tanusagom vala, hogy En az k. vydekerol, valo nepett, mynd adyg meg az zwks-sag mwttatya ... Jtt az Ew felsege hazza myen Tarttozt-tassam [Kővár Szt; BesztLt 52 Horwatt Janos kowary kappita(n) a beszt-i bíróhoz]. 1573: Igen keryk hogi legen zorgalmatos gongyok rea, valamyt Jobban Twgia eo k. for-gatny, Ne kemelliek az Mwntak valamely fele az zwkseg Mwttatya, hogi vezteg halgatas myat Ne Jeoien teob tereh eo kegre es az varosrais keozensegel [Kv; TanJk V/3. 78a] * *aprólékos/aprós* ~. 1677: Várbeli apros Szűkségekre Erogaltam vasat Libr. 27 [Kővár Szt; Utl]. 1714: béres ekékhez kívántato aprolekos szűkségekre per integrum An-num erogalodott fél Rud vas es pánt No 4 [Balázsfa; Utl] * *derekas* ~. 1670: a Kegyelmed jó akaratjára még ezután leszen derekasabb szükségem, próba köve is leszen a Ke-gyelmed s köztem való confidenciának, kötelelességnek [TML V, 84 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

2. szükséglet; necesitate, trebuință; Bedürfnis, Bedarf. 1584: Ertek varosul Biro vramtol hogy sok Zeoksegek Je-
vüenek eleo holot vrunk eo Ngais ide akarna leony, az
keoltsegh penig zewkeon volna a' Saffar polgar vrainmal
Annak okaert az zewksegek be telliesitese vetettek
Adot, Egy Wonasra fl 1 [Kv; TanJk V/3. 286b]. 1589:
Mely priuilegiumok tartassa zerent efele barany bört az
Mezaros Mesterök ekedigh chyak az Zeochyeknek Attak
volna el, Es ekeppe(n) egymas zwksegenek Minde(n) ban-
tansnelkwl szolgaltak volna [Kv; MészCLEv.]. 1603: inthk
eo kgmek Ado zedeo vrainmat, hogy ... biro vramnak az
mostani zwksegre suppeditalianak keolcheget [Kv; TanJk
I/1. 442]. 1623: Ha pedig valamy Extra ordinariium Zw-
ksegh occuralna melyet az Eö hetib(en) valo zegenysegh
Zolgalattiaual veghez ne(m) vihetne hertelen olliankor
teöbyczye annyuall, az eleötte valo Zolgalatot supplealia
es azoknak akory valo zolgalatiokot tugia ky Jgazan
[BGU]. 1657: az szombatnapi bomemisszaságnak fogadott
böjtjének megszegését ... cselekedtem kedvört inkább,
mint szükségért [KemÖn. 248]. 1677: E' Szegény Hazának
állapottsá, a' mint egyebekben-is ugy a' Kapu Szám után
járando adojok dolgában-is, külömb külömb karban forgott
eleitől fogva, és az időknek, s' azokban lévő szükségeknek
mivoltokhoz alkalmaztatot, az Ország lakosinak-is számok-
hoz képest [AC 67-8]. 1681: semmi szükségem nem írja kgd
edes Ura(m), hogy tudhatna(m) hogi mivel szűkölködik
kgik [Körtvélyfája MT; Bállt. 175: (A zsindeyből)
hirtelen kívánta a szükségre distrahaltatni kellett, de mos-
tannis mint edgi hatezerig valo in paratis lévően ha mikor
kglmd parancsol íranta el vihetik [Beszt.; WassLt.]. 1756:
Midőn az itt valo szegénység az itt valo magyar Pappal
valami szükségéért Instantiat irat az Urak eo Ngoknak,
akkor ... Molduán Vonya, szidja, gazolja a' Papot, és tiltja
hogi ne írjon [Galac BN; i.h. Dipsán Togyer (26) zs vall.].
1781: Csatoai Samuel Vram ... azért kívánván Cserét hogy
külomben szükségének nem succurálhatott [Mezőbánd MT;
MbK XI. 61]. 1801: hogy ha ... az Ecclesia gyüleseit el
mulattya ... az a személy egy mforintig büntettség meg,
és aszt el mulhatatlanul az Domesticus Curator
Exequatassa, és az Ecclesia szuksegei közze incassallya
[M.köblös SzD; RLt.]. 1823-1830: Ezen Öexcellája nagyon
bosszankodott, azt mondván, hogy nem is szorult a király
fizetésére, mert a proportione többje vagon, mint a
királynak az ő szükségéhez képest [FogE 146]. 1847:
Varga Katalin ... az templomból kijövő emberekhez
beszédet tartott, s azt mondogta, hogy az uradalmi erdőkből
szükségeikre fát vághatnak [VKp 262].

Szk: ~ét beéri. 1595: ezeket az kiweol weot es tartot
barmotis tartozzanak Az mezarosok, az Mezarlasra be
hozn, ha az belieghzet barommal az Mezar zek rendit es
zwkseget be Ne emek Akarminemew wdeoben. Azonkep-
pen Mestersege veztesse Alat [Kv; TanJk I/1. 259]. 1782/
1799: minek utánna az Erdőknek fel osztása meg esett, a'
Falusiak is ugy meg szűkültek fa dolgából, hogy a' magok
szükségeketis nem igen érik bé véle [Torockó; TLev. 5/16
Transm. 366] * ~ét (ki)pótolja. 1807 k.: En voltam' nehaz
Székelly Mihály Uramnak tíz forintakkal ... mivel egy
ökreml el karaszadván hogy abbéli Szükségemet potollyam
... kértem ő K(egye)metől tíz forintot [Sinfva TA; Borb.
II. — "Ti. adós]. 1828: olyanokis vaginak köztök' hogi ha
pénzen nem kapnak, a' Nagyságotk és mű Jármás és Fejős
szarvas Márháinkat kezdik meg nyuzagatni 's igyis ingenis
ki potolják azt a' szükségeket, a' melyly ugian tsak minnyá-

junkra nézve felette káros lenne [Torockó; TLev. 13/3. —
"A vásárlók között] * ~et teljesített. 1823-1830: én is min-
denre ügyeltem, minden szükségeket" más által teljesített-
tem, s ők még a csizmahúzóknak is megfizettek [FogE 164.
— "Az úrfinak és a doktornak] * ~re fordít/fordítatik.
1670: Arról is Kegyelmed nekem parancsoltassan, ne en-
gedjen eldissipálni" és más szükségekre fordítani, hanem
kérjem elő [TML V, 49 Telekj Mjhály Nalácz Istvánhoz.
— "A sóból befolyt pénzt]. 1697: a' meh ser es szalad ser
hasonlo szükségre fordítassak [Dés; Jk] * derék ~. 1662:
Kiket a fejedelem maga is, míg a derék szükség nem kíván-
na, örömet lecsendesíteti vala, bizonyos embereit is küld-
vén avégett parancsolatjából hozzájuk [SKr 515] * házi ~.
1846: Meszáros János ... 30 Rf váltó fo(rint)okra
oly hozza tétellel büntetődött hogy azon tömög, a Ns város
altal, a most ujbol fel allitando dolgozo haz züksege pótlá-
sára rögtön által adassek [Kv; ACProt. 16-7] * házi ~.
1753: Valjon a' kész költő pénzen minden pénze értetetteti-
ké, vagy penigh csak az a' miből minden napi házi zük-
segre költött vagi költeni szokott? [Harasztos TA; Ks 14.
XLIIb vk]. 1843: A bányászathoz, tüzelésre vagy egyéb
házi szükségekre s telkeik békerítésekre ad-e a kamara fát?
[Vkp 131 vk] * igaz ~. 1596: Az egi haz fiak Igiarto Simon
es Marek Miklos deak vram zam adassok ... Exitus. Az
Egi hazra, Scholara, es egiehe fele ighaz zewksegekre
elémosinara (!) keolt f 252/32 [Kv; Szám. 6/XIX. 21] *
költési ~. 1843: (Varga Katalin) nem kíván egyebet, csak
annyit, hogy élelmi és költési szükségéit fedezhesse [VKp
113] * közönséges ~. 1572: (A sáfárok) eo k. paranczo-
latyara kessek es Engedelmessek legenek Minden Ideoben
hogi seh az feyedelem sem az város dolgaiban eo Myattok
fogiatkozas Ne Essek, keolcek az eo reyaik Byzot varas
Jeowedelmet az howa Byro vra(m) az fejedelemnek es
keozeonseges zwksegenek Meg zerzesere paranchollya [Kv;
TanJk V/3. 54b]. 1790: A mikor a' Szőlős Gazdák akarmi
némű Birságot el költeni egyben Gyűlnek ... és ha a Birság
<3>m forinton fellyül valo lészen az azon fellyül valo része
a közönséges Szükségre meg hagyattassék [Karacsonfva
MT; Told. 76]. 1799: minden esztendőnek kezdetén a
falunak közönséges szükségéi ... a falu Lakossaira fel
rotassanak [Kv; AszLt Nr. Reg. nyomt. gub-i körrend. 6014
és 6463] * mindennapi ~. 1621: az mindennapi szükség-
felette sok volna, meljhez kepest kwantatnek hogi eo
kglme Az ado fel wetesredől prospicialnanak [Kv; TanJk
II/1. 316-7]. 1677: az Országban ... hogy se a' Fejedelmek
Czejt-házai, Várai, és mindennapi szükségéi meg ne fo-
gyatkozzanak ... arról illyen mód végeztetet [AC 134].
1733: Nállunk a Tehén s Lo potollya mindennapi zük-
ségünket, mivel feles Tehenek jármoltatnak [M.léta TA; JHb
II. 3] * papirosbeli ~. 1681: iria kgd edés Ur(am) Papirus-
belj szükségét [Körtvélyfája MT; Bállt 1] * pénzbeli ~.
1572: az Saffar vrain ... mikor penznelkwl zwkeosek vol-
nanak, Az Byro vram Izenetyre Ne tegienek alkolmatlan es
Tyztesssegh kywl valo Bozswagsow valazt, hanc(m) megh
Beochwlyek Byro vramat, Es Jo Bezedel erteny agyak biro
vramnak az penzbely zwkseget [Kv; TanJk V/3. 55a].
1768: Mostan ... történvén Abrahám Joseffné Sipos Anna
Aszszonnak rementelen de igen szorgos penzbeli züksege
... nagy Hold földek(ne)k reluitiojaval ... meg kinaltatta
[Ne; DobLev. II/391. 1b] * súlyos ~. 1568: Elseobe amy
az Vrunk eo Nga kewansagat Nezy hogi sok kileomb ki-
leomb fele Sullios zwksegenek be telliesitese Ostor Ado-
ba Negy ezer forintot kewan es ker az Varoson, Eo kgmek

varosul nem itilik hogy ez Vrunck Akarattia semminelkwl el mullicek [Kv; TanJk I/1. 31] * *tábori* ~. 1682: Tabori szükségre fel szedett ighen ösztövére ökrök [Vh; VhU 695]. 1683: Fogarasbol Szalittanak az Tabori Szükségre Radnotra Harom vasas es Tiz fako, Záros Ernő szekereken Elest [Utl] * *téli/télre való* ~. 1579: Iryanak eo Kegmek Barbely Georgnek hogy heaba ide zekeryt ne munkaltassa, mert Az Zegenysegh pincznelkwl semmy keppe(n) az borokat ky nem adgya nemis adhattya Miert hogy telre valo zwksege-nek megh zerzere kenzerlyette Az boroknak el Adassara [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1704: Ma parancsolt ki a generál a Maroson innét valókra, hogy mindeneket béhozzák, hanem csak a télre való szükségekre hagyjanak élést [WIN I, 272]. 1731: Hogy idő meg nyérésevel az eo Felsege Militiája Téli szükségéről illendőképpen providealthassék, pro 7ma futura Septembris edgyben gyólni, és a Fő Tiszteket s helységek Deputassui és convocalni szükségesnek itültk [Kv; ApL 1 a gub. Apor Péterhez] * *temetési* ~. 1679: Ugián ezen színben temetési szükségre czinalt gyalult deszkás, pártázatos, csak fejezen valo, P(rae)dikalló szék nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 84]. 1771: erogalodott Temetési szükségre 822 Mf és 47. pénz [Kendilóna SzD; TKI Teleki Pál hagy. Cseh Benjámín de Miske nyil.] * *tüzi* ~. 1785: Minthogy tsak félénnyire vagyon Tüzi szükségünkre Erdőnk, Szükségünket ... a szomszéd Faluk Határairol pénzünkkel potólljuk [Torockó; TLev. 6/1. 12b-13a] * *üvegcsúrnék* ~. 1817: meg vagyon tiltva a' Fenyő fát és Deszkát az üveg Csúrnék szükségén kívül egyéb kereskedésre fordítani [F. árpás F; Tsb 46] * *választáshoz való* ~. 1687: Kglmed Nemzet(e)s Recsej Boér Sigmond F(o)g(a)r(a)si Vice-Kapitány hívünk parancsolatunkbol adasson mindgiárt választáshoz valo Szükségre harmincz font fekete ónat. Libr. 30 [Szád. Bornemisza Anna fej. asszony rend.] * *várbeli* ~. 1677: Várbeli apros Szükségre Erogaltam vasat Libr. 27 [Kóvár Szt; Utl]. 1679/1681: minden féle vetemény annyi legyen benne, hogy a mi a várbeli szükségétől megh marad benne, aszt adhassák el, és a kerteszt Conventioja szerint Contentálhassák azzal [Vh; VhU 675. — *A veteményes kertekben] * *vitéli* ~. 1688: az Romaj Császár eo Felsege az Maros Vasarhelyi Statioban levő Vitezi szükségekre, honnan, micsoda féle, es mennyi számu élés limitáltatott legyen [Told. 2 fej.].

3. *vki/vmi* ~. 1562: Biro v(a)m es az polgar vrain marattanak adossa lakatos peternek ó felsege züksegere kit miült egy zabolath [Kv; Szám. 1/VII. 128]. 1583: azt yrja felseged hogy gyeöngyeth felseged az lffyw azzonyonk zwksegere nem kwlndhet [BáthoryErdLev. 46]. 1590: Egy Tyknak vallo kossart veottem vrunck zywksegere ... d. 10 [Kv; Szám. 4/XXI. 48 Kis István sz kezével]. 1594: 12. Januar(y) ... Vrunck zwksegere az mely Onath vittének anak az el vagasatol att(m) f — //8 [Kv; i.h. 6/VI. 4]. 1596: vrunck zwksegere suttnwk kettejwel tykmont f — //64 [Kv; i.h. 6/XXIX. 6 Bachi Tamas sz kezével]. 1670: im mostan (mígen más provisióknak lehet) száz tallért küldöttünk szükségre Kegyelmednek [TML V, 55 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1830: Mint népes communitásunkban communitásunk tagjai épületbeli bomákat, eszközöfákat, kerékfákat kérek szükségre a szokott talmas erdőből [Árkos Hsz; RSzF 115].

Szk: *ármáda* ~. 1705: Havasalföldében erősen szedik az árpát, zabot és egyéb gabonát az bėjövő armada szükség-

gére, minthogy gondolják, hogy Erdélyből ki nem fog telni sustentiójok annyi népnek [WIN I, 585] * *eklézia/(szent)-egyház/templom* ~. 1507: ha katonak fya lezen azt meg tarca, ha pedig <leanya?> lezen azt el agya es az Eghaz zwksegere <fordicia?> [NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. 1599: Vettünk az templum züksegere hozzufürw dezkat f 3 d 54 [Kv; Szám. 8/XVI. 27]. 1607: marton Gergely az feketes elue hagiót egj hold feoldet Az Zent egj haz Züksegere, Becz Imreh uram ugj adot uala azon Zent egj haz züksegere az feoldre f. 1 [Szentsimon Cs; BLt 3 Gede Janos pp vall]. 1699: kik közzül az első, az Ecclesiának minden belső jóvedelmét percipiallya, és Curator Uramék kezeken administralvan intacté, az ő kegyelmek akarattyából Salarista Vraiméknak, és az Ecclesia züksegeire erogallya hűsegesen [Kv; Ref.egyh.lt X. A. 9. — *A kétkvartás közzül] * *épület/ház(a)* ~. 1578: Mywelhogy penigh Dorombarnak beweb hatara wag(on) mind cöker, ewnew, es dyzno bannoht ott tarchon, Kysfalwdon chak anny legyen, a menninek hazna neköl az haz Züksegere el nem lehetnek [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E — 136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kowachocz ut. Math. Niary gondv-höz]. 1585: attunk ... Sendel szeget ez epiletnek züksegere tizen harom ezert, melnek az arra tezen ... f 4. d. 55. [Kv; Szám. 3/XIX. 35-6]. 1657: Egy kez vonotis vettem haz züksegere fl. — // 70 [Borbec AF; WassLt Perc. 27]. 1677: Paraszt embertől-is a' Nemes ember, maga háza szükségére, és nem kereskedésre, szabadossan vehessen; de egybírát kereskedésre valo mézet és viaszszat ez Országban senki szédni és venni, annál inkább ki-vinni ne mérészellyen Fejedelmek engedelmekek nélkül [AC 230]. 1750 k.: Nem szabad pedig krajnik uramnak maga háza szükségére ... csak egy szálát is fordítani [Déva; ErdO II, 117] * *falu* ~. 1820: vad gyümölsős fák kün a Határon a' Borozdákan vagynak a Falu Szükségére elegendők etzetnek valok [Bogártelke K; KmULev. 2] * *fiskus* ~. 1671: Végeztük azt-is hogy mikor Nagyságod edgyik lakó helyéből, másikba indul, akkor a' Fiscus szükségére valo szekerekre Hopmester Atyánkfia kötelessége szerént provideállyon [CC 31-2] * *konyha* ~. 1640: Vayat, minden esztendőben faluiul negy eytel vayat tartoznak az koniha züksegere be szolgáltatni [F; UF I, 708]. 1670: Adtam Borsolo Mathenak ... az ő Nagok konyháya züksegere fű szerszamokat [Utl]. 1688: huszonöt pénzen vött konyhánk szükségére százharmincöt berbécseket in fl. 176, 25 nro 135 [Fog; AUt 528] * *köznek* ~. 1593: Mikor az Lakatos Albert feleol az dezka koszt ... megh chinaltattam ... vettem ... egi kozorwfát azon keoznek zwksegere p(ro) f — d 24 [Kv; Szám. 5/XX. 131] * *község* ~. 1597: az Mezarossok ... tartozanak elegendendo húst fogiatkozasnelkwl wagny az keossegh zewksegere [Kv; TanJk I/1. 300]. 1735/1760: A Falu körül minden felől lévő Pásintas helyek is, in modernis Terminis ökr talimas és egyéb marha legeltető köz hely végett, mind az Possessorok, az kösség szükségére indivise hagyattassanak [Elekes AF; DobLev. I/164. 8] * *majorság* ~. 1640: (A szántóföldeket) a falubeliectol mostan el foglalvan az Ur eo Naga maiorsagha züksegere azokat szantiaak az Varhoz zabnak [Vád F; UF I, 711] * *malom* ~. 1577: bwk deszkakat bowe(n) faragtassanak az molnok zwksegere [Kv; TanJk V/3. 154a]. 1590/1593: hordottak eppwltre valo faatt az Malom zwksegere [Szentmargita SzD; Ks]. 1771: vitenek ... fákat ... Dévára is ... az Dévai Malmok szükségére kalás fának [Nándra H; Ks 93. 19. 6] * *milicia* ~. 1703: Szükségeskeppen

kellet nekünk Guberniumul Privatus Atyankfaiatol Szaz ezer Rhenes forintot költsön anticipative fel vennünk az eo Felsege Militiaja Szükségere [UzsLt IX. 77/71 gub.]. 1705: mind az ő tiszteit a régi mód szerint helyekre állítám és őket az úr őfelsége hűségére megeskettetvén, az ott levő militia szükségére naturalákat vetvén fel a körül való falukra, és amiben lehetett mindeneiket rendben hagyván [WIN I, 645] * *ország -ére*. 1566: Feoldwnkeon lakok hazahoz amy rez zanto feold es zenafw lwtina ... Aztys kegylmes Vrnk recusalyak, meg adny ... azokat az felseged adayara orzag zwksegera, az Articulos zerynt [SzO II, 183 a székely főemberek és lófők a fej-hez]. 1600: Chyanady Janos Malom biro vram, az orzagh zeoksegera az Malomnak Jeowedelmebeol administralt birak es tanach hely vrainnak kez penzeol harom zaz forintott [Kv; Szám. 9/VIII. 10a]. 1621: az mostani Orzagh zwksegera Gubernator vram eo naga, Kyralj vrnk eo felsege kglmes parancsiolattiabol, Szaz Gialogot kewanna az szegenj varostol harom harom hopenzel hogj eleő allassunk [Kv; TanJk II/1. 321]. 1677: ha kinél inscriptioban volna valami jóság, vagy Fiscalis Proventus, melyért az Ország szükségére pénzt adot volna-ki, vagy penig jámbor szolgáltyáért inscribáltk volna valakinek; afféle Bona Fiscaliae, vagy Proventus Fiscalis ... szabadon a' Fiscus által minden időben kiváltathassék [AC 43-4] * *(saját) maga -ére*. 1584: Bathory Istvan capitansagaba arulattott uolt kiremis zerinth maga züksigire bortt ki keozeottók [BáthoryErdLev. 147 Báthori István az erdélyi hármastanáchoz]. 1593: vgian Ezen ouar szorosaban vallo padimenttomoszasra kellett szajatt maga(m) szuksigire Hozott köuett oda Adnom [Kv; Szám. 15/XXIV. 6]. 1718: az él szőköt bacsnak gyütemenyt él vitte es magá süssegire (!) Fordittatta [Mezőbodon MT; KJ. Fogarasi János lev.]. 1762: Az utrizalt Berek ... M. Sz. Gjörgji hatarhoz tartozik ... Most ... Rosnyai Joseph Vram Vágattya és éli maga szükségére [Udvarfa MT; Ks 67. 48. 31] * *szegények -ére*. 1589: Adot uolt ó keglmek Restantiaba Twrot 5. Ket Berbencze sos teyet ... melj a' Zegenyek szükségere keolt [Kv; Szám. 4/XI. 12]. 1600: Az o varhely Swteo hazhoz az szeginiek zwksegera veottem egi Eoreogh Mustorogh Tekeneott f l d 25 [Kv; i.h. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp.m. kezével] * *tábor -ére*. 1562: beztherczeth tharthomanyarol, be hoztak az thaborra valo elesth ... Azth az elesth mynd zaman be hoztak my kezwnkbe az thabor zwksegera [BesztLt 72] * *udvarház -ére*. 1657: Az hűteos Kulcsar Keserui Miklos szamadasa szerint, Erogalodott, per Annum, az Udvar haz szükségere, Eczet, Ur. N. 23//2 [Borberek AF; WassLt Perc. 23] * *udvar -ére*. 1662: írtek, hogy az élést takarosan költse ... mert még udvarunk szükségére is sokanhat nem hozhatunk ebben a rusnya időben [TML II, 407 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1725: A megh döglött méhek lépeiből percipialta(m) libr 1 1/2 Ez az Udvar szükségére erogáldott [Kv; Szám. 54/IV. 13]. 1783: a Takács, és a Külsár a Kalota Szegbe voltak, edgyik Deszkaért, a másik pedig abroncs fáért udvar szükségére [Perecsen Sz; IB] * *választóház -ére*. 1685: kgd Fagarasi V. Capitany Hivünk N(emzetes) Boer Sig(mon)d ur(am) kgel(mese)n es igen Serio parancsollyuk az keze alat levő Onbol adasson az valasztó ház szükségére huszonöt font Onat libr. 25 [Szád. Borne-misza Anna fej. asszony rend.] * *város -ére*. 1559: Ha ... walaky megh thalalthathnek hogj ez yllyen wewth el adna, az olyan ember hwz forynthon Maradgyon, Ees az olyan penzth az waras zywksegera kewlczech [Kv; TanJk V/1.

58]. 1591: 22 die february ... Byro vram egez Tanach akarotyabol, vettem Zaz kopyatt, Az waros zywksegera f 28 [Kv; Szám. 5/I. 18]. 1662: Melynek Jnteresset az b. Tanacz le toette az Varas pénzébül; Es az feő pénzt assig-naltak ... Varas zwksegera [Mv; MvRLt Tomai László ki-jegyzése]. 1737: Az város szükségére adtunk Egi Mogyoro-s Tyukot [Kvh; HSzjP] * *vár -e*. 1571: Paranchioltanak Kdnek az Testamentarius wrak ... Ez waar Zywkseson kywaltkeppen walo dolgokrol, hog' Kd zorgalmatosson azokban el Jarwan megh Chyelekeggie [Szúv; BesztLt 3503 Petrus Zent Myhalyffalwy Casp. Zewch beszt-i bíró-hoz]. 1640: Mely malom vam jóuedelméből az Var zwkse-gera kett resz administraltatik [Fog.; UF I, 687]. 1676/1681: Czipot Ugi süttessen a vár szükségére ... egi véka buzabol hatvan Czipo sülljön ki; az korpat megh tarcza, azzal disznokat szoktak hizlalni [Vh; VhU 59]. 1718: Mellj erdőis ab antiquo tartatott és Conservaltott a Várnak siető és kiváltképpen valo szükségére [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *végház -ére*. 1677: A' Partiumbéli Vármegyék-is ... dézmájok dolgából arenda fizetésre rendeltessenek, de ugy, hogy ha a' Fejedelmek ugy itélík hasznosabbnak lenni, mind a' Fiscus és Vég-házak szükségere | Mint hogj vadnak oly Nemes embreke, kik elég értékesek, még-is annak a' Vég Háznak közönséges szükségére lovat nem tartanak, abban ez után ilyen mód observaltassék [AC 75, 226].

4. inség, nyomorúság; nevoice, lipsä, såräcic; Not, Not-stand, Elend. 1542: Isten byzonsagunk hogh az the k. hazabol ilyen zewksigbe el nem kywankoznank masswva mennie, de erővel öznek el bennewnketh [Fog.; LevT I, 20]. 1566: gjakorlatossaggal inditot mwnkeot az my nagy zwksegwink, es nagy nyomorusagban walo esetwnk, felse-gedet keoneorgeswnk által megh lelnwnk [SzO II, 190-1]. 1602: az vitezleo Baad azvagy vayda Istua(n) Doboka varmegheben Pancelchyeheh lako kengerittetwen az eo sok kwlomb kwlomb fele zwkseghi es fogyatkozas i-miath, vete zaloghban, egezzsen Keotelendbely Rez ioz-ghat ... az Kolosvary Pater lezsuitaknak, hatua(n) forintban [Kv; RLt O. 5]. 1615: Tudom hogj Anna Peter David Istvantol kert vala harom forintot szükségiben niavalliaia-ban [Zágon Hsz; HSzjP Czoma David (50) pp vall.]. 1657: Sebestyen György nemes ember ... az vensegh miatt megh erőtleneduen, es bizonyos szükségétőlis kenszerittetuen ... ennek előtte adossult volt kész penzel ... kett forinttal és kétt véka buzával [Mezőbánd MT; MbK]. 1694: Medgyes Székben Szasz Sároson lako ... Balás János mostani Fol-nagy, Fulcza Peter mészáros György Czink István ... kén-szeritteténk kémi az Sulyos Porcziozás, es egyeb külömb külömb félél szükségétől ... Petrivty (!) Horvát Ferencz ur(am)tol eo kglmitől Száz magyari Forintokat [SLt 14. A. 4]. 1729: meg tekintvén ... ő Nga olyan nagy árvasághélj süzségít, paratis ada ő Na magának az relicának fl. H. 183.,46 [Aranyoslóna TA; JhB XXVIII/31]. 1774: ezen erdőnek Falu felől valo Részé ... közelebb lévén ... mind az Udvar, s mind az Falusiak szükségére Nagy Pusztitást, és Csonkitást tett (igy!) [Királyfva NK; Ks 23. XXIIb]. 1787: a Jobbágyok el adták többnyire marhájokat a szükség mián [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1816: Orbán Mihályné ... az nagy Szükségben az éhel halásnak el távoztatásáért kére Balog Mártonul hogy adjon egy Véka tiszta Búzá-t [Szentimre MT; BalLev.]. 1859: személyesen nem tisztel-hettem, hogy instáljam szánakodásra; nagy nyomorúságba, nagy szükségbe vagyok most is ... a' mult fél-holnapba egy

joszivú vendéglősné szanakodásból ingyen adott kosztot [Mv; DE 2].

Szk: ~be hozza magát. 1842: nagy csuda ha nints az ifiu Umak az a' baja is, hogy könnyű szerrel jutván ahoz a' mi je vagyon, azt a' maga ideiben meg nem kíméli — s magát ezért idő nap előtt szükségbe hozza — az idén árán jobbold balrol a' mit lehet segillyünk rajta [Veresegyháza AF; DobLev. V/1241. 2a Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálint-hoz] * ~e esik. 1597: Zigiarto Georgine Drúttia aszony ... vallia ... neha zewkegim estenek egizer me(n)tem wala Nyreo Simonnehoz penz kerny, ki ennekem mostoha Iob Angam volt [Kv; TJK V/1. 109]. 1719: ez mostani példa nélkül való nagj Penuriáb(an) szükségek esvén, az p(rae)-specificált két hold szánto földeket ... adák ... örök áron Brullyai Györgi Ur(amna)k [Ne; DobLev. I/97]. 1737: Ha kinek pedig olly szüksége esnék, pro necessitate sua expenda, Dézmás atyáncfiától Czédulát vévén, illendő képpen hozathat bé búzat, Dézmálás előttis [Dés; Jk 483a] * ~et lát. 1699: Mind ezek felett ... szám kivett állapotomb(an) engem költséggel is tartott ... en ott is, majd mint itthon semmi szükségem nem lattam [Mk Macskásy Boldisár végr.]. 1765: hogi a botskor bőrt az szegénység bővebben és jutalmason vehesse, s' ebben a helység szükségem ne lassin, a' szörös bocskr árulás közenségesen minden rendbeli embernek fel szabadittatik [Torda; TJK V. 229] * ~idején. 1595: Nehezlik varosul eo kgmek hogy az kiuel restantia vagion mind tizt visseleoknel s mind egieb helien illien keserwes wdeokben zwksegh idejen fel Nem Zedik Zamweweseket felben hagywa(n) [Kv; TanJk I/1. 256]. 1699: Az Várbanis vagion fél ház azt birják ketten Péter és Ferencz fiaim: mind aáltal szükség(ne)k szorulás(na)k idején az tób az én Agjekimbol Származot édes Gyermekimtis tartoznak bér nélkül mind az also házakban mind az Várbeli házban befogadni [Mv; MbK 89] * ~től viseltetik. 1629: bizonyos es el mulhatatlan zwksegekteol uiselteten; kere mi eleottünk ... Huzon eot magyar forint (!) [Ádamos KK; Pk 7]. 1701: Az fenn megh irt Falubéliek ... mostani nagj szükségétől viseltetvén, az pénzt Biro Samuel Ur(am)nakj megh nem adhaták [Nagylak AF; DobLev. I/55]. 1760: egy darab szánto földet ... bizonyos szükségétől viseltetvén ... adtam zálogban ... Nemzetes Dobolyi István Vramnak [Ne; i.h. II/308] * elkerülhetetlen ~. 1736/1783: Idősb Sárosi Kristina Asszony ... az elmúlt sirlamas, terhes, és Boldogtalan szük időkben ... elkerülhetetlen szükségétől kényszeritvén, diversis vicibus levalt ... 146 id est száz negyven hat Magyar Forintokat [Kissáros KK; DobLev. III/574]. 1759: Bajtsi Gergely Ur(am) és Felesége ... bizonyos es el kerülhetetlen szükségétől viseltetvén kéntelenitett ... egy darab pusztá gjűmöltsős kertnek hason felit ... el alkunni es elis adni örök áron [Ne; DobLev. I/292. 1a]. 1810: el-kerülhetetlen szükségétől kényszeritvén kért költsön ... hat vforintokat esztendő ilyenkorig [Marosvécs MT; DE 2] * szorongató ~. 1699: nehaj Borosjenci Zöldi Istvánne, Nemzetes Tokai Anna Assz(ony) ez mostani siralmas es terhes időb(en) sok szorongató szükségétől viseltetvén ... Nemzetes Bolgarfalvi Sebesi Beniamin Ur(am)jal tón iljen örökös es meghihatalan alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII/3]. 1735: Komomyik László Vram ... kéntelenitett ... kémi ... Tordai Boldisár Vramtul ... nyólczvan egy magyar forintokat és két pénzt, mely szorongató nagy szükségében való kérését ... Tordai Boldisár Vram ... szánakozó szivel meg tekintvén adának eő kegymek ... nyólczvan egy magyar forintokat és két pénzt [Szécs Sz; Borb. II].

Sz. 1662: Az fősvénységgel nagy szükségben az emberseg együvé nem fér [SKr 464].

5. kényszerűség, szükségesség; nevoie, necesitate; Notwendigkeit. 1662: hogy a bánnak a fejedelemmel már azelőtt alattomban való collúsiója is volna, annyival könnyebben is ráhajlott vala, mert a fejedelem többé a hazának ollyan szükségében elmenetelt a maga írására megengedte, sőt úti költségére pénzt is, háromszáz tallért küldött vala [SKr 436–7]. 1666/1701: mind az Fejedelmeket, mind az Hazát az szükségnek mivolta tanította meg, mellyik helyet és mint kell oltalmazni [Kv; KvLt I/188 fej.]. 1668: mint-hogy ökgymeknek sebes volt az idegennek eladni az atyai házat az vejeknek károokra, tehát az én successorimnak is szabad lehet az anyai házat idegennek eladni, ha az szükség azt kívánja [Kv; KvE 208 LJ]. 1670: Az vármegyéből is leszen 150 gyalog s 50 lovas ... Ha az szükség úgy kívánja, az egész vármegye is mentest felül [TML V, 70 Tekli Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1677: ha mikor Hadi Expeditionnak szükségesséppen meg-kellettik lenni ... a' dolgoknak mivolta, és szükségnek kívánsága szerint, a' Fejedelmeknek parancsolattára, Nemessi praerogativával élő minden rendek, tartozzanak fel-ülni [AC 91–2].

Szk: a ~ kívánja. 1584: valahon az szükség kívánja, szolgálhat [Gyalu K; SzO IV, 90]. 1615: az kett Olah Vaida, Cziazar eo Hatalmassaga parancziolattiból es velwnk ualo Confoederatioiokból oly kezen vadnak mint az magunk fizetet hadunk, Ottils leznék ualához az zwksegh kiannia [Gyf; Törzs. Bethlen Gábor rend. Husz-hez]. 1621: az Twz miat ... Biro vram eő kgime czinaltasson hús Beór vidret az keőzeőnsegesbeől ... hogj valamikor az Zwksegh kewannia, azok miat fogiatkozás ne essek [Kv; TanJk II/1. 319] * ~nek idején. 1623: az palank es esallo kőzeőtt Egy Eolny tagassaga legyen, azertt hogy Zwkseghnek Ideyen Puskas Legenyek forgodhassanak ott [BGU]. 1662: csudára méltó, hogy akik azelett a törökkel való hadakozást olly nagy fennen kívánák ... imhol mostan, a szükségnek idején, sziveket, bátorságokat lsten mind elvette! [SKr 296, 446]. 1677: az igaz Unio és Concordia azt is kívánván, hogy a' mint a' Városok, külső jóságokat-is egyaránt birnak, és minden szabadságival, hasznaival az Országnak usussát és fructusát nem csak egyaránt, sőt inkább fontosabban élük és vészük az Országbeli egész Statusoknál, és a' szükségnek idején azoknak nem csak fegyverekkel, hanem vérek hullásával-is és életek fogyásával-is oltalmaztatnak [AC 161] * elkerülhetetlen ~. 1663: az el kerülhetetlen szükség ... okoztat bennünket Generalis Insurrectoria kényszeríteni kegtetek [Uzsl IX. 75. 58 fej.]. 1795: el kerülhetetlen szükségek levén a Kis kükküllő vízen erigalando allando labos hidra ... mind fel építésében mind Conservatiojában olyan praeviois s provisio tartassék hogy ... jövedő beli romlasok s károk ne következzenek [Ádamos KK; JHb XIX/46] * felette/felettebb való ~ (kívánja). 1578: kevannyak eo kgmek, hogy eo kgmek Biro vram ha olly felette való zwksegh nem kewannya, hogy egy alkalmatosb napot valasztana, az be gywtres es ha lehetne az Zombatot obserualnak eo kmek [Kv; TanJk V/3. 166a. — "Vasárnap helyett]. 1598: Amy penigh illety az barany awsnak limitatioat ... es feletteb való zeokseget Tecczyk azert hogy vasarnapokon mindennemeo rendbely keolseo emberek be hozhassak, es vgy Adhassak az minth az vasar kewannya [Kv; TanJk I/1. 313] * hirtelenítő ~. 1716/1793: Ha valamí hirtelenítő szüksége nem kényszeritti ugymint asztag bé hegyezés gabonája ha olly káros helyen vagyon, hogy lo-

pástól vagy kártól fejti, és ehhez hasonló casusok hirt téven a hiteseeknek vagy határ örözknek fogyatéék kalongyáját gabonáját bé hozhatja [A.csemáton Hsz; SzékFt 30] * *kényszerítő/kénytelenítő* ~. 1677: Arany, ezüst materiát, jo monetát, sem választásra, sem felveretésre nem szabad az Országból ki-vinni ... (ki-véven hazánknak közönséges veszedelemben forgo háboruságos állapotjának kényszerítő szükségét) [AC 64]. 1678: Örömet idegen hadakat nem hoznánk a hazára, de ha az kétélenítő szükség úgy kívánja, annak is meg kell lenni [TML VIII, 178 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1695: Sok és kívált keppen valo kényszerítő szükségűl viseltetven, az régi observált jo mod szerent ketelenítettünk harom hol napigh valo Bor fogast allítani [Dés; Jk]. 1710: Kétélenített szükséghez hozvan magaval ... Nééb Márton Ur(am) bé nem jött [Kv; ACJk 76] * *utolsó/utolsó* (~*re jut vki*). 1653: Azt mondták akkor, hogy az régi székely törvény volt a nyárs hordozás, melyet igen nagy és utolsó szükség korán szoktak valo cselekedni a régi székelyek [ETA I, 44 NSz]. 1724: Nehai Bátyok Tar András ... inscribalhatta az Aviticum bonumo<ka>tis mint utolsó szükségében, mivel az Haz a Törvényeis admittallya az olyan nagy Casusokban valo rendes inscriptiot [Asz; Borb. I]. 1772: Considerálván azt, hogy ... az nagy szegénység miatt maga férje és gyermekei majd nem utolsó szükségre jutottanak s jutnak ... Patai Ersebet Asszony keserves sok kéréseire adának és jo folyo ezüst pénzül effective ki számlálának h. Flor. 150 [Ne; DobLev. II/437. 1b]. 1803: ha valami utolsó szükségre jutának két Fiai, vagy Fiuágon léendő maradéjak, azokat akkor el-adhassák [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. 35. — *Az arany- és ezüstneműt] * *válságbeli* ~. 1579: Kenzerítettven hogy egi feó Molnos örökseggnek kellett meg valtanwnk Zoltanban ... az Nemes czeryek vitaliustol, es ennek ez örökseggnek valtsagabalj zükseggnekert Adank ... Lazlo papnak ... egy pwzta wles helyett [Uzon Hsz; Ks I. — *Hsz].

Sz. 1821: az szükség Törvényt ront [M.zsombor K; Somb. II]. 1842: a szükség' (: példa beszéd szerént:) törvént ront [Bözdödjfalu U; Pf].

6. testi szükséglet; necessitálie, nevoile (naturale); Notdurft. 1573: Fogas Albert Azt vallia hogi ... volt egy Aztalnal Miklóssal az Boron ... Az kézbe Megen hatra zwksegeiert, Es hogi eleh leot volna ... hallotta zytkozodasat [Kv; TJK III/3. 225]. 1629: az belső várban való házam is igen jó alkalmazhatósággal vagyon építve ... jó nyári háza, szükséghelellyel, azahogy szükségnek, szorulásnak idején egy főember tisztességesen elfér benne [BTN² 421]. 1705: kimenvén Graven, szüksége lévén a borital után, én és Dienes úrfi elkísérők a kamaraszékre [WIN I, 511].

Szk: *elkerülhetetlen* ~. 1699: Muntján Márkuljnakis el kerülhetetlen szüksége érkezvén ... adta, és engedte azon szólótt ... Kovács Marton Ur(amna)k [Nagylak AF; DobLev. I/46] * *hátulsó* ~. 1710 k.: Mivel a kurucok ekkor kegyetlen haláluk nemével ... ölték a levélvivőket ... a deákolt sem mertek levelet küldeni, hanem ... olyan apró darab papirosokon, valami biblia vagy más könyvből citált mondasokat, hogy ha a kuruc kezén érne is, oltalmazhassa azzal életét, hogy azt a tanulás közben professzorától elejtett, vetett darab papirosat csak úgy vette fel hátulsó szükségére [BÖn. 969–70] * *természet* ~e. 1662: Az ó törvényben Isten csak a külső tisztátalanságról is, ha midőn a természet szükségére félre nem mentek a táboron kívül s ott is rusnyálkodásokat a földbe, veremcskébe el nem takarták, elirtóztott és kiment közülük [SKr 696].

7. állítványként; ca predicat; prädikativ: kell, szükséges; trebuie, este necesar să ...; ist nötig, tut Not, braucht man. 1558 k.: ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu*, tahat ezt a Mixturat auagy az eddicioth keziched Neky* ... olwazd ozue es, hogy ozue oluadot, tahath granalnd meg es tarch dolgodhoz az Mikor zwksegg [Ns; MKsz 1896. 297. — *Alább és fennebb *garato* és *karatú* alakban is. *Köv. a leírás]. 1572: Az Barat Istwan vram kewansagat ... Ertyk ... arról vegeztenek volt ez Eleot kezteris Mostan sem akamak egyebet arról vegezni, Mert vetben hagiott dolog az, arról nem zwksegg teob zo [Kv; TanJk V/3. 62a]. 1604: adott valo ... Egy feöld zaboth, ha ziksegg meg bizonyito(m) [UszT 18/7]. 1619: Nem tudom, ha megadta-e Nagyságodnak azt az levelemet vagy nem? Ha meg nem adta volna ... szükség megkerestetni [BTN² 248]. 1659: Az Baló levelét megadtam. Azt mondja, hogy nem szükség választ adni reája [TML I, 414 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1662: szegényeknek nagy akadályt creáltanak, megtiltván, hogy valamedig a mi sarcunk végbe nem megyen, addig sarcok felől, bár megalkudván is, de addig senki meg ne szabadulhasson, melyen is önagságok — s ökegyelmeknek szükség szorgalmatoskodni [SKr 386]. 1677: A' Város Palánkinak, s' Város Hidgyainak meg-csinálása és építése mely szükséges legyen a' közönséges jora nézve, nem szükség declaralunk [AC 227]. 1680: ezen kertb(en) vagyon ... egy gyümölcs aszalo ... szükséghez hogy az Sup-pot hanyak le rolla, es fedgyek meg sendellyel avagy deszkával [A. porumbák F; ÁLt Inv. 27]. 1771: Hogy a' subtilitást el kerüljük, szükség fel oszolni a' rétnek, és a' Falunak nem maradni, s azutánis meg lehet, ki ki a' maga Embereinek közönségesnek ki adni [Fejér m.; DobLev. II/428. 11a. — *Az osztokzódó birtokosok]. XVIII. sz. v.: Minek utánna a Marha meg betegedik szükség ezen három dolgokat elkövetni [UszLt X. 80. — *Köv. az ut.]. 1861: Martius 2án vi'sgálják meg Bikalt ... a' mikora minden féle administrandumokat Szükség kézbesíteni [M.bikal K; RAK 62]. Ha. 1542: zewksigewnkbe [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Motnokoy Lajos lev.]. 1554: zwksig [Sárd K; Törzs.]. 1577: zwksig [Szükerek SzD; JHb VII. 16]. 1583: zwksigbe(n) [Torockosztgyörgy; Thor. II/15] | zykseggereh [Kv; Szám. 4/V. 10 Gr. Veber sp kezével]. 1589: zywksigere [Kv; i.h. 4/VI. 26 Stenzely András sp kezével]. 1593 k.: zwksigit [Dés; DLt 241]. 1594: suksigire [Kv; Szám. 5/XXIV. 19] | Ziksegere [Kv; i.h. 6/I. 4]. 1595 k.: zwksiginek [Dés; DLt 247]. 1596: zewkseggnek [Kv; TanJk I/1. 283]. 1604: zwksigh [UszT 18/19]. 1605: ziksegg [i.h. 19/6]. 1606: ziksegg [i.h. 20/257]. 1607: zyksegg [i.h. 19/104]. 1608: zökseggem | züksigem [Dés; DLt 300]. 1610: zwksig [Farcád U; UszT 37c]. 1646: züksiginek [Dés; Hr 2/46]. 1800: züksigére [Asszonynépe AF; DobLev. IV/534 Jenei Josef ns kezével].

szükségel vmit szükségként használ; a folosi (in mod necesar); (gut) gebrauchen, benutzen, benötigen. 1879: Ebben az én hitvány szobácskában még egy ágyhely van. S ahány napig itt ülsz, hát addig használod ... Meg is vette-tem, s várom, mikor érkez el meg, hogy szükségeld [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhoz].

szükségelt szükségként igényelt; cerut (ca lucrul necesar); benötigt. 1862: komoly felelősség terhe alatt hagyatik meg a Czéelöljárásnak: ... Mind a hely béli rom: katolikus mind az év: reformatus vasámapi iskolában járando

szegény sorsu inasok számára ... a szükségelt könyveket és író eszközöket a czéköltségén multhatatlanul bévásárlani [Kv; ACLv.]. 1867: E fel hívást a kir. kormányszék azzal indokolja, hogy ... a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev Ref. lelkészek gyakran felületesen állítják ki [Gyalu K; RAK 138 esp. kl].

szükségeltetik 1. szükségként igényeltetik; a fi cerut (ca lucru necesar); benőtigt sein/werden. 1873: meg fogadtam ... T. Szen Györgyi Imre János fiát Jánost, kissebb Bérésnek vagy is Bérés Inasnak 1873a (!) ... igérvén neki egész évre fizetésibe 18 forintot pénzt* ... lábbelinek bostkort, amelyi szükségeltetik az idő alatt [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc lev. — "Köv. a ruhaneműk fels.].

2. anyagilag megszorul; a fi strímtorat, a ajunge într-o situație dificilă (datorită lipsei de mijloace materiale); in Not/Schwierigkeiten geraten. 1811: Barthos Samuel ur(am) ... enek előtte való időkbén szükségeltetvén Zalog titulus alatt el adott volt egy darab szanto földet [Albis Hsz; BLv.].

szükséges 1. mn 1. akire/amire szükség van; necesar, de care este nevoie; nötig, notwendig. A. qf-ban. 1540: Banfi laziotul és Miklostul neminemw nagj szwkseges dolgaymert kertem harom szaz forintot kyert az Valazutj és Bonzidabelj rezemet vetettem szalagon [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. 1571: Az Thanachnak Megh epitese feleol egenleo Zowal wgy zolnak eo k. hagi Mostan zwkseges voltat Nem Esmerly lenny, chiak legenek eo k. Igenessek egjmas kezoet, Es halgassak Byro vramat [Kv; TanJk V/3. 40a]. 1590: az foghaznal valo zwkseges falt keobeol haladeknelkw illendeokeppen megh Epicheck Mennel hamare lehet [Kv; i.h. I/1. 133, 140]. 1621: ez Eztendőnek forgasaba(n) az Talygara es Malomra valo zwkseges vasra keolb-tsegh leott ez szerent* [Kv; Szám. 15b/V. 7. — "Köv. a fels.]. 1662: Melly pacificatio* erejével az religióra és Magyarorszag közönséges szabadságaira nézendő minden szükséges dolgok helyben állapattak vala [SKr 119. — "Az 1622. ápr. 3-án Sopronban megkötött békeszerződés]. 1677: Fejérvári Possessorok Assecuratioja házok s' örökségek dominiumja dolgában; Házok építésére a' Tisztektől adigaltassanak; A' városnak szükséges építése continuáltassék [AC 256]. 1679/1681: à Malmokra, azok(na)k jövedelmére szorgalmatos gondgya légyen eo kglmenek, Malom kövek, Gatak, es egyéb szükséges dolgok arant fogiatkozás benne ne légye(n) [Vh; VhU 671]. 1714: At atyámnak magának maradot hála (!) után patkoláshoz szükséges szerzsáma ugyan harapofogo, körömfarago etc. [HSzj harapófogó al.]. 1774: A Szótsók menték bérlesihez premezésihez Szükséges börököt eo kegyelmétől vásároljanak [Déva; Ks 78. 20/8. 1/4]. 1794: Az ide valo ... ökör és Csitko pajtára, gabanasra, Csűrökre ... szükséges fákat mind az Marosrol hozatta az Exp(onens) Gróf Ur [Mezőmadaras MT; BK. St. Szép (28) lib. vall.]. 1800: a Takaradáshoz tartozo Szükséges Utak örökre szabadon hagyattassanak [Mv; Tsb 24]. 1839: Az én kezem alatt lévő Hajós malomhoz ... a' nagy bél kerékhez szükséges Kaláts fákat kapni nem lehetvén [Dés; DLt 835].

Szk: ~nek állit. 1662: Az méltóságos öreg Rákóczi György fejedelemnek megkeseredett haeresei pedig nem állitván szükségesnek a testnek a föld színen sokáig való tartását ... az temetés napját azért ad diem 10 Januarii anni 1649. rendelvén, arra kívül való országokból is nagy sok

méltóságbelieket is hívtak vala | Az országnak újokban ad diem 24. Maii* Szászsebesbe gyűlés hirdettetett vala, hogy Váradnak állapotja bátorságosabb karba állapodhassék, arról gondolkodni s gondot viselni szükségesnek állitják vala [SKr 305, 485. — "1659] * ~nek ismer. 1619: Azmi-némű rettenetes hosszú históriával kellett önagyságának megimom az actáinkot, nem ismerem szükségesnek lenni, hogy Kegyelmednek csak kevés részét is megírom [BTN² 220]. 1669: Kegyelmedet kérjük, ha szükségesnek ismeri, ne nehezteje Balásfalvára is elmenni [TML IV, 433 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1826: ezen Költönnözést szükségesnek esmérte, meg fordítani határozatit [Dés; DLt 260] * ~nek itél. 1577: Itlyik eo kegmek zwksegesnek lenny hogy haladeknelkw. eo kegm Byro vram tanachia-wal lellye meg az feyedelmet es vegien c(on)sensust Rea az feyedelemteol [Kv; TanJk V/3. 147a]. 1705: Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itültük ki imj, mint determináltat volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendőb(en) ott Szebenben [Nsz; KvLt I/192] * ~nek itéltetik. 1677: Noha a' Jobbágyoknak reductiojok felől fellybe is annak Seriesében vagyon emlekezet, szükségesnek itiltetett mindazáltal, hogy ez aláb meg-irt Casusok, és azokban meg-irt modalitasok-is annectaltassanak [AC 193]. 1791: Szükségesnek itéltetett, hogy a' Quartások számokra készítették egy Instructio [Kv; SRE 277] * ~nek lát. 1618: Itt nekem, Kegyelmes uram, szolgálaim vadnak, ha mit pro tempore szükségesnek látok s itilek, Nagyságodat minden dologról certificálom [BTN² 140]. 1667: A mint Kegyelmed leveleknek íratása felől ír, mi szükségeseknek lenni nem látjuk, mivel Máramaros és Magyarország felől semmi tartásunk sincs [TML IV, 66 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1801: (A) közösen biratottó Határ ... hová hamarébb léendő felosztását szükségesnekis látom [Lunka H; Ks 80. XL. 26] * ~nek láttatik. 1769/1802: A Bezdédi és Nagy Kristoltzi egyben folyo határak között orialodatt contraversianak el igazittására ... Commissarius Uraimék ... ezen fenn forgo contraversiának el igazittására, s finalis decisiójára szükségeseknek láttatnak exquiralni, s indágálni, és a Tablanak reportálni tartsak kötelességeknek [BSz; JHb LXVII/3. 41]. 1847: Szükségesnek láttatik azon rendetlenség korlátozása ... azon közelebbi fogásak mellyek a Constitutio ellenére tétettek és még a Mlgs birto-kosság Conscriptiójába is be igatva nincsenek eltöröltesse-nek [Torockó; TLev. 10/9] * ~nek talál. 1667: Kegyel-med, úgy látom, azt jóvalja, hogy fiam Bethlen Miklós Kegyelmedhez menjen derekas szükséges conferentia ... nem találák szükségesnek, mert az mint mondá ... nincsen oly nagy veszedelem a dologba [TML IV, 47 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1803: szükségesnek találta a' Biztos-ság, az Ebeni részen lévő Antiqua Sessioinak telley szá-mát ki keresni, és meg-állítani [Torda; JHb XIII/68] * ~nek találtatik. 1831: Babós Ignázt, úgy ... a' Sárfalvi tavalyi katona Bíró tőstentes ki kérdezettetések szükségesnek találtatván [Kvh; HSzjP] * ~nek tart. 1705: egy új pervá-tának lévén két ajtaja, melynek egyikét nem tartván szükségesnek, berakták [WIN I, 656]. 1846: Én ispánysági ellenőr Marillai Ignác urat is szükségesnek tartottam a Za-latnán megfordulandó sok idegenek tekintetéből a dologban beavatni [VKp 141] * ~nek vél. 1879: éppen az általa vi-selt hivatal nevétséges volta kapott meg — nem véltem szükségesnek, hogy igen sötét színeket is vegyítsek viselt dolgai leírásába [PLv. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz] * ~sé tesz. 1835: Énekes könyvünk ujbol ki nyomtatását,

példányainak egészíteni el fogyása tette szükségessé [Nagykapus K; RAK 11 püsp. ki. kiv.].

B. kf-ban. 1794/1795: a' Gen. Synodus arra ki rendelen-dő érdemes Atyafiak által ut mutatást készítvén a' Gyn-gébb Lelki Tanítok(na)k és a' szükségesebb Materiakra Predikatiokat és olyan könyörgéseket íratni melyek érthe-tők és buzgóságosok lennének [M.bikal K; RAK 14 egyház-ker. közgyűlési hat.].

C. ff-ban. 1657: examinálván, hol hatták az strázsákat, megismerém, hogy az legszükségeseb helyben nem állított-ak [KemÖn. 178].

Szk: leg-ebbnek lát. 1732: csag (!) éppen aszt láttam vona leg szükségesebbnek lenni, hogy az M: Ur ot létiben ő Ngának keményebbecskén szollat vona, és tanácsával is él-tette vona a M: Ur, ő Ngát [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz].

2. elengedhetetlen, nélkülözhetetlen; indispensabil, care este absolut necesar; notwendig, erforderlich. **A. af-ban.** 1605: az varosnak zwksegos dolgaiert keoneieorgesinkert Intercedalio biro Vram eo fel(se)genel [Kv; TanJk I/1. 530]. 1657: Nemzetemnek eredeti és genealógiámmak leírása mostani nem derekasb célo, nem is lehetne, mostani ál-lapotomban ahhoz szükséges leveleimtől elrekesztetett lé-vén [KemÖn. 11]. 1666: az közönseges Praesidiumnak ő kgec keménylenek olly szállást, hogy az ki bontakozás ká-rokkal ne légye(n) ... fenn maradván abba(n) is az Kapi-tány autoritassa, hogy betsületes ember oda menvén, hol-mi szükséges dolgai véget, rendeltesse(n) illendő szállást [Kv; KvLt I/188]. 1676: az indulás én rajtam nem mulik, csak az szükséges requisitumok érkezzenek [TML VII, 302 Teleki Mihály Vesselenyi Pálhoz]. 1734: Minden díb dáb dologra a Birak ne csengesse(ne)k hanemha lármára, vagi hirtelen valo felette szükséges parancsolat érkezvén ez is penig Predikator hírirel [SVJk]. 1748: reménlyük a' Migos igazgató Tanácsis böltsön által látván, méltó bizada-lom által tápláltatunk, hogy ... szükséges rendelésit meg té-szi [Déva; Ks 73. VII. 14]. 1794: Mind azon láko Házaikat és egyébb épületeket, a' melyek az Ekla magános vagy kö-zös Cassájából szoktak conserváltani Conscribálják olly véggel hogy ki tessék mitsoda szükséges építések vagy repara-tiora valo romladozások vagynak azokban [Kv; SRE 313]. 1868: Mind két munkálathoz a papok nyujtsanak se-gédkezet, a bérkimutatáshoz szükséges birtokiveket, con-scriptioakat, bérlistákat tartsák készen, hogy ezek hiánya miatt a munkát ne hátráltassék [M.bikal K; RAK 167]. 1890: értesítsen Nagyságod, miben rendelkezik velünk az Igazgatóságtól szükséges engedély^a megnyerése érdekében [PLEv. 153 Petelei István Prielle Kornéliához. — "Egy mű-soros est engedélyezéséről van szó].

B. ff-ban. 1586: Pechy Istua(n) ... azt vallia hogy foga-dot procatora volt eo neky Igyarto Georgy, es zinte legh zwksegosb ldeie kora(n) hatta el, es el Allot melleolle [Kv; TJk IV/1. 585]. 1781: mikoron ... azon helyből^a (ki től Isten őrizze őket :) Reformáta Sz Hitűnk Apostoli vallasunk ki pusztítatnék, és azoknak nem használhatnánk^b a' volt tzelunk hogy illyen esetben, nem Hellyhez hanem Refor-máta Szent Hitűnkön s igaz Apostoli vallasunkon valok-(na)k a' hol leg Szükségesebb leszsz használjon holtunk után is ezen mi adományunk [azon Summát a Refor. Trac-tus Curatorai és Esperestje tartozzék fordítani ... oda a' hol leg szükségesebb meg szükségű helyt találtatik Ref. Sz. Hi-tűnken Vallásunkon [MMatr. 294, 495 őzv. gr. Rédei Zsig-mondné br. Vesselenyi Kata nyil. — "Erdősztyörgyöröl

(MT). ^aA tett pénzbeli alapítvánnyal. ^cAz erdősztyörgyri templom renoválására költött 1800 magyar forint megtérít-tett összeget].

3. megfelelő, kívánatos; corespunzator, potrivit; (zu etw.) nötig, entsprechend. **A. af-ban.** 1578: Az Nadas mellett valo zwksegos helieke(n) hydakat palokat, es egieb zwksegos teoltesseket ... Biro vram tanachyawal megh chinaltassa [Kv; TanJk V/3. 172a]. 1583: Aminemeo Sarok mind ket feleol ... az Espotalnal Vadnak Azokra az Sarokra zwksegos helieken hidakat chinallianak [Kv; TanJk V/3. 273b–274a]. 1677: szállás adással, és a' Falujokban vagy Városokban fel-található ember, és marha élés, és egyébb Szükséges gazdálkodással illendő áron, pénzért, a' Szál-lóknak tartozzanak, az ezen dologban fen meg-irt poena alat és processus szerint [AC 222]. 1722: Kglmeteket p(rae)monealni tám de Statione Sua Excellentiae, Vectura, és egieb szükséges kívántato mediumok(na)k Suppeditioja iránt jo dispositioval légyen [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. 1760: a' ... fel gyűlt sereg bé vivé éléb a' Superintendensre való voxot ... Tiszt. T. Theol. Professor Verestói Györgj uramra mene 36 ... ő kgjlme inauguráltak, kit Isten szükséges kegyelmivel ruházzon fel és éltesen [ArJk 52]. 1788: Tavaly abb(an) edgyeztünk vala meg ketten, hogy attól fogva a' szegény Erdély ne küldgye a' gazdag M.országra maga pénzét, hanem itt fordítottassék az a' szükséges helyekre [Sztrézsakercsóra F; TL. Málnási László ref. fő-konz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1802: (A gub-tól) oly ke-gyes rendelést vettünk, hogy Ngsodat^a keresnök meg, a ki a' szükséges rendelést meg fogja tenni [Torockó; TLev. 10/8. — "Gr. Teleki Domokos főispánt]. 1811: Egybegyűle-keztvén nemes Szárhegy falvának hűtös bírái és esküttje, ez okon, hogy közönségesen az esztenáknak szükséges leendő havasokot kirendeljük [Szárhegy Cs; RSZF 184]. 1825/1826: Kerületbéli VK Biró^a Atyánkfia a' D Commissarius ő Klmével együtt az Oculatio végbe vitelére ugy kirende-ltetnek (így!) hogy a' Nemes Szék Geometraját is magok mellé vevén, azon patak árkat oculalják, 's kiásatása eránt ez szükséges rendelést tegyék meg [Msz; GyL. — "Olv.: Vizekirálybíró]. 1852: Egy kilencz szömpölőkön álló asz-tagláb szükséges felső fáival edjűtt [Backamadaras MT; CsS].

B. kf-ban. 1771: Titt. Márgai Ferentz Vram ... Mínt tapasztaltatott jo Gazda, az Oeconomicumok(na)k, olykor olykor légyen meg-szemlélője, és az inkább gyömölszözhe-tő Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat fel-találja, és az Inspector Curatoratussal communicálja, 's jobbitsa [Kv; SRE 228]. 1795: Inkább tsak tsupa szóval való Tanítás ál-tal, mintsem a' szokott módokon lehetett volna ő velle a' szükségesebb Tudományokban valamire mendegelni [Mv; Told. 47].

C. ff-ban. 1781: ezen Fundus és ennek haszon hajtása egészen ... másúvá, a hol Reformáta Szent Hitűnk(ne)k s vallasunk(na)k meg szükségű leg-szükségesebb helye tanál-tatnék ... arra fordítottassék [MMatr. 494 őzv. gr. Rédei Zsigmondné Vesselenyi Kata nyil.].

4. inséges; care denotă o situație foarte proastă; netle-íend. 1585: világosan keserwes zywel megh Mutogatta mostan plebanos Vram zewkseget Vgy hogy leowedelmeh-éoz kepest, világosan és homalynelkewl meg teczik zewk-seges Allapottia kith Vgyan Ereős hittel valo Mondassalis megh bizonyitot ... [Kv; TanJk I/1. 11].

5. állítványként; ca predicat; prädikativ; kell; a trebui, a fi necesar; Not sein/tun/werden, nötig sein. **A. af-ban.**

1568: En magam mennek keg: tekhes de im mingarast ala kely esmet feyer warra Menne(m) es amy kolchegem volna oda kely welem wyne(m). Mert twgga keg: hog feyer warrot minden igen arros es az kolcheg ot embernek igen szwgseges [Erked K; BesztLt 38 Petrus Bozzay de Erked Gr. Thymar besz-i bíróhoz]. 1592: Reeghy Quietanciak, mikor a' feiedelmek Summath kértenek arról valok, Nem ighen zwksegesek [Kv; DiósyInd. 62]. 1598: Forgott ... eo kgmek eloott ez mostany zeoksegnek nagy volta, az ho penzes Attiankfianak az penz igen zeokseges volna vetettenek azert adott eo kgmek egy vonasra fl. 2 [Kv; TanJk I/1. 321]. 1614/1616: Mellyet ... az mikor valakik az meg neuezet Aknat Arendaban birtak, minden üdökben és esztendőkbén fogyatkozás nélkül meg attanak, Kitt ha szükseges leszen docealhatunk [Kv; RDL I. 100]. 1636: mint ha ugy tetszhetnék, hogy ugyan azont⁴ szabad, söt szükseges-is légyen a' Kereszténységben most-is tselekedni [ÖGr. 8. — "A hangszeresze gyakorlatát". 1669: Mint-hogy minden vegh helyekben mind az Eji, s — mind az nappali vigyázás igen szükseges, azért minden ember az Assessorok kívül a' mikor a' Circalás rá következik, vagy maga jó apparatussal eleo mennye(n) vagy arra illendő jó fegyveres embert maga helyb(en) küldgön circalnj [Dés; Jk]. 1671: míg ezeknek az németeknek kinn való lételek elvállik, mit akarjanak valóban, sokat gondolkodom felőlök és szükseges volna az vigyázás, ha volna kivel [TML V, 599 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1681: Nagi szőlő ... az mint az Inventariumból megth lathatni pusztassagat, valoba(n) szükseges volna epítettini [Vh; VhU 43]. 1692: Ezen háznak mind a' dereka, mind penigh a' fedele, napkelet felé hanyatlani kezdett, az honnann-is hogy gyámolittassék, szükseges [Mezőbodon TA; BK Inv. 7]. 1721: Hogy 296. veka mále s nem több találtatott a Gránariumba(n), A bé állásakor lött Inventariummal hogy doceallya szükseges [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1756: Abronts darabok vadnak, melyek nem szüksegesek az fel jegyzésre [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 14]. 1770: Mint hogy a Görgény Vize Sokkal gonoszabb a Marus vizénél, szükseges, még pedig nagy Conservatioval hogy azon a Görgény vizén Petelénél⁵ levő Hid meg tartassék, másként a Szász Régeni Hid Semmit nem érne [Szászrégen; Born. XVI. — "MT"].

Szk: aligha ~. 1670: én bizony az vendégséget s itt való lakasomat ezután is az közjóért örömet cselekszem, de minthogy az Dávid diák megjövele is bizonytalan ... aligha szükseges az én ezentúl sok ideig való itt lakasom [TML V, 108–9 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz] * *elkerülhetetlen* ~. 1842: a' lisztelő Malomnál ... elkerülhetetlen szükseges az egész kerék-padot újjból csináltatni [Kv; KmULev. 3] * *felette* ~. 1606: De myert az Agoston falui Jozagh Jobbagioslotl igen felette szwkseges Miklos vra(m)-nak, akara azt Eliberálnj, kinek Eliberalasara rendeo es szakasztja az Agoston falui hatarbol az Olt szegeletibe egy darabot [Köpec Hsz; Ks 90]. 1672: felette szükseges volna, ha Kegyelmeddel szemben lehetnék [TML VI, 156 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *mulhatlan* ~. 1848: a' köz helyek fel mérése bévégzését ha tudhatná azonnal, vagy még az előt felmennék, ugys mind két pontra nézt találkozásunk mulhatlan szükseges [Usz; Pf] * *okvetetlen* ~. 1843: ilyetén fellépését olyannak találta a biztosság, hogy annak most elejét venni s a rosszat csirájában megfojtani okvetetlen szükseges volt [VKp 122] * *valóban* ~. 1678: valóba szükseges volna az keresztyén világ eleibe terjesztetni azt az átkozott hamis processust, mellyel opprimáltaték

Magyarországba az ministerium és az egész Evangelica Ecclesia [TML VIII, 110 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

B. kf-ban. 1661: Kegyelmednek ott létele szüksegesb és hasznosabb mint nem itt, valamig az generál kívánja [TML II, 154 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1670: Kegyelmeteket még is kérem, mentől szorgalmasabb vigyázással legyenek, mivel most egyszer szüksegesebb az vigyázás [TML V, 157 Nalácz István ua-hoz]. 1780: a' Vas Dézmának ... szabad légyen, a Vasakból olyan mértékű jó Vasakat a' mikor mi szüksegesebb venni, oly rendel hogy Öszre Szent Mihály napig a Dézma fel-keljen [Torockó; TLev. 6b].

C. ff-ban. 1619: Ezek eddig, Kegyelmes uram, így forogván, privatumokkal Felségedet sokkal nem bántom, de az-melyek legszüksegesbek, azokról Felségedet informálnom kell [BTN² 326]. 1798: az Erdők ritkítása, tisztítása a' Kakasdi oldalon az hol leg szüksegesebb el kezdetessék [Mv; EHA]. 1810: Leg Szüksegesebb a Silipeket egészenen reparálni, mivel mind Szakadozásban Vadnak [Sóakna MT; Born. G. IX. 5].

II. fn szükseges dolog; lucru necesar; notwendig/nötige Sache. 1662: Ezen gyűlésen az is elvégeztetett vala: hogy mivel Barcsai Ákos a porta conventiójára felszedett és más szüksegesekre elköltött nagy summáknak megszerzéséről még nem gondolkodott volna, azért a fejedelem minden írásba-vett javaihoz nyúlhatna hozzá [SKr 649–50]. 1809: Alázatos kötelességből jelenteni bátorodom: Hogy a Csiki Katonáságot usq(ue) 28 mensis p(rae)sentis inclusivé kenyer portiokkal Czulag pénzél 's egyéb szüksegekkel ki elégítettem [Szu; UszLt ComGub. 1616]. 1833: nagy a' mentségem abban: hogy sokat szeretvén beszélni — mint sem mindent le ne írassak, a' mi lehetetlen, inkább a' szüksegeseketis hagyom [Mv; Lok. Koronka László lev.].

szükségesképpen 1. szüksegszerűen; in mod necesar; notwendigerweise. 1618: Szükségesképpen ebből⁶ egy ilyen nagy rossz dolognak kellett volna következni [BTN² 159. — "Hogy a hamis követek egymásra üsziják a fejedelmeket]. 1639: Keczelej Gergel Deak ... Ebbeol az Summaból fizetet ... ott fen Becsy adossagokat szüksegeskepven [Kv; RDL I. 116]. 1649/1681: Ürvölgyi Kővago Matyas ... Varosomban meg akarvan telepedni ... mivel az jo kővago mester Ember hamorimra nézve szükseges képen kivantatik, azert az meg nevezet Ürvölgyi Kővago Matyast protection ala Vöven minden ado szedestül, paraszti szolgálatul, mindennemű Dézma adassrul ... immunitalva(n) exigalom [Vh; VhU 268–9]. 1671: Máramaros Vármegyebéli Atyámfianak kellettét, volt ennek előtte való időkben, Lengyel szomszédságokkal szüksegeskepven poena alatt való bizonyos pacificatiót tenniek [CC 44]. 1678: szorgozató Levelék most érkezvén ... mellyekb(en) parancsolják hogy ... bánórunk ... Táborára ... hat száz Szeker Liszt és árpa éléseket Szállitassunk /. fogyatkozás nélkül; Mellyek-(ne)k is rendesire és effectuálására Becsülletes Tanács úr Hiveink tettésekből Szükségesképpe(n) kelletvén ismét convocáltunk országúl Hüse gedet [WassLt 16 fej.]. 1689: sok bajoskodásim között szüksegeskepven kívántatott volna azon kívülis az tájékon való járásom [Szentlászó KK; SLt AU. 35 Sárosi György P. Horváth Miklóshoz]. 1694: (A csűrme)k Fiokja is pusztá oldalaival egjűtt, hasonló fedel alatt való, s tsak keves munkát szüksegeskepven kívánok [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpatati János

urb.]. 1703: Szükségeskeppen kellett nekünk Guberniumul Privatus Atyankifiaitól Szaz ezer Rhenes forintot költsón anticipative fel venniünk az eo Felsege Militiaja Szükségere [UszLt IX. 77/71 gub.]. 1732: Szükségeskeppen ketelenítettünk bizonyos okokra nézve Strasakat allitanunk [Dés; Jk 426b]. 1734: Az Nemes Meszáros Czeh Articulusa szerint Pünkösdt után szükségeskeppen a Bárány-husnak limitaltatni kell [Dés; Jk 449a]. 1755: az idén az szárazság mián szálló kötni való sátlit nem lehetett kapni tehát szükséges képpen kellett kenderrel kötni [Kiskend KK; Ks 71. 52]. 1772: a' Malom fel vétetődven, a' Gátnakis szükségesképpen magasztalodni kell [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 300].

2. okvetlenül, feltétlenül; neapárat, in mod necesar; unbedingt, bedingungslos. 1589/XVII. sz. eleje: Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben megh kerdetessék, mellyk mesterseget akarja meg tanulni, az faragasté vagi penigh az puszta rakást meliben ha ualaszt, tehát az tanulo Jnas szwksegeskeppen az eo Attianak, Annianak Jamborsagarol es tisztesseses szwleteresöl, mindenek(ne)k előtte az Cehet el hitesse megh elegendő bizonsagh által [Kv; KómcArt. 3]. 1648: Usussa volt ez szek(ne)k hogy eddig ket polgarokis percipialta(na)k Notarius nelkw Testimoniumokat ... az Notarius(na)k ne(m) szwksegeskeppen kel ot lenni hane(m) miuel az ket polgar szokta colligalni az testimoniumokat, azert ha az ket Regiusok elle(n) szolhat szollio(n) [Kv; Tjk VIII/4. 348]. 1677: A' Táblai Assessorok, hogy mind elégséges illendő számuvak, circiter ad numerum 12. ez Hazának törvényhez értő, jo lelkiismeretű emberek rendeltessenek a' Fejedelmektől, a' két Itelő Mesterek és Praesidens mellé, szükségeskeppen kívántatik [AC 206]. 1679: Az itt való állapotokról szükségesképpen kellették Kgdet tudósitanunk, minemű nagy confusióban legyenek itt az dolgok [TML VIII, 457 Ispán Ferenc és Kende Gábor Teleki Mihályhoz]. 1760: azt porontsolá hogy szükséges képpen ... az ő Nsga Mező Szengyeli Jóságába kellettük mennie [Nyárádtő MT; TSb 26]. 1843: tettzet ... admonceáltatni hogy a Tegla vető helyen fel épített Házatskát és egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Hazitsko az egészség fentartásaira ... szükséges képpen meg kellettük lenni [Dés; DLT 1358].

szükségképpen 1. szükségszerűen; in mod necesar; notwendigerweise. 1681: Minthogy penig az vas háromnak sz<ent> Márton nap tájban, avvagy annak utánais csak hamar halgatni kell szükségképpen az víznek elapadásával és befagyásával, arra nézve olyankor mingyárt az vas háromnak minden vas eszközeit az háromi szolgák ... rakják mind edgyüvé [CsVh 92]. 1704: ma valék ebédén Lázár György uramnál ... Holott is ... többet itam barátságért annál, mint amennyi kellett volna szükségképpen [WIN I, 304]. 1765: vallyon a Sebet illendőképpen curálták s szükség képpen azon ütés causálhatta a' halált [Torda; TjkT V. 261]. 1772: ő Nga Malmánakis szükségképpen az rajta alóll nem igen meszsze lévő Királyfalvi Malomnak állásához kellett méréskeltetni; mert másképpen nem forgana [Ádámos KK; JHb XX/27. 18]. 1788: a' Gabonával így fogunk jámi Gernyeszen a' szükségképpen megkívántató Granarium nélkül, hogy tudniillik annak egy részét majd Házakb(a), más részit Pintzéb(e), más részét ismét oda a' hova lehet kár-vallással elszuszokolunk kellett [Kercsesőra H; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1803: azon Computusra szükségképpen megkívántató készletek körül való foglalataskadásai [Abrudbánya; Pk 7].

2. okvetlenül, feltétlenül; neapárat; unbedingt, bedingungslos. 1662: a vezérnek, chámnak, hasznadár pasának szükségképpen tisztességes ajándékot kell küldeni [SKR 387]. 1670: Mivel azért szükségképpen Kegyelmednek is az méltóságos fejedelemhez ő nagyságához kell jöni, ott Kegyelmednek magam illendő becsülettel presentálom [TML V, 117 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. 1824: Szoszollo T. Szolga János Urral a' Napokban értekeződven: úgy láttyuk, hogy a' Balogianus Successorok némelly szükségképpen meg kívántató levelek héjjával vagyunk [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz].

szükséghely ámyékszék, latrina; closet, latriná; Abort. 1585: Az Scholaban mikor az Zuksegh helt mind a keteot megh tizitiatuk az giermekeket es Lectoret, vittenek mind az keteobol rútsagot ky húzon harom kadal [Kv; Szám. 3/XIX. 27–8]. 1597: Sophya Lütter Mihalyne szolgáló Leannya ... vallya. Mint hogy Tyukaink az szükség hely taian az Istalo kornyul toynak vala ... keresek vala tyükmonyat, tekintek be az szükség helyre [Kv; Tjk V/1. 133]. 1629: az belső várban való házban is igen jó alkalmazossággal vagyon építve, jó pincéi, jó szobái, jó nyári háza, szükséghehlyel, azazhogy szükségnek, szorulásnak idején egy főember tisztességesen elfér benne és egyéb köződ korban is eltarthatja javait benne [BTN² 421]. 1715: egy kö mellyikü köződ Szemeöldökö ajto nélkül való el romlot Szükség hely [Szentlászló TA; JHbK III/5]. 1743: egy vas Sarkakon járo ajto nyilik az szükség helyre [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI].

Vö. a **kamaraszék** és **szükségzék** címszókkal.

szükségzék ámyékszék, latrina; closet, latriná; Abort. 1653: csinaltam egy szükséghez szeket d 28 [Kv; ACJk 59b]. 1657: csinaltam egy szükséghez szeket d. 50 [Kv; i.h. 48b]. 1687: A moci Nemes Udvarház(na)k ... végiben két felől Szükséghez székek [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1716: becsülettel legjen mondva, az szükséghez szekre mondta hogy megjen | gjanakodott hogy az Aszszonya nem mindenkor az szükséghez szekre ment, hane(m), neha az Legenyhezis el fordult [Nagyida K; Told. 22]. 1830: ezen konyha végeben találattik két léztes majorság tartó Ketretz, mely mellett egy avaték Dészka ütetű Szükség Szék vas, sarku és horgu ajtoval [Kv; Somb. II].

Vö. a **kamaraszék** és **szükséghely** címszókkal.

szükségtartó a szükséges tárgyak, szerszámok tartására való; in care se pastrează obiectele, unelte necesare; Werkzeugkasten/Lade für nötige Gerätschaften. 1694: Ezen Kuton belől egy szugolyatba(n) va(gyo)n egy szükség tarto Rekesz, ennekis felszer Ajtaja rozsz semmire kellő mindenestől [Kővár Szt; JHb Inv.].

szükségtelen 1. fölösleges, mellőzhető; inutil, nefoliositor; unnötig. 1762: a' mi Edes Atyántól reánk maradt Pénzből, contentállyon, ki fizessen, mivelhogy minékünk a könyvek éppen szükségtelenek [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1771: Bár az e' féle atyafiságtalanságra tzelozo szükséges-telen Instructiokkal se magát, se engem ne terhelne [Msz; Told. 21/4]. 1784: Adgyák elé magokat olyan köz költségek mellyek in emolumentum Boni publici vergálnak: Mellyeketis hogy az Birák az Repartiáltt, és az Tktes Tábla consensussával fel szedett köz költségekből meg tehessenneke, nem tilalmaztatik, azoknak szükséges vagy szükségte-

len voltak az Birák ítéletére, és Responsabilitássára biztatván [Torockó; TLev. 2/6. 3a]. 1789: Mint hogy a Földes Uraság fel adása szerint ... a Banyász Communitas erősen Bujasagnak attá magát és egyebek közt némely szükségtelen Processusokra a rossz emberekre sok pénzt veszteget ... Szükséges a Com(m)unitás Ratiojának vitelre szorgalmas vigyazással lenni [Kv; TLev. 7/8]. 1794: Az Eklezia mind magános mind pedig a Collegiummal közös minden némű Fundussai administratiojának jó rendben való állittatása, az ezekből bé vehető jövedelmek mennél többre lehető szaporítások, a szükségtelen költségeknek el távoztatások ... véget, rendeltessék ... egy Hét személyekből álló Exactoria Commissio [Kv; SRE 311].

Szk: ~nek itél. 1679/1681: Űgi vago(n): sokkal bővebben irattathatol volna eze(n) Instructio, de ebbeli hivatalban nem novitius lévén Udvarbiró Vram; szükségtelennek ítiltem feletleb való sok irasnak olvasásával eo kglmet farasztani [Vh; VhU 679] * ~nek lát. 1831: Szükségtelennek látva Czéhünk ötöt tovább befogadni [Kv; ACJk I] * ~nek találattik. 1847: ugyan azért a .i. és .II. alatti esketéseken a három első pontokra, melyek ezen tárgy fölvilágosíttatására irányoztattak, semmi bizonyos ki nem jöven, ezen esketésnek szülötte földére kiterjesztetése szükségtelennek találattott [VKp 293].

2. állítmányként; ca predicat; prädikativ. 1657: Az fejedlem már hogy meggyógyulhasson, reméntelen; az én itt lakásom és tovább haszontalan és szükségtelen [KemÖn. 107]. 1855: tisztelettel kérem a' Méltóságos Cs. K. Járás hivatalt méltóztatson ... kérésemet ... a' gát ujra építése iránti engedélynek ... addig leendő meg adása iránt feltérjesztetni, míg a sor az én malmomra is elkerülne, hogy az mérmökileg hivatalból felméréssék, — szükségtelen lévén ... minden mérmöki elmunkát [Maroskoppánd AF; Dob-Lev. V/1393 Dobolyi Bálint kérv.].

szükségtelenképpen fölöslegesen; inutil; unnötigerweise. 1736: Tisztarto vr(am) eo kglme ... itt az időtt szükségtelen és haszontalan képen nem töltette [Réce F; JHbT].

szükségtelenül fölöslegesen; inutil; unnötigerweise. 1818: ha nem lesz okunk reá Kötségt Szükségtelenül ne okozunk [Sülelmed Sz; IB. Medgyes Lajos lev.]. 1825: a' Kérelmes Aa Kérésének nem deferáltathatik abba, hogy egy hosszabb processu tsinálására, a' publica Investigatiot 's opiniot reflexiora szükségtelenül ki adja, hanem tartsa magát a' ki adott Determinatiohoz [Kv; Somb. II].

szükségtevő szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ hely latrina; latriná; Ort für Verrichtung der Notdurft, Abort. 1679: Szükséghev tévő helyhez való tabori Arnyék szek desastol nro 9 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95].

szükségű szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: elmúlhatatlan ~ halaszthatatlanul szükséges; absolut necesar; von dringender/drückender Notwendigkeit. 1666: szükség felette igen, hogy Kegyelmed in transitu, Balásfalva felé menvén, Szent-Miklósrá hozzám jöjön; az udvarhoz való menése Kegyelmednek penig teljességgel elmúlhatatlan szükségű [TML III, 563 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

szűkül 1. fogy; a se ímpuřina; weniger/schmäler/geringer werden. 1699: Minthogy naponként a Szalonna szűkül es

dragodik vegeztük unanimitati voto et consensu hogy ... a' Szalonnának az ige(n) jova(na)k es köverinek fontyat adgyak // 15. [Dés; Jk 286a]. 1705: A hús is igen szűkülni kezdett, úgyhogy a szász és magyar már nem is kaphat húst pénzen, és néhun négy pénzen, néhun már nyolc pénzen is adták a tehénhúst | marha elég van, de a kenyér szűkül [WIN I, 520, 594]. 1727: ha a szalma szűkülni talál, ha Ngod poroncsollya, en az Ngod gabonájatis ki Csepettem [Szemerja Hsz; ApLt 2 Bora Sig. Apor Péterméhez]. 1732: Ezen ... Malomnak ... kivált az Idai ton valonak vize hamaréb szűkül [Nagyida K; Told. 11/70].

2. szűkölködik; a duce lipsă de ceva; Mangel/Not leiden. 1619: Ha az urad adót küld is, ha nem küld is, csak egy; nem szűkül az hatalmas császár az ő pénze nélkül [BTN² 211].

3. szegényedik; a deveni mai sărac; verarmen, ärmer werden. 1806: az illyen' Szalonnák idegenek(ne)k való el adásával a' piatz nem szűkül volna [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — *A vidéki].

szűkülés 1. fogyás; ímpuřinare; Minderung, Verringerung. 1806: Nem szűkülését, hanem a szalonnának Némmelkor olly bőségit láttam itten Udvarhelljen, hogy amian a szalonnának Nagy része majd tsak hogy rajtunk külsőkön nem Maradott [UszLt ComGub. Farczádi Údösb Sándor Mihály (72) ns vall.].

2. szegényedés; sārācīre; Verarmung. 1806: ha valaki az idegeneknek szalonát el adott ... a miat a piatznak Semmi Szűkülése vagy fogyatkozása se volt | Én Szűkülést nem tapasztaltam a miatt a piatzunkon, hogy ha másuvas vitték kereskedésre nézve el adni' [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — *A szalonnát].

3. ~ben van szűkében van; a nu avea cantitatea necesară din ceva; Mangel leiden. XIX sz. eleje: Bölcsen tudja Náságtok a mostani Malmok mien szűkülésben vagynak viz dolgából melly mián én is Másokkal együtt örlött dolgából meg szorultam [BFR 88/18 O. Horváthi Süle Szimion kérésre gr. I. Bethlen Sámuelhez].

szűkül 1. keskenyedő; care se îngustează; sich verengend/schmälernd. Hn. 1798: Szűkülő tető [Méra K; EHA].

2. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantiv-artigem Gebrauch: keskenyedő hely; parcelă care se îngustează; sich verjüngende/verschmälernde Grundfläche. 1754: A' Pap Szűkülőjébenn a' Patak mellett (k) [Váralmás K; KHn 312]. 1768: A' Szűkülő alatt (sz) [Méra K; KHn 242]. 1813: A' szűkülő alatt (ke) [Méra K; KHn 243].

szűkül el/leszegényedett; sārācit; verarmt. 1606: Swkeósd Miklos vram ... mikor hazassagra Isten törvenie szerint attá volna magát, szwkwlt szegien Árúa léue(n) ne(m) léue(n) mihöz niolni, azon Neuezot Jozagra ... kenezertót vennj f. 100. mellet az meniegzeo lakodalmara keöltet [Köpec Hsz; Ks 90].

Szk: ~ állapot. 1704: Körtvélyesi uram azt is megbeszélte a generálnak, hogy azmely szép nyusztos palástját Kolozsvárról elhozatta volt, most Kornis Zsigmond uram azt ott látta, hogy Pekriné asszonyomhoz küldötte egy inasa által. Kire én mondé, hogy elhiszem, hogy pénzért adta neki el, minthogy szűkül állapotall vagyon [WIN I, 266]. 1734: Kökösi Orbok Istvánné Csia Ilona Aszszony ... az mostani irtoztato, es példás jég által meg romlot es szűkül

állapottyába ... levála ... Nemzet(e)s Csernátfalusi Kis Janos Uramtól H. fl. 45 in parata et numerata pecunia [Kp I. 134].

szül 1. gyermeket világra hoz; a naște, a aduce pe lume un copil; gebären, zur Welt bringen. 1672: Feleségem rosszszül van. Ha lsten meg nem szán bennünket, félő, halált, nem gyermeket szül [TML VI, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1724: Rusz alias Haffrik Mihály felől ezt tudom mondani, hogy midőn az Annyát ... el hozák Bethlen váráb(a) ... egyszer vajudni kezdé üdövel, és ki vevék a Tömlőczből és egy bátya alatt szülte ... Mihályt [Kiskájon SzD; BK. Ollár Juon (80) jb vall.]. 1754: Mlgos Thesaurariusné Asz(szonyo)m eo Excelle(n)ciaja ... egy hatalmas Leányt, vagyis Kis Aszonyt szült [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1777: világra bujdosván ... Szinte két Esztendőig tekerget oda azon Gligor ugy hogy amikor osztán ide Sz Benedekre haza vetődött immár az Felesége ... fiával ... régen viselő volté avagy hogy immár szülte is volt [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28]. 1782: (Az asszony) Férje mellől el-szökvén MOrszágra ki kborolt, mikor onnan terhessen viszsza Férje mellé jött is MMacskásra, és Férje mellett Szülte ezen Todort [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. 1802/1816: Bajka Susánna két Bitangu személyly egyiket p(e)d(ig) az Gabonában szülte, hogy ecclesiát követet volna azt nem tudom [Dálnok Hsz; Kp 317 Kővér Mária Dálnoki iskola Mester Szatmári János fel. (38) vall.].

Szk: (e) világra ~. 1647: monda Gagia Gaspar ... nem felek en attol az kj cziak egy anyat szopot, es egy Anya szwlte ez uilaghra [Kv; Tjk VIII/4. 210]. 1723: Mihály annyat Leány korab(an) Teli hassal Felső Ilosvarúl, az apam falusbör levén az házahoz hozták viselesön Porcsirát ... eszt az Mihályt az Bethleni Tomleczb(en) szülte az Vilagra [Dögmező SzD; BK. Kozma Todora Kocsis Jakim fel. (46) vall.]. * **fattyűgyermeket/fattyút ~.** 1736: Constal-vánn Világosonn az Incta Néhai Varga Péterné Kádár Ilo-nának ... két Fattyakat szülvén ... nyilván valo paráznsága ... mindazon által, nunc, semel pro semper ... ex Gratia Sedis, meg-veszszőztetése el-engedetetik [Dés; Jk 220b]. 1802/1816: Bajka Susáról azt hallottam hogy a Dálnoki Rétről jöven haza a Rosba Fatyu Gyermeket szült [Dálnok Hsz; Kp 317 Gáál István (44) ns vall.]. * **halva ~.** 1730: a midőn halva szülte volna* külömbennis bóldogtalan lévén gyarlo erőtelenségből vetette halva az Sárban [Dés; Jk. — "A gyermeket] * **idejére való gyermeket ~.** 1779: idejére való Gyermeket szült, elevenen, épen és egy darabig élve lehetett el vinni [Km; KLev.] * **idétlent ~.** 1831: En az nap, melyen Feleségem az idétlent szülte, egész nap kün a Guja mellett voltam [Dés; DLt 332. 12] * **ikreket ~.** 1790: El-veve a* szokás szerént egy vén ember melegítő hálótár-sul és egyszersmind feleségül-is egy ifju leányt magának ugyan — De ennek minden esztendőben, hogy egyszer-is megdön ne maradjon, el-mulhatatlanul lett leg-alább egy gyermeke; kettő-is, mikor ikreket (geminos) szült [Andrád, An. II, 261] * **törvénytelen ágyból ~.** 1761: Pajor alias Iani lánoska annor. 4. Ezt a Hoszszufalusi Néhai Pajor János Liánya Iloha hajadon korában törvénytelen ágyból Szülte volt [Hoszzufalu Br; BrÁLt Consr. Dom. Törtsvár 479. — Binder Pál kijegyzése] * **zabgyermeket ~.** 1715: Barbara Joachim ... mivel tisztatlans elete constal az Szek színin, és hogj Zab gyermekis szült fogsgában az hoher által pelen-gerben csapattassék még es az varos hatararol ki üzettessek [Kv; Tjk XV/1. 133].

2. tárgy nélkül; fără complement direct; intransitiv. 1600: Mondro Jakabne Cathalin azzonny ... vallja ... igen rutul volt az azzonny megh azt tultak hogy mingyarást zeol, Annak vthanna meny eodeowel zeolt, azt nem thwdgya [Kv; Tjk VI/1. 423]. 1613: mikor latta hogi zúlni akarok el küldé az iobagiahöz Sar varra*, es ott löt az giermek [KJ. — "SzD]. 1704: Oh keserves Anyák jaj mire szültetek [EM XXXV, 274 gyászenek]. 1710: Angliában ... mikor a királyné szülni akar, abban a házban hét parlamentumbeli úr mindenkor ben legyen, s azoknak praesentiajában szüljön a királyné, mert sokszor Angliában a királyné gyermeke neve alatt mások gyermekeit supponálták [CsH 218]. 1779: azután szökött el, innen és jó darab ideig oda bódorgott, Keringelt, és ... Haza kerülven a* bódorgásból, szüret után szült [Km; KLev.].

Szk: törvénytelen ~. 1782: Vadnak itt olj szemeljek akik törvéntelen szültek [Szörce Hsz; HSzjp Nörincz Elek (48) col. vall.].

3. **Magyarország ~te** Magyarországon született; născut în Ungaria; ... wurde in Ungarn geboren, ... ist ein Kind Ungarns. 1702: Totfalusi Miklos nyugoszik ez helybe. Magyar orszag szülte Erdely fel nevelte [Kv; EM XLVII, 386].

4. **átv** eredményez, előidéz; a da naște, a produce; hervorufen, ergeben, zur Folge haben. 1710 k.: A hazugság lelke ilyen csudát is szült [BÖn. 686. — "Köv. a részl.]. 1764: Nagy zenebona vagyon közöttök*. Isten tudja, mit szül a jövő tavasz! [RetE 161. — "A székeleyek és romának között]. 1785: meg bízták magakat az oláhok mind tsak hordják a sok instanciát egy másra Károly várra ... meg látjuk mit szül [Szászváros H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1798: ezen hitelkedő szavai Jánosi Uramnak mitsoda valóságot fognak szülni és mutatni, a* következes meg-fogja bizonyítani [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. 1802: a* Királyi Gubernium ... szükségesnek látta ... a* Gabanabéli Pálinka-Főzést annyival-is inkább egyátalyában el-tiltani, mivel a* Pálinka-Főzés által a* Gabona egy felől felette igen meg-szokott drágodni; más felől pedig neveztes Gabona szükít szokott szülni [i.h. II gub-i nyomt. rend.]. 1808: panaszkodások semmi Ditsiretet nem szül [Kv; ACLev.]. 1815: a Leányomnak már sok időtől fogva Szabadon gyakorlott alaton élete s feslet erköltsé ... szülték réája nézve azon rosszsz következt, hogy minden Joszágai pusztulni s hanyotlani kezdtek [Mv; Berz. 21]. 1827: Gergelji Borbéj Ihmre ... Falunkból el szökött ... és most itt vagyon közöttünk, lappang, tartván ... mi attól, hogy ezen Vad indulattal vezetett Ember forteljos Cselekedetei naponként rosszszabbat fognak szülni [Nagyalf AF; DobLev. V/125].

Szk: háborúságot ~. 1785: Gyermek koramban ... gyakran ki jártuk, hogy minden nyombéli Embereink tudnák a* kétt helység vagy Pusztá Egres, és a* Szarkadi Prædium közt valo külömbséget, ne hogy a* kétt határ ösze elegendnék s a* lakosok között háborúságot szülné [Pusztaszeg/Szarkad TA; BLt 12 Gyermán Mojszi (64) jb vall.]. * **kétséget ~.** 1832: amídon valakiről valami rosszast költnek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember, 's meg van győződve, hogy nem igaz — ' mégis marad abból valami bényomás az emberben, mely mindég ugy lebeg és jön olykor olykor előnkbe — 's egy kis kétséget szül [Torda; IB. Dermény János udv. tt lev.]. * **konszekvenciát ~.** 1752/1785: de hogy az Kegyelmed meg átolkodott és Vér Attya-fianakis részeket továbbrais usurpálni kíváno szándéka va-

lami kedvetlen consequentiat ne szűllyön, az Exponenseknéki több kárt és költséget ne okozzon, tessék ... gondolkodni ... ne kívánja az Exponenseket hurcolni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 266].

Sz. 1811: A' szükség szűli a' szorgalmatosságot [ÁrÉ 21].

5. alkot; a crea/compune; schaffen. 1797: az öreg Büttner ... nagy részt el nem végzi munkájának ... meg ígértem Bertach Urnak, hogy az Öregnek irni fogok, és bombarozom szüntelen levelemmel ... Így talám csak rá veszszük közön kézen, hogy még életibe szűljön valamit [MvNy XXV, 261 Gyarmathj Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából. — "Többnyelvű szótárának].

6. létrehoz; a produce; zustande bringen. 1811: Ott-is fog valami gyümölcstés készülni, Meg-válik majd mit fog a' mesterség szűlni | Uram! ... hatalmad oly' erőss, és szód oly' nagy Hogy a' meddő semmi attól megterhesült, És sok valóságot, sőt egy nagy Mindent szült [ÁrÉ 46, 186–7].

szűle 1. (öreg)asszony, anyóka; babá, (femeie) bátrná; (altas) Mütterchen, alte Tante. 1592: Ez az ferenczne garkorta Jarwala az en hazamhoz egiedul az mely zwle lakik wala az kapu eleot [Karatna Hsz; HSzjP]. 1629: egy kor egy malacza az Zúlenek oda ment vala az Zomzedomhoz s az kutiaja megh mara kj üzé [Kv; TjK VII/3. 120]. 1633: az szűle megh wte karoual, cziszmazsia Istuant [Mv; MvLt 290. 109a]. 1639: ez szűleis azt monda hogy, am bar ugj legjen csak hogy mehessek az szegeny gyermekekhez lathassam őket, mert megh szakad á lelkiem ertek [Mv; i.h. 291. 171a]. 1676: az vén asszony is hitel s mások is ki vallották s az tisztekkel relatoriában csináltattuk. Vagy harmad napig mind tagadta az szűle, de hogy az sekát nem állíthatá, kibeszélé [TML VII, 229 Sárosi János és Inczédi Sigmond Teleki Mihályhoz. — "A levél elégetését]. 1710 k.: egy vén asszony is vala, ki is a pálcája végére támaszkodott és úgy imádkozott ... Kezdek némely hajósok egyszer mondani ... Voyez un gueux, un huguenot; a szűle meg ismét: Csak fogjátok, vessétek a tengerbe [BÖn. 583]. 1728: en bizony Semmi orvossággal nem éltem, mert nikem olyan emberem nem volt a ki Csinállyon; hosztak ugyan edgy élihetetlen szűlét tedd tova s ne vedd el ... az leányok virrasznak [Darlac KK; ApL 1 Apor Susánna Kálnoki Borbárához]. 1748: mind a' Veszekedés előtt, mind az utánn olyan nyögődő szűk volt [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1767: arra a' szűle meg toppantotta magát, s azt mondotta: Halgass mert abból a' Penzből osztan jól elsz [Martonos U; Pf]. 1768: a' kezit össze fogta úgy könyörgött az Anjossanak ... de a' Szűle azt felelte a' Menyetskének Hiszen bolond te is elsz belőle [Martonos U; Pf].

Szk: *öregvén* ~. 1670: Ki hoztatv az Nemes Tanacz az captiva leányt, mely Bölöni Janos Deaknének edgyet masit Ladajával edgyütt el lopta volt, és tüzetis movealt volt azon házna ... meg vallotta, hogy edgy Öregvén szűle tanította volna etot rea hogy azt czelekedne [Kv; TanJk II/1. 720]. 1704: A felesége* és egy igen vén szűle Balázsfallván lakott [WIN I, 309. — "Kucsuknak, a fej. bolondjának].

2. bábaasszony; moaşa; Hebamme. 1705: Ma vöttük eszünkbe, hogy a mi kis leányunk, Katica a jobb lábával sántitana, és a szűle megnézegetvén és tapogatván megismeré, hogy a csipejében egy fiók csontocská kiment volna helyéből [WIN I, 543–4].

3. javasasszony, vajákos; vrājitoare, babă, Wahrsagerin, Kräuterfrau. 1793: a' Majornéhoz egy öreg tudákos Asz-

szony vetődvén, a' hoz ... le ment ... a Mlgs Grofné ... azon öreg szűle azt jövendölte, hogy a' Néhai Gróf Ur három esztendeig még fog élni, de tovább nem [Koronka MT; Told.].

Szk: *tudákos* ~. 1793: egykor ... egy tudákos Vén Szűlét hozatott vólt ide, és magát azon szűlehez le menni láttam elégszer ... de mit tractált véle, azt észre nem vettem [Koronka MT; Told.].

4. boszorkány; vrājitoare; Hexe. 1629: Kerekes Zúle kepeben jeot ... mikor ugy alozik magunkis lattuk hogy az vak szeméhez kap, es azert azt mongya hogy nem aluszik hanc(m) mindent vgy lat mint emette [Kv; TjK VII/3. 121]. 1631: Veres Jánosné Ilona asszony ... fassa est ... Fazakas Mártonnál tartott szállást, az székely Öregember, azt látam vasárnap ... hogy egy koszurú vala az süvegén felül az fejében — az mint mástul értem, az szűle fonta össze őket [Mv; MvLt 290. 245b–7a].

◊ Szn. 1639: Fazakas Simonne al(ia)s Üstgiarto szűle [Mv; MvLt 291. 171a]. 1641: Bardosi szűle [Mv; i.h. 291. 291a]. 1644: Elizabetha Zwle [Mv; i.h. 291. 438a].

szűle-hír vénasszony-szóbeszéd; zvon, informatie neîntemeiată; Altweibertratsch. 1719: a Pestis iránt irhattuk Násod(na)k hogy ... Désfálván derekason uralkodik, s ... három asszony ember bé ment a falu közé ... az edgyik azt mondotta a más kettőnek ... csak öt embert hadgyunk meg, ezeket mondván, az három asszony ember eltűnt itt bizonyosan beszélük, mindazon által bizonyos é, vagy csak Szűk hír nem tudgyuk [Abosfva KK; Ks 94].

szülendőség szülés; naștere; Geburt. 1745: Joannes Andreas Starléter Beresz Lelki (!) Ilonának hitetlenül paráznságával hasát meg nevelte; ugy válya Brádi Binsza Sofikais azon Paráznság által, (: kívül maga tudgya :), magát meg belyegeztette, Szülendőségre magát el készítette [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

szülés 1. naștere; Geburt, Entbindung. 1584: Vnch Thamas ... vallia ... Az en hazamhoz ieoue az leian ... es masod napia vala zwlesenek ... leot volna Barat Peternek ... egy Thamas deak neű Zolgaia, kyteol valonak monta lenny a' gierneket [Kv; TjK IV/1. 225]. 1660: Szézarman Iako Jancsi Istvan requirala az Ecclesiast kivanvan feleségetől valo el valast ilj okok alát: tizen negy esztendeje mióta szülesében meg njomorodvan ötet sem segítheti sem ferfihoz nem alkalmas [SzJk 88]. 1668: Hogy Isten az édes komám asszonynak boldog szülést engedett, jövendölése be nem teljesedett ... azon szívem szerint örülök [TML IV, 350 Bánffy Ágnes Teleki Mihályhoz]. 1679: Causa Udvarhelyiens(is). Lombárt Sofi uratol Kis Mihálytol absolutiot keva(n) mivel ige(n) el ronczolta ugy annyira hogy alkalmatlan immar az szulesre [SzJk 137]. 1705: Minekutána a nyavalyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna ... szerzettünk egy kenő orvosasszonyt, aki is megnézegetvén azt mondotta, hogy rossz bába volt mellette szülesekor, és azért érte az a nyavalya [WIN I, 585]. 1736: Jut eszemben gyermekkoromban, hogy egy fattyázó kurva vala Torján*, meg is hala az szülesben, annak olyan hire volt, hogy kurva [MetTr 345–6. — "Hsz]. 1817: Gombár Imrének Felesége Sárközi Katalin meg holt a' Szülést követett petsetes forró nyavalyában [Burjánosóbuda; RAK 90]. 1842: haza érkeztemkor minygyár némű változásokat érztem magamban s tsakhamar

a' szülés elő is vett [Dés; DLT 85. 9 János Mária (19) usz-i karácsonfi vall.].

Szk: ~e *nappja*. 1633: úgy tartotta ezt a fiat Zabo Janost Zabo Andras zülése napiatul fogua, mint edes sayat Gyermeket [Cege SzD; WassLt Vargha Eörzebet Cappani Ferencz rel. (65) jb vall.] * ~hez közelített asszonyi állat. 1662: a másik német ármáda ... sok szüzeket, tisztességes asszonyi állatokat megrontani, viselős és szüléshez közelített asszonyi állatokkal buja kívánságokat töltvén, némellyeknek életeket is elfogyatni ... nem irtóztanak [SKr 678–9] * ~(nek) *ideje/órája*. 1737: égy idegen Pataki Boricza nevű terhen esett parázna Leányt tudva tartott maga házána ... a szülésnek ideje el jöven azon meg nevezett gonosz leányzó félre menvén ... szült és gyermekit meg ölte [Torda; TJkT I. 133]. 1763: A szegény létai papnak, Németi Sámuelnek ily fatuma esett, hogy a szolgálóját impraegnálnán, a szülésnek ideje eljött, melyet midőn a pap észrevett volna kényszergette, hogy ötlet ki ne adja [RetE 158]. 1779: A kisasszonyt vitték Váczra, az holott játszás közben elérvén a szülésnek órája ... a frajját mindjárt küldi a bábaasszony után, aki míg odajárt, a gyermek azalatt meglett [i.h. 406. — "Nemes Szusannát]. 1842: Az elő mutatott Burjányokat esmértem ... azan Burjányok állanak Kerek nádra levélből, vad Petresellyemből, Pipe hurbol, adtam ... Dáné Máriának ... 's azt mondtam, — hogy mikor a' szülés ideje el következék tegye egy Csuporba tisztá vizbe fonyaszsa meg, és tegye a' gyomrára [Dés; DLT 85. 6] * *utoléri* a ~. 1823–1830: Azt írják, hogy a Luther anyja falusi asszony lévén, egy vasárnap bement a városba, s ott utolérvén a szülés, szülte fiát [FogE 205].

2. *idétlen* ~ koraszülés; *naștere* prematură; Frühgeburt. 1847: (Meghal) Kovács Kis-Anna-Molnár Istvánné idétlen szülés következtében [Nagykapus K; RAK 12]. 1852: Betegség neme: Idétlen szülés következtében méhdagadás [Dés; RkHAK 138].

születendő care se va naște; noch nicht geboren, ungebohren. 1677/1681: egy darab szanto földet ... Attam azért confertalam és inscribaltam ed kg(ne)k maganak s mostani Feleségének Ujhelyi Judith Asszonynak es l(ste)n kegyelmétül születendő ket akon lejendő maradékinak ... szaz magyar forint Summa pénzben [Vh; VhU 262–3]. 1704: En ... Székely Kereszturban lakó Kovács István ... születendő fiaim(na)k, leányimnak ... terheket magamra vállalván, Adom tuttára a' kik(ne)k illik^a b [Incz. VIII. 9b. — "Köv. a tudtul adás. ^aA sajátkezű irat Debrecenben kelt]. 1712: midőn volnánk ... Tks Nzts Homorod Sz: Mártoni üdösbik Biro Samuel Uram ... Nagi lakon lévő Udvarháza fundussán lévő nyári hajlékának, jelen lévén egy felől ... Biro Samuél Uram, más felől ... Nemes Vadas István Ur(am) és mind ketten eo kgmek fel vevén terheket született és születendő gyermekeknek, és Atjokfiainak, kiket ez alább megh irando dologh illethetne, tőnek mű ellőtünk illyen örökös és állandó cserét [Nagylak AF; DobLev. 176. — "Köv. a csereegyezség szöve]. 1840: A' Születendő Gyermekeknek a' perfecta Aetasig esztendőnkénti illendő Intertentiot ruháztatjára s gondviselésere nézve egy bizonyos Summának és Gabonának adására ugy kötelezni, hogy azt Kapitány Kristóff ur minden Esztendőn fizetni köteles legyen [Dés; DLT 1268]. 1879: Az öreg Mentovich egészen jobban volt, iskolába járt, a kaszinóba, stb. mikor a felesége elment. Ő küldte Julcsihoz, kinek a hetedik orgonasípja volt születendő [PLev. 69 Petelei István Jakab Ödönhoz].

születés 1. *naștere*; Geburt. 1657: Nekem pedig magamnak mind fogantatásom s mind születésem háborúságos időkben löttek volt [KemOn. 19]. 1674: Anno 1665 die 16 Octobris egy leánymagzatot adván az Úr öfelsége, az mely születésekor meghalván, melyet meg nem kereszteltetthetem [Kv; KvE 194 LJ]. 1684: születésétől fogva tölle e máj napig bút bánatot, és gyalázatot, sött magam személyemben is sok átkot és káromkodó szokat szenvedtem [Pat.]. 1728: Születesetis tudam Fogarasi Janos(na)k Csüddötelen, hal-lattam hogy az Attya ... Fogaras földről származot volt [Csüddötelen KK; SLt PQ. 9]. 1750: születésétől fogvást tudom hogy egészségtelen volt a Léánka [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1762: Demostralni kívánván az A Vr Miklos al(ia)s Szengyörgyi Susana Aszszonnyak nyilván valo paráználkodását, es consequenter ex illicito concubita suspiciat gyermekeknek Születését, producallya három rendbeli Inquisitoriait [Torda; TJkT V. 96]. 1766: az Insok ... születésektől fogva Reformatusok voltak ... Nagy attyok ... születések után Catholizalt [Torda; i.h. V. 533]. 1796: égy ... Leány attyafia ... meg fattyazván 's Gyermeke meg is halván két hétre születése után ... Reconcialtak [Gyalu K; RAK 179. — "Egy másik asszonnyal együtt]. 1814: a' tisztelt Grofné ... Fiatskájának születése alkalmatosságával a' Grofné körül a' Bábai kötelességet én vittem véghez ... Bábaságomért maga a' Grof fizetett nekem | sok izben nállak meg fordulván, tapasztaltam, hogy Grof Teleki Ádám a' Gyermekek születésén örvendett [Mv; Tsb 51]. 1852: ezen két Contractusba lévő ados Czigányok ... helyemen laktak, s az Contractus Tartalma szerint ... vagy Tartozásaikat Sz. Mihály napig mind egy ftig le tegyék, vagy születésektől lakta helyekre, az én helyemre ... viszsza költözzenek [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: ~e *éve*. 1850: Kötelesek ... a Papok arra, hogy a mátriculából mindenkinek élet ideje, a Férfiaknak nem csak születések éve hanem még annak napja is pontosan fel irodhassék [Nagykapus K; RAK 4] * ~e *helye/helysége*. 1809: Mark Sámuel ... Születesse helyéről ... eltávozáván valahol Erdélybe kering [DLT 182 nyomat. ki]. 1823–1830: Szálltunk a város fogadójába ... mely csudálatos volt énnékem, hogy aki soha fogadókat nem jártam, mégis oda kellett szállnom, mégpedig születésem s nevelkedésem helyén [FogE 155. — "Mv-en]. 1847: Idevaló halmágyi születésű Varga Katalin eránt ... a tekintetes nemes tisztségtől ... egy poroncsolatot vettünk arról, hogy születése helységéről s elébbeni élete folytatása állapotjáról feleletet adjunk [VKp 157 Varga Katalin sk lev.] * ~e *ideje*. 1637: kiáltunk Tehozzád, szíveinknek nagy szomorúságával és orcánknek pirulásával emlékezvén a' Te mivélünk örök rendelkezés szerént születésünk idejétől fogva közlött lelki és testi áldásaidról [Kemlr. 331] * ~e *nappja* a. születése ideje. 1663: hálákat adok, Uram, Szent felségednek, az ki az te igireted szerént engemet is meghallgattál születésemnek napjától fogva gondomat viselset [Kv; KvE 187 LJ]. 1710 k.: Szebenben két német strázsált ... ezek minden órán változtak és szokások szerént abgeleszt kiáltottak; és mint hogy felette ébren aluvó voltam örökké, ezek miatt minden órán felébredtem, bizony a születésem napját is megátkoz-tam, fülem bédugtam miatta [BOn. 521]. — b. születésnap. 1614: Istennek szent kegyelméből születtettem ez nyomorúsággal, keserűséggel, bánattal teljes világra in anno Domini 1566 esztendőben die 14 mensis Junii, kit az keresztények hiják Keresztelő Szent János születése napjának

112] * *oláh* ~. 1808: Tzura Adam, Oláh születésű ... veres pofatoy ábrázatu [DLT 647 nyomt. kl]. 1810: Bontzidai Sugár János ... Kánya orru, gesztenye szín haju ... Oláh születésű; de jól tud Magyarul [DLT 554 ua.].

3. *törvényes* ~ törvényesen született; legitim, náscut din párinti cásatoriji; ehelich geboren, legitim. 1814: Arról, hogy a' meg keresztelt Urfiska törvényes születésű ne lett volna, ő Nagysága nekem semmit sem beszélt [Mv; TSb 51].

4. *nagy* ~ kb. nagy dolgok elvégzésére termelt; care este capabil de fapte mari; zu Großtaten geboren. 1843: beszélték az emberek, miként dicsekedett volna*, hogy ő nagy születésű asszonyság [VKp 95. — *Varga Katalin].

született I. mn 1. világra jött; (care s-a) náscut; geboren, zur Welt gekommen. 1648: Illien oko(n) kellet citaltatno(m) az Inctat, hogi ... azt mondotta ... kiválteppen mostani vltoszori szolgálommal ... gonoszul elte(m) volna es nilva(n) ki tudatodot hogi mostani szwletet giermeke en teolle(m) valo volna [Kv; Tjk VIII/1. 266]. 1704: ma az úr mostan született kis fiacskája a néhány napok alatt mind dagadozván és fogyadozván elnehezedett [WIN I, 106]. 1712: jelen lévén egy felől ... Biro Samuél Uram, másfelől Nemes Vadas István Ur(am) és mind ketten eo kglmek felvén terheket született és születendő gyermekeknek, és Attjokfiainak ... tőnek mű előttünk ilyen örökös és állandó cserét! [Nagyak AF; DobLev. 176. — *Köv. a csercegyezés szövé.]. 1731: aztis híresztelték volt hogy azt az születet gyermekeit Kovács Mária Asszony el vesztette [Szelistye H; Born. XXXIX/16]. 1743: melj Legénykéket adá és conferálá ... Groff Szárhegi Lázár Gábor ur és Felesége Kun Klára Asszontol eő Nagatol Született küsed Leánká-jok(na)k Groff Lázár Sui Kis Asszonkának [Szentdemeter U; LLt 25. C]. 1751: Mindráék hányan voltak, es azoktol különösen született Fiai kik? [Msz; SLt]. 1762: utollyára azt vallyá, hogy ő sem láta soha a' p(rae)tensioban lévő született gyermeket [Torda; Tjkt V. 97]. 1775: mostan született Gyermekkel valo meg viselődése előtt ... Feleségivel együtt lakotte ... [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. 1787: Egy osztaztato Levél de A(nn)o 1778. 16a Maji melj mellett a Nehai Vadadi András első feleségétől született Gyermekei György, és Gábor között az osztozás volt [Mv; MvLev. 8 Elek Erzsébet hagy.]. 1791/1792: az Jozságot Etzken Moyses Uram Etzken András Vramnak hadta volt zálogban ... minthogy majd minden földet Másról vagynak zálogban Etzken András Uram szabadosan ki válthassa, és ő Kegyelmeiktől született Gyermekei örökös Jussal bírhasák [Dálnok Hsz; BLev. Transm. 27–8]. 1832: megszolitlak Tégedet elsőben is ... Dobolyi Klára Házos Társomtól és köszönöm, hogy ... Elsőbbeni Házos Társomtól ... született Josef nevű Fiamnak ... nem mint mostoha, hanem mint édes Anya, hiv dajkája voltál [Szentbenedek AF; DobLev. V/186 Bartók Adam végr.]. 1836: Kereszteltem ... Sárközi Pálnok hitvese Nagy Sárától ... született fiát Jánost [Burjánosbuda; RAK 53].

2. *veleszületett*; innáscut, nativ; angeboren. 1765: Továbbá instálók alázatosan Ngódnak magom helyet le-küldött kedves Ötsem Also Elek Uramot Gratosum Pátriciumában venni maga születet Gratositassa szerint méltotassák [Torda; Borb. II Alsó Lajos lev.]. 1802: A Nagyságod Született Sokakkal többszörtetve velünk is meg esmérte-tett kegyelmes Gratiájától batoritaván Mérészelünk Natságodhoz e' rendben folyamodni ... az Karasztoi' egész közönség nevekben és képekben [Ks 120. VIII. 1. — *H].

Szk: *magával* ~. 1663: Egyiknek magával született keresztényi indulatja, hiveihez s birodalmihoz levő kegyessége azt nem engedi, hogy Erdélyt maga praejuditiával kegyelmes igireti ellen maga haereditaria provinciáinak és legközelebb Magyarországnak mindjárt következhető veszedelmével teljességgel a másíknak opprimálni hagyja [TML II, 488–9 Teleki Mihály Lónyai Annához].

3. *vérbeli, igazi; autentic, adevárat, veritabil; echt, wahr*. 1776: Ezen Nemes Haza fiai közül Székely Szabadságak élő Születet Szabad Székelyek Szálván mi Ns Marus Székben Magyarosb(an) Feleségeink és Székely Jussokra ... már Jo időtől fogva ő Felsege Portioját fizetyük [Told. 45/7]. 1810 k.: Meltosagas Született Groff Nagy Ertsie Toldalagi Joseff Ur eő nagysága [HbEk]. 1812: Edgy szoval a leg alább valo szokkal illette*, a' melly Csfondórák szok, nem edj szülőtől Grofthoz (igy!) hanem még edj leg alább valo embertis nem illettek volna [Héderfája KK; JB. Nemes Kolombán Imreh (21) vall. — *A gróf a grófnét].

Szk: ~ *gavallér*. 1780: A' mi az Contractust illeti az iránt sem nyukhatatlankodom, mivel ... egy született Cavaliernek maga keze írása magabannis elég securitás [Császari SzD; Ks I gr. Toldalagi Kata aláírásával] * ~ *német*. 1823–1830: Mondom, hogy Bethlen Elek vagyon* azonban még kettőt-hármat szólván együtt német nyelven, észreve-szem, hogy ő^b nem született német, mert koccant a nyelvben [FogE 244. — *Ti. megszálva a fogadóban. *Körmetzi József] * ~ *pápista*. 1774: vannak olyanok, akik, elhagyván a reformata vallást, pápistává lesnek s oly szomyú buzgósággal viseltetnek ahhoz, hogy a született pápista sem buzgóbb [RetE 339]. 1782: az urát, Cserei Farkast, arra vette, hogy őfelsége előtt vigye végben, hogy hat hétig az olyan személyek, akik vagy született pápistából református-sá lettek, vagy kálvinistából pápistává, de azután visszatértek, hat hétig frequentálják a pápista papok által leendő censurát [i.h. 417–8]. 1783: Daniel Istvánné, aki elsőben Bornemissza Pálné volt, született pápista, Mikes István leánya is censurát adott [i.h. 422].

4. *szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ föld szülőföld; pámint natal; Geburtsland, Heimat*. 1731: Minnekutánna az Isten ... haza hozván békével született földembe ... hátra lévő részét azonn esztendőnek nagjobbára töltöttem el Koronkában [ArJk 39. — *MT]. 1760: Még Ifjantan ... Erdélybe mint született Földemre ... jőni siettem [Kv; KvRLt VII. 28]. 1782: Néki magának* jószága nem lévén, folyamodott az becsületes jámbor faluhoz, Jenőfalvához, minthogy itten született, minddigg őfelségit szolgálta, ezután is kívánja a született földön és faluban maradni, oly okon, hogy őneki más falukban nincsen olys jószága, akin megcsongojosodhassék [Jenőfva Cs; RSzf 109. — *Csikjenőfalván lakó Bálint Péternek] * ~ *nyelv anyanyelv; limbá materná; Muttersprache*. 1821: az Esketék Levélben is a' szerént fel jegyzett, és meg Hüttölt Tanuk között azokat kiket jelen kaptunk, Törvényesen magunk eleiben idéztetvén, elsőbbenis őket erőss Hittel meg Esket-tük, az után külön, külön meg irt Vallomásaitak előttük Szorol Szora fel olvasván Született Nyelveken meg Magyar-raztuk [Apahida K; RLt O. 2]. 1827: el mentem ... Also Fejér Vármegyében Szent Benedekre ... a' holott a' tisztelt Tkts Asz(sz)onyt oda haza nem találva valo Dualis Birája Kingya Atyimat, és szolgáló Emberét ... magam eleiben ki szollitattam, a' kik előtt a praecineralt Instructiot szorol szora fel olvasván, és született oláh nyelveken voltaképpen meg magyarázván ... Földös Asz(sz)onyokat mindenekben

az Instructionnak tartása szerint meg intetem [DobLev. V/1126. 2a] * *egy hassal* ~ iker; gemeni; Zwillinge. 1830: Gasi Bantsi Pistának kereszteltetett egy hassal született 2 Leánya Borbára és Sofi [Nagykapus K; RAK 25] | (Kereszteltem) Nemes Lengyel Péternek, és fel. Trájka Susánnának egy hassal született 2. Leányát Máriát, és Annát [Gyalu K; RAK 106] * *időtlen* ~ koraszülött; náscut prematur; frühgeboren. 1839: Temetett el Mihla Deák Józsefnek ... időtlen született fiok [Burjánosbuda; RAK 99] * *nagyra* ~ kb. nagy dolgok elvégzésére született/hivatott; care este capabil de fapte mari; zu Großtaten geboren. 1675: meltoztassék Fejedelmi nagyra születet természeti szerint ez illien unionkal ellenkező, és gyűlölséghet neuelő kissirtetett contennalvan keglis resolutiojat effektualtatni [JHbK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-hez] * *nem idejére* ~ együgyű; náting, bleg; einfältig. 1840: Bosla Uram mennyi nem idejere született és huntzfut emberrel kellett bibelődni [Várfa TA; Bosla] * *vmire* ~ vmire temett; (care este) făcut pentru ceva; zu etw. geboren. 1672: Kegyelmed tudja, én kereskedéshez sem szokott, sem arra született ember nem vagyok [TML VI, 62 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

5. névhez kapcsolt nemesi rang/cím előtt; înaintea titlului de noblete urmat de nume; in Namen einem Adelstitel vorangesetzt. 1756: Méltóságos és Nagyságos született Gróf Betlen Kata Aszszonyának az l(ste)n Háza nagy Dajkájának nekem jó Patrona Aszszonyom(na)k, a' Méltóságos Gróf Aszszony(na)k ő Nga(na)k aláztatosa [Ne; TL. Ajtai A. Mihály prof. levelének címzése]. 1790: MNemethi Mlgos Groff G(ene)ralis Gyulai Ferencz Ur elő Nagyga Lgos Relictája Romai Birodalmi Keresztes Dáma Született Grófné Hallerkői Haller Cárolina Asz(sz)ony elő Nagyga [H; Ks 108 Vegyes ir.].

6. a leánykori név megjelölésében; în indicarea numelui de fată (a femeilor căsătorite); zur Bezeichnung des Mädchennamens. 1860: Alul irt Özvegy Horváth Miklosné Született Pelei Polixéna, egy felől hajlott koromnál fogva, más felől pedig gyengélködő egészségem tekintetéből el jöttnek látván az időt, melyben ügyeimet halálom esetére rendezni ... szükséges; ennél fogva végakaratomat előleges megfontolás után ... a következőkben nyilvánítom [Kv; Végr.].

7. *szitk eb ágyából* ~. 1772: Az ablaka alatt menvén Tit. Zilahi István Uramnak a Szamosra mosni hallottam Zilahi Istvánne Aszszony ezt mondá az Urának már meg kopasztattya a Csirkét mert meg foráztam az eb ágyából születet kurváját [Dés; DLt 321. 59a Catherina Egyed (40) ns vall.].

II. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: 1. személyre von.; referitor la persoane; Personen betr. 1854: Az izráelitákat illetőleg csak azon bizonyítványok érvényesek, melyek azon kerület Rabbinusától adattak, hová a' született ... tartozott [M.bikal K; RAK 54].

2. *szitk eb ágyában* ~. 1728: Tüzes ördög attával kutya teremjen a Lelkeb(en) görbe eb ágjab(an) születetnek káromlotta [Dés; Jk].

születhet a se putea naște; kann/konnte geboren sein. 1823: 1713 vagy 14-ben haza szállván, 1716-ban vagy 17-ben az első fiú, Dávid után születhetett az apám, József [FogE 60. — *Gyf-ról Mv-re].

születik 1. világra jön; a se naște; zur Welt kommen, geboren werden. 1562: 1506. Budában az ifju Lajos király

születik | 1540 esztendőben János királynak egy fia^a születék Budában Isabella aszszonytól [ETA I, 11, 14 BS. — *János Zsigmond]. 1597: Chizar ferencz ... vallia ... mondek neki, te leany amint az farod s az hasad al tenallad gyermek vagion, de ha zewletik bizony leany leze(n) mert igen lapis az hasad [Kv; TJK VI/1. 82]. 1655/1754 k.: Ha valamely Ifjú az Asztalos Mesterséget akarja meg tanulni ... hiteles és petsétes levelet hozzon hazájából a' hol született [Kv; ACLev. 12]. 1657: született volt öregbik fiam, Simon, az mint említém 1633-ban karácson hetiben [KemÖn. 169]. 1662: az Atyok meg halvan Arvasagra maradvan ő kegelmek Tartottak neveltek fel őket az ő kegelmek folden szülöttenek Mihalifalvan es ő kegelmeket szolgáltak [Retteg SzD; Born. XL. 107 Menihar (!) Andras (35) jb vall.]. 1742: Esmértem ... Veres Sámuel, 's hallottam bizonyosan hogj nem tsak Vér szerint való Hűgával R<á>kosi (!) Máriával paráználkodott hanem Gyilkosságra <is> léledzett ... Bizonyosan Atyok Notája után született mind István mind Lőrincz [Kisened AF; JHb Lidia Sigmond Samuelis Váserhelyi cons. (40) ns vall.]. 1751: Az Angyal beszéli vala Uj Király születet volna [Hétfalu Br; EM LI, 124 bethl. játék]. 1766: minek utánna Catholizalt ... nagy Atyánk, az után nemis született egy gyermekeis [Torda; TJKt V. 299]. 1778: Hatzegán Angyelnek a' fia ... itten Tordosan született a Vas Urak egy Tisza Abrám nevű Jobbagyok Feleségétől [O.tordos AF; BK 465 Nyikultz Vaszilie (46) jb vall.]. 1839: itten Kávéson^a Születtem Juhászoktam is Nemes Nagy Andrá Uramnál [Borb. II Fekete Lukás (86) gör. egy. vallású vall. — *Sz].

Szk: bitangban ~. 1801: uj Paraszt Sándor Jantsit jól esmérém, minthogy hat Esztendőös korától fogva én tartottam, s növeltem ... s bizonyos az hogy Bitangban születet volt [Erdősztyörgy MT; WH. Lázár György (76) cigány vall.]. * *eleven/elevenen* ~. 1730: (A gyermek) elevenen születet vagy holtan [Dés; Jk]. 1782: a' mely gyermek noha eleven született, de ... látván ők hogy nem volna életre való, és ugyan azért siettenek volna-is meg-kereszteltetésévell [Km; KLev.]. * *e világra* ~. 1603: az nap zwletöt Ez En fiam Ez vilagra [Uszt 17/68]. 1614: Ezen esztendőben^a die 22 Octobris az hold folyása szerént született ez nyomorú világra az én fiam, Istók [BTN^a 55. — *1604-ben]. 1691: halottam hogi azon Torok pallt az Annja az varadi rabsagaban kapta volt, it is suletet ez vilagra^a [M.gyermónostor K; SLt AM. 136. — *Más valló az asszonyok egy váradí töröktől való megterhesedéséről beszél]. 1750: En itt Sz. Györgyön születtem e világra, innét költem férjhez is [Sszgy; HSzJP Haelena Bakó (64) Valentini Tanko de Illyefva civis consors vall.]. * *idejére* ~. 1819: Folyo Septembri Holnap 1° napjan dél előtti 11 orakor szülvén Rakosi Boldisámé egy fiat, az rendes idejére Született é, az az meg volt érve, s a' meg érésnek minden jelei meg voltak é rajta vagy nem? [Kv; Pk 2 vk]. * *kettőse* ~. 1807: (Kereszteltem) Péter Pálnak és Molnár An(na)k kettőse születvén Ferentzet és Annokot [Magyarókereke K; MNy XL, 376]. * *nem tiszta ágyban* ~. 1687: Ola Uj faluban van ket fatju, kik nem tiszta agiban születtenek [DE I. VI. B. 7]. * *szabad helyt* ~. 1730: A Gyermekek (Mihály) szabad helyt születet, Demeter Janosnenit [Székelyderzs U; Pf].

2. *vmire* ~ a. vmire alkalmas; a fi apt pentru ceva; wie geboren für etw., ein geborener/eine geborene ... 1758: Lobkovicz az Hunyad vármegeyi főispánságot, mely akkor vacantiaban vala, neckie^a offerálá, de nem volt contentus vele, mert katonaságra — melyre nem született volt — vá-

gyott [RettE 66. — "Barcsai Jánosnak]. 1811: születik az ember kettőre; Egyik a' felséges izlésű Poësis Más az igazságát nem főté Mathesis [ArE 11]. — b. vmire hajlandó; a fi dispus să faci ceva; bereit sein zu etw. 1842: az említett Kereskedőné ... általa azt izente hogy nem született arra hogy hozzá" le mennyen s engedetlenségének próbáját adva le se ment [Dés; DLt 1452. 8. — "A szóbeli idézésre a város hadnagyához].

3. beleszületik vmibe; a se naște ca ...; als ... geboren, von Geburt an. 1774: Daniel István úr ... Unitárius vallásban született volt, de abból kitérvén, egy tökéletes református ember volt mind holtig [RettE 330].

4. keletkezik; a fi scris/creat; geschrieben sein/werden. 1881: (A kézirat) Egy éjjel született, s a szedők darabonként kapkodták ki a kezem alól [PLev. 86 Petelei István Jakab Ödönhoz].

születtetik 1. születik; a se naște; geboren werden. 1614: Istennek szent kegyelméből születtettem ... in anno Domini 1566 esztendőben die 14 mensis Junii [BTN² 41]. 1654: 1636-ban ... in fine Junii circa 26, vagy in initio Julii születtetett az fiam, Kemény Ferenc [KemÖn. 175]. 1667: másoknak inkább, mintsem magunknak születettünk [TML IV, 28 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1703: ha volna olyan a ki ... Jobbágy leánytól és Asszonytól születettet volna [Gysz; LLt]. 1753/1781: Josika Imre elő Nagyságától születtettenek volt az mostan életben lévő Báro Josika József, és Móses Urak elő Nagyságok [Algyógy H; JHb LXXI/8. 196]. 1807: úgy születettek ezen utolszori négy gyermekek [Makfva MT; DLev. 4. XL. A].

Szk: *e világra* ~. 1595: Konthj Janos ott az Antal Hannagyek hazokban zyletetett ez világhra, Azert oda fejedelem feolderől ieott uala Konthj Andras [Szu; UszT 10/5]. 1659: job volna megh halni, vagi soha ez Uilagra sem születtemi, mint sem Tatae ransagba(n) jutni keresztzeni emberek [BesztLt 6/1659 Torma Miklós Baksciszérájából].

2. vmibe beleszületik; a se naște ca ...; in (eine Religion u.ä.) hineingeboren werden/sein, als etw. zur Welt kommen, als ... geboren (sein). 1758: Hálátok adok azért az én Uramnak és jöltevé Istenemnek, hogy engemet keresztény szüléktől ebben az igaz vallásban" születtetnem engedte [RettE 80. — "A ref-ban]. 1766: az Insok ... születésektől fogva Reformatusok voltak ... Nagy attyok ... születések után Catholizált, már pedig az elő Felsége kegyelmes rendelkezései tsak az olyakat vetik proscencio (!) alá, kik a Catholica Religioiban, vagy születettek, vagy hűtek letétele mellett arra állván, igaz hűtek mellől el tavaztanak [Torda; TJkT V. 333]. 1823–1830: Bizony! eléggé hálát nem adhat az az ember, akit — alacsony és szegény sorsba születetvén — az efféle terhektől megmentett az isteni gondviselés [FogE 277].

3. vmire ~ vmire hajlama van; a avea dispoziție spre ceva; zu etw. geboren sein, ein geborener ... sein. 1700: Mint hogy a' közönséges Jora mind születettünk mind annak promotiojra kötelesek vagyunk [Dés; Jk 303].

szülhet világra hozhat; a putea naște; zu Welt bringen können, gebären können. 1662: oly dolgok esének rajtunk, amellyeknek csak hírek hallására is várandós asszonyi állatink, meghajtván magokat, készen lkabokat szülhetének keserűségekből [SKr 697].

szülő I. *fn* 1. apa, anya; párinte; Vater/Mutter, Elter, Eltern. 1577: Az es" az en Zwleimnek eylemnek byrodal-

maban vt kyn Az kwtt vagyon [Mv; BálLt 79. — "Ti. a telek]. 1605: Az mely öt ezer fíot szettek volt az Taualy szűkségben Az Varossy Attyankfiain, és Cedulaiok vagyó(n) rolla: Az kik közt zűlek Cedulaiokra defalcaltatj Akaryak Adaiokat, Vezettek hogy az kett Ado szedő Wraim ... acceptalyak és rea ilyak [Kv; TanJk I/1. 538] | Ez fellel megh newezett hely az en Atiamnak attiae Gergely Kouacze volt, Ahogi pedig a' zwleme volt enge(m) illet verre [UszT 18/80]. 1619: Maczko Sándornak, és Maczko Dawidnak, edess Attyok ... nem zettsege szerentt, az elő Szwlej és Eleireől, Nemeth nemzett woltt, es teő feő nemeth Baniazokkal ieott wolt be meegh regen ez Orszagba [Abrudbánya; RDL I. 108]. 1634: szulem Szabo Davidenneke(m) regestum szerent ada szamb(a) azt az kis ezust pohart, az mely feleol vagion az controversia, de ennekem vgy ada szamba(n) hogy ennekem az Szule Anyamrol maradot Albert kovacznerol [Mv; MvLt 291. 17a]. 1679: az minemű kéues javaczkaik vadnak, azok nem szűleinkről, hanem l(ste)n aldasából magunk kezi munkánk utan szállottanak rank [Kv; RDL I. 157]. 1734: a jo Atyák s Anyák fel nem jártatták, akik fel jöttekis a Templob(an) tanításra fenn nem maradtanak ... az szűlék kövessék el tsízteket mi bennunk sem lészen fogyatkozás [Dés; Jk 556b. — "A leányokat]. 1736: Mikor harmad napján az uj házások az szűléi házától el akartanak menni ... két kancelista deákkal vagy két nemesemberrel, valami parafernumot adtanak, legkisebbj felíratván, szekérre rakatták [MeTr 392]. 1754: a Funtine helyben a mely Kerte vagyon Josziv Buzillának azt ő s Szűléi békességesen bírták mind az idénig [Tóhát AF; JHb Gávriila Aldgye (50) zs vall.]. 1759: Ezen Praeluka béli kaszállot ... az ő Szűléi irtottak és csálták volt [O.bikal K; RLt Brajka luon (42) jb vall.]. 1782: Fattyu Todor ... az mikor ... valami pénzecséket hozhatott az házhoz abból részesítette Bocsko Gligort és Anyját mint Szűléit [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. 1798: kevés ingo és ingatlanjok marattanak Néhai Szűlejekről [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1808: Hallottam ... hogy Tusa Treziát hoszszas betegségében Kováts Ferentz nem hogy gyogyíthatta volna sőt meg nézze egyszer is, hanem a szűléi bajoskodtak vele [Tamásfva Hsz; HSzjP Omreh Sigmond (38) gy.kat. vall.]. 1821: Bonya Dumának Felesége Mitu Cserna Léányát vádolílya azzal hogy hités társával allatamas utokon titkos életet élnek ... ltélet ... ha tsak valami kistsi kivilágosodik is, a' büntetést mind a' Szűlék, mind pedig a' Léányak terhesen fogják kapni [H; FF 36 Prot. 11]. 1868: a' meg keresztelt vagy Eltemetett gyermekek Szűlöinek kereszt, vezetéki, 's ne talán kérető (!) elő nagy guny neve is ... pontoson bé jegyeztessék [Gyalu K; RAK 144].

Szk: *édes* ~. 1644: ha l(ste)n posteritással ne(m) szeretne cötetis ... ha sine semine deficiat", visza szallianak pure et simpliciter, i(m)mediateq(ue) edes szwleimre, egy testver atia(m)fiakra [Kv; JHb III/6. — "A feleség]. 1694: Menék ... édes meg említett Gyulai Anna szűlenkről rejánk maradot ioszágunkba(n), és ott Gyulai határt ... Atyafiságoson ez szerént mérséklők és osztok fel [SLt AH. 1]. 1734: N(e)m(e)s Komornyik János, magát Attya és Attyafiai akaratyok ellen katonaságra adván, a katonasághoz való kötelesség álol ötet harmincz magyar forintokkal, és husz pénzekkel váltották meg édes szűléi [Szécs Sz; Borb. II]. 1744: Lévén ... egy edes szűleiről rea deveniált írotványnya és a mellett ... elő kgimetől aquiralt Zalogos írotványocsakja [Dob.; WassLt 6] * *halandó* ~. 1854: én is, ki jo Istenemnek tetszéséből halando Szűlőktől születvén, a halandóság

változhatatlan körvénye szerint előbb vagy később meg kell hogy haljék [Kv; Vég]. * *keresztény* ~. 1662: Elvégződ-
vén nagy pompával a menyegzői lakodalom is, a keresz-
tyén szülék az ifjú fejedelemszöny reformálásában valá-
nak foglalatosak, mind magokban, férje és az Isten házában
való üdvösséges sok szép tanítások és prédikációk által
[SKr 198]. 1746: az en Jo Istenem ... keresztény Szülék
által e vilagra hozott, az igaz Ildvezítő Reformata Religio-
ban fel nevelt [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály kezé-
vel] * *mindkét részről való* ~. 1805: parantsoltatik, h(ogy)
a' házasság által öszve kelni akarokat addig meg ne eskes-
sük, míg mind a' két részről való Szülék(ne)k meg egyezé-
sekről bizonyosokká nem leszünk [M.bikal K; RAK 37] *
tulajdon ~. 1826: tulajdon Szüléireis tisztán viszsza emlé-
kezni [Bodola Hsz; BLT 11].

2. nagyszülő; bunic, bunicá; Großvater/Großmutter,
Großeltern. 1608: Aniamtul es Zewleimteol maradot hazaa-
mat az Piacz vezaban ... minden hozza tartozo hatariual
Egietemben attam az En jo akaro Azzoniomnak az Nehay
Moricz Janosnenak es giermekinek ket Zaz magiary forin-
ton [Dés; DLT 300]. 1781: A többiek iránt praetendalvan az
Szegedi Sára Aszszony nevezett personalissai hogy feles
Summát költöttének az el osztando portiora advan ... re-
gibb Szüléjiktől el zalogosított szanto foldek(ne)k re-
lucitiojara feles zalog summát, azokat simul deponaljak
[Asz.; Borb. I].

3. első ~k Ádám és Éva; Adam és Eva; Ureltern. 1811:
Ha az első szülék" meg-nem estek volna, Ma tám minden
emberbarmot pásztoralna [ÁRÉ 77. — "Ádám és Éva].

II. mn 1. ~ *állapot* szülés előtti állapot; starea unei femei
în preajma nașterii; die Geburt/Entbindung vorausgehender
Zustand, pränataler Zustand. 1772: a Feleségem meg vise-
lődvén szülő állapotában mások jóvállassakból hivalta
el Bábájának akkori Györfinét [Dés; DLT 321. 74 Sig.
Dants (48) ns vall.].

2. vér szerinti szülőre/nagyszülőre von.; referitor la pă-
rinți/bunic și bunică; die blutsmäßiger Eltern/Großeltern
betr. Szk: ~ *anya*. 1829: előszer kívánnya Competentiáját,
mely ... az Alperesek Nagy Attyok, 's respectivé Szülő
Attyokra ... szállott" [Mv; RLt. — "A teljesebb szö. szülő
nagyanya al.] * ~ *édesanya*. 1734: Komornyik László
Uram, és ő k(egyel)me szülő édes Anyja N(em)z(ete)s
Adorján Borbára Aszszony [Szécs Sz; Borb. II] * ~ *nagy-
anya*. 1798/1800: egy Körösi nevezetű ember, még a' Szü-
lő Nagy Anyja Jussán Kereste a' mi Jóságunkat [Haraszt-
kerék MT; Told. 30]. 1829: előszer kívánnya Competen-
tiáját, mely ... az Alperesek Nagy Attyok, 's respectivé
Szülő Attyokra ... szállott — kívánnya Másodszor maga
Competentiáját ki-adatni, Szüle Nagy Anyja Novátzki
Mária Fiu két Testvérei Novátzki Mihály és Novátzki Sándor
Magva szakadtával hátra maradt, és ezek Deffectus-
sával ... az Alperesek Nagy Attyára ... szállott ... Joszá-
gokból [Mv; RLt]. 1830: az Exponens asszony Szülő nagy
anyja [Torda; HG] * ~ *nagyatyja*. 1794/1820: resz Szerént
nagy attyok, rész szerént Szüle nagy attyok ... ő
kegyelméről devenialt itten ... Berenyében egy ben vala
Sessio [Pf]. 1844: Orbán Elek és István ... Szüle Nagy
Attyók távozott el Telekfalvól Otfalvára [Usz; UszL
XI. 85/193]. 1850: Szüle Nagy Attyok Job Sigmond néhai
Szüle Nagy Attyánk Márkos András [Kissolymos U; Már-
kos lev.] | azon Kaszalo Rettek, és Szánto földeket, a
mellyeket az néhai nagy szülő atyánk, Gyujto Sándor töllek
el zalogosított 2000 v. Rftb(an), és az Szülő nagyatyánk ha-

lála után szállot néhai meg ölt Édes atyánkra ... az Türi"
Ekleisia ... magáéva akarná tenni [DobLev. V/1288. —
"AF] * *nagy* ~ *anya* → ~ *nagyatyja*.

szülőanya, szüleanya 1. édesanya; mamă bună/dulce;
Mutter. 1593: Almadj Caspar ... az het falubelj reszt nem
engedje oszlasba az okan tartia megh ... hogy any Jozsagy
Jankafj Kataline az w szwlo anniae [Szükerék/Girolt SzD;
JHbK XVII/24]. 1617: Thot Ferenczne az Thot Istvan zyle
Anyja, az Gerdey Janos zwle Anyja ugia(n) Gerdey
Janosne [Mogyoros MT; BfN Lucas Mezaros (80) vall.].
1618: Gialakuttan maros zekben lako Lazar Janos urammak
az Zuli (!) Annia Mihalj Kalara uolt [Csapó KK; LLt
100/4]. 1629: eszek birtak bekessegesen mind ez Jdeigh
mint hagi szüle An(ny)okrul Ver szerentis reajok szállot
[Botháza K; SLt A. 44 Thomas Peter (80) lib. vall.]. 1630:
az Kenieres Istuannak ... az szüle Annia Kovacz Ersebet
[Mv; MvLt 290. 219b]. 1763: repertoriumokat mutattak s
tanáltam jó leveleket mind Rettegi, mind Somlyai, mind
pedig a szüleanyám Almádi Kata nevére [RettE 155]. 1770:
Almádi Gáspár leánya, egy testvér volt Bálinttal, kinek fia
volt Mihály. Ennek volt két leánya: Kata, Rettegi Istvánné,
ki nekem szülőanyám volt; másik: Angalit [i.h. 245]. 1771:
En pediglen az engemet kiházásított szülőanyámmal egy
kereseten és kenyéren nem vagyok [M.hermány U; RSzF
269]. 1777: 18-va Februarii Sándor napján voltam Fodor-
házán Somai Sándor bátyámmal, kinek szüleanyja, Ébeni
Orsolya, testvér volt az én szüleanyámmal [RettE 347].
1815: Halottam a' Szüleimtől hogy Balog Mártonnak a'
Szülő Anyja Bálintfi leány lett volna ... azon rét Bálintfi
rét, ennél fogva lehet vérsége hozzá és Jussa, 's a' Szülő
Anyja Bálintfi jussán közelebb való vért nem tudom hogy
volna ahhoz mint Balog Marton Uram [Szentimre MT;
BalLev.].

Szk: édes ~. 1742/1792: Etzken János Uram bé jöven az
Atyafiakhoz édes Szülő Annjától Hadnagy Kata Aszszony-
tól ... hiteles Plenipotentiát hozván ... hogy ökegyelme
minden Bonumokat ... el adhassa, a' peres Atyafiakkal
meg-békelhessék [Albis Hsz; BLv. Transm. 38]. 1746: az
J' ... Panithi Szabó Sára Aszszont édes szülő Annját, maga
ferjével, mellyről protestalok, keményen meg verte [Tor-
da; TJKT III. 15. — "Maria Nemethi nob. Pauli Sebestény
de Thorda consors]. 1782/1839: édes Szülő Anyja ... egy
Testvér ... Nemes Somkereki László Urammal [Nagydeve-
cser SzD; Hr 3]. XIX. sz. m. f.: Ne felejtse el házadat Édes
szülőanyádát A székejkürtnek szavára Induj egyre a csatá-
ra" [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — "Táncsó].

2. nagyanya; bunică; Großmutter. 1616: Kemeny Fe-
rencz az Vay Miklos Zwle Annia Vra Idejeben [Vaja MT;
Sár.]. 1625: Zetalokan lako Barla Janos és Dersi Ambur-
ne Orsolya Mathe Janosne Ersebet ... Nemes szemeljek
eggiek voltak harman, kinek az Anniokat az fellieolt megh
irt eoreoksegeoll vitte volt Barla Thamas Zetalokara az
szwle anyankat, martat [UszT 50a]. 1632: Pattantius Lazlo-
nenak közelb ualo attiafia Fazakas Gaspame hogy nem
mint Korlatt Janosne, Mert az Pattantius Lazlone edes An-
nia es Farkas Gaspamenak az szüle Annia egiek voltak, de
Korlat Janosne egy izzell, hatrab valo vnokaja az Pattantius
Lazlone Annianak [Vajdasztiván MT/Mv; MvLt 290.
108b]. 1634: szuleum Szabo Davidne enneke(m) regestum
szerent ada szamb(a) azt az kis ezust pohart, az mely feleol
vagon az controversia, de ennekem ugy ada szamba(n)
hogy ennekem az szule Anyámrol maradot Albert kova-

czynerol [Mv; i.h. 291. 17a]. 1639: mikoron megh hala Kerey Albertne Cserenyi Sofia Aszony, Az szwle Anyyok chereny Gergelyne Szent Pali Anna Aszony az harom Arua leankakot, Kerey Albertol ualokot Feiuarra uitte uolt [Vajdasztiván MT; Borb. I]. 1664: Szakmari Gaspar(na)k az Szüle Annia, egy test ver leven Gonos Simonnal, Gonos Judit apjaval; az mely hazat Nagy Enyeden ... Gonos Judit el adot, ahoz igaz versege leven megh nem engedi se(m) az hazat, sem ahoz valo szanto földet, retit az ő versege el-
 <en> mas(na)k bimi [Ne; DobLev. I/19]. 1679: Nytrai Janos ... Nehai Radai Balintne(na)k Nemz(etes) Felvinczi Janosne szülle Anya(na)k, és edes Atya(na)k Nehai Radai Ferencnek feje kötett jobba(gya) volt [Csapó KK; Berz. 12. 92/210]. 1697: A mi Szülő vagy nagy Anyánk [Ohába AF; Pf]. 1733: az Szüle Anyámtól maradott ő s erdöm [Kisfalud MT; Berz. 13. III/18]. 1846: azon pör ... melyet néhai B. Bánfi Agnes szüle anyánk Bögözi osztaly része iránt néhai edes Atyánk B. Kemény Sámuel — folytatott — írja B. Kemény Sigmund és János [Ne; KCsl 16].

Szk: *atyjáról való* ~. 1656: Banff Gabor ... portioczkat birt az Felesége uta(n), ki az Atyámmal valo szule Aniammal egy volt [Adámos KK; Bállt 93 Sulyok István lev.].

3. dédanya; strābunicā, strābunā; Urgroßmutter. 1710: Az atyámnak atya miklósvárszéki nagyhirű Cserei Miklós volt ... az atya baróti Cserei János volt, kinek felesége vala a szüleanyám, Henter Margit [CsH 79]. 1806/1841: Esmeri é a' Tanu Kadits falvi Tekintetes Török Sándor Urat? ha ősméri nevezze elé a' Tanu edes Attyát, edes Anyát, Nagy Attyát, s Nagy Anyát, ugy Szülő Attyát, és Anyát kik voltanak név szerént [Szu; BetLt 2].

szülőanyai dédanyai; care provine de la strābunicā; urgroßmütterlich. 1737: Sém Anyai Sém nagy Anyai Sém pedig Szülő Anyai Jozságok(na)k nem hallottam, hanem ő s örökös Szekely Fiu Agon valoknak hallottam, és tudom lenni az nevezett Jozságokott [Illyefva Hsz; LLt Fr. Petko senior (70) vall.].

szülőapa, szüleapa nagyapa; bunic; Großvater | dédapa; strābunic; Urgroßvater. A. 1647: Popa Alde Popa Juvan nevű fiával lakik egy kenyeren falu papjai penzen vött paraszt öröksegen laknak mint referallyak az szülő apjok es magok apjokis papok voltak [Fog.; UF I, 837]. 1725: ugi magais, ide valo Apátzai őss örökkös emberek voltak, mert én még a Szülő Apjátis jól ismertem, s a réghi Tatár járás-kor itt az határon le folyo Olth Vízében Koczur nevű helyben vágták vala le a Tatárok [Apáca Br; BrÁlt Stenner III. 278 Joh. Gáspár (70) vall.].

B. 1580: 1. Byzonsag Magiari Janos Nagj beoleoni N(agságod) drabantianak tizedesse ... vallota kis georgy Simon es Tamasnak az Anniok kis pal gal georgy leania volt es az zamara birtak bene harmad rezre az Illiesy Leorintz feolden az zyle apiok holta vitan [Miklósvár Hsz; HSzJP]. 1600: az eotues mathenak az zwle Apia Eotueos Lazlo testamentomba hatta volt sofaluj Janost az eo Arvajnak [UszT 15/173]. 1614: Sútó Marton Berei az szüle Apja hazat váltotta megh azert kötöte el magát Balassi Ferencz-(ne)k penzt adot nekj [Udvarfva MT; BethU 62]. 1641: Belseő Zolnok uarmegyeben Fwzesen lako Teörpeni Jstuan Vrunk eő Ngá Jobbagia Annor(um) 75 Ereős hwttel megh eskwuen hwti utan igtal ugi ual ... Fwzesi Janos ... egi testuer Kamanczj Mihallyal Az Fogarasi Geörgj Deakne szwle Apiaual egyenleő s egi Jzen ualo Attyafiak uoltak [Kv;

RDL I. 125]. 1653: A szüle-apám Borsos Sebestyén keze-
 írásá így következik, amint írásban tanáltam [ETA I, 10 NSz]. 1688: Egy öreg ezüst virágos kupa, kívül belől! Aranyas Bethlen Gábor hadta volt Testamentumb(an) Szüle Apámnak öreg Kamuthi Farkasnak [Bom. II. 18 Mikola László inv.]. 1698: Kis Czigánj Szül (!) Apját ismertem [Koronka MT; Told. 37/12]. 1721: A Nagy Anyám Székely Ilona ... a' Nagy Anyám Anyja Sombori Klara volt ... a Szüle Apamot nem tudom [LLt Fasc. 103 Lázár Ferenc kezével]. 1722: Sztánka Urszul, vagj az Apja Sztánka Nás-kul, vagj Szüle Apja, vagj akarmi éleje [Naszód BN; Ks 25. III. 14]. 1814: azon szüle Apánk néhai Makai Mihály Test-vér Bátyától néhai Makai Miklostól ... örökös képpen által adott Jokhoz nekünk nintsen örökség szerént valo Jussunk [Dés; Borb. I]. 1829: sok számu régi gyümölszfákat ... a melyeket még a Szüle apáink neveltek volt [Mezőkölpény MT; Tsb 48. — "Ti. kivágat].

szülőatya, szüleatya nagyapa; bunic; Großvater | déd-
 apa; strābunic; Urgroßvater. A. 1680/XIX. sz. eleje: Tudom azt, hogy az papoknak az edes Atyok Pap volt, az szülő Atyok is hasonló képpen, halottam aztis, hogy az szülő Atyoknak az atya Boér volt [Persány F; Szád. Radul Rojta (70) fej. jb vall.]. 1714: Popa Ioan fia Adam ez után ezen ... Avram Berbucstul maradat faluban lévő fundust békes-ségessen birhassa fiurol fiura maradekiről maradekira Pos-
 teritassira mint hogy ő neki is az edes Anyarol ... edes szülő Attya [Szaráta F; Borb. II]. 1737: Tudgyae ... Kozma Péter és János Deák Uraimék ... Csintalan Menyhátné Kozma Margit Aszszony ... szülő Attyokot, Anyyokot kinek hitták? [Kézdizstlélek Hsz; HSzJP]. 1746: a Szülő Atyánk Lapuhos Bálint Déésről származott volt ide [Ör-döngösfüzes SzD; SzúvLt Lapuhos István (70) vall. a nagy-apjáról]. 1792: az Exponensek Szülő Attyak tudnj illik a Nattyaknak (!) Attya [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1793: Nagy Ferentzet ismerie? és ha igen ennek is ki volt attya, ki volt Nagy attya, ki volt Szülő attya vagyis Nagy attyának attya? [Sszgy; HSzJP]. 1806/1841: Esmeri é a' Tanu Kadits falvi Tekintetes Török Sándor Urat? ha ősméri nevezze elé a' Tanu edes Attyát, edes Anyát, Nagy Attyát, s Nagy Anyát, ugy Szülő Attyát, és Anyát, kik voltanak név szer-
 rént [Szu; BetLt 2].

B. 1580 u.: az en Zwle Atiam Szentkirali Gaspar ... ki meg holt ... az vtan az en meg holt Atiamis Gaspar Simon ki fia volt Zentkirali Gaspárnak, En pengi Simon Janos Gaspar Simon fia vagiok [Székelysztkirály U; UszT]. 1605: Olah Mathe, Olah Amb<urus> eggiek voltak enne-kem zwle atiam volt olah amburus [i.h. 19/7]. 1619: Maczko Sandornak, es Maczko Dawidnak, kik most Coloswaratt laknak, az szwle Attyokatt Zolium Bezterczey Mathiasnak hytták ... Ennek az fiatt hytták Maczko Mihálnak [Abrud-bánya; RDL I. 108]. 1625: ezt az uarga mihaltis Czeczopo Giermeksegeteol fogua ismerte(m) az Attianak az züle Attiat is mert egi uala az edes Attiamal [Bálintfva MT; KCs IV/108]. 1640: biruan az A(ctor)nak zwle Attia Vduarha-zat, ahoz valo pertinentiakkal, vgimint zánto feoldel, zena rettel Erdeouel, mezeouel eggwi [Mv; DLev. 5]. 1690: ezen örökseghz Gal Istvan a közelebb valo vér, mert a Szüle Attya birta s azis adta el [i.h. 3. XXXI. A. 25]. 1711: Mihálcz Mihály Ur(am) mivel hogy az Nehay Szüle Attya, idvözült Mihálcz Mihály Ur(am) Testamentoma szerént in Persona succedált az Nehay Szüle Attya Udvar ház helylé-b(en) [A.torja Hsz; Borb. I]. 1730: Kerekes Stefán(na)k és

Kerekes Gábornak kik voltak Attyok? Nagj Attjok és Szüle Attjok ...? [BSz; Ks 25. V vk]. 1755: Palffy Istvan Uram Szüle Attja ... egy testver volt Nehai Palffy Peterrel [Tarcsva U; Pf]. 1818: az egyiknek nagy Attya, a másiknak Szüle Attya [Mészko TA; KW].

szülött gyermek; copil; Kind. 1760: Ditsősegesen országlo Felsőes Aszszonyunk ... első szülöttje ... Josephus Benedictus Ertz Hertzeg [DLt 151 a gub. Nsz-ből].

szülötte, születte I. *fn átv szikl vmi szülte; născut din ...*; jmds Kind, Sohn. Szk: *mennykő* ~. 1740: kutya menkő születte nem adok én néktek számot [Szentbenedek SzD; Ks 54. 72]. 1768: menkő születte gaz tselédje [Vadad MT; EMLt].

II. *mn szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ föld szülőföld; pământ natal; Heimat(land), Vaterland, Geburtsland. 1781: Kis Györgyöt ... esmértem, miért hagyta el születte földit nem tudom [Komolló Hsz; HSzJP Martinus Silvester (56) ns vall.]. 1818: boldogtalan szegény árva ... születte földjére vissza kívánczik [Nyárad-szbenedek/Nyáradkarácsonfva MT; Told. 78] * ~ ház szülői ház; casă părintescă; Geburtshaus, Elternhaus. 1812: én Wármegyei Fő Biro vagyok ne mondgyák hogy születte Házánál koldus rongyos, tehát most Batyam Uramnak készülni kel edények Asztal néműek ... fajinak Uriak lesznek ha mastol kérendis, két napra [Jára MT; Pf Nagy Lázár lev.] * ~ nyelv anyanyelv; limbă maternă; Muttersprache. 1847: Beszélek magyarul mint szülötte nyelve-men, oláhu amennyit az érdekelt községek közti mulatásom idején tanoltam, németül is alkalmasint [VKp 167].*

szült 1. született; născut; geboren. Sz. *oly(an) ártatlan, mint a mai ~ gyermek. 1582: Sophia R(e)(i)cta Martini Veres iurata fassa est ... Monda a' fogol legeny: Az Jsternert kerlek biro Vram hog az Azzont a' lanczra Ne vesd mert oly artatlan mint a' may zwlt gyermek [Kv; TJK IV/1. 6]. 1706: ha azokkal vadoltatnám ... azokban olyan artatlan vagyok mint az mai szült Gyermekek [ApLt 1 Apor Péter lev.].*

2. *szikl eb ágyában ~. 1729: szidni kezdte az I(nctus)t eb ágyában szült szászszának [Dés; Jk]. 1763: minden ok nélkül vélem háborgott, szidott, mocskolt, ördög, Lánczos, Hohér Teremptettével, attával káromlott, eb ágyában szültnek, bolondnak szidott [Sár]. 1772: Imbrefi Swts Ferentz né ilyen itsekőd szokkal állot előmb(e), Neveri Uramra mutatvan: Ugyan meg Veszekedem (: vgy mond :) tegnap az Urral most jöt ide Pokolbol eb ágyában szült Tehén szarbol lett Ad sessora még is nékem akar már parantsolni [Dés; DLt 321. 56c Joan. Simon (43) ns vall.].*

szümlöcs szemölcs; neg; Warze. 1675: Lovait tolvaiok el vonták ... ugy mint nro hetet pama hodos peit, kinek job pofáian szümlöcs val(gyo)n [Kv; TJK VIII/12. 69].

Vö. a szümlöcs címszóval.

szünet pauzá; Pause, Unterbrechung. 1620 k.: Bizonyosan azt mondják az oda járt és lakott emberek, hogy ... három egész holnapig soha sem éjjel, sem nappal az rettenetes esőnek szüneti nincsen" [BTN² 413. — "A monszun idején]. 1623: Az tegla tegla (így!) vetet in Aprilli mingiart ell kezgye es Annak soha vasamapon kyul zwzety ne legien [BGU]. 1662: Egyebütt pedig sohult senki ellene ál-

lani sem igyekezővén, szüneti a nagy romlásnak, pusztulásnak nem is előbb lenni láttatik vala, hanem midőn maga is a keresztyén világ romlására szünettetett fene kegyetlen ellenség, azon szabadosan való rettenetes kegyetlenkedésével megelegednék [SKr 438]. 1670: Nem veszett el az eszem, hogy ne búsuljak, holott minden nap csak abban fő az fejem, mely nehezen kell az asztalt tisztességesen tartani, holott annak nincsen szüneti [TML V, 413 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. *eleje*: semmi Szünetet nem adván néki" kössék jámbor lő mellé, és vezetéken indítsák meg [JHb 17/10 lőtartási ut. — "A lónak]. 1736 u.: bár vele" együtt én is holtam volna meg, mert szegénynek halála után sohasem volt szünete rajtam az sokféle nyomorúságnak, kárvallásnak, keserűségnek, változásnak [MetTrCs 449. — "Gr. Apor Istvánnal]. 1771: minden Kurva Deturi Marinal tanál magának helyet ... most is mikor az katonák itt valának szüneti nem volt éjjel nappal a sok koslatásnak [Dés; DLt 321. 35b–36a]. 1788: parantsoljan lsten a Nsgtok Migos vri Hazának kívánatos békességet s állandó egészséget, hogy a' földnek úrját Öröm(m)el költessék és szokott jó tétemények(ne)k szüneti ne légyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1814: ezen erdő a' szünet nélkül való erdősé által nagyon el-pusztult, ma csak tsepleszből áll [Séptér K; BetLt]. 1825: a' Nsgod Lako Curiáján lévő Konyhárol az Uttza felől eső kő falon keresztül lévő Canalison a' Mosadék ezen város uttájára való ki folyásának szünete nintsen [Dés; DLt 626].

szünetlen I. *mn* állandó; permanent; ständig, stetig. 1657: Nyugovék azért az ország ab anno 1638. usque 1644. annyében, hogy külső hadakozások nem lőn ellenséggel, de belsőképpen szünetlen oppressio, az fejedelmeknek az országon széjjeljárások, törvényes székeknek, octaváknak, diatáknak celebrálása [KemÖn. 188–9]. 1681: szomszodokkal uagion a határ felett szünetlen koczódások [Bállt 1].

II. *hsz 1. állandóan, folyton; íntruna, mereu, neincetat; immer, ununterbrochen. 1578: Az lo zekerekhez walo legenieknek, a mywel a zegoódsegh zerent tartozik, azth meg adgya nekik, de heaba ne eöltesse eöket, hanem a mynek my ideie lezen, abban zonetlen el yarianak [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy nt. Mathias Niaray gondv-höz]. 1592: 8 Die Decern(bris) Jutanak az Teöreökeök ... Miert hog eömagok 22 ketten voltak zwznetlen vyab vyab vendegh ieöt hozzayok vendegsegebe [Kv; Szám. 5/XIV. 181 Eppel Péter sp kezével]. 1601: Az Ado zedeo vrain penigh minden nappal zeonetlen zeggyek az Adott [Kv; TanJk I/1. 378]. 1637: eleget jart oda ez az boitos Ersok, ehez az en ros z angjomhoz, s ittak ... Ersok ugyan szünetlen jár oda [Mv; MvLt 291. 97a]. 1771: kiváltképpen in Válye Dsurdászske nevezetű Erdőt igen erőssen meg ritkították. azt mind szünetlen vágiak, vagy Bánya foglalni, vagy egyéb szükségre [Runk H; JHb 93. XIX. 6]. 1782: Esztendeje pedig, hogy azon 3 Ezer forintokat fel vettük kölcsön, engemet az Interessiért szünetlen sürgetnek [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. 1823–1830: Ött volt még ... Seben mellől, talán heltauai szász papnak fia, Dietrich, aki talán két esztendőt is lakott Göttingában ... és hazamenetle szünetlen csalta a pénzt az apjától | (A Duna hídján) az embereknek szünetlen olyan nagy tolongások, mintha nagy sokadalom volna [FogE 243, 257]. 1846: Ezen szorakozásom vagy kábultságom miatt olly indulatba jövök hogy öklömmel szünetlen ütöttem koponyámat, de még sem*

kiek is bé mennek, a' Brassaj piazton ... szénát, fát, s egiebet árulnak [Brassó; Ks 95 Csapaj Ferenc lev.]. 1738: itten körül Istennek hála az egy Cegén kívül aholis szünni mongyák semi olys contágio nincsen [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1753: még mind eddigis occludalva vagyunk az Marha infectiójára nézve, noha már I(ste)ennek hala szünni kezdet, egy fele sem mehetünk sem küldhetünk, ha jó bort akarok innya csak Lonára megyek [Kecsed SzD; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1763: Istené a dicsősség jobban vagyon a Mlgs Aszszony, csak hogy még az fejről az Orbáncz daganat el nem oszlot, de az orcáján lévő tüszesség szünt [M.szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.]. 1807: estve sétaltunk — de az eső meg kergetett megis vert jotskán, az uttzán egy eresz alá állattunk mig egy keveset szünt [Dés; KMN 367]. 1823–1830: Ezen 1794-nek karácsonyi vakációján igen terhes betegségbe estem, hirtelen csak fájni kezdett minden tagom ... kamarámba kellett mennem, ott levetkeztem, s ami gúnyácskám volt, mindent magamra rakattam, de a kínos nyavalya ott sem szünt [FogE 130].

4. abbamarad, megszűnik; a se opri; unterbleiben, aufhören. 1668: Bizony Komám uram, efféle dolgokban soha az hamis vádaskodás nem szűnik [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1683: azért nágod nehezsége ellenem szűnyik alázatoss(an) könyörgők nagod(na)k, mert I(ste)n tudnya nincsen vétkem az iránt [Utl]. 1710: Azolta is, noha nem szűnik a fegyver Magyarországból a német császár ellen, de úgy látjuk, nincs Isten mellettük | Soha semmi dolog a magyarokat úgy el nem idegeníti a római császártól és az egész austriai háztól s annak directiójától, mint azoknak a nagy uraknak megöletése, úgy annyira, hogy e mai napig, e jelen való 1710. esztendeig nem szűnik, sőt napról napra lobog a magyarok mótusa a császár ellen [CsH 91. — "Utálás az 1666-os összeesküvésre]. 1725: hogy a kuruca világ szűnik, az őcsém János ide jövén hozzám, nálam lőn és pásztorkodék [Szentsimon Cs; SándorO 268].

szüntelen I. mn állandó, folytonos; permanent, continuu, neincetat; ununterbrochen, ständig. 1675: noha az kaput az külsőt mindenkor be teue, az középsőtis pedig gyakrabban mikor itt uagyunkis fel uonua tartassa, az kapusokot szüntelen jo vigyázásban tartván | Az Vár arkais az fálnak erössége leuen, arrais szüntelen es jo vigyazasa legyen, kő rakasa le ne omladozzon az vize megh ne duguljon [Fog./Gyf; UF II, 674, 675 Bornemisza Anna ut.]. 1732: Mig Radics Borbára Aszszony a' fogságba volt tisztája(na)k kezéhez nem vehetése, és az Sanjarub heljben valo tartása miat meg számasodat tetük(ne)k szüntelen czipési, és vágási Sebeket csinálta(na)k a testén [Kv; MvRKLev.]. 1842: a' fulladás még meg van — szüntelen forroság 's nagy bádgyatság, én azt hiszem a máj daganat meg marad [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: ~ való. 1599 k.: megh tekintven zintelen walo zolgalatunkat [Dés; DLT 261]. 1688: Az mostani állapothoz képpst szüntelen valo continuuskodasa kivantatva(n) az Tanács rendnek es Deputatus Hiveink(ne)k ő Kglk(ne)k ... Teczett a Nemes Országnak mostani Gyüleseben közönségesen hogy bizonyos summa pénz vettessek fel keglmetekre [JHbK XXXII/5 fej.]. 1745: Lőrinczi Kisanna ... szüntelen való Kurvalkodásokban és tolvajságokban s lopásokban elegyítette magát [Torda; TJKt II. 38]. 1849: az egész Marcius nagy hideggel és szüntelen valo Havazással tölt el [M.köblös SzD; RLt Rettégi Sándor jk 86].

II. hsz állandóan, folyton; incontinuu, mereu, întruna; stets, immer. 1556: mikor az elmúlt gyertyaszentelő Bol-dogaszszony napján gyűlésünkön lettünk volna Thordán, megértettük vala ... hogy a király szüntelen oratorit bocsaná a hatalmas császárhoz a békesség dolgából [ETA II, 354. — "A török szultánhoz]. 1571: az egy Drabant Zwntelen az kapwkban legen, Az Masik penigh Byro vrammal [Kv; TanJk V/3. 44b]. 1601: az Mezarosoknak ... Az korlatban mindenkoron zeontelen elegendendo barmok legyen [Kv; i.h. I/1. 382]. 1620: vezettek ... hogj Biro vram ... hadgia megh valoban az Barnasiboknak hogj zwntelen az majorok es kertek kezdőöt Jarjanak, vigiazzanak [Kv; i.h. II/1. 297]. 1665: Ngod kgl's parancsolatjából szüntelen parancsolják, hogy hadi expeditiora bocskorosan ne menjünk [Hsz; SzO VI, 300]. 1689: a' szegeny jobbagoikat is szüntelen fenyegeti Száczvaini hogy mégh fogattya a mint Vvikat (!) mégh is fogatta, be is eskütötte jobbaganak [Nagykászson Cs; BCs]. 1692: Az örökös Jobbágyok mikor magok erején mennek az ur ő kglme dolgára, harmad nap; mikor penig czimborával szüntelen tartoznak dolgozni [Mezőbodon MT; BK. Inv. 36]. 1740: A négy pólturás bor ... szüntelen a' vám Háznál árultassék [Dés; Jk 533b]. 1765: szekerét lovastól együtt el vette mely mián egy jo kanczája vemhét el is vette, mivel aztot szüntelen forspontozták [Nyújtód Hsz; HSzJP]. 1797: az öreg Büttner ... nagy részt el nem végzi munkájának ... meg ígérém Bertach Umak, hogy az Öregnek imi fogok, és bombárdirozom szüntelen levelemmel ... Így talám tsak rá veszzük közön kézen, hogy még életibe szűljön valamit [MNY XXV, 261 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhoz Göttingából]. 1810: a' világi mulando élet szüntelen eszemb(en) lévően az én kevés mostani birtokomba lévő jóságatskaimról és vagyonkaimról ilyen rendelést teszek [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel végr.]. 1834: látva hogy immár reggeltől fogva készitgeti magát, 's nints kivel beszélni ... el hallgatam ... már délig szüntelen áldozván Bél Istennek úgy el készült, hogy a' szot ... nem tudta ki mondani [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

Szk: *majd mind ~*. 1770: novembertől fogva majdmind szüntelen csak árvezek voltak [RettE 237] * *majd ~*. 1748: az sertéssé ... majd szüntelen a' Tarsoly Vra(m) Csuriben lakta(na)k [Torda; TJKt III. 240] * *mind ~*. 1856: én az irt napig mind szüntelen vartalak bé hogy a végrendeletemet meg olvasd, de bé nem jövé! [Uzon Hsz; Kp V. 407 Kispál György Kispál Lajoshoz].

Vö. a *szüntelen* címszóval.

szünteleni állandó, szüntelen való; necontentit, fără întrerupere; unterbrechungsglos. 1778: Őcsém Uramis irhatna ... kiváltképpen a Nagy Aszszony ő Nganak, a kiis vaj ki nagy szünteleni gondolkodásokkal, emlegetésekkel, s Istenhez való fohászzkodásokkal van Őcsém Uram iránt [Kv; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. 1847: A szünteleni pénzrovatolok, a szegény közép élelmetől történt megfosztásával Varga Katalin által! [VKp 202. — "A királyi ispánsági és erdészeti hivatal nyil. Varga Katalin egyik kihágási tényére von.].

szüntelenül állandóan; incontinuu, neincetat; immer, ohne Unterbrechung. 1657: (A) retiráda mind erős harccal lőn, mert az tatárság vévén eszében, szüntelenül ostromlá az seregeket [Kemlr. 317]. 1662: Az előljárók már ezután nem a gonoszban, hanem a jóban legyenek előljárók, előt-

tők viselven szüntelenül, hogy amiként ha ők eltévelyednek, sokan tévelyednek utánok, ezenképpen ha jók és istenfélők lesznek, sok istenfélőket tesznek [SKr 718]. 1674: Ezen fellyul az havasok alat vagion ő Ngoknak egy jeles üveg csürek, melyben szüntelenül üvegeket szoktanak bösegesen csinálni [A.porumbák F; UF II, 628]. 1710 k.: Istentől az embernek először adott tökéletességének az eset után is nála hagyott ámyéka, nyoma, és az Isten s ember lelke lételének hármias bizonyossága, mely szüntelenül mindenek azt mondja: Vagyon Isten, vagyon lélek, vagyon jó [BÖn. 432]. 1750: Mgos Josika Maria Aszszony ... szüntelenül mindenféle diszcretiot Generalisoknak, es egyebb militaris Tiszteknak küldött az Nehai Mgos Nagy Aszszony [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.]. 1761: kelletvén csak nem szüntelenül Allásokat Kőmiveseknek kívántato kecskéket, vagy amaz magas lábu Székeket ... csinálni [Mv; Told. 15/53]. 1788: egész ejtzaka sem aluszna ha nem szüntelenül járnak hol mit kaphatnak [Dés; DLt]. 1798: pálinka Főzés ... hatsak Lisztjek és Elesztőjek vagyan szüntelenül minden héten szokot lenni [Kv; AggmLt C. 108]. 1815: A Sajo vizén vagyon egy Négy Kerekű ... nagyobb részében az felette hideg Teli napokat és a víz áradás napjait ki véve, Szüntelenül forgo Malom [Somkerék SzD; Ks 77. 19].

Vb. a szüntelenül címszóval.

szüntet csillapít; a potoli/calma; stillen, dämpfen. 1704: Igen nagy kínban és hánykodásban lévén az asszony a székölíka mia, orvosságot adott bé Fogarasi uram, és mindjárt tapasztalhatóképpen szüntette fájalmát [WIN I, 99].

szűr¹ 1. szüretel; a culege via; Wein lesen/ernten, Weinlese halten. 1764: Az szürethez I(ste)n kegyelmes jóvoltából éppen ma fogok hozza ... masokis most szürmek minde-nüt [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1896: bátorodom 3 üveg bort küldeni ... E bor régi családi örökömből való, mert 1848 őszén Özdon* szürték [PLev. 181 Petelei István Wodianer Artúrhoz. — *AF].

2. szőlőből mustot, ill. bort készít; a face must, respectiv vin din struguri; keltem. 1671: Az bor, Uram, mint jár oda-ki, még bizony senki nem tudja, mert most szürték, senki sem vött még eddig [TML V, 646 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] | (A német) Beregvármegyében búzát nem vészen, hanem szürni ak<ar> [TML V, 609 Gyulafi László ua-hoz]. 1672: Bort Kegyelmed számára örömet vététek, de még nincs ideje, nem szürtek s nem is sietek magam is venni, míg meg nem ismerni; akkor sem lesz drágább [TML VI, 381 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1717: Küküllőváratt* ... egyéb boros helyeken a faluk végén erigaltass(an)ak Dézmás színek és publicaltassék, minden Dézma ado ember, mustya(na)k el vesztése alatt oda vigye mustyát minde(n) napon, az mennyit az nap szür hordoba, a Dézmásokhoz, és azt meg istápolván, azon napi szedésből adgya ki az Dézmat igazán [Sárd KK; UtI. — *KK]. 1746: egy darab szőlő avitucuma ... tettett a Törvénynek, hogy az szüreten edgyütt szürjék, és a' mustot osszszak el* [Torda; TJKt III. 78. — *A felperes és az alperes]. 1760: Ugyanezen esztendőben szürtem a köblösi* szőlőmből 30 veder olyan bort, hogy ha minden esztendőben olyat teremne, nem sajnálnám kapálni a tövít [RettE 115. — *SzD].

3. bort fejt; a pritoici vinul; (wein) ausheben. 1777: Hordomat kezemhez nem vehetem, az lelkem majd ki huzzák az hordokért ... nints miben szürjek [Kv; SLt XL Fekete

Ferenc Suki Jánoshoz]. 1814: Tartozik ... Szüret előtt a' meg kívántató hordokat oda innen MVásárhelyről le vinni s azokat meg kötni vgy elkészíteni hogy azokba szürmi lehessen [Mv; DE 3]. 1815: a' Bányitzai Hegyből is Szürtem 22 ved(er) Bort [Banyica K; IB. Barabás Mihály lev.].

Szk: négyfelé ~ 1774: ezen Szőlőnek Borát négy felé Szokták Szürni ugymint: első, és második Szin Bor melynek egy az arra, harmadik az első Sajtolás, mely Lészen Közép Terméskor 50. Veder ennek kupája el mégyen minden üdöben 8. poltrán az negyedik féle második Sajtolás ... ennek kupáját 2. Petákon szokták adni [Szépkényerűsztmárton SzD; KS. Conscr. 100].

4. (vaját, zsírt) szűr; a strecura; seihen, seigern. 1596: Fazakas Boldisartol veottem ejteles es fel ejteles meliben vaiat zwrtem, chüprokat f-d 16 [Kv; Szám. 6/XXIX. 124 Bachi Tamás sp kezével]. 1675: Radnothi Papságombeli jövedelmem(ne)k ... seriesse ... Minden desmalando bonum(na)k quartaja ... Vaj szürve tiszta Urna 1* [PatN 44a. — *Folyt. a fels.]. 1851: a' zsirt ki kel frsibe olvasztani ... előbb le kel szürni ha meg főt, és mikor meg szállot akkor kel az állando edénybe szirmi (!) mert ha sal<a>kos meg avasodik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1853: a' pintzébe vadnak uj kártyák azt előre meg forrázni ki száraztani és ugy belé zsirt szürmi lehet [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz].

Szk: vaj ~ni. 1649: Vettem vaznat Sayt Czinashoz, Nro 6 singet ... d. 72 ... duruab vaznatis vettem 6. singet vay Szwrni ... d. 36 [Kv; Szám. 26/VI. 485].

5. ~ni való szűrésre szolgál; care este folosit la strecurat; zur Filtrierung gebraucht. **Szk: ~ni való kád**. 1763: Szürmi való Öreg Kád [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] * ~ni való ruha. 1789: Egy Fijokba 11 vászon Zatsko 30. darab szürmi való ruha, 17 Flaner ismét szürmi való [Mv; ConscrAp. 39] * ~ni való szita. 1697: Antal napi sokadalomkor ... egy szürmi való szitat is vottem // 18 [Kv; KvRLt I. C. 8. 6] * ~ni való tenakel '?' 1789: Szürmi való nagyobb és kissebb Tenachel Rf — Xr 40 [Mv; ConscrAp. 23].

◇ **Sz. együvé ~nek** összeszűrük a levet, összejátszik vkivel. 1659: Csak úgy gondolkozzá, hogy ezek meg-egyeztek az úrral, az mit az úr, Haller Gábor akar, valóban együvé szürtek; minden traktájok csak az az törökkel, hogy fejedelem elébbi urunk ne legyen, noha Szeptán uramat beküldték más szín alatt [TML I, 449 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

szűr² posztó felsőruha; mantă țărănească din postav gros, un fel de suman/dulamă; Bauernmantel (aus Tuch). 1573: Igen fwt oda fele az tamas Zwrnt hatara ragatta, Mond hogy az Istenert am Mind zena Mind az chwr egh [Kv; TJK III/3. 190]. 1585: Borbely Marton ... vallia ... Eger leorincz ... mongya vala, the vagal vgmond engemet Az vere penig Az legeny zwrre chepeg vala [Kv; TJK IV/1. 519]. 1591: Tiztahegi (!) Zabo Georg vallia ... mikor en sokadalomban voltam Boncidan ... En teollemis ket zwrnt loptak vala el, az harmadikat rollok vontam le Huniaddon [Kv; TJK V/1. 136]. 1600: Egi zegini mendicansnak váltottam ki egy szwrnt az zabotol d 20 [Kv; Szám. 9/IX. 29]. 1629: fel fede az Cziszar Galne fia az szürít az Inasnak, s kerde hogy mi lelte tars az kezedet [Mv; MvLt 290. 164a]. 1633: azonkedőbe be menek s lata(m) hagi az legeni szvrebe be takaroszva feksik az agiba [Mv; i.h. 290. 138a]. 1647: Ad meg edes barato(m) az szwreömt es cziakaniomat nam soha en nem vetettem neked [Kv; TJK VIII/4. 211]. 1674: egy Colosvari

jambor emberseghes ember meg ittasodva(n) ... penzetis el loptak szürit ki mecze(n) [Kv; TJK XI/1. 320]. 1711: utánokk eredvén úgy vetette el az szürit és úgy vőtte fel [Dés; Jk]. 1746: Cselédek Conventioja ... Semesnyei Marosán Juvon öreg Beresnek fizetése ... Málé m. 1/2 egy szür, egy szokmány két pár harisnya [M.köblös SzD; RLt O. 40]. 1768: Drágus Márkully ... valami ökrököt hajtani kezdi a Falu felé ... eleibe szaladának ... Josi ... azt mondja: Bátya! ne hajtsd bé ezen Marhákat, ihol adunk Zállogot, két Vas Villát, s egy Szürit [Mezőmadaras MT; BK. Kalányos Miklós (30) j.b. vall.]. 1798: egy szür Szijost két Par harisnya [Drassó AF; TSb 24. — "Varga Minya bérés fizetésében]. 1838: A Ménes Pásztor Stingyen Jákobnak ... vagyon hátra egy szürje, egy szokmánya ... és két pár harisnyája [Budatelte K; Born. F]. 1850: Szüremet el vették [Dés; DLt 1320].

Szk: ~ venni. 1573: Geres azzon Bachy gaspame azt valla hagi Ezeleot Mint ket Eztendeo tayba volt hagi Zebenbe keszw volt zwr venny [Kv; TJK III/3. 132] * *bó* ~. 1686: Vöttem két bó szürit fl. 3/84 [SzZs 510] * *dolmány módra való* ~. 1609: 1 Nouembris egy szegeni kolosuari Me(n)dicans gyermeknek Farkas wchaba(n) kis Benedek fának veotthem szabó Menyhartol egy doloma(n) Modra való szürit hagi tanullio(n) az scholaba(n) f. 1 d 55 [Kv; Szám. 126/IV. 128] * *galléros* ~. 1587: 15 Die January Zegeottem az Bahrom melle egy haidott, kinek newe Gergely f 6 d — 2 Inghbe, 2 gathiaba, 1 feirr (!) galleros szürbe, 1 Czondoraban, 1 harisniaban, 1 süwegben [Kv; i.h. 3/XXVI. 53] * *öreg* ~. 1599: Az Beresnek fizettem f 4 / — Egi eoregh swrt veottem neki f 2/50 [Kv; i.h. 8/IX. 18] * *százipénzes* ~. 1593 k.: Az keresset kywel Nekem ados zolgalatomba fl. 12 d. 50, egy fodor Jgler ketcher, esmet ket kysnycher nadragh 2 syweg, 2 Jng, 2 gatyá es egy zaz penzes zeor (!) [Kv; TJK III/3. 262g].

Sz. *kiad rajta/vkin mint a patai -ön kiteszi a szüret vkinek*. 1662: Bizony bánnám, úgy járnék, egyszer elfogyván az monéta, magamon is kiadnának, mint az patai szüren és így aztán sem pénz, sem posztó [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1760: Bogáti Pál ... Azt gondolta, mikor Magyarországról bejött, hogy éppen a nyakára ül Erdélynek. Most én is elmondhatnám neki, hogy kiadtak rajta, mint a patai szürről [RettE 103].

szürbell hasonló szürös/szürt viselő ember; om imbrăcat cu un suman asemănător; einen ähnlichen Bauernmantel tragender Mann. 1590: Latom hogy az vczaban egibe veztenek wala egy Zurbeliwel ... tehát az Bernad Antal rea tamada vgi utoo (!) hog mingiarth el weresedek az feie [Kv; TJK V/1. 37].

szüret 1. culesul viilor/viei/strugurilor; Weinlese. 1586: Az Zwret dolgat varosul Biro vramra tanachawal egye-(te)mbé biztak [Kv; TanJk I/1. 36]. 1592: Az wdconek latuan kegmek alkalmatlan voltat, bizonios napot az zwretnek nem determinálhatnak, hanem biro vram harmad ezen zombaton eo kegmeket esmet giwche be, es akkoron eo kegmek bizonios keppen akarnak az zwret dolgarol vezetni [Kv; i.h. I/1. 198]. 1606: sok bort hordot Antalfi matiasnak egy Zwretön [Uset 20/212 Fabian marten (28) Keczeti Zabád zekel vall.]. 1664: Szüretre valo keoltsegh ... Egy bothordonak az ki le hordotta az szeoleot fizettünk f-d 12 [Kv; SzCLev.]. 1675: Bor lött akkor szüretkör in Vasis et Vasculis 114 [Born. II. 15 Joh. Selymessi de Colosvár (42)

ns vall.]. 1718: enjim let volna a kötelesség hogj a Groffnak eléb inserviállyak, de későcskén érkezvén kevés Szüretemen vagiok occupatus [Postelke KK; Ks 96 Székely Ádám lev.]. 1734: A kolosváriak 18. praesentis^a kezdik a' szüretet, A Légy igen vesztegette, a' kövér szöl igen el rothadott [Szamosfva K; Ks 94 Veres János lev. — "Ti. október]. 1762: in Mense Novembri szüret után késén ... eö kglmével igen szorgos és nagy dolga volna [Szászrégen MT; Told 43. 88]. 1764: Az szürethez l(ste)n kegjelmes jo vltabol eppen ma fogok hozza mind Malomban^a mind Sz Margitan, mert az eső üdök erossen meg nyomtak masokis most szürnek mindenüt [Szentmargita SzD; Ks 18. CII. — "SzD]. 1770: En az Somjagi hegyeken Levő Szüretet elvegeztem szinten Ez maji Napon [Somlyó Sz; Borb. II Szathmari János lev.]. 1798: a Szölőben ... a szüret foljt [Ádámos KK; JHb XIX/58]. 1806: délig elvégeztük a Szüretet, délután haza költöztünk [Dés; KMN 333]. 1875: (A) gondnok ... szüretkor a B. Hunyadon adós által mivelt szőlőből az őt illető részből a tartozás menyynységeig mustot tartoztasson le [M.bikal K; RAK 315].

Szk: *familia* ~je. 1823–1830: Minthogy itt fennebb familia szüretjéről emlékeztem, azt jegyzem meg, hogy volt egy Teleki Mihály nevű úr, kit kétséggkívül Paszmoson való lakásáról paszmosi Telekinek hívtak [FogE 109].

2. a szüret ideje; timpul/perioda culesului viilor, vremea culesului; Weinlesezeit, Lesezeit. 1570: Anna Jso Ambwzne ... vallya, hogy Ez ely mwlt Zwrethnek Eleotte kert volt Theole Dabo Thamas egy forintot hagi Mwstot ad neky az zwrethkor [Kv; TJK III/2. 4]. 1584: latthiak az varos hataran valo hidaknak veszedelmet, de feokeppen megh emlekeznek arrais az el mult zwretben mely nehez oth volt [Kv; TanJk V/3. 280a]. 1633: az el mult ezendőben Szüret után jöue hozzam ... Balogh Andras ... es ker uala en tillem 20 forintot kölczön [Mv; MvLt 290. 111b]. 1683: vadnak sok adossagink, melyet most szüretkor ... talam meg vehetnenk [Diód AF; Incz. V/20]. 1699: Mint hogy Ujfalusi Samuel Atyánkfia a' T. Ecclesiát requiralta még fenn lévő adossága felől, igérvén némely részének meg fizetését borul, igért mostani szükségéhez képest a' most következő szüretkor^a, umas vini nr 50. ~ ötven veder bort [Kv; SRE 62. — "A bejegyzés okt. 11-én tétetett]. 1729: kérem az Méltóságos Groff Vrat aláztatosan, ne culpáltasam ... azért hogy most ezen Portioskámot által nem adhatom ... hanem Szüret utánra kell halasztanom [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.]. 1765: Téiben, nyárban, ősszel, tavasszal, aratáskor, hordáskor, szüretkor, egy szóval mindenkor, az Processust szakadhatatlanul örökké kerülték^a [Marosszitimre AF; Eszt-Mk Vall. 212. — "Az exekutorok]. 1795: ha Szüretig kezemhez nem kaphatam a pénzemet kételen leszek a Törvény utján meg keresni, Interestivel együtt [Szásznyíres/Szentbenedek SzD; Ks 34. I. 8]. 1814: Tartozik Szüret előtt a' meg kívántato hordokat oda innen MVásárhelyről le vinni s azokat meg kötni vgy elkészíteni hogy azokba szürmi lehessen [Mv; DE 3]. 1858: kötelezi magát nevezett kölcsönöző Özvegy arra, hogy ezen őszveget e' jelen iv (!) szüret alkalmával mustal a' mint jámi fog becsültesen be fizeti [Egerbegy TA; Tolvaly lev. „Fábián Ferencz Egerbegyi Polg.” kezével].

Szk: ~ táji. 1762: Illyen okon kellett az I. Aszsz(ony)t ... Törvényben hinom, hogy ... szüret tájat gyermekeis születt ... tilalmason, és vetkesen ... duggatta, rejtette [Torda; TJKt V. 87–8] * *bejön a* ~. 1742: a' míg a szüret bé jött a szőlő ki fogyott a kegyből [Kv; AggmLt C. 12] *

előközeleg a ~. 1579: az hydakra es vtokra a' zoleok keozt ... vyseltete gondot Rea Miert hogy az zwret elő keozelegt [Kv; TanJk V/3. 197b].

3. haszon; beneficiu, profit, cıstıg; die Früchte, die Nutzen von etw. 1657: az itılőmesterségből terjeszkedés nélkül való nagy szüretje vala, az peres felektől sok adomány, mert hatalmas mester vala, és mindenik féltől az jüvedelmet felveszi vala [KemÖn. 255].

Szk: *elkel a ~je* eltelik a haszonszerzés lehetősége. 1657: az fejedelem bejüveteli után hitették azt el véle, hogy az Bethlen fejedelem javaiban Catherina idejében én kezemhez sok jutott volna, mely merő hamisság vala, mert az mely nap megholt vala Bethlen Gábor, én azon nap expedáltattam császárhoz; míg oda jártam, elkölt vala annak szüretje [KemÖn 154–5].

szüret (bort) átszüret; a pritoci vinul; Wein ausheben (lassen). 1605: Tothazy Eotwes Mihaly ... vallia ... Az zeoleonek Tawaly haznatis oda az Andras deak hazához zwrette vala Colosine hogy inkab olyan fel fele valo helyen megh marazhassa az valonoktol [Kv; TJk VI/1. 709]. 1705: Kimenvén tegnap valami portások, németek és rácok mentenek éppen Pókafalvához ... Holott lévén Jósika Dániel uram, szüretmi akartanak és búzájokat is el akarták onnan takarítani [WIN I, 573]. 1749: szürettem fejr bort urnas 1007 [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51].

szüretel a culege via; Wein lesen/emten, Weinlese halten. 1750: az izente nékie hogy ha szüretelni el nem megyen, úgy el lapatoltattya mig él sem felejt el [Zovány Sz; Told. 3].

Vö. a *szüretez*, *szüretezik* címszóval.

szüretelés szőlőszedés; culesul viilor/viei/strugurilor; Weinlese. 1729: l(ste)n alga meg Ur(am) kgd(e)t érette hogy az ott valo kevés szüretelésünkhöz hordokat igir kgd [KJ. Rétyi Péter lev. Almakeréről (NK)]. 1793: a' Szüretelésnek Terminussai közelgetvén Szükségesképpen az kün lévő edények igazítására bondár ember Kivántatván Méltóztassék Ngod ezek aránt parantsolni [Girolt Sz; JF 36. 338 Pap Sándor lev.].

Vö. a *szüretezés* címszóval.

szüretelő szüretelésre szolgáló; care este folosit la culesul viilor/strugurilor; Lese-, zur Weinlese gebraucht. Szk: ~ *kád*. 1805: most Groff Lázárné Konkolyfalván lévén az ő Nga jelenlétében nem kell azt piszkálni, mig onnan a' szomszédból el nem megyen mert hát ha belé áll a szüretelő kádban, bizza azt réam Ngod, mert a' nyomo zsák még az én kezemben vagyon [Dés; Ks 94 Thuróczy Károly lev.]. * ~ *szín*. 1816: a' Győrtelki Határon egy darab majorság szőlő a' Magurába ... Ugyan itt vagyon a' Lazába, ágason fenn álló, venyikével bé-fedve, minden oldal nélkül egy szüretelő szín [Bom. XXIX. 24/13].

Vö. a *szüretező* címszóval.

szüretez, szüretezik szüretel; a culege via; Wein lesen/emten, Weinlese halten. 1653: A szüret elérkezvén, Básta mind bévivé minden hadát Háromszék felé, és ő maga Prásmárhoz szálla. Valamíg itt kün szüreteztek, mind ott tartá hadait, hogy a hadak ne tégyenek akadályt és kárt a szőlős embereknek [ETA I, 74 NSz]. 1727: az Feleségem ... el várja az kigyelmed igiretit hogy kigyelmed el vitesse

szüretezni l(ste)n adgya(n) bő áldást Kigyelmetek(ne)k az szüretezéshez [Abrudbánya; Pk 7]. 1749: mi itt szüretezünk nagy ügygel bajjal, de itten igen nagy ho esék [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1763: a parasztság a jövő heten kezd szüretezni, a Szőlők termése vékony [Karkó AF; TL]. 1775/1781: Tavally a' mint hallottam azoktol a kik Szüreteztek ... Groff ... Kun István Ur elő Nagysága részére két ezer veder Bor ment bé [Algyógy H; JHb LXXI/3. 354–5]. 1790: mindenik Hegyet egy napon és egy szersmind ne Szüretezzék [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1798: a közlebb (!) el mult Őszen midőn legjobban szüreteznenk ... tsak 4dik tarsunk ... őrizne az Erdőket [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1806: ki mentünk a Bongorba szüretezni [Dés; KMN 197]. 1826: az idén szüretezni fogunk még benne [Mv; Told. 7]. 1840: Radnot fája Marhássai Gyalogossaival edgyüt a Régeni szőlőbe szüreteztek [Bom. G XXIVb]. — L. még FogE 112.

Szk: ~ *ni* való szék. 1797: Szüretezni valo 4 székekre a' nyomo Kádak alá 1 Tutajfa [Déva; Ks 96].

Vö. a *szüretel* címszóval.

szüretezés szüretelés; culesul viilor/viei/strugurilor; Weinlese. 1725: Szüretezéskor 20 Persona(na)k 3 napra (a) Metr 9 [Kv; Szám. 54/IV. 8]. 1731: Az oda ki valo szüretezés alkalmatosságával költöttem Flor 2 d 04 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1774: Negy nap kezdetűk 'a szüretezést, mert én valamivel előbbem fogtam hozzá [Szentdemeter U; LLt Vall. 36]. 1783: (A) Szüretezés Must felmérés Meretés s Hordokra lett fel töltetés én előttem és általam ... menvén véghez [Mv; Told. 20/5]. 1797: Borból ősszel szüretezés után ... adatik a' Dézma [Pujon SzD; WassLt 22]. 1799: Dési Lengyel Josef szőlőjének meg szedésén vagyis közönséges szőlás formájával szolva szüretezésén ... magam is meg fordultam [Dés; DLt]. 1804: Hogy ... Kiss Boldisár ur a' Besáni Szüretezésre 7. az az hét Nyomo Zsákot vévén ... ezennel vallom [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1806: Az Exponensek közül szüretezés végett itten Sároson ki jelent meg, hová szállott bé, mulatott é ...? [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII vk]. 1810: Blós Mihailának ... egy fia, az akkori Szüretezés alkalmatosságával meg akarván halálozni, el kéredzett Udvarbiro Cseh Iános Uról hogy mehessen haza, és Vegyen Iertetsunát a' haldokló fiától, udvar biro ur alkanyadott felé, el is bótátotta [Görényesztimre MT; Bom. G. XIV. 1 Pap Danyila (43) vall.].

Vö. a *szüretelés* címszóval.

szüretezési szüretelési; pentru/de culesul viilor; Weinlese-, Lese-. 1760: lévén ... egy jó darab (: fel hagyott :) Quartás szőlő Fölgye ... allyában szüretezési alkalmatosságra hagyott hellyel edgyütt: ab Occidente ... az ... Nagy Temetőnek fetske farkulag, vagyis keskenyen fel nyuló vége vicinitasokban [Ne; Incz. XI. 9a].

szüretező I. *mn* szüretelésre szolgáló; care este folosit la culesul viilor/strugurilor; Lese-, zur Weinlese gebraucht. Szk: ~ *bot* puttony. 1763: Szüretező bot [Pókafva AF; JHb XXV/77. 3] * ~ *ház*. 1801: Az alsó nagy Szőlő hegyben találtatott egy sövény oldalú, tapaszos falu, jó állapotban lévő sajító szín ... Ezen szín hegy felőli végében van egy kis szüretező ház [Erdősztygyörgy MT; TSb 34] * ~ *kád*. 1730: egy szüretező kadját ... elhozván maga Deesen lévő lako házához vitte [Dés; Jk] * ~ *puttony*. 1813: Szüretező puttan [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

II. fn szüretelő ember; culegător/culegătoare de struguri; Weinleser, Weinleserin. 1750: A Szüretezők(ne)k adtam 4 (kenyer) [Kv; Szám. 70. VIII. 6].

Vö. a szüretelő címszóval.

szüreteztetés szüreteltetés; culesul viilor/viei; Weinlesehalten. 1856: A' Szüreteztetést el igazitom [Gálfa K; DLev. 3].

szüreti szürettel kapcsolatos; (privitor) la culesul viilor; Weinlese-, Lese-. 1715: Mivel gabonájokból dézmát nem adnak, azért trétinával tartoznak szüreti alkalmatosságra u. m. felsőföldi hodosfalvi váraljai és székelyjői jobbágyok [Mny XXXIX, 146]. 1730: T. Biro Ur(am) parancsolvan Vásárlottam Város számára szüreti discretizálásra 10. darab apróbb nagyok (!) hordokat fizettem in su(mm)a Hfl 13 Den 62 [Kv; Szám. 56/XIX. 20]. 1733: I(ste)n eo Szent Felsege ez esztendőben esendő Szüreti alkalmatosságot engedje érnünk tehát vagy kész pénzül vagy borul amint váluján fog indulni 20 magyar forintokig térszen Contentumot ... Dioszegi Mihály Uram(na)k [Dés; Jk]. 1787: Moy-ses Jánosnak a szüreti alkalmatossággal termelt Bornak bé vecturázásáért Hfl 1 Dr. 20 [Mv; MvLev. Nagy Gyula hagy. 10]. 1798: mult szüreti alkalmatossággal egy versen ... velünk beszédbe eredvén azt Kérdé (Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1827: Illyei Szüreti Pintze Lista ... 50 veder A Sido kosere [Marosilye H; Born. F. IIa].

Szk: ~ idő. 1790: A mikor a Szüreti idő el következendik ezek(ne)k meg Szedésére, meg edgyezett akarab(an) (!) légyen a terminált Idő és nap [a' Pásztornak a' Szüreti idő(en) ... ha ... valamellyik a Szőlős Gazdák közül kún a' Szőlős Hegyen Bérít meg nem fizetné annak utána 8-d Napra Hazul kifizetni tartazik [Karácsonfva MT; Told. 76] * ~ kalálka. 1852: Demeter Janko ... 40 napszámot térszen hordás és szüreti kalálát [Nagyak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével] * ~ vakáció. 1823–1830: A szüreti vakációra kimegyünk ismét Kutyalvára, de ott szőlő nem lévén, az ozdi⁹ hegybe mentünk szüretezni [FogE 112. —⁹ ABf].

szüretlen meg nem szürt; nestrecurat; ungesieht, unfiltriert. 1688: A Viasz szüretlen és olvasztatla(n) [A.porumbák F; Utl]. 1736: Vaj szüretlen Irtastol Ur. 1 1/2 [Mikefva KK; CU XIII/1. 174].

szürhet (bort) sajtolhat; a putea obține prin stoarcere; (Wein) pressen/keltern können. 1671: Ide, Uram, nehezen szürhetni; délig olyan az szőlő, mint az csont, úgy fagy meg, delután ha megolvad, úgy szüredhetek [TML V, 638 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1774: fekete szőlőtis szoktak szedni ... melyből szürhetek tiz veder bort [Bac-kamadaras MT; LLt Vall. 216]. 1775/1781: Földes Uraink ... hány veder bort szürhessenek, hány szekér szénát gyűjt-hessenek, ezeknek bizonyos számáról nem szólhatunk [Renget H; JHb LXXI/3. 369].

szürkapó ?szegődség/bér fejében szürt kapó; care primește (pe baza învoielii) o mantă jărănească din postav gros; einen Mantel („szür”) bekommender (Deputatarbeiter). Szn. 1700: Szür kapo János [Kv; Szám. 40/II. 16].

szürke I. mn 1. szürke színű; sur, de culoare cenușie; grau. A. állatra von.; referitor la animale; Tiere betr. 1592:

Ez el mult 1591 Eztendeobe Zent marton nap tajat ... hoztak el Johaynkot vgj mynt ket falykat Jde ala olafaluba ... az ket falyka Johnak vagyon 40 Eöreg barom hixa azok ki fejer ki zwke (!) voltak [UszT]. 1625: három kapra kik feierék, feketek és szwrkek voltak [i.h. 8b]. 1638: Gyermekek lovak ... 3. Harmadik setetebb színű szürke negyed fű [A.porumbák F; UF 1, 666]. 1679: Eöreg Kancza ... Szürke, Boer Sig(mon)d vrtol vött Török Kancza [Fog.; Utl]. 1688: Menes Száma ... Öt esztendő szüretlen Gyermekek Szürke nr. 5* [Radnót KK; Utl. — "Fels-ből kiemelve]. 1728: Attak számba ... Medű Juhot Nro 13. eb(ben) szürke nro 3 [TKI Petki-Nagy cs. számad. 30b]. 1761: Szürke Deress Anglus Faj, szamar orr modra, kevéssé piross forma orru belyeges örög Kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13]. 1844: (A) kancza ... hátagirinczén szürke szőr létez [DLt 964 nyomt. kl].

Szk: ~ berbécs. 1714: Szürke Berbécs n. 3. fejer Berbécs n. 2 [Kászonszfőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. 1745: Vagyon eöreg Fejer berbécs nro 1 ... eöreg szürke berbécs nro 1 [Mihálcfva AF; BálIt 71] * ~be vetkező csikó. 1842: egy jo bama kancza alatta szürkébe vetkező csitko [KLev.] * ~ borjú. 1808: Pojani Bonyhai István adott egy szürke tehenet Tordai Moldován Petre(ne)k 43 vf ... M. Csáni Runkán Ilisie adott egy szürke eszt(endős) borjut Káptalani Fogadós Juon(na)k 36 vf [TVLt Közig. ir. rtlen, vásári jk] * ~ diszke. 1714: Nösten szürke diszke n. 1 Nösten fejer diszke [Kászonszfőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. 1747: Juhok száma ... Szürke Diszke 19* [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb. — "Fels-ből kiemelve] * ~ disznó. 1824: Egy maladzo szürke Diszno [Fugad AF; HG Mara lev] * ~ farkú. 1761: Seregej Szürke szürke Farku Serenyő, Dobos nevű a' Bucefalus fajja bellyeges örög kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13]. 1789: Az edgyik kanczát ... Sugár Lábunak, fenn költ Nyakunak, és kurta ritka szürke farkunak describálja [Dés; DLt] * ~ forma kancacsikó. 1768: azon szürke kanczának vala akkor egy szürke forma kancza Csikkaja két Esztendő [Bereck Hsz; SzentGy Flore Csüre Junior (30) zs vall. Jos. Szórtsei kezével] * ~ formafarmás kutya. 1806: edgy Kondor, szürke forma kutya Farku Kutya [Dés; DLt 821/1810]. 1810: edgy Kondor, szürke formás kurta Farku kutya [Dés; DLt 82] * ~ gyermeklő. 1642: es egi szürke Negied fure keleo giermek lowa [HSzj negyed-fű al.]. 1656: Az en keglmes Aszoniom(na)k o Naganak hagiom hamostol, fekesteöl, az hatt szürke giermek Lovaimott [Ádamos KK; BálIt 93]. 1765: adott el tiz forinton egy Pej fiatal kanczát, és egy szürke Gyermekek Lovat [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1795: edgy Szürke és edgy Fekete Metzetlen Gyermekek Lovak Esztendő két Csitko edgyik Szürke a Másik Barna [Felő SzD; BetLt 5] * ~ holdacska. 1837: Vagyon egy bama kisdéd ven paripa Ló ... az első lábánál levő lapotzkáján egy Xrosnyi mekkoraságu szürke hódotska találatott [DLt 391 nyomt. kl] * ~ jegy. 1844: (A) kancza ... homlokán egy magyaronyi kis szürke jegy [DLt 964 ua.] * ~ juh. 1685 e.: Juhok száma ... Öreg fejős szürke juh Nro 4 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 20]. 1748: Adámossan* Jutot Juhok Szürke Öreg Juh 16 [Ks 23. XXIIb. — "KK]. 1770: Juhok Öreg Szürke Juh Nro 11 [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb] * ~ kabala. 1642: Egi eoreg szwrke kabalam [HSzj szürke al.] * ~ kancsa/kancacsikó/kancaló. 1632: Also Porumbaki Udvar ház ... Menesek szama. Eoregh szwrke kancza N 10* [Porumbák F; UC 14/38. 186. — "Fels-ből kiemelve]. 1639: Ket Surke (!) Kancziaczika Egi Veres holdos Kancziaczika [Hsz;

LLt]. 1768: Jól ismertem azt az Isák Péter szürke kantzsa lovát mivel, hogy sokszor voltam Ur dolgára véle [Kovácsna Hsz; SzentkGy. Nic. Kiss (38) j b vall.]. 1794: Szürke Kantza Sárka Csitkaja [Zentelke K; CU] * ~ *ló*. 1570: Zylwassay Jmreh Jobagyi ... vallyak ... egy filey Mezaros ... Bezelly volt hogy egy Zwrke lo Bwdosnek az eo hataronon [Kv; TJK III/2. 111]. 1656: egi szürke meczetlen lovat ... ada oda ... kilenczed fel forintban [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 7] * ~ *ménló*. 1768: Kakas nevezetű szürke Ménló Nro 1^a [K; DobLev. II/390. 11b. — "Fels-ból kiemelve] * ~ *millórakos*. 1728: Attam számban ... Szürke millor(a) kost nro 2^a [TKI Petki Nagy cs. szám. 31b. — "Fels-ból kiemelve] * ~ *mokány* *ló*. 1852: a' másik Paripa a' Szürke Mokán lo volt [Torda; Told. 50] * ~ *ökor*. 1752: Egy szürke Csáko szarvu ökor ... Egy szürke Bogár szarvu ökor [Dob.; TL 42]. 1823: A Kondor és Daru 4 Eszt. Szürke ökorok | A Rendes és a Pájkos 8 eszt. Szürke ökorok [Mezőméses TA; HG. Mara lev.] * ~ *paripa/paripacsikó*. 1691: megh nyergelven nyergestül, fekéstül egy szürke paripamat [Dés; Jk]. 1706: Sardi Gaspar Ur(arm) az fának Danielnak von egy jo szurke paripatis [Ne; DobLev. I/60]. 1726: Groff Haller János Uramnak holtom után hagyom ... az magam szürke Paripamot [ApL 3 Apor Péter végr.]. 1768: a' kezem alatt lévő Ménesből is, a Telelésre való hajtás előtt dőglőttek meg: Barna pej kancza Nro 1 Sárka Kancza Nro 1 1766béli Szürke Paripa Csitko Nro 1 [K; DobLev. II/390. 11b] * ~ *serényű* → ~ *farkú* * ~ *szőrű*. 1765: Sztávár Vaszily nevű ... Czigánt jól ismerem ... tudom aztis bizonyosan hogy ... egy fejeér Lova volt a Cziganynak melyet osztán el tserélt volt ugyan Záhon ... egy szürke szőrű Loért egy kalános Czigannyal [Záh TA; Mk V. VII/6 Gráma Puj (40) j b vall.]. 1782: Régen, hogi Lovaikkal Postára ne hajtassanak eo Nga emberei hat szürke szőrű Posta Lovakotis állítottanak volt eo Nagyságának [Torokó; Thor. XX/5]. 1843: a Tézslás két ökor a Szőke és Rendes ... szürke szőrű Közép idejük [Dés; DLt 622] * ~ *tehén* → ~ *borjú* * ~ *török ló/ménló*. 1681: Havasalföldi vajda küldte szürke török lo Sarosi Janostul vet Fekete török lo [Utl]. 1684: eo Ngök Radnoti Kastélyokban jelen lévő ... Bonumokrol valo Tavaszi Generális Extractus. Mely iratot die 9. Mens(is) Junii A(nn)o 1684 ... Ménes Száma ... Örög szürke Török Mén Lo, kettő ~ nro. 2 [Utl]. 1705: Azmely lovat Bethlen Sámuel uramtól Graven uram vött volt negyven aranyon, a generál megcserélte maga alá egy szürke török lovon [WIN I, 501] * ~ *tulok*. 1833: Tordai Almási Miklos adott ... 2 Szürke Tulkot [Torda; TVLt Közig. ir. 1506] * ~ *ünőborjú*. 1808: Keresztési Popa Kirilla adott egy szürke Ünő bornyut Gerendi Szász Juon(na)k 19 vf [i.h. Közig. ir. vásári jk] * *sötétebb* ~ *kanca*. 1837: meg vettem azon sötétebb szürke kanczáját, mely a mult esztendőbe fen állot négyes posta czugijába az ostorhegyes volt [Bom. F. II f br. Bornemisza Ignátz lev. a budatelmi ub-hoz] * *vadgalamb szín* ~ *kancaló*. 1840: vadgalambszin szürke, kantzsa ló [DLt 1627 nyomt. kl].

Án. 1757: Szürke (ökor) [Nagyercse MT; Berz. 3. 1. 9]. 1761: Szürke (ökor) [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1787: két Tulok Ököröt Csábeli Daru [Náznánfva MT; Berz. 4. 30. 15]. 1801: Daru és Szürke (ökörpár) [Gernyeszeg MT; TL].

B. emberre von.; referitor la persoane; Menschen betr. Szk: ~ *szemű*. 1848: Orbán István ... kisdéd beholypadott lapos orru kicsiny szürke szemű [DLt nyomt. kl].

C. ruházatra, kelmére von.; referitor la îmbrăcăminte, stofe, pînzeturi; Kleidung, Stoffe betr. 1687: Zoltantul vött Francia Szin Szürke Remekből, avatatlan mas fel singből Kaposinak szabattam egy nadrágot | vöttünk ... Egy vég Szürke Remeket ... f 55 // [Utl]. 1798: Zeke szürke viseltes 1 [Kovácsna Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *cedele*. 1808: Moysi Lup ... szökött-el egy hoszszú rongyos szürke Czedelében [DLt nyomt. kl] * ~ *condra*. 1749: midőn edgyik fatens bé ment a' fogadob(an), mar akkor azon személy szürke czondráb(an) volt öltözve [Torda; TJKT III. 255]. 1804: Matsinik Thodor Küküllő Vármegyei Darlatzi ... visel oláh harisnyát, Kaltzont és egy szürke tzondrát [DLt nyomt. kl]. 1811: Szirb Lupa ... visel ujj bőr mokányos fejeér harisnyát, szürke ujj czondrát [DLt 527 ua.] * ~ *condraharisnya*. 1797: magán ... Szürke tzondra harisnya és bostkor volt, e' pedig Nem Katonai köntös [Náznánfva MT; Berz. 3. N. 21] * ~ *condraposztó*. 1745: Egy darab Szürke czondra posztó az eszlékel adadt az Annjának [Torda; TJKT II. 101]. 1797: Egy darab szürke tzondra posztó Dr 82 [DobLev. IV/775] * ~ *csákós*. 1816: Oláh Jósef ... szürke Csákós Huszár | a Szürke Csákós Regementbe katonának allott [Torda; KvAKT 363] * ~ *csurapébunda*. 1839: Egy szürke csurapé bunda, supp prémmel, fekete bárány bőrrrel bérelve [KLev.] * ~ *damentuch* szürke kelmefajta. 1836: visel ... egy gérokkal szürke damentuchból bárszony gallérral és selyem gombokkal [DLt 37 nyomt. kl] * ~ *daróc*. 1628: Egy kis üres Ladaban Valami Levelek. Egy zwrke Darocz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. 1815: Abrahám János ... el-szökött egy oltska kalapba lengetég egy nevezetett szürke Darotzba [DLt 695 nyomt. kl] * ~ *dolmány*. 1589: Egy zewrke dolmany [Kv; KvLt I/2. 66 Vegyes ir.] * ~ *dolmányos*. 1631: egi szürke dolmanios legený forgodik vala Filek Gergely körmül meztelen kardal [Mv; MvLt 290. 242a] * ~ *frakk*. 1823: Mártonfi Simon mintegy 38 esztendő ... Jár világos vadgalamb szín mellértés Magyarkában, hasonló Nadrágban, szürke Frakban, hasonló pantalonban [DLt nyomt. kl] * ~ *gyolcs*. 1846: 1 sing Szürke gyolts ... 24 x [Kv; Újf. Újfalvi Sándor vásárlása] * ~ *juhbor*. 1706: Szürke elegyes juh bőr ki gyapias ki gyapiatlan no 50 [Görgény MT; Bom. G. VII. 4] * ~ *kakadon*. 1823: Rázmánnak egy szürke kakkadon varmivaloval jukvarroval együtt 2 Rf 36 xr [Kv; Pk 6] * ~ *kalapos süveg*. 1655: Egy szwrke viselt kalapos sweg — f. 1 [Kv; RDL I. 29] * ~ *kazinczi*. 1866: tavaszi szürke kazinczi [Meggyesfva MT; LLt] * ~ *köpenyeg*. 1805: egy szürke mellértés posztóból való viseltes Köpenyeg [DLt nyomt. kl] * ~ *lajbli*. 1791: szürke süjtásos moldon ujjas Leiblit fejeér Gombokkal ... visel [DLt ua.] * ~ *matériaköntös*. 1790: Egy Rendbéli Szürke materia köntös [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c] * ~ *nankin-nadrág*. 1818: Müllern Bruno Antal ... visel szürke mellértés Nankin nadrágot és czepöket [DLt 78 nyomt. kl] * ~ *öv*. 1640: 2 vnguari Szürke Eö ... f. — d. 70 [Kv; RDL I. 117b] * ~ *persiáner bőr*. 1860: Egy Bunda bekes prémezése Szurke Persiáner bőrrrel 25 fl. [Kv; Újf 1] * ~ *persiáner prém*. 1860: egy Búda (!) bekes Szurke Persiáner prém fl. 1 [Kv; Újf. 1] * ~ *posztó*. 1761: A mikházi Clastromnak hagjok ... kétzer ványolt Brassoban tsinált szürke Baratnak valo két végh posztot, az akkor ot lako Paterek es fraterrek ruházattjára [Ks 14. XLIIb Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. 1772: Paszmorol hoztak volt ványolni egy Szürke és egy Fejeér vég posztott [Hévíz H; JHbT 14]. 1788: Egy kanapéj eleibe valo tzifázott Szürke

poszto [Mv; TSb 47]. 1806: Dresnán Markus, születésére nézve Brassai ... viselt ... szürke posztóból való rövid Réklit [DLT 824 nyomt. kl] * ~ *posztóbunda*. 1850 k.: 1 suppos fekete bárny bőrrel bérlett szürke poszto bunda [Pk 2] * ~ *posztókaput*. 1815: Mayer Jacob nevű el szökött Pap ... El szökösekor viselt egy mellétes szürke podtő kaputot, hasonló gombokkal [DLT 67 nyomt. kl] * ~ *sapka*. 1826: Übel Károly ... elszökösekor viselt egy kékes viseles (!) Röklit, Feketés Szürke Pantalon Nadrágot, otska kék Stráffos Laibit, kerék szürke posztobéli sapkát [DLT 514 nyomt. kl] * ~ *spencel*. 1836: Egy Sárga Köppenyege Egy Szürke Spentzel [Kv; EMLt Régi kincstári anyag] * ~ *sárika*. 1752: Edgy Szürke Szárika [Szászveszód NK; JHb XXIII/27] * ~ *szokmány*. 1797: Szilágyi Mihály ... jött egy szürke szakmányba és harisnyába, poszto kőntesbe [Náznánfva MT; Berz. 3. IV. 21]. 1811: szürke oláh Szakmányban ... szökött-el [DLT 810 nyomt. kl]. 1849: bére Béres Igritzan vagy Szokmaran Gavrilának, kész pénz 20 Vfr. két pár Harisnya és edgy szürke Szokmán két rendbeli változo [M.köblös SzD; RLt] * ~ *szokmányposztó*. 1726: Szürke szokmány posztó ulnae 45 [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. 1756: Szürke Szokmány Posztó [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. 1761: Egy vég ... fekete Szokmány posztó Egy darab szürke Szokmány posztó [Koronka MT; Told. 8] * ~ *zeke*. 1774: Czirjék Lajosné Aszszonyom szürke zekében kalapban oda érkezék [Sepsizoltán Hsz; HSzJP Helena Farkas Consors Johannis Tuta de Zoltán (30)jb vall.]. 1822: Felső Rippai vagy Répai Bore Gábor ... visel oláhos szürke zekét rántos harisnyát [DLT 795 nyomt. kl] * (*hamuszín*) ~ *kaput*. 1801: Vinter Adám ... visel hamu szín szürke kurta Kaputot [DLT nyomt. kl]. 1824: Egy szürke egy tubák színű jo kaput [Dés; DLT az 1826. évi iratok közt] * (*hamuszín*) ~ *nadrág*. 1814: visel hammu-szín szürke Nadrágot [DLT 507 nyomt. kl]. 1823: Egy fekete és egy szürke nadrág [Nsz; DobLev. V/1080. 2a Demény György hagy.]. 1864: Gyepárka egészen kialitva 8 f. szürke nadrág reperálása 30 xr [Kv; RLt O. 4].

D. különböző dolgokra von.; referitor la diferite obiecte; versch. Dinge betr. SzK: ~ *abrosz*. 1849: Ujjodon ujj Szürke Vizfojásos Rozás Abrosz [Körtvélyfája MT; LLt] * ~ *bibulapapiros*. 1758: Papiros Officinából fel hozott szürke bibula papiros kötés 120 [Déva; Ks 76. IX. 8] * ~ *cérna*. 1704: Hét darab recze, fejr és szürke czémával töltött nro 7. ezek vánkoss hejáb(a) és Lapedöb(e) valok [Kv; WassLt] * ~ *darutoll*. 1619: Isten böcsülheti meg annak az perzsák ajándékának az szörnyűségét! Volt 40 az kazulokban⁴, azoknek kolcsoktoll volt az fejekben, azmellert szürke darutoll [BTN² 279. — ⁴A perzsák neve; a. m. vörösféjű, mivel a perzsák vörös turbánt viseltek] * ~ *kancsó*. 1679: Szürke bokalyos kancsó nro 1^a [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24. — ⁴Fels-ből kiemelve] * ~ *lé*. 1736: tehén- vagy disznóhús kaszáslével, ennél s az káposztánál magyar gyomorhoz illendőbb étket nem tartának az régi időben, nyúl-húst fekete lével, csukát tormával avagy szürke lével etc. [MetTr 322] * ~ *papiros*. 1632: Beczybeol az minemew marhakat hoztanak ... 1 Bal zwrke pappirossatt Aprolekkott f 85 [Kv; VectTr II/69]. 1823–1830: Hoztam volt valami 100 plántának magvait, magokat a füveket itató szürke papiros közé téve, nagy gondnal s fizetéssel hoztattam haza [FogE 222].

2. ~ *barát* szürke ruhát viselő ferencrendi szerzetes; cölugár franciscan; (graue Kutte tragender) Franziskaner.

1630: 19 Februarii. Jövének az német császár követei az fejedelemszonyhoz, úgymint Prini Gábor, Bakos István és két szürke barát [Kv; Kve 159 SB].

II. fn 1. szürke szőrű ló; cal cu părul sur; Grauschimmel. 1737: az Menes Pasztor ... úgy referála hogy vagyon az Menesben két kancza ... az Szürket estve kétszer derekasint meg hagattám, az pejti pediglen reggel asztis kétszer [Nsz; ApLt 4 Székely Elek Apor Péterhez]. 1841: a' Szürkéért adott egy Pej Kantzát és 5 — öt Rforint todást [Dés; DLT 466]. 1842: Szelistyei Kőrösi Janko, ki 3rom el oroztatott Csikoimot becsületesen ki kalácsolta ... amint mondgya a szürkétis ki tudná kalácsolni [Bács K; WLt Kelenen Benjámin lev.].

2. ősz hajú (személy); (persoană) cu păr cărunț; ergrauter/graubhaariger Mensch. SzK: ~ *be elegyedett*. 1804: Gábor Mihály ... 50 esztendő, szürkébe elegyedett hajú [DLT nyomt. kl]. 1809: Marika Mihály, Oláh születésű, mintegy 60. Esztendő ... szürkében elegyedett [DLT 553 ua.].

3. homályos, elmosódott; neclar, șters; (alles in) Grau. 1879: A betűk, ha olvasok vagy írok, összeszaladnak a penám előtt, s szürkén látok magam körül mindent [PLev. 38–9 Petelei István Jakab Ödönhoz].

szürke-almáskék szürkés-kék; cenușiu bătînd în albastru; graublau. 1631: szürke almas kek vala az ló [Mv; MvLt 290. 58a].

szürkéske 1. szürkés; care bate în sur; graulich, grau meliert. 1673: gyermek Lovak ... 2 Deres, edgyike Fejer Deres ... 2 Fejer. 1 Babos ... 2 vércse ... 16 Fejer 1 Fejer kékek ... 2 Szürkéske ... Szegek: 2 Szegh ló. 1 Szepe [Utl].

2. őszes; cu fire albe, înspicat, cărunț; leicht ergraut, grau meliert. 1822: Pipa Antal ... szürkéske himlőhelyesetske ábrázatu [DLT 73 nyomt. kl].

szürkederes szürkésfehér; alb-cenușiu; eisgrau. 1764: szürke Deres Gyermek kantz [HSzj *szürkederes* al.].

szürkekék szürkés-kék; albastru-cenușiu, cenușiu bătînd în albastru; graublau. 1625: Labas Marhak. 2 kaczirla eggik eöreg pey, masik harmat fw zürke kek [UszT 8a].

Szk: ~ *gyermekló/ló*. 1627: Az Meneseknek szamok ... Harmad fw szwrke kek gjernek lo Nro 2, eggik Pey, masik szegh szeorw [Mezőrűcs MT; BLt Inv.] | Szwrke keek szekeres lo [Bodola Hsz; BLt]. 1631: viszünk ... egi szürke kek lovat ... vezeteken [Mv; MvLt 290. 261a].

szürkés 1. szürkébe játszó színű; care bate în sur; graulich, grau meliert. A. állat szőrére von.; referitor la părul animalelor; das Haar der Tiere betr. 1761: Gyermek Mén Lovak vadnak e' szerént ... Barna szőrű kevéssé szürkés két hátulsó Lábával zsártsa* [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15–6. — ⁴Fels-ből kiemelve]. 1801: Két Szürkés Szőrű kisded Tehenek [TL]. 1837: barna pej kisded paripa Ló ... jobb felől való szűgyének egy kis szürkés holdotskája látatott [DLT nyomt. kl]. 1842: égy jo barna hasított fülű kancza szürkés szörbe vetkező és csillagos szopos csikoval [KLev.].

B. kelmére von.; referitor la stofe, pinzeturi; Stoffe betr. 1800: Szürkés Liberia Posztó [Sáromberke MT; TGsz 52]. 1823–1830: vásároltunk valami szürkés mellirtes posztót kurtá német nadrágnak s lájblinak [FogE 169].

2. őszes, őszbe hajló; ușor încărunit, suriu; grau meliért. 1812: Sárkány Ferentz ... verhenyős szürkés haju [DLt 501 nyomt. kl].

szürkésárga szürkésárga; șarg; graugelb. 1811: Szürke sárga pej ... el-van erősen igazva [DLt 723 nyomt. kl].

szürkészőke fakó, szürkésárga; șarg, cu părul galben-deschis; aschblond, fahl. 1785: szép két szürkés zőke ökrök voltak [Zsombor K; KLev. Padár Kosztán (50) jb. vall.].

szürketes őszes; ușor încărunit, suriu; leicht ergraut. 1822: Sárközi János ... kisség szürketes [DLt 122 nyomt. kl].

szürkéztet szürkével átszőtt; întrețesut cu fire de culoare cenușie; mit grauen Faden durchgewebt, grau meliért. 1802: Angelo Manial ... setét fejjel szürkéztet hoszu nadrágot ... visel [DLt nyomt. kl].

szürkül őszül; a încărunit/cărunit; grau werden, ergrauen. 1828: Almási Korbuj Paskuj ... szürkülni indult kondor barna haju [DLt 838 nyomt. kl].

szürkületet szürkület, alkony; amurg, înserare, înserat; Dämmerung, Abendgrauen. 1829: az Bal Szemét egészen el fogta az Téh (!) Hájog a Jobb Szemével is tsak ugy lát mint vala mely sűrű Szitán nézne; melyjel homalyjas időben szürkületet táján éppen semmit sem lát [Dés; DLt]. 1838: szürkületet tájt ... a jég hátán, hol a legjobb vert út volt által jöttünk [Dés; DLt 1135].

szürkület 1. alkony; amurg, înserare, înserat; Dämmerung, Abendgrauen. 1755: ottan szürkület tájban elmaradott [Faragó K; Told. 36]. 1796: háromszor ment el Ros Maria Gaborral az Mgs Uradalom Dévai Méhes Kerte mellett tartatott Nédéjájába, s onnan Szürkületbe jötenek haza [Déva; Ks 101]. 1812: Szürkületben megérkezvén a' nagy Aszszony Monda az Groffné: Ugyan bántak az Aszszony Anyám Tisztartójával [Héderfája KK; IB. Takáts Joseph (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

2. szülés, deresedés; încăruntire; Ergrauen. 1829: Makaria Vaszilika ... szakálta es bajuszsa pedig ritkas, egy kevésé szürkületébe elegyvedve [DLt 217 nyomt. kl].

szürkülő '? Hn. 1762/1779: A Szürkülőben (sz) [Szilagycsch Sz; EHA].

szürmíves szürkésítő, szürszabó; croitor care face/coase mante țărănești din postav gros; Mantelschneider, Schneider von Bauermann. 1629: Zabo Peter ... az Peres Zeoleot ... az Annyanak el ada, az arrawal Zürmiesse leon [Kv; TJK VII/3. 72]. 1646: Az bechwlletes Vensegh fen leuen bizonyos okokert, miuelhogy megh volt eő kgmekteő parancziolua hogy ez napra Conuocalliu eő kgket hogy az Szür Mics Vrajnkak az kapu keőseő, ki-nek kinek mutatmank Heljet, es Neueket is Jmuk fel [Kv; SzCLev.].

szűrő 1. mn szűrésre használt; folosit pentru strecurat lichide; zum Filtern/Seihen gebraucht, Filter-, Seiher. Szk: bort ~ liu. 1761: Bort szűrő Lio, egyik egész fábol van ki vajva 2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22] * enyv ~

kád. 1692: enyv főző haz ... Vagyon ebben ... egy enyv szűrő kad [Görgénysztime MT; JHb Inv.].

II. fn strecurătoare; Filter, Seiher. 1680: Serfőző Ház ... vagyon egy szűrő, melyen az komios viricset szokták által szűrni [A.porumbák F; Ált Inv. 35]. 1788: Olosz Kolbász töltő kitsin pléhetske, és egy kis Szűrő [Mv; TSb 47].

Szk: mázas ~. 1738: egy Mázos Szűrő regi Aszalt Meggyel egy fel Markocskával [M.bikal K; MLev.] * nyeles ~. 1848: Vas Edények ... Egy Nyeles Szűrő 1 [Erked K; LLt Kovats Mihály gub. írnok kezével. — "Felsből kiemelve].

szűrőbástya ? szűrőkőből (homokkőből) épített bástya; bastion construit din gresie; Bastei aus Sandstein. 1605: Az szwreő Bastian uagion egi forgo Taraczk, negy kereken [Gyalu K; Sennyei 1147 fej. inv.].

szűrőkádacska borszűrésre való kádacska; ciubăr folosit la strecurarea vinului; Läuterwännchen, kleiner Läuterbotich. 1793: Nyomo kádok és approbb Szűrő kádotskák No 5 [Kettősmesz Sz; JHb XLVI/8].

szűrőkalán lingură de strecurat; Seihlöffel, Löffel zum Seihen. 1808: 1 merengető 1 szűrő kalán Rflor 2 — [Berz. 7. 69/1]. 1816: Konyhába találatott Vas Eszközök ... Szűrő Kalány ... 30 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1845: Pléh Edények. 1 Szűrő Kalány [Gyalakuta MT; LLt]. 1849: Egy haszonvehetlen pléh szűrő kalán [Somkerék SzD; Ks 73/55].

szűrőkás szűrőkösár; strecurătoare împletită din nuiele; Seihkorb, Läuterkorb. 1699: az pitvarban ... van ... Seres kad fenekere valo Szűrő kas nro 1 [O.csesztve AF; LLt].

szűrőkeszkenő szűrőkendő; șervet/pinză prin care se strecoară lichide; Seih Tuch, Preß Tuch. 1823: Konyhára való Prestuch (szűrő keszkenők) [LLt Csáky-per 601. L. 1].

szűrős szűrt viselő; îmbrăcat în mantă țărănească/suman; Bauermann. 1585: Dienes Jstwan Bachy* vallia ... Ez eggik fogoly legeny a' Caspar a' Zwreös mégis Rea megie(n) vala egy ighen Nagy fustellial, De a' Marton felesége ... Nem eresztly vala Az Vrra [Kv; TJK IV/1. 477. — "Kv-ral tőszomszédos Kisbácsról való]. 1591: Fodor Jllies vallia ... Kadar Balint ket kezét eoze teuen remenkedik vala eg zwreos leginnek ... monduan, Az hatalmas Istenre kerlek, haggiatok beket nekem [Kv; TJK V/1. 149]. 1630: egi szűrős iffiu legeny alla vala ot az dombon [Mv; MvLt 290. 226b]. 1658: Gergely András ... Szűrős árendás [Zilah; EM/XLIII, 302]. 1696: Zódor az piaczrol hozta bē, edgy szűrős, vagy szokmányos rongjos paraszt emberől [Mv; BálLt 85]. 1831: azon éjszaka ... három szűrős emberek (!) a' Kis Egetői Szöllők gypűje mellet, kívülről leskelődni meg láttam i későn éjszaka a' tetőről meg látok három embert edgyet szűrőst kettőt feketés Gubakba, hogy a' Gyertjánoson valami Lovakat teritgetnek [Dés; DLt 332. 3. 7].

Szk: fejer ~. 1585: Eothweos Simon vallia hogy egy Iffiw leghent fejer zwreóst az haz eleől be vona Eger leorincz es az fal melle le wltete [Kv; TJK IV/1. 521]. 1599: Kirsner Balint az Iffiu ... vallia: ... ki ugrek egy feyer szűrőres legeny az Nyirő hazból a' czapa nyako(n) mezitelen

kardall az koszakot [Kv; Tjk VI/1. 387]. 1600: azon meg tantorodásban esset az fejer zeoreo legenyeol az halalos sircb rajta [Kv; Tjk VI/1. 386. — "A kozákon].

szűrőszita strecurătoare; Filtersieb. 1528: II Tantari wigo Sewrew Sytha [Vh; MNY XXXI. 277]. 1587: egi szwreó zítat vetettek velunk —/7 [Kv; Szám. 3/XXX. 26 Seres István sp kezével]. 1592: Veöttem Niolec bornak valo legelt Kadar Antaltól f 0 d 40 ... Egi Zwreó zítat f 0 d 5 [Kv; i.h. 5/XIV. 172 Eppel Péter sp kezével]. 1601: 1 Zeoreo Zyta ... 2 Rostha hytwan zobasw [Kv; AggmLt A. 41]. 1621: Attam ... Egy Vy zwro zítat az konjhara f —/20 [Kv; Szám. 15b/IX. 99]. 1638: Az konjhara nilik eggi fel szer paraszt, vas nélkül valo aito Vagjon benne ... Eggi ros szűrő szita [A.porumbák F; UF I, 661]. 1647: egy keo konyha ... vagion benne ... Egy szwreó szita [Drassó AF; BK 48. 16]. 1685: Három sűrő szita no 3 ... Két ritka szita no 2. Két szűrő szita no 2 [Utl]. 1699: a Sütő házban ... van ... Gyer Szita Nro 2. Szűrő Szita Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1738: A Sziták iránt meg alkuttam ... a' negy szűrő szitának 24 [Papolt Hsz; ApLt 2 Jeszenszki Pál Apor Péternéhez]. 1746: A leányok házában. Két sűrő szita. Egy gyér szita. Három szűrő szita [Vargyas U; DanielAd. 258]. 1756: Volkány Dumitru volt Bátsa ... még számban nem adot ... Pléh szűrőt, egy szűrő Szitát, maga gondviseletlensége miatt el égette [Koronka MT; Told. 12/17]. 1770: Eggi bor rosta. Eggi gjakor Szita viseltes Egy kényer sutó Szita. Egy Szűrő Szita [Usz; Pf]. 1789: Szűrő Szita Rf — xr 5 [Mv; ConscrAp. 20]. 1813: Ritka Szita ... 3 Szűrő Szita 2 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1853: Egy gyér, Egy Gyakor, és Egy Szűrő Szitak [Szentkatolna Hsz; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

Szk: kerek ~. 1838: egy kitsiny kerek szűrő szita [HSzj szűrő-szita al.].

szűrőszitácska kis szűrőszita; strecurătoare mică; kleines Filtersieb. 1778: Kerek Szűrő Szitácska [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

szűrszabó szűrőkészítő; croitor care face/coase mante țărănești din postav gros; Mantelschneider, Schneider von Bauernmäntel. 1684: azon az részen mellyen mostis ház van tudom tudom hogi eggi szűr szabó lakik vala [Gyf; Incz. V. 60b].

szűrt megszűrt; strecurat; gefiltert, (durch)geseiht, filtert. **Szk:** ~ bor. 1736: Tserefából készült ... paraszt Sajtotcska ... tsak akkora a' Kádja Noha vas tsatorma van benne, hogy alig jöhet le belőle három vedres must Szűrt bor [CU] * ~ méz. 1632: Also Porumbaki Uduar ház ... Saffar ház ... Zwr miz vagion Ur N 11 [A.porumbák F; UC 178]. 1637: az torony alatt ualo pinczeben ... mas hordobanis uagyon egy veder szwr mez [Fog; UF I, 401]. 1642: Tavaly szwr mez ur. 14. Ez idei szwr mez ur. 1/4. Jn summa faciunt ur ... nro 15/4 [Porumbák F; UF I, 820]. 1675: Radnothi Papságombeli jövedelmem(ne)k ... seriese ... Vaj szűrve tiszta Urna 1. szűrt méz Urna dim [PatN 44a] * ~ tehénvaj. 1679: Szűrt, Tehen vay A(nno) 1679. Vannaval nro. 12. Kantaval nro 17. Fazekkal nro 2 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajorn János inv. 103] * ~ vaj. 1638: Vagion hat puttonban hat veder szűrt vaj, taualyi es ez idei um. no. 6 [A.porumbák F; UF I, 656]. 1649: Bathorj

Andrasne Eő Naga, es Rakoczj Ferencz Eő Naga szamara valo Gazdalkodas ... Attam Szűrt Vajat Just 1 1/2 [Kv; Szám. 26/VI. 119]. 1687: Szűrt Vaj Vagyon Circire Ur. // 5 1/2 [Küküllővár KK; Utl]. 1689: Irós vaj Cont. nr. 75. Szűrt vaj nr. 3/ [Szilágycseh; Utl] * ~ viasz. 1754: valami szűrt viaszszat küdett MVásárhelyre [Gernyeszeg MT; TGsz 2]. 1785: Sárga Szűrt viasz 4. darabban 32 font [Katona K; Born. Jos. Katonaj ns lelt.] * elegyesleg ~ színbor. 1827: Fekete és Fejér Szőlőből elegyesleg Szűrt Szin Bor [Koronka MT; Told. 34].

szűrtakács szűrposztót készítő mesterember; postăvar, meseriaș care face postavuri pentru mante țărănești, un fel de abagiu; Tuchweber, Hersteller von Manteltuch. 1581: Expositio paup(er)um. Elseobe Zwr takachy Demienteol 5 weg zwr p(ro) f. 11 d. 50 ... Kysz Monyok Antalnak 6 singet [Kv; Szám. 3/IV. 17]. 1593: 8 die July. Attünk Veres Georgynek zwr takachnak az zegenjek zamara zwr feyebe f 6 d 60 [Kv; i.h. 5/XX. 123]. 1600: Veres Georgy al(ia)s zeortakach ... vallya Eois egy nehany rendbelyeket latott hogy Kapanehoz Jartanak [Kv; Tjk VI/1. 421]. 1690: Egy Szűr Takacs [Kv; Dica VI. 72]. 1762: Készületlen szűrőknek valo posztot az szűr Takácstól percipialtam ... 20 (singet) [Szőkefva KK; Ks 71. 52 Szám.].

Szn. 1574: Zwr Thakach Andras [Kv; Tjk III/3. 361b]. 1584: Zwr takach Lukachne [Kv; Tjk IV/1. 208].

szűrtakácsinas učenec de postăvar; Tuchweberlehrling. 1762: A Szűr Takács inas minden ok nélkül el szőké [Nsz; Ks 94 Árva Daniel Sofia lev.].

szűrtakácsné a szűrtakács felesége; soția postăvarului; Tuchweberin, Frau des Tuchwebers. 1570: Kathalin Adam Janos zolgaloya, Azt vallya hogy ... Latta hogy az Zwrch (!) Takachne, Az Zabo Janos ablakan be keonyekleot volt, vgy zydia volt | Angalyt Borbel Marthon Zolgaloya ezt vallya, Azt hallotta hogy az zwr takachne kwrwaza volt az zaboneth oda be az hazba az ablakrol [Kv; Tjk III/2. 94]. 1581: Introitus fűnerum ... 27 May Zwr Takachyne f. 1 [Kv; Szám. 3/IV. 1].

szűz I. *mn* 1. virgin, cast, neprihănit; unberührt, jungfräulich. 1610: (Az asszony) Azt mo(n)ta, No Margit meg hid hogi menten gyermeke lizen nekem ha en firfiuual halok arrul bizonial megh esmerzik en raitam azt: mert en zeöz vagiok vramtul [A.gyékényes SzD/Dés; DLT 321a Gal Margit Romany Janos felesége j b vall.]. 1628: az en vram ... az mi a hazassagnak erejere nezne abba(n) semmi nincz hanem abba(n) impotens, es az mint az Attiam hoz<za> engem el vit mostanni ollian tizta zűz vagiok [SzJk 22]. 1762: Ugyancsak a jószágában lakott Enyedi Aniska, de panaszkodott, hogy ő éppen olyan szűz, mint mikor Kolozsvárról kihozták s tehetné, hogy a konty helyiben pártát tenne fel ... egynehányan kiadták a Szilágyi Sándorné asszonyom panaszát s fundálván Szilágyi Mihály azon, hogy ha szűz, tehát nem Szilágyi Sándorné [RettE 135–6]. 1764: (Szilágyi Sándorné) azzal kérkedett, hogy szűz mint leány korában [i.h. 177].

Szn. 1629: Ombozj Szűz Anna Azzoninak [M.palatka kör. K; RLt O. 5].

Szk: ~ apáca. 1573: Kalmar Istwan azt vallia ... Mykor Immar puskaris kereskednek az Marhawal, tahat zora fogta orgonas Janos, és egy hwgat Sofiat kyt azkor az zwr

apachak keozet tart volt egy Nenyé Neky zerzette [Kv; TJK III/3. 170–1] * ~ *leány*. 1675: Mivel Farkas Janos ugy vette el Toot Kátat feleségül mint Szűz leánt, azonba(n) parasztságba(n) talaltatot keves üdök alatt megh ismérve(n) terhes(ne)k lenni, haza vive az Attja házához Deczebe(en) [SzJk 127]. 1799: Holtak Rendi ... Ratz Ersok 40 Esztendő Szűz Leány [Inaktelke K; Rak 15] * ~ *özvegyiség*. 1669: Kapi uram ő kegyelme eddig, reménlem, meggyógyult; az szűz özvegyiség sokára megártana ő kegyelmének [TML IV, 503 Rottal János Teleki Mihályhoz].

2. erkölcsileg tiszta; cinstit, corect, integru; rein, keusch. 1658: Kegyelmed énrólam, jó akarójáról, elfelejtkezett ... talám az viseli Kegyelmedet, hogy itt kevés becsületelem lévén az uram miá, mivel még szűz vagyon', másnak hittel nem kötöleztek, noha minduntalan vannak rajta, de nem cselekedtem [TML I, 303 Barcsay Gáspár Teleki Mihályhoz. — "Elírás vagyok h.].

3. *vall* név előtt; inainte unui nume; dem Namen vorangesetzt. a. (*Boldogságos/Szent*) ~ *Mária*. 1710: egész éjszaka nem aludtam, hanem Szűz Máriának sirva könyörgöttem, hogy engemet tartson meg a megismert igaz hitben [CsH 140]. 1778: Egy ovális formálag Bádóg, vagy réz közé csinált két felől való üvegek, egy felől láttzik a' Boldogságos Szűz Mária képe ... A' más felin Czifra Czirádák [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1844: Ma két hetitől fogva Szakmári Ferentz mindég részegen veszedelmezett Cserenyés Dánielnével ... szidta Istenét, Jézussát Szűz Máriáját [A.sófva U; DLt 1441]. 1854: Kedves Fiam ne agodj az én Hazasságomon mert ha a Szent Szűz Mária a maga Léányával megkínálna azt sem venném el [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz]. — b. ~ *Szent Imre-nap*. 1580: Szawz Szent Imreh nap vtan valo kedden [Uzon Hsz; Kp 1].

4. természetes állapotában levő, embertől nem érintett; nelucrat, sterp; unberührt. Hn. 1682: Szűz oldalon [Boroskrakkó AF; MNyTK 132. 27].

II. *fn* 1. hajadon, szűz leány; virgină, fecioară; Jungfrau. 1710: még az következnek, hogy az én' megtérésem után a Zrinyi szűz és meg nem fertezett hűség, és mind az én familiámnak dicsőséges érdemei, mind az enyim, melyek mintegy elnyomattanak vala, újabban meglevenednének és nagy jutalmat nyernének, amint Isten is szokott a bűnösökkel cselekedni [CsH 84. — "Br. Hoheré]. 1746: A Bánffí Szűzekis Aranyas ruhában [Marossztkirály AF; MúzRadák. — "Vers egy Bánfi-esküvőről]. 1769: minek előtte a' szegény Hinc Miklósnak nyakára tudott volna is a' nevezett Szűz, Koronkában Sokakkal sokszor jól tölt [Mv; Told. 19/45]. 1811: a' képe a' Szent György Püspöknek ... Pántzélban öltözve iratik, 's Lovával Tapodtat egy Sárkányt, a' melyet dárddával Által szurt és meg ölt, mivel hogy egy Szűzet Kergetett [ÁrÉ 87].

Szk: *hajadon* ~. 1732: Vettem el Feleségül magam(na)k ... Tiszt Bonyhai György ur(am) Léányát (: hajadon szűz): Bonyhai Máriát [ArJk 39].

2. apáca; călugăriță; Ordensschwester, Schwester, Nonne. 1634: Az Posoni Franciscana Szwzek Conuentyenekis hagiok szaz forint arra barna pinzt reghit; Orent pro me [WassLt Cegei Vass János végr.].

3. vallással kapcsolatos megnevezésekben; in denumiri religioase; in die Religion betr. Benennungen. Szk: ~*ek nap(ja)*. 1572: hogy my az Bezterczy Byrot meg kenálnok ... Az lozag felleol ... elmentewnk Bezterczere ... Zewzek nap utan valo cheoteorteokeon [Sajókeresztúr SzD; BesztLt

3702]. 1574: az mel' erdőt wgyan wesseleny myklos Jtylő mester wrwnk el Jart zwzek nap előt zombaton Anno Dom(ini) 1574 [Szászkerked K; LLt Fasc. 29] * *Angalit ~ napja*. 1653: 1604 esztendőben die 21 januarii Angalit-szűz napján, a kastélyban laktunkban vittem haza az én feleségemet Rósás Ersébetet [ETA I, 92 NSz] * *boldog/boldogságos* ~ Szűz Mária. 1710 k.: Ezt csinálta eleitől fogva az Istennek és az egy közbenjáró Úr Jézus Krisztusnak ... és az érettünk törekedő Szentléleknek ... társává az angyalokat, a Boldog Szűzet és minden szenteket és bálványokat, kiket semminek mond az apostol [BÖn. 440]. 1730: maghától Albert Ersoktól hallotta volna a' Boldogságos Szűz ellen szállott Jllelen 's botrántoztató szavait [Kv; TJK XV/7. 126]. 1735: Az Agy feje felett egy fekete rámas Selyem kép mely a Boldogságos szűzet repraesentalya [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb].

4. *Najades* ~*ek* vízi nimfák/tündérek; naiade; Quellnymphen, Najaden. 1811: Az épebb Cserfából pedig jó leszsz Hajót Építeni, a' mely hasítsa a' Sajót És azt szenteljük a' Najades Szűzeknek, Így tám kedvit kapjuk a' Driadeseknek [ÁrÉ 164].

szűzanya Szűz Mária; Maica Domnului, Fecioara Maria; Mutter Gottes. 1733/1813: égy tiszta arany medály ... hagyom a Tiszt Páter Iesuiták Templomában lévő tsudálatos Boldogságos Szűz anyánk képihez [Kv; SLt XLII. 6. 27 P. Horváth Krisztina hagy.].

szűzesség 1. virginitate, castitate; Jungfräulichkeit, Virginität. 1710 k.: Pap, barát, remete, se senki ne dicsekedjék szűzességével, mert sok ezer között csak ilyen sem találattik, mint én voltam [BÖn. 507]. 1799: hiremben nevében szűzességemben sok nekem le tett hűti után valo el vesztésem Istenesen meg tekinteni, és engemet l(ste)nes jo válasszal ez dolog iránt el bocsatani méltoztassék [Dés; DLt]. 1811: Viszsa kaptam kettős mértékbe nyelvemet, Melyel sirathassam a' szűzességemet | Hallom, hogy siratod a' szűzességedet [ÁrÉ 107, 110. — "Utalás a görög mitológiából Philoméla történetére]. 1840: Léányomnak Szűzességébe valo erőszakos meg rontásáért férjhez mehető Szerentséjétől 's vallásától valo meg fosztatásáért nemtsak illendő törvényes büntetésén marasztani, hanem Léányomnak Szerentsétlenségre valo jutását a' törvény Regulája szerént meg fizetni [Dés; DLt 1268].

Szk: ~*ében erőszakoltatik*. 1849: a nő ... még serdülő korában az udvar tulajdonossa által szűzességében erőszakoltatván, a miatt néhány hétig az udvarban a szoba leányok által ápolgatott [Kv; Végr. Vall. 25 hiv.] * ~*ében megront*. 1799: Veres István nevű Csizmadia legény ... engemet hiremben (!) nevében szűzességemben meg rontott [Dés; DLt] * ~*e megrontása*. 1849: a nő ... legkevesbé sem említvén rolla semmit, hogy az udvar tulajdonossa rontotta volna meg, hanem magát Kelemen Bénit kívánja vádolni szűzessége megrontásával [Kv; Végr. Vall. 26] * *megőri ~ének koronáját*. 1590: Aztis hallotta az leannak Cathanak Zaiabol hogy monta hogy Pribek teorte megh az eo zwzesegenek koroniait [Szu; UszT].

Sz. 1836: a hír ... olyan mint a' leány szűzessége [Felgyógy AF; WLt Szabó György lev.].

2. erkölcsi tisztaság; candoare, curăţenie morală; Keuschheit, Reinheit. 1710 k.: Az én szűzességem bizony az én részemről nem szűzesség, hanem szüntelenül folyó fertelmesség volt [BÖn. 507].

szvacellálódik üszkösödik; a se cangrena; brandig/gan-gräns werden. 1772: Mely miá svacellust kapott ugyanarra, hogy kivitette magát^a Gyalakutára és negyednap alatt annyira svacellálódott minden teste, hogy csak csontja s bőre maradt [RettE 285. — ^aGr. Lázár János].

szvacellusz üszkösödés; cangrenare; Brand, Gangrän. 1772: Mely miá svacellust kapott ugyanarra, hogy kivitette magát^a Gyalakutára és negyednap alatt annyira svacellálódott minden teste, hogy csak csontja s bőre maradt [RettE 285. — ^aGr. Lázár János].

szvadeál javasol, javall; a propune (ceva); vorschlagen, empfehlen. 1657: én is azért annál inkább svadeálám azt néki, hogy semmiképpen el ne mulatná Porumbák^a felé menni és szemben lenni | mindazáltal, hogy magnanimitást mutatna az fejedelem, svadeálók, meg is cselekedé [Kem-Ön. 135, 210. — ^aF]. 1657–1658: Akartunk volna estve az holdvilágon indulni, Szapia is az várhoz elérkezvén és azont svadeálván színesen; az öccsét küldvén hozzám izené, hogy vagy tíz tatár érkezett, küldjek reá, fogassam el [Kemlr. 316]. 1662: írja Kegyelmed, hogy az itt való ő felsége hívei, sustentatiojok ki nem telnék, kevés lévén az csak német vitézeknek is és suadeálja, hogy az várhoz való falukra parancsolnék ide szállítandó élés felől, mivel hogy ezen várhoz való egész vidék azon végre minden ő felsége vitézinek exactiojítul immunis volt [TML I, 369 Teleki Mihály Cobhoz]. 1761: midőn Mlgs Baro Josika Imreh urnak

az Néh. edes Attja Curiája féle jutván nem lett volna gustussa hozzája, körül vevők Cancellista társommal ő Ngát, és svadeálok hogj ha ő Ngának tetszenék Mlgs Baro Josika Daniel Vrfít tentálnok hogj cserélne egész Nyilat [Branyicska H; JHb XXXV/45. 11]. 1766: Hanem svadeálták Kemény Simon urnak, hogy pro alimentatione valamit vessen, melyet aligha megcselekszik amint nem régi-ben Bécsből írt leveléből láttam [RettE 205]. 1770: Az első kereskedő embereknek capitis taxájok 27 forint. Mindezek ha felállítatnak, lehetetlen, hogy subsistálhasson se nemes, se parasztember, s valaki svadeálta őfelségének, de nem javát, hanem kárát kívánta [i.h. 224]. — L. a *svadeál* címszót is.

szvázló javaslat; proponere; Vorschlag. 1664: Ha Bethlen uramék ő kegyelmek, Uram, az Kegyelmed istenes intimatijára és svasiojára azon alkatmatossággal valami kevés búzabéli segítségeket mutatnák, külömben is nagy szükségem volna, Uram, reá, de ha Isten megmaradást adna, noha magammak semmi földem nincsen, mindazáltal azon igyekezném, más jóakaró uraim segítségéből [TML III, 130 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

szvinciáta őszentsége; Sfinția Ta; (Seine) Heiligkeit. 1762/1845: Mond az Oláh Pópa nagy szemérmatosan: De bezzeg nem nyúzom meg a' Tökömet, hogy néktek opin-csot csináljak a' bőriből, 's ezzel elbocsátá a' Szvincziáta a' Hallgatóit becsülettel [Hermányi, EDem. 192].